

Ljubljanski Zvon

KI

N

LJUBLJANSKI ZVON

MESEČNIK ZA KNJIŽEVNOST IN PROSVETO

UREDIL
A. AŠKERC

XXII. LETNIK

1902

V LJUBLJANI

TISK „NARODNE TISKARNE“

LIBRARY
JUL 22 1964
UNIVERSITY OF TORONTO

KAZALO.

I. Pesmi.

[1]) Glej »Ljublj. Zvon« l. 1901.

II. Leposlovni spisi.

a) Povesti, črtice.

b) Drama.

III. Članki.

IV. Književne novosti.

[1]) Glej »Ljublj. Zvon« 1901. leta.

V. Slovensko gledišče.

VI. Glasba.

VII. Upodabljajoča umetnost.

VIII. Med revijami.

IX. Splošni pregled.

Beller

„Ljubljanski Zvon“

1902.

Program, ki si ga je izbral »Ljubljanski Zvon« pod sedanjim uredništvom, ostane tudi v bodočem, XXII. letniku v bistvu neizpremenjen. Prepričali smo se, da je ta program v sedanjih razmerah najboljši, pa tudi kritika vseh južnih in severnih najuglednejših slovanskih revij odobrava smer našega mesečnika.

Število prijateljev »Ljubljanskega Zvona« je naraslo tako med abonenti kakor med njegovimi sotrudniki. »Ljubljanski Zvon« se lahko ponaša, da si je pridobil sodelavcev med južnimi in severnimi Slovani, zadnje mesece celo med Rusi, ki ga bodo zalagali z izvirnimi članki.

Naš mesečnik za književnost in prosveto bode gojil beletristiko v vezani in nevezani besedi. »Ljubljanski Zvon« je glasilo svobodomiselnih slovenskih pisateljev. Kakor doslej razširjal bode pesniško misel med našim narodom. Pesnitve starejših in novih pesnikov bodo pričale, da poezija ni izumrla v slovenskem narodu, nego da se javlja leto za letom v novih oblikah in po novih zastopnikih. »Ljubljanski Zvon« ima pripravljenih za novi letnik veliko novih poezij izpod raznih peres, katerih pa ne bomo naštevali po imenih.

V novelistiki je zadnja leta nastala, žal, neka stagnacija. Novih moči je malo. Vzrok tej prikazni tiči po našem mnenju deloma menda tudi v naših domačih politično razburkanih javnih razmerah. Sicer pa imamo pripravljenega dovolj novelistnega gradiva, ki pride na vrsto v novem letniku. Novel in povesti bomo prinašali poslej še več, nego smo jih doslej.

Pisatelj »Žrtev«, *Serafin,* objavi več krajših novel in črtic. — V rokopisu imamo novelo **„Heavtontimorumenos“**, ki jo je spisal *I. B.; Ivo Šorli* je poslal črtico **„Tik pred zatonom“**; *Josip*

Kostanjevec pa, ki bode nadaljeval svoje **„Utrinke"**, priobči prihodnje leto svojo povest **„Noč"**; *E. Kristan* nam je že lani doposlal svojo povest **„Morje"**, ki lani ni mogla priti na vrsto; te dni nam je poslal *E. Kristan* izvirno dramo **„Volja"**. *A. Sever* je vložil črtico **„Nevesta"**; *Podlimbarski* nam je poslal povest **„Tovariš Damjan"**.

Od časa do časa bodemo objavljali kakor doslej tudi prevode najboljših modernih novelistov in dramatikov slovanskih in tudi neslovanskih. Prepričali smo se, da so taki prevodi naši literaturi samo na korist.

Če smo že pred dvema letoma izjavili v programu, da bodi »Ljubljanski Zvon« **revija**, smo s tem imenom povedali glede člankov vse. Naš mesečnik bodi torej zrcalo sedanjosti, odjek določenega časa, duševna slika konkretne konstelacije v našem narodu samem, v slovanstvu in v svetovnih kulturnih vprašanjih sploh! Aktualni članki, ki pojasnujejo v markantnih potezah kako vprašanje, ki v določenem trenutku zanima pred vsem nas Slovence same, potem slovanstvo in končno ves kulturni svet — taki članki so »Ljubljanskemu Zvonu« dobro došli! Spisov, ki niso v nikakršni organski zvezi s sedanjostjo in njenimi duševnimi potrebami, »Zvon« ne more rabiti.

To naj bi imeli naši čislani sotrudniki vedno pred očmi! Naš časopis potrebuje jedrnatih essayev iz **vseh** strok človeškega znanja in umetnosti člvveške.

Slovanske revije, na pr.: **Русская Мысль**, **Вѣстникъ Европы**, **Русскій Вѣстникъ**, Česká Revue, Slovanský Přehled, Naše Doba, Osvěta . . . ter nemške, na pr.: Zeit, Wage, Die Woche, Die Gesellschaft . . . so nam v aktualnosti vzor.

»Ljubljanski Zvon« bode izkušal približevati se idealu aktualne revije slovenske, ki naj bi s svojega simbolsko vzvišenega stališča nad valovjem dnevnih strasti promatral duševno življenje pod seboj in okrog sebe, ki bi povedal o danih vprašanjih svojo sodbo ter bi bil nekak mentor našemu čitateljstvu . . .

»Ljubljanski Zvon« se bode oziral vsekdar na **ves** slovenski narod ter opazoval njegovo napredovanje in nazadovanje. Razume se samo ob sebi, da je stališče našega mesečnika radikalno narodno. Naša doba je resna.

»Ljubljanski Zvon« bode kakor doslej gojil duševno slovansko vzajemnost s tem, da bode redno poročal pred vsem o kulturno-literarnem življenju naših južnih in severnih bratov, potem pa tudi o vseh drugih prostveljenih narodih.

Za sedaj imamo pripravljene te-le članke in essaye:

Dr. Karel Glaser nam je poslal spis o Kalidasovi drami **„Sâkuntâla"**; *Ivan Prijatelj* je napisal študijo o najnovejši knjigi poljske pesnice **Marije Konopnicke**; *Jan Magiera* nam je spisal črtico o poljski **ljudski drami**; *Andra Gavrilović* pa je sestavil daljši essay **o moderni srbski novelistiki.** *J. Dermota* je poslal članek o **zadružništvu,** ki lani ni mogel priti na vrsto; Prešernova hči, Ernestina *Jelovšekova*, je spisala črtico o **Vrbi,** rojstnem kraju svojega očeta; izpod peresa ruskega pisatelja *Akila Volynskega* imamo v rokah študijo o modernih **ruskih novelistih**; *Zmago Valjavec* pa nam je poslal iz Novega Yorka neko skico iz življenja amerikanskega; *Fr. Derganc* je spisal članek o **slovenski medicinski fakulteti**; neki hrvaški pisatelj nam je sestavil studijo o bosenskem Homerju **Grgi Martiću**; *R. Perušek* je po oficialnih podatkih spisal pregled **srbskega šolstva**; ravnatelj *Grbič* je orisal umetniški profil skladatelja **Antonína Dvořáka**; *prof. Bežek* objavi še par črtic s svojega **potovanja po Nemškem.**

»Ljubljanski Zvon« bo gojil tudi v novem letniku literarno in umetniško kritiko z vseh polj umetnosti sploh, in to o domačih in o tujih pojavih.

O literarnih novostih bodo poročali poleg urednika samega še: *R. Perušek, S. Rutar, dr. F. Ilešič, dr. Tominšek, dr. Vidic, I. Wester, Fr. Svetič* in drugi. Glasbeno kritiko bodo oskrbovali: *dr. Vladimir Foerster, dr. Gojmir Krek* ter *L. Pahor.*

Tako pričakuje »Ljubljanski Zvon« s čilimi močmi in jasno določenim smotrom novega leta, v katerem bode vabil rojake svoje v svetišče poezije in umetnosti ter jih izpodbujal na delo za prosveto, resnico in svobodo.

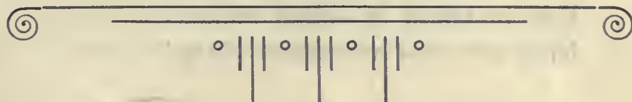
Vivos voco!

V Ljubljani, dne 1. januarja 1902.

Uredništvo.

(A. Aškerc.)

LJUBLJANSKI ZVON

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

I. Vasil Levski.

(Obešen v Sofiji dne 6. februarja 1873.)

„Той, който падне въ бой за свобода,
той не умира; него жалѣятъ
земя и небе, звѣръ и природа,
и пѣвци пѣсни за него пѣятъ...“
Христо Ботевъ.

Sveti Nikola v Karlovu belem!
Oj, kaj luči spet v čast ti gorí,
in kaj zbralo spet v cerkvi je tvoji
k službi božji se danes ljudí!

Pa saj danes je sveta nedelja.
Rad praznuje jo verni Bolgár,
rad gre molit tja s srcem pobožnim,
pred Gospodov pokleknit oltar.

In baš v svetega Nikole cerkvi,
ah, kakó se pač moli lahkó,
kadar mladi diakon Ignatij
tak nebeško prepeva lepó.

O, diakon Ignatij! Dar petja
tebi krasnega dal je sam Bog.
Kdo bi takraj in onkraj Balkana
lepše peti znal v cerkvah okrog!

Ko zapoješ tí pesem presveto,
ves zamaknjen molilcev je zbor;
kakor zvon se srebrni razlega
v slavo božjo tvoj čisti tenor.

Na bolgarski ti zemlji ní para
med pobožnimi pevci nikjér.
Ti si mojster, diakon Ignatij,
slavec karlovski, tí kaludžér!

O, zapoj, zapoj skoro, diakon!
Glej jih, kaj se je zbralo ljudí
danes zopet v svetišču prelepem,
ki bi radi te slišali vsi! . . .

In zaorila pesem je krasna.
Znani glas pa je pesem zapel
in namah je začaral vso srenjo,
tisoč src je navdušil, razvnel . . .

Kakor angel na svojih perutih
dviga pevec vsa srca v nebó . . .
Kakor danes prepeva diakon,
nikdar pel še doslej ni takó!

Ali, kaj je to? Kdo je ta pevec?
Saj diakon Ignatij to ní!
To ní pevec v obleki meniški —
pred oltarjem drug pevec stojí!

Kakor listje šepeče po drevju,
kadar veter zapihne črez gaj,
med molilci šepet zašuštel je,
gre od ust do ust dalje sedaj . . .

»Kdo si pevec v obleki posvetni
na Ignatija mestu tí tam?« . . .
In vihár, ki se dvignil je v cerkvi,
potolaži ta pevec ga sám:

»»Jaz sem pevec vaš, bratje predragi!
Čuli danes ste zadnjič moj glas.
Nisem več pa diakon Ignatij,
kaludžér sedaj nisem več jaz!

»»Slekel haljo meniško sem danes,
dal ostrič sem si dolge lasé . . .
In proklel sem vso svojo preteklost . . .
Vasil Levski mi zdaj je imé!

»»Pesmi svetih ne bom več prepeval,
ne drugod in ne v cerkvi več tej . . .
Peval pesmi bolgarske bom naše
po očini okoli poslej!

»»Pel o jarmu sramotnem bom našem,
ki se roga svobodni mu svet;
o verigah bom peval železnih,
ki že tisoč jih nosimo let!

»»Pel o raji bom sužnji balkanski,
ki v verigah in v jarmu trpí;
in trpí, onemaga in hira
in umira in samo — molčí . . .

»»To sem htel vam povedati danes:
Ni meniha Ignatija več!
Hajduk Levski stojí zdaj pred vami,
a molitvenik zdaj mu je meč! . .««

Dvignil Levski je glavo ponosno
in odišel iz cerkve molčé . . .
In ozirali so se molilci
za diakonom svojim strmé.

* * *

Po deželi bolgarski, kjer rože cvetó,
a pod jarmom vzdihuje še raja,
popotujejo tajno junaki trijé
dan za dnevom, od kraja do kraja.

Kešiš Prvan — to prvi je, pevec slovit.
Pesmi narodne sladke prepeva.
Kamor pride, vse glas navdušuje njegov,
poslušalcem vsem srca ogreva.

In povsod ga je dosti. Podunavje zdaj
sluša grlo njegovo sloveče;
tam sofijsko ga polje posluša sedaj,
zdaj pobrežje Maríce šumeče.

Po Balkanu visokem potuje povsod.
Po vseh gozdnih srečavaš ga potih.
Petja takšnega čuli še niso doslej
po teh sóteskah gorskih in kotih.

Danes pevec naš tu bogatinov je gost
in piruje vam v hiši veljaka,
jutri druži s pastirji planinskimi se
in prestopa tam prag siromaka.

In še v konakih turških tak mimogrede
Kešiš Prvan se pevec oglasi;
kajmakamom in pašam pokloni se rad,
za zabavo zapoje jim včasi . . .

Bil tam v Plevni sem zadnjič . . . Novembrska noč . . .
V Anastasija-Popa mehani[1])
Kešiš Prvan med nami pri vinu sedí.
Vsi smo dobri prijatelji zbrani.

Vsi molčimo zamišljeni . . . Prvan pa nam
pesem svojo najlepšo zapoje:
»Vstani, raja bolgarska! Že svita se dan!
Zdróbi sužnje verige že svoje!«

[1]) krčma.

In s solzámi v očeh smo mu segli v rokó:
»»Vasil Levski! Ná naše desníce!
Tvoji, pevec, smo vsi! S tabo pojdemo v boj
za svobodo, za naše pravice! . .««

Potnik drugi — Vasilij Ivánov je to.
Po vseh sejmih bolgarskih potuje;
konje iskre in vole rejene — vse vprek
za zlató ta trgovec kupuje.

Nakupuje živino, gredoč pa čudak
razpečava še knjižice svete.
V njih življenje svetnikov se čita lepó
in pobožne molitvice vnete.

Na Podunavju srečaš sedaj ga lahkó,
a sedaj ob Marici šumeči,
zdaj v Sofiji, zdaj v Burgasu vidiš ga tam
sredi trga, v pouličnì gneči.

Pod Balkanom seznanil bil jaz sem se ž njim,
v Kazanlíku, v predmestni gostilni.
Tu sedeli s trgovcem do pozne noćí
smo sodrugi njegovi številni.

In skrivnostno Vasilij Ivanov velí:
»Pijmo, bratje! Nalijte si vina!
»Saj kupčija cvetè . . . Skoro naša bo že
po Bolgarskem vsa turška živina!

»Ali znate že, bratje, iz mojih vi knjig
mi na pamet molitvice svete?
»Sram pred tabo nas je, o svobode ti Bog,
da verige še nosimo klete!«

»»Znamo tvoje molitve«« — prisegli smo vsi —
»»Vasil Levski, naš vodja častiti!
Za očine svobodo mi čemo s teboj
hrabro vsi se do smrti boriti! . .««

In še tretji popotnik vam roma okrog!
Oglu-Aslan to, derviš je mladi;
po postavi atletski, po sivih očéh
in po rusi sem spoznal ga bradi.

Vso Bolgarsko prehodil že derviš je naš,
nočeval po vseh skritih je kotih.
Po gorovju balkanskem je kakor domá,
po vseh cestah ga vidiš in potih.

Po sofijskem zdaj polju nabira daróv,
zdaj berači v Podunavju ravnem;
ob Marici ubogajme prosi sedaj,
po Plovdivu potiče se slavnem . . .

Oglu-Aslan, naš derviš, je velik čudak!
On ogiblje se vseh muslimanov;
páš in kádijev, begov ne mara nikjer;
hodi samo okoli kristjanov.

Oglu-Aslan bil zadnjič pri meni je spet.
Pa mu rečem zaupno med vrati:
»Vasil Levski! Mar rajši si derviš sedaj,
nego bil si diakon Ignatij?!«

»»Molči! Samo pomagaj, da spravimo brž
v raj prorokov vse turške té paše!
Ah, potem vse, kar vidiš pod solncem ti tod,
to svobodno bo, to bo vse naše! . .««

* * *

Pod snegom spi Kakrinska plan.
Utihnil je samotni han.[1])
Noč črna ga pokriva.

Krčmar le stari še bedí
in pri ognjišču sam sedí,
denarje šteje svoje . . .

»Kdo trka?«... »»Jaz, prijatelj tvoj!
Pri tebi prenočim nocój . . .««
»Ah, tí, Vasilij Levski!?«

»»Jaz sám, baj-Hristo! To je mraz!
Skoz. zámete sem delal gaz
si do pasú do tebe . . .««

[1]) gostilna s prenočiščem na kmetih.

»Segrej, apóstol, se, segrej
in, kod si hodil, brž povej!
Potem, potem — pobegni!

»Pobegni, skrij se še nocój!
Vohunov turških divji roj
te tod že dolgo išče! . .«

»»Kaj?.. Ti me že črez prag podiš!
Sovražnikov se tí bojiš?
A jaz se ne bojim jih!

»»Dvanajst let nisem se jih bal,
dvanajst let sem jim kljubovàl
po vsej bolgarski zemlji . . .

»»Baj-Hristo! Narod je z menój!
Pripravljen je, da plane v boj,
ko le z rokój mu mignem.

»»Ti sám veš, nisem baš zaman
budil jaz raje noč in dan,
da naj zdrobí okove . . .

»»Zdaj tu, zdaj tam ko Ahasvér...
počitka in mirú nikjér . . .
brez doma in brez strehe . . .

»»In danes ta teptani rod
poln strelnega prahú je sod
in čaka, da užgem ga . . .

»»In jutri vržem iskro vanj,
ki strese padiša iz sanj,
da hlapci smo njegovi! . . .««

»Čuj! Zunaj tam tá votli vdar!..«
»»Ej, to božični je vihar,
ki lomi staro drevje! . .««

»O beži, beži, Levski moj!
Odtod se reši še nocoj!
To turški so vojaki! . .«

»»Baj-Hristo, ti se res bojiš?
In ti me v sneg in led podiš
o polnoči iz hiše!

»»Ah, nimam res mirú nikjer?
Preganjan sem ko divja zver,
ki skriva se pred lovci . . .

»»Vsak dan drug kazati obraz
na potovanju moram jaz
ko tat, ki je utekel . . .

»»Zdaj pevec sem, vesel goslár,
trgovec konj sem in knjigár,
a jutri derviš turški! . .««

»A kaj je spet tam zunaj to?...
Če Turki v han sedaj vderó!
Oj, beži, beži, Levski! . . .«

»»Ne, Hristo! Jaz se ne bojim,
in tu ostanem, obsedím —
pa naj se svet podere!

»»Naj pride sám peklenski črt,
naj pride póme sama smrt!
Pripravljen sem umreti . . .

»»Nekdaj sem vrh Balkana stal.
Tam v zvezdah sem polnočnih bral
usodo temno svojo . . .

»»Jaz v grobu bodem prah, pepél,
nad mano bo Bolgár vesél
pel pesem o svobodi.

»»Svobode solnčni bode dan
obseval takrat naš Balkan . . .
Minula noč je robstva!

»»Jaz solnca videl več ne bom,
ki bo sijalo na moj dom,
svobode zlate solnca . . .««

»»»Odprì, baj-Hristo, nam, odprì!
Pri tebi gost se ljub mudí . . .
Poznali bi ga radi!«««

In v han se vsuje Turkov roj . . .
In kratek je obupni boj . . .
Ujet je lev in ranjen . . .

* * *

O Sofija ponosna! Kaj nič te ni sram?
Kaj godí se na trgu zdaj strašnega tam!

Krasen zimski nad mestom razpenja se dan.
Jata črnih podí pa po zraku se vran.

Vasil Levski na turških vešalih visí.[1])
Truma Turkov, Ciganov krog njega stojí.

Rabelj Durmuš reží se mu v mrtvi obraz:
»Kaj tak bled si, diakon moj? Je li ti mraz?

»Vrat z vrvjó ti zadrgnil ciganski je sin.
Za plačilo dobil je žolt turški cekín!

»Haha, bratje! To danes bo praznik in ples!
Hvala lepa za to ti, o Levski, zares! . .«

Said-paša pred mrtveca gre za korák:
»»Iz pastí zdaj uidi, če moreš, lisják!

»»Oglu-Aslan ti derviš, med narod spej svoj!
Na upor ga spet ščuvaj in goni ga v boj!

»»Kešiš-Prvan, balkanskih hajdukov glavár!
Kaj ti raje zatirane nič več ni mar? . .««

[1]) Na mestu, kjer je bil Levski obešen, postavili so mu leta 1895. dne 22. oktobra (st. st.) svobodni Bolgari veličasten spomenik.

A na strani tam raja bolgarska stoji,
in od daleč na Golgato svojo strmí.

Tam prijatelji Levskega zvesti stojé,
in upornikom krči se v prsih srcé.

Sije solnce prejasno na vrhu nebá . . .
Okrog puntarjev sama je črna temà . . .

In nobeden ne joče v trenotku se tém.
Posušilo trpljenje že solze je vsem . . .

Samo stiskajo svoje junaške pestí,
vzdih obupa iz prsi jim tajen kipí:

»Zbogom, Levski, apostol, veliki svetník!
Za svobodo bolgarsko junak-mučeník!

»Ne, diakon, ti nisi umrl nam zaman!
Nepozabljen ostane današnji nam dan!

»Občudujemo te, obožujemo te,
Vasil Levski! Ej, mi še maščujemo te!«

A. Aškerc.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

I.

emu to pišem? Ha, čemu sploh še živim? — Brr, po vsem telesu me izpreleta mraz, kosti me skele, in žile so prenapolnjene z zastrupljeno, leno se pregibajočo krvjo. In ta kri mi sili in leze počasi navzgor proti možganom in tišči me, tišči, da jo komaj prenašajo senci moji. Moje oči so krvave in izbuljene ter strme tja v daljavo, iščoč nečesa, stikajoč po opori, na katero naj bi se naslonilo moje telo, katere naj bi se ovilo, da se ne zruši pod grozno težo. Čemu to pišem? Čemu še živim? Ali sam to vem? Ako pride ta rokopis v poznejših letih komu pred oči, naj se nikar ne muči ž njim, da bi ga prebral. Koristi ne bode imel od tega. Kvečjemu ga potlači nevidna roka k tlom, da ne bode mogel več vstati, ali pa mu bode pri srcu tesno, tesno, in negotovih korakov, s pridušenim jokom in s studom do vsega bode tedaj obiskal ljubico svojo. A ko bode hotel iztegniti roko, da bi jo objel okoli pasa kakor v prejšnjih, lepih dneh, tedaj mu bode roka omahnila in leno obvisela v naslanjaču. In glava se mu bode sklonila na prsi, in oko se bode branilo, da bi gledalo v cvetoči, ljubezni kipeči obraz! Bežal bode. — Čemu to? Rokopis naj uniči, raztrga naj ga, da se bodo kosci razkropili v vetru na vse strani; in njegova zadovoljnost bode ostala nekaljena, njegovo oko bode i nadalje gledalo v svet jasno in brezbrižno ... Jaz pa pišem to samo spričo tega, da pozabim, kako počasi razpada moje telo, kako mi ginejo moči, kako se ulega na dušo mojo gosta, neprodirna tema. Tema . . .

Moja obleka je stara in oguljena. Na komolcih so se pri suknji zrahljale niti, in skozi nje se svetlika srajca. Hlače so okoli gležnjev zamazane in razjedene od prahu in blata. Pete pri črevljih so pošvedrane, a podplati zijajo ob straneh, kakor bi bili žejni. In klobuk je prepoten, in veliki mastni madeži na njem se vidijo že na sto korakov. Kaj ne, čudna obleka? Haha, ali se mi ne smejete, ko sem se vam predstavil? Me morda pomilujete? — Ljuba moja gospo-

dična, ti, ki imaš parfumovane lase in svilene robce, ki pišeš zaljubljene besede samo na duhteč, ozek in obliznjeno gladek papir, ti, katere noga pozna samo parket, ali ne zamižiš, ko vidiš pred seboj to čudovito sliko moje vnanjščine? Ali se ti ne zaviha fino oblikovani nosek, ko te doseže vonj, ki puhti od moje osebe? . .

Toda, kaj vnanjščina! .Še vse lepša je moja duša! Haha, goba pri gobi, oteklina pri oteklini! Ali naj ti jo razgrnem? Ali si že slišala kaj o — recimo — Mrtvem morju? Vonj po žveplu, gosta, temno-umazana voda, ki v njej ne živi nobena božja stvarca, prazni bregovi, a nad njimi vedro nebo in lepo, zlato solnce božje! Vidiš, to je — duša moja! Da bi vsaj to solnce ugasnilo, da bi žarki njegovi otemneli in izgubili svojo pohotno toploto! Ah, potem bi vsaj laže dihal, potem bi vsaj ne čutil take groze, vdal bi se in resignirano uklonil glavo... Tako pa ne morem, ne morem...

In to pišem v gozdu. Nekoliko vzvišen je ta kraj, in lep razgled se mi nudi tja doli do bele Ljubljane. Glej, od daleč se sivi ljubljanski grad, in dobro razločujem drevje na planoti. In spominjam se onih časov, ko sem še tamkaj skakal mlad dijaček, ko je še veselo plula kri po mojih žilah in me niti strah pred dvojko ni mogel ukrotiti! Pod gradom se svetlikajo cerkveni križi in rdeči kupola cerkve sv. Nikolaja . . .

Okoli mene je vse tiho. Jesen je. Prvi rumeni listi že leže pod drevesi, a kolikor jih je še po vejah, trepečejo in šume v tihi bolesti. Po deblih se opleta srobot, in veliki, predivasti njegovi šopi se bleste v jasnem jesenskem solncu. — V grmovju je zašumelo. Vejica se zaziblje, in prikaže se zvedava, drobna glavica taščice. In ta glavica se nagne na stran, in temno očesce me motri začudeno in milo, da me gane do srca. Tako me je gledalo samo še eno oko, a to pred dolgim, dolgim časom! . .

Pod menoj v daljavi se vije Sava. Motna je in kalna od včerajšnjega dežja, a vendar se včasi vzdigne val, ki se zablišči sreberno ter razprši v tisoč svetlih biserov. In vprašam se, kako me morejo take prikazni v naravi sploh še zanimati, kako je to, da mi pri njih še vztrepeče v srcu struna, ki bi bil menil, da je pretrgana že davno. Da, to je čudno! Pri vsem, kar sem doživel in prestal, pri vsej grozni temi, ki je legla na mojo dušo, pa me pretrese malenkostni naravni pojav, in svetel žarek šine kakor blisk v to temno noč ter jo za hipec razsvetli, da ni več tako črna, tako strašna. Ali ni tedaj še upanja, da ozdravim? Toda, kje naj iščem zdravila, kje hladila pekočim ranam, kam naj se obrne vzdvojeno srce?

Moj Bog, pred tebe, ki dihaš iz tisočerih dreves, obkrožujočih me, ki me gledaš iz zadnjih jesenskih cvetic, ki se mi bliščiš nasproti iz veličastnih valov šumeče reke ter rahlo plavaš nad mano neviden in nečuten na azurnem oboku, pred tebe, ki te že dolgo več nisem hotel poznati, pred tebe padam v prah, in srce mi vzklika glasno in obupno: Otmi me, o gospod, otmi me! Ne pusti, da me pogoltne brezdanje brezdno, ki se je že privilo do mojih nog! Otmi me! —

II.

»Noter!«

Skoro nisem več poznal glasu svojega očeta, ki se je odzval na moje trkanje. Tako vesel in glasen je bil! Srce mi je utripalo skoro glasno, ko sem pritisnil kljuko ter stopil črez prag njegove sobe. Moj oče je sedel v naslanjaču, sklonjen nad mizo, ter je ravno obiral mastno bedro puranovo. Po prsih navzdol mu je visela snežnobela servijeta, a obraz se mu je svetil zadovoljnosti in tihe sreče. Njegove oči so se smejale in so bile obrnjene na bedrce, in tolsti beli prsti so se ročno pregibali ob njem. Na mizi je čepela ozka buteljka in zraven nje kelihasta čaša, napolnjena do polovice s kipečim, zlatim vinom!

»Česa želite?«

Ni se ozrl kvišku in stavil je to vprašanje navadno, vsakdanje. Gotovo je mislil, da ga je posetil kateri njegovih dolžnikov. A mene je to vprašanje zbodlo, ponižalo. Kri ni voda. Ali pri njem je bila voda, to je kazalo vse. Ali bi mogel biti sicer tako zadovoljen, tako tolst in brezbrižen? Res, pričakoval sem bil, da najdem na njegovem obrazu nekaj, kar bi mi bilo pokazalo, da mož trpi, da ni pri njem vse v redu, da želi nekaj popraviti. Pričakoval sem, da je morda kes podaljšal poteze na njegovih licih ter mu zarisal vsaj trpko potezo okoli njegovih usten. Toda — nič! Leta, odkar ga nisem videl, so hitela mimo njega brezsledno; vsak novi dan ga je vidno pomlajal. In ali ni to prav? Čemu mi ni to všeč? Kakšen sin sem, da mu tega ne privoščim? Ta vprašanja sem si stavil pri pogledu nanj in čutil sem, da sem kriv. Toda pomagati si nisem mogel. Moj oče je egoist, a egoist sem tudi sam. — In še hujša nezadovoljnost se me je polotila . . .

Stopil sem korak dalje proti mizi in dejal sem tiho, komaj slišno:

»Oče! . .«

V tistem hipu me je začelo nekaj dušiti v grlu, in komaj sem pogoltnil in zadušil jok, ki si je iskal duška iz tesnih prsi. A oče moj je povzdignil obraz od bedrca ter me pogledal s svojimi malimi, svetlimi očmi. Toda v njih se je zrcalilo samo nekako začudenje, drugega nič, prav nič. Pogledal me je, kakor pogleda starejši hlapec mlajšega, ki je komaj isti dan vstopil v službo.

»Aha, ti si?«

In nasadil je na vilice šop bele endivije, odprl usta ter žvečil počasi, da se je slišalo hrustanje izpod njegovih zob. A jaz sem si nehote mislil: dobre zobe ima! . . Kako se mi je videla ta misel neumna v tem hipu! Stresel sem z glavo, da bi jo prepodil, a vedno se mi je ponavljalo samo ob sebi: dobre zobe ima, dobre zobe ima! — To me je storilo nervoznega. In nobena pametna beseda ni hotela več iz mojih ust. Hipoma mi je ušlo: »Oče, dobre zobe imate!«

Ustrašil sem se ter se hotel popraviti. Ali očetu so se usta raztegnila na smeh, in dejal je hahljaje:

»To se pravi, sinko moj, da si mi nevoščljiv, in da kažem za svoja leta veliko predober tek. Ni li tako? — Eh, čakaj, še bode poteklo nekoliko Save, predno me poneso! In še potem ostane pri starem. Saj veš, ti ne dobiš nič! Haha!«

In smejal se je glasno ter pozvonil.

V sobo je stopila stara kuharica Marjeta. Ko me je zagledala, je vprla svoje oči ostreje v mene, da bi se prepričala, ali sem res jaz, ali je samo moj duh. A ko je videla, da sem res jaz, v lastni svoji koži, tedaj ji je šinila kri v glavo, in pripognila se je hlastno nad mizo ter začela pospravljati prazno posodo, ne izpregovorivši besedice.

Moj oče pa ji je dejal:

»Skrbi, da me zdaj nihče ne moti!«

Takoj nato je izpil ostanek vina iz kozarca, naslonil se v naslanjaču nazaj ter zamižal. In ni pretekla niti minuta, že je spal sladko, kakor spi dete v zibeli.

Marjeta pa ni vedela, kaj bi storila. Gledala me je nekoliko časa nema, a potem se je ohrabrila ter dejala tiho, a ostro:

»Oddalite se zdaj, saj lahko pridete pozneje!«

Ni mi bilo v mislih niti od daleč, da bi jo slušal. Lahko sem se spustil na bližnji stol, prekrižal roke v naročju ter mirno obsedel.

Tedaj pa ni rekla ničesar več. Oči so se ji zabliskale jeze, in sedla je na meni nasprotni stol ter zaždela. Samega z očetom me ni hotela pustiti . . .

V sobi je bilo mirno, čulo se je samo dihanje očetovo. Skozi nizko spuščene zastore so silili ob presledkih svetli solnčni žarki, po stropu je plazilo nekoliko muh, in nekje v lesu se je začulo rahlo pritrkavanje trdoglavovo. Tam v kotu pa je stala medenoročajna težka blagajna očetova.

Pogled mi je splaval po sobi. Vse je bilo tu še po starem. Ista stara oprava, isti red, celo isti vzduh! In glej, tam nad predalnikom tudi še vedno ista slika pokojne moje matere! Nad snežnobelim, nekoliko ozkim čelom širok okvir bujnih, črnih las, a pod obokanimi, plavimi obrvmi dvoje velikih, sanjavih in globokih, od dolgih svilenih trepalnic obrobljenih oči. Moj Bog, kakih oči! In ta izraz na nežnem, skoro prozornem inkarnatu njenih dražestnih lic! V tem izrazu leže odprte cele knjige. Nekdo je želel, da ne bi bil ta izraz tako otožen, tako bolesten, da bi dihal vsaj najmanjši znak življenja. Življenja? Haha, kakšnega življenja!? Moja mati je umrla za sušico, razumete, za sušico! In umirala je leta in leta! Ko sem jo izgubil, je bila stara komaj šestindvajset let, a jaz šele šest! Oh, dobro se še spominjam. V sosednji sobi je slonela v naslanjaču. Njena glava in hrbet sta se vdirala v bele, mehke blazine, katere so ji bili podložili; njeni roki s koščenimi, prozornimi prsti sta bili speti druga v drugo, da sta se palca križala na vrhu. In okno je bilo odprto na stežaj. In njene že brezbarvne oči so strmele tja ven, tja na vrt, kjer je trosil majnik svoje cvetje po drevju in grmovju, kjer so prepevali slavci in je penica že znašala bilke za svoje gnezdo. Tedaj pa se je obrnila proti meni, ki sem čepel pri njenih nogah. In pogledala me je, in njena desnica je počasi polzela po mojih kodrih. Tedaj pa so zašepetala njena usta:

»Da bi bila vsaj jesen . . . vsaj jesen!«

A mene je prijela neka groza. Planil sem kvišku ter zavpil. V tem hipu so se začela odpirati vrata, prihiteli so oče, teta, postrežnica . . . soba se je polnila z raznimi obrazi.

Mati moja pa je bila mrtva. —

Mrtva. —

III.

Moj oče je veletržec. Njegovo premoženje se kopiči, valja se po zlatu. Pred nedavnim časom je še bil državni poslanec. Koliko je bil v to sposoben s svojimi štirimi realičnimi razredi in neko nemško trgovsko šolo, to ni moja zadeva. Jaz ga natančneje poznam samo izza štirih sten domače sobe. In tu vem, da se ni nikdar zame

veliko brigal. Bil je vedno osoren in redkobeseden, čestokrat surov, a zraven častihlepen in prezirljiv. Živel je samo sebi, svojemu trebuhu in svojemu denarju. A navzlic temu sem mu bil vdan, in ne motim se, ako rečem, da sem ga ljubil. V mladosti me je prepustil domačemu vzgojitelju, ki je moral z menoj stanovati in spati v isti sobi. Pozneje me je poslal v realko v Ljubljano, a po končani maturi me je pridržal doma, kjer sem se moral vaditi in delati v njegovem komtoarju pod vodstvom starega in izkušenega knjigovodje. Tam sem moral sedeti dan za dnevom točno kakor vsi drugi praktikanti. Proti temu ni bilo ugovora! Obedoval in večerjal sem skupno z očetom, in tu se je govorilo vedno le o kupčiji, semtertja o politiki, a drugega nič. Vzgoja moja torej ni veljala veliko. In to se je najprej pokazalo v družbi, ki sem bil včasi prisiljen zahajati vanjo. Videlo se mi je takoj, da nisem vzrastel pod pazljivim in ljubečim očesom materinim, da me ni gladila mehka ženska roka, da niso sladke besede njene božale in negovale čuvstev mojega srca. Nekaj trdega in odurnega je ležalo v mojem značaju, a tega niti niso opazili toliko drugi, kolikor sem čutil to sam. In kolikrat sem prišel spričo tega v zadrego! Ta vedni neprijetni občutek me je prisilil, da sem začel iskati o prostih urah raje samote, negoli družbe. Često sem po leti posedal na vrtu v lopi ter bral, a jeseni sem samoten lazil s puško po očetovem lovu ter najraje stikal po najtemnejših stezah in goščah. In gozd se mi je priljubil, a ž njim so se mi priljubili tudi vsi njegovi prebivalci. Od začetka sem semtertja še ustrelil kako žival, a ko sem natančneje spazil njih življenje, tedaj mi je puška navadno ležala na strani. Sam sem pa čepel kje na kakem trhlem štoru, ležal v mehkem mahu ali slonel ob širokem deblu. Greh se mi je videlo, da bi ustrelil še kdaj žival, ki ima prav tako pravico do življenja kakor človek. In v sanjah vtopljen sem prebil čestokrat ure in ure na istem prostoru; pogrešal nisem ničesar in nikogar. Sam s seboj sem bil zadovoljen, ko je vladala okoli mene sveta tišina, ko nisem čul drugega kakor skrivnostno vršenje v temnih viških visokih smrek ali pritrkavanje žolne po preperelih deblih in njen glasni »piv, piv«, ko je švignila kakor blisk črez mojo glavo. In moje oko se je vzradostilo, ko so prihajali mehki solnčni žarki eden za drugim skozi goščo ter plesali po zelenem mahu, da so se videle njih nitke nežne in mehke kakor svila, in se je razgrinjala pred menoj najkrasnejša preproga, kakršne ne premore v svojih haremih niti perzijski šah. Haha, le smejajte se, češ, da sem sentimentalen ter da pretiravam! Toda poskusite sami, vrzite se gozdu v naročje, seznanite

se ž njegovimi čudesi, in spoznali bodete v njem to, kar sem spoznal jaz, našli bodete v njem Njega, ki sem ga našel jaz! In vaše duše se bodo omehčale, in vi bodete ljudje, ki bodete čutili človeško, in vaše srce bode prevzelo usmiljenje do sobrata trpina . . .

Zakaj sem te zapustil, o gozd! . .

Na realki sem imel tovariša Alfreda N., ki mi je bil od vseh najljubši. Bil je krotka in blaga duša, nadarjen in priden kakor nihče drugi. Do njega me je vedno nekaj vleklo. Ako sem le utegnil, sem se mu pridružil na izprehodu ali sem ga obiskal na domu, da sva študirala skupno. Spoznal sem ga bil do dna in videl sem, da je najidealnejši mladenič, kolikor jih je bilo med nami, kolikor sem jih jaz sploh kdaj videl. Od njega je bilo pričakovati veliko, in priznati moram, da sem bil jaz tisti, ki mu je mnogokrat prorokoval najsijajnejšo bodočnost. In že njegov idealno lepi obraz je moral vsakega sprijazniti ž njim, in imel je res tudi mnogo občudovalcev, mnogo prijateljev. Po dovršeni maturi je odšel na Dunaj na tehniko. Pri najinem razhodu sva si obljubila večno prijateljstvo. In res sva si nekoliko časa dopisovala prav pridno ter navduševala drug drugega za one ideale, ki sva jih gojila, dokler sva se še mogla shajati. Toda kmalu so romala skoro samo še moja pisma na Dunaj, a prijateljeva so bila vedno redkejša, resnejša in pisana v nekem tonu, ki me je presenečal takoj od začetka. Začel sem razmišljati o vzroku, a nisem ga mogel najti in ostal sem s svojim razmišljanjem nazadnje na cedilu, kajti njegova pisma so kmalu potem prenehala popolnoma. Jaz sem mu pisal še nekoliko časa, toda slednjič sem opustil dopisovanje tudi sam. In dolgo nisva vedela drug za drugega. Semtertja sem slišal iz ust kakega prijatelja, ki sem slučajno naletel nanj, da se mu godi dobro, da je veseljak ter da nima dozdaj še nobenega izpita. A nikakor nisem hotel verjeti takih vesti . . .

Življenje moje je potem poteklo enakomerno, počasi, brez vsakterih dogodkov, enako življenju puščavnikovemu. Toda moje srce je bilo mirno, ni si želelo boljših dni. Semtertja sem se sicer videl sam sebi za svoja leta prestar, preresen in nenormalen. Ali v tem je moja noga vendar teptala božjo zemljo brezšumno in brezsledno! Včasi pa, ko sem začel o tem razmišljati, navdajala me je ta tišina z nekim strahom in srčno tesnobo. Toda vselej sem se takih občutkov otresel naglo in energično, in nastopilo je zopet kmalu prejšnje stanje . . .

Nekega dne pa dobim hipoma in nenadno od Alfreda dolgovezen list, v katerem me prosi oproščenja, da je tako dolgo pozabil

name, ter mi naznanja, da pride prihodnji teden v naš kraj. Ako bi bilo mogoče, tedaj bi najraje videl, da bi mogel stanovati nekoliko časa pri meni, da bi pogrevala stare spomine ter se tako zopet pomladila za nekoliko let. — Kdo je bil veselejši od mene? Kakor že dolgo ne, mi je vzkipelo srce, in v duhu sem si slikal lepe ure, ki me čakajo ob prijateljevi strani. Razodel sem takoj očetu vsebino lista ter ga prosil, da smem sprejeti prijatelja. Bil je zadovoljen ter ukazal je pripraviti zanj vse potrebno, da bode stanoval udobno...

In res, že dva dni pozneje sem ga sprejel na kolodvoru. Komaj sem ga spoznal. Kar ga nisem videl, je bil zrastel, in njegove prsi so se bile razširile ter ga delale postavnega moža. Toda, ko sem mu pogledal natančneje v obraz, sem osupnil. Dasi nisem bil tačas še poznavatelj ljudi, dasi sem imel o človeštvu še jako primitivne pojme, vendar me je izraz na teh licih dirnil jako neprijetno. One idealne in prikupljive črte iz prejšnjih časov so se bile zabrisale docela, in namesto njih so se kazale neke meglene, sarkastične, celo nizke strasti izražajoče poteze. A oči so bile izgubile prejšnji čisti žar, ki je v njem plamtelo dokaj ognja, vnetega za vse lepo in vzvišeno, in mesto njega se je zrcalila tam samo še napol ugasla, izpod pepela komaj vidna, trepečoča iskra. In ko so se zaokrožila njegova ustna na nasmeh, s katerim me je hotel sprejeti ob sestanku, so se mi prikazale izpod njih skoro brezzobe čeljusti. Zazeblo me je, in obrnil sem oko v tla. V mojo dušo pa se je vselila neka mržnja do prijatelja. Nikakor ga nisem mogel biti vesel, dasi sem si takoj očital, da ne ravnam prav. Morda ga je izpremenila samo nesreča, in tedaj je moja dolžnost, da mu pomagam, kolikor je v moji moči . . .

V takih mislih sem molče korakal ž njim proti domu. A on je govoril neprestano, držeč me pod pazduho. Za nama je stopal postreščček, noseč njegov kovčeg. Ozrl sem se bil enkrat v naglici na ta kovčeg. Bil je ob robovih oguljen, in nekdaj črno usnje je bilo že dobilo rjavkasto barvo. Videlo se je, kakor bi bilo dolgo časa preležalo v kaki beznici med nečednimi, trhlenimi stvarmi, od katerih puhti jedek, zagaten vonj. A tedaj sem nehote povzdignil vnovič pogled na Alfreda. Vzdignil je bil prav levico proti meni. In tedaj sem bil zapazil, da mu škili izpod širokega rokava ne prečedna srajca.

A on je govoril in govoril. In kolikor več je govoril, toliko bolj me je mineval oni neprijetni občutek do njega. Sčasoma sem pozabil njegovih čeljusti, pozabil oguljenega kovčega in umazane srajce in slišal sem samo še njegove besede, ki so bile duhovite

in dovtipne, dasi je bil glas njegov trd in hripav. Predno sva bila doma, sem bil prepričan, da je Alfred sicer nesrečen, a vedno še pošten in značajen človek . . .

In to je bila moja usoda . . . Usoda! . .

IV.

Alfred je stanoval zraven mene v sosednji sobi. Imela sva skupen vhod, a iz moje sobe so bila vrata v njegovo. Tako sva se lahko še pozno v noč razgovarjala, že ko sva ležala vsak v svoji postelji. Mojemu očetu se je bil prijatelj prikupil takoj, a pozneje ga je imel vsak dan rajši, in Alfred se je počutil vsled tega pri nas tako izborno, da niti ni mislil na odhod. In kakor bi bilo samo ob sebi razumevno, smatral ga je vsakdo v hiši kmalu za pravega domačina. A on se je znal tudi vesti proti vsakemu tako, da so ga imeli vsi radi, bodisi tudi najmanjši hlapec. Vsak dan, ko sem opravil svoje navadno delo, sva se s prijateljem izprehajala po okolici. Črez dan pa, ko sem bil jaz zadržan, sedeval je najraje v sobi ter — kakor je poudarjal — čital iz mojih knjig, ki sem jih imel obilico na razpolago. No, jaz ga nisem utegnil nadzorovati in verjel sem mu, karkoli mi je pripovedoval, kako je ubil zopet dan . . .

Tako so minevali dnevi in tedni . . .

Neki večer se je Alfredu posebno mudilo, da bi zaspal. Dvakrat mi je bil že voščil lahko noč, a jaz sem še vedno govoril. Ko je pa vnovič suho in nekako kratko dejal: »Sedaj pa zaspiva!« tedaj sem umolknil tudi jaz. Toda zaspati nisem mogel! Bil sem nekam razburjen in premetal sem se dolgo semtertja. Pri tem se mi je pa zdelo, da tudi prijatelj moj v sosednji sobi ne spi. Dasi ni bilo čuti o njem nobenega glasu in se mi je videlo, da diha redno in globoko, vendar mi je nekaj reklo, da bedi. Bilo je, kakor bi plavalo nekaj posebnega po vzduhu, kakor bi hodil po njej nekdo neslišno, nevidno, a vendar kakor bi me obkrožala in doletavala njegova sapa. In nekam tesno mi je prihajalo. Izkušal sem zaspati. Potegnil sem odejo črez glavo, a še predno sem se popolnoma zakril, je pomolil mesec svojo plešasto glavo pri gornjem delu okna v sobo, in začrtali so se v njegovi luči razločno razni predmeti. In tedaj sem tudi zapazil sredi sobe visoko postavo svojega prijatelja, ki je stopal previdno po prstih proti izhodu. Pod njegovo nogo je zaškripala deska, postal je nekoliko, ozrl se proti moji postelji, a takoj je stisnil ramena ter lezel dalje. Komaj slišno je zaškrtala ključalnica, po sobi je vztrepetal rahel prepih, in Alfred je izginil . . .

Razne misli so se mi pojale po glavi, ko ga le ni hotelo biti nazaj. Ležal sem vznak nepremično in roke sem držal stisnjene pod glavo. Hotel sem biti popolnoma miren, hotel sem vnovič zaspati, toda ni šlo. Počasi se me je lotevala razburjenost, neka nenavadna, mrzlična vročina mi je silila v glavo, in čutil sem, kako mi vztrepetavajo žile v rokah. Zganil sem se ter se prijel z desnico za čelo. Bilo je potno in polzko. A okoli srca mi je bilo tesno, kakor bi bil zagrešil hud zločin. Čemu vse to, sem se vprašal hipoma. Kaj me je tako razburilo? Ali imam kak povod, da sem zašel v tako nenadno ekstazo? Saj vendar to ni nič posebnega, ako gre kdo po noči iz sobe? Smešno! Nasmejati sem se hotel, a iz ust mi je ušel samo zategel, hripav glas, ki se je ostudno razlegal po tihi sobi. Ustrašil sem se samega sebe ter se naglo obrnil v steno. Bila je hladna, in vročemu mojemu čelu je prijala ta hladnost tako, da sem tiščal z glavo ob njo. Toda dolgo nisem strpel v taki legi. Vrgel sem odejo raz sebe, skočil iz postelje ter odprl okno. Hladni nočni vzduh mi je zavel nasproti, šepet drevesnih vrhov mi je udaril mehko na ušesa, a tam od daleč izza mostu se je glasilo otožno žabje regljanje. Naslonil sem se na okno, in za hip mi je odleglo. Ne vem več, koliko časa sem tako slonel, ne vem več, kaj sem mislil, a dobro se spominjam, kako se je hipoma pojavila v meni neka temna slutnja, da je ta večer začetek moje nesreče. Vidnega vzroka do takega domnevanja ni bilo nikjer, moje življenje je teklo še vedno po starem izvoženem tiru, nič posebnega se mi tudi nocoj ni primerilo — in vendar . . . In vendar! Čemu pa je šel tako tiho iz sobe, po noči . . . kakor tat!? Da, moje življenje je na razpotju, pa naj reče kdo, kar hoče, pa naj se marsikomu vidi še tako čudno!

Ko sem se prebudil iz misli, so me pekle oči in čutile so se, kakor bi bile obrobljene od solz. A ko sem potegnil s prsti okoli vehic, so bile suhe in vroče. Alfreda le še ni hotelo biti. Tedaj sem pa zapazil spodaj na vrtu senco, ki se je oprezno gibala mimo grmovja pod drevjem od nasprotne strani proti hiši. Pesek je nekolikrat zaškrtal pod nogami, zazibala se je semtertja kaka veja ob stezi, a jaz sem spoznal v prihajaču Alfreda . . .

Nekoliko hipov pozneje so se odprle duri moje sobe, in prijatelj je vstopil. Sam ne vem, kaj sem nameraval v prvem hipu. Bržkone sem hotel zopet leči ter se potuhniti. A v istem hipu me je nekaj sunilo par korakov naprej, in stal sem sredi sobe. Prav tam pa je bila senca, in ni me bilo lahko takoj zapaziti. In ko je

Alfred lezel dalje, je zadel ob mene. Začutil sem, kako se je stresel, ko je njegovo telo sunilo ob moje, in viknil je:

»Kdo je tukaj?«

A takoj, kakor bi se sramoval svojega nenadnega strahu, se je rezko zasmejal ter dejal:

»Ah, kako sem neumen! Saj si vendar ti, Robert!«

»Da, jaz sem, ves jaz!« odgovoril sem trdo ter stopil s pota.

Alfred je hotel še nekaj reči, toda premislil se je. Bržkone ga je osupnil moj trdi glas. Stisnil je ramena ter stopal mimo mene v svojo sobo. Njegovo ležišče je zaškripalo, slišalo se je še, kako se je v postelji obrnil na stran, a črez nekoliko hipov je bilo vse tiho kakor v grobu.

Tudi jaz sem kmalu potem zlezel zopet v posteljo, a dolgo nisem mogel zaspati, dasi sem bil truden in izmučen. Na vzhodu se je že nebo rdečilo, in ptiči so že žvrgoleli pod mojim oknom, ko me je objela neka omotica, iz katere se je izvršil prehod v trdno spanje, da sem se zbudil, ko je stalo solnce že visoko na nebu.

Pogledal sem v spalnico Alfredovo. Ni ga bilo več tam. Slabovoljen in sam s seboj nezadovoljen sem odšel po svojih potih. —

V.

Naslednje dni nisva z Alfredom govorila mnogo. Najina zabava je postala hipoma prisiljena, neka nevidna stena se je kar črez noč dvignila med naju. Jaz sem se siloma izkušal otresti onega neprijetnega občutka, ki se me je polastil vselej, ko sva se sešla. Ali vedno sem podlegel in od dne do dne sem bil odurnejši. Alfred je to občutil ter bržkone tudi slutil, da je to učinil oni večer. Ali ni se mi silil v obližje, niti se ni opravičeval, pač pa je postajal njegov obraz od dne do dne resnejši, in videti je bilo, kakor bi se naseljevala vedno globočja žalost v njegovo srce. Začel sem si očitati, kako morem biti tak proti njemu, ki mi vendar ni storil prav nič žalega hote, ki me bržkone niti v mislih ni hotel žaliti. Silil sem se, da bi izpustil ono kal nezadovoljnosti iz svoje duše, a pri vsakem novem poskusu mi je postajalo tesnejše. Vedno in vedno se mi je v takih hipih vsiljeval v spomin oni večer, vedno sem videl prijatelja, ki je s stisnjenimi rameni v mesečnem svitu stopal po prstih iz sobe. In vedno teže sem zrl v bližini svoji njegov obraz, da, zoprn mi je postajal celo duh, ki je puhtel od njegove obleke.

Neki dan po obedu, ko sem stopal na vrt, me je ujel na stopnicah Alfred. Prijel me je trdo za roko ter me ustavil.

»Samo eno besedo,« je dejal polglasno.

Postal sem ter zrl v tla.

»Ti si me že sit! Berač ti je že prenadležen, zato odidem jutri!« Izpregovoril je te besede naglo, skoro šepetaje ter mi zrl v obraz, da sem moral tudi jaz povzdigniti pogled. V njegovih očeh je plapolal očitajoč ogenj, ki se je pa takoj izpremenil v izraz mehke otožnosti, ko je dostavil:

»Torej brez zamere, pozabi nepovabljenega gosta! Kaj ti hočem jaz, ti si — bogat!«

Nenadno so me zadele te besede. Da bi mi kdo očital, kako sem se ga naveličal, ker je siromak, ker je berač, tega nisem mogel prenesti. Rekel naj bi mi bil karkoli drugega, zalučal naj bi mi bil v obraz najpodlejšo psovko, obrnil bi se bil in odšel, ne meneč se dalje zanj. A to očitanje, to me je spravilo ob pamet. Hipoma se mi je zasmilil Alfred, prešinila me je zavest, da sem mu delal krivico, in tudi, ako bi mi bil storil Bog ve kaj hudega, spričo njegovih izgovorjenih besed bi moral pozabiti vse.

Alfredovo oko je še vedno viselo otožno na mojem obrazu. A v istem hipu se je obrnil ter počasi stopil više na stopnico. Toda jaz sem bil takoj za njim in, moleč mu desnico, sem dejal počasi in s težkim glasom: »Prijatelj, odpusti mi!«

Nagnil se je k meni, pomolčal je nekoliko, kakor bi nekaj razmišljal, a skoro je dejal: »Pojdiva v sobo!«

In kakor jagnje sem stopal za njim, molče, hlastno in z utripajočim srcem . . .

No, in zopet sva bila dobra. In jaz sem se čudom čudil, kako me je mogel spraviti sam na sebi tako ničeven dogodek v tako stanje, kako mi je mogel vcepiti tako ravnanje proti prijatelju. Gotovo sem moral biti bolan, moji živci niso mogli biti v redu! A sedaj sem ozdravel in zahvalil sem Boga, da se je stvar razvozlala tako lepo. In sklenil sem čuvati sam nad seboj, da ne postanem recidiven. A Alfred se je odslej v mojih očeh le še povišal, najino prijateljstvo je zadobilo novo, trdnejšo vez . . .

V deželi pa je bilo pozno poletje. Suša je bila nastopila, zemlja je orjavela in razpokala. Kamor je stopila noga, tam se je vzdignil izpod stopala rjavkast prah ter silil v grlo, nos in oči. Po vzduhu je vse plesalo in se vrtelo pred očmi, a listje na drevesih je pordevalo ter ohlapno viselo navzdol. Semtertja je že kak list leno in počasi plul proti tlom ter padel na suho stezo, kjer ga je pomandrala človeška ali živalska noga. Vse, ljudi, živali in rastline, vse je

tlačila neka nevidna, moreče-soparna moč navzdol, da se ni dalo niti dihati, da je bilo videti, kakor bi vse strmé in plašno, a zraven z otopelim izrazom pričakovalo, kdaj se raztopi in sežge v veliki razbeljeni peči. A še vedno nobenega, niti najmanjšega oblačka na svinčenem, enakomernem, dolgočasnem oboku!

Alfred in jaz sva v tem času najraje bivala na vrtu. Tam med gostim malinjem pod skupino vitkih smrek je stala lesena vrtna lopa. Tja notri je le redkokdaj prisijal solnčni žarek, tam je bilo tudi o poldanskem času mračno in hladno kakor nikjer drugje. V tej grozni soparici so sicer tudi omedlevale smreke nad lopo, povešalo je malinovje svoje vejevje in listje, posušil se je bil skoro potoček, ki je sicer žuborel v ozadju, priplul je v lopo gorkejši zračni curek, a bilo je vendar še vedno prijetno in dovolj hladno.

Tedaj je pa moj oče najraje ostajal v svojih sobah pri zaprtih poletnih oknih in nizko spuščenih zastorih. Ni se rad pregibal, sedel je samo napol oblečen v naslanjaču, dopoldne delal, po obedu pa navadno kimal in dremal. Proti večeru, ko so se odprla okna in se je zrak vsaj nekoliko ohladil, vozil se je navadno na izprehod. Z Alfredom sva bila torej skoraj vedno le sama na vrtu. Vrtnar se ni dosti brigal za naju, navadno je delal na nasprotni strani vrta ter se često jezil nad svojim vrtnarskim pomočnikom, ki mu ni bil nikdar dovolj hiter in spreten. Njegove ne prelaskave besede so čestokrat prizvenele na najina ušesa ter prinašale neko izpremembo v to nenaravno tišino . . .

Neke sobote popoldne je bilo. S prijateljem sva polegala v lopi po lesenih klopeh z mehkimi blazinami pod glavo. Razgovarjala sva se o našem najnovejšem slovstvu ter se vnemala za njegov lepi razvoj. Bila sva v najživahnejšem pogovoru, ko Alfred hkratu umolkne. Na svoje vprašanje »kako pa sodiš o slogu?« nisem dobil odgovora. Obrnjen sem bil od prijatelja v nasprotno stran, zato sem ponovil svoje vprašanje. Ali tudi sedaj ni bilo iz njega nobene besede. Zravnam se torej kvišku in pogledam nanj. Napol sede je nepremično upiral svoj pogled skozi vrata tja proti zadnjemu delu naše hiše. Ozrem se tja tudi jaz. Ali nič posebnega nisem opazil. Pri vodnjaku sredi dvorišča je stala dekla; pripognjena je bila nad bakren škaf ter ribala. Njeni rokavi so bili zavihani nad lakti, da so se videle rjavkaste, sicer pa polne in okrogle roke, kako so urno švigale semtertja, pomakajoč mokro prteno cunjo v drobno raztolčeni beli pesek ter potem dosledno drsajoč po škafovem obodu, da so se kazale izpod nje vedno svetlejše, v solncu se svetlikajoče lise. Na glavi je

imela rumenkasto, nad čelo nizko razpuščeno ruto, da se je pod njo skrival ves obraz. Njeno krilo pa je bilo izpodrecano, in videle so se gole noge še nekoliko nad gležnji. Da, te noge sem moral pogledati vnovič! Stale so na nekoliko vzvišenem, polzkem kamenu, da so se lahko razločevale od daleč. A bile so tako majhne kakor desetletnega otroka in v členu tako ozke! Toda takoj nad členom so se polagoma zaokrožale, in spodaj rjavkasta boja se je hkratu prenehala ter se prelevila v skoro prozorno, mehko, žametasto polt. Da, te noge so bile lepe! Ali, lepo vas prosim, nima li tudi dekla lahko lepih nog? Moj Bog, ali pri vseh lepih nogah ostane vendarle dekla! . .

Ozrl sem se vnovič na prijatelja. Še vedno je nepremično gledal proti vodnjaku, podpirajoč si brado z desnico. Hipoma pa se je obrnil proti meni, naslonil roke na mizo ter dejal:

»Oprosti, kaj si me že vprašal?«

»Nič, ne spominjam se več! Toda, kam si se bil zamaknil?«

Pogledal me je nekako od strani in stisnil ustna.

»Vidiš, razmišljal sem tako-le,« dejal je črez nekoliko časa, »kako se morajo nekateri ljudje mučiti, da se prerinejo skozi borno, ničvredno življenje. Od jutra do pozne noči posojajo drugim svoje telo, svoje dušne sile, samo da živijo. Ko se uležejo zvečer v postelj z izrabljenimi in odrgnjenimi močmi, da niti ne vedo, čigave so roke ali noge, ki leže zraven njih, ko se jim iz želodca izpahuje zaradi slabe in nezadostne hrane ter se premetajo na vse strani, predno jih objame spanec, vendar zjutraj Boga zahvaljujejo, da se zopet čutijo nekako okrepljene, da bodo zopet lahko nesli svoje kosti v stope ter delali in upihavali zadnje iskre svojega bitja — za druge! Da, to je dobro, da se ljudje ne zavedajo sami sebe, da se ne zavedajo svojega dostojanstva, sicer bi bilo gorje onim, ki mislijo, da je Bog ustvaril svet samo zavoljo njih!«

Nemo sem ga gledal, ko je govoril te besede naglo, z nerazločnimi končnicami in nekim njemu nenavadnim ognjem. A tudi razumel ga nisem prav, kaj je hotel povedati. Nikdar še nisem razmišljal o predmetu, ki se ga je dotaknil zdaj prijatelj. Mimo delavcev in služabnikov, mimo nižjih slojev sploh sem hodil dozdaj z zavezanimi očmi, njih bede, njih ožjega življenja nisem poznal. In težko, da bi se bil ogrel za katerega izmed njih, ako bi se bil obrnil do mene. A jaz sem govoril samemu sebi, da sem »dober človek«, človek, ki s svojo nogo ne more pomandrati niti gosenice,

ki mu leze črez pot! Ha, ha, smešno, ako bi ne bilo tako grozno žalostno.

»Kaj misliš s tem?« sem vprašal Alfreda.

»Kaj mislim? Ali se nisem izrazil dovolj jasno? — Toda, pustiva to, težko da bodeš kdaj razumel. Zrastel si pod preugodnim obnebjem, da bi te moglo skeleti to, kar skeli nas, da bi te moglo zanimati ono, kar se ovija naših teles kakor mokra cunja, kar nam reže v kosti kot ostroroba veriga od rojstva pa do groba.«

Njegove besede so bile pikre, in okoli ustnic se mu je razvila neka sarkastična poteza, kakršne nisem bil opazil pri njem še nikdar. Njegova gornja čeljust se je privzdignila više nego navadno, in njegove skoro brezzobe čeljusti so se zopet prikazale, da me je vnovič zažeblo prav tako kakor pri sestanku na kolodvoru. On pa se je zasmejal tanko in suho ter nadaljeval:

»Hotel sem te opozoriti samo na nekaj. Glej, prav gotovo ti ne bode ljubo, da bi ostal večen samec. Ti si kakor nalašč ustvarjen za dobrega zakonskega moža, in ne motim se, ako rečem, da bodeš osrečil ono, ki jo bodeš vzel. Vprašam te, kaj pa misliš, katera bolj zasluži, da se osreči, ali ona, ki je živela že ves čas svojega življenja v brezbrižnosti in obilici in ki se bode omožila samo zategadelj, da izpremeni svoj stan, da bode v moževi senci lože skrbela za svoje velike telesne, a bržkone prav male dušne potrebe — ali morda ona, ki je morala posvetiti vsako urico skrbi in trpljenju, delu in — preziranju?! In katera ti bode bolj hvaležna, da si ji dal svoje ime, ona, ki je že zdaj ponosna na lastno ime, ali ona, ki jo bodeš dvignil iz njene nizkosti do ugleda?«

Odkašljal se je nekoliko, kajti naglo govorjenje mu je provzročilo hripavost.

»Sicer te pa prosim, oprosti mi, da se ti drznem govoriti tako. Ti si dober človek, in škoda bi bilo, da bi taval po svetu tako, kakor tava tisoč in tisoč drugih, ki nimajo oči za druge, ki imajo samo to zaslugo, da so se rodili, Bogu čas kradli, za svoje želodce skrbeli ter umirali z bridko zavestjo, da ne bodo mogli več negovati svojih oboževanih, okroglih teles!«

Ta »dober človek« iz njegovih ust, kako me je ta dirnil! Zardel sem in povesil pogled. Ta čudni človek, kak vpliv je imela vsaka njegova beseda name! Začel sem jecljati kakor otrok:

»Ali oprosti, prijatelj, jaz te ne razumem popolnoma, jaz . . . jaz . . .«

»Dobro, hočem se izraziti natančneje! Seveda govorim tu samo v priliki. — Glej, tam-le pri vodnjaku deklo svojega očeta. Stavim, da je nisi pogledal še nikdar natančneje! Poglej te njene roke! Res so rjave, solnce jih je prepeklo morda že tisočkrat, in tudi njih koža se je morda vsled tega oluščila že večkrat. Ali vendar so polne in takò okrogle kakor vsake dame, in po njih žilah se pretaka prav taka, ako ne še boljša in bolj vroča in sveža kri. In poglej, kako se vse to giblje, in solnce, ki se je vprlo vanjo z najbolj pekočimi svojimi žarki, ki je naju pregnalo, da sva si poiskala najgostejše sence, ono solnce nje ne prepodi, njenih rok ne ustavi niti za hipec! Ali vidiš njene noge? Ali vidiš njen život, kako je gibčen, kako je vitek, a zraven močan in trden? Vidiš, Bog ve, koliko let se že muči in dela po cele dneve ob vsakem letnem času, molče in vdano, in si niti ne misli, da bi kdaj utegnilo biti boljše! Recimo, da bi njo vzel kdo, ki razpolaga s premoženjem, ali misliš, da ne bi storil pravega krščanskega dela usmiljenja? Ali ne bi rešil božjega bitja suženjstva in ali bi sebi ne pridobil za celo življenje hvaležnega druga? — In takih, kakor je ona tam-le, takih je mnogo in mnogo, ne mislim seveda pri tem samo na dekle, ampak vse one, ki so prišle v stiske in bede brez lastne krivde, katere je pahnila vanje ona usodna, temna roka. Takim bi bilo pomagati, in človeštvo bi postalo — res človeštvo!«

To prijateljevo naziranje se mi je videlo tako čudno, tako novo, da nisem mogel prav nič misliti. Samo čutil sem nekaj težkega, nekaj temnega, ki se je hipoma naselilo v mojo dušo. A prijatelj moj se mi je videl visok, vzvišen nad vsako vsakdanjostjo. Kako je do takega naziranja dospel baš on, o katerem se je trdilo, da je izgubljen, da se ne briga niti sam zase toliko, da bi se spravil do poštenega kruha, to me je osupnilo. To mi je bila nova, nerazvozljiva uganka. Moj Bog, vidi se, kako sem bil še naiven, kako malo sem še tačas poznal ljudi. Bil sem v resnici v pravem pomenu besede — »dober človek«! . .

V tem je bila dekla izginila od vodnjaka. Kjer je stala, videla se je sedaj velika mokra lisa na kamenu in okoli v drobnem, belkastem pesku. Iz široke, zakrivljene cevi pa je še počasi curljala voda ter se pršila na kamenitem podstavku . . .

(Dalje prihodnjič.)

Uslišan.

Ko past sem hodil pod goró,
večera čakal sem težkó:
na pragu z mamo sva sedela,
na jasnem nebu zvezde štela,
bogastvo vedre svoje sreče.
Roké sklenila sva proseče:
»Bog daj, da bi ko zdaj
ostalo vekomaj!«

Mladenič ljubil sem cvetoč
obrazek bel in črno noč.
Pri oknu z ljubico sva stala,
lepo se za roké držala,
le eno željo še imela:
»Bog daj, da bi ko zdaj
ostala vekomaj!«

Al zvon je žalostno zapel,
mi hladni grob je mater vzel;
in godci spremili poskočni
so drago z drugim v stan poročni.
Po svetu romar sam sem blodil,
nebesa prosil, koder hodil:
»Bog daj, da bi ko zdaj,
ne bilo vekomaj!«

O polnoči, ko vse že spi,
le v hramu mojem luč brli;
majoliko si sam nalivam,
preteklim srečnim dnem napivam;
nalit kozarček v roki stiskam,
sam v noč temnó prepevam, vriskam:
»Bog daj, da bi ko zdaj
ostalo vekomaj!«

Kazimir Radič.

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Akil Volinskij (St. Peterburg).

I.

O moderni ruski novelistiki ne moremo pisati, če ne pokažemo poprej, kakšno ulogo sta igrala v njej Tolstoj in Dostojevskij. Začenjam s Tolstim — ne zato, kakor bi bil on bliže moderni novelistiki — narobe, bliže ji je Dostojevskij — nego zato, ker se je v njem jasno izrazila in osvetila značajna črta normalnega Rusa. Analizo treba začeti z normalnim Rusom, kajti samo ob primeri z normalnim nam postanejo jasne tudi razlike od normalnega tipa, male in velike, slučajne in mnogoznačilne.

Tolstoj je sila normalen Rus. Na poslednjem portretu, ki ga je ustvaril eden najnadarjenejših ruskih umetnikov, Rjepin, stoji Tolstoj bos v svoji vsakdanji delavski bluzi, s prsti za pas zataknjenimi, gologlav, z otožnim, zamišljenim izrazom v obličju. Jaz sem videl Tolstega in govoril ž njim še takrat, ko je, čeprav je že bil star, napravil name vtisk nekake gibčne moči. Te košate obrvi, resno štrleče nad jeklenosivimi očmi z jasnim, bodečim pogledom, široka brada in velike brke, okrožujoče upadle ustnice, in pri vsem tem nagel govor, hitre geste: — vse to si zapomniš in ne pozabiš nikdar. Vse to vidiš na portretu Rjepinovem, seveda v ublaženi obliki. V tej podobi ugiblješ utrujenost življenja, veličastno dušno zatišje, kateremu se bliža prav od daleč smrt. Kadar Tolstoj umrje, kadar umolkne šumni ocean misli, ki jih je izražal, in pa utihne njegova borba proti temeljem človeške družbe in države, takrat nam stopi še jasneje in še bolj umetniško pred oči njegova osebnost, in takrat nam postane še bolj jasno in razumljivo, da je v njem živelo, delovalo in mislilo mnogomilijonsko kmečko carstvo, ki je dospelo v njem do visoke zavednosti. Takega kmeta ni na celem svetu, zato ker na celem svetu ni takšnega kmečkega carstva. To je poezija preprostosti in višje človečnosti. Ruski kmet razorava svojo zemljo s svojim plugom in ljubi to zemljo, on ljubi svojega konja, ki mu povrača ljubezen s svojo nemo ljubeznijo. In ta zemlja in plug in konj in sam kmet in vse njegovo domače poslovanje in vse vaške razmere — vse to se zliva v nekaj enotnega, v nekaj organsko celotnega. Vse to napaja neko občno nedoločljivo čuvstvo, neka občna razpoloženost.

Dozdeva se ti, če položiš uho na rusko zemljo, da zaslišiš v njej tih šum, nekoliko otožen, ali mehek kakor kmečke misli. Ta zemlja hujša, ne daje dovolj plodu, no pri vsem tem se ti dozdeva, kakor da bi zemlja sama trpela in stokala, odgovarjaje na stoke ruskega orača. Nikjer na svetu ne čutiš tako globoke, lahko rečemo, mistične vezi med človekom in zemljo kakor ravno v Rusiji, v ruski vasi. Nadarjeni ruski človek raste in dozoreva na tej zemlji kakor klas, pijoč njene sokove in hraneč se na njej z nebeško vlago.

Takšen je namreč Tolstoj, pravi sin kmečkega duševnega elementa, njega živi izraz, njegov jezik in njegova psihologija; on je trezen, jasen, on je pravi trudoljubivi orač na njivi idej, zrahljavajoč brazde in sejoč po njih semenje novega življenja in evangeljske vere. Kot pravi Rus se on ne popenja k metafizičnemu nebu, ampak se peča s problemi o človeški sreči, se muči ž njimi in premišlja o njih. On zmerom govori o samih konkretnih stvareh: o vojaštvu, o pijančevanju, o francosko-ruski zvezi, pri vsem tem pa je moč njegovih hrepenenj in stremljenj k božjemu, na zemlji ne še oživotvorjenemu kraljestvu tako velika, neskončna, da potrebuješ prave metafizike, če hočeš vse to razumeti. Tudi ruskega kmeta ne razumeš brez metafizike, ker je tukaj vse, v njem in okoli njega polno ugank in tajnosti, nekakih organskih procesov, iz katerih se poraja življenje. Tudi Tolstega — z vsemi njegovimi etičnimi preiskavami poslednjih dvajsetih let, celo z vsemi njegovimi trudi, da bi napravil iz evangelija realistično-poučno knjigo, in da bi snel ž njega zlate vence in avreolo, ki ga krasijo v legendi stoletij — tudi Tolstega moreš razumeti popolnoma samo v metafizičnem zmislu, ker živi v njem pravi metafizični duh v njegovih čarobno-jasnih, praktičnih izrazih. On je tako človekoljuben, kakor more biti človekoljuben le tisti, ki se ravna po načelih istinite religije v njenem metafizičnem bistvu. On tako strastno taji življenske idole, in pri tem najbolj veljavne, da se ti kaže ta njegova negacija kot priča njegove mistične daljnovidnosti. Na vse empirizme družabnega in državnega življenja gleda on skozi magični kristal svoje vere v najoddaljenejšo bodočnost.

Ali ta vera Tolstega, vera dogmatična, takorekoč do-kantovska ima v temelju svojem naiven nazor o duši, ki jo smatra za nekaj prostega, celotnega, nerazdvojenega v njenem pozemskem in nadzemskem principu. Velikemu ruskemu kmetu, Tolstemu, se dozdeva, da more človek z majhnim trudom preskočiti črez svoj nizki pozemeljski element, da se more osvoboditi od njega in na ta način razrešiti težko dramo osebnega in zgodovinskega življenja. On ne vidi v

človeku te za življenje neizogibne tragedije, ki se vrši v njem med voljo in srcem, med osebnim in božjim principom, med stremljenjem k lepoti in stremljenjem k svetosti. On ne vidi demona, ki gleda iz človeka, demona modrega in očarujočega, nego on misli kakor Ilja Muromec, da vse zlo človeškega življenja je nekak »Slavec Razbojnik«, ki ga lahko primeš za vrat in ga treščiš ob zemljo. Tak značaj imajo največji umotvori tolstovskega talenta: njegova knjiga o umetnosti, njegova »Kreutzerjeva sonata« in njegov poslednji roman »Vstajenje«.

V knjigi o umetnosti se bojuje z idejo lepote, kajti kot fin umetnik on ve, da prinaša ta ideja burjo v umetnost in slepi človeka na poti ustvarjanja. Na mesto ideje lepote stavlja Tolstoj idejo blage splošne ljubezni. Taka preprosta, naravnost dogmatična rešitev tega vprašanja bi bila možna samo v tem slučaju, če bi bila ideja lepote res neka ideja, prihajajoča v človeka odzunaj, če bi bila nekaka fikcija, ki jo je ustvarila površna kultura, in če bi ne imela svojih organskih korenin v človeku samem, v njegovi notranjosti in v njegovem individualnem osebnem elementu, ki samo od sebe stremi k lepoti, hrepeneč k popolnosti svojega bistva. Tolstoj se bojuje s krasoto, katera izhaja iz individualnega egoističnega principa, in katera je potemtakem zla in naravnost nepremagljiva, in tako stoji on na sredi modernega duševnega gibanja, nepremakljiv kakor velika skala, ob katero bijo in ob kateri se penijo živi mladi valovi sočasne idejnosti, današnje zgodovine ž njenimi kritičnimi horizonti, ž njeno dialektiko in z novimi ekstazami. Knjiga Tolstega je zaslovela po vsem svetu, toda ona ni mogla na njem ničesar izpremeniti, ni ga mogla nikamor premakniti zato, ker so bili nasveti, ki jih je on predlagal, da bi se namreč odstranila krasota in se zamenila s čistim dobrim, osnovani na skoro ginljivo-preprosti dogmatični veri v moralno popolnost človeškega bistva.

Prav takšen naiven značaj, brez ozira na umetniški blesk in na moč negacije ima tudi neki drug proizvod Tolstega — »Kreutzerjeva sonata«. Krik Pozdnyševa je prestrašil ves svet. V prvem trenotku se je dozdevalo, da je »Ilja Muromec« v resnici prijel »Slavca Razbojnika« za goltanec in ga že vrgel ob tla; dozdevalo se je, da je res zadosti, če človeške strasti samo utajimo, čeprav bi se s tem prenehal človeški rod sam. Zopet je bil Tolstoj zajel iz globočin življenja eno največjih vprašanj človeškega bitja, je bil visoko vzdignil to vprašanje in ga oblil z lučjo svoje morale, pa tudi tukaj ni bil premeril pomena človeške strasti v njeni usodnosti, v njeni nepremagljivosti in v njeni neločljivosti od človeške volje, katera je sama

na sebi neugonobljiva, ker je princip življenja in ker je vir vseh človeških strasti. Nerazrešljiva tragedija v borbi med telesnim in duševnim človekom se je izpremenila v Tolstem v dramo, ki se more srečno izvršiti. Tolstoj hoče osvoboditi človeka mesenosti in veruje, da ostane človek še potem človek.

Poslednji roman Tolstega, »Vstajenje«, je skozinskozi dogmatičen in morda najnaivnejši izmed vseh njegovih umotvorov. V tem romanu ni pravega vstajenja, namreč vstajenja človeka v njegovi duši in v njegovem mesu. Roman ne kaže notranjih peripetij, nego samo zunanje, daje nam sijajno sliko družabnih predsodkov, napada razne nemoralne državne ustanove, toda ne kaže nam v junaku njegove notranje dialektike, ki privaja človeka k samozavesti njegove malosti in k bogočloveškemu usmiljenju do ljudi. Brez ozira na posamezne poetične podobe je ta roman prozaičen v svoji osnovi, zato ker je zgrajen na primitivno-moralni ideji, od katere je vedoma odtrgano vse nadzemsko in podzemsko, in katera se dogmatično preprosto strinja z vero Tolstega samega.

II.

Ta normalna filozofija normalnega Rusa je storila mnogo za rusko družbo poslednjih let. Šumela je, valovila in izzivala strašno polemiko od strani liberalnih rutinerjev; mlado pokolenje jo je pozdravljalo, ker je videlo, da naša rešitev ni v politiki, da je še nekaj globočjega nego politika. Okoli Tolstega se je zbrala cela sekta tolstovcev, in čeprav je Tolstoj o teh svojih gorečih privržencih, ki so dovajali njegov nauk do pedantizma, govoril s humorom in zatrjeval smehljaje se, češ, da sam ne pripada tolstovcem, vendar je stal on sredi teh ljudi in sredi tega gibanja, tega ogromnega nravstvenega gibanja, ki je metalo sveže curke vode v inteligentno množico, ki je bila do tedaj vajena samo političnega rezonerstva. Veliki patos kmečke besede je očividno premagal srca.

Ali ruske zgodovine ne vodijo samo normalni ljudje. Rusija ima svoje blaznike, svoje norce. Ti ljudje skrivajo nekaj v sebi, zagledali so v sebi nekaj velikega, nekaj posebnega; to je tisti veliki kontrast, ki ga je videl v človeški naravi Kant, in ki obstoji v nasprotju med empirijo in misticizmom, med človeškim in božjim bistvom. Ali to, kar je bilo dostopno spoznanju Kantovemu, temu ruski duh ni bil kos. On se je sicer tudi približal temu kontrastu, toda ne vedoma, ampak samo s čuvstvom. On ga je zaslutil v sebi, stresel se je in se zasmejal takisto čudno in blazno. Odtod prihaja

ruska norost. Na Ruskem so začeli govoriti blazniki, in ta blaznost, visoka in genialna v svojih pojavih, je ravno taka prava črta ruske narave kakor trezna normalnost Tolstega. Normalni tip, to je tip ruskega moralista — brezumni tip, to je tip ruskega metafizika ž njegovimi nedoločenimi in nenavadnimi koraki. Na čelu današnje literature stojita: normalni Tolstoj in blazni Dostojevskij.

Dostojevskega že zdavnaj ni več med nami, ali podoba njegova stoji pred očmi današnjega pokolenja v plastični obliki. To je pristni tip oduševljenega blaznika, kateri provzroča ob strani Tolstega in pa ob strani ravno tako normalnih epskih figur Turgenjeva in Gončarova poseben vtisk. Izmed umetniških velikanov preteklega časa spominja Dostojevski od daleč samo na Gogolja, ki je bil tudi strašno kompliciran v svoji naravi in psihološko razdvojen v svojih stvaritvah, nekoliko grbast, bolehen, z obrazom, na katerega so legle črte izmučenega sataninstva, z vrtajočimi očmi — takšen je bil Dostojevski, takšnega se spominjam iz svoje mladosti, ko sem ga mimogrede videl kot študent na nekem javnem večeru. On je nekaj govoril študentovski množici s svojim posebnim jezikom, in spominjam se, da so se mu mladi ljudje raztreseno posmehovali radi njegovih proroških besed, za katere takrat še ni bil nastopil čas. Ko bi se on pokazal sedaj s prav istimi neizpremenjenimi besedami, obstopile bi ga goste množice ljudstva in bi ga poslušale brez vsakršnih nesporazumkov. Naša literatura stopa ravno sedaj v strujo Dostojevskega.

Dostojevskij je razodel človeško dušo do dna in pokazal neizogibno tragedijo njenega življenja, katera pa ima svojo komaj vidno razrešitev na tisti tenki črti, ki beži nekam proč od dejstvenosti. Če pregledujemo poglavitne spise Dostojevskega, lahko rečemo, da je on upodabljal človeško voljo posebno individualno, vsekdar fino hudobno in zvito egoistično in v njenem večnem kontrastu s človeškim srcem. Volja in srce se borita med seboj kakor dva nasprotujoča si elementa, izmed katerih imata vsak posebej svojo dinamiko. Vse, kar vidimo okoli sebe, vse to je posledica osebne volje in volje množice, katera ima svoje nižje in višje zakone, fiziološke in estetične. Volja je zmerom zla v svojih najbolj jarkih in strastnih pojavih, zato ker v svoji metafizični, skrivnostni in nerazluščeni osnovi nasprotuje dobremu, ki se ne da strinjati z zmago osebnega bistva.

Takšna je filozofija umetniškega ustvarjanja Dostojevskega, in ravno ta filozofija, ki je osvobodila probleme moralnosti od vsakršnih utilitarnih ozirov, je posebno blizka današnjemu človeku. Romani

Dostojevskega se čitajo dandanes s posebnim zanimanjem, ker se dotika ruski človek ž njimi s še nerazrešenimi problemi svoje duše, z vprašanji, ki jih je morebiti zbudil, ne pa rešil Tolstoj. »Zločin in kazen«, »Idiot«, »Besi«, »Bratje Karamazovi« . . . v teh brezumnih, nerednih romanih je pojasnjeno rusko življenje v vsej svoji globini. Demonska misel Razkolnikova, da bi postal drugi Napoleon, kateremu je vse dovoljeno, življenje ženske duše, razbite v borbi divjih strasti, v obrazu Nastasje Filipovne v romanu »Idiot«, sam ta idiot, knez Myškin s svojimi ekstazami, dalje ideja človekoboga v »Besih« in »Bratih Karamazovih« — tukaj je pred nami ves notranji proces sedanjosti. Tukaj je Dostojevskij prehitel in tudi premagal Nietzscheja. Tukaj tudi vidimo v vsej njegovi moči demonski element človeka. In nad vsemi temi romani govori v ognjenih jezikih nekaka proroška modrost, ki vidi nevidne reči, ki te nekam kliče in vleče. Kdor le površno pozna Rusijo, ta ve, da sedaj gospoduje v njej trezni in normalni duh Tolstega, da zvezda Dostojevskega še ni vzšla na horizontu množice, vendar ni nikakega dvoma, da nenavadna luč te apokaliptiške zvezde že vznemirja in že očaruje vse rahlodušne ljudi na Ruskem.

(Dalje prihodnjič.)

Na poljane sneg naletava . . .

Na poljane, na tihe poljane
sneg trudno z nebá naletava,
nad poljanami, temnimi gozdi
smrt s težkimi krili zdaj plava.

Na poljanah šepečejo rože:
me bi rade še, rade cvetele,
me še čutimo v sebi življenje,
me bi rade živele, živele!

In umirajo, plačejo . . . v sanje
dih ledeni jih kruti uspava . . .
Na poljane, na tihe poljane
sneg trudno z nebá naletava . . .

Soški.

Še nikoli . . .!

. . »Já jsem ještě nikdy
nemilovala . . . Na mou čest'!« . .

Še nikoli jaz nisem ljubila!
Tuja meni ljubezni je strast;
in neznani mi čari so njeni,
neokušena njena mi slast . . .

Ah, moj Bog! . . . Še nikoli, nikoli! . . .
Naj verjamem to sama si res?
Še nikoli občutila nisem,
kar povzdiga srcé do nebes? . . .

Razbrstela se roža je bujna,
cvet deviški razvil se je moj . . .
Kdo dotakne té rože se prvi?
Kdo utrga jo s smeloj rokój?

Pridi, ki te izbrala usoda,
da poljubim te prvega jaz!
Ideal moj izvoljeni, pridi!
Že približal se najin je čas!

Še nikoli ljubila, nikoli! . . .
O ljubezni globoka skrivnost!
Jaz te slutim, življenja uganka,
in jaz čutim vso tvojo svetost!

Slutim, čutim: jaz bodem ljubila . . .
Pričakujem, veliki te dan!
Srce moje trepeče od sreče . . .
Že oživlja se zlati moj san . . .

Hrepením že po tebi, izbranec!
Pridi, vzemi si rožni moj cvet!
Pridi! Vrt svoj odpiram ti rada . . .
Žrtvovala ti ves bi ta svet . . .

Ne! Ne hodi! . . . Nikár še ne hodi!
Duša moja se te še bojí . . .
Sáma cveti mi roža dišeča,
nedotaknjena cveti vse dni!

Igór Nehljudov.

Marya Konopnicka.

(„Italia. Z portretem autorki. Warszawa 1901“.)

Očrtal Ivan Prijatelj.

ospa Konopnicka je pisala nekdaj novele z malo premalo zavitimi tendenčnimi ostmi. Potem je odložila kopje, ki ni pristojalo njeni nežni roki, in se odmeknila s svetovnega pozorišča na svoje posestvo. Zaživela je s kmeti ter jih začela opisovati z onim pazljivim in skrbnim očesom, ki odlikuje dobro kmečko gospodinjo. — Gospa Konopnicka je visoko izobražena dama, vseskozi moderna ženska, kakor more biti samo najodličnejša hči tako kulturnega in plemiškega naroda, kakor so Poljaki. Ali to ji ni škodilo, da se je ponižala do nizkih in ubogih. V bližini z narodom si je osvežila in obogatila svoj duh, s katerim si je priborila v poslednjem desetletju mesto med najodličnejšimi veljaki poljskega Parnasa. In to po vsej pravici. Marya Konopnicka je sijajen talent: po smrti Slovackega gotovo ni imela poljska literatura nikogar, ki bi tako obladoval poljski verz ko Konopnicka, in za Mickiewiczem je javaljne kdo slikal pokrajino s tako bujnostjo in kipečo razkošnostjo kakor ta visoka gospa.

In visoka gospa je Konopnicka. V svoji prikazni nas spominja nekoliko na dame pozne renesanse in na one duhovite žene, ki so nemške romantike v času njih najintenzivnejšega ustvarjanja združevale v svojih salonih ter pisale literarne dnevnike, polne finih opazovanj. — Kakor Madame Staël tudi Konopnicka rada potuje. Mika jo zlasti jug in domovina trubadurjev — Provansa. Danes se izprehaja po izpranem svišču rivierskih parkov, za nekaj dni sedi na altani goriškega hotela, opazujoč, »kako solnce v Gorici zahaja«, črez par dni jo nese vlak na položno brdje Provanse. In kako zna tu uživati prirodo! Vsa se ji oddaja:

Voda — tako tiha
ko sen . . .
Veter — lahno diha
ko sen . . .
Ladjica — tak uteka
ko sen . . .
Misel —. tak daleka
ko sen . . .

(»Z podróżnej teki.«)

Včasi izpregovori tudi o literaturi. O Rostandu pripoveduje, o Hauptmannu . . . a s posebnim veseljem in prisrčnostjo o Mickiewiczu in s čudovito kongenialnostjo o svojem kolegu Sienkiewiczu. Treba je samo enkrat od daleč čuti, kako razumeva ona Sienkiewiczeve »Križarje« — ni dolgo, kar je vse govorilo o tem — da spoznaš, kako globoko je prodrla ta visoka gospa v poljski duh. — Sienkiewiczevo delo — pravi — sloni na grandiozni podlagi, na široki, mogočni podlagi ljudi in dogodkov.

Ta široka, mogočna podlaga je — zemlja.

V Sienkiewiczevem delu ni zemlja samo pokrajinska slika, pejsaž, ni samo tla in akcesorija. Kajti pokrajinska slika je samo usmev zemlje, ali hipna žalost, ali jeza, ali hrepenenje, obleka kraljevska, ali kmečka raša. Zemlja pri Sienkiewiczu je — podstava pod korakom življenja, vir življenja in pravica do življenja. Drugi so opevali zemljo kot ljubico. Sienkiewicz vidi v njej — mater. Mater-roditeljico, mater-braniteljico, mater-pestunjo pokolenij. »Tudi Mickiewiczu je bila zemlja bolj mati nego ljubica«, pravi gospa Konopnicka; a mati je — kakor bomo videli — tudi njej. In čudovito se čita, kako se navdušuje Konopnicka s Sienkiewiczem za staro poljsko slavo, za sintezo vseh narodovih kreposti, njega moči in ponosa, za davne krščanske viteze, ki jim ni bilo krščanstvo verska dogma, ampak etika življenja, za one »celotne duše, ki so šle z neokrenljivim korakom do velikosti«. In potem jo rad poslušaš, s kako skrbjo in nego zbira odmeve domačih bitk, one visoke, ekstazne tone rodne sile, ki so pretresali domovino v velikih momentih, kako se opaja ob njih čudovitih melodijah, združujoč jih v polni epični akord, »pretresljiv, preprost in — predsmrten.«

Gospa Konopnicka je moderna ženska, altruistka. Ponižane in uboge ljubi. A ona se ne ponižuje, kadar govori ž njimi in zanje, na njih stališče, temveč jih dviguje k sebi. Tudi ni ona kakor visoka dama, ki pri cerkvenih vratih rada poseže v žep in obdari berača na stopnicah, da ima potem prijetno zavest, da je storila dobro delo. Konopnicka je ženska, ki se zaveda, da je ubožec ž njo v bližnji zvezi, ud tiste družine, kateri biti idealna gospodinja je njen visoki cilj. To zavedno, duševno bratstvo jo diči in podaja njenim besedam, kadar govori o bedi siromakov, toplo ganljivost. — V zadnjem desetletju se je poljska književnost z mogočnim vzletom pognala v prve vrste moderne evropske umetnosti. To je bil smel korak, ki so se pri njem morebiti živci in mišice bolj napele, nego je bilo koristno in potrebno. Odtod najbrž oni nervozni, bolestni in utrujeni

ton, ki je v zadnjem času s takim krikom prerezal harmonijo poljske umetnosti. Konopnicka je ostala mirna v svojem ravnovesju. Razmerje njeno do naroda se ni pretrgalo, in krvne niti, ki ž njimi visi na svojem ljudstvu, niso obledele. To jo je usposobilo, da je dovršila v poslednjem času umetniško delo, ki se sme uvrstiti v poljski literaturi takoj za največjim, kar premore poljski genij, za Mickiewiczevim »Panom Tadevšem«. Po Mickiewiczevi smrti niso bili časi, ki bi bili rodili pesnika, zmožnega nadaljevati tradicije velikega mesijanista. Kolikor bolj malenkostni so postajali dnevni dogodki, toliko bolj so bežali ljudje vase, ne meneč se za dogodke okrog sebe. Kult popolnega subjetivizma je vrhunec tega stremljenja. Tako seveda ni mogel nihče priti do velike epične snovi. A Konopnicka, živeča v ostalni zvezi z narodom, je našla povsem moderen epičen sujet v narodu: izseljevanje ljudstva v Brazilijo, domačega ljudstva, hrepenečega iz težav v domovini po novem svetu, iščočega nove domovine. Njen veliki epos v treh spevih, pisan v oktavah med leti 1892—1901, se zove »Pan Balcer w Brazylii« in je izhajal v »Biblioteki Warszawski«.

»Pan Balcer« je kmečka kronika, polna živahne dramatike, pretresljive realnosti in ginljive, iskrene poezije. Dolga potovanja, prihod v tuji svet, velikanski napori, borbe z elementi v novi domovini, drastično medsebojno življenje kmetov, boječe opazovanje, kako ginejo človeške moči, prvi gibljaj poželjenja po stari domovini, nastop težke poti proti domu, naraščajoče hrepenenje po domačih tleh, kolikor bliže so jim, koprnenje po zvonjenju čenstohovskih zvonov, ki méni, da jih sliši umirajoči staréc... vse to je pripovedovano mojstrsko in v živopisnem narodnem jeziku ter briljantnih verzih.

Visoke dame iz dobe pozne renesanse so ljubile umetnost. V delavnicah slavnih umetnikov so prisostvovale postanku velikih del, zahajale v galerije in posedale v dvoranah pred slikami in kipi ter ljubile pogovore o umetnosti. — Velika poljska umetnica ljubi umetnost kot najplemenitejše človeško razodenje. Ne ljubi je manj nego prirodo, katere izraz je. In ko potuje po svetu gledat prirodo, ne zamudi zaviti na Apeninski polotok, v to dragoceno in neizcrpljivo riznico umetnosti. Konopnicka je bila v Italiji in vrnila se je iž nje s knjigo, katere naslov je pripisan gori v zaglavju tega sestavka.

Italija — druga domovina vsakega izobraženega človeka, sto in sto knjig popotnih spominov se je že pisalo o njej, a bore malo tako globokih in pristnih dokumentov umetnosti, kakor je »Italia« Marye Konopnicke. — Italija je umetniški kolos. In če so visoke

dame davnih dob rade posedale pred umetninami ter se o njih pogovarjale z umetniki — govori Konopnicka s tem umetniškim kolosom samem, ga nagovarja, se pomenkuje ž njim, ž njim in ž njegovim najvišjim umetnikom, z Gospodom življenja in smrti.

»Kateri vstopamo v tvoj solnčni hram,
o, večno lepo!
vdehnì v nas moč, daj silo svojo nam«,

tako pričenja Konopnicka (»Którzy idziemy . . .«). In nato ji sledimo na njenih potih: v hodnike dolge vstopamo cerkvá in galerij — v domove lepega — na nogah prah noseč s popotovanja težkega življenja. Črez grobe stopamo z napisi, ob kapelah, kjer molče umetnost moli — iz veka v vek . . .

Skoz mesta hodimo in skoz naravo: Šum morja, nad valovi se loveči galebi... Žuborenje rek, topot vojska, svečanost cerkvenih obredov, dolge procesije . . . romarji . . . krasota palač, starodavne slike . . . madone, madone, madone . . . osamelost samostanskih celic, zakristija z rezljanim starinskim klečalnikom . . . molitev resnega meniha, škripanje kiparjevega dleta po trdem marmorju . . . vzdih jetnika . . . hrepenenje device . . . misel o zašlem življenju . . .

In ko gremo za poetko, čutimo, da nas vodi tovarišica Sienkiewiczeva. Konopnicka ne slika pokrajinskih slik, ne reproducira samo svojih vtiskov, ona živi z deželo, po katere tleh stopa njena noga. Življenje zemlje teče v širokem toku pred nami: iz stoletja v stoletje se preliva mimo naših oči: Benetke, kako razkošni so bili vaši prazniki, kako so zvenele sijaja in jasne lepote prekipevajoče pesmi čarnih vaših večerov! Sedaj je minilo vse. Tiho in zaskrbljeno se vozijo delavci od dela na noč domov. Morje peva sámo. Da-li ne? Toda čuj! . . Ali se ne dviga tam nekje pesem, pesem starih Benečanov? O čaru brezmejne svobode pripoveduje pesem, in sto in sto moških glasov se je zopet domišlja . . .

To posluša umetnica, in ko jo čitamo, čutimo, kako raste njen duh preko ozemelj, kako se dviga, vrača v domovino svojo, v strto Poljsko, nekdanjo zibelko rodne slave:

Jutro v Benetkah.

Ptič rajski solnca vzlétel, švignil prek azura,
zažgal je pol nebes in zaiskril je morje,
in pesem luči nesel v širno je obzorje,
zaglušil spev je mesca, noči trubadura.

Glej, zemlja — Dánae leži: od gor do gor je
obešen baldahin, srebrna mu bordura;
na zlatem vzglavju pa ugaša že purpura
razstlanih rož jutranje božje glorje.

Italija! Dan ko ljubimec hodi k tebi.
Na tvojih vélikih vodah, na širnem nebi
ne vzhaja solnce, ampak v svet kar šine!

A jaz grem iz krajin, kjer pred začetkom dneva
Boga vse v solzah mlado jutro prosi, reva,
naj bi ne šlo več gledat staro bol očine.

In zopet je njen duh v Italiji. Prejšnji sonet je bil samo skriven vzdih, komaj opažen pogled v zemljo, kateri je zašla že davno srečna zvezda. — To odlikuje Konopnicko, da je povsod, koder hodi po širokem svetu, vedno — poljska umetnica.

Pesnica roma iz kraja v kraj. Sedaj je »nad Ticinom«, kjer posluša v viziji na lombardskih poljanah topot Barbarosovega konja, nato se mudi v zalivu bajskem, kjer jo obladuje sijajni duh Ciceronov. Iz teh valov, ki udarjajo ob njeno ladjico, je vstala ona nagla, silna govorica, bleščeča v solnčnih iskrah, ki je pred njo Rim prípogibal svoje koleno. V solncu tega podnebja je kopal svojo besedo in v šumu teh šepetajočih trt se je uril v gestah — Cicero.

Gladeč z mehko dlanjo tu po etruški vazi,
učil se skriti je okroženost v izrazi,
in naj je tudi v njem proklinjal, vpil: »banita!«
blestel je sled v njem amforinega odsvita.

(»Villa Cycerona«.)

Čudovito, kako govori umetnost pod njenim oživljajočim pogledom! Pompejanski friz pripoveduje dolgo povest o »Amorjevih delih« in antični favni z odbitimi udi stopajo v muzejih s svojih podstav v bakhovskem ritmu mladosti (»Faun tańczy«, »Faun pijany«, »Faun śpiący«).

V »Rimskih nokturnah« se približamo večnemu mestu. Silhuete razvalin se molče pomaljajo iznad horizonta, skozi ogromne triumfalne slavoloke vstopamo v mesto . . . tiho je . . . samo fontane tožijo, plačejo na trgih . . .

Spoetko si ogledujemo Rim. Zanima nas, kam pojde poljska gospa. Na Janiculum hodi pod večer gledat, kako ugasuje solnce v Tiberi, v samostan »San Onofrio«, pred katerim »zamišljene rože stoje za stražo«,

poslušat, kako šumi starodavni dob Torquata Tassa in kako v belokamenih arkadah z obledelimi freskami na zidu šepečejo obiskovalci nad grobnico velikega pevca »Osvobojenega Jeruzalema«. Ob jutrih pa jo spremljamo v Vatikan, v sijajne dvorane, v Rafaelove Loggie, v Mihelangelovo Sikstino. Visoka dama z daljnega severa seda na stol ob steni, in v njeni glavi se rode umotvori, Buonarrottija dostojni. Poslušajte samo, kako piše ona-le Sibila na stropu!

Skoz somrak tiho tiše
šum božjih listov diše,
Sibila knjigo piše.
(Sybilla pisze«.)

Cela velikanska slika Mihelangelova oživi v starem svetopisemskem dramatičnem spevu: »Stvarjenje človeka«. Zaslišijo se svečani glasovi dveh zborov. »Glas« se začuje: »Naredimo človeka po svoji podobi«, spev serafov zmagoslavno proslavlja zemljo in dan:

Zdrava nam zemlja, s tabo je moč,
s tabo je Bog . . .

In Jehova pride in dahne v il. In il se dviga, vstaja z zaprtimi očmi proti Bogu, izteza roko v zahvalo, in Adam reče:

»Sem!«

Sledi opesnitev sprednje slike Sikstine, »Sodba«, polna grandiozne dramatike in titanske sile velikega Mihelangela. Pred teboj se odigrava najstrašnejša tragedija, ki je z neznano, mistično močjo pretresala pobožno krščansko dušo. Oči ti zastajajo med to nebrojno množico ljudi, ki trepečejo, lomijo roke, obupujejo, molijo, kolnejo, plačejo, padajo vznak. Prihaja On! . . Sodnik!

Njena mehka duša je skesana, beli vrat gosposke žene upognjen, oči pokorne, polne solza; srce ponižno vdano, se začne dvigati v nedosežnem, otroško-iskrenem »Miserere« proti svojemu stvarniku z vedno se ponavljajočim refrenom:

Od kolen tvojih ne vstanem v tej stiski,
Kristus moj, naj te obkrožajo bliski;
saj sem navajena gneva in boli . . .

Iz te mračne, resnobne, pretresljive in grozne atmosfere stopamo počasi in potrto na prosto. Še enkrat se boječe ozremo nazaj, odkoder smo prišli. Pred nami strmi v nebo — Petrova bazilika. In prav poleg nje se je visoko dvignil nad svetom — Vatikan ter se tesno prislonil k njej . . . »Ecclesia! . . Ecclesia! . .«

Na jugovzhodni strani Rima, onkraj osamljenega Laterana stoji »Villa Wołkońskich«, »tiha in bela, sipajoča rože preko cipres«. Sem prihaja pod večer poetka, ko »stari apijski akvedukt meče dolge sence na mirte in rože.« V bližnjem lateranskem stolpu zvoni Ave Marijo.

»Moli, kristijan, ker prihaja noč, smrt in konec vsemu, kar živi . . .«

Umrl je tudi on, ki je prebival v tej vili, on — avtor »Dziadów« veliki, ognjeviti Mickiewicz. Konopnicka mu posvečuje prelepe stihe:

Tu bil je, tu je čutil, sanjal . . . v tej samoti
oko je zaželjeno nad sabinskimi gorami
mu šlo pod zvezdami tja v svet pokrit z meglami,
in prsi dihale gozdovom so naproti.

Tu pel je. In ljubeči slavci vsi v tej vesni
utihali so v mirtah, mu prisluškovaje;
to bil je glas! — nad vse — goreč, ljubeč . . . čul v pesni
si tej šumeti žita, trepetati gaje.

Tu čuvstvoval je. Duh njegov, napeti z bliskom
od tu je prek lazurov teh ko strela letal,
lijoč se v en akord s polnočnih viher piskom
je treskal bliske in megle grmeč pometal.

Tu rad na smreko zrl samotno in temnó je,
bežeč od rož z očmi tja v daljne kraje, konce . . .
kot orel, ki na gorsko gnezdo misli svoje,
od tu se vzpel je nad zemljó in letel — v solnce.

Krasna je Italija v svojih spominih, a sedanjost njena je trpka in grenka. Legle so v osenčene grobe visoke dame, ki so šumele v dragocenih krilih okrog slik in kipov ter s sladkimi polglasnimi šepeti govorile o božanski ljubezni. Sedaj hodijo po Italiji hlastno in viharno — Ade Negri, Annie Vivanti . . . z glasno, osorno in dolžečo besedo, govoreč o sili in bedi. Gospa Konopnicka je prepotovala Italijo in prinesla s seboj — ne samo prelestnih spominov o umetnosti — ampak tudi dovršen prevod obeh knjig Ade Negri: »Fatalità« in »Tempestà«.[1]) A tudi v svoji knjigi ima pesmi, ki v srce segajoče govore o socialni bedi. Čitajmo n. pr.:

[1]) Ada Negri: »Niedola. Burza«. Przekład Maryi Konopnickiej. Warszawa, 1901. Nakładem Bronislawa Natansona.

Capri.

Capri?-Sem videla. Tam zemlja je kovana
iz skal. Svet pust je in raztrgan ob obali;
na njej prepasan s cunjo kuri ogenj mali
razgaljen ribič iz karenskega pristana.

Črez polja greš, ki s suhim trnjem so nastlana,
list trdi se na solncu ko papirus pali,
ki davni veki nanj so s studom napisali
Tiberija krvava dela razbrzdana.

Na ladjo sedi, k ognju tja na mrež kopico,
nad tiho globočino čelo vpri v desníco,
pa čuj, kaj ribič pravi ti tresoči, stari . . .

Tiberij? . . Kdo? Avgust? . . Ne, on o njih ne vé ti!
A zroč mračnó na ogenj, ki še komaj sveti,
črez bedo toži, glad . . . To njega so cezari!

Konopnicki je zemlja mati kakor Mickiewiczu in Sienkiewiczu. Ali ta zemlja je mati bolesti, matí stoterih žalosti. Kakor ona je, ki so ji stari krščanski skladatelji peli ginljive, togujoče pesmi. Poetka budi njih duh, in zdi se nam, kakor da se je zemlja, ki v njej leže, polastila njih pretresljivih akordov. Kako veličastno toži zemeljsko trpljenje v sonetu

Pri grobu Pergolesa.

Morjé igrá . . . Ven, Pergolese, iz grobne plesni!
Čuj silne orgle kot nalašč za himne tvoje!
Daj, spremljan od valov morja zapoj nam svoje
nesmrtno delo »Stabat«, svojo pesen pesni.

. . .»O zemlja jaz, rodeča mati v boli tesni!
Glej, kak na križu časa večno križan moj je
sin, človek! Premišljuj krvave njega znoje!«
— Morjé igrá . . . Glasovi mró . . . ko sanje v vesni.

. . .»Glej, od izhoda do zahoda me obdalo
solz grenkih je morjé, rastoče črez obalo . . .
Glej, kak nad mano slepe jeze rjuje krater . . .

Kak v boli bol rodim, življenje zvano . . .
Morjé, prepasti, tihi nébes ti nad mano,
vsi poslušajte vzdih moj! . . Eia Mater . . .

Zemlja v razvitku celih stoletij je podlaga Konopnickinim umotvorom! Znamenite dogodke, ki so določevali njeno usodo, ti stavi pred oči — kratko, ali z nedosegljivo plastiko in dojmljivostjo Poganski svet — vero narave, in novo krščanstvo — vero nadnarave. Elementi so vzdrhtavali — pravijo — v svojih temeljih, ko sta trčila ta dva svetova drug ob drugega. Konopnicka ti vzbuja spomin na ta silni preobrat — z neko pravljico. Stari prirodoslovec jo je zapisal. In ko jo je pisal, je zmajeval nad njo s svojo sivo glavo. Naša fantazija, oplojena s krščanskimi predstavami, se je spominja obenem z ono povestjo, ki pripoveduje, kako se je zagrinjalo v templju raztrgalo od vrha do tal.

Vesti morja.

Kje, kdaj, kdo pravil mi je bajko čudovito,
prastaro bajko to helensko, vedno mlado?
Ni bil to oni Triton z zélišč polno brado,
ki v luki pri Noceri piha v konho zvito?

Noč tiha. Valu sredozemskemu očito
mornar prepušča ladjo. Ko vedó in znado,
naj vodijo bogovi! Vse molči z naslado.
Zvezde drhté . . . Mornar vzravna se ponosito.

Čar grške te noči čuteč v najmanjši žili,
premišlja o bogovih, njih nesmrtni sili,
o večnem bitju njih, o njih vsevečni móči . . .

Zdaj glas iz brezdna: — »Hej! Na jonski nabrežini
vpij: Mrtev jo veliki Pan!« — In spet v tišini
je vse. Drhté le zvezde iz morjá in noči.

Konopnicka je genialna slikarica v pesmi. Nad njenimi slikami se igra mir harmonije, in izrazitost te gleda iž njih z globokimi, mirnimi očmi. Barve se ulegajo široko in topeče pod njenim čopičem, in neki nedopovedljiv čar diha iž svežosti njenih umotvorov. Človek čita, in pred njegovim duhom vstajajo v določnih obrisih pokrajine in poslopja. Böcklinovo sliko meniš, da imaš pred seboj, ko čitaš n. pr.

Certosa san Martino.

Obrni ključ, pobožni kartuzjan, v klavzuri!
Odrečem vsemu se ko ti, kar svet podarja,
samó če táko mi morjé ogromno vdarja
pred take stare, tihe, v solncu zlate duri . . .

Naj se tako blešči mi jadro v rani uri,
naj imam aloo pod oknom za čuvarja,
in naj tako poslavlja se na večer zarja
na gorah, tak potapljajočih se v lazuri . . .

Naj rano se Sorrento beli prikazuje,
noči naj baklja mi vulkana razsvetljuje,
naj do stopnic šum iz Neapolja odmeva . . .

Naj ko oko golobje tvoje, tudi meni
na Capri vstavlja, na Niside se slemeni,
a doli zbor valov naj z mano psalter peva!

Iz »Italie« Konopnicke veje pokojna in čista lirika velike žene, ki ti očarujoče zveni na uho, objema srce in boža dušo. Čutiš: ženska gre pred teboj. In ti ji slediš z zamaknjenimi očmi kakor brez strasti, brez poželjenj, brez telesa, ali brezmejno srečen, da smeš iti za njo z očmi vprtimi vanjo, poslušati tihi odmev njenih korakov, stopati tja, koder se je dotikala tal njena noga . . . Dalje in dalje gre njena pot, dalje in dalje ji slediš brez moči . . . Pri zadnjem koraku sta: Pred vama molči gluho

»Mare Morto«.

A zdaj se zlij za mano, morje pozabljenja . .
Z vodami tihimi me krog in krog obplovi . . .
nikjer nikomur več na zemlji tej sirovi
ne pridi pred oči begotna moja tenja!

Naj bom izbrisana iz svetnega vrvenja!
Ko pa se pesmi zadnje mi zgubé sledovi,
leté naj njih odmevi s tvojimi glasovi
tja, kjer se nebes črez medleče zvezde vzpenja.

Vulkan je gorel todi, kjer zdaj val tvoj bije . . .
Morjé vse pogasi, kar plamení in žije . . .
Pokoja čem! . . Do večnega grem oddihnjenja.

V ogromni živelj tvoj, v prostore mračnočiste
oddajem zdaj duha, brat ribičev, moj Kriste! . .
A ti se zlij za mano, morje pozabljenja!

To so njene poslednje besede.

Izginila je visoka dama v šumečem krilu. Samo osehle glavice cvetlic se še pripogibljejo, ki jih je vzdramíla ž njim iz sanj, in njih peresca se dvigajo počasi in komaj slišno od tal, kamor jih je privila njena lastna noga. Okrog tebe pa peče solnce, in trda, težka zemlja strmi vate brez razodetja, z enim samim velikim, prastarim vprašanjem na okamenelem licu. Ti pa mu stojiš nasproti zopet sam, da ga ugiblješ prepuščen samemu sebi . . .

Tiho in molče greš zopet na svoje delo . . .

Gredo na vojsko fantje . . .

Gredó na vojsko fantje
za čast in dom in rod,
in srca so jim težka,
težak je z doma pot . . .

Razgrinja se nad njimi
prejasni svod neba,
in solnčni žar se vroči
mladeničem smehlja.

Oblak pa črn iz dalje
že plava na nebo,
ki bo točilo solze
na žalostno zemljó . . .

E. Gangl.

Tvoje očke, kaj bi rekel . . .

Tvoje očke, kaj bi rekel,
lepe so, seveda,
a iz njih peklenšček sam,
zdi se mi, da gleda.

Tvoje laske, kaj bi rekel,
zanke so brez dvoma;
kdor se vanje zavozla,
v srce ti priroma!

Tvoja ustna, ličeca
polna so sladkosti,
da poljubov jaz zvečer
nikdar nimam dosti.

Če se braniš, kaj zato,
pa deset jih dadem.
Pet ti smelo jih navržem,
drugih pet ti — vkradem.

Fran Valenčič.

Iz cerkve si stopala v solnčni dan . . .

Iz cerkve si stopala v solnčni dan
pač bledih lic,
na prsih svež šopek cvetic.
Ah ta nedolžna bledica
tvojega nežnega lica,
Terezija,
kaj mi pač govori?
Po senčni poti v solnčni dan
si šla tak bledih lic,
na prsih svež šopek cvetic.
Ob tvoji strani stopal sem
in prsi ti šopka oropal sem
in si del ga na srčno stran.

In nedolžna bledica
tvojega nežnega lica
takrat me začarala je . . .
Ah, bolna si . . . Nemirno tako
ti srčece bije, oj srce mladó . . .
Mar ljubezen te varala je?

Po senčni poti si stopala
in mene miru si oropala,
Terezija . . .
Ah, takšno mladostno, nesrečno bolest
pač v srcih občuti tisoči nevest —
A jaz ti jo ljubim prav takšno bolest.
To bolest je zdravih in krepkih ljudi,
ki ponosno stopajo v solnčni svet,
ki čutijo v sebi plodilne moči,
ki ljubijo z ognjem vseh svojih strasti, —
ti ljudje so človeštva cvet!

V. S. Fedorov.

Njegov god!

Črtica. Spisal **Fr. Dolinčan.**

opolnil je bil ravno tri leta . . .

Njegov rojstni dan je bil in god njegov, vse obenem. Tega, kaj je rojstni dan, se ni zavedal, pač pa je pojmil že pomen svojega godu. Saj mu je mamica baš zadnje čase mnogo pravila o tem in obetala mu je toliko lepih reči za ta dan!

Zbudil se je mnogo prej nego po navadi in komaj je izpregledal, pa je že klical: »Danes je moj god!«

»Zato si pa bratca dobil!« mu reče pestunja. ki ni vedela, kako bi brzdala njegovo veselje.

»Bratca? . .«

Oči so mu zastrmele, kakor bi premišljal, kako naj sprejme to novico, potem pa je vzkliknil:

»Ah — mami grem povedat!«

Pestunja se je morala smejati navzlic žalosti, ki je bila zavladala v tej hiši in ki je tudi njej polnila dušo in srce.

»Mama že vedo!«

»A — kje je mama? . . .«

»Mama spe.«

»In bratec?«

»Tudi spi! . .«

»In ata — kje je ata? . ,«

»Jih pa pokličem!«

Kmalu nato je vstopil oče, potrt, z upognjeno glavo.

»Ata — danes je moj god! . .«

»Da, da, danes je tvoj god!«

»Ali mi mama ne bo piškotov kupila za god?«

»Ne — mama ti ne bo nič več kupila!«

»Pa mi je obljubila, da mi bo piškotov kupila!«

»Pa ti bo morala dolžna ostati! . .«

»Dolžna ostati —« tega spet ni umel, videlo se mu je na njegovem začudenem obrazu, da ne.

»Zakaj pa spi tako dolgo? . . Ali bo še dolgo spala? . .«

»Zmeraj bo spala, zmeraj, nič več se ne prebudi . . .«

Še bolj se je začudil ubožček. Usta so se mu odprla, in oči so mu zastale tam nekje v daljavi . . .

Očetu pa je krvavelo srce, in hitro si je obrisal solzo, ki se mu je bila utrnila iz očesa.

»In bratec bode tudi tako spal? . .«

»Tudi! . .«

Zdaj je umolknil. Brez dvojbe je leglo nekaj težkega na njegovo otroško srčece. Toda še vedno je upal, da se mamica prebudi in da mu kupi piškotov za god! . .

* * *

Na črno drapiranem odru je ležala med brlečimi svečami mlada žena — žrtev svojega materinstva — ob njenem vznožju pa najmlajše dete njeno . . .

Ljudje so hodili pridno kropit, zlast pa so prihajale ženske kar trumoma. In dasi so rajno komaj poznale, se jim je vendar smililа, in malokatera je bila tako trdna, da bi si ne bila obrisala solze. Zdelo se jim je, kakor bi imele mučenico pred seboj. In ali ni bilo res nekaj mučeniškega pri tem? . . Ali ni mar trpela, trpela grozno in dala celo svoje mlado življenje za to, ker je ljubila, ker se je pokorila železnim zakonom narave? . . Kdo je zaslužil trpljenje in smrt manj nego ona? . . Da, mučenica je bila, ker je bila žrtev svojega od usode, od stvarnika predpisanega poklica! . .

Saj jo je zadelo več nego prokletstvo podedovanega greha! . . »Med bolečinami boš rodila . . . «, ona pa je morala umreti celo! . .

Mladenkam in ženam, ki so hodile izkazovat zadnjo čast svoji sestri, je segala globoko v srce tragika tega dejstva, in imele so tem večje sočutje z umršo, ker je bilo na tem žalostnem slučaju nekaj specifično ženskega in so se čutile vsled tega nekako solidarne ž njo. Pri tem pa jih je pretresala še misel, da kaj takega tudi njih lahko doleti! . .

Mladi Ivanček je s srepim pogledom motril številne ljudi, ki so prihajali in odhajali. Njegova drobna glavica je ugibala in ugibala, čemu vse to, toda doznati resnice ni mogla.

Bil je šel tudi on pogledat mamico. Ni dal prej miru očetu, da ga je peljal k njej. A vse, kar je videl, se mu je zdelo grozno čudno. Nekaj kakor strah — morda tudi slutnja — ga je prevzela tako, da ni mogel staviti nobenega vprašanja. Pozabil je celo na to, da mu je bila mama piškotov obljubila, pa da dozdaj še čisto nič ni dobil za svoj god . . .

A pozneje se je zopet spomnil tiste obljube. In šel je zdaj večkrat sam tja, kjer mu je ležala mamica tako mirno, tako tiho,

tako čisto nič meneč se zanj, da se je čutil skoro užaljenega. Opazoval je ljudi, kaj počno, s tisto zvedavostjo, ki je lastna vsakemu otroku. Najbolj čudno se mu je zdelo to, da je vsakdo prijel za vejico ter poškropil mamo. Mislil je in mislil, naposled pa se je posvetilo nekaj v njegovi otročji glavici . . .

»Gotovo jo hočejo vzbuditi!« si je dejal.

In začel jo je tudi on kropiti. Toda mamica se ni hotela vzdramiti! . . Vedno pogosteje je hodil pogledavat do nje, in vedno bolj žalosten se je vračal od nje. Ko pa je bil zvečer v svoji posteljici, se je razjokal. Dan njegovega godu je bil minul — pa nič niškotov! .. In mamica, ki ga je sicer tako ljubila, tako srčkala, ga danes niti pogledati ni hotela! . .

* * *

Drugi dan pa so prišli možje, dvignili mamico, jo položili v krsto in zabili . . .

»Ata — kaj delajo? . . Zakaj so pokrili mamo? . .«

»Vstran jo poneso! . .«

Zopet tisti neverni pogled . . . A molčal je in voljno je pustil, da ga je oče prijel za roko ter peljal za krsto. Vrvenje in vršenje okrog njega ga je omamilo tako, da ni nič več videl, kaj se godi. Pozabil je celo na to, da neso njegovo drago mamico pred njim. Zamolkli akordi mrtvaškega petja so pretresali spočetka tudi njegovo otroško dušo, toda kmalu se mu je privadil, in lotevala se ga je tista dobrodejna raztresenost, ki je dana človeku samo v prvih letih njegovega življenja in ki je poglavitni vir one otroške sreče, katere si tako nazaj želimo v resnejših letih . . .

Ko so prišli mimo vode, se je spomnil, kako ga je bil nekoč oče vzel v čoln s seboj in kako sta se vozila po vodi gori in doli. In vzbudila se mu je želja, da bi se mogel zopet voziti tako . . .

Kmalu pa se je obrnila njegova pozornost na druge stvari. Izprevod se je vil po ulicah, kamor on še ni bil prišel. Začele so ga zanimati hiše, zlasti pa prodajalnice in izložbe, katerih še nikdar videl ni. A bolj nego vse to ga je zaveselilo, ko je na nekem drevesu ščinkavca uzrl. Tiče je imel nad vse rad in vzkliknil je:

»Ali ga vidiš, ata? . .«

Oče ga je posvaril, da naj molči, in res je umolknil. Hipoma pa mu pridejo spet piškoti na misel, katere mu je bila mamica dolžna ostala. »Dolžna ostala« — te besede so se mu bile vtisnile čudno v spomin. In zopet je premišljeval, kaj pomenijo,

»Dolžna ostala . . . dolžna ostala« — ne, to mu ni hotelo v glavo. Toda domneval je menda vendarle pravo, kajti obrnil se je naposled k očetu in pripomnil:

»Ata — danes ni več moj god!«

S tem je hotel reči nemara: Če piškotov nisem doslej dobil, jih poslej tudi ne bom!

Pri tem pa je zapazil, da polze očetu solze po licih, in začuden je vprašal:

»Ata — zakaj se pa jokaš? . .«

Potem pa je spet mehanično stopal poleg očeta in iz svoje razmišljenosti se je vzdramil šele, ko je prigrmela prva gruda na materino krsto. Tedaj se je zdrznil, pogledal plašno očeta in rekel:

»Ata, ali je mama — tu notri?«

»Da, tu notri, in zdaj jo bodo pokrili!«

Zdaj pa je bilo videti, kakor bi se bilo njegovo otroško srce hipoma zavedelo grozne nesreče, ki ga je bila zadela, kakor bi se bilo njegove duše hipoma polastilo spoznanje . . .

Razjokal se je na ves glas in zaklical:

»Ne mame v jamo, ne mame v jamo! . .«

S tem otroškim jokom pa se je združilo pretresljivo ihtenje vseh navzočnih . . .

Solnce, ki se je ves čas veselo smehljalo z jasnega neba, kakor bi se rogalo človeški bedi, se je za trenotek skrilo za oblake . . . Človeku se je zdelo, kakor da bi to ne bilo brez pomena . . .

Ali je nebo mar občutilo ta hip, kaj je storilo ubogemu črvičku in kako malo mar mu je usode človeške? . . .

Poslednja noč.

Še en poljub mi sladek daj
in zbogom, dekle, vekomaj!

Nocojšnjo noč, poslednjo noč
od tebe moram daleč proč!

Le mesec bo tovariš moj,
in zvezd na nebu bledih roj,

mi svetil bo na temno pot,
ko pojdem samcat sam odtod . . .

Saj davno vem, saj dobro vem,
da jaz te ljubiti ne smem . . .

Poslednjič v črne ti oči
pogled se moj naj potopí!

V to hladno noč, skoz sneg in led
od tebe moram v tuji svet . . .

Še en poljub! . . Roko podaj! . .
Ne bo me nikdar več nazaj!

Dimitrij Ahasverov.

Na sveti večer.

Zvonjenje plava nad Ljubljano,
in nad zvonjenjem plava duh blodeč;
zanj jaslic ni, zanj ni pastirčkov,
zanj ni na smrečici prižganih sveč.

Popotnik je brez domovanja,
ki odpočiva se le malokdaj;
le v mrazu trepetaje sanja,
z zaprtimi očmi le gleda raj.

Ko vrh hrastov zaspi šumečih,
ga vzdrami črni grom iz sanj svetlih,
in okrog tvojih oken druži
z viharjem se njegov obupni vzdih.

Ne moreš spati — in po prstih
pritavaš, angelj plahi, do gardin . . . .
Kaj trepetaš, kaj vidiš me, devojka,
kak te pozdravljam mračno iz temin?

A danes — božič je na Kranjskem.
In krog zvonikov plava bedni duh,
zvoniki se treso in ž njimi
se trese naokrog polnočni vzduh.

Duh sili tja, tja k božjim hramom,
— ah, tudi on je bil nekdaj kristjan! —
duh sili tja — zvonjenje sveto
podi ga kot deroča reka stran.

Da bil bi tam, tam pod zvonjenjem,
tam sredi množice, tam kjer si ti —
od zgoraj Bog vam z glasom zvona
zapovedi mogočne govori . . .

Zakrohota se in zajoče —
ne more, noče več skesan nazaj —
a danes božič je na Kranjskem,
in tudi on je bil kristjan nekdaj.

Oton Zupančič.

Slovenci v Ameriki.

Spisal Zmago Valjavec (New-York).

Najkrasnejši in najbogatejši del sveta, zemlja, ki jo moremo nazivati vzor gostoljubja in svobode, dežela duševne neodvisnosti in napredka, kraj, v katerem človek ve, da je človek in ne rob despotov — svobodna Kolumbija in njej na čelu Zedinjene države, so zbirališče onih, s katerimi domovina onostran oceana ni mogla in večkrat tudi ni hotela postopati tako, kakor postopa mati s svojo deco. Amerika je pribežališče nezadovoljnežev in nesrečnikov, ki iščejo svoje sreče izven rodne jim zemlje, v kateri nimajo ničesar razen jada, bede in duševnih bolesti pričakovati, in ki jih je nemila usoda zanesla semkaj na naše obale, da prično z novim, povsem drugačnim in največkrat srečnejšim življenjem, nego je bilo ono v deželah, kjer jim je tekla zibelka in kjer jih je pomanjkanje najpotrebnejših stvari ter vsestransko robstvo tiralo do obupa . . .

Iz nezadovoljnežev, srečolovcev, propalic, ubojic in sličnih eksistenc ter živih svedokov kulture vseh narodov, so nastale v Ameriki prve naselbine, katere so izredno hitro naraščale in postale ona privlačna moč, ki je kasneje dovedla semkaj zastopnike vseh ljudskih razredov in vseh narodov. Nastala so mesta in v teh mestih kolonije različnih narodov. Kraj Arabcev bivajo Asirci, kraj Kitajcev Italijani, kraj Japoncev Nemci, Irci, Angleži, Francozje in vsi slovanski narodi. Bivši največji sovražniki so tukaj iskreni prijatelji in vzajemno delujejo za napredek velike in svobodne nove domovine, katere blagopokojni ustanovitelji Washington, Hidalgo Bolivar in drugi so svojim naslednikom preskrbeli neodvisnost v pravem pomenu besede, enakoveljavnost in enakopravnost, za kar jim bodo vedeli državljani te ali one republike na večne čase hvalo in za kar jih skupno ljudstvo ne glede na narodnost obožuje.

Ljudje, katerih nade in pričakovanja so se v stari Evropi izjalovile, nadalje oni, kateri onostran oceana v takozvanih »višjih krogih« niso imeli prijateljev in torej tudi neobhodno potrebne protekcije niso bili deležni, katerih upanje se je izpremenilo v razvaline, kakor tudi oni, ki so tamkaj svobodo preveč ljubili, postali so tukaj najboljši državljani. Taki ljudje ljubijo svojo novo domovino nad vse. Svobodna domovina in v taki domovini biti svoboden državljan, domovina, ki daje svoji deci vse ono, česar poželi — z marljivostjo

in vztrajnostjo se vse doseže — je ideal in geslo Amerikancev, geslo, ki se vcepi v njih čuvstva že v prvi mladosti, in katero podeduje generacija za generacijo. Njim je domovina prava mati, ki jih vodi po pravem potu, ki vzorno skrbi za osebno in duševno svobodo ter vzgojo.

* * *

Ta krasna in svobodna zemlja je postala tudi domovina nekaterim Slovencem, ona je postala naša prava mati, katera nas preživlja, nas neguje; ona je naša mati, ki v mnogih ozirih skrbi za nas bolje in lepše nego rodna nam zemlja evropska. S tem pa še nikakor ni rečeno, da smo se izpremenili po naših čuvstvih, ostali smo to, kar smo bili: ostali smo Slovenci; premenili smo svojo domovino, svojo mater, ali narodnost nam je ostala ista, ter smo vkljub temu, da smo na tisoče in tisoče milj oddaljeni od slovenske zemlje, vendarle sinovi majke Slave.

Napačna je trditev, da je Slovenec le oni, kateri je rojen na zemlji slovenski. Ta trditev se je, žal, tudi pri nekaterih amerikanskih rojakih udomačila. Potemtakem bi lepo število mladih naših rojakov, ki so rojeni v Zedinjenih državah, ne imelo pravice nazivati se Slovence. Toda temu ni tako. Običaji ljudstva, med katerim je bil vzgojen, sicer vplivajo na človeka, običaji in šege postanejo druge, mišljenje in nazori se izpremene, pač pa ostane v človeku narava njegovih prednikov, kajti tudi v tem pogledu velja prislovica, da »jabolko ne pade daleč od drevesa«, torej tudi v tujini rojen Slovenec ostane Slovenec. Njegov tip, njegova vsem Slovanom lastna dobrosrčnost, njegova narav, njegov priimek in sploh vse, kar je na njem opaziti, glasno priča o njegovi narodnosti. Kakor je med našimi državljani lahko spoznati tip Italijana, Španjolca, Grka, Nemca in Angleža, baš tako lahko je tudi ločiti Slovenca in Slovana sploh od vseh drugih tu živečih narodov. Najdragocenejša in najmilejša posest naroda je pa njegov jezik, in čim narod izgubi svoj jezik, potem ni več narod, kajti narod živi le toliko časa, dokler si ohrani svoj jezik. Po njem in skoraj edino le po njem je ločiti narod od naroda v širšem zmislu. Jezik je narodov zaklad, jezik slovenski je naš najdražji biser, naše vse, in njega izgube nam ves svet ne more nadomestiti. Da si ohranimo svoj jezik, pa moramo gojiti tudi idejo naroda, idejo slovensko. Koderkoli hodi Slovenec, kamorkoli ga zanese usoda, tam naj tudi ostane Slovenec; povsod naj čuva svoj jezik, naj bode ponosen na svoj zaklad, ponosen, da je sin Slovenije

in vsakdo ga bode čislal, vsakdo ljubil. To je edini način, po katerem moremo v tujini izpolniti sveto dolžnost do milega nam našega naroda, in naši potomci ostanejo isto, kar so bili naši dedje.

A kaj bode z našimi v Ameriki rojenimi rojaki, kateri niso videli biserne Save, niti divne Drave, snežnega Triglava in Adrije sinje, kateri niso hodili po dolinah Slovenije, ki niti koščka na Slovenskem pridelanega kruha, niti kapljice na slovenski zemlji pridobljenega vina niso zaužili, in katerim pripovedujejo roditelji, da se v »starem kraju« živi siromašno, bedno in mrtvo življenje, da tam ni zabav, modernih plesnih veselic, večernih koncertov, gledališč, električne železnice, klubov i. t. d.?! Ali potem prestane Slovenec biti Slovenec? Nikakor! On sicer ne želi živeti v razmerah svojih prednikov in si nekako apatično predstavlja domovino svojih roditeljev, živi po amerikanskem običaju in šegah, on ljubi Ameriko kot svojo domovino in rodno zemljo, on živi za svobodo in v svobodi, toda on je še vedno Slovenec... In Slovenija ni samo dežela med Adrijo in Dravo, temveč Slovenija je povsod, koder biva rod slovenski. Na ta način moramo razločevati v Ameriki dvojni značaj slovenski, namreč stari in mladi, evropsko- in amerikansko-slovenski.

Da Slovenci-Amerikanci ne sprejmejo navad in običajev evropskih bratov, da ne ljubijo evropskih zabav, narodnih plesov, noše itd. ter da se radi poslužujejo angleščine, jim tega gotovo nihče ne more šteti v zlo; kajti vzrasli so na ameriških tleh, oni ljubijo svojo rodno zemljo, katera jih živi, redi in ljubi; amerikansko življenje je njih življenje, oni od rojstva žive v amerikanskih praktičnih razmerah, od katerih je tudi njih obstanek odvisen; in to je novi tip slovenski: slovensko-amerikanski.

Ustava Zedinjenih držav nam jamči svobodni razvoj. Zedinjene države so nam najlepši vzgled združenja in prosperitete. One same nas na ta način napotujejo, da se, čeravno krajevno razkropljeni, narodno družimo in da duševno tvorimo eno samo kolonijo, ki se razprostira od atlantskih obal pa vse do Tihega morja. In v tej koloniji živi, napreduje in rodi najlepše sadove narodna misel, misel svobodne Slovenije. Posebne politike nimamo, toda tega tudi naši evropski rojaki v pravem pomenu besede nimajo. Pač pa uživamo svobodo tudi v narodnem pogledu, in uvažujoč to dejstvo, bi res ne bilo umestno da bi gojili takozvano utopijsko politiko. Naša glavna politika je, da ostanemo Slovenci in da smo tudi Amerikanci.

(Dalje prihodnjič.)

Carmen.

Doña Carmen, doña Carmen,
črnooka, črnolasa!
Glej, nocoj pa sem ti prišel
pod balkon o polnočí!

Naglo kakor še nikoli
hitel k tebi sem črez gôre
in doline in prepade . . .
Nesel me je sám vihár.

Ah, ta temna pot brezkončna,
to je bila sama večnost!
Zdaj dospel sem zopet k luči —
in ta luč je tvoj obraz! . .

Doña Carmen, lepa Carmen!
Radi tebe sem nesrečen,
radi tebe sem pogúbljen
morda jaz na vekomaj . . .

Pomniš staro še legendo?
Pravil nama jo menih je
za Sevilloj v senci lipe,
kjer šumí Guadalkvivir.

Kdor na svetu tukaj ljubi,
kdor nedolžno ljubi devo,
a se ji ne razodene,
predno smrt ga pokosí:

tá mirú ne najde v grobu.
Srce njemu ne umrje;
živo bije mu pod zemljoj
v mrtvih prsih noč in dan.

Bije srce siromaku,
bije strastno mu in silno
kakor takrat, ko po žilah
plala mu je vroča kri.

In pokoja prej ne najde,
ne rešitve njemu duša,
dokler k ljubi ne povrne
duh njegov na svet se spet;

dokler se ne razodene
ljubici, da jo je ljubil,
dokler tajne ne razkrije,
ki leží mu v dnu srcá . . .

Doña Carmen, doña Carmen,
črnolasa, črnooka!
Glej, nocoj sem prišel k tebi,
da skrivnost ti vso povem!

Ljubil sem te, ljubil sem te!
Ljubil sem in še te ljubim . . .
Tak ne bo te ljubil nihče,
tak resnično, tak brez nád.

A izustil nisem nikdar
odločilne ti besede;
rekel nisem, da te ljubim,
ker ti reči nisem smel . . .

In ker ljubil sem te, Carmen,
šel sem zate v boj krvavi;
in v dvoboju me ubil je
tekmec moj, častitelj tvoj.

In nocoj, glej, doña Carmen,
prišel k tebi sem iz groba . . .
Jaz sem mrtev — tí si živa . . .
Vrni spet mi pókoj moj!

Diego de Alcazar y Alhambra.

Blaznik.

Češki spisal Svatopluk Čech.

ežki so včasi začetki zdravníške prakse! O tej resnici bi bil mladi doktor vsega zdravilstva, Stanislav Horlivý, lahko napisal debelo knjigo, saj časa je imel za to zares dovolj! Udomačil se je bil z mladim advokatom Pravoslavom Zajmom skoro ob istem času v okrajnem mestu L. — in glej! dr. Zajem je že tožil o kratkosti časa in dolgosti obiskov, dasi je moral tekmovati z odločnim in spretnim advokatom, čigar praksa je bila že ukoreninjena globoko v mestu in okolišu; nasprotno pa dr. Horlivý nikakor ni mogel poleg osivelega in napol slepega ter gluhega tovariša dobiti ne enega poštenega pacienta. In vendar je imel znanja polno glavo ín škrinjice ter etuije polne najbolj raznolikih žagic, nožkov in kleščic, bleščečih in nabrušenih, da je bilo veselje vse to gledati; toda nobeden izmed l—skih filistrov doslej ni občutil želje, da poskusi na sebi njih prečudno rez.. Človekoljubna želja mladega doktorja je bila, da bi vsi prebivalcí mesta oboleli mahoma za vsemi možnimi boleznimi, da bi jih vse do zadnjega mogel izlečiti ter ozdraviti; toda ti so korakali zdravi kakor ríbe pod njegovimi okni ter pogledovali — tako se mu je zdelo — zasmehljivo na okusno izvesko z lapidarno, pozlačeno pisavo, katero si je dal nabiti pri vratih. Če je bil kateri betežnik med njimi, gotovo je privlekel svoje revno telo mimo omenjene izveske do stanovanja srečnejšega tovariša, da izpusti v njegovih rokah svojo zakrknjeno dušo. Toda te Tantalove muke mladih zdravnikov je opisalo že marsikatero spretnejše pero, pristopam torej rajši k dogodku, o katerem vam želim pripovedovati.

Dr. Horlivý je gledal zopet nekoč v pravični nevolji na tolste meščane, ki so gazili tam doli po umazanem, razvoženem snegu, obviti s flanelo, oborożeni s kožuhovino, v velikanskih škornjih iz juhtovine, s koščkom bombaža v ušesih, in rdeča nit njegovih misli je bila najbrže: Seveda! da vas sapica ne prepihlja! Čim dalje je gledal na te okrogle, od mraza rumeno pobarvane obraze, tem čemerneje so se vzpenjale njegove obrvi pod brezupno pobešenim fesom, tem globočje je vlekel iz pipe ter odpihaval zaničevalno na ulico.

Hipoma pa je odtrgal pipo daleč od ust, pobožal je tolažilno potrti fes, in zablisknivši z očmi, je uprl svoj pogled v napetem pri-

čakovanju v globino ulice. Z žvenkljanjem so gazile ondi leteč paradne sani okorne oblike zmes blata in snega, tako da je brizgala konjema na odrgnjene komate. Nad samim ojesom je sedel plečat hrust v umazanem kožuhu, s širokim, rdečim obrazom; na glavi je imel staro kosmato kapo, katere rusasta dlaka je bila tako podobna rusastim lasem, dasi bi pač iztežka spoznal, kje dlaka nehava in se začenjajo lasje. Notranjščina sani je bila postlana in napažena s šaro kosmatih odej, katere so obetale s parom visokih škorenj iz klobučevine pasažerju veliko udobnosti.

Dr. Horlivý je ravnokar hotel pipni nastavek prijeti z zobmi ter odpihniti s kolobarčkom dima neumno nadejo, ko so se v tem iznenada ustavile sani baš pod oknom, in kočijaž, ko je pokazal s koncem bičevnika mejo med kapo in lasmi, je zarentačil na branjevko, pred vrati stoječo: »Kje pa tu stanuje novi doktor?« —

Skoro bi bil dr. Horlivý sam zagrmel navzdol odgovor, toda spomnil se je še o pravem času, da bi si s tem škodoval na ugledu. In vrla matrona je odgovorila sama: »Novi doktor? — Ravno tukaj — v prvem nadstropju!«

Hipoma je bil fes na postelji in čibuk v kotu. Gospod doktor je potegnil telovnik malo navzdol, suknjo je zapel na en gumb ter pogladil z dlanjo lase in brado. (Na tem kraju smem pripomniti, da je bil gospod doktor jako čeden mlad mož.) Potem pa se je postavil nasproti vratom na način, katerega si je bil določil v svobodnem času že zdavnaj — in tega je imel, žalibog, doslej dovolj — za ta slučaj kar najnatančneje: ena roka je počivala na mizi, na kateri so ležali v eni vrsti nožki, kleščice in žagice, druga je ležala na prsih na mestu, odkoder je moral prihajajočemu zableščati svetli dragulj pečatnega prstana naravnost v oči; čelo je bilo nekoliko vzdignjeno, in pod njim so žarele iskrene oči resno in vljudno proti prvemu pacientu. Ako bi bila vstopila sama smrt v tem trenotku v sobo, bi bila pred to podobo mirne zdravniške samozavesti od strahu zaklopotala z zobmi.

Hrupni koraki so se približali od zunaj, potrkalo se je na vrata, in z nerazumljivim pozdravom je stopil kočijaž v sobo. Hrust kakor gora. Da to primero izpopolnim, pravim: z obrazom kakor mesec, pač kakor zaripel mesec, v polni okroglosti izhajajoč izza gore. Sicer pa se je kazala samozavestna glupost z lahnim znamenjem zvijačnosti.

»Česa želite?« je vprašal vljudno dr. Horlivý.

»Pripeljal sem se po gospoda doktorja.«

»Odkod?«

»Iz Bušina.«

»Od koga?«

»Iz grajščine.«

Ko je povedal to važno vest, je prenehal gospod doktor za nekaj časa v diagnozi. Prizadeval si je, oživiti v spominu, kar je vedel o bušinskem grajščaku. Jako malo je bilo tega. Vedel je, da se piše Drobec, potem pa da je o njem slišal pripovedovati semintja različne stvari, katerih dejanje in značaj sta mu pa že izginili iz spomina. Toda kakor neka skupna posledica teh pozabljenih pravljic mu je obtičalo v spominu mnenje, da je bušinski grajščak velik čudak.

»Torej od gospoda Drobca?« je nadaljeval vprašujoč.

»Da, iz grajščine! Izpregel sem bil ravno voz ter se veselil kratkega odmora. V tem je prihitela od zgoraj gospodična — oči je imela zajokane — ter vzkliknila: »Blažek, naprezite nove sani, popeljete se v mesto po gospoda doktorja! Toda po novega — ali razumete? Jaz sem namignil z glavo ter rekel sam pri sebi: Vrag naj vzame to gonjo! Od voza v sani, od sani v voz!«

»In kaj je gospodu?«

Kočijaž je izbulil namesto odgovora oči na govorečega, kakor bi ne bil razumel vprašanja. Dr. Horlivý ga je torej vprašal vnovič: »Kaj je gospodu?«

Blažek si je drgnil nekaj časa čelo, potem pa je zavihtel z roko:

»Baje mu manjka! Kajpada! Še nekoliko preveč ima! Tukaj-le!« Pokazal je s prstom na svoje nizko čelo, in pri tem so se zalesketali njegovi beli zobje v surovem posmehu.

»Kaj vendar?« je vzkliknil doktor iznenaden. »Menda ni izgubil pameti?«

»Pač izgubil, gospod doktor, popolnoma izgubil! Božja volja je tako! Danes je že celo raztolkel novi bičevnik na moji glavi.«

»Torej besni?«

»Pa kako! Včeraj in danes je klel od jutra do večera, da so vstajali človeku lasje na glavi. Bilo je v prvem nadstropju neprestano grmenje. Uboga gospodična je trpela kakor mučenica. Vrata za vrati so ondi treskala, da so se okna tresla, vrisk se je razlegal celo zunaj vasi. Včasi je pobegnil tudi na dvorišče, divjal iz kota v kot, vzdigoval stisnjene pesti kvišku, klical vse peklenske duhove; včasi se je ustavljal, vrtal s prsti v čelo, čudno gubančil obraz — no da, človek bi počil od smeha!«

Doktor ni mogel zatajiti nevolje nad surovim vedenjem, s katerim je hrust opisaval nesrečo svojega gospoda. »Ne vidim pri tem nič smešnega!« je dejal s strogim pogledom na režečega se posla. »Prej bi moral pomilovati nesrečnega gospoda. Razumeš? — Pripravi sedež na saneh! Pridem takoj za teboj.«

Blažek je sprejel doktorjevo posvaritev z vidnim strmenjem. Odprl je usta, izbulil oči, potem pa je zmajal nekolikokrat z glavo ter skomizgnil z rameni. Med vrati se je še ozrl na doktorja ter zamajal z glavo in zamahnil z roko.

Dr. Horlivý se je vglobil za trenotek v misli, potem pa je otvoril neko skrinjo ter vzel iz nje posilni jopič. Bil je z vsem preskrbljen.

Kratko po tem so žvenkljale sani zunaj mesta po belem zimskem kraju. Kočijaž je obračal časoma glavo na doktorja ter zmajal ž njo vselej, kadar se je obrnil. Dr. Horlivý, sedeč v kaosu odej v kosmatem kožuhu, se je globoko zamislil. Prvi, prvi pacient — blaznik! Ni mu bilo prav po volji. Stroka duševnih bolezni zahteva bolj nego vsaktera druga posebnih izkušenj, in takih pač ni imel. Prizadeval si je, spomniti se nekaterih pravljic, ki jih je bil slišal o bušinskem gospodu, da bi mu pripomogle kot Ariadina nit v blodišče njegovega zmešanega duha, toda ne ene ni mogel oživiti v svojem spominu. S surovim hlapcem ni bil voljan razgovarjati se o tem predmetu. »Najbolj zanesljive vesti mi more podati gospodična!« se je odločil. Nato se je vdal čudnemu sanjanju. V šumnem zraku okoli letečih sani so se rojile sere, čudovito sključene postave s pošastnimi obrazi, katerih vijugaste poteze so se gubančile ter raztegovale v raznolikih strahovitih kretnjah, in katerih oči so divje svetile iz globoko upadlih jamic ... Žvenklje konj so med tem zvenele kakor hripav, blazen smeh. Te postave so se polagoma razplašile, izginile, in pred njim je vzplavala zala, nežna dekliška podoba, z otožno nagnjeno glavico, z bleščečo solzo na bledem licu, ki se je odsenčevala s črno žalno obleko ljubeznivo v jasni snežni belobi. Prizanesite gospodu doktorju te domišljije! — Mlad samec je! — Ko sta se bližala k bušinski grajščini, se je gospod doktor predramil iz teh sanjarij ter se nagnil k Blažku z vprašanjem: »Ali je vaš gospod močan?«

Kočijaž je pogledal z novim strmenjem vprašalca ter dejal po kratkem odmoru: »Ne preveč. Jaz bi ga z mezincem podrl na tla!«

»Prav! Morebiti bo treba, da ga siloma ukrotim. Stojte torej za sobnimi vrati, kadar stopim k njemu, ter mi prihitite na pomoč, kadar vas zakličem!«

Blažek je prav debelo pogledal. »Menda ne namerava gospod doktor« — je jecljal — »to le v šali —«

»V tako važni zadevi ne poznam šale. Kakor pravim, bo morebiti potrebno, da ga s silo ukrotim. Za skrajni slučaj take sile bodite tedaj pripravljeni! Sicer pa izpregovorim o tem poprej z gospodično.«

Precej dolgo je trajalo, predno se je kočijaž predramil iz strmenja ter uredil nejasne misli v svoji glavi. Praskal se je za ušesi, pokašljaval, oziral se na doktorja, zmajeval z glavo. Slednjič se je spomnil bičevnika, strtega ob najslabotnejšem delu svoje močne osebe, in pod vplivom tega spomina se je odločil, da izpolni doktorju voljo, pa naj velja, kar hoče! S tem odlokom je zavihtel bič nad konji.

Ko sta se pripeljala na dvorišče, je iztegnil kočijaž prst proti hiši ter se nagnil v sani s pripomnjo: »Tam-le doli stoji!« . . .

Dr. Horlivý je pogledal na naznačeno mesto ter zapazil ondi suhega, slokega človeka v polulovski obleki, ki je z rokami divje mahal po zraku. Posebno ustvarjena, skoro do golega ostrižena glava, globoko upadle, zlobno se bleščeče oči, grapast, golobrad obraz, obrvi in ustne so se mu neprenehoma gibale in nagubavale — vse to je imelo skupaj sliko, kakršno si je bil narisal v duhu doktor iz kočijaževega pripovedovanja o svojem prvem pacientu.

Že oddaleč je sprejel bušinski gospod svojega kočijaža z grmenjem naslovov, med katerimi so značile teleban, teslo in zverina najvišje dostojanstvo. Ko pa so se sani ustavile pred hišnimi stopnicami, je razodela njegova levica goreče hrepenenje po Blažkovih kodrih, z desnico pa je stisnil doktorjevo roko tako prisrčno, da je ta skoro zaječal. Z eno sapo je rotil kočijaža, da naj mu poda bičevnik, da ga vdrugič razbije na njegovi glavi, pa tudi je zahvaljeval zdravnika, da se je sam k njemu potrudil . . . »Prisegal sem«, mu je dejal, vzdigajoč dva prsta proti nebu, »da se za to Sodomo in Gomoro niti za las več ne zmenim.« Potem pa je nakrat zapazil kepe blata, nametane po saneh, ter ni skrival namena, da se kmalu obesi, ako ga Bog ne reši tako brezbožnih ljudi.

Ko je dr. Horlivý slišal te neskladne, zmešane izbruhe besnosti ter videl, kako drgetajo mišice na obrazu gospoda Drobca, je prišel do prepričanja, da njegov pacient sodi k najbolj značilnim blaznikom, kakršni so kdaj karikovali na zemlji božjo podobo. Obenem se je začudil, da ga je pacient pričakoval. Morebiti so mu natvezli kako drugo bolezen, si je slednjič mislil.

Ko se je g. doktor izlupil iz kožuha in odej, mu je zaril Drobec koščene prste svoje neprimerno velike roke v ramo ter ga vlekel za seboj po stopnicah v svojo sobo. Up doktorjev, da se bo mogel o stanu duhobolnega prej pogovoriti z gospodično, se je izjalovil. Toliko da je mogel spomniti Blažka s pomenljivim pogledom na storjeno obljubo, k čemur pa je oni pritrdil z glavo in se zoprno namrdnil.

Ko je prišel dr. Horlivý v sobo svojega pacienta, se je radovedno ozrl po njej. Gotovo se je vtisnil pošastni duh z vsemi svojimi grbami v prostorini, ki je bila prvo pozorišče njegovih prenapetosti, si je mislil g. doktor. In ni se varal. Bil je pravcati blaznikov brlog! Na golih belih stenah kakor redke oaze v puščavi kak blokov koledarček, lestvica za kolke in nekoliko starih samokresov; na mizi, po stoleh, tudi tam v ozadju na velikanski postelji z odgrnjenimi preprogami so bili razmetani z motvozom zavezani zavitki nekih zarumenelih, od miši precej oglodanih papirjev; četrtino poda je zavzemal velikanski razprostrt zemljevid, v katerega so bile semintja zabodene velike bucke z raznobarvnimi zastavicami.

Predno je mogel dr. Horlivý v glavi urediti roj svojih slutenj, ga je pacient privlekel k zemljevidu in, iztegujoč k njemu svoj suhi prst, je zasikal z nekim krčevitim smehom: »Tukaj imate izvrstno opravilo! Prokleta mešanica! Vidite tamle ono vrbo na desno pri potoku in to bucko tik nje? Ondi stojim. Deset let polnih srda, ropota, potov in čečkanja v vse kote sveta; plačevati moram, da se že pripogibam — in tam stojim, stojim kakor zaklet, začaran pri oni vrbi na oni bucki! Ne morem se ganiti — še za las ne! Strela naj udari v vse to! Oni pa na nasprotni strani, ti goljufi, tatovi, lopovi, krivoprisežniki se šoperijo ter si manejo roke; rogajo se — bogme, ali je to pravica? O, ko bi ga tukaj imel, to trebušasto pošast, tega lopo — lopova!«

Zaškripal je z zobmi.

Dr. Horlivý ga je med tem na lahno prijel za roko ter potegnivši iz žepa uro, je tipal njegovo žilo.

Ko je po nekem času zapazil blaznik doktorjevo ravnanje, mu je siloma iztrgal roko, izbulil nanj z začudenjem oči ter zakričal: »Kaj počenjate? Zakaj me tipate po roki?«

»Bolni ste, g. Drobec,« je dejal mirno dr. Horlivý, »jako bolni!«

»Jaz bolan!?« je izbruhnil bušinski gospod poln začudenja iz sebe. »Jaz da sem bolan? Po čem pa tako sodite, gospod? Hm, bolan. Morebiti! Vraga, kdo bi ne bil bolan pri tem neprestanem

gnevu in nemiru! Verujte, da tuhtajo po dnevi in po noči, kje bi mi mogli storiti kako krivico, da, z združeno močjo delajo na to, da me oropajo premoženja, časti, vsega! Preganjajo me kakor jelena, kadar je gosposki lov, in komaj pričakujejo trenotka, ko me zagledajo oskubenega, potrtega pred svojimi nogami. In k vsemu temu jih šunta in draži ta debeluški župan, za čigar črno dušo se bo teplo po smrti milijon najhujših vragov!«

Dr. Horlivý je spoznal iz teh divjih govorov fiksno idejo, ki je ustvarjala jedro duševne Drobčeve bolezni. Nekatere blaznike muči slutnja, da jih nekdo neprenehoma preganja, z zasedami obdaja ter si prizadeva, da bi jih ponižal in uničil. V možganih bušinskega gospoda je prevzela ulogo enakega preganjalca vsa poštena občina z županom vred. Doktor je spoznal, da bo prav, ako se za nekaj časa na videz sprijazni s to fiksno idejo, in zato je dejal tolažilno: »Ali, g. Drobec, morebiti pa mu delate krivico! Kolikor jaz poznam župana, ni tako hudoben človek!«

Pacient je odskočil, kakor bi bil tik njega zasikal gad. Iz oči so mu švignili uničujoči bliski, in iz grozno stisnjenih ust se je slišalo vpitje: »Ah, tudi vi ste že v tej družbi! Tudi vi ste že člen na tej lopovski verigi, s katero se mi zateguje grlo? Tudi ta je že podmiten za to zaroto? Glej, glej! Vsi doktorji so na njih strani — morebiti radi gesla: svoj k svojemu? Sramota!« Stiskajoč pesti, škripajoč z zobmi, je letal kakor besen po sobi.

Dr. Horlivý je spoznal, da z besedami ne opravi ničesar. Uporabil je torej drugo sredstvo. Posegel je za nedrije, pod svojo suknjo ter je dejal prilizljivo: »Gospod Drobec, zares ste jako bolni! In kakšen prepih je tukaj! Ali ne bi hoteli obleči ta-le jopič — — —?«

Ni dokončal. Zvijača je bila najbrže čisto neznana lastnost gospoda doktorja.

Ko je Drobec zagledal tisti jopič, ki je sicer za blazni del človeštva koristen, vendar pa drugače jako neudoben, se je razljutil kakor bik v španski areni, kadar zagleda rdeče sukno. »Kako?!« je zavpil s penastimi usti. »Vi se drznete delati se norca iz mene — v moji lastni hiši? Tam-le so vrata — ste razumeli? Ali pa počakajte nekaj trenotkov, vam pokažem prepih, ki bo vas in vaš jopič odpihnil v prekle — — —« Pri tem je sezal po zarjavelih samokresih na steni.

Čeprav so zadnje besede pacientove izginile v nerazumljivem sikanju, je spoznal vendar dr. Horlivý iz njegovega kretanja, da se bo treba umakniti. Takrat so se ravno vrata odprla, in vstopil je

gorostas s hudomušnim nasmehom na ustnih ter s podjetno zavihanimi rokavi. Čakal je namreč po ukazu doktorjevem pred vrati in spoznal je po gospodovem kričanju, da je prišel odločilni trenotek.

Hipoma je skočil dr. Horlivý za svojega zaveznika ter ga je izpodbujal iz te zavarovane pozicije hrabro k napadu. »Prej ko prime za samokrese!«, je dostavil s strategično opreznostjo. Toda bojevitemu hlapcu je, ko je stal hipoma pred razkačenim gospodarjem, nekoliko upadel pogum. Obrnil se je napol nazaj ter zašepetal: »Ali poškodovati ga ne smemo, g. doktor! Kaj pa, če me nažene, če me spravi v ječo — ?«

»Niti lasek se mu ne poškoduje! Ravnava edino v njegov blagor. Ne more vas niti nagnati, niti tožiti — morebiti da vas pozneje celo obdaruje!« je izpodbijal doktor ugovor za ugovorom.

»No, gospod doktor mora pač stvar umeti,« je tolažil Blažek glas vesti ter se je približal svojemu gospodarju.

Med tem je zgrabil Drobec samokrese, in vzdigujoč v vsaki roki po enega, se je obrnil proti doktorju pri vratih. Zagledavši pred seboj Blažka, se je zdrznil za hip, potem pa je zaklical: »Prosim te, Blažek, vrzi tega človeka ven! Vrzi ga, izpolni mi to željo — drugače se zgodi nesreča!«

Ta mila prošnja je iznovič omajala hlapčevo nakano. Obrnivši se napol na doktorja, je gledal od njega na gospoda, pri tem pa si je zavihnil rokave. Očividno je preudarjal, na katerem izmed obeh bi poskusil svojo telesno premoč.

Na srečo pa ni trajalo predolgo to mučno stanje doktorjevo med zavihanimi rokavi ter na strel pripravljenimi samokresi. Rešil ga je iz njega sam g. Drobec, ko se je zarežal na obotavljajočega se hlapca: »No, kaj tedaj, govedo! Mar se ga bojiš? Ali te naj izpodbudim s korabačem?«

Ta nova žalitev je naklonila vago hlapčeve odločitve na stran, ki je bila gospodu neugodna. Hipoma sta ležala oba samokresa —, katera nista bila, mimogrede omenjeno, nabasana — na tleh, in g. Drobec tik njiju. Toda še na tleh se je razvnela huda borba. Besni pacient se je branil z vsemi močmi zoper blagodejni jopič, katerega mu je hotel vsiliti g. doktor s pomočjo svojega zaveznika. Končno sta mu ga vendarle vsilila. Da, pravzaprav zdravniška vnetost je potlačila v doktorju Horlivem vse usmiljenje tako, da je svojemu pacientu, ko ni jenjal vpiti »tatje, lopovi, ubijalci«, z lastnim svojim robcem zavezal usta. Potem pa je zapovedal neoboroženo žrtev, ki se je še

zmerom metala po tleh ter divje gledala, odnesti na velikansko postelj v ozadju.

Komaj so se zagrnile pred posteljo zavese, odprla so se vrata, in skozi nje je stopila v sobo vitka, dražestna deklica v črni obleki. Ozrla se je s svojimi krasnimi očmi, pod katerimi sta se lesketali na bledih licih dve solzi, plašno po sobi ter je zaklicala z najnežnejšo skrbjo: »Za Boga, kaj se tu godi? Kje pa je ata?«

V tem je zapazila gospoda doktorja; urno je obrisala z obraza solze ter si pogladila rjave lase na sencih.

Dr. Horlivý, ki je najpoprej namignil kočijažu, da odide (kar je ta storil z obrazom hudodelca po storjenem umoru), se je približal v ponosni zavednosti izvršene dolžnosti in še v ponosnejši zavednosti, da je pred malo trenotki tvegal življenje za svoj poklic, ljubki mladenki.

Toda ta ga ni sprejela tako, kakor je po pravici pričakoval od hčere nesrečnega svojega pacienta. Pogledala je nanj ne posebno vljudno, ko jo je nagovoril: »Pred vsem pa dovolite, gospodična, da vam stavim nekatera vprašanja, tičoča se prejšnje usode in življenja vašega gospoda očeta.«

»Ah, to bo najbrže jako natanka species facti,« je odgovorila zbadljivo. Gospod doktor jo je gledal nekaj časa v nemem začudenju. Na prvi pogled ga je očarala njena tiha, golobičja krasota ta par ljubkih oči, za katerih azurjem je slutil serafa — in zdaj, kolika prevara! Spoznal je devo brez srca, ki se more brez sramu in strahu šaliti ob grozoviti nesreči svojega očeta. In vendar je imela solze v očeh!

»Nisem vedel, gospodična,« je dejal trdo očitajoč, »da vas zanima usoda vašega gospoda očeta tako malo. Ali morebiti meni ne zaupate?«

»Vas seveda ne poznam, gospod doktor, toda vaš prednik je obudil v meni nezaupanje do celega vašega stanu. Glejte, toliko let je raztegoval to nesrečno zadevo, pošiljal očetu nekrščanske račune, in kakšna je bila posledica vsega tega?«

»Ah, gospod oče je imel že pred menoj doktorja?«

»Da! Dolgo je neomejeno zaupal, dokler se mu ni pretrgala popolnoma nit njegove potrpežljivosti. Slišal je, da imate razsežno prakso« — dr. Horlivý je nekoliko zardel — »ter je poslal po vas.«

»Ne smete radi poedinca obsojati vsega stanu. Naš poklic je vzvišen, pospešujoč blagor človeštva. — V tem slučaju preostaja samo eno sredstvo: pošljite svojega očeta v blaznico!«

Dekle je stopilo nekaj korakov nazaj, oči so ji zažarele, bledo lice je temno zardelo. O, kako je bila krasna v svojem plemenitem srdu! »Gospod«, je vzkliknila, »ne pripuščam, da se vpričo mene tako govori o mojem nesrečnem očetu —.«

»Ali, gospodična —«

»Nikdar bi od vas, gospod, ne bila pričakovala, da se morete tako brezobzirno vesti do nas! Ako priznavate, da je pravda neuspešna, bi morali svojo zgovornost za to uporabiti, da oče pravdo kmalu konča! Jaz mu že zdavnaj ne smem povedati iskrene besede. Glejte, radi tega koščka zemljišča, radi katerega se pravda z mestom, je žrtvoval že skoro vse svoje premoženje in skoro deset let mirnega življenja. Živel je brez veselja, v neprestanem, mrzličnem duševnem nemiru ter je bil v nadlego sebi in drugim. Niti med ljudstvo ali v mesto ni zahajal; živel je kakor jetnik vedno pri temle zemljevidu, med temi pismi. Ves ta čas mi ni pokazal prijaznega obraza; navadno se je name le obregnil, in mislim, da je vse to spravilo mojo pomilovanja vredno mamico v prerani grob . . .« Solze so ji pretrgale končne besede.

Mlademu zdravniku se je zasvetilo na enkrat v glavi! Zdaj se je spomnil, da so vse te pravljice o bušinskem posestniku merile na njegovo pravdo z mestom, spomnil se je dr. Zajma. Razumel je vse. Njegov prvi pacient je mahoma izginil kakor vodeni brbunček. »Gospodična«, je dejal nato z zardelim obrazom in počasnim glasom, »tukaj se je naključila pomota; jaz nisem doktor juris!«

»Ah,« je vzkliknila vsa iznenadena, «vi torej niste advokat dr. Zajem?«

»Nisem! Jaz sem zdravilstva doktor, Stanislav Horlivý. Kočijaž se je pripeljal po novega doktorja, in jaz sem tudi šele pred nedavnim došel v L . . .«

Ko je to pojasnil, je pristopil k postelji, kjer se je pacient vedel ves ta čas jako mirno, razvezal mu je robec na ustih ter mu odvzel posilni jopič.

»Ali ste slišali, gospod Drobec?« je dejal v zadregi. »Nemila pomota se mi je zgodila.«

»Hvala lepa za tako pomoto,« je zagodrnjal Drobec ter skočil iz postelje, hodil nekaj časa razburjen po sobi, proste roke je iztegoval, raztezal ter grozovito grbančil čelo. Toda namah se je postavil pred samega doktorja ter se je začel tako od srca in glasno smejati, da je s tem spravil v smeh tudi dr. Horlivega, in celo gospodični se je razjasnil otožni obrazek. —

Dr. Horlivý je moral ostati v Bušinu pri večerji. Ko so v prijetno zakurjeni sobi zazveneli vitki kozarci punča, je zaklical gospod Drobec z veselim smehom: »Na vaše zdravje, gospod doktor! Izvršili ste pravi čudež svoje znanosti. Da sem po vas ter po vaš posilni jopič poslal že pred več leti . . .!«

Pozno zvečer so letele sani od Bušina do L. Blažek se je nad ojesom globoko zamislil; zaman se je trudil, da razvozla zapletene dogodke današnjega dneva. Njegov gospod mu je zaukazal strogo molčati o tem; saj bi mu itak nihče ne veroval, če bi pripovedoval ta čudoviti, neverjetni dogodek. Dr. Horlivý pa je gledal iz svojega kožuha v bleščěči sneg, in takoj mu je spletla vsemogočna domišljija bujne sanje: Videl je belo cerkev, v njej veliko, veliko luči, žvenklje na konjih so žvenketale kakor zvončki ministrantov, in on sam se je bližal k oltarju z vitko, srčkano nevesto, lepo in tihotno kakor golobičico, s plavimi očmi in rusimi lasmi. In stare ženice so si šepetale: Glejte, kak lep par! In kako slovi kot zdravnik! — Če se ne motim, izpolnile so se gospodu doktorju te zapeljíve sanje. Toda to ne sodi več v našo povest . . .

(Prevedel —*dil.*)

Književne novosti

Fr. Vidic: Valentin Vodnik, der erste slovenische Dichter. (Archiv für slavische Philologie. V. Jagić. Berlin 1901. Band XXIII.)

Pod tem naslovom je prinesel zadnji sešitek Archiva für slav. Philologie prvi del obširne razprave o pevcu »Pesmi za pokušino«. Konec pride v prihodnjem letniku. — Pravi čas je, da se napiše monografija o onem možu, ki kaže v svojem življenju in značaju tip Slovenca v dobrem in slabem pomenu, pravi čas za to, ker je gradivo za tak spis zdaj skoraj brezdvomno toliko zbrano, da ni pričakovati več kakih prevratu služečih odkritij. Sicer je bilo Vodnikovo delovanje že dvakrat skupno in zbrano opisano [1859: Vodnikov spomenik (Vodnik-Album) in 1890: Wiesthaler, Valentina Vodnika izbrani spisi], ali neporabljeni so še tam važni viri, ki nas peljejo v delalnico Vodnika in njegovih sodobnikov: lepo število pisem, ki se nahajajo v znanih dveh velikih Jagićevih zbornikih (»Briefwechsel zwischen Dobrowsky und Kopitar« 1885 ter »Neue Briefe von Dobrowsky, Kopitar . . .« 1897: uvoda sta ruska). Izborni kazali teh dveh debelih knjig te hitro peljeta tja, kjer se kaj nanaša na Vodnika. — To snov je obdelal zdaj Vidic; opira pa se ponekod tudi na n e n a t i s n j e n a pisma, ki jih hrani Rudolfinum v zbirki »Vodnikiana«.

Ker so ozadja Vodnikovega življenja tudi veliki zgodovinski dogodki, zato bo spis Slovence tembolj zanimal; pričakujemo torej posebnega odtiska.

— Kadar bo spis končan, bo treba izpregovoriti o njem meritorno kaj več. Za zdaj pripomnimo, da nam ni jasno, zakaj se krajevna imena slovenska izven citatov pišejo v pravopisu Vodnikove dobe (str. 391.: Gorjushe, 403.: Jeschitza), sicer pa v ponemčeni obliki. Lapsus calami je pač oblika »Mecän« 445) in »Frisinské památky« (430) brez nadznakov.

Dr. Jos. Tominšek.

Postojna, nje slavne jame in okolica. Topografično - zgodovinski opis s slikami, sestavil Fran Nedeljko. V Ljubljani 1901, natisnil A. Slatnar v Kamniku, samozaložba, 80 str. Cena 80 h. — Med Slovenci se najbolj množi turistična literatura, in po pravici, ker naša domovina ima zares krasne, nikoli prehvaljene predele. Jako skrbno in poučno je sestavljena tu navedena knjižica Nedeljkova. Zlasti lepe so kolorirane slike: Postojna, Sovič, Vtok Pivke, Plesišče, Mali grad; pa tudi druge slike iz postojnske okapnice so skrbno izvedene. Pri opisu Rakovske doline pogrešamo podobo »drugega mostu«; kliše bi se bil lahko dobil pri »Planinskem društvu«. Na koncu knjižice so naslikane tudi »Jamske žuželke« in se nahaja tudi kopija napisov iz stare jame, ki se dajo čitati. (Ta kopija je le nemška, ker je knjižica izšla tudi v nemškem jeziku. Ravno tako je pridejani najnovejši in najpopolnejši načrt vseh jam le nemški). Tupatam se zasledi katera nepopolnost, n. pr. velika cerkev (mesto: stolna cerkev), kadunjaste doline (kotline), ponikvenice (ponornice), Hieronim (Jerolim), slovenska (Slovenska) marka, Štegberški (Šteberški), Margareta Krivousta (Širokousta), Weihard (Vajkart), Frijulsko (Furlansko), Pontafel (Pontabelj), Kobenzl (Kobencel) i. t. d.[1]) Tudi v zgodovinskem oziru bi bilo treba tupatam kaj popraviti. Sovič je bil že pred Rimljani naseljen (gradišče). Če se pa kje najdejo rimski novci, to še ni dokaz, da so tam Rimljani tudi stanovali; na Soviču je bil bržkone le opazovalni stolp, kakor je spoznati iz podobe na str. 24. Sredi XI. stoletja ni bilo celo Kranjsko z istrsko marko združeno. Krištofa Frankopana je imenoval cesar za poglavarja v Postojni in na Krasu, zato je ta pregnal Benečane s Kranjskega in Primorskega. Pri pogodbi l. 1522. je treba omeniti tudi še Vipave in da so jo priklopili šele l. 1830. k ljubljanski škofiji. — Sicer je pa glavna stvar pri tej knjižici topografija, in ta je popolna. Tudi njena oblika je prav lična, zato jo toplo priporočamo našemu občinstvu.

S. Rutar.

Trenutci. Stihovi M. Sabića. Ciena 2 K. Tisak i naklada N. Pissenbergera i J. Schnürmachera kom. družtva. U D. Tuzli. 16⁰. 225 str.

V elegantni opremi je podal mlad pesnik svoje zbrane pesmi občinstvu. Imenuje jih »odlomke nedopjevane pjesmarice«, to se pravi, da hoče še mnogo peti, ker mu ni izčrpan vir poezije. Uvodni stihi V. Huga pravijo, da pesnik ne govori o samem sebi, nego da govori tudi v imenu bralcev in da tolmači njih občutke. V prologu pravi Sabić, da je pesnik iz zemlje, od nje dobiva veselje in žalost, od nje pričakuje vse sreče, dokler se ne povrne v prah. Ali ves ne izgine. Pesem ga dviže v višine, in tako plove med nebom in zemljo med smrtniki in nebesniki.

Prva knjiga obseza ljubavne pesmi, ki svedočijo o živi in bujni fantaziji pesnikovi ter se odlikujejo z lepimi slikami, zvonkimi verzi in odbranim jezikom.

---

[1]) Čudno je stilizovan stavek na str. 30.: »Pri vhodu v jamo smo stali ob desni obali (pravilno: bregu), pri vhodu v veliko cerkev pa ob nje desni obali.«

V vseh mogočnih melodijah opeva srečo ljubezni, ki ga je opojila tako, da vidi samo svojo ljubovnico, ter da segajo njegove sanje do meseca in zvezd v noči. Petnajsta pesem je krasna slika noči. Ljubica mu vadi iz srca biserje — pesmi, ljubša mu je od solnca in zvezd, ker samo zanj sije, ona mu je posula s cvetjem pot v obečano deželo, kjer se izprehajajo zaljubljencev duše kakor sence brezsmrtnikov.

V drugi knjigi ga prešinja groza, da bi ljubezen ovenila, kakor ovenejo cvetice. Zatorej hoče uživati življenje, ker vsaka beseda o onkrajnem življenju ga opominja smrti. Kakor ugrabi neusmiljena roka roži njenega ljubovnika — karanfil, tako je pesnika strah, da mu smrt ugrabi ljubico. Strašijo ga zle slutnje. Kaj ga čaka? Novo življenje ali smrt? V »Intermezzu« čita mladenič v knjigi tajnosti, v jutro pa zadremlje ves upehan.

Tretja knjiga. Jesen v naravi, jesen v srcu. Samo ljubica čuva kakor vestalka ogenj ljubezni in zabranja, da v pesniku ne pogasne ta ogenj. Želi si proč iz šumnega sveta in nahaja mir samo v samoti poleg ljube in svojega deteta. Včasi pa mu duša hiti v lazurne višine (ta izraz, kakor mnogi drugi, se vendarle prevečkrat ponavlja), a na vabilo ljube se vrača zopet pod domači krov, in mir se vrača v njegovo dušo. Zopet se mu rode nove nadeje, in iz prsi mu se vzdigne vzdih kakor sužnju, katerega obsije solnce svobode.

Pesmi teh treh knjig so izliv intimnih želj in teženj pesnikovega srca. V četrti knjigi razpravlja bolj občenite filozofske predmete. V pesmi «Homo« pravi, da človek z nogo obija tla zemlje, a glava mu je med zvezdami. Javljajo se pa otožne misli o zvršetku pozemeljskega življenja. (Staze života. Ja bih htio . . .). Noč ima posebno magijsko moč do pesnikove bujne fantazije. V njej vidi pesnik vrt, kjer leta njegova domišljija, fantastične prikazni skačejo okolo njega ter ga vabijo v svoje kolo (Noći. Favente nocte). Tudi prirodne slike (n. Vesper) so uspele. Tragični trenotki v življenju so predmet drugim ginljivim pesmim (kraj kolievke, Pod pendžerom). Druge propovedujejo humanizem (Zlatne zviezde). »Dva glasa«. Pesnik vprašuje sfingo, kaj bode ž njim po smrti (cf. Dokle?) Odgovor iz vsemira pravi: »Uživaj, dokler si na svetu«, a drug glas pravi: »To življenje je san, in šele kadar stopiš na vrata tajnosti, se zbudiš.« Zato tava pesnik med uživanjem in preziranjem zemeljskih slasti. »Vita et mors«. Povsod je življenje, a povsod za petami tudi smrt; iz ostankov pa klije novo življenje. Pesnik je v vednem dvomu in strahu (Savij meni oko vrata. Kot, U mutnoj vrevi. Altitudo. Zvezdama). Pesnik boluje od slabosti, ker je brez energije, da bi dosegel svoje ideale. On sam vidi, da je povsem nesamostojen. (Ja sam). Zato si želi, da bi se iz pozemnega črva izpremenil v metulja, ki hiti proti svetlobi. Prišel pa bode dan smrti, ki ga reši.

Sabić je pravi pesnik od milosti božje, ki ve ganiti čitalca in zanimati za svoje dvome. *R. Perušek.*

Slovensko gledišče

A. Drama. — »Kontrolor spalnih vagonov« seveda ni literarna, nego samo gledişka igra, spisana za zabavo. Polna je komičnih prizorov, cenenih dovtipov, in kdor se hoče smejati, se lahko nasmeje ob tej šali. Igral se je

»Kontrolor« dobro. — Čisto kaj drugega je Roseggerjeva drama »Na sodnji dan«. To je socialna drama, polna pretresljive tragike, ki ima sama na sebi veliko literarno vrednost. Rosegger je zajel svojo snov iz proletariata. Glavna oseba je občinski revež, ki ustreli v silobranu logarja, a ljudje ga dolže, da ga je ustrelil iz maščevanja. Igra ima veliko ginljivih prizorov in pristnih tipov iz gorenještajerskega milieuja. Za kontrast je drugo dejanje, ki nam odkriva življenje v ječi v drastičnih podobah. S predstavo smo bili popolnoma zadovoljni. — »Hanice pot v nebesa«, ki jo je spisal G. Hauptmann, je apoteoza človeškega trpljenja. S človekom, ki po krivici trpi, kakor je trpela mlada Hanica v hiši svojega očima, imajo usmiljenje višje moči in ga poplačajo po svoje. Drama je zmes realizma, naturalizma in simbolizma, a ta zmes je združena v harmonsko celoto tako krasno, da vidimo pred seboj poezijo. In to je končno glavna stvar! Uboga koča, kjer umira Hanica, družba, ki stoji ob njeni postelji, na drugi strani pa čreznaturni svet, ki se kaže v Haničinih sanjah (Kristus in angeli) — to naredi na gledalca globok vtisk, in oko se ne ubrani lahko solzam. Če še omenimo, da spremlja na primernih mestih dejanje godba, označili smo, da je ves ensemble preračunjen tudi na vnanji efekt. Naj tudi kdo reče, da je »Hanica« sentimentalna stvar, vendar je umetniško delo, in Hauptmann je dokazal ž njim, da je pesnik. Igrali so »Hanico« jako dobro, zlasti je bila izborna v svoji igri predstaviteljica Hanice same. — »Ženski jok« je burka srednje roke, a če se uprizarja tako dobro, kakor se je, doseže svoj namen — smeh.

Nekateri igralci, posebno slovenski, govore v novejšem času na odru posebno radi v navadnem pouličnem narečju, in to tudi v resnih dramah. To razvado moramo odločno grajati! Tako smo zadnjič v »Hanici« slišali izgovarjati moriv'c namesto književne pravilne izreke morilec. Reči bi se še smelo morivec, nikdar pa ne moriv'c! V Roseggerjevi drami se namesto lovca rabi tudi čisto po nepotrebnem večkrat dialektna spaka »jager«. Čemu? V resnih dramah se ima govoriti čista slovenščina, samo v burkah in ljudskih igrah je narečje nekako opravičeno. *Onjêgin.*

B. Opera. — »Glumači« (Pagliaci) so se že predstavljali pred dvema letoma; zanimanje je bilo veliko, ker je bila tudi letos glavna naslovna uloga v mojstrskih rokah g. Olszewskega, ki je bil tudi kot »Bajazzo« izvrsten pevec in igralec. — »Nedo« je pela kakor pred leti gdč. Noëmi tudi letos izvrstno. Na gdč. Noëmi bomo skoraj tudi napram drugim gledališčem ponosni, in je od ambicije resne umetnice pričakovati izreden napredek (naj skromne gaže pri našem gledišču ne bodo merilo za umetniško delovanje). — Gosp. Nolli kot »Beppo« je bil pred leti v prologu boljši. — Gosp. Wildner ima še preveč treme, zato je njegova igra bila v nasprotju z ulogo zaljubljenega, vročekrvnega, smelega, zapeljivega Cania, in je to kvarilo vtisk petja; s svojim svežim, še dosti krepkim baritonom bo dosegel že lepši uspehe. — Harlekina je pel g. Krampera povoljno.

Predstava »Tannhäuserja« je uspela vobče jako dobro. G. Olszewski se je odlikoval kot Tannhäuser; bil je vseskozi dovršen, tako da ima kritik le hvaležno nalogo priznati, da je g. Olszewski izboren pevec Wagnerjevih oper, kar pomenja vsekakor dosti, ker ravno te zahtevajo dovršenega petja in igre. — Gdč. Noëmi je bila kot Venera krasna v igri in je pela s finim čutom prekrasni part, ki zahteva tudi cele umetnice; moderiranje glasu spočetka bi pa bilo ulogi na korist. — Gdč. Nedbalova kot Lizabeta je imela krasen nastop; pozna se ji, da je temeljito muzikalno izobražena. Če pa v vseh partijah morebiti ni po-

polnoma uspela, je treba pomisliti, da je na odru še začetnica. Pela je vobče z jako lepim uspehom, najbolje pa pri nastopu v Wartburški dvorani.

Mesto obolelega g. Nollija je nastopil v ulogi Wolframa v. Eschenbach odličen gost zagrebške opere, g. pl. Vulaković, ki si je mahoma pridobil naše simpatije. Pevec ima krasen, v vseh legah polno in čisto zveneč, uglajen bariton, izborno igro, eleganten, siguren nastop, ki nas takoj preveri, da mu uloga ne dela najmanjše težave, da smemo mirno slediti in uživati kras njegove uloge. — S »Hermanom« g. Vašička smo bili lahko zadovoljni, in treba priznati, da je bil v pevskem oziru dober, osobito je v moškem septetu izborno in sigurno v težki basovski ulogi nadvladal; v nizkih basovskih partijah je doma. — Pesem mladega pastirja je pela (sopran) gdč. Romanova jako lepo. Manjše uloge so bile v rokah g. Krampere (Walter v. d. Vogelweide), g. Wildnera (Biterolf), g. Liera (Henrik Schreiber), g. Štamcarja (Reimar v. Zweter), ki so osobito težkemu moškemu septetu pripomogli do častnega uspeha. Zbor, orkester in režija so bili razmeroma še dosti dobri.

Dne 21. decembra l. l. se je uprizorila prvikrat opera »Smiljana«, katero je uglasbil naš rojak, dobroznani skladatelj g. F. S. Vilhar. (Opera je izšla tudi v tisku in obsega 186 strani; tiskala se je pri »Engelmann & Mühlbergu« v Lipskem. Dobiva se pri skladatelju samem v Zagrebu (Rajnerova ulica) in pri gosp. Lav. Schwentnerju v Ljubljani za 10 K). Dejanje se vrši na hrvaško-bosenski meji, in sicer za časa zasedanja Bosne. Smiljana je hči Gjukana, krčmarja (sopran, bas); snubita jo Marko, bogat seljak, in njega pastorek Nikola (bariton, tenor). Manjše uloge imajo Božo, mlad seljak, in njegova sestra Marica (bariton, alt) in Marta, vaško dekle, pa sodni sluga (mezzosopran, bas). V zboru nastopajo ljudstvo, fantje in dekleta.

Kratka vsebina libreta (napisal Milan Kreković, na nemško prevela Alojzija Martini) je ta-le: Smiljano snubita Marko in Nikola. Smiljana odbija ponudbo Marka in ljubi Nikolo, ki je pa še kot pastorek odvisen od Marka, ki hoče s silo si pridobiti Smiljano s tem, da proda hišo Gjukana, očeta Smiljane, ki je pri njem zadolžen za 600 forintov. To izvemo iz prvega dejanja, ki se začenja z zborom deklet pri vodnjaku, kjer to novico o Markovi nakani Marta Marici in ta Smiljani in Nikoli razodeneta. Nikola in Božo skleneta pregovoriti trdosrčnega Marka. Marko se ne da pregovoriti. Gjukan, ki je ta dolg napravil po lastni krivdi, pijančevanju in brezbrižnosti, se prepozno kesa in sklene hišo raje zažgati, nego da jo dobi Marko. Vrši se to v 2. dejanju, in ko se vrši licitacija in dobi hišo Marko za 1 forint nad sklicno ceno (za 601 forint), zažge Gjukan hišo in se vrže v plamen, da tudi sam umre. V tretjem dejanju se poslovi Nikola od Smiljane in gre na 3 leta k vojakom — obljubita si zvesto ljubezen, Nikola svari še Smiljano pred nakami Marka. Marko se po odhodu Nikole približa Smiljani in ji pove, da jo ljubi, ter opisuje vse ugodnosti, ki bi jih imela na njegovi strani. Razodene ji, da Nikola ne bode nič imel, ker mu mati nič zapustila ni; in slednjič premami gizdavo Smiljano z zlato verižico; njegova je, a ta prizor z ozadja zapazi tudi Marta, ki v pričetku četrtega dejanja, ko gre z drugimi v cerkev, to raznese. Smiljana to taji; pustijo jo samo. Nikola se ravno vrne, Smiljana ga ne zapazi, ko ji oči od zadaj prišedši zatisne, in misli, da je to Marko, in vzklikne »Pusti me, Marko!« S tem se je izdala, njenim besedam Nikola več ne verjame, sluti preobrat, in ko se ljudstvo iz cerkve vrne, se tudi prepriča, ker jo Marta razkrinka, iztrga zlato verižico od vratu, ko se ravno

tudi Marko približa, katerega hoče Nikola pobiti. Nad Smiljano se sicer noče maščevati, a tudi zanjo ne mara več — prepozno se kesa Smiljana. Vsa obupana zastonj prosi kleče Nikolo odpuščanja in se vrže v bližnji prepad — zbor zapoje molitev za njeno dušo; konec opere.

Naslovna stran operne partiture sama nosi opombo: »u duhu hrvatske narodne glazbe« glazbotvorio F. S. Vilhar; s tega stališča je treba tudi vrednost in važnost te opere presojati in ji priznati ne le prvenstvo med opernimi deli slovenskih skladateljev, ampak tudi, da je odlične umetniške vrednosti sploh, in posebe še z ozirom na narodno glasbeno podlago, na kateri je skozinskoz zasnovana. To je prava narodna glasba, po vzoru čeških mojstrov glasbenikov, osobito Smetane, ki si je ravno s svojo »Prodano nevesto« pridobil zaslug na tem polju in s tem ne le samega sebe očastil in povzdignil, ampak ves češki narod proslavil in priboril tudi češki operi sijajen vstop na najslavnejše odre — v dunajsko dvorno opero in druge. Opera íma krasne arije, lepe recitative, odlične ensemble. Naj na nekatere tukaj opozorim: Marice: »Na što cvatu ruže meni«; Nikole: »Ne boj se, Smiljana, ko hrast u gori«, »Oj vilo oj«, »S Bogom srečna, nado oj«, »Listaj, goro zelena«, »Glava šumi, duša drhće«; Smiljane: »Mili moj Nikola«, »K Tebi vapi duša moja«, »Krasno mu lice, mračno ko noč; Gjukana: »Čašice, oj čašice milena«. »Sruši se, dome«; Marka: »Ti si mlada«, »Budi ženom meni ponosita«; čveterospev: »Glej kako lanac«, trospev: »Neka nam ljubav bude nježna«; zbori: »Krasno li je sestre mile«, (vile) »Naše kolo ljubko« in kolo »Tko če kolo voditi« in molitev »Majko božja«. Orkestracija je jako prikladna, prijetna in na posameznih mestíh prav blesteča, kakor predigra 3. dejanja, in nekateri odstavki »ouverture«, o kateri pravi francoski kritik v »Revue international de Musique«, »da je pisana v visokem stilu in da spominja s svojo konstrukcijo najlepših klasičnih ouvertur«. Opera je bila prav dobro naučena in je ob navzočnosti g. skladatelja sijajno uspela, tako kakor se sam g. P. S. Vilhar ni nadejal; bil je iznenaden. (Zakaj ni v Zagrebu tako uspela?) Gosp. skladatelja je občinstvo opetovano burno klicalo na oder po drugem dejanju, in Hrvatje v Ljubljani so mu poklonili veliko lavorjevo liro s krasnimi trakovi v narodnih barvah (zakaj pa ne tudi »dramatično društvo«? to treba pri prihodnji priliki popraviti); tudi konci opere je moral opetovano na oder gosp. skladatelj. Solisti, zbor in orkester pod vodstvom gospoda kapelnika Tomaža so častno rešili svojo nalogo. Gospici Nedbalova (Smiljana), Romanova (Marica), gospod Olszewski (Nikola), Vašiček (Gjukan) so bili odlični v petju in igri, gospod Polašek (Marko) je bil prav dober, in ga je občinstvo kot gosta z burnim aplavzom odlikovalo; isto tako nas je jako prijetno iznenadila s krasnim petjem in izborno igro gospica Bitenčeva (Marta); tudi gospod Wildner (Božo) je bil prav dober — vidno lepo napreduje v petju in igri.

Pelo se je v hrvaškem jeziku, izvirno.

Hvala in slava torej vsem, da se je delo našega rojaka tako skrbno naštudiralo in sijajno uprizorilo. »Smiljana« je uspela popolnoma in se rehabilitirala za neverjetni neuspeh pred leti v Zagrebu. »Smiljana« mora ostati na repertoirju našega gledišča kot odličnejše glasbeno delo našega rojaka, in želeti je le, da najde sedaj tudi pot na druge odre bratskih in drugih narodov in tako vredno proslavi ime F. S. Vilharja in njega narod Slovence.

L. Pahor.

Splošni pregled

† Andrej Kragelj, gimnazijski profesor v Gorici, je umrl 1. decembra. Kragelj je bil odličen učitelj filologije in se je pečal tudi s pisateljevanjem. Najvažnejša plodova njegovega peresa sta prevoda »Ilijade« in »Odiseje« ki ju je izdal v vzorni prozi za slovensko mladino.

Ljubljansko vseučiliško vprašanje je bilo prišlo dne 6. decembra v parlamentu kot nujen predlog na vrsto. Nujnost se je odklonila. Za nas so glasovali vsi slovanski poslanci — izvzemši seveda brate Poljake, ki jih zastopa in vodi požidovljena kozmopolitska neslovanska »žlahta« (plemstvo). Nemški poslanci so pokazali ob tej priliki svojo »herrenvolkovsko« megalomanijo in svoje načelno nasprotstvo vsaki ravnopravnosti. Spretno jih je zavračal naš poslanec dr. Ploj. Od naučnega ministra bi bilo ob taki važni kulturni zadevi pričakovati več nego peščico diplomatičnih fraz. Pa četudi s prvim naskokom nismo dobili trdnjave v svoje roke, ne smemo obupati. Ta prvi neuspeh mora samo pomnožiti našo energijo v boju za naše pravice. Agitacija za vseučilišče se mora šele sedaj prav živahno razviti in se res tudi razvija. Odnehati ne smemo ni za las od svojih teženj, marveč z vso zakonito močjo trkati, dokler se nam ne odpro vrata.

Javna predavanja v Ljubljani se po programu nadaljujejo. Preteklega meseca sta predavala v »Mestnem domu« zdravnika doktorja gg. Praunseis in Krajec o sestavi človeškega telesa, in to tako, da je eden izmed njiju z modeli nazorno kazal to, kar je drugi z besedami razlagal. Omenjena dva gospoda zdravnika sta si bila izvolila prav primeren predmet, saj je znano, da poprečni človek najmanj pozna — samega sebe. Na podlagi somatologije se more šele razlagati higijena, o kateri bosta ta dva zdravnika bržčas predavala še letos. — Tik pred Božičem (22. dec.) je predaval gospod sodni svetnik Wenger o civilnopravdnem redu in o stvareh, ki so s tem vprašanjem v zvezi. Vsa predavanja so bila doslej dobro obiskana, in upamo, da jih bode občinstvo čimdalje rajše obiskovalo. Odkrito rečemo, da so ta javna predavanja v Ljubljani poleg gibanja za vseučilišče najveselejši pojav v socialnem življenju naše metropole v zadnjih mesecih.

Dvořákov večer »Slov. umetniškega društva« se je praznoval 8. dec. v »Narodnem domu«. Za proslavo največjega skladatelja sedanjosti, Slovana Dvořaka, so se bile izbrale same Dvořákove skladbe za petje, klavir in gosli. Na klavirju sta igrala z virtuozno tehniko g. prof. Procházka in gospodična primadona Nedbalova, na gosli je godel g. Vedral, a pesmi so peli: gospodične Nedbalova, Noemi in Romanova ter gospod Vašiček. Ravnatelj »Glasb. Matice«, gospod Gerbič je predaval o življenju in umetniškem delu velikega Dvořaka. Večer ni bil hrupen, a tem prisrčnejši. Prisostvovalo je izbrano občinstvo.

Trpinčenje poljskih šolarjev na Poznanjskem. Poljakom, ki jih je na Nemškem nad 3 milijone, se v najnovejšem času hudo godi pod nemško peto. Ali kar se je bilo zgodilo meseca novembra v Wřesńu na ondotni šoli, o tem bi se zgražal nemara sam rajni železni kancelar! Do najnovejšega časa se je na Poznanjskem vsaj krščanski nauk učil med poljskim prebivalstvom v poljskem jeziku, ali sedaj morajo kateheti tudi svoj predmet učiti samo v nemškem jeziku

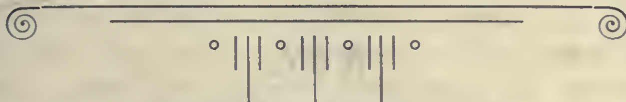
— makari ga šolarji razumejo ali ne! Ves poljski narod na Nemškem je protestoval proti takemu nasilstvu, ali zaman! Otroci pa v šoli v Wřešńu niso znali in niso hoteli odgovarjati katehetu na nemška vprašanja. Nato je ukazal okrajni šolski nadzornik 14 »upornih« šolarjev pretepsti! Da se državna oblast maščuje nad nedolžnimi otroki s trpinčenjem, to presega vse meje, in nemškopruski kulturträgerji so pokazali, da so v bistvu svojem hujši barbari nego Turki. Sicer smo slutili že v znanih »hunskih govorih« čingiskanske instinkte, čitali smo potem, kako so Prusi trpinčili kitajske rodoljube, ki se hočejo iznebiti tujih pijavk — ali da bi se Prajzi ne sramovali v XX. stoletju trpinčiti otrok, tega svet ni verjel. Starišem trpinčenih otrok je seveda zavrela kri, in demonstrirali so proti nemškemu šolskemu tiranstvu na glasen način, zato pa so bili, ker so kot dobri stariši branili svoje otroke, kakor volkulja brani svoje mladiče proti zverem-razbojnikom, v Gneznu obsojeni na zapor. Ves poljski narod po vsej Evropi se je dvignil zoper prusko tiranstvo že s tem, da je nabiral denar za zaprte očete in matere. S Poljaki simpatizujemo vsi drugi Slovani. Nedavno, 18. decembra je prineslo »Novoje Vremja« uvoden članek, v katerem v imenu ruskega naroda izreka Prusom svoje zaničevanje in Poljake zagotavlja simpatij ruskega javnega mnenja. »Mi, Poljaki in Rusi« — piše »N. Vr.« — »smo Slovani in smo si drug drugemu veliko bližji nego Nemcem. Kri ni voda!«. — Tudi po Slovenskem imamo veliko »Wřesńov«, koder se slovenskim otrokom, če ne še s palico, pa z birokratsko zvijačo in pedagoško borniranostjo ubija v glave tujščina (nemščina, italijanščina in madjarščina). Slovanskim otrokom slovanskih šol! Vsakemu svoje!

Prve nagrade Nobelove ustanove je prisodila švedska akademija v Stockholmu meseca decembra sedmerim možem. Kakor znano, se ima v zmislu Nobelovega testamenta vsako leto iz obresti kapitala, znašajočega nad 30,000.000 K, razdeliti po kakih 100.000 kron najodličnejšim zastopnikom znanosti, tehnike, umetnosti in razširjevateljem humanitete. Razume se, da je bil ves svet radoveden, kateri so tisti izvoljenci, ki dobodo pri prvi razdelitvi omenjene premije. Ti možje so: Henri Dunant in Frédéric Passy (za mir), Emil Behring (za medicino), Viljem Röntgen (za fiziko), Jakob Hendrik van t' Hoff (za kemijo) ter Sully Prudhomme in Frédéric Mistral (za pesništvo). Kajpada časniki sedaj mnogo kritikujejo razdelitev teh prvih nagrad. Kolikor nam je znano, so vobče ti časniki še zadovoljni z vsemi nagradami — samo francoskemu liriku Sullyju Prudhommu je ne privoščijo. Pravijo, da je ni zaslužil. Prudhomme da je pač napisal dolgo vrsto gladkih stihov z nežnimi mislimi, drugače pa da ni nikak »velik«, še manj svetoven pesnik. Časniki so pričakovali, da dobi literarno nagrado Tolstoj, Ibsen Björnson ali Zola, morebiti tudi Sienkiewicz . . .

Izkopi v Turkestanu. Angleški učenjak dr. Stein je izkopal v Turkestanskih puščavah ostanke nad 2000 let stare kulture. Globoko pod peskom in sviščem je našel na nekem kraju celo mesto z dobro ohranjenimi hišami in templji. Dr. Stein sodi, da je bil narod, čigar mesto pokriva zdaj pesek, nekdaj posredovalec med kitajsko in zapadno asirsko, perzijsko in grško kulturo. Stein je našel tudi kitajske in tibetańske rokopise, skulpture in druge starine.

Ljubljanski Zvon

Zaprl sem oči . . .

Zaprl sem oči
in sanjal sem solnčno glorijo . . .
In solnce je bilo kot roža,
in ta roža si bila ti!

In moje željé
kot metuljčkov srebrnih roj
so letale nad teboj
in se solnčile v tvoji lepoti.

Ah, bila si
kot brezmadežna Marija,
ki glavo ji sveto ovija
venec iz samih zvezd.

In vse, glej, vse,
kar v meni je kdaj zadrhtelo,
vse bilo je čisto in belo,
vse jasni tvoj žar je opral.

In vse, glej, vse,
kar v meni vzbudi se še kdaj,
nosilo te ure sijaj
bo na sebi brez madeža.

Zdaj čutim, glej,
svoje duše nežno mladost
in življenja svetlo prostost
in pot naprej . . .

Oton Zupančič.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

VI.

ekega dne kmalu po tem dogodku me pokliče oče k sebi v svojo sobo.

»Oče, klicali ste me! Česa želite?«

Obrnil se je napol proti meni ter govoril, držeč v roki neke papirje ter neprestano zroč vanje:

»Da, klical sem te. Vidiš, vprašati sem te hotel, kdaj da se odpravi ta tvoj prijatelj iz hiše. Ali se ti ne zdi, da je pri nas že dovolj dolgo?«

Povzdignil je za trenotek svoje malo oko proti meni, a takoj ga zopet povesil.

Jaz nisem odgovoril ničesar.

On je pa nadaljeval:

»No, ne misli, da govorim to iz skopuštva. Ali povem ti, da mi ni ta tvoj prijatelj nič preveč všeč. Ti si dovolj star, tebe ne bodem poučeval, da pazi! Ali ti ni povedal, kdaj pojde nadaljevat svoje študije?«

»Ne, oče. Govorila nisva o tem!«

»Ha, ha, bržkone jih je obesil na klin. Torej, jaz sem govoril, glej, da se kmalu zgodi! Za pot mu daj ti, jaz ti povrnem!«

»Ali oče . . .«

»Nobene besede več! Opravil si!«

Rekši, mi je obrnil zopet hrbet ter se ni zmenil več zame . . .

Počasi sem stopal v svojo sobo. Ta očetov ukaz me je zadel v živo. Vedel sem, da se mu ne smem protiviti, in uvideval sem tudi, da bi bilo za Alfreda gotovo edino pravo, ako bi nadaljeval in dovršil svoje študije. Ali nanj sem bil od onega dne v lopi priklenjen z vsemi vezmi, težko se mi je bilo ločiti od njega, a še težje — povedati mu, kar je rekel oče. S težkimi koraki sem stopal gori in doli po sobi ter razmišljal. Kolikor bolj sem hodil, toliko večja razburjenost se me je lotevala. Nikjer nisem mogel najti izhoda, uvidel sem, da mi ne preostaja drugega, nego da mu razodenem

očetovo željo. To me je začelo jeziti. Vsaka stvar mi je bila na potu. Prijel sem prvi stol ter ga trdo prestavil na drug prostor; preproga na tleh se mi je zdela odveč, in brcnil sem jo, da se je ovila mizi okoli nog; zastor pri oknu mi je bil pretemen, hotel sem ga razviti, a prijel sem ga tako trdno, da se je napravila luknja pod mojimi prsti. In mrmral sem polglasno sam s seboj, kakor bi bil napol blazen.

V tem pa je Alfred zadovoljen sedel v vrtni lopi ter mirno pušil svojo cigareto. Srečen človek! . .

Odpravil sem se doli, da bi mu razodel željo svojega očeta. Toda kako naj izvršim ta svoj posel? Kako naj se izrazim, kako izgovorim, da ne bode razžaljen? Tako naravnost, z golo resnico nisem smel na dan, to je bilo gotovo. Ako bi prijatelj vsled mojih besed občutil samo polovico one bridkosti, one tesnobe, ki je prevevala v tem hipu mojo notranjost, bilo bi že preveč, in jaz bi si moral vedno očitati, da sem mu ta udarec zadel sam, da sem ga izdal — najboljšega prijatelja izdal!

V tako razmotrivanje vtopljen, sem nehote zavil po nasprotnem hodniku, koder so navadno hodili samo posli. Menda sem si hotel pot podaljšati, da laže razvijem svoj načrt, zato sem krenil tod. Ko sem že bil skoro na koncu hodnika, tam, kjer se stopnice zavijejo navzdol, zaškripale so duri tik pred mano. Mimo mene pa je švignila kakor sem v hipu spoznal, ona dekla, ki sva jo s prijateljem zadnjič opazovala pri vodnjaku. Bila je zopet bosa in zavihanih rokavov, a na glavi ni imela rute. Ozrla se je po meni, in tedaj sem razločno videl njen obraz. Ta obraz ni bil lep, nikakor ne, prepodolgast je bil, in leva stran ustnic je silila nekoliko više od desne. Toda oko pod lepo obokanim čelom je bilo veliko in se je vlažno svetlikalo izpod dolgih, črnih trepalnic. Lasje so bili gosti in temni, ob sencih nekoliko kodrasti. In to oko, ti lasje in menda zraven tudi oni ozki, majhni nos so učinili, da se je videl i ostali obraz zanimiv in čeden . . . Naglo je stopala pred mano po stopnicah navzdol, njene noge so se komaj dotikale tal, a puščale so vlažne sledove po belem kamenu, iz kakršnega so bile stopnice in veža. Od cele njene postave pa je velo nekaj svežega, nekaj blagodejnega, kar je čudno pomirljivo vplivalo na moje živce. Ves drugačen vzduh me je obkrožal, drugačna sapa doletavala. Mogoče, da je bila to samo domišljija, samo prevara, a jaz sem čutil, kako je iz mojih prsi ginila bridkost in trpkost, kako se me je polaščala neka zadovoljnost. Da, bil sem čuden človek! Vsaka malenkost, pravzaprav to, kar bi bilo

drugim »nič«, je često name vplivalo, da sem padal iz ekstreme v ekstremo brez lastne volje, brez samosvesti in energije. Vse moje delovanje, nehanje in čuvstvovanje je bilo odvisno od hipa, ki se jé igral z menoj kot razposajen deček z žogo . . .

Pripoznati moram, da sem zadnje dni čestokrat moral misliti na besede, ki mi jih je bil govoril prijatelj oni popoldan v lopi. In pri takem razmišljavanju nikakor ni bilo čudno, da so mi včasi uhajale misli tudi na deklo pri vodnjaku. Vedno sem jo še vídel, kako je naglo delala, kako ji je silila ruta črez čelo, a kako so se njene drobne noge bleščale v solnčnih žarkih. Čestokrat se me je bila celo polastila želja, da bi jo videl od blizu, da bi morda celo izpregovoril ž njo kako besedo. Bog ve, kakšen je nje glas! In ali ni imel prijatelj prav, ko je dejal, da ima taka mnogo več pravice do sreče nego ona, ki živi ves čas svojega življenja brez dela in truda, ki ji je dalo že rojstvo pravico do brezskrbnosti? Toda, čemu mi je rojila po glavi vprav ta? Ali ni bilo v obilici i drugih takih! Čemu prav ta? Moje misli so bile vedno bolj zamotane, moje želje vedno nejasnejše. A v sredi je vendar čisto in razločno stala ona postava izpred vodnjaka . . .

Nič čudnega torej, da je njena bližina takoj prvič tako vplivala name. In vendar, čudno . . . da, čudno!

Ona je dospela do duri, ki so vodile na dvorišče. Za njimi v kotu je stala posoda, napolnjena s perilom. Pripognila se je ter hotela privzdigniti. Mišice na rokah so se napele in žile so se napolnile s krvjo, da so podebelele. Toda posoda je bila pretežka in jedva se je privzdignila nekoliko od tal. Tedaj pa je ona stopila na prag ter zaklicala nekoga, čigar stopinje so vprav tedaj zahreščale v pesku . . .

Meni se je noga nehote ustavila nekoliko više na stopnicah, in molče sem opazoval ta prizor. Takoj na njen klic se je pojavil v veži širokopleč dečko zagorelega, vprav italijanskega obraza, z malimi, črnimi brčicami nad polnimi, črešnjevordečimi ustnicami.

»Pomagaj mi, če hočeš,« dejala je deklica ter se nasmehnila.

On me bržkone ni zapazil. Prijel jo je za podbradek ter hotel približati svoje ustnice njenim. Tedaj se je pa naglo sklonila, a v istem hipu je zagledal mene. Vidno je bil v zadregi, popravil si je v naglici z desnico nekaj okoli pasu ter se hkratu pripognil. Kakor bi trenil, čepela je posoda na njeni glavi. A morala je biti zelo težka, kajti glava se ji je nekolikokrat zgenila jako sumljivo, predno je zadobila ravnotežje. On pa je naglo izginil, ne da bi se bil ozrl.

Kakor sem pozneje zvedel, je bil to kočijaž našega soseda plemenitega Jablanovskega.

»Hvala, Luigi,« klicala je še ona za njim, počasi stopajoč dalje. Njen glas je bil poln in zveneč in pri besedi »Luigi« se mi je videl nekako mehak in izrazit. Zakaj nisem sam stopil tja doli in ji pomagal, to je bila takoj potem moja prva misel. A takoj nato se mi je videlo sitno, da, celo nekam neprijetno, da ji je moral pomagati ravno ta Luigi, ki je imel tako nenavaden, tako interesanten obraz. Kako jo je držal za podbradek! Vraga, brcnil bi ga, ako bi bil nekoliko bliže! Res, drugega ni zaslužil . . .

Stopil sem na dvorišče. Pred menoj je hodila ona z rokami, uprtimi v bok. Njen život se je lahko zvijal in upogibal pod težo, a kmalu mi je izginila izpred oči skozi glavni vhod na ulico . . .

Tedaj sem pa krenil v vrtno lopo. Toda Alfreda nisem našel več notri. Ni mi bilo Bog ve kako žal, da, skoro oddahnil sem se, ker mi ni bilo treba v tem hipu izvršiti sitnega posla. —

Sedel sem na klop ter naslonil glavo v roki. Obdala me je blagodejna tišina. Nič okoli mene se ni genilo, kakor bi bilo vse izumrlo. Meni pa se je razsul nebroj misli po možganih in glava mi je klonila še niže. Moje misli pa so bile nejasne, drevile so se druga za drugo naglo in hlastno kakor hudournik po nevihti. A sredi njih se je gibala — ona, ki mi je prihajala bliže, vedno bliže. Oni dolgi obraz, one kvišku zavite ustnice, one velike oči, gole roke in bose noge, vse se je svetlikalo v tem kaosu pred dušnimi mojimi očmi, in čutil sem, da, z grozo sem občutil, kako se mi vse bliža . . . bliža, kako rije počasi v moje osrčje. In zalotil sem se prvič pri misli: »Zakaj je — samo dekla!« Toda Alfred je dejal: »Katera bolj zasluži biti srečna?...« Ali ni bilo to zbliževanje, ono čudno, nerazumljivo zbliževanje, ki prihaja samo ob sebi rahlo in komaj slišno, po prstih, a nenadno, zmagovito? —

VII.

Še isti večer sem razodel Alfredu očetov sklep. Še predno sem izgovoril, prekinil me je prijatelj, rekoč:

»Dovolj, ostalo sem že uganil sam. Torej oče me hoče odpraviti. Prav ima, saj me je redil že dovolj dolgo.«

»Motiš se, moj oče te hoče samo opomniti tvojih dolžnosti,« jecal sem jaz . . . »Njemu je na tem, da predolgo ne zanemariš svojih študij. Ko jih dovršiš, odprta ti je zopet naša hiša.«

»No, nikar se več ne trudi! Berača se povsod naveličajo. Toda tebe imam rad. Včasi mi vendar ne bodeš odrekel svoje podpore! To je prošnja, ki jo izrečem samo onemu, do katerega imam največje zaupanje in spoštovanje. Dozdaj si tak samo ti! — Glej, jaz odidem takoj jutri zjutraj, a nastanim se kje v bližini. In tako bodeva imela še priliko, da se večkrat snideva. Lahko noč, prijatelj!«

Hotel sem mu še nekaj odgovoriti, a priprl je že bil vrata svoje sobe in stopal po njej gori in doli.

Legel sem v posteljo, a dolgo nisem mogel zaspati. V sosednji sobi so stopinje potihnile, in zaškripala je postelja. Obrnil sem se v steno, a spanec le še ni hotel na moje oči . . .

Moglo je biti takole okoli polnoči, ko sem začul po svoji sobi oprezne stopinje bosih nog. Privzdignil sem glavo in zapazil sem Alfreda, ko je stopal kakor oni večer iz svoje sobe. Tudi nocoj se se je ozrl po meni, a takoj nato izginil.

A meni je kakor blisk prišla misel, kaj pa, ako bi on zdajle šel — k njej! In te misli se nikakor nisem mogel iznebiti. Z vsako minuto mi je postajalo mučnejše in tesnejše, a njega le še ni hotelo biti nazaj. Več ko stokrat sem si ponavljal besede: »K njej je šel, od nje jemlje slovo!« A sčasoma mi je postalo neznosno. Neke vrste ljubosumnost se me je polastila, odeja mi je bila hkratu pretežka in vrgel sem jo raz rebe. V naglici sem se površno oblekel ter oprezno odprl vrata. In kakor tat sem se po hodnikih plazil ob zidovih v nasprotni del poslopja. Noge so se mi tresle in srce mi je burno tolklo, da bi bil lahko štel vsak njegov udarec. Skozi semtertja odprta okna je prihajala hladnejša sapa, z vrta se je čulo škripanje travnih ščurkov in semtertja je kaj zafrfotalo, kakor bi se preletavale sove. Postal sem in pomislil, kam pravzaprav hočem. In nisem si vedel odgovora. A nadaljeval sem takoj nato zopet svojo pot in hodnika ni hotelo biti konec. Bilo je precej temno, a moje oči so se privadile teme in razločeval sem dokaj dobro posamezne predmete. Nazadnje pa sem dospel do onih vrat, iz katerih je bila zadnjič stopila ona. Tu se mi je noga nehote ustavila. A moral sem se nasloniti ob zid, da sem se nekoliko pomiril. Neki glas mi je govoril, naj se vrnem, da prisluškovanje ni Bog ve kako imenitno. Toda noga mi je že stopila korak dalje, telo se je skljućilo in uho sem tisti hip tiščal prav blizu ključalnice. Ali notri je bilo tiho, nobenega glasu ni bilo slišati. Samo semtertja se je zazdelo, kakor bi nekdo redno in globoko dihal.

Od srca se mi je odvalil velik kamen. Ali v tistem hipu me je zopet presenetila misel: »Morda pa je že odšel, odšel po stopnicah navzdol in črez dvorišče po onem koncu zopet v svojo sobo. Saj je tako bilo tudi zadnjič!« Naglo sem se sklonil kvišku in hitro, kakor bi me bil kdo podil, sem se vrnil v svojo sobo. Pogledal sem v sobo prijateljevo. Postelja je bila odgrnjena, odeja je visela črez stranico, a njega ni bilo nikjer . . .

Šele proti jutru se je Alfred vrnil. V sobi je že bilo skoro popolnoma svetlo in jaz sem se bil vprav prebudil iz kratkega, nemirnega spanca, ko je vstopil. Njegov obraz je bil nekam prepadel in bled in oko motno in vdrto.

Naglo je šel v svojo sobo. Takoj nato sem slišal, kako je pljuskala voda, ko se je umival. Potem je bilo čuti, kakor bi spravljal svoje reči. In res, kmalu nato je stal s svojim oguljenim kovčegom in popolnoma opravljen pri moji postelji.

»Zdaj odhajam,« je dejal. »Hvala ti lepa na vsem, kmalu bodeš slišal o meni! Tvojemu očetu se pridem zahvalit v kratkem!«

Pomolil mi je roko ter naglo odšel, ne da bi se bil ozrl. Jaz pa nisem odgovoril niti besede. Nekaj me je tlačilo in dušilo, sam si nisem bil v svesti, kaj se godi z menoj . . .

Ostal sem sam. Delati se mi ni ljubilo naslednje dni prav nič. Pri svoji pisalni mizi sem presedal ter zamišljen žvečil pero. A ko sem bil prost, sem večkrat začel zahajati v oni hodnik, kjer je bil poselski oddelek. Pri tem pa sem moral vedno misliti tudi na Alfreda in na ona dva večera. Dasi sem si stokrat zatrjeval, da ni imel Alfred gotovo prav nič ž njo, vendar me je vselej ob takem razmišljanju nadvladal neprijeten občutek. A tudi obraz onega Luigija me je čestokrat nadlegoval in se silil med njo in mene. Vedno bolj sem začel spoznavati, da se zapletam v neko mrežo, iz katere bodem le težko ušel. Bili so trenotki, ko sem se moral sam sebi smejati, ko sem se zmerjal s tepcem in budalom, a ravno tako nagel je bil prehod v nasprotno stanje, ko nisem mogel drugega misliti nego na njo, katere dozdaj še niti ogovoril nisem, ki ni bila drugega nego najzadnja dekla mojega očeta. Da, to je bilo neumno, to je bilo grozno!

Neko nedeljo zjutraj sem zopet stopal po onem hodniku. In odprla so se vrata njene sobe. Na hodnik pa je stopila pražnje oblečena — ona. Skoro je nisem spoznal in komaj sem verjel lastnim očem, da prav vidim. Njeno krilo je bilo sicer priprosto, toda ukusno in se je lahko oprijemalo vitkega života in polnih,

okroglih udov. Izpod njega so gledali majhni, ozki čreveljčki, a obraz se je videl žametasto mehek in skoro prozorne, svetleče se polti. Tudi tako podolgovat ni več bil in one navzgor privihane ustnice so se bile popolnoma zabrisale. Da, to ni bila več dekla, to je bila brhka mestna gospodična, ki je stala zdaj pred menoj. In nehote se mi je zopet vrinila misel, ki jo je bil izrazil Alfred: »Katera bolj zasluži biti srečna?«

Stopil sem korak proti njej ter izpregovoril:

»Kako ti je ime, deklica?«

Pogledala me je začudeno, češ, kaj tebi mar. Toda, kakor bi se bila v hipu premislila, je odgovorila s svojim polnim, zvenečim glasom:

»Metoda mi pravijo.«

Čudno se mi je videlo, da ima dekla tako ime, toda o tem nisem utegnil zdaj razmišljati. Stopil sem še bliže nje ter jo prijel za roko. Oj, ta roka, kako je bila topla in mehka! Da, tudi mehka navzlic vsakdanjemu delu!

»In kam greš sedaj, Metoda?« vprašal sem jo polglasno.

»K maši,« je odgovorila ter mi hotela odtegniti roko.

A jaz je nisem izpustil, krepkeje sem jo stisnil ter potegnil bliže sebe.

»Metoda, poslušaj me,« dejal sem šepečoč, hlastno in s tresočim glasom: »Ako hočeš, pa pridi nocoj, predno pojdeš spat, doli na vrt v lopo. Tam te bodem čakal, tam bodem sam!«

Hotela je nekaj odgovoriti, a tedaj se je obrnila. Na stopnicah se je bila prikazala naša kuharica Marjeta. Ustavila se je ter naju gledala z nekim topim, skoro preplašenim pogledom. A takoj so se ji usta razširila v porogljiv nasmeh in počasi je drsala mimo naju.

Metoda pa je naglo zdričala navzdol po stopnicah, ne da bi se bila še ozrla. —

* * *

Bil je mehek, svetel večer. Izza nizkega gričevja v daljavi se je prikazal mesec ter mirno plul vedno više na obok. Okoli sebe je imel širok, rjavkast rob in bilo je videti, kakor bi po sinjem morju plaval velik pas, kakršne rabijo pri plavanju, in bi s srede tega pasu gledala plešasta in siva glava plavačeva. In ta pas je plul počasi proti zahodu, hoteč doseči razkosani, temni breg, ki se je pojavil v podobi podolgastega, od severa proti jugu v dolgi črti se širečega, obzorje zastirajočega oblaka.

Tačas sem stopal proti vrtni lopi. Po vzduhu se je širil vonj, ki so ga izpuhtevale bližnje smreke in borovci, rastoči na spodnjem koncu vrta. Mešal se je ta vonj med vonj nebin in bujno cvetočih rož, ki so rasle posamezne in v večjih skupinah po presledkih in okroglih tratah, menjavajočih se z zelenjadnimi gredami. Nad gredicami pa so se vzdigavale belkaste meglice in činile, da so se videle posamezne rastline svežejše, kakor bi bile vprav začutile, v sebi novo življensko moč, nove sokove. Semtertja se je zazibal obpotni grm, priplul od daleč glas večernega zvona, zabrnel mimo mene leteč hrošč. V hiši za menoj pa so se zasvetile luči in medli svetlobni trakovi so se zrcalili skozi okna po dvorišču in po potih.

Mene ni nocojšnji krasni večer zanimal kar nič. Dospevši v lopo, sem sedel na mizo ter položil nogo na zraven stoječo klop. Po mojih možganih je vrelo in kipelo, moja kri se je razburkana podila po žilah. Kaj sem pravzaprav hotel, ko sem ji naročil, da naj pride v lopo? Ali je bilo sploh vse moje dosedanje ravnanje glede n j e pametno? Kako to, da so me pretirane besede prijateljeve mogle spraviti na tako pot? Ali je upravičeno, da se jaz, sin ugledne rodbine, podajam tako nizko, in to samo zato, da pomagam uresničiti izrodke nenormalne domišljije morda že duševno propalega prijatelja? Ne, to ne sme biti, in je čas, da se rešim! — Vstal sem in se zravnal kvišku. Čutil sem v sebi nekaj moči, da bi morda mogel izvesti svoj naklep. Toda v tem hipu se mi je vsililo vprašanje: Ali bi morda ne bil bolj srečen s to nego s katerokoli drugo? Ali nisem že sam na sebi čuden človek, ki se ni vajen gibati v boljši družbi, ki živim najrajši sam zase? Ali bi ne bila vprav taka žena morda meni in mojemu duhu bližja nego katerakoli druga? — In že je izginila iz mene ona mala moč, pod menoj se je zasvetila njena podoba in roke so mi onemogle omahnile navzdol. Zopet sem sedel na mizo, a zdaj me je začelo mučiti samo še vprašanje: Ali pa pride nocoj? Ali pride? —

Pozno je že bilo. Hladnejša sapa je zavela in zašumeli so smrečni vrhovi nad lopo. Veje so se začele pripogibati in rahlo so pritrkavale ob leseno streho. Luči v hiši so začele počasi ugasovati ena za drugo in stopinje, ki so poprej čestokrat hreščale po dvorišču, so skoro potihnile. Sedaj je morala priti, ali je pa ne bo!

Sklonil sem se naprej ter prisluškaval. Vse tiho. Tedaj se mi je zazdelo, da je hušknila senca preko zidu iz hiše. Toda bila je samo veja drevesna, ki se je upognila v vetru in vrgla svojo senco na zid. In zopet se mi je videlo, kakor bi se bližale rahle, komaj

slišne stopinje. Ali ko sem napel natančneje ušesa, sem slišal samo glasno utripanje lastnega srca. Minuta je potekala za minuto, iz stolpa je odmevala četrt ure za četrtjo, toda nje le ni hotelo biti . . .

Objelo me je neko pikro čutstvo. Torej celo taka te ne mara, celo tako nizko pod tabo stoječa se ne zmeni zate, to sem si moral ponavljati večkrat. A v tem hipu sem se moral tudi vprašati: kaj, ko bi kdo vedel o tem? Kaj, ko bi vedel, da čakaš navadne dekle, a da ti še ta ne pride? Skoro glasno sem se zasmejal. A glas, ki se je tu pojavil iz mojega grla, je bil podobnejši bolestnemu vzkliku negoli smehu. V srcu pa se mi je porajalo nekaj takega, kakor sram nad lastnim početjem.

Za lopo nekje v grmovju se je začul hkratu smejoč glas grličin. Dvakrat zaporedoma se je zasmejala zateglo in hreščeče. A meni se je dozdevalo, kakor bi se bila oglasila tolpa režečih obrazov, ki se rogajo meni. Moral sem si zatisniti ušesa. Hlastno sem stopil iz lope ter bežal preko dvorišča.

A ko sem se plazil ob zidu, da ne bi me kdo opazil, se je hkratu nad mojo glavo odprlo okno. V njem se je pa sklonila črna podoba niže ter zašepetala, da sem razumel vsako besedo:

»Danes ni bilo mogoče, jutri večer!«

Takoj nato se je okno zopet na rahlo zaprlo. —

VIII.

Bil sem bolan, resno bolan. Moje telo je propadalo, moje dušne sile so ginevale, moje obzorje se je krčilo. Skrivati sem se začel pred svojim očetom, posedal sem samoten in vtopljen v težke, mučne misli. V moje srce se je naselila globoka bol, ki me je tiščala k tlom, ki je činila, da je ledenela kri po mojih žilah. Moje oči niso videle ničesar okoli sebe. Vse, kar me je prej zanimalo, se mi je odtujilo, ni imelo več moči do mene. Nem in hladen sem hodil okoli; naravne lepote so bile zame brezbarvne, puste, pravi nebodijihtreba. Le eno mi je blodilo vedno po glavi, vznemirjalo me, zahtevalo od mene napora in truda, vseh dušnih in materialnih sil. In to je bila — beda, v kateri so plavali nižji sloji človeštva. Pred mojimi očmi so vztrepetavale gole, rjave in žuljave roke, vstajali bledi, izsesani obrazi s trudnimi, napol ugaslimi očmi, pojavljala se od dela ukrivljena hrbtišča, od gladu izpiti, izrabljeni udje. Pred mojim duhom so plavala nizka, zatohla in nečedna stanovanja z razcapanimi posteljami in oguljenimi odejami. A po tleh so se valjali v samih začrnelih srajcah umazani, zanemarjeni otroci. Od povsod pa je iz-

hlapeval zagaten, dušljiv vonj, vonj po plesnosti, gnilobi, vonj po bližajoči se smrti . . .

Nekega dne proti večeru, ko sem bil vprav stopil na dvorišče, stal je pred menoj Alfred. Bil je bledejši nego tedaj, ko je bival še pri nas. Postal je pred mano ter me pazljivo motril.

»Tí si bolan,« dejal je skoro nato. »Kaj ti je?«

»Pojdiva v lopo, tam se razgovoriva!«

In ko sva sedela nemotena tamkaj, povedal mi je najprej, da je sedaj vstopil za pisarja k nekemu odvetniku.

»Kaj hočeš, človek ne more živeti ob samih slinah,« je rekel nato s hripavim nasmehom. A iz njegovih ust je silil zoprn vonj po žganju. »Nazadnje pa je tudi vseeno, ob čem da živi, samo da diha! Toda, kaj je tebi?«

Začel sem mu praviti, kaj me muči, razkladal sem mu svoje stanje natančno in z neko živo zgovornostjo.

Poslušal me je pazljivo ter z glavo prikimaval. Ko sem končal, je dejal resno:

»To je edino vprašanje na svetu, ki zasluži, da se razmotriva, da se proučava. Ako bi jaz kaj veljal, ako bi bil to, kar nisem, posvetil bi se prav gotovo njemu z dušo in telesom. Tako pa naj delajo drugi! In med tistimi drugimi si tudi ti, ki lahko doprineseš zrnce k prevažnemu podjetju. Vidim, da imaš srce na pravem mestu, deluj torej!«

Presedela sva še dolgo skupaj, a ko se je hotel ločiti, je dejal malomarno:

»Robert, drobiža nimam nič! Posodi mi vsaj za smodke!«

Dal sem mu, kar sem imel pri sebi. Brez vsake besede je vtaknil denar k sebi ter odšel.

Ko je napravil že nekoliko korakov, obrnil se je hkratu ter dejal z nasmehom in skoro porogljivo:

»Pa ne pozabi socialnega vprašanja!«

Njegove stopinje so še nekoliko časa hreščale po pesku, a kmalu so utihnile, ko je izginil za voglom . . .

»To je edino vprašanje, ki je vredno, da se razmotriva.« Te besede so mi brnele pozneje vedno po ušesih, in res sem začel misliti, kako bi ukrenil, da bi imel tudi jaz zraven nekoliko zaslug.

Takoj drugi dan sem sklenil, da obiščem bližnjo predilnico. Videti sem hotel, kako delajo notri ženske in moški, da bi si pridobil pojem o njih življenju. A zakasnil sem se bil in stopil sem pred tovarno vprav tedaj, ko je pretresel zategel in rezek žvižg

vzduh ter naznanjal poldne. Vrata so se odprla in iz njih se je usula pisana gneča mladih in priletnih delavk in delavcev. Drobnih, urnih korakov je vse hitelo, da si potolaži želodec s skromnim kosilcem. Nekaterim so svojci donašali jedila v majhnih koških. Ti so posedali kar ob potu v travo ali na nizek plot, jemali iz koškov lonce ali skledice med kolena ter zajemali naglo in hlastno. Drugi so hiteli do bližnjih manjših krčem, kjer so si za malo novcev polnili želodce večinoma s prestano, gosto krompirjevo juho ali rižem, iz katerega je semtertja gledal ostanek sluzastega mesa. Ostajali so kar pred vrati ter jedli stoje. Vmes pa so zbijali robate šale. Vsi ti ljudje pa so bili bledi in izsesani, njih oči motne in brezbarvne. Hodili so nekam negotovo, kakor bi iskali pri vsakem koraku opore, katere bi se oprijeli. Posebno se je opažala taka hoja pri ženskah. Bila je počasna in drsajoča. Videlo se je, kakor bi nobena delavka ne mogla privzdigniti noge od tal, a kolena so se jim vidno tresla, kakor bi hodile strahoma po upogibajoči se brvi črez globoko vodo. — Tam na trati sta ležala dva mladeniča z navzdol obrnjenima glavama na trebuhu. Klobuka sta si bila pomaknila na stran, da ju niso dosegli solnčni žarki. A jesti nista imela ničesar in niti genila se nista. Bog ve, ali nista svojega zaslužka zabila sinoči v krčmi, a sedaj morata plačevati to svojo lahkomiselnost z gladom? — Vse je vrvelo mimo mene, a jaz nisem vedel, kam bi najprej obrnil svoje oko. Bilo je prvič v mojem življenju, da sem se nahajal v bližini takih ljudi. Nehote sem se obrnil, da bi odšel proti domu. Toda v tistem hipu sem zapazil nekega moža, ki je hitel mimo mene. Bil je visoke rasti, srednje starosti, a že vpognjenega tilnika. Njegov obraz je bil nenavaden. Bil je videti nekam bolj gosposki in inteligentnejši od drugih, a na njem je ležala neka globoka, neprikrita žalost. Njegova obleka je bila preozka in oguljena ter je morala biti nekdaj čedna in gotovo ne njemu umerjena. Ta mož me je začel hipoma zanimati. Ozrl se ni niti na desno, niti na levo, z mahajočimi rokami in dolgimi koraki je hitel dalje. A jaz ga nisem pustil iz vida. Hipoma sem se odločil, da stopim za njim. —

Na koncu ozke poti je stala nizka koča z majhnimi okni. V to kočo je stopil mož. Bil sem takoj za njim. Videl sem, kako je odgrnil spredaj zastrto okno in je odprl. Takoj nato sem zaslišal droben, zategel jok in vmes govorjenje mlade deklice. Nekaj mi ni dalo miru in stopil sem k oknu. Od strani in nekoliko zakrit od odprte oknice sem opazoval prizor, ki se je vršil pred mojimi očmi.

Ob nasprotni steni, ki je bila nekdaj bela, a je zdaj kazala velike vlažne lise in začrnele madeže, je stala nizka zibel. V zibeli je ležalo morda dve leti staro dete s starikavim, bledim in koščenim obrazom. Nosek je bil ozek in na koncu oster in šilast, a ušesa so se svetlikala skoro prozorno. Dete je bilo očividno zelo bolno in se je zvijalo in upilo, da je človeku rezalo v srce. Pri vstopivšem možu pa je stala morda osemletna deklica, šibkega stasa in drobnih udov. Bila je oblečena le za silo in izpod kratkega krila ji je gledalo dvoje suhih, začrnelih nog. A njene oči so bile velike in lepe, toda otožne in od joku zardele.

Stala je pred možem, očividno svojim očetom, ter mu govorila naglo in skoro z jokajočim glasom:

»Anka je vedno jokala, ata. To jo mora vse boleti, oh, kako ji mora biti hudo!«

Mož se je nagnil črez zibel, položil uho otroku blizu prsi ter poslušal. Kmalu nato se je sklonil zopet kvišku, a izraz na njegovem obrazu je bil še žalostnejši, še obupanejši.

Stopil je k starejši deklici, potegnil nekaj novcev iz žepa, prešteval jih s tresočo roko ter jih nazadnje potisnil deklici.

»Na, pojdi in prinesi za te novce, kar ti dado!«

Deklica je vzela na bližnji omari stoječo posodo ter naglo odšla iz hiše. Videti je bilo, kako se ji je mudilo. Noge so se ji komaj dotikale tal, krilo je vihralo za njo v nastalem prepihu in posoda je šklopotala.

Mož pa je v tem času vzel dete iz zibeli v naročje. Stopal je ž njim po sobi in glavo je imel sklonjeno nizko nad detetov obraz. A včasi je privzdignil svoj obraz, njegovo oko je gledalo topo in nepremično nekam kvišku, kakor bi pričakovalo pomoči od zgoraj. Včasi pa je iz tega očesa tudi švignil blisk srda in duševnega obupa. Roke so se mu konvulzivno stresle in videti je bilo, kakor bi bil hotel v takih hipih spustiti dete na tla ter je pohoditi. Toda vselej se je nenadoma zopet zdramil, iz oči mu je zasijala očetovska ljubezen in stiskal je dete bliže sebe in zibal ga na rokah. Črez nekaj časa se je potolažilo in nehalo jokati.

V tem se je vrnila starejša deklica. Mož je položil dete rahlo zopet v zibel ter prijel doneseno posodo. Iz omare je vzel dva krožnika ter stresel nanju jed, ki jo je bila donesla deklica iz bližnje »ljudske kuhinje«. Bila je to gosta, morda že zadnja riževa juha s kosom mastnega mesa, v katerega sredi je tičala velika, črnikasta

kost. V drugi posodi zraven je bilo nekoliko fižola in na površju veliki zrezki bele čebule.

Mož je napravil križ, nekaj zamrmral ter sedel. Posrebal je juhe nekaj nad polovico, ostalo je dal deklici, rekoč:

»Kadar se Anka zbudi, daj ji še ono kavo, ki je v omari. Pa segrej jo prej pri sosedovih!«

Prav tako je delil ž njo fižol in meso. Deklica ga je ves čas gledala razumno in se vedla kakor odrasla mladenka. In videti je bilo, da se oče popolnoma zanese nanjo.

V tem je v tovarni že zopet zažvižgalo. Bila je prva popoldne. Mož je planil kvišku, ozrl se na zibel, pogladil starejšo deklico po laseh ter odhitel . . .

To je bil prizor, kakršnega še nisem videl v svojem življenju, prizor, ki se je globoko vtisnil v mojo dušo. Ko sem se oddalil od koče, bilo mi je tesno pri srcu, kakor bi se bil vprav oglasil mrtvaški zvon, ki bi zazvonil najdražjemu mojemu prijatelju ali sorodniku. Počasi in s povešeno glavo sem stopal proti domu. Ali tedaj mi je zopet vstal v spominu obraz moža, ki sem ga bil opazoval. Kje sem že videl ta obraz, te poteze, te oči? Gotovo je bilo, da sem videl nekdaj že temu podobno obličje. Toda kdaj, kje? Zaman sem si belil glavo, nisem se mogel domisliti . . .

Naslednje dni sem begal nestalno okoli. Ogledal sem si bližnje premogokope, bližnjo papirnico in tovarno za sladkor. Povsod so se mi pojavljali enaki prizori, povsod sem videl namesto živih, žilavih in življenja veselih ljudi mehanski se pregibajoče stroje, ki so brezbrižno, s topimi izrazi in bedastimi obrazi na povelje pregibali svoje ude. Videl sem tudi, kako je nekemu delavcu odtrgalo roko. Skoraj sem omedlel pri tem pogledu. A nesrečnež ni niti črhnil. Zamahnil je z odščipnjenim udom po zraku v velikem polkrogu, da je brizgnila kri daleč na okolu, ter se sesedel. Prav tako brez vsake besede sta priskočila druga dva delavca ter ga v hipu odnesla. A stroji so ropotali dalje, živi stroji so se pregibali kakor prej, nihče se ni zmenil navidezno za nesrečneža . . .

Ali je bilo čudo, da sem bil od dne do dne nervoznejši, od dne do dne s sam seboj nezadovoljnejši? Moja bolezen je bila neozdravljiva, moja domišljija prenapeta, trebalo je najmanjšega dogodka, in struna bi bila morala počiti.

In vedno me je bolj mučilo vprašanje, kako bi se dalo pomagati, kako bi se dalo olajšati. Uvideval sem, da je tu treba študij, resnega in napornega dela. Sklenil sem se oprijeti teh študij, a ko

sem hotel nastaviti, nagrmadila se je pred menoj preogromna, preorjaška zgradba, segajoča z glavo svojo do neba, a imajoča temelj svoj globoko pod zemeljsko skorjo. In moja glava ni mogla več misliti, moji sklepi so otrpnili, moja duša je bila ubita. Moja ladja je plavala brez vesel in jader po neskončnem, brezbrežnem oceanu, Valovi so se igrali ž njo, krmilo je bilo porušeno.

Nejasno sicer, a čutil sem vendar, da tu ne more odpomoči posameznik, da je tu treba velikanskega aparata, treba tisoč in tisoč rok in glav, treba titanov, treba nadčloveških, nebeških sil.

(Dalje prihodnjič.)

Iz bosanskega perivoja.

I.

Mlad junak za selom jezdi
in klobuk postrani nosi,
za klobukom tri peresa:
Prvo — solnce večnožarko,
drugo — lunin soj je beli,
tretje — rosa jasnočista.

Žarko solnce za sirote,
lunin soj je za popotne
in za njive čista rosa.
Njivice so za pšenico,
a pšenica za kolače,
a kolači za devojke,
a devojke za junake.

C. Golar.

Ko se oženim . . .

O to bo radost, to bo čar,
ko ženko vzamem si.
Vse polno godcev jaz tedaj
za ples najamem si.

In fantje pridejo po kolač
in pelo se bo, da bo kaj,
in pilo se bo in plesalo,
o to bo direndaj!

Potem v Benetke pojdeva
črez tiho plan lagun,
kjer melodije zadoné
od mandoline strun.

Tam pela bova barkarole,
potem pa hajd še v Rim.
Kar pride še, o, to pa to
previdno — zamolčim.

Fran Valenčič.

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal **Akil Volynskij** (St. Peterburg).

III.

ajvečji talent moderne ruske beletristike, Anton Čehov, se mora z ozirom na svojo umetniško prednost postaviti tik za Tolstim. On je dovršil slikanje normalne ruske duše, katera se na prehodu v novo dobo muči s svojimi razdirajočimi jo boleznimi. Čehov je stal kot zdravnik ob postelji na smrt bolnega človeka. In kaka čudovita umetnost se je porodila pod peresom tega zdravnika! Njegove novele, njegove poslednje drame in vse, kar on piše, prešinja globoka resnoba in iskrenost. On tiplje žilo, posluša srce, govori previdne mehke besede in se naglo obrne, da bi skril pred bolnikom solze, ki so zalile njegove oči, ker čuti, da mu ne more pomagati. To so svete solze ruske duše. Že sam slog njegovih povesti, njegovih popisov, dialogov, junakov — vse to prešinjajo skrite solze avtorjeve. Prav lahko razumemo, zakaj ruska publika poslednja leta tako ljubi tega nadarnega pisatelja. Čimbolj spoznava sama svojo bolezen, tem bliže ji je Čehov, ker vidi samo sebe v njegovi umetnosti, in ker je on sam čimdalje bolj resen in iskren.

Čehov je začel svojo literarno delavnost z nedolžnimi igračami, ki so se tiskale v satirskih časopisih. Poznal ga je samo majhen krog občinstva, toda kakor se to navadno dogaja pri resnično nadarjenih ljudeh, imel je že takrat obilo gorečih privržencev. Iz tega malega kroga je zaslulo njegovo ime polagoma med širšo publiko. V Peterburgu, pripoveduje legenda, da je prvim uspehom Čehova veliko pripomoglo »Novojo Vremja«, ki ga je na mah zapazilo in povzdignilo. Seveda pravi umetnik ne potrebuje pokroviteljstva časnikarskih glumačev, ki so se mu zadnji čas začeli celo posmehovati. V pravo veliko rusko literaturo je vstopil Čehov šele s tistimi spisi, ki so bili natisnjeni v »Severnem Vestniku«. O teh spisih je izpregovorila kritika svojo besedo, in za nje se je navduševalo občinstvo. Od tega časa je njegova popularnost rasla čimdalje bolj brez ozira na to, da so ga liberalni žurnali napadali, in brez ozira na to, da so se poleg njega začeli razvijati tudi drugi beletristični talenti, ki so imeli tudi šumen uspeh.

Slava Čehova zatemnjuje vse druge sočasne mlade slavce. Posebno so pripomogle k temu njegove poslednje drame: »Čajka«,

»Ded Vanja«, in »Tri sestre«, ki se prikazujejo z nenavadnim uspehom v moskovskem »Umetniškem gledišču«, ki sta ga osnovala Stanislavskij in Nemirevič-Dančenko. Občinstvo je zagledalo pred seboj čehovske junake vtelešene in spoznalo je samo sebe. Bolezni, ki mučijo to občinstvo, so bile razkrite na odru; razkrila jih je nežna in rahla roka, in čeprav v proizvodih Čehova ni ozdravljajoče moči, vendar je v njih sočutje in tolažba. V resnici, sredi vrenja današnje literature stoji Čehov na posebnem mestu skoro osamljen. Najbolj peneči valovi sedanjosti so se zavalili v drugo stran, v smeri od Tolstega k Dostojevskemu, in zato je menda Čehov, ki je organski izrastek iz zemlje, ki jo je razoral Tolstoj, mnogo bližji množici čitateljev nego mnogim izmed tovarišev po peresu. Vendar ima s temi ljudmi nekaj občnega, kar ga razlikuje od Tolstega. Junaki Čehova so bolni, a sami ne vedo za kako boleznijo, oni umirajo, ne da bi vedeli zakaj, in to njih neznanje dokazuje, da so dospeli k neki veliki, še ne razumljivi resnici. Umetnik še sam ni dosegel te resnice in morebiti je ne doseže nikdar, toda on stoji pred njo in čuti njeno važnost . . .

Obenem s Čehovim se je prikazala svetla zvezda Korolenka. To je tudi nadarjen pisatelj, ki si je na mah pridobil zanimanje, in lahko rečemo, da je dosegel tudi mejo svojega umetniškega razvoja. Njegove najboljše novele imajo eksotičen značaj, ker je obdelaval snovi, tuje ruskemu življenju, ker je slikal z barvami daljnih krajev. On opisuje severno tajgo (pragozd), tipe poljsko-ruske zemlje in svobodnih junakov sibirskih. Povsod čutiš pri njem liberalne proteste, ki jih ublažuje nežni zvok srčne strune. On slika vnanje življenje v konkretnih, individualnih oblikah. Včasi preiskuje tudi psihološko strujo tega življenja, toda vsakikrat, kadar hoče pogledati v »skrivnostno globočino omračene človeške duše«, stopi njegovemu umetniškemu delu nekaj na pot. Opisavanje vnanje prirode in vnanjega življenja — zameti in snežni viharji, žgoči mraz, ledovje sibirskih rek, poetični šum temnih gozdov, življenje raznih begunov in voznikov, stokajočih pod jarmom uboštva — vse to se vrti pred nami jarko, svetlo in sílno, in vse to zakriva pri njem notranji zmisel človeškega življenja, ki bi lahko imelo pri umetniku s takšnim talentom, kakršen je Korolenko, najvišji interes. Kdo ve, kakšne notranje borbe mučijo tega pisatelja, in kako težko se on omejuje na interese žurnalnega liberalizma, kakšen poseben publicistični takt ima v svojem umetniškem delu, ki dopušča samo površno-previdno dotikanje k nekaterim snovem, ki ne razdira ustanovljenih svetinj

»subjektivne« sociologije. Nekaj treznega, jasnega, normalnega se kaže v vseh njegovih eksotičnih povestih. Korolenko je precej zaostal in ne vidi, kaj se godi v moderni literaturi, celo pri pisateljih, ki imajo veliko manj talenta nego on. On nekako nazaduje v svojem literarnem delu in ponavlja včasi nekatere svoje prejšnje motive; zato ne vzbuja več tako živega interesa v tisti publiki, ki se gnete okoli Čehova in Gorkega. Struje, ki se raztekajo iz rezidenc po vsem Ruskem tako naglo iz središča na periferije, vznemirjajo in dražijo Korolenka, sedečega v provinciji za uredniško mizo, le malo. On nima kaj odgovoriti na te struje; ne simpatizuje ž njimi niti jih ne zanika. Simpatični talent Korolenka usiha polagoma in se izgublja.

Poleg Korolenka moramo postaviti pisateljico Mikuličevo, ki je nagło zaslovela v literaturi in izzvala šepet zadovoljnosti, kakršnega izzove včasi v občinstvu pikantna, lepo oblečena ženska. Mikuličeva je pikantno in lepo opisala gizdavo posvetno damo in njeno evolucijo izza rane mladosti do njene poslednje družbinske drame. Za talent Mikuličeve se je navduševal nekaj časa celo Tolstoj; toda čudno, kakor naglo je bil tudi priznan njen talent, tako hitro se je izčrpal. Pod površjem svežih in živih barv so se skrivali tesnosrčni moralni nazori, se je skrivala tiha želja, da bi pobirala stopinje za moralnim Tolstim. Prav na dnu teh hrepenenj je ležalo pri tej pisateljici celo komaj vidno licemerstvo. Poslednja leta je popolnoma izginila ż literarnega obzorja.

IV.

Na meji med staro in novo literaturo moramo postaviti Garšina. To je pisatelj posebne usode, ki jo lahko imenujemo tragično v resnem zmislu. Njegovo ustvarjanje se ni dalo ločiti od njegove osebnosti, ki je bila skozinskoz humana, poetično-humana. Bil je zbolel na duhu, potem se je povrnil iz blaznice, toda znak nekakega ginljivega brezumja ga ni ostavil nikdar. Ne morem pozabiti nekega svojega vtiska, ki ga je naredil name Garšin, srečavši me nekega dne na Nevskem prospektu. Zdel se mi je nekako odebelel, toda njegovo lice, njegove oči in vsa njegova vnanjost je kazala, da je to čisto poseben človek, ki ni nikomur drugemu podoben. Črez nekolike dni se je razširila po Peterburgu novica, da se je Garšin ubil, skočivši z vrha stopnic na tla. V eni izmed njegovih najboljših povesti »Iz spominov prostaka Ivanova« je imeniten prizor. Opisan je hip iz rusko-turške vojne, ko defilira armada pred

carjem Aleksandrom II. »Kakor bi bile perutnice izrasle in jih nesle dalje — piše Garšin — tja, kjer je grmela godba in kjer se je razlegal glasen urá . . .«

Umetnik je hotel pokazati, kako se čuti v tem gibanju mas nekak močen instinkt, ki daje ljudem krila in jih goni naprej. V Garšinu je bilo nekaj tolstovskega z ozirom na nravstveno vzvišenost epskega pripovedovanja, toda tudi ti tolstovski motivi so prehajali pri njem v nekako lirsko ekstazo, pluli dalje, tresli se in se razbijali v tragično disharmonijo.

Glede široke popularnosti se more z Garšinom primerjati samo današnji mladi pisatelj Maksim Gorjkij. Zaslovel je hitro, v kakih dveh, treh letih, in kakor se nam dozdeva, je že dosegel vršino svoje slave. Njegov talent že ne napreduje več, morebiti že celo pada. Sicer pa usode takih neenakomernih talentov ni mogoče prej videti, in prav mogoče je, da razvije Gorjkij, če dobi od kake nove strani posebnih vtiskov, novo moč. Nikakega dvoma pa ni, da je eden najoriginalnejših današnjih talentov; in morebiti ravno zato, ker je nekako divji, privlačuje čitateljstvo k sebi. Kaj je vse bil Gorjkij v svojem nemirnem življenju, predno je postal pisatelj po poklicu! Bil je črevljarski učenec, kuhar na parobrodu, pek, poulični prodajalec kvasu in jabolk, pisar pri nekem advokatu, od katerega pa je, čeprav se mu ni slabo godilo, ušel in spet začel bloditi po svetu; nakladal je blago na ladje in delal na železnih cestah. Nestrpljiv, goreč in svobodoljuben se ni hotel prikleniti na eno mesto, nego je menjal en posel z drugim, je obupaval, poskušal ustreliti se in potem je zopet vstal na svoje noge. Takšen je Gorjkij v življenju, takšen je tudi v umetnosti. On je ustvaril v literaturi tip bosjaka, človeka odtrganega od zemlje, ki se pa tudi ne prišteva k masi mestnega proletarijata. Mlado marksistično gibanje je zgrabilo seveda tudi njega, zato obliva Gorjkij s svojim humorjem prostodušnega kmeta, ta normalni tip ruskega človeka. Pravzaprav pa Gorjkij ni pristaš tega gibanja, kajti namesto instinktov razredne borbe nosi v sebi instinkt individualnega svobodoljubja, nekak anarhističen element, ki ga približuje nekaterim zapadnoevropskim literarnim strujam. Včasi se v njem zbudi nekaj zlobnega, brezobzirno-negativnega, zbude se neke posebne moči, ki dvignejo Gorjkega nad vsakdanjo posvetno moralo; in v takih trenotkih se sveti njegova umetnost v zloveščih barvah nietzscheanstva in takrat je nekoliko podoben tudi Dostojevskemu. In kaj je vzrok njegovih uspehov v današnjem občinstvu? Gorjkij je svež, nov, in čeprav po svoji biografiji ni kulturen človek,

vendar koraka v prvi prsti. Naj bo že globočina njegovega talenta kakršnakoli, on je brez dvoma vrgel v rusko literaturo nov ferment, ki s kvasom dekadentstva vred osnuje bodočnosti nove literarne organizacije.

Kar se tiče razmer njegovega talenta, moremo reči, da je njegova umetniška dikcija jako nepopolna, včasi groba, včasi prisiljena, vobče neharmonska. Njegove barve so svetle, često pa tudi kričeče, retorične, kakršne rabi človek silnih čustev, ki pa nima dovolj samokritike in izobraženega ukusa. V nekaterih njegovih podobah se čuti domišljavost . . . Bosjak Gorjkega se nam ne kaže vselej kot produkt ruske zemlje. Ti bosjaki brodijo v prašnem viharju in povsod, koder jih Gorjkij pošilja, nastopajo kot tujci, prišleci, o katerih ne veš, odkod so se pojavili. Ti nedostatki umetniškega talenta Gorjkega postanejo nam jasni na ta način, ker je on iz početka nastopil kot pisatelj določenega, priljubljenega motiva, ki se je porodil v njegovi lastni duši. Morebiti se je izpremenil ta njegov motiv tudi vsled uspehov med občinstvom pri njem v gospodujočo idejo. Krog njegovih vtiskov, s katerimi živi vsaka umetnost, kateri pa se pri njem nanizujejo na gotovo misel, se je zožil in pisatelju pričenja groziti opasnost, da upade v enolični shematizem. Njegove nove povesti že nimajo prvotne svežosti in prožnosti, čeprav se trudi avtor, da bi obnovil in pomladil svojo muzo z motivi iz drugih sfer ruskega življenja, kakor n. pr. v romanu »Toma Gordjejev«. Včasi piše Gorjkij na snovi, ki že niso več nove, kakor n. pr. fantazije o hudiču, ali zopet šine na dan poprejšnja osnovna struja njegovega ustvarjanja, kakor n. pr. v krasni črtici »Šestindvajset in ena«. Posamezna mesta te črtice so polna moči in brez ozira na realistično risbo temnega milieuja žemljepekov polna nekake neizrazljive poetične dražesti. Avtor je nazval svojo črtico »poema«. V resnici je junakinja te poeme, hišna Tanja s svojim rožnatim obrazkom in modrimi veselimi očmi, po svoji naturi čista in vendar predrzna v svoji prvi strasti, nekako višje bitje, ki je moralo izzvati oboževanje šestindvajsetih pekov. To dekle je bilo božanstvo za te ljudi, na mah pa je padla v njih mnenju, nakopala si s tem njih gnev, in vendar je stopila iz njih kroga s ponosno glavo in s čustvom preziranja teh nesrečnih delavcev. Tukaj tiči res nekaj krasnega, in nevedoma veruješ radi tega nadarjenemu avtorju.

(Dalje prihodnjič.)

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

II. Tabor v Oborišču.

(12. aprila 1876.)

„Настане вечеръ, мѣсецъ изгрѣе,
звѣзди обсипятъ сводътъ небесенъ . . .
Гора зашуми, вѣтрецъ повѣе,
Балканътъ пѣе хайдушка пѣсень! . . .“

Христо Ботевъ.

Niso zbrali nocoj se sókoli,
a sestali hajduki so hrabri se
sredi gozda balkanskega na posvet.

Oborišče, ti divji pogorski kot!
Tebe videle niso še turške očí,
tod hodila še turška ni noga nikdar.
Samo medved in volk sem zahajata
pa lisica in zajec poznata te,
a najboljše pozná te bolgarski hajduk!
Mahovite se dvigajo skale navpik,
in po njih se razpenja zeleni bršljín.
In té bukve stoletne! Ni štirje možjé
ne obsežejo debla nobeni iz njih.
Oborišče, ti krasni balkanski gozd! . .

Pri kurišču kurišče gorí in žarí,
in rudeči plameni obsevajo
zagorele, bradate obraze možém . . .
V gostih gručah stojé, in stojé in sedé
sred doline hajduki med bukvami.
Na nabasane puške naslanjajo se,
a za pas si zataknil je handžar vsak.
Ko na bitev pripravljeni čakajo,
razgovarjajo živo se med seboj.
Tu pa tam je počenil kateri na štor,
glava rusa mu zlezla na prsi je
in omahnile roke so žuljave
ob stranéh mu. Utrujen zadremal je . . .

Že minula na nebu je davno polnoč,
a pogovorom burnim ni konca še.
Kak skrivnostno odmeva od strmih skal
in od bukovih debel prepirov zvok!
Zdaj utihnili vsi so za hip. Črn čuk
preko glav jim od nekod je prifrfral.
Vsi zamišljeni v ognje strmijo molčé . . .

A tu dvigne postava visoka se,
izmed tolpe ponosno pokoncu se vzpnè.
Gavril Benkovski vstane, pogumni glavár.
Šapko svojo kosmato in kodrasto,
narejeno iz črnih koštrunovih run,
si pomakne z desnicoj za tilnik nazaj
in sred taborja gromko spregovorí:
»Omahujete? Kaj? Ni napočil še čas?
Ni dovolj še trpljenja, ni dosti gorjá?
In posoda ni zvrhana zdavnaj že?
Ni ožulil nas jarem že turški dovolj?
Ali nimamo že mučenikov dovolj,
ki so padli za dom in svobodo vsi?!
Iz grobóv nas pozivajo bratje tí,
da osvetimo mi se za njih sedaj.
Kliče Levski iz groba, diakon-junák,
kliče Botev iz groba nas, pesnik-hajduk . .
Kaj je raja? Preganjana divja zver!
Po pogorju potiče nesrečna se,
zasledujejo lovci — Turčini jo,
ah, stoletja, stoletja že brez mirú . . .
Kaj je raja bolgarska? Mar nismo ljudjé?
In pokaj bi prenašali sužno igó,
ko ga lahko otresemo se samí!
Kdor sám hoče, je rob, a kdor noče, ta ní!
In jaz nočem več biti Turčinu rob!
Saj ustvaril Bog glavo mi bistro je
in ustvaril mi v prsih je vroče srcé,
ki gori za svobodo in žeja po njej.
Bog ustvaril desnico mi močno je,
ki za handžar nabrušeni zgrabiti zná . . .
ki nabasano puško držati zná . . .

Sram me je, da sem raja! . . Tovariši,
sotrpini in bratje! Napočil je dan!
Glejte, stari naš Balkan brstí, zelení!
Bukov gozd se stoletni pomlaja že,
in ubita že zima tiranka je;
solnce žarko jo je premagalo.
Hej, junaki! Turčina sedaj mi takó
iz očine predrage preženemo,
a okove sramotne zdrobimo v prah!
Slišal nas je v nebesih edino Bog
in stoletne so bukve nas slišale;
čule skale so stare pogovor naš,
a té ne izdadó nas! Med nami ní
izdajalca nobenega podlega;
če bi bil — naj ubije ga z jasnega grom!
Predno pa se, hajduki, razidemo,
predno planemo v boj na tlačitelja
tam za zlato svobodo, za dragi dom,
še pokleknimo, môlimo! Popi vi
pa mašujte za vspešni nam vstaje izid! . .«

In zaoril iz grl je junaških »urá!«
in odmeval je jek od samotnih skal
po kotlini balkanski tja v pozno noč . . .

Sredi taborja, glej, pa mašuje že
Grujo Banjski, goreči hajduški pop.
Gosta truma mu streže duhovnikov
in diakonov, vnetih upornikov
v črnih dolgih talarjih. Za pasom vsak
izmed njih si zataknil je handžar svoj . . .

V krasni cerkvi mašuješ, pop Grujo, nocoj,
v katedrali največji, najslavnejši!
Veličastnejše cerkve ne najdeš nikjér
na vsem svetu širokem, prijatelj moj!
Bog sezidal bil sám je svetišče to,
to svobode svetišče svobodnim ljudem.
Oboriška dolina tej cerkvi so tla,
a nebó je visoko njen modri obok.

Pod obokom svetiljka srebrna gorí,
mesec bledi velika je večna luč.
Milijon sveč po hramu tem krasnem gori,
zvezde zlate leskečejo, svetijo se.
In oltar tvoj, o Grujo, tam kakšen je?
Skala siva z bršljinom ovenčana.
Bukve mašne na kamnu mu golem ležé,
in pred njimi stoji svečeník-hajduk,
a kostanjevi kodrasti, dolgi lasjé
mu črez tilnik v valovih se vsipljejo
na ogóljeni črni njegov talár . . .
Bukve svete odprl je, v levico vzel križ,
a v desnici pop brušeni handžar drží;
in zapoje mi z basom mogočnim iz njih
nenavadno, a krepko antífono:
»Smrt tiranu Turčinu! . . .«
In »amen!« vsí
odgovarjajo popi tovariši,
odgovarjajo v zboru hajduki vsi.

In pristopili vsi k žrtveníku so,
a pred njimi sam Gavriil Benkovski,
in položil tam roko hajduk je vsak
zapored na svetinje mogočne tri,
pa prisegel je vsak na svetinje tri;
vsak prisegel na sveti je evangelj,
vsak prisegel na handžar je brušeni,
na revolver nabasan prisegel je . . .

Niso zbrali nocoj se sókoli,
a sestali hajduki so hrabri se
v oboriški dobravi na tajen posvet.

A. Aškerc.

Genialen človek.

Črtica iz sodne dvorane. Spisal Fr. Serafin.

enavadna atmosfera je vladala v sodni dvorani. Niti poslušalci, niti porotniki, niti sodniki sami se niso mogli ubraniti vtisku, da imajo pred seboj nenavadnega — zločinca.

Na zatožni klopi sedi bled, suh človek, kateremu se na obrazu pozna, da nosi smrtno kal v sebi, in da ne bo dolgo, ko zatisne za večno svoje medle oči. Tega se zaveda prav dobro tudi sam, in vendar se bori z jekleno žilavostjo, s pravim junaškim pogumom za — ljubo prostost! . .

Več ko pol leta je trapil preiskovalnega sodnika. Štirikrat, petkrat je preklical svojo izpoved, potem pa pripovedoval — ah, kako pripovedoval! — nov -- roman; a zdaj napenja svoje moči, da bi prepričal porotnike o svoji nedolžnosti in o krivičnosti obtožnice, ki jo je naperilo državno pravdništvo proti njemu . . .

Vsak hip mu postane slabo. Njegov organizem je že ves nasičen z morfijem, katerega so mu dajali, ker njegova fantazija ni hotela mirovati in je prebdel po cele noči. Vsled tega se ga loteva omotica, in zdravnik, ki prisostvuje zaradi njega obravnavi, ima vedno dovolj posla ž njim. Navzlic temu ga ne zapusti ne za trenotek njegova bistroumnost, na vsa vprašanja odgovarja hitro, gladko, točno . . .

Njegov upadli obraz kaže genialne poteze, na njegovem čelu se kar čitajo misli . . .

Kdo je in kaj je zakrivil?

Piše se za Prešerna, doma je na Gorenjskem, morda je celo kak oddaljen sorodnik velikega pesnika, zagovarjati pa se ima zaradi ponarejanja papirnatega denarja.

Bil je že enkrat prestal desetletno ječo zaradi tega zločina. A niti v ječi ni miroval. Nekega dne so našli na dvorišču ljubljanskega grada začet stotak. To je bilo nečuveno in je provzročilo največjo senzacijo! Kdo je to naredil? No, dognali so kmalu, da nihče drugi, nego Prešeren! . .

Seznanil se je bil s sinčkom kaznilničnega ravnatelja, ki je obiskaval realko. Delal je zanj risarske naloge in si pri tem priskrbel, kar je potreboval za svoj posel.

Pozneje enkrat je dobil pripomočke za to v kruhu in v — otli kosti! Ko pa so mu bili tudi te odvzeli, se je polastil včasi kje kakega ogla in potem risal ž njim bankovce na zid v povečani obliki! . .

Njegovi falzifikati so vzbujali največjo pozornost in so izzivali naravnost občudovanje. In vse je bilo narejeno s prosto roko! . . Papir, pero in tuš — to je bilo edino, kar je on potreboval, da je izgotovil — stotak!

Brez intenzivnega dela in napornega truda seveda ni šlo! . . Eh, bili so bridko zasluženi ti bankovci, in kdo ve, če jih ni delal zgolj radi tega, ker ga je delo mikalo! Kdo ve, če bi bil sploh postal zločinec, ako bi bil dal kdo še v pravem času njegovemu po ustvarjanju hrepenečemu duhu drugo smer! . .

Tako pa se ga je bila lotila nekaka manija! —

Moral se je bil mlad oženiti. Njegova žena je navzočna pri obravnavi. Stara ni dosti nad osemindvajset let in jako čedna je. Videti je zelo ravnodušna. Njene oči se obračajo nekako začudeno proti zatožni klopi, kakor bi dvojila, je li to res njen mož, ki sedi ondi. Sicer pa je umljivo, da sta si bila ostala tako tuja. Bila še ni pol leta omožena, ko so ji ga bili odgnali prvikrat. Ko je prišel potem črez deset let spet domov, sta se komaj poznala. On je bil sicer ljubezniv ž njo, a imel ni skoro nič časa zanjo. Čudno! Prišedši komaj iz zapora, se je zapiral zdaj sam v malo podstrešno sobico ter delal, delal celo po noči! Njej se je zdel kot tujec, ki ne spada k hiši. In zdaj ga pogleduje z nekakim svetim strahom kakor človeka, ki stoji visoko nad njo . . .

Tudi on kaže le malo zanimanja do nje. Skoro prezira jo. A če mu za hip zastanejo oči na njej, se zdi, kakor bi se mu oživile in zaiskrile. Nemara, da jo vendar ljubi, pa da se sramuje izdati svoj čut. Mogoče tudi, da se vede tako, ker noče vzbujati pomilovanja pri ljudeh, ali pa ker noče težiti nje srca . . .

Bil je od nekdaj poseben človek. Starejši ljudje vedo povedati, da je že kot otrok ljubil samoto.

Dovršil je bil samo tri razrede ljudske šole — srednjih šol niti videl ni, in vendar, kako pisavo je imel in kako je znal risati!..

Slučaj je hotel, da so se bile ohranile njegove risbe izza časa, ko je še v šolo hodil. Veščaki se niso mogli zadosti načuditi, kako je znal že tistikrat s posamezno črto, s kako neznatno potezo izvrstno karakterizovati, pa naj je narisal že kako žival ali človeka.

Izjava, katero so podali strokovnjaki pismeno o njegovih delih in ki se je čitala pred porotniki, je bila pravi slavospev na njegovo izredno nadarjenost!

Tudi pri obravnavi sta bila dva izvedenca, ki sta, primerjaje risanje in pisanje na bankovcih z drugimi zatoženčevimi deli, odločno trdila, da predloženi falzifikati ne morejo biti od nikogar drugega, nego od njega. Zlasti način, kako je delal od nekdaj črko »r«, je bil zanj usoden.

Ko pa je videl, da je ves trud zaman in da se strokovnjakoma ne ubrani, se ga je lotila maščevalnost.

Skloni se pokoncu, obrne do svojih nasprotnikov ter ju vpraša:

»No, gospoda častita, ker vesta vse tako dobro in sta tako nezmotljiva, pa mi povejta še eno, povejta mi, kako sem napravil na bankovcih vodena znamenja?«

»Pač s kako kislino!«

»Kislin je mnogo. Kemija pozna sledeče —«. Naštel je celo vrsto kislin, da se je vse čudilo njegovemu znanju.

»Katero izmed teh kislin sem torej rabil?«

Izvedenca sta ugibala semtertja. A ko se je njemu tega zadosti zdelo, reče:

»Z nobeno kislino nisem tega naredil, čestita gospoda izvedenca, z nobeno!«

Razodel je nato s čudnim smehljajem svojo skrivnost. Bilo je čudovito, s kako enostavnimi sredstvi si je znal pomagati pri svojem poslu! Izgovorivši pa se obrne najprej proti sodnikom, potem proti porotnikom in naposled proti občinstvu ter pristavi z mirnim, a vzne-senim glasom in zmagovalnim pogledom:

»To vprašanje sem stavil gospodoma zvedencema samo zaradi tega, da pokažem, kako postane človek lahko žrtev takih — učenjakov! . .«

In učinek?

Pri zvedencih dolgi obrazi in osramočenje, pri sodnem dvoru začudenost in strmenje, pri porotnikih osuplost in spogledovanje, pri občinstvu najprej pritajeno hihihanje, potem pa splošen, gromek smeh! . . .

Poslej pa je bil čisto apatičen. Znal je, da je zaigral in doigral, znal, da ne bo nikdar več dihal prostega zraka! Bilo je videti, kakor bi se bil tudi po zunanjščini kar hipoma izpremenil. Ves život mu je bil zlezel nekako na kup . . .

Obsodba se je glasila na novih deset let težke ječe. Vedeli so sodniki, vedeli porotniki, vedel najbolje on sam, da je ta kazen identna z dosmrtnim zaporom! —

»Genialen človek!« je zamrmral predsednik sodnega dvora svojima kolegoma, ko je bil proglasil obsodbo. »Toda, kaj se hoče?«

In poslušalci, ki so zapuščali sodno dvorano, so ponavljali drug za drugim:

»Škoda, da je prišlo s tem človekom tako, škoda! . .« Nekdo pa je lakonično pripomnil:

»Usoda! . .«

Kam hitim?

O kam hitim naprej brezupno
od lepih, sreče polnih dni?
Vse nade, cilje nedosežne
obup mi v srcu zaduši.

In v rosnem jutru so mi leta,
mladostnih sanj ti rajski čas!
A Vesne ni na licih mojih:
oči so vdrte, bled obraz.

O kam, do kam, o kje si, konec?
Ne vidim potov, skritih stez.
Na levo, desno mene buta,
nazaj, naprej življenja ples.

O svet, o blesk, o čar, razkošje,
bogastva moloh si idol!
Kaj vidim klete ironije,
krog glav prejasnih glorijol.

Lažnive na obrazih krinke,
izraz sočutja, smeh sladak,
a v srcu nosijo maksime:
Kdor je pošten, ta je bedak.

Bedak je ta . . . O kam hitim!?
Izhoda iščem jaz zaman.
Moj čolnič tone v jezni vihri . . .
O kje si konec, kje prístan?

Fran Valenčič.

Slovenci v Ameriki.

Spisal Zmago Valjavec (New-York).

(Dalje.)

ečina semkaj došlih Slovencev je kmečkega, oziroma delavskega stanu, inteligenca in ostali stanovi tvorijo le majhen del tukajšnjih Slovencev in njih stališče je brezdvomno najtežje. Medtem ko je kmečkemu mladeniču na farmah in v nebrojnih tovarnah dela ob vsakem času na izbero, in medtem ko ostane rokodelec običajno pri svojem delu, mora človek brez rokodelstva prijeti za vse, kar se mu ponuja. Da pri tem ne sme misliti na službo pri trgovini ali celo v pisarnah, je samo po sebi umevno, kajti kdor hoče dobiti tako službo, mora pred vsem znati angleščino in poznati krajevne razmere ter odnošaje in običaje, kar vse je od evropskih srednjeveških razmer sila različno. Iz tega sledi, da je zastopnike evropske inteligence, aristokracije in »modre krvi« večinoma najti kot natakarje in pometače v mestnih gostilnicah, večkrat tudi kot postopače v raznih pariškemu Mont-Martre sličnih delih raznih mest. Le s skrajnim naporom in z vso mogočo energijo dosežejo taki ljudje po preteku časa boljše stanje, bodisi pri podjetjih svojega noroda ali pa pri raznih trgovinah, pri mestu in državi. Mnogi se že po kratkem bivanju vrnejo v Evropo in tam zabavljajo, češ, da je v Ametiki mnogo slabše nego v Evropi. O tukajšnjih razmerah in življenju pripovedujejo, kakor da bi poznali Ameriko baš tako kakor svojo domovino, in ljudje jim verjamejo. Toda baš takim osebam ni verjeti; kajti da so marljivi in vztrajni, bi tudi dosegli uspehe, in potem bi bilo njih mnenje vse drugačno, potem bi tudi oni ljubili Ameriko, ljubili novi svet in novo življenje.

Ko človek prebije prvi stadij tukajšnjega življenja, odprta so mu vsa pota v bodočnost. Po izpričevalih, maturah, legitimacijah in sličnih živo govorečih pričah evropske nepraktičnosti tukaj nihče ne vprašuje; vprašanje, kje si bil, kaj si delal, kako si se tam vedel, so tukaj tudi brez veljave in pomena, da, še celo po imenu in priimku se vedno ne vprašuje, pač pa, koliko denarja človek za svoje delo zahteva. Ako je novi uslužbenec svoji nalogi kos in če izvrši delo povoljno, bode tudi obstal v službi; njegovo delo služi gospodarju mesto izpričevala, njegovo vedenje nadomešča ostale svedočbe.

Občevanje gospodarjev in uslužbencev, pa bodisi v največjih uradih in trgovinah ali pa v preprostih delavnicah, je prijateljsko in kolegialno. Tu ni opaziti one ošabnosti šefov in poslovodij, ki se je Evropa še ni otresla in ki je podobna klečeplastvu v Orientu. V tem pogledu velja delavec enoliko kakor gospodar, in kdo bi v takih razmerah z veseljem ne delal, kdo ne bi čislal svobode, kdo ne bi ljubil svobodne domovine? Ako pa komu služba ne ugaja, sme jo takoj ostaviti, kajti postava, oziroma država svojih državljanov v izvršitvi svoje volje ne sme in niti ne more ovirati, kakor se to godi v Evropi z znano štirinajstdnevno odpovedjo. Istotako tudi potovanja iz enega kraja v drugega ni treba naznanjati oblastim, kajti oblasti služijo ljudstvu in so od ljudstva odvisne, ne pa ljudstvo od oblasti, in oblasti morajo storiti to, kar jim ljudstvo veleva, ne pa narobe!

Dnevni delavni čas je navadno daljši nego v Evropi. Opoldanski odmor traja le pol ure, kvečjemu eno uro, kar pa popolnoma zadostuje za kosilo. Opoldne ne gre nihče domov, temveč vsakdo prinese kaj malega, mrzla jedila, lunch s seboj, ali pa pohiti v bližnje restavrante, v katerih je dobiti le jedila in vodo. Ob polšesti, oziroma ob šesti uri je dnevno delo končano, potem vsakdo hiti domov h kosilu ali večerji, k zabavam, prijateljskim sestankom, v društvena zbirališča, v klube, gledišča, k raznim predavanjem, v knjižnice in naravno tudi v gostilne.

Soboto popoldne je postavni praznik (le v nekaterih državah). Ob nedeljah se ne dela; gostilne, katere morajo biti zaprte, le navidezno in pri glavnih vratih ne poslujejo, tem bolj pa pri stranskih, kajti policaji, ki morajo skrbeti za red, cenijo denar istotako kakor posestniki gostilen, kateri dajo policajem nagrado v denarju in blagu.

Prislovica »Time is money« je pri nas za vse stanove in sloje ljudstva merodajna. Ona je vzor in najvažnejši zakon države in ljudstva. Vsestransko tekmovanje izpodbuja ljudstvo do dela, do novih iznajdb in splošnega napredka. Kar dela temu v resnici najpraktičnejšemu in povsem naravnemu zakonu ovire, se mora odstraniti. Zadevne ovire niso le znamenje nazadovanja, temveč tudi izguba časa — in »time is monoy«. Cerkvenih praznikov nimamo. Tudi to pomenja izgubo časa, pač pa obhajamo praznike novega leta, Lincolnovo rojstvo, Washingtonovo rojstvo, Veliko noč, venčanje grobov, praznik neodvisnosti, delavski dan, zahvalni dan in Božič, toda tudi to pomenja izgubo več nego enega tedna v letu in tudi ta čas je

denar. Ali kateri državljan ne bi slavil Washingtona, kdo ne bi obhajal spominskega praznika proglašenja neodvisnosti?!

Kakor povsod, tako igra tudi pri nas glavno ulogo denar. Denar je vsem stanovom vse; denar je sredotočje željá vseh slojev ljudstva in vseh ljudi brez izjeme; brez njega ni eksistence. Samo ena primera! V javne prostore, zabavišča, dirkališča, koncertne dvorane i. t. d. brez vstopnine ni mogoče priti; vendar pa to ni nič čudnega, saj v Evropi vladajo iste razmere, toda plačati vstopnino za obisk svetišč in cerkev je res nekaj izrednega. V tem oziru so si svetišča vseh veroizpovedanj in narodov enaka ter postopajo vzajemno in vprav hvalevredno praktično. Plačal sem vstopnino, ko sem obiskal Buddhovo pagodo, Kon-Fu-Tsejev tempelj, mohamedansko mošejo, židovsko sinagogo, luteranske, anglikanske, baptistovske, katoliške in vse druge cerkve ter templje. Po nekaterih cerkvah dobi obiskovalec tudi vstopnico, s katero more dobiti tudi sedež v svetišču. Mnogo ljudi že samo radi tega ne obiskuje cerkev. Mnogo jih je, ki hočejo tudi za ta denar kaj dobiti, oziroma zaužiti, ter primerjajo svetišče z glediščem. O Slovencih tega seveda ne moremo trditi. Njih pobožnost je tostran morja istotaka kakor v domovini.

To so v kratkih potezah razmere, po katerih se ravna amerikansko življenje in v katerih žive tudi Slovenci, v kolikor so naseljeni po mestih, kjer ni večjih slovenskih kolonij. Življenje v mestih, kjer so večje slovenske naselbine in kjer v posameznih ulicah bivajo skoraj izključno le Slovenci, je pa skoraj isto kakor na Slovenskem. Slovenci v takih naselbinah so večinoma tovarniški delavci, premogarji ali pa rudarji, kateri po napornem dnevnem delu na amerikanske mestne zabave, in če se vrše tudi v neposredni bližini, gotovo ne mislijo, pač pa se vesele po svoje, kakor so se veselili v daljni domovini. Tu je slišati slovenske napeve, igranje na harmoniko in veselo vriskanje, trkanje kozarcev ter originalne slovenske dovtipe. Obiteljsko življenje je isto kakor v Evropi. Stanovanja so opremljena preprosto, razkošnosti iščeš zaman. Neoženjeni Slovenci se iz ekonomskih ozirov nastanijo v skupna stanovanja, v katerih razen postelj in kovčegov pod njimi in kakšne spominske slike ni ničesar opaziti. Jedila si kupujejo vsak sam za sebe, ki jih jim dotična gospodinja pripravi za večerjo in lunch. Na ta način za hrano in stanovanje le malo potrošijo in prihranijo lepe denarje, ki jih pošiljajo redno na Slovensko, da tam rešijo svoje posesti in domovja propada in rubeži. Žalostno je, da morajo Slovenci v daljnem svetu trdo delati, da tako rešijo svoja domovja, kjer jim je tekla zibelka

in kjer so se učili mile materinščine. Toda temu niso sami krivi in tudi domovina ni temu kriva . . .

Čeprav se je vršilo leta 1900. v Zedinjenih državah ljudsko štetje, iz dotičnih državnih uradnih izvestij ni razvidno, koliko Slovencev je v Zedinjenih državah. Pač pa moremo iz medsebojnega občevanja slovenskih naselbin določiti, da število ameriških Slovencev preseza 100.000 glav, katere žive skoraj po vseh državah iztoka, zapada, severa in juga.

Največ Slovencev živi v naslednjih državah:

V Pennsylvaniji 8000, v Ohiu 5000, v Illinoisu 5000, Coloradu 4000, v Michiganu 4000, v Minnesoti 4000, Montani 3000, v New-Yorku (država) 1200, Kansasu 1000, v Washingtonu 1000 in v Californiji 1000.

Večje slovenske naselbine se nahajajo v Clevelandu, O., kjer živi nad 4000 Slovencev. Večina njih dela po tovarnah za izdelovanje železja, jekla, žice itd. Skoraj vsi stanujejo v eni ulici, katere ne moremo zvati lepe, kajti hiše so večinoma lesene in vsled neprestanega dima iz tisočerih tovarniških dimnikov zakajene. V tej ulici, St. Claire imenovani, se zdi človeku da ni v Ameriki, temveč na Kranjskem. Tu je slišati po največ slovenski, hrvaški in poljski jezik, tu so slovenske gostilnice, in tu vlada ob nedeljah slovensko življenje. Kjerkoli biva par sto Slovencev skupaj, tam si gotovo zgrade svojo cerkev, kajti Slovenec ostane tudi v tujini pobožen. Tekom časa se izpremene seveda tudi njih nazori, in mnogo Slovencev, osobito oni, ki ne bivajo v večjih slovenskih naselbinah, temveč med Amerikanci, se je tudi v tem pogledu poameričanilo. Tudi clevelandska slovenska cerkev je lesena, primitivna stavba, ki so jo zgradili Slovenci s pomočjo prostovoljnih prispevkov.

Najlepša in z ozirom na blagostanje njenih prebivalcev prva slovenska naselbina je pa brezdvomno C a l u m e t ob Gorenjem jezeru v državi Michigan, kjer biva nad 2000 Slovencev. Naši tamošnji rojaki se bavijo večinoma z rudarstvom v bakrenih rudokopih, razen tega pa najdeš tukaj obrtnike, trgovce, delničarje rudnikov, gostilničarje in vse druge obrte. Največja trgovina v mestu je slovenska; nje posestnika sta brata Vertin, ki ob prihodu v Ameriko nista bila bogatejša nego drugi naseljenci. Toda z marljivostjo, naporom in vztrajnostjo sta ustanovila trgovino, kakršne bi zaman iskali v Ljubljani in katero bi tudi na Dunaju morali uvrstiti med prve. Omenim naj še trgovca Rupeja, ki sta na isti način obogatela in premoreta danes pol milijona dolarjev.

Vsak slovenski rudar v Calumetu je posestnik krasne hiše; vsi služijo lepe novce do 68 dolarjev na mesec, ki jih seveda ne potrošijo, kajti življenje je ceno in stare domovine se vsakdo z nekakimi žalostnimi spomini spominja.

V Calumetu so bili spomladi izvoljeni štirje Slovenci in dva Hrvata v mestno zastopstvo. Calumet je nekako središče slovenske zavednosti, gostoljubja in napredka. Tu je amerikanski običaj vplival blago in koristno na naše rojake, tukaj je opažati napredek, ki času primerno hiti dalje kljubu temu, da šteje naša največja mihiganska naselbina le nekaj nad 2000 oseb.

Naselbina Joliet v državi Illinois šteje kakih 3000 slovenskih stanovnikov, ki se večinoma bavijo z tovarniškim poslom. Naselbina napreduje v vsakem oziru lepo. Življenje tamošnjih Slovencev je isto kakor na Slovenskem, pa bodisi v obiteljskem ali pa duševnem oziru. Tudi v tem mestu je gmotno stanje naših rojakov mnogo boljše nego v stari domovini, in tudi tukaj imamo svoje zastopnike raznih obrtov. Tu so nastale slovenske trgovine, od katerih naj omenim gospoda Golobiča in Turka; poslednji je tudi posestnik velike tovarne pohištva.

Jolietski Slovenci imajo tudi svojo zasebno šolo, katera je edina slovenska šola v Ameriki; oskrbujejo jo šolske sestre.

Ob tej priliki pa naj omenim, da od zasebnih šol ameriška mladina še nikoli ni imela mnogo koristi. Ti zavodi za prvo dobo mlademu naraščaju sicer ohranijo jezik in znanje, katero dotični narod smatra za neobhodno potrebno; toda zasebne neangleške šole, v katerih se goji deloma tudi protiamerikanski duh in mišljenje, nikakor niso praktične in večkrat celo za kasnejši napredek škodljive. V teh šolah je veronauk obligaten predmet, kar pa Amerikancu pomenja izgubo časa, in deca, ki prihaja iz zasebnih v javne šole, nikoli ne more napredovati s tistimi otroki, kateri prav od početka obiskujejo javne šole, ki jih smemo po vsej pravici nazivati vzor vsega šolstva. Namen zasebnih šol je, da ohranijo tukajšnji generaciji materinščino, kar je zelo lepo in rodoljubno, toda čim pride mladenič ali mladenka v trajno dotiko z Amerikanci, je njegova, oziroma njena glavna želja ta, da postane tudi on Amerikanec ali Amerikanka in Yankee, kajti le na ta način so človeku odprta pota v bodočnost in do stalnega zaslužka, od katerega smo tukaj istotako odvisni, kakor v tužni nam rodni zemlji. Ako prva ali druga generacija ohrani svoj jezik, se tretja gotovo popolnoma poameričani. Temu odpomoči ni mogoče, kajti amerikanske razmere in ljubav

mladine do svoje domovine je tako velikanska, da se v Ameriki rojeni potomci vseh narodov sramujejo in čutijo razžaljene, ako se jim očita, da niso Amerikanci. Tako se godi ne le nam, temveč vsem, v Evropi še tako trdnim narodom.

Slovenska naselbina v Pueblu, v državi Colorado, šteje nad 1000 oseb. Tamošnji Slovenci delajo tudi večinoma po tovarnah ter žive vobče bolje nego na Slovenskem.

Nadalje imamo Slovenci skoraj po vseh državah več naselbin, ki štejejo po par sto do tisoč oseb.

Naselbine, v katerih se naši rojaki pečajo s poljedelstvom, so v državi Minnesoti, Californiji, Washingtonu in Jowi. Najstarejši slovenski poljedelski naselbini v Minnesoti stá Krain Town in St. Anthony, kjer so se naselili večinoma Gorenjci in kjer je sedaj najti večinoma že potomce prvih slovenskih naselnikov. Druge slovenske naselbine v imenovani državi so Eveleth, Virginia, Biwabick, Sparta. Tower, Loudan in Ely; poslednja šteje nad 800 naših rojakov.

Največ amerikanskih Slovencev se pa peča z rudarstvom, ki je v Zedinjenih državah najbolj razvito in pri katerem se tudi najlepši novci zaslužijo. Ni eden del sveta ni v tem pogledu tako bogat kakor Amerika, in tukajšnje Slovence je najti po vseh zlatih, srebrnih, bakrenih, železnih, svinčenih in vseh ostalih rudnikih. Največ jih je seveda po premogokopih; baš poslednjih je pri nas v izobilju.

Slovenski premogarji so večinoma v Alabami, Arkansasu, New-Mexiki, Ohiu, Pennsylvaniji, Virginiji, West Virginiji, Wyomingu in Utahu, dočim naši rudarji zlatih rudnikov delajo v Alaski (Klondyke), v britanski Columbiji (Dawson City), v Coloradu in Arizoni. V Alaski je nastanjenih kakih 50 Slovencev, kateri tvorijo nekako jedro slovenskih pustolovcev. Rudarji srebrnih rudnikov so večinoma v državah Colorado, Nevada, Montana, Idaho in New Mexico. Bakreno rudarstvo je najbolj razvito v Michiganu in Montani in večina tamošnjih Slovencev se muči v bakrenih rudnikih.

V rudniških državah so nastale v sledečih mestih večje slovenske naselbine: Calumet, Mich.; Leadville, Colo; Aspen in Elyria, Colo; Butte, East Helena, Mont.; Federal, Johnstown, Belle Vernon, Baggley, Pa; Iron Mountain in Dollar Bay, Mich.; Rock Springs, Wys.

Večje slovenske naselbine, v katerih se bavijo naši rojaki z raznimi posli in so večinoma tovarniški delavci, so: Pittsburg, Allegheny, Steelton, Forest City, Pa.; Chicago in La Sale, Ill.; Lorain, O.; Omaha, Nebr.; Aldridge, Mont.; San Francisco in Crockett, Cal.

Tudi v južnih državah je nastanjenih mnogo Slovencev, ki se skoraj izključno bavijo z izdelovanjem dog za sode. Tamošnji Slovenci so večinoma Notranjci in Dolenjci, iz katerih krajev so svoj čas — (morda še dandanes?) — hodili na Hrvaško izdelovat doge. Središče in zbírališče vseh in torej tudi slovenskih uničevalcev amerikanskih gozdov je mesto Memphis v državi Tennessee. Tukaj se na zimo zbero naši dogarji in potem potujejo v večjih in manjših skupinah v Mississipi, Arkansas, Texas, v viteško Kentucky in Louisiano, dočim nekateri ostanejo v solnčni Tennessee. Ker podnebje v južnih državah ni ugodno zdravju in ker se skoraj vsakega loti mrzlica, beže naši tamošnji rojaki proti severu ali pa celo v daljno Evropo, kakor hitro nastane vročina. Ker bivajo dogarji v gozdih, tudi mnogo ne potrošijo in si torej po leti lahko privoščijo premeno zraka.

V newyorški državi prebiva nad tisoč Slovencev. Žive raztreseno po raznih mestih. V New-York City, ali bolje v Velikem New-Yorku, vštevši mesta Jersey City, Hoboken in Newark, katera slednja so v državi New Jersey, ki pa vendar spadajo k takozvanemu okrožju metropole, nas je le do 200 Slovencev. To so razni obrtniki, uradniki, posestniki in tovarniški delavci. Ako pa prištejemo še naše »nemške« Kočevarje, ki žive v New-Yorku in ki večinoma delajo v raznih sladkornih tovarnah, raztresenih po mestnih delih Manhattanu in Brooklynu, naštejemo tudi newyorških Slovencev nad 1000.

V Little Fallsu (New-Yorku) je velika tovarna za testenino; tam dela 70 slovenskih deklet.

Čeprav smo ameriški Slovenci krajevno ločeni ter raztreseni skoraj po vseh državah in celo onostran mej Zedinjenih držav, tvorimo vendarle eno samo kolonijo, čije središče so tukajšnja v dveh skupinah zedinjena društva. Ameriški Slovenci so ustanovili nad 80 društev, ki so vsa podporna društva in katerih namen je, dajati bolnim članom denarno podporo, umrlemu pa prirediti dostojen pogreb in plačati njegovim dedičem podporo v znesku 800—1000 dolarjev.

Večina društev, katerih nekatera imajo tudi pevske in godbene odseke, je zedinjena v dveh glavnih skupinah, in to: »Jugoslovanska kat. Jednota« s sedežem v Ely, Minnesota, z društvenim glasilom »Glas Naroda« v New-Yorku in »Kranjska kat. Jednota« s sedežem v Jolietu, Illinois, z društvenim glasilom »Amer. Slovenec« istotam.

Vsako leto se vrše v določenem mestu glavna zborovanja delegatov vseh slovenskih društev te ali one skupine. Ob tej priliki se sestanejo Slovenci iz vseh vetrov. Da je sestanek iskren, mi ni

treba še posebej omenjati. Pri letnem zborovanju se ukrene ono, kar je društvenikom koristno in potrebno, priredi se domača slovenska veselica in v dveh do treh dnevih se naši rojaki zopet za leto dni razstanejo. Število društvenikov znaša 4600, kajti mnogo Slovencev je pri podpornih društvih drugih slovanskih narodnosti.

Razen teh dveh skupin imamo pa tudi več neodvisnih podpornih društev, ki tvorijo posebno skupino s sedežem v Forest City, Pa., z društvenim glasilom »Glas Naroda«.

Naši premogarji, rudarji in tovarniški delavci pa niso samo pri domačih društvih, temveč tudi pri delavskih organizacijah ali unijah, ki skrbe za izboljšanje delavskega stanu. V mnogih krajih delavcu sploh ni mogoče dobiti dela, ako ni član unije. Ako pa izjemoma kak gospodar ali vodstvo te ali one družbe vzame neunijskega delavca v službo, je štrajk skoro neizogiben.

Ekonomično stanje ameriških Slovencev je mnogo boljše nego evropskih naših bratov, kajti Slovenec je marljiv in vztrajen ter s malim zadovoljen, a iz malega raste veliko, in tako si je večina naših tukajšnjih rojakov, ki gotovo niso bili bogatini, v materijalnem stanju lepo pomagala. Njihov zaslužek je večkrat pet- do desetkrat tolik, kakoř je bil v stari domovini. Seveda je življenje po evropski denarni valuti računano pri nas dražje, ali vendar se tukajšnje blagostanje z evropsko navidezno sijajnostjo ali pravilnejše: »mizerijo« nikakor ne more primerjati. Ščedljivost je čednost Slovenca, in baš s ščedljivostjo si je mnogo naših rojakov pomagalo do eksistence in bogastva. K ščedljivosti pa človeka prisilijo ali napotijo amerikanske razmere same, kajti pri nas se nihče ne zanaša na uradniški patent in na pokojnino ter vse ostale podpore, ki jih moremo po pravici nazvati kri davkoplačevalcev. Vsak je gospodar samega sebe, in človek, ki se zanaša na državno podporo, ni vreden, da je državljan republike, kajti oni, ki materijalno škoduje domovini, je gotovo ne ljubi.

V politiko se amerikanski Slovenci ne mešajo, vendar so pa naši rojaki pristaši obeh glavnih političnih strank v Zedinjenih državah. Dočim so rojaki, ki žive v obrtnih državah, večinoma republikanci, so oni, ki delajo v srebrnih rudnikih, in tudi nekateri obrtniki demokratje. Socijalnih demokratov ni mnogo.

Republikanci so pristaši sedanje vladne stranke, dočim so demokratje oni, ki mislijo, da bi njihova stranka dovedla našo domovino do večje sreče in boljšega blagostanja, kar je pa, da se iskreno izrazim, zelo dvomljivo. V republikanski stranki so sicer zastopani

vsi trusti in velike korporacije, tu so združeni vsi milijardarji ter milijonarji, ki jim nižji sloji ljudstva ponajveč vsled zavisti niso naklonjeni. Toda baš republikanska stranka je dovedla Zedinjene države do sedanje velikosti in ugleda.

Ko se je pred desetimi leti število amerikanskih Slovencev začelo množiti, je nastala tudi potreba, da dobivajo rojaki, katerim je Amerika postala domovina, duševno hrano na domačih tleh, in tako je v avgustu leta 1891. prvoboritelj slovensko-amerikanske ideje in vzoren rodoljub, gospod Anton Murnik, ki je prišel leta 1886. v Ameriko, ustanovil v Chicagu prvi slovenski časopis v Ameriki, »Amerikanski Slovenec«. Novo podjetje so tukajšnji rojaki navdušeno pozdravili. Toda usoda vrlemu Gorenjcu, Antonu Murniku, ni bila mila. Jedva je izšlo v Chicagu deset številk »Amerikanskega Slovenca«, ko je bil radi bolezni prisiljen, pričeto delo opustiti, na kar je list prevzel slovenski župnik Josip F. Buh v Toweru, Minnesota. Toda tudi v ravni Minnesoti ni imel naš prvi list obstanka. Naposled se je preselil v Joliet, Illinois, in postal last »Slovenskega tiskovnega društva«.

Namen »Amerik. Slov.« je, ohraniti ljudem pred vsem vero in narodnost. Izhaja vsak teden.

Kakor je v zadnjih desetletjih minolega stoletja med Slovenci narodna misel in ideja hitro napredovala, takisto se je tudi narodna zavest med amerikanskimi Slovenci hitro širila. Nastala je potreba novega lista, ki naj bi vodil amerikanske Slovence po amerikanskem neodvisnem potu. Večina amerikanskih Slovencev je delavskega stanu, in tako je bil delavski list najpotrebnejši.

To nujno potrebo je uvidel naš požrtvovalni rojak Fran Sakser ter dne 23. avgusta leta 1893. ustanovil v New-Yorku neodvisni, slovenskemu delavstvu v Ameriki namenjeni list »Glas Naroda«. Požrtvovalnosti, vztrajnosti in vzornemu rodoljubju g. Sakserja imamo amerikanski Slovenci zahvaliti, da je mlado slovensko podjetje v amerikanski metropoli izredno hitro napredovalo in postalo nekako sredotočje vseh slovenskih naselbin, posebno pa še v Ameriko in iz Amerike potujočih rojakov.

Pred ustanovitvijo »Glasa Naroda« so bili v svetovno mesto došli rojaki izpostavljeni vsem nevarnostim, kar jih je v svetovnem primorskem mestu sploh. Avstrijski konzulat in takozvana avstrijska naselniška hiša se, kakor povsod, tako tudi v New-Yorku za potujoče Slovane bore malo briga. Razen Nemcev in Ogrov baje do avstrijske pomoči nihče nima pravice. Mnogim Slovencem so

newyorški postopači odvzeli deloma z zvijačo, deloma s silo še ono borno imetje, ki so ga prinesli s seboj iz tužne jim rodne zemlje. Toda sedaj temu ni več tako. »Glas Naroda« je razširjen od Paname do ledene Alaske ter od Atlantskega do Tihega oceana, po amerikanskih kolonijah na Hawaii, Filipinih, na Cubi in Puertu Ricu. Kdorkoli potuje v Evropo, se gotovo oglasi v uredništvu in Slovenci žele pred odhodom parnika Slovencu »srečno pot« in »na svidanje«. Skoraj vsak Slovenec, ki je živel tukaj par let in se potem vrne v Evropo, tamkaj ne more več ostati. Celo preprosti seljak, ki se vrne v novo domovino, trdi, kako nezmiselno in nepraktično je življenje, klanjanje in vsestransko robstvo onkraj oceana.

Za časa špansko-amerikanske vojske je pričel »Glas Naroda« izhajati po dvakrat na teden. Število čitateljev je postajalo vedno večje, amerikanski Slovenci so se radi obupnih razmer na Slovenskem v zadnjih letih jeli množiti, duh napredka v Slovencih narašča in narodno podjetje mora tudi z narodom napredovati ter vestno vršiti sveto dolžnost do milega svojega naroda. S 1. decembrom 1901. je pričel »Glas Naroda« izhajati po trikrat na teden, in dolžnost nas amerikanskih Slovencev je, skrbeti za to, da tekom časa postane »Glas Naroda« dnevnik, kar brezdvomno dosežemo, ako bodemo napredovali po dosedanjem potu.

V poletju 1901. so si ustanovili rodoljubni Slovenci v Calumetu, Michigan, svoj list »Glasnik od Gorenjega jezera«, ki je v prvi vrsti namenjen zastopati koristi tamošnjih Slovencev. List je neodvisen tednik, dobro urejevan in naši bratje na severu so lahko nanj ponosni.

V Clevelandu, Ohio, izhaja slovenski list »Nova domovina«, ki je bil prvotno mesečnik ter je le neredno izhajal — kasneje je postal tednik in v novejšem času izhaja po dvakrat na teden.

Slovenci na zapadu so si ustanovili tudi leta 1901. svoj list z imenom »Mir«, kateri izhaja po enkrat na teden v Pueblu, Colorado. Žal, da je list pisan v jeziku, ki ga moremo nazivati atentat na slovenščino.

Končno naj omenim še list slovenskih socijalnih demokratov »Zora«, ki je pričel početkom poletja 1901. izhajati v Chicagu, Illinois. Toda podjetje se ni vzdržalo in list, ki je bil tednik, je v septembru l. l. prenehal izhajati.

To je v kratkih potezah življenje in delovanje amerikanskih Slovencev ali onega dela našega naroda, ki mu v tužni domovini boginja Fortuna ni bila naklonjena, ki mu domovina ni dajala, ozi-

roma ni mogla dati najpotrebnejše eksistence in ki je na tisoče milj od rodne mu zemlje našel novo, svobodno in srečnejšo domovino.

* * *

Ob sklepu poročila o amerikanskih Slovencih naj izročim javnosti še podatke, ki sem jih mogel dobiti o ostalih slovanskih narodih, živečih širom Zedinjenih držav v istih razmerah in okoliščinah kakor Slovenci.

Kakor v Evropi, tako so tudi v Ameriki Čehi na prvi stopinji kulture. Koliko je Čehov v Zedinjenih državah Severne Amerike, je težko dognati. Po vladnem ljudskem štetju leta 1890. (izvestja ljudskega štetja leta 1900. v času, ko to pišem, še niso popolno izšla) je bilo tukaj 215.514 oseb češke narodnosti, in sicer 115.342 rojenih v Češki ter 100.172 rojenih v Ameriki. Toda te številke so vsekakor premajhne, kajti Čehe, ki so rojeni na Moravi in katerih je največ v državi Texas, so takrat šteli za »Avstrijance«, dočim so pri lanskem ljudskem štetju samo v Chicagu našteli nad 100.000 Čehov. Nikakor se ne motimo, ako trdimo, da je v Zedinjenih državah pol milijona Čehov.

Čehi bivajo po vseh državah in teritorijh; največ jih je v Illinoisu, a najmanj v Arizoni (samo 3). Po ljudskem štetju leta 1890. je bilo največ Čehov v sledečih državah: Illinois 44.985, Nebraska 29.922, Wisconsin 25.727, Dowa 23.421, Minnesota 19.334, Ohio 19.043, New-York 13.645, Missouri 6.654, Kansas 5.907, Texas 5.396, South Dakota 5.113, Michigan 4.002, Pennsylvania 2.823, North Dekota 2.276. Vse te številke pa danes niso več merodajne.

Glavne češke naselbine so v velikih mestih, in sicer po velikosti naselbin v sledečem redu: Chicago, Ill, Cleveland, O., New-York, N. Y., St. Louis, Mo., Omaha, Neb., Milwaukee, Wisc., St. Paul, Minn., Baltimore, Md., Allgheny, Pa., Minneapolis, Min.

S poljedelstvom se pečajo Čehi večinoma v zapadnih državah v Wisconsinu, Dowi, Minnesoti, Nebraski, Kansasu, obeh Dakotah, Texasu in v Oklahomi. Mnogo mest ima tudi češka imena, tako Pisek v Walsh county v North Dakoti; Prague, Saunders co., Nebraska; Melnik, Manitowoc co., Wisconsin; Krok, Pilsen in Slovan v Kewaunee co., Wisconsin; Praha v Walsh co., North Dakota; Praha v Colfax co., Nebraska; Praha v Fayete co., Texas; New Prague in Wesely v Minnesoti; Wesely v Walsh co. North Dakota; Dubina in Moravia v Texasu, Olmitz in Palacky v Kansasu; Plazi v Nebraski; Žiškov v South Dakoti itd.

Čeških listov imamo v Ameriki 48, in to 8 dnevnikov (4 v Chicagu, 2 v Clevelandu in 2 v New-Yorku); 5 jih izhaja po dvakrat na teden, namreč 3 v Chicagu, 1 v Wisconsinu in 1 v Dowi; dalje 26 tednikov, in sicer 7 v Chicagu, 5 v Wisconsinu, 4 v Nebraski, 3 v Ohiu, 2 v New-Yorku, 2 v Texasu, 1 v Baltimore in 2 v Dowi. Dva gospodarska lista, namreč eden v Chicagu iu drugi v Omahi izhajata vsakih štirinajst dni. Razen teh listov imajo Čehi dve mesečni knjižnici, dva mesečnika za mladino, 1 mesečnik za zdravnike in 1 četrtletnik. Dnevniki, dvotedniki in tedniki so politični časniki; 5 je katoliških, 2 protestantovska, a ostali neodvisnega in protiverskega značaja; 5 je leposlovnih, 3 humoristični in 3 socialistični.

Najstarejši češki list v Ameriki je »Slavie«, ki je pričel leta 1861. v Racine, Wis., izhajati. V politiki zastopa neodvisne demokrate, glede vere je nepristranski. Izhaja vsak torek in petek.

Amerikanske Čehe je najti v najraznovrstnejih poslih. Med njimi je najti ljudi, ki pometajo ulice, in učene ljudi, ki predavajo na vseučiliščih, odvetnike, bankirje in politikarje. V New-Yorku so rokodelci, v Pensylvaniji premogarji, v Texasu delajo v bombaževih nasadih, na zapadu so farmerji, v Clevelandu so ponajveč v tovarnah; v Chicagu so bili prvotno večinoma krojači, toda sedaj so po vsakovrstnih službah in samostojni gospodarji. Češki narod v Ameriki v resnici vzorno napreduje.

Največji slovanski narod v Ameriki je pa brezdvomno narod poljski, kajti Poljakov je v Zedinjenih državah nad 1,500.000.

Največje poljske kolonije so v državah New-York, New Jersey, Pennsylvania, Ohio, Indiana, Michigan, Missouri, Wisconsin, Minnesota in v obeh Dakotah. Poljskih časnikov je nad 50, med njimi pet dnevnikov.

Slovakov je v Ameriki okrog 350.000. Kakor ostali Slovani, naseljeni so tudi oni ponajveč v Pennsylvaniji. Večje slovaške kolonije so v Ohio, New-York, New Jersey, Illinois, West Virginia, Connecticut, Michigan, Missouri, Minnesota, Colorado, Montana in Massachusetto. Slovaki imajo 11 časopisov v Ameriki; trije listi, med katerimi je eden tudi dnevnik, so veliki. Ponajveč delajo Slovaki v premogokopih in tovarnah, na zapadu so poljedelci.

Rusov je v Zedinjenih državah, vštevši Kanado in severnozapadni teritorij, nad 300.000, torej proti njihovemu številu v Evropi vrlo malo. Njim je domovina milejša nego tujina, kajti Rusi bivajo na ruski zemlji, dočim Slovani, katerih domovina ni svobodna in neodvisna, svoj rodni zavičaj hladnokrvno ostavljajo in hite v daljni svet, češ: »tujec sem v Avstriji, inorodec v Nemčiji . . .«

Rusi (in Malorusi) imajo v Zedinjenih državah največje naselbine v Californiji, Washingtonu in Oregonu. Mnogo več jih je pa v Alaski, Kanadi in Manitobi, kjer je tudi več naselbin verske sekte »Duhoborcev« in ena »Molokanov«, ki so večinoma iz Kavkaza.

V Zedinjenih državah izhajajo štirje ruski časniki, dva velikoruska in dva maloruska; dva (eden pravoslavni in eden grškokatoliški) izhajata v New-Yorku.

Kanadski Rusi so večinoma poljedelci, in kolikor je posneti iz kanadskega časopisja, so Rusi kanadski vladi zelo dobrodošli naseljenci. Rusi, živeči tostran velikih jezer, žive pa v istih razmerah kakor ostali Slovani.

Število Hrvatov v Zedinjenih državah preseza 200.000 oseb ter žive skoraj povsod, koder bivajo Slovenci; kar velja o Slovencih, isto velja tudi o Hrvatih. Oni imajo pet časnikov, ki vsi so tedniki. Največ Hrvatov prihaja iz Primorske in Dalmacije.

Tudi domovina Srbov je, vsaj kar se tiče kraljevine in kršne Črne gore neodvisna, in ona domovina, ki je živa priča slave pradedov, kjer so Srbom sveti kraji Zeta, Lovćen, Vućidol in drugi, je Srbu najmilejša. Radi tega imamo v Ameriki le okrog 8000 Srbov (pravoslavnih), katerih večjidel prihaja iz Slavonije, Banata, Bosne in Dalmacije, ponekoliko tudi iz Črne gore.

Glavne srbske naselbine so v Pennsylvaniji in v južnoiztočnih državah. Srbi imajo dva časnika: »Sloboda«, ki izhaja osmo leto v San Franciscu, in »Србин«, ki je pričel v septembru izhajati v Pueblu, Colorado. Tudi Srbi se ponajveč bavijo z rudarstvom.

Bolgarov, vštevši makedonske in tesalske brate, je pri nas najmanj in njihovo število menda ne preseza 4000. Bolgari niso društveno organizirani in se navadno poizgube med ostalimi slovanskimi narodi. Vendar pa upamo, da bodemo skoraj tudi o naših najjužnejših rojakih mogli poročati, da tudi oni žive duševno v tujini.

*

Naposled izrekam na tem mestu najiskrenejšo zahvalo vsem onim, ki so mi priposlali potrebnih tozadevnih informacij; najtopleje se pa zahvaljam gospodu Francu Sakserju, ki mi je radovoljno naznanil potrebne podatke; nadalje gg. Josipu Jurju Kralju, uredniku češkega lista »Slavie« v Racine, Wisc., Josipu S. Kruszki v Milwaukee, Wisc., V. Radojeviću v San Franciscu, Cal., Vaziliju Vigdorovu v New-Yorku, Ivanu Spevaku in vsem ostalim slovanskim rodoljubom, ki so se blagohotno odzvali mojemu pozivu.

Polnočna fantazija.

Od zemlje se beli poslavlja že dan,
nad polje priplaval je duh teman,
na holmu sred polja je obsedel . . .
Iz dalje hrum konjskih kopit je zvenel.

Od juga, od severa četi dve
pod holm prihrumeli besneči ste . . .
Žareli so meči . . . žarele oči . . .
Črez polje rudeča pretaka se kri . . .

Ko zadnji borilec zaboden je pal,
duh črni nad njim se zakrohotal;
in divje smejé se odplul je spet v stran —
od groze se tresla krvava je plan . . .

In tiha nad polje priplula je noč . . .
Če stokal še kje je vojščak vmirajoč,
stopila je tja, mu zaprla oči . . .
Na nebu roj luči mrtvaških gori . . .

Polnoč . . . Ali vidiš ti, vidiš tam, tam? . .
Kdo stopa črez polje med mrtveci sam? . .
In kaj da luč zvezdic takó trepetá? . .
In kaj da ravnina takó drgetá? . .

To lepo obličje, otožno takó! . .
Kak solzno to milo, dobrotno okó! . .
»Svoj mir vam zapuščam, mir dajem vam svoj . . .
Ljubite, ljubite se med seboj! . .«

In tiho med mrtveci mož ihti . . .
Iz rok, nog prebodenih ves krvavi . . .
Na zemljo mu kapljajo svete solzé . . .
In zemlja in zvezde . . . mrliči drhté . . .

Minulo od takrat je sto in sto let,
še vedno črez polje gre tajen trepet,
ko s stolpov oddaljenih polnoč brni,
ko zvezda pri zvezdi na nebu gori . . .

Ivo Šorli.

Proti jutru.

Spisala Zofka Kveder.

ilo je že proti jutru in še so se izprehajali po ulicah. Njihovi glasovi so odmevali od visokih zidov in oči so jim velike in plamteče sijale iz obrazov. Po dolgem času so se zvečer sešli v kavarni in niso se mogli ločiti. Nekdo izmed njih je vrgel besedo prednje in oprijeli so se je ognjevito in navdušeno. In neskončna debata se je vlekla in zaletavala zdaj na levo, zdaj na desno kakor peneče morje na obali. In v prvi pavzi je nastopil drugi z novo temo in njihovi glasovi so oživeli in iznova so se razburkale njihove duše.

Zdaj so bili že mirni in tihi. Sivi mrak, ki je prihajal od vzhoda, legal je kakor pereči, ironični posmeh na njihovo ekstazo. Težko so padale besede in se obešale na rame kakor ogromno, neznano breme. Prihajal je dan in čutili so bližino svojega vsakdanjega, suhega in dolgočasnega življenja.

»Mi vsi se pogrezamo,« je začel eden, »kakor da stojimo na močvirnih tleh. V začetku še skačeš semintja, ali kmalu se oklene prokleto blato tvojih nog in ti počasi, počasi lezeš doli. In niti ne opaziš. Roke so še svobodne in ti mahaš in vihtiš, kričeč: »Naprej, naprej!« ali bratec, samo mahaj, kmalu postaneš pohleven in miren, dokler ti zadnja pest blata ne začepi ust, ne zamaši oči in ušes. Potem je dobro — pokoren si!«

»Da, propadamo, v resnici propadamo« — začeli so drugi. »Glej tega! Vzoren podrepnik nazadnjaške klike je postal. Glej drugega! Oprijel se je svoje službice, da ga sam vrag ne odtrga od nje; tretjemu je zlati ovratnik zadrgnil grlo; četrti se je oženil s praznim sodom ali polno mošnjo, peti — kdo bi jih štel! Vsi so upognili hrbet, in glejte, dobro se jim godi! In mi, mi sami! Pojdite mi! Ali nas ni, nas vsakega za to ali za ono sram pred svojo dušo? Stopali smo naprej, a glej, vraga, nekaj se ti zaplete med noge in kakor si dolg in širok, ležiš na trebuhu. In kaj te je vrglo? Kos kruha! prazen želodec! raztrgana suknja! Kako krasno si zvil hrbet! Kako lepo se klanjaš, kako pohlevne so tvoje besede! Ej, in pred teboj, kdo je ta gospod?! Pred štirinajstimi dnevi si mu javno rekel, da je lopov, pred štirinajstimi dnevi je trosil o tebi stvari v svet, zaradi katerih bi se mogel vsak pošten človek izbljuvati nad teboj, če bi bile resnica. Ti veš, da si čist, ti veš, da ta gospod ni vreden,

da bi črevlje obrisal ob njegovo mast, in glej! stojiš pred njim in tvoj hrbet je uklonjen, tvoja usta govore skesano: »Vem, da ste čast našega naroda, mislite o meni, kar hočete, ali jaz vas spoštujem!« To mu govoriš, dragec, a veš, da se je ta gospod pred pol ure valjal na gnoju, da nima značaja ni za lek. Kos kruha ima v roki, to, to je tisto! Kos kruha! Človek je lačen, rad spi nekje pod streho, ne nosi rad črevljev brez podplatov, ne umazane srajce, raztrgane suknje. Zato zviješ hrbet, prodaš kos značaja, malo pameti, nekoliko prepričanja. Svojo dušo našemiš in jim jo pokažeš, vzameš srce v roke in delaš eksperimente: »Prosim, gospoda, le bliže! Izvrstna zabava in ceno, v resnici ceno! Moj želodec je prazen in palci mi silijo skozi črevlje. Vrzite mi par krajcarjev, prosim ponižno!« — — — Tako je! Enkrat, dvakrat, trikrat . . . Parkrat vstaneš, vzravnaš hrbet, ideš po svoji poti dalje, a tvoj hrbet je vedno bolj slok in nazadnje se iztegneš po tleh in misliš: »Vraga, cilji! Človek mora biti sit! . .«

Jutro je prihajalo, sivo in umazano. Mokre, grde megle so se vlekle po asfaltu in obrazi prijateljev so bili v jutranjem mraku žolti in trudni. Toliko visokih reči se je govorilo to noč, in glej, prišlo je jutro in grda resnica se jim je zarežala v lice. Poslovili so se tiho in se razšli, da se umijejo in pripravijo na komedijo dneva, da iznova paktirajo na desno in levo zaradi kruha; zakaj cilji in ideali niso za dan. Človek mora biti sit, sit!

Vedeli so vsi: Na močvirju stojimo, blato se oklepa naših nog, pogrezamo se. Kako dolgo še bodo svobodne naše roke, kako dolgo bodo še čista naša usta, kako dolgo bodo še gledale naše oči tja v daljavo k idealom naše mladosti, ki beži od nas?! Kako dolgo?

Nad srcem tvojim vzhaja solnce . . .

Nad srcem tvojim vzhaja solnce,
ljubezni dan . . .
V očeh ga vidim tvojih, dèkle,
ta svetli san.

Na poti biti sreči tvoji
ne smem več jaz;
od mene naj ne pada senca
na tvoj obraz!

Nad srcem tvojim sije solnce —
in drug je tvoj . . .
In jaz od tebe v stran obračam
korak zdaj svoj . . .

Vješčij Olég.

Slovenska medicinska fakulteta.

Spisal cand. med. Fr. Derganc.

parlamentarni debati o slovenskem vseučilišču 6. dec. 1901. l. je vprašal Vsenemec Berger naše poslance, zakaj zahtevajo samo tri fakultete, zakaj tudi ne četrte, to je medicinske? Izvestno so imeli naši poslanci gotove pomisleke — če opravičeno, uvidimo pozneje, — imeli so nekak strah pred to zahtevo. Ali če se pogumno približamo in to vprašanje vsestransko ventiliramo, pokaže se, da je bil ta strah prazen. Da, tudi slovensko medicinsko fakulteto moramo zahtevati in tako svojim narodnim sovražnikom pokazati, da nas niso ugnali in ustrašili s tem, da so nam 6. dec. začasno pokopali naše upe in želje, ampak samo podvojili, da ne rečem, potrojili našo odločnost in žilavost. Prepričanje o opravičenosti naših zahtev se je poglobilo, ko smo vnovič spoznali, da je vsa nemška kultura in humaniteta samo slepeč plašč, za katerim se skriva do zob oboroženo sovraštvo do slovenstva in slovanstva sploh.

Medicinsko stolico pa moramo zahtevati baš sedaj, ker je prilika izredno ugodna, in sigurno reusiramo, če se drugače pripravimo, nego smo se za 6. december. Ugodnost se nam ponuja s tem: 1. ker se že leta in leta piše o nevzdržljivih nedostatkih dunajske medicinske fakultete; 2. ker se bodo ti nedostatki pri letošnjem proračunu v parlamentu obravnavali in bo vlada stavila tozadevne predloge.

Te pomanjkljivosti je bičal že slavni, neprimerni kirurg Billroth[1]) in podprl svoje trditve s takimi razlogi — uvaževati je treba tudi osebno avtoriteto — da je vsak izgovor izključen; pravi namreč v svojih zaključkih dobesedno: »Kakršne so sedaj razmere, moramo se otresti imperijalne ničemurnosti univerze in pripoznati, da so sedanje razmere na dunajski medicinski fakulteti prava ironija učenega zavoda.« Prvi in glavni namen medicinske stolice je vendar, *da vzgoji dobre in praktične zdravnike*. A to je na Dunaju naravnost nemogoče. Billroth navaja več vzrokov, najtehtnejši je ta, da je preveč dijakov. Samo leta 1886. se je vpisalo na dunajski medic. fakulteti 2673 dijakov, na nekatere profesorje je prišlo nad 400 poslušalcev. In zdaj pomislimo: ena učna soba, en profesor, pa 400 dijakov! Prvič nimajo vsi prostora, drugič pa oni, ki sede v zadnjih

[1]) Dr. Th. Billroth: Aphorismen zum »Lehren und Lernen der medicinischen Wissenschaften«.

klopeh, ne vidijo ničesar. A videti je prvo in zadnje za vsakega zdravnika. V pretresljivih barvah nam slika dalje Billroth žalostne posledice prevelikega števila. S svetim navdušenjem se zapiše mladenič na medicinski oddelek in že komaj pričakuje trenotka, da začne občevati z bolniki. A kaka prevara: bolnike sme gledati vseh pet let samo od daleč; oni, ki sedi zadaj, celo samo skozi kukalo! Prisiljen je torej, študirati medicino iz suhoparnih knjig; ni čuda, da izgubi vse veselje do poklica in z grozo gleda v bližnjo bodočnost. In če potem tak »teoretični« doktor takoj po izkušnjah stopi v prakso! Ubogi bolniki! Jako primerno pravi Billroth o takem zdravniku, da mu mora biti pri srcu kakor onemu, ki je videl druge samo plavati in mora nakrat sam začeti plavati. Tak mladi doktor mora, če ima količkaj vesti, najmanj par let v kakem večjem mestu funkcijonirati kot gojenec ali sekundar v kaki veliki bolnici. To stane prvič mnogo denarja, drugič pa je treba za tako mesto posebne protekcije. A slovenski zdravnik je navadno ubog in najde na Dunaju težko protektorja.

Billroth daje v svoji uničujoči kritiki pozitivne nasvete, ž njimi se obrača deloma na dijake same, deloma na vlado. Mladim dijakom kliče: »Mala vseučilišča imajo to veliko prednost, da učitelj vsakega učenca spozna in ve, kaj sme zaupati spretnosti posameznega. Na večjih klinikah vsled razmer žalibog tega ni mogoče izvesti. Ogibajte se torej v začetku kliniških študij na velikih vseučiliščih! Obiščite jih stoprav zadnji čas učnih let in vračajte se tja kasneje po par tednov, ko ste delovali že v praksi!« Od vlade zahteva Billroth, da izda za medicinsko stolico »numerus clausus«, in sicer je njemu ideal maksimum 125 poslušalcev za eno medicinsko fakulteto; za druge dijake se naj ustanovijo nove stolice na Dunaju, v Brnu in v Črnovicah. Zakaj naj bi bilo na Dunaju toliko stolic, zakaj na severu vse in zakaj na slovanskem jugu nobene, ko je samo na Dunaju do 125 jugoslovanskih medicincev — Billrothov ideal? Zakaj bi jugoslovanski dijaki tavali kot pastorki po dunajskih klinikah, kjer se nikakor ne morejo izobraziti, kakor želijo, kjer so mesta asistentov in sekundarjev reservirana za bogate žide? Ta krivica vpije do neba! Ali mi slovenski državljani na jugu ne potrebujemo dobrih zdravnikov, ali je za nas dober vsak mazač? Izgubljati še več besed o potrebi medicinske fakultete za Slovence in Srbohrvate bi bilo odveč! Vpraša se samo, kje naj se ustanovi ta stolica? V Ljubljani in Zagrebu je to nemogoče, ker sta premajhni mesti in bi primanjkovalo kliniškega materijala. Ali vseučilišče je samo v Zagrebu in

o takem se govori samo za Ljubljano. Tudi iz te zadrege nam pomaga človekoljubni, neprimerni Billroth. Pravi namreč: »Zakaj ne bi mogle naravoslovno-medicinske fakultete same zase obstajati in imenitno delovati kakor medicinske šole na Angleškem? . . . Jaz za svojo osebo se nikakor ne držim modernega pojma »univerze« kot zavoda, na katerem morajo biti vsekakor zastopane vse štiri fakultete. Mislim, da naj bi že enkrat v tem oziru razgnali stare okorele akademiške oblike in bolj računali s praktičnimi potrebami.« Kratkomalo: ustanoviti se ima nova naravoslovno-medicinska fakulteta za Slovence in Srbohrvate v — Trstu. Trst je v tem oziru edino dosti veliko mesto na slovanskem jugu, v Trst nas vlečejo — biti moramo iskreni — tudi politični nagibi. Trst je na jugu najbolj dohodno mesto vsled svojih prometnih zvez po suhem in po morju, in to je za frekvenco stolice eminentne važnosti; kajti Billroth je dokazal, da frekvenca kakega vseučilišča ni odvisna od slavnega imena ondišnjih profesorjev, ampak samo od ugodnih prometnih zvez in — političnih teženj; o privlačnosti Trsta kot velikega pomorskega mesta s čari svetovnega prometa niti ne govorim.

Seveda nam bodo naši narodni sovražniki ugovarjali: »Kje imate potrebnih moči in knjig, denarja?« Saj nočemo črez noč. Črez noč je samo Bismarck ustanovil nemško univerzo v francoskem Strassburgu; poklical je baje kuratorja k sebi in mu dejal: »Zberite najboljše ljudi, ki jih morete dobiti, sezidajte hitro vsa potrebna poslopja in institute in glejte vsaj prva leta, da vam ostanejo profesorji skupaj; če bo treba, pokrijte jih z zlatom, tega ne bo manjkalo.« A mi nimamo svojega Bismarcka, zato smo pa zadovoljni, če dobimo za pet let svojo medicinsko stolico v Trstu. Ni ga slovenskega zdravnika, ki se ne bi mogel v petih letih izobraziti za kliniškega učitelja. V tem času bi se tudi lahko prestavile potrebne učne knjige iz nemščine, ruščine, češčine in poljščine. Billroth je izračunil, da bi stala naprava zavoda kake 3 milijone kron in letna dotacija 1 milijon. To malenkost nam lahko dovoli parlament, ki meče kar milijarde za železnice in kanale, o katerih potrebnosti bi se dalo diskutirati, saj na Češkem še reke niso regulirane; in če prav premislimo, gradijo se vse te železnice in kanali, da se hitro in udobno pripelje pruski orel v Trst. Iz političkih ozirov ne bi smela nasprotovati tudi vlada, katera ima skrbeti samo za varnost in bodočnost države; slovanska medicinska stolica v Trstu bi bila zanesljiv jez proti navalu iredente in pangermanizma.

Kar se pa vobče tiče slovenskega vseučilišča, zavarovati se moramo kar najodločneje proti pačenju zgodovinske resnice, da »pade vseučilišče kot zrel sad vsakemu narodu v naročje, ko narod sam dozori.« Nemška vseučilišča so bila ustanovljena vsaj par sto let prej, ko še sluha in duha ni bilo o kaki nemški kulturi, znanstvu in literaturi; v latinščini se je presajala antična in druga kultura na nemška tla. Smešno je torej, očitati slovenskemu narodu, da še vedno blodi brez znanstva in literature po temi prvotnosti in neomike. Gospoda, najprej mora priti solnce, potem je dan! In tako solnce je vseučilišče v kulturnem življenju vsakega naroda.

Ciganka Marija.

O, ti črna ciganka Marija!
Kake čudne imaš ti oči,
da pozabiti zdaj jih ne morem,
da od njih zdaj srcé me bolí!

»Prorokujem naj srečo še tebi!« —
rekla si, mi pogledala dlan,
pa si čitala mojo usodo:
tek življenja moj bil ti je znan. . . .

Nisem tvoje poslušal prorokbe,
le v oči sem ti gledal tačas,
tvoje črne lasé le sem gledal
pa tvoj bledi, otožni obraz.

In takó sem bil v temne očí ti
neprevidno se ves potopil,
da začarala ti si me ž njimi,
da sem úroke revež dobil!

Črnolasa ciganka Marija!
Vidiš, tvoje so krive oči,
da pozabiti več te ne morem,
da po tebi srcé me boli . . .

Dimitrij Ahasverov.

Socialni pregled.

Spisal A. A.

VII. Mestna ubožnica v Ljubljani.

Na starega leta dan se je blagoslovil in ob navzočnosti vladnih in drugih oblasti slovesno otvoril v Vodmatskem mestnem okraju nov krasen dom, ki bo še poznim rodovom pričal, da so načelniki mestne uprave, razumeli svojo nalogo tudi na socialnem polju. Ta krasna moderna stavba je mestna ubožna hiša, v kateri najdejo na stare dni zavetja tisti meščani obojega spola, ki jim nemila usoda ni dopustila, da bi si bili v krepkih letih zagotovili brezskrbno bodočnost . . .

Kdor si svojega gmotnega propada ni popolnoma sam kriv — in koliko jih je sploh, ki bi bili čisto sami krivi, da so ubožci? — temu je človeška družba dolžna pomagati. To je postulat moderne sociologije. Za take nesrečne ljudi je v najnaprednejših evropskih in ameriških državah dandanes že dobro preskrbljeno. Vzor takega sistema za preskrbovanje ubožcev se nahaja tudi v Elberfeldu na Nemškem, in po elberfeldskem sistemu je zgrajena tudi ljubljanska mestna ubožnica, ki je sedaj prva te vrste v Avstriji.

Da se sezida tako poslopje v Ljubljani, to je sklenil občinski svet že l. 1897. Leta 1900. se je pričela stavba, za katero je naredil načrt slovenski arhitekt Fabiani. Ubožnica obstoji iz suterêna, visokega parterja in nadstropja. Pod zemljo se nahaja kuhinja, soba za posle, centralna kurjava, pralnica ter shramba za perilo in jedila. V pritličju so: jedilna dvorana, določena tudi za podnevno bivanje moškim, hodniki ter spalnica za moške. V prvem nadstropju prebivajo ženske. V hiši se nahajajo še kopeli s tremi kadunjami, zdravniška soba ter umivalnica. Razsvetljava je električna.

Mestna ubožnica ljubljanska je stala okoli 200.000 kron. Poleg hiše je še 6000 m^2 velik vrt. Spredaj je lična železna ograja ter vrt z nasadi.

Hišni red, sestavljen po elberfeldskem vzoru, je sicer na prvi pogled strog, a za skupno bivanje neobhodno potreben.

Otvoril je ubožni dom omenjenega dne opoldne s primernim govorom župan g. Hribar.

V sanjavih mladostnih letih.

V sanjavih mladostnih letih
htel biti zefir sem hladan,
da rahlo bi in pa opojno
pihljal črez zeleno raván,

da ljubice žametno lice
obveval bi ljubkujoč
in cvetja dišavo ji nosil
skoz okence v tiho tja noč . . .

Sedaj bi bil rad vničevalen vihar,
ki mogočno nad poljem vrši,
skoz okno zabučal bi v ljubice hram,
kjer drug ji v naročju sloni.

Razmršil, razkuštral bi njene lasé,
razgalil bi grudi ji divni oltar,
sesal bi iz ustnic žarečo ji kri,
v nje polnih bi udov zasesal se čar.

Ne nehal bi prej, ne odjenjal bi prej,
da njega odgnala ven v temno bi noč . . .
In jaz, ah jaz bi zopet bil
zefir, njena ličeca ljubkujoč.

V. S. Fedorov.

Ledene rože.

Na mojem oknu rože
ledene so vzcvetele
in v moji duši tihe
so nade oživele.

Izza gorá visokih
pa ni še solnce vstalo
in v mojo dušo ni še
smehljaje posijalo.

Ah, jaz bojim se solnca!
Ko jasno noč spodi mi,
vse tihe nade moje
in rože raztopi mi.

F. Gradnik.

„Prekrasno!“

Črtica. Bolgarski spisal **Ivan Vazov.**

rzel, vetroven zimski dan. Nikolaj Nilov, obče znani pisatelj, praznoval je danes svoj god, ker je bil svetega Nikolaja dan. Vesel je sprejemal in odpuščal vse dopoldne na kupe gostov, izmenjaval ž njimi razne spoštljivosti in obrabljene fraze o mrazu, snegu, vetru i. t. d. . . . Ustne in lične mišice so se mu utrudile od samega držanja na smeh, a v glavi se mn je vrtelo od smodkenega dima. On se je molče vdajal tem sitnostim, ker ni bil poslal o pravem času objave v »Svobodo«, da se ne bi potrudili k njemu. Po ustih se mu je vedno motala znana zavita fraza: »Nikolaj Nilov si daje čast javiti svojim prijateljem, da ne bode mogel sprejemati obiskov na svoj godovni dan.« No, sedaj je prepozno.

Na srečo je postala narava zaveznica Nilova. Popoldne se je vreme izpremenilo iz slabega v grozno. Besne snežne vijalice so zabučale s strašnim rjovenjem ter pomele ulice. Vse, kar je bilo živega, se je poskrilo. Vsako minuto so novi izbruhi razjarjene prirode pretresali do temelja hišo, skozi katere okna se je videl samo en moten, snežen kaos.

Nilov, sede mirno za pečjo, je zadovoljno poslušal to rjovenje orkana, ki mu je povračal svobodo. Nekoliko časa se je že vtapljal v sladkostno-sanjave misli pod zvoki vijalice, ko nekdo potrka na vrata. Nilov se prebudi in ozlovolji, govoreč sam s sabo: »Kdo je neki ta junak, ki prihaja ob takem peklenskem vremenu?« . . . Pa gre odpirat duri.

Vstopi mladenič kakih dvajsetih let, rujav, bled, s plahim in zmešanim pogledom, oblečen v suknjo vso zasneženo; povedal je brzo in nerazločno svoje ime, pozdravil god Nilova in na povabilo njegovo je sedel.

Oziral se je plaho, kakor da ne ve, kaj bi rekel. Nilov mu ponudi papirosko z navadnimi obrabljenimi vprašanji o zdravju in temu podobnimi.

»Hvala lepa, sem zdrav! . . Ne pušim!« odgovori mladenič, pa z nesigurnim, že od početka se tresočim glasom počne tako:

»Gospod Nilov, nimam časti, da bi me poznali . . . Ali jaz sem vaš goreč častilec . . . Čitam z navdušenjem vaše umotvore . . . Dalje časa sem gojil željo, spoznati se z vami. Jaz sem gimnazijec

šestega razreda X. gimnazije. Včeraj sem prišel po opravkih . . . Glavna želja moja pa je bila, da se vam predstavim . . . (Mladenič je zarudeval čimdalje bolj ter mečkal svojo kapo iz janjčje kože.) Jaz . . ., da mi oprostite . . . vi ste mi voditelj in vzor . . . Bavim se z literaturo . . . Čutim posebno nagnjenje, gospod Nilov, gojim željo posvetiti se pisateljstvu . . . po svojih močeh. No ne vem. Dovolite mi nekoliko minut . . . da vam prečitam neki svoj spis. (Gimnazijec potegne iz žepa svoje suknje rokopis.) Prosim vas, da mi poveste svoje odkritosrčno mnenje! . . .«

»Z veseljem, no vidite, da ravno sedaj ni mogoče. Gosti prihajajo« . . . je rekel Nilov, ki se je čutil že tako utrujenega danes.

»Gospod Nilov! Samo dve minuti!« vzklikne proseče Galjanov — tako je bilo ime gimnazijcu — »Jutri zgodaj odpotujem. Jaz bi vam pustil rokopis; ali želim slišati mnenje vašega živega glasu o svoji sposobnosti ali nesposobnosti. Vaše mnenje bo končna razsodba zame. Od nje bode odvisno, da nadaljujem, ali pa se odpovem . . . in priznam, da sem nepotreben človek na svetu . . .«

Ko je opazil, da Nilov še dvomi, pristavi:

»Mojo častno besedo: čim se pojavi nov gost, ste svobodni.«

Nilov je pokimal v znak soglasja. Galjanov je začel čitati z žarečim obrazom. To je bila povest. Nilov je vprl oči v gimnazijca ter pazno poslušal. Prva prečitana stran rokopisa mu je zadostovala, da si napravi mnenje o vrednosti povesti in o nadarjenosti avtorjevi. Ne da bi dvignil oči od njega, z izrazom človeka, ki nadalje posluša, začne Nilov premišljevati; on ni slišal ničesar več, vtopljen v svoje misli; čitanje gimnazijca mu je zvenelo kakor oddaljeno, nepojmljivo, enakomerno brenčanje čebele. In ko je od časa do časa Galjanov dvigal svoje svetle oči od rokopisa, je z zadovoljstvom srečaval Nilove, ki so bile vprte v njega. Nilov si je ustvaril sledečo razsodbo:

»Ta povest je slaba . . . nekaj otročjega. Nadarjenost dvomljiva, ali popolnoma ničeva. Prosi me, da mu povem svoje mnenje. Kolikor razvidim, je ta mladenič eksaltiran; lačen je literarne slave . . . Vkljub skromnosti, ki jo kaže, veruje, da ima talent . . . Hoče čuti mojo sodbo . . . Spravim li ga do zavesti? Ne verjamem . . . Jaz mu razdražim njegovo bolno avtorsko samoljubje in vržem v dušo njegovo strup dvomljivosti . . . Ne rečem, da si iz tega oboževalca napravim neukrotljivega sovražnika, kar me vobče malo zanima. Strup dvomljivosti — to je nekaj strašnega! Jaz sam sem pokušal njega grenkobo. Imam li pravico napraviti tak udarec? Ta mladenič pride k meni (morebiti je prišel v Sofijo samo zaradi mene) s tistim trepe-

tajočim čutom, s katerim hoče nevarno bolan človek čitati v očeh veščega zdravnika svojo usodo.

Potem, morem li prorokovati s sigurnostjo, kaj bode iz njega? Talent se ne pokaže na mah, nego stopnjevalno ob vednem energičnem trudu. A talent, ako verujemo filozofu, ni nič drugega nego dolg, naporen, gigantski trud in trpljenje. Slabo, da . . . No to je pričetek . . . Schillerjev in Goethejev ne smemo iskati pri nas. Ti so pisali nesmrtne proizvode v svojih petnajstih letih, zato ker so imeli drugo notranjost, a pri nas smo še s petindvajsetimi leti brkasti otroci, nerazviti, z nesposobnimi možgani, za pravilno mišljenje nesposobni, samo da bi napisali fraze brez strahu pred slovnico in logiko . . . Dvomim, če morejo tovariši Galjanovi še toliko napraviti. Pa tudi jaz — ne obliva li me rudečica, s kakimi stvarmi sem pričel v Galjanovih letih, katerih na mojo srečo niso tiskali ne vsled moje želje? Takih neleposti ne nahajamo pri Galjanovu . . . Pa, zakaj bi mu prorokoval, saj čas in vztrajen trud mu dasta to, kar sta dala meni? Izpodbuja zanj bode dvigalo, ki mu dvigne duh. Naj ga izpodbudim? Topla beseda more napravitì čudež . . . ako ima naravno nadarjenost — a trpka beseda ne napravi ničesar dobrega. Govori se, stori se zlo za zlo . . .«

Premišljevanja Nilova so se pretrgala, ko je nekdo potrkal na vrata. Slišali so se krepki koraki pred njimi. Šele sedaj opazi Nilov, da se je vreme umirilo. Galjanov je vstal. Vstopili so gosti. V sobi je postalo glasno vsled medsebojnih pozdravov in razgovora o burji. Ko je Nilov končal s pozdravi, je bil gimnazijec že vtaknil svoj rokopis v žep in podal mu roko z vprašujočim nemirnim pogledom.

»Prekrasno, prekrasno!.. gospod Galjanov ... Z Bogom, gospod Galjanov!« in Nilov je začel sprejemati nove goste.

Galjanov je odšel z zmagonosnim obrazom.

* * *

Preteklo je mesec dni. Nikolaj Nilov je popolnoma pozabil Galjanova. — Nekega dne, ko se je pečal s pisanjem, prinese mu pošta velik priporočen zavitek. Nilov ga radovedno odpre. Bil je debel rokopis, podpisan od Galjanova. Nilovu se je nagubančilo čelo:

»Glej, sedaj pa imej delo ter mu preglej rokopise temu gospodu in dopisuj ž njim.«

V dolgem, zavitku priloženem pismu je Galjanov zahvaljeval Nilova za gorko priznanje, ker ga je »vzdramil za novo življenje,«

proseč ga, naj pregleda ta »novi trud«, ki je spisan pod vtiskom »blestečih besed«, izraženih od Nilova, katere »grejejo kakor solnce njegovo dušo in njegov genij.« Ko prejme odgovor od njega, pošlje mu še eno povest in eno dramo v petih dejanjih, katere načrt ima že skiciran! Tako mu je pisal študent . . .

Nilov se je zgrabil za lase.

Bleščeče besede?! Kake bleščeče besede? Ah, da, spominjam se! Rekel sem mu »p r e k r a s n o !« tako mehanično, ob času, ko sem imel goste. To me je pripravilo do tega, da se nisem izjavil tako, kakor bi se bil moral in kakor sem mislil. Ali to glupo »prekrasno!« Imam to grdo navado, da rabim to besedo povsod, brez potrebe in neumestno. Tedaj, ko mi naznani služabnica, koliko je ura, ali kakšno je vreme, in če jem pečeno postrv, rečem »prekrasno«; celo, če obtiči moja galoša v blatu — »prekrasno« . . . Pojdi sedaj, raztolmači to Galjanovu ter ga prepričaj! Išči primernega načina in izgovora, da mu moreš znižati temperaturo. Prav pravi narodna modrost: »Brzega konja doideš, brze besede pa ne! . .« Sedaj začne deževati z zavitki, polnimi povesti, petdejanskih dram in otročjih črčkarij... Torej ta mladenič je grafoman, hrepeni po literarni slavi! Ta si lasti naslov »genija« . . . Kakšen nezmisel sem napravil! . . Ne, jaz mu moram pisati resno pismo, da ga iztreznim ter napravim konec tej grozéči korespondenci. Saj sem tako ves iz sebe vsled glavobolja.

Nilov niti pogledal ni rokopisa, nego ga je vrgel v neki predal.

In tudi pisma ni pisal Galjanovu. Dvakrat ga je pričel, a obakrat raztrgal. Težko mu je bilo, da komu pove kaj neprijetnega, pa da še prekliče tisto nesrečno »prekrasno«! Postajal je malodušen, kar ga je razburjalo . . .

Naj bode! Ne utegnem . . . izbrbral je z nejevoljo.

Nilov ni čakal dolgo. Prorokovani spisi — povest in drama — in ena pesem (oda, ki je proslavljala Nilova) so prispeli v celi svoji svežosti. Bili so deviški brez vsakega popravljanja, kakor so izišli iz duše, taki so ostali na papirju.

Nilov jih je zaklenil med ostale rokopise.

Pisma od Galjanova so prihajala pogostoma. Nilovo molčanje mu ni jemalo poguma; to si je tolmačil tako, da pač nujni opravki ovirajo »njegovega voditelja in njegov vzor« (tako je tituliral Nilova v svojih pismih). On celo ni več prosil odobrenja. Smatral je to za nekaj nepotrebnega; nadaljeval je samo s povečevanjem bogastva v predalu . . .

Tretjega meseca je prejel Nilov prvi del velikanskega romana »iz narodnega življenja«. Jezno vrže rokopis, ki je padel na tla, kakor da bi se razjokal; ostal je odprt na drugi strani. Brez tega slučaja Nilov ne bi bil izvedel, da je Galjanov njemu posvetil ta roman.

»Podlost«, zamrmra.

Sledeče pismo je bilo tragično. Galjanov je naznanil, da so ga izključili iz gimnazije, in metal je pušice proti svojim učiteljem ter njih »barbarstvu in nevednosti«.

»Ni dvojbe, da zaradi neobiskovanja šole,« pravi sam pri sebi Nilov. »To je bilo že davno pričakovati . . . No morebiti mu bode ta nezgoda v korist; on pride morebiti do zavesti, da začne natančneje premišljevati samega sebe.«

Nilov je izpustil pismo iz rok, kakor bi ga bila pičila osa. Nadalje mu je Galjanov naznanjal svoj trdni sklep, da se sedaj, ko je popolnoma svoboden, preseli stalno v mesto in da pod »velikodušnim pokroviteljstvom« Nilovim nadaljuje množiti bolgarsko književnost.

»Kdo me reši tega strašnega Galjanova?« zavpije brezupno.

Položaj je postajal resen. Nilov opazi v Galjanovih spisih znake pretrganih misli, bolne, razgrete domišljije. Na um mu je prihajalo prvo srečanje. Tedaj se mu je zdel drugačen . . . Spomnil se je svojih ugodnih razmišljevanj, ki jih je imel tačas, in ni jih odobraval.

Ali bi ne bilo bolje, da mu pove svoje mnenje brez sentimentalnosti? Da bi mu bil rekel: »Ljubi prijatelj! Vi ste razumen človek, pa se ne bodete jezili na mojo odkritosrčnost. Ne da bi tratili čas brez cilja, učite se, naužijte se znanja . . . Namesto da bi bili slab pisatelj, kakršen na vsak način postanete, bodite koristen državljan, pošten človek.« Takšen tuš bi ga bil porazil kakor strel, ali morebiti bi ga bil vendar rešil. Ostalo bi bilo samo pri prvem rokopisu in ne bili bi ga danes zapodili z gimnazije. Namesto te besede: »prekrasno« . . . Boljše je, da se pregrešiš in da vzameš pogum desetim talentom, nego pa da osrečiš eno nenadarjenost. Talenti si tako ali tako pridobijo priznanje, nenadarjenost pa se uniči sama. Sedaj je prepozno! Tudi poguma nimam in sram me je, da bi srečal nesrečnega Galjanova. Ne, ne! Želim svidenja! Vrag ga vzemi! Napravlja mi res že težko vest.«

Nilov je razumel zadnje pismo tako, da se Galjanov v kratkem napoti v stolno mesto. Bila je pomlad. On je nameraval napraviti izlet izven Bolgarije meseca maja. Izpremenil je svoj načrt in je zapustil Sofijo mesec dni poprej. Kakor da bi bežal!

Pustil je samo listič za Galjanova in naročilo, naj se mu izroče rokopisi.

Nilov se je mudil v Badnu več ko dva meseca. Prekrasni hribi in parki in veselo življenje v tem kraju so ga držali nepremagljivo. Vsak teden je potoval na bližnji Dunaj, da čita pri Mendelju bolgarske periodične spise. Iz teh je izvedel ves začuden, da Galjanov izdaje v Sofiji periodičen list, v katerem tiska svoje rokopise. Komu je posvetil svoj roman, je bilo izpuščeno.

»Padel sem v nemilost«, se je nasmejal Nilov, »in dobro je tako, slava Bogu! Pa saj je tudi koristno, če me Galjanov gleda kot zavidljivca!«

Samo dva kratka nemilostno-prezirljiva odziva so vzbudili ti nezreli spisi pri Nilovu in drugega nič.

Ko se je povrnil v Sofijo, pa ga je čakalo še žalostnejše iznenadenje. Izvedel je, da je Galjanov v blaznici. Neobuzdana besnost megalomanije vsled dolgotrajnega presilnega napenjanja mozga in rastočega razdraženja živcev vsled neuspehov ter skrajno ponižujoči sprejem njegovih literarnih nezrelosti sta pogubila to mlado, vročo glavo . . .

Nilov ni našel več duševnega miru.

Nekega dne se Galjanov otrese paznikov in pobegne v Kavun-Baglar (»Suhi vinogradi«) ter se obesi na neko drevo. Ko strela zadene Nilova ta vest. Čutil se je strašno prizadetega. Zdelo se mu je, da je nekako odgovoren za to nesrečo. »Ah, tako lahko bi ga bil privedel k pameti«, mrmral je sam pri sebi, »ko bi mu bil rekel trezno in razumljivo besedo, a ne te brezzmiselne »prekrasno«! Jaz sem neposredni ubijalec Galjanova.«

Teža tega priznanja je tiščala in dušila Nilova. Zvečer je vsled napete lastne muke in slabe svoje vesti mislil, da se mu zmeša, če se te muke nadaljujejo. In neka nepremagljiva želja, izpovedati se svojega »greha«, obtožiti se, kaznovati se ter s tem sebe olajšati, se je pojavila z veliko silo pri Nilovu. In naenkrat mu je padel na um neverjeten sklep. Zgrabil je za pero in napisal sledeči listek:

»Gospod župan!

Obveščam Vas, da resnični krivec tragične smrti Galjanove sem jaz! Priznavam svoje hudodelstvo in čakam pokorno vaših razporedb.

N. Nilov.«

Bilo je že pozno. Pustil je listek na mizi, da ga pošlje jutri na namenjeno mesto. Potem se je čutil olajšanega.

* * *

Zjutraj, ko se Nilov prebudi, je imel hudo mrzlico. Iznebil se je ni ves teden. To je pri njem napravilo blagodejno reakcijo. Nilovu se je povrnil večji notranji mir in samozatajevanje. Čudil se je sedaj svojemu postopanju, ko je prečital na mizi pozabljeni listek . . .

In od tedaj Nilov tudi v svojih spisih ni zapisal več besede »prekrasno« . . .

(Prevedel *A. B.*)

Ljubica, nič se ne jokaj . . !

Ljubica, nič se ne jokaj.
škoda za tvoje oči;
nič ne glej v bledo mi lice,
ven se v življenje ozri!

Klinčki vonjajo na vrtu,
slak na hladnici cvetí . . .
Ljubica, nič se ne jokaj,
škoda za tvoje oči!

Ljubica, nič ne prisegaj,
da me ne zabiš nikdar,
saj ti si mlada še, mlada,
sije življenja ti žar.

In ko na naši hladnici
zopet razcvete se slak,
spet tvoje vroče poljube
tihi poslušal bo mrak.

Mladen Mladenov.

Zarja.

In v zapuščeno dušo mojo
mi jutra posijal je žar . . .
To belo je obličje tvoje,
oči je tvojih živi čar.

Ti sama si mi zarja nova,
ti sama si pregnala noč . . .
Jasní, daní se spet obzorje
in svet je krasen ko nekoč.

V dno duše zvon velikonočni,
tvoj govor mehki mi zvoní . . .
Glej, vstajam k novemu življenju
in nove čutim spet moči.

Iljá Muromec.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal **Veljko Obradov.** (Bosna.)

I.

es južnoslovanski svet se pripravlja, kako bi dostojneje proslavil osemdesetletnico rojstva svojega dičnega pesnika fra Grge Martića. Tudi Slovenci naj se pridružijo temu slavju pesnika, čigar delovanje je bilo posvečeno slogi južnih Slovanov. To je kulturni ideal, za katerim težimo, odkar smo se literarno probudili.

Kakor so veliki možje vseh narodov in časov sami sebi postavljali spomenike, veličastnejše in krasnejše, nego bi jim jih mogla postaviti človeška roka umetnica na izpodbujo zahvalnega potomstva, tako je i hrvaški pesnik, oduševljeni blagovestnik sloge med Hrvati in Srbi, fra Grga Martić, izgotovil sam sebi spomenik, kateri mu bode razširjal slavo in ponos po vseh krajih hrvaškega naroda. In ravno radi tega je vredno, da se nekaj napiše in priobči v slovenvenskem kulturnem glasilu »Ljubljanskem Zvonu« o življenju in delovanju tega hrvaškega pesnika v XIX. veku, kateri spada v vrsto prvih mož posestrim dežel hrvaških. Tako bode bratski slovenski narod, dasi le v malih črticah, spoznal moža, katerega je porodila tema, ali katerega je blaga usoda in njegova darovitost in energija vendar o pravem času osvobodila teme in ga razsvetlila, da sam zasveti i vrstnikom svojim i potomstvu.

Nestor-pesnik Martić se je porodil dne 5. februarja leta 1822. v selu Rastovači blizu Posušja, to je v Ljubuškem kotaru. Očetu mu je bilo ime Grga, a sam je dobil na krstu ime Mato in je to ime zamenil z očetovim, ko je stopil v red svetega Frane.

Pesnik Martić ni zagledal prve svetlobe v naobraženi in bogati obitelji, ampak v preprosti kolibici kot kmečki sin. Toda tej kolibici je Bog podaril srečo, da je iz nje izšel človek, kateri si je s svojim neumornim trudom in delom pridobil za hrvaški narod več zaslug negoli mnogi sinovi hrvaških velmož. Leta 1834. je prišel Martić v samostan Kreševo, kjer je ostal do leta 1837. Ker je bil zelo nadarjen pa tudi marljiv, so ga sprejeli v red franjevski, in tako je prišel leta 1837. v požeški gimnazij, da bi nadaljeval svoje nauke. Ko je tudi tukaj dovršil z odličnim uspehom vse do šestega gim-

nazijskega razreda, so ga prestavili v Zagreb, da se ondukaj uči modroslovja. To je bilo leta 1839. V Zagrebu je pridno izpolnjeval svoje dolžnosti, to je dolžnosti dijaka; a poleg svojih naukov se je živo zanimal tudi za ilirsko gibanje. Občeval je, kadar je le mogel in utegnil, z možmi, kateri so bili na čelu temu gibanju, a osobito z Ljudovitom Gajem, Babukićem i Šulkom, kateri so kazali največ naklonjenosti in ljubezni do dijakov iz Herceg-Bosne in se trudili sprijateljiti jih z novimi idejami, katere so do onih dob bile tuje in neznane tudi v samih svobodnih hrvaških in srbskih deželah, a kako da bi bile znane v Bosni in Hercegovini, koder je gosta tema neznanja prekrivala vse stanove. Ilirstvo tako prešine in pridobi zase mladega Martića, da je takoj, kakor je bil od narave pesnik, začel zlagati pesmi s podpisom »Ilir iz Hercegovine«, »Ljubomir Hercegovac«, »Radovan« itd. Prvo svojo pesem je priobčil v »Danici« pod naslovom »Zahvalnica bosanskih fratara maršalu Lavalu Nugentu«, ko je ta-le ponudil bosanskim fratrom za semenišče svojo grajščino Dubovac pri Karlovcu leta 1840.

Dasi Martić ni ostal dolgo v Zagrebu, ker je že leta 1840. po zaključku ogrskega sabora (consilium Hungaricum) moral zapustiti Zagreb in oditi v Stolni Beli grad, da se posveti bogoslovskim naukom, vendar se je toliko oduševil za narod in delo i z besedo i dejanjem, da je od onega časa pa do današnjega dne, ko se je izmučen od dolgotrajnih in težkih naporov moral zateči v samostanske zidine Kreševa, vedno bedel in deloval za blagor zapuščenega naroda svojega v tužni mu domovini Herceg-Bosni. Martić je dovršil bogoslovske nauke leta 1844. Že leta 1847 je postal duhovni pomočnik župe v Žepču, a izza treh let — 1850 — je bil premeščen v Sarajevo kot župnik. Zares, to je bilo veliko odlikovanje za mladega fra Martića, da bode katoliški župnik v glavnem mestu Herceg-Bosne, a to v času, ko je Omer paša Latas gospodoval Bosni in Hercegovini. Martić je razumel pridobiti si z diplomatskim delom svojim simpatije tega poturčenjaka (poturice) ter tako uspešno dolovati za svoj red in svojo čredo.

V Sarajevu je ostal Martić do leta 1854., toda že leta 1856. se je zopet povrnil v Sarajevo kot župnik. Ves čas ni zanemarjal svojega privatnega dela in se je trudil, da se čim bolj utrdi osobito v francoskem jeziku. Ko pa so mu začele dohajati vesti o raznih nezgodah raje v Hercegovini, o junaštvu tlačene raje, navdahnjen po vili pesnikinji, začel je tudi on v duhu narodne junaške poezije opevati junaška dela svojih rojakov. V tem času je izpeval prvi svoj epos:

»Drago Obrenov«. Nato je spisal svoj drugi epos »Luka Vukalović i boj na Grahovcu« in veliko epsko pesem »Bojevi turski i crnogorski«. Težavnejši dnevi so napočili za Martića, ko je moral mirno selsko življenje zameniti z bučnim in nesigurnim v sedežu turske uprave za Bosno in Hercegovino — leta 1863. Od tega leta pa do konca leta 1878. je ostal Martić v Sarajevu. Martić je tačas bil često v smrtni opasnosti, a osobito leta 1867., ko si je nakopal nemilost vezira Topal-Osman paše. Ker se je bal hišne preiskave, je skril v žitnico epsko pesem »Osmanido«, v kateri je verno opisal kakor slaba tako tudi dobra svojstva tega vezira. Te pesmi ni več našel. Obžalovati nam je to izgubo, ker je to po mnenju samega pesnika njegovo najboljše pesniško delo in bi, da je imamo pred seboj, bilo še večji svedok njegove pesniške veličine nego je zbornik njegovih eposov, kateri se imenuje »Osvetnici«.

Martićevim junaškim pesmim, katere so spevane v duhu narodne junaške poezije, zagotovljena je slava v hrvaški književnosti. Te vrste pesmi so, kakor rečeno, »Osvetnici«. Ostala dela Martićeva so znana po svojih posebnih imenih. Nesmrtnost so pa Martiću izvojevali edino njegovi »Osvetnici«, dočim bi po ostalih svojih delih bil samo »mediocris poeta«, a ne veliki pesnik ali, kakor nekateri hočejo, svetovni pesnik. Kakšni so torej »Osvetnici«, ki so temelj Martićeve nesmrtne slave?

(Dalje prihodnjič.)

Večerna romanca.

Davi tam na tihi vasi
peli fantje so glasnó.
Trije fantje, mladi fantje
tako pesem si pojó:

»Tam za gričem, za gozdičem
hiša bela nam stojí,
v hiši beli osameli
bivajo nam ljube tri.

»Prva deva plavolaska
hoče iti v samostán,
a mi fantje, mladi fantje,
se postavimo ji v bran.

Druga deva črnooka
smrti čaka in želí — —
mi pa jo že naučimo
ljubiti mladostne dní . . .

»Tretja deva, deva bleda
plaka po zgubljenih dneh —
mi pa damo ji odvezo
za njen ne storjeni greh . . .

»Tam za gričem, za gozdičem
hiša bela nam stojí,
v hiši beli osameli
naše bodo ljube tri!«

Nataša.

Književne novosti

Dr. Franz Prešeren, Deutsche Gedichte. Gedruckt und verlegt Laibach 1902 bei Ig. v. Kleinmayr u. Fed. Bamberg. — Kaj naj vzamem pri tej knjižici pod kritično lupo? Ali Prešerna kot nemškega pesnika? Ali slovstvenega zgodovinarja, ki je izdal navedeno zbirko nemških Prešernovih poezij? Ali, kakor po stari šegi, papir in tisk? V prvem oziru bi imela kritika izdatno zamudo in zgrešila bi glavni svoj smoter. Prišli bi tudi nekako v konflikt s priznanim, četudi ne posebno modrim pregovorom »De mortuis nil nisi bene«. Kajti pri vsej pobožnosti, s katero se približujemo Prešernovemu geniju, ne moremo tajiti, da ni vse sijajno, kar se tu pod njegovim imenom solnči. Zgodilo se je Prešernu glede nemščine pač tako kakor Goetheju glede francoskega jezika. »Soll ich französisch reden?« je pisal iz Geneva »eine fremde Sprache, in der man immer albern erscheint, man mag sich stellen wie man will, weil man immer nur das Gemeine, nur die groben Züge und noch dazu stockend und stotternd ausdrücken kann«. S tem nočem nikakor trditi, da Prešeren ni bil zmožen, pesniti v nemškem jeziku, dasi tudi v gramatikalnem oziru ni vse vzorno. Primeri kitico »Ihn nahm hinweg ein einz'ger Blick, ihn bringt nicht wieder kein Geschick« (str. 7) ali prvi dve kitici soneta na str. 15. »La grammaire, qui sait régenter jusqu'aux rois« pravi, če se ne motim, Molière nekje. No, Prešeren je semintja pokazal, da stoji tudi v tem oziru nad kralji. Toda tega mu nočem očitati, kajti vobče se moramo čuditi, kako gladko razmeroma je tekla vezana nemščina izpod Prešernovega peresa. In tudi izražene misli, vsebina nemških izvirnikov se smejo meriti z marsikaterimi ustvaritvami sodobnih nemških romantikov. Toda ravno to mi moti uživanje teh pesmi, da me preveč opominjajo na »gojiteljico«, kakor imenuje Prešeren nemško kulturo v sonetu »Des Sängers Klage«. Dasi je tudi v slovenskih pesmih marsikaj, kar je vzraslo na tleh nemškega romantizma; slovenski jezik, zlasti pa njega domači gorenjski kolorit nas odpeljuje iz Weimara in Jene tje gori »v srečno, drago vas domačo«, v krasno solnčnato Prešernovo domovino. In tako nam pristna narodna barva Prešernovega jezika v nekaterih pesmih pokriva tuje ideje, tuje misli ali vsaj tuje inspiracije, kar je seveda glede nemških poezij izključeno. Sicer je pa ravno dejstvo, da nam Prešeren kot nemški pesnik ne ugaja tako kakor kot slovenski, sijajno izpričevalo za to, da je bil vendar eminentno slovenski pesnik.

Toda dosti o tem! Ni umestno govoriti o nemškem pesniku Prešernu, temveč o slovenskem Prešernu, ki je ustvaril tudi par nemških poezij. To se pravi: omenjena zbirka ima za nas vrednost, ker je to pesnil naš največji lirik pretekle dobe, torej relativno, individualno, osebno vrednost. Zbirka bi bila torej v prvi vrsti le zanimiva, literarnozgodovinsko zanimiva, če bi ne bile skoraj vse tukaj priobčene pesnitve že objavljene v Vidičevi nemški izdaji Prešernovih poezij.

Tako nam pa Pintarjevč zbirka ni mogla prinesti veliko novega, in zato se nam tudi ne vidi potrebno, oceniti posebej delovanje izdajateljevo.

Da je zunanja oprema knjižice elegantna in lepa, ni treba poudarjati pri tiskotvoru, ki nosi Bambergovo tvrdko na čelu. *Dr. Gojmir Krek.*

Zofka Kveder: Ljubezen. 1901. V lastni založbi. Tiskala tiskarna »Edinost«. Cena K 1·60. Zofka Kveder je stopila z novo knjigo pred slovenski svet. Celi knjigi je predmet ljubezen! . .

Ako čita človek naslov »Ljubezen«, pričakuje skoro, da ga čaka v knjigi vrsta himen, vrsta slavospevov na zmisel in pomen tega mogočnega čustva. No, kaj takega nam gospodična Zofka Kveder ni nameravala podati. Njej je bilo le na tem, da nam pokaže različne strani ljubezni, včasi take strani, ki se v življenju navadno prezro . . .

Ne samo pri nas, tudi drugod se je gledalo zadnje čase skoro izključno na to, kako obdelava ta ali oni pisatelj svoje predmete. Kdor je bil izvirnejši, nenavadnejši v tem oziru, ta je veljal za večjega umetnika, pri tem pa se je često zamenjavala umetnost z afektacijo. Tudi gospodična Zofka Kveder je v svoji knjigi »Misterij žene« še malo preveč hlastala po izvirnosti v obliki, in to je bilo deloma krivo, da se je izrekla o knjigi obsodba, katere po mojem mnenju ni zaslužila. Vsekakor bi se bilo dalo v knjigi to in ono pohvaliti. V zbirki »Ljubezen« je oblika mnogo enostavnejša, da, bojim se, da je zašla pisateljica hipoma v nasprotni ekstrem in da je zdaj oblika, katere se poslužuje, preenakomerna. Dramatiška oblika je včasi jako umestna in ima to prednost, da nam stavi vse mnogo živeje pred oči nego pripovedna, nikakor pa ni prikladna za vse predmete. Tako se vsaj meni zdi, da bi se bil dal sujet precej prve piece »Tuje oči« obdelati na drug način mnogo bolje. Ta proizvod, dasi lep v nekaterih posameznostih, mi sploh ne ugaja posebno. Moža Vandinega jaz ne razumem prav. Njegova žena žaluje po umrlem otroku, a on pride ter ji razodene, da ima sina, kateremu mati je neka služkinja — precej čudna ženska, ki niti noče vzeti očeta svojega otroka za moža, menda zato ne, da ima lahko otroke še z drugimi. — Ali misli pisateljica, da mož ženi kaj takega tako lahko razodene? . . Dva znanca, lahko rečem, dva prijatelja sem imel, ki sta si v podobnem položaju vzela življenje od sramote! Mož ne more nikdar vedeti, kako njegova žena sprejme tako vest. Preveč se tvega s tako samoobtožbo! Da se stori kaj takega, za to morajo biti posebni tehtni razlogi, z drugimi besedami, stvar mora biti motivirana. »Pa saj so razlogi!« poreče morda pisateljica. »Vanda žaluje po otroku, njen mož ji hoče nadomestiti to izgubo s tem, da ji dovede drugega, tudi svojega otroka!« Nekaka tolažba naj bi bila torej to za ubogo mater?... Ah, v tem se Vandin mož moti in pisateljica ž njim!

»Zimsko popoldne« je prizor med dvema visokošolcema — trpinoma. Ta prizor pravzaprav ne spada v knjigo, ker ne igra ljubezen v njem nikake prave uloge. Predmet je star, obrabljen. A pisateljica ga je porabila za to, da je izrekla nekaj prav lepih, izvirnih misli.

»Pri branjevki« — v tem prizoru nam je hotela pisateljica pokazati, da bije včasi tudi v prsih preproste ženske plemenito srce, dočim se pri takozvanih izobraženih često pogreša.

»Strti« — ta črtica je ena najboljših v zbirki. Sicer se nahaja v njej semtertja kaj pretiranega. Da bi bil mogel kak doktor konstatirati, da je prišlo dete vsled moževe krivde mrtvo na svet, se mi ne zdi samo neverjetno, temveč naravnost nemogoče. Ako prezremo to malenkost, moramo reči, da je posegla pisateljica s to črtico globoko v življenje.

»Pravica do življenja« je drama v štirih dejanjih, v kateri pa pisateljica v uvodu sama pravi, da nì bila pisana za oder. Stvar pri tej drami je

ta, da ji nedostaje dejanja. Preveč razblinjena je. Ako bi bila pisateljica to, kar nam je nameravala s to dramo povedati, združila v en sam akt, bi bil učinek vsekakor večji.

Po mojem mnenju tudi povest ne sme biti brez vsega dejanja. Zakaj?.. Zato, ker se življenje najbolj razodeva v dejanju, in ker nam je pravzaprav le iz dejanja mogoče posneti človeške misli in čustva! . . Res, tako zvana duševna analiza je nekaj lepega, če je istinita — toda kje je tu kontrola! Pisatelj nam podaje duševno analizo le na dva načina lahko: ali tako, da se poglobi v situacijo svojega junaka, ali pa tako, da z ostrimi očmi opazuje človeške značaje, motri delovanje posameznikov ter jih prouči tako natanko, da dela iz njih početja lahko zaključke glede njih duševne razpoloženosti. Zato pa dejanje tudi v povesti ni tako postranska reč, kakor mislijo nekateri. Pravo razmerje med zunanjim dejanjem in duševno analizo je pač tudi eden glavnih pogojev za vsak leposloven umotvor! . . Še manj nego povesti se more pogrešati dejanje pri drami.

Da starši iz sebičnih namenov silijo hčer, da bi vzela neljubljenega moža, je nekaj starega. A to niti ni glavna stvar v drami. Poglavitno ulogo igra tu bratova ljubezen do sestre. Kdo ve, če bi ne imela ta drama tudi na odru uspeh, ako bi bilo dejanje, ki je zdaj porazdeljeno v štiri akte, bolj kondenzirano in koncentrirano! . . .

Najboljša stvar v zbirki je po mojem mnenju zadnja, t. j. enodejanka: »Ljubezen«, o kateri pravi pisateljica, da bazira na isti ideji kakor drama »Pravica do življenja«. Meni se vidi, da je »Ljubezen« nekak »gegenstück« ravnokar omenjene drame.

No, »Ljubezen« ni tako brez vsega dejanja in ni tako zgolj le okostje, kakor misli pisateljica! Odveč je v igrici morda oseba Brankova, pa stari Koder in njegova žena naj bi se malo bolj razločevala v svojem mišljenju in govorjenju. Sicer trdijo, da si postaneta mož in žena, ako živita dolgo let skupaj, celo po licih podobna. A vselej to gotovo ni res in vsekakor bi bilo bolj dramatiško, ako bi se stara dva ne odločila oba tako naglo umreti. Na ta način bi se njijno započetje, ki pride zdaj nekoliko nepričakovano, lahko še bolje motiviralo. Vsekakor je pisateljica na ta svoj proizvod lahko ponosna! Konec ni samo izviren, ampak tudi v resnici krasen. Tista pretrgana, smrtna molitev na koncu pretresa človeka . . .

Prav od srca želim, da bi Slovenci prav pridno segali po knjigi ter se izkazali tako hvaležne neumorno delavni pisateljici, ki je dokazala že večkrat, da je umetniški talent, od katerega pričakujemo še mnogo lepih stvari.

Dr. Fr. Zbašnik.

Jakob Dimnik: Avstrijski junaki. 17 podob. Založil pl. Kleinmayr & Bamberg. Ljubljana 1902. Cena? — Ta 117 strani obsegajoča knjiga je vse hvale vredna, ljudskim šolam kakor nalašč došla. Opisani so v njej po raznih virih N. Salm, J. Kacijanar, Ž. Herberstein, H. Turjaški, A. Turjaški, N. Zrinjski, R. Starhemberg, J. Sobienski, K. Lotarinški, Montecuccoli, E. Savojski, Lavdon, J. Vega, A. Hofer, Nadvojvoda Karel, maršal Radecki, nadvojvoda Albreht, admiral Tegethoff, b. Kuhn in b. Čehovin. — Pridejanih je 15 bojnih junaških pesmi, največ narodnih, ena poslovenjena in ena Aškerčeva (»Mea Kulpa«). Učitelji pa tudi odrasla mladina bodo to knjigo gotovo s pridom rabili.

S. Rutar.

Dostavek uredništva. Mi menimo, da naj se današnji mladini postavljajo za vzornike pač tudi tisti možje, ki so si za razvoj človeške kulture pridobili zaslug na mirnem polju znanstvenega, umetniškega in humanitarnega dela sploh. Učenjake, iznajditelje, mislitelje in epohalne pisatelje ter človekoljube vseh narodov in časov — take duhove mora poleg vitezov meča seveda tudi dobro poznati naša mladina v XX. stoletju! Pričakujemo, da se izda kot dopolnek in pendant še knjiga v našem zmislu.

Slovensko-amerikanski koledar za l. 1902. Založilo in izdalo uredništvo »Glasa Naroda«. VIII. letnik. New-York. Natisnila pl. Kleinmayr & Bamberg. Vel. 4°. 88 str. Lep koledar so izdali naši amerikanski rojaki za tekoče leto! Poleg navadne koledarske vsebine ima knjiga vse polno zanimivega čtiva, tako da koledar ni primeren samo za naše prekomorce, nego tudi za nas v stari Evropi. Gospod Trstenjak je temeljito opisal našo belo Ljubljano v narodnem, socialnem in kulturnem oziru ter dokazal, kako se naše mesto lepo razvija izza potresa. Članek je bogato ilustrovan. V uvodu temu članku je opisal pisatelj pravega ustvaritelja moderne Ljubljane, g. župana Hribarja, čigar portret prinaša koledar. Poleg Trstenjakovega članka čitamo ilustrovani opis razstave v Buffalu izpod peresa gospod Zmagoslava Valjavca. Gospod Kristan je objavil »Sprevodnikovo povest« in »Lakoto«. Za tem čitamo še več zanimivih črtic iz amerikanske domovine, letno kroniko itd. »Slovensko-amerikanski Koledar« je dika vsakega slovenskega salona. Cena 1 krona.

Novi akordi. 4. številka. Januar. Urednik dr. Gojmir Krek. Založnik L. Schwentner v Ljubljani. — Ob novih akordih čitamo tudi v tem sešitku nova skladateljska imena. Ponašati se sme dr. Krekov glasbeni zbornik, da kliče z vsakim sešitkom na dan nove ustvaritelje domačih akordov. Karel Jeraj je eden izmed teh novih, spesnil je z živim temperamentom gondoljero za klavir »Lepo Vido«, melodijozno skladbo, stremečo po sijajnem hrupu in topečo se ob patetičnih izrazih v valovih srčne strasti. Delo ljubeznive hipne invencije je Josipa Procházke »Barkarola« za klavir, drobna skladba prijazne melodičnosti. Isti skladatelj podaje v tem sešitku še »Nokturno« za gosli in klavir, tožno zabarvano, drhteče ob akcentih boli v opojenosti hrepeneče duše. Čutapolna pesem noči je tudi dr. Gojmira Kreka solonapev »Prošnja«. Zvesto in kongenialno se naslanjajoča na besedilo prelepe Lenanove pesmi, budi skladba ono divno razpoloženje, ki se gane v duši ob miru in milobi sanjave noči. Nagajivost je temeljni značaj Oskar Devovemu solonapevu »Mak«, umerjena razposajenost ljubkuje v njem z dobrodejnim humorjem; skladatelj-novinec je ustvaril v »Maku« simpatično, neprisiljeno skladbo vesele fakture. V zboru dr. Gojmira Kreka »Idila« za mešan zbor se zrcali fino stiliziranje, iz Frana Koruna čveterospeva »Potrkali na okno . . .« pa se glasi pristni narodni ton. Mojstrski je Antona Foersterja moški zbor »Povejte ve planine«, odlikuje ga enotnost koncepcije, in učinljivo vzgrajen je eden najboljših in najlepših njegovih zborov. Tudi organisti najdejo v tem sešitku prispevek k svoji literaturi Ignacija Hladnika krepko se glaseče, gladko izdelano »Fugo« na Nedvědovo mašno temo »Srca k Tebi povzdignimo«. *Dr. Vladimir Foerster.*

Album slovenskih napevov. 50 slovenskih narodnih napevov za klavir priredil Fran Gerbić. II. zvezek. L. Schwentner v Ljubljani. Cena 3 K.

Kdor hoče umetne cvetlice narediti ali divje rastline kultivirati, temu je treba nežne, čuteče roke in bistrega očesa za naravo. Isto velja glede umetnika, ki izkopava melodije iz domače zemlje, da jih presadi v bajno blesteči vrt umetne umetnosti. Malo komu se to posreči, ne da bi mu mogli oporekati to ali ono. Ali ostanejo napevi pod umetnikovimi rokami tako divji, kakor so vzrasli tam zunaj na kmetih, ali jim vzame umetnik preveč onega pristnega, svežega parfuma, po katerem diši naravna narodna glasba. Med tema dvema sirenama je težko najti pravo pot. Profesor Fran Gerbić ima posebno spretno in srečno roko za obdelovanje narodnih melodij. On jim ne vzame nič od njihovega priprostega značaja, in vendar se nahaja semintja marsikatera lučica, ki daje celotni sliki bolj distingvirano, moderno barvo. On pomaga pri harmonizaciji, kar je edino pravilno stališče glede prireddeb narodnih motivov. Mogoče, da bi bil smel postopati v tem oziru še bolj samostojno, bolj emancipirano od narodnih harmonizacij. Vsaj glasbeni sladostrastniki to morda na nekaterih mestih žele. Glavna stvar pa je, da je srednje izobraženo občinstvo z delom zadovoljno. Kajti ne zgornjim desetim tisočim, temveč malim ljudem v umetnosti je namenjena ta zbirka. Srednji muzikalni stan pa bode imel z II. zvezkom albuma isto veselje kakor s prvim, ki je doživel lani drugi natisk. Quelle affaire pri nas Slovencih! Torej če zabeležimo, da je drugi zvezek Gerbićeve zbirke po istih načelih in v istem duhu urejen kakor prvi, dali smo mu dovolj priporočil na pot. Naj g. Gerbić zaslužno svoje delo nadaljuje. Slovenski pianisti in pianistinje mu bodo hvaležni. *Dr. Gojmir Krek.*

Koncert »Glasbene Matice« v proslavo 60letnice skladatelja dr. Antona Dvořáka, častnega člana imenovanega zavoda, dne 5. januarja t. l. Program je imel bolj instrumentalen nego vokalen značaj; obsegal je večinoma orkestralne točke ali vsaj večinoma točke, pri katerih je stal orkester v ospredju. Priznavamo hvaležno obzirnost na občinstvo in dobro željo, da bi se naši poslušalci seznanili tudi z najnovejšimi instrumentalnimi deli mojstra Dvořáka. Razen tega je bilo nastopanje en masse na zunanje opravičeno s slavnostnim namenom tega koncerta in z dejstvom, da je Dvořák vendar v prvi vrsti instrumentalist. Torej vodstvo »Glasbene Matice« nam je predstavilo Dvořáka kot programnega glasbenika. Igrali so simfonični pesmi »Divja žena« in »Golobček« ter uverturo »Karneval«. Prvi dve kompoziciji sta programni skladbi s programom, tretjo moramo smatrati za programno kompozicijo brez programa; vsa tri dela se pa odlikujejo po izredni duhovitosti, bogatih melodičnih mislih, finem koloritnem okusu in mojstrski instrumentaciji. Temu mora celo zagrizeni nasprotnik ultraprogramne glasbe pritrditi.

Kdor ljubi glasbo kot tako, torej absolutno glasbo, temu bo ouvertura »Karneval« najbolj pri srcu. Dvořák slika v tej ouverturi, katero je Hanslick izvrstno imenoval »škrlatno uverturo«, v nasprotju k »svetlo zeleni« uverturi »V naravi« veselo šumeče, strastno hrepeneče pustno življenje v blestečih bengaličnih ognjih. Med hrupno gibanje pa vpleta kot krasen nežen kontrast ljubezensko šepetanje dveh zaljubljencev, melodiozen srednji stavek poln poezije, v katerem pojejo gosli v sočnatih legah najprisrčnejšo milostinko. V tej uverturi dokazuje Dvořák, da je resen umetnik, ki se je veliko naučil, da pa pri vsej akademični učenosti ni izgubil naivnosti in svežosti glede ustvarjanja melodij.

Kdor išče v skladbah duhovitih posameznosti, ta je imel gotovo svoje posebno veselje na »Divji ženi« in na »Golobku«. Dvořák nam je podal v tej simfonični pesmi programno glasbo v najboljšem zmislu besede, torej glasbo brez hipermodernih ekstravaganc in brez otročjih igrač. Vse kaže mojstra v iznajdbi melodij in zanimive ritmike.

V baladi »Golobček« je narisano življenje hudobne ženske po smrti svojega moža, katerega je zastrupila. Nenaravnih ritmičnih ali melodičnih, osobito pa abstruznih onomatopoetičnih pikanterij iščeš po Dvořákovih partiturah zastonj. Tam ni nič profesonalnega, pa tudi nič specifično virtuoznega.

Med temi orkestralnimi deli je pel dvorni operni pevec, g. Fran Pacal, arijo iz Dvořákove opere »Dimitrij« s spremljevanjem orkestra, par pesmi ob spremljevanju klavirja in z gospodično Miro Dev 3 dvospeve, med njimi tudi enega iz oratorija »Sveta Ljudmila«. Gospod Pacal ima gladek, dobro izšolan, dosti obsežen organ in prednaša z umetniškim okusom. Pesmi poje kakor Gregorčič nežno, milo, žensko. Pacal je lirik, krepkih dramatičnih akcentov se izogiba. Da je bila gdč. Dev na svojem mestu, ni treba poudarjati. Za debelo orkestralno spremljevanje pa je bil njen glas prenežen, premajhen, preveč en miniature: Lev, ki položi svojo težko šapo na milo igrajočo se mačkico.

Na koncu koncerta je pel pevski zbor »Glasbene Matice« 2 Dvořákova mešana zbora, in sicer à capella »Padle so pesmi v dušo mi« in s spremljevanjem orkestra »149. psalm«; vse kakor navadno precizno, natančno in vestno sledeč intencijam dirigenta, oziroma skladatelja.

Kakor zbor je vodil g. prof. Hubad tudi vojaški orkester k častni zmagi. Čudili smo se, da more civilen dirigent pri vojaških instrumentalistih v kratkem času toliko lepih uspehov doseči. Javnost izreka g. prof. Hubadu srčno hvalo za vestni trud, s katerim pripomaga koncertom našega prvega glasbenega zavoda do tolikega občnega ugleda. *Dr. Gojmir Krek.*

Koncert Emanuela Ondřička. Mlad virtuoz na goslih se je predstavil dne 11. januarja Ljubljani, 19letni Čeh Emanuel iz umetniški že proslavljene rodovine Ondřičkov. Vsem dobro znani virtuoz Frančišek Ondřiček mu je najstarejši brat, pa tudi drugi brat Karel, živeči v Bostonu, je virtuoz na istem glasbilu, na goslih, ki so pripomogle imenu Ondřiček do one veljave, ki ga ima danes. Redek primer pač, da vzgoji ena rodovina v bratih kar tri enakovredne umetnike.

Mladi Emanuel Ondřiček je absolviral svoje glasbene študije stoprav pred letom dni, bil je gojenec praškega konservatorija, učenec prof. Otok. Ševčika. Profesor Ševčik, star 50 let, je sedaj 10. leto na praškem konservatoriju. V mlajših letih sam koncertujoč virtuoz, je prišel l. 1874. v Rusijo, kjer je ostal do l. 1892. kot učitelj in pozneje vodja, organizator in reformator Kievskega konservatorija. Ševčik se je proslavil v tej dobi kot neprecenljiv pedagog, ki si je ustvaril lastno učno metodo. Metodo to uveljavljajo ob pedagogiških učnih delih, ki jih je Ševčik izdal, tudi na konservatorijih v Berlinu, na Lipskem, v Hamburgu, v Parizu, Londonu in New-Yorku; znano je danes Ševčikovo ime kot najboljšega izmed živečih evropskih pedagogov igre na goslih.

Svojo pedagoško zmožnost je dokumentiral Ševčik, sedanji praški profesor, vidno ob dejstvu, da je poslal v svet tekom zadnjih 3 let kar tri virtuoze, vsemu svetu že predobro znanega Jana Kubelika, Emanuela Ondřička in lani Jaroslava Kociana.

Trojica nadarjenih teh Ševčikovih učencev poletava sedaj po širnem svetu, Kubelik si pridobiva ravnokar vesoljno Ameriko ob nečuvenem uspehu, in posetil je izmed njih drugoimenovani, Ondřiček, našo Ljubljano. Virtuoznost njegove igre je vzorna, presenetljiva in moški se že vede v samozavesti mladeniški umetnik. Krepka moč mu doni izpod loka iz strun, in resnoba muzikalnega mišljenja se zrcali že sedaj v njegovi interpretaciji. Vse kaže to, da ne zaostane najmlajši Ondřiček za bratom Frančiškom, ki si je ravno kot globoko čuteč muzik pridobil posebno slavo med virtuozi - violinisti. In morda Kubelik mladega Ondřička prekosi po blesteči svoji, briljantno lahkotni in genialno okriljeni virtuoznosti, smemo biti prepričani, da bo Ondřičku, ko dozori v popolnega moža, pridobivala pozornost temeljitost tehnike, ki jo pa navdaja toplota globoko čutečega srca in življenska moč mislečega, tvorečega duha.

Spremljevalec na klavirju Charles Veyrych se je izkazal kot tak prav dobrega, pa tudi v dveh solistovskih nastopih je ostal kos svoji nalogi, srečno interpretujoč, in pridobil si je simpatije po fini, nevsiljivi svoji igri.

Dr. Vladimir Foerster.

Koncert čeških filharmonikov iz Prage dne 19. januarja t. l. Izpregovorila je k našim srcem češka glasba, izpregovorila je ob zvokih znamenitega, velikega orkestra čeških filharmonikov, ki so posetili belo Ljubljeno v ponedeljek 20. januarja. Ploskanje, s katerim je nazdravljalo občinstvo izvršujočim glasbenikom, je bilo neprisiljen hvalospev iskrenega navdušenja, tako toplo, soglasno in odkritosrčno podano, da je pretreslo po svoji mogočnosti pač i priznanja vajene koncertante. Živo ostane v spominu vtisk, ki ga je vzbudil sijajni koncert čeških filharmonikov, in zagotovljene ostanejo simpatije temu orkesterskemu združenju, kadarkoli poleti nazaj v Ljubljano k ponovljenemu nastopu.

Na temelju koncertnih prireditev opernega orkestra »Narodnega divadla« v Pragi sloneč, je češka filharmonija mlado združenje, obstoječe v sedanjem sestavu stoprav od oktobra l. l. V svoji sedanji organizaciji se je to združenje osamosvojilo od Narodnega divadla in hoče služiti v naprej kot samostojna korporacija, da širi doma in ob potovanju po tujini češko glasbeno literaturo. Vodja je češkim filharmonikom Ludvík Vítězslav Čelanský, resoluten, ognjevit mlad umetnik, znan tudi kot skladatelj modernega mišljenja.

Tehniško znanje, s katerim se ponaša orkester, je virtuozno, dokaz o tem je podala že prva koncertna točka, Smetanova uvertura k »Prodani nevesti«. Igrali so jo filharmoniki z vervo in z ognjem, ob katerem je kar izpreletavalo presenečenega poslušalca, taječe mu dih in mameče ga z bleskom sijajne soigre. Grandioznost Smetanove simfoniške pesmi »Vltava« in Dvořákove splendidne uverture »Carneval« je dala orkestru priliko, pokazati mojstrstvo v stopnjevanju obsežne skale dinamiških nians, segajoče tja do najburnejšega, gromovitega fortisima, Fibichova divno nežna seljanka »V podvečer« pa je zvabila orkester k umetniški izrednemu poigravanju z najrahlejšimi strunami svoje duše; ko mehki dih poezije tajnostnega večernega mraka so splavali orkestrski toni v sanjavi pianisimo. V Dvořákovi dur-simfoniji, skladbi klasičnih oblik, se je odlikoval orkester po tematiški precizni izvršitvi fraziranja in po poglobljenosti pojmovanja glasbenih krasov prelepe partiture. Dodali so hvaležnemu občinstvu v zahvalo valček iz Čajkovskega opere »Evgenij Oněgin«.

Koncert, poln sile in srčnosti, poln ognja in navdušenja, je svedočil o izborni organizaciji koncertujočega orkestra. V ospredju stoji skupina pihal kot najmočnejša opora vse moderne orkestrske umetnosti. Harmonija pihal je v svoji celoti krasno ubrana, po zvoku vzorno proporcionirana, tako da ne ruši enotnosti, ne v barvi ne v zvoku. Godala se vedejo elegantno, odlikujoč se pred vsem v violončelih po mehkoti soigre v kantileni, in tvorijo v hitrih pasažah zelo rutinirane skupine.

Z zanimanjem hočemo slediti daljnemu nadobudnemu razvoju umetniškega delovanja inteligentnega češkega orkestra, ki si je stavil idealno nalogo, popularizirati dragocenost češke glasbe po širnem svetu. Vest, da posetijo filharmoniki Ljubljano zopet še letošnjo spomlad, pa nas navdaja z zadovoljstvom, da je uzadovoljil tudi filkarmonike veliki uspeh, ki so ga dosegli med Slovenci.

Dr. Vladimir Foerster.

Slovensko gledišče

A. Drama. — 2. januarja so igrali Davisove »Katakombe« v Kesslerjevem prevodu. Katakombe — čuden naslov! — nam kažejo tisto socialno lestvo, po kateri plezajo uradniki kvišku s pomočjo protekcije, raznih, tudi ženskih spletk itd. Drama, pravzaprav vesela igra, je dobra satira iz birokratske srede, ima veliko ostrih značajev, zajetih naravnost iz življenja, pa tudi dosti — neverjetnosti, ki služijo samo za efekt. Jako spretno zna Davis ravnati s kontrasti. Igra, s katero se je naš repertoar obogatil, je bila skrbno uprizorjena. Vsi igralci, moški in ženski, so izvedli svoje uloge z umetniškim taktom, tako da smo bili popolnoma zadovoljni. — 18. januarja pa smo videli na slovenskem odru prvikrat Schillerjevo »Devico Orleansko«. To klasično-romantično tragedijo je bil prvikrat prevedel Koseski, toda njegov prevod je absolutno neporaben. Če čitaš Koseskega verze, te vije zdaj krč, zdaj se moraš krohotati in od samega smeha jokati, ko vidiš, da ljubi Koseski nikoli ni znal slovenski. Tako brezvestno še nobeden slovenski pisatelj ni ravnal s svojim jezikom kakor Koseski . . . . Za oder je »Devico Orleansko« na novo in to dobro prevedel gospod Etbin Kristan. Tragedija se je vobče predstavljala prav dobro, posebno »Jeanne d'Arc« sama je bila popolnoma na mestu. Pri predstavi je tudi vsakdo lahko videl vse vrline in vse hibe Schillerjeve romantično-patetične Muze. Čisto nepotrebno je, da je Schiller prezrl zgodovinski fakt, da je bila Ivana sežgana na grmadi. Tragedija bi bila dobila s takim koncem seveda čisto drugo lice, a zgodovina se ne sme tako potvarjati in kvariti, kakor jo je kvaril Schiller! Za naš ukus tudi niso več tisti neskončni monologi. Ali vzlic temu je snov sama veličastna in dostojna, da se obdela dramatično. Mislimo pa, da bi imela »Devica Orleanska« kot opera, ki bi jo uglasbil pravi mojster, lepši uspeh . . . Nečesa ne smemo zamolčati! Pri uprizoritvi »Device Orleanske« je igrala tudi skopost veliko, a klavrno ulogo. Kadar se je govorilo o velikih množicah ljudstva, kukalo je na odru izza kulis

kakih petero ljudi! To je bila tista nešteta množica! Če se kaže klasična tragedija, naj se kaže tako, kakor treba! Od veličastnosti do smešne karikature je samo en korak. Ta ščedljivost ni več ščedljivost, nego gledišču samemu pogubna skopost. Dovoljujemo si nekaj predlagati. Kadar potrebujejo v praškem »Narodnem divadlu« veliko statistov, predstavljajočih množico ljudstva, naprosijo razna društva — »Sokol« i. dr. — in ta društva pošljejo svoje člane, ki gredo v gledišče brezplačno statirat — iz golega rodoljubja. Ali bi ne kazalo tudi v Ljubljani kaj takega poskusiti? Prepričani smo, da bi se v vsakem društvu našlo po nekaj ljudi, ki bi šli za par minut na oder brez plače. Samo kostime bi moral deželni odbor pomnožiti. Dne 24. januarja so se ponavljali »Rokovnjači«. *Onjêgin.*

B. Opera. — Repriza »Smiljane« je bila slaba, in občinstvo po pravici s predstavo nezadovoljno. Zbor in orkester sta bila večkrat občutno narazen; zdelo se je, kakor da bi zbor že svoje uloge več ne znal. Solisti so bili pa prav dobri. Da bi se bila za reprizo (ki se je vršila šele več dni po premieri) odredila vsaj ena izkušnja, bi bila predstava lahko sijajno uspela kakor premiera, katero je kritika po zaslugi tudi prav pohvalila in ž njo k reprizi privabila tudi mnogo zunanjih poslušalcev, da je bilo gledišče napolnjeno. To je tudi dokaz, da naše slovensko občinstvo želi slovanskih oper.

Denarno vprašanje ne opravičuje, da v to poklicani faktorji ne poskrbe za dostojno predstavo reprize, makar bodi to tudi le operno delo skromnega domačega skladatelja, kajti sicer bi morali misliti, da se domače delo nalašč bagatelizira, kar pa vendar ne more biti namen slovenskega dramatičnega društva!

Verdijeva »Traviata« se je uprizorila z novo angaževano gospodično Ševčíkovo (Violeta) in gospodom Urichom (Germont), naslednikom umrlega Nollija. Res, opera je bila dobro naštudirana in skrbno uprizorjena, hiša polna, ali moralnega uspeha menda ni imela. Za Wagnerjevim »Tannhäuserjem« in tudi za Vilharjevo »Smiljano« ne gre s »Traviato«. Gledišče ima vendar iz prejšnjih sezon dovolj čeških, poljskih, slovenskih, hrvaških oper, ki nas vsekakor bolj zanimajo in ki bi se dale gornjim bolje privrstiti. No, pa je že moralo tako biti, da je novoangaževana primadona g. Ševčíkova lahko nastopila v svoji najboljši ulogi. Gdč. Ševčíkova ima še dosti lep, bolj tenak, v srednji legi gibčen visoki sopran, ki pa v visokih legah zaostaja v čisti intonaciji; njena igra je dobro premišljena, v petju nastopa sigurno. Gosp. Urich (Poljak) ima izdaten visoki bariton; svojo ulogo je pel v italijanskem jeziku. V ostalem so tudi drugi solisti, zbor in orkester prav dobro pripravljeni, in opera je iztekla lepo gladko.

»Rigoletto« Verdijev je uspel pri premieri precej slabo. Zbor ni bil kos svoji ulogi. Gdč. Ševčíkova v »Rigolettu« ni ugajala. Poročevalec »Slov. Naroda« je grajal to predstavo. Prijel je v prvi vrsti prav trdo operni zbor, ki ne prihaja dovolj k izkušnjam in tako polovično pripravljen nastopa. Pravi vzrok tiči v pomanjkanju enotnega razumnega vodstva; pogrešamo občutno izkušenega intendanta. Za časa, ko je bil g. Hubad intendant, je opera lepo uspevala. Da bi bilo potrebno, da se je gospodični Nedbalovi odpovedalo pred koncem sezone, o tem mi nismo prepričani! Posamezne solistovske moči se po našem mnenju premalo izrabljajo; gdč. Noëmi, izborna pevka, že davno ni nastopila!

Plačujoče občinstvo in čast slovenske opere zahtevata remedure; pevski material naše opere je jako dober in je svojo zmožnost pri različnih sijajnih predstavah pokazal. *L. Pahor.*

Upodabljajoča umetnost

Naša slikarja: I. Vavpotič in M. Strnen sta bila razstavila preteklega meseca par svojih slik. Vavpotič je bil izložil v Kollmanovem oknu več studij. — Strnen je razstavil pri Schwentnerju v jako diskretni daljavi neki damski portret, ki priča o lepem talentu slikarjevem. Samo škoda je, da slika nikakor ni dovršena, nego le bolj skicirana.

Med revijami

»Česká Revue,«, ki jo urejata sedaj dr. E. Frida (pesnik Jaroslav Vrchlický) in dr. Raýman, se redno ozira tudi na druge Slovane ter na nas Slovence. V prvi številki novega letnika poroča dr. Karasek pod naslovom »Prešerniana« o literaturi, ki je narasla povodom Prešernovega jubileja. Govori o ruskem prevodu Korševem, o Prešernovem albumu, o Vidičevem nemškem Prešernu ter o prevodih v poljskem jeziku. Končno pravi, da smo Slovenci s to Prešernovo literaturo lahko zadovoljni. — »Česká Revue« omenja naš »Ljubljanski Zvon« vselej z največjo pohvalo in ga prišteva k najboljšim slovanskim časopisom. — V 2. zvezku piše Třeštik o hrvaški folkloristiki; * * * studira finsko vprašanje in obsoja z nami vred rusificiranje Finov; Štefan Radič govori o gospodarski samostojnosti južnih Slovanov; dr. Karasek in dr. Prusík poročata o slovanskih časopisih in literaturah. V 3. zvezku piše pesnik in urednik J. Vrchlický duhovit uvodni članek o jubileju Carduccija in Lorma ter riše paralelo med obema pesnikoma. Naš dobri znanec Hoffmeister poroča za »Č. R.« o glasbi.

»Slovanský Přehled« pod uredništvom pesnika Adolfa Černega vsako leto bolj napreduje. Dopisi in članki se odlikujejo po temeljitosti in znanju. V prvi štev. novega IV. letnika poroča urednik sam o »Ruski antologiji«, ki sta jo uredila in izdala Vesel in Aškerc, ter pravi, da se je ta zbornik popolnoma posrečil.« V tej knjigi dobodo Slovenci antologijo ruske poezije, s kakršno (antologijo) se mi (Čehi) ne moremo ponašati — piše g. Černý —. »To ni samo zaslužno, ampak tudi izvrstno delo, ki so ga izvršili pač pesniki!« — piše »Sl. Přehled« o »Ruski antologiji«. Čehi sami, pristavlja g. Černý, še nimajo take antologije, pa tudi drugi Slovani še nimajo enake knjige. — V prvem, tretjem in četrtem zvezku je znamenita razprava hrvaškega publicista St. Radića »Nejdokonalejší představitel slovanské myšlenky« (Jiří Križanić). Zadnji zvezek je za nas Slovence še posebno zanimiv po članku M. Jame »O slovinském umění výtvarném«, ki se bo še nadaljeval. Pozornost duševnih voditeljev slovanskih zasluži tudi P. Nováka spis »O potřebě slo-

vanských narodopisů«; zakaj »slovanské vědomí musí u nas i u všech ostatních Slovanů býti buzeno, pěstováno, rozšiřováno a všemožně podporováno«; zato mora vsak slovanski narod imeti poleg svojega lastnega narodopisa tudi narodopise o vseh drugih Slovanih. — Take knjige morajo prej ali slej za malo ceno tudi med naše slovensko ljudstvo. —*l*—

Splošni pregled

† **Josip Nolli,** operni pevec in odgovorni urednik »Slovenskega Naroda«, je umrl v 60. letu svoje starosti dne 11. januarja. Pokojnik je bil rojen v Ljubljani, študiral na Dunaju jus, ne da bi bil dovršil svoje študije. Ves navdušen za narodno stvar posvetil se je bil, imajoč krasen bariton, operi in gledišču. Za razvoj slovenskega gledišča ima Nolli nevenljivih zaslug. Ko so se bile razmere v Ljubljani obrnile na slabšo stran in je nemškutarstvo dobilo premoč, odšel je Nolli po svetu ter peval kot operni pevec z najlepšim uspehom v Zagrebu, v Neapolu, Barceloni, v Odesi in v Kijevu. Povrnivši se leta 1890. v Ljubljano, je bil do svoje smrti režišer tukajšnje opere ter kot pevec njen steber. Svoj glas si je bil ohranil do svoje starosti; šele zadnje leto je bil začel pešati. Zadnja partija njegova je bil Tonio v operi »Pagliacci« . . . Josip Nolli je bil po svojem očetu italijanske krvi, kar se je kazalo tudi na njegovem temperamentu; sicer pa je bil čist značaj, dobra duša, iskren slovenski rodoljub, ki se ni sramoval idealov svoje mladosti. Časten spomin zaslužnemu opernemu pevcu Nolliju!

† **Dragotin Jesenko - Doksov,** uradnik banke »Slavije« in slovenski pesnik, je umrl tukaj dne 22. januarja ob 12½ popoldne za šenom v 37. letu svoje dobe, ostavivši vdovo in sedmero nepreskrbljenih otrok. Pokojnik je bil porojen v Ljubljani, je obiskaval gimnazijo, ne da bi bil naredil maturo. Vstopil je bil pri banki »Slaviji«, kjer je služil do smrti. Jesenko je bil duhovit mož in je imel resničen pesniški dar, o katerem pričajo njegove precej številne pesmi, ki jih je priobčeval pod staroslovenskim imenom »Doksov«. (T. Doksov) v »Slovanu«, v »Ljubljanskem Zvonu« in drugod. Tudi prevajal je veliko (dram in libretov) za dramatično društvo. Da se je bolj harmonsko razvijal, bi bil imel nemara večjih uspehov. Zadnja leta je zvenela v njegovih pesmih satirska struna; življenske težave so ga pritiskale čimdalje bolj. Sicer pa je bil kot pesnik velik idealist, ki je visoko mislil o poklicu in pomenu pesniške besede. Slovenski jezik je poznal dobro; veliko njegovih pesmi ima pravo estetiško vrednost. Dobro bi bilo zbrati njegove raztresene poezije in jih izdati čim prej, ne samo zato, ker so zbirke vredne, nego tudi zato, da bi dobili njegovi nedorasli otroci majhen spomin po svojem očetu — od založnika . . . Pogreba v življenju skromnega pesnika Doksova se je bila udeležila dolga vrsta ljudi iz vseh slojev, zlasti veliko dam; na čelu so korakali uradniki banke »Slavije« s svojim ravnateljem, g. županom Hribarjem.

Javna predavanja v Ljubljani. Dne 12. januarja je predaval v »Mestnem domu« pred mnogobrojnim občinstvom iz vseh slojev g. ravnatelj Šubic o bistvu električne moči na električnih železnicah s posebnim ozirom na ljub-

ljanski električni tramvaj. Svoje temeljito predavanje je pojasnjeval z risbami in električnimi eksperimenti. Znano je, da je g. Šubic strokovnjak v elektrotehniki. — Dne 19. januarja je govoril g. dr. Tavčar v »ženskem izobraževalnem društvu« o tematu »žena in javnost« ter dokazoval, kako potrebno je dandanes, da se naše ženstvo začne bolj zanimati za javne razmere v človeški družbi in da se ne sme več zapirati v svojo otroško sobo. Naše Slovenke naj bi posnemale ženstvo velikih prosvetljenih narodov, med katerimi igrajo ženske dandanes važno ulogo v politiki, literaturi, v znanstvu in v umetnosti. — Dne 26. januarja pa je predaval mestni fizik, g. dr. Kopřiva, o nalezljivih boleznih in sredstvih, kako se jih ubranimo. Jako aktualen predmet iz obče higijene! — Ponavljamo, da nas ta javna predavanja izredno vesele, ker je to resnično pozitivno delo na polju ljudske prosvete. Vivant sequentes!

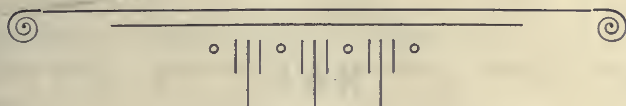
Podporno društvo za slovenske visokošolce v Pragi se je ustanovilo pred kratkim v metropoli češki. Tako društvo je bilo poleg enakih društev v Gradcu in na Dunaju potrebno tudi za Prago, odkar študira na tamošnji češki univerzi čimdalje več slovenskih akademikov. Čehi so se poprijeli s pravo bratsko ljubeznijo dela in podporno društvo je bilo ustanovljeno: Pri prvi volilni seji so bili izvoljeni v odbor: Predsednikom nadinženir pri dež. odboru g. F. Tomšič, njega namestnikom dež. svetnik g. dr. Boh. Franta, blagajnikom, advokat gosp. dr. I. Ettel z Hvozdomilu, tajnikoma akad. slikar g. Jos. Germ in amanuensis univ. knjižnice g. dr. Ivan Žmavc; namestnikom sta bila izvoljena. c. kr. rudniški nadkomisar g. Rad. Vidic in redaktor g. Kufner; revizorjema advokat g. dr. K. Šebesta in revident dež. železnic gosp. G. Sporn. Že pri prvi seji se je pokazalo živo zanimanje za velevažno društvo pristopom med ustanovnike in člane; upati je, da bode tudi domovina spoznala veliki pomen tega društva ter se odzvala pozivu odborovemu z enako požrtvovalnostjo.

Rusko svobodno vseučilišče v — Parizu. To je odgovor na brutalnosti ruskega birokratizma, katerih posledice so bili znani dijaški nemiri po ruskih vseučiliščih. Moderna ruska inteligencija je do grla sita policijskega jerobstva, ki se razteza celo na univerze in strahuje profesorje in dijake. Ti birokrati so daleč zaostali za duhom časa, a mlada ruska inteligencija hrepeni in žeja po svobodi. A ker te svobode doma ne najde, išče je »za mejo«. Bogataši ruske kolonije pariške so sklenili ustanoviti v francoski prestolnici svobodno vseučilišče in najznamenitejši učenjaki so obljubili svojo pomoč. Na tem vseučilišču se bodo učile posebno socialne znanosti. Kaj pač poreče na to gospod Pobjedonoscev, ki si domišlja, da sta slovanstvo in despotizem identična pojma.

Popravek: Na strani 101. čitaj pod naslovom članka (»Slovenci v Ameriki«) opomnjo Konec (ne: Dalje.).

Ljubljanski Zvon

Lepa Mara.

Sklonile se bele veje,
bele veje javorove
pred devojko lepo Maro:
»Kaj zatikaš rožni šopek
v nedrija si bujno-jedra?
Dragi tvoj ob mladi zarji
s svati, z Baro vranolaso
peljal se je v belo cerkev.
Izneveril se je tebi,
zmamili so ga dukati.«

Deje bolna lepa Mara:
»Oj, gorje mi, vitki javor!
Dvigni veje, bele veje,
ôzri v sinjo se daljino,
kjer zlatí se križ na cerkvi —
— — — — — — —
kaj si videl, vitki javor?«

»Zlati križ se v solncu bliska,
božji hram na čistem polju,
svatov vrste pisane . . .
Pred oltarjem zlato-svetlim
so obrača otec Efrim,
blagoslavlja mladi par —«

»Skloni, javor, bele veje,
vzemi v vrh me svoj zeleni!
Ranjeno je srce moje,
krute tuge preboleti
meni jadni ni mogoče!
Hladni veter naj razpleta
moje goste, dolge kite,
naj v gostijo vran prikroče,
črne óči mi izkljuje,
z belim licem pogosti se . . .«

Skloni javor krive veje,
zlobno v vrhu zašepeče:
»Hotel sem, da bodeš moja,
da poljubljam s svetlim listjem
tvoje krasno, bledo lice . . .
Ni se verni izneveril
tebi, tvojim sladkim čarom,
ni ga vjela Bara v zanke:
Išče te vse rano jutro
s težko grozo v mladem srcu,
ali najde prej gavran te
nego pa tvoj verni ljubi.

C. Golar.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

IX.

n pogrezal sem se od dne do dne bolj vase. Moje lice je bledelo, moje telo je začela razjedati trhloba, postaral sem se. Težko sem občutil, kako sem bil priklenjen z debelimi okovi na pusto skalo sredi morja, odkoder se nisem mogel premekniti. A obletavale so me pošastne ptice ter kljuvale meso raz ude moje. Toda pomoči od nikoder! Prijemal sem se za glavo in mislil, da blaznim, občutil pa sem samo neko utrujenost, neko omotico kakor v polsnu. Ali ta omotica me je spravila v obup, navdajala me z grozo in trepetom . , . moje oko je plulo plašno po vsemiru, iskalo svetle zvezde rešiteljice, a kamor je zrlo, povsod tema, noč, smrt! Glava moja je postajala težja in težja, klonila je niže in niže! . .

Na Metodo skoro nisem mislil več. Drugi večer po onem čakanju nisem bil šel v lopo, sam ne vem zakaj. Da, celo ogibati sem se začel onega oddelka, kjer je stanovala. Toda včasi, ko je vse kaj drugega prevevalo mojo dušo, včasi je vendar hkratu stala pred menoj njena podoba. In ta podoba je bila svetla in jasna. Prevevalo jo je dolgo, skoro prozorno krilo iz svetlega atlasa in njen obraz se je svetil kakor jutranja zarja. Moje oko se je pa hrepeneč vprlo v to prikazen. A še predno je moglo vsesati vase to lepoto, že je izginila, že se je razpršila. Drugič pa se mi je prikazala vsa drugačna. Njene noge so bile bose in kazale so srage zasušene krvi, njen obraz je bil starikav in pergamenast, a roke žuljave in z dolgimi, začrnelimi prsti. In mraz me je stresel, povesil sem pogled . . . a prikazen je izginila. Tako so me čestokrat mučile take halucinacije, moje življenje je bilo zastrupljeno, vse se je rušilo in udiralo pod mojimi nogami . . .

A nekdaj me je zopet poklical k sebi oče.

»Tebi se ne ljubi delati, a pri nas je dela mnogo. Za to, kar bi lahko storil ti, moram plačevati druge. To ne more tako dalje!«

Njegov glas je bil osoren in votel kakor grom, ki od daleč naznanja nevihto.

Molčal sem in nisem odgovoril ničesar.

»A še nekaj,« pristavil je takoj, »pusti dekle na miru, tam se lahko osmodiš!«

Gledal sem ga topo, kakor bi ga ne razumel, in beseda ni mogla iz mojega grla.

»Da, povedala mi je Marjeta! . .«

Nekaj dni po tem dogodku sem bil nekako ozdravel. Začel sem trezneje misliti in poprijel sem se dela. Ne da bi me bile morda očetove besede prijele, o njih niti razmišljal nisem; a bil je to svetel trenotek, ki je prišel kar sam ob sebi, nepričakovano, nenadno. In čutil sem, kako se je nekaj težkega odvalilo od mojih prsi in kako je ona boleča mrena počasí ginila iz mojih možganov. Bilo je, kakor bi ob soparnem, morečem dnevu potegnila sveža, krepka sapa, kakor bi po mesec dni trajajoči zimski megli zopet posijalo solnce ter vsulo široke črte zlatih svojih žarkov po mrtvi poljani. Da, to je bil praznik prerojenja, vstajenja! . .

Zopet sem bil živ, zopet sem začel razumevati prirodne krasote, ki jih je nekdaj tako silno ljubila duša moja, in prav v tej ljubezni sem čutil, da sem ozdravel, da sem bil vsaj na potu ozdravljenja. In veselil sem se sam sebe, začel sem dvoriti samemu sebi . . .

A tedaj je hipoma zopet priplula nad mene črna misel, misel, ki me je začela vznemirjati, sprva počasi in nalahko, a kmalu silneje in silneje. In ta misel je bila: kako moreš biti srečen in sam s seboj tako zadovoljen, ko je vendar blizu tebe in okoli tebe toliko obupa in gorja! Oj, ti egoist!

Da, egoist sem bil, to sem začutil. A izkusil sem si prigovoriti, da mora biti vsak človek kolikor toliko egoista, drugače krene s prave poti. Toda kmalu sem zavrgel to misel in rekel sem si: pravi človek, oni, kakršnega zahteva od nas Zveličar, ne bode mislil nikdar sam nase. A vprašati sem se zopet moral: kaj pa moreš ti storiti za druge, ti trst, ki ga omaje vsak vetrček, bilka, ki jo požge prvi toplejšì solnčni žarek? Ali nisi že poskusil? Kako se je pa končalo? — In občutil sem zopet vso prejšnjo težo, videl sem, da sem velika ničla na svetu, slamnat mož, ki so ga postavili v koruzo, da bi odpodil vrabce, a mu ti sedajo na rame in na glavo . . .

V takem stanju me je našel Alfred, ki me je zopet posetil. Zahteval je od mene vnovič nekaj »drobiža«. Dal sem mu, kolikor sem imel.

»Ako utegneš jutri popoldne, pojdi z menoj, povedem te nekam, kjer bodeš videl marsikaj, v čemer si še lajik,« dejal je Alfred, ko sva izpregovorila nekoliko besed. »Ob štirih pridem pote. Ali pojdeš? Sedaj nimam več časa, nujni opravki me čakajo!«

Obljubil sem mu po kratkem premisleku. Zadovoljno se je nasmehnil ter odšel . . .

Drugi dan je bila nedelja. Točno ob štirih se je zglasil Alfred in odšla sva z doma. Krenila sva po veliki državni cesti ven iz trga. Po dolgem času je bil po noči dež, ki je odpravil prenadležni prah. V obcestnih jarkih so se bile nabrale umazane luže in nad bičjem, ki je posamezno molelo iz njih, so se tresli veliki najezdniki z razprostrtimi, prozornimi, žilastimi krili in debelimi glavami. Grmovje je bilo spodaj ometano z blatnimi lisami in nekatere veje so bile upognjene nizko k tlom. Listje na tepkah, ki so rasle na obeh straneh ceste v enakomernih presledkih, se je sveže svetlikalo in izpod njega je zrl sramežljivo droben, zelenkast sad. Po blatu, ki je bilo ostalo še ob straneh, so brskale lastavice, poletavajoč od tam nizko nad pokošene travnike, a vzdigajoč se i više v velikih kolobarjih. Venomer so cvrčale, kakor bi se bile sešle prvič po dolgem, dolgem času. Na nekem vrtu so se svetile v velikih skupinah že popolnoma razcvele georgine, a rob ob zidu so okvirjale vitke jesenske levkoje.

Da, lep popoldan je bil! A moje oko je samo zrlo to krasoto, toda videlo je ni tako, da bi ji bilo pustilo pot v mojo dušo, kjer bi bila ustvarila sled o njej. Gledal sem pač vse, a čutil nisem ničesar! —

S prijateljem sva stopala molče dalje. Po nekaj nad polurni hoji sva krenila na stransko ilovnato pot, ki je bila vlažna in opolzla. Pred nama se je pojavila kmalu skupina starih orehovih dreves, a med njimi enonadstropna, podolgasta hiša z zelenimi poletnimi okni. Pod orehi so stale lesene mize s primitivnimi, komaj postruženimi klopmi. Bila je to gostilna »Pri treh orehih«. Takoj za gostilno se je začenjal smrekov gozd v precej strm hrib, kamor so vodile ozke poti, ob katerih je rasla visoka, razčesljana praprot. Pri mizah pod orehi je sedelo nekoliko ljudi, a v travi se je igralo nekaj otrok. Iz gostilne pa je bilo slišati precej šuma, vmes celo hripav, pevajoč glas.

»Stopiva noter,« je dejal Alfred.

»Ali ni lepše zunaj?«

»Ne rečem, toda vendar vstopiva!«

Okoli dolge mize je sedelo mnogo delavcev. Bili so to večinoma sami mladi obrazi, toda s topimi, starikavimi izrazi preko lic in skoro ugaslimì očmi. Med njimi je bilo dokaj žensk, ki so si za vsakim požirkom vina brisale ustnice s predpasniki ali pa kar s palcem in kazalcem potegovale preko njih. Nekateri so imeli pred seboj krožnike, napolnjene z mastno svinjsko gnatjo. V rokah so nekam nerodno držali nože ter grozno pritiskali ž njimi na meso, ko so ga rezali. Okoli ustnic so bili mastni, da so se svetili na daleč. Zraven njih so ležali na mizi nalomljeni kosi kruha, ki so jih prijemali z mastnimi prsti. Vsi so govorili vprek, da ni bilo razumeti ničesar. Tam na koncu mize se je na krepkega, širokoplečega mladeniča z bledim, okroglim obrazom naslanjala majhna, morda osemnajstletna punca ozkih bokov, nizkega čela in črnih, gostih obrvi. Gledala ga je z žgočimi pogledi ter se naslanjala s kodrasto, malo glavo ob njegovo ramo. Eno nogo je imela sključeno v kolenu ter jo držala pod klopjo, a drugo je imela iztegnjeno od sebe in je vedno migala z ozkim, visokopetnim čreveljčkom zdaj gori, zdaj doli. Zraven je zvečila kruh in svinjino ter napol odgriznjene kosce podajala svojemu drugu, ki je ponižno odpiral usta ter jih požiral kakor zvest kužek. In hvaležno se ji je nasmihal ter jo semtertja vščipnil v bok. — Na sredi mize je sedel majhen človek z rokami kakor loparji velikimi, med katerimi je neprestano vrtel kozarec. Vsak hip ga je privzdignil in njegova vsebina je izginila, kakor bi trenil, v široko grlo. Vselej, kadar je privzdignil čašo, se je ozrl na okoli s svojimi drobnimi očmi, češ, le poglejte me, kako ga znam luščiti! Ko je pa vino zdrknilo navzdol brezšumno in brezsledno, vselej so se mu široka usta še bolj raztegnila v zadovoljen nasmeh. Črez nekoliko časa so mu že rdela in se svetila lica; videti je bilo, da se ga vino prijemlje. Ali odslej je pil še nagleje in hlastneje. Ko sem ga bolj natanko pogledal, zdelo se mi je, kakor bi bil to eden od onih dveh, ki sta oni dan ležala v travi pred tovarno na trebuhu, ker nista imela kaj jesti. Moj Bog, jutri bode zopet tako ležal! . .

Opazoval sem te ljudi po vrsti od prvega do zadnjega. Na vseh sem našel nekaj novega, nekaj nenavadnega, dozdaj mi neznanega. Bili so videti zadovoljni, veseli, navidezno jim ni nedostajalo ničesar, a meni se je zdelo, kakor bi nad vsem tem veseljem, nad vso zadovoljnostjó in brezskrbnostjo visela v zraku nad njimi neka temna, zlovoljna moč, ki jih potlači pri najmanjši priliki s stoterimi svojimi polipskimi rokami navzdol v blato in smrad. In nehote so se mi smilili.

Z Alfredom sva sedela pri okrogli mizi v kotu. Vino, ki nam ga je donašal krčmar, je bilo še dovolj dobro, in privoščil sem si ga nekoliko več nego sicer. Prijatelj moj ni govoril skoro nič. Zadovoljil se je s tem, da me je opazoval ter me včasi samo opozoril na to in ono, kar je menil, da bi utegnil prezreti. A opazil sem, da mora biti med Alfredom in onimi tam vendar kaka zveza ali neke vrste prijateljstvo, ker so se semtertja menjavali med njimi skoro pomenljivi pogledi. In nekdo je celo privzdignil proti njemu polno čašo, toda jo takoj nagnil na svoja ustna, kakor bi se bil premislil.

Alfred je mnogo pil. Vedno je klical novega vina. Obraz mu je rdel in oči so se mu svetile. Usta svoja pa je pri vsaki besedi, ki jo je izgovoril, razširil širje nego navadno in kazal je brezzobe čeljusti, da me je vselej dirnilo nekam neprijetno. Jaz sploh brezzobih čeljusti nisem mogel nikdar gledati, prav tako kakor me je popolnoma umorilo, ko sem zapazil pri sicer čedno opravljenem človeku umazan ovratnik ali ponošeno zavratnico.

Čutil sem, da mi postaja po vsem životu nenavadno gorko. Po žilah mi je nagleje krožila kri in okolo srca sem začutil neko doslej neznano razkošnost. In prijel sem čašo ter jo v dušku izlil vase.

V tem so se pa v sobi pojavile nekatere novo došle osebe. Med njimi sem takoj spoznal onega moža, ki sem ga bil opazoval ono opoldne v njegovi hiši, ko je pestoval hčerko med tem, ko je starejša odhitela po skromni obed. Na njegovem obrazu je ležala tudi danes ona neprikrita, globoka žalost. A bil je oblečen čedneje in njegov nastop je imel na sebi nekaj ponosnega, imponujočega. Takoj za njim pa je stala — sam svojim očem nisem verjel — naša dekla Metoda. In tedaj sem hipoma spoznal ono njegovo podobnost do nekoga, tedaj sem hipoma videl, da je podoben njej, Metodi. A tedaj sem bil tudi takoj uverjen, da mora biti ona njegova hčerka. Za njima pa je vstopil tudi oni Luigi, kočijaž pl. Jablanovskega.

Pri njih vstopu sem bil v silni zadregi. Čutil sem, da mi sili kri v glavo, in podprl sem si jo z roko. A ko sem se v zadregi obrnil tudi proti Alfredu, sem videl, kako me je že nekaj časa opazoval od strani, kako mu je visel ob ustnicah komaj viden, a sarkastičen smehljaj. Tedaj pa sem bil prepričan, da je on dobro vedel o njih prihodu, a nejasno mi je bilo, kaj namerja ž njimi. Toda sedaj nisem bil zmožen, da bi stvar natančneje motril. V tem hipu se me je namreč polotil srd nad onim Luigijem. Česa išče ta

ž njima in posebno okoli nje? Ali imata kako medsebojno zvezo, kako intimnejše prijateljstvo, ali sta morda celo zaročena? Posebno duhovit ni mogel biti v tem trenotku moj obraz. Bilo mi je pri srcu kakor igralcu, ki stopi prvikrat pred občinstvo.

Tedaj pa je Alfred vstal ter stopil došlecem nasproti.

»Pri naši mizi je dovolj prostora, Vid. Pa sedite k nam,« je dejal Alfred možu ter silil vse tri bliže mene.

In res so posedli vsi za našo mizo.

»Ne zameri, Robert,« je rekel Alfred proti meni. »Stari znanci, s katerimi se imam marsikaj pomeniti. Saj nimaš nič zoper to?«

Tudi, ako bi bil imel kaj proti temu, bi bil ostal. A vendar se me je lotilo pri tej priliki nekaj takega kakor sramota. No, to ni nič čudnega, bilo je prvič v mojem življenju, da sem sedel pri eni mizi s takimi ljudmi. Vse moje simpatije do njih, vse moje dosedanje razmišljevanje o njih stanju mi ni v tem hipu pomagalo prav nič; v mojem srcu je ostal neki neprijeten občutek in ozrl sem se, kakor bi se bal, da me vidi kdo iz boljše družbe. A tedaj sem se moral pomilovati. Dejal sem si hkratu: torej samo na skrivnem, le v samoti in na štiri oči si upaš ti kaj začeti s takimi ljudmi? Le med štirimi stenami se ponižaš do okroglih udov kake služkinje? Kaj pa, ako bi se zgodilo med temi štirimi stenami kaj takega, da bi pozneje zašlo na luč? Kaj bi storil potem? Ali ne bi bežal pred zabavljicami svojih kolegov, ali ne bi povešal oči pred hinavci in ali bi si upal javno pripoznati, da ima tudi navadna služkinja prav take pravice do življenja kakor katerakoli druga? —

Hlastno so se vrstila ta vprašanja v moji duši. A tedaj sem se siloma otresel onega sramu, dejal sem si: to bi bilo podlo, a jaz hočem biti — človek, v resnici »dober človek«.

In podal sem vsem trem roko, ko mi jih je Alfred predstavil. Iz moje notranjosti je izginil ves sram, sedel sem, kakor bi bil sedel med najboljše svoje prijatelje. Da, celo oni pikri čut, ki sem ga imel do Luigija, je izginil hkratu in brezsledno iz mojega srca . . .

Naredilo se je pa kar samo ob sebi tako, da je Metoda sedela na desni zraven mene. Bila je oblečena v isto oblačilo kakor ono nedeljo, ko sem jo videl na hodniku. A danes se mi je videla mnogo lepša nego oni dan. Njen obraz je bil inteligenten in gosposki, njeno oko živahno in izrazito. Nehote sem jo moral večkrat pogledati, a tedaj se mi kar nič več ni videlo čudno, da sem moral v prejšnjih časih tolikrat misliti nanjo. Sedaj mi je bilo popolnoma

umevno, da niti drugače ni moglo biti, in začelo me je mučiti samo še vprašanje, kaj bo rekla, ker sem se ji nekaj časa izogibal.

Čutil sem se domačega, kakor bi bil med svojimi. Moje koleno se je slučajno dotaknilo njenega. Kako me je pogrelo! Neka opojna toplota je šinila od nje v moje žile in zamižati sem moral za trenotek. Le z enim ušesom sem poslušal, kar so se menili drugi okolo mize. Njih razgovor je postajal vedno živahnejši, nihče ni pazil na naju. Tedaj se je pa moja roka ovila njene, ki ji je visela navzdol v naročju. Ni mi je odtegnila. A nagnila se je k meni in zašepetala mi je, zroč mi naravnost v oči: »Zakaj pa niste prišli oni večer? Čakala sem vas dolgo!«

Ne vem več, kako sem se ji izgovoril, a končno sem ji zatrjeval, da bodem odslej gotovo prihajal vedno in točno.

»Ne vem, ako bode mogoče,« mi je odgovorila. »Bržčas bodem morala iti k očetu, ki me silno potrebuje doma«

Toda jaz sem ji dokazoval, da mora še ostati pri nas, ako zaradi drugega ne, pa vsaj spričo mene, ki poslej ne bodem mogel biti brez nje.

Ko sem to izgovoril, sem videl, kako so bile Alfredove oči obrnjene naravnost v mene. Nekaj čudnega je odsevalo iz njih, ali jaz si njih izraza nisem mogel tolmačiti. Tudi Metoda je pogledala kvišku, in njuna pogleda sta se srečala, toda samo trenotek in že so bile njene oči zopet obrnjene v mene. —

Njen oče je bil izkušen mož, ki je imel za seboj burno preteklost. Iz njegovih besed sem posnel, da je celo študiral nekaj razredov srednjih šol, a se pozneje posvetil trgovstvu. A imel je nesrečo. Svojo prodajalno je odprl na slepo srečo brez kapitala. Blago, ki ga je imel v zalogi, ni bilo njegovo, pač pa je bilo vzeto na upanje. Toda bil je zaročen s hčerko uglednega lesnega trgovca, pri katerem se mu je obetalo, da bode prinesla k hiši lep prispevek. To hčerko je on resnično ljubil in tudi vzel, ne da bi se bil prej pogodil za doto. Saj je vedel, da mu denar ne odide, ker je njegov tast slul kot bogataš daleč na okolo, a ona je bila njegova edina hčerka. Kazala se mu je torej lepa bodočnost. Ko je pa kmalu po poroki njegovi umrl tast za kapjo, izkazalo se je, da je bilo več dolga nego premoženja. Žena njegova ni podedovala ničesar. Toda on ji ni nikoli očital ničesar. Ljubil jo je še vedno kakor prve dni in ona mu je to ljubezen vračala v vsem in vselej. Ali ljubezen sama ne obvaruje človeka gladu. Trgovina se mu ni hotela ponašati, kmalu so mu prodajalnico zapečatili. Hotel je prevzeti zastopstvo

kake trgovske hiše. Ali vsakdo nima sreče. Premalo je znal govoriti in hvaliti blago, ki mu je bilo izročeno. Pustiti je moral tudi to. Po raznih trpljenjih in težkih dneh je prišel v tovarno, kjer je bil nekak nadziratelj delavcev. Starejšo hčer Metodo je moral dati služit. Poiskal ji je dobro hišo. Nekaj časa naj bi bila za deklo, a učila naj bi se zraven i kuhati, da bi kdaj postala vsaj kuharica v kaki premožnejši hiši. Njeni materi je bilo to seveda zelo hudo. V mladosti se ji je godilo dobro, ničesar slabega ni izkusila. Tudi napornemu ali resnemu delu se ni bila nikdar privadila. Zato je svojo revščino prenašala toliko teže in je vsled tega hirala od dne do dne. Pred osmimi meseci pa je umrla za sušico, zapustivši možu razen Metode še dve maloletni deklici. S tem je bila beda očeta Metodinega popolna. Kako se mu je godilo sedaj, to sem bil videl sam na lastne oči . . .

»Ta vsaj zasluži, da bi bila srečna,« to sem si govoril sam s seboj. »Da osrečim vsaj to družino, to bodi moja skrb! . .«

V tem je nastalo temno. Delavci pri nasprotni mizi so prepevali in uganjali robate šale. Mi smo se pa vzdignili ter nastopili pot proti domu.

Stopal sem skupaj z Metodo. Njeno roko sem držal v svoji in bil sem srečen kakor nikdar v svojem življenju.

»Ali se vidiva še nocoj,« vprašal sem jo malo, predno smo dospeli v trg.

Pomislila je nekoliko.

»Da, ako hočete! Pridite pozneje na vrt. Zdaj pa moram še z očetom domov, da vidim sestrici.«

Podala mi je roko ter jo krepko stisnila. Tudi njen oče se mi je zahvalil za družbo ter odšel. Luigi pa se je odpravil po svojih potih.

A Alfred je tedaj pristopil k meni ter mi dejal tiho, naglašujoč: »Pomni nocojšnji večer!«

In že se je obrnil ter izginil za drugimi . . .

X.

Da, ako bi živel tisoč let, ne pozabim ga onega večera! Ali mi bodete verjeli? Oni večer mi je najdražji, spomini nanj plujejo po vseh mojih žilah, čutim ga še kakor tedaj, ko je opajal mojo dušo, ko me je zibal v divnem, do tistikrat nepoznanem razkošju. Moje misli še vedno poletavajo tja v oni blaženi čas, še vedno mi

vztrepetava srce od sreče, ki me je bila preplula, ki se je bila razlila popolna in nekaljena nad moje zbegano in izmučeno bitje.

Ozdravel sem bil za trenotek. Izginila je bila megla, ki se je vlačila okoli mene, in iz nje so se vzdigovali drevesni vrhovi, jasni in svetli, pozlačeni od pramenov vzhajajočega solnca. In na vejah se je bliščalo dozorelo sadje, vabeče in trepečoče v najrazličnejših bojah in niansah. Pripognil sem bil vejo, in poželjivo je roka moja utrgala blesteči sad ter ga nesla k hrepenečim ustom. Zaužil sem ga in moje telo je drhtelo v zadovoljnosti in opojnosti; čutil sem, da sem se bil izvil iz rok duhovom teme ter se dvignil v nadzemske višave, kjer ne žulijo človeka tesni okovi, kjer pluje prost in samosvoj na sinjem oboku kakor žareča, samosvetla zvezda . . .

Kako naj se izrazim? V mojem peresu je premalo besed in še te so okorne in jecljajoče kakor besede otrokove, ki se zadevajo ob nepokorni jezik. A čemu bi tudi vse to opisaval? Saj že vidim porogljive izraze na vsakdanjih, blaziranih obrazih, saj že slutim drezanje s komolci in pomilovalno spogledavanje, saj že slišim dobrohotno ironske razgovore v takozvanih boljših družbah o sebi, ki se drznem biti srečen v objemu navadne služkinje, ki se čutim blaženega, da me od blizu boža njena sapa kakor pomladanski vetrič ravnokar razcvele nasade, ki me preveva nepopisna slast, ko me gladi žuljava desnica, a dasi žuljava, vendar gorka in prožna, desnica, služeča si s temi žulji vsakdanji borni kruhek . . .

Kaj ne da? — »Tepec«! — »Brumna duša«! — »Idiot«! — »Haha!« — Da, slišim jih te vaše vzklike, ki vam uhajajo iz dna užaljenih duš. Moj Bog, kdo bi se vam ne smejal? Toda ne, preresna je vsa stvar, resnična, ali žalostna! Marsikdo od vas si je že na tihem mislil, da ima služkinja prav tak obraz kakor najboljša mestna gospa. Njena roka ni nič manjša, njena noga nič manj okrogla, njena polt nič manj prozorna in žametasta, njeni vzdihi veliko manj ponarejeni, njeni objemi mnogo istinitejši in ognjeni. In kaj vas je motilo, da ste se v neopazovanih trenotkih ponižali . . . prav na lahko sicer, oprezno in tiho . . . a ponižali ste se in uščipnili v lica tako bitje ali celo sklonili se niže ter pritisnili poljub na sicer umazana ustna . . . No, seveda, s tem se niste pregrešili proti samim sebi, izkazali ste tem nižjim ljudem samo nekako uslugo, na kateri vam morajo biti hvaležni — seveda, poljubiti bi vam morali celo roko na takem ponižanju! — Toda vse to in morda še mnogo več se je vršilo samo na skrivnem, videle so samo štiri stene, samo . . . Ali javno! Lepo vas prosim! Kdo bi si upal kaj takega? Škandal! . .

No, to pa je bilo tako. Oni večer sem je čakal na vrtu. Ko so pogasnile luči po hiši, kmalu potem so se začule v pesku njene elastične stopinje. In da ne bode pomote, zatrjujem vam vnovič, da je bila ona, ki je prihajala, naša dekla — Metoda! Da, Metoda, ona, naša dekla, ona je še isti večer koprnela v mojem vročem objetju; moji poljubi so ji obkrožali drhteča ustna, kakor obkrožajo metulji rdeče cvetice, dotikajoč se jih izprva na rahlo, komaj čutno, a pozneje postajajoč dalje in dalje ob njih čašah, dokler ne obvise omamljeni na njih, srkajoč med z globokimi, žejnimi požirki. Cvetica si bila Metoda, tvoji lističi so bili nežni in prozorni, dih vsake sapice jih je skrčil, da so vztrepetavali. Tvoja čaša je bila globoka in polna najslajšega medu, kipeča in ogrevajoča! A jaz sem se opajal ob njej in razkošna toplota se je tačas razlila po mojih žilah. Še sedaj jo čutim to slast, še zdaj trepečejo ob spominu na to uro v sladki grozi moji živci . . . Toda še dandanes moram razmišljati, ali sem bil jaz prvi, ki si mu dala okušati ljubezen svojo, vso ono gorko, ono strastno ljubezen, ki mi je bila preplula sleherno žilico. In pri tej misli mi postaja glava težka, oči se mi kalé . . . jaz blaznim! . . Kako je to prišlo, da sem si upal iztegniti roke svoje po tebi prvič, ko sva se sešla? Kako da se nisi branila, ti, katere duša je stala pred menoj čista in jasna kot oko nedolžnega deteta?! A dobro pomnim! Ko si je tvoja roka popravljala razmršene, v mesečni svetlobi se svetlikajoče lase, tedaj ti ni trepetala v razburjenosti . . . bila je bledejša nego navadno, a bila je hladna in mirna, tako nenaravno mirna! In tvoje oko je zrlo popolnoma navadno, vsakdanje, kakor ne bi se bilo pripetilo prav nič . . . prav nič . . . Oj, taka vsakdanjost, taka hladnost po toliko osrečevalnem trenotku, potem, ko si mi bila dala vse . . . vse . . . v obili meri! . . A vendar ga ne pozabim tega večera! Še vedno mi je najdražji, kar sem jih doživel in kar jih bodem še doživel. —

Mesec si je bil napol zakril bledi svoj obraz s tanko, sivkasto, prozorno kopreno in njegovi žarki so le medli in oslabeli padali na beli, drobni pesek po vrtnih potih, ko sva stopala z Metodo proti hiši. Pri vodnjaku sva se ločila. Ko sem hitel v svoje stanovanje, videlo se mi je, kakor bi ob kostanju pri vrtnem vhodu stala možka postava. Kaj, ko bi bil Alfred? Naglo stopim črez pot, a v tem hipu ni bilo tam nikogar več . . . Da, motil sem se; domišljija, sama domišljija! —

(Dalje prihodnjič.)

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Akil Volynskij (St. Peterburg).

(Dalje.)

Sedaj naj izpregovorimo tudi o ruski dekadentni struji. Pred vsem — kaj je sploh dekadentstvo? Dekadentstvo je upad ali, da se točneje izrazimo, zavedno odpadanje od česa takega, kar se je prej smatralo za stalno in trdno. Vpraša se sedaj — od česa? To je odpadanje od poprejšnjih svetinj, od poprejšnjega Boga in od nravnosti — odpadanje v to, kar je nasprotno Bogu, v estetiko, v zlo, demonsko obajajočo krasoto. Če začenja človek odpadati od svojega notranjega božanskega elementa, ostaja mu iti vedno dalje in dalje samo po poti svojega osebnega elementa. Torej glavna črta dekadentstva je stremljenje k čisti estetiki, odcepljeni od vsakega drugega višjega ideala. Takšen zmisel ima dekadentstvo v vseh svojih poglavitnih pojavih, v literaturi in v slikarstvu. To je nekaka zamaknjenost, nekaka utrujenost in živčna izmučenost. Človek se mora boriti pri tem s samim seboj, s svojo božjo naravo, ki nikdar ne izgine iz njega, pa naj ga gonijo njegovi osebni instinkti kamorkoli. Zato nastopa v najboljših proizvodih dekadentske literature, pri takih talentih, kakršna sta n. pr. Baudelaire in pa Verlaine, ki sta iskrena dekadenta, estetični kult v spremstvu nekakega srčnega vzkrika; duša takega umetnika je neharmonska in razdvojena. Dekadentstvo je bolezen, ali ta bolezen ima svoj posvečeni zmisel, ker je nekaka reakcija proti pretirani rutini. V gnitju in razpadu osebnega človeškega elementa se poraja sveže in zdravo zrno novega človeka. Naj pojasnim to stvar z neko osebno anektoto. To se je bilo zgodilo pred par leti med uredniki »Severnega Vestnika«. Nekoč smo se živahno prepirali celo noč do jutra. Proti jutru pa je urednica Gurevič na mah utihnila. Gledala je zamišljeno pred sebe, in zdelo se mi je, da je zaspala z odprtimi očmi. Bilo je vse tiho. Naposled mi je pripovedovala, da je videla takrat vse predmete okrog sebe v mavričnem spektru in da jo je ta optična prikazen porazila posebno radi tega, ker je nedavno poprej videla v luksemburškem muzeju v Parizu neko sliko, predstavljajočo nago žensko, naslikano v ravno takšnih mavričnih barvah. Zame je bil ta slučaj popolnoma razumljiv. Ko so bile v prepiru potrošene in utrujene vse duševne

moči in so te moči nekako zaspale, vendar organizem ni spal, nego je nadaljeval svoje osebno delo, ki ga pa ni vodila in nadzorovala več normalna logika. To je tipični element dekadentstva . . .

Na čelu ruskega dekadentskega gibanja stoji Minskij. Ta pisatelj, pred vsem pesnik, piše tudi drame in kritično-filozofske članke; sestavil je celo svoj posebni filozofski sistem. Če se vprašamo, kakšen je ustvarjajoči talent Minskega, moramo reči, da ta talent baš ni velik in ne sijajen. Navzlic temu je Minskij zanimiv in pomenljiv, ker so njegovi spisi polni misli in nekakih izvirnih idej. To je pravi dekadent, ali dekadent duha, ne pa čuvstva. On vidi svet v takšni luči, v kakršni ga vidijo ljudje, ki nimajo zdravih oči. Kot beletrist je zbudil Minskij poslednji čas mnogo kritik v časopisih s svojo »tragedijo iz današnjega življenja« pod naslovom »Alma«. Ta »Alma« nima nikakršne žive psihologije in je brezbarvna ter neokretna stvar. Minskij kriči celo svoje življenje o lepoti, on je prvi na Ruskem začel kričati o njej, v njegovi duši pa ni nikake lepote, in zato tudi ni nikake lepote v njegovih proizvodih. Lepota je čudo osebnega razvoja, je njegova organska popolnost, tesno zvezana z življenjem, in zato se ne da umstveno sestaviti. Minskij hodi sredi modernih pisateljev kakor nekak pameten gluhonemec, ki vidi včasi več, nego vidijo drugi, ki pa ne more povedati, kaj je videl, nego on se večno trudi, da bi pokazal svoje misli in čuvstva, ki glodajo njegovo osamljeno dušo.

Od Minskega prehajamo k Merežkovskemu. Pesnik, beletrist in kritik Merežkovski se takisto nahaja v večnem procesu evolucije, ki pa ni organska, kajti v njegovi duši ni nikakega samostalnega, celotnega jedra. Izkraja je pobiral stopinje za Nadsonom, bil potem »narodnik« in se navduševal za Gljeba Uspenskega; v devetdesetih letih pa je posnemal Minskega. Potem je nekaj časa hodil za Nietzschejem in takrat je pod vplivom tega nemškega filozofa napisal cel članek o Puškinu, iščoč in dokazujoč v tem ruskem pesniku elemente nietzscheanskega heroizma. V tej dobi je tudi napisal zgodovinski roman »Zavrženec«, ki je imel velik uspeh, ker je v njem obilo dramatičnih prizorov. V nekem drugem romanu »Leonardo da Vinci« vidimo pa že vpliv idealistnih struj; z novopaganskimi tendencami se mešajo tukaj novokrščanski motivi. Zadnji čas je zašel Merežkovski zopet v novo idejno strujo. Na Nietzscheja je davno pozabil in ga ne mara več. Sedaj je moralen in veren pravoslavec. Tolstoj, ki smelo ruši dogmatična svetišča, se mu zdi naravnost smešen.

Morebiti najbolj tipična figura med dekadenti je pisateljica Gippius. To je dekadentka čuvstva. Vse, kar ona izraža in opisuje, je nekaka tenka pajčevina čuvstva, skozi katero gleda v svet. Njeni spisi iz prirode so krasni, kakor fina gravura, kajti lepa priroda daje hvaležen materijal dekadentskim fantazijam. Ravno veliko svojega originalnega daru Gippius nima.

Poslednji čas začenja Gippius pod vplivom novih idealistnih struj iztikati božansko stran v človeški prirodi, pa tudi v tej smeri ni originalna.

Preostaje nam še reči dve, tri o poslednjem dekadentu v ruski beletristiki, ki je bil na mah zaslovel, sedaj pa je že usahnil in skoro izginil iz literature. To je Sologub, avtor nekaterih lepih pesmi, ene jako dobre črtice pod naslovom »Sence« ter nekaterih povesti in novel, s katerimi je bil pokazal meje svojega talenta Sologub je tudi dekadent čuvstva, nekoliko soroden Gippiusovi, ali seveda močnejši in temnejši nego ona. V povesti »Sence« zveni nekak globok pesimizem. Dozdeva se nam, kakor da bi bil nekak ruski Schoppenhauer prišel iz soparne kleti, pogledal na svet in rekel, da vse to so sence. Popolna negacija sveta, vseh njegovih radosti in vsega njegovega dejanja in nehanja. Ko bi bil Sologub dovolj močen, da bi mogel iti dalje po tej poti, ko bi imel dovolj duševne in kulturne vsebine, mogel bi postati iz njega velik pisatelj. To pa, kar je napisal Sologub za svojimi »Sencami«, je polno bolehnih halucinacij, nravstvenih perverznosti in gnilobnih miazmov v umetniški obliki.

Kakor na zapadu tako so se tudi na Ruskem začeli dekadenti izneverjati svojemu dekadentstvu in so začeli zopet plavati v idealistni struji. Na Ruskem je takšna nagla evolucija dekadentstva čisto naravna, ker ga ni naroda na svetu, v katerem bi bila dekadentstvu nasprotna struja tako močna, kakor je religiozna struja; in tudi zategadelj je ta pojav tako naraven, ker je dekadentstvo čisto kulturno seme, ki so ga zanesli zapadnoevropski vetrovi v blatno Rusijo. Kadar se ta proces izvrši in prerodi v novo obliko pesništva, je prav mogoče, da se prikažejo iz tega gibanja nove literarne moči. Tolstovska tradicija je že vsa izčrpana v ruski literaturi in veliki talent Čehova je zadnja beseda v tej smeri. Struja Dostojevskega pa se šele začenja.

(Konec prihodnjič.)

Iz bosanskega perivoja.

II.

Solnce sije, zelení livada,
ide moj in mi donaša cvetje —
Dež prši, in kalna voda dere,
voda znači, da ne pride dragi.
A jaz hočem dragega imeti,
ki bo češče mi na dom zahajal:
Vsako leto, v letu vsaki mesec,
vsaki teden, v tednu vsaki danek,
v dnevu vsako uro in minuto.
Takšnega bi dragega ljubila.

III.

V belem mestu dvanajst belih dvorcev,
a najlepši Osmanov je dvorec;
v njem je Zejna, gizdava Bosanka,
lice lepše ji od karanfila.
Do Stambula nje sloví lepota,
a ne zna car za devojko Zejno.
Ej, da zna car za devojko Zejno,
bi poklonil ji zeleno Bosno,
s krono carsko ji okitil čelo.

IV.

Kregata se baba in devojka
za Ivána, mladega pastirja.
Baba pravi: »Moj si, lepi Ivan,«
a devojka: »Moj si lepi Ivan.«
Baba hrani troje veder vina,
a devojka — vrtec samih rožic . . .
»K babi grem, da ji popijem vino,
a devojko ljubim, dokler diha.« —

C. Golar.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

II.

Latinski pregovor pravi: »Inter arma silent musae«. To je sicer istina, ali to se ne more reči o našem narodnem junaškem pesništvu, ker tega ne bi nikdar ne bilo, ako ne bi bilo v našem narodu junakov, kateri so si z junaškimi deli pridobili na bojnem polju ali kako drugače nesmrtno slavo. Tako je tudi Martić opeval dela junakov v onem času, ko je bila, kakor narodni pregovor pravi, človeška glava draga kakor glava zelja. Poleg »Osvetnikov« priobčil je Martić v raznih časopisih sila mnogo pesmi, katere še žal niso doslej zbrane in izdane. Nadalje je zložil še več pesniških del, kakor n. pr.:

Prihodnica kao poziv u bratinsko kolo. Izšla v »Bosanskem prijatelju« leta 1850.

Pjesničke kitice svetoga Frane Asiskoga po A. T. Ozanamu.

Muka Isusova. Uskrsnuvšemu Isukrstu, čestitka imendanu sv. oca pape Lava XIII. Vse troje po italijanskem od F. Pesce.

Spomenica fra Andriji Kačiću, pjesniku Milovanu, pri podignuću njegova spomenika u Makarskoj god. 1890. u ime bosanskih franjevaca.

Krštenik spjevan u 13 glava po pripovijedanju grofa Lava Tolstoja (recte Tolstoga, opomnja prelagatelja).

Obrana Biograda god. 1456. u slavu sv. Ivanu Kapistranskomu.

Nadalje je zbral s pobratimom Jukićem velik zvezek narodnih pesmi po Herceg-Bosni, a izdal jih je Kunić u Oseku l. 1858. Poleg tega je poskusil sestaviti celoto od junaških pesmi, katere pojo o boju na Kosovem. Kritika je to delo pohvalila. Naposled je spisal epos o Topal-Osman paši, kateri je bil vezir Sarajevu l. 1868. Temu eposu je bil naslov »Osmanida«. Ali, kakor smo že omenili, skril je ta epos v žitnico, kjer so mu ga zgrizle miši na drobne kosce.

Preobširno bi bilo, ako bi hoteli podati vsebino vseh Martićevih pesniških del, zato recimo katero samo o »Osvetnikih«.

»Osvetnici« obsegajo sedem delov. Po vsebini uvrščujemo to delo v epsko-junaško pesništvo. Posamični deli niso med seboj

spojeni, tako da bi se dogodba enega dela razvijala na podlagi drugega dela, nego vsak del je zase samostalna, neodvisna celota. Deli »Osvetnikov« imajo te-le naslove: 1) Obrenov, 2) Luka Vukalović i boj na Grahovcu, 3) Boj turski i crnogorski, 4) Kiko i Zelić, 5) Ustanak u Bosni i Hercegovini, 6) Hadži-Lojina krajina, 7) Posjednuće Bosne i Hercegovine po cesarokraljevskoj vojsci.

V prvem delu nam pripoveduje pesnik dogodbo iz Hercegovine l. 1857., kako je neki Arnavt, po imenu Šahinaga, katerega je turška uprava baje poslala:

Da uhodi po kršnu Drobnjaku,
Po Žubricih i po Pivi ravnoj,
Po Banjanih i po Rudinami,
Da se česva šteta neogradi,
Jali šteta, jali zadjevica,
Jali zulum sirotinji raji;
Jer car kune i za glavu prieti
Sa svetćeva stola u fermanu,
Tkogod čini sirotinji krivo.

Obrenov, str. 22.

V Banjanih, v hiši nekega starca Obrena, je onečastil ženo Obrenovega sina Drage. Da bi se Šahinaga izognil osveti, katere se je bal od Drage, je vrgel Drago v temnico kraj Trebinja, da mu v njej živemu kosti trohne. Ali zgodilo se je, da je za neke strahovite nevihte udarila strela v kulo [1]), pod katero je bil zaprt Drago, in zažgala kulo. Turki so bežali iz kule in niso nič pazili, ali bode iz podzemeljske ječe pobegnil Drago z drugimi sužnji. Drago se je res okoristil s to priliko in je pobegnil iz temnice. Vrnivši se domov, je našel četo osvetnico, in Drago otide h kuli, v kateri je bil Šahinaga, v pravem času nameri na Šahinago, izproži puško, a aga se zgrudi mrtev na tla. Tako je Drago krvno osvetil razžaljeno čast svoje žene.

V drugem delu se pripoveduje, kako Luka Vukalović odhaja v gore med hajduke, ker se je naveličal turškega nasilstva, ter jih hoče osvetiti. Luka ima srečo v svojem junaškem podjetju. Raja noče dajati Turkom njihove tretjine, a Turki se ne smejo ganiti iz Trebinja, ker se boje oborožene raje. Turki se posvetujejo v Trebinju

[1]) Kula, pl. kule, to je turenj, turris. V Hercegovini se imenuje vsaka »kuća« od kamena kula, torej hiša; v pesmih je kula tudi hiša, katera ni od kamena. Kula je torej hiša ali utrjena hiša, v kateri se človek lahko brani.

Opomnja prelagateljeva.

in sklenejo, da je treba pregnati Luko Vukalovića, voditelja ustaške raje. Turki so se zagnali za Luko, ali slabo so imeli srečo. Mnogo jih je poklala raja v gozdu, a mnogi so se zopet jedva živi povrnili domov. Luka se je tudi povrnil domov v svoje selo Župec in je pregovarjal rajo, da ostavi svoje dome, da se skrije v goro in da začenja Turkom zadavati strah in trepet. Tukaj zbira hrabro četo kakih dveh stotin duš. Istodobno se zopet posvetujejo Turki Trebinjci, kako se osvoboditi svojega nesigurnega položaja. Sklenejo zaprositi pomoči pri Turkih v Mostaru, Sarajevu in vseh glavnih mestih Bosne in Hercegovine, koder prebivajo Turki v mnogobrojnem številu. In Turki se zares začenjajo zbirati na odločilen naval. Ali tega noče mirno gledati Črna gora, nego tudi ona zbira vojsko, da zajedno s hercegovaško rajo junaški navali na turško vojsko. In zares je prišlo do krvavega boja med turško vojsko in sinovi kršnih krajev Hercegovine in Črne gore, in to na polju Grahovcu na Spasov dan leta 1858. Tu je bila turška vojska grozovito poražena, a največjega junaka v samem boju se je pokazal Luka Vukalović, kateri ima, kakor pripoveduje pesnik, glavno zaslugo, da se je Grahovac obilno napojil s turško krvjo.

Kar se tiče tretjega dela, mislim, ni treba, da mu tu vsebino podam, ker to ni nikaka poezija, nego zgodovinsko izvestje v stihih. Od te dogodbe pesnik ni niti mogel ustvariti pesniškega dela, ker je dogodba tega dela silno zamotana; boji se bijo ne na enem mestu, ampak na več mestih, a ni osebe, katera bi zaslužila biti glavni junak, središče cele te bojne situacije. Ti boji so se vršili leta 1862. za Omer paše Latasa in so se završili s premirjem. Za teh bojev je izgubila Turška sila vojakov, a tudi v finančnem pogledu je občutila silno neugodno premeno.

Dokaj več nam je pripovedovati o četrtem delu »Osvetnikov«. Pesnik nam opisuje, kako sta se dva mlada junaka odločila oditi od doma v gorske hajduke, da na Turkih osvečujeta turško nasilstvo. Ta junaka se imenujeta Kiko in Zelić, sinova ravnega bosenskega Posavja. Nekaj časa sta hajdukovala v Vučjaku, potem na planini Crnem vrhu, in tukaj je Kiko smrtno pogodil besnega Turka, po imenu Urem ago. Pobesneli Turki so se radi tega odpravili na Dubico in v bližnje vasi, da bi se osvetili na raji, ker je Kiko, sin raje, pogubil Urem ago. Največ sta tu trpeli vasi Potočani in Bukovac, rodni mesti hrabrih hajdukov. Turki so stražili Dubico, da ne bi hajduki v njo mogli, ker jim je nedostalo hrane in streliva. Tedaj navalijo hajduki na Turke in poskusijo rešiti se smrti. Po-

bijejo prvo stražo pri Dubici, razburijo in prestrašijo vse Turke, da so se ti le razbežali. Tako so hajduki zopet v Dubici. Malo časa potem je prišlo zopet do krvavega boja. Ko so namreč hajduki odšli črez Savo, da bi se malce porazveselili v svobodi, in so se zopet vračali v Bosno, pričakovali so Turki Kiko in Zelića ravno na Savi. Hajduki so jih nekoliko posekali, nekoliko pometali v Savo, a ostali so se razkropili bogvedi kam. Pozneje so hajduki spet ubili nekega Pašago, kateri se je bil pohvalil, da bode pobral vse davke in davščine od raje in da se bode zdrav povrnil domov, samo je zaprosil, da mu dade še katerega druga. In dali so mu za druga cigana Huso. Ko je potoval Pašaga s Huso skozi Vučjak, je ubil Kiko Pašago; Zelić mu je ubil konja kulaša, a neki njiju pobratim Lubina je strelil na cigana Huso, ali ga ni pogodil. Tedaj je še enkrat ustrelil Kiko in pogodil Huso v hrbet, ko je bežal na konju. Cigan Huso je pobegnil v Odžak in se je tu zlagal nekaterim ljudem, da so oni napadli Pašago in nanj ter Pašago ubili, a ni omenil ni Kike ni Zelića. Radi tega je pretrpela raja grozne muke in nekateri od njih so umrli na vešalih. Nekoliko potem je prišel derventski sodnik v malo vasico, Fočo blizu Dervente, k Juriću in Zeliću in je rekel, da jima derventski kapetan daje besedo, da bode i oblačil in hranil oba na državne stroške, ako se odrečeta hajdukovanju. Hajduki so verovali tem besedam in tako so se predali. Ko so Turki Derventčani videli, kako oblast spoštuje in ščiti njih sovražnike, zaprosili so Kara-Mahmud pašo v Sarajevu, da naj ali hajduke pobije ali pa jih izžene iz sultanove dežele. Kara-Mahmud je dal dovesti hajduke v Sarajevo in tukaj jih je imel v časti in varnosti, kakor tudi derventski sodnik. Ko pa so se tudi v Sarajevu spuntali Turki in rekli, da bodo ubili vezirja, ako vezir ne da pobiti hajdukov, popustil je vezir, prelomil je svojo mož-besedo in je dal pobiti junake na Bendbaši, to je na iztočni strani Sarajeva. Njih kosti so pokopali pod nekim oskorušem, ki jim je bil kot grobni spomenik gotovo do okupacije leta 1878.

O petem in sedmem delu bi mogli reči isto, kar smo poudarjali o tretjem delu,

O šestem delu pa nam treba priznati, da mu je predmet sam dosti prikladen za epsko junaško pesem. Hadži Loja je s svojimi ljudmi zadaval smrtni strah ne samo muslimanom, nego tudi drugovernikom. Todá vse to opeva pesnik nekako stlačeno, brez sistema. Ali tudi v taki obliki treba to pesem uvaževati radi njene vsebine, katera je zelo znamenita za zgodovino mesta Sarajeva.

Na podlagi rečenega trdimo, da samo prvi, drugi in četrti del »Osvetnikov« zaslužujejo, da kot junaški eposi nosijo ta vzajemni naslov, da oni sami širijo slavo Martiću kot epskemu pesniku. Sedaj pa recimo katero o vsakem teh delov posebe in ocenimo njih vrednost!

(Dalje prihodnjič.)

V mraku.

Zvečér, ko v tihi mračni sobi
igram na svoji violini,
prihajajo pred mojo dušo
na prošle lepe dni spomini.

Prihajaš ti . . . Obraz tvoj bled je
in solza ti v očeh leskeče,
in sedaš k meni, šepetaš mi
in glas nemirno ti trepeče.

In gledaš me — in spet odhajaš . . .
Otožno strune mi zvenijo
in glasi, trudno trepetaje,
za tabo v tihi mrak hitijo.

A. Gradnik.

V hipih takih prihajaj k meni . . .

Kakor na polju rožice
po celi zemlji se scvetajo,
tak sanje dušo mlado mi
prepletajo.

Jaz sanjam ob rosnih jutrih,
ko solnce pozdravi nas,
ko koscev petje razlega se
črez rodno vas.

Jaz sanjam ob vročih poldnevih,
ko zemlja od žeje gori
in ko cvetje solncu daruje
največ svoje sočne krvi.

In ob tihih poletnih večerih,
ko solnce spe v ocean
in zadnji žarki zlatijo
gorice in zéleno plan,

jaz sanjam spet svoje sanje,
in takrat se mi zdi,
da solnce z vso svojo vročino
se v moje srcé potopi.

Takrat čutim božanske sile
in ljubezni nebeške moči . . .
V hipih takih prihajaj k meni,
oj, Olga, ljubica ti!

V. S. Fedorov.

Tovariš Damjan.

Povest. Spisal **Podlimbarski.**

I.

prvem letu svojega vojaškega službovanja sem bil nastanjen v kavalerijski vojašćnici v Mariboru kot novinec 4. škadrona, 10. dragonskega polka, ki se je tedaj nabiral iz vseh slovenskih pokrajin od Adrije pa do Drave. Ni baš prijetno zameniti šolsko klop s konjskim sedlom; no za lepimi dnevi pridejo navadno tudi grdi, in ves čas svojega življenja še nihče ni sedel v senci. Blede in učene šolske tovariše sem zamenil z zagorelimi kmetskimi fanti z omejenim duševnim obzorjem pa dobrim srcem. V našem polku je bila takorekoč zedinjena vsa Slovenija, in imel sem priložnost spoznavati mlade kmetske ljudi iz vseh kotov domovine. Z menoj je bival v eni sobi tužni Čič poleg veselega Štajerca, narodivšega se v vinorodnih Slovenskih goricah; Belo Krajino je dostojno zastopal suhi in visoki Juri Glad, ki se je vsem priljubil zbog svojega zvonkega belokranjskega narečja; temnih žirskih hribov me je spominjal okorni in pohlevni krojač Kopač, rodovitnih krških krajev pa možati in samozavestni Metelko z Rake; brhke gorenjske fante izpod Kamniških planin je predstavljal Tone Damjan, mladenič lepo odprtih, jedrnatih oči in vitek kakor gorenjska jelka. Sprva se je marsikak tovariš zadel ob moje prejšnje dijakovanje, češ, iz dijaka ne more biti dobrega vojaka, pa sčasoma so mi postali vsi prijazni, ker so spoznali, da je tudi dijak še porabna stvar na svetu. Svojo porabljivost sem jim pokazal s tem, da sem onim, ki sami niso umeli pisati — in takih je bilo v tistih starih časih še premnogo — pisaril pisma na domačine in znance ter prebiral došle odgovore. V pisanju pisem sem postal, kakor so trdili tovariši, velik mojster. Sicer ni bila moja domišljija široka, ne globoka — moj Bog, kakšna more biti domišljija človeka, ki dobiva po šest krajcarjev na dan in guli od zore do mraka vojaškega konja! — no moji tovariši so bili ž njo zadovoljni in marsikdo si je globoko oddahnil, ko sem mu prebral »še enkrat« plod svojega uma, list, namenjen ljubim domačim ljudem. Sestavljal sem pisma vseh vrst: zaljubljena, prosilna, terjalna, vojaško bedo slikajoča. Seveda mi taka pisma niso šla od srca, ampak moja borna domišljija je jemala z vsake tuje mize, kjer je bilo kaj dobiti. Največkrat sem se zatekel

po izraze k pesniku in prav po slavčje sem žgolel; včasi sem se obrnil tudi k propovedniku za pomoč in božje oblasti sem vpletaval v list; če je bilo treba izpipati ljubim domačim ljudem izdatno podporo, me je navdihnila solzljivost izraelskih prorokov in slikal sem stiske vojaškega stanu z besedami, katere bi bil Dante, da je zanje vedel, postavil nad sama peklenska vrata. In ko je bil list končan, je nastopila zame slavna doba, ker navadno me je potegnil osrečeni tovariš za rokav ter me peljal na ogel k branjevki.

Neko nedeljo popoldne je stopal Damjan s papirjem v roki in ves razdražen k mizi, kličoč mi: »Ti, hej, tu sem ti prinesel papirja. Sedi sem in napiši mi pismo. Pravijo, da ti umeš bolje sukati pero nego tisti šestega škadrona.« Tisti šestega škadrona je bil moj vrstnik na gimnaziji, pri dragoncih pa moj tekmec v pisarskem poslu. Počasi sem poiskal pero in tinto, privihal rokava ter važno sedel za mizo. V razmahu, s katerim je vrgel Damjan list papirja pred mene, je bila videti velika razburjenost in ozlobljenost se je brala na vsem njegovem sila rudečem licu.

»Kam boš pisal?« sem vprašal ter samosvestno razprostrl papir pred sebe.

»Pisal boš ti, a ne jaz, ker jaz sem se naučil brati, drugi so se naučili pa pisati,« je dejal nevljudno tovariš. Damjan je imel pravico govoriti z menoj trdo, ker je bil dve leti starejši in je služil cesarja že zadnje leto. Njega je kmalu kaka stvar razburila. Razdražen ni mogel mirno govoriti, ampak govoreč je metal glavo nekako na stran, kakor bi hotel hlastniti po čem.

»Nu dobro. — Komu naj pišem?« Pomočil sem pero. »Torej?«

»Pisal boš staremu človeku, ki z moje strani sliši na ime oče, pa tega imena ni zaslužil.«

Pogledal sem na Damjana, kakor bi hotel reči: Čudno se izražaš, prijatelj. In napisal sem nadpis: Dragi oče!

»Kaj si napisal?« je vprašal hlastno, strmo zroč na papir, kakor bi štel tistih par črk.

»Saj praviš, da si se naučil brati. Beri torej!«

»Kar sem se naučil jaz, naj tebe nič ne briga. Premlad si še, da bi tako govoril z menoj. Kaj stoji tam?«

»Navadni ogovor: Dragi oče! Tvojemu očetu bova pisala, ne?«

»Da, bova, a pisala bova tako, da mu bodo lasje vstajali pokoncu. Dragega očeta le izbriši, kakor sem ga jaz izbrisal iz spomina. Tistega pri meni nič več ni, nič več ga ni!«

O kako trdo je umel govoriti Damjan! Sama gorenjska togota! Ugodil sem njegovemu ukazu ter prečrtal nadpis.

»Nu torej, kako in kaj naj pišem?«

Damjan se je razjaril ter zavpil: »Študent si, pa ne veš kaj pisati. V šoli se nisi ničesar naučil, pri četi si pa tudi eden naslabših. Ti si neumnejši, nego je tvoja kobila. Osel!«

Zadnja beseda mi je zvenela po možganih kakor jek po gori. Osel? osel? sem ponavljal v mislih, kar nič mi ni ugajal ta nadevek. Ko bi mi kaj takega zasolil kak višji n. pr. moj korporal, ki že pozna človeka, razmere in stvarstvo in je poleg sedel, ko je Bog svet ustvarjal, in ve, kaj govori, to bi se človek obliznil, ali sodba Damjanova me je pekla. Na široko sem znan, da spravljam najlepša pisma na papir, pa glej, tu pride človek, ki ne nosi nobene zvezde pod brado, ki me še nikdar ni peljal na ogel, in mi pričo tovarišev zarobi takšen nadevek! Nepotrpežljivo sem oprl glavo na levico, dvakrat pomočil pero, malce se zamislil in naposled sem se zatekel k najnavadnejši frazi. Zapisal sem: Primem pero v svojo desno roko in ga pomočim v to črno tinto. — Damjan je pazno gledal na črke, bistro se valeče iz peresa. Končavši frazo, sem se pogruzil v kratek odmor: počitka je trebalo in pa čakanja, da pride razburjeni tovariš v pravi tir ter razsveti kakšen kot moje domišljije . . .

»Kaj si napisal?« je vprašal. Prečital sem mu kratki uvod.

»Dobro!« je pritaknil. »Zdaj boš pisal pa tako, kakor bom jaz hotel.«

»O velerad. Le narekaj!«

»Čakaj! Beseda besedo prinese, pes pa kost — pravijo.«

To so trudi in napori s takim človekom! »I govori že, v kakšnih razmerah živiš s svojim očetom, sicer ne morem nadaljevati.«

»Ž njim nočem biti v nikakšnih razmerah več,« se je razburil tovariš ter s pestjo udaril po mizi, »no on živi v razmeri z neko mlado deklo in jo hoče vzeti za ženo. To mi je pisala sestra, ki je že omožena. Starec je deset let vdovec, vseh sedem križev nosi na hrbtu, hčer ima že omoženo in zdaj se spomni še na ženitev. Kdo je kdaj kaj podobnega slišal! Ta sramota!« Damjan je obračal glavo na desno in na levo ter svetlo gledal po sobi, kakor bi iskal točke, na katero bi obesil svojo zlost. Tovariši so pritajeno hihikali po koteh, jaz sem vzdihnil brez sočutja, mašinalno.

»Pusti očetu veselje,« oglasil se je Glad, ki je blizu mize drgnil stremena. »Bodi vesel, da je še korenjak, ki mika žensko.«

»Babo mika njegovo lepo posestvo pa njegov denar, a ne on. Polakomila se je navihanka. Pa jaz mu izbijem iz glave budale misli! Torej piši, zdaj veš, kaj mu hočem povedati.«

Grizljaje peresno držalo, sem se nagnil nad papir. Takšnega lista doslej še nisem pisal. V vse sem bil vlil ponarejene, sladke čute, samo ljubezen in hrepenenje, in zdaj naj na sirov način oštejem in okregam starega človeka, očeta odraslih otrok, in to v imenu togotnega sina.

Ko je Damjan videl, da me je zapustila moja učenost, mi je prišel naposled sam na pomoč ter rekel: »Preberi še enkrat, kar si zapisal!« In zanosno sem čital: »Primem pero v svojo desno roko in ga pomočim v to črno tinto.«

»Zdaj piši pa tako«, je vpil Damjan: »Čez hribe in doline, čez to ravno polje in čez te zelene travnike je priletel k meni črni vran — črni vran je priletel — tako piši! — ter mi prinesel lepo novico, da se hoče stari čuk poročiti z mlado sovo.«

»A prokleti Damjan!« se je začudil Glad, ko je zaslišal te slikovite izraze. Majal sem z glavo, obotavljaje se.

»Le piši, kakor ti pravim, osel!« je besnel Damjan, katerega je obodrilo Gladovo občudovanje.

»Napisano je,« sem rekel enostavno in nevljudno. »Kaj pa zdaj pride?«

»Še tako postavi tja: Kadar pridem domov, in kmalu se to zgodi, takrat ne bom jemal v roke peresa, ampak bridko sabljo zagrabim in izbijem vam ž njo iz Vaše stare glave zaljubljene muhe, pasja vera Vi!«

Debelo sem pogledal na tovariša.

»Le kar tako piši — hudič!« je zarohnel Damjan. Posmejal sem se mu v obraz. Nadevek hudič me ni tako nemilo dirnil kakor poprejšnji osli. Domišljav človek hudiča laže pogoltne nego osla.

»Tako pa ne, Damjan!« je posvaril Metelko, ki je poleg na slamnici preobračal in likal sedlo. »Oče je le oče. Tako nikar ne piši!«

Metelko je bil enake starosti z Damjanom, in njegova beseda je tudi mene pobudila, da sem se drznil ugovarjati hudemu tovarišu. »Izpustiva rajša bridko sabljo — sem rekel — ž njo očetu ne smeš žugati, ker zanj je ne nosiš. Ampak ti mu mirno povej, kar moraš. Opomni ga zlepa, da je star, da ima otroke, zate naj skrbi in pa za zveličanje svoje duše naj se pobrine. Tudi lahko pristaviva, da za vse to ne bo mogel skrbeti, ako si nakoplje na glavo žensko,

ki ga bo noč in dan jezila in psovala.« Iz kotov so pogledavali name tovariši, hvaleč mojo bogomilo modrost, ki misli na zveličanje duše, ker o tem se je poredko govorilo v naši sobi.

»I bogme, škoda zate, da ne postaneš pop, ti bi znal propovedati!« mi je zaklical Glad, ki je gledal name kakor na višje bitje, menda zato, ker sem njegovo belokranjščino večkrat javno pohvalil.

»In na sodnji dan naj pomislijo!« je kliknil Kopač, ki je nekje tam za krajem, sloneč na slamnici, žulil pipo. Molče smo pogledali Kopača kakor na stvar silno oddaljeno od nas.

»Zlepa več dosežeš nego zgrda,« je poučeval Metelko. »Če boš očetu precej skraja tako sirovo in robato ugovarjal, obrne se globoko užaljen od vas in še bolj bo hrepenel po tuji ženski, ko bo videl, da so mu vsi domači ljudje odporni. Morda vam on kar kljubuje, ker mu izkazujete premalo spoštovanja, ker ga hočete na tak sirov način poučiti, ker modrujete ž njim.«

»Kjer se mnogo modruje, tam se mnogo kljubuje, pravijo,« sem povzel jaz, krijoč se za Metelka. »Prav govori tovariš Metelko, njega poslušaj, Damjan! Očetu piši previdno, kadar pa prideš domov, očitaš mu lahko s trdimi besedami njegovo zmoto. Kar je povedano, to se kmalu pozabi in razprši v nič, ali kar je napisano, to velja in ostane.« Zadnje besede sem naglasil in vrhutega sem plosko roko položil na papir.

»Očeta ne zavrzi, ž njim se gotovo še snideš, če ne tukaj, pa na onem svetu!« je javknil kakor z drugega sveta Kopač, pogreznjen v slamnico.

»Pameten bodi, Damjan! Z mirno besedo se vse doseže,« je svetoval Metelko.

»Kaj — pameti imam jaz tako odveč!« je kričal Damjan. »Pameti še lahko tebi, Metelko, in vsem vam nekaj posodim.« Razen Kopača so se vsi tovariši Damjanovi pameti glasno posmejali; nekateri je še s posebno izjavo pritrdil, da ga ni pod solncem junaka nad Damjana. To je našemu tovarišu toliko ugajalo, da se je sam posmejal. In v vseobčem smehu se mu je posvetilo lice in njegova navadna veselost se je jela zopet vračati. Takšen je bil naš Damjan!

»Piši torej, kakor misliš! Ali to ti naročim: dobro začrkaj, privij ga mojega starca!«

Po kratkem premisleku sem pišoč čital na glas: »Ta novica me je močno užalostila, ker hudo je otroku, ako se mora sramovati za svojega očeta. Vi pa morda sramu nič ne poznate, ne vidite, da postajajo ljudje in s prstom kažejo za Vami, rekoč: Glejte sivega

moža, ki je do starosti živel pametno, na starost je pa noreti začel. Zdaj Vam z lepo, mirno besedo očitam Vašo zmoto, črez nekaj tednov pridem pa domov in takrat Vam bom v oči povedal svojo misel in s trpkimi besedami, v gromu in blisku Vam bom govoril, ako ne jenjate od svoje nakane in ne pustite tiste ženske. Bližate se že dobi sivih las, ki uhajajo z glave, in zdaj se hočete nakopati na glavo mlado žensko, ki Vas ne išče zato, da bi Vam prinesla srečo in mirno življenje, ampak da bi se polastila Vašega premoženja. Oče ste, pa tako zanemarjate svoje otroke, za katere boste odgovor dajali pred sodnjim stolom. Star oče obrača oči za ničemurnostjo, a obrnil naj bi jih k Bogu. Za posvetno skrbite, a treba je, da poskrbite zdaj za ono, kar Vam je najbliže: za zveličanje svoje duše. Pot, na katero ste stopili, je pot zmote, ki ne pelje v nebeško kraljestvo.«

Tu se mi je odtrgala nit domišljije. Strmo sem zrl v poslednji dve besedi, pa nikakor nisem zmogel dalje. Segel sem si z roko v lase, s koncem peresnega držala sem pobezal med ustnice, pogledal v kot pod stropom, kjer je pajek, ta žival obširne domišljije, predel svojo umetalno mrežo, pa ničesar primernega se nisem mogel domisliti. Zdajci je dvignil Kopač glavo iznad slamnice, glasovito svetujoč: »Pri povzdigovanju naj bi prosili Boga za pravo pamet.« Zaškripalo je pero in čital sem: »Satan Vas je zmotil in ujel v svoje zanke. Da mu uidete, priporočite se tolažniku sv. Duhu, da bi Vas razsvetlil, in pri povzdigovanju molite in prosite Boga, da bi Vam podelil pravo pamet. Ako pa še s tako pomočjo ne pojde, prišel Vam bo s svojo pametjo na pomoč Vaš sin Tone Damjan. Z Bogom!«

Dovršivši končalno frazo, sem moral list še enkrat prečitati. Damjan se je sklonil ob mizo, gledal v pisanje ter pritrkaval z glavo. Vse to mu je tako ugajalo, da je hotel še kaj pristaviti. »Še to pripiši, da se bratu in sestri lepo zahvalim za denar, ki sta mi ga poslala. To bo nekako očitanje očetu, ki mi nič ne pošlje.« In pripisal sem: »Bratu in sestri se lepo zahvalim za novce, ki sta mi jih poslala. Kmalu naj se zopet spomnita stare resnice, da je lepa zahvala navadno tudi nova prošnja.«

Ko sem zravnal list, me je hvalil Damjan, rekoč: »Kar je res, je res: tvoja flora je mršava kakor sedmero naglavnih grehov, a pišeš lepo, drugače kakor oni šestega škadrona; tisti praska po papirju, kakor bi škrtal z ostrogo.«

Proti večeru sva nesla pismo v mesto. Honorar ni izostal. Oj, kako lukulski sem živel tisti blagoslovljeni večer! Tovariš me je

peljal na ogel k branjevki in tam sem se spravil za gladko mizo. Kaj sem tam jedel, kaj pil, tega ne povem. Le to priznam, da sem naposled vzkliknil: Bog daj obilo mecenov slovenskim pisarjem! —

Nekaj dni po oni lukulski večerji je prišlo nenadoma povelje, da se ima naš polk odpraviti na Kranjsko k vojaškim vajam. Nepopisna radost je zavladala v polku. Težko smo čakali pohoda. V jutru odhoda nas je trobenta nenavadno zgodaj budila. Tovariš Glad, ki je sicer to budilko vsako jutro krepko okregal in proklel, da ga tako zgodaj kliče h konju, jo je tisto jutro naravnost pohvalil, ker ga zove na pohod na Kranjsko. Jedva se je dobro dan naredil, že smo zasedli konje in se uvrstili po četah in škadronih v divizijone in polk. Po kratki molitvi, katero so ob veselo utripajočih srcih svečano govorile trobente, smo nastopili pot. Bilo je jasno, dokaj hladno jutro velikega srpana. Nekaj dni že ni deževalo in nebo tudi ni kazalo na kako neugodno vremensko izpremembo. Ni mogoče povedati, kako veselje nas je prešinilo, ko smo imeli za hrbtom tesne vojaščnice in nas je od vseh strani objelo široko, svobodno polje, katerega duhteči zrak je poživil nas in naše konje. Vsi smo čutili, da je nastopila za nas nova doba, dasi nekateri od pohoda niso mogli pričakovati bogve česa, ker njih rojstni kraj ni ležal na naši potni črti in se tudi niso nadejali, da bi se sešli s svojimi znanci, prijatelji in sorodniki. Vendar pa je vsakdo slutil marsikaj ugodnega pred seboj. Zdelo se nam je prijetno, videti vsak dan nov kos slovenske zemlje, vsak dan se nastaniti v drugi vasi, vedno pri drugih ljudeh, večinoma kmetih, iz katerih smo vsi vzrasli in ki so nam najbližji po mišljenju in trpljenju. Neki pisatelj je rekel, da je prava sreča na konjskih hrbtih doma. Tisti mož je bil menda idealist, in lahko bi mu po Goethejevem odvrnili, da je mnogo trditev, ki majo vse znake istinitosti v sebi, a resnična in pravična je tudi nasprotna trditev. Mi dotlej še nismo čutili sreče na konjski živali. Po zimi, ko smo jezdarili po ozkih jahalnicah kraj vojaščnice in je bič opletaval po jahačih in konjih, smo jedva čakali trenotka, da smo zlezli raz sedlo; spomladi, ko se je začela ježa v širšem okvirju zunaj vojaščnice na takozvani Teznji, ni bilo nič boljše; tudi po leti, ko smo se na vajah na polju in po goricah kraj Drave dosti svobodneje gibali, se še nismo dokaj sprijaznili s konjskim hrbtiščem, no tiste dni, ko smo se na sedlu pomikali proti osrčju domovine, je res prava sreča polnila naša srca.

Ni malenkost dragonski polk na pohodu. Dasi nosijo včasi posamezniki tega velikega telesa v prsih črva, ki neznansko gloje in

kljuje, in je mnogo melanholije razlite po obrazih zagorelih jahačev, celoti ne morete odrekati onega, kar se imenuje slava in junaštvo. Le poglejte tak polk, kako se ponosno nese po beli, uglajeni cesti! Nekaj časa se korakoma pomika dalje. Nad njim se dviga širok stolp prahu navpično k nebu. Čilo in gibko stopicajo konji, bojko stresajo z glavami, kakor bi se ponašali s svojo slavo, nestrpno grizljajo brzda. Na lahno brenka sablja ob ostroge in stremena; tu se smejejo in pogovarjajo tovariši, tam se krepka pesem razlega po vrstah. Zdajci zatrobijo trobači »pozor« in »v dir«. Nemir se polasti že pri prvem zvoku konjske drhali, in kakor bi prilil nove moči v njih žile, spusti se devetsto konj v bodri dir. Hrska žival z nozdrvami, odpihuje vsiljivi cestni prah, poigrava z uzdami in vajeti, razpušča grive in repe po vetru. Utihnile so vojaške pesmi, prah in dir zapirata sapo. Rožljajo sablje in čutare in karabinke, ropotajo kotliči in skodele in na daleč je slišno peketanje konjskih kopit. Podoben visečemu stolpu leti oblak prahu nad dirjajočim polkom in pod oblakom se liki zlato svetlikajo čelade, kakor srebro se iskré sablje ob bedrih in podkve pod kopiti. Kraj vasi se polk ustavi. Kakor bi se z neba spustila ogromna jata žrjavov, tako nenadno je pridirjal. Od povsod iz vasi hiti staro in mlado, od zamazanega čednika pa do spoštovanega učitelja in častitega župnika, vse hiti gledat novo čudo, mlade jahače, ki so baš kar zrožljali s konj ter se v dolgih vrstah razpoložili po trati. Imajo se vaščani čemu čuditi in kaj gledati. Eden hvali opravo, drugi konje, tretji lepi red po vrstah, četrti izraža svoje pomilovanje ob pogledu na tako silno zaprašene može; eden se spominja davnih časov, ko je sam jezdaril po Laškem in Ogrskem, drugemu postane žal, da ga takrat niso odbrali h konjenikom, kjer je vse drugačno življenje nego pri pešcih; nekateri se spomni vojske, ki v kratkem času lahko pomori vso to slavo in ves ta cvet, drug se skrbno ozira na svoje češplje, jablane in hruške, ne bode li kake etake na zoreče sadje. No polk po kratkem odmoru zasede konje in odrine dalje. Mladi vaščani še niso dosti napasli radogednosti, zato še dolgo zrejo za bojko se zibajočimi četami; z mladim svetom vred tudi ženske še nekaj časa gledajo za jahači, naposled pa se prebude iz neke sentimentalne zamišljenosti in s krikom: Hvala Bogu, to smo se nagledale! — vrše v svoje kuhinje pripravljat kosilo ali pa na njive plet in okopavat korenje. Gospodarjem, ki so se bali za sadje, seno in za vse, kar ni pribitega in priklenjenega, je odleglo pri srcu in na povratku v vas hvalijo Boga, da se vojaška nadloga ni nastanila v vasi, ampak je odhajala dalje tja, kamor solnce

zahaja; drugi manj previdni in skopi so ob pojavu vojaške sile pozabili na ves svoj imetek in zdaj ugibljejo, kako je to, da ima cesar toliko ljudi in konj, in koliko ga more vse to veljati. Župnik in učitelj, ki sta bolj od daleč gledala na polk, zavijeta v polje in dolgo modrujeta o tem, kako je v prastarih časih edino konj nesel siloviti narod nad slabejšega, kako mu je pozneje pomagala ladja, dandanes pomaga obojim železnica in v prihodnjih časih bo človeški um vpregel še zrakoplov in da se nikdar več ne povrnejo srečni in mirni časi tihe Arkadije in da Kristov nauk o človekoljubnosti ni padel na rodovitna tla. In na vsakem koraku se jima vriva vprašanje: Čemu vse to?

Pet dni je trajal naš pohod in vseh pet dni nas je navdajalo isto plemenito navdušenje in hrepenenje, ki je nekako zresnilo naše misli. Vsak dan smo jezdili skozi kraje, kjer je bil doma ta ali oni tovariš. Tisti nam je seveda razodel in razkazal vse posebnosti in znamenitosti svojega kraja; dvigal je desnico, razprostiral kazalec: ta vas se imenuje tako, ta hrib pa tako; tu rodi dobro vino in tu zemlja še za oves ni pridna; tamkaj na hribu so pred leti ob hudi uri prestrelili oblak in je padla iznad oblakov na zemljo čarovnica, ki je imela poln predpasnik toče, a pod hribom leži vas, v kateri vaščana ne smeš vprašati, koliko je ura, ker bi precej mislil, da mu oponašaš borno vaško cerkev, ki nima ure v zvoniku; pa še dalje v hribih je cerkvica svete Radegunde, kjer je dvakrat na leto shod pravzaprav bolj za mlade ljudi, ki se tam shajajo in seznanjajo in domov grede prepeljavajo po gozdih; in pri sveti Radegundi je slišal nekoč propoved, v kateri je prosil duhovnik svoje mlade ovčice, naj pazijo na božji poti na svoje poštenje, da jih ne pojde s hriba doli več, nego jih je prišlo gori. In kar je oni veselega in žarečega lica pravil o svojem zavičaju, to je šlo od ust do ust, hipoma se je razširilo po vrstah našega škadrona. Prigodilo se je, da so takega srečnega človeka kje za krajem ceste pred vasjo čakali starši z vso rodbino, kateri so se pridružili tudi drugi vaščani; no siromak ž njimi govoriti ni mogel; dvignil se je na stremenik, namignil z glavo, pozdravil z roko in nasmejal se — to je bil ves njegov pomenek z domačimi. Polk se je kakor poprej pomikal dalje.

Z Damjanom sva jahala v eni vrsti. Bil je tiste dni zgovoren in vesel kakor vselej. Le kadar ga je kdo z uščipom spomnil ženeželjnega očeta, njegovega bogastva in bodoče mačehe, se je razdražil, hlastal z glavo in njegov Aga se je jel kriviti pod njim.

Naposled se je naš škadron ustavil sredi slovenske vasi Črešnjevka. Objavili so nam, da v tisti vasi ostanemo več časa; ker se bodo v okolici vršile naše vaje, naj strogo pazimo, da ne zatrosimo ognja, in naj kmetom ne delamo pretiranih zahtev. Razposlali so nas po hišnih številkah. Z Damjanom sva bila nastanjena pri kmetu na kraju vasi. Pri hiši se je reklo pri Čajžu. Pa hiša ni dom konjenikov, njih dóm je konjušna. Postavila sva konja v staje. Pred hlevnim pragom se je precej pojavilo troje moških bitij: prileten človek, otrok in mladenič. Priletni človek je kazal silno boječ in skrben obraz, ki je hotel zdaj zdaj vzklikniti: Ljudje božji, usmilite se me siromaka! — pa se ni domogel do tolike hrabrosti. Zato je brhki in krepki mladenič kazal veliko samozavest. Roke uprte ob bok, je nekako drzno in uporno gledal na vojaško silo, kakor bi hotel reči: Do takega junaštva se tudi sam še lahko popnem. Otrok se je tiščal priletnega človeka in njegove žive in smele oči so kaj radovedno švigale po novih gostih; vse se jim je zdelo zanimanja vredno, na vsak najin korak in gibljaj so pazile. To so bili Čajževi ljudje: oče in sina. Ko so ti Čajževi ljudje zaslišali, da govoriva z Damjanom slovenski, so se ohrabrili ter stopili črez prag v konjušno.

»Dober dan!« sem jih pozdravil.

»Bog ga daj, vsem dobrim ljudem ga Bog daj!« je hitel odzdravljati gospodar.

»A to sva, dobra človeka sva!« je zavpil Damjan, odpasal sabljo ter jo vrgel s tako silo v kot, da se je zaprašilo tam, kamor je padla. Čajž je s strahom pogledal za sabljo in potem na dobra človeka.

»V vašo hišo so naju poslali in nadejam se, da bomo prijatelji,« sem rekel jaz, da bi vzbudil ugodno mnenje pri gospodarju. »Ali imate dobre vode za piti?«

»Vodo imamo, dobro, hladno vodo imamo. Teci, teci, Vorka, prinesi je korec gospodoma, s travnika prinesi čvrste vodice, naj se napijeta gospoda!« Vorka, mlajši sin Čajžev, je precej odšel, vesel, da ga je doletel tak imeniten posel. »Ta uličnica, ki teče tod po ulicah kraj mojega poslopja, bo dobra za konja, za piti hodimo pa na studenec na travnik. Pri nas vama bomo postregli, s čimer moremo, le sena za konja vama ne morem dati, ker ga skoraj vsako pomlad sam kupujem. Moje seno tudi ni za vojaške konje; odkar je na travniku volčec izpodrinil dobro bilje in deteljo, imam pusto seno.«

»Sena dobivava dosti; naši konji so ovsa siti,« je rekel nevljudno Damjan ter dregnil v bok svojega lepega rjavca, ki je na tak sunek poskočil z zadnjim delom života.

»No, no, no,« je viknil Čajž in odskočil. »Napasena konja imata. To je prav. Saj jaz ne morem postreči taki razvajeni živali, še s slamo ne. S slamo je pa tako, cesarska prijatelja — letos je ni. Po zimi nam je pozeblo tako, da nimamo ne žita, ne slame. Z listjem sem podstlal konjem, kakor je pač pri nas navada.«

»Tudi tako je dobro, oče,« sem dejal. »Ali za štiri pesti slame pa vendar imate, da ž njo odrgneva konja.«

»To pa. Idi, Šimen, in prinesi dva — tri otepe slame prinesi, da bosta imela gospoda na čem ležati.« Šimen, starejši sin Čajžev, se je leno obrnil in, razmišljeno gledaje po vrtu, je počasno korakal okoli ogla po otepe.

»Po vsej svoji moči vama bomo postregli in kot prijatelji bomo živeli skupaj. Kaj pa zaradi kuhe? Nekateri vojaki so izbirčni. Opoldne imata meso, lepo meso, od kite meso je prinesla od mesarja, no večerja — kaj bo z večerjo?«

»Večerja . . . hm . . . večerja . . . take potrate že nisem vajen,« sem dejal s težkim srcem in nerade so se besede valile izmed zob. Damjan me ni pogledal po božje.

»Tudi dobro, prijatelja naša,« je pohitel gospodar. »Saj večerja ni dolžnost, ali vendar . . . vprašam. Ako se človek opoldne naje mesa, res mu ni treba bogve kake večerje. Meso je krepčilno in tečno.«

»Čim manj ga je, tem tečneje mora biti,« je pristavil neprijazno Damjan ter vrgel zaprašeno sedlo v kot k sablji. Čajž je zopet obupno pogledal na Damjana.

»Nekaj bi vaju prosil, cesarska prijatelja, pa ne zamerita mi. Za svinjakom imam tri jablane, na katerih so začela jabolka ravno dozorevati. Lepo rdečkasto postaja sadje res, pa zavoljo tega še ni zrelo, o ne, ne. Če človek ugrizne v tako jabolko, se mu nakremži obraz in čeljusti mu gredo narazen. Vsako leto dam tista jabolka nekemu gospodu v Ljubljano; tja pred kvatrnim tednom mu jih ponesem. Zato bi vaju prosil, da bi branila svojim tovarišem, ko bi kdo hotel klatiti.« Že sem hotel ščititi vojaško čast in povedati Čajžu, naj si vsako nelepo misel o slovenskem vojaku izbije iz glave, pa premagal sem se. »Ne bojte se, oče! Ko bi vi imeli zlata jabolka za svinjakom, mi jih ne bomo klatili,« sem rekel, in nelepa misel se mi je vsiljevala o Čajževem očetu in njegovi postrežbi.

»Saj bi se ne bal zanja, ko bi bila zrela. Nezrelo sadje pa ni. Še zboli človek od njega. Ampak precej tu gori za uljnjakom stoji stara hruška, brdovka ji pravimo, take dobre medene hrušice rodi in še jih bo precej gori; če tam sklatita katero, pa ne porečem ničesar.«

»Tudi hruške bova pustila na miru.«

»Oj dobra prijatelja sta mi prišla na kvartir, hvala bodi nebeškemu očetu! To se precej vidi, kaj je poštena domača slovenska kri. Ampak tri leta je tega, kar smo imeli na kvartirju tri ogrske huzarje. To je rod tatinski. Kakor bi spustil žive vrage okoli oglov, drugače ne morem povedati, tako so delali. Saj človek rad da, kar more utrpeti. O rad dam! Tisti trije razbojniki so mi pripeljali vsako popoldne svoje konje v moj vrtič in jih privezali k češpljam ter jih tam krtačili in gulili. Zdaj pa vprašam, ali je vrt za to, da šlapa in tepta po njem konjska podkev? Gledam tiste ljudi in si mislim: vso deteljico mi pomendrajo, sadje mi otresejo in drevje mi omajejo. Pa sem se približal ograji pa lepo sem jih prosil, naj mi ne delajo škode, da krtači se lahko v konjušni ali pa pod napuščem. A kaj — nič ni pomagalo, kakor bi bil tnalu govoril. Nekaj so žlobodrali in čenčali name, ubogali pa niso. Vse sadje so mi otresli in travo pomendrali.«

»In drugo pomlad so se nam posušili dve češplji,« se je oglasil za Čajževim hrbtom Šimen, ki je prinesel tri otepe slame in jih vrgel na tla.

»Da, tudi drevje se nam je posušilo,« je potrdil gospodar.

»Midva ne bova krtačila na vašem vrtiču,« je odgovoril suho Damjan. Šla sva vsak po dve povesmi slame.

»O tistih treh vrečah ste pravili?« je vprašal Šimen.

»Res, tri nove vreče so mi tudi ukradli.«

»Hoj,« sem se začudil, »kako je bilo pa tisto?«

»Rajnica moja je imela pleve za posteljo v njih spravljene tu-le pod napuščem. Kar so jih huzarji ovohali in odnesli v hlev. Imeli so jih po noči za vzglavje. No — sem si mislil — taka visoka glava rada na visokem počiva — in nič nisem rekel. Tisto jutro pa, ko so huzarji na vse zgodaj odjahali, vidim tiste pleve po vsem hlevu raztresene, vreč pa nikjer. Bežim proti cesti, kjer so se bili huzarji postavili v vrste, kričim in tantigujem, pa predno sem bil pritekel na cesto, je zdirjala neznanska druhal in več je nisem videl. Moja rajnica je dva dni jokala po plevih in vrečah.«

Z Damjanom sva s slamo enomerno gulila zapotena konjska hrbta, tiho se smejoč ubogemu gospodarju in navihanim huzarjem.

Povrnil se je Vorka s svežo vodo, ves zasopel. Njegov čvrsti obraz je gorel veselja, katero mu je pričinila zavest, da postreže možem, ki so prišli na konjih. Z Damjanom sva se šla napit na prag. Takrat se je pojavilo novo bitje pred konjušno. Ko naju je poživila in okrepila sveža voda, sva dvigala oči v novo bitje in razžarila so se nama lica in zasadila se je dobrovoljnost v srca.

»Stric, prišla sem vprašat, ali bomo mi prej južinali, ali bosta prej« — je vprašalo tisto novo bitje v ženski obleki ter površno pogledala na naju.

»Ali je oboje že pripravljeno, Marica?«

»Oboje.«

»Kaj kuhaš možema v juhi?« je vprašal Čajž po strani in po tihem.

»Ješpren.«

»Ješpren? Kam pa misliš, Marica? Ješpren je trda jed, ni za cesarski želodec. In ječmen nam letos ni obrodil.«

»Bo pa drugo leto,» je odgovorila Marica z glasom vsemogočnega gospodarja in vsevedne Sibile.

»Krompir kuhaj, ki se nam je obnesel. Moža sta ga vajena in nista nič izbirčna ter vesta o čem se živi na kmetih. Nista prišla iz dežele mažarske.« Čajž se je obrnil k nama. »Tistim huzarjem sem bil dal zvečer skuhati krompirja v oblicah. Kaj menita, da so jedli? Nič. Eden je zgrabil skledo in jo vrgel za mojo rajnico. Takšen živinski rod je bil to!«

»Kradli so pa le krompir in ga pekli,« je pripomnil Šimen.

»O tisto pa: kradli so krompir in koruzo so kradli in pekli, pa plot so mi podrli ter požgali. Bog nam ne pošlji več takih nerodnih ljudi k hiši!«

»No, Aga, sin vražji!« je klel Damjan na svojega rjavca, ki je bil zelo nemiren, kadar mu je švigalo povesmo preko križa.

»Ni v najmanjši stvari se ne boste mogli pritožiti črez naju,« sem zatrjeval Čajžu, ki je sivo zrl na rohnečega Damjana. »Svoje predpise poznava in kar ni najino, to pustiva na miru. Ni se vam treba bati za nobeno stvar, saj sva domača človeka. Kar se vam je nekoč pripetilo s huzarji, iz tega ne smete sklepov delati na vse vojaštvo.«

»Za Marico skled ne bova metala,« je pristavil Damjan, smejé se preko svojega konja deklici, ki je vsa orudela ż jasnimi, čudečimi se očmi gledala na mojega tovariša kakor v zahvalo za njegovo preračunjeno opazko.

»I no, Marica, bomo pa domačini prej jedli,« je rekel po kratkem premisleku gospodar. »Cesarska prijatelja vem da ne gresta od konj, dokler ju nista opravila in napasla. Pri njih je tako, da gre žival pred človekom, in to je prav. Od njih se učite! Le idimo, da pridemo prej k delu!«

Čajževi ljudje so se odpravili v hišo. Pravijo, da pred imenitne dogodke pada njih senca. Odhajaje je Marica prav globoko pogledala na Damjana. Ta pogled se mi je zdel tako važen, da ga nisem mogel prezreti.

»Na najboljšega gospodarja menda nisva naletela,« sem govoril tovarišu. »Ves čas bo gledal za nama, če mu kaj ne pofuliva. Skraja se je kazal boječega, a kmalu se je osokolil in razgovoril pa vedno je namikal na kradež, ko da so naju poslali sem, da ga oskubeva do golega. Si slišal?«

»Slišal. Todi so ljudje revni in nimajo bogvekaj dati vojaku. Tudi brez njih dobrot prebijeva.«

»To je res.«

»Nu dobro je, če je. Bo pa morda Marica na najini strani,« je tolažil Damjan sebe in mene.

»Ali kaj poznaš ljudi todi?«

»Nič. Moj dom je že za nama v drugi dolini in tukajšnjih vasi še po imenu vseh ne poznam. Tako sodim, da imam odtod kake štiri ure do doma.«

»Ne pojdeš nič domov?«

»Nič. — No, Aga-zgaga, da bi te sto vragov!« Damjan ni rad slišal, če se je govorilo o njegovem domu, dasi je sam vedno sanjaril o njem.

Pri Čajžu sva se hitro udomačila. Precej prvo popoldne sva se seznanila ž njegovim poslopjem, vrtom in njivami. Vorka, ki je gnal krave na pašo, nama je vse razkazal. Videla sva tisto hruško, katere medeno sadje nama je Čajž dovolil klatiti. »Lahko je bilo lisjaku, pokazati svojo radodarnost,« sem rekel Damjanu, ko sem zvedel, da stoji drevo na sosedovi zemlji, in nisem videl ni ene hruške na njem. Smejala sva se in mu želela huzarjev. Sicer sva se pa hitro privadila Čajža, ker naju je v njegovi hiši objelo ono kmetsko in pastirsko življenje, v katerem sva se v svojih otroških letih gibala in kamor so stremile najine želje. Čim huje je pritiskal službeni jarem, tem bolj so uhajale misli nazaj v čase prve mladosti. Zdaj sva zopet videla poleg sebe tisto idilsko življenje, ki je po svojih ciljih popolno nasprotje vojaškemu življenju. Malo sva imela prostih-

ur, in to samo časih proti večeru, pa tiste sva živela, kakor bi bila doma pri svojih ljudeh. Hodila sva na njive, travnike in v gozde k delavcem. Če je bilo blizu tja, šla sva oba, če je bilo daleč, je moral ostati eden doma pri konjih, drugi je šel sam. Čajž je sicer pazil, in to prav po nepotrebnem, na svoje stvari, dejal vse svoje premično blago za ključalnice in zapahe, štel svoje sadje, po strani gledal v najine sklede, če se ne dela potrata z živili, no vseeno sva se v njegovi hiši počutila dobro. Četudi se je razgrinjalo na široko pred nama kmetsko življenje, sva čutila vendar tudi pezo svoje službe. Damjan je dal nekak dušek temu čutu. Navadno je, da začno vojaki, katerim teko že poslednji meseci njih službe, šteti dneve, ki jih še ločijo od domačih krajev. Ponosni so na to, da so že stari vojaki in da se mora čas njih službovanja že meriti po dnevih. Da bi bila ta prijetna okolnost njim samim vedno pred očmi in javna in jasna mladim tovarišem, napišejo število dni, katere morajo še služiti, na kak javen kraj, tako da je vsakemu vidno. Zato se vidi o poletnih mesecih v vojaških prebivališčih tu in tam na steni ali vratih oglati in okorni napis: Še toliko in toliko dni! Vsak dan se številka popravi, to je zniža za enotko. Nekateremu se zdi nazorneje načrkati si primerno število čark. S kakim zadostnim ponosom izbriše potem vsak dan po čarki! To je pač znamenje, da se je še malo priljubila takozvana »ljudska vojska« narodu samemu. Takšnih čark si je načrtal tudi Damjan na hlevna vrata. Kedar sva prijezdila vsa prašna in zapotena z vaje domov, je vzdihnil gledaje na vrata: »Še devetintrideset dni! Še osemintrideset dni!« Po takem vzdihu mu je bilo laže pri srcu.

Da ni Marice, postala bi morda osorna s Čajžem, ne mogla bi strpeti njegove neizgubečnosti. Marica je bila edina ženska v hiši in gospodinja. Čajž, njen stric in varuh, je bil, dasi nerad, pod njenim vplivom. Kar je ona rekla in storila, to je navadno obveljalo. Včasi varuh ni bil povsem zadovoljen ž njeno mislijo glede gospodinjstva, zmajeval je z glavo, imenoval jo trmasto, ali to ni upognilo njene volje, ki je šla svojo ravno pot. Prijatelja nista bila; on je nekako nerad izvrševal njeno voljo, nerad se pokoril njeni oblastnosti, in tudi ona se je kazala, da nerada biva pri njem. Vendar kakega očitega sovraštva med njima nisem videl. No, kakšno dekle je bilo to! Treba jo je bilo videti pri delu. Zdelo se mi je, da se ona poprime najrajša moških del, kjer lahko pokaže svojo silo in prevago. Nekoč jo je videl neki podčastnik našega polka, Tržačan, ki je na daleč v okolici delal svoje študije o kmetskih ljudeh, posebno pa

o ženskih, kako vodi brano na njivi. Pri tem delu so se odlikovali njeni udje s tako gibčnostjo, s tako bistroto se je nesla za brano in tako izlahka in spretno jo je pritegovala in odnašala, da Tržačan ni mogel odmakniti očesa od nje. In rekel je tisti Tržačan, da le mestne gospodične umejo tako harmonično poigravati z životom, in sicer tiste, ki so se temu priučile na lawntenis-igrišču. Tržačan je morda preveč videl in pretiraval, pa jaz postavim njegovo sodbo semkaj, ker je prišla iz ust visoko postavljenega človeka, dasi je neumestno prispodabljati težka dela kmetskih deklet praznim zabavam mestnih gospodičen. Pa tudi njena srčna dobrota se je lepo izkazala pred nama. Naj je Čajž še tako pisano gledal na najine obede, ki so bili tečni in obilni, naj je vzdihoval ob najinih večerjah, ki so bile vseskozi času in stanu primerne, vsi pojavi gospodarjeve skoposti niso motili deklice pri njeni srčni postrežnosti. Vkljub temu pa ji skraja nisva izkazovala prevelike prijaznosti: jaz sem bil še neizkušen, v službi potrt, sentimentalen človek, torej nesposoben, da bi gostolel pred žensko, Damjan pa je bil pogosto razdražen in če ne hud, pa vsaj čemeren in malomaren. Kmalu pa se je prepetilo nekaj, kar je mene navdušilo, Damjana pa do kraja pogrelo za deklico. Imela sva takrat priliko počutiti se Maričini neustrašljivosti.

Bilo je neko popoldne kmalu po najinem prihodu v vas, da sva morala iti k sprejemu konjske krme, ki se nam je pripeljala z bližnje postaje. Za najine odsotnosti si je bil snel Damjanov rjavec uzdo in ušel iz hleva. Povaljal se je po trati, potem je dirjal okoli Čajževih poslopij, hrzal, priskakoval in bil z zadnjima nogama. Ko so ga Čajževi ljudje videli hruti okolo oglov, so se razpostavili ob prosu za hišo in ob zelniku na koncu hiše ter mahali z rokami in ga odganjali, da bi jim ne delal škode po setvi. To mahanje je žival še bolj razburilo; podila je svinje in kure, pasoče se po trati in nevedoče, kak demon se žene za njimi, in kazala svojo elementarno silo in divjaško naturo. Igralo se je takrat sosedovo otroče sredi odprte vrzeli, ki je držala s Čajževega vrta k sosednji hiši. Ker rjavec nikjer ni našel odprte poti v širno polje, je dirjal proti vrzeli. Marica je šla baš s škafom perila z ulic. Na prvi pogled je spoznala, da je položaj opasen za otroka, vsaj po njenem mnenju. (Konjeniki vedo, da plemenita konjska žival z veliko opreznostjo vihra prek človeških teles in se jih nikdar, če se more ogniti, ne dotakne s kopitom). Da bi zaprla pot rjavcu, je skočila, spustivši škaf na tla, k vrzeli v tistem hipu, ko je bil konj že pri vhodu. Kakor levica se je vrgla na razjarjeno, sopečo žival, z eno roko je zgrabila za

grivo, z drugo za nozdrvi. Preplašeni konj, hoteč se oprostiti železnih pesti, je skočil v stran, a tu je trdo zadel ob ograjo. Pogreznil se je v sprednji nogi ter obstal kakor omamljen pod silnimi rokami. Tega prizora sva bila priča z Damjanom, ker sva se baš tisti trenotek vračala po ulicah gori, obložena s senom in ovsom. Vrgla sva krmo na tla. Damjan je skočil h konju, jaz v konjušno po uzdo. Za hip je bila ognjevita žival, ki je nemirno kopala s prednjima nogama, v naši popolni oblasti.

»Tebi je Bog dal v svoji prvi misli moško silo in odločnost, a ne vem, zakaj te je potem izprevrgel v žensko,« sem rekel srčni deklici, nadevaje rjavcu uzdo.

»Kaj takega še nisem videl,« je dejal Damjan, »k mojemu konju še v stajo ne gre rad vsak vojak.«

»O kaj ste mislili, da sem tako boječa,« je govorila deklica, smejé se in popravljaje ruto na glavi.

»Tega nisem mislil. Hvaležen sem ti, da si ga udržala. Imel bi sitnosti, ko bi bil ušel. Ne bila bi ga zmagala, da ni butnil ob ograjo in se omamil. Kdor je to videl, tega ne bo pozabil izlepa. Hvalo ti vem.« Živ izraz priznanja in hvaležnosti je sijal v njegovih očeh.

»To ni bilo kaj posebnega.«

»Enkrat mi je že ušel, in šele drugi dan so ga ujeli kmetje štiri ure daleč od Maribora. To je takšen potepin, grdin, cigan, hudič. Hoha, Aga, na-na-na, haaa!«

»Lepo se vam poda, kadar sedite na konju, zato sem vam ga ujela, da vam ne bo treba peš hoditi. Uhaja vam pa zato, ker mu preveč kolnete,« je menila Marica in šla po svoje perilo.

Obkrožili so naju Čajževi moški. Gospodar je zmajaval z glavo, kakor bi se v mislih čudil takšni neustrašenosti, Šimen je pokazal svojo pogumnost ter šel po vratu potrepat rjavca, ki se je razburjenosti tresel po vsem životu, Vorka je prebrnil kozolec, vesel, da je bil priča take gonje, potem se je skobalil na ograjo, da bi bolje videl, ako bi se zgodilo še kaj.

O tem dogodku sva se z Damjanom večkrat pogovarjala. Konec teh pomenkov je bila trditev, da deklice, podobne Marici, ni daleč na okoli. Posebno je to trdil Damjan. On je celo svojemu rjavcu govoril o tem. Nasul mu je v žleb ovsa in sedel k njemu v žleb. Aga je imel navado, da je pri zobanju z gobcem otepaval po strani in po nepotrebnem trosil oves v stajo, zato je trebalo paziti nanj. Konj hrza in zoblje, Damjan sedi pri njem v žlebu. In tako govori

moj tovariš svojemu konjskemu tovarišu: »Ti si mi pravi junak, cigan ti vražji. Ženska te strahuje. Kako boš prodrl sovražni karé, celo vrsto bajonetov, ako si daš zapreti pot in puliti grivo slabotnemu dekletu. Kaj bo, kadar bodo bliskale brušene sablje pred tem tvojim zlatorjavim čopom in žvižgale krogle okrog tvojega gospodarja, če izgubiš pogum pred žensko pestjo. Vidiš, kakšna je tvoja konjska pamet, ti umazanec ciganski! Pred Čajževo punco se pogrezneš v kolenih. Tebe, ki letiš kakor ptica pod nebom, ujamejo bele ženske roke. Sokola je užugala golobica. Oj ti vrag rjavi, neumni! Fej! Veliko zgago si mi naredil. S teboj se več ne morem ponašati, Aga-zgaga! Fej te bodi!«

In Damjana samega je ujela Čajževa punca. Od tistega dne se je začel prav zanimati zanjo. Pri kosilih je postal zgovoren, pri večerjah dovtipen. Hitro je bil spazil ves dnevni red Maričinih poslov. Vedel je, kdaj je deklica v kuhinji, kdaj ponese krmo živini, kdaj pojde mlest, prat, po vodo ali po drva. Če je le mogel, je izpregovoril par besed ž njo. Ona se ga ni ogibala. Okolnost, da so postali njiju medsebojni odnošaji skoraj namah nekako trdni, njiju medsebojno vedenje domače, prijateljsko, ta okolnost mi je pričala, da je med njima že nekaj dogovorjenega, dognanega in jasnega, a nič nisem videl in vedel kdaj, katero uro in pri kateri priliki se je njiju razmerje tako zelo zbližalo. Nisem si upal vprašati o tem Damjana. On bi se bil gotovo nevoljen obregnil na tovariša, ki je šele začel služiti cesarja, pa se že drzne prodreti v skrivnosti moža, ki ima le nekaj nad trideset čark na vratih konjušne. Zapazil sem, da hodi Marica pogosto na ulice umivat si nogi, da se je začela tudi v delavnik bolje in skrbneje oblačiti. Ko sva sedala zgodaj zjutraj na dvorišču na konja, je bila gotovo ona kje blizu, da dobi najin pozdrav, ko sva se vračala od vaj domov, je šla navadno s škafom mimo naju po vode. Rada je videla Damjana na konju. On je bil res gibčen in spreten jahač, nič zvezanega in neokretnega ni bilo na njem, in kadar je trebalo, je šel njegov rjavec iskro pred njim, kažoč sebe in svojega gospodarja v prikupljivi podobi. Marica je kar strmela vanj.

Samo enkrat, bilo je nekega večera, sem slišal med njima daljši pogovor. Z Damjanom sva čistila svojo opravo pred hlevom, Marica je stala na ulicah v vodi in si umivala nogi.

»Dan se nagiba k večeru in kmalu ga bo konec, hvala Bogu! Lahko ga za vselej izbrišem iz števila svojih težkih dni,« je rekel Damjan, prislonil očiščeno sabljo ob zid ter šel izbrisat čarko z vrat.

»Večkrat sem že gledala tiste vaše čarke na vratih. Kaj pomenijo?« je vprašala Marica z ulic, igraje z nogama v vodi.

»Te pomenijo nekaj dobrega, dekle. Petintrideset jih je še in te pravijo, da moram še petintrideset dni služiti. Vsak dan izbrišem eno. Tu na vratih imam svojo pratiko.«

»A jaz sem mislila, Bog ve kakšno učenost pomeni tisto.«

»Učenost ni, ampak račun je to, na katerega sem že dolgo čakal. V petintridesetih dneh bo do kraja izbrisan ta dolgi račun.«

»Kam pojdete potem?«

»Kam pojdem? Na Kranjsko pojdem orat zemljo, kakor so to delali moji predniki; in četudi bom moral trdo delati, vedel bom vsaj, za kaj se ubijam. Tudi sem pridem.«

»V Črešnjevek pridete? Le glejte, da ne pozabite!«

»Da, to veš, da pridem, in ko bi bile ne vem kakšne gore na poti. Črez sam Triglav bi prišel.«

»Pri nas najdete morda dosti novega, ako boste dalje odlašali s svojim prihodom. Stric se hočejo oženiti.«

»Ali res?«

»No.« Marica je s širokim pogledom obvela Damjana, kakor bi se te smejoče oči pasle ob vtisku, ki ga napravi njena novica na prijatelja. »Torej morate priti kmalu k nam, ako hočete najti vse pri starem.«

»Ti si že dolgo v tej hiši?«

»Tri leta, odkar so umrli oče in se je brat oženil na dom. Doma nisem hotela ostati, ker je prišla tuja ženska v hišo.«

»Oh te tuje ženske, te so vsakemu križ v njegovi rodni hiši, naj bodo že mačehe ali svakinje. Tako vedno slišim praviti.«

»Nova gospodinja je bila tako dobra z menoj, tako mehka, dobra in sladka, da je nisem mogla prestati. Vedno mi je razkazovala svoje škapulirje, božje podobice in naštevala odpustke, katerih je deležna, in vedno me je vabila na božja pota in mi hvalila samski stan in večno devištvo, menda zato, da bi ji ostala pri hiši za deklo in da bi še svojo doto pustila na domu. Ta ženska se je tako zavzela za mojo časno in večno srečo, da mi je celo prigovarjala, naj ne nosim ob velikih praznikih peče. Taka potrata v noši je smešna in pregrešna, pa draga in od samega vraga — tako me je učila ta mila Jerica. Jaz sem se kmalu naveličala njene preračunjene dobrote in sem rajša potegnila k stricu, ko je umrla njih žena, za brezplačno deklo in gospodinjo. Tu si nihče ne upa uganjati z menoj sitnosti s škapulirji, podobicami in odpustki, in ob praznikih oblečem to, kar

imam. Pa tudi iz stričeve hiše se mi bo kmalu seliti. Nove gospodinje tukaj nočem čakati.«

»Kam se obrneš potem?«

»Ne vem še, kam. Svet je širok. K bratu ne grem, kamor bi lahko šla. Drugim ljudem ne maram služiti. Gledala bom, da postanem sama gospodinja. Doto imam.«

Taka beseda je ugajala Damjanu. Stopil je na kraj ulic. »Jaz pridem precej sem, ko se iznebim te službe,« je dejal tiho.

»Ali domov ne pojdete?«

»Tudi tja pojdem, k sestri pojdem.«

»Staršev nimate več?«

»Očeta še imam. In kakor tvoj stric, tako bi se tudi moj oče še radi oženili. Pisano mater bi nam radi pripeljali v hišo, a otroci je ne maramo in se bomo temu ustavljali, kolikor bomo mogli. No ko bi se morali podati očetu, potem tudi jaz ne ostanem več v domači hiši.«

»Takšen čvrst fant bi se pa vendar ne smel bati pisane matere. Jaz bi se svoje svakinje prav nič ne bala, ko bi bila tudi huda,« je rekla Marica, drgaje nogo ob nogo, dasi na njih ni bilo najmanjše nesnage.

»Pa le nisi hotela ostati doma. Jaz se pisane matere ne bojim toliko, da bi bežal pred njo, ali meni ni potreba ostati doma in gledati, kako mačeha napeljava vodo na svoj mlin. Hvala Bogu, toliko dobim iz doma, da si lahko poiščem svoj kot in vzamem svojo gospodinjo,« se je pohvalil Damjan. Marici je srečen smehljaj letel po obrazu. S priučeno sramežljivostjo je pogledala na svojo drobno nožico, ki je, kakor bi namenoma zdaj pobrbala po blatu, potem se zopet okopala v bistri vodi.

»Vaš govor razodeva, da niste daleč od tod doma. Od kod ste?« je vprašala, dvignivši razžarjeni obraz k Damjanu.

»Daleč ni do mojega doma. Kake štiri ure bode. Iz Črnega dola sem.«

»Iz Črnega dola?« je ponovila deklica, čudeč se.

»Kaj veš, kje je naš Črni dol?«

»Tam še nisem bila, slišala sem pa že dosti o tistem kraju.« Tu se je Damjan razprostrl o Črnem dolu in, hvaleč tisti kraj in njega prebivalce, se je skoraj zasolzil.

»Kje so si vaš oče izbrali svojo nevesto?« je prekinila deklica njegov hvalospev.

»Sestra mi je pisala, da daleč nekje od doma, ali kje, tega ni povedala. Moj oče so konjski prekupec in kupčujejo daleč okoli. Vse gorenjske, dolenjske in tudi hrvaške kraje obhodijo. In na eni taki poti so naleteli nekje na žensko, katero hočejo pripeljati na dom. Tako piše sestra.«

»Je li mlada tista ženska?«

»Sestra piše, da mlada. Dekla menda.«

Nastal je premolk. Damjan je pobral šibico, s katero je začel biti ob škorenj, kar je kazalo, da ga obhaja razdraženost. Marica ga je jela pazno motriti. Njeni nogi sta zastali v vodi, njeni roki sta tesno tiščali tanko krilce h kolenom; vsa je bila podobna nepremičnemu, vzornemu kipu. Strmé v mladeniča, je vprašala s tihim glasom: »Vi ste podobni svojemu očetu?«

»Ljudje pravijo da, ali jaz tega ne vidim. Jaz ne poznam samega sebe.«

»V našo vas hodi mož iz Črnega dola. Spominjam se, da je pravil tisti mož nekoč pri nas, ko je žrebeta kupoval, da ima sina pri vojakih, pri takšnih, kakor so zdaj tu. Črž mu pravijo. in vi ste mu nekoliko podobni.«

»No, to so moj oče, konjski prekupec. Mi smo Črževi iz Črnega dola. Doma mi pravijo Čržev Tone, pri vojakih me kličejo za Toneta Damjana.«

»Slišala sem, da se tisti mož, torej vaš oče, ženi pri mladi deklici v naši vasi.«

»Kaj hudiča — tukaj se ženijo, v Češnjevku? A to bi rad poznal, tisto Uršo, ki se jim hoče obesiti na vrat. No, to mi moraš pokazati, Marica.“ In čudoma se je prijel Damjan za glavo, snel kapo ter jo vrgel v mejo. Marica je z veliko zadovoljnostjo gledala na to kratko ostriženo glavo s krepkimi moškimi potezami, gladkim čelom, lepim nosom in švigajočimi očmi.

»V kratkem boste spoznali tisto Uršo. Potrpite še en dan ali pa dva!«

»No, to sem res radoveden. Ko so sestri dali doto, so ji obljubili, da še eno doto dobi, kadar se bodo odpovedali gospodarstvu. Dolgo bo sestra čakala druge dote. Dva Črževa sina sva pri domu, ki ne marava, da bi nama mačeha rezala kruh. In tako pravi Čržev Tone, ki nosi v svoji glavi pameti za pet drugih: Če se hočejo oče v drugič oženiti . . . no . . . se ve . . . oni so gospodar . . . in če stvar po pameti premislim, mi jim res tega ne bomo mogli ubraniti. Ali zakoni so tudi za otroke in po teh zakonih bomo za-

htevali svoje deleže iz našega lepega grunta. Z bratom sva se dosti natrpela na gruntu in sva pomagala, da smo ga lepo povzdignili, zato menda po pravici zahtevava plačila in da ne bo najina druga mati, ki je morda mlajša od mene, žela vseh sadov najinih trudov. Kakor pravim . . . nič ne rečem . . . ako imajo oče res še tako mladostne skomine, naj se oženijo, ali od tistega dne, ko pripeljejo svojo izvoljenko, ne bo v domači, v Črževi hiši prostora zame in za njih šavro-mavro.«

Marica se je burno posmejala. »Slišite, ne sodite preostro mlade deklice, katere še ne poznate. Morda ona ne bo samo žela vaših sadov, morda vas ne bo sovražila, saj vse mačehe niso hude in grabežljive. Prorokujem vam, da vas bo tista rada imela in vam urezala vselej večji kos kruhu nego vašemu očetu.« Samo zaljubljeno nagajivost je bilo brati na njenem licu ter globoko paznost, kakšen učinek delajo njene besede na mladeniča, in v njenem glasu, ki se je lil zvonko ín odločno, se je javljala neka slabo brzdana razburjenost. In baš tako odločno je bil njen lepi in smeli pogled vprt v prijatelja.

Damjan je pobral kapo. »To, kar si zdaj rekla, se ne bo zgodilo ne danes, ne jutri. Meni mačeha níkdar ne bo rezala kruha. Čržev Tone si s svojim deležem sam zasnuje svoje gospodarstvo.«

»O to se lahko zgodi, da bo vas imela tista deklica rada. Jaz poznam ženske. Le dobro si zapomnite, kar vam pravim, in ne mislite tako hudo o njej, vi strašljivec!« Rekši je skočila z ulic in stekla mimo mene proti hiši. Ves njen obraz je gorel in se tresel smehu in razburjenosti.

(Konec prihodnjič.)

Sneg pada . . .

Sneg, beli sneg na cesto tiho pada . . .
Kaj ne, lep dan, sosedka moja mlada?

Skoz okno tam strmiš v tá metež snežni.
Zamišljen je obraz tvoj bledi, nežni.

Sneg, beli sneg med nama tiho pada . . .
Jaz v tebe sem zamišljen, deva mlada.

Kiribejevič.

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

III. Batak.

(1.—5. maja 1876.)

„ . . . Чуешь ли, какъ плачатъ сиромаси?
За тозъ гласъ ми копнѣе душата . . .
Тамъ, дѣ земя гърми и тъмне
отъ викове страшни и злобни . . .
Тамъ, дѣ е се съ кърве облѣно . . .“
Христо Ботевъ.

»Hej, vstani, dvigni se, Baták!
Kaj nisi tudi tí junak? . . .«

Odkod tá klic? Odkod tá glas,
ki drami tiho gorsko vas
iz tisočletnega mi spanja?
Vihár li je z Rodopskih gor,
ki ščuva selo na upor
in k borbi strašni ga priganja?
Prispel li smel je kak hajduk
v ponočnem, tajnopolnem mraku
bodrit sobrate vas v Bataku,
da rešite se robskih muk?
Je li pomladnja sapa maja,
ki vzbuja te, zaspana raja? . . .

Odkod poziv, odkod tá glas —
ne vpraša več samotna vas.
Zasvital je usodni dan!
Nabasane se puške same
junakom dvigajo na rame
in handžar sam se sili v dlan.
S sosedom sosed le šepeče,
očí le govoré iskreče
in roka govori z rokój,
ki drug jo drugemu podaja.
Vsak čuti tajnost v dnu srcá,
ki je nikomur ne izdá.

Vsak sluti: nekaj tam prihaja . . .
In temno vsak na dom zre svoj,
krepkeje stisne handžar svoj.

Soparen dan je, težek zrak.
Kdaj za gorami se zabliska?
Ko pred nevihtoj že pritiska
grozeča môra ves Batak . . .
A kratek bojni je načrt:
»Svoboda zlata ali smrt! . . .«

* * *

Priplaval črni je oblak,
ki točo vsuje na Batak.
To ní oblak z nebá višave,
a turške čete tisočglave
prihrule so izza goré,
krog sela se utaborile,
izhode vse mu zaklenile . . .
Gorjé, Batak, ti zdaj, gorjé!

Že privihralo v tiho selo
Turčinov pestro je krdelo.
Sám Ahmed paša tam stojí,
vaščanom zbranim govorí:
»Vsem milost! . . . Las vam ne skriví se,
uporstvo vsem vam odpustí se,
če koj se spokorite mi,
orožje izročite mi! . . .«

In paša čaka, suče brke,
poglede meče svoje mrke
po selu. Sivec hrska mu,
s kopiti bije, brska mu
in z jezdecem se smelo vzpenja,
rezgeče, ognja poln, življenja . . .

Nikár ne daj, nikár ne daj
orožja dušmaninu, raja!
Turčín lokavi te zavaja!
Orožje last je, tvoja čast,
in Ahmed ti nastavlja past . . .

Orožja mu nikar ne daj! . . .
A kdor svetuje ti drugače,
o raja, ta je Iškarjot!
Kar pravi ti, so le zvijače!
Turčinu tvoj izdaje rod! . . .

* * *

V dolino pada nočni mrak,
zavija v črni plašč Batak.
V šatoru se grohoče paša:
»O, tá neumna raja naša!
Orožje izročili so,
nam v tabor ga zvozili so!
Kako so se zahvaljevali!
Življenje sem jim daroval! . . .
Pred mano v prahu so ležali . . .
Kdo tukaj bi se ne smejal!?
Té sužnje duše! . . . Táki so!
Robjé povsod enaki so!
Pretepaj jih, v obraz jim pljuvaj!
In brcaj jih, teptaj in suvaj
in víhti jim po hrbtih bič —
o, to ne dé, ne škodi nič!
Le reci jim besedo sladko,
obetaj vse jim, nič ne daj!
In tí spoznaš njih pamet kratko,
spoznaš njih suženjski značaj!
Spet bode rada te imela,
vse hlimbam tvojim bo verjela
tá raja abotna! . . . Haha!
Je vredna boljše li usode?
Ah, prej mirú nikdár ne bode,
da vsa namah se pokončá! . . .
Dovolj! . . . Tovariši naprej!
Vsak bašibozuk hrabri glej,
da raje več — osvobodi mi,
z junaštvom sám se proslaví mi! . . .«

* * *

In planili so v vas Čerkesi,
med krotko rajo divji besi.

Na desno stran, na levo stran
že seka, kolje jatagan.
In v jasno noč vzdih, krik in stok
od mož odmeva, žensk, otrok
in kri v potokih teče vroča . . .
Čerkeski nož divjá, morí . . .
Umreti mora, kar živi! . . .
Preiskana je vsaka koča . . .

Čarobna noč, ti majska noč!
Prirodo giblje tajna moč,
praznuje sveti god vstajenja.
Ah, vse brsti in zelení!
Kdo zdaj se pač ne veseli
pomladi svoje in življenja! . . .

A v majsko noč, v pomladnjo noč
od cest odmeva in iz koč
umirajočih zdaj hropenje
in k zvezdam gor puhtí trpljenje . . .
Al nič ne vidiš ti, nebó?
Kaj gluho tvoje je uhó? . . .
Zaman! Zaman! . . . Ah, krik robóv
ne sega nikdar do bogóv . . .
Če pod bodalom rob umira,
nebó nad njim očí zapira . . .

Kdaj mir v Bataku bo nocój?
Skončala, smrt, že pir si svoj?
Glej, kraj vasi ob cesti tam
vaščanov poln je božji hram.
Kako so vsi na glas molili,
Bogá so na pomoč prosili!
»Svetnik-patron, ti brani nas!
da nihče tu ne rani nas!
Usmili se nas, večni Bog!
Usmili naših se otrok! . . .
O, Kristus! . . . Allah! . . . Ljuti besi!
Čerkesi že so tu, Čerkesi! . . .«

Na desno stran, na levo stran
že kolje, seka jatagan . . .

In krik in jok se v noč razlega,
do zvezd polnočnih gori sega . . .
Glej strah in grozo v teh očéh!
Drgét, trepét po udih teh! . . .

* * *

Nad selom vzhaja jutra žar
in maj razliva ves svoj čar.
Batak je miren . . . Vse minulo! . . .
Trpljenje strašno je odplulo
na veke ko mrzličen san.
Očí ne zró nič več boječe,
srcé nobeno ne trepeče,
nič več ne čuti smrtnih ran.
Iz ust jim več ne slišiš stoka.
Nič več ni vzdihov, nič več joka . . .

Skrij danes, solnce ti, svoj žar!
Kaj Batačanom mar tvoj čar!
Po ulicah sedaj vaščani
ležé postreljeni, poklani.
Leží tam mlad in čil junak
in zraven starčka dete vznak.
Cvetoče deve, mlade žene
oskrunjene in pomorjêne . . .
Takó po njivi k snopu snop
žanjíc je porazmetal trop.

In v cerkvi vaški krasni tam
svetnik-patron s prestola sám
pred sabo srenjo svojo gleda —
krvava, mrtva trupla bleda . . .

In solnce gleda iz višine
na okajêne ruševine.
Ko grob Batak molčí, molčí . . .
In sivi dim se v zrak vali . . .
Vran, jastrebov pa jata mračna
nad selom kroži plena lačna . . .

A. Aškerc.

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

rbsko ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov je izdalo leta 1899. obširno knjigo pod naslovom: »Statistika nastave u kraljevini Srbiji za 1894./95. školsku godinu sa četiri kartograma i osam diagrama. Beograd. U državnoj štampariji kraljevine Srbije«. 1899. 4⁰. CLXXXI + 247 strani tablic. Ta statistika je nadaljevanje dosedanjih del te vrste, ki se ponavlja vsakih pet let ter svedoči o skrbi ministrstva prosvete, da se pouči ne samo srbska publika o stanju šolstva, nego tudi inozemstvo, ker so poglaviti podatki objavljeni tudi v francoskem jeziku. Knjigo je po službenih podatkih sestavil Z. R. Popović, statističar ministrstva prosvete in cerkvenih poslov. Knjiga obseza predgovor in uvod, potem naredbe in statistiko raznih šol. Potem slede tablice o statistiki raznih šol, o zgradbah osnovnih šol in o izdatkih občin za osnovne šole. Štirje kartogrami predočujejo razmere osnovnih šol, ravno tako razmere nastavnikov (Lehrindividuen) in dijakov do stanovništva, ter pohajanje šolske dece v predpisani dobi; 8 diagramov pa predočuje opuščanje in pohajanje šol, uspeh dijakov, zanimanje dijaških roditeljev, dijake meščane in seljane, stanje šolskih zgradb, nastavnike osnovnih šol in dijake osnovnih šol od kmetiških roditeljev in ostalih zanimnikov.

Iz te zanimive knjige hočemo podati čitateljem najvažnejše točke, ker si bodo potem lahko osnovali sliko o kulturnem napredku Srbije. Ker ni pričakovati tako kmalu novega statističnega izkaza in ker se resultati v kratki dobi ne morejo temeljito izpremeniti, zato naj se oslanjajo podatki na resultate, objavljene v imenovani statistiki. Vendar opozarjamo čitatelje na dejstvo, da je v srbski kraljevini, kakor v politiki in državnem življenju sploh, tako tudi v šolstvu malo stalnosti. Vsako ministrstvo — in ta se v Srbiji menjajo jako često — izkuša oživotvoriti svoje nazore tudi na šolskem polju. Vse javno življenje še vedno vre in se ni konsolidiralo, tako da tudi temelji šolstva niso tako čvrsti, da bi mogli brez škode prenašati državne premene. Najmanj je podvržena premeni velika šola. To je jasno. Znanost je neodvisna od političnih homatij. Tudi osnovna šola ni toliko predmet strankarskih prizadevanj, ker je

končno smoter vsake osnovne šole, da se deca nauči pisati, čitati, računati in peti. Kakor v vseh deželah in pri vseh narodih so srednje šole ono poprišče, kjer se polaga temelj obrazovanosti, ki se osniva na različnih fundamentih ter razvija v različni smeri. Tudi Srbija je doživela in doživlja boje med klasicisti in realisti. Na tem poprišču so se vršili tudi boji med zastopniki ženske ravnopravnosti in njih nasprotniki, poskušali so se slavofili in zapadnjaki itd.

I. Velika šola.

Velika šola nadomešča v Srbiji univerze starih kulturnih narodov. Jasno je, da zadatek velike šole ni povsem enak zadatku zapadnih univerz. Dočim so le-te v prvi vrsti gojiteljice eksaktne znanosti ter jim je vzgajanje uradnikov le postranski smoter, je srbska šola najprej zavod za obrazovanje uradnikov, učiteljev in tehnikov, katerih potrebuje država za redovito funkcijo državnega stroja. Velika šola ima torej tri fakultete, in sicer pravoslovni, modroslovni in tehnični fakultet. Rektor je bil l. 1894./95. g. Svetislav N. Vulović. Vseh profesorjev je bilo 42, učiteljev živih jezikov 2, učitelj risanja 1, potem 3 honorarni profesorji in 1 učitelj petja, torej vsega vkup 45 stalnih in 4 honorarni profesorji. Država pošilja darovite kandidate profesorstva v inozemstvo na visoke šole. Premnogo jih je v Parizu, potem v Berlinu, pa tudi v Švici in Rusiji, ter tudi na Dunaju se pripravljajo za to službo. Najstarejši profesor je bil 65 let star, najmlajši 27. Srednja starost profesorjev je bila 39·2 let. Služili so 4 po eno leto, 2 črez 30 let, povprečno vsak 11·1 leto. Iz Belgrada jih je bilo rodom 17, iz drugih mest Srbije 16, iz Avstro-Ogrske 9, iz Bosne 2, iz Pruske 1. Plače je imel eden 8000 dinarev (frankov), 5 po 7072, eden 7000, 2 po 6315, eden 5557·20, eden 5052, eden 5000, 6 po 4799·40, 18 po 4041·60, 6 po 3283·80, 2 po 3000, eden 2000·50, povprečno vsak po 4618·90 dinarjev. Honorarni profesorji so imeli plače po 2500 in učitelj petja 1200 dinarjev. Leta 1845. je bilo le 9 nastavnikov na veliki šoli, deset let pozneje že 16, črez novih deset let pa eden manj 15, l. 1875. pa 23, l. 1885 33 in l. 1895. 45 stalnih nastavnikov. Nekateri teh profesorjev so na dobrem glasu med učenjaki zapadne Evrope, posebno na pravniškem fakultetu. Pa tudi na filozofskem so nekateri znameniti učenjaki.

Vsak fakultet ima štiri letnike. Filozofski fakultet ima dva odseka, prirodno-matematiški in historijsko-filološki. Predavalo se je v prirodno-matematiškem odseku v 1. l. 7 predmetov, v 2. l. 8 predmetov, v 3. l. 9 in v 4. l. 10 predmetov, skupno v 1. semestru po

130 in v 2. semestru po 117 ur na teden. V hist.-filološkem odseku pa v 1. letniku 7, v drugem 7, v tretjem 10, v četrtem 9 predmetov, in sicer v 1. semestru skupno po 95, v drugem po 107 ur.

V prvem letniku prirodno-mat. odseka se je poučevalo iz javne higijene, matematike, kemije, v drugem iz matematike, geometrije, geologije, mineralogije, v tretjem iz filozofije, fizike, botanike in mehanike, v četrtem iz geografije, načrtne geometrije (geometrisches Zeichnen), fizike, astronomije in meteorologije.

Predmeti historijsko-filološkega odseka so bili v prvem letniku: javna higijena, grški in latinski jezik, slovanska filologija in geografija; v drugem letniku: grški in latinski jezik, občna zgodovina; v tretjem letniku: grški in latinski jezik, filozofija, južnoslovanska književnost; v četrtem letniku pa: grški in latinski jezik, južnoslovanska književnost, srbska književnost in arheologija.

Tehnični fakultet je imel v prvem letniku 10 predmetov, v drugem 12, v tretjem 15, v četrtem 12 predmetov, in sicer v prvem semestru po 157, v drugem po 183 ur na teden.

Predmeti pa so bili ti-le. V prvem letniku: javna higijena, matematika, kemija, mineralogija, risanje; v drugem: matematika, načrtna geometrija, geologija, fizika, mehanika, geodezija; v tretjem: fizika, mehanika, astronomija in meteorologija, grafostatika, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih; v četrtem: mehanika, geodezija, nauk o konstrukciji, o mašinah in o železnicah ter potih. Skupno v tretjem in četrtem: nauk o mostovih, arhitektura, hidrotehnika, elektrotehnika in risanje.

Pravniški fakultet je imel v prvem letniku 7, v drugem 5, v tretjem 6, v četrtem 8 predmetov, in sicer po 110 ur na teden v 1. semestru, po 98 ur v 2. semestru.

Predavalo se je v prvem letniku o narodni ekonomiji, o rimskem pravu, o javni higijeni ter o enciklopediji prava; v drugem o zgodovini slovanskega prava, statistiki, kazenskem pravu in financiji; v tretjem so bili predmeti: kazensko pravo, mednarodno pravo in administracija; v četrtem: narodna ekonomija, zgodovina slovanskega prava, grajanski postopnik (civilna procedura), trgovsko pravo, grajanski zakon (code civil) in sodna medicina.

Iz teh podatkov je razvidno, da je belgradska visoka šola ustrojena po primeru francoskih in ruskih visokih šol, kjer so različni predmeti v različnih za to določenih letnikih obvezni. Stolic za filologijo modernih in iztočnih jezikov ni nobenih ustanovljenih. Moderne

jezike (nemški, francoski) učita dva učitelja. Tako pogrešamo tudi stolice za vzporedno filologijo.

Zanimivo je, da je obvezen predmet za vse tri fakultete javna higijena. Vsak zvaničnik, bodisi uradnik, učitelj ali inžener, se mora seznaniti s temeljnimi nauki higijene, kar je v Srbiji posebne koristi, ker primanjkuje zdravnikov. Zdravniki se šolajo v inozemstvu in vlada podpira s štipendijami mnogo mladih mož, ki se žele posvetiti temu važnemu stanu. Za strokovnjake, ki se uče na posebnih visokih šolah, n. pr. za montanistiko, za gozdarstvo i. t. d., je deloma skrbljeno na nižjih šolah, deloma se pošiljajo mladeniči v inozemstvo, ali pa kličejo tuji strokovnjaki v deželo. —

Kdor se hoče vpisati v kakem fakultetu, mora zvršiti srednjo šolo ter položiti zrelostni izpit. Na početku leta 1894./95. je bilo rednih slušateljev na vseh treh fakultetih 395, med njimi 14 ženskih, izvanrednih pa 37, med njimi 11 ženskih, vsega skupaj 432, med njimi 25 ženskih. Vse ženske so bile vpisane na filozofskem fakultetu; na koncu leta pa je bilo 319 redovitih in 24 izvanrednih slušateljev, odnosno slušateljic, skupaj 343. — To število se je zmanjšalo za 32 od onega števila dijakov, ki so ostali l. 1889./90. do konca leta v visoki šoli. — Še pet let preje (l. 1884./85.) pa je znašalo število dijakov 205 na koncu leta. —

Na filozofskem fakultetu je bilo vpisanih na početku leta, *a*) v prirodno-matematičnem odseku redovitih 55, izvanrednih 4, skupaj 59 — na koncu leta 44; na hist.-fil. odseku 71 redovitih, 17 izvanrednih, skupaj 88 — na koncu leta 72; med temi je bilo na prir.-mat. odseku po ena redna in ena izvanredna slušateljica v I. letniku in ena redna ter ena izvanredna slušateljica v III. letniku; na hist.-filozof. odseku pa 4 redne in 3 izvanredne slušateljice v I. letniku; 7 rednih in 4 izvanredne v II. letniku, 1 redn. in 1 izvanred. v III. letniku ter 1 izvanredna slušateljica v IV. letniku. — Tehniški fakultet je imel v 4 letnikih 33 redovitih moških slušateljev; pravniški v vseh štirih letnikih 252 moških slušateljev (236 red. + 16 izvanr.). — Na koncu leta so bile številke v tehniškem fakultetu 22, na pravoslovnem 199 red. in 6 izv., skupaj 205 slušateljev. Vseh slušateljev visoke šole skupaj je bilo na koncu leta 343 (med njimi 24 slušateljic).

Po uspehu je bilo l. 1895. izmed 319 redovitih slušateljev v filozofskem fakultetu 25 odličnih, 44 prav dobrih, 23 dobrih in 6 slabih dijakov; v tehničnem fak. 2 odlična, 13 prav dobrih, 7 dobrih; v pravniškem fakultetu 34 odličnih, 108 prav dobrih, 57 dobrih

dijakov. Izostalo pa je vseh dijakov 76, in sicer zaradi bolezni 14, umrla sta 2 in iz raznih vzrokov je zapustilo zavod 60 dijakov.

Najmanj odličnjakov je bilo na tehniškem fakultetu, in sicer absolutno (2) in relativno (9·09%), relativno največ (25) na filozofskem (25·51%), absolutno največ (34) na pravniškem fakultetu (17·09%). — Slabi dijaki so bili samo na filozofskem fakultetu (6·12%).

Povprečna ocena je za vsakega dijaka pravniškega fakulteta 3·83, t. j. stopnja, ki je bližja oceni »prav dobro« nego »dobro«; za tehniški 3·59, za filozofski 3·75 in vobče 3·80.

Podatkov po veri in narodnosti ni bilo.

Po stanu roditeljev je bilo v početku leta izmed 395 redovitih dijakov na filozofskem fakultetu 5 duhovniških, 24 uradniških, 1 zdravniški, 1 inženirski, 11 učiteljskih, 40 trgovskih, 17 rokodelskih, 23 kmetiških in 4 služabniških sinov; na tehničnem fakultetu 4 duhovniški, 4 uradniški, 1 inženirski, 2 učiteljska, 14 trgovskih, 3 rokodelski, 4 kmetiški in 1 služabniški sin; na pravniškem pa 12 duhovniških, 62 uradniških, 2 inženirska, 14 učiteljskih, 84 trgovskih, 23 rokodelskih, 35 kmetiških in 4 služabniški sinovi. — Največ je bilo trgovskih sinov (138), potem uradniških (90), kmetiških (62), rokodelskih (43), učiteljskih (27), svečeniških (21), služabniških (9), inženirskih (4) in zdravniških (1) sin. — Duhovniških sinov je bila polovica na pravoslovnem fakultetu, druga polovica na obeh ostalih. Uradniški sinovi so večinoma na pravoslovnem fakultetu. Najmlajši dijaki so bili 18 let stari (samo na filozofskem fakultetu); največ jih je bilo v starosti od 21.—22. leta. Več kot 25 let starih je bilo 31 dijakov (7·85%).

Na visoki šoli je bilo na početku leta 1894./5. izmed 395 redovitih dijakov srbskih državljanov 356, inozemcev pa 39. Iz Črne gore jih je bilo 8, iz Hercegovine 2, iz Bosne 4, iz Avstro-Ogrske 14, iz turške carevine 11. Več kot polovico inozemcev je bilo vpisanih na filozofskem fakultetu, namreč 21, na tehničnem 4, na pravoslovnem 14. Od teh inozemcev je nedvojbeno precejšnje število takih, ki so se njih roditelji naselili v Srbiji in ki pričakujejo nameščenja v Srbiji, posebno tehniki in pravniki. Pripadniki turške carevine pa se izobražujejo v Srbiji, da potem prevzemo učiteljska mesta na srbskih gimnazijah v Macedoniji, Stari Srbiji in v Carigradu.

Izmed vseh dijakov, rojenih v Srbiji, je bilo porojenih v mestih 242, v selih pa 114. Filozofov je bilo 67 meščanskih in 38 kmetiških sinov, tehničarjev je bilo 23 meščanskih, 6 kmetiških sinov,

juristov 152 meščanskih in 70 kmetiških sinov. Izmed meščanskih sinov je bilo 84 Belgradčanov in 3 Niševci.

Iz valjevskega okrožja je bilo vsega skupaj 6 dijakov, iz vranjskega 6, kragujevskega 35, krajinskega 14, iz kruševskega 20, iz moravskega 32, pirotskega 4, podrinjskega 30, iz podonavskega 25, požarevskega 36, rudniškega 16, timoškega 6, topliškega 2, užiškega 31, črnoreškega 6.

Najmanj dijakov je bilo torej iz južnoiztočnih krajev, kjer je tudi osnovno šolstvo najbolj zanemarjeno. Dejstvo, da je meščanskih sinov med dijaki obilo dvakrat toliko kot kmetiških, jasno kaže, da ljudstvo nerado pošilja sinove v visoke šole in sicer zaradi siromaščine. Dobra četrtina vseh dijakov je Belgradčanov, in sicer je pretežna večina na pravoslovnem fakultetu in na tehničnem. Na poslednjem je največ tehnikov iz užiškega okrožja (10), ker je tamkaj najbolj posečana realka srbska. Zanimivo je, da je na vsej visoki šoli se učil samo en sin lečniški. Sumiti pa smemo, da se zdravniški sinovi najrajši poprijemljejo očetovega poklica ter da ti sinovi študirajo v inozemstvu medicino ob podpori imovitih roditeljev in vlade.

Število dijakinj se je od leta 1894./5. najbrže skrčilo, ker se je tega leta dekletom zabranil vstop v gimnazijo. Radovedni smo, kako je mislila vlada popraviti ta udarec ženski ravnopravnosti.

Blagodejancev (štipendistov) je bilo na filoz. fakultetu 13, ki so uživali vsak po 32·5 dinarja na mesec, 3 tehničarji so dobivali po 37·5 dinarja in 28 pravnikov po 32·5 dinarja na mesec. Vseh blagodejancev je bilo 44, ki so dobili za celo šolsko leto 14.450 dinarjev štipendije.

Izdatek za veliko šolo je ves na račun državnega budgeta, ki je znašal l. 1895. 4,318,712·53 dinarjev (1 dinar = 1 fr. = po priliki 1 krona) za ministrstvo prosvete in cerkvenih poslov. Od tega zneska je odpadlo na veliko šolo 295.436·70 dinarjev, in sicer: za plačo nastavnikov 230.706·70 din., za štipendije 16.000 din., za naučna sredstva 33.350 din., za kurjavo in kanclijske potrebe 7000 din., za najemščino zgrade 2880 din. V plačo za nastavnike je vračunjena plača sekretarja z 2.273·50 din. in čuvajev vseh kabinetov s 5000 din. V izdatek za naučna sredstva je vračunjena plača osebja botaničnega vrta s 6000 din., potem stroški botaniškega vrta s 5350 din., za vzdržavanje belgradskega observatorija z 10.000 din., za geodetski in geografski zavod ter fizikalni institut po 2000 din. — Leta 1880. je znašal budget visoke šole 196.616·35 din., torej za skoro 100.000

dinarjev manj kot 1894./5. l. — Vsak nastavnik je dobival povprečno 4.708·30 din., vsak redoviti dijak na koncu leta je stal na leto povprečno 926·13 din. Velika šola je imela l. 1845. 62 dijakov, l. 1855. pa 64, l. 1865. že 194, potem l. 1875. 207 dijakov. L. 1880. je zaradi vojske padlo število na 112, pa se je povzdignilo l. 1885. na 205, potem l. 1890. na 375 dijakov, potem se je zopet zmanjšalo število l. 1895. na 343 dijakov.

(Konec prihodnjič.)

Tempi passati.

Oprostite mi, devojke lepe!
Kolikor sem ljubil vas do zdaj,
vse je bilo šala, bajka prazna,
kar zvesto prisegal sem vam kdaj.

Varal vse sem, varal najbolj sebe,
srca svojega le mameluk.
A razum, ta vedel ni ničesar,
nikdar on ni bil njegov sodrug.

Ali vendar, vendar sem objemal
in priželmal vas in vzdihoval
in drhtel sem in sanjaril sladko,
ah, in plakal in poljuboval!

Plakal sem, poljuboval razkošno
in igral se z vami in smejal,
a v omami dušo, srečo svojo,
mir sem in ljubezen zaigral.

Hvala vam, jaz sem postal otožen,
za vzdihljaje in za prošnje gluh.
Časi resni so, življenje drugo,
konec mojih je in vaših muh.

Fran Valenčič.

Na ulici.

Slika. Spisal **Fr. Dolinčan.**

amudila je bila šolo, in zdaj si nemara ni upala noter. Mogoče tudi, da smela ni. A najbolj gotovo je, da se je iz golega kljubovanja ustavila tukaj, ker ni marala poslušati očitanja in oštevanja, ki je je čakalo . . .

Zmerjana bode zdaj na vsak način, naj pride že malo preje ali pozneje! . . .

Poznalo se ji je na obrazu, kako se srdi zaradi nezgode, ki jo je zadela. A jezila se ni nase, akoravno je bila pravzaprav le ona sama kriva, da je zamudila, kajti tam pred izložbo je bila obstala in kar ločiti se ni mogla od vseh tistih lepih stvari . . . Navzlic temu se ni jezila nase, ampak na učiteljico, o kateri je vedela, da jo bo zmerjala, jezila pa tudi na mimoidoče, ker jo je vsakdo tako pomenljivo pogledal, kakor bi jo hotel vprašati:

»I kaj pa delaš ti tukaj? So te mar radi razposajenosti posadili pred vrata? . . .«

Vsaj njej se je zdelo, da misli vsakdo kaj takega o njej! Odtod ta njen grozni srd. Ah, kako je gledala! Bilo je videti, kakor bi hotela vsakega, ki je vprl svoj pogled vanjo, prebosti s svojimi temnorjavimi, žarečimi očmi, tako jih je zasukala vselej. Spominjale so te velike, okrogle oči nehote na bilardne krogle, zlasti kadar jih je v svoji kljubovalnosti zatočila tako, da je bilo videti samo belino očesnega jabolčka, vse drugo pa se je skrilo pod njenim lepim, pravilnim čelom! . . .

Kaka energija, kaka oblastnost se je razodevala v teh njenih pogledih! . . .

Ah, te prekrasne oči! . . . Koliko nesreče, koliko pekoče bolečine bodo provzročile še! . . .

Pa ta dražestna trobica, ki jo je držala! . . . Kar poljubil bi jo bil človek na njo, čeprav je kazala s tem samo svojo jezo, svoj srd in sovraštvo! . . .

A tudi drugače sta se kazala njen odpor in njena trmoglavost! Nemirno je vrtala s koncem svojega laknatega čeveljčka v tla, kakor bi hotela prevrtati kamenito ploščo pred seboj. Včasi pa je celo srdito udarila s peto ob tlak. Pripetilo se je namreč tudi, da se je semtertja ustavil kdo in jo opazoval. To pa jo je še bolj

raztogotilo. Njena žametasta, polna ličeca so spričo take predrznosti še bolj porudela.

Pa res, taka predrznost! Veseliti se njene zadrege in posmehovati se ji! . . . Kajti smehljal se ji je vsakdo, ki jo je videl! . . . Toda ne baš iz tega vzroka, kakor je mislila ona! . . . Kdo bi se ne smehljal, če ima takega angela pred seboj? . . . Človek je vesel takega pogleda, in če je vesel, se pač smehlja! . . .

No, kdo ve, če ni pa tudi sama že nekoliko slutila, kaj pomenja ta smeh! Kajti pri vsem tem srdu, ki ga je kazala, se je namuznila včasi takisto čudno . . . Bilo je videti, da se čuti, in iz vsega njenega početja se je dalo posnemati, da je slišala že govoriti o svoji lepoti! . . .

Imela je kakih dvanajst let in njena krilca bi bila lahko segala malo niže. Toda njena mati je imela brez dvojbe poseben namen pri tem, da jo je oblačila tako! . . . Gotovo je hotela, da bi ljudje strmeli nad prekrasno nožico njene ljubke hčerke. Ta nožica je bila pa tudi v resnici nekaj izrednega, nekaj čudovitega! Pri členku spodaj drobna in tanka, a više gori nenavadno mesnata in prekrasno, naravnost vzorno oblikovana! . . . Pri takem otroku, — ki ne vzbuja še nikakega poželjenja, bi bilo res greh, prikrivati kaj tako lepega! . . .

No, bila je sploh močna in krepka. Njeni majhni ročici sta bili kar zaliti z mastjo! . . . In tudi njena prsca so že vzhajala ter se začela oblikovati. Gotovo je imela dobre starše in brez dvojbe je živela v obilosti . . . To je pričala tudi njena elegantna, za dekletce take starosti nenavadno dragocena obleka . . .

Ali pa je le materina požrtvovalnost in ljubezen skrbela za vse to? . . . Mogoče, da je sama sebi pritrgovala, samo da so njeno hčerko občudovali ljudje! . . .

In občudovali so jo! . . .

Človek se kar ni mogel ločiti od nje, tako mikavna je bila, tako so dobro deli njeni pogledi že sedaj, in tako je vzkipevalo človeku srce spričo njenih gibkih, gracioznih kretenj, spričo krasote njenega otročjenežnega, a vendar krepko razvitega telesca . . .

Nehote si si jo predstavljal večjo in starejšo ter se vpraševal, kaka bo pač črez pet, šest let . . . —

Ali bo takrat tudi tako trobico držala, ali bo tudi takrat točila tako te svoje velike, okrogle oči? . . .

Ubogi mož, ubogi mož, kadar se bode srdila nate! . . . Koliko truda te bo stalo, koliko prošenj, koliko pokorjenja, koliko obljub in žrtev bo treba, predno boš premagal to trmo! . . .

Brez dvojbe jo preveč razvajajo! . . . Mati njena, no seveda, mati — od matere, ki je zaljubljena vanjo, se ne more zahtevati drugega! . . . . Toda napačno bi bilo, če bi bila tudi njena učiteljica premehka ž njo in če bi je oče včasi ne strahoval malo! . . . Kdo ve, kdo ve, če ne bi bilo zdravo zanjo, ako bi včasi šibica zapela — ne dosti, baš toliko, kolikor je treba, da se pri takem otročetu upogne trmoglavost . . . Kajti pozneje ne pojde, pozneje — ako se ne odvadi — bo njena samovolja odločevala kakor kak absoluten vladar! . . .

Ah, če bi vedela, če bi uganila te misli — kako trobico bi napravila potem šele! . . . A vendar — zdravo bi bilo! . . .

Pa če je bila že zdaj, ko si je v svojem srdu, v svoji togoti pačila obraz, tako krasna, kako je bila šele, kadar se je smehljala! . . .

O srečen, srečen tisti, ki se mu bodo nasmihale kdaj te rudeče, rožnate ustnice, srečen tisti, ki se mu bodo nudile v poljub, stokrat srečen tisti, ki ga bodo iskale, ki si ga bodo želele njene lepe oči! . . Zdaj so švigale strele iz njih, ali kadar bodo lile milobo, kadar bodo prosile . . . vzdihovale! . . . Ah! . . . Če so nepremagljive že zdaj, kake bodo šele potem! . . .

Čudno, čudno dekle! . . .

Čim bolj te gledam, tem bolj se mi dozdeva, da je vse, kar počneš — sama koketerija! Dekle, dekle!

Ali se res že zavedaš svoje lepote, ali res že zdaj veš, kako silno moč imaš in jo boš imela še do moških src, kako zapeljiva si in boš? . . . Ali mar res slutiš, zakaj stojim tu in sem zamaknjen v tebe? . . .

Ah, da je toliko let med nama! . . . Če bi bilo drugače, bi bil morda jaz prvi, ki bi klečal pred teboj, prvi, ki bi te prosil naklonjenosti, prvi, ki bi umiral ljubezni do tebe! . . .

Ali bi me zavrgla, pahnila od sebe? . . . Ali pa bi me morda uslišala? . . . Čemu to vprašanje? . . . — —

Ali to ni lepo: tako mlada, pa tako gizdava! . . .

Toda mogoče, da ti delam krivico! . . . Mogoče, da je vse to prirojeno — naravni nagon! . . .

Kdo naj se spozna pri ženski, in naj bo še tako mlada? . . .

Z Bogom, z Bogom! . . . Jaz te nočem dražiti več — a iz spomina mi ne prideš tako kmalu, ti sladko, sladko devče! . . .

Celjska utrakvistna gimnazija.

Spisal A. A.

ne 6. februarja je stavil grof Stürgkh v imenu nemških nacionalcev v parlamentu predlog, da naj se nemško-slovenska nižja gimnazija v Celju opusti in zato ustanovi v Mariboru posebna slovenska gimnazija namesto že ondi obstoječih slovenskih paralelk na nižji gimnaziji. Stürgkhov predlog je bil sprejet.

Z našimi poslanci so glasovali proti Stürgkhovemu predlogu vsi slovanski poslanci ter par Rumunov. Proti nam so bili vsi Nemci, liberalni in klerikalni z Italijani vred.

Naš mesečnik, organ za književnost in prosveto, ne sme molčati ob takem zavratnem napadu na našo narodno kulturo, nego mora precizirati svoje stališče v tej prevažni zadevi!

Na južnem Štajerskem prebiva nad **400.480 Slovencev,** stanujočih zdržema v kompaktnih masah. Tu ni nikakih jezičnih otokov, kakršno je kranjskonemško Kočevje. Nemcev, pravih in posiljenih, t. j. z renegati vred, je naštela uradna statistika samo okoli **40.000,** in to po mestih in po par trgih. Ali dotični odstavek v členu 19. osnovnih zakonov, ki pravi, da ima v Avstriji vsak narod neoporečno pravico gojiti svojo narodnost in svoj jezik, je doveden ad absurdum, če se nam Slovencem ne dovoljuje, da bi se v srednjih šolah izobraževali v svojem materinem jeziku!

40.000 Nemcev ima na južnem Štajerskem 3 nemške gimnazije, 1 realko in 1 preperandijo, — nad **400.480 Slovencev** pa nima **niti ene** popolne srednje šole slovenske!

Po dolgotrajnem beračenju se je bilo za Taaffejeve vlade posrečilo priboriti na mariborski in celjski gimnaziji slovenske, ali boljše rečeno, nemškoslovenske paralelke na nižjih razredih. V Mariboru tvorijo te paralelke z ostalo gimnazijo organsko celoto, v Celju pa so takozvani nemškoslovenski utrakvistni razredi nekak samostalen zavod, ki ima v naučnih zadevah svojega posebnega ravnatelja.

Celjske utrakvistne nižje gimnazije prvi razred se je bil otvoril l. **1895.,** obstoji torej sedmo leto in uspeva po izkazih poklicanih oblasti prekrasno.

Mesto Celje samo šteje blizu **7000** prebivalcev, med katerimi je nemški magistrat naštel l. 1890. okoli 1577 Slovencev, v resnici pa jih je vsaj polovica vsega prebivalstva.

Razume se samo ob sebi, da se za tako majhno mesto samo ne izplača ustanavljati nobene srednje šole, nego celjska gimnazija je ustanovljena za tretjino vsega spodnjega Štajerja sploh! Celje samo na sebi se ne more imenovati nemško mesto, ker prebiva v njem znatna slovenska manjšina, ki imponuje z duševnim in gmotnim kapitalom. Okrajni zastop celjski je v slovenskih rokah. Okolica je seveda čisto slovenska.

Nemška gimnazija v Celju je torej samo ponemčevalnica slovenskega prebivalstva. To krivico je čutil štajerski Slovenec že davno in l. 1895. se je vsaj deloma odpomoglo abnormalnim pedagoškim razmeram s tem, da so se otvorili takozvani samostalni slovensko-nemški gimnazijski razredi. Ta utrakvistna gimnazija torej ni bila ustanovljena samo za Celje, nego tudi za okrajno glavarstvo celjsko (obsegajoče sodne okraje: Celje, Gornji grad, Vransko, Šmarje, Laško in Konjice), potem za okrajno glavarstvo brežiško (s sodnimi okraji: Brežice, Sevnica in Kozje) ter tudi za kos okrajnega glavarstva slovenjegraškega (s sodnima okrajema: Šoštanj in Slovenjgradec). Torej pol slovenskonemške gimnazije za slovensko prebivalstvo treh okrajnih glavarstev!

Zares velikanska — drobtina!

In vendar je bilo to vsaj nekaj! Štajerski Slovenec je dobil zaupanje do svoje vlade, ker je videl, da mu ta prihaja vsaj na polovico pota naproti. Sramotno je bilo za nas le to, da se je za te samostalne utrakvistne nižje gimnazijske razrede v Celju morala vsako leto posebej dovoljevati potrebna vsota potom glasovanja, da je bil torej ta zavod odvisen od strankarske politične konstelacije v parlamentu. Damoklejev meč je skoro vsako leto visel nad ubogimi celjskimi nemškoslovenskimi paralelkami. Upali smo, da se to provizorno stanje odpravi čimprej in da se ustanovi samostalna slovenska gimnazija v Celju.

Da je slovenska gimnazija v Celju potrebna, smo že povedali. To uvidi vsak normalno misleč človek in tudi najzagrizenejši nemški birokrat ne more oporekati našim zahtevam.

Kaj je torej nesramni Stürgkhov predlog drugega nego drzen napad na našo narodnost? Kaj hočejo Vsenemci drugega, kakor proglasiti vsekdar lojalni slovenski narod za brezpravno rajo? Par tisočim celjskih Nemcev in renegatov na ljubo naj bi izginila naša utrakvistna gimnazija iz Celja?!

In kako zvito in lokavo na videz, v resnici pa neumno in nerodno prikrivajo nemški poslanci svojo nakano! Celju naj se vzame

utrakvistna gimnazija, a zato naj se ustanovi v Mariboru samostalna višja slovenska gimnazija!

Kaj še, gospôda avstrijski »hakatisti«!

Mi Slovenci pričakujemo, da se v Mariboru res ustanovi popolna, višja slovenska gimnazija, takisto pa zahtevamo, da se nam v Celju ne odpravi dosedanja utrakvistna gimnazija, nego da se nam razširi v popolno, samostalno slovensko višjo gimnazijo!

Obenem poudarjamo, da za imenovana tri okrajna glavarstva (celjsko, brežiško in slovenjegraško) ni nikjer drugje primernejšega mesta za našo gimnazijo, nego je baš Celje! Celje je kulturno središče za dobro tretjino štajerskih Slovencev. V Celje prihajajo naši ljudje po nujnih opravkih, ker je tukaj okrožno sodišče in ker se tukaj nahajajo važni denarni zavodi slovenski. Celje ima za nas zgodovinsko važnost. Zato se razume samo ob sebi, da se ne spuščamo v nikake kompromise glede kraja, kje naj bi se ustanovila slovenska gimnazija. Srednje šole se ne ustanavljajo po vaseh in po trgih, nego po mestih. Celje je mesto in zato mora ostati slovenska gimnazija v Celju, in to iz čisto naravnih, praktičnih ozirov in drugič iz narodnostne taktike. Ne v Žalcu, ne v Šentjurju, ne kje drugje ne more uspevati naša gimnazija, ker tod tudi ni stanovanj ne za učiteljstvo, ne za dijaštvo. Naši dijaki so tudi po večini revni. Za ubožne slovenske dijake se more skrbeti samo v Celju, ne pa v majhnih trgih.

Pa tudi iz taktičnih ozirov ne smemo privoliti, da bi se premestila utrakvistna gimnazija iz Celja kam drugam, ker bi to pomenilo, da se umikamo pred sovražnikom! Kdorkoli bi torej v tem oziru priporočal kak kompromis z Nemci ali z vlado, ta bi izdajal sveto narodno kulturno stvar! Ne koraka nazaj, nego pogumno naprej! Stürgkhov predlog izvira iz zloglasnega »binkoštnega programa« avstrijskih Vsenemcev, po katerem so Nemci »herrenvolk«, gospodujoči narod, državljani κατ'ἐξοχήν, mi Slovani pa da bi bili samo nekaki heloti, nekaka raja. Proti tej nemški nadutosti se bomo branili tudi Slovenci z vsemi ustavnimi sredstvi! Poguma nam daje sopomoč vsega avstrijskega slovanstva! Že pri agitaciji za našo univerzo, posebno pa pri glasovanju za celjsko gimnazijo se je sijajno pokazala slovanska vzajemnost. Vera v to vzajemnost nam daje upanje v končno zmago naše pravične stvari, iz te vere črpamo moč v obupnem boju za svojo narodno eksistenco.

Kdor vidi dalje, nego se vidi s kakega vaškega zvonika, vé, da je napad na ubogo celjsko utrakvistno gimnazijo samo simptom, samo epizoda iz tistega velikega kulturnega boja, ki ga vodi nemštvo proti slovanstvu sploh. Od Berlina preko nas in preko Balkana do — Bagdada! to je program vsenemštva. »Drang nach Südosten« prešinja ves nemški narod. In vsi avstrijski Slovani smo temu raztegovanju nemškega življa na poti. Jasno je ko beli dan, da se mi Slovenci sami v bodoče ne bomo mogli uspešno ustavljati nemški ekspanzivnosti. Naši zavezniki so zakon, ustava in pa naši slovanski bratje avstrijski. Samo na te se smemo zanašati. Glasovanje o Stürgkhovem predlogu je dokazalo, da takozvani konservativni ali katoliškopobožni Nemci niso za las pravičnejši nam Slovanom nasproti nego liberalni in brezverski Nemci. To je suho dejstvo, iz katerega se naša slovenska katoliška stranka lahko česa nauči, če se hoče. Pa tudi na socialnodemokratsko stranko, ki ima v svojem erfurtskem programu enakopravnost vseh narodov, se ne zanašamo več, odkar je zavozila v vsenemško narodno strujo . . .

Vprašanje o celjski utrakvistni gimnaziji je potemtakem eminentno vseslovensko vprašanje, še več: to je avstrijskoslovansko vprašanje, pri katerem je angažirano vse avstrijsko slovanstvo.

In mi Slovenci smo lahko močni, ako smo v potrebnih rečeh složni, ako nasproti zedinjenemu nemštvu nastopamo kot zedinjeni Slovani, boreč se za svojo narodnost in svojo kulturo na podlagi svojega materinega jezika, Učimo se od svojih nasprotnikov!

Če pade Celje, padejo štajerski Slovenci. Če padejo štajerski Slovenci, pridejo za njimi na vrsto kmalu tudi drugi! Saj niti kranjski Slovenci nimajo veliko več na narodnokulturnem polju, ko nimajo takisto **niti ene** srednje slovenske šole![1]) Primorci nimajo niti takih slovenskih paralelk kakor Štajerci — o Koroščih pa je že prežalostno govoriti. **Kaj je torej dandanes najnujnejše, najbolj pereče vprašanje za nas Slovence?** Ali ne ravno **narodnokulturno, šolsko** vprašanje?! Ali se smemo nazivati še moderen **narod,** ako se ne izobražujemo že v srednjih šolah v **narodnem duhu?!**

Živela narodna kultura! Živel slov. jezik! Živela enakopravnost!

[1]) Gotovo je več nego žalostno, da se niti slovenska stenografija ne uči na nobeni ljubljanski srednji šoli, nego nemško stenografijo mora predavati tisti slovenski profesor, ki je lani izdal od ministrstva potrjeni učbenik slovenske stenografije. —

Jaz sem bogata!

Spisala Zofka Kveder.

Jaz sem tako bogata! Na cesto bi šla in vsem ljudem bi rekla: »Tukaj, vzemite! Vzemite!«

Jaz vem, nekateri bi se nasmihali, porogljivo ali zaničljivo, ali nekateri bi vendar stopili k meni, hvaležno mi pogledali v oči in bi me nikdar, nikdar ne pozabili . . .

»Bil je nekoč krasen dan, solnčen dan, a jaz sem govoril z nekim dekletom,« bi rekli in v njih oči bi prišlo nekaj toplega, dobrega.

Ali: »Sedel sem nekoč z nekim dekletom ob morju, ko je bilo morje čisto, svetlozeleno kakor pajčolan povodnih deklic v tolmunu . . in morje je grmelo . . . aj! In dekle je zavriskalo v vihar . . .«

Ali: »Bil sem nekdaj z nekim dekletom v parku. Bilo je že pozno na večer in dekle mi je pripovedovalo bajke, čudovite bajke, in njene oči so se svetile . . .«

To bi rekli. Jaz bi bila že Bog ve kje ali že mrtva, oni pa bi še vedno govorili: »Ono dekle . . .«

Jaz bi še dolgo, dolgo živela še potem, ko bi umrla . . .

Da, jaz sem bogata! Ah, bogata!

Na cesto bi šla in vsem ljudem bi rekla: »Veselite se, veselite se, še nikdar ni bilo nebo tako modro!« In če bi deževalo: »Pridite ven! Slišite, kako šumi?! Pustite, da vam dež bije v lice! Ne čutite, kako močan postane človek zunaj v vihri?!«

Kajti jaz sem bogata! Koliko je vsega v mojem srcu, v moji duši! In jaz vržem vse med ljudi in vsi morajo biti z menoj mladi in močni in vsi morajo čutiti, kako krasno, kako bogato je življenje!

In če srečam enkrat sivega, bednega starca, pa ga vprašam: »Hočeš biti še enkrat mlad? Hočeš, da ti radost življenja zaigra v žilah!« In jaz bi sedla k njegovim nogam in mu pripovedovala o sreči. O silni, opojni sreči, ki prosta in močna prebiva v belem gradu na sredi morja . . . In valovi grme spodaj in bele pene odletavajo prav tja gori do črnih oblakov, ki jih podi vihar v daljavo. Bliski švigajo, žvižg, šum, grmenje napolnjuje zrak. In tam, kjer vse moči trepečejo v svoji ogromni sili — tam stanuje velika sreča! . .

Da, na cesto bi šla in poljubila bi roke stari, grdi, hudobni ženi, ki se že desetletja ni več nasmehnila, in rekla bi ji: »Bodi še

enkrat dobra! Prosim te! Bodi dobra in nasmejaj se!« In ona bi se razjokala, ker bi jo prosila prisrčno in ponižno, tako, kakor da ji rečem: »Če nočeš, me udari, suni me na tla, teptaj me! Ne bom se jezila, ne, ne! Ker ti si uboga, desetletja se nisi nasmehnila... ti!«

In če srečam žalostnega, rečem mu: »Nočeš biti vesel? Naj s teboj čakam, da pride noč, da bode hladno? . . Potem sije luna in srce ne boli več! In ti mi vse poveš, vse, vse . . . Jaz se te ne dotaknem, ne . . . Ali moje sočutje bo teklo črez tvoje roke kakor topli potoki solz. In če pojdeš potem dalje, se boš vedno spominjal: »Nekdo je plakal nad menoj, neko dekle enkrat v mesečni noči... Njeno sočutje je bilo rahlo kakor materin pogled . . .«

In če je kdo srečen, potem ga poprosim: »Pripoveduj mi o svoji sreči! Govorila bom s teboj o tvojem veselju. In zažgali bomo kresove v slavo tvoje radosti. Na najvišji gori, na katero še ni stopila človeška noga, zažgemo ogromen kres, da bodo ledeniki v belih meglah izpuhteli v svetovje — mogočen kres, da ga bodo videli vsi ljudje . . .«

Hočete, da se zastavim eno uro pri vas in vam pripovedujem ali vas poslušam?.. Rada to storim. Z obema rokama sežem v svoje srce in dam vam, kolikor hočete . . . tukaj, vzemite!

Hočete še več? Hočete? Dam vam, dam!

Jaz sem bogata! Jaz sem zelo bogata!

Samo vzemite, ničesar nočem za to. Saj sem bogata! In kolikor več vzamete, toliko večje je moje bogastvo, toliko večja moja sreča...

Vzemite kri mojega srca! Kolikor hočete! Dovolj imam za vse, za vse! Rudeča kri, topla kri . . .

Vzemite!

Samo — ako smem prositi — ne vrzite je v blato, samo v blato je ne vrzite!

Jaz sem bogata — o, bogata! . . Ali to je kri mojega srca! Izžeta iz mojega srca v žalosti . . . v veselju . . . za vas! . .

Vzemite! Vzemite!

Književne novosti

Murko M. dr.: Vatroslav Oblak. Ein Beitrag zur Geschichte der neuesten Slavistik, Wien, Alfred Hölder, 1902. Vel. 8, 62 str. — V »Knezove knjižnice« VI. zvezku je prijavil g. dr. Murko obširen životopis Oblakov, ki je izšel potem tudi v posebnih odtiskih. Pričujoča brošura je le izvadek slovenskega životopisa, samo tupatam opremljen s kako novo opombo, tako na str. 29. in 45. Dva razloga sta gosp. pisatelja napotila, da je izdal ta nemški izvadek; prvi je ozir na izrek: Slavica non leguntur, drugi je poniževalna kritika Oblakove osebnosti in Murkovė slovenske monografije v »Literarisches Centralblatt« 1900, 291, češ, nemški izvadek, ki ga je imel g. pisatelj na umu brž spočetka, bode sedaj najboljši odgovor na ono oceno. — Odkrito povemo, da ne uvažujemo razlogov Murkovih. Dokler bomo svoje spise tujcem ponujali v njih jeziku, se jim ne bo zdelo potrebno, brigati se za slovansko znanstveno literaturo. S tem bogatimo nemško znanost, ki se vsled tega ponaša, da se v njej razkrivajo vse panoge človeškega znanja. Nemcu, ki bo pisal o nas brez znanja slovanske znanosti, bomo v obraz povedali, da se veseli Kolumbovega jajca. Slovani bomo imeli to prednost, da bomo poznali vso znanost, nemška gospoda pa bo brez našega dela. Nadalje ni sumnje, da bi tisti, ki je čital slovensko Murkovo monografijo v književnem Centralblattu, čital tudi Murkovo slovensko repliko; razen tega razpolaga Murko še z ruščino, ki jo celo uči. — Pogledal sem oceno v Centralblattu, ki piše o Oblaku: »Oblak war, nach seinen wissenschaftlichen Leistungen zu urtheilen, nicht so bedeutend, wie ihn auch Murko hinstellt. Seine Spur wird für die allgemeine Wissenschaft bald, für sein kleines Volk allerdings nicht so rasch verwehen, und daran krankt natürlich das Ganze.« To je baš narobe; Oblak za slovenstvo ne pomeni mnogo; njegova veljava je velika na polju občne znanosti, ki jo je bogatil pred vsem v nemškem jeziku. Kdor taji Oblaku občno vrednost, jo mora tajiti tudi Kopitarju in Miklošiču; tega pa ne more nihče storiti; razlika je samo ta, da je Oblak rano umrl. Take trditve so le ena stran znane istine, da Nemci izrabljajo slovanski trud, si ga prisvoje, — a potem Slovanom prerekajo vso važnost. Sicer se sme g. dr. Murko vdati zavesti, da je osnova in ton njegove slovenske monografije ugajala celo mladini, ki je daleč od vsake znanosti.

Dr. Fr. Ilešič.

Ivan Cankar: Knjiga za lahkomiselne ljudi. V Ljubljani 1901, založil L. Schwentner.

Ivan Cankar je dovolj znan čitajočemu našemu občinstvu, da ni potrebno o njem natančneje govoriti na tem mestu. Vsakdo, ki se le količkaj bavi z našo domačo literaturo, pozna njegova lepa dela, pozna njegov sijajen talent, ki se je kar vidno razvijal pred našimi očmi. Toda Cankarjeva dela si niso mogla preriti pota do src širjega našega občinstva, do onih slojev naše družbe, ki najrajši beró ter so pisateljem hvaležni za vsako drobtinico, ki jim jo podarijo. Cankar ima zase le majhen krog čestilcev in bralcev, a ti vidijo v njem najboljšega domačega pisatelja, ti ga kujejo v zvezde ter ga obožujejo. To je neovržna resnica, ki sem jo izkusil sam. Tukaj nočem raziskovati, kateri imajo prav, to bode naloga poznejšega raziskovanja slovstvenega zgodovinarja. Meni

se vidi, da je tudi tukaj — kakor povsod — resnica nekako v sredi. — Govoriti mi je danes samo o gori imenovani knjigi. V njej je zbral pisatelj 10 kratkih črtic. V teh črticah se zopet zrcali njegov sijajni slog, njegov krasni jezik. Blagoglasnost in lep jezik ljubeč čitatelj jih spričo tega ne more odložiti iz rok, predno jih ne prebere do konca. Črtice dajo veliko misliti, a nazadnje zapuste v čitateljevi duši neko disharmonijo, ki ga napolnjuje s strahom in obupom. Cankarjev cinizem ubija človeka, ob njem mu zastane sapa. — Naloga moja ni, da bi te črtice presojal natančno, pač pa, da bi opozoril nanje slavno občinstvo. Za moj okus je najkrasnejša ona, ki ima naslov »Križev pot«, a lepa je tudi »Iz predmestja«. Druge daleč zaostajajo za tema. Nočem se spuščati tako daleč, da bi Cankarju očital to, kar mu očita marsikdo, da so namreč njegovi junaki karikature, da ne čutijo tal pod nogami, in kar je še takih »fraz«, ki jih nosijo vedno na jezikih ljudje, ki si ne znajo ustvarjati lastne sodbe; toda poudariti moram, da taki nosilci revolucionarne ideje, kakršne nam slika Cankar, ne bodo uveljavili taiste, ne bodo preobrnili sveta; taki nosilci razsodnim ljudem ne imponirajo, to so otroci, ki ne vedo, kaj blebečejo, a niti zdravi otroci, ki jih človek še rad posluša, ampak bolni in škrofulozni po celem telesu. Toda ako hočem biti resničen, moram tu takoj dostaviti, da ideje, ki jih ima Cankar razmetane po teh črticah, niso njegove, pač pa so se mu vsesale v meso in kri tako globoko, da niti ne čuti, da so Nietzschejeve i. dr., in zato jih podaje občinstvu tako samozavestno. Brez dvoma bi Cankar bil lahko bolj originalen, lahko bi nam ustvaril kako zares pozitivno duševno delo, ako bi se izmotal izza svojih meglenih zastorov ter stopil na dan z jasnim licem in krepko roko, kakor to zahtevajo današnji resni časi, kakor to posebno še zahteva in težko pričakuje naše slovensko slovstvo. — Knjigo toplo priporočamo!

J. Kostanjevec.

Quo vadis? Roman. Spisal H. Sienkiewicz. Prevedel M. Podravski. »Svetovne knjižnice« III. knjiga. V Gorici 1902. A. Gabrščček. Cena 3 K. — Podjetnemu Gabrščeku se imamo zahvalití, da čitamo sedaj tudi mi Slovenci slavni Sienkiewiczev zgodovinski roman v svojem jeziku. Roman »Quo vadis« je preveden že na vse kulturne jezike sveta in Sienkiewicz je ž njim dokazal, da zgodovinski roman še ni premagano stališče. Kdor ima fantazijo, temu je svetovna zgodovina neizčrpna zakladnica — samo znati je treba obdelati historijo in jo oživiti tako, da nam zgodovina ni več zgodovina nego življenje! Kar je slikar Siemiradzki s čopičem, to je njegov rojak Sienkiewicz s peresom. Gabrščekovo podjetje zasluži, da ga Slovenci izdatno podpirajo. Knjiga »Quo vadis« bi morala biti v vsaki slovenski knjižnici, saj je tudi prevod vobče gladek in pravilen. Filoloških muh pa ne maramo streljati. Začnimo že enkrat estetično uživati — dlakocepljenje prepuščajmo tistim, ki se jim to ljubi.

Zbornik pouke i zabave. Prvi hrv. pjesnici. Prag, 1901. V lastni založbi je začel izdajati gospod M. U. C. Vladimir Jelovšek ta zbornik »bez velikih nada, bez velikih obećanja, bez blistavih programa i zamamnih obećanja«, a z motom Ibsenovih besed »Potkopajte ideju, dajte na njeno mjesto spontanu akciju«. V zmislu tega gesla se v že izišlem prvem zvezku, ki obsega Ph. C. Branka Drechslerja razpravo »Prvi hrvatski pjesnici« (Marulić in Lucić), zameta moč zgodovinske ideje v razvoju posameznikov (stran 26) in obžaluje, da dalmatinskih hrvaških pesnikov niso popolnoma osvojili napredni nazori renesanse (na pr. omamne scene Ovidijevih zaljubljenih

pesmi), da je pri njih to bil samo kratek, lep sen, izza katerega se je vrnila stara askeza. Blagrujoč tako lahko življenje zapadne renesanse, očita pisatelj ruski vedi, da veruje baš v ono, kar brez globljih študij laže pojmi (51). Ono očitanje je naperjeno zoper ruskega profesorja Petrovskega, ki pa ga je z ravnokar objavljenim, 320 strani v veliki 8° broječim delom »O sočinenijahъ Petra Hektorovića« (Kazanь, 1901) dejanski temeljito zavrgel. Kadar bomo imeli o vseh dalmatinskih pesnikih monografije, kakršna je monografija Petrovskega o Hektoroviću, tedaj bomo lahko rekli: gradivo je zbrano in sedaj »lahko pojmimo« hrvatsko renesanso. Razume se pa samo ob sebi, da je Jelovšekov »zbornik« hvalevredno književno podjetje, ki zasluži, da ga tudi Slovenci naročajo. Zato ga mi toplo priporočamo. *Dr. Fr. Ilešič.*

Zoologijski atlas. Sestavil H. Leutemann. Slovenski mladini razložil A. Pavlin. Založil L. Schwentner v Ljubljani. Cena 6 K. — Ta popularno-poučni atlas dojde dobro naši ljudskošolski mladini, saj je bogato ilustrovan. Podobe živali so natisnjene v naravnih barvah. Pred podobami je primeren poučen tekst sestavljen v gladki slovenščini. Samo na prvi tabli »Človeška plemena« naj bi stalo namesto »Nemec« raje »Kavkazec«, t. j. zastopnik kavkavške pasme. Da je pisatelj Leutemann postavil Nemca za zastopnika naše rase, je umevno, a slovenski mladini kazati Nemca za vzor kavkaške rase, ni primerno — da se izrazimo najmileje! . . Zoologijski atlas toplo priporočamo. Knjiga je pripravna za darila. *—Ž—*

Die Litteraturen des Ostens in Einzeldarstellungen. — Kot prvi zvezek te publikacije je izšla »Geschichte der polnischen Litteratur. Von A. Brückner. Leipzig 1901.« Cena 9 K. Pisatelju, berlinskemu profesorju in znanemu soizdajatelju »Arhiv für slav. Philol.«, so pomagali tudi učeni poljski strokovnjaki. Delo obseza na 600 straneh zgodovino poljskega slovstva od početka do najnovejše dobe.

Tvrdka C. F. Amelang v Lipskem je zasnovala to veliko podjetje, ki se bo ob sredstvih in agilnosti takega založništva s pomočjo izvrstnih strokovnjakov v kakih 4—5 letih uresničilo, kakor je nameravano: izdati hoče založništvo slovstva vzhodnih narodov, vsako v posebnem zvezku. Nas zanima podjetje zato, ker se štejejo med »vzhodne« narode tudi Slovani in se bo torej poleg drugih njih slovstvo obdelalo. Rusko slovstvo opiše V. Wollner, poljsko A. Brückner, češko bo oskrbel znani spisovatelj »Dějin české literatury«, J. Vlček, vsa jugoslovanska slovstva pa skupno dr. M. Murko. Z ozirom na take sotrudnike, same vseučiliške profesorje, je zajamčeno strokovnjaško delo, ki bo tem večjega pomena in vpliva, ker se obrača namenoma do omikancev sploh. Zato se ne bo oziralo na podrobnosti, ampak na narodnostne posebnosti, na razvoj prosvete, na običaje in nagnjenja, na mišljenje in čutenje narodov, kolikor se vse to kaže v slovstvih. — Zanimiv je razlog, ki se ž njim podkrepljuje v prospektu umestnost takega podjetja: zapadna (t. j. romanska in germanska) slovstva so (v nemščini) obdelana v izbornih delih, vzhodne literature pa skoraj nič; »vendar pa raste od dne do dne pomen onih vzhodnih dežel in narodov, posebno ruskega in poljskega.« To je pomembna in objektivna izjava! — Slovenci lahko pozdravljamo podjetje zato simpatično, ker vemo, da bo označba naše slovstvene zgodovine v dobrih rokah našinca, ki bo skrbel za to, da bo prav široki svet izvedel nekaj več o eksistenci, težnjah in napredku našega naroda. *Dr. Jos. Tominšek.*

Zadnje pjesme. Spjevao Rikard Katalinić-Jeretov. (God. 1895. do 1901.) Zadar 1901. Vlastitom nakladom. 16°. 164 str. Tisak C. Albrechta (A. Wittassek). Zagreb.

Imeli smo že večkrat priliko, omeniti tega plodovitega in odličnega pesnika, ki je podal svoje zbirke pesmi: »Pozdrav istarskoga Hrvata«, »Mrtvoj Majci«, »Primorke« in sedaj »Zadnje pjesme«. V teh poslednjih se nam kaže pesnik isto takega kakor v prejšnjih; nobene izpremene v predmetih, nobene v izvedbi. Pesnikova duša je otožna in v takem razpoloženju opeva domovino, prirodo, svojo mrtvo mater, ljubico. Sentimentalno so navdahnjena premišljevanja o življenju, o socialnih razmerah, o sreči. Mnoge misli se ponavljajo le v malo drugačni obliki v različnih pesmih. Pohvaliti moramo krasni jezik, gladki slog in lepo verzifikacijo. Pesmi so izšle v raznih listih, v »Prosvjeti«, »Viencu«, »Nadi«, »Lovorju« in »Novem vieku«. Izmed domorodnih pesmi omenjamo »Proslov prigodom otvaranja hrv. doma na Trsatu«, kjer vešče namiguje na dandanašnje razmere v Hrvatih.

»Mladi krabulji« črta opreko med ludostjo krabulje in resnobo življenja. »U atelieru« slika umetnico, ki žrtvuje umetnosti vse užitke ljubavi in domačega življenja. »U tišini čarne noći«. Propast lilije nalikuje propasti nedolžnega dekleta. »Krvav mjesec«. Slika bojnega polja. »Oblak«, »Tri melodije«, »Božja slova« kažejo neizvestnost sodbine in nestalnost sreče. »Zimska priča«. Snežne pahuljice so odeja, katero angeli spó kot odejo na iznemoglo zemljo. »I mnogo sam već puta htio razbit liru« in »Pjesma moja zle kobi« kažeta brezuspešnost pesnikovega petja. »Smiluj nam se« kliče Boga, da pošlje zemlji mir. »Moje evangjelje«. Vsem ljudem pesnik odpušča, samo odpadnikom ne. Mnoge jesenske pesmi odkrivajo slutnjo pesnikovo, da bode tudi on kakor cvetje ovel in odpal. »Dvie zviezde« sta pali z neba v oči ljubice. »Na ledini«. Vetrič poljublja na ledini hčer one cvetke, katero je lani kot vihar podrl in ubil. »I taj laki povjetarac« slika skromnost človeka, ki je z malim tako hitro zadovoljen. »Handžaru«. Pesnik hoče handžar prekovati v peresa ter s temi voditi boj za domovino. Lepe so slike »Suton«, »Noć«, »Jutro«, »Oluja« i. dr. Na kraju slik je navadno kaka prispodoba iz nadzemnega sveta, na pr. vile, sirene itd. Nekaj pesmic je prikrojenih po kalupu narodnih pesmi, na pr. »Uzdisanje djevojčice«, »Djevojka i momak«. »O stoljetnici rodjenja Fran Prešerna«. Pesnik vidi, da se Slovenci in Hrvatje družijo na temelju Prešernove poezije. V nekaterih pesmih žaluje pesnik za porušenimi mladostnimi ideali. Katalinić ima lep pesniški dar in zato njegovo zbirko priporočamo tudi Slovencem.

R. Perušek.

Slovensko gledišče

A. Drama. — Med igrami, ki so se uprizarjale v zadnjem razdobju, je najbolj omembe vredna Sudermannova »Čast«. Pesnik si je postavil nalogo, da pojasni problem časti. Čast je relativen pojem. Vsak človek nima enakih nazorov o časti. Takisto se menjava pojem časti pri ljudeh, stoječih na različnih stopinjah izobrazbe. Vsak stan, vsak spol, vsaka starost, vsak narod,

vsak vek ima skoro diametralno različne pojme o časti. A če imajo ljudje, ki so socialno odvisni drug od drugega ali v zvezi drug z drugim, različne pojme o časti, nastanejo lahko največji konflikti. In eden tak konflikt nam je pokazal v svoji drami Sudermann. Kaj je pravzaprav čast, tega problema nam pesnik ni rešil, nego mi vidimo le konflikt, dramatični sokob, ki je nastal iz različnega razumevanja časti. Drama »Čast« se razvija polagoma iz precej široko zasnovane ekspozicije do jako dramatičnih prizorov. Pozornost gledalčeva se napenja od akta do akta, dokler ne doseže v zadnjem dejanju svojega vrhunca. Sudermannova drama »Čast« je resno delo, globoka socialna študija brez kulisnih efektov in brez cenenih dovtipov. Gledalec je prisiljen misliti s pesnikom vred. A ker misliti ni stvar širokih mas, ker Sudermannova »Čast« nima nič »kupletov«, ne drugih »hopsasa«-prizorov, a la »Vrban Debeluhar«, zato tudi »Čast«, čeprav je bila vzorno naštudirana in se je izvrstno igrala, ni bila tako obiskovana kakor zasluži.

Onjêgin.

B. Opera. — Reprize »Rigoletta« so bile dosti boljše od premijere. Namesto gdčne Ševčíkove je pela z najlepšim uspehom gdč. Noemi.

»Favoritinja« se je pela prvikrat 7. februarja, in sicer je bila na korist našemu junaškemu tenoristu g. Titu Olszewskemu benefična predstava. »Favoritinjo« je vglasbil po libretu Evg. Scribeja Gaetano Donizetti, rojen v Bergamu na Lombardskem l. 1797., umrl ravnotam umobolen l. 1848. Zelo plodoviti skladatelj iz Rossinijeve šole je napisal blizu 70 oper; svetovnoznane so »Lucrezia Borgia«, »Lucia di Lammermoor«, »Don Pasquale« (Dunaj l. 1843., ko je bil tam c. kr. dvorni kapelnik), »La fille du regiment« (l. 1841. za Pariz pisana), »L'elisire d'amore«. »Favoritinja« je izmed najboljših, ostale njegove opere se danes redkokedaj ali sploh več ne pojo. Napisal je res dosti, a bil je vsled tega zelo površen, in tudi »Favoritinja«, ki se sicer odlikuje po nekaterih jako lepih muzikalno dovršenih glasbenih odstavkih, nam to priča, in je škoda, da nimajo vsi deli opere one večje muzikalne vrednosti, da bi se lahko reklo, da je to povsem ne le lepa, ampak tudi muzikalno prav dobra opera. Kakor pri Belliniju, Rossiniju in pri drugih opernih skladateljih te dobe, vidimo tudi pri Donizzetiju, da mu je glavna stvar arija, melodija posameznih — in bolj nekaj postranskega zbori — in spremljajoči orkester, ki je na posameznih mestih že prepriprost, ki čisto nič ne izraža, ampak kar navadno alla »Polka« ali »Valček« spremlja... Opera je bila prav skrbno in dobro naučena, premijera in repriza brezhibna. Ulogo Fernanda je pel krasno in igral g. Olszewski — pač bolj mirno, nego bi to storil pevec italijanske šole in krvi. Izborna, simpatična je bila v petju in igri tudi Leonora — gdčna Romanova. Temeljitost v petju, dobro premišljena, ne pretirana igra sta dve odlični lastnosti pevke Romanove. Gospica Noëmi je svojo malo ulogo seveda častno rešila. Z veseljem konstatiramo lepi uspeh g. Vašička — priorja Baltazarja — ki je v solih in ensemblih izvrstno uspel; osobito v nižjih legah maestozno, ugledno in sigurno navlada in drži ensemble. Gospod Urih — Alfonz — je svojo ulogo pač dobro znal, vendar bi bil s to krasno veliko ulogo dosegel večji uspeh, da prvič malo manj tremolira z glasom in drugič, da jemlje vsaj nekoliko ozira na piano in forte. Zbor je bil siguren in točen, istotako orkester, za kar smo gospodu kapelniku Tomášu hvaležni.

L. Pahor.

Upodabljajoča umetnost

I. Grohar je bil razstavil pri Schwentnerju m. m. več novih slik. Največ je pokrajin v secesionistni maniri. Pravzaprav so to le bolj načrti v »pleinairu«.. Sivozeleno na sivozelenem ... Ta način slikanja je pač sedaj moderen. Med pokrajinami je bila tudi neka potretna studija, glava starega kmeta, žal, tudi v sivozelenem tonu. Portret sam na sebi je pravo umetniško delo z markantnimi, koščenimi potezami. Grohar je menda le v prvi vrsti portretist. Pričakujemo še veliko lepih stvari od njega! —*t*—

Umetniške razstave letošnje zimske sezone v Petrogradu. V dvorani Apolonovi in Rafaelovi ter v vestibulu tukajšnje akademije umetnosti je otvorjena razstava slik, etudov in risb dveh prvorazrednih ruskih umetnikov, profesorjev in udov umetniškega društva »Peredvižnikov« V. E. Makovskega in E. E. Volkova.

Razstava obsega nad 800 umotvorov, za dva umetnika res veliko število. Dasi število v umetniškem oziru ni ravno važno, ampak le to, kako je ustvarjen umotvor, naj bi si bila to še tako mala slikica, vendar je večina izmed njih izborna in zanimiva.

V. E. Makovski, Moskvičan, mlajši izmed znamenitih bratov slikarjev Makovskih, katerih imena so že davno uvekovečena v ruski zgodovini umetnosti ter slove po Rusiji kakor tudi v drugih krajih zapadne Evrope, razstavlja okrog 400 žanrovih, portretnih in pokrajinskih slik, med katerimi pa vendar presezajo žanrove slike iz sedanjega ruskega bitja.

Izmed najbolj izbornih žanrovih slik omenjam: »Krestni hod« (procesija), katera se odlikuje po svoji natančni dovršenosti, da, že v malenkostih, tipih in čuvstvu zraka. »Krah banke« se odlikuje po tragičnokomični kompoziciji. »Ruski korolj Lir«, »Igra v soldati«, posebno zračno naslikana scena dečkov na vrtu. »Na gastroli« (na obisku), bogato šaljiv izraz. »Druzjá prijatelji«. »Švejcar (vratar). »Utešitelj«, zelo ginljiva scena. »Akteri«. »Beseda«. »Sapožnik (čevljar) iz Malorusije«. »Nočležni dom« itd. Izmed teh slik se večina nahaja v raznih znamenitih galerijah. Dalje razstavlja osem večjih portretov, med katerimi pa je najboljši portret umetnikovega sina. Predočuje ga kot slikarja v atelieru, in res, dasi je še mlad, vendar že dovršen slikar, ki uživa že sedaj obširno popularnost. Med pokrajinskimi slikami nahaja se mnogo raznovrstnih vidov iz raznih krajev Rusije kakor tudi zapadne Evrope, največ pa je maloruskih in finlandskih. Večina iz njih se odlikuje po svojem prijetno veselem sestavu in posebno sočnatem solnčnem koloritu. V stranski sobi ob Apolonovi dvorani pa visi nad 50 raznih perorisnih in tušnih skic k ilustracijam Gogolovske poeme »Mertvije duši«, katere pa ne zaslužijo posebne pohvale, ker poleg svojega, dasi živega humorja napravijo na gledalca neki »puhel« vtisk. Mnogo je tudi še drugih skic izza časa kronanja sedanjega carja Nikolaja II. v Moskvi. Tu nahajamo oljnate slike, akvarele, a tempera, tuš itd. V večini dokazuje starček-slikar, da je kos vsem specialnostim in da še vedno uživa največje veselje v slikarstvu.

Značaj njegovega slikanja je torej žanr, navadno v slikah ne ravno ogromne velikosti, kjer predočuje glavno tipe in scene iz sedanjega ruskega življenja z živahno-sočnatim koloritom in neko ginljivo duševno ekspresijo.

V izbiranju sujetov nas spominja v marsičem nemškega Knausa, toda lahko mu priznamo, da ga preseza v mnogem.

E. E. Volkóv, pokrajinski slikar, razstavlja tudi nad 400 slik in raznih študij. Iz večjih najboljših slik omenjam: »Močvirnati gozd«, zelo efektno in harmonično z detalijami, naslikano nekoliko drevesnih debel na prvem planu. »Gozdni požar«, »Jesen«, »Merrekül« (vas v Estlandiji) in »Drevored jeseni«, katere slike nam dokazujejo dovršenost tega umetnika. Dasi je drugih večjih slik tudi še mnogo, vendar se opaža na vseh neka preveč zamučena dovršenost, katera izpreminja drevje in druge predmete v neke cunjaste oblike, ki zelo kvarijo s tem vtisk, katerega napravijo na gledalca drugi izborni umotvori.

Popolnoma drugačen vtisk pa napravijo v ogromnem številu njegove male skice iz narave. Tukaj se mi šele pravzaprav spoznavamo z nadarjenostjo tega marljivega umetnika. Kako sveže barve! Koliko solnca! Zdi se ti, kakor da se v resnici nahajaš v kakem idilskem gozdnem kotičku, na bregu reke ali morja.

Peter S. Žmitek (Petrograd.)

Med revijami

»Volné Směry«, ilustrovani umetniški mesečnik češki, je posvetil skoro vso svojo letošnjo febr. št. našemu rojaku, arhitektu Jožefu Plečniku. Na uvodnem mestu piše urednik, gosp. Kotěra, sam o Plečniku jako simpatično. J. Plečnik je bil prišel leta. 1895. na dunajsko akademijo ter je v kratkem času vzbudil zanimanje svojih učiteljev in spoštovanje svojih tovarišev. Plečnik je pristaš moderne Wagnerjeve arhitekture. S svojih potovanj po Italiji je prinesel v svojih prsih s seboj duh antike, antična arhitektura mu je vzor. Najgenialnejše delo Plečnikovo je doslej načrt za Gutenbergov monument na Dunaju. Za ta model je bil odlikovan s prvo nagrado. Žal, da se Plečnikov načrt ni bil uresničil. Preprečili so to tisti filistri, ki, oprti na svojo mošnjo, povsod vtičejo svoj nos in si prilastujejo prvo besedo tudi v umetnosti, o kateri ničesar ne razumejo! Nekateri so tudi zato intrigirali proti uresničenju Plečnikovega modela, ker je Plečnik — Slovan!.. »Volné Směry« prinašajo celo vrsto Plečnikovih načrtov v umetniških reprodukcijah .. »Volné Směry« izdaje češko umetniško društvo »Manes«. Ta revija se po svoji ukusni elegantnosti lahko meri s prvimi umetniškimi časopisi francoskimi, angleškimi in dr., in »Volné Směry« pričajo, na kako visoki stopinji stoji pri Čehih upodabljajoča umetnost

»Vienac« izhaja počenši z novim letom v povečani obliki z ilustracijami in prinaša obilo dobro izbranega gradiva izpod priznanih peres. Ureja ga vseučiliški profesor dr. Gjuro Arnold.

»Hrvatska Misao« se zove nova zagrebška smotra, ki je začela izhajati preteklega meseca. »Hrv. Misao« se bo pečala z narodnim gospodarstvom, književnostjo in politiko. Urednik je dr. Mazzura. Hrvati so imeli že več takih smoter, ki so pa vse zaporedoma že v prvem letniku pomrle. Program »Hrv. Misli« je lep in obeta veliko. Upamo, da se list vzdrži na površju.

Splošni pregled

† **Dr. Emil Holub**, slavni potovalec in preiskovalec južnoafričanskih pokrajin, je umrl dne 21. februarja na Dunaju v takozvani »rotundi« v Praterju, kjer je stanoval. Holuba smemo postaviti ob stran Livingstonu, Stanlyju in drugim imenitnim preiskovalcem neznanih delov sveta. Porojen leta 1847. v Holicah na Češkem, je bil promoviran v Pragi za doktorja zdravništva in že leta 1872. je odpotoval prvikrat v južno Afriko. Bil je nekaj časa praktičen zdravnik, a namen njegovega življenja je bil, odkrivati in študirati še nepoznane dežele. Že na prvih svojih znanstvenih izletih je dospel na sever do reke Zambesija, kjer je bil v velikih nevarnostih med divjimi plemeni. Leta 1879. je razstavil svoje naravoznanske in etnografske zbirke na Dunaju, obsegajoče več nego 30.000 kosov. Svoje potovanje pa je opisal v knjigi »Sedem let v južni Afriki«. Oženivši se na Dunaju, šel je l. 1883. drugič v Afriko. Spremljala ga je tudi žena. Preiskaval je deželo Mašukolumbov. Črez 4 leta povrnil se je spet na Dunaj, kjer je bil sijajno sprejet in češčen. Tudi to svoje težavno potovanje, na katerem si je bil nalezel nevarno bolezen (malario), je opisal Holub v posebni knjigi. Svoje nove zanimive zbirke pa je razstavil na Dunaju in v Pragi.

Dr. Holub je žrtvoval vse svoje življenje znanosti, tako da je popolnoma pozabil na samega sebe. Vse svoje ogromne in dragocene zbirke, za katere bi bil na Angleškem lahko dobil toliko premoženja, da bi bil brez skrbi živel, je bil porazdaril raznim učnim zavodom avstrijskim. Vlada je sicer priznavala njegov trud z raznimi diplomami in svetinjami — ali to je bilo vse! Dunaj, žal, ni vedel dostojno ceniti znanstvenega dela Holubovega. Veliki idealist in slovanski učenjak Holub je živel zadnja leta često v bedi in se boril s skrbmi za svojo eksistenco! Tekoče leto se mu je pač nakazalo 5000 K letne častne plače, a Holub je bil že na smrt bolan. Zasluge Holubove na polju antropologije, etnologije, psihologije in prirodoznanstva so velike in zgodovina dotičnih znanosti mu ohrani za zmerom časten spomin.

Javna predavanja v Ljubljani. Dne 16. in 23. febr. je predaval g. profesor Perušek o postanku, rasti in propadanju jezikov v temeljito sestavljeni razpravi ter je pojasnjeval svoja izvajanja s primeri iz starih in novih, evropskih in tujih, eksotičnih jezikov. Predavanje je poslušalo mnogobrojno ukaželjno občinstvo. — Na večer 16. febr. pa je predaval g. dr. Triller o italijanski pesnici Adi Negri v »ženskem izobraž. društvu«. G. predavatelj pozna dobro književno delo slavne italijanske pesnice, pa zato je bilo njegovo čitanje jako zanimivo in poučno. Prisostvovalo je mnogo članic ženskega društva pa tudi mnogo moškega občinstva. —

Želeli bi, da bi kdo predaval tudi o slovanstvu, o slovanskih jezikih in literaturah, o lepoti slovanskih jezikov i. t. d. Taka predavanja bi vzbujala in jačila narodno zavednost, katere v nekaterih krogih ravno v Ljubljani ni baš preveč, a v današnji kritični dobi nam je živa slovenska zavednost krvavo potrebna. Tudi o socialnem vprašanju bo treba govoriti.

»Mestni dom« na cesarja Jožefa trgu obeta postati prava »ljudska univerza«, ki bode čimdalje uspešneje razširjala znanost med masami. Začetek je najlepši. Naj se vstrajno nadaljuje!

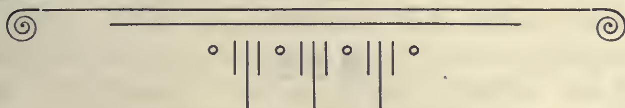
Delavska splošna stavka v Trstu dne 14. in 15. februarja je bila ena največjih, kar se jih je kdaj primerilo na kontinentu; v Avstriji pa takega štrajka še ni bilo. »Lloydovi« kurjači in drugi delavci so zahtevali znižanje delavskega časa, a ker jim tega »Lloyd« ni hotel dovoliti, čeprav so bile zahteve delavcev upravičene, potegnilo je z »Lloydovimi« delavci vse tržaško delavstvo vseh narodnosti in uprizorilo generalno stavko. Razni temni, tuji, neslovenski anarhistni in irredentistni elementi so oskrunili resno demonstracijo ubogega delavstva s svojim ščuvanjem in prišlo je do burnih prizorov, podobnih pravi revoluciji, ki jo je udušilo vojaštvo. Tekla je človeška kri, več ljudi je izgubilo življenje; žal, da je med temi žrtvami največ Slovencev. Kurjači so naposled vendarle dosegli svoje pravice in »Lloydova« družba jim je morala znižati delavni čas. Tragično je, da se niti take skromne zahteve trpečega človeštva ne izpolnijo poprej, dokler se ne prelije nekaj človeške krvi in predno ne obleži nekaj žrtev na poti, ki vodi k uspehu. —

Jan Szczepanik (= Ščepánik) je bil pred par leti še nepoznan, skromen poljski učitelj nekje v Galiciji, danes pa je svetovnoslaven, bogat mož, eden prvih sedanjih iznajditeljev. Szczepanik prebiva sedaj na Dunaju, kjer si je ustanovil velik zavod za realizovanje svojih izumov. Ta zavod se imenuje »Societé des inventions Jan Szczepaník & Comp.« Szczepanik je pravi iznajditeljski genij, čigar iznajdbe obsegajo široko polje fizike, elektrotehnike in kemije. Epohalne so njegove iznajdbe v umetnem tkalstvu; te njegove iznajdbe so korenito preobrazile in pospešile način tkanja, in to s pomočjo elektrike. Mnogo fabrik je že uvedlo Szczepanikov tkalski sistem. Za kar je bilo poprej treba več let dela, to izgotovi Szczepanikov tkalski stroj v nekaterih urah . . . Szczepanikova iznajdba je tudi telefon, ki telefonirani govor sam zapiše s pomočjo fonografa... Zanimiv je Szczepanikov pisalni stroj za slepce, s pomočjo katerega morejo slepci pisati z navadnimi črkami . . . Čudovita stvar je Szczepanikova »oklepna srajca«. Ta srajca je narejena iz posebne vrste svile in na poseben način stkana tako, da je ne prodere nobena krogla in nobeno bodalo! Tkanina je debela samo 4 mm, a krogla, ki se je izstrelila iz 7 mm kaliberskega revolverja v daljavi štirih korakov, je ni mogla prodreti ter človeškemu truplu ni prišla do živega! Krogla niti ne poškoduje srajce, nego kar odskoči od nje! To ni bajka, nego izkušeno dejstvo! Ne vemo, po čem so take srajce, a če jih razne države omislijo vsem vojakom, potem je vojna skoro zabava. Brez dvoma pa si naročé Szczepanikovo srajco kronane glave, da bodo varnejše pred napadi anarhistov. —

Szczepanik je še mlad mož, in kdo ve, kaj še vse izmisli njegova glava! Do novejšega časa se je malokdaj slišalo, da bi kak Slovan kaj epohalnega iznašel, a danes, ko se ponašamo s Hrvatom Teslo, ki v Ameriki dela konkurenco celo Edisonu, ko imamo Szczepanika in tudi našega rojaka Fridolina Kavčiča ter še celo vrsto čeških in ruskih iznajditeljev, lahko rečemo, da tudi na polju iznajdb gre »Slovan na dan«.

Ljubljanski Zvon

Pir.

Pir . . . Kako je veselo nocoj!
Oglaša se petje in smeh,
in harmonike včasi zapojejo,
vrté pari po gladkih se tleh.

A mlada, cvetoča nevestica
je žalostna danes zeló,
pobledela so njena ličeca
in motno je njeno oko.

Zaman se trudi njen ženin mlad,
da bi zvabil na lice ji smeh . . .
In kadar vse v plesu zasuče se,
zablesti njej solza v očeh.

Aj, nevesta, nevestica mlada ti,
kaj bled ti tako jė obraz? . . .
Povedel je ženin jo v sobico
pa med goste se vrnil za čas.

A ona je stopila v svetlo noč
in ona in njena bolest . . .
Nje bolna se duša je dvigala
tja v višave do svetlih zvėzd . . .

A na polju, na polju zelenem tam
ležal v krvi je fantič mlad . . .
Njemu bilo srcé je prestreljeno —
on je imel nevestico rad.

V. S. Fedorov.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Prvi del.

XI.

Nekaj dni po teh dogodkih sem bíl ves prerojen. Svetlejše je postalo v moji notranjosti, solnčni žarek je bil prodrl v sredo mojega srca. Čutil sem se nekam vzvišenega, čutil močnejšega in krepkejšega kakor kadarkoli, zaslutil sem v sebi nekaj moškega, kar mi je začelo vzbujati vero v lastno moč. In to je pomenilo zame novo dobo, dobo napredka in svobode. Pokoncu sem nosil glavo, lahko mi je bilo v duši.

Na Metodo sem pa odzdaj mislil vedno intenzivneje. Razmišljal sem, kako bi se dala najti pot, da bi ji bilo vsaj zdaj za začetek pomagano. Sklenil sem bil — da ne sme odslej opravljati več tako nizkih opravil. Toda ako ji hočem odpomoči na tak način, tedaj mora zapustiti našo hišo, mora iz moje bližine. In to bi mi bilo hudo, kajti od onega večera sva se shajala sleherni dan, sva se iskala ob vsaki priliki. Ali moralo je biti! Dogovorila sva se, da pojde nekaj časa domov k očetu, kjer ostane tako dolgo, da se stvari kako zasučejo in prenarede, da jo lahko vzamem . . .

In res se je poslovila od nas. Obiskoval sem jo tudi na domu sleherni dan, najčešče tedaj, ko je delal njen oče v tovarni. Ta je bil videti proti meni oduren in ni hotel nikdar sprejeti ničesar od mene. Ako sem hotel kaj pomoči, moral sem to vedno storiti skrivaj po Alfredu, ki mu je bi tudi prvi povedal, da mislim Metodo vzeti. Ali mož se je na to izrazil tako, da se ni vedelo, ali je s tem zadovoljen ali ne. To me je bolelo, moje samoljubje je bilo užaljeno. Mislil sem, da bode mož poskočil veselja, da dobi takega zeta, da mi bode zadovoljnosti žarečega obraza podal svojo rjavo roko ter priskočil k meni in me objel. A mesto tega je dejal kratko in suho:

»Hm, kaj morem jaz proti temu? Moja hči je samosvoja, mojega privoljenja ne potrebuje! . . .«

In zopet sem bi nekaj dni potrt in nič se mi ni ljubilo. A češče je vstajalo v meni vprašanje: Čemu se jim siliš? Ali bi ti ne

morali biti hvaležni, da si se tako ponižal? Koliko sitnosti si bodeš prihranil, ako pravočasno odstopiš! —

Ob takih prilikah pa sem moral tudi vedno misliti na očeta. Nekaj časa se mi je zdelo, kakor bi mi moral privoliti v zaroko. Ako bode videl Metodo v novem njenem oblačilu, ako bode videl njen bujni stas neposredno pred seboj, tedaj si bode moral misliti, sin ima prav. Ali takoj sem uvidel ničevnost svoje logike, spoznal sem, da moj oče ne bode dovolil nikdar in da bode ta korak, ako ga napravim, imel za posledico popolni razpor med menoj in očetom. Toda, naj bode karkoli, naj pride kar hoče, naj bodeta očeta, kakršna hočeta, Metoda ni kriva, jaz hočem izvesti svoj sklep! . . .

V takem duševnem stanju pa sem vedno bolj pozabljal na dom in svoje tamošnje dolžnosti. Oklepati sem se pa zato začel tesneje Alfreda, ki je imel na razpolago obilo časa. In Alfred je skrbel, da se nisem nikdar dolgočasil. Čestokrat sva sedela skupno pri Metodi, a čestokrat smo vsi skupaj, z Metodo in njenim očetom, zahajali tja ven v ono krčmo, ki so v njo zahajali navadno delavci. In hodili smo skupno in javno. Da, javno sem začel nastopati ob strani Metodini! Haha, ti dolgi obrazi znancev mojih in mojega očeta, ko so me videli prvič v taki družbi, ko so prvič zaslutili, da nekaj baje ni v redu pri meni! Haha, še sedaj jih vidim, še sedaj slišim njih skrivnostno šepetanje, še sedaj pomnim njih pomilovalno zmigavanje z glavami! Haha, in one skrbne sorodnice mojega očeta! Moj Bog, kako je prišumela teta Alma nekega dne po stopnicah naravnost v mojo sobo. V obraz je bila rdeča in od nagubanega čela se ji je cedil pot v debelih curkih navzdol po zabreklih licih. In pihala je kakor star, prevotljen kovaški meh. Brez vsake besede se je zvrnila na divan ter pol ure molče in veličastno mahala s pahljačo mimo razžarjenega obraza in upadlih prsi. A potem se je s toliko večjo silo usula ploha besed iz njenih širokih ust. In vpila je:

»Moj mili Bog, kakšna sramota, kakšna sramota!«

A jaz sem ji obrnil hrbet ter malomarno zrl skozi okno.

»In to mu nič ni mari, še zmeni se ne za vse to! Ali si prismojen fant? Ali ne moreš več normalno misliti? Vso našo družino bodeš pokopal! Uh, ta sramota, ta sramota!«

Jaz sem še vedno molčal, a ona je potegnila robec iz žepa ter si obrisala ž njim oči. Iz njenega grla je prihajalo neko prisiljeno hlipanje. A še vedno je sikala:

»Uh, uh, ali ti je začarala? Ta ciganka! Ta . . .«

In psovka za psovko je letela iz njenih ust, da se ni mogla umakniti ena drugi. Meni pa je tačas stala pred očmi podoba Metodina, jasna in svetla. In pozabil sem prisotnosti tetine, pozabil vsega ter se kopal v rajskih mislih nanjo, ki je morda tudi v tem hipu mislila name.

Teta pa je govorila dalje in dalje, zdaj glasneje, zdaj tiše, zdaj posredovalno, zdaj žugajoče . . . vedno so se usipali novi pretrgani, z moralnimi izreki opoprani stavki iz njenih ust. A jaz nisem slišal, nisem hotel slišati ničesar . . .

Ko je teta Alma videla, da mi ne more priti do živega, je naglo vstala, pristopila bliže ter mi položila roke na ramo. Brr, pri tem dotikljaju me je mraz stresel po vsem životu! Nehote sem pomislil, kako ves drugačen občutek vzbuja roka Metodina, ko se me dotakne. — Teta Alma je napravila kolikor mogoče žalosten obraz ter hotela nekaj izpregovoriti. A mene se je tačas hipoma lotila neka nenadna razburjenost in otresel sem roko njeno raz svojo ramo. In obrnil sem teto z obema rokama ter jo odpeljal proti vratom. Huj, kako me je gledala. Same osuplosti ni mogla izpregovoriti besedice. A predno se je zavedela, stala je že pred vrati, katera sem zaprl za njo z nemim poklonom. No, lahko si je misliti, s kakšnimi čuvstvi je hitela k mojemu očetu! —

In za teto Almo je prišla drobna teta Katarina, za njo nečakinja Ida in tako dalje vse sorodstvo, ki se je sicer balo naše hiše, a je sedaj upalo, s takim sočutjem pridobiti si srce mojega očeta. A jaz sem se jim smejal, povem vam, prav srčno smejal za njih preveliko skrbnost. To ni bilo lepo od mene . . .

Dnevi so potekali za dnevi. Moj oče je bil torej dobro poučen o vsem in morda še o marsičem, kar ni bilo res. Toda niti besedice ni zinil proti meni. Ko sva se sešla pri mizi ali kje drugje, je navadno molčal in nič se ni izdal, da bi kaj vedel. Ali meni se je videl v teh dneh veliko bolj resen in zamišljen, celo lica so mu bila nekoliko pobledela in upadla. In to me je mnogo bolj bolelo, nego bi me bilo bolelo, ako bi bil spustil name nebrzdano svojo jezo. Ko pa dan za dnevom ni bilo nič iz njegovih ust, polotevalo se me je že semtertja neko kesanje in predbacival sem si, da morda res ne delam prav in da je morda moj oče mnogo blažjega srca, nego sem si ga mislil jaz. Toda to so bili le hipni občutki, ki so navadno preminili naglo in brezsledno. —

In bilo je prav v onem času, ko sem se zopet nekega popoldneva odpravil k Metodi. Zavil sem bil na krajšo pot, vodečo po

travnikih mimo ozkega potoka. Tožno jelšje in upogibajoče se vrbovje je delalo senco na desnici, a na levici je stalo v dolgih presledkih nekoliko vitkih jagnjedičev, ki so se videli iz daljave kakor sloki minareti turških mošej. Na robu širokega travnika so nakladali zadnjo otavo. Na skoro do vrha naloženem vozu je stal krepak, zarjavel dečko razgaljenih prsi in širokega, odkritosrčnega obraza pod pisanim, širokokrajnim slamnikom. Tlačil in odjemal je seno, ki so mu ga podajale donad laktov goloroke in izpodrecane delavke z nalik turbanom zavitimi rutami na glavah. Vse delo se je vršilo hitro in gladko, skoro brezšumno. Ko sem stopal mimo njih, so se nekatere ozrle name. Njih pogledi so bili vsakdanji, topi in brezizrazni ter so obviseli samo za hipec na mojem obrazu. V istem trenotku so že bile zopet upognjene nad svojim delom. Izza bližnjega grmovja so odmevali rezki udarci, nekdo je tam klepal koso . . .

Vse okoli mene je dihalo življenje, jaz sam sem bil na potu k ljubici svoji; ali nisem bil lahko vesel tudi jaz? Da, vesel sem bil, to si morate misliti! Ali moje veselje ni bilo tako kakor pri drugih ljudeh, moje veselje je bilo zavito vedno v meglo temnih slutenj, sleherni moj korak je srečaval težak, soparen vzduh. A vendar sem bil vesel, vesel — po svoje! In ni li to dovolj? Vsak po svoje, haha! Žaba v luži drugače nego vol na travniku, zajec v deteljišču drugače nego poštni konj na prašni, brezkončni cesti! Da, tako je! . . .

In vstopil sem pri Metodi. Bila je sama v sobi ter je šivala. Ko je začula moje stopinje, se je dvignila naglo ter se privila k meni. Njeni lasje so se me dotaknili, njene ustnice so za hip obvisele na mojih. Nato mi je ponudila stol.

»Zopet si tako bled, dragec moj,« je dejala, zroč mi v obraz.

»Nič mi ni, zdrav sem!«

»Ah, ti ne veš, kako me včasi vznemirja ta tvoja bledost, a posebno ta tvoja nenavadna pobitost. Glej, kaj bi bilo, ako bi se midva res vzela, a bi mi ti — umrl! Vidiš, takole bi ležal vznak na črnem odru brez življenja, trd, nepremičen . . .«

Njene oči so plašno zrle v moje, kakor bi se bala, da prav ta hip ugasnejo.

A meni je bilo tako, kakor bi zares začutil okoli svojih senc dih smrtni, in stresel sem se nehote.

»Toda ne govoriva o tem, danes ti imam nekaj drugega povedati,« je dejala ona skoro nato ter stresla glavo.

Radoveden sem jo pogledal.

Ona pa se je obrnila proti oknu ter počasi, kakor bi se sramovala, izpregovorila tole:

»Robert, ako ne bom kmalu tvoja žena, tedaj . . . tedaj bodo ljudje v kratkem kazali za mano!«

Krčevito sem jo prijel za ramo ter vzkliknil:

»Govori razločneje!«

In obrnila se je proti meni ter zašepetala:

»Danes sem prvič začutila . . .«

In to, kar bi bilo menda vsakega drugega navdalo z nemirom in skrbjo, to razodetje je mojemu srcu prineslo mir in zadovoljnost, ta trenotek je bil gotovo izmed najlepših mojega življenja. V nepopisni slasti sem jo privil bliže sebe in poljubljal sem ji lase, čelo, oči, vnovič in vnovič . . .

Odšel sem šele tedaj. ko se je bil vrnil njen oče domov. —

XII.

Čakati ni bilo več mogoče, trebalo je gledati, da se stvar končno uravna. Poklical sem Alfreda k sebi ter se razgovarjal ž njim, kaj mi je ukreniti. On je bil mnenja, da mi mora oče dovoliti, da se nastanim svojemu stanu primerno ter da moram toliko časa in vztrajno delati na to, dokler se ne pobotava. Šele potem, ko bodem premožen mož, bodem lahko kaj storil v olajšavo bede nižjih slojev, kajti s tem, da si izberem družico iz njih, je storjen šele prvi korak. Šele potem bodo ti z zaupanjem zrli vame ter me počastili z raznimi misijami, ako bodo vedeli, da sem vpliven in da zmorem res kaj doseči. Ako pa nič nimam, ako storim nameravani korak brez očetovega privoljenja, tedaj moram čakati šele smrti očetove, a med tem časom hirati v bedi sam in moja družica. To sem vedel tudi sam, a vendar sem bil presenečen, kajti šele zdaj iz tega razgovora sem bil uvidel, da hočejo iz mene napraviti res to, o čemer sem v prejšnjih časih sanjaril sam. Pripoznati moram, da mi je to laskalo, a pripoznati moram tudi, da sem zadnje čase mislil pač le nase in na svojo ljubezen ter da nisem imel pred očmi nobenih višjih namenov. Kar mi je pa sedaj Alfred zaupal, to se mi je videlo čisto vino, bil sem popolnoma prepričan, da govori odkritosrčno in nesebično ter da je njemu edinole do tega, da postanem imovit in ugleden samo spričo tako važnega namena. In kakšne načrte mi je razkladal! A tega nisem pomislil, da bi bilo treba tu milijon takih pritlikavcev, kot sem jaz, ako bi hotel uresničiti samo en načrt, ako bi hotel ugladiti samo eno pot, ki bi vodila iz tega labirinta. Alfred

je govoril tako prepričevalno, s takim ognjem, du se mi je videlo velikansko delo samo malenkost. Za trenotek sem pozabil celo svoje ljubezni, za trenotek sem bil ozdravljen vseh bolesti, in vrinila se mi je celo misel, da moram biti pač nekaj posebnega, mož izdatne moči, ki jasno vidi pred seboj svoje cilje in ki mora biti vreden občudovanja, ker vzame celo deklo svojega očeta za ženo, samo da stori s tem prvi korak, da praktično dokaže, kako resno mu je do tega, da potegne nekdanjega proletarca iz blata. In vsled tega sem bil toliko ginjen, da sem se oklenil Alfreda okoli vratu in so mi solze silile v oči. Alfred me je na to poučeval, kako si moram pridobiti očeta, kako moram postopati, da dosežem njegovo milost. Reči moram, da se mi niso videli ti ovinki, te zverižene stezice nič kaj pravilne in častne, marsikaj se mi je zdelo celo neznačajno, a kaj se hoče, ob takem vzvišenem namenu se sme človek tudi malo izpozabiti in ni treba, da bi bil tako smešno natančen in vesten, glavno je to, da se oče vda . . .

Ko je Alfred odhajal in sem mu kakor navadno zopet stisnil nekaj drobiža v roko, sem se nečesa domislil.

»Kaj si hotel reči tačas, ko smo bili prvič z Metodo skupaj v krčmi, z besedami: »Pomni nocojšnji večer« ?

Pogledal me je od strani ter odgovoril:

»Vedel sem, da si se zaljubil in da bo ta dan zate in za nas odločilen!«

Obrnil se je naglo, a videl sem še, kako mu je zopet plul okolo usten oni sarkastni smehljaj. A ta smehljaj mi ni dal misliti ničesar in tudi odgovor Alfredov se mi je videl popolnoma v redu. Nekaj čudnega pa je bilo to, da se me je polastil neki neprijeten čut takoj potem, ko sem srečal črez par minut Luigija. Pozdravil me je vljudno, a njegov obraz se mi je zdel tačas, da je ustvarjen samo za to, da se mi roga. Da, tako čudno se mi je posmehnil, da sem ta nasmeh videl še dolgo potem pred sabo. No, sčasoma sem ga vendar pozabil! . .

Trebalo je tedaj začeti delati. Premišljeno in polagoma sem uvaževal vse Alfredove nasvete ter izkušal na njih podlagi se približati očetu. Izprva se mi je zdelo, kakor bi hotelo nekako iti, a ko je oče zaslutil, kam nameravam, bilo je vse zastonj. Pri vsakem poskusu je obrnil pogovor na drug predmet. Izprevidel sem tedaj, da bode treba govoriti javno in odkrito brez ovinkov. Toda odlašal sem dan za dnevom, bilo me je strah. Kaj pa, ako se na bode vdal? Ali naj jo vzamem brez njegovega dovoljenja? S čim jo hočem

potem preživiti? In kaj bode potem z mojimi načrti? Vse mora pasti v vodo, moja bodočnost mora potemneti. Ali hočem živeti samo njej? Kje so pa ostali, ki tudi gledajo name? —

Taka je bila moja takozvana moč!

Že nekaj dni nisem bil pri Metodi. Hotel sem prej govoriti z očetom ter jo potem presenetiti z ugodno novico.

Že dolgo ni bil moj oče tako dobre volje kakor oni dan, ko se je pripeljal iz Maribora, kjer je obiskal starega svojega prijatelja, ako se ne motim, Ivaniča, veletržca. Gotovo sta napravila skupno kako kupčijo, ki je mojemu očetu obetala mnogo dobička. Ko sva isti večer sedela pri večerji, svetil se mu je obraz zadovoljnosti in slastno je obiral kos pečenega srnjaka ter žvečil z najboljšim tekom. Prav zavidal sem ga za tako duševno razpoloženje. A meni pa ni hotel noben koščekiz ust, vsak mi je bil prepust in neužiten. Bil sem preveč razburjen, čakal sem ugodnega trenotka, kdaj naj začnem.

Svetiljka nad mizo je gorela z velikim plamenom, a njen okvir je metal senco vprav tja nad predalnik na sliko matere moje. Ravno črez glavo počrez se je temnila ozka senca ter zakrivala njene oči, kakor bi bile zavezane s temnim robcem. Skozi odprta okna je silil v sobo vlažen vzduh, semtertja je po njem zabrenčal komar ali zafrfotala vešča, ki je zatem obletavala luč toliko časa, da je našla smrt v njenem obližju . . ,

Ko je bila večerja použita in je oče odprl steklenico ter nalil čaši, tedaj sem začel govoriti. Čutil sem, da so moja lica smrtno bleda, in beseda mi je zastajala v grlu. A govoril sem, govoril vedno hitreje, vedno prepričevalneje, vedno gladkeje. Vsaka beseda mi je izvirala iz srca, bila je gorka, ognjena. Ko sem dokončal, čutil sem, da sem dovršil veliko delo, gotov sem bil, da se učinku mojih besed ne more izogniti oče.

On pa se je bil že pri prvih mojih stavkih naslonil v naslonilo, prekrižal roke na prsih ter mi zrl naravnost v obraz. Izraz na njem je bil vsakdanji, navaden. Nihče ne bi bil mogel sklepati iz njega, kaj si sedaj mož misli. Njegove oči so se svetile kakor po navadi, niti trohice večjega bleska, niti jeze, niti iznenadenosti niso kazale. Bil je popolnoma miren, le semtertja mu je vztrepetala ustnica v kotu na levi strani. Ko sem nehal govoriti, je prijel polno čašo, obrnil jo proti luči, ogledaval nekoliko svetlečo se tekočíno ter jo potem zaužil počasi in svečano. Vse je kazalo, da mu je teknila izvrstno, a kazalo je tudi, da mož ne pozna na svetu drugega nego

samega sebe. Že iz tega sem sklepal, da sem govoril čisto zastonj, da moje besede niso napravile nanj najmanjšega učinka, da jih je morda jedva slišal. Ko si je obrisal ustna z belim prtičem, ki mu je visel od vratu navzdol, je dejal hladno in popolnoma mirno:

»Ti si — norec! Prišel si v pest ljudem, ki te hočejo izkoristiti, ko so spoznali, da ni v tvoji glavi vse v redu. Prav tako ekscentrična jo bila tvoja mati, zato je prezgodaj umrla. In ker si te lastnosti podedoval po njej, nočem te preveč obsojati, dasi vem vse tvoje okolnosti natanko in docela že davno. Izvij se torej najprej iz rok omenjenim ljudem in bodi — pameten, potem imaš v meni še očeta, sicer si pa poišči kruha sam, kjer in kakor hočeš, od mene ne pričakuj ničesar!«

Umolknil je in ni se zmenil več zame. Poklical je kuharico, ki je začela spravljati posodo. Krožniki so ropotali, vilice in noži so trčili skupaj in izpraznila se je miza.

Jaz sem pa nehote obrnil svoj pogled na sliko svoje matere. Ona senca črez oči se je bila pomaknila niže in oči njene so zrle name, kakor bi me bile hotele pomilovati. A tedaj sem prvič v teh očeh zaznal neko skrito bolest, ki gotovo ni bila posledica telesnega trpljenja, ki je morala imeti korenine svoje globoko v njeni duši. Morda so me do tega spoznanja pripravile samo besede očetove, a prepričan sem bil, da je bila mati moja z mojim očetom silno nesrečna. Ona, ki je bila v mojih očeh svetnica, ona, ki sem jo ljubil z vsako žilico svojega srca, ona — nesrečna. Vse njeno življenje, vse njeno dejanje in nehanje, kolikor sem ga mogel spoznati iz otročjih let, vse je stalo hipoma drugačno pred mojimi očmi; marsikaka solza, marsikak vzdih, ki sem ga pripisoval fizični bolesti, se mi je pokazal zdaj v drugačni luči. In tega je bil kriv on, ki sedi zdaj pred mano, ki se imenuje oče moj! In ta človek se je osmelil, da jo je obrekoval še zdaj, davno po njeni smrti. In obrekoval jo je proti lastnemu njenemu otroku! Ali je to res moj oče? Ali je to čuteč človek? Groznica je pretresla moje telo in v tistem hipu nisem videl drugega pred seboj nego kup tolstega mesa, ki se je pregibalo in svetilo v masti. Pest se mi je nehote skrčila in planil sem kvišku. S povzdignjeno roko sem stal pred njim, moje žile so bile napete in obraz zalit s krvjo. In tedaj sem zapazil v njegovih očeh nekaj takega kakor strah in to me je navdalo z radostjo, z zadoščenjem. Vesel sem bil, da sem mogel vsaj za hip ugnati mučitelja svoje matere. Pijan veselja sem bil, ko sem videl, da se je ta mesena kepa oprezno začela umikati ter se ozirati proti izhodu. A jaz sem

stopal za njim s še vedno trdo stisnjeno in povzdignjeno desnico, in le njegov strah me je zadržaval, da ni ta desnica že padla na njegovo glavo.

A tedaj je še pravočasno kakor blisk preletelo moje možgane spoznanje. Uvidel sem svoje sramotno počenjanje, desnica mi je padla navzdol kakor poleno in obrnil sem se. Kakor na povelje sem moral stopiti proti predalniku. Snel sem s stene sliko svoje matere, položil jo predse ter poljuboval njeno lice. In naslonil sem se čreznjo in solze, grenke solze so lile v tihi, neskončni bolesti nad njo . . .

Ko sem se sklonil kvišku, ni bilo v sobi več nikogar. Oče je bil odšel brez vsake besede, tiho, neslišno.

A jaz sem obesil podobo zopet na steno. Še enkrat sem se ozrl po njej, a potem sem odšel tudi jaz . . .

XIII.

Po noči sem začel spravljati svoje reči. Vedel sem, da ni mojega obstanka več v domači hiši. Ko je bilo najpotrebnejše v redu, sedel sem na rob postelje. Spati se mi ni ljubilo, niti ne bi bil mogel. Okno je bilo odprto in zunaj je svetil mesec. Ugasnil sem svetiljko, njeni žarki so me pekli v oči. Po sobi je bilo mrtvaško tiho, po celi hiši se ni ganilo nič. V mojem spominu so vstajali vsi različni dogodki zadnjega časa. Kako so se bili naglo dovršili, kako so se sedaj naglo podili mimo mene! Oni ponočni izhodi Alfredovi, Metoda, oni prvi sestanek v vrtni lopi, poznejše moje zahajanje k njej, vse, prav vse do najnatančnejega detajla, je stalo zdaj pred mano. Kako je vse to tako prišlo? Kje je izvor vsem tem dogodkom? Ali so se vrstili logično eden za drugim in eden iz drugega? Ali bi se bilo kaj takega dovršilo tudi pri kom drugem, ali je mogoče, da bi še kdo drugi na mojem stališču živel tako, kakor sem živel jaz? Vsa ta in še mnoga druga vprašanja so mi nocoj vrvela po glavi. Toda, ali morem presoditi sam sebe, ali morem vedeti, v koliko sem te dogodke pospešil sam hote ali nehote; resnica na tem je samo to, da so se res dogodili, da sem res jaz zapleten vanje ter da ne vem, ali mi bode mogoče, povoljno rešiti se iz njih. Toda res, ti ponočni izhodi Alfredovi, ko je še stanoval pri meni, kaj naj si mislim od njih? Večkrat so mi že prihajali na misel, kako so me tačas vznemirjali, koliko bridkosti provzročili, ali vselej sem se jih še otresel. Toda nocoj me misel nanje prevladuje z elementarno silo. Ali ni morda res, da je ž njimi v zvezi Metoda? Kaj, ako bi bil on zahajal

k njej, ako bi bil ž njo užival ljubezen? In jaz tepec bi moral prevzeti vse dolžnosti in posledice te ljubezni? Ali ni to mogoče? Čutil sem, kako mi je silila kri v glavo, čutil, kako mi je zastajala sapa ob tej misli. Vstal sem ter trdo stopal po sobi gori in doli ter izkušal misliti na kaj drugega. Ali ni šlo. Vedno bolj in bolj je silila vame ta misel, vedno bolj in bolj se me oklepala ter mi rezala v kosti. In prikazala se mi je Metoda v objetju Alfredovem, videl sem njeno glavo tik njegove, videl, kako se njene roke oklepajo njegovega tilnika. Grozna ljubosumnost se me je polotila, a jaz sem stal njej nasproti popolnoma brezmočen, brez orožja. V glavi mi je začelo razbijati, misli so begale po njej zmešane semtertja, bil sem kakor pijanec, ki mu cesta beži izpod nog. Stopil sem k oknu, naslonil se nanj ter strmel v noč. V mesečnem svitu so črnele smreke nad vrtno lopo, v daljavi se je prostiralo svinčeno, nad gorami z lahko, prozorno meglo prepreženo nebo. Z bližnjega griča se je čulo hripavo petje fantovsko, vmes je zalajal kak pes na samotnem dvorišču . . . Polagoma sem se umiril, a začela me je nadlegovati druga misel, misel na mojo bodočnost. Sedaj, ko sem bil pahnjen na cesto, ko sem bil sam berač brez doma, ali ima sedaj moj nameravani korak kak pomen? Čemu navezavati na svojo revščino še drugo bitje? Ako bi bil bogat, potem bi bil pač lahko ponosen na svojo namero, lahko bi rekel, da sem delal iz nesebičnosti ter da bi mi morala biti ona nekako hvaležna, da sem jo povzdignil k sebi. Toda sedaj? Ali bi ne bilo bolje, da bi jo prepustil usodi? In kaj bode iz drugih mojih namer? Kaj bode mogel doseči berač?.. Brr, to so bile muke, muke, kakršnih si ne more izmisliti niti satan sam! — Toda ne, pustiti je ne smem in tudi ako bi bila z Alfredom v bližjem razmerju, nikakor je ne smem pustiti. Ona me ljubi, ljubi me gotovo in jaz sem bil oni, ki sem jo zapeljal. Ali imam kake dokaze za nasprotno domnevanje? Ali bi ne bila morebiti nesrečna za večno, ako bi jo pustil sedaj na cedilu? Da, prav gotovo se bodo stvari obrnile na bolje, nekoliko časa bode treba potrpeti, a potem se bode vse zravnalo samo ob sebi in zasijala nama bode lepša bodočnost. Saj ne bode oče večno živ, tudi njemu se utegne kaj pripetiti in jaz sem — edini sin! Ne, ne, saj nisem mislil tega zares, oče naj živi, živi naj še dvajset, trideset, sto let, jaz si bodem pomagal sam, sam, razumete? Metoda! Metoda! —

Moja glava je klonila nizko na okno, moji možgani niso mogli več razmišljati. Polotila se me je neka omotica, oči so mi zlezle skupaj in zaždel sem v nekakem polsnu. A kakor v veliki daljavi

sem še čul fantovsko petje, toda nerazločno, vedno bolj nerazločno. Nazadnje sem v takem položaju zaspal . . .

Proti jutru me je zbudilo neko pritrkavanje na mojo glavo. Začutil sem, da so to debele, deževne kaplje, ki padajo name. Oh, kako je bilo to dobro, kako je to hladilo! Podržal sem glavo tako še toliko časa, da je bila popolnoma premočena in da so se začeli cediti debeli curki od mojih las. Ko sem pogledal kvišku, bilo je celo nebo prepreženo s temnimi, nizko doli visečimi oblaki, iz katerih se je zdajpazdaj ukresal svetleč blisk, in nad daljno ravnino je odmevalo votlo grmenje. Drevesne veje so se šibile v nastalem vetru . . . Ah, ravno prav, ta prevrat v naravi mi je del dobro, bil je podoben razburkanemu srcu mojemu. —

Kakor tat sem se kmalu nato izmuznil iz hiše. Poklical sem hlapca ter mu veleval, da nese moje reči v bližnjo gostilnico. Nato sem se odpravil naprej k Alfredu. Po ozkih, temnih stopnicah sem stopal v podstrešno sobo, kjer je stanoval. Bila je to koča nekega črevljarja. Po celem hodniku je dišalo po zatohlem usnju in smoli in ta zagatni vonj je kazal, da se le redkokdaj kje odpre kako okno. V razah med deskami je bilo nakopičenih povsod mnogo smeti in sploh je vse kazalo o nesnažnosti. Bil sem danes prvič tukaj in reči moram, da je bil ta prvi vtisk name tako neugoden, da sem se hotel vrniti. Zadržaval sem sapo, ko sem stopal kvišku. —

Alfred je bil še v postelji, ko sem vstopil. Izraz na njegovem obrazu je pričal, kako je osupel, ko me je zagledal pred sabo. Nehote sem se ozrl po tej sobi. V kotu ob steni je stala zelenkasta miza, napol pregrnjena z rdečkastim prtom. Na njej je bilo razmetanih nekaj papirjev ter med njimi škatla, napolnjena do polovice z rumenim, slabim cigaretnim tobakom. Okoli nje so bili raztreseni ozki, prozorni papirčki za ovijanje. Ob mizi je stal edini stol, a v kotu stojalo z veliko skledo, pogrnjeno počrez z brisačo, kažočo že semtertja črne lise. To in pa nizka postelj je bila vsa oprava v sobi. —

»In kaj misliš početi zdaj,« me je vprašal, ko sem mu povedal svoje dogodke.

Sklonil se je v postelji kvišku, da so se videle njegove razgaljene prsi, in strmel je vame kakor v neznano prikazen. Videti je bilo, kakor bi ga bila ta moja novica silno potlačila in kakor bi ne bil v tem trenotku zmožen nikake prave misli. Vsa njegova prejšnja iznajdljivost ga je sedaj zapustila. A jaz sem sklepal, da mu je hudo zaradi mene, in bil sem mu hvaležen za njegovo privrženost.

»Kaj naj storim? Prav zato sem prišel k tebi, da mi svetuješ!«

Stisnil je trdo ustnici, a takoj nato se rezko zasmejal ter dejal: »Kaj naj ti svetujem? Veš, kaj pravi četrta božja zapoved? Haha, ljubček moj, vrni se k staremu pa padi pred njim na kolena ter mu zatrdi, da bodeš odslej pameten! Razumeš? In dobro bo vse! Čemu bi se vznemirjal? Glej, na svetu je še mnogo takih svetnikov, kot je tvoj oče, in stavim, da bi na njegovem mestu vsak ravnal kakor on. Vsak bi pograbil palico ter zagnal takega sina črez prag. A od tisoč takih sinov bi se jih vrnilo devetstodevetindevedeset ter igralo ulogo »izgubljenega sina«. Čemu bi ne storil ti tako? Haha, pojdi, vrni se!«

Njegova brezzoba usta so mi zijala v smehu široko odprta naproti, a njegove besede so bile izgovorjene s takim naglasom, da nisem vedel, ali so menjene resno ali sarkastno. V tem trenotku, moram reči, mi je bil Alfred silno antipatičen.

»Toda ne,« je dejal skoro nato mirneje in počasneje. »Ne, za prvo poišči kje kake službe, v kateri potrpi nekoliko let. Ako hočeš, se makar tudi oženi, saj potem bode tako vse tvoje! Jaz, saj veš, ostanem tudi tako tvoj prijatelj in ti bodem vedno na strani.«

Hm, vsekakor je bilo to nekoliko čudno, kako se je znal Alfred prilagoditi vsaki okoliščini. Njegove sanje in načrti onega dneva, a zdaj tolika ravnodušnost, ko je videl, da je vse za dolgo, ako ne za večno pokopano! Ali je to razumljivo? Je li to odkritosrčno? Toda, kdo bi o tem razmišljal? Meni je bilo usojeno, da nisem mogel živeti brez njega in še dandanašnji, ko to pišem, ne morem misliti nanj z jezo v srcu, dasi sem ga pozneje spoznal celega, dasi je nakopal toliko gnoja na mojo ubogo glavo. —

Dolgo sva se tistega dne še razgovarjala, a naposled sva odšla skupno k Metodi. Ondi sva ji razodela vse. A jaz sem jo vprašal:

»Ali hočeš biti navzlic vsemu še moja?«

Namesto odgovora se je privila bliže mene ter pritisnila gorak poljub na moja ustna. —

Kaj bi se še mučil s spomini na oni čas? Kaj bi pogreval, kako sem visel čestokrat obupan in nesrečen ter čakal od trenotka rešitve iz teme in žalosti! Kaj bi to pravil! Prestal sem vse in še mnogo več, nego si morete misliti, a prestal sem in zatorej — dovolj! . .

Črez štirinajst dni sem dobil službo komtoarista v C. pri neki tovarni za izdelovanje sukna. A dober mesec potem je bila Metoda — moja žena . . .

* * *

Do tu rokopis. Kako sem prišel do njega? — Ko je umiral moj prijatelj Svitoslav Z. v nizki sobi z edinim oknom na vrt, me je poklical k sebi. Bil je še mlad, a njegovo notranjost je razjedla sušica. Ko sem vstopil pri njem, je ležal na visokem vzglavju, obrnjen na desno stran. Njegove oči pa so zrle ven na vrt, kjer je je trosil majnik svoje cvetje in kjer je znašal ščinkavec svoje gnezdo. Bilo mi je nepopisno hudo, ko sem gledal ta obraz z velikimi, začudeno zročimi, sanjavimi očmi, a ono mrtvaško, prozorno bledico. V grlu me je nekaj dušilo in v zadregi sem zakašljal, da ne bi me posilil jok. Tedaj se je pa oni obrnil proti meni.

»Vidiš,« je dejal, »zadnjikrat zrem to cvetje, zadnjikrat poslušam to petje. Nocoj me ne bode več, to dobro čutim. Ah, kako težko je umreti tako mlademu!«

In zopet se je obrnil na vrt ter zrl nekoliko časa nepremično tja ven. Črez njegovo lice pa je polzela debela solza, počasi, prav. počasi ter črtala globoko razo vanj.

Stresel je energično z glavo ter dejal, obrnivši se k meni:

»Naj bode . . . Nekaj sem te hotel prositi. Ti si moj najljubši prijatelj, ali hočeš sprejeti nekaj od mene? Svojcev nimam nobenega, a nekaj imam vendar v svoji zapuščini, ki mi je drago in kar ne bi hotel, da bi prišlo v roke kakemu nepoklicancu. To je rokopis — mojega očeta. Odpri tamle predal ter vzemi ga ven. Ko ga prebereš, ne bode ti dobro pri srcu. Ta rokopis je bil moj najdragocenejši zaklad in spomin na nesrečnega mojega očeta. Sedaj je tvoj, a ti stori ž njim, kar hočeš. Lahko ga tudi objaviš!«

Odprl sem predal ter vzel rokopis v roke. Papir je bil že preležan, črke semtertja zabrisane, a v ostalem je bil ohranjen še dobro.

Sedel sem k postelji ter se zahvalil prijatelju za rokopis in zaupanje.

»Toda rokopis ne obseza celotnega življenja mojega očeta. Ako ga hočeš morda kdaj podati v polnem obsegu, treba je, da izveš še marsikaj. Zato me poslušaj!«

In Svitoslav je začel ter mi pripovedoval, kako se je očetu njegovemu godilo po poroki . . .

Drugi dan sem ga zopet obiskal. Njegova slutnja se ni bila izpolnila. Živel je potem še tri dni in šele četrto noč je umrl. Jaz sem kmalu nato prelistal rokopis z velikim zanimanjem.

Naslovljen je bil »Noč«. In mož ga je naslovil prav. Tema, gosta tema se je naselila v mojem srcu, ko sem prebiral te drobne, obledele vrstice, in prepričan sem, da se je isto godilo tudi cenje-

nemu bralcu in čislani bralki, ako sta se toliko potrudila, da sta prebrala te čudne vrstice. In ako bodeta sočutno sledila i nadaljnjemu mojemu poročilu, uverjena bodeta, da je ta naslov docela upravičen . . .

Kaj me je nagnilo, da sem to objavil? Dvoje. Prvič se mi je videla stvar vendar vredna, da jo izve še kdo drugi, a drugič sem hotel s tem postaviti skromen spomenik svojemu najblažjemu prijatelju Svitoslavu . . .

— Konec prvega dela. —

(Dalje prihodnjič.)

V tihi noči . . .

V tihi noči tja do tebe
plava misel moja,
ko nemirno, bolno srce
išče si pokoja.

Ko spet vstajajo podobe,
davno pokopane,
mi iznova nekedanje
krvavijo rane.

A. Gradnik.

Jaz nimam lepe ljubice . . .

Jaz nimam lepe ljubice,
da zrl bi ji v oči
in videl v njih odsevati
vso srečo mladih dni.

Jaz nimam lepe ljubice,
da bi poljubljal ji
kipeče ustne, ličeca
od jutra do noči.

Jaz nimam lepe ljubice,
da ljubim jo iz srca . . .
Aj, bratci vi, kdor dve ima,
naj meni edno dá!

C. Golar.

Ruski novelisti.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal **Akil Volynskij** (St. Peterburg).

(Konec.)

V.

staje nam sedaj, da se na koncu še ozremo na postranske struje v sočasni ruski beletristiki, ki imajo tudi svoje življenje in svoje talente. Tako moramo omeniti pisatelje, kakršni so: Jasinskij, Nemirovič-Dančenko in Gnjedič. Jasinskij je velik, sijajen talent, s potezo skritega erotizma, talent, ki pogublja svoje moči s preveliko plodovitostjo. Včasi se Jasinskij še pokaže v literaturi s kakim dobrim spisom, vobče pa se njegova delavna moč že nagiblje h kraju. Poleg tega, da je publicist in urednik nekega žurnala, še napiše včasi kaj beletrističnega, toda njegova beletristična slava že zahaja.

Takšen lep talent je tudi Vasilij Nemirovič-Dančenko. Vsak njegov roman je nekak brzovlak, ki leti po polufantastnih in čarobnih pokrajinah evropskega juga, ki švigajo mimo tako naglo, da se ti v glavi vrti, zlivaje se in mešaje med seboj. Njegovi junaki se tudi tako naglo bliskajo mimo nas in nas srečavajo na trenotke, ali bržko smo jim hoteli pogledati v duše, že izginejo v dimu daljnih horizontov. Vsi ti ljudje govore nekoliko prenaglo in glasneje nego navadno ter prekričavajo hrum in trušč letečega vlaka. Če čitaš kak njegov roman, se ti dozdeva, da sediš v kupeju v družbi dobrega in poštenega človeka, ki je strašno veliko videl po svetu, ki pa ni zapadel vsled tega pesimistni misli, nego te še zabava s svojimi veselimi, vmes sila realističnimi anekdotami, da se mu smeješ od srca, včasi pa simpatizuješ ž njegovo iskrenostjo. Ta prisrčnost kar tako brizga izpod njegovega peresa.

Kar se tiče Gnjediča, smemo reči, da je tudi to precej sočnat talent, četudi ne doseza omenjenih dveh tovarišev. Nekaj buržoaznega in nepristnega čutiš v njegovih stvareh, na katerih je zmerom pritisnjen pečat domišljavosti in gizdalinstva. Če so Nemirovič-Dančenkovi romani brzovlaki, potem bi rekli, da so Gnjedovičeve povesti kočije z gumovimi kolesi, v katerih se avtor imenitno vozi v okolico peterburško in med vožnjo brizga na pešce poulično blato.

Gnjediču precej podoben je nekoliko starejši, tudi nadarjeni, a silno domišljavi pisatelj Avsjejenko.

Čisto osamljen pa stoji sredi modernih ruskih beletristov že ne več mladi pisatelj Aljbov. To je nekaka Heinejeva smreka, ki, stoječ na goli višini ter premišljuje žalostna in zamišljena o nečem daljnem. V Aljbovu je nekaj Dostojevskega, ali brez globokih kontrastov in brez njegovega temperamenta. On piše sila malo in kakor bi mučno trgal iz sebe vrsto za vrsto. To je umetnik, o katerem lahko rečemo, da je ustvaril vse iz sebe, kateri skoro ničesar ni jemal od življenja in ki je to, kar je vedel in videl, vselej oblival z motno lučjo svoje duše. Če prečitaš njegove najboljše stare povesti s pijanimi junaki siromašnih peterburških predmestij, ti postane njegov zamišljeni in pošteni talent simpatičen.

Kaka množica je še pred nami imen znanih beletristov! Težko jih je razporediti na posamezne skupine. Takšna klasifikacija pa tudi ni potrebna, ker ima literarno delo svoje posebno življenje. To, kar danes nima določenega zmisla kot umetniški pojav, to utegne morebiti drugikrat, v kombinaciji z drugimi literarnimi fakti, če se talenti poglobijo, ustvariti novo moč. Toda nekaj lahko rečemo o vseh teh beletristih: oni plavajo v liberalni vodi žurnalizma in navdihujejo jih napredni motivi.

Takšen je bil nedavno umrši, svoje dni znameniti romanopisec Šeller. Dolgo in marljivo je deloval v literaturi ta ruski Spielhagen, pa brez nemškega kulturonostva in brez tistih čisto poetičnih probleskov, ki jih nahajamo pri pristnem Spielhagenu.

Poleg Šellerja moramo imenovati Boborykina. Ta pisatelj je korakal neutrudno po literaturni cesti preko raznih generacij s ponosno glavo, z velikim kovčegom inteligentnosti, če se smemo tako izraziti, in pa z momentnim fotografskim aparatom v roki — čisto po evropski maniri. V romanu je on samo publicist, čeprav se v nekaterih manjših povestih poglablja tudi v psihološke probleme; včasi igra tudi sovražnika žensk, a včasi filozofuje na otožnih strunah. Dobro je, da še on živi v literaturi, no skoro bi bilo boljše, ko bi se nekoliko umiril.

Vnet pristaš Boborykina je Lugovoj, avtor neobičajno dolgih romanov, posipanih z inozemskimi frazami.

Še nekoliko imen: Ertelj, Mamin, Mačtet, Barancevič!

Ertelj je svoj čas izzval nekako senzacijo. On je risal nove slike iz življenja potepuških in blodečih elementov, je slikal razne podobe, ki so prihajale v inteligencijo iz neinteligentne družbe.

Ker ni bil posebno silen talent, je moral otemneti tisti čas, ko so nastala v literaturi prava psihološka vprašanja. Ž njim vred sta ugasnila tudi talenta Salov in Nefedov. Imenujemo še Mamina-Sibirjaka, moža, ki ima precejšen talent v etnografskih sferah. Obrtne, delavske, malomeščanske in nižje uradniške kroge peterburške slika Barancevič, skromen, tih in pošten literat, ki se ne sramuje služiti kruha pri upravi mestne železnice. Vsekakor stoji Barancevič više nego Potapenko, pisatelj nevsakdanjega talenta, ki pa ga je prehitro izčrpal. Njegove prve povesti iz njemu dobro znanega duhovniškega življenja so bile izvrstne. V teh povestih se je čutila moč, je trepetal humor in je bila neka srčna iskrenost. Ali zaželelo se mu je šumnega rezidenčnega življenja, in začel je pisati takorekoč z obema rokama; delal je za žurnale, za dnevnike in za gledališča, padaje kot umetnik čimdalje niže. Sicer pa je usoda Potapenka dovolj značilna kakor sploh usoda marsikaterega omejenega talenta, ki se je izpisal v obdelavanju one in iste snovi. Takšna sta n. pr. tudi Stanjukovič in Mačtet. Stanjukovič je znal izvrstno opisavati mornarsko življenje, s svojimi dolgimi romani pa je postal neznosen. Mačtet je bil spisal svoj čas nečloveško krasnega »Žida«, pri čigar čitanju se je marsikatera mehka duša zjokala od ginjenja, toda pozneje se mu ni hotelo nič več posrečiti, česarkoli se je lotil.

Ne smemo pozabiti tako nadarjenega in priznanega pisatelja, kakor je Kot-Murlyk, izvrstnega bajkarja, ki pa je v romanu delal strašne stvari, v katerih je mešal špiritizem, umazane Jude in nekake požare. Kako dobro je, da je svoj čas pisal tako dobre pravljice, in kako dobro bi bilo, ko bi ne bil pisal svojih romanov! Ne maram karakterizirati takšnih pisateljev, kakršni so n. pr. Bježeckij, Budiščev, Bunin, Timkovskij, ne zato, ker so morebiti brez talenta, nego zato, ker ni prijetno govoriti o njih talentih. Sicer pa še niso popolnoma razvili svoje fiziognomije. Neobhodno potrebno pa je, da omenim Meljšina, Čirikova in Veresajeva. Vsi ti so publicistično pobarvani pisatelji. Meljšin je avtor slovitih črtic iz življenja jetnikov, ki jih je pisal pod zaglavjem »V svetu zavržencev«. Čirikov in Veresajev sta mlada, tudi tendencijozna pisatelja, nekoliko nagnjena k marksizmu. Vse te pisatelje ljudje radi čitajo, toda njih popularnost popolnoma zatemnjuje slava takšnega pisatelja, kakršen je Gorjkij, ki se dviga pred njimi kakor kaka nedosežna vršina . . .

* * *

Z valova na val sem prešel v svojem kritičnem čolnu skoro preko vsega literarnega morja moderne Rusije. Do brega imam preplavati samo še en val, ki pa je precej visok in peneč. To so pisateljice, ženske. V ruski literaturi so že davno stopile na površje in si pridobile slavna imena: Marko Vovček, Kohanovskaja, Hvoščinskaja in Smirnova. Smirnova še deluje v literaturi, je napisala zadnji čas nekoliko dram, ki so se predstavljale, toda njena moč pripada preteklosti. To je jako velik talent treznega duha in živahnega temperamenta. Čitala jo je vsa Rusija, tudi takrat, ko so slovela imena Turgenjeva, Dostojevskega in Ščedrina. Sedaj piše Smirnova redkokdaj umetniške stvari, le tedajpatedaj objavlja feljtone, v katerih govori s skoro neženskо smelostjo in odkritosrčnostjo o teh ali drugih prikaznih tekočega življenja. V teh člankih izliva Smirnova tudi tisti žolč proti človeški podlosti in gluposti, ki ga je poprej izlivala v svojih povestih.

Poleg Smirnove moramo postaviti Olgo Šapir, ki je napisala mnogo romanov in povesti, polnih jako lepih človeških motivov. Včasi je tendencijozna, posebno v snoveh iz ženskega socialnega življenja.

Imenujemo še pisateljico romanov Šabeljsko-Toločinovo, precej nadarjeno žensko. K mlajšim pisateljicam pripadata novelistki Gurevič in Krestovska. O Gurevičevi ne bom govoril, ker se morebiti šele razvija in to preblizu pred mojimi očmi. Krestovska pa je že čisto dozorela pisateljica. Novih perspektiv menda ne najde več. Začela je bila z majhnimi črticami, ki so imele velik uspeh, pozneje je napisala nekaj večjih stvari. Ona je menda najbolj ženska med vsemi ženskimi pisateljicami in ima na sebi vse ženske prednosti in napake.

Lahko bi vam naštel še nekaj pisateljic drobnejših talentov. Takšne bi bile: Julija Bezrodnaja, Ljetkova, Hin, Verbickaja, Annenkova-Bernar in Luhmanova. Poleg teh imenujemo še nadarjeno pisateljico, ki se loči od poslednje skupine — to je Ščepkina-Kupernik. To je pesnica in novelistka, ki stoji v ruski literaturi na čisto svojem posebnem mestu. Ona slika ljudi vselej tako poštene, simpatične in krepostne, da bi imenoval človek njen slog prelesten, pravzaprav pa se skriva pod to vnanjostjo nekaka maniriranost in koketljivost. Ščepkina-Kupernik piše tudi drame in prevaja za gledišče iz francoske literature jako dobro in smelo.

Pri bregu sem. Pregledal sem rusko literarno morje, v katerem se zrcali rusko nebo s svojimi jasnimi zvezdami. V tem morju trepečejo

zvezde, se zibljejo in zlivajo svojo luč, ali na nebu plavajo v gladki harmoniji, in kakšna brezdanja globočina se odkriva v tem nebu, koliko še nepreiskanih virov oduševljenja je tukaj za bodoče talente! Ti talenti pridejo, in ko sprejmo v sebe vso to vrtoglavo krasoto, vse brezumje nepozemske resnice, povedo rusko umetnost še dalje — dalje nego Tolstoj, dalje nego Dostojevskij; kajti, najsi bodo ti velikani še tako polni misli, idej, vendar niso izčrpali vse umetnosti. Kakšna množica nenačetih moči je še v ruskem narodu! Kultura njegova je še neznatna in površna, toda ustvarjajoča moč sili naprej, in ker jo vodi tisto, kar je globočje nego vsaka kultura, odkriva vsak dan nove resnice. Tukaj je vir tiste posebne ruske progresivnosti, ki se pravzaprav še ni pokazala, katera se pa gotovo izlije nekega dne na dan iz ruske umetnosti, izlije se po Ruskem in razlije se po vsem svetu. In kadar se to zgodi in se zgodovina ozre v preteklost, takrat bosta Tolstoj in Dostojevskij še zmerom stala na svojem prejšnjem mestu kakor dva tipa — normalni in pa brezumni tip oduševljenega Rusa.

Veliko je že storila ruska umetnost, ali kako obširno polje se razprostira šele pred njo!

(Iz ruskega rokopisa prevedel *A. Aškerc.*)

Iz bosanskega perivoja.

V.

Kje si, dragi, da te ni?
Minulo je sedem dni,
kar me glavica boli;
minulo je tedne tri,
kar me že srce boli.

Kdo naj lečnik meni bo,
kdo objame me tesno,
kdo poljubi me gorko?

Venec bel si bom izbrala,
živa v grob se zakopala,
iz zemljé bom govorila,
dragega navek ljubila.

C. Golar.

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

IV. Bracigovski topovi.

(30. aprila 1876.)

„ . . . Да се бори кой какъ може
съ душманитѣ на народа . . .“
Христо Ботевъ.

Čibuk puši Ahmed paša,
čibuk puši, kavo pije,
črno kavo po obedu
pod šatorom belim svojim.
Zraven njega mlada sužnja,
lepa Rada je, Bolgarka.

Gleda paša lepo Rado
in ovija okrog vrata
desno svojo ji laskavo
pa šepeče na uhó ji:
»Nič ne jokaj, Rada moja!
Jaz te ljubim, jaz te ljubim,
akoravno si le raja.
Prav, da vjeli te Čerkesi
pa privedli so te k meni! . .
Kaj trepečeš? Kaj te straši
to grmenje zunaj bojno?
Čuješ puške in topove?
To Bracigovo, uporno.
rojstno selo tvoje, dekle,
draži me in me jezí!
Moram li jih postreliti
in poklati vse do kraja
in požgati tvojo vas?!«

»»Nikdar, paša, Ahmed paša,
nikdar raja ne udá se!
Ej, Bracigovo junaško
branilo se bo pogumno!
Misliš, paša, v selu mojem
handžarjev in pušk ni tamkaj?
Misliš, da smo brez smodnika?
Misliš, da smo brez topóv?!««

»Kaj? Topove vi imate!?
Ne verjamem, Rada moja . . .
Kdo pač bi bil vam jih vlil?« . .

Kaj je to!? . . Glej, ko bi trenil,
paša roko je odmaknil
od Bolgarke, sužnje svoje.
Čibuk padel mu iz ust je
in razlila se je drobna
pozlačena čaša kave . . .
Ahmed zre pred sabo plah . . .

Kaj je to? . . Pred noge njemu
padla klada je nekaka,
okajêna in razklana;
padla je skoz šator beli
z groznim treskom, puhom silnim.
Po šatoru pa razširil
duh smodníkov se je grd . . .

»»Hahaha!«« — se smeje Rada,
po šatoru skače, pleše
in z rokama maha, ploska . . .
»»Al si videl zdaj, si videl,
Ahmed paša? . . . Hahaha!««

»Gromska strela! Je mogoče?
Iz Bracigova je to-le?
S tem li strelja raja tvoja?!«

»»Da, moj paša! To naš top je,
top ustaški, top leseni,
ali pošten — črešnjev top!««

V. Teohana Čistemenska.

(2. maja 1876.)

„Ти имашъ гласъ чуденъ — млада си . . .
— — — — — — — — — — —
Съсъ срце мѫжко, юнашко . . .
— — — — — — — — — — —
И смъртъта й тамъ мила усмивка . . .“
Христо Ботевъ.

»Odbila ura naša je poslednja!
Zgubljêna je Perúščica . . . Gorjé!
Arhangel sveti, v cerkvi tvoji zdajle
poslednjikrat povzdigamo roké!

„In ne zaman? . . Glej, ljudstvo verno tvoje
kleči pred tabo v prahu tu na tleh!
Kakó se trese pred krvnikom svojim!
Glej smrtni strah in grozo mu v očéh!

»Čimdalje bolj divjajo zunaj Turki . . .
Čimdalje bliže . . . Čujte grom na grom
okoli nas grmé topovi, puške . . .
Pred njimi trese ves se božji dom . . .

»Čimdalje bliže in čimdalje bliže . . .
In zdaj — pred vrati je sovražnik tam!
Umreti bode treba, bratje, sestre . . .
Gomila naša bo ta sveti hram! . .

»Pa z Bogom, Teohana ljuba moja!
Pa z Bogom, hčerka mila moja zdaj!
Z revolverji pozdravimo sovrage . . .
Vas ženske sam Bog brani, čuva naj! . .«

»»Ne, ne! Nikdár! . . Takó mi ne govôri!
Brez mene v smrt ne pojdeš, Kočo moj!
Brez tebe jaz ne maram več živeti . . .
Ne, soprog moj! Ti vzameš me s seboj!

»»Naj živa padem v pest pohotnim tujcem?
Zaplenijo naj živo tvojo hčer! . .
Kaj? Ti prepuščaš mlado ženo svojo,
da ti oskruni jo osmanska zver?!

»»Ne, ne! Nikdár! . . V tej cerkvi, pred oltarjem
podala roko sem nevesta ti . . .
In samo tvoja sem, in v smrtni uri
ostanem Teohana zvesta ti!

»»Bolgarka sem! Svobodo ljubim zlato . . .
Umrjem zanjo naj še jaz s teboj! . .
Tu, ná-ti prsi moje! . . . Tu je hčerka! . .
Ustreli naju, Kočo, zdaj takoj! . .««

In nagnil se je Kočo Čistemenski,
poljubil ženo, strastno jo objel . . .
Poljubil hčerko . . . Na obé izprožil
in nase je naposled smrtni strel . . .

In Koča Čistemenskega posneli
ta hip Bolgari so junaški vsi . . .
Odpró se vrata . . . Ostrmijo Turki:
Tu zanje dela, žal, že nič več ní! . .

VI. Mati Tonka Obretenova.

(1878.)

. . . Българска майка юнашка
какви е момци хранила!
— — — — — — — —
Ще излѣзе стара майка,
да посрѣщне мила сина . . .
„Синъ дочакахъ отъ чужбина!“
Христо Ботевъ.

Mati Tonka, stara mati Tonka!
Kaj tak pusta zdaj je hiša tvoja?
V Ruščuku je ni bolj tihe hiše.
Osamela ti stoji na bregu,
ob širokem Dunavu ponosnem.

»Ni hajdukov več, junakov mladih!
Kje so dnevi, kje noči so tiste,
ko jih polna bila hiša moja!
Kdor je koli šel na dušmanina,
vsak oglasil se je prej pri meni,
z mojimi se družil je sinovi . . .

Mati Tonka, ti hajduška mati!
Kje sinóv je tvojih zdaj petero?
Poznal sem jih dobro vseh petero . . .
Vsak junak od glave do temena!

»Mene vprašaš? Vprašaj rajši Turke!
Vprašaj jih, pa morda povedo ti!
Kakor levi vsi so se borili
po Balkanu za svobodo zlato . . .
Tri ubili so mi Turki ljuti,
dva trpita še v temnici daljni,
dva ječita še v okovìh strašníh . . .«

Mati Tonka, ti junaška mati!
Ne žaluješ li po teh sinovih?

»Ne žalujem, da sem osamela,
da sinove vse sem izgubila,
žal mi je le tó edino danes,
da imela sem jih le petero!«

Mati Tonka, ti bolgarska mati!
Jutri sin tvoj Juri se povrne,
se povrne ti iz ječe turške!
Domovina naša je svobodna . . .
To sem prišel ti nocoj povedat! . . .

Ni ničesar rekla mati Tonka.
Le na čelo me je poljubila,
od veselja se je razsolzila.
Od veselja vso noč ni zaspala,
od veselja plakala je reva.

Ko je zjutraj posijalo solnce
po ponosnem Dunavu širokem,
šla na breg je stara mati Tonka,
čakat šla na breg je parobroda.
V rokah nese velik rožni šopek,
a očí ji resno zró in moško.

In priplaval parobrod je beli
sem od morja je priplula ladja,
ko labod je videti ogromen.
Glej ves Ruščuk pestri je na nogah!
Gledat prišli so hajduka Jurja,
ujetnika, Tonkinega sina,
ki svoboden k materi se vrača.

Vidiš, mati Tonka, sina Jurja?
V beduinski halji stopa beli,
fes arabski mu pokriva glavo!

Stopila je k sinu mati Tonka,
vanj ozrla se izpod obrvi,
šopek rožni dala mu v desnico
pa se mu na glas je nasmejala:
»Glej oslička, kak mi je osível!
Kje lasé si pustil črne svoje?
Starši, sinko, si sedaj od majke!«

A. Aškerc.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal **Veljko Obradov**. (Bosna.)

(Dalje.)

»Obrenov« je Martićev prvenec. V tem epu je pesnik jako dobro pogodil dikcijo hrvaške narodne pesmi; dogodke pripoveduje po narodnem pojmovanju, razni pogovori okrašujejo ep in mu podajejo dramatsko živahnost; naposled ga je okrasil z narodno frazeologijo in prispodobami. Osobito krasno nam je orisal vnanjščino Turka Smailage in njegov značaj, ko nam pripoveduje, kako zajezduje Smailaga svojega konja:

Parip[1]) hrže,[2]) a aga se vrže,
ter posjede vilu osedlanu.
A kakav je, nebilo mu traga[3])
i s koliena ljubila ga majka![4])
Ako njega vidit mogo nisi,
vidio si poturicu[5]) mladu.
Crna oka,[6]) a rasta visoka,
dva su brka dva pramena vrana,[7])
a obrve ko u mrka[8]) vuka,
zamašita[9]) i boka i struka;[10])
pleća bi mu za mlinara bila,
a u ruke nemoj sam mu ići,
ako te je kad groznica[11]) tresla.

Obrenov, str. 36.

In dalje:

Arbanaska rodila ga majka
i turskijem zadojila mliekom;
ali ništa nezna turkovanja,[12])
nit za svoju otačbinu[13]) mari;

[1]) Parip, navaden konj, sicer pa at. — [2]) Hrzati. — [3]) Trag = sled. — [4]) I s koliena ljubila ga majka. Kadar človek umrje, ga poljubljajo mrtvega »s koliena«, t. j. klečeč. — [5]) Poturica, nepristni Turek (zaničljivo). — [6]) Crna oka = črnega očesa. — [7]) Pramen ali pram = šaka, n. pr. šaka (pest) volne. Vran = črn. — [8]) Mrk = črn, temen, strašen. — [9]) Zamašit ali zamašan, tako težak, da moraš zamahniti, ako hočeš dvigniti. — [10]) Struk = rast. — [11]) Groznica = ognjica, mrzlica. — [12]) Turkovanje: kdor živi kakor Turek, življenje po turškem običaju. — [13]) Otačbina, očevina, domovina.

puška mu je i otac i majka,
pivo piti i goniti raju.
Tudje[1]) mu je cielo turkovanje . . .
Al' mu nije poginuti žao,[2])
kad se zgodi do tijesna glavi,[3])
il' obrazu žar od riječi gorke,[4])
i kad kome tvrdu besu[5]) dade
nije mu je prekršiti[6]) drago.

Str. 37.

Nadalje zelo slikovito in v narodnem duhu predočuje Šahinagovega proroka, kako prorokuje iz plečke,[7]) kaj vse ima v hiši stari Obren (stran 28.), a še lepše je pogodil narodno žilo, ko prorok napoveduje iz plečke, da bode Drago iz svoje diljke[8]) smrtno pogodil Šahinago. Evo, kako to opisuje:

Loša[9]) kob[10]) je, poglavico[11]) harna![12])
Sa zle kobi nigda dobra nema:
Grahovo je zamračilo[13]) kleto,[14])
uz njeg zjaje[15]) njekoliko rakah,[16])
pa dosta je zlijeh, aga, znakah!
Što j' poljana pomrknula tavna,[17])
to je raja s nama bit se spravna;[18])
što rja do nje njekoliko rakah,
to zla sreća za glavnih junakah;
a što konji podvis kuju tovni.[19])
I što bridka podzvekuje[20]) ćorda[21]).
To su njeci naprečniji jadi.[22])
Konj ti veli: jaši gospodaru,
čorda hoće, da je paseš, ago,
za ti velim, da bježimo, ago,
ako nam je odniet glavu drago!

[1]) Tudj = tuj. — [2]) Žao = žal. — [3]) Kad se zgodi do tijesna glavi. To pomenja: kadar je človek v veliki, skrajni opasnosti. — [4]) Gorak = bridek. Pomen: kadar je človek razžaljen z nepošteno besedo. — [5]) Besa, tuja beseda (albanska), znači to, kar vjera, beseda (mož-beseda). — [6]) Prekršiti = prelomiti. — [7]) Plećka = pleče: Mnogi ljudje prorokujejo to in ono, n. pr. iz pleč od pečenega brava. — [8]) Diljka, dolga puška. — [9]) Loš = slab, zel. — [10]) Kob = sreča, usoda: loša kob, zla sreča. Pozneje: zla sreča. — [11]) Póglavica ali poglavar. — [12]) Haran = hvaležen. — [13]) Zamračiti, potemneti. — [14]) Klet = proklet. — [15]) Zjati ali zijati. — [16]) Raka ali grobnica, grob. — [17]) Tavan ali taman, temen. — [18]) Spravan ali spreman, pripravljen. — [19]) Tovan = dobro rejen. — [20]) Podzveknuti, odmevati. — [21]) Corda = sablja; a čorda = čreda. — [22]) Jad = žalost, gorje.

Z živimi bojami nam je pesnik naslikal grozovito trpljenje sužnjev v temnici pri Trebinju, s čimer je namerjal predočiti nam tužno stanje tlačene raje po vseh turških ječah v Herceg-Bosni (4. spev). Zelo iskreno pa Martić opisuje slavo »krsnega imena«[1]) pri pravoslavnih Jugoslovanih. Mnogo čistega narodnega kolorita izgublja ta ep, ker je pesnik vplel vanj dokaj staroklasičnih oseb, o katerih narod ničesar ne ve, in tako ni dosegel, kar je namerjal, namreč, da bi mu ep bil dovzeten narodu in da bi se razširil v najnižje stanove hrvaškega naroda, kakor je s svojim »Razgovorom ugodnim naroda slovinskoga« zaslužil to slavo v XVIII. veku pesnik Fra Andrija Kačić Miošić.

---

[1]) Krsno ime. Ker Slovencem ni znano krsno ime, hočem ta običaj opisati. Vuk opisuje krsno ime jako obširno. Vsak Srbin ima po eden dan v letu, katerega on slavi, in to se imenuje krsno ime, sveti, sveto in blag dan. Domačin, to je gospodar, se pripravlja celo leto, kako proslavi krsno ime. Zvečer pred krsnim imenom izide eden iz hiše in gre po vasi ter kliče na krsno ime vse seljake, kateri onega krsnega imena ne slavijo. Ta pred vsako hišo sname kapo in govori: »Božja kuća i vaša! pozdravio je otac, da dodjete doveče na čašu rakije; da se razgovorimo i da malo noći potkratimo; što bude sveti Nikola (ali kateri drugi) donio, ne ćemo sakriti; dodjite, ne mojte da ne dodjete«. Povabljeni gostje prihajajo, prinašajo darove in žele gospodarju dober večer. Prijatelji iz drugih vasi prihajajo i nezvani. Domačin streže stoje in gologlav, gostje večerjajo, pijo, se pogovarjajo in pojo do neke dobe noči. Po noči odhajajo, a domačin jih zopet vabi: »Dodjite i sjutra na čašu rakije«. To gostovanje traje tri dni in še dalje in je priča stare slovanske gostoljubnosti in dobrosrčnosti naših prednikov. V Hercegovini sede gostje, dokler je kaj piti in jesti. To je svet običaj. Tudi največji siromak proslavlja svoje krsno ime, četudi mora prodati živinče. Največ slavé Nikolj dan, Jovanj dan, Gjurgjev dan, Arangjelov dan itd. To se ne menja, to prehaja od kolena do kolena, zato se smatrajo kot sorodniki vsi, kateri slavé enega svetnika. Za kulturnega zgodovinarja je najvažnejše pri tej slavi, ko pride drugi dan pop, da blagoslovi »koljivo«. Pri obedu, to je sredi obeda, prižgo voščeno svečo, prineso tamjan in vino, vstanejo v slavo: pomolijo se Bogu, jedo koljivo in pijo vino, napijajoč: »Za slave nebeske, koja može da nam pomože«, in si delé »krsni kolač«. Koljivo je pšenična jed, kuhana pšenica. V predkrščanski dobi so prinašali stari Slovani jedi in pijačo na grob svojih rajnikov in so te jedi uživali na grobu. Srbi in Bolgari so imenovali to jed koljivo, a ta obred še danes imenujejo daćo. To, kar je pri nas sedmina, imenujejo Srbi daćo. Krsno ime je torej star običaj, ki sega daleč v predkrščansko dobo, ko je še vladala na našem jugu večja rodna in zadružna zavednost in vzajemnost. Še danes se smatrajo za sorodnike vsi, kateri slave eno krsno ime. Ta stari običaj pa nas tudi spominja, dasi mu je danes vtisnjen krščanski značaj, one stare dobe, ko so še naši predniki v zadrugah prinašali žrtve domačim bogovom. *Pojasnilo prelagateljevo.*

Ep o Luki Vukaloviću je dokaj dovršenejši od prvega. To je ep, kateri je razširil slavo pesniku Martiću po vsem slovanskem jugu. Martićev Luka Vukalović je znan v vsaki selski hiši, in ni ga Hrvata, kateri ne bi znal kaj o njem pripovedovati. To je pristna narodna pesem. Tako opeva narod svoje junaške dogodke, tako izraža narod svoje misli v onih divnih pesmih, katerim ne veš za pesnika. Vzemimo v roke samo prvi spev in prečitajmo, kako se Luka poslavlja od svoje žene, in občutili bodemo, s kako silo deluje na našo dušo ta krasni prizor iz obiteljskega življenja. Malokje pa nahajaš nežnejšo lirsko poezijo, nego je v onem prizoru, ko se Lukova žena obrača na gore in vile, kamor je odšel njen Luka, ter pravi:

Sinje gore, vi nebile puste,[1])
ni mojemu neobične vojnu,[2])
ni njegovoj od zle kobi glavi:
Nežal'te mu hlada[3]) bukovga,
ni kladenca[4]) vrela[5]) studenoga,
nek umoran[6]) nije željan hlada
neka mojih neosjeća[7]) jada.
A vi biele po gorama vile,
hranite ga a i branite ga,
i drugujte,[8]) al' nemamite ga,
jer, ako mi zamamite vojna,
ja ću ići za goru na vodu.
Pa ću mutit[9]) bistricu vodicu,
gdje sjedate, pa se ogledate,
ter zabludne[10]) mamite junake
na jabuke[11]) i na crne oke
i na zlatne vlase očešljane,
to ću vama vrelo pobuniti,[12])
neće vam se lišce[13]) sjenovati[14])

[1]) Pust, zapuščen. — [2]) Vojno, dragi. — [3]) Hlad, tudi slovenski hlad, senca. — [4]) Kladenac, studenec. — [5]) Vrelo ali vrutak, vir, izvirek. — [6]) Umoran, truden. — [7]) Osjećati, čutiti, občutiti; neka ne osjeća mojih jada, naj ne čuti moje žalosti. — [8]) Drugovati, s kom često občevati, družiti se. — [9]) Mutiti, motiti (vodo bistro). — [10]) Zabludan, zaveden, zamamljen skrajno. — [11]) Mamiti na jubuke. Jabuka, jabolko je znak ljubezni. Osobito je v Hercegovini običaj, da dekleta (cure) darujejo od ljubezni fantom (momkom) jabolka; tega sadja je v Hercegovini malo. Jabuke so tudi narodna igra, v kateri drug drugemu mečejo jabolko. — [12]) Pobuniti, spuntati, tukaj skaliti. — [13]) Lišce, n., ličce. — [14]) Sjenovati ali zasjenivati = zasenčevati; sjen = senca.

ni zlaćene kose[1]) prelievati,[2])
pa nećete mamiti momákah.[3])

Luka, str. 94—95.

Potem opisuje pesnik hajdukovanje Lukovo in pripoveda, kako je živel Luka. Tako kakor on je živel pač vsak hajduk:

Jeo[4]) hajduk sita kruha suha,
pio vode sa kladenca hladna,
i postio i Boga molio.
To mu hrana i od glada brana.[5])
Kuća jela,[6]) rudina[7]) prostierka,[8])
suložnica[9]) okovana diljka,
drug kosović ptica nekajana,[10])
što ga budi prije jutra rana
i uspava njekad preko dana[11]) . . .

Str. 122.

Takih krasnih pesniških mest bi mogli še sila navesti iz tega epa, ali to bodi dosti. Govoreč o drugih delih »Osvetnikov«, imeli bodemo priliko, seznaniti se še natančneje in obširneje z Martićevo muzo.

(Konec prihodnjič.)

[1]) Kosa, lasje. — [2]) Prelievati, svjetlucati, svetlikati se. — [3]) Momak, mladenič, fant. — [4]) Jeo, jedel, jel. — [5]) Brana, obramba: to mu od glada brana = to ga brani glada. — [6]) Jela, jelka; kuća (híša, dom) mu je jela. — [7]) Rudina, trata, ledina. — [8]) Prostierka blazina, matraca. — [9]) Suložnica, priležnica. — [10]) Kajati, okajati, osvetiti, maščevati; tovariš je kos ptica nemaščevana. — [11]) Preko (prijeko) dana, po dnevi.

Kaj se mi je sanjalo . . .

Kaj se mi je sanjalo,
slušaj, draga ti:
Vsa poljana od cvetlic
se kot sneg belí,
a iz srca mojega
kaplja rdeča kri.
In krvave rožice
sahnejo in mro,
srčni jad moj otroval
cvetje je mlado.

C. Golar.

Tovariš Damjan.

Povest. Spisal Podlimbarski.

(Konec.)

II.

eko opoldne je moral Damjan na enodnevno stražo v sosednjo vas Groblje, kjer je stalo polkovno poveljništvo. Ostal sem sam doma pri obeh konjih. Popoldne je prišel na prag moje konjušne Vorka. On je večkrat na dan pogledal, kaj delata ta njegova prečudna prijatelja, ki nosita čelado in ostroge, sabljo in karabinko in vendar govorita tako, da jih lahko razume vsak božji človek.

»Kaj danes nič ne paseš?« sem vprašal dečka.

»Ne, danes moram na njivah pomagati okopavati,« je odgovoril, slone ob durnih podbojih.

»Saj ti še ne moreš delati. Premajhen si še.«

»O — okopavam lahko. Oče pravijo, da majhen človek tudi lahko dela; delo je pri tleh.«

»To je res, ljubi Vorka. Naše delo ni na solncu, ne na luni. Ali so oče tudi na njivah?«

»Oče so pa v Čelešnikovi gostilni.«

»O — v gostilni? In ti moraš okopavati!«

»O — naš oče nikoli ne gredo v gostilno, razen kadar pridejo iz Črnega dola Čržev stric in se pri njih lahko zastonj napijejo.«

»Čržev stric?« sem odjeknil dečku.

»Čržev stric so prišli žrebičke kupovat. Pri Čelešniku imajo dva na prodaj in našega tudi pridejo pogledat.«

»Ali so tisti mož res tvoj stric?«

»Oče so mi naročili, naj jim pravim Čržev stric. Pa Marici ne smete nič praviti, da so tukaj.«

»Zakaj ne?«

»Skrila bi se jim.«

»Kaj se jim skriva?«

»Vselej, kadar pridejo, se jim skrije. Ko so bili zadnjič tukaj, je zbežala na hrib k Bobnarju in ves dan je ni bilo domov. Oče in Šimen, oba sta šla ponjo in so jo komaj spravili domov, ko so bili Čržev stric že odšli. In rekla je takrat, da bo vselej ušla, kadar

pridejo Čržev stric, in da se rajši potepa noč in dan z volkovi po gozdih, kakor da bi živela pod eno streho s Črževim stricem.«

Hoho — sem dejal sam v sebi — to so čudne reči! — in na mah so bežale predstave: Čržev oče, Marica in Čržev Tone ena k drugi, zavrtele se in zamotale ter pričinile sklepe, ko so se strnili v neugodno sodbo, da se iz teh čudnih stvari še kakšna žaloigra lahko izcimi. V tistih časih sem čital samo žaloigre. Če je bilo le količkaj časa, pa sem se vtopil v te vrste poezijo. Celo v staji kraj svoje Flore sem skrivaj privlekel drobni zvezek Šekspirjeve tragedije izza bluze. Pridno zoblje sentimentalna žival in pripihava, a jaz sesam lulo in čitam prizor ali pa dva in po večkrat ponavljam one prizore, v katerih se vrše sama srce pretresujoča dejanja. To neprestano čitanje mi je rodilo sodbo, da se v človeškem življenju vse nenormalne razmere završe s tragičnim koncem.

Pazno sem gledal Vorko, no deček se mi je zdel premlad, da bi govoril ž njim dalje o razmeri, ki me je jela živo zanimati. »In kakšen so Čržev stric?« sem vprašal po dolgem premolku.

»Videti so hudi. Tako udarijo ob mizo, da zapoka v njej in se potrese po hiši. Meni pa vselej prinesejo štruce, kadar pridejo. Pa jaz jih zato še ne maram in ne bi rad, da bi se zavoljo njih morala Marica skrivati.«

Deček je umolknil. Zagledal se je bil v ogromne škornje, ki so stali pred njim na stolu, ter začel s prstkom tipkati po ostrožnih kolescih, da so se vrtela kakor vretenca in brenčala s tankim, kovinskim zvenkom. Zdajci se je pojavila Marica za Vorko. Rad sem videl deklico, torej sem ji stopil naproti na prag.

»Idi, Vorka, v hiši na mizi je narezana malica za plevice, nesi jo na njive in največji kos, tisti krajec, daj Bobnarici, da bo imela kaj domov nesti, najmanjši pa Jeretinovi Jerički. Pa ne pozabi! Le brž teci in pridi precej nazaj, pojdeš k Čelešniku; tam so Čržev stric, ki imajo štruco zate.«

»Kdo pravi, da so Čržev stric pri Čelešniku?« se je prihulil deček.

»Čelešnikova Katra mi je poslala pošto. Le idi!«

»Jaz ne ponesem malice. Ti bi v tem času zbežala in se skrila.«

„Nič se ne boj, Vorka, danes se ne skrijem. Tako se ne bomo več igrali. Zvečer pridejo Čržev stric k nam, jaz jih počakam, in ti nam boš nosil vino in štruco od Čelešnika. Le posluhni me in nesi malico.«

»Ali se zares ne skriješ?«

»Zares ne. Le brž idi! Plevice so že lačne.«

Vorka se je nekaj obotavljal, pomel ob durih, pogledal s proséčo bojaznijo v očeh na Marico, naposled se je menda domislil, da bode najbolje, če naglo opravi posel in se hitro povrne nazaj. Zdirjal je proti hiši. »Če se boš skrila, počakaj me, jaz pojdem s teboj«, je vpil od hišnega ogla. Deklica je z roko mahnila proti njemu.

»Ali vaš tovariš zvečer ne more priti sem domov?« me je vprašala, stopivši bliže.

»Ne. Do jutri opoldne nikakor ne sme s straže.«

Deklica je nekoliko pomolčala. »Še bolje tako. Ko bi bil tukaj, nerodno bi mu bilo in neprijetno govoriti s svojim očetom. Bolje je, da se danes še ne vidita. Nekaj bi vas rada prosila: pridite zvečer v našo izbo. Rada bi, da ste vi priča, kako in kaj se pomenim z očetom vašega tovariša, rada bi, da bi vi vse slišali in jutri spričali svojemu tovarišu.«

»Jeli Marica, ta Čržev stric, kakor ga imenuje Vorka, ta Tonetov oče te hoče vzeti za ženo.«

»Da.«

„In ti nočeš biti očetova, ti hočeš biti sinova. A?«

»Očetova ne bom nikoli, sinova pa, kakor bo Bog hotel. S Črževim Tonetom sta tovariša v trpljenju, med vama ni laži, vi mu poveste, tako da ne bo imel nobenega dvoma več o meni.«

»Ali ti on ne verjame, da nočeš biti očetova?«

»Verjame. Ali tako razdražen je, kakor bi dvomil o meni.«

»Menim, da ga bom o tvoji dobroti lahko prepričal. Ali povej mi, kako je to, da te hočejo omožiti s Čržem?«

„Stric imajo v sosednji vasi svojo nevesto in ta jim je dala vedeti, da prej ne pride v hišo, dokler se iz nje ne spravim jaz. Zato bi me radi omožili in vsakemu bi me radi dali, naj me mara že Črž ali cigan ali volk. Marsikoga so mi že nasvetovali, naposled pa tega Črža. Ž njim imajo svojo konjsko kupčijo, pri kateri sta se menda zmenila zame, pa brez mene. Jaz sem se izprva temu smejala, da me ta dva štejeta nekako med konje, pozneje pa, ko se je govorica o tem raznesla po vasi, sem uhajala iz hiše vselej, kadar je prišel Črž.

»Slaba bo za Šimna in Vorko, če dobita pisano mater.«

»Jaz že zaradi teh dveh nisem hotela iz hiše, ker smo prijatelji. Šimen je trdovraten in samosvoj človek, ki ne ostane več dolgo v domači hiši, le za Vorko mi je žal, ki je še otrok. Dobro se jima ne bo godilo pri ženski, katero jima stric pripeljejo na dom. Ona je skopa nad strica. No jaz dalje ne morem ostati pri Čajževih. Naj

si urede svoje stvari po svoje, kakor si uravnam jaz svoje; stricu pa ne bom delala več napote.« Pogledala je na Damjanove čarke na vratih, kakor bi bila v njih zapisana njena usoda.

»Marica, nadejam se, da se boš še to zimo tako omožila, kakor sama želiš. In če se to zgodi in nas povabiš, prijahali bomo Damjanovi tovariši k tvoji poroki.«

»Na konjih?« je vprašala dvomeče.

»I kako pa? Na konjih, če nam bodo dovolili. Takšna hrabra deklica mora imeti hrabre svate.«

Smejala se mi je s prisrčnim, srečnim in iskrenim smehom Njene oči so zaupno in hvaležno pogledale v moje, a precej so zablodile po vrtu in nekaj malega skrbi se je usadilo vanje. »Vi se. šalite z menoj in jaz stojim tukaj, kakor bi ne imela nobenega dela. Ko bi me stric videl! Torej ne pozabite priti zvečer!«

„Nikakor ne pozabim,« sem klical za njo, ker že je hitela proti hiši.

Ko sem bil opravil svoj posel v konjušni in sem imel baš nekoliko prostega časa na razpolago, me je gnala radovednost k Čelešniku. Videti sem hotel Damjanovega očeta. Ker nisem imel božjega v žepu, da bi mogel stopiti v gostilno, sem pokukal na dvorišče. Tam sta gulila Glad in Kopač, nastanjena pri Čelešniku, svoja konja. Stopil sem k njima. Tudi ona sta bila radovedna, kakšen je Damjanov oče. Nisem se mudil dolgo, in iz Čelešnikove gostilne so stopili trije možje. Prvi je šel Čelešnik, rejen, trebušast, na videz ravnodušen človek, z majhno zeleno kapico na ogromni glavi. Gledal je zamišljeno v tla, oziroma na konce svoje obutve, kakor bi bil tam napisan ves obzor njegovega gospodarstvu. Drugi je bil moj gospodar Čajž, čigar neznatna, suha postava se je kakor senca pomikala za debelim krčmarjem. In tretji možak . . . o tretjem možaku sem precej uganil, da to ne more nihče drug biti kakor Damjanov oče, tako je bil po postavi, hoji, velikosti in korenjaštvu podoben Damjanu sinu. Mladostno jasne in mehke niso bile več črte njegovega lica, marveč so kazale človeka možate misli in velike duševne sile, pričale so pa že tudi o trudih in naporih za življenje. V tem ko sta njegova tovariša trudno, lové in krivé se stopila raz visoki hišni prag na dvorišče, se je razodevala v Črževem koraku primerna gibčnost in velika samozavest. Visoko je dvignil glavo, njegove jasne, široko odprte oči so švignile črez dvorišče in v tistem hipu je tiho pritrknila glava, ker že je bil storjen sklep, da si je lepo poslopje postavil krčmar Čelešnik. In prav z nekim mladostnim razmahom

in gestom si je bil s tanko, v grmu urezano palico po gležnju, ko se je kmetska trojica ustavila pred nami vojaško trojico.

»Lepe konje imate, možje cesarski, rejene, gladke in svetle. Proti našim kmetskim param je to gosposka žival. Da, rednost, rednost, rednost, te tri čednosti ljubi tudi žival, a pri nas ljudje ne umejo, nočejo ali pa tudi ne morejo redno opravljati živine. To je naša napaka.« Tako je govoril Črž ter trepal po glavi Gladovega Hektorja, ki vsled starosti že ni bil posebno dovzeten za nežnosti in je tožno povesil glavo, kakor bi mu bilo žal, da kmetska žival nima rednosti. Menda da bi ga obodrila, je začela Kopačeva Mama kopati s sprednjima nogama in stresati glavo, ko jo je konjski prekupec pogladil po križu.

»Odkod ste primarširali, možje?« nas je vprašal Črž, ko se je seznanil s konji.

»Iz Maribora, če veste, kje je to mesto,« je odgovoril Glad, ki je čepel pri Hektorjevih nogah in mu z mastjo črnil kopita.

»Kako bi ne vedel za Maribor; to ni tako daleč. Jaz grem večkrat v Krapino, Varažlin ali pa noter v Čakovec po konje. In ti kraji so v stran od Maribora, tako bolj noter na desno.« Črž je z dvignjeno desnico grebel od sebe, kažoč, kje so omenjeni kraji.

»Koliko dni ste marširali iz Maribora?« je vprašal, zroč name.

»Marširali smo pet dni,« sem odgovoril.

Črž se je posmejal. »A jaz sem prišel, ne po železnici, ampak jahal sem in tudi peš sem hodil, v poltretjem dnevu iz Varažlina pa do Črnega dola. In to je daljši pot nego iz Maribora.«

»Potemtakem ste mučili žival in to ni v redu,« sem dejal z lahnim uščipom.

»Da, mučil sem žival pa tudi sebe. Baš letos na Veliko Gospojnico zvečer sem prignal dva koja iz Varažlina domov. Ves zlomljen in iztrkan sem bil od poti. Tisti dan sem bil na cesti od štirih zjutraj pa do desete ure zvečer; le toliko sem počival, da sem krmil.«

»In v cerkvi niste bili nič na takšen praznik?« je vprašal Kopač, ki je mil rep svoji Mami.

»S konji se ne hodi v cerkev, prijatelj božji,« je odgovoril Črž ter zvesto pogledal na Kopača. »Ali kraj cerkve sem pa vendar postal in ob zid sem se prislonil med svetim opravilom in konjička sta stala poleg mene. In to zadostuje za popotnega človeka. Moja naglica je bila v redu; da sem gonil počasi, potreboval bi bil štiri

dni in poldrugi dan bi bil zamudil pri delu. Čas je po leti zlato — za kmeta. V drugih stanovih pa ni treba hiteti; tam se vse lepo zlagoma dela — kolikor se dela.« Na to nisem vedel ničesar odgovoriti. Opazil sem precej, kako samozavestno in celo pravilno govori ta Črž. Kako pazno je njegovo vešče oko motrilo našo konjsko žival! In kako gibčen je bil v svojem vedenju!.

Obrnil se je h krčmarju rekoč: »Zdaj pa pokaži, Čelešnik, kaka žival diše in sope v tvojem hlevu!« Možaki so šli v hlev, jaz za njimi. Čelešnik je imel snažne, zračne obokane hleve. Čržu je sijalo veselje na obrazu, ko se je ogledaval. Tudi Čajž je kimal z glavo. Prav zadi v kotu je stalo dvoje žrebet, ki sta nas pozdravili s tresočim rezgetanjem in nemirnim stopicanjem. Eno je bilo vrane, drugo rjave dlake. Črž je stopil pred stajo in motril od blizu. Vranček, precej suho, medlo žrebe, mu ni nič ugajal. Pri rjavčku se je dalje pomudil. Stopil je k njemu v stajo in ga pregledal in pregladil od strani in odspredaj. Naposled je rekel: »Prosim, Čelešnik, na dvorišče mi ga pelji!« Krčmar mu je velerad ustregel. Zaklopotala so trda kopita po suhem hlevnem tlaku in šli smo na dvorišče. Res, lepa žival je trepetala pred nami, polna življenja, plašljivosti in razposajenosti, s plemenito, živahno glavo na precej dolgem vratu, z nekoliko zakrivljenim smrčkom, udatimi prsmi, ravnim križem in suhimi nogami, skratka vse v proporciji. Črž je šel nekolikokrat okoli žrebeta in kazal se je zadovoljnega. Komaj slišno je požvižgaval. Tudi Čelešnik je zadovoljno gledal svojo žival. Čajž je menil, da takega žrebeta še nikoli videl ni, in dvakrat je rekel Čržu: »Vidiš, kaj ti nisem pravil, a?« — »Prepelji mi ga po dvorišču in pobeži malo v dir — prosim!« je velel Črž. Čelešnik se je važno spustil v lahen dir. Smešno je bilo videti, kako neokretno, težko, po račje se je gugal debeli krčmar za čilo živaljo, ki ga je vlekla za seboj. Pa zdajci je začel gruliti Črž: »Ej, ej, ej!« in odmajevati z glavo. Začuden sem pogledal nanj. Mislil sem, da se posmehava krčmarjevi okornosti, ker žrebe je bežalo bojko in svobodno, in da ni na uzdi, bi bilo splavalo in se razprostrlo kakor ptica v zraku; no ko se je Čelešnik vračal k nam zasopihan in zapoten, mu je odmajal konjski prekupec s kazalcem desnice ter mu klical skoro v obupu: »Ni, ni, ni! Ej, ni v vsaki luknji raka, ni, ni!«

»Nu, kaj mi ga boš zgrajal?« je vprašal preplašeni Čelešnik, otiraje si z dlanjo čelo.

»Ne morem drugače, prijatelj, ne morem. Res, ni v vsaki luknji raka, ne! Ni ga para k mojemu rjavčku, dasi ga iščem po Kranjski,

Štajerski in Hrvaški! Škoda, škoda, da ne morem narediti kupčije! Tvoj rjavček ima hibo.«

»I kakšno?« se je zavzel Čelešnik.

»Kreše se v zadnjih nogah.« Tej trditvi se je Čelešnik smejal in je krepko ugovarjal. Skliceval se je na celo vrsto možakov, poznavalcev konjskega plemena, ki na žrebetu ni najmanjše hibe niso našli. No, ko je na Črževo prošnjo vzel Čajž rjavčka za uzdo in ga v bistrem diru prepeljal po dvorišču in je Črž opozoril Čelešnika, naj dobro pazi, kako uhajajo žrebetu zadnji nogi v pregibih na notranjo stran, komaj vidno sicer, a vendar uhajajo: takrat je krčmar jenjal ugovarjati in z menoj vred je moral pritrditi, da ume Črževo oko bistro pogledati na žival in da mu ne uide ni najmanjša hiba, ki je skrita neveščemu človeku. Polastila se ga je velika malodušnost, ko je slišal, da zgubi rjavček v kupčiji zaradi te neznatne hibe najmanj trideset goldinarjev v ceni. Mračno je gledal nanj, zvesto poslušal umnega in zgovornega Črža in nevoljno, skoraj surovo je odrival žrebetov smrček, ki je veninven hotel ohlapniti gospodarja za rokav, kakor bi ga hotel prositi, naj mu ne zameri. Možaki so se spustili v pomenek o konjskih semnjih, a jaz sem se tiho zmuznil od njih družbe. Hotel sem doma počakati Damjanovega očeta.

Že sem bil ogulil in ogladil oba konja, postregel jima na vse mogoče načine in visoko je že stalo solnce v gori, ko je tenko zarezgetalo žrebe na dvoru pred Čajževo hišo. Na tak glas sem hitel iz konjušne. Na Dvorišču je stal Šimen ter držal na povodcu Čajževo žrebe, čilo, no precej resasto in zavaljeno živalco temne, zamazane in snetive dlake. Črž je stal nekako razvaljeno pred njo in jo gledal od vrha do tal. Čajž je sicer vedel, da danes nima kupca pred seboj, vendar pa je z nepopisnim zanimanjem in globoko vernostjo kakor duša v najvišjega sodnika zrl prijatelju v obraz, čigar črte so se nekoliko zasenčile, kar ni obetalo ugodne sodbe. »V teh krajih ne poznate konj; vse, kar ima to ime, se vam zdi lepo in dobro. Pa ni tako.« Črž je šel okoli žrebeta, Čajž skrušeno za njim, pričakujoč končnega razsodka. »Zvezan je preveč, v prsih je zvezan, in taki v kupčiji ne gredo v denar. Drvarček je in drvar bo,« je razsodila naposled avtoriteta v konjskih stvareh. Ko pa je Črž videl, da je prijatelj malodušno sklonil glavo, je ublažil svoj razsodek, rekoč: »Porabna bo žival za v hribe, kosti je močnih. Težak voz bo dobro vlekel v breg. Ali mojemu rjavčku ga ni para pri vas. Oh, ko bi ti mojega rjavčka videl! Ej, ni v teh krajih pravih žrebet, ni v vsaki luknji raka, o ni ga raka v vsaki luknji!«

Na poslednje besede je zahihikal mlad, tekljajoč glas za nami. Obrnili smo se in zagledali Marico, ki se je bila vzpela ob hlevnih vratih ter brisala čarko iz Damjanove pratike. »Hoj punca, kaj pa mažeš tam na vratih? Davno te že nisem videl!« je zaklical oživljeno Črž. Žarelo mu je lice in oči so se mu iskrile.

»Glejte, Čržev oče, solnce zahaja za goro in dan pojemlje in kmalu ga bo konec. Zato sem zbrisala ta dan iz pratike vašega sina,« je odgovorila deklica. Tudi njej je gorelo lice.

»Kaj praviš o mojem sinu?«

»Vaš sin Tone je pri nas na kvartirju. S tem možem sta tovariša.« Marica je pokazala name.

»Oj!« se je začudil Čajž ter se upognil, tako zelo ga je prevzela ta novica.

»Tone Damjan stanuje pri tebi?« je vprašal Črž in njegove velike oči so letele na Čajža.

»Glej, prijatelj, da tega nisem vedel. Nič se ni izdal,« je hitel Čajž gledaje name.

»Tone Damjan, po domače Čržev Tone iz Črnega dola, je moj tovariš in tu notri ima svojega konja.«

»No, kje je ta moj sin? Se li skriva pred menoj? Pričine ima dosti za to,« je rekel konjski prekupec osorno.

»On stoji na straži v Globočjem in do jutri opoldne ga ne bo domov,« sem pojasnil.

»On me ni iskal, jaz ga pa tudi ne bom.«

»Kaj ti ni nič pisal, da pride na Kranjsko?« je vprašal Čajž.

»Pisal mi je, ali kaj in kako — e prijatelj, to bi se ti čudil, ko bi vedel, kako se je moj sin naučil pri vojakih pisati. Vsakega jezičnega dohtarja in tudi fajmoštra že prekosi.« Te besede so nekoliko zadele ob mojo vest ter prignale priliv gorke krvi na moje lice. Občutljiv človek je ta Damjanov oče in s takim se ni šaliti — sem dejal sam v sebi. Da bi prikril svojo zmedenost, sem jel gladiti Čajževo žrebe po grivi.

Črž se je obrnil k Marici ter vprašal: »A kaj je tisto tam na vratih?«

»To je vašega sina račun, ki pomeni nekaj dobrega« je odgovorila deklica. »Vaš Tone ima v teh čarkah napisano, koliko dni mora še služiti pri vojakih. Vsak dan zbriše po eno čarko, a danes sem jo zbrisala jaz, ker njega ni doma. Hudo službo ima, zato že komaj čaka, da bi se je iznebil. Glejte, še dvaintrideset dni mora čakati. Ali vam je zdaj jasna njegova pratika?«

»No pokaj ti brišeš tiste krevljice?«

»Ker njega ni doma.«

»Pa bi to stvar tudi njegov tovariš lahko opravil.«

»Vaš Tone je pa meni naročil. Tovariš bi pozabil.«

»Ti si torej znana z mojim sinom?«

»Prav dobro, saj mu kuham.«

»In zmenjena si ž njim?«

»Tudi. Do kraja sva se zmenila.« Črž je visoko dvignil glavo. Njegovo oko je blodilo po vsej dolgosti hleva pod pristrešjem, kakor bi štelo tam vse pajčevine, ki so bile razpete med zidom in streho. Jedva vidna senca je legla na njegovo lice in ta je pričala, da boli in skeli človeka, ako ljubljeno dekle prizna, da je zmenjeno z drugim.

Neprijetni molk je pretrgal Čajž, rekoč: »Prijatelja sta tvoj sin pa Marica. Takšni mladi ljudje hitro pridejo vkup, da se posmejajo, ponore in poigrajo.« Konjski prekupec ga ni poslušal. Globoka čemernost se ga je polastila. To je opazila Marica in koketno ga je vprašala: »Ali pridete zvečer k nam k večerji? Vabim vas.«

»Pridem, če ne boš bežala pred menoj,« je odgovoril Črž s premagovanjem zadosti mehko.

»Ne bom. Če boste zopet dali za vino, bom pila z vami na vaše in vašega sina zdravje. Nadejam se, da se bova ločila kot prijatelja.«

»Dobro, dobro.« Črž se je obrnil. Videlo se mu je, da mu nedobra misel kljuje v glavi. Resnega obraza je stopil k meni v konjušno.

Pogostil sem očeta svojega tovariša po slovanskem običaju s hlebom in soljo; slučajno je stalo oboje na klopi ob zidu. Gost je pokusil in pohvalil, kakor se spodobi. Potem je pregledal konja. K Agu je hotel stopiti v stajo, pa hudomušna žival očeta svojega gospodarja ni hotela spoznati: po nekaterih sumljivih in nemirnih gibljajih in podvigih soditi, bi ga bila prav rada udarila, »No, no, ne řepenči se, bratec srboriti! Tudi takih sem že dosti videl,« je prigovarjal Črž.

»Nikar ne hodite k njemu v stajo!« sem posvaril gosta. »Vselej je tako nemiren, kadar nima svojega gospodarja doma.« Črž je šel za ograjo k Agovi glavi. Z neznansko spretnostjo in gibčnostjo je zgrabil konja za gobec in mu pogledal na zobe. Aga se je vil, vzpenjal in bil, kakor bi ga bilo sram, da mu gleda kmet v čeljusti, no moral se je vdati silnim Črževim pestem. Užaljenega se je kazal

še potem, ko ga je Črž, dognavši njegovo starost, potrepal po križu. »Živahen konjič si in mlad in gosposkega rodu, človek bi se lahko ponašal s teboj,« tako je govoril konju. Pogled na bistro žival mu je pregnal prejšnje nedobre misli. Tudi k moji Flori je stopil v stajo. In glej — ta žival preklavrnih svojstev mu je kar sama pomolila gobec, da ji je pogledal na zobe in jaz sem se — ne prvikrat, odkar naju je spojila usoda — sramoval za njo spričo tolike pohlevnosti in usluge. Čajž je začel hvaliti Čržu njegovega sina, rekoč: »Ali da bi ti videl, prijatelj, svojega sina na tem konju sedeti! Kakor kakšen vojvoda, takšen vojščak je.«

Črž je mahnil z roko. »Spridil se je pri vojakih, ves spridil. Poprej ni bil takšen. Zamišljen je ogledoval opravo, ki je ležala na stolu in v kotu.

»Kolikor ga jaz poznam, ga moram hvaliti. Izprva sem se ga res bal, če je robantil — takšen hrust! No, dober človek je. Takih poštenih vojakov še ni bilo pri nas. Vse imam na stežaj odprto in nobena stvar mi ne izgine.« Čajžu so vedno nezgubeče misli plavale po glavi.

»Kaj še okradli naj bi te? Saj je dosti, da jih imaš pod streho in ti delajo napoto.« Črž je z lahnim smehljajem pogledal name, kakor bi hotel osladiti svojo pikro besedo.

»O še, zelo so me okradli, pa ti ne, drugi. Huzarje smo imeli na kvartirju pred tremi leti. Takrat je na mojih travnikih še lepa mrvica rasla, zdaj pa sama mahovina poganja in volčec. Za dober voz najlepše mrvice sem imel takrat spravljene na gumnu. Sem dejal: ta naj bo pa za kobilo, kadar se spomladi ožrebeti. Vso sem bil dejal takorekoč pod ključe in zapahe, da bi je huzarski nos ne ovohal. In vsak dan sem pogledal na ključalnico in zapahe, ali še drže. Vse je bilo lepo v redu in mislil sem si: mrvica se uleže in po zimi jo bo moj Šimen nosil kobili. Pa kaj — že zdavnaj so bili odmarširali huzarji, ko odprem gumno in vidim, da mrvice ni več.«

»Hahaha! Kam je pa šla mrvica pri zabitih in zaklenjenih vratih?« je vprašal Črž.

»Oj prijatelj, gledal sem in gledal in solze so se mi ulile. Za krajem so bili tisti razbojniki odtrgali dve deski iz stene in tam skozi so hodili po noči, ko je vse drugo spalo, po krmo, in ko so imeli, kar so hoteli, so pa deske lepo nazaj naravnali, tako da nisem mogel opaziti tatvine.«

Čajž je dvigal klobuk, se praskal po glavi ter pljuval proti Agu, ki je zopet nemiren postal, češ, kaj morem jaz za to, če so huzarski

konji pozobali tisto tečno mrvico, ki bi se bila tako dobro prilegla tvoji kobili. Črž se je, odhajaje iz konjušne, na vsa usta smejal. Zrl sem za orjaškim možakom, ker močno se mi je priljubil. Prijatelj ga je povabil k uljnjaku pogledat čebele.

Legla je mehka noč na zemljo in v hiši mojega gospodarja je zableščala luč. Ko se mi je zdelo, da so Čajževi že povečerjali, sem stopil k njim v hišo. Za mizo sta sedela za polprazno steklenico vina prijatelja Čajž in Črž. Vorka je ležal vrh peči na trebuhu, gledal v sobo in se mi ljubo nasmehnil. Iz kuhinje se je slišalo rožljanje žlic in skled, znamenje, da se tam suče Marica. Vinska prijatelja sta me poklicala pit. Ko sem bil izpraznil kupo vina, sem sedel na mesto skromnih ljudi, za duri k peči. Pogledal sem na Črža; bil je videti razgret, morda od vina, morda od kake skrivne strasti. Temni lasje so mu v bujnih gladkih zalizcih padali na čelo, oživljeno lice je gorelo v moški samozavesti. Nisem se čutil domačega v hiši, ker se nisem čutil čistega pred Čržem. Oni namek, ki ga je naredil dve uri poprej pred konjušno o pismu svojega sina, mi ves tisti večer ni dal miru. Pripomnil sem si nekatere odstavke onega lista in peklo me je nekaj ob taki pripomnji. Človek stoji sicer vedno ob pragu večnosti in napačno ni, ako tistemu svojemu sobratu, ki je preveč navezan na ta svet in vsled tega krivico dela svojemu bližnjiku ali zanemarja zakone bratoljubnosti, kadar priložnost tako nanese, pripomnimo minljivost posvetnih stvari, da mu vzdramimo vest in ga navedemo k dobrim delom. Ali tisti večer se mi je zazdelo, da sem ravnal prav otročje lahkomiselno takrat, ko sem pod Damjanovim vplivom pisal njegovemu očetu list z vsebino, ki bi se ne spodobila niti kakšnemu odrevenelemu, izmozganemu, na robu groba stoječemu bebcu, kamoli krepkemu, še vse pravice do uživanja življenja imajočemu Čržu. Trpko čuvstvo, ki se nas polasti po prenagljenem in nepremišljenem delu, nekaj slišnega sramu in kesu se je vložilo v mojo glavo. To čuvstvo je bilo tem težje, ker sem se, odkar sem zvedel za Črževe nakane in želje glede Marice, vedno bal, da se bo tu odigrala kakršna že bodi žaloigra, v katero sem še sam nekoliko posegel, ko sem z onim neumestnim listom razdražil očeta, ki je prišel sedaj v tako nasprotje s svojim sinom.

Črž je začel praviti o Črnem dolu: kakšni silni ljudje so doma v tistem kraju, kako so tam v starih časih trli in bíli sovražnike, kako je v tisti dolini neka baba z loparjem ubila devet Turkov in da tisti siloviti ljudje še dandanes bivajo v Črnem dolu, a žal nimajo prilike pokazati svojega junaštva drugje nego v nebrojnih ponočnih

pretepih. To je dalo mojemu gospodarju povod, da se je vznesel in jel povzdigovati svoj kraj, ki zasluži glede junaštva prvo mesto na Kranjskem. Mene ta reč ni dosti zanimala, ker so mi bile te turške razmere pri nas že poprej dovolj znane, zato se nisem mešal v pogovor. Ko je pa naposled Črž iz vsega pogovora posnel trditev, da velja pri naših ljudeh samo trda pest, in da je cesar, četudi se taka sila ne da zagovarjati, lahko vesel svojih Slovencev, po katerih se pretaka tako junaška kri, je ta trditev vzbudila moje zanimanje, ker je hotela izvabiti moje mnenje. In hoteč okrepiti Čržev ponos glede slovenske hrabrosti, sem izpregovoril rekoč: »Oprostite, da tudi jaz povem svoje! Umestno in vse hvale vredno bi bilo to junaštvo, ko bi se ne obračalo proti lastnim bratom. Ko bi se Slovenci takrat hrabro branili, ko bodo sovražniki hoteli vdreti v našo zemljo. —«

»Bogme, da se bomo branili!« je z gromovitim glasom pretrgal moje besede Črž ter udaril s tako silo ob mizo, da se je v peči nekaj podrlo in je Vorka s smehom skočil s svojega ležišča. »Vse sovražnike bomo potrli, to se pravi, če boste vojaki spustili katere k nam doli. Saj se že zdaj ob košnji na travniku pogovarjamo, kako bomo zavihali kose navzgor, kadar se bo zgodila prevelika sila nam in naši domovini!«

O kako je govoril Črž! Nič ubitega, zaspanega in potrtega ni bilo zaznati na njegovem obrazu. Živahno so mu tekle besede in nekako nervozno je odpihaval in tresel z glavo. To je bilo vsekakor znamenje razdraženosti, no iz svetlih potez njegovega lica, neprestano igrajočih v nekem zadržanem, notranjem smehu, je bilo poznati, da se mož hujšega dela, nego je v resnici. Pa tudi to sem opazil, da ume Damjanov oče govoriti o predmetu z neko lahko nasmešljivostjo in zastreti svojo misel v plašč ironije, tako da vedno še kaka postranska misel teče poleg prve, za neukega poslušalca poglavitne misli. Bog ve, kako se bo ta človek, ki se je — kakor pravi nekdo v Don Karlosu — v eni želji srečal s svojim sinom, vedel proti Marici! Ta misel mi je blodila po glavi, ko je nekdo na vasi glasovito zaukal. Kakor grom je letel jek po gori. Čajž je dvignil glavo ter rekel: »To je moj Šimen. Vso noč bo rogovilil, jutri pa ne bo mogel vstati in ves kilav bo pri delu.«

»Mladost norost!« je viknil Črž in pil. Potem je, sklonivši se k prijatelju, po tihem pristavil: »Oj ljubi moj Čajžek, saj tudi mi svoje dni nismo bili nič boljši. Tega mladim ljudem ne zamerim.«

»Ko bi se vsaj ne pobijali in ko bi pri delu ne dremali,« je menil gospodar.

»Da, to se tudi meni za malo zdi, ako vidim, da človek pri največjem delu dremlje. Pa me poslušaj, kako sem jaz naredil letos o kresu nekemu Špintovemu Janezu, ki je pri meni kosil.«

»No pripoveduj!«

»Kosec je Špintov Janez dober, kosa mu pod travo kar brenči in nihče ga ne more dohajati. Delal je Janez pridno od treh zjutraj pa do opoldneva. Ali ko se je bil opoldne najedel, ga je premagala dremota. — Jaz sem bil tisto opoldne malo poležal v senci za plotom. Prejšnji dan sem bil prišel s Hrvaškega, pa sem si mislil: Kot gospodar si lahko privoščiš kratek odpočitek, saj posli in najemniki sami ograbijo travnik. Ko tako ležim v senci, prigrabijo moji ljudje mimo. Gledam in vidim, kako Špintov mežika z očmi in dremlje. Ej — pravim — Janez, težke so ti postale grablje in kosa ti je tako frčala po travi. — Res je, oče, premaguje me — pravi Janez. Oj ko bi mogel tudi jaz tako kakor vi poležati urico ali pa dve v senci. Za vsako uro bi vam plačal desetico. Res me grabi spanec. — Naj velja tvoja! Lezi, Janez, in počij, ker si potreben! — sem rekel. Legel je Janez, ali vstati ni mogel. Ko je pretekla ura, smo ga klicali — nič, po dveh urah zopet — Janez je globoko zdihnil in se obrnil. Zdaj mi pa povej, kakšen delavec je to, ki po dnevi leže spat?«

»Da ni sram takšnega človeka!« se je zgrozil Čajž ter pljunil pod mizo.

»No, sem si mislil, poleži! Vso noč si kolovratil po dolini, počitek ti dobro de. Še z vejami sem mu pokril glavo, da bi ga solnce ne peklo, muhe ne jedle in bi slaje spal. In res, šele zvečer se je prebudil, ko smo bili na travniku že vse spravili v red. Drugi dan se je ponavljalo isto in tretji zopet: Špintov je vsako popoldne spal pet ur za plotom in mi smo se mu smejali.«

»Takšen človek bo za plotom lakote poginil,« je razsodil Čajž.

»Le počasi, prijatelj! Dan plačila je napočil. Tretji dan je bila košnja končana in kosce sem odslovil. Pri nas plačujemo koscem po osem grošev na dan; vsakemu sem torej odštel štiriindvajset grošev. Špintovemu sem pa takole rekel: Glej, Janez, tudi midva bova poračunala. Na tri dni si bil najet, torej dobiš od mene štiriindvajset grošev, a tri popoldneve si spal po pet ur za plotom, od ure računjeno po desetici, kakor sva se pobotala pred pričami, to dela skupaj trideset grošev in ta znesek dobim jaz od tebe. Plačaj mi torej šest grošev, pa sva po božjem in človeškem redu bot. Janez se je praskal za ušesi in s potepeno glavo je odšel. A dobro mi je kosil tri jutra in tri dopoldneve.

Čajž se je smejal prijatelju ter hvalil njegovo modrost. Nekaj časa sta možaka še rešetala razposajeno, neubogljivo mladino, potem sta se pogovorila o konjski kupčiji. Zvedel sem, da je Črž vkljub hibi kupil Čelešnikovo žrebe in da tista hiba žrebetu nič ne škoduje, ker tisto kresanje v nogah je malenkostno in žrebe jo bo shodilo. »Takšna hiba, če jo morem najti, meni precej par desetakov prinese,« je govoril Črž prijatelju na uho, ker okna so bila odprta.

Čajž se je čudil toliki premetenosti. Tudi jaz sem se ji čudil in razsodil sem sam v sebi, da pri teh zdravih in praktičnih ljudeh žaloigre nič ne bo, in da je bilo z moje strani skoraj odveč, pisati takemu modremu in navihanemu človeku, naj se pri povzdigovanju priporoča svetemu Duhu za pravo pamet.

Vstopila je Marica. Črž se je mogočno vzravnal za mizo. Prsi so se mu napele, kakor bi se bile okrepile z novo notranjo silo. Ker je bila steklenica prazna, je poklical Vorko in ga poslal po vina. »Pojdi sem, Marica, sedi k nama in pij!« je velel deklici.

»Hvala vam, oče! Pila bom na vaše zdravje, sedla bom pa k peči, da si osušim jopo.« Napila je Čržu, ki ji je hladno odzdravil. Potem je sedla blizu mene na klop, naslonila se ob peč in skrižala roke pod prsmi. Njene oči so se svetile in izzivajoč, uporen smehljaj je bil razlit na njenem svežem obrazu.

»Zdaj ni otrok v hiši, torej se o tem lahko pogovoriva, o čemer moram govoriti s teboj.« V Črževih besedah ni bilo nič prikupljivega in laskajočega, skoraj trdo in osorno so se glasile. Iz nekaterih tonov njegovega glasu je bilo spoznati, da le s težavo prikriva notranjo razburjenost.

»Govorite, o čemer hočete! O vsem vam bom vedela dati odgovor.«

»Torej povej mi, zakaj danes nisi bežala pred menoj?«

»Ker se vas nič več ne bojim.«

»Zakaj si se me poprej bala?«

»Tega sama prav ne vem. Imeli ste neke namere name in teh sem se menda bala. Sama otročja plašljivost ali pa nagajivost me je podila od vas. Preotročja sem še bila.«

»Pa zdaj nisi otročja.«

»Zdaj ne več.«

Črž je nekoliko pomolčal. Potem je rekel: »To je naredil moj sin. Ta ume čarati. Kaj?« Marica je povesila oči.

»Jaz nisem gluh in besedo precej razumem,« je dejal, dromljaje po mizi. »Ko si mazala po hlevnih vratih in si govorila o Tonetu, sem precej vedel, kje zvoni.«

»Vaš Tone mi je obljubil zakon in jaz mu verjamem. Oče, jaz bi zbrisala še nocoj vso tisto Tonetovo pratiko, ko bi kaj pomagalo, ker težko že čakam, da bi bil vaš sin prost vojaščine in bi se zgodilo ono, kar nama je Bog namenil. To sem vam hotela povedati nocoj, da boste vedeli, pri čem ste.«

Črž se je posmejal. Videlo se je, da si dela silo pri smehu, da ga davi ta smeh. Kako bi tudi ne! Otemnel je njegov moški ugled, osmešil se je v Čajževi hiši, ko je hodil za mlado deklico, pomračilo se je njegovo dostojanstvo, njegova čast, kako bi ne legel mrak na dušo! Pa umel se je tudi krotiti, toliko krotiti, da bi ne prekipela nevolja in izpričala burje v duši. Obrnil se je k Čajžu, rekoč: »Ali si slišal, prijatelj? Bog jima je namenil, česar sta zaželela, in Bog je stopil na njiju stran.«

»Prišla je muha k medu,« je ravnodušno odgovoril Čajž.

»In ko bi imel jaz, ki sem Tonetov oče, kakšno drugačno misel, nasprotno voljo ali željo? Kaj meniš, dekle, da bi Bog ne hotel stopiti na mojo stran?«

»Vselej sem slišala praviti, da stoji Bog, kadar se sklepajo zakoni, na tisti strani, kjer se je našlo dvoje src v pravi ljubezni.«

»To je lepo, to je prav!« je govoril s težko ironijo Damjanov oče.

»Kaj bi vi počeli z menoj, ko bi vam uhajala? Kakšen zakon bi bil to?«

»Dekle, o tem zdaj že ni govora, da nisi hotela z menoj. To je padlo docela iz mojega računa. Res potrebujem gospodinje na svojem domu, pa to dobim tudi drugod lahko. Hudo bi bilo, ko bi takoj ne odjenjal, hudo zate, ki si stopila med sina in očeta, hudo za nas vse. Pa kaj ti praviš o tem, Čajž? Glej, v tvoji hiši se snuje poroka in ti o tem ničesar ne veš!«

»Jaz le to pravim, da imam križ z vojaki. Vse mi raznesejo. Tvoj sin mi vzame kar celega človeka, mojo Marico. Oh, škoda zanjo!« Pritajena radost je igrala na Čajževem suhljatem obrazu.

Črž je stresal z glavo, kakor bi se jezil, da ne more najti pravih besed, ki bi rešile njegovo dostojanstvo in ga izkopale iz neprijetnega položaja. Čutil je, kako je zablodila njegova čast pred javnostjo v veliko zagato. In tak madež skeli in peče moža, ki velja daleč okoli za pametnega in premetenega. Samo enkrat je poslušal glas svojega srca in ne pameti, in že se je tako zelo pomračilo njegovo moštvo. »Našla je roka svoj rokav!« je rekel naposled z odločnostjo, ki premaga vsak notranji boj. Njegov glas je bil oster in

izrazovit in zaničevanje je zvenelo v njem. In hladno so pogledale njegove oči iz razgretega obraza na Čajža, ki se je potuhnil v neke tajne misli.

Nastal je premolk. Vsi smo čutili neprijetnost položaja. Z vso pozornostjo sem gledal na Damjanovega očeta. Bil sem priča njegove odločne odpovedi, ker sem pričakoval nenavadnih, srce pretresujočih podvigov. Tudi takšen mi je prijal možak. Naj se igrajo drugi ljudje, ki imajo čas za to, s strastmi, naj se spuščajo v skrajnosti, kolikor hočejo, zanj je bil boj za življenje naloga življenja in v tem boju skrajnosti niso na mestu. V trenotkih, ki je naša pozornost z vso silo obrnjena na kak predmet, se telo nehote spusti v kakšno malenkostno delovanje. Na lahno sem jel pritrkavati z ostrogami. Poleg mene je v razpoki čvrčal ščurek svojo večerno pesem. In oboje — zvenčanje ostrog in čvrčanje živalce — je prijetno zvenelo v mučni molk.

Povrnil se je Vorka z vinom. »Čelešnikov oče so rekli —« je zalepetal deček, a precej je omolknil, ko je videl domače ljudi pogreznjene v nenavadno molčanje.

»No, kaj so rekli Čelešnikov oče?« je pomagal Čajž, vesel, da se pogovor obrne v drugačen tir.

»So rekli, naj dajo Čržev stric močno za vino, ker so tako poceni kupili žrebička.«

„A, neumnost!« je zarenčal prekupec, in Vorka, videč razburkani obraz stričev, je preplašen zlezel na peč. In k meni obrnjen je govoril Črž: »Recite mojemu sinu, naj pride k meni, da mu povem, koliko je njegovega. Naj se oženi, kjer hoče, in naj se udomači kjerkoli, samo v Črnem dolu ne. Najlaže izbriševa spomin na to naključje, ako bova daleč narazen.« Oprl je roko ob okno ter naslonil nanjo glavo. Bilo mu je zelo vroče. In nadaljeval je: »Naredil bom red v svoji hiši. Otroci so mi zrasli nad glavo, svoje pravo hočejo imeti. In tako so se oklenili svojih dozdevnih pravic, da menijo, da jaz že nikakih pravic več nimam. Ali kmalu se bodo prepričali, kdo gospodari na Črževini. Povedal jim bom, kaj je njih in kaj ostane moje do moje zadnje ure. Skopariti nočem, vsakemu dam svoje, da si kupim mir v svoji hiši. Tudi Tone dobi več nego zasluži«

»Ne zameri, prijatelj!« je govoril Čajž, pomežikujoč Marici. »Ti si sodnik svojih otrok; jaz jih ne poznam, razen tega, ki stanuje pri meni. Za tega se pa moram potegniti, ker se mi ne zdi slab človek. In korenjak je to, kakor bi bil od brona ulit.«

»Ti tega zagovarjaš?« je vzkliknil Črž ter se sklonil nazaj k mizi. »Ti ne veš, kako se on vede proti meni. Menil sem nekaj časa, da pride vsa nagajivost od moje omožene hčere, da ta vso zdražbo dela in da bo Tone na moji strani, kadar pride domov. Ali tudi Tone ni nič boljši za svojega očeta. Čakaj, pokažem ti nekaj, da boš videl, kako me ta sin spoštuje in kake slasti imam od njega.« Izrekši je privlekel izza telovnika debelo in zamazano listnico. »Ni mi pisal, kakor bi bil vsak oče pričakoval, da pride v domače kraje, naj ga poiščem, marveč mi je namazal takih budalosti, da nisem mogel verjeti, da pride pismo od mojega sina.« Z nervozno naglostjo je poiskal iz mnogih papirjev že oguljen list ter ga vrgel pred Čajža na mizo. »Na, prijatelj, preberi, kaj stoji tam pisano! Pismo je od sina, katerega ti zagovarjaš.«

Meni ta preobrat stvari ni obetal prida. Zdaj pride pa urica za tvoje grehe, in ako te ti dobri ljudje spoznajo, začeli te bodo tipati po svoji šegi in nič ti ne bo pomagala vzvišenost tvojega poklica in svetost tvoje pisane suknje! Tako sem dejal sam v sebi in želel sem proč od peči ven pod milo nebo.

Čajž je dolgo vrtel list v rokah, otipaval ga od vseh strani, naposled ga je porinil po mizi, rekoč: »Ne zmorem, prijatelj, nikakor ne morem zmagati. Naočniki so se mi potrli, in brez teh mi uhajajo črke iz ene vrste v drugo, tako da bi nastala vsled tega takšna kolobocija, da bi si vrag mašil ušesa, ko bi jo moral poslušati. Preberi nam sam, prijatelj!«

»Takih budalosti ne maram brati,« je menil Črž ter surovo odrinil list. »Preberi nam ti, deklina!«

»Naj nam prebere Tonetov tovariš! Meni se ne poljubi,« je rekla deklica, in jaz sem z mešanim čuvstvom pogledal nanjo.

»Ali umete čitati?« me je vprašal Damjanov oče, moleč mi pismo črez mizo.

»Kolikor toliko umem,« sem odgovoril s klavrnim srcem. Mari bi bil rekel, da tudi jaz nisem podkovan v taki umetnosti! Obotavljaje se sem stopil k mizi, vzel pismo ter se sklonil k leščerbi. Slabo je brlela luč, a meni ni obetala lepega večera. Posiljen in bridek nasmeh me je poščegetal, ko sem razgrnil list in zagledal svojo krevljasto pisavo, črez katero je bila že tuintam razlita maščoba kmetskega obeda. Tu imaš žaloigro, kakršne nisi pričakoval — tako sem vzdihnil sam v sebi. Bes lopi v tebe, tovariš Damjan, in v tvoj kisli honorar!

»Berite!« je kliknil Črž.

Precej časa sem nemo strmel v list in premišljeval, kako bi se izkopal iz zadrege. Preletel sem bil z očmi vso vsebino, pa nič primernega si nisem domislil. Črž se je pomaknil v kot za mizo, da bi mimo luči bolje videl name. Izobrazil je na licu poteze nasmešljive radovednosti in živo me je opazoval. Gorela so mi lica pod njegovim pogledom. »Kako se bere tisto pisemce, prijatelj iz Maribora?« je vprašal naposled.

»Pisemce je dosti gladko,« sem odgovoril z nedolžnim nasmehom.

»Gladko? Kako?«

»Slog je gladek, kakor pravijo.«

»Vrag naj ogloje takšne nerazumljive besede! Vi se vedete pri tej stvari, kakor pes pri vreli kaši, ko je ne more načeti. Berite torej na glas, da bomo tudi mi vedeli soditi po pravu!«

Polastila se me je hudomušna misel, da bi tuintam v listu kaj pridejal ali premenil in s tem vsebino ublažil. Takšna namera se mi pri analfabetih ni zdela pregrešna. In začel sem z zanosom: Dragi oče! Primem pero —

»Oho!« je zavpil Črž ter udaril ob mizo. »Ne zamerite, mož cesarski, vi ste menda brljav. Meni je pismo trikrat prebral naš organist in tisto se ni tako začelo. Dragega očeta v vsem pismu ni najti.«

Postalo mi je vroče v glavi, zapustila me je prisotnost duha, občutil sem nedostatek domišljije, ki mi ni dal izvršiti umišljene nakane. »Oprostite mi, Čržev oče!« sem se opravičeval. »Včasi res slabo vidim, ker moje oči so otemnele od konjskega prahu. To pismo je tako pomasljeno, da bi lahko drkal po njem ali pa škorenj namazal ž njim. Kar plavajo mi črke po maščobi in se sestavljajo v besede, kakršnih vaš orglar morda ni videl.«

»Hehe, prazne marnje! Vi ste bili študent, to se vam na licu vidi, ali z menoj ne boste brili norcev. Stopite bliže k luči in berite le ono, kar stoji ondukaj začrkano!« Na tak ukaz se je bilo treba vdati usodi in moral sem prečitati izrodek svoje domišljije, ki se mi je nocoj zdel v takšni meri žalek, v kakršni se mi je zdel opravičen in celo vzvišen takrat, ko sem ga pisal. Nizko sem se sklonil k leščerbi in čital sem, da bi ublažil pikrost besed, kolikor mogoče z mehkim, oslajenim naglasom, no rožic ni bilo mogoče nasaditi tja, kjer je prej oralo ostrupljeno pero. Med čitanjem se mi je neprestano vrivala misel, da moram drago plačati za honorarje, katere sem užival v Mariboru na oglu. Ko sem bil

pri kraju, sem vrgel list pred Damjanovega očeta. Sedel sem nazaj k peči ter pomaknil kapo na oči kakor kraljevič Marko, ko je zaslutil svoj konec. Precej se je razpletla kritika.

»Si li slišal, Čajž, kako ume pisati moj sin?« je vprašal Črž svojega prijatelja, katerega je med čitanjem dvakrat dregnil v bok.

»Grdo te je oščipal, oj grdo.«

»Vidiš, tako je pisal sin, katerega ti hvališ.«

»Saj Tone ne ume pisati«, se je potegnila Marica za svojega prijatelja. »To pismo mu je sestavil kdo, ki ne pozna ne vas, ne Tonetovega srca. Pošalil se je tisti z vami.«

»Najel si je obrekovalca, kakršen je on sam,« je trdo odgovoril Črž, a deklice ni pogledal. »Z vsemi nadlogami obloženega me je narisal, starega in pohabljenega in plešastega. Že pamet se mi menda meša, pravi. Hahaha! Pa jaz, kolikor se poznam, še nisem takšen.«

»O prijatelj, ti si še v najlepši dobi, ti si kos še vsakemu mladeniču,« je rekel Čajž.

»Otroci pa žele, da bi bil res takšen in da bi čimprej dobili v roke tisto, kar sem jaz ustvaril in povzdignil. Ali to se ne bo zgodilo tako brž, tisto je tako prazno, kakor je ničevo vse, kar stoji v tem pismu. Radi bi moji otroci, da bi jaz sedel že za pečjo kot zakotni starec, in oni da bi mi ukazovali in pometali z menoj. A jaz jim bom zagodel tisto, katere se tako boje: nov rod si bom zasadil na Črževino, rod, ki bo laže čakal mojih starih let.«

»Ti si korenjak, ti bi lahko na kolenih prelomil tistega, ki te je tako omazal in naj bo še takšen orjak«, je pohvalil Čajž.

Damjanovemu očetu je bila ta hvala pogodu, in zavpil je: »Bogme, da bi ga lahko prelomil, ko bi ga hotel!« In pokukal je mimo leščerbe name, ko da hoče pozvedeti, kako učinkuje vse to name. Meni je bilo tesno pri srcu. Pa kaj bi ne bilo, ko se tako oblastno ščeperi pred menoj človek silne nature, orjak, ki včasi misli o tem, kako bo koso zavihal navzgor in udaril na sovražnika! Ne bi se ga bal, ko bi sedel na svoji zvesti Flori in bi sabljo držal v roki in bi lahko zdirjal po širokem polju, a tukaj v tesni sobi, kako se bom branil brez orožja in brez konja!

»Jaz tako pravim, da tvoj sin pri tem ni nič kriv. Tiste nesramnosti mu je zložil in napisal kakšen konjederec in podpihovalec, ki se je hotel izkazati, pa na pravega ni zadel.« Tako pikro se je izrazil moj gospodar. Osato sem gledal izpod kape v nedoločno smer. No — sem si mislil — na osla in hudiča ste pozabili.

Ta je lepa! V tem ko tukaj udrihajo po meni, stoji tisti, ki mi je z oslom in hudičem izsilil ono pismo in je kriv teh batin, lepo mirno na straži, gleda v krasno slovensko noč in sanja o svoji ljubi. In mene siromaka tipajo z ježevimi rokavicami! To je življenje! Pa kritika Čajža, tega bledega in suhega skopuha, ki se je kakor klop poprijel vsake tuje misli in jo razpredel po svoje, me ni tako hudo zadela kakor sodba samobitnega in premetenega Črža, ki je vselej vedel, kaj govori in kako daleč sme iti.

»Nesramno ti je natvezel tisti šušmar. Bog daj norcem pamet!« je pridejal Čajž. »Tisti zoprnik je ni imel v svoji glavi«.

»Ne, takrat, ko je to pisal, je imel slamo v glavi«, je z nasmehljivo besedo pokritikoval o predmetu konjski prekupec.

Marica pa je pomenljivo zalepetala kraj peči: »Ni v vsaki luknji raka, oče!« In zopet sem se z mešanim čuvstvom ozrl nanjo.

Črž pa se je obrnil k meni ter rekel: »Povejte nam naposled tudi vi, prijatelj iz Maribora, svojo sodbo! Kako vam ugaja to pisanje, katerega skraja niste mogli razluščiti?« Vljudno je vprl svetle oči name, kakor bi mi čestital na dobrem zdravju. Iz prejšnjega razjarjenega človeka se je polagoma prelevil v mirnega nasmešljivca.

»Bere se kakor kakšna propoved. To pa veste, propovedi včasi pretiravajo v graji naših slabosti, ker bi sicer omahovali na poti k poboljšanju.«

»To je res. Pa povejte mi, ali vam je šlo branje od srca?«

»Kar ni iz srca vzeto, ne gre k srcu.«

»Midva se razumeva, prijatelj, kaj?«

»Že mogoče.«

Črž se mi je široko posmejal. »Glejte, jaz ne poznam samo konja, tudi v druge stvari umem do dna pogledati. In mnogo slabega vidim in učim se marsikaj spregledati. Tudi lahko uganem, kako je nastalo to pismo. Moj sin je potožil svojemu prijatelju svoje gorje, in dva dobra tovariša sta mi svetovala, naj se priporočim svetemu Duhu za pravo pamet. Da, to večkrat delam. Zato se pa tudi lahko pohvalim, da mi je lastni razum kralj v glavi. Moj sin živi pa s tujim razumom in s tem je navadno težko izhajati.«

»Oj težko, težko!« sem vzdihnil pridavljeno. »In vendar živimo vsi kolikor toliko tudi s tujo pametjo.« Več pa nisem rekel. Razsodil sem pa sam v sebi o Damjanovem očetu, da je ves takšen kakor sin: hud je, a kmalu je tudi dober. Takšni so ljudje, katerih duševnost je zložena iz same občutnosti in same samoljubnosti. In spustil se je Črž v samohvalo: kako njemu ne ostane nič prikritega, da

hodeč po svetu le opazuje in opazuje, kaj se godi, ter premišljuje in vsemu pride do kraja. Tudi pikre besede so še padle name. Pa o teh rečeh je sedaj tako prijetno molčati, kakor je bilo takrat neprijetno jih poslušati. Čajž je sedel že ves skrčen za mizo. Včasi je sivo pogledal name. Morda se je tudi njemu zdanilo v glavi in nemara so ga pekli prejšnji izrazi: konjederec, zoprnik in drugi. Marica pa se mi je večkrat dobrosrčno posmejala in celo z nogo me je skrivaj sunila v moj škorenj.

Bilo je že pozno v noč. Možaka sta si poslednjikrat pripila, Marica si je pripletala lase in Vorka je sladko spal vrh peči, ko sem se tiho poslovil. Zunaj je bila hladna noč poznega poletja. Prijetno je udaril vame sveži zrak. Po dolini se je razlegala fantovska pesem:

Moj fantič je prijahal
konjička belega —

izzivajoča morda na krvavo bitko. Iznad gore se mi je poredno smejala polna luna.

Prva svetloba jutranje zore se je lila drugo jutro skozi line in odprta vrata v konjušno, ko se je oglasil Črž pri meni. Baš sem robanteč umival nemirnemu Agu kopita in podkve. Tiho je stal nekaj trenotkov pred stajo, gledal na moje delo ter bil s palico ob stegno. Zazrl sem se mu v obraz: zdel se mi je prepaden, bled in truden. Žaloigra se je razigrala v njem — sem si mislil. Bilo je jasno, da je imel tudi ta korenjak svoje notranje bolečine. Dasi je kazal neko tiho dostojnost, njegovo razdrto lice je pričalo, da je tudi on plačal za zmago glave nad srcem. Ozrl se je na mojo postelj, otep slame razgrnjen v kotu, ter rekel: »Na rožicah tudi vam ni postlano, prijatelj.« — »Ne, oče, mi konjeniki spimo na slami,« sem mu odgovoril s špartanskim ponosom. Ta odgovor ga je menda razvedril. »Vsi smo ustvarjeni za trpljenje«, je rekel. Z usmevom na licu me je zapustil, in jaz sem v tem usmevu videl sočutje. Hvaležen sem pogledal za njim. Pred hlevom je postal in nekaj pomislil. Brž je segel v žep, izvlekel list, povrnil se na prag ter mi molil pismo, rekoč: »To dajte mojemu sinu nazaj! Čemu to nosim s seboj? Kar je na papirju, naj ostane na papirju, če ni vredno, da se vtisne v srce. Vso noč sem premišljeval, kako naj delam, da ne bo pohujšanja in slabega glasu o naši hiši. Še bova prijatelja s Tonetom, kadar bom sam zopet oženjen.« Poslednje besede je naglasil in meni so se zdele zelo značilne. Hitro je odšel po ulicah proti Čelešniku.

Četrt ure pozneje sem napajal konja na ulicah. Nad menoj po poti, ki je peljala kraj Čajževega zelnika v hrib, je gnal Črž iskro žrebe.

»Četudi ni v vsaki luknji raka, lepo živalco ste pa le kupili v Črešnjevku!« sem kliknil v breg.

»Prazen nočem iti domov,« je odgovoril zamišljeno. »Obvaruj mi jo sveti Štefan vsake nezgode!«

»Bog vam daj srečo ž njo in na vseh vaših potih!«

Črž mi je prikimal. Gledal sem za njim in vedno večji se mi je zdel v tanki megli. —

Damjan je bil prišel tisto popoldne s straže poprej, nego sem se jaz povrnil z vaje, zato je bil od Marice že vse zvedel o posetu svojega očeta. Pa tudi jaz sem mu govoril o očetu ter mu našteval vse vrline, ki sem jih bil opazil na njem. Ali tu sem zopet slabo naletel. Sinu je sicer ugajala moja hvala, slaveča očetov gospodarski talent, ko pa sem govoril o očetovem korenjaštvu in možatosti in o njegovi premetenosti, se je obregnil name s svojo staro trditvijo, da se očetu ni treba ženiti, kadar se mu otroci že može in ženijo. Ko sem mu pred očmi na drobne kosce raztrgal oni list ter mu očital, da sva se s tistim pismom predaleč zaletela, je menil trdovratnež ravnodušno, da nè škoduje očetu odraslih otrok, ki gleda za mladim dekletom, ako pridè v posmeh lastnim otrokom in drugim ljudem. Hotel sem se dotakniti tudi očetovega razmerja z Marico, da ne bi imel tovariš nobenega dvoma več o njej, kakor se je dan poprej izrazila deklica, pa Damjan o tem niti slišati ni hotel: odvezal je Aga ter ga gnal v mejo past, da bi se izognil moji vsiljivi zgovornosti. Misel, da je oče s čuvstvom ljubezni gledal na žensko, katero si je izbral on, sin, je imela tudi zanj nekaj nelepega in nepristojnega, kar mu je neprestano zapiralo pogled k očetu.

Prihodnjo nedeljo je šel Damjan domov. Marica ga je spravila na to pot in tudi jaz sem mu prigovarjal, izpolnjujoč očetovo naročilo. Čajž je dal zapreči svojega konja in Šimen ga je moral peljati v Črni dol. Šimen je pravil potem, da sta se prav suho pozdravila oče in sin, da je oče peljal sina v kamro na pomenek, in ko je bil ta končan, je izjavil svojim otrokom, da jim bo zapisal primerne dotė, a oženil se bo še na vsak način, ker se še ni naveličal gospodariti. Potem se je precej odpravil na pot na Štajersko. Brat in sestra sta sama gostila Toneta do večera. In sestra je gostolela, da imajo oče svoje misli tudi še pri neki drugi nevesti na Štajerskem, tam nekje blizu Celja.

Naše vaje so se približale koncu in treba se je bilo ločiti od Črešnjevka. Nekega jutra je stal naš škadron pred vasjo v vrstah pripravljen na povratni pohod v Maribor. Čakal je na polk, ki je imel priti iz Grobelj. Zamolklo so donele trobente vojaško molitev ob svečanem molku naših src. Spominjale so nas cele naše galeje: mariborskih vojašnic, jahalnic, Teznje, jesenskih megel in pozimskih mrazov. Vaščani se niso dosti zmenili za naš odhod. Najrajši bi bili z ajdovico kadili za nami, dasi smo se ločili domači ljudje. Le tutuintam je s praga, dvorišča ali njive pogledal zaspan obraz na nas, želeč nam srečno pot. Niti večni občudovalci vojaškega stanu, niti otroci se zarad prezgodnje ure niso zbrali, da bi z velikimi in globokimi očmi zadnjikrat strmeli v stvar, ki je pol človeka, pol konja. Prijezdil je polk in naš škadron se je zlil vanj. Zadonela je trobenta signal »v dir«, in polk se je spustil v lahen popotni dir. Na koncu vasi sem pogledal k Čajževemu domovju: na oglu konjušne je stala Marica ter z robcem mahala proti cesti; tik nje je stal Vorka z rokama, zataknjenima za pas. Damjan je v pozdrav namignil z roko in tudi jaz sem pozdravljal.

V tistem hipu pa se je odtrgal od cestne ograje gospodar Čajž. Dober človek je pa le, da se pride še na cesto poslovit od nas — sem si mislil, videč ga, kako se vali črez cestni jarek. Bil je ves mršav, zasopel in olupan. Niti potrebne toalete ni napravil, tako zelo se mu je mudilo. Razoglav in golorok je prisopihal, z nezapeto srajco in razgaljenimi prsmi. Lasje so mu vihrali v vetru kakor na slikah Kajnu, bežečemu pred božjim prokletstvom. Kratek trenotek je postal, gledaje v dragonske vrste. Ko pa je zagledal znane mu ljudi našega škadrona, se je spustil v dir poleg čet in dirjaje je z velikim naporom in zadihaje se klical v naše vrste: »Možje, možje cesarski . . . repe ste podstrigli to noč mojim konjem . . . repe . . . dajte repe nazaj . . . bom tožil!« Tako je jadikoval kraj naših vrst, žalka podoba poleg devetsto mladih jahačev. Pa dolgo ni tekel za nami. Jedva končavši obupni klik, se je spotaknil ob pricestni kilometrski kamen, padel ter se povalil v jarek, po katerem se je odtekala uličnica. Hrumno je vršala mimo siromaka čila vojska. Pogledal sem na jahača, dirjajočega na krilu vrste pred menoj, na primorskega Laha krtačarja, vsemu polku dobro znanega ljubitelja konjskih repov. Pa Lah niti z brkom ni mignil. Čudna vest!

Dospeli smo v Maribor. Hitro so potekali dnevi onim, ki so služili že poslednji mesec. Damjan je dobil tiste dni dve nežni pismi od Marice in jaz sem obakrat pisal odgovor. Kako sladko sem

žgolel! Samo soglasje in ujemanje sem zlival med dve duši, meni že nekoliko znani, in Damjanu ni trebalo priganjati moje domišljije z oslom in hudičem. Žel sem pohvalo in honorarje. Čim manj je bilo čark na vratih naše sobe, tem mirnejši je postajal Damjan, čim bolj se je bližal svojemu prvotnemu kmetskemu stanu, tem prijaznejši je bil z mladimi tovariši, ki še niso imeli svoje pratike na vratih. Njegova togota in razdraženost je večkrat zabavala njegove tovariše, a škodovala nam ni, zato smo ga vsi radi imeli in s težkim srcem smo se nekega večera v začetku vinotoka poslavljali ž njim na mariborskem kolodvoru.

Prihodnji predpust sem dobil od Damjana list. Pisal mu ga je najbrž kakšen cerkovnik ali godec. Tako se je glasil Damjanov list: »Preljubì moji tovariši! Jaz, Tone Damjan, Vam dajem na znanje, da sem se zmenil z Marico Čajževo, da bova na tem svetu skupno orala ledino, kakor to zahtevajo božji in človeški zakoni. Poroka bo tisti dan po Svečnici, na dan svetega Blaža, v Črešnjevku. Druga poroka, ona mojega očeta, se bo vršila tudi na tisti dan v Črnem dolu. Jaz in moja nevesta Vas vabiva v svate. Osedlajte svoje brze konjiče, zajahajte in prijahajte k nam v Črešnjevek na gostovanje vsi, ki ste pošteni in dobre volje! Če so pa ohromeli Vaši konjiči, pripeljite se na vozeh ali po železnici, pridite vsi, ki ste moji stari, dobri tovariši, da nas bo velika in vesela tovarišija, mi, sveti Jožef, Jezus in Marija. Zdaj Vas pa lepo pozdravlja Vaš stari tovariš in prijatelj Tone Damjan Čržev.«

Mi seveda nismo mogli jahati v svate, ali dolgo smo se spominjali tovariša.

Srbsko šolstvo.[1]

Poroča R. Perušek.

II.

Bogoslovje ali duhovno semenišče je imelo l. 1895. štiri razrede in 13 nastavnikov, od katerih je bil 1 rektor, 6 profesorjev, 1 predavač, 4 honorarni nastavniki in 1 učitelj. Vsi ti nastavniki so imeli na teden 116 ur ali povprek 8·9 tedenskih ur in po 2.110·86 dinarjev letne plače.

[1]) Za leto 1897./98. imamo za veliko šolo te-le podatke: V vseh treh fakultetih je bilo 466 slušalcev in 56 profesorjev. Stroški so za to leto znašali 289.174·97 dinarjev; od te vsote se je izdalo 8.000 dinarjev za štipendije in 41.886.80 din. za naučna sredstva.

Dijakov je bilo 187, in sicer trije ponavljači. Izključen je bil eden, iz drugih vzrokov jih je izostalo 7. Kaznovanih je bilo z zatvorom enkrat 44, večkrat 8, z začasnim odpustom 4, za vedno je bil izgnan 1, štipendije jih je izgubilo 8. Najboljši je bil uspeh iz sv. pisma (4·02), najslabši iz ruskega jezika (!). — Od roditeljev je bilo 53 svečenikov, 4 uradniki, 5 nastavnikov, 25 trgovcev, 24 rokodelcev in 74 zemljedelcev ter 2 drugega zanimanja. Največ je bilo torej kmetiških in duhovniških sinov. — Iz Srbije je bilo 120 dijakov, izven Srbije je bilo rojenih 67, in sicer 7 iz Črne gore, 4 iz Hercegovine, 28 iz Bosne, 21 iz Stare Srbije, 7 iz Avstro-Ogrske. V mestih je bilo rojenih 59, na kmetih 128. Ves izdatek za bogoslovje je znašal 46.889·91 din., in sicer za plačo nastavnikov 36.169·91 din. in za štipendije 6.400·00 din. Vsak dijak je stal torej 261·95 dinarjev.

Predmeti so se učili ti-le: v I. letniku: sv. pismo, biblijska zgodovina, zgodovina srbske književnosti, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik ter petje; v II. letniku: sv. pismo, občna zgodovina, staroslovenski in ruski jezik, petje, psihologija in logika, antropologija in fizika; v III. letniku: staroslovenski in ruski jezik; petje, dogmatika, moralno bogoslovje, kanonsko pravo, liturgika, homiletika in pedagogija; v IV. letniku: staroslovenski jezik, petje, dogmatika, kanonsko pravo, pastirsko bogoslovje, zgodovina srbske cerkve, metodika, domače zdravilstvo in poljska ekonomija.

Za vstop v bogoslovje se zahteva zvršena nižja gimnazija. Značajno je za srbsko bogoslovje, da so med predmeti tudi domače zdravilstvo in poljska ekonomija; saj je večina svečenikov namenjena za sela, kjer potrebujejo ljudje zdravniške pomoči, a je ne bi mogli lahko dobiti pri malem številu izučenih zdravnikov. Pa tudi poljska ekonomija je potrebna, ker morajo svečeniki sami obdelavati polje in z dobrim vzgledom prednjačiti seljakom.

Znamenito je število bogoslovcev iz izvensrbskih dežel. V Belgradu je bil razsadnik izobraženih bogoslovcev za vse dežele, ki so bile poprej pod turško oblastjo in so deloma še sedaj.

Do leta 1895. sta bili v Srbiji dve učiteljski šoli (učiteljski pripravnici), ena v Belgradu, druga v Nišu. Z ukazom od 16. marca istega leta je bila učiteljska šola niška razpuščena ter spojena z belgradsko. Ali istega leta niso bili v prvem razredu te šole več kakor 4 ponavljači, ker se po naredbi ministra prosvete niso sprejeli v prvi razred učenci. Ta naredba je bila v zvezi s splošno tedanjo tendencijo srbske vlade, ki je hotela prigospodariti za druge izdatke potrebnih novcev s tem, da je razpuščala šole. V treh let-

nikih te učiteljske šole so bili tedaj 1 ravnatelj, 7 profesorjev, 4 predavači (neizprašani učitelji srednješolski), 2 honorarna nastavnika in 3 učitelji jezikov in umetnosti. Vsak učitelj je imel povprek 6·9 ur na teden in po 2 272·10 dinarjev povprek letne plače. Dijakov je bilo na početku leta 114, na koncu leta pa 96. Odpal je zaradi smrti 1, zaradi izključenja 4 in iz drugih vzrokov 13 dijakov. Nobeden dijak ni bil odličen, prav dobrih je bilo 52·87%, dobrih 40·23%, slabih 6·90%. Povprečno so bili dijaki stari 20·28 let, v 1. razredu 20·25 let.

Predmeti so bili: krščanski nauk, srbski in ruski jezik, srbska in občna zgodovina, zemljepis, matematika, psihologija in logika, zoologija in botanika, mineralogija in kemija, fizika, higijena, poljska ekonomija, pevanje, risanje in gimnastika. Po zanimanju roditeljev je bilo 5 svečenikov, 5 činovnikov, 5 nastavnikov, 12 trgovcev, 13 rokodelcev, 66 zemljedelcev in 8 drugega zanimanja.

Iz Srbije je bilo 25 mestnih, 43 kmetiških otrok in izven Srbije 12 mestnih, 34 kmetiških sinov. Iz Belgrada je bil eden edini dijak v 3. razredu. Izmed izvensrbskih dijakov jih je bilo 8 iz Črne gore, 5 iz Hercegovine, 2 iz Bosne, 27 iz Stare Srbije in Macedonije, 1 iz Bolgarske, 2 iz Avstro-Ogrske, 1 iz druge države. Štipendistov je bilo 23 ali 17·5% ter je dobival vsak izmed njih povprečno po 44·39 din. mesečno.

Propisna doba za dijake je bila za I. letnik 16. leto. A v propisani dobi je bilo samo 11 dijakov, vseh ostalih 114 je bilo starejših. Vidi se, da so se zatekali v učiteljsko šolo dijaki, ki so v drugih šolah zaostajali.

Leta 1882. se je otvorila učiteljska šola v Nišu. Do leta 1890. je imela učiteljska šola 4 razrede, od onega leta pa samo 3 razrede. Leta 1890. je bilo v belgradski in niški šoli skupno 496 dijakov. Iz teh podatkov se vidi, da so bile v teh šolah nezdrave razmere, ker so se nekako fabricirali učitelji, in zato je minister niško šolo razpustil. Pa tudi belgradska učiteljska šola ne obstoja več. Prenesena je v Jagodino, kjer se je postavila na temelj modernih učiteljskih šol. O njej pa nimamo podatkov. Kakor sem zvedel, je učiteljska šola v Jagodini »internat«. Druga vnanja učiteljska šola pa je v Aleksincu. Država je potrošila za belgradsko učiteljišče l. 1895. 44.547·69 dinarjev in za niško šolo 7.778·28 din. Nastavniki so imeli plače 34.322·69 din., štipendije so znašale 6785 din. En učitelj je imel povprečno 2.081·98 din., en dijak je stal 357.53 din.

(Dalje prihodnjič.)

Med dobrimi znanci.

Črtica. Spisal E. Gangl.

ako prav zložno in udobno obrnjeno proti toplemu solncu leži mojega prijatelja trtje — njegov Vinomer. Lep kos zemlje je to! Polno zdravih sokov se pretaka po nji, ki šinejo, kadar zavejejo tople pomladne sape, v korenine ter se dvignejo po ponižni trti, privezani h kolu, da jo napojé s svežim mozgom od tal do vrha. Potem se začno napenjati po nji speča očesa, iz katerih se razvijejo široki, zeleni listi, ki jo odenejo od vseh strani z novo, nežno opravo.

Nič se ne čudim očaku Noetu, da je legel v hlad vinske trte ter se vdal opojnim sanjam v njega objetju.

Ali še lepše je, sanjati med dobrimi znanci, tam med ogromnimi, z železnimi obroči okovanimi sodi v prijateljevi zidanici na Vinomeru! Še lepše je, ko odbije prijatelj čep, da brizgne v gostem, tankem curku v majoliko zlata tekočina, ki se zaiskri v solnčni luči, kakor bi vrgel vanjo pest zlatega prahu! Ali najlepše je, ko dvigne prijatelj polno majoliko proti obokanemu stropu in mi reče z zadovoljnim obrazom in toplim glasom: »Na, pij, izpij to-le kapljico, ki jo je rodila ta moja dobra zemlja, zemljica!«

In če človek nagne majoliko in jo izprazni v dolgem, žejnem požirku, da začutiš, kakor da bi ti ogenj zakrožil po žilah — ali veste, kako se čutita takrat gospodar in gost veselega, zadovoljnega in hvaležnega z zdravimi sokovi prepojeni zemlji? Kako se čutita takrat zavisnega od črne zemlje! Kako se čutita takrat vznesenega nad črno zemljo!

In to je v mojem počitniškem programu, da kreneva vsaj enkrat s prijateljem tja gori v njegovo goro. Tam se razgovarja človek vse drugače in vse laže nego doma na klopi pred hišo ali zvečer ob luči za mizo. Tam se razvozlajo jeziki in se odpro srca, in navdušenje se zbudi in vzdrami strune, razpete v duši, da se oglase v stari belokranjski popevki:

Nikaj na svetu lepšega ni
nego je trta, kada rodi.
Hej, kume moj dragi, sad se napij,
dugo nas ne bo, sad se ga vžij!

* * *

Vroče je bilo in soparno, ko smo šli popoldne na Vinomer: gospodar, prijatelj Janko in jaz.

Vroče je bilo in soparno! Ustavili smo se vsakih deset korakov in pogledali drug drugega, češ, tam-le bo hlad, tam-le nam bo ugodnejše!

In že nas je gledala z gore zidanica. Kakor velike, črne oči so gledala proti nam na belo cesto zapahnjena okna . . . Kakor zelena preproga se nam je zdelo iz dalje trtje, obkrožujoče beli hram. Ali čim bliže smo prihajali, tem jasneje so se pred nami črtale konture narezanega trtnega listja, ki se je bilo pobesilo proti tlom, zakaj popoldan je bil vroč in soparen.

Pobesilo se je bilo proti tlom ter krilo pod seboj velike, težke grozde, katerih jagode so se že debelile, rumenile, rudečile in črnele. Izpod listja je cvrlil čriček, kličoč vinogradnikom: »Črn — bel, črn — bel! . . .«

To se pravi: »Kmalu pride čas, ko bo treba oprtati brente in priviti stiskalnico in pripraviti posodo, da jo boš, Belokranjec, napolnil s ponižnega trtja ognjenim sokom!«

Po strani sem pogledaval prijateljavinogradnika in videl sem, kako mu je sevalo z lica veselje, kako so se mu zaiskrile oči, kakor bi jih bilo zaplulo nekaj rosnega in ognjenega obenem . . .

Dospeli smo do zidanice, in težak ključ je poškripal v železnih vratih, ki jih je odprl gospodar na stežaj. Venkaj iz kleti, iznad sodov se je usul težak, po vinu vonjajoč vzduh, ki smo ga slastno vsrkavali vase, kakor da bi vonjali pomladne vijolice.

Naši pogledi so vzplavali po trtju, ki se je razprostiralo pred nami. V ravnih vrstah so se vzpenjale ob kolih trte in se jih oprijemale kot slabotne device. »V tej-le zemlji leže moji žulji, žulji mojih rok, moje skrbi in nade, moje veselje in moj strah«, je izpregovoril gospodar. »V tej-le zemlji in v teh trtah je moja radost, in moj up je tam gori, nad tem jasnim nebom, nad tem veličastnim obokom, ki sloni na zemlji, ki ga je poveznil nanjo oče nebeški!«

Naši pogledi so plavali po trtju in so vzplavali dalje tja po belokranjski zemlji, ki se je širila pred nami v vsej svoji ponižnosti in osamelosti. Ravne njive so ležale pred nami, šumeče loze so zelenele pred nami, srebrna Kolpa se je vila daleč pred nami ob položnih gričih in med bogatimi steljniki in travniki. Kot brze ptice so plavali naši pogledi nad slokim stolpom metliške cerkve, ki je kot živo hrepenenje kipela proti nebu, ter se končno ustavili ob obmejnih gorah, na katerih se je topila sinjost nebeškega stropa. Blizu in

daleč pa so nas obkrožale vinske gorice, prekopane in presajene z mladim, zdravim trtjem, ki naj kot pleteni bič izžene od tod bedo in glad, ponižnost in osamelost, ki leži kot mora na belokranjskih tleh!

Molčali smo nekaj hipov vsi trije. Otožnoveselo čuvstvo nas je bilo prevzelo . . .

Na tratini za zidanico je že prasketal ogenj in se sesedal v kup žerjavice. Gospodarjev hlapec je belil tolstega janjca, da nam ga speče na lesenem ražnju. Po cesti od sosednje vasi je prišla trojica znanih kmetiških mož, ki so dospeli, da nam pomagajo pri jedi in pijači.

»Bog blagoslovi!« vzkliknejo vsi obenem.

Prijatelj - gospodar natoči majoliko, jo postavi na krožnik in položi nanj ključ svojega hrama. Obrne se k meni in reče: »Prijatelj! Evo ti dobrodošlice! Rad te imam, in drag si mojemu srcu. S tabo je strnjen košček moje mladosti . . . Evo ti vina iz moje kleti. Staro je in nepokvarjeno — glej, to ti je slika mojega prijateljstva! Evo ti ključa! Kadarkoli hočeš — po dnevi ali po noči, drevi ali davi — vzemi ga, tvoj je tako, kakor je moj! A sedaj pij! Pa da ne boš živel sam, Bog te poživi z mojo ženo!«

Verjel sem njegovim odkritosrčnim besedam, in nekaj resnega me je navdalo. A predno sem izpil dobrodošlico, sem prijatelja dostojno zahvalil . . .

Majolika je naglo krožila od ust do ust in silila srce na jezik. Izza zidanice je prihajal vonj pečenega janjca ter nas vabil, naj pridemo bliže. In šli smo tja in posedli po travi. Vsak si je urezal kos rumene pečenke in zamakal slastno jed s starim vinom, ki ga je natakal gospodar v čaše.

* * *

S prijateljem sva stopila v sobo nad kletjo. Tam mi je pokazal staro knjigo, kamor je zapisal svoje ime vsak, kdor je kdaj bil na Vinomeru. Naglo sem prelistal knjigo, čital podpise in to, kar je vsak pripisal svojemu imenu. Bili so to dobri in slabi verzi ... A ker je lažje pisati slabe nego dobre verze, zato sem tudi jaz napisal par slabih vrstic ter se tako ovekovečil v kroniki vinomerskih pivcev. Zapisal sem nekaj o poštenosti in odkritosrčnosti. In ko je prečital prijatelj moje vrstice, je dejal: »Res je tako! Poštenih ljudi je čimdalje manj!«

Nič mi bolj ne prija kakor to, če govori človek resnico. Zato sem odgovoril prijatelju: »Da! Sleparstvo in oholost se plazita okolo

nas kakor smrad z gnojišča. Visoko višeta nos, da se človeku gabi v dno duše, da ju še zaničevati ne more!«

»In koga misliš?« me vpraša prijatelj.

»Sleparstvo in oholost in laž.«

»No, da! Razumem . . . Ali, ali . . .«

»E, moj Bog! Saj vendar veš, da so to ljudje — no, ljudje so, ki hodijo po zemlji in te grizejo v pete, da tolikokrat ostaviš njih bližino in pohitiš semkaj na Vinomer in piješ in jih zaničuješ...« Umolknil sem za trenutek, potem pa sem dodal: »A jaz jih morda še bolj nego ti!« —

Prijatelj me je krepko prijel za roko. Čutil sem, kako se mu je tresla. Potem mi je dejal: »Pojdi, greva pit!«

In prav je bilo, da sva šla, zakaj tisti, ki so ostali zunaj, so se že jezili, rekoč: »Lep gospodar je to, ki ostavlja svoje goste!«

Pa ta očitek je bil izrečen v šali. Prijatelj je to razumel. Za odgovor in v opravičilo je vzel majolko v roko, se postavil v sredo našega kroga in začel govoriti: »Dragi prijatelji! Od srca me veseli, da ste prišli semkaj, kjer pijemo in se radujemo. A lahko bi se nam očitalo do sodnjega dneva, da se ne spominjamo nje, ki nas je rodila in odgojila, do katere neminljivo ljubezen so nam vcepili v srca že v detinskih letih, da se ne spominjamo — slovenske domovine! Da bi se dvignila njena blaginja, da bi se razlila po njej luč svobode, napredka in prosvete! Zato dvigam svojo čašo ter vas pozivljem, da zakličete z menoj vred: Bog poživi našo lepo slovensko domovino!«

Vsi smo vstali, vsi smo se odkrili, vsi smo zaklicali enoglasno: »Bog poživi našo lepo slovensko domovino!«

In v hipu so bile vse čaše izpraznjene do dna.

Književne novosti

Dr. Franz Tetzner: Die Slawen in Deutschland. Beiträge zur Volkskunde der Preussen, Litauer und Letten, der Masuren und Philipponen, der Tschechen, Mährer und Sorben, Polaben und Slowinzen, Kaschuben und Polen. Von . . . Mit 215 Abbildungen, Karten und Plänen, Sprachproben und 15 Melodien. Braunschweig, Vieweg und Sohn 1902. 518 + XX. Cena: 18 K. — Pri vsakem izmed naštetih plemen govori pisatelj o njih današnjem in nekdanjem jezikovnem okrožju ter polaganem germanizovanju, o njih povestnici, o osnovi njih vasi in naselbin, o njih nošah, šegah, vražah, godbi, petju, praznikih, rekih in pregovorih. Razpravo o vsakem plemenu konča

očenaš v dotičnem jeziku. — Mazuri bivajo v južni iztočni Prusiji na jugu od črte Dubeningken, Angerburg, Allenstein, Liebemühl; je jih 260.000 ter so luterani; »materinščina« jim je mazurščina in nemščina, cerkveni jezik poljščina in nemščina. Okrožje filiponsko je sredi med pruskimi Mazuri okrog Eckertsdorfa pri Johannisburgu; Filiponi so ali grški katoličani ali »staroverci« (ruski razkolniški izseljenci, ki so se tja priselili med l. 1828—1832); brojijo 500 duš; »materinščina« jim je ruščina, poljščina in nemščina, cerkveni jezik pa ruščina; to so gališki Lipovanci. Čehov je v pruski Šleziji 13.000, in sicer so cerkvena okrožja Strausseney, Husinec, Großfriedrichstabor, Friedrichsgrätz, Petersgrätz (ob Odri okoli Vratislavije) stare husitske kolonije, pomnožene s protestanti, priseljenimi iz Češke za pruskega kralja Friderika II., Tscherbeney na Kladskem (Glatz) ali takozvana »Hummelsherrschaft« ob češki meji je ostanek starih katoliških Čehov. V celem je 62% pruskih Čehov luteranske vere, 38% pa katoliške; »materinščina« jim je češčina in nemščina, takisto cerkveni jezik. Južno od teh Čehov biva 57.000 »Moravanov« ob moravsko-šlezijski meji v cerkvenih okrožjih Steuberwitz, Hulčin in Katscher; 1·4% jih je luteranov, 98·4% katoličanov, 0·5% Židov; »materinščina« in cerkveni jezik sta jim »moravščina« in nemščina. Sorbov (Gornjih in Spodnjih Lužičanov) je 110.000; katolikov je le 10.000. Polabski Slovani so izza l. 1800. germanizovani; zadnji so bili okoli Lüchowa, Wustrowa in Dannenberga na Hanoveranskem. Kašubov je 137.000; poleg njih so »Slovinci«, ki brojijo 200 duš. Kašubi s Slovinci sede še sedaj v okrožju Gdanjskem, okoli Stolpa, ob Lebskem jezeru (Lebasee); po veri so luterani in katoličani; »materinščina« jim je nemščina in slovinščina, oz. kašubščina, cerkveni jezik večinoma nemščina, deloma tudi še poljščina. Ti Kašubi so žalosten ostanek nekdaj znamenitih pomorjanskih Slovanov, ki so imeli v mestu Arkoni na otoku Rujani svoje duhovno središče; sedaj jim je sredotočje kraj Glowitz. Dva pisatelja jim je dalo protestantsko gibanje 16. veka; to sta pa tudi edina dva pisatelja; prvi je bil Simon Krofey, ki je l. 1586. izdal v Gdanjskem »Duhowne piesnie« D. Marcina Luthera«, drugi pa Pontanus, to je, Michael Mostnik, ki je l. 1643. spisal luteranski Katekizem, ponatisnjen l. 1758. in 1828. (Tretzner se moti; v 19. veku so imeli dva pisatelja, l. 1881. umrlega Cenovo in še sedaj v Ameriki živečega pesnika Derdevskega.) Poljakov šteje pisatelj na Nemškem $2^1/_2$ milijona.[1])

V celem bi torej bilo na Nemškem kakih 3,077.700 Slovanov. Toda tu so v mislih le stari, sedaj izvečine germanizovani slovanski rodovi, ni pa všteta ona množica Slovanov, ki baje v novejši dobi preplavljajo Nemčijo, hodeč za kruhom kot takozvani »Sachsengänger«, zlasti iz poljskih in čeških pokrajin. Takih slovanskih Sachsengängerjev je l. 1890. bilo v Berlinu 16.000, na ostalem Brani-

[1]) Ta statistika je seveda popolnoma nezanesljiva in pristranska. Za lužiške Sorbe bi jo bilo treba primerjati z znamenitim delom sorbskega slavista dr. E. Muke, ki je na temelju avtopsije spisal »Statistiko Serbow« in pa z ravno tako znamenito »Statystiko ludności kaszubskej«, ki jo je po njega zgledu sestavil Poljak St. Ramułt (Krakov, 1899). O Poljakih do sedaj še ni takega dela; prim. referat Alfonsa J. Parcsewskega »O zbadaniu granic in liczby ludności polskiej na kresach obszaru etnograficznege polskiego« (Poznanj, 1900). Po Ramułtu je skupaj bivajočih Kašubov 174.831, z raztresenimi po Nemčiji vred pa 200.217, v Ameriki jih je 130.700.

borskem prav toliko (seveda brez Sorbov domačinov), v provinciji saksonski 23.000, na Schleswig-Holsteinskem 5.000, na Hanoveranskem 7.000, na Hessen-Nassauskem 1.000, v Renski provinciji 7.000 in na Westfalskem celo 29.000, »ki niso vselej spoštovali gostoljubja«(!) »Die 100.000 Sachsengänger, die im Frühjahr über die Elbe kommen, gehen nicht alle im Herbst mit ihren Ersparnissen zurück, ein Theil bleibt sitzen, sondert sich aber von der übrigen Bevölkerung gern ab, es bilden sich kleine slawische Kolonien, die jedes Jahr neu Zurückbleibende aufnehmen und schließlich ihre Zeitungen, Kirchen, Schulen wünschen«. Pisatelj opozarja na ta drugi slovanski val, ki naj bi ga vlada ne podcenjevala sedaj, ko pod njeno močno roko gine prvotno slovanstvo. Z veseljem konstatuje opetovano, kako napreduje germanizacija; skrbi mu pri tem delajo najbolj Poljaki, toda odkar se je pruska vlada izza l. 1894. spet lotila tega »rodoljubnega dela«, je baję pričakovati, »dass auch dieser Slawenteil sich bald freudig und wohl unter dem deutschen Szepter fühlt, wie die Litauer und Letten, die Preußen und Mazuren, die Polaben und Slowinzen, die Sorben und alle, die heute zwar ihre Muttersprache verlernt, dafür aber ganz andere Wohltaten des Deutschen Reiches ererbt haben«. Tudi »Čehi in Moravani» v Šleziji mu ne ginejo dovolj hitro, da si je »popolno ponemčenje le pitanje časa«; obrambeni in izpodbudni spis, ki ga je za te svoje rojake l. 1875. v Pragi objavil neki »Slovan«, imenuje naš pisatelj »nespametno, neosnovano zdražbo«. Prav tako tudi ropoče zoper sorbske dijake, promicatelje svoje materinščine. Sicer pravi: »Keinehrlich denkender Deutscher wird grundlos einem wendischen Kirchspiel seine Muttersprache verbieten wollen«, a brž dostavlja: da bi bilo preveč, ko bi se potezal kdo zoper ponemčenje, ki se ob sebi vrši.

Ne da se tajiti, da se ta proces vrši ob sebi, to je, da se ti Slovani sami radovoljno dreve v svojo narodno smrt. Izvečine neuke mase, ki vise ob praktičnih potrebah življenja, se niso zavedele nikoli svojega slovanstva; v isti meri, kakor je spala ta zavest, so se ohranila provincijalna in posebna narodna imena, kakor Kašubi, Slovinci, Mazuri, Sorbi, Moravani v Šleziji. Nemci so se lotili teh imen ter z njimi zabranili kal slovanske zavesti. Kasubščina in »slovinščina« je poljsko narečje; poljščina je Kašubom in Slovincem, ki se tudi sami imenujejo Poljaki, — to priznava pisatelj sam — bila nekdaj cerkveni jezik, in vendar jih pisatelj strogo loči od Poljakov ter prigovarja njih vštetju med Poljake, pač ker bi sicer na Nemškem dobili — cele 3 milijone Poljakov; to bi bilo pa preveč! O šlezijski »moravščini« pravi, da se le malo razločuje od češčine, in vendar konstatuje Moravane poleg Čehov. V znanosti je tako razlikovanje naravno in potrebno, ako se naslanja na resnico kakor pri imenih »Čeh« in »Moravan«, toda v praktičnem in političnem življenju, ki se često redi od znanosti, postane usodna ovira celokupnosti,

Nemški Poljaki imajo močno ozadje v ruskih in avstrijskih Poljakih. Brez dvoma bi Sorbi dandanes bili čisto kaj drugega, ko bi se bili kdaj zistovetili s Čehi; prerojenje avstrijskih Čehov bi jim dalo življenje. Kakor hitro se ti odlomki ne zavedajo slovanstva, izgube vso kulturno veljavo, ker so res le ovira tuje kulture, sami pa niso nositelji nobene posebne prosvete; za take osamljence bi državnik ponovil besede pisateljeve: »Dem Staate zumuthen zu wollen, absterbende fremde Sprachreste an den Grenzen künstlich zu beleben und mit Kostenaufwand zu erhalten, das wäre doch wohl die Ansicht eines nicht ernst zu nehmenden Menschen.« Mazuri, Kašubi, Moravani, tudi Sorbi ne pomenijo

nič, mnogo pa pomenijo kot Poljaki, Čehi, mnogo bi pomenili, ko bi se zavedali, da so Slovani . . .

Lastni grehi so Slovanom v današnji Nemčiji prinesli neizprosno pogubo. Kakor zadnji Přemislidi so sodobni pomorjanski knezi pospeševali tujstvo, dasi so bili sami Slovani in od Slovanov obdani, ter stopili celo med nemške Minnesängerje. Dandanes se, izvzemši Poljake, vsem Slovanom nemške države bliža ura, da pojdejo za polabskimi brati; v tem zadnjem hipu je bilo treba rešiti za znanost posebnosti, svojstva teh rodov, ki kmalu pripadejo povestnici. »Konstatujmo ostanke te žrtve, da se bomo lahko veselili svojih uspehov in da znanost ne bode na izgubi«, s tem geslom, se mi zdi, se je pisatelj dr. Tentzer spravil ob to delo.

Tetznerjeva knjiga je za nas Slovane jako poučna in zanimiva, a z ozirom na najnovejše dogodke na Poznanjskem naravnost aktualna, zato zbudi brez dvoma veliko pozornost. *Dr. Fr. Ilešič.*

Jovan Dučić. Pjesme. Prva knjiga. 1901. Sva prava pridržana. Drugovima Aleksi (Šantiću) i Atanasiju (Šoli) u znak najdublje ljubavi. — Izdanje uredništva Zore. U Mostaru. Izdavačka knjižarnica; štamparsko-umjetnički zavod Pahera i Kisića. 16°. 163 str. (v cirilici).

Lanska žetev na polju lirske književnosti hrvaške in srbske je nenavadno bogata. Zagledalo je beli dan sedem hrvaških in sedem srbskih zbornikov lirskih. Med poslednjimi je požel mnogo priznanja Jovan Dučić, kí je s svojima drugoma, Šantićem in Šolo, najuglednejši pesnik med bosansko-hercegovskimi Srbi.

V pristopu poziva pesnik Muzo, naj ne sili pregloboko v morje spoznanja, da se ladja ne razbije. Mir je samo na površini. Ljubav naj bode muza in naj opeva pesnika brezbrižno mladost, ne brineč se za to, ali najdejo njeni in njegovi glasovi odmeva ali ne.

Pesnik vlada s srbskim jezikom prav mojstrsko, upotrebljava smele prispodobe in posebno rad primerja morje in življenje na morju s svojim bitjem, ker se menjavajo mir in viharji. Lepo riše slike iz prirode in ono, kar imenujejo Nemci »stimmung«. Vso poezijo njegovo preveva nekaka otožnost. Prigovarjali bi pesniku, da je često temen v predmetih in v izrazih. Vedno toži, a vzroka in predmeta njegovih tožb ne izvemo. V slikah pa zagazi često tako visoko v oblake, da nam izgine izpred oči, a mi se nakrat nahajamo na tleh osamljeni.

»Jadranski sonetje« so slike iz prirode in pesnikovega razpoloženja. »Pjesme Lejili« so žareče slike orientalske ljubosumnosti. »Aida« je slika duševnega boja, ki besni v verni Turkinji, ki se je zaljubila v kaurina (kristjana) in zato zaslužila smrt. »Moja pjesma«. Pesnik vidi, kako sumorni um ubija plamen srca. Ideali se rušijo. Grenko spoznanje polni dušo mesto vesele vere in plemenitih nad. Kam naj se duša obrne? Naj li išče vero? Ne! Pravdo? Izginila je. Ali on hoče objeti svet, ker je beden postal zaradi izginole Pravde. Ali bode mogel pesnik kaj doprinesti za zgradbo hrama, kjer govori »Pravda« in odseva plamen bratstva? Ali bode mogel sam kaj storiti proti silni moči greha ali samo gledati krivico rimskega cesarja, kateremu ploska ljudstvo pri krvavih igrah?

Vidi se, da je pesnik z vero izgubil srečo, a sedaj si ne ve pomagati in ne zna ni kod, ni kam.

Lepe so romance »Put«, »Stara arfa«, kjer prispodablja pesnik svojo dušo harfi, ki ob dan počiva, a po noči veter iz njenih strun izvablja glasove. »Poslije mnogo godina«, »Melodije iz Alhambre«, »Iz poslednjih pesama Lejile« in druge

obdelujejo orientalske predmete. V teh romantičnih pesmih je mnogo lirike. »Venecijanske večeri« so slike beneškega ljubavništva. »Jesenske elegije« so dosta neumevne. V njih nam stavlja pesnik pred oči sanjave prikazni, prirodne slike, suite in legende, duševne izlive.

Lep je ciklus »Moja otačbina«, kjer kliče pesnik Srbe na grobove palih prednikov, da slušajo njih besede, ki korijo sedanji rod, ki služi tujcem. Predniki so se borili, ostavivši zakarpatsko domovino, pred Carigradom, na Kosovem; a ostavili so potem domovino in se selili v tuje kraje pod tuje vlade, za katere so svojo kri prelivali; a to krv bi najbolj potrebovala domovina sama.

Jasnih, novih, vzvišenih idej pogrešamo, zato pa je oblika povsem moderna. Dučić je pesnik, ki je sprejel načelo »l'art pour l' art«; zato so pesmi brez tendencije, ako izvzameš ciklus »Moja domovina«. *R. Perušek.*

N. V. Gogol: Taras Bulba. Romanzo tradotto dal russo da I. Trinko. Udine. Tipogr. del Patronato. 1902. — Za Gogoljev jubilej, ki ga praznujemo baš sedaj, je prevedel naš v Vidmu živeči rojak g. Trinko najslavnejše Gogoljevo delo, »Tarasa Bulbo«, na italijanski jezik. Prevodu samemu seveda nimamo kaj dostavljati, saj je znano, da piše g. Trinko klasično italijanščino in da je ruskemu jeziku takisto vešč. Želimo samo, da naj bi g. T. nadaljeval na tem literarnem polju ter seznanjal Lahe z biserji slovanske beletristike; s takim delom bo opravljal pravo narodnokulturno delo.

Glasba

Novi akordi. 5. številka. Marec. — Izmed dosedanjih zvezkov lepega podjetja »Novih akordov« se odlikuje 5. številka po svoji dobri, v mnogih skladbah celo izredno dobri vsebini. Josip Procházka objavlja »Romanco« za klavir; njegove skladbe moremo vsekdar le hvaliti, saj so tako po obliki kakor po vsebini izvrstne, prave poezije v tonih. Viktor Parma je uvrstil klavirski »Valček« kot odlomek iz znane svoje opere, prav dramatične romance »Stara pesem«, sladko ljubimsko pesem, odeto v okrilje zibajočega se plesnega ritma. Toplo občutena skladba je dr. Benj. Ipavca solonapev »Pozabil sem mnogokaj, dekle . . .«; v priprosti svoji obliki nevsiljiva, je izraz po melodioznosti hrepeneče duše . . . Vse druge vrste je dr. Gojmira Kreka solonapev »Misli«; ob samostojno se vedočem klavirju, nadkriljevanem po pevskem glasu, podaje dr. Krek, zahtevajoč tako v pianistu kakor v pevcu briljantnega interpreta, pretresljivo sliko razdejanega hrepenenja, neutešene potrte duše. Kaj odličen je Rista Savina moški zbor: »Zori rumena rž«; lepo doneč, je zaokrožen v enotno celoto in iskri duha, ljubka in šegava pa mu je melodika. Emila Adamiča moški zbor »Zapuščena« je originalen le v toliko, da je nekaka zmes strmoglavečih se tonovih načinov in pa raznih izposojenih motivov. Ženski zbor je Frana Gerbiča »Gondolirjeva pesem«, enostavna v fakturi, a ljubezniva in značaju ženskih glasov prav primerna. Imponujoča pa je mladega skladatelja J. Ipavca »Himna« za mešan zbor ob spremljevanju orgel. Mogočna ta skladba pogaja znamenito značaj himne, slavnostno še stopnjuje v zmagoslavnem navdušenju k blesteče̋mu sijaju, ki bo v diko vsakemu proizvajanju. Samostojno skladbo za orgle podaja tudi ta sešitek; oglaša se vnovič Emil Komel's spretno pisano orgelsko »Fughetto«. *Dr. V. Foerster.*

Slovensko gledišče

A. Drama. — Dve slovenski dramski novosti nam je prinesel konec sezone. Drja. Detele tridejanka »Učenjak« je resno literarno delo, s katerim je avtor dokazal, da je ne samo duhovit stilist, nego da ima tudi dramatičen talent. »Učenjak« je satira na razne znanstvene podmene (hipoteze), ki jih imajo ali ki so jih imeli nekateri ljudje za eksaktno resnico. V našem slučaju persiflira dr. Detela teorijo o dedičnosti. Za folijo mu je že davno pozabljena frenologija. Dr. Detela je nasprotnik determinizma, ki uči, da je narava sama določila vsakemu individuu posebej njegovo usodo; človek da podeduje nekaj duševnih svojstev od svojih roditeljev, nekaj vpliva nanj družba, nekaj rasa, podnebje itd. — tako da se o kaki svobodni volji ne more govoriti. Imamo torej takorekoč že rojene genije, rojene umetnike, krepostnike, pa tudi rojene zločince. Tako uči skrajni determinizem. Dr. Detela je hotel to teorijo osmešiti na nekem posebnem slučaju, ki ga je spretno porabil in razpletel v tragikomične konflikte.

Pri tem antideterministnem stališču pa se mu je primerilo, da je ustrelil preko tarče, to je, da je zašel predaleč. Tendenca »Učenjakova« je prekonservativna. Dobro polovico vsega tega, kar tiči v vsakem individuu, bodisi dobrega ali slabega — priroda sama seveda ne pozna razlike med »dobrim« in »slabim«! — ima isti individuum od svojih prednikov, od svoje rase, od vzgoje, od družbe, vere itd. Drugo polovico — prosimo, da naj se ta »polovica« ne jemlje v matematičnem zmislu! — pa si pribori človek kolikor toliko sam zavedoma, s svojo energijo, s študijami, s samoobraževanjem, s samovzgojo itd. Absolutne svobodne volje človek nima, ali normalno razviti človek je odgovoren za svoja dejanja. »Svobodna volja« je v posameznem slučaju, če ga analizujemo, rezultujoča smer jako zapletenih in niti nam samim ne vselej vidnih momentov (moči), ali nekaj teh momentov človek vendar ima v svoji oblasti, nekaj jih lahko predvidi in kontroluje. Za svoja dejanja je torej človek sam odgovoren, soodgovorna je pa tudi človeška družba. »Zasluga« in »kazen« sta torej še opravičena, čeprav ne v istem zmislu kakor pred par sto leti. Rafael ima osebno zaslugo, da nam je ustvaril toliko umotvorov, ali njegov talent bi se vendar ne bil mogel razviti kje v Kamerunu ali med Eskimovci. Popolnoma »sam iz sebe« ni postal velik slikar, zato je bilo treba ugodne krvi, ugodnega milieuja (družbe), ugodnih živih vzorov in sto in sto drugih ugodnih pogojev . . . Tudi zločinec ne postane nihče čisto sam iz sebe: Kdo ne ve, kako vpliva na človeški značaj v moralno slabem zmislu baš proizhod (abstammung), abnormalni organizem, družba, vzgledi itd. —? Torej je tudi za moralno slaba dejanja posameznika soodgovorna vsekakor tudi človeška družba. Dobra in slaba dela posameznikova niso samo osebna, individualna, nego tudi socialna vprašanja. Te nazore imajo že davno sociologi, dušeslovci in kriminalisti v svojem poglavju o krivdi in imputabiliteti. Marsikakega zločinca, ki so ga še pred kakimi 50 leti obesili, zapro dandanes v blaznico ali v poboljševališče. Pride pa gotovo čas, ko človeštvo ne bo poznalo več zločincev, ampak samo abnormalno razvite ljudi, ki se ne bodo kaznovali ne s smrtjo,

ne po ječah, nego ki se bodo pošiljali v blaznice in v poboljševališča. Kaj sem hotel reči? Iz Detelovega »Učenjaka« smo dobili vtisk, kakor da bi g. avtor ne priznaval tistih momentov, ki elementarno vplivajo na smer človeškega hotenja in ki izključujejo absolutno »svobodno« voljo . . . V podrobnosti spuščati se nimamo prostora. Če nam pa tudi tendenca »Učenjakova« ni ugajala povsem, priznavamo odkrito, da je formalna, tehniška stran te drame umetniška. Dr. Detela je spisal zares literarno dragoceno delo, ki je polno duhovitih misli. Jezik je lep, slog in dialog sta vzorna, a — vesela igra, kakor smo čitali na plakatu, »Učenjak« ni! »Učenjak« je komedija v klasičnem pomenu. Prizor v blaznici je naravnost tragičen, čeprav tega avtor sam bržčas niti nameraval ni. Smehu nam igra ne vzbuja često, nego nas sili le k premišljevanju, zato smo rekli, da je resna komedija z očitno tendenco in satirsko ostjo. Je li imel avtor kak konkreten slučaj za podlago svoji drami, ne vemo. Nekatere osebe so precej realistične, druge so bolj konstruirane v fantaziji. Ko bi nas »Učenjak« kot novo književno delo ne bil razveselil, ne bi mu bili posvetili toliko vrst. Želimo, da izide komedija v tisku ter da se še prikaže v našem gledišču. Uprizoril se je bil »Učenjak«, solidno skoro dovršeno. Gledišče je bilo polno, kar priča, da je naše občinstvo vselej veselo in hvaležno, če se prikazuje nova izvirna slovenska drama.

Čisto kaj drugega je »Divji lovec«, ki ga je spisal g. Fr. Finžgar. V jedru svojem je to tragedija, ki pa jo je avtor oblekel v takozvano ljudsko igro s petjem. Snov ima na zunaj zgodovinsko ozadje, ker se godi l. 1848., ko so rekrute še lovili za nabor. Glavni motiv je ljubezen. Mlad, a ubog fant ljubi premožno županovo hčer, ki pa jo je ošabni župan obljubil premožnemu, a dekletu samemu nesimpatičnemu človeku. Da se »beraškega« ljubimca svoje hčere iznebi, odpravi ga vsemogočni župan k vojakom na Laško. Ali dekle ne pozabi svojega fanta in ta ne svoje ljubice. Pobegne od vojakov in pride domov, kjer se snide s svojo ljubico, županovo hčerjo; svojemu tekmecu in svojemu »tastu« pa obljubi maščevanje. Begunca iščejo, ker je na njegovo glavo razpisana nagrada. Vname se boj. Žandarji ustrele na dezerterja, a v tistem hipu prihiti ljubica (županova hči), ki pade zadeta mrtva poleg svojega fanta. Gosp. Finžgar je postavil vsa štiri dejanja v kmečki milieu, ki ga ilustruje tudi narodno petje, narodna, pristna, iz ljudskih ust zajeta govorica. Priznavamo radi, da se mu je slikanje kmečkega milieuja lepo posrečilo. Tudi govor delujočih oseb je res krepak, poln idiotizmov in narodne »modrosti«. Tehnika bi bila vobče dobra. Snov sama sicer ni naravnost izvirna, to se pravi, da ni nova, čeprav se vrši dejanje l. 1848. na Gorenjskem. Ta letnica je postranska stvar, ker glavni motiv je, kakor smo videli to, da prisilijo starši dekleta neljubemu in neljubljenemu človeku v zakon proti njeni volji in proti njenemu nagnjenju, ker velja simpatija njenega srca drugemu. Stara pesem! S tem pa ne trdimo, da je Finžgar namenoma posnemal kakega avtorja, nego hočemo le reči, da je bil temeljni motiv že obdelan neštetokrat. Saj se tudi ne kapriciramo, da bi morala biti snov čisto nova; glavna stvar je, kako je obdelana. Finžgar tudi ni reflektiral na to, da ustvari klasično žaloigro, nego on je hotel napisati le ljudsko igro. Zato je vpletel petje, ki v tragediji ni potrebno, a v ljudskih igrah, namenjenih širšim masam, je običajno in skoro nekaka condicio sine qua non. In v »Divjem lovcu« je petja morda več nego dosti. Tako n. pr. v 4. dejanju, kjer za petjem pastirjevim nastopajo neposredno zopet — pevke planšarice, čeprav je obojno

petje le zato, da se naslika milieu in vzbuja razpoloženost (stimmung) ... Torej »Divji lovec«! Apropos! Menda je 99% gledalcev pričakovalo, da se nam ta »Divji lovec« pokaže markantneje v svojem elementu, ali tega nismo videli. V zadnjem dejanju ga samo vidimo v gorah, ali ne vidimo, kako živi in razsaja kot divji lovec ter kako se maščuje, saj je bil prisegel, da se bo maščeval nad županom in nad svojim tekmecem. Po našem mnenju bi bilo vsekakor potrebno, da ta »Divji lovec« nekaj »dela«, in ne samo da se da v zadnjem aktu takozvani divji lovec ustreliti! — Kajpada je tudi nekaj neverjetnosti v igri. Docela nemogoče je n. pr., da bi mogel kdo daleč v gore priti z uklenjenima rokama (na hrbtu!) itd. Tehniško najslabše je četrto dejanje. Smrt Majde je čisto slučajna in ne dramatično motivirana. Posamezne osebe? Najbolje karakterizirana oseba je skopuh-župan, ki je zaljubljen v svoja dva grunta. Prizor, ko zblazni, je sam na sebi dovršeno pretresljiv in se je vzorno predstavljal. Jako dobro pogojena ljudska figura je »obsedeni« Tonček, ki pa igra tudi nekak factotum v celi igri in pomaga naprej porivati voz dramatičnega dejanja. Tonček je, hoče — noče, važna oseba v igri, čeprav mu ex principio ne bi mogla pripadati nikakršna važna uloga, kar ni v nikakršni organski zvezi v celoti ... Znana stvar je, da je premiera kake drame pravzaprav generalna izkušnja za avtorja samega, ki pri tej priliki najlože sam spozna in zapazi vrline in hibe svojega dela. Blagor mu, kdor ima dovolj samokritike, da ga ne uplaši, če ni povsod zadel v črno! Tudi ne sme biti avtor preveč občutljiv, če čita v kritikah kakšno grajalno opomnjo. Errando discimus. Vse hibe, ki smo jih omenili mi, je g. Finžgar gotovo zapazil sam, in prepričani smo, da ni tako zaljubljen v svojega prvenca, da bi ga smatral za dovršeno delo, ki ne potrebuje nobene pile več. Summa summarum: »Divji lovec« je v jedru svojem lepa ljudska igra, pisana v pristnem narodnem duhu. Osebe govore res po domače; govorica v nekaterih prizorih je celo prerobata in nekateri prizori pregorjanski. Vse dejanje diši po rodni zemlji, po domači grudi. »Divji lovec« zasluži, da ostane — zlasti potem, če ga avtor tupatam kaj popravi — stalno na našem repertoarju, ker smo prepričani, da bode še velikokrat napolnil »hišo«, zlasti ob nedeljah, kadar ljudje ne pridejo gledat in poslušat zamotanih modernih problemov, nego vedrit se na pošten način. Gosp. Finžgar naj nadaljuje ter nam spet spiše kako igro iz ljudskega življenja!

Onjégin.

B. Opera. Rossinijeva opera »Viljem Tell« se je pela prvikrat 4. marca na korist g. kapelniku Bog. Tomášu. Gioachino Rossini je bil rojen v Pesari l. 1792., umrl je v Parizu l. 1868. Uglasbil je nebroj oper, katerih večina se pa več ne poje; njegovo slavo po celem svetu so pa le nekatere teh oper razširile, in sicer najbolj »Viljem Tell« in »Seviljski brivec«. Poleg Verdija je Rossini najboljši italijanski operni skladatelj, ki pa ne dosega istodobnih nemških opernih skladateljev, kakor n. pr. C. M. Weberja, dasi se je dosti bavil s študijami klasikov Haydna in Mozarta in sploh z nemško glasbo, tako da so ga doma že imenovali »Il Tedeschino«. Ta šola je pa dobro vplivala na Rossinija, čigar boljše in najboljše opere, osobito »Viljem Tell«, se bistveno razlikujejo od opernih del drugih italijanskih skladateljev, ki so zvesti italijanskemu načelu negovali le bolj arijo-melodijo. Rossini se je pač tudi potrudil najbolj za lepe arije-duette, a ni zanemaril pri tem ensemblov in orkestra. V tem se tudi ravno bistveno odlikuje in je ravno v »Viljem Tellu« ensemblu pripomogel do bri-

ljantne veljave. Orkester mu ne služi samo v priprosto spremljevanje, ampak ž njim že bolj slika in pojasnjuje dramatično dejanje; instrumentacija je bujnejša in se po živahnejši modulaciji razlikuje od opernih del stare šablone — tudi recitativ je na dosti višji stopinji.

Opera je bila dobro pripravljena in je lepo uspela. Črtalo se je pa tu precej. Najbolje je uspelo prvo dejanje, in je osobito zbor prišel do cele veljave, ker je ne le točno, ampak tudi dobro in fino v lepem soglasju z dejanjem pel, da smo se divili izbornemu stopnjevanju do fortisima, katerega moč je, rekel bi, stresala gledišče; vsled vsestranske sigurnosti je prišel ves material do cele veljave, zato lahko rečemo, da je bil to briljanten prvi akt — da bi bilo vsekdar tako!

Solistovske vloge so peli: gospodične: Ševčikova — Matildo, Romanova — Hedviko, Noëmi — Gemija (dečka); gospodje: Olszewski — Arnolda, Urich — Viljem Tella, Vašiček — Gesslerja in Melhthala, Wildner — Leutholda Krampera — ribiča, Polašek — Harrasa. Treba priznati, da so gg. solistinje in solisti prav dobro peli. S ponosom lahko imenuje naše gledišče svoje solistovske moči: Noëmi, Romanovo, Olszewskega in Vašička, katerim se z lepim napredkom pridružujejo mlade moči: g. Polašek, Wildner, Krampera.

»Viljem Tell« se je 4krat ponavljal. Dne 21. marca je pel naslovno vlogo kot gost nam dobro znani izborni baritonist zagrebške opere g. pl. Vulaković s krasnim uspehom. Kot gost je nastopil tudi v operi »Zrinjski«, ki se je ta mesec iz prejšnjega repertoarja ponovila in lepo uspela.

Ob koncu operne sezone želimo, da se ohranijo izborne solistovske moči naši operi, katero treba na vsak način vzdržati, z opravičeno prošnjo, da se pri sestavi repertoirja za bodočo sezono jemlje več ozira na slovanske opere; kajti to zahteva ne le namen, ampak tudi ponos edine slovenske stalne opere, in gotovo večina obiskujočega slovenskega občinstva; tudi nedostatkom, ki so se žalibog tako neprijetno ponovili v zborih — treba racionalno odpomoči — zboru in orkestru posvetiti več skrbi. *L. Pahor.*

Upodabljajoča umetnost

Arhitekt Ciril Koch je bil minolega meseca razstavil pri Schwentnerju plastični model neke nove hiše, ki se sezida letos v Sodnih ulicah. Model je sestavljen deloma v modernem secesionistnem slogu, in po tem načrtu zgrajena hiša bo delala čast g. Kochu.

Razstava slik »Društva moskovskih umetnikov« v Peterburgu. Ako primerjamo to razstavo z razstavami drugih umetniških društev, spoznamo, da je precej slabša po številu umotvorov, posebno pa po vrednosti v zmislu umetniške dovršenosti. Glavno mesto na tej razstavi zastopa secesija. Izmed petindvajsetih razstavljalcev zaslužijo le nekateri pažnjo, o drugih pa skoro ni vredno govoriti. Po kompoziciji se najbolj odlikuje M. I. Šesternik, po svojem simboličnem sestavu (paneau) »Šepet smrti«. Vsa slika je razsvetljena s simboličnobengaličnimi žarki, ki jo le še bolj poveličujejo. Lahko imenujemo to delo najboljše na celi razstavi. Kot dobri sliki tega umetnika je še omeniti:

»V solnčni dan«, ki se odlikuje po jarkosočnem koloritu, in malo sličico »Ciganka«, na kateri je dobro zadet zrak.

K drugemu iz boljših razstavljalcev se lahko prišteva V. N. Mješkov, katerega najboljša slika je »Vesna idët« (Spomlad prihaja). Odlikuje se kakor še par drugih njegovih slik (»Žarki poldan« in »Monastirski (samostanski) dvor«) po živem koloritu. Dalje je razstavil še par portretov, narisanih s črno in rdečo kredo, med katerimi pa je dober le eden »Portret starega invalida«. Narisan je pravilno, s čuvstvom in izraža se ekspresno duševno razpoloženje, na drugih pa se opaža popolna brezbrižnost risbe.

Omeniti je še pokrajinski vid Kavkaza »Večer«, knjeginje I. G. Gugunove, in sliko »Mrak« V. D. Poljenova. Dovršeni stvari s čuvstvom in nadarjenostjo! Kar pa se tiče drugih razstavljalcev, se je pa le čuditi, da si sploh izmislijo kaj takega razstaviti v takem kraju, kjer je razvita umetnost dandanes do visoke stopinje. Največja napaka vseh razstavljalcev je brezbrižnost v risanju in proporcijah, kjer se izvečine predočujejo neke fantastne oblike s fantastnim umazanim koloritom. Popolnoma se je soglasiti z umetniki, ki slede za kontrasti barv, toda ne smemo pozabiti, da je vseeno paziti tudi na risbo in obliko predmetov, najsi bo kakršna hoče specialnost slikanja.

Peter S. Žmitek (Peterburg).

Med revijami

»Česká Revue« ima v svoji marčevi št. obširen in temeljit članek o naši »Družbi sv. Mohorja«. Članek je spisal naš prijatelj dr. Kárasek. Pisatelju imponuje število Mohorjanov, pregleduje njih razširjanje po raznih delih sveta; zlasti se čudi, da je v Ameriki toliko Slovencev naročenih na knjige sv. Mohorja. Najbolj pa zanimajo drja Káraska egiptovski Slovenci in egiptovske razmere sploh, kakor jih je opisal v »koledarju» dr. Pečnik.

»Sport & Salon«. Wien, V. Jahrgang 1902 ima v svoji 7. številki podobo in životopis našega rojaka, v Monakovu živečega slikarja, g. A. Ažbeta. Članek, ki ga je spisal Artur Rössler, ima naslov: Meister A. Ažbé, ein Lehrer der Schönheit. Rössler poudarja posebno, kako fin čut za barve ima Ažbé. Že to, kako in kakšne barve on vidi, priča, da je Ažbe umetnik; kajti le umetnik more tako videti. Ažbé je impresionist, ali umetnost mu je več nego priroda. Slikar naj slika, kar vidi, ali pomen naslikanega predmeta je odvisen od tega, kaj vidiš in kako si videl. Pasivni posnetek prirode še ni umetnost, šele soustvarjajoča duša umetnikova stori, da je naslikani predmet umotvor.

Gosp. Ažbé je porojen v Škofji Loki. Na Dunajski akademiji so bili njegovi učitelji: Griepenkerl, Eisenmenger in L' Allemand. V Monakovem pa je študiral sedem let na tamošnji sikarski akademiji, kjer je bil zlasti Löfftz njegov umetniški mentor. Že na akademiji je bil znan po svoji izredni tehniki, in marsikak tovariš je iskal pri njemu sveta in pomoči. Pred enajstimi leti pa si je ustanovil v Atenah ob Izari svojo posebno slikarsko šolo, ki je danes — tako pravi člankar Rössler sam — najslavnejša in največja privatna slikarska šola v Monakovem, kjer je slikarskih šol veliko število. Malokateri monakovski slikar je tako usposobljen učiti lepoto kakor Ažbe in zato ima vse

polno učencev, tudi iz takozvanih najvišjih aristokrat. krogov. Pri sprejemanju v svojo šolo gleda samo na sposobnost kandidatovo. Kot učitelj je nenavadno strog, a v komer je zasledil talent, temu ni samo učitelj, nego tudi reditelj in dobrotnik. Ažbetova maksima je, da mora biti dober tehnik, kdor hoče biti dober umetnik. Iste nazore je izjavil tudi meni, ko sem ga bil leta 1900. meseca avgusta obiskal v Monakovem v njegovem atelierju. »Dandanes si domišlja marsikak moderni impresionist, da je že umetnik, če Vam namaže platno z raznimi secesioniškimi pacarijami in kričečimi barvami« — mi je pravil gosp. Ažbé. »Ali ti ljudje nimajo pojma o anatomiji, ne o perspektivi in proporciji in luči! Njih tehnika je šolarska in otročja. Veste, najprej treba, da zna človek risati, pravilno in izborno risati, predno more začeti — slikati!...«

Veseli nas, da uživa naš rojak g. Ažbé v nemškem Monakovu tolik ugled, zlasti v umetniških krogih, jaz zase pa ga prosim v imenu slovenske umetnosti, naj dovrši čimprej tisto lepo sliko, ki mi jo je kazal v svojem privatnem atelierju. Mojster Ažbé že vé, katero sliko mislim. Na prihodnji umetniški razstavi — za katero sicer še ne vemo, kdaj se bode vršila — v Ljubljani moramo videti tisto sliko in morebiti še kako drugo. *Aškerc.*

Splošni pregled

Nemške višje gimnazije na Kranjskem. Meseca februarja je trdil v državnem zboru neki slovenski poslanec, da imajo kranjski Slovenci na razpolaganje štiri višje gimnazije. To pomoto moramo resnici na ljubo stvarno popraviti! V Ljubljani je na II. gimnaziji v nižjih štirih razredih učni jezik slovenščina, le za grščino in nemščino je učni jezik nemščina. Takisto so na I. gimnaziji ljubljanski, potem v Kranju in v Novem mestu v nižjih razredih slovenske paralelke, na katerih je za večino predmetov učni jezik slovenščina. A v **višjih razredih** — počenši od 5. de 8. razreda — je **na vseh štirih gimnazijah na Kranjskem** učni jezik **nemščina;** samo materni jezik slovenski se milostno predava s slovenskim učnim jezikom. **Kranjski Slovenci torej nimajo takisto kakor štajerski Slovenci niti ene višje slovanske gimnazije!**

Dasi smo to abnormalno in neznosno šolsko stanje v našem mesečniku že večkrat pribili, vendar poudarjamo to sedaj še enkrat, ker naši bratje Čehi in Poljaki mislijo, da imamo res par slovenskih gimnazij, vsaj na Kranjskem, in ne morejo verjeti, da bi se nam res tako žalostno godilo, kakor se nam godi!

25.000 Nemcev ima na Kranjskem 4 višje nemške gimnazije, 500.000 Slovencev pa nima niti ene svoje gimnazije! In vendar pišejo nekateri slovenski politični listi, da nam je vlada na Kranjskem še precej »objektivna«! Hvala lepa za tako objektivnost!

Dostavljamo še, da je znani renegat baron Schwegel predlagal istega meseca v parlamentu, naj se nemška nižja gimnazija v Kočevju razširi v višjo, a je v isti sapi glasoval z Vsenemci za odpravo celjske utrakvistne gimnazije . . .

Javna predavanja v Ljubljani. Dne 2. marca je predaval g. dr. Robida o ženski duši in to v »Ženskem izobraževalnem društvu«. Pokazal je, da biva velika razlika med ženskim in moškim duševnim življenjem. Prav je,

da se v novejšem času skrbi čimdalje bolj za izobrazbo ženstva. Ta izobrazba pa naj se vrši primerno svojstvom ženske duše. Ženska je enakovredna moškemu, ali delokrog ženske je že od prirode čisto drug nego delokrog moškega. Predavatelj je podal zanimivo analizo in razvoj ženskega čuvstvovanja in mišljenja in je za svoje trditve zajel dokazov naravnost iz življenja. — Dne 8. marca je predaval g. dr. Zajec o jetiki, nje vzrokih in o poskusih, to strašno bolezen, če ne že popolnoma iztrebiti, pa vsaj omejiti. — Dne 16. marca je predaval g. ravnatelj Šubic o Parizu in o pariškem življenju za časa svetovne razstave. Predavatelj je bil že večkrat v glavnem mestu francoskem, zato je bilo njegovo predavanje vseskozi zanimivo.

S temi predavanji je zaključena prva doba letošnje zimske sezone. Pričakujemo, da se bodo javna predavanja nadaljevala prihodnjo jesen ter čimdalje bolj razširjala med ljudstvom izobrazbo in omiko.

Ponemčevanje in pomadjarjevanje Slavonije. V jeseni preteklega leta je imel novoizvoljeni rector magnificus zagrebške univerze, g. dr. Vrbanić, svoj inavguralni govor. Tisti, ki so morda pričakovali, da bo novi vodja hrvaškega vseučilišča razlagal skrivnosti grške črke »digamma«, ali da bo primerjal častito glagolíco s sanskritom, ali pa da bo učeni profesor na podlagi novih virov povedal, kako je bil oblečen takrat Horac, ko je pisal odo: »Maecenas, atavis edite regibus«, vsi tisti poslušalci so bili sila razočarani! Hrvaški učenjak, dr. Vrbanić, je brez dvoma velika izjema v učenjaškem »cehu«, kajti govoril je o nekem čisto modernem predmetu — o potujčevanju in raznarodovanju svoje domovine! Dr. Vrbanić je pokazal, da ni učenjak za štiri stene svoje sobe in za mrtve knjige, ki jih nihče ne čita, nego da je učenjak, ki gleda v sedanjost in jo promatra z bistrimi očmi kot rodoljub in Slovan. Dr. Vrbanić je v svojem s statističnimi podatki podprtem govoru dokazal, da v dolenji Slavoniji napredujeta Nemec in Madjar, Hrvat in Srb pa — nazadujeta. Od leta 1880. do 1890. je število prebivalstva, ki pri ljudskem štetju ni zapisalo za svoj materni jezik hrvaški ali srbski, priraslo, a število hrvaško-srbskega prebivalstva ni napredovalo v istem razmerju, nego je padlo. Isto prikazen je zasledil dr. Vrbanić tudi v dobi od 1890—1900. V tej dobi se je naselilo v Slavoniji dvakrat več tujcev, nego je naraslo število avtohtonskega hrvaško-srbskega prebivalstva. Ali ne samo v Slavoniji, pravi dr. Vrbanić, nego v celi Hrvaški se umiče domači živelj tujcem. Tujci se množe na Hrvaškem veliko bolj nego domačini. L. 1890. je bilo v Slavoniji Madjarov 3·15%, Nemcev 5·37%, l. 1898. je bilo Madjarov že 10·31%, Nemcev pa 22·33% ... Naravno je, da se nazadovanje slovanskega elementa pred tujstvom kaže tudi na gospodarskem polju. Izmed posestev, ki obsegajo nad 200 oral, je v varaždinski in zagrebški županiji samo nekako polovica v domačih rokah, v drugih županijah ni niti polovica obdelane zemlje v rokah Hrvatov in Srbov, nego po največkrat v rokah Nemcev in Madjarov! Kdor pa ima zemljo, ta je gospodar tudi na političnem polju, ta je vladar ... Rector magnificus dr. Vrbanić apostrofuje končno navzočne akademike s temi-le gorečimi besedami: »... Treba ne samo temeljite naobrazbe, nego tudi ljubezni za to zemljo in za ta narod. Ta ljubezen, naj vas, mladi prijatelji, navdušuje, kadar ostavite posvečene dvorane vseučiliške, da oboroženi s čvrstim značajem, z resnim in treznim delom pripomorete, da se v ljudstvu (narodu) razvijejo in izpopolnijo njegove kulturne in ekonomske moči, s katerimi se bo mogel ta naš narod čimbolj priljubiti

(privezati) k sveti grudi svoje zemlje, ki jo je podedoval od svojih prednikov, ter da bo v tekmovanju s tujimi narodnostmi mogel s svojim delom in kulturnim razvojem v svoji lastni domovini pridobiti prvenstvo . . .« Torej nič sanskrita, nič stare slovenščine, nič »digame«! Ali reči moramo, da je le tista znanost kaj vredna, ki je zvezana z življenjem; zato so taki učenjaki, kakršen je dr. Vrbanić, pravi učenjaki, ker nimajo samo glave, ampak tudi srce, a brez tega se ni še nikdar nič velikega izvršilo pri nobenem narodu . . . Ali bi ne bilo dobro, ko bi tudi mi Slovenci obračali več pozornosti tisti štatistiki, ki nam kaže, kako napredujemo in kako nazadujemo v borbi s tujstvom ob naših mejah? Nazadovanje hrvaštva pa nas briga ravno tako kakor nazadovanje slovenstva. To je jasno. Saj nemški »Drang nach Südosten« je evropski pojav, ki preti uničiti jugoslovanstvo sploh . . . *A.*

Kaj je vseučilišče? Umestno in aktualno vprašanje! Dosedaj smo mislili, da je vseučilišče — universitas litterarum — tista najvišja in najpopolnejša šola, kjer imajo svobodna misel, neodvisna znanost in svobodno raziskavanje svoj svobodni dom. Z vseučiliških kateder se razlagaj neokrinkana resnica brez ozira na desno in na levo, brez ozira na predsodke dotične dobe ali družbe. Znanost ima služiti samo resnici in takim potom napredku človeštva. Zato govori že eden izmed osnovnih členov naše ustave: »Die Wissenschaft und ihre Lehre ist frei!« To je v prvi vrsti namen in pomen vseučilišč. Tako smo mislili doslej. Ali pastirski list, ki so ga m. decembra izdali skupno avstrijski škofi o katoliškem vseučilišču, ki ga hočejo ustanoviti v Salzburgu, definuje vseučilišče drugače! »Vseučilišče je« — pravijo častiti prelati — »tista šola, katero morajo obiskovati tisti mladeniči, ki hočejo postati profesorji, zdravniki, juristi in duhovniki.« Nadalje pravi pastirski list, da mora taka šola stati pod nadzorstvom rimskega papeža in kat. škofov, ki čuvajo nad tem, da se uči »čista resnica«. Vseučilišče bi bilo torej po teh praktičnih nazorih nekaka fabrika, kjer se proizvajajo profesorji, zdravniki, juristi in duhovniki pod strogim nadzorstvom Rima. Sreča je še to, da se ustvari taka fabrika v Salzburgu in ne v — Ljubljani!

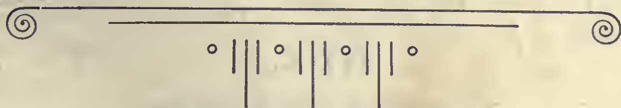
Celjska utrakvistna gimnazija. Pri specialni debati je padel dne 21. marca Stürgkhov vsenemški predlog, da naj se opuste celjski slovenski paralelni gimnazijski razredi. Združeni Slovani, Rumuni in Italijani so premagali to pot nemški naval na našo narodnost in to s 33 glasovi večine. Čez vse zanimivo je, da je bila vlada nekako sporazumljena z nemškim predlogom! Za sedaj pač ostane naša gimnazija v Celju, ali Nemci ne bodo mirovali! Italijani so glasovali za nas le slučajno. V bodoče se moramo v državnem zboru braniti Slovani sami. Toliko pa je jasno, da se iz Celja ne umaknemo sami nikdar prostovoljno, ker smo ondukaj doma! Kdor pa bi v tem kritičnem položaju še priporočal celo kompromis z Nemci, takega politikarja bi ne mogli smatrati več za Slovenca in Slovana! »Trd bodi, neizprosen, mož jeklen, kadar braniti je častí in pravde narodu in jeziku svojemu!«

»Zavod sv. Nikolaja« v Trstu je s pomočjo »Tržaške posojilnice in hranilnice« — kupil hišo z velikim vrtom v Rocolu (II. okraj) za kupnino 50.000 K. Ta nova gospodarska pridobitev tržaškega Slovenstva je toliko pomembnejša, ker je kupljeno poslopje pripravno za morebitno bodočo šolo, veliki vrt pa za poletne veselice.

Popravek. Na str. 233. črtaj v 5. vrsti besedico *ter*!

LJUBLJANSKI ZVON

Vsemir.

Nočni čas, kakó si mi prijazen!
V črni plašč je gozd in log odet,
strast, zavist, obup, vse, vse počiva,
v sladkem snu se ziblje širni svet.

Širni svet? O ne, jaz čujem pozno,
roko da v pozdrav mi beli dan.
O kakó vas ljubim, tihe ure,
o kakó je duh moj razigran!

Plove, plove do zvezdá nebeških
in še dalje, in mejá nikjer . . .
O vesoljnost, nedogledna večnost,
kdo, pač kdo umeje te: vsemir?

Med teboj, med nami noč je večna,
zijajoč prepad je in brezdanj. .
Kjer za hip zjasni se, tam rodi se
tisoč še nerešenih vprašanj.

Večna noč, prepad zijá brezdanji . . .
Večni dan? O tega ne poznam!
Neumljiv si kaos mi vsemirje,
neumljiv si meni: Kaj in kam!

Kaj in kam . . . O jaz ti pojem himno,
ah, s tresočo pišem jo rokó . . .
Zarja trka mi na rosna okna . . .
Žarki trudno v sen okó zapró . . .

Fran Valenčič.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

I.

iho je bilo v tesni sobi. Priprosti zastori ob nizkih oknih so bili skrčeni in skozi motne šipe se je sivilo nastopajoče jutro. Nad vzhodnimi gorami se je že dvigal rumenkast pas, obrobljen s prozornim vijoličastim robom. Na ulicah se je začenjalo življenje, oglašali so se že napol zaspani glasovi, ropotali so vozički in vozovi, a vmes udarjale ob tlak stopinje mimohitečih delavcev in delavk. Semtertja se je začul z oddaljenega dvorišča hripav glas petelinji. Skozi ulice pa je zdajpazdaj naglo, neslišno švignil svetlejši pramen kakor nenaden blisk ter svetil niže, vedno niže, da so se natančno razločevali najbolj skriti predmeti. Mimo hiš je zaspano stopal čuvaj ter ugašal svetiljko za svetiljko. Duri kavaren so se odpirale, premikali so se z ropotom stoli, tla so se škropila in pometala; pekovski učenci z belimi kapami in zabuhlimi obrazi so se leno prikazovali na pragih ter oddajali, mehansko preštevajoč, svoje blago . . .

Komtoarist Robert Z. se je tačas šumno obrnil v svoji postelji. S suhimi, bledimi rokami si je pomencal krmižljave oči ter takoj skočil izpod odeje. Stopil je k oknu, ga odprl ter zrl čez morje streh tja v daljavo. Njegova soba je bila visoko pod streho in nudila je razgled daleč tja do obronkov sivih gora na zahodu. Komtoaristovo oko je obviselo nekje daleč daleč ter zrlo sanjavo, zamišljeno. Prsi so mu bile razgaljene in hladni jutranji vzduh je silil do njih, da so se nehote širile in vzdigovale. Sklenil je roke pred seboj, da so se prsti ovijali drug drugega, ter stal tako nekoliko minut. A tedaj se mu je izvil polglasen vzdih in ustnice so mu vztrepetale.

»Zakaj ne spiš, Robert?« se je oglasil ženski glas v postelji. »Sinoči si šel spat tako pozno, a zdaj si že pokoncu. To te uniči!«

Komtoarist ni odgovoril ničesar, niti se ni obrnil.

»Ali ne slišiš? — Pridi k meni!«

Zadnje besede so bile izgovorjene tiše in z mehkim, izrazitim glasom.

Toda oni se je samo obrnil in molče opazoval njo, ki se je bila napol vzdignila v postelji ter prožila proti njemu svoje polne, okrogle lakti. A v tem hipu je že sklonil glavo ter srpo zrl v tla. In črez njegovo lice je šinil teman oblak, da je bilo videti mrklo in odurno.

»Robert!«

Njen glas je bil proseč in iz njega se je slišala prikrita bolest.

Tedaj je pa stopil bliže nje ter jo prijel za gorko roko.

»Kaj hočeš? — Spati ne morem«, je dejal hlastno in skoro jezno.

»Spati ne moreš? — In zakaj ne? Kaj ti razjeda srce, ljubček? — In to je že tako dolgo, kar ne moreš spati! A meni ne razodeneš tega, kar te muči, kar ti krade spanec, kar ti dela noči tako dolge in strašne! — Govori, razodeni se!«

Njeno čelo se je naslonilo na njegovo roko in ustnice so se mu dotaknile prstov. Bile so vroče, žejne.

»Čuj me, Metoda«, je dejal nato ter ji odtegnil roko. »Ali ne slutiš ničesar? Ali ne sumiš, kdo bi bil morda kriv takega mojega stanja? Res ne? — No, blagor ti, da imaš tako čisto vest, da se ne zavedaš, oziroma, da si ne moreš misliti, kdo je kriv takega mojega stanja. Le mirna bodi, mirna, ne razburjaj se . . . Izkušal se bodem poboljšati . . . morda se mi posreči«.

Iz njegovega naglasa je sevala neka čudna pikrost, neka globoka notranja žalost, ki se pojavlja semtertja nepričakovano, nenadno Ona pa je povesila glavo ter si zakrila oči z rokami . . .

Komtoarist je sedel na stranico posteljno ter umolknil. Semtertja se mu je zganila roka, kakor bi hotela seči tja do nje ter se oviti njenega trupla, njenega gorkega tilnika, a vselej je omahnila ter obležala zraven njega na oguljeni odeji . . .

Tako sta ždela nekoliko časa, vtopljena vsak v svoje misli.

Bile so težke te misli, ki so ležale na komtoaristovi duši. Že nekoliko dni mu je bilo hudo, da se ni mogel razvedriti, da je moral hoditi s povešeno glavo v pisarno, kjer je zvečil pero ter delal le z največjim naporom in studom. In tega je bila kriva oseba, ki jo je najbolj ljubil izmed vseh na svetu, pred katero je padal v prah in ki je bila solnce njegovega življenja, kriva je bila njegova žena Metoda. Da, ujel je bil pogled, ki se je menjal ob neki priliki med njo in — Alfredom. Ta pogled je kakor blisk posvetil v njegovo notranjost, v njegovi luči so se hipoma in jasno začrtali marsikateri sami na sebi nepomenljivi dogodki ter zadobili popolnoma nov,

določen pomen, ki ni dopuščal nikakega dvoma. Čudno, en sam pogled!

Kako je že bilo? Ah, da! Povabil je bil Alfreda, ki je bil prišel tudi za njim v C. ter pisaril pri nekem advokatu. Povabil ga je bil na skromno večerjo, ker je tako želela ona. In sedeli so pri večerji, ona nasproti Alfredu, on na sredi. In mali Slavko se je igral v kotu pri oknu. Sedel je že sam in bil čvrst, krepak dečko.

Trčili so bili s kozarci in jih izpraznili na zdravje in srečo otrokovo.

»Da bi ti bil v ponos in veselje!« je dejal Alfred. Toda njegovo oko se ni srečalo z Robertovim. Kakor bi ga bila obrnila nenadna mogočna moč, vprlo se je za hipec v njo, Metodo. In zaiskrilo se je ter zasijalo v neizmerni sreči. In tudi njen pogled je bil mehak kakor še nikdar, a se je takoj preplašen obrnil proti Robertu, ki je v tem hipu onemel ter v razburjenosti prevrnil čašo, da je vino curljalo po tleh. Toda Alfred se je že brezskrbno smejal ter se šalil s prijateljem, kakor bi se ne bilo pripetilo nič posebnega. Metoda je stopila k otroku ter ga pritisnila k sebi, a Robertu je legel na prsi kamen, ki se ni hotel odvaliti niti tedaj, ko mu je preobilo zaužito vino razbelilo možgane.

A od tistega večera nima miru in pokoja. Vedno in vedno mu šumijo po ušesih besede »da bi ti bil v ponos in veselje«, a takoj za njimi ga straši oni pogled, ki se mu je videl, kakor bi bil hotel popraviti izgovorjeno napitnico ter reči: »Da bi nama bil v ponos in veselje!« —

Huj, kako je to hudo! Toda Robert je nosil svojo bol zaprto na dnu srca. Niti z besedico se ni izrazil proti svoji ženi. Samo danes zjutraj ga je nenadno preplula neka slabost, danes mu je zapiralo sapo in moral je govoriti . . .

Metoda se je prva zdramila. Z drhtečo roko ga je prijela za desnico ter se ozrla vanj.

»Robert, ti mi očitaš nekaj, česar ne razumem. Ne, popraviti se moram! Dobro razumem, kar mi očitaš. Saj so tvoje besede jasne in določne. Toda nečesa drugega ne morem razumeti. In to drugo je: Kako moreš ti, tako blag človek, hkratu postati tako nepravičen, tako — surov proti — svoji ženi!«

Izpustila je njegovo roko ter se obrnila v stran. Bilo je prvič, da sta se žalila.

Robert se je stresel ter se ozrl, kakor bi mu bil kdo nenadoma stopil za hrbet ter se dotaknil njegovih ramen. A čudno!

Te ženine besede ga niso razvedrile, nego so ga še bolj potrle. Ona je razumela, in da je razumela, to ravno potrjuje njeno krivdo, to dokazuje, da se ne čuti nedolžne! V tem trenotku je bil trdno prepričan, da si je oni pogled tolmačil prav, da ga soproga vara z Alfredom. Pesti so se mu nehote skrčile in ustnice trdno stisnile.

Hotel je vstati, a pri tem se je ozrl še enkrat na soprogo. In tedaj je zagledal njene oči, ki so bile vprte vanj očitajoče in z izrazom globoke srčne žalosti. Obrnila se je bila rahlo in skrivaj proti njemu, predno se je bil vzbudil iz svojega mučnega razmišljanja.

In v tem hipu se je v komtoaristu nekaj omehčalo. Kakor sen so izginile srčne muke, pred oči so mu stopili samo krasni trenotki, ki jih je doživel v njenem objetju, samo sladke ure, ki jih je presanjal, topeč se v blaženosti ob njenem čarobnem pogledu. In tako bitje naj bi ga varalo?! Ne, nikdar ne, nikdar ne! V njegovo dušo se je naselil kes ter jo preplul celo in popolno, a usta so mu zavrisnila:

»Metoda, moja Metoda!«

In ležala sta si v tesnem objetju dolgo, dolgo . . .

Skozi okno so se vkradli prvi rumeni žarki ter razsuli svoje zlato po bornem pohištvu. Zapletli so se tudi v rumene kodre Slavkove, ki je ležal zraven mamice, ter se spuščali polagoma niže, poljubljajoč mu zaprta očesca in topi nosek. Papa se je pa tačas sklonil nadenj ter ga na lahko zagrnil črez obrazek, da bi ga prehitro ne zbudili . . .

Ko se je kmalu nato odpravljal komtoarist z doma po vsakdanjih svojih opravkih, privil se je vnovič k soprogi ter dejal:

»Kaj ne da sva zopet prijatelja? — Saj si mi odpustila?!«

Podala mu je roko ter ponudila ustnice v poljub . . .

(Dalje prihodnjič.)

Viktor Hugo.

Ob stoletnici njegovega rojstva. Spisal **Fr. Svetič.**

koro ob istem času sta slavili pred kratkim vztočna in zapadna Evropa vsaka svojega leposlovnega veleuma. Francozi so praznovali stoletnico rojstnega dneva svojega največjega pesnika Viktorja Huga, Rusi pa petdesetletnico smrti Nikolaja Vasiljeviča Gogola. Prvak francoskih pesnikov in genialni ruski realist sta si malo podobna. Gogol je bil sicer v mladih letih tudi šel za nekaj časa v megleno, čudesno kraljestvo sanjave romantike, toda kmalu se je povrnil in krenil na drugo pot, kmalu je segel v sodobno domače in resnično življenje ter je postal mojster nove realistične smeri. Viktor Hugo pa, ki se je v začetku pač nagibal h klasicizmu, je bil tudi pozneje, ko so se mu razbistrili umetniški nazori, celo dolgo dobo svojega življenja in pisateljskega delovanja veren, vnet romantik ter se je povzpel do časti prvega svečenika v hramu svoje boginje. To smer so vsadili v pesnikovi duši menda že vtiski, ki jih je bil sprejel v svoji najnežnejši mladosti.

Rodil se je bil Viktor Hugo l. 1802. v Besançonu. Njegov oče je bil polkovnik, pod cesarjem Napoleonom je postal general. Pesnikova mati, Sofija Trèbuchet, je bila iz znane, kraljem zveste, prevratu in cesarstvu sovražne pokrajine Vendée. Prvih deset let je preživel pesnik zdaj tu, zdaj tam, kamor je baš očeta klicala vojaška služba: deloma na Francoskem, deloma na Laškem, deloma na Španskem, potem zopet na Francoskem. Leta 1867. je bil Hugov oče guverner v Avelinu na Laškem, kjer je imel vedno dovolj opravka s preganjanjem razbojnikov (Fra Diavolo!). V tem času je videl Viktor marsikaj strahovitega in slišal marsikatero čudovito povest iz razbojniškega življenja in tako si je že takrat nabral zalogo romantičnih motivov za svoje poznejše spise; primeri: »Hernani« in »Le roi s'amuse«. Ko je prišel Viktor Hugo l. 1809. s svojo materjo v Pariz, je skrbel general Lahorie po očetovsko zanj in ga poučeval, Lahorie pa se je zapletel v zaroto zoper Napoleona, katero je osnoval general Malet. Lahorie in Malet sta bila zajedno ustreljena l. 1812. Ta dogodba in morda tudi vpliv njegove matere Vendéevke sta vcepila mladeniču sovraštvo do cesarstva. V mladih letih je bil Viktor Hugo pristaš obnovljenega kraljestva, konservativec in legitimist.

Toda dolgo se ni priznal k tej barvi. Nesposobna kraljevska vlada je izgubila na Francoskem kmalu vse zaupanje in spoštovanje ter se je pristudila pravim, iskrenim rodoljubom, katerim se mora Viktor Hugo po pravici prištevati na prvem mestu. Po smrti velikega Napoleona se je začel Hugo navduševati za tega junaka in njegovo nedosežno slavo. Leta 1827. je objavil pesem »Ode à la colonne de la place Vendôme« — odo Napoleonovemu spomeniku na trgu Vendôme. V tej pesmi slavi Hugo Napoleonovo velikost in se obenem odpoveduje royalizmu, s katerim se ni mogel več sprijazniti, tudi ne, ko je po julijevem prevratu (1830) zasedel francoski prestol »meščanski kralj« Ludovik Filip. Čeprav je Hugo iskreno občudoval velikega Bonapartea in bi bilo misliti, da je postal prepričan bonapartist, za princa Napoleona, za »stričevega stričnika«, kakor ga je imenoval, se ni mogel ogreti Hugo, bil mu je najtrdovratnejši nasprotnik. Streljal je nanj strupene puščice v svojih verzih, osobito v pesmih »Chatiments« (Šibe) in »Napoléon le Petit« (N. Mali). Zaradi poslednjega spisa je iztiral Napoleon III. pesnika iz Francoske. Da bi bil prav blizu ljubljene domovine, se je naselil Hugo na (angleškem) otoku Jersey. Od tam je zabavljal marljivo in bičal Napoleonovo gospodarjenje. Bil je in ostal je nespravljiv vkljub vsemu prigovarjanju. Ko so ga nekega dne vprašali, ali bi cesarja sprejel, če bi ga prišel posetit na ostrov, je odgovoril Viktor Hugo ponosno: »Rekel bi mu: »Izvolite vstopiti, tukaj bodite kakor doma — toda jaz grem z doma«. Od julijske revolucije dalje se je priznaval Viktor Hugo k novodobnemu liberalizmu. Pojem liberalizma je izgubil v novejšem času tuintam svoje dobro ime. Ni čuda. Kako so ga ponarejali in kaj vse je postalo iz liberalizma v nekaterih evropskih državah, Bog se usmili! Toda Hugov liberalizem je bil v resnici liberalizem; pesnik ga je izrazil najlepše z blagim izrekom, da nobeden človek nima pravice, siloma držati v svoji oblasti drugega človeka, in da nobeden narod nima pravice, kratiti svobodo drugemu narodu. — Viktor Hugo je menjal sicer večkrat svoje politične in socialne simpatije in antipatije. Iz konservativnega royalista in nasprotnika cesarstva je postal občudovalec Napoleona I., liberalec in odpornik francoskih kraljev. Po prevratu l. 1848. pa ga vidimo zopet v boju zoper bonapartizem. Od l. 1848. dalje se je začel nagibati k demokratizmu in med francosko-nemško vojno je bil naklonjen celo komunizmu, pravijo, morda vsled sovraštva do Napoleona. Nikakor pa se ne more reči, da je katerikrat obračal plašč po vetru in da se je prilizoval svojim Avgustom. Svoje nazore je menjal iz resničnega

prepričanja. V enem pa si je ostal zvest celo svoje dolgo življenje: v iskreni ljubezni do svoje francoske domovine in posebej še do svojega lepega, preljubega Pariza, do »mesta svetlobe« (ville lumière) in »glavnega mesta sveta«, kakor ga »rad imenuje«. Po Napoleonovem padu se je vrnil pesnik jeseni l. 1870. v Pariz, kamor ga je vleklo srce.

Svoj pesniški genij je pokazal Viktor Hugo že v zgodnji mladosti. Chateaubriand je opozarjal čestokrat na Huga, ko je bil še deček, in ga imenoval »enfant sublime«. S petnajstim letom je začel že prav resno svoje pisateljsko delovanje, ko se je l. 1817. potegoval z neko pesmijo za častno nagrado francoske akademije. Hugovo prvo večje delo so »Ode in balade« (1822), ki se kakor njegova poznejša dela, bodisi v vezani, bodisi v nevezani besedi, tudi že odlikujejo po izredni pesniški sili, po pestrih obrazih, po čudovitem vzletu in krasnobujnem jeziku. Lirika se prilega našemu pesniku najbolje, zlasti mu ugaja visokoleteča in doneča oda, ali pa tudi vznesena in obenem zbadljiva politična pesem. Priprosta pesmica, chanson, se mu ne posreči posebno; v le-tej je Béranger pač večji mojster. Razen od in balad je ustvaril Hugo še dolgo vrsto drugih raznovrstnih lirskih umotvorov, med katerimi so najimenitnejši: »Les Orientales«, »Les feuilles d'autoume« (Jesenski listi), »Les chants du crèpuscule» (V večernem mraku), »Les voix intèrieures« (Notranji glasovi), »Contemplations«, »Chansons des rues et des bois« (Po ulicah in po lesih), »Lègende des siècles«, »L'amíce terrible« i. dr. Zgodaj je začel Hugo tudi s povestjo. Izmed njegovih romanov so najslavnejši: »Notre-Dame de Paris« (1831), »Les miserables« (Siromaki), »Les travailleurs de la mer« in »Quatre-vingt-treize« (Leta 1793.). Dandanes, v dobi realizma in naturalizma, so Hugovi romani seveda dokaj pozabljeni. Romanopisca Huga so pač tudi nekoliko zatemnili sodobni resni tekmeci à la Flaubert, Daudet, Zola. Tudi večina Hugovih gledaliških iger se dandanes precej zanemarja. »Cromwell«, »Amy Robsart«, »Marion Delorme«, »Marie Tudor«, »Ruy Blas«, »Les Burgraves« se zunaj Francoske komaj še kje igrajo. Nekatere pa so postale lastnina vseh narodov in so služile za snovi slovečim operam: »Hernani« (Verdijev »Ernani«), »Le roi s'amuse« (Verdijev »Rigoletto«), »Lucrèce Borgia« (Donizettijeva »Lucrezia Borgia«). »Hernani« (1829) se je igral prvikrat v Parizu (Thèâtre français) in je vzbudil nepopisljivo navdušenje. Mladi Hugo se je postavil s tem umotvorom na čelo francoske romantike. Vrhunec Hugovega romantizma je trilogija »Les Burgraves« (1843). Ko se je upri-

zorila ta igra, je propadla dodobra vsled hujskanja nasprotnikov Hugove muze. Pesnik je bil tako užaljen in potrt, da je nehal odsihmal pisati za oder. Zadnjič pri stoletnici pa so prišli baš zopet »Les Burgraves« na oder kot slavnostna predstava.

Huga proglašajo Francozi za svojega najboljšega pesnika in ga prištevajo sploh največjim pesniškim veleumom. Nefrancozom se zdi ta neizmerna slava vendar pretirana, ali tudi drugi narodi radi pritrjujejo Francozom, da je Hugo v resnici bleščeča zvezda na nebu poezije. Skoro sedemdeset let je kraljeval nad francoskimi leposlovci in neizmerno vplival na razvoj novejšega slovstva francoskega. Napram hladnemu klasicizmu je nastopil kot ognjevit romantik in neustrašen novotar. Dasi ni bil on začetnik in osnovatelj romantiške smeri, je postal vendar kmalu on prva oblast v njenem kraljestvu in privedel jo je on do najsijajnejše visočine. Francoski jezik je povzdignil Viktor Hugo do najvišje popolnosti; tako krasne francoščine ni pisal pred njim in po njem dozdaj še nihče. Njegov slog je tako poseben, mikaven, spreten in živobojen, da mu ga ni para v slovstvu francoskem. Škoda, da se Hugu tudi lahko očita po pravici, da preveč išče blestečih in bobnečih izrazov in pestrih obrazov, da preveč hlasta po duhoviti izvirnosti v misli in besedi, da se preveč igra z antitezami in drugimi pesniškimi pripomočki. Njegov »faible« za donečo frazo je seveda precej razširjena francoska narodna slabost sploh, kateri dostikrat bobneča beseda in gledališka gesta nadomestuje žerjavico strasti ali pa toploto nežnega čutila. »The French are always a little on the stage« — Francozje stoje vedno nekoliko na gledališkem odru —, mi je nekoč opomnila Angličanka. — Toda bodi karkoli, pridružili smo se v duhu Francozom s celim srcem, ko so častili pred enim mesecem spomin svojega velemoža — pesnika nevenljive slave, iskrenega rodoljuba, borilca za svobodo in apostola ljudoljubja. Slavnost je bila seveda vredna velikega moža in vredna velikega naroda. Udeležil se je je, posredno ali neposredno, ves narod. Udeležili so se je oficialni in neoficialni krogi, pisatelji, učenjaki, umetniki vsake vrste in tudi zastopniki drugih narodov in dežel. Slavnostna govora sta imela naučni minister Leygues in bivši minister vnanjih del Hanotaux. V Parizu se je Hugu odkril 26. februarja spomenik. Češki narod je poslal k slavnosti odlične zastopnike, ki so jih Francozje sprejeli in odlikovali s posebno prisrčnostjo.

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

VII. Panadžuriška slavnost.

(22. aprila 1876.)

. . . „Подъ байракъ лични юнаци,
напети въ дрѣхи войнишки,
съ левове златни на чело
съ иглянки пушки на рамо
и съ саби-змии на кръстътъ . . .
— — — — — — — — — —
Плетѣте вѣнци и китки,
да кичимъ глави и пушки!“
Христо Ботевъ.

V Panadžúrišču danes zvonovi pojó.
Kaj ljudjé tako trumoma v mesto mi vró?
S hiše vsake zastava vihrá pri zastavi
in po ulicah gnete se glava pri glavi . . .

»Že gredó, že gredó!« — tisoč grl mi kričí . .
Nepregledna se množica mimo valí.
Sred veselega, burnega vika in krika
tam po cesti se pisana četa pomika.

Panadžurišče, tihi balkanski ti kot,
je li sužnjev to tvojih slavnostni sprevod?
In konjíca to raje ponižne je vaše,
ki ponosna, svobodna po ulici jaše?

To ni raja več! Vstaški to moj je Bolgár!
Glej té jezdece čile, pri paru tá par!
In kak gizdavo vzpenjajo konji vratove!
Samí tudi močí sedaj čutijo nove?

Pop Nedeljko! Kak viteško v sedlu sediš!
A v desnici se visok leskeče ti križ!
Jezdeč, jeli, še nisi procesije vodil?
Kakor raja si turška navadno peš hodil!

Za Nedeljkom dolg jaše tovarišev roj,
v oblačilih cerkvenih duhovnikov broj;
ko junaki hajduki na konjih sedijo,
evangelje in handžarje v rokah držijo.

Grujo Banski, pogumni vstaš-arhierej,
svečeništvu na čelu sám jaše naprej;
zlatotkani, najlepši plašč danes odel je;
le ob velikih praznikih mašo v njem pel je.

Slava, Rajka Georgjeva! Prapor ta tvoj
prapor svet je, ki z nežnoj držiš ga rokoj!
Kak umetno nam v svili si težkí ga stkala,
domovini, svobodi si ga darovala.

Krasna, dražestna, Rajka si mlada zares!
Ali danes si resna ko kerub z nebes!
In ko jašeš na sivcu, junaška devica,
plemenita se zdiš mi bolgarska carica! . .

Par za parom . . . Brez konca se vije sprevod.
To ní križev — do zmage veseli je pot!
Čuj, in pesmi po poti se orijo glasne,
o svobodi pojó davorije prekrasne . . .

Ognjevite popevke hajduki pojó,
na dno pekla proklinjajo sužno igó;
a s hajduki vsa ulica živa prepeva,
kakor grom do Balkana ta himna odmeva.

In brez konca še vrste se vlečejo mi,
pod jahači pa konji rezgečejo mi . . .
Prapor Rajkin nad četami beli se dviga,
žar osvete, navdušenja v srcih podžiga.

Par za parom . . . Kdo jezdec pa tam-le je to?
Glej, obrača se vanj sedaj vsako okó!
Žrebec iskri na zadnji se vzpenja mu nogi . . .
Kdo junak je ta lepi, oblastni in strogi?

Glavo ruso črn krije mu visok kalpák,
lev zlat sveti na njem se mu, narodni znak.
Uzdo krepko drží in nateza v levici,
handžar brušeni, goli on suče v desnici . . .

»Živel, vojvoda Benkovski, vstaški glavár!«
»»Urá, duša hajdukov, bodoči naš car! . .««
In ustavil je konja . . . Grmijo pozdravi . . .
Reče vojvoda svojim rojakom in pravi:

»V boj, Bolgari! Napočil osvete je dan!
V prah sedaj mora pasti naš stari tiran!
Prikipelo trpljenje je naše do kraja . . .
Naprej! V boj za svobodo, podjarmljena raja!«

In zvonovi zvonijo in pevci pojó.
In razlega krik bojni se v Srednjo goró . . .
Lepa Rajka, hajduška junaška je vila
v Panadžurišču puntarski prapor razvila . . .

VIII. Baj Stančo.

(7. maja 1876.)

. . . „Защо и какъ съмъ загиналъ
и какви думи издумалъ
прѣдъ смъртьта — — — — —
— — — — смърть юнашка . . .“
Христо Ботевъ.

Šumí zeleni Vid, šumí . . .
Iz Tetevena sred noči

po cesti speje Turkov roj . . .
In koga tirajo s seboj?

»Naprej, baj Stančo, le naprej!
Kje biva Benkovski, povej!«

»»Kaj vojvoda pač naš vam mar?
Jaz ne izdam vam ga nikdar!««

»Naprej! Še predno vstane dan,
dospeti moram v Balkan!

»V votlinah Črne skale tam
si danes skril ga — kje, veš sam!

»Do tja nam zdaj pokažeš pot,
pokažeš nam hajdukov kot!

»Naš bo upornikov glavár,
ki vstaje je podžgal požar,

ki kriv potokov je krví
prelite té minule dni! . .«

Šumí v prepadu bistri Vid,
most črezenj pnè se kamenit . . .

»Če vojvodo nam izročiš,
dar bogat ti od nas dobiš!

»Če ne — na mestu jatagan
poseka te! Naprej v Balkan!«

»»Ubog pastir sem le, ovčár!
a bratov ne prodam nikdár!

»»Ne, za zlató jaz ne prodam
junaka Benkovskega vam!

»»Kam skril sem vojvodo nocoj,
ta tajnost pojde v grob z menoj!««

In skočil je v prepad z mostú.
Baj Stančo se ubil na dnu.

Kje skril je vojvodo, molči . . .
In črezenj bistri Vid šumí . . .

IX. Baj Vuljo.

(12. maja 1876—1886.)

„Запѣй, какъ братъ брата продава!"
Христо Ботевъ.

Tukaj! . . Tukaj počijmo si, bratje!
Ni utrudil li vas že Balkan?
Kakšen krasen izlet v to pogorje,
kakšen jasen nam smeje se dan!

In posedli po trati smo mehki.
Bukov gozd okrog nas zelení;
po goščavah prepevajo ptiči,
potok globok pod nami bučí . . .

Vse, ah, vse kakor nekdaj! Nad nami
se razpenja še isto nebó!
Ah, in iste planine, doline
in dobrave mi vidi okó . . .

Vse, oj, vse kakor nekdaj . . . Le Turek
danes tod že ni več gospodar!
In nič več ne preganja tod raje . . .
Ej, sam svoj je gospod zdaj Bolgár!

Je-li, Vuljo, ti sivi baj Vuljo!
mnogo videl ti svoje si dni!
Videl vstajo si našo in videl,
kak preliva naša se kri . . .

Si li poznal hajduke-mučence?
Hrabri Benkovski bil ti je znan,
slavni vojvoda borcev bolgarskih?
Znan poslednji njegov ti je dan?

»Čul o vojvodi našem sem mnogo . . .
Čul sem tudi, kako je bil pal . . .
Da, da . . . Pravili so mi sosedje . . .
Nekdo bil ga je Turkom izdal!«

Veš li, kje je to bilo, baj Vuljo? . .
»Tu nekjè, se mi zdi, tu nekjè
ustrelili so bili ga Turki,
bašibozuki tistega dné . . .«

Ali kdo ga izdal je, baj Vuljo?
Kdo bil ta Iškarjotov je sin?
Vidiš, to si pozabil nemara . . .
Naj pa jaz ti osvežim spomin!

Pred desetimi bilo je leti!
Pred desetimi leti . . . Pomlad . . .
Izpod jarma je raja bolgarska
htela dvigniti žuljavi vrat.

In naš Benkovski vodil junake
zoper Turke v krvavi je boj . . .
In premagana bila je raja
in premagan bil slavni je voj . . .

Pred desetimi leti, baj Vuljo!
O, če spomnim zdaj strašnih se dni,
ves se stresem, telo mi drgeče,
ledení mi po žilah se kri . . .

Tudi tí že trepečeš, baj Vuljo!
Je-li, grozen pač ta je spomin,
ko moril je upornike hrabre
in trpinčil jih divji Turčin! . .

Pred desetimi leti! . . . Spomladi . . .
In pobegnil bil semkaj v Balkán
je s prijatelji Benkovski, vodja
pa se skrival tod noč je in dan . . .

Noč in dan po gozdovih, votlinah
ko obstreljena, plašna divjad . . .
Bašibozuk povsod za petami
in sovražnika hlad in pa glad . . .

In tedaj se pridruži beguncem
v teh gozdovih prileten ovčar;
pogostí jih in vodi po potih
jih neznanih ta brat naš, Bolgar . . .

Pa jih vodi in vodi . . . Ko pride
do brví na samotni tam laz . . .
Ali kaj mi trepečcš, baj Vuljo?
Kaj bledi ti takó zdaj obraz?

Ko so stali hajduki nesrečni
in pa Benkovski sredi brví,
bašibozukov roj iz grmovja
na begunce namah ustrelí!

Vsi so padli — izdani, prodani!
Padel Benkovski slavni je tam . . .
Samo jeden ušel je svinčenkam
in se rešil . . . To jaz sem bil sam!

Tukaj, tukaj se to je zgodilo!
Da, prav tukaj-le tisti je laz! . . .
Ali kaj mi trepečeš, baj Vuljo?
Kaj mrtvaško je bled tvoj obraz?

In kdo bil nas prodal in izdal je?
Ne spominjaš že nič več se mar? . . .
Tí si bil Iškarjot naš, baj Vuljo!
Tí si tá izdajalec-ovčar! . . .

»Jaz sem bil izdajalec! . . . Resnica!
Jaz prodal sem vas vse bil tedaj!
Jaz izdal sem bil vojvodo Turkom . . .
O, gorjé mi, gorjé mi sedaj!

»Vreden nisem, da gledam še solnce . . .
Ustrelite na mestu me tu!
Kjer izdihnil je Benkovski slavni,
duša moja naj najde mirú!«

Ne, baj Vuljo! Ti moraš živeti!
Mi ne maramo tvoje krví!
Kazen bodi življenje ti sámo,
in do smrti naj vest te skeli!

A. Aškerc.

Pesnik fra Grga Martić.

Ob osemdesetletnici njegovega rojstva dne 5. februarja.

Za »Ljub. Zvon« spisal Veljko Obradov. (Bosna.)

(Konec.)

petem spevu opisuje pesnik boj na Grahovem. Človeka pretresa strah, koliko se je prelilo tu drage slovanske krvi za »krst časni i slobodu zlatnu«. Diviti se moramo samo junaštvu obupane raje, katera se bori proti nečloveštvu svojega večstoletnega sovražnika. Ali dajmo zopet besedo pesniku in čujmo, kako nam slikovito predočuje sokob raje s Turkom:

Dvie se ljute zakvačile[1]) guje,[2])
dva se k' kraju izturila[3]) druga,
goloruka oba, neoprana.
Zar[4]) oružja ni imali nisu,
ili su ga iztrunili[5]) kleta,
ter se grle[6]) po pleća junačka,
i kako se tište[7]) na srdašca,
sve jim vite[8]) popucuju grude;
koliko l' se mašu[9]) milovanjem,
sve jim zglavci[10]) u povoru[11]) škriplju.
Gonaju se po ledini ravnoj,
zubma sieku, rukom sažimaju,[12])
a nogama zemlju prioraju.
Obe ljute pocikuju[13]) guje,
obe pjenam zapjenile gustim;
jedna biele uzriguje same,
druga hripa biele i krvave;
onoj težko, koja obe mieša,
i s golom će skoro hroknut[14]) krvlju.

[1]) Zakvačiti se, spoprijeti se; kvaka ali kuka (kljuka). — [2]) Guja ali zmija, kača. — [3]) Izturiti, ausstossen. — [4]) Zar (v vprašanju), ali, kaj. — [5]) Iztruniti, herausstöbern. — [6]) Grliti se, objemati se. — [7]) Tištati se, tiskati se, stiskati se. — [8]) Vit = vitek. — [9]) Mašiti se, greifen. — [10]) Zglavak, vka, pl. zglavci = člen, členek. — [11]) Povor, lednica ali hrbtenjača, hrbtišče. — [12]) Sažimati, die Achseln zucken, ožimati. — [13]) Pocikivati, pociknuti, vpiti, kričati. — [14]) Hroknuti, hrokati, čem, grunzen, u grlu bljunuti.

Goniše se ravno i prijeko;
al' se neće nijedan da svali,
jer se svaki svojom majkom hvali.
Al' jim majke nebile jednake:
Kakvu koji sisu[1]) podojio,
onako se zemlji poklonio.
Hrdnu[2]) njeki o ledinu tvrdu
i kako je upao lagahno,
pola[3]) rake sebi izkopao.
Ja sam mnio da je besa bila,
do prvoga na tle pohrvanja,[4])
pa da će mu ostaviti glavu;
al' oni se i prili[5]) o nju.
Da si mi se prigodila[6]) vilo,
gdje suparnik ukla[7]) suparnika.
Bijelijem zubma izpod vrata,
i tvom bi se sgrstilo[8]) srdašcu . . .
Nek hrvanje, pa neka i klanje;
Ma kako se ne poplaši kivan,[9])
da se groznom neotruje krvlju
od pogani[10]) protivnika svoga,
kada mu je poloka[11]) iz vrata
ko iz tikve[12]) dušak vina rujna;
i to mu bje napojnica trudu,
da mu nije hrvanje zaludu.[13])
Tko bijahu te dvie guje ljute,
dva hrvača i delije[14]) krute?[15])
Za dolnjega neka pita majka,
a gornjega Lovćen[16]) zna junaka.

Str. 229—231.

[1]) Sisa, sesek. — [2]) Hrdnuti, hrnuti, hrdati (hrdnu je aorist): biti, tolči, lupnuti (lopniti), udariti o zemlju, povaliti. — [3]) Pola, f., polovica; pol groba si je izkopal. — [4]) Hrvati se, rvati se, rvem se, ringen; rvač der Ringer. — [5]) Preti se, prijem se, parbiti se, inaditi se; prepirati se. — [6]) Prigoditi se, prikazati se, (dogoditi se, slučiti se). — [7]) Ukla je aorist od glagola uklati, zaklati. — [8]) Sgrstiti se ali sgaditi se; bilim movere. — [9]) Kivan, vna, vno, der etwas wider einen auf dem Herze hat, iratus alicui. — [10]) Pogan, ni f., blato. — [11]) Polokati, poločem, posrkati, posrebati, kakor pes popiti. — [12]) Tikva buča, der Flaschenkürbis, posoda, iz katere pijo vodo, vino. Nekdaj so Srbi v takih tikvah tudi nosili smodnik ob pasu. — [13]) Zaludu, badava, zaman. — [14]) Delija, Leibsoldat des vezir, vojnik, junak. — [15]) Krut = debel. — [16]) Lovćen je planina v Črni gori.

V vsej svoji pesniški veličini pa se je pokazal Martić, ko nam predočuje bojno polje Grahovo po tem krvavem boju. Šesti spev je najkrajši, pa tudi najlepši. V tem spevu opisuje Martić smrt kot osebo, in sicer takole:

Po pol dola crna baba šeta,
baba crna u crnilu crnu,
ona šeta, ništa joj nesmeta.[1]
Kosu nosi[2] o ramenu svome,
da što s kobi, da pokosi njome,
ruke grablje,[3] da grabi za njome
i vrč ijeda[4] za lijeka prieka.[5]
Str. 266.

Evo kaj dela ta baba:

Baba vreči, a dolina ječi;
baba leše[6] po ledini valja,
mniš ona je vidarica[7] stara,
pa junakom težke rane blaži,
ali ona, ima l' još tko, traži,
da mu gorcih trebuje ponudah,[8]
pa ga žučju i čemerom[9] davi
i kosierom[10] oko vrata gnjavi.
i. t. d. Str. 266.

Poleg babe gredo še volkodlaki, da izpijo krv iz junakov; gredo volkovi, da se najedo konjskega mesa; na polje so prileteli orli in gavrani, da se tudi nasitijo; prilezle se strupene kače, da se tudi one najedo junaških src; a vse to se vrši v temni, črni noči. Hvaležni narod se je spomnil svojih mučenikov, pokazal je svojo hvaležnost in je postavil na tem bojnem polju cerkev Trisvetnico.[11]) Pesnik pravi:

Nije slava konju ni junaku,
več' čestitu Spasovomu danku,[12])

[1]) Smetati, ovirati. — [2]) Kosa, f., pomenja tudi lasé, — [3]) Ruke grablje, roke so grablje. — [4]) Ijed, ijeda, m., jed, m., otrov, gnev, — [5]) Prijeki, a, o, nächste, na pr. prijeki lijek (zdravilo). — [6]) Leš, m., to se pravi o mrtvem človeku, osobito ako leži kje na polju, n. pr. može se preći s leša na leš. — [7]) Vidarica ali ljekarica, vidati = lečiti, zdraviti. — [8]) Ponude f. pl., kar se bolniku ponuja za jesti. — [9]) Čemer, m., strup, venenum, ira, aegritudo. — [10]) Kosijer, m., vinjek, (das Rebenmesser). — [11]) Spasov dan, Spasov danak, Vnebohod. — [12]) Nebog = siromašen, ubog.

gdje nebogu[1]) sjerotinju spasi,
i viteštvo vitezovah glasi.

Str. 271.

S šestim spevom se završuje bojno delo, zato je treba sedmi spev odstraniti iz tega epa. Sedmemu spevu je namreč naloga, da spoji ž njim naslednji ep.

Prihajam sedaj k tretjemu epu, kateri zavzema v izdaji »Osvetnikov« četrto mesto. Ta ep se razlikuje od prvih dveh v tem, da je pesnik poskusil v njem zvezati stihe z rimami, in sicer jako enostavno in enoglasno, kar bi se dalo predočiti s črkami: aa, bb, cc, čč, dd itd. Navzlic temu pa je ta ep, kar se dostaje epske tehnike, najdovršenejši, ker iz njega ni treba odstraniti ni enega speva, dočim nepristranski ocenjevatelj mora iz prvega epa izpahniti prva dva speva, a iz drugega poslednjega. Omenjene, rekli bi, prisiljene rime so zavedle pesnika, da je bil primoran ravno radi tega navadni jezik nadomeščati s pretiranim umetnim jezikom.

V rečenem epu nam opisuje pesnik silno izprijenost turških sodnikov in njih nečloveško postopanje s tužno rajo. To nam predočuje pesnik toli verno in živo, da človek gotovo misli, da ne čita mrtvih besed, nego da gleda žive osebe in da posluša žive besede. Kako tužna je bila raja, vidimo iz naslednjih stihov:

Crno nosi porušenik[2]) ruho,[3])
lakti vire,[4]) vjetri[5]) mu pazuho,
proz[6]) opanke pukla peta zija,
a proz kapu gnjidav pram se vija,
crieva steže, da na glad ne reže,[7])
i obraz mu blied i škorav[8]) kaže,
kô li kruha bez prismake[9]) smaže.[10])

Str. 469.

Potem opisuje derventskega sodnika, Mahmud kapetana, človeka, v čigar srcu ni nobenega človeškega čustva ni za svojo obitelj a kamoli za bedno rajo. Evo, kakšen je ta sodnik:

---

[1]) Trisvetnica, cerkev na Grahovcu, namenjena od trojne osvete; ne vem, ali je bila sezidana. — [2]) Porušenik, ožaloščenik; porušiti, in Trauer versetzen, potem pomenja zerstören. — [3]) Ruho, n., tudi ruo, ruvo, obleka. — [4]) Viriti, im; komolci gledajo skozi raztrgano obleko. — [5]) Vjetriti, veter piha (duha). — [6]) Proz, kroz, črez. — [7]) Reziti, ein wenig angenehm beissen. — [8]) Škorav — runzelig, n. pr. platno, preja. — [9]) Prismaka (prismakati, zubeissen zum Brote), t. j. omršaj, m., koščck mesa. — [10]) Smazati, pojesti; n. pr. smazao čitavo jagnje.

Sjedi srda[1]) u svili i zlatu,
na stoljištu srebrom populatu[2])
krupna[3]) glava kanoti[4]) bundava,[5])
iz nje vrieju dvije oči vrane,
a njih kriju vedje neubrane; —
gledaš lava, gdjeno zubi škripa,
strah te tuši,[6]) groza dušu štipa . . .

Str. 469.

In kakšno zabavo ima ta sodnik:

Kad krv ćudne[7]) tad mu bave[8]) sluge
iz tavnice kojeg mučenika,
ja l' dužnika, ja li pizmenika,[9])
turi[10])) vrelo v njedra mu jaje,
prži[11]) jaje, sužanj poigraje,
pržar njemu sladak smijeh gradi,[12])
dok se vruće jaje ne ohladi.

Str. 475.

Ta nečloveški sodnik je lovil rajo, a sama raja mu je morala pri tem pomagati. Ako pa ni mogel ujeti kristjanov, jezil se je neizmerno Mahmud kapetan, dolžil je rajo in jo kaznoval. To so bile redne gonje, kako so Turki lovili hajduke. Mahmud kapetan je dal enega hajduka obesiti strmoglavce. Mojstrski nam pesnik slika junaštvo krščanskih hajdukov Kike in Zelića; živo nam predočuje njiju hajduško življenje v gozdovih, proslavlja njiju plemenitost, s katero sta zaupala »turški« besedi, ter nam naposled opisuje njiju tragično smrt, kateri je iskati primera v zgodovini. Kiko in Zelić sta morala propasti in umreti, ker sta hotela osvetiti na Turkih nasilstvo, katero je zadavala raji turška — pravda! Radi tega pa sta vredna ta hajduka junaka, da ju slave potomci kot požrtvovalna narodna mučenika.

To se pripoveduje v šestem spevu. V sedmem spevu pa pripoveduje pesnik, kako nesrečno je poginil derventski sodnik Mahmud kapetan, kateri se je po narodni pripovedki pretvoril v volkodlaka.

[1]) Srda, f. (laskavo) die Erzürnte. — [2]) Na drobno urešen. — [3]) Krupan, pna, pno, debel. — [4]) Kanoti, kakor. — [5]) Bundava, f., tudi bundeva, buča. — [6]) Tušiti, moriti, ubiti. — [7]) Ćudnuti, concupiscere, zelo želeti; ta beseda se nahaja samo pri Martiću. — [8]) Baviti pomenja tu prignati, priganjati. — [9]) Pizmenik, m., maščevanja željni. — [10]) Turiti, vreči, položiti, potisniti. — [11]) Pržiti, na ognju peči (pražiti); pržar, tisti, kdor kaj na ognju peče. — [12]) Graditi smeh, vzbujati smeh.

To bi bil na kratko životopis in izvestje o književnem delovanju pesnika Martića in o vsebini poedinih delov »Osvetnikov«. Želimo, da nam kdo obširneje opiše življenje in temeljiteje oceni delovanje pesnika Martića. Škoda, da izginja zmisel za narodno junaško pesništvo, kakor tudi za epsko poezijo sploh, katera je osnovana na tem vzoru, in se Martić, kar po pravici trdimo, ne uvažuje toliko, kolikor zaslužuje. Mi smo govorili samo o I., II. in IV. delu »Osvetnikov« in smo rekli, da so ti trije deli najznamenitejši umotvor Martićeve muze. Iz teh epov si je spletel Martić lovor-venec, kateri nikdar ne uvene; ž njimi si je sam postavil spomenik stalne vrednosti in zaslužil slavo prvega hrvaškega epskega pesnika v narodnem duhu.

(Iz hrvaškega rokopisa prevedel in predelal *A. Trstenjak.*)

Vesna.

Že zelena je ledina,
že zeleno vse je polje,
in na njivi brazde reže,
seje kmetič zlate volje.

Na poljane, na dobrave
vesna cvetk je natrosila
in drevesa je svečano
z venci belimi ovila.

Vesna sveta, sij v srcé mi
kamor sejem zrna zlata,
da vzkalé, se oplodé mi,
da bo žetev mi bogata!

C. Golar.

Glej, zvončki so že vzklili . . .

Glej zvončki so že vzklili
na beli dan,
vzklili so in zazvonili
črez širno raván:

»Za nami, za nami življenje
silno šumi,
za nami so svetli dnevi
in jasne noči.

Za nami črez polja zelena
ljubezen gré,
in topli nje dihi v življenje
rože budé . . .«

In dalje zvonijo . . . zvonijo,
črez tiho plan . . .
Jaz čakam te; pridi, ah pridi,
moj lepi san!

A. Gradnik.

Volja.

Drama v štirih dejanjih. Spisal Etbin Kristan.

Osebe:

Ivan Mrkulin, profesor (56 let).
Franjo, njegov sin (30 let).
Marica, } njegovi hčeri (22 let).
Ljubica, } njegovi hčeri (20 let).
Margarita, njegova druga žena (28 let).
Julka Vrtnikova, privatna uradnica (26 let).
Edvard Gospodar, nadporočnik (30 let).
Mirko Grabar, slikar (25 let).
Milan Slavec, glasbenik (32 let).
Pestunja.
Meraviglia.
Gospa Erbarjeva.
Gostje, natakarji, gostilniški pomočnik, vratar.

Drama se vrši v Trstu (četrto dejanje v nekem morskem kopališču) v našem času.

Prvo dejanje.

Salon pri Mrkulinovih. Vrata: ena v ozadju na sredi, ena na desni, dvoja na levi. Zadaj desno in levo od vrat po eno visoko okno. Skozi vrata v ozadju se pride na balkon. Razgled po morju.

Vsa oprava je dragocena in moderna. Tapete in prevlake na pohištvu so v modernih barvah. Ob vhodu na desni ter ob vsakem oknu po en stol brez naslona. V ozadju v obeh kotih male mizice s cvetlicami. Na levi med obojimi vrati visoka ura, poleg nje na vsaki strani dekorativna posoda. Na desni bolj v ozadju ob steni pianino; poleg njega na eni strani predalo za note, na drugi stolič brez naslanjala; enako pred pianom. Levo v ospredju garnitura: miza, divan, fotelji; desno vitek stebrič iz marmorja z malim kipom Venere; nekoliko bolj v sredi mizica za smodke. Na levi, povsem spredaj gugalnik. Ob steni klopica. Po tleh preproge. Po stenah slike in dekorativni krožniki.

Vsa okna in vrata v ozadju so zagrnjena. Najprvo je teman težak zastor, ki pokrije celo okno, odnosno vrata à la »store«; vrhu tega bele čipkaste zavese; to je skupaj aranžirano na traku, da se z enim potegom lahko okno popolnoma zagrne ali pa razgrne. Nad tem je dekoracijski zastor, ki je ob straneh jako ozko naguban, spodaj pa široko aranžiran, tako da pride lahko kar največ svetlobe v sobo, kadar je okno razgrnjeno.

S stropa visi velika svetiljka; na njej gumb za električni zvonec.

Na enem naslanjaču leži moški klobuk in palica ekscentrične oblike. Na mizi nekoliko knjig.

Po leti, proti večeru. — Vrata na balkon so odprta, ali popolnoma zagrnjena, ravno tako okna. V sobi je tema. — Na mizi stoji vaza z opojno dišečim cvetjem.

Marica igra na pianinu »Prihod romarjev« iz »Tannhäuserja«.
Franjo je na balkonu, ali ne vidi se ga, ker je zakrit.

Edvard (pride z desne): — Klanjam se, gospodična. (Marica leno pokima in igra dalje. Edvard položi čepico na stolič pri vratih in stopi počasno proti pianinu; v tem slači rokavice.) Kako se izvolite počutiti? (Marica lahno skomizgne. Edvard postoji hip, potem gre počasi proti uri, vzame svojo uro iz žepa in ju primerja.) Eh — dolgočasna vprašanja — kaj ne? (gre zopet k pianinu in sede na stolič).

Marica. Oh! Stara novica! (Premor.)

Edvard. Kje pa je Franjo?

Marica. Tam. (Pokaže z glavo proti balkonu.)

Edvard. Se tudi dolgočasi?

Franjo (pride z balkona). Kaj novega?

Edvard. Ne vem ničesar. Razen tega, da mi boš v novembru lahko čestital. Postanem stotnik.

Franjo. O — skoro vsak nadporočnik postane stotnik. To ni nič nenavadnega.

Edvard. Ne, nič nenavadnega. (Poda Franju z afektovano nonchalanço roko, ne da bi vstal.) Kaj loviš sedaj nenavadnosti?

Franjo. Jaz? . . Pa! . . Da se ti sanja kaj takega! V nenavadnosti sploh ne verujem. Nič ni nenavadno. (Vzame smodko z miznice, jo počasi odreže in prižge.) Ali ne maraš kaditi?

Edvard. Pa mi daj eno! (Franjo vzame drugo smodko, jo odreže, ter jo da Edvardu, ki si jo sam prižge.) Kam pa greš nocoj?

Franjo. Kaj vem? (Sede v gugalnik.)

Edvard. Pri Bazettiju igra ženska kapela.

Franjo. Fadesa!

Edvard. Seveda. Pa kaj bi počeli? — Sicer pa . . . vse skupaj je neumno . . . Pa . . .

Marica (vstane od pianina in sede na zofo, tako da bolj leži, nego sedi). Ali veste, kaj se mi zdi?

Edvard. Kaj pa?

Marica. Da smo pravzaprav igrače in nič drugega.

Franjo. Hm.

Edvard. Vi mislite tako?

Marica. Mislim. Ali menite, da smo kaj drugega?

Franjo. Oh, le nikar ne začni filozofirati! To je še bolj dolgočasno. In ni originalno. Saj znaš samo plagirati tuje misli.

Marica. Tvoje!

Franjo. Moje . . . Naposled ne vem, kaj treba tebi sploh filozofirati? Ženska — dekoracija na svetu. (Marica skomizgne.) Edvard, ali se ganeva?

Edvard. Pojdiva! Se že kaj zmeniva po poti.

Franjo. Bien! (Vzame klobuk in palico z naslanjača, Edvard pa čepico.) Morda se še vrneva.

Ljubica (pripoje):

. . . . . na zelene travnike;
je vso trav'co pomorila
in te . . .

Oha! Ali prihajata ali odhajata? . . Pa glej no, kako je tukaj temno! Kaj ne veste, da je zunaj še dan? Prav najkrasnejši je. (Razgrne hitro zastore na oknih in vratih.) Vidi se morje. Večerna zarja obliva nebo.) Vidite, kako je krasno! Pa se zapirate v to temo.

Marica. Otrok!

Ljubica (poredno). No, veš, tudi vam ne bi škodovalo, ako bi bili še malo otroški. Vsem skupaj. Bolje bi že bilo, nego da se držite (porogljivo), kakor da res nosite težo stoletja na plečih.

Franjo. Pojdiva!

Edvard (se leno pokloni). Gospodični . . ! (Odide s Franejm.)

Ljubica (udari z dlanjo ob dlan). Bravo! To so ljudje! . . To imenujete življenje! (Vidi se zahajajoče solnce.) O, poglej vendar, poglej, Marica, kako je krasno! To rdeče solnce, kakor ogenj! Ali pa kakor sreča.

Marica. Ali pa kakor tvoje fantazije.

Ljubica. Ali pa kakor moje fantazije! Oh ti, ali nisi imela nikdar fantazij? Jaz jih imam vse polno. In vse cveto kakor solnce, kadar vzhaja ali pa kadar zahaja.

Marica. Hm, otroške fantazije!

Ljubica. Oh no! Nikar se ne delaj tako preklicano modre! Saj to sploh ni modro, samo dolgočasno je. Pa kaj mi praviš vedno »otrok«? Dve leti sem mlajša od tebe.

Marica. Kaj ti veš o življenju?

Ljubica. Nič, nič nič! In prav to je imenitno. Vem, da živim — in pa še nekaj. Ali veš kaj? (Marica jo pogleda.) Da hočem živeti, veš! Vi pa se vsi tako držite, kakor da ne marate živeti. Ha — kaj pa ti veš o življenju? (Sede na naslanjač.) Saj še nisi živela. Samo na svetu si bila, to je vse!

Marica. Misliš?

Ljubica. Ali misliš, da zato bogve kako poznaš življenje, ker si zaročena s tem Edvardom?

Marica. Pustiva to!

Ljubica. Zakaj? Sedaj mi je prišlo na jezik in štirinast dni bi me srbelo, ako ti ne bi povedala, da mi tvoj Edvard prav nič ne ugaja.

Marica. Eh, moj Bog! Kaj tebi ugaja ali pa ne ugaja!

Ljubica. Dobro, dobro! Je že prav! (Vstane ter sede na drugi naslanjač, da je bliže Marici). Veš kaj? Sedaj ti pa povem še nekaj... No, ali nisi nič radovedna? .. To mi je ženska! Niti radovedna ni. (Temni se.)

Marica. Pa govori, ako res ne moreš molčati.

Ljubica. Seveda ne morem. Ali samo slepo ne maram govoriti. Poslušati me moraš.

Marica. Saj poslušam. Moj Bog, ali se morem ubraniti?

Ljubica (nežno). Ne tako, Marica. Vidiš, saj sva vendar sestri. (Nagne se k njej pa ji boža lase.) Poslušaj me enkrat tako... tako... ne vem, kako naj ti povem. Tako kakor prava sestra. Saj te imam tako rada!

Marica (prisiljeno). Kaj pa zopet ta sentimentalnost?

Ljubica. Ne, ne, saj ne čutiš tako, kakor govoriš.

Marica. Kaj pač veš!

Ljubica. O, marsikaj. Vem na primer, da nisi taka, kakršno se delaš.

Marica (naglo vstane). Pusti me!

Ljubica (tudi vstane). Ne, ne, Marica!

Marica (stopi nekoliko korakov na stran). Ljubica! Ne muči me!

Ljubica. Oh, ne muči! .. Saj te nočem mučiti. Ali glej — kaj ne bi bilo bolje, da bi si razbremenila srce? Ali naj ostane vedno tako?

Marica. Kaj naj ostane? Kako naj ostane?

Ljubica. Tako — tako temno, tako pusto. Pri nas je vedno tako. Zunaj sije solnce, da se vse smeje v tisti krasni, živi svetlobi; pri nas pa zagrnemo okna, da se le ne bi prikradel žarek solnca tudi v naš mrak. Franjo in pa Edvard sta zavlekla tisto neumnost v našo hišo, da življenje ni vredno življenja, pa mislita, da se jima mora vse pokoriti. Franjo sam se vlači kakor jesenska megla šele, odkar je bogastvo v hiši. Edvard — no, Edvard! To je res taka lutka. Ali ti — ti nisi taka. Zakaj se klanjaš njunim navadam? Zakaj dovoljuješ, da te nezmiselnost tiranizuje? Zakaj ubijaš sama v sebi življenje?

Marica (zaihti). Iz žepa potegne robec, pa si zakrije oči. Slaba je, kolena se ji šibe, končno pade na naslanjač.

Ljubica. Marica! Marica! Ali sem te užalila? (Pristopi k Marici.)

Marica. Moj Bog, moj Bog! Tako sem nesrečna!

Ljubica. Vidiš, to sem vedela. Zakaj mi nisi povedala? Zakaj te nisem že zdavnaj vprašala?

Marica. Kaj bi pomagalo? Saj ne more biti drugače.

Ljubica. O, kajpada! Kaj ne bi moglo biti drugače? Vse je lahko, kar hočemo, samo voljo moramo imeti. — Spomni se, kako smo živeli prej. Kako je bilo svetlo, kako lepo! Sedaj pa je tako mračno, odkar lazi tista bedasta filozofija po hiši, ki ni nič drugega nego slabotna laž. Zdi se mi, da sem edina, ki še živim v hiši in ki sem zdrava. Vi pa ste vsi bolni. (Stemnilo se je popolnoma.)

Marica (strastno). Moja usoda! Ta grozna usoda! . . Nezmožna sem misli. Vse se mi vrti v glavi . . . Ah, Ljubica, ne veš, ne razumeš, kakšen duh straši po naši hiši. Najrajša bi ti rekla: Beži, beži iz te proklete hiše . . ! Ali nobene moči nimam več . . .

Ljubica (vstane). Kaj pomeni to, Marica?

Marica. Nič, nič.

Julka (pride). Dober večer! Buona sera! . . No, lepo. Pri vas je tema kakor v peklu, kadar ugasne ogenj pod kotli. Ali ne veste, da je večer?

Marica (se sili, da bi bila mirna). Da, pa res. Čisto se je zmračilo.

Julka. In ve dve nista niti opazili tega?

Marica. Res da ne.

Ljubica. No, to takoj uredimo. (Pozvoni. Potem Julki.) Kaj pa ti?

Julka. Trudna sem, da mi kosti pokajo.

Ljubica. Čemu pa tedaj stojiš?

Julka. O, hotela sem samo malo pogledati, pa zopet oditi.

Ljubica. Kam pa se ti tako mudi? (Služkinja prinese svetiljko ter jo postavi na mizo, pa zopet odide.) Posedi malo!

Julka. No, bodisi — trenotek. (Sede na zofo, Ljubica pa na drugi naslanjač.) Ali si že bila v umetniški razstavi, Ljubica?

Ljubica. Ne še. Zakaj pa vprašaš mene?

Julka. Zakaj tebe? Ker bi ravno tebe zanimala.

Ljubica. Zakaj?

Julka. Veš, Grabar je tudi izložil nekoliko slik.

Ljubica. Grabar?

Julka. Da. Med drugim tudi neko —

Ljubica. Diano.

Julka. Odkod pa veš?

Ljubica (poskoči in tleskne z rokama). To sem jaz! To sem jaz! Kaj pa ne bi vedela! Saj sem jaz!

Marica. Ti? Tista Diana?

Ljubica. Da, da, da! O, le glejte, le! — Veste, mene to nič ne ženira. Da, mene je slikal in gotovo je slika dobra . . . No, pa če hočete vedeti . . . rad me ima, da, in jaz ga imam tudi rada.

Julka. To je pa nekaj novega.

Marica. Zares.

Ljubica. A, kaj! To bi bila že davno lahko vedela, Marica, a doslej si ti nisem upala niti povedati. Saj sem šele danes spoznala, da še živiš. (Sede.)

Julka. Da živi? Opazila si torej nekaj, česar sploh ni.

Ljubica. Kaj pa bi to bilo?

Julka. Eh, no — kdo pa sploh živi? Vsaj tukaj, v našem krogu? . . Nihče, nihče. Tukaj smo, rastemo, vegetiramo — a živimo? Ne!

Ljubica. Tudi ti?

Julka. Tudi jaz? . . Prosim te! . . Sploh mi že vse preseda. Moje življenje! Od jutra do večera se ubijaj s črkami in s številkami, piši, računjaj, beleži — deset rok bi potrebovala, da opraviš vse, in vendar nisi nikdar gotova z delom. Zjutraj, ko vstaneš, misliš, da je res kaj življenja v tebi. Zvečer, ko se dvigneš od pisalne mize, pa čutiš, da si še slabejša reč nego avtomat; kajti avtomat se vsaj ne utrudi tako. Kakor živina, no, no . . . kakor živina . . . E — iznebim se tega, naj bo že za kakršnokoli ceno.

Margerita (pride z leve strani. Julka takoj vstane in se ji pokloni). Dober večer, milostiva.

Marica (malomarno). Dober večer!

Margerita (konvencionalno). Kako se vam godi, gospodična? Izvolite vendar sesti.

Julka. Hvala, milostiva. Moje življenje je vedno enako. (Sede.)

Margerita (stopi k oknu). Že zopet razgrnjeno okno, celo ko je svetiljka vžgana! Kakšna čudna navada! (Zagrne obe okni in vrata.) Kadar je človek v sobi, vendar noče biti na ulici. (Sede na drugo stran zofe.) Oprostite, gospodična . . . Ali je bil Edvard tukaj . . . (se popravi) gospod nadporočnik?

Ljubica. Oh, tista puščoba! Seveda je bil.

Margerita. Ali se kdaj odvadiš takih nedostojnih besed?

Ljubica. Jaz? . . menda nikdar.

Margerita. A jaz ne trpim takega vedenja!

Ljubica. Jaz bi še marsičesa ne trpela.

Ivan (pride z desne). Gospodična Vrtnikova! (Lahno se nakloni in ji da roko. Potem formalno poljubi Margerito.) Dober večer, otroci. (Pokima.) Torej smo skupaj? Ali je večerja pripravljena? (Margerita pozvoni.) Ali ostanete pri nas, gospodična? .. No seveda, saj se vam ne mudi. (Služkinja pride.)

Margerita. Večerjo! (Služkinja odide skozi druga vrata na levi.)

Ivan. Kar naprej, prosim, kar naprej!

Julka. Jaz bi morala pravzaprav . . .

Ljubica. Nič ne bi morala pravzaprav. Sestanka nimaš, gotovo da ne. Hahaha! Kakšna misel! Julka — pa sestanek!

Margerita. Mili Bog! Pa je res že strašno s tem otrokom! (Ivan odpre vrata in pusti Julko, Margerito in Marico naprej. Ljubica pa se mu graciozno-komično nakloni in mu pokaže, naj pred njo vstopi. Vsi odidejo na levo.)

(Nekaj trenotkov ostane oder prazen. Služkinja pride z leve in odide na desno. Kmalu se vrne z buteljko in odide zopet na levo. Ozre se, vtakne roke v žep in se postavi pred kipec. Tam stoji nekaj časa, pa žvižga . . . . Z leve pride Margerita.)

Margerita. Edvard!

Edvard. Ah, Marga, ti si! Že ves teden te nisem videl.

Margerita. Saj ni res.

Edvard. No, vsaj na samem ne.

Margerita. Sam si največ kriv. Bolj si gospodar časa nego jaz. Kadar bi se lahko sestala, te ni.

Edvard. E, nisem ne tako gospodar svojega časa, kakor misliš. Služba, jour-fixi pa družbinski večeri . . .

Margerita. Edvard, zdi se mi, da so to izgovori . . .

Edvard. Menda nisi ljubosumna?

Margerita. Edvard! Ne pozabi, kaj sem ti žrtvovala! .. No, no. Saj ne pravim ničesar. Ob priliki se vidiva — zunaj v parku ali pa v razstavi. (Edvard pokima.) Iti moram.

Edvard. Apropos — hm — »navrtati« bodem moral tvojega soproga. Ali pojde?

Margerita. Ali si v zadregi?

Edvard. Eh — da.

Margerita. Reci mu! Jaz — saj veš — (napol ironično, napol sovražno) — nimam ničesar. Moj soprog je bogataš, moji otroci bogati dediči — jaz sem beračica.

Edvard. No, no . . .

Margerita (strastno): Ali razumeš, kako te ljubim? Ali razumeš?! Ali pojmiš, kako zatajujem sama sebe, ko ti dajem bogato hčer za ženo, da se moreš rešiti skrbi? Oh, jaz —!

Edvard. Bodi mirna! Saj veš, da ljubim vendar samo tebe.

Margerita. Da, da, toliko ti zaupam! Drugače . . . Ali sedaj moram iti.

Edvard. Da, tudi Franjo pride. Dejal mi je, naj ga tukaj počakam.

Margerita. Jutri zjutraj se popeljem na kolesu na izprehod. Ako hočeš, me lahko spremiš.

Edvard. Z največjim veseljem.

Margerita. Ob petih zjutraj.

Edvard. Dobro.

Margarita. Sedaj z Bogom! (Edvard zopet pokima. Margerita odide na desno. Edvard gleda za njo, potem se obrne in mahne z roko, kakor bi hotel izraziti misel: Tudi to mi je že dolgočasno.)

(Z leve strani pridejo Ivan, Julka, Marica in Ljubica. Edvard pozdravi. Marica sede na gugalnik, Ljubica in Julka na stole k mizi. Ivan postoji z Edvardom.)

Edvard. Kako se počutite, gospod profesor?

Ivan. Ne dobro, ne dobro. Ne vem, kaj naj mislim o zdravniku. Venomer mi priporoča, naj se čuvam. Pa saj se že ne morem bolj čuvati nego se.

Edvard. Izpremeniti bi morali zrak, pogledati malo v Italijo, sicer pa prav mirno živeti.

Ivan. Saj živim zadnja leta že tako mirno kakor . . . no, skoro kakor mumija. (Posedajo.)

Edvard. Vi živite tako kakor mi vsi, kakor cela družba.

Ivan. Oh, ne, ne. Vi ne morete tako živeti. Mladi ste, krepki, zdravi.

Edvard. To se le tako pravi. Zdravih ljudi ni več na svetu. Se pravi, mi smo zdravi po svoje. Preživeli smo otroško dobo in mladeniško, sedaj pride kaj drugega.

Ivan. Tako govori tudi Franjo. No, ne maram se prepirati. Jaz moram tako živeti. Seveda mi ne gre v glavo, da bi bili sami starci na svetu. Zdi se mi, da bi bil sam popolnoma drugačen, ako ne bi bil bolan. Pa z mojo srčno napako . . .

Ljubica. Da, da, papa. To ni nič drugega nego moda, ki pa se mi ne zdi ne zabavna, ne modra.

Edvard. Motite se, gospodična. Res smo taki.

Ljubica. Tem slabše. Mogoče, da vas je nekoliko takih. Ali vi zahtevate, naj bi se vsi prelevili v take lutke, ki znajo slučajno hoditi,

a poskušajo vse mogoče, da bi se še tega odvadili. Morda res nimate več moči za življenje. Ali drugi je imajo . . .

Edvard. Na primer — vi, gospodična.

Ljubica (živahno). Jaz, jaz je imam. Pa toliko, da se lahko uprem vašemu moralnemu tiranstvu, in to je veliko, kajti človek je res taka čudna živalica, da najrajši posnema, kar vidi. V tem je nevarnost. Ljudje, ki nimajo mnogo lastne moči, se pokore vašim navadam, zakaj najbolj se boje, da ne bi bili moderni, in če je moda slučajno neumna, mislijo, da morajo biti tudi neumni.

Edvard. Pardon! Torej ste nazadnjakinja.

Ljubica. To je jako poceni. Ker mi ne ugaja sedanjost, kakor jo vi delate, še ne silim v preteklost. Pot vodi še nekam drugam. (Margerita pride.)

Ivan. Gospod nadporočnik, to je otrok, poln iluzij. Samo ne vem, kje jih je nabrala.

Margerita. Zdi se mi, da smo premalo pazili nanjo. Njene iluzije postanejo lahko nevarne. Marica, lahko bi res malo pazila nanjo.

Marica. Jaz? . . Hvala za to ulogo.

Franjo (pride z Grabarjem). Tako . . . sedaj pa zabavaj velecenjeno družbo . . . Edvard, midva lahko greva. Tega sem slučajno ujel na ulici, na, tukaj ga imate.

Ivan. Le dobro se zabavajte! Jaz tudi grem, seveda na drugo stran. Ej, ej, zlata mladost, ki misli ob tej uri šele na zabavo!

Franjo. Kako pa ti je, papa?

Ivan. E, slabo, slabo. Tako trudnega se počutim, kakor bi bil ves dan cepil drva.

Franjo (malomarno). Bo že bolje, papa.

Ivan. No, vederemo. Lahko noč! (Ivan odide na levo; Margerita ga spremi.)

Franjo. Na, sedaj pa pojdiva!

Edvard. Kakor želiš. (Franjo in Edvard se poslovita ter odideta.)

Julka. Čestitam, gospod Grabar!

Grabar. Hvala, gospodična. Sicer še ne vem, ali zaslužim čestitko. (Sede.)

Julka. O, če za nič drugega, vsaj za vašo Diano.

Marica. Res, povejte vendar, kakšna je ta Diana. Ali je lepa?

Grabar. Gospodična . . .

Marica. Namreč, ali je slika lepa. Kakšen je model, itak vemo.

Grabar. Veste . . ?

Marica. Ljubica nam je povedala.

Grabar. Ah . . !

Julka. Da, da, s takim modelom je križ. Toda potolažite se! Menda ni povedala še nikomur razen nama.

Grabar. O, krivo me razumete, gospodična, ako pravite, naj se potolažim.

Ljubica. Mislim da! Še tega bi bilo treba, da bi se tolažil! Sploh... Kaj se nama treba skrivati? (Komično-resno.) Gospod slikar Grabar! Priznajte resnično in odkritosrčno: Kako vam ugaja model za Diano?

Grabar. Kakor boginja!

Ljubica. Tako? Kakor boginja?.. Hvala lepa! Gospod Grabar, ločena sva.

Grabar (vzklikne): Ljubica!! . . Pardon . . .

Ljubica. Ah . . . Ljubica! Torej vendar Ljubica? Kaj pa govorite o boginji? Hočem, da me imate radi kakor dekle, ne pa kakor boginjo, ki se samo časti in obožuje.

Julka. No, to je lepo.

Ljubica. Lepo, lepo, seveda je lepo. Ej, vsi skupaj ne veste, kako lepo je, kadar se imata dva rada . . . Kaj, gospod Grabar? Ali je to lepo ali ne? (Grabar se nasmehne.)

Julka. Čuden svet!

Marica (tiho): Čuden, čuden svet! (Vstane ter odide na balkon.)

Julka. Povejte vendar, gospod Grabar, ali vas veseli slikati?

Grabar. Seveda me veseli.

Julka. Ali to je vendar delo.

Grabar. Gotovo.

Julka. Ali mnogo zaslužite?

Grabar. Eh . . . to je seveda druga stvar . . . No, veste, tako rekoč sem še začetnik.

Julka. Torej vi delate, trudite se, skrbite, malo zaslužite — in vendar vas veseli delo? . . Vidite, mene ne veseli. Srečna bi bila, ako bì se ga mogla iznebiti.

Grabar. Verujem.

Ljubica. Jaz pa ljubim delo, da ne morem povedati, kako.

Julka. Kdo naj razume to?

Ljubica. Ej — želim si dela, katero bi me veselilo. Človek mora vedeti, čemu in zakaj dela; sužnja seveda ne bi hotela biti kakor ti.

Julka. Toliko ne morem misliti. Vem samo, da bi bila srečna, ako bi se mogla rešiti dela, ki me ubija . . . Toda, veš kaj? Pozno je že. Jaz grem.

Grabar. Pa res, pozno je. (Vstane.) Torej lahko noč, gospodična Ljubica!

Julka (vstane). Lahko noč, Ljubica! (Ljubica stisne obema roko in ju spremi. Za hip se vrne, pa se ozre po sobi, kakor bi nečesa iskala. Potem pogleda na balkon.)

Ljubica. Marica, kaj si tukaj? Vsi so že odšli.

Marica (stopi v sobo). Tako?

Ljubica. Da . . . Toda . . . Kaj pa je tebi?

Marica (ki jo bolestna čuvstva premagajo). Oh, Ljubica! Ne vem, kako se bode to končalo. Ne morem več, ne morem več! (Nasloni se na pianino in joka.)

Ljubica (pristopi, objame jo okrog pasu in ji gladi lase). Marica, potolaži se vendar! Vidiš, saj se vse lahko popravi.

Marica (se vzravna in obriše solze. Obe sedeta k mizi). Ni več mogoče.

Ljubica. Zakaj ne? Marica, Marica! Ohrabri se! Saj ni treba drugega kakor poguma in čvrste volje. Siliti te ne more nihče, da bi šla naravnost v nesrečo.

Marica. Ti ne veš, seveda. Ali za mene je vse izgubljeno... Mislila sem, da je že vse dobro. Vse sem že opravljala mehanično vsa čuvstva so se že poizgubila, in sedaj, sedaj . . . Nocoj, ko sem videla Grabarja in tebe tako srečna . . . me je zapeklo v prsih . . .

Ljubica. Uboga sestra! . . Toda veruj, vse bo lahko zopet dobro, samo če čvrsto hočeš.

Marica. O, če bi bilo tako! Hoteti! . . Saj ne morem hoteti. Vklenjena sem in nikdar več ne morem raztrgati verig.

Ljubica. O, Marica, ne verujem. Ali če bi bile verige res tako močne, bi morala vsaj poskusiti, da jih raztrgaš.

Marica. Ne, ne... Ne vem, kaj je, da sem danes tako mehka. Čuj me torej! Povem ti svojo skrivnost. — Ali se spominjaš Slavca?

Ljubica. — Slavca? Kaj se ne bi? Ej, kakšen veseljak je bil!

Marica. Da, da. Morda je zopet tak veseljak.

Ljubica. Pa kaj je s Slavcem?

Marica. Kaj je ž njim, ne vem. Odšel je — nihče ne ve, kam.

Ljubica. To se mi ni zdelo čudno. Vem, da je imel umetniško nomadsko kri in da je njegova svobodnjaška narav silila v svet, vsaj proč od tod, kjer se je moral počutiti kakor v kletki. A kaj ima Slavec opraviti s tvojo srečo?

Marica. Ljubil me je, in jaz sem ljubila njega.

Ljubica. In on — on te je zapustil?

M a r i c a. Ne, Ljubica, ne! Izgubila sem tista čuvstva in tiste misli, ki sem jih imela takrat, a to vendar vem, da je bil Slavec plemenit človek vzlic vsemu, kar se je zgodilo.

L j u b i c a. In kaj se je zgodilo? Meni lahko vse poveš. O, jaz te bodem razumela, ako te nihče ne bode.

M a r i c a. Bilo je pred štirimi leti. Takrat sem bila še dve leti mlajša, nego si ti sedaj. (Z bridko ironijo.) Takrat še nisem bila tako trezna, tako pametna in modra kakor sedaj. Seveda, saj še nisem znala ljubiti s pametjo . . . Oh, nocoj mi je, kakor bi čutila zopet ravno tako kakor takrat . . . Tiste dni je bilo kakor v pravljicah. (Sanjavo.) Svet je bil lep in moj je bil, ves je bil moj. Takrat sem se znala pogovarjati z morskimi valovi, z oblaki, s cveticami. Tako sem jih razumela, kakor bi bila živa bitja, ki mi pripovedujejo krasne, sladke povesti... (Z navadnim glasom.) No, Slavec in Franjo sta bila sošolca, saj veš. Podobna sta si bila v tem, da se menda oba nista ničesar učila. Toda Franjo je hodil po kavarnah in tam ubijal čas, Slavec pa je imel vedno svoje gosli v rokah.

L j u b i c a. Spominjam se, kako lepo je igral.

M a r i c a. Tudi jaz sem mislila, da lepo igra. Vsi drugi pa so dejali, da je norec, ki ne doseže nikdar ničesar. S Franjem je zahajal k nam in često je tudi tukaj igral, jaz pa sem ga spremljevala na pianinu.

L j u b i c a. Da, da — in takrat —

M a r i c a. No, takrat se je zgodilo. Zaljubila sva se — oh, tako globoko, tako strastno! Tako ne more ljubiti nihče na svetu! (Ljubica migne z glavo.) Ali morda — ne vem... Čuješ — svoji ljubezni sem žrtvovala vse — vse . . . Drugače nisem mogla. Takrat nisem vedela, nisem mislila ničesar; preteklost, bodočnost — vse je izginilo v moji neskončni ljubezni.

L j u b i c a. In potem?

M a r i c a. Neki dan sva sedela skupaj pri pianinu. Slavec me je poljubil. Tisti hip je vstopila mačeha. Rada me ni imela nikdar. Morda ji je bilo celo všeč, da se je to zgodilo. Slavcu je prepovedala daljnje obiske, mene pa je grozno mučila. Končno me je prisilila, da sem pisala Slavcu pismo, ki ga je moralo zelo, zelo užaliti. Od tistega časa ga nisem več videla.

L j u b i c a. Uboga sestra!

M a r i c a. Ali moja tužna povest še ni končana. Pet mesecev izza tega sem odšla na Reko in tam sem postala mati. Edina mačeha

je vedela, kaj se je zgodilo . . . Ves čas — ves čas nisem videla svojega sina . . .

Ljubica (jo objame). Marica moja! (Premor.)

Marica. Taka je moja nesreča. Mati hoče, naj vzamem tega gospodarja, ki ga ne ljubim, ki mene ne ljubi, ki mu nikdar ne bodem prava žena — mati hoče in jaz — moram.

Ljubica. Ne, ne, Marica! Kaj! . . Naj mati pove, kaj se je zgodilo. Priznaj, saj si ljubila Slavca in ga še ljubiš, kaj ne?.. Povej: tako je, tako je bilo. Oče te ima rad . . .

Marica (prestrašena). Oče? Ne, ne, oče ne sme nikdar izvedeti!

Ljubica. Zakaj ne?

Marica. Ne, ne! Ti ne veš . . . Povedati bi mu morala še . . . ne, ne . . . kriva bi bila nedolžne žrtve.

Ljubica. Čuješ, Marica, tega ne razumem. Tu je menda še nekaj drugega vmes.

Marica (zmedena). Nič, nič! Saj bi bilo sploh zaman.

Ljubica. Zakaj vendar zahteva mati to ženitev?

Marica. Ne vprašuj, Ljubica, ne vprašuj! To je grozno . . .

Ljubica. Ne razumem . . .

Marica. Bolje je, da ne razumeš. Ne vprašuj, ne razmišljaj — ne govorive več o tem!

Ljubica. Ne, ne, tako ne sme ostati! Glej, življenje se vrača v tvojo dušo, nikar ga ne uniči vnovič. Bodi pogumna, loti se dela za svojo srečo, bojuj se zanjo!

Marica. Zaman! Moja sreča se ne vrne nikdar več . . . Danes me je prijelo. Zapri v svoje srce, kar sem ti povedala. Pozabi na nocojšnji večer, pozabi na vse in ne razmišljaj ničesar.

Franjo (pride malo vinjen). Na, kaj še niste šli spat? Menda je že čas.

Ljubica. Kakšen pa si zopet, Franjo? Ves bled si. Umoriš se še s tem življenjem . . . Kje pa si bil zopet?

Franjo. Kje sem bil! Kaj ti je mar? V kavarni sem bil z Edvardom. Absint sva pila. To je še edina pametna pijača. Moderni v Parizu ga tudi pijó.

Ljubica. Franjo, spametuj se vendar! Moj Bog, takole si ubijaš zdravje, tako brezmiselno!

Franjo. A, kaj brezmiselno?.. Vse je brezmiselno . . . vse . . . brez — miselno . . . Ta Julka — to je bedasto dekle . . .

Marica. Kaj je z Julko?

Franjo. Nič. Bedasta je . . . Pa ti skrbi rajša za svojega Edvarda . . . hahaha! . . Eh, pojdita spat! (Od morja sem se začujejo gosli.) Kakšen tepec pa je to? Zdaj, po noči moti mirne ljudi s svojim brenkanjem . . .

Marica (tiho). Ta melodija —!

Ljubica (stopi k oknu in pogleda ven. Mesečna noč). Ah, to je res poetično. Nekdo se vozi po morju pa igra na gosli.

Franjo. Bedak je.

Marica. Moj Bog, ta melodija . . !

Franjo. Alo, spat!

Marica (gre počasi k oknu, kjer je Ljubica).

Franjo (gre opotekaje k vratom na levi in godrnja). Spat, spat . . .! (Odide v sosednjo sobo.)

(V tem ko Franjo odhaja, gre Marica kakor v sanjah k pianinu, sede in začne potihoma spremljati melodijo gosli, katera se sliši od morja. Polagoma igra glasneje in glasneje. — Ljubica je odprla okno. Nad morjem sveti mesec; njegova svetloba prodira tudi v sobo . . . Marica igra povsem glasno. — Naenkrat utihnejo gosli s kratkim stavkom. Marica igra še nekoliko akordov. Tedaj tudi ona hitro neha. Vstane, ogleda se kakor v sanjah in položi roko počasi na čelo. Ljubica pohiti k njej.)

(Zastor naglo pade.)

Proletarec.

Volčji dnevi . . . Sneg in led
je zagrnil mesto celo,
zmrznilo je solnce v megli,
ljudsko srce zledenelo.

Mraz strupen . . . In glad koščen
zlobno v lice se reži mi,
ali ni Samaritana,
ki se usmili me v tej zimi.

V črni les v stran od ljudi
med zveri srce me sili;
gladni volk sodrug bo moj,
a usmiljen bolj z menoj
kot ljudje so, bratje mili . . .

C. Golar.

Svatopluk Čech.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Voborník. (Litomyšl.)

amozavest češkega naroda, jezik, slovstvo in celo politična zavednost so bili prebujeni do leta 1848., toda nekaj se vendar ni posrečilo: vzbuditi pristni češki duh. Ta težnja traja doslej, in to je tudi prva skrb in najvažnejše delo češke sedanjosti, kajti od njenega uspeha ali neuspeha je odvisna usoda in bodočnost češkega naroda. Pristni češki duh je duh močan in pogumen, ki se ne ustraši v obrambi svoje narodne posesti nikakih žrtev, je versko globok in goreč, sicer pa vselej nagnjen bolj k jasnemu razumu in preudarku nego k strasti in trenotnemu razvnetju.

Takšen je češki duh starejših stoletij, osobito XIV. in XV; v XVI. stoletju je bil že nekoliko izprijen in okužen, v naslednjih dveh pa so ga zadeli grozoviti porazi, iz katerih se ni mogel dosihdob osvestiti. Kar pa zadeva verski značaj češkega naroda, se nam kaže v treh historičnih oblikah: prvo bi nazvali po Karlovem značaju gotično, drugo husitsko, tretjo pa reformacijsko.

Protireformacija XVII. in XVIII. veka je hotela vnovič prebuditi gotični duh, toda to se ni posrečilo, kvečjemu, da se je v tisti dobi razvila neka čudna mistika in praznoverje; pristnega gotičnega duha tista doba ni imela več. Namesto tega se pa je globoko ukoreninil v češki misli jožefinizem. S pomočjo gesel, katera je obsegal: svoboda verske vesti, svoboda ljudstva itd., je bil deloma prebujen tudi reformacijski duh, toda pojavil se je vsled vplivov nove filozofije v že izpremenjenih oblikah. Husitski duh so sicer zgodaj pozdravili probujevalci češkega naroda, pred vsem pa anakreont Puchmajer in Čelakovský, toda vsi slični poskusi so bili kvečjemu le romantični zvoki, obešeni na slabotno narodno in letopisno tradicijo. Šele po zgodovini Palackega se je pojavila pristna vsebina husitskega duha.

Navdušenje naroda se je sicer zglasilo k njemu, vendar pa je sprejelo le njega del: okrepčujočo ter osvežujočo zavest, da se je nekdaj majhen in neznaten narod ubranil premoči Evrope, in zavest dolžnosti, ki izvirajo iz one nekdanje zmagovalnosti češkega naroda: nikdar ne obupati, temveč braniti svoj jezik z enakim pogumom.

Kmalu pa se je izcimilo vprašanje: Toda kako, s čim braniti ta svoj jezik? Izniknilo je veliko gesel, ali le malo zadovoljujočih. Oživljali so se tudi romantični upi v tujo pomoč itd. To pa je že

razodevalo slabotnost in druge narodne napake, katere so se pojavljale v narodnem in slovstvenem življenju, vendar pa so se zakrivale kar najskrbneje. Narodne slabosti odkriti ter jih lečiti — to je bila vzvišena naloga poklicanih publicistov, satirikov in pesnikov. Čelakovskega so z vpitjem prisilili, da je umolknil, sentimentalnost se je še mogočno ščeperila v češkem narodu, toda Havlíčka niso mogli več z vpitjem prisiliti k molčanju.

In tu je bil vtemeljen pravi cilj nove obrambe: na nikogar se ne zanašati, v sebe zaupati in v to svrho sebe izpopolnjevati, jačiti in krepiti duševno in telesno, umno in nravno, iznebiti se sentimentalnosti in tesnosrčnosti. To je bilo gibanje, sproženo po možeh, kakršni so bili Fügner, Tyrš, Barák, Hálek, Neruda in dr. V tem gibanju je rasla mlajša generacija, ki je ustvarila razsežno književnost, okrašeno z mnogimi sijajnimi pesniškimi proizvodi, v katerih se je pojavil češki duh že vsestransko in temeljito. Po Zeyerju je osnovan na novo obujeni gotiški duh, po Vrchlickem renesančni, po Čechu pa deloma husitski, deloma tudi reformacijski. Reformacijskemu duhu se pravzaprav ne upira nihče izmed čeških pisateljev; vsem je svoboda vesti, prostost ter človečnost nujno in prvo načelo, vendar pa kaže Čech po svojem naklonu k resnici in nravni dobrosti največ tega duha.

Ti pesniki skupaj so torej zastopniki sedanjega češkega duha. Ta zgoraj načrtana trojna oblika duha deluje zdaj na Češkem ter bi se medsebojno prav lepo dopolnjevala, ko se ne bi na vsako izmed njih prilepljala in obešala množica laži-prijateljev, ki kvarijo delo. Nekdanja prvotna oblika pač ni pri nobeni izmed njih popolna, to je vobče nemožno, in Čehi niti ne morejo, če bi tudi hoteli, obnoviti duha, na priliko husitskega ali reformacijskega, kakršen je bil v svoji izvirni obliki. Morejo pa ter obenem si morajo celo prizadevati, da zavzemo do sedanje dobe nravno in kulturno tisto važno stališče, kakršno je imelo češko XV. stoletje do svoje dobe.

To je važna zadača, in dasiravno je nekateri ne vpoštevajo vestno, jih je vendar v češkem umetništvu in slovstvu mnogo, kakor med starejšo generacijo tako tudi med mlajšo, tako imenovano »moderno«, ki se lotevajo omenjene zadače vestno, marljivo in uspešno . . .

V javnost je stopil Svatopluk Čech, (rojen leta 1846. v Ostředku tik Benešova) prvič l. 1864. s pesmijo »Vánoční sen« (»Božični sen«). Ta pesem pa ni bila nikakršen odmev Erbenove poezije ali celo nekako nje posnemanje. Mladega pesnika je že do-

volj mikal in zanimal svet izkušenj njegove lastne duše ter je posegel ob prvem koraku v javnost vanj, v bistvo svojih rodbinskih spominov. Z rodbinskimi spomini je pričel ter jim je ostal ob strani vsakojakih drugih snovi in smeri vselej zvest, njih mila toplota se tudi po letih nikakor ne manjša, ampak še celo narašča. Ta okoliščina Čecha psihologično jako karakterizira. Njegov spomin obsega vse njegovo življenje od otroških let; središče teh spominov je oče, njegovo življenje, njegovi nauki in prijateljski pogovori, njegova knjižnica, zimske vožnje ž njim ter božični večeri.

Njegov oče je bil kmečki sin v Peruci. Vedno je hrepenel, da bi učakal in doživel boljših in ugodnejših razmer, da, tudi odlikovanja in slave si je želel. Dosegel je službo gospodarskega oskrbnika in potemtakem se je selil z rodbino večkrat iz enega kraja v drugega. Bil je navdušen in odločen Čeh, v marsikaterem oziru vnet buditelj priprostega ljudstva. Leta 1848. se je udeležil političnega gibanja, zato pa je moral trpeti celo preganjanje. Ker pa sam ob sebi ni mogel uresničiti svojih iskrenih želj po višji, vplivnejši stopinji v narodnem življenju, zato se je trudil, da se to posreči vsaj komu drugemu iz njegove rodbine. Radi tega je jako marljivo skrbel za izobrazbo svoje mnogoštevilne dece, osobito pa za prvorojenca Svatopluka Václava, ki je bil poglavitna očetova nadeja. Tako, kakor si je želel oče, mu sicer naš pesnik ni izpolnil upov, ali tem krasneje na drug način. Dokončavši gimnazijske in pravoslovne šole, se je mučil Svatopluk nekaj časa celo v odvetniški pisarni, a nazadnje se je posvetil popolnoma književnemu delovanju, po katerem je hrepenel edino in izključno.

Po očetu je podedoval Čech v svojem značaju jako veliko: plameneČo ljubezen do jezika in naroda, svoje idealno slovanstvo Kollarjeve vrste, svoje značilno veselje za popisovanje pokrajinskih krasot, svoj husitizem in poslednjič tudi temelj svojih verskih nazorov.

Mati je bila hči gospodarskega grajščinskega ravnatelja. Njena obitel je dolgo živela na stari grajščini, od plemske gospode skoro neodvisno ter sama kakor gospoda. V njeni rodbini sta se izcimili tradicija in ukus aristokratskega značaja ter je pospeševala in gojila vsakovrstno umetnost, pred vsem pa slikarsko. Sanjarski značaj svoje domišljivosti, ki ima svoje veselje osobito z rokoko-nežno in idilsko krasoto, in svoje fino čuvstvo je torej pesnik, kakor se vidi, podedoval po materi; po očetu pa zopet svoje radikalno-narodno in rodoljubno mišljenje, svoj demokratizem in deizem. Dva precej raz-

nolika značaja dejstvujeta v pesniku z raznoliko močjo, kakor pač zahteva snov, katero obdelava.

V sreči in blaženstvu se je solnčil pesnik le malo časa; med blažene trenotke svojega življenja šteje edino svoja detinska leta in odmore o počitnicah. Krajev, kjer je rastel in sanjaril, se je oprijel z najiskrenejšo ljubeznijo, čuteč se v oddaljenosti od njih kakor pregnanec iz raja. Ob urah večernih tesnob in koprnenja in v bližajoči se jeseni življenja ga posečajo vedno češčeje podobe njemu dragih bitij, slike mile domačije in prizori iz dragega mu življenja na kmetih. Tako je izniknila pesem »Zimní noc« (»Zimska noč«) (1879), elegična osebna lirika, hrepenljiv objem ljubljene sence, ki ga je prišla tešit, naj nikar ne žaluje, saj se že njegove sanje o zmagujočem slovanstvu začenjajo izpolnjevati. Podobna je: »Zimní fantasie« (»Zimska fantazija« v zbirki »Jitřní písně« (»Jutrnje pesmi). Drugod pa ga je peljal spomin ob krasnem dnevu iz zaduhle pisarne v ljubo mu vas, kjer si je zbral v svoji domišljivosti pod lipo družbo sosedov, zabavajočih se s pripovedovanjem. Prvo povest, kako se je vrnil Bártov sin, je slišal pesnik od očeta. Tikala se je nekega generala, in njegov oče jo je pripovedoval često in vselej z živo vnemo. Gostilničaričino povest je osnoval pesnik najbrže iz doživljajev stare tete, ki je živela v hiši njegovih staršev. Tako se je izcimil pesniški ciklus »Ve stínu lípy« (»V senci lipe«) (1879), prelep venec mičnih vaških povesti, ginljivih in šaljivoveselih.

Najimenitnejša pesem, zajeta iz rodbinskih spominov, je idilski epos »Václav Živsa« (1889). Vsakdo ljubi svojce, toda Svatopluk Čech si je v svesti, da so njegovi rodbinski spomini obenem tudi dragocena stvar vsemu češkemu ljudstvu. Saj je to spomina vredna preteklost, važna vsled svojega idealnega gibanja, veleimenitna po svojih geslih ter značilnih ljudeh.

Da je med najbolj izrazitimi osebami tudi njegov oče, to mu je bilo ravno najbolj dobro došlo. V osebo in vsebino »Václava Živse« je shranil pesnik kakor v dragocen sarkofag vse, kar mu je bilo iz spominov na očeta najdražjega in najsvetejšega, in sicer tako, da je iz teh spominov spletel harmonično uravnano celoto v pravem epskem duhu, katera ima sliko njemu toli dragega bitja ohraniti popolno svežo celo poznim rodovom. Kakor neko posebnost smatramo obliko pesmi, namreč šestomer, ki podeljuje pesmi nekak starinski značaj, obenem pa tudi klasično tihoto. K tej pesmi se sestrsko prilega druga, v mojstrskih stihih spesnjena idila »Sníh« (»Sneg«) (1894), vsa polna živih lirskih spominov na veselo dijaško

življenje in na ogenj mladeniške ljubezni. To je sladkega trpljenja polna pesem hrepenečega srca, kateremu je sicer tesno v samoti, in vendar se plaši pred svetom, ki ne mara za njegovo ljubezen in kateremu je nezvest. Posebno pa krasi celo pesem vložena legenda o Kristu in ubogem človeku ter zaključni hvalospev o prihodu novega kraljestva človečnosti.

Svoje ideje in načela, ki nam jih je podal v navedenih pesmih v poetični obliki, pripoveduje nam pesnik obširneje v prozi v več knjigah, kakor so, recimo »Druhý květ« (Drugi cvet), »Vzpomínky z cest a života« (Spomini s potovanja in iz življenja) (Zbr. sp. I., V., VII.), »Rozličná proza« (Različna proza) in dr.

Razen skupnih spominov z doma ima pesnik tudi svoje posebne spomine, svoj osebni roman duše. Ta roman je različne vsebine, pred vsem pa trojne: erotične, historične in filozofične. Svatopluk Čech je vnet erotik, toda javno ne kaže nikdar te lastnosti svoje duše. Dejanje tega Čechovega duševnega romana je raztrošeno in skrito v raznih povestih in pesmih, situacijah in maskah, kolikor važnih toliko tudi šaljivih. Kjer se pa javi določneje, ima navadno značaj dekliške sanjavosti, mladeniške neodločnosti in boječnosti, a tudi nežnosti in navdušenosti. Tako na pr. je v vseh ravnokar omenjenih idilah, kakor tudi v povestih »Ikaron«, »Napoleon«, pred vsem pa v povestih »Sláva« i »Hovor listí« ter v pesmi »Zpěvník Jana Buriana«. Predmet je vselej takšen, kakor ga je upodobila pesnikova preteklost, namreč rokoko-romantičen in aristokratičen. Tu se nam kaže demokratična stran njegovega značaja v izjemnem položaju, kar najbolj potrjuje »Zpěvník Jana Buriana« (Pesmarica Ivana Buriana).

Ravno omenjena pesem pričenja z zapiski moža demokrata, skrivnega krivoverca. A tisti demokrat je pesniška duša in premalo kmet. Zaljubi se v plemkinjo, pa je izdan. Hoče se že ustreliti. Torej nekaka Wertherijada. Celota ima dve raznorodni duši, čijih nasprotje ni poravnano. Vendar je pesem neprecenljive vrednosti po svojem izvirnem in intimnem značaju. Edina razvidno erotična pesem Čechova je »Letní procházka« (Poletni izprehod) (Květy 1881, Sebr. sp. II.), ki je veselo ukanje srca, omamljenega od krasote pokrajinske narave ter oblaženega s čisto ljubeznijo, pesem moške resignacije, prelepih stihov, obenem pa dražestno zveneča in miloglasna. Ako jo enkrat prečitaš, miče te opetovano s svojim prelestnim opisovanjem, da takoj zopet posežeš po njej. Enako lepa čuvstva izraža pesnik tudi v zaključku »Petrklíčů« (Trobentice)

(1884). Ta mična basen ni le alegorično-premišljujoča pesem. Po svojem izviru je koprneča elegija ljubezni in mladosti kakor prejšnja pesem; obe je rodilo čuvstvo, ki temelji v neprijaznem nasprotju med suhoparno sedanjostjo in blaženo, sladko preteklostjo.

Ali odgovarjajo »Petrklíče« na vprašanja: Kaj je, kje je sreča? Nekateri je iščejo v pohotnem uživanju, drugi v bogastvu, nekateri v slavi učenosti, virtuoznosti ali svetosti, drugi v razkošju pesniškega ustvarjanja — vse zaman! Vsa ta sreča je le navidezna, prevarna, z grenkobo pomešana. Ena je samo sreča: blaženstvo mladosti, pomlad srečne in čiste ljubezni. Tako se sicer ne tolmači ta pesem po navadi, a to le radi tega, ker se napačno umeva. Pesem je iznikníla iz srca, njeno jedro je čuvstveno, ne pa s suhim umom izmodrovano.

Iz plameneče pesnikove erotike izvirajo tudi prav ljubke in poljudne pesmi v »Lešetínském kováři«, mično slikane dekliške postave v dolgi vrsti pesmi in povesti, ter strastno hrepenenje »Angeljevo« in »Mihalovičevo«. Telesne, pohotne ljubezni Čech ne obsoja nikjer; kadar mu kaže, jo celo navaja, toda vselej, kolikor le možno, nežnočutno in vzdržljivo. To je popolnoma v zvezi ž njegovo obojno nravjo, človeško in poetično. Ideal ženske čisla edino v poetično-nežni obliki ali device ali matere. S tem se je zelo oddalil od Vrchlickega in Zeyerja, sestal se je pa z Nerudo, s katerim se srečava tudi drugod jako tesno.

Ta poezija spominov in erotike je zato postavljena v ospredje, ker je začel ž njo tudi pesnik in ker tvori živo deblo ostale Čechove slovstvene delavnosti.

Razen naravnostnega rodbinskega vpliva je bilo pesniku izobraževalno sredstvo tudi čtivo. S tem se je bavil od mladih nog doma in v šolanju, in to tem strastneje, čim bolj se je moral skrivati ž njim. Izprva je bil to Hvězda in češka viteška romantika, potem pa Schiller, poslednjič sam Byron ter slovanski byronisti. »V moji duši Kollár, Čelakovský, Tyl i Havlíček; tisti — potem tudi zgodovina in moj oče so me poslali v borbo — gorje! samega . . .« pravi v »Nových písních«. Drugoč priznava, kako močno so ga ganili Byron, Puškin, Lermontov, Mickiewicz; zopet drugje pa pravi, kako ga je navduševal Vrchlický. Na vsebino njegove duše je vplivala le ona prva vrsta. Byronisti so ga sicer navdušili in se mu priljubili a nikdar ne toliko, da bi obnemagal pod njih vplivom in zatajil, svojo osobitost. Byronisti so vtisnili le enemu delu njegove pesniške duše svoj značaj in obliko. Izmed znakov, byronistom vkupnih, so

pri Čechu: strastna in neukrotna želja po svobodi in enaka želja tudi po resnici in pravici, zaljubljenost junakov svobode, razumevanje krasot prirodne scenerije, krasot opisovanja dekliških podob . . .

Pri Čechu zapazimo pa tudi druge zveze, na pr. s Hammerlingom. Tujim vplivom pa se je vselej ubranil z osebnimi zmožnostmi, ti vplivi ne samo da ga niso podjarmili, temveč celo v nekem oziru ojačili. Tako se je rano zglasil v njem n. pr. neukrotljiv nagon svobode ter se javil v upornosti zoper očetovo veljavo, v mrženju discipline v konviktu (pesnik se je takrat podpisaval »Nevolný-Rab«) in v mrženju njemu vsiljenega poklica. Pozneje se je to kazalo v sočuvstvu do Poljakov, Jugoslovanov in Grkov, zatiranih od Turkov, do Slovakov in Čerkesov. Tem čutom je dal duška že l. 1866. v pesmi »Otrokyně« (Sužnja), opevajoč junaško smrt Črnogorke. Da, čuvstvo svobode, izraženo v »Otrokyni«, ga je mikalo toliko, da je preosnoval pesem ter napravil ob priliki kretskega kriprelitja iz Črnogorke »Kandiotko« (1867), s katero se je pesnik izredno priljubil češkemu ljudstvu.

Nadaljnje pesmi te smeri so: »Umírání« (1869), »Orel Balkánu«, »Na Váhu« (1885) ter »Radhoštská duma (1897); v poslednjih dveh se bori za Slovake zoper madjarske krivičnike. Najimenitnejši pa sta pesmi »Handžar« (1876) in »Čerkes«. Nobena ni iznikni la iz odmevov. Na Kavkaz so zapeljale Čecha rodbinske vezi in simpatije do rojakov ondi naseljenih. Čerkesa opisuje kot junaka, ki od bojazni, da mu ljubezen ne napravi ovir v njegovih činih, umori ljubljeno mladenko. Ta iskreni, tragični in resnobni znak v značaju branitelja zatiranega naroda in veličastna pokrajinska scenerija Kavkaza prídobila je temu pesniškemu umotvoru že zdavnaj slavo dovršene pesmi. Pesem »Handžar« zasluži vzlic svoji kratkosti, da izjemno nanjo opozorimo. Stresa te silno kakor močna balada, prodira nagloma ter izdolbe v misli globok sled. To je pristna junaška pesem, v kateri je zaukala pesnikova duša svobodno kakor junak.

(Konec prihodnjič.)

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

(Dalje.)

išje ženske šole. Iz razloga, da so počele nemile pojave skupnega šolanja moške in ženske dece v gimnazijah izbijati na površino, ker so se pomnožile tožbe ravnateljev in ker so izposlani revizorji v tem zmislu izrekli svoje mnenje, je minister prosvete z razpisom od 10. julija 1894 odredil, da se od začetka novega šolskega leta 1895. ženska deca več ne sprejema v 1. razred gimnazij in realk. V nižjih razredih nadaljevale bodo šolanje samo one učenke, ki so že bile v gimnaziji, v višjih pa samo vrlo dobre in odlične učenke primernega vedenja, ki dobijo pored povoljnega mišljenja profesorskega zbora tudi odobrenje ministra prosvete. — Ko se je ta naredba provela, so v vseh večjih mestih otvorile občine na svoje stroške višje ženske šole, in sicer v Pažarevcu, Šabcu, Pirotu in Nišu, a te šole so trajale samo eno leto, ker so koncem leta 1895. odpravljene, in tako ima Srbija sedaj samo dve višji ženski šoli v Belgradu in Kragujevcu.

Belgradska šola je imela 56 in kragujevska 14 učiteljev. Obe sta državni. Učitelji so bili 2 ravnateljici, 3 namestniki, 21 klasičnih učiteljic, 11 pomočnic. Razen tega so razni učitelji jezikov, umetnosti, vere in ženskih del. — V belgradski dekliški šoli je bilo 783, v kragujevski 184 učenk.

Belgradska ženska šola je imela 6 razredov, kragujevska 5. Predmeti so bili v 1. razredu: krščanski nauk, srbski, francoski, nemški, ruski jezik, geometrijsko risanje, račun, geografija, zoologija, risanje, ženska ročna dela, petje, gimnastika; v II.: krščanski nauk, srbski, francoski, nemški, ruski jezik, geografija, račun, geometrijsko risanje, botanika itd.; v III. isti predmeti razen geometrijskega risanja in botanike, poleg tega pa občna zgodovina in mineralogija; v IV. razr. namesto mineralogije fizika in potem lepopisje. V V. razredu odpade nauk iz srbščine in geografije, zato stopijo na njih mesto: literarni obliki, srbska zgodovina, kemija, pedagogija; v VI. razredu odpadejo literarni obliki, račun, kemija, pedagogija, lepopis; novi predmeti pa so: književnost, higijena in metodika.

Vojna akademija je bila osnovana l. 1850. Leta 1880. je razdeljena na višji (oficirski kurs) in nižjo šolo. Nižja šola traja 3 leta

in višja 2. V nižjo šolo se sprejemajo kandidatí, ki so zvršili najmanj 6 razredov, in za vojaške sinove 5 razredov gimnazije ali realke in sprejemni izpit. Maturanti se opraščajo prejemnega izpita. V višjo šolo stopajo oni, ki so dovršili nižjo in služili pri trupi dve leti ter polože sprejemni izpit.

Leta 1895. je imela šola 42 nastavnikov. 5 redovnih, 22 honorarnih profesorjev, 2 redovna in 13 honorarnih učiteljev. Vsi učitelji so imeli skupaj 212 ur na teden, povprečno po 5 ur. Letna plača redovnih profesorjev je znašala 20·461·20 din. — vsi učitelji so dobivali 54·581·16 din. Vseh učencev je bilo v začetku leta 202, na koncu leta 196. — Odličnjakov je bilo 16, slab nobeden. Starost njihova je bila od 17—25 let.

Trgovska šola je državna šola in ima 3 letnike. Vseh učiteljev je bilo l. 1895. 1 ravnateljev namestnik, 2 profesorja, 8 honorarnih nastavnikov in 1 učitelj jezika.

Predmeti so bili v 1. razredu: srbski, francoski in nemški jezik, trgovska geografija, zgodovina, matematika, nauk o trgovini, knjigovodstvo, tehnologija, risanje, lepopisje, gimnastika; v 2. razredu: razen nauka o trgovini, risanja in lepopisja vsi drugi predmeti ter srbska trgovska korespondencija, trgovsko in menično pravo, carinarstvo, poznavanje robe; v III. razredu pa razen zgodovine, srbščine, matematike in tehnologije vsi predmeti II. razreda ter narodna ekonomija, financije, trgovski in politični račun in komptoarsko delo.

Poljedelska šola je bila osnovana 1882. leta. Ona je kraljeva in ima tri razrede V šolo se sprejemajo kmetiški sinovi, ki so vsaj 14 in ne več kot 18 let stari. Pouk je teorijski in praktični. V I. razredu se poučava nadaljevanje in dopolnitev osnovnega pouka s pogledom na srbski jezik, zemljepis in zgodovino Srbije. 2) Račun. 3) Prirodopis in osnove iz fizike in kemije. V II. razredu račun z osnovami iz zemljemerstva, računovodstva in risanja. 2) Poljedelstvo z vrtnarstvom in livadarstvom. 3) Živinarstvo, svilogojstvo, čelarstvo in osnovega živinskega lečenja. Vinodelje in sadjarstvo. V III. razredu isto in osnove šumarstva.

Leta 1895. je imela ratarska šola ravnatelja, 2 nastavnika, 1 ekonoma in 1 vrtnarja. Učencev je bilo na začetku leta 78, na koncu 75.

(Konec prihodnjič.)

Nevesta.

Črtica. Spisal A. Sever.

lapec je nažgal še svečo v nerodni svetilnici in odmotal vajeti, nato pa je hitro sedel na svoj sedež. Hišna je medtem zavijala ruto gospodični okolo vratu ter mencala z nogami, dočim je Končaj nekaj godrnjal ter si vihal brke, na katerih se je že poznal srež, nato pa je zavihtel kočijaž bič, in sani so švignile izpred hiše po gladki, sneženi cesti. Srebrni žvenket kraguljčkov se je oglašal tja v debelo meglo, po kateri je polagoma naletaval mehki sneg v velikih zvezdastih kosmičih. Za sanmi se je čutil lahen piš in ozki plamen v svetilnici je migal ter plesal kakor vešča.

Antonija je bila zatopljena v misli. Več dni že ni bila mirna in težko je pričakovala večera, da bi šla z očetom v gledališče. Neki strah jo je moril in če je poskušala stoinstokrat se ga otresti, bilo je vse zaman, in ko je za trenotek začela misliti čisto vsakdanje stvari, se je ista bojazen pojavila nehote in nevede, toda hujše in hujše; in dasi jo je prej vznemirjala le nekaka negotovost, zazdevala se ji je njena slutnja čimdalje bolj utemeljena in resnična, in zato je želela videti Pavla, ki je že pred nekaj dnevi obljubil, da pride k dotični predstavi.

Tedaj, baš tisti dan, predno je odšel po svojih trgovskih poslih nekam na deželo, bila sta z ženinom sama. Pavel ji je pripovedoval o svojih opravkih, ko pa se je vzdignil, da bi jo poljubil za slovo na modre, nedolžne oči, prijela ga je Antonija za roko in vprašala ono usodno, veliko vprašanje: »Si li ljubil že kdaj kako žensko?« Ni se obotavljal in ni je izpustil iz objema, pogledal ji je v dušo odločno in niti vprašanje se mu ni zdelo posebno čudno; odgovoril ji je brez trzljajev na ustnicah, da. »Torej ljubil si«, je ponovila za njim Antonija mehanično, ne da bi bila prav čutila, kaj je izrekla. Šele, ko je odšel ter je zrla raz okno za njim tja po sneženi cesti, zamislila se je za trenotek ter se prestrašila. Vstala je od okna in hitela v sosedno sobo in vedno ji je hodil po glavi odgovor ženinov. Bila je zbegana, tekala je po hiši semtertja, hitela na dvorišče, kjer so stali tam zadaj ob hramih vozovi s sodi, klicala je posle ter jim naročevala različne brezpomembne stvari in zopet je prišla nazaj k oknu, od koder se je videlo na pot, po kateri je bil odšel

Pavel, ter strmela v mrzli, zimski dan. In ko je prišel oče zvečer domov, mu ni mogla natančno povedati, česa je šel pravzaprav iskat ženin na deželo.

Zvečer je bdela dolgo v postelji, in ko je slednjič zaspala, se ji je sanjalo, da je ženin nenadoma zbolel na potu, da je odšel v daljne, daljne kraje, od koder se ne more vrniti več nazaj, a ko se je zjutraj prebudila, bila je izmučena, da je komaj vstala.

Bil je pust dan. Zunaj je metlo, kar se je dalo, le včasi se je čul s ceste kak klic, po veži je bilo pa vse mirno. Antonija je zajutrkovala z očetom in bila še silno prepadena. Oče se ni dosti menil ž njo, vprašal pa jo je pač med drugim, kdaj se vrne Pavel, kar jo je čudno vznemirilo. Vstala je po zajutrku in niti tobačne servise mu ni prinesla kakor po navadi ter odšla zopet v spalnico. Postala je žalostna in solze so se ji prikazale v modrih, nedolžnih očeh. Vzela je zlati križec, ki ga ji je poklonil Josip ter ga poljubljala. Bilo ji je, kakor bi izgubila najljubšo dragotino, kakor bi zasanjala v cvetoči pomladi, v lepih gorkih dneh ter se prebudila naenkrat sredi zime; zdelo se ji je, kakor bi iz bajke nastala resnica. In zopet so se ji udrle solže po svežem, belem licu in zakrila si je oči ter jokala in plakala je dolgo. Zdelo se ji je kakor bi jo Pavel odgnal, kakor bi jo zapustil ter ji prelomil zvestobo. Ljubila ga je iskreno. Zrla je v njem najboljšega moža, ki je vreden vsega zaupanja in kojemu se je vdala z vso dušo. Spoštovala ga je in ljubila. Ali on smatra njeno ljubezen za sveto, za popolno, ali ve kako ga ljubi, kako mu je vdana? Ali jo ljubi Pavel sam tako iskreno? Morda smatra Pavel ljubezen za trenotno čuvstvo, za navadno vsakdanjo stvar, ne za večno, najkrasnejšo spojitev dveh src? Kaj je bila vsa ta sreča, ki ji je bila prej nerazumljiva, samo navidezna, samo pomota..? In Antonija se je ustrašila teh misli, kakor če človek sreča tatu v tihi noči v svojem domovanju. Pavel? Ni ji veliko pripovedoval in prisegal o ljubezni, govorila sta običajno vsakdanje stvari in sploh ji razodel ljubezni ni nikdar, nikdar ji ni izjavil, da jo ljubi, niti tedaj, ko je privolila na očetovo vprašanje v zaroko, samo če jo je poljubil ter se ji ozrl v oči, pogledal ji je s svojimi rjavimi očmi v dno njene notranjosti in pritisnil jo je k sebi na svoje moške prsi — pa če jo je vendarle varal? . . Ljubil je že žensko, da, ali kako je ljubil? Morda pa je Pavel mislil le ljubezen v svojih mladeniških vihravih letih, ko poljubi mož devojko in ji prinaša šopke, da se igra ž njo in v treh tednih pozabi vse skupaj, kar je bilo. In to seveda ni ljubezen . . .

In zopet so jo ves dan vznemirjale malenkosti, ko je urejevala po sobi in ko je gospodinjila po hiši. Dvomiti je začela nad istino, kar ji je povedal ženin; morda je ni razumel — morda je celo izrekel kar tako nekaj nepremišljenih besed, ne da bi sam vedel za to. In vstale so ji slike pred očmi, kako jo je Pavel tolažil, kadar je žalovala po materi, kako jo je včasi, ko sta hodila zvečer ob solnčnem zatonu po gozdiču, tam za travniki, prijel za desnico in ji molče pritisnil poljub na ustnice, pobožno in resnično . . . Pričela je dvomiti nad možnostjo, da bi bil Josip kedaj že kakemu bitju dal vso svojo dušo, in vendar ji je med krasnimi sanjami, v koje se je skušala zazibati, vstajal zopet strah, ni li bilo to, kar ji je ženin povedal nekaj takega, kar je zanjo neizmerne važnosti. Težko ji je postajalo vsled negotovosti in s hrepenenjem je pričakovala, da bi zopet videla ženina. In ko se je nagibal dan, štela je ure in minute, kdaj bo čas iti v gledišče.

Sani so pridrsele kmalu v mesto. Zunaj ni bilo mnogo ljudi, le velika okna po izložbah so bila razsvetljena, kar je dajalo ulicam izraz življenja, sneg pa je pršel nekoliko manj nego po dnevu. Ko je ustavil hlapec pred gledišćem, šel je prvi oče, kateremu je pomagal hlapec pod pazduho, s sani, za njim pa Antonija v vestibul.

V gledišču je vladal nemir in samo še nekaj trenotkov je manjkalo do pričetka predstave. Končajeva loža je bila še prazna; Pavel še ni prišel. Antonija in stari Končaj sta hitro odložila obleko ter sedla v ospredje. Le nekaj hipov in veliki lestenec, ki se je spuščal od stropa visoko gori tja doli v parter, je otemnel in tudi kandelabri, ki so bili pritrjeni ob napuščih okoli in okoli, so ugasnili; zagrinjalo se je dvignilo in na odru so nastopili pevci. Antonije pa ni vse to prav nič zanimalo. Zrla je nekaj časa tja doli v temino v orkestre, kjer so švigali loki, in potem na oder, kjer je pel Tannhäuser Veneri ljubezenski spev. Čudno in tesno ji je bilo pri srcu. Veličastni, pompozni glasovi trobil in razburjena pesem pevčeva ji je postajala neznosna in nekaj ji je ležalo na prsih, da ji je dalo komaj dihati. Kar mahoma se ji je zazdelo nenavadno živo, da je njena slutnja upravičena in če bi bil Josip takrat poleg, vrgla bi se na kolena predenj ter ga prosila, naj jo reši teh muk in bolesti.

Ko pa je z alegorijami poslikani zastor zopet padel ter so le še zadnji glasovi plakujočih vijolin trepetali med napušči in stebri in se je razlila močna svetloba po avditoriju, se je preplašila Antonija in hipoma je pozabila vse. Stari Končaj je vstal ter hotel

iti na koridor, baš takrat pa je potrkal nekdo na vrata in stopil je trgovec Repič v ložo ter stisnil Končaju roko.

Antonija pa je vstala ter ga pogledala zmedeno, a v očeh se ji je poznala bojazen. Ko je Končaj odšel ven, je sedel Repič poleg neveste in ji pravil ljubeznivo o svojih uspehih; bil je nenavadno razpoložen. Vprašal jo je tudi, kako se je počutila zadnje dni, in tedaj se je zganila Antonija in že je imela pripravljeno vprašanje, ali v istem hipu ji je upadel naenkrat ves pogum in dejala je, da ji je bilo kakor običajno, češ, da se je le tebi izteklo dobro, in pogledala ga je in bila je srečna, da se je sestala zopet z ženinom; skoro žal ji je bilo prejšnjih misli, čutila je, kakor da mu je delala krivico in da mu je za to dolžna zadoščenja. Ko se je vrnil oče, se je že pričelo prihodnje dejanje in pozavne, ki so zadonele, so pretresle Antonijo in slavospevi zbora so vplivali opojno nanjo; zazibala se je v nekako omotico, zrla je, ne meneč se za dejanje, tja na odprto, s pisanimi kostumi napolnjeno pozorišče.

Po predstavi se je poslovil Repič stoprav spodaj, pred vrati ji je gorko in iskreno podal roko v slovo, predno sta sedla z očetom na sani, ki so ju čakale pred gledališčem. Konjiča sta zdirjala in srebrni žvenket je rezal meglo v temni noči; videlo se ni za ped naokoli; po ulicah je bila grobna tišina, le iz cerkvenega stolpa je brnela ura počasi in leno, Končaj pa se je popravljal in zavijal v težki zimski kožuh prav do doma zunaj mesta.

Zjutraj se je zbudila Antonija zgodaj, ko je bila še tema; bilo ji je slabo. Naslonila se je na zglavje ter premišljala. Nekaj ji ni bilo prav. Bilo ji je kakor človeku, ki se je rešil na samoten otok in ki je pozabil zaklicati čolnarjem, ki so pluli tod mimo v njegov rojstni kraj; bilo ji je, kakor da je zgrešila važen korak, da je zamudila imeniten trenotek v življenju.

In premišljala je zopet do mraka. Gotovo je bilo, da je Pavel ljubil; saj ji je zatrdil tako, ko ga je vprašala. Ljubezen se je zdela Antoniji Končajevi popolno, celotno združenje dveh bitij. Čuvstva in misli se strnejo v harmonično celoto, v krasno, čisto glasbo. Brez zaročenca ne bi mogla Antonija živeti, nobenega koraka ne bi mogla storiti brez njega, nikakega veselja ne bi mogla uživati, ne da bi ga delila ž njim. Potrebovala je bitja, ki bi mu darovala svoje življenje in mu odkrila vse najtajnejše strani svoje duše in najbolj skrita čuvstva in želje; po možu je hrepenela, kateremu bi služila vse življenje in mu bila zvesta od početka do konca. In za to je treba, da jo mož ravno tako ljubi, da se združi ž njo.

Pavel je ljubil — toda če je ljubil vzvišeno in čisto, ali je mogoče dvakrat tako ljubiti?

In Antoniji so vstajale misli druga za drugo. Spomnila se je rajne matere, ki ji je umrla rano. Dobro se je spominjala dobrodušnega lica, ki se ji je smehljalo na oknu, ko je prihajala iz šole, onega bitja, ki jo je čuvalo nevidno po noči in po dnevi — tedaj ji je nadomestovala ona vzvišeno in sveto ljubezen, katera ji je vzrasla in pognala korenine kot vinska trta na prisojnem bregu na vse strani v njeni duši, sedaj v zreli dobi, ko je zahrepenela po zakonu.

Ljubila je mater, kakor jo ljubi vsak otrok, in zdelo se ji je, ko so nesli črno krsto pogrebci tja za nizko belo cerkvico, da se je končalo tudi njej življenje. Dolgo ni mogla verjeti, da je mati v istini mrtva, in pričakovala je vedno, da se vrne zopet nazaj v mirne, svetle sobice, da jo najde zopet enkrat tam na divanu pri šivanju ali pletenju, kakor da se je vrnila iz tujine. Šele v nekaj mesecih se je privadila misli, da je sirota, in zato je vedno pogrešala nečesa. Ko ji je nekoč pravila hišna, da se misli oče oženiti, je osupnila tako, da ni pokusila ničesar več dni. Vprašati si ga pa ni upala niti prositi, naj ne stori tega, le molila je na skrivnem, da bi se to ne zgodilo. Nikdar ne bi mogla ljubiti druge ženske kot mater, da, čutila je mržnjo in stud nad namišljeno mačeho, in da bi se bil oženil Končaj v resnici, bi šla z doma kamorsibodi.

Toda Antonija je globoko čutila, da je bila ljubezen do matere veliko bolj vsakdanja, mnogo manjša in manj vzvišena — in če bi se niti to čuvstvo, ta ljubezen ne dala nadomestiti! Ali moreš trto v vinogradu oviti okoli druge opore kakor okoli tiste, s katero se je zrasla, ne da bi usahnila? In jasno in veličastno je vstalo pred njenimi očmi prepričanje, da je prava čista ljubezen mogoča le med enim možem in eno ženo.

Stresla se je, in skrivna strast jo je gnala, da izve za gotovo, kako je ž njenim zaročencem.

Kako bi mogel ljubiti v zakonu njo, ako je ljubil drugo. Brez dvoma ni njegova ljubezen prava, nego le strast in ne najpopolnejša sklenitev. Bi li bil zakon srečen in trajen ž njim? Vzbudila bi se mu prvotna ljubezen kedaj s podvojeno močjo in mrziti bi jo pričel ter poiskal ženo, kateri se je vdal v resnici in popolnoma, in če je ne bi našel, sovražil bi njo še bolj; bila bi mu le telesna sužnja!

Je li to mogoče? O tem dvomiti, bi se dejalo slepiti samo sebe; dolžnost njena je, dolžnost, katero ji nalaga vest, da si je v tej stvari na jasnem. Če Pavel ni čist, če se je morda tudi telesno že zvezal

ž njo, katero je ljubil, kaj ni torej že zavezan v zakonu? V čem se torej razlikuje ta zveza od zakona, v katerega naj bi stopila ona? samo v tem, da bi ji obljubil enkrat slovesno in svečano pred oltarjem, da se združi ž njo za večno, ter bi lagal vede ali nevede, dočim je oni istinito, resnično obljubil na tihem in dejansko stoinstokrat. Če bi vstopila v tak zakon, bi grešila sama nad seboj, pogubila bi svoj dušni mir in srečo svojo in bi morda s tem onesrečila tudi pozneje njega.

In tedaj jo je obšla žalost in skoro se je zajokala glasno. V modrih očeh so se ji pokazale solze in kapljale so ji kot kristalni biseri na svetlo, s pestrimi cvetovi posuto krilo. Naslonila se je na mizo in trepetalo ji je vse telo. Potem pa je vstala ter napisala drobno karto — povabila je ženina k večerji; na njej so se poznali sledovi solz, a nato je poklicala hlapca, naj jo nese Repiču v mesto v trgovino ali pa v njegov komptoar.

Iskala si je poguma, da bi ga jasno in odkrito vprašala in mu povedala vse, kako misli in kaj se ji dozdeva.

Prišel je večer. Hišna je pripravila na mizo in prižgala veliko svetiljko pod stropom, iz katere so lili svetlobni prameni po posodah, da so se nekako praznično svetili krožniki in kozarci. Antonija je sedela sama v sobi tik obednice v temi in bilo ji je čisto jasno, kaj naj stori; oči je imela objokane in zato ni hotela k luči in semtertja se ji je utrgal iz prsi vzdih, katerega je udušila siloma. Gledala je skozi okna, na katerih so se redki ledeni cvetovi svetili v mesečini v srebrnkasti belini in v neskončni daljavi so se utrinjale nalik drobnim iskram zvezde na nebu.

Nepričakovano zgodaj je začula po veži Repičeve stopinje; očeta še ni bilo doma. Antonija bi v onem hipu najrajša videla, da bi se danes sploh ne bil odzval. Ko pa je stopil Pavel v obednico, vzdignila se je iz naslanjača ter mu šla nasproti. Pavel je bil iznenaden; ko jo je zagledal tako pobito, jo je začel skrbno izpraševati, kaj se je pripetilo takega. Ona je molčala in storilo se ji je milo; prižgala je v sosednji sobi luč ter vedla ženina vanjo; ovila se mu je okoli vratu, in dasi se je Repiču zdelo vse čudovito in neobičajno, vdal se ji je vendar ter jo poljubil na čelo. Ko pa je začutila poljub na sencih, tedaj je začutila v sebi neki odpor, prijela ga je za desnico ter vprašala napol ihte, kar si je namenila: »Si li resnično ljubil, si li ljubil popolnoma kdaj v življenju?« in prosila ga je, naj ji pove istinito in natančno.

Ženin očitno ni pričakoval tega; zdela se mu je nevestina prošnja naivna, skoro otročja, toda pomišljal ni, sedel je na naslanjač ter ji razlagal, kako je živel v Trstu, kamor ga je poslal njegov pokojni oče, da se izvežba tudi praktično po dovršenih trgovskih šolah, da bi mogel voditi obširno podjetje po njegovi smrti.

»Da, imel sem neko razmerje,« ji je pravil Pavel povsem mirno in si prižgal smodko. »Bila je krasna devojka in ljubil sem jo z resnim namenom; mislil sem na zakon. Bilo je to, kakor pravim, v Trstu. Njeni starši so imeli tudi trgovino in seznanil sem se ž njo na nekem korzu, na eni tistih južnih zabav, kjer ti polje življenje in se ti raduje gorka kri. Pohajal sem pozneje tudi v hišo in mnogokrat sem se spominjal potem doma onega velikega poslopja, ki je imelo razgled na morje ob molu. Večkrat sem ji pisal, tudi to ti moram povedati, in nekoč je že bilo vse pripravljeno, morda bi se tega spominjal tudi tvoj oče, da bi se peljal v Trst ter zasnubil Lucijo, a takrat mi pride neki naš potovalec z novico, da se je zaročila ona pred kratkim z Benečanom, katerega sem poznal osebno in ki je tudi prakticiral pri njenih starših. Bilo mi je hudo, povem ti odkrito in ne vem, zakaj bi tebi tajil, in mislil sem, ko sem hodil v senci bukev in hrastov po onih gozdih nad mestom melanholičen in potrt, da bi poiskal smrti, imel sem tedaj dobrih petindvajset, zlasti pa, ko mi je pisal Lucijin oče nekako odslovilno pismo. Ako hočeš, ti pokažem vse te stvavi — a potem, kmalu potem umrl mi je oče. —«

Ni se ganila, dokler ji je pripovedoval, in zapomnila si je vsako besedo, odgovorila ni ničesar, zdelo se ji je pa, ko je zatrjeval, da je resnično in pošteno ljubil, kakor bi se ji izpodmikala tla ter bi se pogrezala doli nekam globoko v zemljo. Zrla je na mizni prt, ki je bil potkan z motnimi baročnimi figurami, ki se poljubljajo v parku, in vse te figure in amorji, ki so stresali cvetje iz zakrivljenih rogov nanje, so zbežali ter se ji mešali pred očmi, a ziniti ni mogla ničesar.

Pavel pa se je začudil, da je napravil tak vtisk nanjo, vendar pa jo je prijel na lahno za roko, kakor bi jo izkušal predramiti. »Ravno prav,« ji je dejal, »da si me vprašala o tem, ker sem sam iskal že dolgo prilike, da bi ti povedal, kajti čutim, da je to moja dolžnost in da ne bi imel miru, če bi ti zakrival take stvari. Treba je, da si razjasniva vse življenje pred zakonom in da si vse odpustiva, Antonija! Vidiš, to je moja izpoved«.

In pogledal jo je Repič z gorkimi, toplimi očmi in pričakoval je, kaj mu odgovori. Ali Antonija je vstala molče, bilo ji je, kakor bi se prebudila iz omedlevice. Borila se je sama s seboj in skoro bi mu padla okoli vratu, vendar jo je nekaj v najglobji notranjosti sililo proč od ženina ter ji govorilo neprestano, da je vse izgubljeno, vse prešlo. Odšla sta v obednico in ponudila mu je stol.

Pavel je poskušal nevesto razvedriti, dasi je bil sam dosti malo razpoložen, ter jo izpraševal, kako naj bi uredil še podrobnosti v sobah, v katerih bosta stanovala. Ko je prišel Končaj domov, prinesla je hišna večerjo na mizo in s podolgovatih krožnikov se je razširjal vonj pečenega mesa po sobi in oče je nalil lesketajočega se vina v kozarce ter pravil, kako težko je prišel tja gori v gozd po zamrzlem snegu, da je pregledal, kako sekajo delavci les, in kmalu se je zapletel z bodočim zetom v živahen pogovor. Antonija je govorila prav malo; bila je raztresena, vznemirjal jo je žvenket krožnikov pri jedi in odgovarjala je nekako prisiljeno. V duši pa jo je grizlo in siloma se je hotela pomiriti na videz. Repiču je bilo skrajno nadležno in rad bi bil zopet sam ž njo skupaj; oče pa je skoro opazil ni ter veselo pripovedoval različne gospodarske načrte za prihodnjo spomlad.

Po večerji sta prižgala oba smodke ter pričela tarokirati, Antonija pa je čitala časnike pri mizi. Precej pozno se je poslovil Pavel in nevesta je čutila, kako se mu je tresel glas, ko ji je voščil lahko noč, in desnice ji kar ni mogel izpustiti iz svoje, potem pa je naglo odšel po stopnicah.

Oče je sam ugasnil luč v obednici ter odšel spat. Kmalu je zavladal grobni mir po celem obširnem poslopju. Na prostranem zasneženem dvorišču je včasi zategnjeno zalajal čuvaj v mrzlo, zìmsko noč, kakor bi čakal, kdaj se prikaže kakšna razkuštrana glava izza zidu, ki je mejil na ledine in travnike.

Antonija Končajeva je spala trdno in se ni prebudila do jutra.

Prihodnji dan je bil tretji pred poroko.

Ko se je opravila, šumelo ji je nekaj po možganih in zeblo jo je po vsem telesu; bila pa si je na jasnem. Pavel je istinito ljubil. Kaj ni Pavel že zavezan z drugo, kaj se ni sklenil z ono Lucijo v najsvetejšo združitev? In če ni stopil tudi na zunaj ž njo v zakon — to nima s tem ničesar opraviti. Po mislih Antonije Končajeve bi bila zakonska zveza ž njim docela nemogoča, in najsi misli on, da je vse minulo, da je vse pozabil in da stopi s čisto, svobodno dušo ž njo v zakon — tem slabše, ker se slepi in moti sam sebe in tem

manj je mogoče ž njim sklenitev, kajti toliko večja in silnejša bode moč, s katero se mu pojavi prva popolna in edino resnična ljubezen — o tem je bila prepričana tako trdno kakor o svoji ljubezni do njega.

Pavel! Kako ga ljubi, kako ga je spoštovala! Kako dolgočasno in pusto ji je bilo življenje po materini smrti, kako grozno počasi so tekli dnevi in nič je ni moglo vzradostiti; ves dan je čakala večera, in ko se je storil tihi mrak, si je želela zopet jutra, samo da bi minul zopet prihodnji dan, kajti vse je bilo zanjo brez pomena in brez čuvstev in veselja. Ali prišel je Pavel. Moj Bog, od tedaj so ji govorile slike po stenah, od tedaj so se ji smehljale cvetlice po logu in livadi in solnce se ji je dobrikalo z vedrega svoda in ponižni vetrc jo je božal dobrotljivo in prijazno po licih. Kako je ljubila, da, ljubila sveto, kakor je mogoče ljubiti le enkrat in česar ni okusila do tedaj. Kadar jo jo poljubil Pavel na usta ali oči, ko sta sedela drug ob drugem, zdelo se ji je, kot bi bilo nebo odprto ter bi gledala vanj, kar je, kot je čula v detinskih letih od svoje matere, usojeno le najsrečnejšemu zemljanu pod solncem, da, ljubila je, samo ljubila.

In kako je želela zakona ž njim, onega pravega zakona, katerega tvori visoka ljubezen dveh bitij, da postane ena duša v dveh telesih. Sanjala je o tem z odprtimi očmi stoinstokrat in čakala je nestrpno svoje največje sreče.

Sedaj je proč — vse je uničeno!

Antonija je zablodila v zadnjo sobo na oglu poslopja. Skozi okno so bleščali premrli zimski žarki ter se lomili na ogledalu in padali raztreseni po preprogah. Na dolgi starinski zofi je bila razgrnjena poročna toaleta. Antonija se je prestrašila nevestinega oblačila, toda vzela ga je v roke ter je ogledovala. Neizrečeno bol ji je vlilo v srce in v duši se je borila gorka, globoka ljubezen čiste ženske z vestjo, ki se je oglašala z jekleno neizprosnostjo. Izpustila je iz rok belo svilo in pokleknila je na tla na kolena.

Na steni je visela velika podoba Matere božje in pred njo je gorela motna vijoličasta lučka ter osvetljevala prav neznatno bledi, otožni obraz na sliki, ki je bila istotako vijoličastega tona.

In tedaj je obsenčila tudi Antonijo globoka žalost in nemo je zrla s široko odprtimi očmi v podobo. Bojeval se je velik boj v notranjosti, čigar izid naj bi odločil celo njeno življenje. Lica ji je zalila kri in senci so se ji potili, prsi pa so ji drhtele od neznosne

teže, ki je ležala na njih in jo tlačila nalik silnemu kamenu. Skoro je hotela slušati vest, ki jo je opominjevala, naj opusti zakon, naj izjavi očetu, da ne more vzeti Pavla. Jasno ji je bilo, da bi si s tem umorila dušo, da bi onesrečila tudi njega. Iskala je moči, ljubezen zatreti, in hotela si je ohraniti vest čisto in brezmadežno. Toda v obupu ji je vstajala ljubezen v srcu zopet z novo močjo, kakor vstaja opojna, ognjena zarja za gorami po viharju, ter jo oklepala z magično silo, vmes pa ji je priplavala Pavlova podoba, njegov odkriti, dobrodušni pogled in čula je njegove iskrene besede. Bila je vsa zmedena in čutila je bolesti v glavi, in takrat se ji je zazdelo, da je žalostni Majki božji na sliki pritekla solza iz otožnih oči ter se otrnila po platnu navzdol.

Zunaj na hodniku pa se je oglasil hipoma oče, ki jo je klical k sebi. Zbežala je, kakor bi jo kdo pregnal, ter hitela vsa osupla ven. Oče ji je hotel naročiti nekaj stvari in še je govorila ž njim, ko ji je prinesel po stopnicah neki Repičev uslužbenec majhen zavojček od ženina. Vzela ga je bolj iz radovednosti ter hitela vsa zmočena v sobo. Bila je krasna zapestnica in pismo, v katerem jo je prosil, naj sprejme njegovo darilo; ko jo je ogledovala pri luči, se je lesketalo kamenje v svetlo-modrih barvah kakor spominčice ob potoku, a na sredi je žarel znaten diamant, da jo je kar slepilo. Poskusila jo je zapeti za pestjo na roki, a zazdela se ji je grozno težka in zapone ni mogla zlepa najti; bilo ji je, kakor bi storila veliko zlo, neodpusten greh, in to greh, kateremu se ne bi mogla izogniti. Spustila se je v fotelj brez moči, silno izmučena; najrajša bi zaspala, pa če se je deloma pomirila, začelo jo je zopet gristi v srcu kakor poprej.

Po kosilu se je navlekla zunaj megla in pričelo je polagoma snežiti. Antonija je bila zopet sama doma in po sobah je nastalo nekako mračno, kajti metlo je čimdalje bolj, dasi je bilo do večera vsaj še nekaj dobrih ur. Pohištvo se je videlo nekako pravljično, le v peči je prasketal ogenj, da so se v kotu po tleh delale sence. Vladal je čudovit mir. Antonijo je vse to vznemirjalo, zlasti ta turobna tišina ji je legala na dušo in tembolj je občutila vest, ki jo je opominjevala, dasi prepozno in brez uspeha.

Naenkrat pa je zapazila Antonija zapestnico na roki, katero je pozabila v raztresenosti spraviti, spomnila se je Pavlovega pisma in neka neizrekljivo tožna sentimentalnost ji je vstajala v srcu ter jo obvladala popolnoma. —

Hitela je h klavirju ter udarila na tipke, da so zavreli glasovi prav pod strop, in razlila se je priprosta narodna melodija po sobi, ki toži o izgubljeni sreči, o umrli ljubici . . .

Tedaj pa je premagala ljubezen v Antonijini duši in vest in uverjenost sta bili pokopani pod razvalinami, tedaj je bil ideal porušen in namesto vesti in namesto duševnega miru je sedla na prestol v njenem srcu ljubezen do Pavla. —

Antonija je sklenila žrtvovati se, žrtvovati svoje življenje in dušo ter stopiti proti prepričanju v zakon. Nastalo ji je otročje pri srcu in najrajša bi zaplakala, in hotela je vso svojo bolest in vso svojo bodočo nesrečo izliti v tožeče akorde, ki jih je ubirala na klavirju. Zunaj je snežilo in mrak se je delal, Antoniji pa se je zdelo, kakor bi svojo ljubezen poplačala s smrtjo.

V prihodnjih dneh je bil Repič večkrat pri Končaju, da so pripravili vse za poroko, in predvečer onega slovesnega dne je ostal pozno v noč na nevestinem domu. Zopet so sedeli v obednici kakor toli in tolikrat. Stari Končaj je bil dobre volje in smejal se mu je ves obraz, smejala se mu je tudi pleša, ki se mu je svetila vrhu stare, nekoliko upognjene glave. Razgovarjal se je z Repičem in Antonijo ter pil jako mnogo cekinastorumenega vina. A Repič je bil vedno v nekaki zadregi in čutil je, kakor da Antoniji ni vse prav in da bi si morala še nekaj razjasniti; bil je izredno pošten in odkrit človek in hotel je, da si je pred zakonom na čistem, ker je dobro čutil njegovo veliko važnost. Zdelo se mu je potrebno, da se potopi vse prejšnje življenje v morje pozabljenja, da oba zakonca v trenotku, ko se zvežeta, odpustita drug drugemu vse, kar je bilo in naj je bilo še toliko zmot in greha, kajti vse to izbriše vesoljno oproščenje, in iz tega oproščenja naj vzklije popolnoma novo, čisto življenje v zakonu, katero nima s prejšnjim nikake zveze. Hotel je svoj zdravi in pravični nazor tudi izpolniti in zato je vprašal nevesto, ko se je stari Končaj že nekoliko vinjen nekam odstranil, s tresočim glasom tako, da se mu je videlo, da je imel vprašanje že pripravljeno, ali mu odpušča vse, kar ji je pravil in kar je storil. Antonija Končajeva pa je preslišala njegove besede in hotela je vstati ter iti pogledat za očetom, in ko ji je Repič ponovil vprašanje, pogledala ga je začudena, z bolestnim izrazom ter se ga oklenila okoli vratu — bilo pa ji je, kakor bi jo bil pahnil v brezno.

In vstalo je sledeče jutro solnce v vsem svojem zimskem čaru. Prikazalo se je v megli za nizkimi, zategnjenimi smrekovimi gozdovi

kakor ognjena rdeča krogla in zaigralo s prezeblimi žarki po pobeljeni poljani na drobnih milijonih ledenih kristalov.

Antonija Končajeva se je napravljala k poroki. Oblekla se je v belosvileno preprosto oblačilo, ki je bilo po rokavih in po robeh pošito s finimi, ozkimi čipkami, in v laseh ji je cvetela sveža duhteča teja. Obdajale so jo frizerke in šivilje ter begale po sobah, iščoč različnih malenkosti.

Nevesta pa je bila čudovito mirna. Sploh ni zadnji dan pokazala sledu kakšne razburjenosti; strmela je predse ter hodila počasi po hiši semtertja, ne da bi kakor običajno govorila s kom, in celo očetu je odgovarjala na kratko; na srcu ji je ležala teža, katera jo je tlačila in morila, kajti oglušiti si je hotela svet, ker ni slušala njenega glasu.

Proti enajstim se je ustavila pred veliko, starinsko Končajevo hišo vrsta elegantnih kočij; pripeljal se je ženin, drug in več njunih znancev po nevesto. Šli so v prvo nadstropje, kjer jih je sprejel Končaj ter jih vedel v salon.

Antonija je prebledela in vsa se je stresla, ko je zaslišala govorjenje pred vrati, ali v istem hipu je že stopil Pavel z očetom in gladkoobritim uradnikom Strelom, ki jo je pozdravil z globokim poklonom. Repiču je žarel obraz in govoril je hitro ter prosil druga, naj spremi nevesto, pa ji hitel popravljati beli šal, ki ga ji je ogrnila hišna; v zadnjem trenotku bi ji bil rad izkazal še kakšno uslugo, in ko se je nalahno in skoro nevede dotaknil njenega labodnega vratu, prešinilo ga je nekaj kakor električni tok. Potem pa je poljubil stari Končaj hčer na čelo in milo se mu je storilo. Nevesto je odpeljal Strel v kočijo, a Repič se je razgovarjal z ostalimi, da so se razvrstili.

Vozovi so oddrčali po gladki, zamrzli cesti in kmalu se je videla le še velika streha Končajevega domovanja. Krvava solnčna obla se je pomaknila na obzorje ter obsevala z neko žalostno svetlobo črne, gladkolakirane kočije, in ob cesti je telegrafska žica, ki je bila na debelo obdana s srežem, brnela, ker je lahen piš vlekel iz gozdov ter stresal srež na zemljo, vrabci pa so preplašeni frfetali preko kočij tja na polje.

Antonija je sedela v prvem vozu z drugom; ničesar ni zinila in niti ni slišala uradnika Strela, ko ji je začel nekaj pripovedovati. Zrla je strmeč predse, poteze v obrazu so ji okamenele, še enkrat pa se ji je pojavila zavest, ki ji je pretresla mozeg, da je storila zlo

katero se ne bo dalo popraviti nikdar več. Ozrla se je skozi šipo in šinila ji je čudna misel v glavo. Nekaj jo je privzdignilo, da je napol vstala, in v istem trenotku je hotela odpreti vratca ter se vreči v največjem diru iz kočije — in vsega bi bilo morda konec.

Strel jo je začuden pogledal ter se začel nekaj opravičevati, a tedaj se je zavedela nevesta ter sedla mirno nazaj in zatrdila je drugu, da se ji ni pripetilo popolnoma nič, da je čisto mirna. V duši pa je čutila smrt in kri se ji je vdrla v glavo in vstale so ji slike vse njene preteklosti pred oči v strahotnih oblikah in za kočijo je menila slišati zvonjenje iz cerkvice tam na pokopališču, kjer ji počiva mati, in zdelo se ji je, da čuje vmes njene proseče vzdihe. Ustni je imela stisnjeni, sentimentalna teja v bujnih laseh pa se je pobesila, kakor bi bila zvenila. Ali bi ne bilo boljše, da bi bila mrtva? Smrt! smrt!

V mestu so izstopili pred župno cerkvijo. Pavel je je čakal med vrati ter jo vedel na roki notri. Videla ni nič in čula ni ničesar.

Orgle so zabučale veličastno s kora, kakor bi naznanjale prihod zmagovalca. Vsa cerkev je bila razsvetljena, pred glavnim oltarjem pa je že stal mašnik.

Pavel Repič jo je vedel tjakaj gori po težki, pregrnjeni preprogi, in ko jo je osiveli župnik vprašal sonorno in krepko, je li hoče Pavla Repiča za spremljevalca skozi življenje, je rekla: »Da!«

Visoko gori nad njo pa se je vrtel lestenec in v njem so gorele sveče z visokimi plameni in kadilo se je od njih pod cerkveni obok in stekleni naveski na lestencu so bingljali ter se blesketali v zimskem solncu v mavričnih barvah. Po končanem obredu je zaprl mašnik knjigo, ki jo je držal v roki, in orgle so zapele v visokih oktavah.

Gogolj.

Dva portreta. Opisal Ivan Prijatelj.

> ». . . jaz imam vsak dan drugačen obraz, včasih celo v enem dnevu nekoliko čisto različnih izrazov« — je rekel Gogolj Annenkovu v Rimu 1841. (»Russkaja Starina« 1878. XXII. 161.)

ne dni so po celi Rusiji in zunaj nje slavili petdesetletni spomin, odkar se je izteklo življenje Nik. Vas. Gogolju; luč razuma mu je bila otemnela že poprej. In zopet je stopil človeku živeje pred oči maloruski mladenič z Ukrajine, pisatelj bujnih fantastično-idiličnih »Večerov s pristave blizu Dikanjke« in hudomušni kronist mesteca »Mirgoroda« ž njegovimi neskončno smešnimi prebivalci, znova se je človek spomnil drznega kazaka, ki je z »Revizorjem« preplašil celo gnilo občestvo lopovskega uradništva, in iz spomina ne gre v današnjih, za slovanstvo tako trdih dneh človeku mož, ki je ihteč bežal iz tlačanske Rusije, potem pa iz tujine poslal svoji nepozabni domovini v dar ogromno solzo svojo — »Mrtve duše«. V tej solzi je izkrvavel. Strt in omračen se je vrnil domov, kjer je ugasnil izstradan pred svetimi podobami kakor sveča v svetišču, ki je izsrkala samo sebe, da je svetila drugim.

Gogoljevega obraza se spominjam še iz gimnazijskih let. V njem sem prvič gledal ruskega človeka. Imel sem takrat sliko Venecianova iz mladostne dobe. Nagledati se nisem mogel onih velikih, duševito mladeniških oči, nad katerimi se mi je zdelo, da poletava v vzneseno vzbočenih obrvih prelesten, zdrav in nebrzdan pogum. In ko sem gledal njegova usta, sem mislil, da se gorenja ustna dviga, da poči pri tej priči izpod nje osoljen dovtip, in komaj, se je zdelo, da čaka spodnja ustna, da že buši v smeh zaradi kakšne grozne neskladnosti na tem svetu, take na pr., kakor je nje sosed, dolgi, šilasti nos sredi finega Gogoljevega obraza.

Ko ga je slikal Venecianov, so ležale v teh zvedavih, malce zadivljenih očeh še vse fantastične in grozničave pravljice, ki jih je deček slišal na pristavi blizu Dikanjke. A blesk oči je že bil odsev ognjev iz zaporoške Siči. Moč je silila na dan, starodavna moč, ki je živela v starih kazaških povestih, neizčrpana moč starega Tarasa Buljbe, ki se hoče za pozdrav tepsti s svojima sinovama, vrnivšima se po letih pod očetov krov, onega Buljbe, ki meče po tleh lonce in

steklenice, ki ljubi svobodo in prirodo, ki se navdušuje ob Zaporožcu, spečem kar na cesti, vse štiri od sebe »kakor lev«. Ta Taras Buljba je iz onih časov, »ko je poprej mirna slovanska kri zavrela ob bujnem plamenu in oplodila kazaštvo — ono ogromno, razbešeno zmes ruske prirode«, iz časov, »v katerih je ruski duh zavzel mogočen širok razmah, silno obsežnost.« Toliko je sile v njem — mladem Slovanu — a ne ve, kam ž njo; vse vre, vse brizga . . . Stara slovanska kri kipi, nihče je ne ureja, ampak nebrzdana gre preko zemelj pogledat, »če je še kje kak strah na svetu.«

Sedaj triumfira bujna in zdrava narava nad mladim Rusom. A tudi pravljic ni pozabil; v očeh so mu še vedno. Sedaj mu je pravljica cela priroda, posebno pa kazakova ljubica, deviška stepa. Kako se opija ob pogledu na njo, kako je ne more prehvaliti, dostojno opisati in poveličati!

»Stepa, čim dalje, tem krasneje se odpira. Tačas je bil ves jug, vse ono prostranstvo, ki se dandanes imenuje Nova Rusija, noter do Črnega morja zelena, deviška pustinja. Nikdar ni plug ril po neizmernih valovih bohotnega rastlinstva; le konji so teptali in se skrivali po njem kakor po lesu. Nič lepšega ni moglo biti v prirodi; vsa površina je bila kakor zeleno zlato morje, po katerem so se razsipali milijoni različnih cvetov. Skozi tanka, visoka stebla trave so se smejali modri, sinji in lilasti cveti, ostri trpotec se je ponašal nad vsemi s svojo piramidasto glavičico; bela detelja je s svojimi solnčnikastimi kapicami pestrela na površju; pšenični klas je vedigabog odkod zanesen zorel v goščavi. Pod tankim strešjem tega rastlinstva so tekale jerebice in stezale svoje vratove. Po zraku je igralo tisočerno različno ptičje gostolenje. Visoko pod nebom so nepremično stali jastrebi in razprostrtih perotnic in mirnih oči zrli doli v travo. Krič vzletavajočih divjih gosi se je slišal bogve od katerega daljnega jezera. Iz trave se je dvigala z odmerjenimi vzmahami čajka in se razkošno kopala v sinjih zračnih valovih. Glej, izginila je v višini in samo črna pika se še prikazuje! Sedaj se je zasukala s krili in se zasvetila na solncu! . . Vrag vas vzemi, stepe, kako ste lepe! . .«

Ali kako hitro je to mladostno ekstazo skalil pogled v to strašno mešanico, ki ji pravimo svet! Kakšne prikazni se ne gibljejo v tej gneči, in kakšni dogodki se ne dogajajo! Človek bi se jim najraje neprestano smejal, tem bitjem, ki se imenujejo ljudje. Gogolj ve o njih strašne nezaslišanosti. Tako tisto krvoločno povest o »Nosu«, ki se je bil izgubil. Kar izgubil se je bil in še v časopis niso hoteli

Kovaljevu sprejeti objave, da ga naj pošteni najditelj vrne. Potem pa se je naenkrat našel zapečen v kruh. Ali pa povest o Akakiju Akakijeviču, ki se je svoj živ dan trudil za nov plašč, ko pa ga je dobil, so mu ga prvi večer ugrabili lopovi. Seveda ni mogel živeti dalje. Raje je umrl in hodil potem po nočeh strašit na Kalinkin most in še daleč okrog.

Fantastično razvija in razteza Gogolj človeške neumnosti pred čitateljem. Potem pa jih osvetljuje z jarkim svitom svojega humorja. Takih povesti ni še nikoli nihče doživel. Ali ko je ruski človek bral, je dejal sam pri sebi: »Take stvari se seveda zares ne dogajajo, toda reci, kar hočeš, ljudje so še tako neumni, da bi se lahko dogajale.« Gogolj pa se smeje dalje nad figuricami, ki imajo neskončno majhno, a neznansko hudobno in zločesto pamet (Revizor) ter vleče preko sedmih dolgih poglavij črez zobe Ivana Ivanoviča in Ivana Nikiforoviča, dva meščana iz Mirgoroda. Toda ko zbija iz njiju najhujše šale, opazi naenkrat, da dvoje živih bitij konec jemlje. Grozna tragika pretrga šaljivčev smeh. Še z vsem razsmejanim obrazom se obrne k občinstvu in reče: »Dolgočasno je na tem svetu, gospoda!« in tiho odide.

To je portret Venecianova.

Leta 1837. je odšel Gogolj na zapad. Za kratek čas se je povrnil v Peterburg leta 1839., za dalje časa v letu 1841. Bivajoč v Rimu, je sameval. Le včasi je prihajal k slikarju Ivanovu, da je govoril ž njim o Rusiji. Domovina mu ni šla iz misli. Z bolestjo je mislil nanjo. In ko je mislil nanjo, je pisal prvi del »Mrtvih duš«. V njih je mislil Rusijo, kakršna je bila v resnici. In ta njegova misel je postala grandiozna in strašna slika, v srce segajoča propoved. Ko so ljudje čitali te »Mrtve duše«, so se zamišljali in zmajevali z glavami. Znamenit pisatelj je vzkliknil, ko jih je prečital: »Moj Bog, kako bedna je naša domovina!«

Predno je odšel Gogolj s končanim prvim delom »Mrtvih duš« iz Rima, portretiral ga je ondukaj njegov prijatelj Ivanov.

To že ni več prejšnji Gogolj. Že ko je bil l. 1839. prišel za kratek čas v Peterburg, ga skoro ni bilo mogoče več spoznati. O tem piše Aksákov v svojih »Spominih«: »Leta 1839. se je vrnil Gogolj in ni bil več oni veseljak, kakor je bil odšel 1836. za mejo in kakor ga je naslikal Venecianov. Njegova zunanjost se je bila tako izpremenila, da ga ni bilo moči več spoznati. Prekrasni, plavi, gosti lasje so mu ležali skoraj po plečih, lepi brki z muho — vse je bilo izpremenjeno. Poteze obraza so bile dobile čisto drug pomen.«

Čuden je ta obraz. Utrujen je in ves izmučen. V očeh se pozna samo še sled nekdanjega bleska, in nekdaj tako duhovito-vesele poteze ustnic so sedaj vele in bridko grenke. Upadel je in izčrpan. Samo dolgi, gladki lasje se mu ulegajo kakor velik mrtvaški zastor preko sencev in ušes na rame, kakor da bi hoteli za vedno zagrniti njegovo obličje.

»Mrtve duše« leže v tem obrazu. Vsako poglavje je začrtano na njem. Nekdaj tako zdravi in krepki Gogolj je zapisan smrti. Kako je to prišlo?

Prišlo je to od tega, ker je podvzel preogromno delo, ki ga je ugonobilo. V času, ko so še vse slovanske sile neuravnavane in nerazvrščevane kipele in rojile brez cilja in brez smeri, se je drznil Gogolj pristopiti k njim, da bi jih uravnal in tako razvrstil, da bi stremile vse en cilj, ki se mu pravi slovanska kultura. V prvem delu se je spustil na dno teh sil. Proučil jih je in premozgal ter ločil zdravo od gnilega, svetlobo od sence in teme. Hotel je postati veliki stavbitelj, stvarnik. V drugem delu si je nameraval nabaviti in prikrojiti materijal, hotel je zdravega lupežnika Čičikova vzgojiti v dobrega in koristnega državljana. V tretjem delu je hotel zidati novo Rusíjo. A delo je bilo preogromno. Že po prvem delu je prišel iz sveta »Mrtvih duš« potrt in omračen, a vsa ostala stavba se je z velikansko težo porušila in podsula in podvalila njegov duh za vedno.

Ostal mu je samo še medel spomin na ono, kar je bil in kar je hotel. Govoril je, da je prorok, Mesija. A bil je izčrpan, uvel in slaboten blaznik. Sedaj je priporočal v »Pismih prijateljem« vdanost, pasivnost, opominjal, naj nihče ne zagovarja cerkve proti napadalcem, ampak naj jo vsakdo sprejme vase. Potem bodo ljudje cerkev. In v prazne in opustošene prostore njegovega uma se je v resnici naselila cerkev. Romal je l. 1847. v Palestino in stopil po povratku v Moskvo v družbo nekega duhovnika Matveja, ki mu je pridigoval. Pri neki pridigi je vztrepetal in obupno vzkliknil: »Dovolj, meni je prestrašno!« In zatemnela je vanj cerkev s svojim asketizmom in vdanostjo in nastopila je noč v njem in okrog njega. Njegov grob so popisali z reki iz sv. pisma. Pri nogah je stavek iz Joba: »Ob grenki moji besedi se bodo smejali.«

V Gogolju je še vse v fantastičnem neredu. On je nekultiviran slovanski polnokrvnež. Čuvstvo je v njem vse in fantazija, a razum skoro nič. Dokler mu ni bilo za to, da bi urejal vse te neskladne sile slovanske narave, ampak samo za to, da bi jim dal polet, da bi jih dvignil, osokolil za nekaj višjega, je bil velik; ko pa se je trudil

naravnati slovanske brezsmotrene sile v končni paralelogram sil, je omagal in zapadel mističnemu eksaltizmu. Z novo šolo slavnih štiridesetletnikov, pogumnih graditeljev nove ruske družbe z zapadnim orodjem je prišel v opreko. In veliki realisti so šli preko njega, ko je zapuščen umiral leta 1852. A kmalu se je poznalo vsem, da so pravzaprav Gogoljevi potomci: tako Turgenjevu, za katerim je celo življenje hodila Gogoljeva skrb in bojazen za ruski narod, kakor magu Dostojevskemu, nad katerim je neprestano poletaval genij patološke religioznosti, Tolstemu, ki dvomi in ne veruje več v svoje lastno delo, in Saltikovu-Ščedrinu, ki je edini v obili meri podedoval Gogoljevo žolč in solze in smeh. Celi Gogolj pa je samo v — Gogolju.

Književne novosti

M. Хостникъ (M. Hostnik): Словинско-русскій словарь. Грамматика словинскаго языка. — Slovensko-ruski slovar. Gramatika slovenskega jezika. — Gorica 1901. Tiskarna Gabrščekova. 388+279 strani. 8⁰. Izdanje peterburškega blagotvoriteljnega obščestva. — Pred par leti je izdal gosp. prof. Hostnik rusko-slovenski slovar in rusko slovnico za Slovence, pričujoča knjiga pa je namenjena Rusom, ki se hočejo učiti našega jezika. Važno je, da je knjigo založilo rusko dobrodelno društvo v Peterburgu. To dejstvo priča, da se Rusi čimdalje bolj zanimajo za druge brate Slovane. Gospod Hostnik je sestavil slovar in slovnico s svojstveno si marljivostjo. Slovar in slovnica za dva sorodna jezika ne moreta biti drugačna nego diferencialna. Slovar seveda ni popoln, a zadostuje samo za začetek tistim Rusom, ki se zanimajo za naš jezik. Razume se samo ob sebi, da bodo tudi Slovenci s pridom rabili slovensko-ruski slovar. Posebnih napak nismo zapazili. Samo to bi n. pr. čislani g. Hostnik lahko vedel, da mi Slovenci že nekaj let ne »pesnikujemo« več, nego da sedaj samo pesnimo in pesnujemo, ker smo se dodobra prepričali, da je tako boljše.

Kakor nas je pred par leti razveselil rusko-slovenski slovar s kratko slovnico, tako pozdravljamo z navdušenjem tudi slovensko-ruski slovar in slovensko slovnico za Ruse, ker nam je tudi ta knjiga živ dokaz, da na Ruskem slovanska zavednost vendar še ni čisto zaspala, nego da se probuja, čeprav to nemara nekaterim nerusko in neslovansko mislečim in čutečim tamošnjim birokratom ni pogodu . . . Hostnikova najnovejša knjiga ima torej velik slovansko-kulturen pomen. Rusko blagotvoriteljno društvo, ki je knjigo založilo, je hotelo reči: Mi Rusi, ki nas je nad 80 milijonov, nismo pozabili, da ste vi Slovenci, ki vas je samo $1^1/_2$ milijona, naši bratje. A tudi vi ne pozabite, da je ruski jezik vsakemu izobraženemu Slovencu, ako hoče veljati za pravega Slovana, potreben! . . .

Научно-литературный сборникъ. Періодическое изданіе „Галицко-русской Матицы“. Подъ редакціей Б. А. Дѣдицкаго 1901. Томъ I. Knjiga I—IV. Lvov. 1901. — To je zbornik Uališko-ruske Matice, ki je bila osnovana že l. 1848. Kakor znano, pripadajo gališki Rusi k maloruskemu plemenu. Njihovo narečje se precej razlikuje od velikoruskega. Na stališču posebnega maloruskega ali ukrajinskega naroda stoje ukrajinofili in pišejo na maloruskem jeziku, ki ga govori okoli 20 milijonov ljudi. Med Malorusi pa je še druga stranka, ki poudarja in naglaša istovetnost Ukrajincev z Velikorusi s tem, da izdaje knjige in časopise v velikoruskem jeziku. In baš Gališko-ruske Matice »Zbornik« zastopa velikorusko jezično idejo v Galiciji in v Avstriji sploh, zato je to periodično izdanje važno. Sotrudniki tega zbornika niso samo gališki Malorusi, nego tudi ruski pisatelji iz Rusije — kar naj dokazuje, da je pravzaprav samo eden narod ruski. Katera stranka bode zmagala v Galiciji, ali ukrajinska ali velikoruska, o tem je še prerano govoriti. Vsekakor stoji velikoruska jezična stranka na jako visokem stališču in ima brez dvoma najboljše namene; zato nam je simpatična . . .

Vsaka knjiga tega zbornika ima znanstvene članke, kritiko in bibliografijo, povesti in pesmi — izvirno in prevedeno beletristno blago, in poročila o sejah odborovih itd. Med pisatelji srečujemo več znanih in priznanih imen. Zbornik gališko-ruske Matice zaslužuje našo pozornost; vsebina prvih štirih zvezkov lanskega leta je vseskoz izbrana. Zanimivo je, da so izvirne ruske povesti (n. pr. M. Gorkega) natisnjene z akcenti.

Zofka Kvedrova: »Odsevi.« Gabrščekova »Salonska knjižnica« IV. Gorica 1902. »Knjiga za knjigo«, to je deviza Zofke Kvedrove. Pred kratkim »Ljubezen«, zdaj zopet »Odsevi!« Vidi se, da živi pisateljica popolnoma svojemu umetniškemu poklicu.

»Odsevi« obsezajo dvajset črtic različne snovi in seveda tudi različne vrednosti.

»Talent« je nekak »Credo« Zofke Kvedrove! Včasi pa spiše kaj, kar je malce podobno »Schauder-povesti«. »Vaški roman« na pr. ima že skoro pregrozovit konec. Mož preseka svoji bolni ženi s sekiro glavo, potem mora gledati, kako ubito raztelesijo — da ga obsodijo pozneje še na vislice, je samo ob sebi umevno — a ljubico njegovo potegnejo mrtvo iz tolmuna. Ali ni to skoro »gar viel des Gruseligen«? da se poslužim enkrat tudi jaz takega nemškega »floskula«, kakršnih je po mojem mnenju v »Odsevih« le preobilo. Navzlic temu pa je nemara ta povest v celi zbirki najboljša! Niti to ji ne škoduje, da ni samo »fragment«, ampak da je lepo komponirana in zaokrožena. »Vaški roman« je v posameznostih brez dvojbe posnet po življenju. Ravno tako gotovo pa je, da se v celoti ni dogodilo tako . . . Tu je kompozicija, tu je izumek, a vse to povesti ne škoduje, ker tudi to, kar je izmišljeno, popolnoma odgovarja življenju! . . In tisti notranji boj obeh bi se dal tako na kratko komaj bolje opisati. Tudi značaji so izvrstno risani. Tu se človek res lahko poglobi v duševno stanje junakov; tu je vse jasno, tu se nam zdi vse utemeljeno, logično in naravno! . .

V motivaciji pisateljica ni povsod tako srečna kakor tu. Na ta način, kakor nam popisuje pisateljica precej v prvi povesti »Kako je prišlo«, se ženska ne vda moškemu! Tudi »Vera« v istini ni nikoli eksistovala! Njena

smrt, navidezno heroična, je precej nelogična in neverjetna. Sploh se jaz ne morem otresti prepričanja, da pozna naša pisateljica bolj moško nego žensko dušo in narav. Tako se mi zdi tudi Liza v »Telegrafistki« docela nemogoč značaj, dočim rad priznavam, da je Milka v tej povesti dobro risana . . .

Vse povesti, ki so zajete iz življenja, so večinoma jako lepe. »Slepec« na pr. je pisan s pravim pesniškim zanosom in poletom; črtici »Ljubi me« in »Življenje« pa sta pisani že naravnost v poetiški zadivljenosti in ekstazi . . .

Ali se pisateljici ne zdi, da se samomori v njenih delih nekoliko prepogosto ponavljajo? Če jih seštejem vse v »Ljubezni« in »Odsevih«, jih je že precejšnje število. Nespametno je, obsojati kako povest že zaradi tega, ker se konča s samomorom. Navzlic temu je opasno za pisatelja, če se prevečkrat zateka k takemu koncu. Če se mu motivacija ne posreči popolnoma, če nas ne seznani dovolj dobro z bolestno razpoloženostjo nesrečnikovo, se takoj sumi, da je samomor v povesti samo »deus ex machina«! . .

Da ima naša pisateljica izredno spretno pero, da piše gladko kakor le malo naših pisateljev, je znano. Toda včasi postane premnogobesedna. Dostikrat se izraža nekam čudno, druži epiteta, ki skoro izključujejo drug drugega po svojem pomenu, in semtertja zapiše popolnoma ravnodušno celo kak nezmisel. Zgledov zaradi pomanjkanja prostora ne morem navajati. Temu vzrok pa je pač samo to, ker piše pisateljica prenaglo, ker nam ima preveč povedati, ker kar vre in kipi v njeni glavi in njenih prsih! No, to so malenkosti, ki ravno tako malo zatemnjujejo vrednost podarjene nam knjige kakor obile jezične, stilistične in tiskovne hibe. Večina čitateljev vsega tega niti zapazila ne bo, ker jim pojde preveč v slast to, kar jim ponuja pisateljica v svojih delih.

Gospodična Zofka Kvedrova je s to svojo knjigo iznova dokazala, da je ena najboljših naših pisateljskih moči, zato pač zasluži, da jo vsestransko podpiramo in pridno kupujemo njene knjige! . . *Dr. Fr. Zbašnik.*

Hrvatskih narodnih pripovijedaka knjiga II. Narodne pripovijetke iz grada Karlovca, sela Lokava, Delnica i trgovišta Vrbovskoga. Sabrao R. Strohal, ravnatelj kr. velike realne gimnazije v Rakovcu. Prodaje se po K 2·40. U Karlovcu. Tisak P. L. Weisera, a trošak sabiratelja. 1901. —

Že l. 1886. je izdal učeni pisatelj prvo knjigo hrv. narodnih pripovedek, in sicer iz Sela Stative blizu Karlovca, ter je tudi o stativskem narečju temeljito razpravljal v petih izvestjih kr. velike realne gimnazije v Rakovcu (1887. do 1891.). Leta 1895. je prinesla 124. knjiga »Rada« jugoslav. akademije njegovo jezikovno razpravo »Osobine današnjega riječkoga narječja,« a 146. in 148. knjiga »Rada«, ki izide kmalu, prineseta njegovo najnovejšo razpravo »Jezične osobine u kotaru karlovačkom«. Ali Strohal, ki je tudi dopisujoči član »Jugoslav. akademije«, ni samo temeljit in marljiv raziskovalec narečja, ampak tudi natančen in povsem zanesljiv nabiralec narodnih pripovedek, katerih je pod gornjim naslovom izdal sedaj že drugo knjigo.

Slovenci so, kakor mi je znano, radi čitali Valjavčeve nar. pripovedke nabrane v Varaždinu in njegovi okolici. Gotovo jim bodo ugajale tudi Strohalove v kajkavskem in čakavskem narečju, ker imajo izredno zanimivo vsebino in ker jih je marljivi nabiratelj kot strokovnjak vestno pobeležil, tako

da bodo tudi jezikoslovcem prav zanesljiva in dobrodošla podlaga. Tudi tistim, kateri hočejo gledati in raziskovati bogato življenje v skrivnostni in tihi delavnici narodove duše, dajejo te pripovedke bogato tvarino. Pripovedkam je pridejan instruktiven predgovor, ime pripovedovalca, njegova starost in stan ter slovar manj znanih besed. Knjigo Slovencem prav toplo priporočamo.

Prof. Mijo Vamberger.

Slovenska zemlja, IV. del: Vojvodina Kranjska. Prirodoznanski, politični in kulturni opis (33 podob), str. VI. + 268. Izdala »Slovenska Matica« 1901. Po dolgem čakanju se bodo Slovenci gotovo razveselili te velezanimive knjige. Podpisani mora prof. Orožnu odkritosrčno hvaležen biti, da ga je »razbremenil«; s početka je bil za to namenjen upokojeni prof. Viljem Urbas, ki pa je med tem umrl l. 1900 v Gradcu. Tudi Orožnov opis je ostal zvest prvotni osnovi, tako da se lahko reče, da je »Slovenska zemlja« enotno delo. K temu opisu imamo le nekaj malo opomb pridati. Kdor gosp. pisatelja pozna, bo koj razumel, zakaj so gore tako natančno opisane in zakaj je v knjigi toliko slik planinskih koč (na Dolenjsko se premalo ozira). Neodpustljivo pa je, da ne najdemo nobene, vsaj pregledne slike glavnega mesta Ljubljane, ko imamo dandanašnji najrazličnejših razglednic kar črez glavo! Poleg Savice bi bil vsaj še Peričnik zaslužil svojo podobo. Zaradi oči naj bi se slike nekoliko enakomerneje razdelile, saj če pride kje kaka slika na drugem mestu, nego se govori o dotičnem predmetu, se lahko pod njo zapiše stran, kje se o njem piše. Trditev, da stoji Kranjska pod »enim knezoškofom«, ni točna (prim. »Lj. Zvon«, 1900, str. 190).

Kot posameznost treba pripomniti, da ne pričajo same pripovedke o jezerih, da je nekdaj velik del Gorenjskega stal pod vodo, nego tudi okamenine morskih živali. Izraz »Ljubljanska ravnina« naj bi se ne rabil, ker je že Simoni vpeljal termin »Gorenjska kotlina«. Ljubljansko mesto ima svoj poseben »pravilnik«. »Mestopis« (krajepis) marsikomu lahko napačno misel vdahne. Pri nadmorski višini Ljubljane bi bilo dobro opozoriti, da se kota 292 m tiče le Glavnega trga. Nekaj je tudi protislovij v pisavi, n. pr. Otočec (str. 207.), po »Otočice« (pravilno) str. 208. Višje gimnazije na Kranjskem faktično niso dvojezične, nego od V. razreda dalje so vse samo nemške.

Simon Rutar.

Dostavek uredništva. V »Uvodu« — natisnjenem notabene brez stranskih številk! — našteva gosp. prof. Orožen nekaj slavnih Kranjcev rekoč: . . . »imenujemo le: barona Valvasorja in Vego Oglarja, Kopitarja in grofa Koprivo (Caprivi).«

Mislimo, da bi bil g. Orožen namesto grofa Caprivija, ki nas Slovence toliko briga kakor kak pruski junker, lahko našel kakega slavnejšega Kranjca! Na primer Trubarja, Dalmatina, Bohoriča, Vodnika, Prešerna, Stritarja, Levstika i. dr.!

To so naši ljudje, slovenski možje, in Kranjska dežela je po uradni statistiki s 94% slovenska dežela! Kadar bodo opisovali Kranjsko deželo Nemci, naj imenujejo v božjem imenu tudi Caprivija, Auersperga, Lamberga in še druge nemške in ponemčene aristokrate! »Slovenska zemlja« pa se izdaje za Slovence in ti morajo poznati najprej svoje ljudi.

Zahtevamo, da se postavljajo gospodje pisatelji pri naslednjih zvezkih »Slovenske zemlje« pogumneje na odločno narodno-slovensko stališče!

Dr. Juraj Vrbanić: Kratka uputa v narodno gospodarstvo. Zagreb. 1902. — To je naslov drobni, 47 str. male oblike obsegajoči knjižici, katero je spisal dr. Juraj Vrbanić in ž njo ustregel najširšim slojem hrvaškega naroda. Pisatelj kratko in jedrnato razlaga gospodarske pojme in zakone, jasno tolmači, kako se razvija gospodarsko življenje, tako da lahko vsakdo, kdor je prečital to knjižico, s pridom čita gospodarske članke. Tudi pri nas je tako, da širši krogi gospodarskih spisov niti ne čitajo, ker jih ne umejo. Z Vrbanićevo »uputo« (napotkom) ali navodilom razvozlaš si lahko vse pojme. Pisatelj govori o potrebščini, imovini, gospodarstvu, proizvodstvu, prometu, dohodku, strošku in o državnem gospodarstvu. Navedimo samo še to, da na pr. jasno tolmači, kaj je cena, monopol, denar, vrednota (valuta), banke, hranilnice, posojilnice itd., torej razlaga vse, kar mora vedeti danes vsak človek. Tako navodilo bi dobro došlo tudi našemu ljudstvu, zlasti naši mladini ga dajmo, da bode vedela, kaj je svet in življenje, in da se nauči zgodaj pojmiti in se pripraviti na borbo in tekmovanje, ki se vrši v gospodarskem življenju. — »Kratka uputa« se dobiva pri »Knjižari Dioničke tiskare u Zagrebu«. Cena 80 vin. *A. Trstenjak.*

Glasba

Prešernova oda »Zdravica« na Ruskem. Iz Petrokova na Ruskem nam je poslal g. A. N. Sirotinin kompozicijo Prešernove »Zdravice«. Uglasbil je pesem g. H. Grozdóv za moški zbor à capella za štiri grla, seveda na ruski prevod Koršev. Ta vest nam priča, da krasna Prešernova oda elektrizuje tudi brate Ruse, saj pa tudi Koršev prevod nikakor ne zaostaje za slovenskim izvirnikom. Glasbeniki, katerim smo pokazali skladbo, pravijo, da je g. Grozdov ustvaril lepo kompozicijo, ki se brez dvoma omili Rusom.

Prešernova »Zdravica« je tako lepa, da bi morali slovenski komponisti tekmovati med seboj, kdo bi ji zložil najlepši, najprikladnejši napev.

Upodabljajoča umetnost

Umetniške razstave v Pragi. 1. aprila se je otvorila 7. razstava, a vendar doslej nista niti »Manes« niti »Jednota umělců výtvarných« priredila svoje vsakoletne izložbe. Kakor se sliši, nameravajo tudi nekateri hrvaški slikarji prirediti svojo posebno izložbo. Umetniško življenje postaja od leta do leta živahnejše in v publiki se opaža vedno večje zanimanje.

V začetku zimske sezone se je otvorila posmrtna izložba slik Otokarja Lebede. Cvetoča veja, odlomljena od stebla, je na katalogu lepo simbolizirala kratko, toliko obetajoče, a tako brzo strto življenje mladega umetnika, ki je v lanski pomladi v svojem štiriindvajsetem letu sam napravil črto pod svoja dela. Fino čuteč pokrajinar je ljubil daljne razglede, široka polja, polne, sanjave barve poletja. S smelo, široko tehniko, z briljantnimi, kipečimi, a vendar deli-

katnimi barvami in z neprimerno perspektivo je slikal svoja dela. Bil je mojster v pokrajini. Ali naenkrat postaja nezadovoljen s svojimi sujeti, pokrajina mu ne zadostuje, ljudi hoče slikati: ». . . naše ljudi, uboge in izmučene«, kakor pravi sam. Ali tehnične težkoče so bile močnejše nego njegova volja.

Pozneje sta pobudila Václav Radimský in Jaroslav Špiłar s svojimi razstavami senzacijo. Osob ito prvi je umetnik redke nadarjenosti in moči. Ah, kako vriskajo te barve, solnčne, jasne in vroče! Bajni zapadi solnca, zelena polja, morje in potoki in reke in ribniki — to so njegovi sujeji. Nedosežno zna slikati vodo in zrak. Vse se giblje, vse živi na teh slikah. Lahkotno najde najsijajnejše kontraste, ki očarjavajo in mamijo gledalca. Rudeče makovo polje na morski obali; modro, daljno morje, čisto, visoko nebo, a spredaj rudeč, goreč mak — kdo si more zamisliti kaj efektnejšega! — Jaroslav Špilar, ta priznani češki slikar, je nedvomno mnogo izgubil s primerjanjem z Radimským. Njegove slike iz Italije so brez sijaja in življenja, osobito za morje nima zmisla; sploh so mu južne barve, južni zrak, južne pokrajine tuje in on jih slika hladno in leseno, zato je seveda v svojih chodskih slikah mojster. On razume to ljudstvo, v teh starodavnih, častitih krojih v dnu duše; z ljubeznijo je prikazana vsaka gesta, vsak pogled teh »najzapadnejših Slovanov«, ki so toliko pretrpeli pod pritiskom tujih elementov. Njihova pusta, uboga pokrajina, originalnost njihovega žitja, ves njihov razoviti značaj, njihova historija in njihova sedanjost so našli v Špilarju svojega pravega interpreta. Njegovi akvareli so sijajni, dočim mu je oljnata barva še trda in težka.

Izložba »Umělecké besedy« ni imela nobenega umetniškega značenja. Srednji talenti in nadarjeni diletantje so izstavili precej slik sladkih in oglajenih, katere srednja publika tako rada kupuje. Še najboljše stvari so imeli bratje Liebscherovi, Langer, Hudeček in Ženíšek. Mnogo je bilo cvetličja od slikaric. »Krasoumná jednota« je prīredila izložbo B. Schnirchovih del. Schnirch se je smatral poleg Myslbeka za najboljšega češkega kiparja. Danes to že ne velja več. Novega, modernega, originalnega pri Schnirchu ne najdete, on je mojster antike in klasicizma. Ali v tem je v istini velik umetnik. Tragika njegovega umetniškega delovanja je, da so njegova najboljša dela za bodočnost toliko kakor izgubljena. Njegovo življensko delo — slavne frize za pročelje »Narodnega divadla« so bile v požaru uničene, ki je komaj postavljeno gledišče pokončal; »sv. Vaclav«, v katerega je Schnirch vložil vse, kar je bilo pietete in ljubezni k svojemu poklicu v njegovi duši — ostal je samo v sadri. Schnirch je bil visoko in vsestransko naobražen; znal je več jezikov, med njimi tudi slovenski, zanimal se je za vso ustvarjajočo umetnost, za arhitekturo kakor tudi za umetni obrt. Dokler bo stalo »Národní divadlo«, »Rudolfinum«, »Muzej« in druge palače v Pragi, njegovo ime v češkem narodu ne zanikne. Tudi dunajski parlament ima nekaj njegovih soh. Na izložbi je bilo 72, večinoma večjih skulptur, 34 risb in 15 fotografij.

Alojzij Kalivoda je podal v svoji izložbi celo vrsto sanjavih melanholičnih motivov iz prirode. Njegove mehke, decentne barve se fino skladajo z diskretnimi, nekričečimi sujeti. Kalivoda je sanjar in romantik. Mala vaška hiša; par dreves, mlaka vode, nad vsem bleda mesečna luč — a vendar toliko tajnega, bajnega, ki bedi in snuje po noči okrog hiš. Do vsakega najpriprostejšega motiva vdahne umetnik kos svoje melanholične duše. Kalivoda je Mařákov učenec, ali že čisto svoj, poseben, originalen tip.

Triinšestdeseta izložba »Krasoumné jednoty pro Čechy« je, kakor vsako leto, tudi letos na svoji višini. Premalo je tu prostora, da bi se mogla spuščati v podrobnosti. Zastopani so razni domači in tuji poljski, francoski, italijanski, danski in nemški umetniki. Češki umetniki so razmeroma zelo maloštevilno zastopani. Večinoma se zbirajo ti okrog »Manesa« in »Jednoty českých umělců výtvarných«. Mucha je izstavil svoj »Očenaš«.(16 akvarelov), ki je morda tudi doli pri nas v reprodukciji znan, Uprka je izložil samo eno sliko, Schaff in Kocian nekaj prav dobrih skulptur. Tudi Klusáček, Jansa, Radimský, Kalivoda in Zdenka Braunerova so izložili nekaj slik. Najzanimivejša je pač dvorana društva poljskih umetnikov »Sztuka« v Krakovu. Največ je tu portretov, a osobito očarajo gledalca prekrasne slikarije Josipa Mehoffera za visoka okna friburške katedrale. Tudi dvorana dunajskega slikarja J. V. Krämerja je interesantna. — Češko-nemški slikar Orlík ima nekaj prav krasnih japonskih motivov, J. Schüsser veliko oljnato sliko: »Fatum — Vita — Libertas«, ki je enako pretresajoča po ideji kakor po izvedbi. — Izmed skulptur ima največjo sugestivno silo »Vojni krik» Augusta Rodina. Človeku kar zazveni v ušesih in v vseh živcih, kadar pogleda na to krasno delo. — Izloženo je tudi mnogo prekrasnih malenkosti umetniškega obrta, omar in pohištva. *Zofka Kveder* (Praga).

XXII. umetniška razstava ruskih akvarelistov v Peterburgu. Šestdeset razstavljalcev akvarelistov je razstavilo v »Pasaži« nad 300 umotvorov, med katerimi jih je mnogo zanimivih. Kdor bi videl prvič rusko akvarelno razstavo, zanimala bi ga zelo, in po dostojnosti nekaterih slik lahko sklene, da se približujejo ruski akvareli vedno bolj in bolj k vrhuncu zapadnoevropskih akvarelov.

Te razstave se udeležuje več umetnikov, kateri so si že davno zaslužili slavno ime na Ruskem, kakor tudi v zapadni Evropi, n. pr. Lagorijo, Pisemski in Karazin. Ker se ta razstava otvarja redno vsako leto, navadilo se je je že zelo tukajšnje občinstvo. Sliši se semintja, da se opaža, kakor da ta ali oni umetnik ponavlja večkrat svoje snovi, toda vedno jo poseti z zanimanjem mnogo obiskovalcev, in umetniki se štejejo tudi lahko srečne, ker se proda vedno mnogo slik, akoravno določujejo take cene, za katere bi, žal, pri nas morebiti ne prodali ne ene. Dve sliki sta kupljeni za galerijo ruskega pubiičnega muzeja imperatorja Aleksandra III. v Peterburgu; nad petnajst slik pa so kupili razni udje carske družine za pridvorne galerije; nekatere druge pa so si nabavile privatne osebe. Ruskim umetnikom se torej ne godi ravno preslabo v gmotnih razmerah, od katerih je večkrat odvisno tudi napredovanje v umetnosti. Za najboljšega umetnika te razstave smatram R. A. Berggolca, kateri se odlikuje na vseh slikah z junaško silo sočnatih barv, v risanju, izbiranju snovi in s čudovito prosto in smelo tehniko. Dalje slede umetniki: A. A. Čumakov in L. M. Brajlovski, katerih slike so kupljene za galerijo zgoraj omenjenega muzeja. Prvega slika je »Južni breg Krima« (Kikenec), a drugega je izvrstni akvarel »Kremeljski stolp«. Brajlovski je razstavil še eno drugo sliko »Notranjost cerkve sv. Marka v Benetkah«. V. P. Ovsjanikov se je odličil s svojimi slikami »Na daljnem severu« in »Ešče u nog Kavkaza tišina«. A. S. Egornov razstavlja poleg drugih šestih izbornih slik: »Pri studencu«, »Zima«, »Potok«, »Reško kamenje« in »Zjutraj v parku«. K. J. Križicki ima slike: »Pomladni večer«, »Gozdni porobek po zimi« in »Večerne sence«. V. A. Feldman: »Elegija« in »Pred solnčnim zahodom«. K. E. Geftler: »Zgodaj spo-

mladi v močvirju Sestrorecka« (v Finlandiji), in »Kronstadtsko pristanišče«. A. A. Pisemski: »Večer«, »Jesen« in »Mrak«. S. J. Vasiljkovski razstavlja sedem prav izbornih akvarel. V. J. Navozov se odlikuje posebno s študijo: »Glava starčeva«. G. G. Tranšel razstavlja dve študiji: »Starka« in »Nesrečnež« z izvrstno ekspresijo. Omenjam še imena nekaterih drugih umetnikov, katerih umotvori se lahko prištevajo dobrim na razstavi. To so: A. A. Rjedkovski, L. F. Lagorijo, A. J. Ladkevič, A. S. Hrjenov in D. A. Benkendorf. Kot že davno znamenit ilustrator se udeležuje te razstave N. A. Karazin. Izmed najboljših njegovih slik je: »Mokri gozd«. Na nekaterih njegovih slikah je izvrstno izražena zimska burja; v resnici čutiš, kako da bi pred teboj metlo s snegom. Vsi ti umetniki razstavljajo večinoma pokrajinske slike; semintja se vidijo kake cvetice, žanrovih pa je prav malo. Enega iz najboljših akvarelnih portretov omenjam: V. M. Izmajloviča, ki ravstavlja izboren damski portret, odlikujoč se tudi po svoji velikosti, kakršnih vidimo v akvarelu redkokedaj, vendar pa je dovršen z najfinejšo in široko tehniko.

P. S. Žmitek (Peterburg).

Med revijami

»Česká Revue.« V aprilski št. poroča g. dr. Karásek o »Slovenski Matici« in o »Ruski antologiji«. Na kratko ocenjuje Matičine knjige in poudarja važnost njenih publikacij. Glaserjevo literarno zgodovino kritikuje jako ugodno. — Jako laskavo sodi g. dr. K. o »Ruski antologiji«, katero sta izdala † I. Vesel in Aškerc. Kritiku ugaja, da ima »Antologija« tudi prevode iz najmlajših pesnikov ter da so knjigi dodane tudi biografske in literarno-kritične črtice. — Na koncu svojega poročila omenja kritik še znamenite Jagićeve knjige »Puškin v prevodih jugoslovanskih jezikov«, ki jo je izdala ruska akademija. Kakor znano, je studijo o slovenskih prevodih Puškinovih poezij spisal v temeljitem članku naš sotrudnik gosp. Iv. Prijatelj, in to seveda v ruskem jeziku.

»Květy«, češki beletristično-znanstveni mesečnik, imajo v 3. in 4. letošnji številki daljše poročilo o najnovejši slovenski književnosti. Studijo, ki se precej tesno naslanja na Glaserjevo literarno zgodovino, je spisal g. I. Palík. »Květy« izhajajo v Pragi že 24. leto ter prinašajo tudi ilustracije ter vinjete, ki jih riše znani originalni češki slikar Mikulaš Aleš. Stalen sotrudnik »Kvetův« je pesnik Vrchlický.

Splošni pregled

† P. Ladislav Hrovat. 14. aprila je umrl v Novem mestu c. kr. gimnazijski profesor v pokoju p. Ladislav Hrovat, odličen slovenski pisatelj in narodni buditelj — splošno znan pod imenom pater Lacko. Porodil se je pokojni 10. marca l. 1825. v Zgornjem Tuhinju. Ljudsko šolo je obiskoval v Kamniku, latinske šole pa v Ljubljani. Dovršivši šesto, je vstopil l. 1845. v frančiškanski red in je bil 22. septembra 1849. posvečen v mašnika. Potem so ga poslali na

Dunaj, da se pripravi za gimnazijskega učitelja, in tam je l. 1854. prestal izpit iz klasične filologije. Potem je nastopil službo na novomeški gimnaziji in je deloval v tej službi do l. 1890. Tedaj je bil pri umirovljenju odlikovan z zlatim zaslužnim križcem s krono.

Že koj prva leta po nastopu službe gimnazijskega učitelja se je oglasil z nekaterimi programskimi razpravami iz svoje stroke, sprva v nemškem jeziku, n. pr. Hectors Characteristik, Das aorist. perfectum in latein. Folgesätzen —, pozneje pa se je popolnoma oklenil slovenske besede ter v slovenski besedi napisal še mnogo razprav in drobtinic ali »paperkov«, kakor jih je sam imenoval. Priobčeval je te svoje sestavke slovniške vsebine v gimnazijskih poročilih, po »Novicah«, v Janežičevem »Glasniku« in Lampetovem »Domu in Svetu«. Med temi slovniškimi razpravami naj posebno omenimo l. 1867. v gimn. programu objavljeni sestavek »Pravila za slovensko pisavo«, ki ga je l. 1891. na prigovarjanje svojih nekdanjih učencev dal v posebni brošurici v drugič natisniti. Prevajal je tudi na slovenski jezik stare klasike in objavil v »Klasju« l. 1862. »Ksenofontove Memorabilije na Sokrata« ter v »Zori« l. 1872. »Ciceronove govore zoper Katilino«. — Najznamenitejše njegovo delo je pa gotovo »Slovensko-latinska slovnica« iz l. 1874. — Ta knjiga je aktualnega pomena, ker je z Žepičevimi vajami vred omogočila pouk latinščine s slovenskim učnim jezikom na slovenskih vzporednicah kranjskih gimnazij.

Pokojni pater Lacko je bil preprost in skromen mož, odkrit značaj dobrohotnega mišljenja, ne brez humorja — pred vsem pa navdušen Slovenec in kot tak bodrilen vzgled svojim učencem. Pokojnik uživaj v večnosti blažen pokoj, Slovenci pa ohranimo v blagem spominu skromno, a delavno življenje patra Lacka! *P.*

Javna predavanja v Ljubljani so se nadaljevala še meseca aprila. Dne 6. in 20. je predaval deželni inženir g. Sbrizaj o osuševanju Ljubljanskega barja. Podal je zgodovino osuševanja, navedel več projektov osuševanja ter omenil, da je vlada resne volje, lotiti se osuševanja po najnovejših načrtih. Ljubljansko barje je bilo za časa Rimljanov suho in kultivirano. V barbarskem srednjem veku pa, ko se je bilo prekinilo vsako resno kulturno delo, spremenilo se je tudi Ljubljansko barje v pravo barje. Pred dobrimi sto leti se je največ trudil za osuševanje barja slavni jezuit in inženir Gruber, ki je zgradil po njem imenovani kanal. Dandanes je osuševanje barja samo denarno vprašanje. Dolžnost države bi bila, žrtvovati ves potrebni denar, da bi se tako velik kos zemlje pridobil za zemljedelstvo in da bi se barjanom ne bilo treba izseljevati v Ameriko. Ko bi bilo Ljubljansko barje last Nizozemcev, kdaj bi ga že bili izsušili! Saj so celo oceanu že oteli velik kos zemlje in ga pripravili za kulturo.

Tridesetletnica Gajeve smrti. Meseca aprila je preteklo 30 let, odkar je umrl slavni dr. Ljudevit Gaj, oče jugoslovanskega »ilirizma« in preporoditelj hrvaške narodne misli in književnosti. Dr. Gaj je nameraval pod imenom »Ilircev« združiti v duševno in jezično edinstvo Hrvate in Slovence. Uresničenje te velike ideje se mu vsled kratkovidnosti nekaterih vrstnikov sicer ni posrečilo, ali »in magnis et voluisse sat est«. In končno je iskra narodne ideje, ki je prešinjala »Ilirce«, blagodejno vplivala ne samo na razvoj hrvaške, nego tudi slovenske književnosti. Gaju se imamo tudi zahvaliti, da imamo z brati Hrvati vsaj eden in isti pravopis. Slava velikemu Jugoslovanu in književniku Gaju!

Grof Tolstoj, ki biva sedaj, kakor znano, v Jalti na Krimu, je zopet ozdravel.

Petdesetletnica smrti Žukovskega. Dne 12. aprila (st. st.) je preteklo 50 let, kar je preminul ruski pesnik Žukóvskij. Če je Puškin prvi solnčni dan v ruskem pesništvu in v ruski literaturi sploh, potem je Žukovskij zarja oznanjevalka tega dne. Žukovskij je bil romantik in romantika ga je nagibala k temu, da je obdelaval narodne snovi iz sanjavega sveta ruskih bajk in balad. Sam Bjelinskij pravi, da si Puškina ne moremo misliti brez Žukóvskega. Poleg izvirnih pesnitev je Žukóvskij tudi veliko prevajal iz zapadnih literatur ter seznanjal Ruse z duhom zapadnega pesništva. Žukóvskij je bil velik idealist ter je bil prepričan, da le stremljenje k velikim idealom pravičnosti in humanitete more oplemenititi kak narod. Kot visokoizobražen mož je blagodejno vplival tudi na vladajoče kroge.

Slovenska ljudska šola pri Sv. Jakobu v Rožni dolini na Koroškem, katero so bili naši rojaki po vztrajni 14letni borbi l. 1892. priborili, je sedaj v največji nevarnosti, da jo zalije vsenemška povodenj! Na Koroškem je brez dvoma nad 150.000 Slovencev, a pravice našega jezika se teptajo tam gori onkraj Karavank na nečuven način. Poleg ljudske šole na Jezeru je bila petrazredna slovenska ljudska šola pri Sv. Jakobu v čisto slovenski Rožni dolini skoro edina nada naših rojakov. Rovanju vsenemških spletkarjev se je posrečilo pridobiti nekaj nezavednih Slovencev na svojo stran, da so prosili za »utrakvistno« šolo. Ta prošnja je bila seveda voda na mlin nemškega deželnega šolskega sveta, kateremu je slovenščina na Koroškem trn v peti. Naši rojaki so protestovali pri ministrstvu, da bi se jim pri Sv. Jakobu vtihotapila in vsilila nemška šola. Če je še kaj pravice na svetu, upamo, da zmagajo.

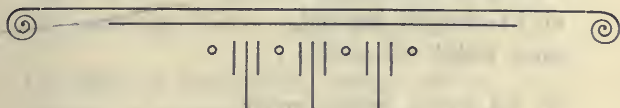
† Gljeb I. Uspenskij, znameniti ruski pisatelj, je umrl 24. marca. Uspenskij je pisal povesti in studije iz kmečkega življenja. Njegovi spisi so verno zrcalo mišljenja in čutenja ruskega ljudstva. Kdor torej hoče poznati dobre in slabe strani ruskega mužika, temu so neobhodno potrebni spisi Uspenskega. Ruska kritika ga prišteva k takozvanim »narodnikom«, ali boljše rečeno: Uspenskij je bil glava teh narodnikov, t. j. pisateljev, ki so izučavali preprosto življenje na kmetih, primerjajoč ga često nenaravnemu življenju mestnih ljudi in inteligence sploh. Število Uspenskega spisov je jako obsežno.

Začetek in konec življenja na naši zemlji. V dunajski reviji »Wage« je objavil v 17. in 18. štev. dr. Frid. Knauer zanimiv članek o začetku in koncu vsega pozemskega življenja. Svoje hipoteze opira na geologijo in toploto zemeljskega jedra. Po Knauerjevih računih je človeški rod star okoli 200.000 do 300.000 let. Zemeljsko jedro pa se ohlaja, njena skorja postaja debelejša in debelejša. Hladni pas se približa v tisočletjih bolj in bolj ravniku (ekvatorju). Navsezadnje bode živelo vse, kar je sploh živega na zemlji, samo še ob ravniku. Pa tudi tukaj se ohladi zemlja sčasoma popolnoma. Vsa voda usahne in tudi vse življenje prestane. Človeški rod sam izumrje. In ta katastrofa pride baje črez 100.000 ali črez 150.000 let.

Popravek. Na strani 302. čitaj v 4. štrofe 4. verzu prelivala (kak prelivala naša se kri . . .) [»Rapsodije bolgarskega goslarja.«]

Ljubljanski Zvon

Rapsodije bolgarskega goslarja.

Slike iz zgodovine bolgarske vstaje.

X. Boj pri Petriču.

(23. aprila 1876.)

». . . И дѣто срѣщнатъ душманинъ,
съ куршумъ да го поздравятъ
а пъкъ съ сабя помилватъ! . . .«
Христо Ботевъ.

In počil prvil strel je! . . Turek
pozdrav je prvi poslal svoj,
za prvim drugi . . . In poljubov
svinčenih gost se vsiplje roj.

Vse vre v nasipe in obkope,
vse črno borcev kroginkrog . . .
Vihrá nad mestom prapor vstaški,
na brambo trobi bojni rog . . .

Udaj se, raja, ali béži!
Upornost svojo obžaluj!
Pokorščino obljubi novo,
zaman se s Turkom ne bojuj!

Kaj?! . . Raja strelja, raja strelja!
Na Turka strelja rob Bolgár! . . .
Grmijo puške in topovi . . .
Za bliskom blisk, za vdarom vdar . . .

Hej, vstanite, pohlevni sužnji,
iz davnih vstanite grobóv,
vi, ki obupali ste bili,
oteti težkih se okóv!

Vi vsi trpini, bratje mrtvi,
vi, ki ste stiskali pestí,
proklinjali usodo svojo,
vi, ki ste škripali z zobmí!

Ne čudiš nič se ti nam danes,
visoki stari naš Balkán?
Ne vidiš, kak pred rajoj svojoj
trepeče prvikrat tiran?

Na gospodarja strelja suženj
in lep ž njim pleše bojni ples;
raztrgal robstva je pogodbo. —
Ni čudo novo to zares? . . .

»Urá! Za dušmaninom, bratje!«
se ori krik skoz bojni hrum,
skoz grom in dim, požar, zmešnjavo
do turških tam bežečih trum . . .

»Urá, ti prva zmaga naša!
Urá, današnji Jurjev dan!
Črez petsto let naposled prvič
zaklan je zmaj in poteptan!«

XI. Hristo Botev.

1. Na „Radeckem“.

(17. maja 1876.)

»Не плачи, майко, не тжжи,
че станалъ ази хайдутинъ,
хайдутинъ, майко, бунтовникъ!«
Христо Ботевъ.

Po Dunavu tihem bel plava labod,
labod ní, ponosni je to parobrod —
»Radecky« letí po valovih penečih.

Nad parnikom smeje zlat majski se dan,
vsa v solncu leskeče se dunavska plan.
Ob desni, ob levi cvetijo bregovi.

Črn dim se iz dimnika kvišku valí . . .
Naprej, le naprej, saj navzgor se mudí!
Do Vrat je železnih še daleč, še daleč.

Nemalo popotnikov danes imaš,
nemalo blagá, ti »Radecky«, peljaš!
Ni lahka tá vožnja ti, jeli, današnja? . .

Na vsaki postaji, od vsake straní
prihaja čim več in čim več jih ljudi —
čimdalje več potnikov gnete se novih.

In v gručah po krovu sedé in stojé
in tihoma tu in pa tam govoré
med sabo v jeziku domačem bolgarskem.

In menijo se in kramljajo vse vprek,
očí pa na južni obračajo breg;
tja srca jih vlečejo vroča, kipeča.

Tja vlečejo srca na južno jih stran,
tja, tja, kjer v oblake se dviga Balkan,
tja, tja jim ko v sanjah vzdihujejo usta:

»O zemlja bolgarska! Kaj tam se godí?
Kod danes spet naša preliva se kri?
In ali zaman še bojuje se raja?

»In res li tam zdaj že poklano je vse?
In mesta, vasí — to požgano je vse?
Pomagati bratom ni nič več mogoče?

»In sužnja bo raja na veke Bolgár?
In Turek iznova je naš gospodar?
In padli zaman so hajduki — junaki?

»Ne, ne! Ní mogoče! . . Še živi smo mi!
Po žilah se naših pretaka še kri,
in handžarjev, pušk mi imamo še dosti! . .«

Očí jim na južno tja gledajo stran,
tja, kjer pod oblake se vzpenja Balkan —
tja vlečejo srca z močjó jih čarôbnoj.

»Radecky« pa plava . . . Valí se mu dim
iz dimnika črn in se vije za njim;
kolesi lopate vrtita šumeče . . .

Nad Dunavom smeje se majski dan zlat,
na desni, na levi pa vila pomlad
z zelenjem in cvetjem obsiplje bregove . . .

In dalje in dalje »Radecky« leti . . .
Veš li, kapitan tam na mostu že tí,
kdo potniki danes števílni so tvoji?

Veš, kakšne junake vse vozi tvoj brod?
Veš, kdo imenitni je ta-le gospod,
ki samozavestno se zdajle ti bliža? . .

»»Radecky« zdaj naš je, gospod kapitan!
Vi sluga ste naš! . . Vsak upor je zamán!
Jaz Botev sem, vojvoda vstašev bolgarskih!

»Tu bratov hajdukov je mojih tristo!
Borit za svobodo se, z mano gredó,
umirat gredó za svobodo očine! . .

»Mudí se! . . »Radecky« naprej! . . Kapitan!
Čimprej na bolgarsko tja moramo stran!
Na breg Kozlodujski nam vodite ladjo! . .«

In vrli »Radecky« letí in letí . .
In tristo hajdukov na krovu stoji,
do zob oboroženih mladih junakov.

A prapor hajduški na ladji vihrá,
saj same junake »Radecky« peljá
v boj ljuti nad divje trinoge Turčine . . .

»Pri kraju! . . Tù naš Kozlodujski je breg!« . . .
In stopili z vojvodo Botevim prek
Bolgari pogumni na tla so domača . . .

In dalje in dalje »Radecky« beží,
in dim se za njim ko rep črn mu valí . . .
»Pot srečno, »Radecky«!« odmeva od brega.

---

2. Na Stari planini.

(20. maja 1876.)

»Ако ти кажатъ, че азе
падналъ съмъ съ куршумъ прониззанъ,
и тогазъ, майко, не плачи!
— — — — — — — — — — —
Та кога възстане робътъ,
въ редовете на борбата
да си найда и азъ гробътъ!«

Христо Ботевъ.

»O Stara planina, o Stara planina!
Poslavlja se solnce od tvojih vrhóv,
poslavlja s poljubi od trat se zelenih,
od gabrov, od smrek in od temnih boróv.

»In tudi od nas že poslavlja se danes
to solnce, tovariši, tudi od nas!
Ko jutri prikaže se zarja rumena --
kdo pač izmed nas ji bo gledal v obraz?

»Samí smo ostali! . . Poslednja smo četa,
hajdukov junaških poslednji smo roj . . .
Kje zdaj za očino soborci so naši?
Vse mrtvo! Pogubil jih strašni je boj!

»Samí smo . . . In v boj nas spet kliče sovražnik.
V boj zadnji nemara zdaj pojdemo vsi . . .
Rog turški že trobi . . . Tovariši moji:
Bolgariji kapljo poslednjo krví!

»Kaj mar nam življenje! V svoj handžar veruje
in v puško nabasano, v črni smodník;
v patrone zaupa in v močno pest svojo
in ljubi svobodo hajduk-mučeník! . .«

Globoko zamisli se vojvoda Botev
v tišino večerno . . . Okroginokrog
stojijo tovariši mračni njegovi . . .
Čuj, v drugič zatrobil tam bojni je rog!

»Naprej! Za menoj bašibozukov iskat,
Čerkesov po Stari planini lovit! . .«
In puška tam poči . . . In vojvoda Botev
omahne molčé med skalovje, ubit.

XII. Hajdukova vizija.

(Epilog.)

»За правда и за свобода!«
Христо Ботевъ.

Vrh Balkana stojim, in stojim in strmim
po Bolgariji tužni . . . Srcé me bolí . . .
Handžar ostri čerkeski, nabrušeni ti,
bašibozuška puška nabasana ti
in top turški, ej dalekostrelni ti top!
Neusmiljeni vsi ste in kruti ste vi!
Ah, pokaj ste živeti pustili me pač,
mene samega ízmed tovarišev vseh?
Težka môra mi danes na prsih leží,
težka žalost teží mi ubogo srcé.

Gaber grčav nad mano šumí in šuští,
vetrič rahel po vejah zelenih hlidí.
Priletí k meni vran, črni vran od nekod
pa mi sede na ramo, zakroka v uhó:
»Vidiš, vse je končano! . . Požgane vasí,
upepeljena mesta . . . Okroginokrog
razmesarjena trupla — naš plen in naš pir!
Domovina to tvoja je, stari hajduk!
Ah, izbij si svobodo iz glave, izbij!
Trpi, nosi pokorno na vratu igó!
Raja, bratec, je raja in ni gospodar!«

In odletel je vran. Sokol siv priletí
pa mi sede na ramo, zapoje takó:

»Kamorkoli se ozreš z Balkana odtod,
glej, hajduki že vstajajo izpod gomil,
mučeniki svobode gredó iz grobóv!
Na osveto, čuj, vpije prelita vsa kri
onečaščenih žen, pomorjênih otrok . . .
In čimdalje glasneje se ori ta krik!
Kaj ne sliši jih nihče? Kaj gluh je ves svet?«

In odletel je sokol, priletel drug ptič.
Iz višav k meni orel ko blisk priletí
pa mi sede na ramo, zapoje takó:
»Ne obupaj, junak moj! Pokoncu glavó!
Tja na sever se ôzri! Kaj vidiš zdaj tam?«

In ozrl sem se tja proti polunočí . . .
Kaj je to? Kaj je to? . . Oživela je step,
oživela step ruska široka je vsa,
nedogledna in tiha in sanjava step!
Ko iz tal rastó polki nešteti iz nje . . .
Vedno več, vedno več oboroženih mož
se pomiče na jug ko na morju tam val,
ki ga žene vihár do bregov, do obal . . .
Kakor listja in trave borilcev je teh!
Je Igór li iz groba stoletnega vstal,
ali slavni Olég, al junak Svjatoslav?
Ni Igór, ne Olég niti Svjatoslav to —
beli car je, ki polke je svoje sezval
pa jih vodi na jug na pomoč, na Balkan . . .
Vedno bliže in bliže jih vidim . . . Sedaj
že veslajo prek Dunava tihega tam!
Bajoneti leskečejo v solncu se že
in topovi grmijo in puške povsod . . .
In bojišče pokriva siv dima oblak.
Iz oblaka pa bliska se blisk na blisk,
hej, in strele ognjene že krešejo se!
To je boj, to je boj, da se trese Balkan!
In na levi, na desni smrt strašna kosí . . .
Kakor trava po travniku padajo mi
drug za drugim borilci tam mrtvi na tla . . .
Kaj je smrt? Ah, junak se ji v lice smejí,
za svobodo se bratovo sveto borí . . .

Le naprej, le naprej! . . . Padla Plevna je že . . .
A sedaj črez Balkan! . . . Ko božični vihár
čete hrabre deró in po sóteskah mró,
pokopane pod zámeti snežnimi tam.
Kaj zató! Kaj je Šipka? Nič! Kepa snegá!
Raztopili topovi so ruski jo že . . .
Le naprej za sovražnikom dalje na jug,
kjer Maríca šumí, proti morju hití! . . .

Slava, slava! Urá! . . . Turški zmaj je na tleh.
In na prsi mu stopil kazak je junák
in prebodel mu s sulicoj ostroj srcé . . .

In moj orel ponosno peruti razpnè
pa se dvigne v višave nad temni Balkán,
nad svobodni, visoki slovanski Balkan . . .

A. Aškerc.

Pripomnja. Posamezne dele teh rapsodij naj si sestavi sedaj čitatelj po kronološkem redu.

Viri. *a)* Захария Стояновъ: Записки по българскитѣ възстания (1870—1876). (Tri knjige, po 534, 389 in 352 str.) Sofija in Ruščuk. 1894, 1888 in 1892. — *b)* Ст. Займовъ: Василъ Левски. Sofija 1897. (192 str.) — *c)* Ст. Займовъ: Миналото. Sofija. 1895 (227 str.) — *č)* Д. Страшимиров: Христо Ботевъ, като поетъ и журналистъ. Plovdiv. 1897. (334 str.) — *d)* З. Стояновъ: Христо Ботевъ. Ruščuk. 1891. (473 str.) — *e)* Ст. Бобчевъ: Русско-турска война. Plovdiv. 1898. (167 str.) — *f)* Димитровъ: Освобождението на България презъ 1878—78 годъ. Sofija. 1899. — *g)* В. Верещагинъ: На войнѣ въ Азіи и въ Европѣ. Moskva. 1898. — *h)* Ботевитѣ стихотворенія. (Pesmi Hr. Boteva.) Küstendil 1901.

Vse te knjige se dobijo v knjigarni (»Pčela«) našega rojaka, g. Alojzija Bezenšeka v Plovdivu (Philippol). Princa Borisa ploščad. —

A. A.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

II.

unaj se je že gnetla pisana množica iz ulice v ulico in šumelo in vršelo je po mestu, kakor bi se valil hudournik z gore v dolino, ko je stopal komtoarist proti tovarni, ki je bila na drugem koncu mesta. Ni se brigal za vrvenje okoli sebe. S sklonjeno glavo je hodil mimo prodajalnic in kavaren, le včasi je povzdignil oči, pogledal okoli sebe kakor v sanjah ter jih zopet povesil. Ko je dospel pred tovarno, se je nekoliko ustavil, pogledal visoko poslopje, kakor bi ga bil videl prvič, ter nato naglo vstopil skozi stranska železna vrata.

V komtoarju so bili že vsi na svojih prostorih. Peresa so škrtala, nekoliko plešastih glav je bilo nagnjenih nad debele, velike knjige. Toda nihče se ni ozrl.

Robert je pogledal na uro, ter zapazil, da je zamudil že celo četrt. Naglo je slekel površnik ter sedel k svoji mizi.

Komaj pa se je pripravil k delu, že se je zgodilo nekaj nenavadnega. Začutil je, da se glave navzočnih komtoaristov druga za drugo obračajo proti njemu. Čutil je njih poglede na sebi, ne da bi se bil ozrl. In ti pogledi so ga pekli in skeleli, kakor žerjavica. Nehote se je prijel za glavo, kakor bi hotel to žerjavico otresti raz sebe. A v tem hipu se mu je glava obrnila po sobi, in res — komtoaristi so ga gledali kakor prikazen z drugega sveta, kakor ne bi ga bili še nikdar videli, a vendar je med njimi sedeval že dober mesec dni. Kaj neki imajo? Ali je to tako čudno, da se je zakasnil za nekoliko minut? Ali je morda umazan?

Naglo je stisnil glavo med rame ter začel delati. Toda v tem hipu je nekdo svojemu sosedu na spodnjem koncu sobe nekaj zašepetal ter se pri tem polglasno zasmejal. In odgovoril je drugi, vmešal se vmes tretji, in nastalo je sikanje od mize do mize. In to sikanje bi bilo razburilo vsakega, kaj šele človeka, kakršen je bil Robert Z.

Njegov sicer bledi obraz je pordel, žile na sencih so se napele. Vedel je, da to sikanje velja njemu, toda vedel ni, čemu in zakaj. Nemiren se je premaknil na svojem sędežu, obrnil se ter pogledal po svojem površniku, ki je mirno visel na klínu. In zdelo se mu je, da bi ga ta površnik edini lahko rešil iz teh muk. Ponj bi se iztegnil, oblekel ga ter bežal ž njim skozi duri na prosto, ven, daleč tja iz mesta! Da bi le bil blizu njega, da bi le mogel vstati ter ga obleči! Ali neka čudna moč ga je tlačila na stol, sedel je na njem kakor prikovan. In pero je trdo stiskal med prsti, kakor bi mu hotelo zbežati. A v glavi mu je šumelo, kakor bi se mu bile pretrgale žile in bi se mu bila razlila vroča kri po vseh mišicah.

Kaj neki imajo? In zopet je čutil, kako se je vnovič nekdo obrnil proti njemu. Kaj, ko bi jim tudi on pokazal, da jih zna tako nesramno gledati, da jim zna vračati te skrajno žaljive poglede? Da, to bi bilo najbolje!

In izkušal je ter se obrnil po sobi. Dvignil je glavo ponosno, a komaj se je ozrl, že je iskal z očmi svoj površnik. Moj Bog, da bi le mogel uiti tem blaznim ljudem! Iz njih oči je sijala lokavost, je štrlela nesramnost, je brizgalo vse ono, kar je on zaničeval, te oči so bile morje vse nečednosti, ki se je valila po njih umazanih dušah, vse navlake, ki je bila nakopičena v njih srcih. To so volkovi, ki preže na svoj plen . . . a pri vsem tem so njih pleše čestitljeve, na njih temenih ni sence greha, ki je okužil njih notranjost!

O, da bi jim mogel ubežati!

Njegova stiska je prikipela do vrhunca. Kakor izteza potapljajoči se človek roko svojo po najšibkejši bilki, da bi rešil borno življenje svoje, tako je iztikal v tem hipu Robert koprneče po neki opori, ki bi ga rešila teh neznosnih ljudi. — Ali nikjer ni bilo rešilnega čolna, da bi ga dovedel v mirno pristanišče. Resignirano je uklonil glavo ter začel pisati. Toda roka se mu je tresla, črke so mu bile trde in okorne kakor učencu iz prvega razreda, številke zverižene brez vsake prave oblike. Silil se je, silil, s trdno voljo je hotel premagati sam sebe, hotel se je postaviti visoko nad one vsakdanje, blebetave in ničvredne ljudi, ki so posedali ž njim v istih prostorih, s katerimi je moral dihati isti vzduh. Da, isti vzduh! Kako mu je bil zdaj ta vzduh zoprn! Kakor bi plavalo po njem nekaj nečistega, nekaj gnusnega, kar se je razširilo po njem iz okužene notranjosti njegovih sosedov. In ta vzduh je silil v njegovo grlo ter ga dušil, da so se mu napele žile na vratu. Ali je to hudo! . .

V tistem hipu je vstopil principal. Na njegovem obrazu je svetilo izmed bleščeče masti dvoje majhnih, sivih oči, ki so zrle lokavo in potuhnjeno. Na širokem rjavem telovniku se je tresla težka zlata verižica, ki se je v sredi delila na dva dela ter segala do desnega in levega telovnikovega žepa. Kadar se je prikazal ta človek pred Robertom, vselej se je moral spomniti svojega očeta. Prav take lastnosti, take strasti, navade in navadice so čepele v tej naduti kepi, so se plodile tam za onim širokim, že nagubanim čelom.

S cigareto v ustih se je počasi bližal Robertu. Njegova desnica se je tiščala na hrbtu kakor kepa sluznega mesa, z levico je semtertja potegnil cigareto iz ust ter zraven puhnil oblak sivega dima proti stropu. Okoli obilih usten je krožil smehljaj, ki si ga ni mogel raztolmačiti živ človek. Bil je tak, da si ga smatral lahko za porogljivega, prisiljenega, dobrohotnega, ljubeznivega, kakor se ti je sploh videlo. Robert ga ni premotrival, vedel pa je, da mu je zoprn, zoprn do skrajnosti.

Ko se je tako mož bližal Robertu, bil bi ta najrajši vstal, stopil mu korak nasproti ter dejal: Slišite, vi gospod principal, vi ste jako neznosen človek. Žal mi je, da vam moram služiti! In še take ljudi imate okoli sebe! Same cepce, a vendar se jim bere na obrazu, kako vas težko prebavljajo. Le glejte, dozdaj so se vsi pečali z mano, z mojo osebo, zijali so me ter me secirali na drobno in debelo, a zdaj, ko ste vstopili vi, so vsi otopeli, kakor bi ne bilo drugega na svetu nego vas. Kaj mislite, za koga vas smatrajo? Eh, ne bodite no — vampir ste jim, vampir! Sicer bi vam moral biti hvaležen, da ste me oprostili njih budalastih pogledov, toda povem vam naravnost, da ste mi vi še mnogo bolj neznosni nego oni . . . Tako bi mu govoril, da, kar vstal bi in mu povedal v brk, da bi vedel, da nismo vsi stroji, da smo ljudje, živi ljudje, ljudje iz enakega, ako ne iz boljšega soka nego on.

Take misli so kakor blisk šinile skozi Robertove možgane. Bog vedi, kako se je to zgodilo. Dozdaj se mu je videl principal še dovolj prebavljiv, dasi ga je nehote spominjal očeta, toda v tem hipu, kar mimogrede se mu je izpremenil v tako pošast, da ni mogel več najti na njem čiste polti . . .

»Res, ljubi moj gospod, kaj sem vam hotel povedati? — Aha, no, povedati vam moram naravnost, da ste počasen delavec, hm, zraven pa še nezanesljiv. Glejte to-le! Kaj je to?«

Principal je govoril še vedno s smehljajem na ustih ter listal po glavni knjigi, ki je ležala pred Robertom. Ko je našel dotično napako, se mu je režal v obraz ter nadaljeval počasi, sikajoč:

»Saj bodete razumeli, kaj ne da? Takemu delavcu se ne more dati toliko kot drugemu. Odzdaj vam moram odtrgati mesečno pet goldinarjev. Saj je tako, kaj ne da? Sami gotovo spoznate, da mora biti tako!«

Robertu je šumelo po ušesih, kri mu je plula k srcu in temnilo se mu je pred očmi. V tem hipu mu je stopila v spomin podstrešna njegova soba, njegova žena, njegovo dete. Spomnil se je, čemu bi vse potreboval teh petih goldinarjev, videl je, kaj si bode morala pritrgati njegova družinica, ako jih ne bode. Nevede je zagrabil za sedalo svojega stola ter se šumno premaknil.

Principal je za hipec prebledel ter odskočil. A takoj mu je zopet zakrožil smehljaj pod redkimi brki. Uvidel je bil, da se pred njim sedečega moža nikakor ni treba bati, da mu lahko brez skrbi priloži še drugo zaušnico. Kvečjemu bode zopet zaropotal s stolom, a potem bode uklonil glavo kakor jagnje ter nastavil vdano svoj mehki tilnik.

»No, no, ne tako hudi, gospod! Saj spoznate sami, da je res, kar sem vam moral povedati. No, no, ako se pa seveda ne poboljšate, ako vas ne bom mogel rabiti, saj veste, no, tedaj si bodete pa poiskali drugod kaj primernega. Eh, moj sinček, svet je velik!«

Robert se je ozrl nanj z velikimi, začudenimi očmi kakor dete na prvo igračo, ki so mu jo dali v roke. A takoj se je zavedel in strah se je izcimil iz začudenja. Toda le za hipec. Takoj je zopet zrlo njegovo oko, kakor ne bi se zavedalo stanja, v katero je bil pahnjen njegov »jaz«.

Principal pa je stopal od mize do mize ter postajal pri tem in onem. Z vsakim se je razgovarjal strogo o tem, kar je spadalo v področje dotičnika, ter pri tem nekako črez ramo navzdol gledal nanj, ki je s pritajeno lokavostjo razkladal številke ter si mislil prav na tihem: vrag te vzemi! Nobena glava se ni tačas več obrnila proti Robertu; sam zase, neopažen, z napol mežečimi očmi je čepel na svojem stolu, težko dihal ter črtal s peresom po označenih rubrikah. Pero mu je bilo težko, da, težko kot kol, ki se ne da vrteti med tremi prsti. Vrag bode delal v takem stanju! Stiskal je pero bolj in bolj, a kolikor se je bolj mučil, toliko hitreje se je vtihotapljal krč v mišice njegove roke, dokler mu ni hipoma odrevenela, da mu je pero zaropotalo po mizi.

Tedaj se je pa principal zopet z onim stereotipnim smehljajem obrnil proti njegovi mizi ter dejal:

»Kaj sem ravnokar pravil? Vidite, saj morate spoznati sami! Zastonj vas ne morem plačevati!«

Odšel je v drugo sobo ter priprl vrata za seboj.

Vsi so se nekako oddahnili in več se jih je takoj zopet obrnilo proti Robertu. Nekdo pa je dejal polglasno:

»Ali je osel ta mož! Bogat od doma, pa se da strojiti tujim ljudem!«

Robert je zardel. Aha, to je torej bilo! Zvedeli so, Bog vedi kje in kako, da je edini sin premožnega očeta, zvedeli gotovo tudi, da se je oženil iz ljubezni ter da zdaj strada in se ponižuje zaradi svoje ljubezni. Tak človek je seveda nekaj posebnega, vreden je pač, da ga ogledujejo od nog do glave, ali ima tudi človeško podobo, ali nima morda na sebi znakov, ki bi ga uvrščali med kaka druga bitja. Zato so torej zijali ves čas vanj kakor v zverinjaku v kletko, ki se za njenim omrežjem valja tuja, dozdaj nepoznana zver. —

Toda Robertu je hipoma odleglo. No, ako je samo to, zaradi česar zijajo vame, tedaj ni vredno, da se razburjam. Nad takim početjem moram biti pač vzvišen, si je dejal pri sebi in poskusil se je celo nasmehniti.

Krč v roki je nekoliko ponehal, in Robert je prijel ročno za pero, ki je v istem hipu naglo zdrselo po knjigi.

Iz sosednje sobe pa se je slišalo suho prhanje principalovo, vedno enako, v rednih presledkih.

* * *

V tem, ko se je to vršilo v komtoarju, je nekdo potrkal na duri podstrešnega stanovanja Robertovega. Bilo je okoli desete zjutraj, in Metoda, žena Roberta Z., je vprav oblačila dete, ki je dozdaj sedelo in vpilo v sami srajci na tleh pri malem ščedilniku. Posadila ga je vprav predse na ozko mizo, in dečko, videč, da se godi ž njim nekaj posebnega, je umolknil ter veselo krilil z rokami po zraku. Semtertja je zaceptal z debelo nožico, takoj nato z drugo ter se zraven smejal, da so se mu videli drobni, gosti zobje. Bil je čvrst deček, rdeč in debel, da ga je bilo veselje gledati. A nekaj posebnega je imel še na sebi. To veliko, modro, sanjavo zroče oko je bilo že zdaj resno, je bilo zamišljeno, njegov pogled je plul nekam tja daleč, daleč, kakor bi tam v nedogledu zrl nekaj lepega, večnega, kar ga vleče k sebi, kar ga vabi in mu prijazno namiguje. Vsak, kdor je videl kdaj ta pogled, si ga je moral zapomniti, da se mu ni izbrisal več iz spomina.

Metoda se je odzvala trkanju s poltihim glasom. Pri tem je nemirno skomizgnila z rameni ter postavila malega Svitoslava na noge.

Na pragu se je pojavil — Alfred.

Bil je mnogo starejši nego pred nekaj meseci in njegove čeljusti so bile popolnoma brezzobe. Drugače je bil neizpremenjen, celo njegova obleka je bila vedno enaka.

Pozdravil je kratko in naglo, pogledal Metodo hlastno z enim samim motrečim pogledom, a takoj nato je sedel na bližnji stol, ne da bi bil čakal ponudbe.

»Truden sem, dovoli, da malo sedem!«

Ona ni odgovorila ničesar.

»Že nekaj dni si me ne upaš nič več prav pogledati, Metoda? Kaj sem ti storil?«

Njegov glas je bil mehek in obraz se mu je nabral pri teh besedah v otožne gube.

Zopet nič odgovora. A videti je bilo, da niso bile njegove besede brez vpliva nanjo. Roke so ji nervozno švigale semtertja, ko je pospravljala po mizi, ki je bila zašla v nered, ko je na njej oblačila dete. To je opazil Alfred, a dejal je malomarno:

»Tudi prav, ako nisem vreden odgovora! Sicer pa, ali veš kaj novega? — Čul sem, da niso z Robertom nič kaj zadovoljni!«

Sedaj ga je pogledala v obraz, njen pogled je bil plašen, hkratu vprašujoč. Toda kakor bi se bila nečesa domislila, se je obrnila od njega ter molče delala dalje.

Tedaj je pa Alfred vstal ter stopel proti njej. Iztegnil je desnico, da bi jo položil njej okoli pasu. Ona se je obrnila ter dejala hlastno, proseče:

»Samo danes me pusti! Samo danes!«

Alfred je osupnil.

»Čemu te burke?« je hotel reči, a besede so mu zastale na jeziku. Na njenem obrazu se je pojavil izraz, kakršnega še ni videl na njem. In ta izraz ga je poparil, da je storil, česar bi sicer ne bil storil nikdar. Obrnil se je, vzel klobuk ter dejal:

»Z Bogom! Danes si slabe volje, pa drugič! . .«

Ko so se zaprla vrata za njim, je omahnila Metoda na stol ter si zakrila oči z dlanmi. Mimo njene duše pa je stopal živo in jasno prizor, ki ga je doživela danes zjutraj s svojim možem. In ta prizor ji je silil solze v oči in kesanje v srce. In trepetala je, kakor bi ji skeleč mraz rezal ude, kakor bi bila mrzla nočna sapa hipoma potegnila preko njenega znojnega čela.

A vmes so ji še vedno zdajpazdaj udarjale na uho besede Alfredove: Danes si slabe volje, pa drugič!

»Ne, ne, nikdar več — nikdar več,« je parkrat vzkliknila glasno, da je Svitoslav, igrajoč se v kotu, zvedavo privzdignil glavico in začudeno pogledal mamico.

A ona se je sama vselej ustrašila svojega glasu, ki se je suho razlegal po skromni kuhinji. In zdelo se ji je, kakor bi ji vselej na njen vzklik »nikdar več« odmevalo porogljivo »pa drugič«.

»Ne, ne, nikdar več!«

»Pa drugič! . .«

(Dalje prihodnjič.)

Iz bosanskega perivoja.

VI.

Bleda žena, kaj drhtiš?
Ogenj ti v očeh pojema,
lice s solzami rosiš . . .

Srce meni je bolnó,
kaj bi jadna ne plakala,
v grob me kmalu poneso.

Vsega majka kriva je.
Za Mijata, za hajduka
lani me udala je.

Vso noč krade, dan prespi,
v dar haljine mož mi nosi,
a na njih črní se kri.

VII.

Konja jezdi Turek Hasanaga
po koruzi, zéleni livadi.
Poči prazna puška iz zasede
pa zadene Turka Hasanago
pod koleno na junaško čelo.
Mrtev pade Turek Hasanaga,
mrtev pade, živ domov priskače.
Tam lovita dva odrta hrta,
ulovita pisana dva zajca;
nese jajca mu kokoš pečena,
pevajo mu v loncu petelini.

C. Golar.

Svatopluk Čech.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Voborník. (Litomyšl.)

(Konec.)

eta 1874. je prinesla mala pesem »Na lodi vystěhovalců« (Na barki izseljencev) kal misli, ki se je polagoma razvijala in razjasnjevala, dokler se ni izpremenila v velikansko delo, kakršno je »Evropa« (1878). Pesem je provzročila osuplost nad nečuvenimi, grozovitimi dogodki zadnje vstaje v Parizu. Ladja »Evropa« pelje v prekmorske kraje javnemu redu nevarne in nasprotne ljudi, prevratne duhove, komunarde. Naslov ladje nam naznačuje, da je takšnih opasnih drož vsa Evropa polna. Tu ni samo divja druhal, ampak ondi se tudi nahajajo idealisti in pesniki, ki napovedujejo povratek zlatih časov, če zmagata dobrota in ljubezen. Prevladala pa je maščevalna druhal in vsa ladja je zapadla v pogubo. Pesniško svarilo Evropi.

Ali na tej ladji ni bilo Slovanov. Slovani jadrajo sami, vselej napadani od sovragov. Huje nego vnanji sovražniki razgrajata med Slovani notranja sovraga: nesloga bratskih narodov in nihilizem. To opisuje pesem »Slavie« (1882). Motiv zanjo je dremal v pesmi »Zimní noc« in v Živsu«, zlasti v idejah, katere je vcepil pesniku njegov oče.

Ob taki vzgoji pesnikove mladosti in ob takih knjigah je bilo morda neizogibno, da se prikaže pri pesniku med priljubljenimi snovmi tudi zgodovinska snov. Pokazala se je pač, toda ne na prvem mestu, niti v obilem številu. Med pesnikovo dušo in med zgodovino so se ulegle deloma sence, deloma pa tudi njegov demokratično-politični duh, ki se krepko oprijema narodne sedanjosti in ki mu je pretrgal krepkejše stike z romantiko minulosti. »Doba naših kraljev je bridka radi njihovega tujeljubja«, piše v »Nových písních«. »Najslavnejša doba je husitska doba«. V tem zmislu je pričel s proslavljanjem husitskega slovesa in zmagovalne sile v pesmi »Husita na Baltu« (1868). Isto temo ima pesem »V buřáně« (1879). V obeh umira osivel husitski vojskovodja, razloček je le ta, da je v prvi pesmi vojskovodja zmagujočih, v drugi pesmi pa premaganih Husitov. Bili niso več idealni bogoborci, temveč so ponižali plemenito vojno v krvav in roparski obrt in zato so padli. Pesnik ni izbiral niti v priljubljeni mu snovi samo svetlih barv, ampak jih je pomešal tudi s temnimi in senčnimi, pravico in resnico pa vselej odkril.

Nedopovedljivo lepo je razslavil Čech husitizem v pesmih »Žižka« in »Výlet Broučkův do XV. století«. Kako visoko se je povzdignil svobodni duh ondašnjega krivoverstva, to je ovekovečil pesnik sijajno v »Adamitih«.

»Žižko« opevati je bilo v onih letih jako priljubljen ideal. Svatopluk Čech si je izbral iz njegovih doživljajev samo en prizor (Rokycana preprosi Žižko, da ne kaznuje Prage) in samo en boj (v »Izletu do XV. stoletja«, boj na Vítkovu). Nobeno izmed obeh del ne namerava zgolj revokacije preteklosti, marveč tudi nravno idejo. Hanuman pravi v enako imenovani Čechovi pesmi: »Kakor Žižka — hočem tudi jaz krotiti svoj gnev. Z najlepšim lovorjem kitim svojo glavo, z zmago samega sebe«. In če opisuje pesnik boj na Vítkovu in takratne Pražane, hoče s tem le sedanjim Pražanom dokazati, kako so se Čehi predrugačili proti svojim prednikom.

Med najimenitnejše Čechove in vobče češke pesmi prištevamo pa »Adamite« (1873). V teh je ustvarila Čechova obrazilna moč pesniško veličastje v plastiki in barvah, polno prelestnih opisov in ginljivih prizorov, kakršnega ni bilo pred njimi. Čech si ni izbral Adamitov samo radi ugodne prilike, da ohrani svoji obsežni domišljivosti neomejeno prostost, njega je zanimalo bistvo adamitskih naukov in njih razmerje do one dobe. Žižka je bil pravi kristjan, a ves drugačen je bil v primeri ž njim vodja adamitske sekte. Daleč naprej je prehitel svojo dobo, seveda s pomočjo starejših naukov, vzetih na pr. iz gnosticizma. In to je prešinilo, kakor si mislimo, pesnika docela. To, kar razlaga Adam, ni sicer zgodovinsko dokazano, to je samo pesnikova izjava, čigar mišljenje in nazori so se strinjali z namišljenimi nazori začetnika adamitske sekte. Učenci se radi odstranijo od naukov svojega učenika ter jih popačijo, materializirajo. Adam ostaja med svojci osamljen s svojim naukom, motri minljivost vsega, trpi v svoji duši in samo on se za vse pokori! Adam je oseba byronske vrste in redka v češki poeziji.

Nadalje je enaka oseba »Václav z Michalovic« (1880). Ako zastopa in predstavlja Adam slavo najsmelejše visočine češke misli, znači Michalovic sramoto in bolest najzaničljivejšega propada češke slave in časti. Michalovic, potomec imenitnega rodu, čigar plemeniti oče je izkrvavel na morišču, je bil v otroških letih odnesen v samostan, kjer so ga vzgojevali za zaničevalca češkega očetovskega duha. Izprebujen po knjigi, bi rad otresel s sebe samostanski jezuvitski jarem, toda zaman! Pesem je sicer podobna nekoliko sijajnim vzorom drugih pesnikov, vendar je popolnoma izvirna. Michalovičeva

duša je pesnikova duša; vse to je on čutil v sebi v konviktu; v praškem konviktu je našel in sestavil celo prizorišče za pesem. Češkega kraljevsta zgodovina sicer ni Čechu nikdar ugajala, vendar si je izbral tudi iz nje za enkrat snov. Zaslugo za to ima seveda okoliščina, da je to bila blagosrčna deva, milostiva princesinja (v Čechovi domišljiji znak, ki prav izjemno priporoča osebo), od svojega naroda ljubljena, slavljena in opevana »Dagmar« (1883). Pesnik si je osnoval zanjo prilično pesem na temelju danskih narodnih pesmi, a prepričal se je kmalu, da je to zelo težavno. Ni bilo dovolj dejanja. Svoj smoter pa je vendar le dosegel: Vrla hči kraljevine češke je oslavljena poetično. Prvi spev pesmi ne izgubi nikdar svoje izredne veljave.

Po »Adamitih« je zašel pesnik prav blizu k byronizmu. Če je šel k svoji »Otrokyni« ali »Kandiotkam« črez Puškina (Bachčisarajski fontan) in če ima Michalovic nekaj iz Lermontovega »Meniha«, tedaj je »Anděl« (Angel) tem bolj soroden ž njegovim Asraelom. Toda Byron je po svojem »Kajnu« in po svojem epu »Nebo in zemlja« toliko množico pesnikov privedel k sv. pismu, da je moral tja priti tudi Čech sam. On pa si je izumil docela novo idejo, zajeto iz svojega versko-filozofskega nazora. To idejo zastopa demon. V njej se zopet nahaja nekaj gnosticizma kakor pri »Adamitih«. V poetičnem oziru pomeni »Anděl« najognjevitejši vzmah Čechove domišljije, najdovršenejši izraz misli, katere so kakor mojstrska slika v krasnem okviru, ovenčane z izbornimi stihi.

Dve pesmi sta še, kateri sta sad enakega vzleta mladostne domišljivosti: Morska fantazija »Bouře« (Nevihta), nenavadno živahno in dramatično ustvarjena pesem na temelju pripovedovanja starega mornarja, in »Snové« (Sanje) (1872), mičen ciklus sličic, kakršne so se po vrsti sanjale ljudem različne človeške starosti. Posameznih malih pesmic je napisal Čech jako mnogo, omenimo samo legendo »O původu skřivánka« (O izviru škrjančka), »O původu sněženky« (O izviru dremalčice), »O králi Ječmínkovi«, pesem »Svlačec« (Slak), »Váda květů« (Spor cvetov), »V pytevně« (V anatomični dvorani) ter odo, posvečeno Calderonu, za katero je dobil častno nagrado iz Španije.

V tej prvi periodi svojeja pisateljevanja (1864—1884) je napisal Čech tudi obilo povesti, humoresk, feuilletonov in raznih načrtov. Bila je to doba češčenja, zlasti krasote. Tu je treba proučevati Čecha kot umetnika, stilista in literata. Ako bi Čecha ocenjevali po tej periodi, smeli bi ga smatrati pred vsem za epika, kakor

je na Češkem navada. Če pa preudarjamo celotno pesnikovo delovanje, tedaj pa moramo odstopiti od takega nazora. Kdor vidi v Čechu pred vsem in edino epika, ta ni prebavil vsega Čecha. Pač pa je istina, da se šteje k prvim češkim epikom. Lirika je pri Čechu v enako razsežni meri, kakor je epika. Lirika, in zlasti moderna lirika, je primerna shramba izpovedi celega človeka kakor roman.

Čech je pa tudi položil v liriko vse: veselje in bolest svojega srca, veselje v življenje, v lepoto sveta, svoje bolečine radi nasprotja med pametjo in srcem, med vero in dvomom, narodove bolečine, domoljubne težnje, tožbe in tarnanje, kletve in molitve; lirika mu je oltar, na katerem je daroval in zažigal kadilo vzvišeni trojici: krasoti, dobroti in resnici. Radi tega je ta lirika zelo raznolika. Vendar pa, ako jo ocenjujemo v celoti, je strogo ubrana in skladna, kajti ona izvira iz duha, vdanega resnici, je simbol značaja, izpovedi pesnikovih, ki ni smatral pesništva za igračo domišljivosti, marveč za dokaz notranjega delovanja takega človeka, kateri je bil več nego drugi obdarovan z duševnimi močmi, kateri je zmožen sam sebe nravno oplemeniti in izpopolniti. Oni izpopolnjujoči notranji proces je temeljita snov ter dobrotljivo seme vsega delovanja Čechovega. In to je njegov najplemenitejši znak, znak pristne vrednosti.

Že v prvi periodi se je prikazovalo pri Čechu neko svojstvo, ki se je venomer razvijalo, dokler se ni vzbudil v pesnikovi duši prevrat in s tem prehod k drugi periodi — k ironiji namreč. — Ironija je drugi znak Čechove Muze, prvi znak je bila ganljivost spominov. Tu je razvidna dvojna duša. Prva, ki plameni, veruje, upa, hvali in tolaži, druga pa, ki prvo ohlaja, brzda ter se roga njenemu navdušenju, njeni gorečnosti. Recimo, da je v pesniku angel, a je v njem tudi škrat. Angel mu razkazuje vznesene reči, škrat mu pa kaže vse, kar je malenkostno, abotno, bedno, revno, bolno in sploh ničevno in puhlo. Kadar se s tem dotika pesnikovega srca, se poraja gnev in burja, patos; kadar se dotika uma, iznika pesnikov zasmeh. Kjer pa pesnik združuje oboje ter s svojim idealizmom objema racionalista in romantika, ondi izvira pri njem najimenitnejše razpoloženje misli — filozofski humor.

Leta 1884. je dejal pesnikov škrat angelu: Kaj s teboj? Glej, svet je zanikaren! Rekel je pesnikovi navdušenosti: Kaj je s tvojim historizmom in krasoto? Svet je poln laži in tvoja domovina plava v njih. In pesnik se je stresel ter rekel: »Moje petje, ki je proslavljalo nizka dejanja, ki je polagalo veličastvo in rajska čuvstva tja, kjer smrdi blato in kjer zeva praznota, potihne kmalu. Le tebi, resnica,

naj služi moje prihodnje življenje«. (Pesem »Pravda« (Resnica) na str. 63.) In zdaj pričenja pesnik najpoprej resnice iskati, namreč pred vsem resnice poznanja in življenja. V istini najde povsod in povsod le hlimbo, lokavost, lažnivost, puhlo besedičenje. Pogleda celo v svoje lastno srce ter trga iz njega neusmiljeno vse, kar je le količkaj podobno ošabnosti, samoljubju, slavi, puhli frazovitosti. Odrekel je celo samemu sebi lovor pravega pesnika, nalašč se je ponižal pred svojim umetniškim idealom, da le dobi močen temelj v svoji duši za resnico in dobroto. Tako se vglobi v misli o človečnosti, da se mu že maje vera, ali so narodnostni boji potrebni ali ne. (»Nové písně« 1888). Iz takih občutkov se je rodila vrsta pesmi in prozaičnih del, ki ustvarjajo tendenčni, satirski, svarilni in poučni oddelek njegovih spisov. Stopil je popolnoma na tla realnosti, zazrl je ogromno njivo, razmandrano in nelepo, kup hudobij, in vendar ni obupal, temveč se je lotil z veseljem napornega dela.

Pred vsem je zasmešil ves človeški svet v pesmi »Hanuman« (1884) ter pokazal prizore iz njegovega civilizovanega, državnega in uniformiranega življenja v zrcalu basni: vse je smešna opičja komedija. To je najboljša Čechova satira, zato ker ima vsečloveško vsebino in konkretno obliko. Svojemu narodu je povedal pesnik v obraz grenke resnice (»Pestré cesty po Čechách«, (Potovanje križem Češkega), največ pa v politični alegoriji »Písně otroka« (Sužnjeve pesmi) (1894), ki je imela zdramiti čuvstva sramote ter provzročiti, da Čehi nastopajo v javnosti pogumneje. Toda narod je to alegorijo drugače pojmil in umeval. Slišal je v njej sicer ostro besedo, a mislil je, da je napisana na drug naslov, in se je s tem zadovoljil. Pesem se je zakoreninila v socialnih krogih, socialnih čuvstvih in je dočakala že 28 izdanj. Jedro te pesmi je pojasnil Machar: »Najhujše naše suženjstvo ni tuji jarem, temveč domači. Nimamo niti svobodne besede, vzgoje v duhu svobode pa tudi doslej še nimamo. Pišemo stihe proti suženjstvu, toda sami se posužnjujemo. Naše suženjstvo je notranje«. (Feuilletony). »Pesmi sužnjeve« so pridobile češko delavstvo za narodove težnje, in to je pomenljiva pesnikova zasluga. Tudi to je povedal Machar. Iz tega uvidevamo, da ni razmerje »Moderne« do Čecha tako mrzlo in tuje, kakor govore nekateri v »Moderni«.

»Praško bolezen« je izborno opisal pesnik v satirski basni »Kratochvilná historie o ptáku Velikánu« (Kratkočasna dogodba o ptiču Velikanu). (1890). Treba je, da osramočeni priznamo, da se je pesmi očitala nejasnost in s tem se je kar brez vsega

zavrnila. Rad bi ob tej priliki pojasnil pesem, a zato ni dovolj prostora. Glavna sentenca in jedro satire je: Vse življenje ljudi je gorostasna budalost. Slovstvu, pesnikom in vobče umetnikom se je zasmejal Čech v fini satiri »Výlet Broučkův[1]) na měsíc« (1885), (Izlet Bročkov (Kebrčkov) na mesec) ter v nebrojnih povestih, izmed katerih zasluži »Kandidát nesmrtelnosti«,[2]) da ga omenimo prav posebno. V tej satiri je odkril Čech zanimivo vrsto češke mladine ter njeno bolezen: donquijotstvo Parnasa. Čech je pravi umetnik v opisovanju realnega življenja. Že v pričetku svojega pisateljevanja je našel dokaj povsem novih praških značilnih figur. V tem mu služi Neruda za vzor. Tako nam opisuje izvrstna povest »Pan Bolehlav a jeho svět« (1871) (Gospod Bolehlav in njegov svet) češko laži-svetobolje, žalost tistih, po zaslugi dovolj nečislanih »veleduhov«, pravzaprav nevečnih človečkov, navzlic temu pa skrajno ošabnih, da je takšno njihovo vedenje že skrajno smešno. »Liškovický pán« je zastopnik češkega snobizma,[3]) in črez vse mična ter nedosežna povestica »Jestřáb contra Hrdlička« (1876), v kateri analizira na neprekosno poetičen, fino ironičen način človeštvo. To je klasična povestica, edina svoje vrste; tragedija poetične, sanjave duše, katero so iztrgali iz njenega življa ter postavili na široko cesto surovega življenja, kjer mora usahniti.

Kar pa se tiče namere Čechove satire, je sicer najprej naperjena proti obstoječim razmeram, proti sedanjim stanovom, vendar ne izgubi na svoji vrednosti in bridkosti tudi v poznejših časih ne, kajti napake ne izginjajo in se ne manjšajo med ljudstvom. Izmed napak in hib človeških jih je zastarelo doslej uborno malo.

Naposled pa naj opozorim še na dve pesmi, v katerih je iskal Čech sinteze svojega Fausta, vso svojo moč. Prva je »Šotek« (1886) (Škrat), nekaj Fausta, nekaj »Labyrinta slave«.[4]) To je slika bolestnega razpora v pesnikovi duši, prvi orjaški poskus po najvišjem smotru. To je obsežna kompozicija, ki ima v štirinajstih oddelkih jako bogato vsebino. Drugi poskus so bile »Modlitby k Neznámému« (Molitve k Neznanemu) (1896), pesem, ki stoji na najvišji stopinji Čechove poezije. Tukaj je že škrat popolnoma premagan, pesnikova duša se je znašla ter dopolnila. Na vrhuncu je ta pesem

[1]) Brouček (Hroščck) je izmišljeno ime praškega meščana, junaka v satiri.

[2]) Prevedeno v »Slov. Narodu«.

[3]) Snobizem je lastnost človeka, ki se hoče gosposko vesti, pa nima za to nikakih pripomočkov — ne v glavi ne v žepu. Ta izraz se rabi tudi za domišljave umetnike in pisatelje.

[4]) »Labyrint Slávy« je znani epos češkega pesnika Er. Vocela.

radi tega, ker izraža popolnoma harmoničen pesnikov nazor o svetu, vsesplošen in vsestranski, v katerem je verska resnica, človeško znanje in človeško hrepenenje zlito kakor v en zvon, zvonovina pa je bila pesnikovo življenje. Od detinstva vere do časa brezverstva, od biblijske starodavnosti skoz srednji gotični vek v Voltairjevo dobo, skoz celo legendo vekov (čisto po pravici je pesem posvečena Vrchlickemu, kajti tu se oba pesniška veleuma bratsko srečata in družita) k novočeški sedanjosti. To velekrasno potovanje opisuje ta pesem. To je izpoved novočeškega duha, ki je prebavil strupeno hrano svoje dobe pa tudi svetovne omike, izpoved reformskega duha, prebujenega v močni pesnikovi individualnosti.

Ko je dopovedal pesnik svoje grenke satire, je odšel, sit velikomestnega gíbanja, v samoto na Obříství v podřípskem kraju. Zasmehujoč slavo, čast in odlikovanje, nikomur pristopen ter gluh za sleharno laskanje, napolnjen z gnusom do sebičnosti in samoljubja sveta in vglobljen v krasoto narave na kmetih, je iskal in obenem našel svojo pot k zvezdam, ki jo je opisal v »Modlitbách«. Razen tega se je lotil narodnih basni, velike drame »Roháč z Dubé« ter urejanja svojih »Zbranih spisov«, katere izdaja pri Topiču v Pragi.

(Iz češkega rokopisa prevedel *—dil.*)

Prazno srce.

Ob morski obali, tam daleč
bilo je spomladi nekoč . . .
Rubinasta usta poljubljal
in dihal ljubezen sem v noč.

Bilo je... Ha! Proč, vi spomini
Veselja sem žejen nocoj.
Iz dihov vzbujene pomladi
pozabnosti pil bom opoj.

Tokajca prinesi mi, Afra
in stisni se k meni sladkó,
ljubiti te hočem jaz danes,
ko ni te še ljubil nikdo!

Zagodi, cigan sivolasi,
zvedave zatisni oči
pa v strune srebrnodoneče
sladkost mi nebeško izlij!

Nabita cekinov mošnjica,
a prazno je moje srcé . . .
Napolni srcé za cekine
in sviraj do belega dne.

Vojanov.

Volja.

Drama v štirih dejanjih. Spisal Etbin Kristan.

(Dalje.)

Drugo dejanje.

Javen park. V ozadju pročelje enonadstropne hiše. Nad vhodom napis: BELLE ARTI. Pred vhodom na desni in na levi po en steber z belo-rdečo zastavo ter z umetniškim grbom. Pred vrati nekoliko stopnic. Na levo poletna gostilnica z nizko teraso, na kateri je nekoliko miz. Na desni spredaj nekaj drevja, vmes klop. Sredi odra vodomet. Pot na desno in na levo.

Zgodnje jutro.

Margerita v koketni kolesarski opravi in Edvard v lahki bluzi ter v letnih hlačah z gamašami sedita na klopi med drevjem. Ob enem drevesu sloni dvoje koles.

Margerita. Zaman! Ti nisi več tak, kakršen si bil nekdaj. Tvoja strast se je ohladila. Moja — moja se ne more.

Edvard. I, kako govoriš! Saj sama ne veruješ tega. Ali naj kažem svojo ljubezen pred vsem svetom?

Margerita. Vedno znaš trezno, hladno misliti. Morda je to dobro — ali jaz ne morem. O, morda pretrgam sama enkrat vse spone, pa naj me blatijo, naj lučajo kamenje po meni — drugače ne morem.

Edvard. Vedno se vznemirjaš. Bodi mirna! Tvoja vroča kri lahko vse pokvari.

Margerita. Moja vroča kri? . . Zdi se mi, da tudi tvoja kri ni bila zmerom tako mrzla. Ali si že pozabil, kakšen si bil takrat, ko si me premagal?

Edvard. Takrat! . . Človek postane razumnejši.

Margerita. O, da; vsi ste razumni, preveč razumni. Takrat, ko je bil tvoj razum še ponekod slabši, je bilo tvoje srce tem močnejše.

Edvard. Ljubim te še vedno.

Margerita. O, še vedno. Ali to si mi znal nekdaj drugače povedati, ko si še govoril o širokem svetu in si bil vsak hip pripravljen, da bi me bil odvedel.

Edvard. Moj Bog! Bil sem bolj otročji, nisem znal trezno soditi. Pomisli, pa povej vendar sama, kaj naj bi postalo iz tega? Kaj pa bi začela v svetu, ako bi res pobegnila? Živeti se mora.

Margerita. Da, da, živeti se mora. To je pravzaprav vsa modrost. Tudi jaz moram živeti, a tako, kakor me sili moja narava,

moje bitje. Vsak je sebi najbližji, in kdor drugače govori, je hinavec. Kar je živo, je sebično. Kdor mi brani tako živeti, kakor meni treba, je moj sovražnik.

E d v a r d. Menda jih imaš pač prav malo teh sovražnikov.

M a r g e r i t a (strastno). Ah! . . (Po sili mirno.) Tudi sovražnikov včasi ne štejemo, temveč jih tehtamo. Pa kdo pozna vse svoje sovražnike? Jaz sem odkritosrčna. Ničesar ne zatajujem. Svojo ljubezen in svoje sovraštvo kažem očitno. Ali drugi . . !

E d v a r d. Ali moreš meni kaj očitati?

M a r g e r i t a. Sedaj ne govorim o tebi. Na to mislim, kar se godi v naši híši. Samo Ljubica je odkritosrčna. Ona me sovraži in ne pritajuje tega, Ali vsi drugi —

E d v a r d. Kaj si domišljuješ! Ivan ti ne dela v ničemer zaprek, saj je prebolan. Franjo se za nič na svetu ne briga. Marica te sluša. —

M a r g e r i t a. Da, sluša! A kdo ve, koliko smem zaupati tej poslušnosti? To je nenaravno, to ne more tako ostati. Doslej je pač še popolnoma pod mojim vplivom. Moja volja je njeno življenje. Ali kaj bode, ako pride kdo, ki ima dosti moči, da obudi njeno lastno voljo?

E d v a r d. Kdo bi neki prišel?

M a r g e r i t a. Nikomur ni treba prihajati. Tisti »nekdo« je že v hiši. Ljubica je to. Ona, ona ima toliko življenja v sebi, da ga nihče izmed nas ne more premagati. Same sence lazijo po naši hiši. Ali Ljubica je svetloba, in toplota in če njen ogenj enkrat prav vzplameni . . . Skratka: čutim, da je med njo in med menoj boj. Doslej sem bila močnejša, zmagovala sem, ali nobenega poroštva nimam za bodočnost.

E d v a r d. Morala bi kam potovati. V kakšno kopel, ali pa v Italijo, da se iznebiš teh neosnovanih misli in da se razvedriš.

M a r g e r i t a. Da, potovati — morda daleč, prav daleč. Ali sedaj pojdiva! Ljudje začnó prihajati. (Vstane.)

E d v a r d (vstane za njo). Kdaj te zopet vidim?

M a r g e r i t a. Pridi opoldne. Ako greva po belem dnevu skupaj v razstavo, naju ne more nihče ogovarjati.

E d v a r d. Torej opoldne.

(Trenotek stojita mirno. Ona ga srepo gleda. Edvard jo hladno poljubi. Margerita ga strastno objame, dvakrat ga poljubi. Potem ga nagloma pusti, vzame svoje kolo in odide na desno. Edvard počasi za njo.)

Nekaj časa ostane oder prazen. Solnce se je že toliko dvignilo, da je popolnoma svetlo in je videti sence. Natakar odpre vrata gostilnična in stopi na teraso, pogleda proti nebu ter izgine zopet v hiši. Potem iznese s pomočnikom stole ter jih postavi okoli mize. V tem, ko pomočnik briše mize, prinese natakar nekoliko časopisov ter jih položi na mizo. S ceste — ne prav blizu — je slišati semtertja kak šum, ropot voza, tramvajski signal, kakšen klic. Pomočnik odide v gostilnico, natakar se s prekrižanimi rokami nasloni ob mizo.

(Z desne strani prideta Grabar in Slavec ter sedeta na terasi k najsprednji mizi. Natakar se jima približa. Potihoma naročita vina. Natakar jima ga prinese pa se vrne v hišo. Z leve strani pride vratar, odpre vrata razstave in izgine v veži.)

Grabar. Prav res. Komaj bi te bil spoznal.

Slavec. Amice, saj veš: Tempora mutantur . . . No, to je stara melodija.

Grabar. Pa povej — kod si vendar hodil? Pod katerim nebom ti je zrasla ta brada in katero solnce ti je tako opeklo lice?

Slavec. Ali sem ogorel? . . No vidiš, tako mora biti. Ako se ti predstavi človek z belo kožo, pa ti pravi, da je cigan — ne veruj mu. Ako ti pripoveduje človek, ki še ni imel opravka s policijo, da je nemirnež — misli, da že ve, zakaj laže. Ako ti prisega žena, da te ljubi — ne reci in ne misli ničesar, temveč beži, predno bi mogel kaj reči ali kaj misliti.

Grabar. No, to so mi lepi nauki! Ali mi pripoveduješ to zato, ker sem te preveč vprašal?

Slavec. Oh, ne, prijatelj! Kar si me vprašal, ni ne preveč, ne premalo, in to je skoro čudno, kajti navadno vprašujejo ljudje preveč ali pa premalo. Rad bi torej vedel, kod sem se klatil? . . O, lepi kraji, amice, ali ljudje so povsod enaki. Nobene dežele nisem našel, kjer ne bi imeli župniki ali stanovski uradniki dosti opravka. Moški ali ženske so enako sitni, vsi se norčujejo iz teorije, dokler ne vzame praksa šibe v roko pa jih pošteno ne naklesti.

Grabar. Slavče? Kaj pomeni to?

Slavec. Nič, amice, nič. Samo ciganstvo. In to res ne pomeni nič, kajti ciganstvo cvete dandanes, da je veselje. Našel sem je dosti na severu in na jugu, razlika je samo ta, da se v raznih deželah razno oblači. (Potrka z nožem na čašo. Natakar pride.) Ej, cameriere, še eno četrtinko! (Natakar prinese vina in odide.) Res, prijatelj, potepal sem se tuintam. Saj veš, da sem ničvrednež.

Grabar. No, no!

Slavec. No, no, to nič ne de! Od tega še nisem umrl, quod figura docet. Saj me še druge reči niso spravile v črvjo družbo. Tisti, ki so prorokovali, da ne bode nikdar nič iz mene, so bili večinoma tepci; ali prav so imeli. Tisti, ki so hoteli iz mene narediti pravnika, da bi se bil lahko meril z advokatom beneškega trgovca, so bili modrijani; ali modrijanom usoda ni mila, pa so ostali na cedilu, moje pravoznanstvo pa na klinu, kamor sem ga obesil. Hotel sem se prepričati, ali je svet res tako širok, kakor so geografi zatrjevali nam nevernim Tomažem. Pravim ti, Mirko, tako neomejen je kakor naša neumnost in naša domišljavost. Hotel sem reči: in kakor ženska nezvestoba; ali te ni moči primerjati svetu. Kajti kdo ve, ali nima vesoljnost vendar kje konca? (Natakar prinese vina in odide.)

Grabar. Zlodeja! Kaj citiraš vedno žensko nezvestobo?

Slavec. Kaj citiraš ti zlodeja? . . No, veš, opisovati ti res ne morem vseh krajev, po katerih sem vagabundiral, vseh krčem, po katerih sem godel polke in mazurke kot intelektualen sokrivec norcev, ki so, plešoč po mojih taktih, verjeli v srečo in raj na zemlji, vseh salonov, po katerih so frakarji, ki ne znajo razlikovati violinskega od vežnega ključa, sodili mojo tehniko pa govorili o Paganiniju in Ondříčku kakor cestni pometač o olimpskih bogovih. Naj ti zadostuje, da sem ciganil po vseh mogočih sferah, kakor je nanesel slučaj in želodčev kategorični imperativ. Ali, prijatelj, svojo svobodo sem ohranil v vsakem položaju. Igral sem, kar si le moreš misliti, toda vedno, kar sem sam hotel. Samo ene kompozicije nisem nikdar igral spričo tujih ušes . . .

Grabar. To je bilo pravzaprav zanimivo življenje.

Slavec. O, zanimivo, amice! . . Kakor preoblečen helenski bog sem se klatil okrog. O, da, kakor bog . . . A tudi bogovi so trpeli!

Grabar. Ti si trpel?

Slavec. No, nikar se ne vznemirjaj! Zato še nisem postal filozof, četudi pravijo, da je trpljenje za ljudski um to, kar je ogenj za zlato. Ej, če bi bil edini! Ali ženske so povsod enake in vsem norcem se tako godi.

Grabar. Čuješ, Slavče, sedaj pa zasviraj enkrat pravo noto! Povej mi resnico. Ali nisem toliko vreden, da bi mi zaupal?

Slavec. Vreden? . . O, vreden si že. Vsak človek je nekaj vreden in vsaka stvar. Ti si mi pa celo prijatelj, in če je res, da imajo prijatelji dolžnosti drug napram drugemu, bi bilo celo prav, da bi ti povedal svojo neumno istorijo. Ali kakor poznam ljudi,

mislim, da vendar ne bi pomagalo, zakaj tisti hip, ko se zagledaš v dvoje žarečih oči, pozabiš mahoma na vso moralo moje povesti.

Grabar. Torej nesrečna ljubezen?

Slavec. Ha, ha! Čital sem prej Kreutzerjevo sonato in Dekamerona in kaj vem, kaj še. Zato ne verujem, da bi bil pouk kaj vreden, kajti kakor gre zajec, ki mu je zajka pripovedovala grozne reči o smodniku, vendar v zelje, tako sem se tudi jaz zaletel v svojo mrežo, pa sem se tako zapletel vanjo, da nisem niti utegnil, norčevati se iz modrijanov, ki so trdili, da se led spomladi taja, da solnce nekoč ugasne, a da so ženske vedno podobne mačkam. Takrat so imeli vendar modrijani prav; moja Carmen ni bila izjema.

Grabar. To te je pognalo v svet?

Slavec (si natoči vina in pije). Ne veruj komedijantom, Mirko! Jaz si sam ne verujem . . . Hahaha! Homo sapiens! . . In Kantova volja! Ne veruj, amice, ne veruj! Kadar se smejem, misli, da prelivam otročje solze, a kadar se jočem, bodi prepričan, da se mi godi kakor Turku v sedmem raju. V vsakem slučaju pa misli, da sem pijan, ako ne vina, pa česa drugega.

Grabar. Prijatelj, čuden si!

(Ljubica in Julka prideta z desne in hočeta v razstavo. Pred vhodom se Julka obrne in opazi Grabarja in Slavca.)

Julka. Vidiš, tam je Grabar in še nekdo.

Ljubica. Ah, res. Škoda, da ni sam.

(Ta hip se Grabar obrne in ju opazi. Hitro vstane, se pokloni in postoji. Ljubica in Julka prideta na teraso.)

Slavec. Kaj pa imaš? (Ozre se.) Ah, dame! (Ko prispeta Julka in Ljubica, jima stisne Grabar roko. Slavec počasi vstane. Ljubica ga gleda dva tri trenotke.)

Ljubica. Ali se ne motim? . . Gospod Slavec?

Slavec. Ne motite se, gospodična, vsaj to pot ne. Slavec od pete do glave. Da vam prihranim vprašanje: Hvala, dobro se mi godi. S prijateljem Grabarjem sva pila dobro vino, pristno vino, gospodična Ljubica. In kadar se to zgodi, naj bode človek dobre volje, kajti na svetu je malo pristnega.

Ljubica. Vina?

Slavec. Ali pa drugih opojnosti.

Ljubica. Gospod Slavec!

Slavec. O, odpustite, gospodična Ljubica. Vrag ve, odkod imam to, da delam vedno take opazke, ki nimajo nobenega pomena, samo da dokazujejo pomanjkanje pravega takta.

Ljubica. Ah, veste, gospod Slavec, z nauki iz »komplimentir-knjige« bi me spravili samo v zadrego. Toda čakajte. Ali poznate že gospodično? To je gospodična Julka Vrtnikova, to pa gospod Milan Slavec, menda pravnik.

Slavec. Ne, ne, Salomonova veda mi je odpovedala ljubezen. Ljubezen velja menda sploh samo na termin. Mojega poklica vam pa ne morem povedati, ker nimam nobenega.

Ljubica. Ali ste hudi, če vas vprašam, kaj delate v Trstu?

Slavec. Na koncert sem prišel. To ni nič slabega. Sedaj sem namreč salonski cigan. Igram v fraku, z belo kravato, a poslušat me pride odlična gospoda.

Ljubica (razmišljena). A, vi priredite koncert? Kdaj pa in kje?

Slavec. V Schillerjevi dvorani, jutri zvečer.

Ljubica. Torej samo zato ste prišli v Trst?

Slavec. Samo zato? . . Kako to menite? (Grabar pazno posluša.)

Ljubica. Le tako sem vprašala. Moj Bog, nekdaj ste stanovali tukaj. (Ostro ga opazuje.) In kadar pride človek izza toliko let v znane kraje, se nam zdi naravno, da ima tam opravkov. Pa če ne bi bilo ničesar drugega, vzbujajo se vsaj spomini.

Slavec. Spomini! — Tega blaga ne kupujem.

Ljubica. O, kajpada! Kje pa živi človek brez spominov?

Slavec. Kaj mi čitate na čelu? Ali je tam res zapisano, da sem tepec?

Ljubica. Ah — gospod Slavec!

Slavec. Da, da, tepec bi bil, kdor bi namenoma trgal svoje zaceljene rane, le da bi mogel sam sebi pripovedovati, kako je nesrečen.

Grabar. Zdi se mi, da si nekateri praskajo take rane, ker jih še vedno skele.

Slavec. To je fantastična filozofija, ali pa filozofska fantazija.

Grabar. Ali pa resnica. To mislim jaz, ker sem poslušal tebe.

Slavec (se prisiljeno nasmeje). Haha, ne poslušajte ga, gospodična! Tudi on je pil.

Grabar. Dobro, dobro. — A ve dva ste hoteli pogledati razstavo?

Julka. Pravzaprav samo Ljubica. Jaz sem jo že videla, ali ona je želela, naj jo spremim. Zato nisem šla v pisarno.

Ljubica. A spomnila sem se, da moram prej še nekaj poskrbeti. Ali sta bila tudi vidva namenjena v razstavo?

Grabar. Seveda. Slavec bi jo rad videl.

Ljubica. E, pa spremita v tem Julko, jaz pridem malo pozneje. Ali sta zadovoljna?

Grabar. Ali res pridete?

Ljubica. Gotovo. Prav kmalu.

Grabar. Ti si tudi zadovoljen, Slavče, kaj?

Slavec. O, jaz sem zadovoljen, to je moja navada. (Potegne novčarko iz žepa in potrka na čašo.)

Julka. Ne vem sicer, kakšna pota ima Ljubica . . .

Ljubica. Nič ne skrbi pa pojdi! (Slavec pusti denar na mizi ter odide z Julko proti razstavi. Natakar pride, Grabar mu plačuje.) Prosim vas, zadržite Slavca tukaj, dokler se ne vrnem. Ali hočete?

Grabar. Hočem. Ali zakaj?

Ljubica. Eh, ne vprašajte dolgo! Da ga le zadržite.

Grabar. Kakšna tajnost pa je to?

Ljubica. Tajnost — tajnost... No, no, nikar ne bodite ljubosumni! Saj bodete kmalu vedeli. (Odide na desno. Grabar gleda za njo, potem odide za Julko in Slavcem v razstavo. Franjo in Edvard prideta z leve strani in sedeta na terasi.)

Franjo. Kaj ni žive duše tukaj? Lepa postrežba! (Edvard zarožlja s sabljo.) Da se ti ljubi! Ako bi počakala, bi že kdo prišel, tudi brez tvojega ropotanja. (Natakar pride.)

Edvard. Kaj naročiš ti?

Franjo. Jaz — absinta.

Edvard. Bene — meni tudi.

Natakar. Dvakrat absinta — na službo. (Odide.)

Edvard. Nisem niti vedel, da imajo tukaj tudi absint. Mislil sem, da je navadna gostilna.

Franjo. Café-restaurant. Slikarji zahajajo sem. Kako naj bi bili brez absinta?

Edvard. A, to je tudi pijača teh mazačev?

Franjo. Da, modernih. (Natakar prinese absinta, postavi ga na mizo in odide.)

Edvard. E — kaj je pravzaprav s tem modernim slikarjem?

Franjo. Pa — manira. Kaj bi ti jo razkladal? Bodi odkritosrčen — saj ne razumeš ničesar o tem.

Edvard. Pravzaprav —

Franjo. Pravzaprav — no, jaz tudi ne. Govoriva kaj drugega!

Edvard. Kaj?

Franjo. Ali pa molčiva. (Kratek premor.) Koliko si sinoči izgubil?

Edvard. Eh, dvesto.

Franjo. Mm. (Molk.) Apropos, ti! Kako si se mogel ti zagledati v Marico?

Edvard. Kaj? . . Čudno vprašanje!

Franjo. Na, veš, meni je vse eno. Ako se moraš ženiti, je kaj drugega. Sicer je pa neumno, vezati se.

Edvard. Ba, zate je ta modrost poceni. Tvoje dolgove plačuje oče. (Hitro, kakor bi spoznal, da se je zagovoril.) Naposled je ženitev naravna stvar. Ljubezni menda tudi ti ne zanikuješ?

Franjo. Ljubezni? Ne vem. Morda je res kaj podobnega na svetu, ali najbrže je tudi to samo pravljica. Ljudje verujejo vanjo kakor še v marsikaj drugega, česar ni.

Edvard. Sama pravljica le ni.

Franjo. Hm — pravljica ali pa ne pravljica. Meni ne natvezeš, da si zaljubljen.

Edvard. Jaz? Zakaj ne jaz?

Franjo. No, v Marico gotovo ne.

(Iz razstave so prišli Meraviglia, gospa Erbar in večja družba ter so posedli okrog druge mize. Gospa Erbar je pregledavala neki časopis.)

Erbarjeva (svoji družbi). Glejte, glejte! Ta inserat! Čujte: (Čita.) Priletem mož, bogat, se želi oženiti. Nevesta mora biti mlada, lepa, nepokvarjena in zdrava, četudi je siromašna. Ponudbe s fotografijo pod šifro L. 200, glavna pošta. Ali veste, kdo je to?

Meraviglia. Kako bi vedeli?

Erbarjeva. Jaz pa vem. Čujte. Bogati Lastrini je. Pomislite: šestdeset let ima na grbi, šestdeset let! Pa sama kost in koža ga je. In grd je, da se ga boje celo psi in mačke. In ta se hoče ženiti! (Franjo se nasmeje.)

Edvard. Kaj pa se smeješ?

Franjo. Ali si slišal to istorijo?

Edvard. Pa kaj?

Franjo. Haha! Julka mu je pisala ponudbo.

Edvard. Julka Vrtnikova?

Franjo. Da, ona.

Edvard. Kako pa to veš?

Franjo. Sinoči sem videl na pošti, ko je pisala kuverto. L. 200, glavna pošta. In fotografijo je priložila.

Edvard. Julka?

Franjo. E, ona. In vraga! Na, saj lahko povem. Ko sem videl, kaj piše, sem takoj mislil, da bo kaj takega. Kadar dekle že kaj takega piše, se človeku odpro oči. Torej —

Edvard. Torej —

Franjo. Torej — hm — ponudil sem ji svojo ljubezen. No, kar se tako pravi.

Edvard. He, he!

Franjo. A vraga! Pogledala me je, kakor bi me hotela požreti. Dekle, ki piše taka pisma! . . A sedaj pojdiva! (Potrka na čašo. Natakar pride. Plačajo in odidejo na levo. Julka, Grabar in Slavec pridejo iz razstave.)

Grabar. To je pa vendar čudno. Kod neki hodi?

Julka. Sedaj bi se bila res že lahko vrnila.

Grabar. Vprašal sem jo, kam gre, pa mi ni hotela povedati.

Julka. Aha, ste pač že ljubosumni.

Grabar. O, kaj še!

Julka. Zaman tajite.

Grabar. Ne, ne, res ne! (Vidi se mu, da je malo zmeden.) No, Slavče, kaj pa je s teboj? Ali te je tako hitro zapustil humor?

Slavec. Eh, moj humor je klavrn. Zdi se mi, da je bolan, pa se včasi javlja, da bi sam sebe ogoljufal. Sploh sem kakor vreme. Čudno, da drugi ljudje niso taki. Ali menda so, samo ne zavedajo se tega kakor jaz.

Grabar. Dragi Slavče, šala ti res ne prihaja od srca. Kaj pa ti je?

Slavec. Nič mi ni, samo nekaj bedastega mi leze po glavi kakor neka nepotrebna slutnja.

Julka. Kaj pa slutite?

Slavec. E, slutnje se odlikujejo ravno s tem, da ne veste, kaj slutite. Ako bi vedeli, bi se morda še ubranili.

Grabar. Pa kaj naj delamo tukaj?

Julka. Pojdimo malo po parku!

Grabar. Ali, če pride Ljubica?

Slavec. Le pojdita! Jaz ostanem tukaj. Ne ljubi se mi šetati. Pozneje se že najdemo, tukaj ali pa v razstavi.

Grabar. Ti si postal melanholičen.

Slavec. Motiš se. Samo neka melodija mi šumi po glavi, ki sem jo igral nekoč na kmečki svatbi. Nevesta je bila jako lepa, ženin pa je bil tepec. In čudno — moja melodija je ugajala obema. Ako bi bil pesnik, bi napisal tekst za tisto glasbo, ta morda ne bi

ugajal ženinu. Ali — na svidenje! Vidva se hočeta izprehajati, in moje misli so tako dolgočasne, da ne morejo zabavati nikogar razen mene samega.

Grabar. Na svidenje torej. (Odide z Julko na levo.)

Slavec (gre počasi v ospredje. Zamišljen se ogleda in opazi klop. Tja sede in opre glavo z roko. Tiho žvižga neko melodijo).

Marica (pride z Ljubico z desne zadaj). Ne razumem te. Čemu siliš ravno zdaj v razstavo?

Ljubica. Ravno zdaj, Marica, ravno zdaj. Le pojdi z menoj, pa nič ne vprašaj. (Slavec dvigne glavo, kakor bi poslušal. Počasi vstane in stopi naprej, tako da ga Ljubica opazi. Ozre se, postoji samo trenotek in hoče hitro oditi na levo.) Ah, tukaj ste! (Slavec postane.)

Marica. (zmedena). Vi, gospod Slavec? (Slavec se pokloni.) Ljubica . . !

Ljubica. Hahaha! Ali bodeta stala tukaj pa se gledala kakor lipova bogova?

Marica. Gospod Slavec, verujte mi, da nisem kriva tega sestanka.

Slavec. Prepričan sem, gospodična, kakor tudi vi lahko meni verujete, da ni bila moja volja . . . Dovolite torej, da se odstranim. (Globoko se pokloni in hoče počasi oditi. Ljubica gleda vsa začudena čas njega, čas sestro.)

Ljubica. Marica — kaj je to?

Marica (se bori sama s seboj. Potem zakliče za odhajajočim Slavcem): Gospod Slavec!

Slavec (ki je že skoro izginil med drevjem, postane in se obrne). Gospodična?

Marica (zmedena). Oprostite . . . ne zadržujem vas . . . ali, gospod — ne odidite tako od —

Slavec. Vi želite?

Marica. Ah, vem, da se hudujete nad menoj —

Slavec (počasi pristopi in počasi govori): Gospodična, ne hudujem se nad živo dušo na svetu in smejem se samo svoji neumnosti, ki me je nekdaj zapeljala, da sem verjel, kar je nemogoče (Marica se obrne v stran), in ki bi sedaj — (nagloma pretrga).

Ljubica (skoro ihteč). Kaj delata vidva? Ali me hočeta tako osramotiti? Mar mislita, da sem res tako neumen otrok?

Slavec. Ne umejem vas, gospodična Ljubica.

Ljubica. O kajpada! Vidva, vidva, pa se hočeta pretvarjati pred menoj? In morda celo sama pred seboj? A zastonj vaju nisem

speljala skupaj. Sedaj si odkritosrčno povejta, kar si imata povedati. Čas vama bode še prekratek. Saj nisem ne slepa, ne nevedna. E, gospod Slavec, kdo pa se je sinoči vozil po morju pa igral melodijo, ki jo je sam skomponiral pred leti? In ti, Marica — kdo je spremljal tisto melodijo na klavirju? — Mene hočeta varati s tem, da se vičeta? Gospod Slavec, kje pa sta Julka in Grabar?

Slavec. V park sta šla.

Ljubica. Dobro, grem ju iskat. Vidva pa ostanita tukaj pa se pogovorita! Če hočeta, se lahko tudi do dobrega spreta, meni nič mar. A da si ne bi imela povedati ničesar, tega vama ne verujem, in če bi mi oba prisegala, da je tako. (Odide v park na levo.)

(Kratek premor. Marica in Slavec stojita v zadregi. Pogledata se, pa zopet odvrneta oči, pa se zopet pogledata. Tedaj izpregovori)

Slavec. Gospodična Marica, vaša sestra ima morda res prav. Rabimo jezik, ko ga že imamo! Ta instrument se tako često brez potrebe giblje, da menda res ne bode prevelike škode, ako si kaj poveva. (Počasi stopata dalje.)

Marica. Pravico imate, da zahtevate pojasnila.

Slavec. Ah, pojasnila! .. Čemu? Zakaj? .. Danes mislite drugače kakor nekdaj; morda tudi čutite drugače. Kdo bi se ukvarjal s psihologičnimi problemi in iskal prvotnih vzrokov oblaka, ki nam prinese dežja ali toče? Kadar udari strela, je prizadetim vse eno, odkod je prišla.

Marica. Gospod Slavec!

Slavec. Oprostite! Ne govoriva o teh rečeh! Mrtvi naj počivajo! Govoriva na primer —

Marica. Ne! Govoriva, o čemer morava govoriti. To je križev pot, a sedaj ga morava prestati. Grešila sem, ali drugače ni moglo biti. Kaznovana pa sem tudi. Trpela sem kakor grešna duša v vicah in moje bolečine so bile tem groznejše, ker sem morala tajiti trpljenje. Hotela sem se omotiti, menila sem, da sem ubila že vse občutke v sebi. A vendar ni bilo res. Druge sem morda preslepila, same sebe nisem mogla . . . Takrat ste me ljubili, torej vas je moje zadnje pismo gotovo ranilo. Morda ste celo dolgo trpeli, a končno ste pozabili in rana se je zacelila. Jaz trpim še vedno in menda ne bode nikdar konca teh duševnih muk.

Slavec (počasi). Vi trpite . . ? (Položi roki križem pred prsi in pogleda Marico. Potem povesi glavo in stoji zamišljen nekoliko trenotkov. Tedaj prekriža roki na hrbtu in stopi par korakov v stran, pa zopet nazaj.) To je čudno. Kako je to mogoče? Zakaj torej? Kdo je kriv?

Marica. Jaz ne, za Boga, jaz ne!

Slavec. Trpite . . ? Veste kaj? To je čudna ura; jaz nimam svojega navadnega srca v sebi. Ali pač. Imam ga . . . Ah, kaj mi mar? . . Vi trpite? Ali res mislite, da jaz ne trpim več? (Prime jo za roko.) Ah, od onega časa ni prenehalo moje trpljenje, še celo, kadar sem se rogal sam sebi, sem trpel. (Mirno.) Ali kakšno je vaše trpljenje? Morda kesanje? Obžalujete, da ste mi provzročili muke? . . Ako ni drugega, tedaj se lahko umirite.

Marica. Vaša ironija je bridka.

Slavec. Ironija? . . Ne, ne . . . Toda prav imate. Govoriva iskreno. Ali morete iskreno govoriti?

Marica. Sedaj — da.

Slavec. Dobro. Zakaj torej trpite? Povejte mi to, pa bode vse jasno.

Marica. Zakaj? . . Zato ker sem izgubila vse, kar sem imela. (Premor.)

Slavec (počasi). Ker ste izgubili? . . Hm, da; dejal sem: govoriva iskreno. (Prime se za čelo.) Moj ubogi razum! . . Vi trpite! Vi ste izgubili! Oh, Marica, ali veste, kaj sem izgubil jaz? Marica! Ali ni bilo takrat vse sama fikcija? Ali ste me takrat res ljubili?

Marica. Nikdar nisem lagala. Ljubila sem vas — —! Ali se spominjate, kako sem vam takrat priznala ljubezen?

Slavec. Oh, kako se spominjam!

Marica. Tisto priznanje je bilo resnično, resničen je bil vsak moj vzdih, vsaka moja solza, vsaka beseda, vsak poljub.

Slavec. In vsa ta ljubezen, vsa vznesenost čuvstev — vse, vse je izginilo, je moglo izginiti kakor pijanost, ki zapusti samo klavrne občutke mačka, kadar smo se naspali? Vsa tista ljubezen, nekdaj tako resnična, je postala lažniva? Kar hipoma?

Marica. Ne, ne, nikdar, nikdar! Niti za hip ni izginila moja ljubezen.

Slavec. Marica! Ali je to res?

Marica. To prisegam —

Slavec. Ah! To je res, to je res! Marica! To je res? Mene si ljubila vkljub tistemu pismu?

Marica. Vkljub vsemu te nisem niti trenotek nehala ljubiti.

Slavec. In jaz sem mislil — — in jaz sem trpel — in rogal sem se sam sebi in — Marica! Oh, odpusti, odpusti! Jaz! Kaj sem vse mislil ves ta čas! Preklinjal sem, zasmehoval sem, ali tako grozno sem trpel! Ali mi moreš odpustiti, Marica?

Marica. Mirko!

Slavec. Ali ljubil sem te, Marica! Ob svojih solzah, ob svojih kletvah in ob svojem sarkazmu sem te ljubil. Samo tebe, samo tebe! In samo tebe ljubim, Marica! (Objame jo; ona se ga brezmočna oklene — on jo poljubi. Nekaj časa ostaneta tako v objemu. Naenkrat se Marica iztrga.)

Marica. Za Boga, kaj delam?!

Slavec. Ah, ljudje! Naj naju vidijo, naj naju vidi ves svet!

Marica. (zmedena, trpeča). Ne ne — ali jaz — jaz ne smem! Moja sreča! Obsojena sem!

Slavec. Kaj ti je, Marica?

Marica. Oprosti, oprosti — ne smem. — Nad menoj je tuja volja. Čutim jo, kakor bi me držala s trdo, železno roko.

Slavec. Kakšna uganka je to? Marica, osvesti se! Ali nimaš lastne volje? Kdo ti sme ugrabiti srečo?

Marica. Ne, ne, ne! Ne smem! Ne vprašuj, pozabi, pojdi daleč, daleč proč! Prekolni me z vso mojo nesrečo — jaz ne smem.

Slavec. Marica! Marica! To je halucinacija. Zdrami se! Saj me ljubiš. Bodi torej moja! Reci, reci, da si moja!

Marica. Nikdar več, gospod Slavec!

Slavec. Nikdar več? . . E, pa dobro! Ha, ha, sem li jaz kaj upal? . . Sem li kaj vprašal? . . O, pardon, moral bi se vam predstaviti, saj sva neznanca. Nikdar se nisva poznala, pa se pogovarjava tukaj na samem . . . Oprostite, to je moja ciganska kri. Potepam se po salonih, pa ne poznam etikete.

Marica. (bolestno), Gospod Slavec!

Slavec. Da, res; jutri večer bom imel koncert. Dovolite, da vas povabim. Moj lok bo godel same vesele kose, pa če bi tudi strune pokale.

Marica. Neusmiljeni ste!

Slavec. O, ne govorite s takim glasom! Kdo bi tugoval na svetu, kjer je vse komedija? Ostanimo pristni! V burko sodi vesel ton.

Ljubica (pride). No, ali sta se domenila?

Slavec. Ne še popolnoma. Vabim gospodično na koncert, ali ni mi še odgovorila, dasi sem ji obljubil, da hočem igrati same poskočne — take, ki jih igrajo na svatbi ali pa po pogrebu.

Ljubica. Vidva — kaj je to?

Slavec. Midva —? O, nič ni z nama, gospodična, prav nič. Čemu se čudite? Odvadite se tega! Na svetu ni nobena stvar toliko vredna, da bi se ji čudili.

Ljubica. Gospod Slavec — Marica — kaj se je tu godilo? Tu je nekaj nepravega, neresničnega. —

Slavec. Ah, majhna pomotica, gospodična Ljubica, majhna pomotica! Prav nič drugega. Ali oprostite! Jutri imam koncert in naučiti se moram še nekaj novega. (Navidezno nonšalantno, a vendar nekako prisiljeno s poklonom.) Gospodični! Vajin sluga. (Odhaja.)

Marica (stopi korak naprej, kakor bi ga hotela poklicati, ali takoj obstane. Počasi stopi h klopi in sede. Vidi se ji, da trpi.)

Ljubica. Sedaj pa z resnico na dan, Marica! Tu nekaj ni v redu. Ali misliš, da sem slepa? Ti ga ljubiš, on te ljubi. Videla sem, slišala sem, vem torej. Kaj torej pomeni ta prizor?

Marica. Ne vprašuj, Ljubica . . . Trenotek sem bila slaba, premagalo me je. Oh, saj nihče ne pojmi, koliko trpim . . ! Ali hipoma se je pojavila ona skrivnostna volja, ki plava nad menoj. Samo trenotek je izgubila svojo moč, a takoj me je zopet prijela kakor z železnimi kremplji: Ne smeš! — Ne smem — — Bodi zadovoljna s tem, kar sem ti povedala sinoči.

Ljubica. Oprosti — tega ne razumem. Izza sinočnjega večera nisem verjela, da si še tako boječa — da, da ti še tako primanjkuje poguma. (Marica jo proseče pogleda.) Da, tako je, Marica. Moje besede so trde, ali take morajo biti. Poguma ti nedostaje, in to me jezi, veš! Ah, česa pa se bojiš? Česa? — Povej, ako treba. Tako in tako je. Njega ljubim, nikogar drugega. One lutke ne maram. Vsiljujejo mi jo, ali ne dam se več siliti. Povej še več, ako treba: Njega ljubim, ki je oče mojega deteta.

Marica (se strese). Ne morem, Ljubica, ne morem!

Ljubica. Poguma nimaš, strahopetna si!

Marica. Ne, ne, ne — motiš se.

Ljubica. Saj ni treba povedati nikomur drugemu kakor očetu. Ako ti je tako težko, povem mu jaz.

Marica (plane pokoncu). Nikdar, Ljubica, nikdar! (Ljubica jo prisili, da sede.)

Ljubica. Bodi vendar mirna! Poslušaj me! Lepo počasi povem očetu, pripravim ga na vse. Saj znam biti tudi diplomatična, ako treba. Tako mu razložim vso stvar, kakor bi bila moja. In kadar me bode popolnoma razumel, kadar bode tako dober, da ti ne bode mogel reči žal besedice, da te ne bode mogel niti z očitanjem pogledati, ti pridem povedat. (Marica nemirno maje glavo in hoče govoriti.) Miruj, miruj! Čakaj, še več storimo. Vse mu dopovem tako, da pride sam k tebi in ti poreče: Marica, vzemi njega, ki ga ljubiš.

Marica (silno razburjena). Nikdar, nikdar! Poslušaj! — Prosim te, oh, rotim te — pozabi! — Vse je zaman. Ljubica — prepovedujem ti!

Ljubica (obstane trenotek; osupla). Kaj je to?.. To ni tisti strah, ki sem mislila nanj... Tu je še neka druga tajnost vmes...

Marica. Ne izprašuj me!

Ljubica. Da, da, še neka tajnost! Ali ne razumem je — in ničesar se ne morem domisliti. O, Marica — ali ne zaslužim toliko zaupanja, da bi mi povedala vse?

Marica. Povedala sem ti vso svojo skrivnost. Do tujih nimam nobene pravice.

Ljubica. Do tujih . . ? Dobro. Tajnost torej obstoji in vidva trpita radi nje. Meni pa nihče ne more braniti, da jo odkrijem, ako najdem pot do nje.

Marica. Ljubica!

Ljubica. O, ne boj se ničesar! Tvoja sestra ni otrok.

Grabar (pride z Julko. Slišal je zadnje Ljubičine besede, ki jih je izrekla prav glasno. Že od daleč): Ej, seveda ne! Nič ne verujte, gospodična Marica! Otrok je, seveda je otrok!

Ljubica. O, kar nič ne mislite tega, gospod slikar! Ta hip nisem prav nikakršen otrok. In če ste se prišli šalit, se niste prav namerili.

Julka. Kaj pa je to? Kaj ste danes res vsi nabrušeni?

Ljubica. E, pustimo to! Meni ni do šale.

Grabar. Kakor izvolite.

Ljubica. Kaj — kakor izvolite? Ali ste morda užaljeni?

Grabar. Hm — ravno preprijazen ni vaš sprejem.

Ljubica. Mar menite, da je človek vedno lahko dobre volje?

Grabar. O, saj prav ta hip dokazujete, da ne more biti.

Ljubica. Prav ničesar ne dokazujem. Kaj bi dokazovala?

Grabar. Pa ne. Kakor mislite. Očitno je, da sem vam na poti. Dovolite torej, da se umaknem. (Pokloni se.)

Ljubica (razdražena). Kakor se vam poljubi.

Grabar (odide).

Ljubica. Klanjam se! (Kratek premor.)

Julka. Ej, zdi se mi, da imam še najbolj prav. Človek se mora ohladiti, premagati mora svoje afekte, da postane lepo normalen, in potem, kadar se je sprijaznil z razmerami, najde pot do —

Ljubica. — do česa?

Julka. Hm — recimo do sreče.

Ljubica. Hvala! Ne vem, kaj je po tvojih nazorih »sreča«, ali jasneje in jasneje mi je, da z ubijanjem svojih pristnih občutkov,

z moritvijo svojega lastnega življenja nikdar ne dosežemo tiste sreče, ki jo jaz razumem . . . Ah, sedaj smo vsi razdraženi, pa ne opravimo nič pametnega. Pojdimo rajši domov!

Marica. Pojdimo!

(Vse tri se odpravijo, da odidejo na desno. S te strani prideta Edvard in Margerita, stopajoča naravnost proti razstavi. Ko sta že pri vratih, se Margerita slučajno obrne in opazi dekleta, ki so kakor na povelje obstala. Ljubica pogleda Marico, ki nehote povesi oči. Ljubica gleda dolgo za njo, potem pogleda še enkrat Marico, ki izkuša izbegniti njenemu pogledu.)

Ljubica. Pojdimo!

(Počasi odidejo.) — (Zavesa pade.) (Dalje prihodnjič.)

Pesem.

Po polju se vije stezica,
pa stezica skrita je,
z drevesi je vsa obsenčena
in s cvetjem pokrita je.

In zdi se mi včasi v teh mrtvih dneh,
da po njej sem hodil nekdaj . . .
A prav ne vem se spominjati
nikdar . . . Pa zakaj? — pa zakaj?

In danes je spet tak krasen dan . . .
Pa grem na to skrito pot,
in listje k meni priklanja se,
pozdravlja me cvetje povsod.

In cvetje pozdravlja me ljubó
in šepeče mi divni maj:
»Tako sam si dnes na poljanah teh,
tako sam! . . Pa zakaj? — pa zakaj?«

In meni spomini vzkipevajo
na nekdanje majske noči . . .
Ah nekdaj, pač nekdaj hodila sva
po poti tej — jaz in ti.

A dnes po poljanah teh hodim sam,
čeravno je zopet maj . . .
A kdo je kriv, da hodim sam?
Morda ti? — Pa zakaj? — pa zakaj?

V. S. Fedorov.

Srbsko šolstvo.

Poroča R. Perušek.

(Konec.)

ola za vinodelje in sadjarstvo je bila osnovana l. 1891. V šoli uči 1 ravnatelj, 3 honorarni nastavniki in 1 veroučitelj. Sprejemajo se v šolo učenci po zvršetku osnovnega nauka, ki so vsaj 14 let in ne več kot 18 let stari. Vsi žive v internatu in se vzdržavajo na državne stroške. Nauk je praktičen in teoretski. Predmeti se uče ti-le: 1) nadaljevanje osnovne nauke iz zemljepisja in srbske zgodovine, 2) račun, 3) prirodopis, 4) geometrija in zemljemerstvo, 5) ratarstvo z livadarstvom, 6) živinarstvo z živinskim zdravljenjem, 7) vinoreja, 8) kletarstvo, 9) sadjarstvo, 10) šumarstvo, 11) vrtnarstvo, 12) svilarstvo, 13) čebelarstvo, 14) računovodstvo. V zimsko šolo se sprejemajo odrasli kmetje od 20—23 let stari. Povprečno je imel en učitelj po 10 ur na teden. Srednja plača učiteljev je znašala 2703 din. Vseh učencev je bilo 62.

III. Srednje šole.

Leta 1895. je bilo v Srbiji 8 višjih osemrazrednih gimnazij, 2 v Belgradu, po 1 v Zaječaru, Kragujevcu, Kruševcu, Nišu, Pirotu, Požarevcu in Šabcu, 2 sedemrazredni v Vranji in Čačku, 2 šestrazredni v Belgradu in Valjevu ter 1 petrazredna v Negotinu. Nižjih štirirazrednih gimnazij je bilo 10, v Aleksincu, Velikem Gradištu, Gornjem Milanovcu, Jagodini, Knjaževcu, Leskovcu, Ložnici, Paraćinu, Svilajncu in v Smederevem. — Vseh profesorjev je bilo 145, suplenta 2, predavačev (neizpitanih nastavnikov) 119, učiteljev jezikov 58, veroučiteljev 13, honorarni učitelji 3, učiteljic ženskih del 15. Ker se ne sprejemajo več deklice na gimnazijo, odpadejo s časom poslednje učiteljice.

Broj vseh dijakov je bil l. 1895. v vseh gimnazijah 5547 učencev in 442 učenk, skupno 6189 dijakov. Od tega leta naprej se niso več deklice sprejemale v gimnazije in je bil omejen napredek v višjih razredih, ker niso bili dovoljeni ponavljalni izpiti.

Vse knjižnice gimnazijske so imele 12.946 del v 31.900 zvezkih. Za vzdrževanje gimnazij skrbi država. Občine dajejo za gimnazije stan. Leta 1895. je bilo izdano za vse gimnajije 895.212·90 din.

Leta 1895. sta bili v Srbiji dve realki, šestrazredna v Belgradu in sedemrazredna v Užicu. Vseh profesorjev vkup je bilo 10.

V Belgradu je bilo 219 dijakov, v Užicu 294 (+ 38 učenk), v obeh torej 551 dijakov.

Iz Srbije je bilo v Belgradu 183, v Užicu 305 dijakov, iz drugih držav v Belgradu 36, v Užicu 27 (88·57 + 11.43 %).

Vzdržavanje realk zadeva državo, užicka občina daje samo stan za šolo. Leta 1895. je bilo izdano za nastavnike 89.942·34 din.

S 1. sept. (po starem kol.) l. 1898. je uvel minister prosvete in cerkvenih poslov, Andra Gjorgjević, nov plan gimnazijskega pouka, s katerim se je ustvarila enotna srednja šola ter ukinili realki v Belgradu in Užicu, zato pa bila določena 1. belgrajska gimnazija kot humanistična, 2. belgrajska gimnazija pa kot realni odsek. Mnogo, posebno nižjih gimnazij je bilo ukinjenih; občine so sicer hotele na svoje stroške vzdržavati one gimnazije, ki so se jim od vlade vzele, a odkod bi jemali denar za namirivanje stroškov? Tudi užiška realka se je izpremenila v gimnazijo s humanističnim in realnim odsekom. Gimnazije so dobile imena po primeru francoskih licejev in collègev, n. pr. gimn. kralja Aleksandra, kralja Milana, Vuka Štefanovića-Karadžića itd. Nastavni (naučni) plan pa je bil ta-le:

1. razred — 6. razreda krščanski nauk (doslej je bil verski nauk predmet samo v nižji gimnaziji. Srbski jezik se uči po 3 do 5 ur na teden v različnih razredih. Štivo (berivo) so narodne pesme, gatke, opisi, umetne pesme in pripovedke. V 5. razredu se čita Mažuranićeva Smrt Smail-age, Subotićev Stevan Dečanski, Šapčaninova Nevesta Ljutice Bogdana, v 6. razredu odlomki iz dela Sv. Save, Teodosija, Domentijana in Danila i dr., dalmatinski pisci, v 7. razredu Kačić, Reljković, Rajić, Dositije, Mušicki, Popović, Milutinović, Vuk. V 8. Branko, Preradović, Njegoš, Grujić, Jakšić, Zmaj, Kaćanski, Trnski, Lj. Nenadović, Lazarević, Ljubiša, Šenoa itd. — Nemščina je obligaten predmet ter se uči v vseh razredih po 3 do 5 ur na teden. Lat. jezik se predava počenši od tretjega razreda po 5—6 ur. Grščina je obvezen predmet od 3. razreda dalje po 5 ur na teden. Realci se namesto grščine uče francoščine v isti meri.

Kakor vidimo, je iz nastavnega plana srbskih srednjih šol izpuščen ruski jezik, ki se ne uči niti kot svobodni predmet.

Kdo ve, koliko časa bode veljal novi učni red. Že so se čitale po listih izjave, da se povrnejo gimnazije vsem onim mestom, kjer so bile nekdaj.

IV. Ljudske šole.

Na koncu šolskega leta je bilo 89 mestnih in 758 selskih deških ter 67 mestnih in 63 selskih dekliških šol, vseh skupaj 977. Ena

šola je prišla na 494 km². V okrogu krajinskem je prišla 1 šola na 29 km², v okraju užiškem na 117·3 km². Ena šola je prišla na 2195 mest, in 2402 sels. stanovnikov. Šolskih poslopij je bilo 1 mestno in 14 selskih last državna, 124 + 718 s. last občin in 31 m. + 89 s. privatna lastnina. Od teh je bilo 15 moških šol v državnih in 740 moških ter 102 ženske v občinskih zgradbah. Vseh teh zgradb je bila samo polovica v dobrem stanju, to je po higijenskih in šolskih zahtevah; druge so bile v slabem stanju. Najboljše zgradbe so bile v kruševskem okrožju, najslabše v vranjskem okrogu, in sicer so bile ženske šole v najslabših poslopjih nameščene. Po številu razredov je bilo enorazrednic 7 moških in 30 ženskih, dvorazrednic 15 m. + 25 ž., trirazrednic 47 m. + 9 ž., štirirazrednic 764 m. + 62 ž., petrazrednic 6 m + 3 ž. in šestrazrednic 8 m. + 1 ž. Ženskih enorazrednic je bilo štirikrat več nego moških, v mestih je bila sploh le ena enorazredna šola. V Nišu so bile samo štirirazredne in večrazredne šole. Vseh razredov je bilo 373 mestnih in 2939 selskih za dečke ter 245 mestnih in 111 selskih za deklice, vsega 3680 razredov.

V osnovnih šolah je bilo na koncu l. 1895. 1059 učiteljev in 757 učiteljic. Učiteljice se smejo nameščati samo v nižjih razredih moških šol in samo v podeljenih šolah; zato jih je razmeroma več v mestih nego na selu, kjer je mnogo šol nepodeljenih po spolu.

Za osnovne šole trošijo država in občine. Država plača učitelje, občine dajejo kurjavo, stan in potrebe ter stan za šolo Kjer nima učitelj v šolski zgradbi stanovanja, dobiva od občine naknado v novcu. V mestih znaša stanarina od 240—1056 din. Iz državne blagajnice se je l. 1895. izdalo 1,905.902·62 din. (61·45%), od občin 1,233.454·08 din. (38·55%).

Novi šolski zakon ministra Gjorgjevića je odvalil od države bremena na občine. Vendar se je letos čitalo po časopisih, da je skupščina pripravljena zopet olajšati breme občinam ter ga zavaliti na državo. Kako se bode stvar iztekla, sedaj še ne moremo vedeti.

Na koncu l. 1895. je bilo vsega 1016 šol, 1628 učiteljev, 834 učiteljic, 66.964 učencev, 13.294 učenk, skupno 80.258.

Iz najnovejših statističnih dat za l. 1898. posnemamo še te-le podatke: Leta 1897/98. je bilo v Srbiji 1092 osnovnih šol (938 m. + 154 ž.), torej za 74 več kot l. 1895. Dijakov je bilo 81.945 (od teh 13.845 ženskih), torej 8423 več kot l. 1895. Učiteljev je bilo na koncu l. 1898. 2028 (od teh 910 učiteljic), torej 212 več kot l. 1895. Za vzdrževanje osnovnih šol je potrošila država 2,268.317·68 din. brez občinskih stroškov za kurjavo, stan itd. —

Srednje šole (15 popolnih, 5 nižjih gimnazij, 2 realki) in strokovne šole (bogoslovja, učiteljska šola v Aleksincu, ratarska v Kraljevu, trgovska v Belgradu in vinarska v Bukovu) so štele skupno 451 nastavnikov in 6532 dijakov. Višji ženski šoli v Belgradu in Kragujevcu sta šteli 70 nastavnikov in 1028 učenk.

Stroški za srednje in strokovne šole so znašali 1,156.069·91 din., za ženski višji šoli 119.193·45 din. Ako prištejemo še izdatke za visoko šolo, tedaj je bilo v vseh srbskih šolah leta 1898. 89.864 dijakov, 2605 nastavnikov, potrošeno pa je iz državne blagajnice 3,832.756·01 din., iz obč. pa 1,171.179·21 din., skupno 5,003.935.22 din.

Za mizo.

Za mizo pivci stari sedé,
v čeljustih pipe ožgane držé,
med prsti vrtijo kozarce.
Poslušam te modre starce.

»Oh, slaba na svetu je, slaba zdaj!
Drugače je bilo, ko cvel je maj
nam sreče, življenja, mladosti,
ko še so cenili kreposti!

»A danes, kako je pač danes? — Ah!
Človeka prešine groza in strah,
ko gleda mladino po sveti
razkošno, brezstidno živeti.

»Tako ti za mizami vedno sedi
in pije in poje vse dneve, noči,
da vino naposled jo zmede,
da v zmoto in greh zabrede.«

In starci sedé in čaše zvené,
in lica jim bolj in bolj goré,
zamišljajo v mlade se čase,
navdušenje v glavah jim rase.

»Možje, mi smo zmerni bili povsod,
a danes pokvarjen človeški je rod,
ob čašah smo tudi sedeli,
pa smo vsaj za dom goreli!

»Pa smo za dekleta goreli mi,
a danes smo že oslabeli vsi,
pa vendar še taka stvarca
pomlaja in dviga starca.

»O, bratje, sedaj je že trda noč
in ogenj je vinca tako pekoč . . .
O, da so tu naša leta,
o, da so tu naša dekleta!

»Te stare kosti pomladile bi se,
okrog pasu ovíle bi se,
in ustnice bí zažarele,
na licu se mladem ogrele.

»In reci, karkoli hoče kdo,
takrat je pa vendar bilo lepó,
tam v raju našega žitja
to bilo je petja in pitja!

». . . Ko zjutraj se prebudim,
prav žalostno se držim . . .
Prekrasna mladostna je doba,
prijatelji, pijmo do groba!«

E. Gangl.

Domá.

Črtica. Spisala Zofka Kveder.

ekega dne se mu je stožilo po domu. Že par let je bil v tem velikem tujem mestu, kjer je bilo po letu tako zadušljivo in tesno, da skoro niti prav dihati ni mogel. In tukaj v tem predmestju, kjer je stanoval, je vedno smrdelo po premogu, in če je odprl za kako uro svoje okno, ležalo je vse polno saj po knjigah in po opravi. Tistih prašnih dreves doli na ulici ni mogel nič več gledati, in če je šel v park, se mu je zdelo, kakor da ne vidi pravih dreves in prave trave. Tu je bilo vse tako lepo obrito in polizano kakor kak frizerski učenec. Enkrat bi bil zopet rad v pravem gozdu, zopet bi rad ležal na tistem dišečem senu v lazih ali pa na tratini pod domačo lipo.

In takoj tisto dopoldne je začel pospravljati svoje stvari v oni mali dijaški kovčeg, ki mu je bil že toliko let zvest tovariš. Vse knjige in zakonike je pustil na omari, naj se praše, dokler zopet ne pride. Propal je pri zadnji izkušnji; ali kaj, tistih par dni, katere bo preživel doma, si ne bo grenil z učenjem! No da, če človek toliko let študira, mu ni toliko za par semestrov več ali manj. Nasmehnil se je pikro, ali koj na to je zažvižgal neko fantovsko in zmetal še tistih par drobnarij v kovčeg, kar jih je imel.

Popoldne pa je rekel svojemu advokatu, pri katerem je bil nastavljen kakor stenograf in pisar:

»Gospod advokat, jutri mislim iti domov.«

»To ne gre, to ne gre! Kje naj dobim drugega?«

»Ah, še danes vam ga pripeljem, ako hočete.«

In ker ni bilo dela in ker je bil advokat dober mož, ki se je hotel zadovoljiti za kak teden tudi z namestnikom, je naš junak takoj zopet odšel in jo mahnil v neko temno, ozko ulico, kjer je njegov znanec in prijatelj visoko pod streho gospodaril in gladoval in čakal, kdaj dobi mesto kakega instruktorja ali repetitorja ali pisarja. Povedal je prijatelju, zakaj se gre, in ta je bil takoj zadovoljen, da prevzame vse obveznosti našega junaka.

»Jaz grem domov«, je rekel ta, Tone Korošec, da ga predstavim.

Sram ga je bilo, da je tako ponosno in samozavestno dejal »domov«. Zakaj znanec njegov ni imel doma. Rodil se je Bog ve v kateri hiši tega velikega mesta, njegovi starši in sorodniki so pomrli in ostal je sam. Ni imel doma. Tone Korošec si ni mogel

predstavljati, da bi bil kdo doma v mestu, med temi stotisoči neznanih ljudi, med to legijo ulic in hiš. Dom, to je vas na deželi, posebna vas med poljem in pašniki in zelenim gozdom naokrog. To je dom. Hiša, ki stoji nekaj človeških vekov, in vas, ki se morda celo stoletje nič ne izpremeni. In ljudje, ki nas poznajo in katere poznamo mi. Ujci in strinje, tete, botre in strici, možje in žene, pa fantje in dekleta. — Razlagal je vse to svojemu prijatelju ali ta ga ni razumel. No, si je mislil, če bi imel denar, pa bi ga vzel s seboj, da vidi. Ali ni imel denarja, žalibog. Niti za sebe ne mnogo. Toliko, da pride doli domov, in še par kron, da kupi materi in sestri kako ruto, očetu nož s tremi rezmi, bratu pa mošnjiček za denar. Da ne porekó, da je prišel s praznimi rokami. Za nazaj pa oče kaj da. Saj ni brez drobiža. In morda bo še vse dobro potem.

Tone Korošec je bil namreč skregan z očetom in z vsemi doma. Že par let. Od tedaj, ko je tebi nič meni nič pobegnil iz semenišča. »Ko se je že pol leta pripravljal za gospoda«, kakor je dejala mati. Ko mu je takrat oče pokazal vrata: »Ali nazaj v lemenat, ali pa nikdar več črez prag naše hiše«, se ni oglasil nihče, da bi mu bil dal prijazno besedo, ko je užaljen z nekako grenko, trpko svojeglavostjo odhajal v svet. Niti mati ne. Pes je lajal za njim, oni drugi so pa stali v hiši in se križali nad nepokornim sinom. Otresel je prah domače dežele s svojih nog in se odpeljal študirat. Težko je bilo vse to. Delati, goniti in pehati se za par krajcarjev, da ostane živ, a zvečer mučiti se za cilji. Neumen ni bil nikoli, ali za take suhe nauke tudi ni imel nikdar posebnega talenta. Izpiti so stali pred vrati boljšega življenja kakor angel pred rajem. Pa je tlačil tista dolgočasna skripta vsako noč v svojo glavo, a kaj pojde v utrujeno in zmučeno pamet! Kolikokrat je zaspal nad knjigami — pal je pa vendar. Bil je že eden izmed starejših med tovariši in kadar je prišel mednje, je resno in zámíšljeno sedel pri mizi. Nekaka resignacija se ga je začela polaščati zadnji čas. Jeza in trma sta izginili iz njegove duše, in zdaj ni bilo nič tam, kar bi ga pehalo dalje. Vsi cilji in ideali so se odmaknili naenkrat tako nedosežno daleč, da bi bilo smešno goniti se za njimi.

V tem mučnem duševnem stanju se mu je nakrat stožilo po domu. Zdelo se mu je, kakor da ga čaka tam v domačih hribih neko pomlajenje, kakor da tam najde svojo prejšnjo svežost in čilost.

»Pojdem domov, pa se napijem doma in svobode. Cel dan bom ležal doma na vrtu, da me solnce obsije in pogreje. In zvečer pojdem s fanti vasovat in ukat. In vsi me bodo veseli, mati in sestra

in brat in oče tudi. Saj sem njihov. Koroščev sem. In vsakega posebej objamem.

Pogledal se je v ogledalo in zdelo se mu je, da se je zelo postaral ta štiri leta, kar je od doma. Oči so globoko v jamicah in po obrazu se delajo fine zareze in brazde. Ustnice so nekako uvele in stisnjene in v oči je prišlo nekaj težkega in zamišljenega. Samemu sebi se je zasmilil in skoro bi se bil razjokal.

»Milo se jim bo storilo doma, ko me tako ugledajo«, je premišljeval, in domači kraji, domači, dragi obrazi so vstajali jasni in blagi pred njegovo dušo. Triletna odsotnost, mrzla tujina, neko sladko domotožje jih je očistilo vseh peg, in njegove oči so jih gledale polepšane v idealni luči njegove ljubezni.

* * *

To je bila vožnja, prijetna in sladka, polna sanj in pričakovanja. Gledal je skozi okno železniškega voza, ali ničesar ni videl. Domači spomini so mu igrali pred očmi in misli so hitele naprej, domov.

»Še nikdar ni bilo toliko ljubezni v mojih prsih. Polno srce jim prinesem. Kako me bodo veseli! In jaz se bom grel v njihovih dobrih pogledih, polnih naklonjenosti in ljubezni. Moja mati! Zajokala bo sreče in vse mi bo storila, kar bom hotel. »Truden si in lačen, sinko; odpočij si! Kaj naj ti prinesem, s čim naj ti postrežem?« In z rosnimi očmi pojde v kuhinjo, da se najoka tam do sita. In brat. Peljal me bo v hlev, pokazal mi junce in vso živino, ponosen in samozavesten: »Srečo smo imeli ta leta. Glej, in oba vranca imamo še. Veš, v nedeljo popoldne se kam peljeva, ako hočeš!« Sestra bo sramežljivo vpraševala po tujem mestu in nazadnje me morda vpraša: »Poznaš tega in tega iz naše vasi? Snubil me je. Vse je že dogovorjeno in pripravljeno in jeseni bo poroka. Ravno prav si prišel! Oče pa si bo resno basal svoj stari, zakajeni vivček: »Bolje bi bilo, da si mene poslušal, Tone, ali kar je, je! Tvoja glava, tvoj svet! Jaz ti ne bom očital. In če boš hotel biti pameten, kak krajcar se še vedno najde pri meni, da ne boš stradal v cesarskem mestu!« Počasi poreče to. Tehtno bodo padale besede iz očetovih ust in on jih bo poslušal, pokorno in hvaležno.

Vse to je premišljal v neštetih varijacijah. Krivico so mu delali, res je, ali morda je bilo iz ljubezni. Pove jim vse in jim razloži, da ne more in ni mogel delati proti svoji vesti. In razumeli ga bodo. In naj je karkoli v njihovih očeh, hinavec ni bil in noče biti nikdar. Tuji so si po mislih in nagonih, po ciljih in namenih,

ali po srcu so si blizu. Pamet in spoznanje jih je odtujilo, ljubezen jih zopet zbliža.

Tako je mislil in zaupanje mu je raslo v duši. Ko je končno izstopil z železnice in iskal poštnega voza, da se ž njim dopelje do domače vasi, ga je nakrat napolnilo tako silno čuvstvo za ta dom, kateremu je bil že tako blizu, da je uvidel, da bi mu bilo nemogoče mirno sedeti v zaprti pošti. Mahnil jo je peš po bližnjicah preko hribov.

Bilo je še rano v jutro. Po dolinah so se še vlekle prozorne megle, trgale se ob grmih in drevesih in rahlo plale gori in doli. Nikjer ni bilo vidéti žive duše. Ta mir, ta tišina in samota je čudovito delovala nanj. Srce mu je bušilo, oči bliskale, in zdelo se mu je, da se nikdar ne bo mogel nasititi tega mirnega brezglasja. Krenil je v gozd in še nikdar ni tako globoko čutil veličastne krasote vstajajočega dne kakor to jutro. Kako sveže je bilo vse, kako čisto, trpko, nedotaknjeno! Kako mehko je bilo hoditi po ozkih, gozdnih potih, kako opojen duh je vstajal iz te silne, črne zemlje! Skrivnostno so šumele smreke nad njim, veselo je pokalo suho vejevje pod nogo. In kakor se je solnce dvigalo, tako je naraščala ta omamljiva, čarobna svetloba pod zelenimi vrhovi. Tiha in sanjava, polna melodij, daljnega ptičjega speva in rahlega šumenja dreves. Sedel je na posekano hojo in se zamislil. Zakaj ga niso pustili doma, da preživi vse svoje življenje v ti mirni, deviški prirodi! Ali poslali so ga v svet, med borbo in vihar; izgubil je tam zunaj to brezmiselno zadovoljnost, katera edina bi ga bila morda osrečila. Prihajal je domov, ali kakor tujec je prihajal, kateri pride na en dan, dva in zopet odide, kateri toži po tej zemlji, po tej sveži, opajajoči sili proste narave ali kateri ne more živeti tu. Ne more živeti tu, to je čutil globoko. Ne prenesel bi dolgo tega miru, te samote, te tišine. Zahrepenel bi po življenju, polnem, gibajočem, četudi grenkem življenju med svetom, ki napenja vse sile mozga, vse živce, vso dušo, vse srce. Sladko je odpočivati, ali on bi ne znal biti zadovoljen. Naj razsipa zunaj v svetu svoje mlade dneve, svoje mlade sile za morda prazne fantome, za goljufive fate morgane, vsaj čuti, da živi, ima pravico se razburjati, rebelirati, vstajati, vojevati za svojo pravo, za svoje misli, za svoje cilje. Kaj bi tu v tem velikem, samotnem miru s svojim vročim, nepokojnim srcem!

Vstal je in šel dalje. »Idem domov, da se odpočijem«, rekel je smehljaje in v mislih pristavil: »In potem se vrnem nov in prerojen, srečen in močan in lahko bo iti dalje v bodočnost za novimi cilji, ki se bodo vsak dan jasnejši in svetlejši bleščali pred menoj.«

Solnce je že precej poskočilo in rosa se je že sušila, ko je stal na vrhu, od koder se mu je nakrat odprl daljni razgled preko domačih krajev. Omamilo ga je in za hip je zamižal. A hitro se je sklonil kvišku, široko odprl oči in njegov pogled se je razprostrl tja črez doline in črez vrhove, zelene in sveže kakor mirten venec na nevestinem čelu. Pet belih vasi se je bleščalo pred njim, ravne ceste so peljale med pisanim poljem tja nekam daleč in tam na kraju se je srebril na ovinkih ozek potok. Nebo je bilo modro in jasno kakor zaljubljene oči zlatolase ljubice in solnce se je svetilo, mehko in bleščeče, kakor da se ima ta trenotek razliti njegovo zlato po nebesnem svodu. Zatrepetalo je srce in prsi so se razširile.

Kje še so tako bele vasi, kje še so tako zelene trate, kje še na vsem širnem svetu so tako temni smrekovi gozdi?! In te doline in ti vrtovi! Kakor da se je morje zavalovalo in otrdelo, tako gladke in lepe so te doline, udobne kakor dlan. In ta sapa! Nikjer ne piha tako hladna, ostra, trpka sapa! Ah!

In globoko je vdihnil ta zdravi, močni in trpki zrak. Kakor da bi pil staro, plemenito vino, tako svež je ta zrak in opojen!

Pohitel je doli k cesti, in pri vsakem koraku se je odgrnila nova krasota domačega kraja pred njegovimi očmi. Nekaj vročega mu je zavrelo v srcu in skoro bi se bil razplakal neke nepojmljive nežnosti.

Kje še so tako bele vasi? Kje še tako zeleni kraji? Oh!

In zopet je dihal globoko in žejno, da se napije domačih vonjav, smrekovega duha, trpke svežosti te zemlje in tega polja. Sto misli, sto spominov, sto dojmov se mu je vrstilo v duši.

Na vseh oknih rase rožmarin in cveto nageljni. Na vseh! In dekleta, zdrava in jedra se smejejo, da se jim belijo zobje med rdečimi ustnicami, rdečimi in sočnimi kakor zrele jagode. In fantje! Krepki, gibki in žilavi kakor jelka v gozdu. Njihova zagorela lica in oči bistre, bistre kakor brušeni diamanti! Oh, enkrat ž njimi peti po noči na vasi! Po noči, kadar vsi ti nešteti gozdovi naokrog šumé kakor ogromni slapovi na rekah! In kadar luna sije in oblaki jadrajo, beli, leteči, kakor lahke sanje malih otrok.

Odrodil se je od te zemlje. In zdaj bi bil pal na trato, pritisnil obraz k zemlji in zaplakal: Oh, ti moj kraj, ti moj kraj!

* * *

»Ti si?!« je dejala mati prestrašeno in se odmaknila, ko je naglo pristopil k njej in jo hotel objeti. »Kako si me prestrašil«, je jecljala in brisala desnico v predpasniku.

Njemu je lice zardelo in roke so se mu povesile. Pozabil je bil, da ni navada objemati se v pozdrav pri njih doma. V zadregi je prijel desnico svoje matere, a jo takoj zopet izpustil. Zdelo se mu je, da ne stoji njegova mati pred njim, ampak kaka druga, tuja ženska. Njej so se šibila kolena in vsa je trepetala prestrašenosti. Njen sin je bil, da, in rada ga je tudi imela, ali kaj je pomenjal njegov prihod? Gotovo nič dobrega. Naučila se je misliti nanj kakor na slabega, nehvaležnega sina, od katerega ni nič kaj prida pričakovati. Vsak dan je molila zanj, ali čisto prav ji je bilo, da je tam v svetu, da se ne oglaša in da ne moti miru domače družine. In zdaj je stal pred njo.

»Ne pojdeš v hišo?« ga je vprašala in odprla vrata pred njim. »Oče je na dvorišču, takoj ga pokličem.«

Naslonil se je na belo, javorovo mizo v kotu, drugače bi bil pal. Zazibalo se je okrog njega in pravo življenje je stopilo na mesto njegovih sanjarij. Po kaj je prišel domov? Tuj človek k tujim ljudem. Bedak! Skoro bi se bil zopet obrnil in odšel prej, nego ga je videl še kdo drugi razen matere. Vedel je dobro, da ne najde ljubezni, katere je pričakoval. Materin pozdrav ga je hipoma streznil. Nemilo se je zbudil iz svoje neumne, idealne pijanosti. Nasmehnil se je bridko in že se je obrnil k vratom. »Pa pojdem, od koder sem prišel!« Toda ne! V tistem hipu se je zbudila neka trma v njem.« Saj je to moj dom! Hiša mojega očeta, kjer sem bil rojen, kjer sem se igral, kamor sem hodil na počitnice, ko sem bil še v gimnaziji. Če imam svojo glavo, če delam po svoji volji, se ni še nič izpremenilo. Še vedno sem tukaj doma!« Odložil je klobuk in sedel za mizo, podprl brado v dlani in čakal.

Tako ga je našel oče, silen mož z orjaškimi udi in trdim, strogim obrazom. Vsaka črta, vsaka poteza kakor vklesana v kamen. S težkimi koraki je pristopil k sinu.

»Dolgo se nismo videli.«

»Dolgo.«

Po dolgi, mučni pavzi:

»Pa Bog daj zdravje!« in počasno je pomolil sinu roko.

»Bog, oče!«

In zopet molk. Potem se oče odkašlja važno in počasno pa vpraša:

»Po kaj si pa prišel?«.

»Po nič! Tako, domov.«

»Hm. Kaj si pa delal?«

»Služil sem vsakdanji kruh pa učil sem se.«

»Tako. No, saj to je lepo. Pa si kaj prida?«

»Nič nisem. Pisar.«

Molk.

»Pa praviš, da si se učil. Županov iz trga je postal po štirih letih profesor in doktor mu tudi pravijo.«

Molk.

»Pa ti si tudi nekaka štiri leta proč, ali koliko?«

»Natanko štiri.«

»No, pa nisi nič. Kdaj pa boš kaj?«

»Ne vem.«

Zaničljiv posmeh.

»No, saj sem dejal. Iz tebe ne bo nikdar nič prida. Županov iz trga...«

»Županov iz trga ni stradal, ni moral vsake skorje kruha krvavo zaslužiti kakor jaz.«

»Saj si sam hotel stradati. Jaz sem dejal, da nič ne dam, niti krajcarja. Svojo doto si doštudiral, zdaj pa sam glej! Tudi beliča ne dam več.«

»Saj ne prosim.«

»In če bi prosil!«

In zopet molk. Težko in jezno je stopal stari mož po hiši, sin pa je sedel pri mizi z brado v dlaneh. Njegove oči so bile trde in mrzle in svetile so se kakor brušena kovina.

»No, in kaj misliš? Doma ne moreš biti.«

»Samo se ne bojte! Prišel sem še enkrat pogledat te kraje, potem ne pridem nikoli več.« Vzpel se je pokoncu, stisnil pesti in se udaril ob prsi. »Nikoli več! In če bom umiral pred tujimi pragovi, pred to hišo ne pridem. Kolnem se!« Težko se je spustil nazaj na klop in topo pristavil: »Zdaj me nikar ne podite! Ne bom dolgo.«

»Ostani, kakor dolgo se ti zdi, saj si vendar le doma.« In mož se je obrnil, da odide, ali še enkrat se je zastavil pred sinom: »Če imaš v kaj, se preobleci. Nočem, da bi sosedje kazali s prstom za teboj. Nočem imeti sramote!«

Sin je pogledal doli po sebi in videl, da je res jako zapuščen. Hodil je najprej po rosi, potem po prahu, da je bil videti kakor kak boljši potepuh. Ali očetov klic: »Nočem sramote!« se je dotaknil njegovega srca in njegovega ponosa obenem in enako globoko. Zdelo se mu je, da ga še nihče na svetu ni tako razžalil. Udaril je z pestjo po mizi: »Zaradi mene ni treba biti nobenega

sram, tudi vas ne!« je zakričal in solza mu je prišla v oko — iz jeze ali žalosti, tega ni vedel.

Oče je odšel in kmalu nato je prišla mati.

»Kaj sta imela, moj Bog?« je zaječala in si brisala s predpasnikom oči.

»Nič nisva imela«, je rekel svojeglavno.

»Oh, da bi bil mene ubogal in očeta, vse bi bilo dobro. Tako se ti pa slabo godi in mi nimamo nič drugega od tebe kakor skrbi in žalost. In še sramoto.«

»Samo še vi začnite! Pa se obrnem in pojdem. Še beraču se dovoli, da se spočije, jaz pa nimam mesta in miru v domači hiši.«

»I saj molčim. Ali res je. Pod nesrečno zvezdo si rojen, Tone.«

»Eh, lačen sem in žejen in umil bi se rad.«

Mati ga je peljala v kamro pod streho, prinesla mu vode in ga vpraševala, kaj bi hotel. Njemu je bilo vse to neizrečeno mučno. Materin objokani obraz, njene solze, njeni vzdihi, vse ga je razburjalo, podžigalo v njem nekako čudno, bridko jezo. Čutil je, da te solze ne izvirajo iz ljubezni in sočutja do njega, da imajo svoj izvir drugje. Ni jokala nad njim, nad sinom. Jokala je nad seboj, nad materjo nepokornega sina, ki ni hotel postati duhoven in kateremu zdaj Bog ne da, da bi bil srečen.

»Zakaj jokate?« je vprašal osorno.

»Kako bi se ne jokala! Vsaka mati joka nad svojim izgubljenim sinom.«

»Jaz nisem izgubljen. Ničesar nisem pregrešil, za kar bi me moralo biti sram. Vsakemu pogledam lahko v oči.«

»Vem, da nisi tat ali ubijalec, ali izgubljen si pa le. Ali imaš kaj vere?«

Ni odgovoril. Trpko je gledal predse in neskončna bridkost mu je polnila dušo.

»Oh, saj sem vedela, da nimaš vere,« je jokala mati.

Prijel jo je za roke, nežno kakor še nikoli v svojem življenju:

»Mati, kaj ne, da imamo vsi nekaj tukaj notri, v srcu, kar nam pravi, to je prav in to ni prav, kar nas sili, da delamo to, in brani, da ne storimo onega. Vidite, mati, tudi jaz imam ta glas v sebi. In verjemeti mi, še nikdar se nisem v velikih rečeh pregrešil proti temu glasu, proti svoji vesti. In če sem kdaj v manj važnih stvareh ravnal drugače, kakor mi je ukazoval ta glas, verjemite, da mi je bilo pozneje vselej žal, in drugič sem poslušal in ubogal ta glas. In glejte, mati, mene moje srce, moja vest nikdar ne sili, da molim. Nikdar

ne čutim potrebe iti v cerkev, nikdar nimam težkih misli ali kakega očitanja, kakega kesa v svoji duši, ker ne verujem.«

»Nesrečnež!« je zakričala mati in izkušala se mu izviti, ali njegove roke so jo trdno držale in nadaljeval je resno ín žalostno:

»Mati, vidite, jaz res ne verujem, kakor verujete vi, jaz res ne molim. Ali mati, če bi dejal ín se delal, da verujem, bi lagal, in če bi se silil moliti brez notranje potrebe, bi bil hinavec. Mati, dajte, razumejte me! Jaz vam nočem vzeti vaše vere, nočem vam vzeti tolažbe, ki jo najdete v molitvi. Jaz vem, da je vse to potreba vašega srca in vaše duše, da je ni hinavske misli v vas. Kar je vam sveto, bom vedno spoštoval, četudi ni sveto meni. Mati, glejte, vaš sin sem in v resnici vas imam rad. Ali hliniti se ne morem, ne morem nekaj trditi, česar ni. Jaz vas samo prosim, da me ne kolnete in ne zametujete, ker sem odkritosrčen, ker ne lažem, ker ravnam po svoji vesti, po svoji duši.«

Spustil je njene roke in se dotaknil z desnico svojih prsi. Bilo mu je nekako lahko in sveto, kakor nekdaj, ko je še kakor majhen deček prihajal od izpovedi. Čutil je, da je čist pred seboj; v duši mu je postajalo mehko in milo.

»Mati, saj med nama ne gre za to, kaj verujete vi in česa ne verujem jaz. Med nama gre samo za to, da ste vi moja mati in jaz vaš sin, samo za to gre, da naju ima spajati in naju spaja medsebojna ljubezen in spoštovanje. Mati, štiri leta vas nisem videl, in jaz upam, da bom vsaj vam dobrodošel v tej hiši.«

Pripognil se je in ji pogledal v obraz, oblit od solz. Neprestano je jokala in njene koščene, od dela raskave in žuljave roke so bile vse mokre. Njemu se je milo storilo teh rok in srce se mu je napolnilo ljubezni in spoštovanja.

»Mati!«

In tedaj ga je vprašala mati z nepopisljivo grozo v glasu: »In ti ne moliš?«

»Ne, mati!«

»In ti nisi bil pri velikonočni izpovedi?«

»Ne, mati!«

»Oh, jaz nesrečnica, zakaj sem te rodila!«

»Mati!«

Zdrknil je pred njo na kolena in jo objel. Vso dušo je vsilil v pogled in vse srce je položil v to ime.

Mati pa je dejala:

»In duhovnike zaničuješ?«

»Samo tiste, ki to zaslužijo.«

Jok je zadušil vsako daljno besedo. Ko se je zopet nekoliko pomirila, je odrinila sina in dejala:

»Prav so imeli gospod kaplan! Izgubljen si! Pusti me, ti nisi nič več moj sin!«

Skočil je pokoncu in bilo mu je, kakor da je kdo vse najlepše njegovega srca in njegove duše pomandral v blato.

»Kdo je rekel, da sem izgubljen?«

»Gospod kaplan. Takrat, ko si pisal proti veri in duhovnom.«

Spominjal se je, da je napisal enkrat nekak članek proti klerikalizmu.

»In kaj še?«

»O, prav so imeli! Bolje bi mu bilo, da je oslepel pri priči, kakor da je to napisal, so dejali. Oh, bolje bi ti bilo, da nisi bil nikdar rojen!«

Hotel je vzrojiti, ali še enkrat se je premagal.

»Mati, vi mi to pravite, vi?! Vi mi to pravite, zdaj, ko sem po štirih letih prišel domov, ko me ne bodete menda nikdar več videli?!«

»Oh, saj bi mi bilo laglje, da te nikoli več ne vidim, kakor da moram slišati take stvari iz tvojih ust.«

Odšla je z jokom in on je ostal sam.

Ha, ha, to je torej dobil za tisto svoje polno srce! Sram ga je bilo pred samim seboj. Ha, ha, zdaj je doma! Vsi so ga veseli, vsi so ga lepo pozdravili! Tujec je, tujec lastni materi. Kje je ljubezen?! Samo nekaj dogem, to jim je srce. Niti ene dobre, blage besede ni slišal. Otrdelo je vse v njem in zdelo se mu je, kakor da ga tišči kamen v prsih. Izruvali so vse in poteptali. Bilo mu je, kakor da se mu je zmešalo, kakor da sanja težke, mučne sanje. Stisnil je pesti in se z vso močjo udaril po glavi. Norec, spametuj se! Doma si. Na edinem, sladkem, najlepšem svojem domu. Odpočiješ si in oddahneš v toplini domačega ognjišča. Vse te je veselo, v vsakem očesu čitaš ljubezen.

Haha!

Bridko mu je bilo, bridko, bridko . . .

Vrgel se je na tla in zaplakal kakor malo dete, ki je samo in ubogo ostalo na svetu. Že leta ni jokal, ali danes je moral. Saj je bil doma brez doma.

Zaprl se je in celi dan in celo noč je gledal skozi odprto okno, kdo ve kam, z bolečim, raztrganim srcem.

* * *

Drugi dan je odšel v gozd. Celo dopoldne je blodil okrog. Opoldne je v neki gostilni pil malo vina s črnim kruhom, potem se je vrnil nazaj proti domači vasi. Na parobku nad vasjo je legel pod smreke in se zagledal v to pokrajino. To je bil še njegov gozd, to je bila še njegova dolina, to so bila še njegova polja. Tam zadaj je stala na griču bela cerkev, nebo je bilo visoko in globoko, jasno in praznično. In kako čudovito so se slikali temni hribi od te blesteče modrine, kako čudovito se je belila vas med poljem. Tam onkraj vasi pod gozdom na prostranem pašniku so palili dečki smrečje. Mirno se je dvigal zlatorumen plamen v toplem ozračju, prozorni dim je brzo izginjal pod smrekami. Vžgal je suho brinovo vejo pred seboj. Gorela je brez dima, a dišalo je prijetno in mamljivo. Ko je takole nekdaj kuril na paši, — vriskal in ukal, rezal pokalice iz bezga in pekel krompir . . . Kje so tisti časi? . . Doli v vasi je zalajal pes ali zakikirikal bojevit petelin, zacinkalo zvonce od govedi, zaplakal otrok — vse se je slišalo sem gori pridušeno in sanjavo. Uspavali so ga ti daljni odmevi, ta sveži, močni, a vendar topli, mehki zrak, to šumenje smrekovih vrhov nad njim in to solnce, te jasne, smejoče se barve, ki so polnile dolino. Izginila mu je zavest in trdno je zaspal. Solnce se je že nagibalo za hribe, ko se je prebudil čil in okrepčan.

Pa se vendar odpočijem doma! je mislil pol žalostno, pol veselo.

Šel je doli v vas. Ni hotel iti po stezi za vrtovi, po cesti je šel sredi vasi. Neprijetno mu je bilo ono pozdravljanje in vpraševanje; ali ker mora biti, naj pa bo, bolje prej ko pozneje.

Vas je oživela. Pred hišami so stali kmetje, stari in mladi, ki so ravnokar prišli s polja. Ženske so hitele po vodo in pripravljat večerjo. Otroci so razgrajali in razposajeno letali semtertja. Čreda se je razpustila po vasi, zarožljale so hlevske duri, par kletev se je čulo.

Takoj pri prvi hiši so ga zastavili. Kako in kaj? Kje je bil, kaj je delal, kako se mu godi, kaj hoče biti, kdaj in kje? Če je zdrav, če so ga doma veseli, zakaj ni hotel pravzaprav študirati za gospoda, kako se mu doma dopade i. t. d. Cela ploha! Videl je nekaj znanih deklet — zdaj so bile že mlade žene, prehitro uvele in prerano ostarele. Kake lepote so bile svoj čas! Zdaj so imele upala, bleda lica, utrujene poglede, oblačile so se zanikarno in govorile so, kakor da so že starke. Same nadloge! Dela dosti, malo veselja. Ah, kje so dekliška leta! Zaslišal se je otroški krik iz hiše, kaka deklina je zakričala: Mleko kipi! Zabela se pali! In odbežale so vse prestrašene. Videl je mlade može, s katerimi je nekdaj fantoval. Gnali

so živino napajat, važno kadili iz kratkih vivčkov ali pa čikali cesarski tobak za štiri krajcarje in ošabno pljuvali okrog sebe. Bili so že vsi gospodarji, imeli so že vsak svojo družino, in Toneta so vsi nekako prezirljivo pogledovali,

»Na kaj pa študiraš, kaj?«

»Na doktorja jezičnega. Na advokata.«

»Viž, viž . . . Jaz imam namreč pravdo. Zaradi meje. Ožreti me hočejo, ali jaz se ne dam. Po mapi imam, veš, toliko . . .« in začela se je neskončna povest, katero je moral poslušati. Ko je na koncu svetoval znancu, naj odstopi od tožbe, razsrdil se je ta: »Saj nisem norec, hudiča!« in ko se je Tone odmaknil par korakov, slišal je za seboj: »Vsi so enaki, ti škrici gosposki! Je že onega videl, pa me hoče zdaj uloviti. Ne boš, Jaka!«

Stara ženica ga je srečala: »Jeminasta, Koroščev! Ali so se postarali.« Podala mu je roko in pozdravila sta se gostobesedno, vprašala se po zdravju, potrdila, da leta hitro teko, potem je ženica ljubeznivo pristavila: »Pa škoda zanje, tako so dobri in prijazni! Takega gospoda ne najdeš v devetih farah. In kakšno veselje za našo vas! Kakšna čast! Škoda, škoda. Seveda ni vsak poklican . . . »Pa brez zamere! In pa kaj oglasijo naj se pri nas, dobre hruške imamo.«

Odhitela je. On pa se je bridko nasmehnil. Ženica ga je še »onikala«, kakor takrat, ko je bil še v semenišču. Drugi so ga zopet tikali. Ah, da, na to ni mislil. Izkazil je domači vasi veselje, ni delal časti svoji fari.

Dobra volja mu je prešla, bil je zmučen od vsega tega vpraševanja in pozdravljanja, potrt in žalosten je stopil v očetovo hišo.

Sedeli so pri večerji vsi domači in dekla. Mati je položila še za njega cinasto žlico na mizo, ko je prišel. Segel je parkrat v skledo, a ni mu dišalo. Vsi so molčali, resno in tiho se je jedlo. Ko so končali in odmolili, so ženske odšle v kuhinjo, oče se je nekam izgubil, menda k sosedu, ostala sta sama z bratom. Nihče ga ni ogovoril ali vprašal, kje je bil črez dan.

»Pojdiva na vrt«, je rekel brat in šla sta.

»Kod si pa hodil?«

»V gozdu sem bil in po hribih.«

»Da te to veseli! Jaz sem mislil, da si bil v trgu. Kaj si pa delal tam?«

»Nič. Hodil sem in gledal okrog. Dopade se mi. Danes je bil lep dan.«

»Samo vroče je bilo. Jaz sem ves spoten, kakor da bi bil zbit«, je rekel brat in legel na klop. »Človek dela celi dan kakor črna živina.«

Tone je slišal nekako očitko v glasu, pa je molčal.

»Lepo vam je pa vseeno, vsem vam študiranim«, je pogodrnjal brat. »Če bi bil jaz takole na tvojem mestu!«

»Ni tako lepo, kakor si misliš. Vsak ima svoje skrbi. In jaz jih nimam malo. In delati moram tudi, če hočem biti živ in morda še teže kakor ti.«

»Hm. Jaz ne vem. Ali meni ni lahko, to vem.« Posadil se je. »Glej, že šestindvajset let sem star, vsi moji vrstniki so gospodarji, meni pa oče še zdaj ne dajo čez. Imel sem dekleta tri leta, pa letos spomladi se je omožila drugam. „Tebe se nikoli ne dočaka“, mi je dejala njena mati in prav je imela. Vsega sem že sit. Hlapčeval pa večno tudi ne bom doma. Še nekaj časa počakam, potem pa tožim za doto in pojdem.«

»Pa zakaj ti oče ne prepišejo grunta?« je vprašal Tone s težavo.

»Zakaj, zakaj?! „Da mi napraviš kakor Tone“, pravijo. „Najprej, da bi dajal, potem pa mi vsi pokažete hrbet.“ In veš, Tone, meni se tudi nekako ne zdi prav. Doštudirali so te lepo, kar je res, je res, potem se pa kar naenkrat izmisliš: Ne bom in ne bom!«

»Tega ti ne razumeš!«

»Kaj bi ne! Kaka ženska je vmes, saj vem.«

Nasmehnil se je: »Ne, nobene ženske ni vmes. Ali nisem mogel. Slab duhoven bi bil.«

Sestra je prišla za njima. Jedra in kipeča zdravja in mladosti. »Kaj se menita?«

»Ah, o tem, zakaj ni hotel Tone študirati na gospoda.«

Njeno lice se je stemnilo in rekla je: »Vidiš, to tudi meni ne gre v glavo. Zdaj bi bil imel že davno novo mašo. Preskrbljen bi bil za dušo in za telo. In tudi nam bi bilo bolje in laglje.«

Hotel je molčati. Pa kaj naj jima reče? Ne razumela bi ga. Čim več bi jima pripovedoval in razkladal, toliko bolj bi se jima odtujeval in oddaljeval.

»Mnogo moramo pretrpeti zaradi tebe«, je nadaljevala sestra. »Lojzu še zdaj niso prepisali posestva in meni je tudi vsak dan težje. Nočejo me dati proč, ker bi morali šteti doto. Malo bi mi ne mogli dati, ker nismo zadnji v vasi, dosti pa nočejo. „Ves denar sem zapravil za Toneta“, pravijo, „zdaj nimam nič več. Da, če bi bil on hotel biti pameten, potem bi bil tisti dan, ko bi se pela pri župi

nova maša, vse na Lojza prepisal. In še dve poroki bi bili lahko slavili, tako pa nočem". Trmasti so. Lojz je skoro najstarejši med fanti in jaz tudi nisem pri najmlajših. Moje prijateljice so že vse omožene, samo mene še hranijo.«

Težko mu je bilo, ko je poslušal to naivno tožbo in očitanje. Vzdihnil je: »Jaz ne morem za to! Ne morem drugače! Pa mi odpustita!« Vstal je in odšel po stezi na polje.

Vsi prihajajo in hočejo nekaj od njega. Koliko pa mu je oče dal na tisto slavno študiranje?! Kolikokrat je bil lačen in za obleko je bilo tudi treba vselej skoro pol leta beračiti, predno je kaj dobil. In zdaj delajo, kakor da jih je okral in oropal. Skopost! Saj stojijo hoje v gozdu goste in ravne kakor sveče. To so tisočaki, gotovi tisočaki! In polja in lazi in travniki — kaj ni to nič vredno?! Par smrek iz gozda, pa je dota za Ančko. In živina v hlevu in konji?! Vsi bi imeli dovolj, vsi! Niti njemu bi ne bilo treba več stradati, ne bilo bi mu treba prodajati pameti in duše za tisto prokleto pisarniško delo, da se najé. Pa naj imajo, naj imajo! Iztegnil je roke in zaželel je, kakor še nikoli, da se izkopa iz tega svojega beraštva in jim vrže pod noge, kar jim je dolžan. Mora priti kvišku, mora, mora! Ne zato, da mu bo ugodno, zato, da bo prost, neodvisen, svoj.

Temnilo se je bolj in bolj, zašumeli so gozdovi v nočnem vetru. Nebo se je dvigalo v neizmerje, zvezde so se zazibale na temni modrini. Belo se je slikala cerkev od črnih gozdov, vas se je zavijala v sanjavo, prozorno meglo. Temna in velika je ležala dolina pred njim.

Dolgo je stal sredi polja, poslušal skrivnostno šumenje smrekovih gozdov in gledal v jasno, zvezdnato nebo. Ubrana pesem vaških fantov se je razlila v mirno noč. Čisti in blagi so prihajali glasovi do njega, grenkost v njegovem srcu je izginjevala.

Z mirnim nasmehom se je vračal.

»Glej, zagrešil sem se proti domači fari, pripravil sem našo vas ob veliko veselje in čast«, je mislil skoro veselo, ko je stopal po stezah za vasjo domov.

* * *

V soboto zvečer sta prišli mati in sestra gori k njemu v kamro. Sedel je na odprtem oknu in poslušal tiho, mnogoglasno petje cvrčkov na vrtu. Nekako v zadregi sta sedli na veliko skrinjo ob steni in čakali, da on začne razgovor. Mati je jokala vse te dni, kar je bil doma, in tudi sestra je imela večkrat objokane oči. Z očetom nista še od tistega dne, odkar je prišel, izpregovorila nobene besede, brat

se je držal hladno in nezaupno. Ali navadil se je nekako na vse to. Saj ga tako celi dan ni bilo doma. Ob zarji je odšel in prišel je šele v mraku. Vse hribovje v okolici je obhodil ali pa je ležal po več ur na parobku nad vasjo pod smrekami in gledal v dolino.

»No, kaj sta prišli?« je vprašal prijazno.

»Tako, saj se menda sme pogledati k tebi?« je dejala sestra nekako v zadregi.

»Sme, sme.« Skočil je doli z okna in stopil h kovčegu. Pozabil je bil razdeliti svoje darove . . . Razgrnil je dve svileni ruti na postelj: »To sem vama prinesel z Dunaja, vsaki po eno.« Odmotal je še iz papirja mošnjiček za denar in nož, namenjen očetu, in položil sestri v naročje. »To je pa za Lojza.«

Sestra je zardela od veselja, mati pa je gladila ruti:

»Lepi sta, lepi. In fino blago. Samo presvetla bo in pregosposka za mene. Bo pa Ančka nosila obe.«

Njemu ni bilo prav, da je mati odklonila njegov dar. Lahko bi bila pozneje naredila, kakor je hotela, ali tako v oči mu tega ni bilo treba reči.

»In škoda denarja, Tone! Saj nimaš odveč. Za Lojza ni bilo potreba ničesar nositi, nož ima sam in mošnjiček tudi«, je nadaljevala mati.

To ga je še bolj ujezilo. Najrajši bi bil vse skupaj zgrabil in vrgel skozi okno. Kako smo si tuji, kako smo si tuji!

»Hvala lepa«, se je oglasila zdaj sestra. »Veš, zelo si me razveselil, da si tudi name mislil tam na Dunaju. Takoj jutri si denem ruto na glavo k deseti maši. Gosposka je, pa naj se tudi jaz malo postavim. Saj pojdeš z menoj, ne?«

Sestrina zahvala ga je veselila. Bilo je nekaj nežnega, mehkega v njenem glasu. Na njeno vprašanje ji pa ni mogel odgovoriti. Nedelja — na to ni mislil.

»Saj pojdeš k maši?« je ponovila mati.

»Ne, ne pojdem«, je dejal odločno.

Obe sta udarili v jok.

»Zaradi ljudi pojdi, da ne bo sramote«, je prosila mati. »Tega ne preživim, o, moj Jezus! Kakšen greh je to, kakšno pohujšanje!«

Stopil je k oknu in se zagledal ven. Pa odidem, še nocoj odidem, si je mislil. Sestra je pristopila k njemu in mu položila roko na ramo:

»Pa pojdi, Tone, prosim te. Zaradi mene pojdi! Meni bi bilo tako hudo, če bi ne šel. Saj vidiš, greh je«, in zopet je zajokala bridko in strastno.

Njen glas ga je ganil.

»Pojdem, zaradi tebe«, je dejal sestri, in proti materi: »Ali vseeno bi bilo, če bi ne šel.«

Odšli sta zadovoljni z uspehom in on je res šel drugi dan s sestro Ančko k deseti maši.

Neko posebno poezijo imajo te vaške cerkve. Že tisto pritrkavanje ob desetih, ki se razlija po ravnini praznično in vabeče. V gorah naokrog se oglaša rahel odmev, in na cestah in potih proti župi se začnejo vrstiti praznično oblečeni ljudje. Pisane rute mladih deklet se veselo blešče na poljskih stezah, gori pri fari že stoji straža fantov, ki gledajo z nasipa v dolino Zrak drhti, poljane se zelené in nad njim plava divni, čisti glas zvonov. Okna in vrata cerkvena so po leti odprta tako, da se vidi na vse strani doli po vasi in na polje in gozde. Ptičje petje prihaja rahlo od zunaj, prijeten hlad veje skozi okna, glasno pojo dekleta na koru, pred oltarjem hodijo ministranti, duhovnik se klanja, pobožno ljudstvo polglasno šepeče.

Ni imel več onega priprostega, vernega srca, in ni mu bilo žal. Nikdar si ni želel nazaj onih časov ekstaze in opojnosti. Ali globoka poezija verskih obredov tu zunaj na deželi, v priprosti, ubožni, belopobeljeni vaški cerkvi, kjer se je rahli dih prirode mešal med molitev, kjer se je ptičje petje edinilo s svetimi napevi, kjer so med kadilo dehteli stoteri zeleni gozdje naokrog, ta mu je sezala v dušo, prešinjala ga je, dvigala v neko slavnostno razmišljanje in poglabljanje. Bil je zbran v svojem srcu, jasnilo se je pred njim, videl je težko, samotno pot pred seboj, po kateri mu je bilo hoditi.

Evangelij, potem pridiga . . .

Neprijetno ga je dirnil ostri, hreščeči glas propovednika. Predramil se je. Poslušal je že stokrat slične nauke, povedane v isti formi, z istimi besedami, poslušal je dogodbice, znane in opetovane po vsem svetu neštetokrat. Pridiga je bila o katoliški cerkvi, edino pravi, edino zveličavni. Duhovnik je pripovedoval čudovita izpreobrnjenja poganov in krivovernikov, pripovedoval je dogodbico o protestantski deklici, katero je oče peljal najprej v protestantsko cerkev, potem ji pokazal še katoliško. Pokazal je na bogato olišpan oltar, kjer so gorele sveče, in ji rekel: »Glej, tukaj je Jezus!« In ko je potem odšel, je deklica vedno silila zopet v katoliško cerkev k Jezusu in cela družina se je izpreobrnila.

Jezilo ga je, ko je to poslušal. Saj to je vendar psihološki tako razumljivo! Deklici se ni dopadlo v goli protestantski cerkvi, kjer

ni lišpa in luči, vleklo jo je tja, kjer so podobe in je bogato okrasje mamilo njene mlade oči. Jezilo ga je to čudno, nestrpljivo slikanje tujevercev. Spominjal se je, kako je nekdaj mislil o njih, z nekakim čudnim strahom, kakor da so to nevarni in kdo ve kako hudobni in pokvarjeni ljudje. Vedel je, da si to priprosto, naivno ljudstvo enako slika te ljudi, da jim je drugoverec človek, sposoben vsake hudobije, da jim je tudi najpoštenejši brezverec bolj strašen, večjega zgražanja in zaničevanja vreden kakor vsak katoliški ubijalec in bandit.

Zadonele so orgle, ljudstvo je pokleknilo, ali njemu se ni hotela vrniti prejšnja zbranost. Ogledaval je ljudi in na vsakemu obrazu je videl ono naučeno, mehanično pobožnost brez misli. Nekateri so dremali, drugi so nekako topo gledali predse in neki mož v kotu je žvečil tobak.

Opravilo je minulo in ljudje so se usuli na plan. Sramežljivo je stopala sestra poleg Toneta, znanci so ga obsuli in moral jim je odgovarjati. Veselil se je že, da pojde sam s sestro po polju domov, toda pridružili so se jima sosedje in začelo se je modrovanje o vremenu in letini, o davkih in kupčiji, pa tja do politike. Zopet je enkrat videl, kako materijalistično je pravzaprav priprosto ljudstvo, denar in imetek mu je vse in da ima bore malo zmisla za kake idealnejše potrebe. Če se godi njemu samemu dobro, pa so mu drugi deveta briga. Kako so se jezili ti možje na nekatere stare, onemogle starce, »ki so ožirali občino«, kako so se smukali okrog »Brinjevega očeta«, o katerem je vsak vedel, da je največji oderuh daleč na okrog, človek brez duše in vesti. Čutil je, da mislijo prezirljivo o njem, čisto jih je slišal: »Eh, kaj bo tak izprijen študent«! Moral se je bridko nasmehniti, ko se je spomnil, kako pohlevno in spoštljivo hodijo okrog sodnih slug, kadar imajo kaj opraviti v trgu. Nekateri so psovali novega učitelja. Preošaben jim je bil in prestrog z otroki. »Saj so še župnik dejali, da previsoko nosi glavo. Kaj pa je? Mi ga plačamo. Naš hlapec je, če se prav vzame«. Toneta je to jezilo in povedal jim je par odkritih. Spogledali so se in skomiznili z ramami. Vedel je, da jih ni prepričal. Težko je pripeljati našega trmastega kmeta do drugih misli. Bahač je in ošaben. In vendar je imel rad to ljudstvo. Poleg vseh hib je bilo dobro in nepokvarjeno. Zdravo jedro je tičalo v njem in trebalo bi samo nekaj omike in prosvete, da se privede k pametnemu razmišljanju in razsojevanju. Naš kmet je nadarjen, četudi je konservativen. Tudi poučiti se da, toda treba je, da ima tisti, ki ga poučuje, avtoriteto. Da, avtoriteto! Brez nje najdejo najlepše besede gluha ušesa. Samo duhovščina ima to

moč v rokah. To dobro ve, zato jo tudi čuva in še bolj podpihuje prirojeno nezaupnost ljudstva do vsega novega, do vsakega napredka.

Ko so prišli domov, se mu je zdelo, da ga mati nekako prijazneje gleda kakor po navadi. Kosilo je bilo boljše kakor sicer in po obedu je postavila mati liter vina na mizo. Tiho so sedeli naokrog. Oče je odprl parkrat usta, kakor da hoče nekaj reči, a potem je vendarle molčal. Kmalu so se razšli, Tone je šel gori v izbo in legel na postelj. Rdeče zagrinjalo je viselo na oknu, da solnce ne sije noter, rdeči sestrini nageljni na polici so razširjali močan, omamljajoč vonj. Zažgal si je cigareto in brez misli gledal v modrikaste kolobarčke. Ni slišal, da so se vrata odprla. Neka roka se je dotaknila njegovih las. Bila je mati.

»Ti si vseeno dober«, je dejala in zardela od zadrege. Stopila je k oknu in brisala s predpasnikom čisto, bleščeče steklo.

»Vidiš, samo da si bil pri maši«, je nadaljevala.

Moral se je nasmehniti in nekaj mehkega se mu je zgenilo v prsih. Kako preproste so te duše! Glej, njegova mati je srečna in in zadovoljna, da je bil v cerkvi, da je bil pri maši. Ne vpraša, kako misli, ne vpraša, kaj je čutil, ne ve nič o težkih duševnih bojih, ki se bojujejo leta. Ona misli, da je tako lahkomiselno odložil vero, tako zlahka, ker mu je bilo morda nerodno hoditi v cerkev, ker je bil prelen, da bi molil. In zdaj je bil spet pri maši, in vse je dobro!

Pristopila je k njemu. Nekaj svetlega se je zableščalo v njeni roki.

»To je blagoslovljena svetinja«, je rekla. »Sama sem jo prinesla s Svetih Višarjev. Na, vzemi jo!«

Ni imel srca, da bi ne vzel svetinjice.

»In obljubi mi, da je ne vržeš proč!«

»Ne bom, mati«, je zatrdil resno. »Hranil jo bom kakor spomin na vas, ker ste mi jo vi dali.«

Solza se ji je ulila od veselja. Saj so rekli gospod, da tistega Marija ne zapusti, ki nosi njeno svetinjo, pa naj je tudi brez vere in velik grešnik.

Vedel je, kaj se godi v njeni duši, ali molčal je. Vedel je, da je ni moči na svetu, s katero bi jo pripravil, da bi razumela njegovo duševno stanje, njegovo mišljenje in naziranje. Nekaj nepopisno žalostnega je bilo v tej zavesti. Mati in sin — a kak neizmeren prepad je zijal med njima! Spomnil se je nekega svojega prijatelja iz Gradca, sina dobre in čislane rodbine. Bil je svobodnoumen kakor on, hodil je med samo napredne kroge in, kar je glavno, je vselej brez strahu povedal svoje mnenje. Oče ni odobraval njegovega nastopanja, češ,

da si pokazi vso bodočo karijero, ali nikdar ga ni karal in psoval. Mati je večkrat s strahom v srcu poslušala pogumne ideje in načrte svojega sina, ali nikdar ni dvomila o njem. Delila jih je razlika stare generacije od mlade, delila jih je razlika duševnega življenja za časa njihove mladosti in zdaj za časa sinove, dve dobi sta si stali nasproti, stara in nova, mlada — a vendar to nasprotstvo ni bilo boleče, ni segalo v razmerje bližnjega krvnega sorodstva. Starši se niso izpremenili, njihovi nazori so ostali isti ali v ljubezni, skozi to ljubezen so sledili sina in ga razumeli. To je, uvideli so in spoznali, da ima sin svoje vzroke, da misli in dela tako, kakor misli in dela; prepričani so bili, da ima dobre in poštene namene v svojem srcu, verovali so vanj, zaupali so mu, četudi so se čudili, da drugače gleda na svet kakor oni, četudi so njihova ljubeča srca trepetala za sina, da si ne škoduje, da ne postane nesrečen zaradi teh novih ciljev, katerih oni niso videli in razumeli.

To je bilo, to. Zaupanje! On je vedel, da nimajo zaupanja do njega, niti oče, niti mati, nimajo vere vanj, niso prepričani, da ne more biti nič podlega, nepoštenega v njegovi duši. Mati si je mislila, da je zato opustil vero, da more živeti brez vesti in mej, da more uživati svet na pošten in nepošten način, zato, da mu ni treba delati razlike med dobrim in zlom. Ni slutila, da si je sin načrtal pošteno in čisto pot k dobremu, k popolnosti, četudi zanikava dogme, ne zato, ker je kaj zapovedano ali prepovedano, ker ga čaka plačilo ali kazen, ampak zato, ker je to potreba njegovega bitja, ker je to edino dostojno človeka.

* * *

Dnevi so potekali. Štirinajst dni je bil že doma, a vendar se mu nekako ni dalo proč. Omilili so se mu ti hribi, ta polja, ti gozdi, tihi in samotni, koder je ure in ure hodil in sanjaril. Kadar so ga oni temni, neprijazni obrazi doma žalili v srce, bežal je v gozd in tu je pozabil na vse. Čemerno in nezadovoljno se je držal oče, srdit, da se sin ni uklonil njegovi volji; mati je tarnala in ga mučila z neprestanim vpraševanjem; brat se je držal mrzlo in nezaupno, kakor da se boji, da bi ta srečnejši, študirani Tone imel tajne namene, da se še kako okoristi, da še kaj izvleče iz tega doma, ki ga je on smatral za svojega, a ki je njemu doslej še tako malo dal.

Vreme se je izpremenilo. Dva dni je močno deževalo in nebo je bilo še zdaj prepreženo z oblaki. Tonetu je bilo to neprijetno in mučno. Primoran je bil ostajati doma in njegovo razmerje proti domačim je postajalo vedno bolj napeto in neznosno. Padale so

pikre besede, katerih on ni imel voljo poslušati dalje, kakor bi ravno moral. Čakal je samo še solnčnega dne, da odide. Ljubezni ni našel doma. In četudi ga je mati morda ljubila, četudi mu je bil oče v srcu morda vendarle naklonjen, ta ljubezen, ta naklonjenost je bila preslaba, da bi premagala predsodke, proti katerim se je pregrešil. Od dne do dne so postajala očitanja ostrejša in nepravičnejša in vsa ta karanja, vsa ta večkrat čisto izmišljena natolcevanja so mu žugala zastrupiti polagoma vsa nežnejša čuvstva, ki jih je gojil za svoje bližnje sorodnike. Zaželel si je iti zopet nazaj v tujino, kjer je vsaj prost, svoj, če ne drugega. Odšel je še prej, kakor je mislil. Šel je doli k obedu. Oče je že sedel pri mizi, jezen in razdražen, drugi so ravnokar prišli. »No, tako reci že enkrat, kaj hočeš in kaj misliš?« ga je ogovoril oče osorno. »Cela vas je pokoncu, vsak čas prileti kaka baba vprašat, kaj je s teboj, in sosedje si tudi ubijajo glave, kaj počneš.«

»To je moja skrb«, je odgovoril srdit in užaljen.

»Tvoja? . . Jaz bi rekel, da moja tudi. Ne more mi biti vseeno, če smo ljudem v zobeh ali ne.«

Sin je molčal.

»Če misliš, da se bom kako omehčal, se zelo motiš«, je dejal oče porogljivo.

»Ne mislim, ne bojte se! Še danes odidem.«

»Saj je najbolje, če ne misliš biti drugačen. K pošti bi šel ali k železnici, mi je dejal notar v trgu, bi saj nekaj bilo iz tebe.«

»Notar naj zase skrbi, jaz bom že zase!«

»Boš skrbel, boš! Iz tebe ne bo nikoli nič prida! Ha, ha, še žandarji te bodo okoli gonili kakršen si, trmast in svojeglaven.«

Tone se je obrnil in odšel gori v kamro. Spravil je svoje reči v kovčeg in se pripravljal na odhod. Šel je k mizi in naenkrat se je čutil strašno zapuščenega. V grlu ga je nekaj dušilo in zarjovel bi bil kakor obstreljena zver, tako mu je bilo hudo.

Mati je prišla za njim.

»Pa res pojdeš?«

»Res!«

Zajokala je, ali njega ta jok ni ganil. Topo je gledal solze, ki so ji tekle po licih in padale na predpasnik.

»Kovčeg dajte na pošto! Bom že jaz na Dunaju plačal.«

»Če bi kaj imela, dala bi ti na pot, pa nimam ničesar.«

Nasmehnil se je trpko: slišal je pred dvema dnevoma, kako je mati dajala sosedi, ki je šla na božjo pot k Mariji pomagaj nekaj goldinarjev »za maše za Toneta«.

»Saj imaš denar za vožnjo?« je vprašala mati.

»Imam«, je lagal. Za nič bi ne bil povedal, da ima komaj do Ljubljane. Pa proda tam uro ali jo zastavi in morda najde kakega znanca, ki mu posodi.

»Zdaj pa pojdem!«

»Počakaj še malo, dam ti vsaj kaj suhega mesa in kruha za popotnjo.«

»Nočem, ne bom jemal. Srečni ostanite!«

Mati je zajokala.

»In tako pojdeš! O moj Jezus! Pa z Bogom! Boga ne pozabi in k izpovedi pojdi!« mu je naročala in ga pokrižala.

Ni mogel za to, ali skoro bi se bil zasmejal. Komedija, komedija! Vse se je strlo v njem in otrpnilo, vse so ubili, nič ni ostalo. In v ta jok ni mogel verjeti in v te solze ne. Kaj je bila to ljubezen? Materina ljubezen? Zazeblo ga je v dušo. Tujec je prišel, tujec odhaja.

Šel je doli. Mati je šla ž njim. Očeta ni bilo videti. Lojz je bil v hlevu. Hladno se je poslovil z bratom. Tudi Ančka je nekam izginila.

»Počakaj, da pride!« je dejala mati.

»Ne morem. Pozdravite jo.«

Še enkrat je stisnil materi roko. Zaplalo mu je v srcu. Saj je njegova mati in morda je ne vidi nikoli več . . .

Trenotek pozneje je že stopal po stezi za vasjo proti veliki cesti. Ogledal se je naokrog. Nebo je sivo viselo nad vasjo, zapuščeno je ležalo polje v dolini, gozdovi so žalostno šumeli v mokrem vetru. Kakor da so umrle pisane barve, kakor da je izginila vsa zmagoslavna veselost narave.

Obrnil se je.

In če ga je vse razočaralo in ogoljufalo pri tej vrnitvi na dom, narava ga ni. Bolj kakor kdaj jo je poznal, bolj kakor kdaj jo je razumel. Glej, kako temen je pogled na te hribe, pokrite s smrekovimi šumami, po katerih polegajo deževne megle. Blizek mu je in drag, zakaj žalostno mu je v duši. Srce je razruvano, potrgane so srčne žile, ki so ga vezale na to vas s tisočerimi vezmi. Trpkost je ostala mesto ljubezni, grenka bolest mesto onih toplih, rajajočih čuvstev, s katerimi je prihajal.

Ni tu njegovo mesto, ni tu njegovo polje. Preveč mu je postalo to ljudstvo tuje s svojim mišljenjem. Kontrasti ubijajo. Ne koristil bi tukaj nikomur in sam bi propal in izkrvavel v brezupnem boju. Niso še godna tla za njegovo setev. Pojde v mesto, tam bo

sejal in učil. Svobodo misli, svobodo vesti, svobodo prepričanja. Oznanjal bo pravico potlačenim, pravico do kruha. Naj se vzdramijo in se zavedo svoje bede! In ko se nasitijo, zadrhte njihova srca in tema jim izgine iz duše. Vstajali bodo novi ljudje, silni in dobri, čisti in brez hinavščine, svobodni in ponosni. Vstajali bodo! On veruje v ljudi, veruje, veruje! Pozno za njim pridejo in se razidejo po vsem širnem svetu. In takrat zasveti tudi v teh vaseh luč prosvete in svobode. Zarožljale bodo verige, ki spenjajo dušo njegovega naroda, in on vstane čil in jak; padejo okovi, in on se vzpne k solncu, mlad in prerojen . . .

Odpočil se je doma, napil se je moči v teh gozdih. Boleče se mu trga srce v prsih, ali vzbudil se je. Ne bo več spal in čakal, sam poseže za delom, saj je mlad in silen. Marsikaka kaplja srčne krvi mu pade na suha tla, toda on je pripravljen. Pridejo drugi, vedno več in več jih pride, in enkrat dozori na teh suhih, trdih tleh bogata žetev. Ne bo je videl, ne bo več njegovega prahu, ne bo več njegovega imena, ali ideja bo živela, kateri je posvetil svoje sile, plamenela bo luč, katero so drugi prižgali pred njim in ki zdaj njemu sveti na njegovem potu.

Še enkrat se je ozrl. Navdušenje je zatrepetalo v njem, čutil se je močnega in silnega.

Poslavljam se od vas, vi temni hribi! Zašumite mi še enkrat vašo sveto pesem, moji gozdovi, zeleni in sveži, dajte, da se še enkrat nadiham vaših krepkih, zdravih vonjav! Odhajam v svet, v bedo morda in trpljenje, ali ni me strah. Veliko hrabrih junakov pade v bitki, ali preko njihovih trupel zadone zmagovite fanfare. Naj padem še jaz v tem boju, v katerega odhajam. Tudi to je sreča.

Zaslišal je svoje ime v čistem, zvonkem kriku.

Glej, tam prihaja sestra. Prišla je za njim, da se poslovi od njega. Padla mu je na prsi in zajokala:

»Srečen bodi!«

Dala mu je tri stare srebrne tolarje in ga prosila, naj jih vzame. Vzel jih je in jo poljubil.

»Dobra si, sestra, spominjal se te bom!«

In ko je spet odbežala, da je doma ne pogreše, se je naslonil na smreko, ki je stala ob stezi, in zaplakal. Potem je vzel v roko te tri srebrne tolarje, ki mu jih je dala sestra, in vsakega posebej poljubil in bilo mu je, kakor da je dobil blagoslov na pot, na katero se je pripravljal.

Tako je odhajal nazaj v svet . . .

Književne novosti

Vseučiliški zbornik. Sestavila Janko Polec in Bogumil Senekovič. V Ljubljani 1902. Založil L. Schwentner. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 436 str. — Bila je srečna misel, sestaviti zgodovino ljubljanskega vseučilišča, kajti nekako tako vseučilišče je že obstajalo v Ljubljani, pa nam ga je bil prijazni Dunaj vzel. Sedaj, ko je vprašanje o reaktiviranju in definitivni ustanovitvi modernega vseučilišča v Ljubljani v aktualnem stanju, je bilo jako umestno, zbrati ves historični material, kar se tiče tega vprašanja. Gospoda Polec in Senekovič sta sestavila z največje pohvale vredno marljivostjo in vnemo najprej vse zgodovinske podatke o razvoju ljubljanskega vseučiliškega vprašanja in potem sta zbrala najnovejšo kroniko o agitaciji za naše vseučilišče, to je znamenite dogodke izza začetka novembra meseca lanskega leta pa do zadnjih dni, ko je stalo na naši strani slovanstvo cele monarhije. Te manifestacije so zabeležene v raznih časopisih, zato sta ponatisnila gospoda P. in S. tudi nekaj člankov iz raznih časopisov. Znamenita ta knjiga je verno zrcalo našega truda in napora za višjo šolo. Časnikarjem, zbranim o binkoštih na shodu v Ljubljani, bi se ne bila mogla dati za spomin primernejša knjiga, nego je ta vseučiliški zbornik. Slovanski časnikarji naj bi nikdar ne izgubili izpred oči našega vseučilišča, a slovenski državni poslanci naj bi ga imeli za »hodizmano« ter ga študirali in študirali! Zares, prevažna aktualna zgodovinska knjiga je ta vseučiliški zbornik!

A. A.

»Slovenska Šolska Matica«. O pouku slovenskega jezika. Njega dosedanje smeri in bodoča naloga. Spisal dr. F. Ilešič, c. kr. profesor. Na svetlo dala »Slovenska Šolska Matica« v Ljubljani. Natisnil A. Slatnar v Kamniku. 1902. 8⁰. 120 strani.

Neumorni pisatelj je podal v tej knjigi zopet nov plod svoje učenosti in neutrudne marljivosti, ki bode zaradi kulturnozgodovinske vsebine, še več pa zaradi nenavadnega stališča, s katerega priporoča nauku slovenskega jezika nove smeri, zanimala ne samo slovensko učiteljstvo, nego tudi širše občinstvo slovensko in slovansko. Pisec je v tej knjigi takorekoč ledino oral, čeprav so o tej stvari že drugi — a seveda v različni smeri pisali.

V uvodu obžaluje polovičarstvo naše narodne izobrazbe, ki je utemeljena v nedostatku slovenskih srednjih šol in ki nam brani izobraziti se v zgovornosti, katero imenuje Komenský »pravi izraz vseh znanosti in višek človeške popolnosti«. Vzrok temu polovičarstvu pa je tudi nemško-latinska kultura, ki je v cerkvi in šoli povsem zapostavljala slovenski jezik.

V I. poglavju navaja in opisuje pisec temeljito vsa učila za branje in pisanje počenši s Trubarjevim abecedarjem in Bohoričevim Elementarom pa do knjig, ki rabijo dandanes v šoli. Opisujejo se vse faze tega nauka, ki je imel v protestantovski dobi namen, naučiti branje, v poznejših dobah do Slomšeka pa ubijati nemščino naši deci v glavo. Kaže, kako je vladal v šolskih knjigah provincijalizem v jeziku in vsebini, dokler ni napočila l. 1869. nova doba, v kateri vlada bolj stvar in misel nego oblika in se polaga večja važnost na analizo, nego na sintezo.

Drugo poglavje govori o berivu ljudskih in srednjih šol ter uči, kako je prvotno izključno versko berivo bilo zamenjano z moralno-vzgojnim, z nauki iz praktičnega življenja, pozneje z nazornim naukom; tuje gradivo se je polagoma nadomestilo z domačim; slednjič se je naglasila notranja koncentracija ali harmonija duševnih sil s čuvstvom v središču. Realije so zaodete v lupino povesti in pesmi. V novejši dobi je vodilo stvar; s tem dobiva morala krepko podlago ter je s stvarnostjo zlita v enoto. Novim berilom, ki jih izdasta ravn. Schreiner in dež. šolski nadzornik Hubad, pa bode »svet v poeziji« in »poezija sveta« poleg morale glavno vodilo. Pisec priporoča, da naj se poleg domačega slovstva v novih berilih jemlje ozir tudi na cvetje s polj drugih slovanskih literatur.

Takisto opozarja pisec tudi na različne pojave v srednješolskem berivu. Bleiweisove čitanke so imele pičlo odmerjeno pesniško gradivo, v prozi prevladuje poučnost, mnogo prevodov iz nemščine. Ta berila so zrcalo »Kmetijskih in rokodelskih novic«. Miklošičeva berila imajo še manj poezije, ali več prevodov iz slovanščine nego iz nemščine. Macunovo »Cvetje« je prva poetiška antologija slovenska, v kateri ima svoj del tudi hrvaško-srbska poezija. V Janežičevih »Cvetnikih« ima poezija prednost pred poučnostjo, slovanščina je dosti zastopana poleg slovenščine. Macun in Janežič sta učenca ilirizma in estetiška duhova. Sketove čitanke so odsev delovanja g. dvornega svetnika dra. Kreka. Preveč je v njih narodne epike. Nove čitanke naj se ozirajo bolj na umetno poezijo in naj uvažajo druge slovanske literature.

V tretjem poglavju nam kaže, da naj bo literarna zgodovina vir, iz katerega se zajema ono, kar je v zvezi z modernim življenjem, ne pa stara šara brez literarne cene. Vsa slovenska književnost od Trubarja do Vodnika se malo prilega šoli; ona je zanimiva le za jezikoslovca, iz nje ne more človek črpati estetiškega ali znanstvenega uživanja. Živa istina je, da so sedanje ure slovenskega nauka dijakom neznosne in da se pri tem nauku o ostalem slovanskem svetu nič ne govori. Pač prav ima pisec, ko pravi: »Ne opazujmo slovanstva z Golovca, odkoder vidimo seveda vse pritlikavce; stopimo na visoko Tatro!!« Izborna je opazka, da se smatrajo bibliografski podatki o vsakem šušmarju, ki je spisal nekaj pridig in katekizmov, imenitni, namesto da bi se ozirali na pisatelje zadnjih 30 let, ki so kvantitativno in kvalitativno v tej razmerno kratki dobi več in boljših stvari spisali nego prejšnji pisatelji v 300 letih.

V četrtem poglavju pisatelj priporoča, da se iz ljudske šole izpahne nepotrebno mučenje z naglaski. Opisuje nam različne smeri slovniškega pouka. Škodljivo je postopanje onih, ki hočejo književni jezik izenačiti z narečjem. Seveda je treba vaditi oblike in ne samo v šoli, nego tudi doma, žal, da mnogi izobraženci in celo učitelji govoré še vedno in tudi v šoli takšen jezik, kakršnega so prinesli s seboj iz gorske vasi! *R. Perušek.*

(Konec prihodnjič.)

Venec slovanskih povesti. V. knjiga. Tiskala in založila »Goriška tiskarna«, A. Gabršček, 1902. V tem zvezku »Slovanske knjižnice« so zastopani sledeči pisatelji in pisateljice: Henrik Sienkiewicz (Lux in tenebris lucet), N. Luhmanova (Moč ljubezni), Ljudmila Podjavorinska (Že zopet!), Nikolaj Ježov (Glasovi iz groba), O. V. Demetra (Noč v gozdu), A. Marlinskij-Bestužev (Izdajalec), Vladimir Korolenko (»Gozd šumi«) in Lev Nikolajevič Tolstoj (Dva huzarja).

Vse povestice, ki se nahajajo v tej knjigi, so vredne, da se seznani naše občinstvo ž njimi, vse so nov dokaz za to, kako bogato je slovansko pripovedno slovstvo. Čital sem nekdaj v nekem nemškem časopisu, da je vsak Slovan rojen pripovedovalec, in menda je res tako. Zlasti o Rusih in Poljakih se sme to trditi v obili meri. Sploh bi se morali mi Slovenci s slovstvom drugih Slovanov še vse intenzivneje seznanjati, nego smo se dosedaj! Najprej naj nas zanimljejo Slovani, potem šele Francozi, Italijani in Nemci!. Nekaj posebnega imajo vsi slovanski umetniški proizvodi za nas, ki čutimo slovansko! Poleg tiste občečloveške poteze, ki je vzrok, da so se slovanski pripovedniki primilili tudi tujim narodom, zasledimo mi v njih umotvorih še nekaj drugega, nekaj, kar nam jih dela pred vsem prikupne, drage in umljive, to je tisti topli utrip pristnega slovanskega srca . . . tisto razodetje slovanske duše — nekaj, kar se nam v njih tako znano zdi . . . nekaj, po čemer se nam včasi tako čudno zatoži . . . po čemer nam včasi tako čudno koprni srce . . . nekaj, kar vzbuja v naših prsih tisočeren odmev . . .

Ni prostora za to, da bi se spuščal v oceno vsake posamezne piese, ki jih obsega knjiga, o kateri je govor, a kar sem rekel ravnokar o delih slovanskih umetnikov sploh, velja bolj ali manj o vseh gori naštetih povestih, kajti iz vsake zveni nekaj, kar budi assonanco v naših srcih, kar spominja na sorodnost našega mišljenja in čuvstvovanja z mišljenjem in čuvstvovanjem slovanskih naših bratov. Že zaradi tega se ne bo nihče kesal, da jih je čital.

G. A. Gabrščček je zadostil živi potrebi, ko se je odločil izdajati »Slovansko knjižnico«. Naši leposlovni listi, ki izhajajo tako redko in v tako omejenem obsegu, imajo po mojih mislih premalo prostora, da bi mogli prinašati pogosto prevode, in zato je Gabrščekovo podjetje tem večjega pomena. Naj bi naše občinstvo uvidelo to ter s pridnim naročanjem knjig omogočilo, da dobimo na leto vsaj po dve taki knjigi, kakoršna je ta, ki jo priporočamo zdaj v kupovanje.

Dr. Fr. Zbašnik.

Novi akordi. 6. številka. Maj. — S to številko je sklenjen I. letnik »Novih akordov«. Založništvo obeta, da hoče nadaljevati podjetje v nadi, da se razširi krog naročnikov. Ta želja naj se izpolni, saj je izdavanje »Novih akord.« priporočanja vredno, pohvaliti je bilo vsako dosedanjih številk. Koliko dobrega blaga hrani ravnokar dokončani I. letnik »Novih akordov«, kaže dejstvo, da si je sestavila »Glasbena Matica« pevski spored za svoj tretji letošnji koncert skoro izključno iz skladb, izšlih v »Novih akordih«; bralo se je na sporedu šest takih novitet.

Zadnja številka I. letnika podaja 3 skladbe za klavir, Jos. Ipavca krepko »Triglavsko koračnico« na geslo Triglavanov, dr. Gojmira Kreka salonsko »Polko française« ter istega skladatelja mično »bagatelo«. S temi kosi je na-

raslo število v celem letniku izdanih klavirskih skladb na 15. Tako razmerno visoko število zadovolji vsakega naročnika-pianista, pa tudi vsakega glasbenika, ker kaže, da se je začela gojiti med Slovenci tudi dosedaj najbolj zanemarjena vrsta klavirskega skladanja. Novi zbor Emila Adamiča »Lipa« se je posrečil. Stanko Premrl se oglaša prvič v »Novih akordih« z efektno slavnostno predigro za orgle. Prvič stopa v krog sotrudnikov tudi mojster med slovenskimi skladatelji F. S. Vilhar z mogočnim zborom »Klevetnikom Hrvatske«. Priljubljeni skladatelj-pesnik Jos. Procházka podaje krasno skladbo pevcem-solistom v svoji pesmi »Zvezde žarijo . . .«

Dr. Vladimir Foerster.

Koncert pevskega društva »Smetana«. Kakor renomiran virtuoz je posetilo moško pevsko društvo »Smetana« iz Plzni o letošnjih binkoštih Ljubljano ter priredilo tu v »Narodnem Domu« svoj koncert pod vodstvom svojega pevovodje g. B. Beneša. Sklicevati se je moglo na svojih vabilih na uspehe, ki nekaj veljajo, saj si je priborilo to društvo — takrat še kot oddelek Plzenskega pevskega društva »Hlahola« — prvenstvo pri mednarodnem pevskem tekmovanju v Bruslu in v Parizu. Bilo je to leta 1900. ob svetovni razstavi Francoske. Dolgoletno vežbanje je dovedlo združenje 24 pevcev do popolnosti, ki priča glasno, kaj da zmore zbor, ki ga greje solnce kolegialnosti in ga vodi vestnost k napredovanju. Sijaj virtuoznosti diči danes zbor »Smetana« kot zaslužena lavorika, in palma priznanja mu je zagotovljena, kjerkoli nastopi. V tem svojem sijaju bodi zbor »Smetana« vsem zborom vzor, ki vabi k posnemanju in daje poguma k vztrajanju. Bravura, s katero proizvaja »Smetana« zbore, je presenetljiva; ritmiški in dinamiški dojde skladba do prave veljave, izdelana v barvnem svitu fino fasetiranega dragulja. Ob mojstrskem fraziranju in jasnem vokalizovanju uvede »Smetana« hkratu življenje in duha v svoje reprodukcije, in nekaljeno veselje je, vdati se uživanju prelepih njegovih nastopov. Pač dobro je iztaknil francoski skladatelj Laurent de Rillé vrline »Smetane«, ko mu je zložil in posvetil svoj zbor »Gozdna prisega«, najsijajnejšo točko podanega sporeda. Kar dokazuje zbor v tej skladbi, je karakteristično za njegovo fizionomijo, simfoniški značaj skladbe je zanj kakor ustvarjen, v njem razvija zbor vse svoje znanje, tu se zazibava v pianissimu gozdnega šumenja in poezije gozdnega jutra in tu vre v veličanstvu elementarnosti razljučenega gozdnega orkana. Enakovredno skladbo simfoniškega temelja je podal spored v Jos. B. Foersterja mogočnem zboru »Orač«, skladbi resnih potez in oduševljene melanholije. Jos. Klička zbor »V snu sem te videl« s svojo sanjavo, fino melodiko in venca češke narodne pesmi Jana Maláta »Češke narodne pesmi« in Hinka Palla »češki plesi« so uveljavili le vedno nove in vedno lepše znake zborovega mojstrstva, ki se je manifestiralo pred vsem v nevenljivi, tudi v Slovencih dobro znani skladbi Pavla Křižskovskega »Utopljenki«. Spored je izkazoval tudi dvoje slovenskih zborov Fr. Gerbića »Zdravico« in Antona Nedvěda »Slovo«, dodali so pa pevci še trojico slovenskih narodnih v zanimivo v lahnem plesnem ritmu stilizirani harmonizaciji; prikupili so se s tem docela domačemu občinstvu, kateremu ostane koncert v spominu kot eden onih, ki se odlikujejo nad mnoge druge, ker so pravi koncerti, znamenita slavja plemenite umetnosti, nepozabni glasitelji bodočega napredka.

Dr. Vladimir Foerster.

Upodabljajoča umetnost

Verbič F. je razstavil pri Schwentnerju dokolenski ženski portret v naravni velikosti. Portret (neke krotilke levov, Margerite) je slikan v živih svežih barvah v sivkastem tonu ter priča, da ima mladi umetnik jako lep talent. Slišimo, da hoče g. Verbič, ki služi zdaj pri vojakih, nadaljevati svoje študije. Želimo novemu slovenskemu slikarju veliko uspeha!

Umetniška razstava slik J. Kračkovskega v Peterburgu. — V galerijah »Muzeja imperatorskega društva za pospeševanje umetnosti« je bila razstava slik umetnika J. Kračkovskega, na kateri se nahaja več nego tristo prav zanimivih umotvorov, večina pokrajinskih slik, vidov in cvetlic iz Kavkaza. Te slike karakterizujejo slikarjevo specialnost. Najbolj značajno je torej to, da predočuje umetnik skoro na vseh pokrajinskih slikah vide tako, da so po navadi bogato okrašeni s cvetlicami, najsi bodo skomponirane na prvem planu v buketih ali pa naravno cvetoče na vrtu. Vsled tega pridobiva vsaka slika neko življenja polno podobo v pomladanskem prirodnem bogastvu. Vse to izvršuje z energično sočno barveno tehniko tako nadarjeno in marljivo, da mu lahko pripoznamo, da je dospel v tem do skrajne dovršenosti. Med temi so pa še nekatere druge slike, to so vidi gozda in morja, kjer je kolorit toli svež, da se v resnici čuti solnčna toplota in svetloba. Čuditi se je, da si je umetnik dal nalogo, toliko vglobiti se v cvetliško carstvo ter mu zadostuje v večini edino le izučavati njih tajnosti. Srečen je pa ta umetnik tudi v gmotnih razmerah, ker je mnogo njegovih slik že last samega carja ali drugih udov carske družine.

Izborna je slika »Jesen«, »Jesensko jutro«, kjer je fino prečuvstvovano osveščenje oddaljenih gor, široko naslikano drevje na prvem planu ter se čuti prijetna zelen planinskega pašnika, pokritega z lahko meglo. »Jesenski večer« je uprizorjen z izvrstno solnčno svetlobo poslednjih žarkov. »Solnčni zahod« (v Arhangelsku), »Jesen v Alupki«, »Dvorec v Livadiji«, »Gozdni kotiček«, dasi mala slika, vendar izvrstna po sujetu, kakor tudi s tehničnega stališča. »Jesen v Krimu«, »November v Krimu«, »Potok, Čan-su«, »Zimski morski priliv«, »Poletje v Krimu«, same izborne slike. »Krim (z višin Jajle, skala Šiško) je ena največjih njegovih slik na razstavi. Izborna zračna perspektiva, toda skale na prvem planu napravijo malo pretežak vtisk. »Šmarnice« so izvrstno naslikane, toda harmonija slike kvari papir, v katerega je zavita košarka, izgleda nekako leseno in jarki lilov ton ne prija popolnoma.

Drugih slik je tudi še mnogo zanimivih, ali nahajajo se tudi take, ki kvarijo vtisk. Nekatere slike so malo preveč podobne pobarvanim fotografijam, trde so in mrtve. Na drugih je kolorit zopet preveč pisan in kar zbada v oči. Večina pa je izborna in po teh moramo soditi razstavo in samega umetnika. Dasi pazi umetnik strogo na risbo kakor malo tukajšnjih pokrajinskih slikarjev, je vendar kolorit njegovih slik poleg tega svež, a mnogi drugi zamučijo ga z risbo, da postane vse mrtvo.

Soglašam se z vsemi, kateri imenujejo avtorja te razstave »pevca vesne«, ter mu želim v prihodnosti še mnogo uspeha. *P. S. Žmitek* (Peterburg).

Vereščaginov atelier v »beli hiši«. Znameniti ruski slikar V. V. Vereščagin, kateri biva sedaj v Zedinjenih državah, sestavlja sliko, ki bo predočevala kubansko vojsko, boj pri holmu San-Žuan. Sedanji prezident Rozevelt, kateri se je udeležil tega boja kot kavalerijski poveljnik, soglasil se je sedeti za model ruskemu umetniku. Zaradi dovršitve slike se je napotil Vereščagin v Washington, kjer so mu priredili provizoren atelier v prezidentovi »beli hiši.«

P. S. Žmitek (Peterburg).

Med revijami

»Zvonček« se pod uredništvom Ganglovim jako lepo razvija. 4. štev. so sestavili razni slovenski pisatelji. Okrasil pa jo je s svojimi izvirnimi risbami naš slikar Vavpotič. Najlepši med temi slikami je triptychon »Vstajenje«, ki predočuje smrt otrokovo, njegov pogreb in vnebohod. Med pesmimi nam poposebno ugaja Zupančičev »Turek«, ki bodi vzor, kako naj bi se pisale pesmi za otroke. Nekatere pesmi »Zvončkove« (zlasti tiste, ki se objavljajo včasi na prvi strani) so namreč po našem mnenju za otroke pretežke.

„Славянскій Вѣкъ“ (»Slavjanskij Vjek«) piše v svoji 42. št., da se odkrije letos v spomin 25letnice osvoboditve Bolgarije izpod turškega jarma v Šipki na Balkanu velikanski spomenik. Ta spomenik je ruska cerkev s samostanom, seminarjem in bolnico — kar stoji vse skupaj že nad 400.000 rubljev. V cerkev so vsekana v marmor imena vseh ruskih in bolgarskih junakov, ki so padli na bojišču.

V »Kolu« belgrajskem piše naš sotrudnik, g. prof. Perušek, »Pisma iz Ljubljane« o naših literarnih in umetniških razmerah. Koristno delo za pospeševanje duševne vzajemnosti med Jugoslovani!

Splošni pregled

Četrti shod slovanskih časnikarjev v Ljubljani se je po znanem programu vršil na binkoštno nedeljo dne 18. maja. Udeležili so se ga slovenski, hrvaški, gališko-ruski, poljski, češki in slovaški žurnalisti — okoli 150 oseb, gospodov in dam. Oficialni kongres se je vršil 18. maja v »Mestnem domu« od 9. ure dopoldne do $1^1/_2$ popoldne. Ko sta pozdravila gosp. dr. Triller došle slovanske žurnaliste v imenu pripravljalnega odbora in gosp. župan Hribar v imenu mesta ljubljanskega, se je otvorila debata po dnevnem redu.

Ker so posameznosti zborovanja znane že iz obširnih poročil naših političnih listov, omejujemo se samo na to, da navedemo najpoglavitnejše sklepe in resolucije IV. shoda.

1. Potreba slovanskega centralnega korespondenčnega biróa se je zopet naglašala od vseh strani. Ustanovljen še dozdaj ni, ker še

ni dovolj denarja nabranega. Tudi se še ne ve, bode li ta bureau na Dunaju ali v Pragi. Izdati se ima oklic na vse slovanske časnike, da zbirajo doneske za slovanski dopisni urad.

2. Vplivati se ima na oficialni vladni korespondenčni bureau, da bode poslej poročal bolj objektivno o Slovanih.

3. Slovansko časnikarstvo naj se v bodoče temeljiteje peča z gospodarskimi in socialnimi vprašanji.

4. Slovanski časniki naj v bodoče še intenzivneje goje medsebojno približavanje slovanskih narodov na kulturnem in duševnem polju ter naj budijo narodno samozavest v najširših masah.

5. V ta namen naj se ustanovi čimprej »Vseslovanska Matica«, ki bode v svojih publikacijah seznanjala posamezna slovanska plemena o zgodovini, literaturi in o gospodarskem in socialnem življenju dotičnih plemen. Ta »Matica« se ima izdajati v vseh slovanskih jezikih.

6. Ministrstvo je že potrdilo pravila »Osrednje zadruge slovanskih časnikarjev avstro-ogrske monarhije« in zato prične ta zadruga kmalu delovati. Čehi in Poljaki že imajo svoje časnikarske zaveze. Zdaj si morajo ustanoviti take zaveze še drugi Slovani; in take posamezne zaveze bodo potem združene v skupni osrednji časnikarski zadrugi, ki bode pospeševala gmotno podporo vsem slovanskim časnikarjem ter zastopala sploh vse njihove stanovske interese.

7. Prihodnji, V. kongres slovanskih žurnalistov se bo vršil v Plzni . . .

*

To so poglavitne točke kongresa, ki se je vršil vseskozi stvarno, mirno in dostojno. Nastopali so razni govorniki ter so duhovito in temeljito razlagali svoje misli in utemeljevali svoje predloge.

V jezičnem oziru je bil ta kongres prava slovanska binkoštna nedelja, kajti vsak slovanski žurnalist je govoril v svojem materinem narečju, in vendar smo se vsi lahko razumeli med seboj — brez tolmača!

Na takih kongresih se prepričaš, da je pravzaprav samo **eden** slovanski jezik, razcepljen v toliko in toliko narečij, ki pa niso tako različna, da bi se posamezna slovanska plemena ne mogla brez tolmača sporazumeti med seboj.

Četrti shod slovanskih žurnalistov je bil lep, velik in važen narodni praznik. Ljubljana se je pomena tega praznika popolnoma zavedala, zato je svoje goste in brate sprejela z vso slovansko gostoljubnostjo. Ljubljana je pokazala in dokazala, da je slovansko mesto. Naši bratje: Čehi, Poljaki, Rusi, Slovaki in Hrvati so videli, da mi Slovenci še živimo in se zavedamo svoje narodnosti, da stremimo po duševnem približevanju k drugim slovanskim plemenom.

Slovanski žurnalisti so videli lepoto naših dežel, divili so se živahno razcvitajoči se Ljubljani. Sedaj bodo opisavali naše kraje in seznanjali svoje čitatelje z našimi razmerami.

Slovanski žurnalisti pa so se tudi prepričali, da životarimo mi Slovenci v narodno-kulturnem oziru v naravnost obupnem položaju, ker nimamo še niti ene slovenske srednje šole. Ti naši bratje bodo vplivali na javno mnenje svojih krogov, da se bodo drugi Slovani v bodoče še bolj zanimali za nas ter da bodo slovenski poslanci še energičneje podpirali naše težnje v državnem zboru, ker bodo videli, da smo pomoči drugih Slovanov ne samo potrebni, ampak tudi vredni.

Vsekakor je IV. ta kongres, ki je bil najbolj obiskovan izmed vseh dosedanjih, nov korak na poti k uresničenju tistih idealov, ki so si jih že na prvih treh postavili slovanski žurnalisti. Kajpada se bodo ti ideali uresničili le tedaj, če se vse to, kar je sklenil letošnji shod, tudi izvede. A za to treba resnega, vstrajnega, neumornega dela!

Filharmonijsko društvo v Ljubljani je praznovalo o binkoštih slovesno dvestoletni jubilej svojega obstanka. To je najstarejše glasbeno društvo v Avstriji in že zaradi tega zanimivo, saj so tudi Slovenci pomagali v tistih časih, ko duhovi še niso bili strogo ločeni po narodnosti, k napredku njegovemu. V tisti »kranjski« dobi je filharmonijsko društvo včasi izvajalo tudi kako slovensko pesem, zlasti takrat, ko je bil slovenski skladatelj Nedvěd član, učitelj in ravnatelj filharmonije ter je potemtakem filharmonija imela posredno tudi vpliv na domačo glasbo. Kot dragoceno relikvijo hrani filharmonija v svojem arhivu tudi rokopis in svojeročno spisano partituro »Pastoral-simfonije« slavnega Beethovena, ki je bil častni član tega društva. — Dandanes je ljubljanska filharmonija čisto nemško glasbeno društvo, a Slovenci imamo svojo »Glasbeno Matico«, ki zasluži, da bi jo narodni krogi še bolj podpirali, nego so jo podpirali dosedaj. »Glasbena Matica« pa naj zato redno izdaje svoje publikacije, kakor zahtevajo pravila! *J. T.*

Katastrofa na antilskem otoku Martiniqueu je podobna oni, ki se je bila primerila leta 69. po Kr. v južni Italiji vsled zbruha Vezuva. Dne 8. maja ob 8. uri zjutraj je izbruhnil na Martiniqueu vulkan Mont-Pelée skoro bliskoma ter uničil v par minutah ob njegovem vznožju in ob morju ležeče cvetoče mesto Saint-Pierre brojeće 30.000 stanovnikov. Izmed teh se je rešilo samo kakih 40 ljudi. Izza izbruha vulkana Krakatauva l. 1883. na Sunda-otokih je to največja katastrofa, ki jo je kdaj provzročil kak vulkan. Ker so začeli bruhati lavo tudi nekateri drugi vulkani na sosednjih otokih, pravijo nekateri amerikanski geologi, da so vsi otoki Malih Antil v nevarnosti, da se pogreznejo v ocean . . .

† **Bret Harte,** znameniti amerikanski novelist, je umrl dne 5. maja v Londonu v 63. letu svoje dobe. Porojen v Albanyju v S. A. je bil pravi selfmade-man. Bil je učitelj, kopal je zlato rudo, potem je bil stavec, tiskar, žurnalist in naposled je zaslovel po svojih krasnih novelah.

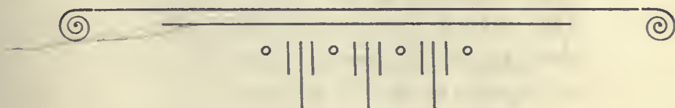
Novi nemški pravopis, ki je sedaj uradoma uveden v Nemčiji in v Avstriji, se razlikuje od starega posebno v tem, da so se odpravili nekateri *th*, da so se ustanovila neka nova pravila zastran pisave tujih (nenemških) besed ter zastran delitve besed sploh. Samo nečesa si Nemci v svoji ortografiji ne upajo spremeniti! Pred samostavniki (substantivi) imajo Nemci še v XX. stoletju tak velikanski respekt in toliko pieteto, da si jih ne upajo pisati z malimi začetnicami! Nemški substantivi so nemškim filologom nekaki maliki, pred katerimi se priklanjajo z velikimi črkami-začetnicami!

Popravki: V »Rapsodijah bolg. goslarja« **črtaj** v »Taboru v Oborišču« (febr. zvezek) na strani **94.** 24. verz: kliče Botev iz groba nas, pesnik-hajduk. V majskem zvezku čitaj v VIII. pesmi »Baj Stančo« 10. verz seveda tako: »dospeti moramo v Balkan!«. V junijskem zvezku čitaj na str. 368. odspodaj Philippopol (ne: Philippol). —

V majskem zvezku čitaj na str. **356.** (Upodabljajoča umetnost) v 32. vrsti: **trige** (ne: frize) . . .

Ljubljanski Zvon

V ljutomerskih goricah.

1.

V ljutomerske stopal sem gorice
z Dragotinom, svojim pobratimom.
Jasna bila je pomlad krog naju,
zelenele naše so gorice,
zelenele breskve in cvetele . . .
Nama srca pa so bila tužna.
Solnce lilo je toploto svojo
kakor balzam po naravi celi . . .
Nama srca pa so bila tužna.

V tiho senco črešnje starodavne
v mehko travo sva molče posedla
in ozrla se po rodni zemlji.
Tja na sever gledala sva tužni,
kjer slovenski se seljak ubogi
za obstanek trudi v vednem strahu,
da ga tuji bogatin prežene
z rodne zemlje dedov in pradedov.
»Malo let še, in ne bo Slovenca
v onih krajih divnih, a nesrečnih« —
v nemi boli vzdihne moj pobratim.

Pa ozreva se na zahod sinji,
kjer zeleno Póhorje se dviga
kot branitelj našega jezika,
kot zaščitnik svojih prebivalcev.
»Mar ne zdi se ti, pobratim mili,
da té hoje, bukve starodavne,
da té smreke, hrasti zeleneči,
vsa drevesa pohorska mogočna

smrtno pesem pojejo že ljudstvu
in na zadnjem ga spremljajo potu?«
Tak govoril je pobratim tiho.
Meni pa je bilo, ko da prorok
mi šepeče moder iz daljave . . .

Pa sem sklonil glavo v nemi boli.
Zatopljena v misli té otožne
dolgo v mehki travi sva slonela.
Ko vzbudiva se iz težkih misli,
tja na jug odplava pogled najin.
Tam se dviga Boč, Donačka gora,
na katerih nekdaj Rimci jaki
veličastna zidali svetišča
zmagovalnim so bogovom svojim . . .
Pa so nama splavali pogledi,
splavali na vzhodne tja planjave,
kjer črez širno polje se vijuga
bistra Mura, naša mejačica.

Pa sva zrla tja na polje tužno,
koder se iz koč napol razdrtih
dviga dim do neba ko kadilo,
ah, kadilo narodnih daritev,
ki jih vsako uro brez števila
tam darijo prékmurski Slovenci.
Zrla sva to mirno bojno polje,
kjer umira pod pritiskom silnim
brez obrambe ljudstvo siromašno;
nihče pa mu ne zvoni k pogrebu
in ne piše nihče nekrologov . . .
Molčal jaz sem, molčal je pobratim,
in molčé sva stisnila si roke.
Bila tiha nama je prisega:
»Njim pomoč, ki slabi, siromašni
tam ječé pod jarmom težkim tujim!«

Jasna bila je pomlad krog naju.
Zelenele naše so gorice,
zelenele breskve in cvetele —
midva nove sva moči čutila.

Solnce lilo je toploto svojo
kakor balzam po naravi celi —
nama v srci pa je lilo nade,
da bodočnost naša bode jasna,
nama v srci pa moči je lilo,
novo moč za blagonosno delo.
Zdelo se je nama, da gozdovi
s Póhorja so peli veličastno,
sveto pesem ljudskega vstajenja . . .

2.

Življenja mojega edini pot
je k sreči, je v življenja sprotiletje;
in če je to življenje večen boj,
jaz sam poiščem svoje si zavetje!

Tako govoril sem v mladostnih dneh
in sanjal o ljubezni sem nasladi;
in o ročici mehki sanjal sem,
ki v mračnih urah mi lasé pogladi.

A sanje so minule kakor noč . . .
In zdaj objemlje igra me življenja,
in sil sovražnih morje kroginkrog
ob meni više, više se popenja.

Minule sanje so, in prav je to!
Naprej, naprej prosveta in omika!
Ljubezen naša vsem ljudem veljaj
in bodi nam odkrita in velika!

3.

Oj tam ležijo Logarovci,
Logarovci, lepa vas,
pa tja sem šel k svoji ljubici
takole za kratek čas.

Pa krog té vasi, aj, krog té vasi
gorice se dvigajo,
in divôta je zreti jih, kadar na njih
vuzemnice [1]) vžigajo.

[1]) vuzemnica = velikonočni kres. Vuzem = Velika noč.

A vuzem ni zdaj, ko jaz k ljubici spem,
in le hladen je zimski večer . . .
Pa potrkam na njeno okence,
in otvori mi ljubica dver.

Tam zunaj, tam zunaj zdaj hud je mraz,
pri tebi pa gorko takó . . .
Zažarelo je njeno ličece,
ko sem stisnil jo k sebi tesnó.

Pa prinesla je nama večerjico,
v ročki vinca pa z naših goric . . .
Tam pri peči kramljala pa dolgo v noč
src veselih in jasnih sva lic . . .

Oj tam ležijo Logarovci,
Logarovci, lepa vas . . .
Pa nikjer ni več videti lučice,
in vse sanja že v nočni čas.

Za to noč, Matilda, to samo noč
stotisoč sladkosti sveta!
Hej, Matilda prekrasna, nekoč, ah, nekoč
se na veke združiva midvá!

4.

Nad goricami vstaja že dan, beli dan,
in veselo si poje seljak;
kot pobožna molitev odmeva ta spev
tja v rosnati jutranji zrak,

Ej, lice seljaku je vedro tako
in jasen njegov je pogled,
ki ponosno mu plava tja daleč okrog,
kjer razširja se lepi mu svet . . .

Tako pač godilo se to je nekdaj
v preteklosti bajnih tam dneh . . .
A zdaj ko pravljica vse to se glasi
in izvablja le tožen nasmeh . . .

Nič več ne popeva slovenski seljak
tak veselo mi v beli tja dan;
nič več mu ponosno ne plava pogled
tak móten črez hrib in črez plan.

S telesom upognjenim kmetič trpin
tam orje neplodno zemljó,
in kletva sedaj in sedaj kak vzdih
mu izvije iz ust se težkó . . .

Nad goricami vstaja že dan, beli dan
in glasi samosvesten se spev,
in vzbuja in dviga se veliki dan,
ki zdramil ga ljudski je gnev . . .

5.

Aj, nad ljutomerskimi goricami
jutro je že krasno vzplamenelo,
grozdje pa na bujnem trsju tam
v zlatem solncu jutranjem zorelo.

V teh goricah še nekdaj seljak
naš prepeval je pri sladkem vini,
pa pokupil vse je tuji bogataš,
sužnji mu slovenski so trpini.

In za pedjo ped izginja naših tal,
in gorjá nikdar ni v polni meri . . .
Nemi boli vdaja trudni se seljak . . .
Tak jaz sanjam v noči marsikteri . . .

Aj, nad ljutomerskimi goricami
so krvavi žari vzplameneli . . .
Mi pa poluglasno v vinskih tam vrheh
pesmico zamišljeno smo peli:

»Aj gorice, vé gorice,
naše v vek ostanite!
Vi Slovenci in Slovenke
pa jih hrabro branite!«

V. S. Fedorov.

Noč.

Povest. Spisal **Josip Kostanjevec.**

Drugi del.

(Dalje.)

III.

rez dober teden je bil Robert Z. na cesti. Tovarnar ga je odslovil s svojim smehljajem in s svojim »saj morate spoznati sami«. Odpovedal mu je kar pred drugimi, položil predenj par zasluženih desetakov ter se počasi oddalil.

»Vraga, to je šlo hitro«, se je oglasil pri neki mizi mlad komtoarist ter se zaničljivo zarežal.

»Zaradi tega mu vendar ne bo treba gristi same čebule s kruhom«, je pristavil drugi ter gledal konce svojih prstov.

»Staremu naj nekoliko revidira blagajno, ali pa naj mu potrese v juho nekoliko —«

»Cepci, ne mislite tako glasno in ne žalite ljudi, ki vam niso storili nič žalega, in ne vtikajte se v njih zadeve, ki vam niso prav nič mari«, je zamrmral starejši mož ter se ozrl na Roberta, ki je pospravljal po svoji mizi.

Ta se ni brigal za surovosti in blebetanje svojih tovarišev, dasi mu ni ušla nobena beseda, ki so jo izgovorili. Ob drugi priliki bi ga bilo kaj takega gotovo peklo in grizlo, posebno ker si je bil v svesti, da ni nobenega izmed njih razžalil niti v mislih, ter si ni mogel raztolmačiti, odkod izhaja to, da ga nobeden ne more videti, da je ostal proti njim vedno tujec, tujec, kakršen je bil prvi dan, ko je stopil mednje v te prostore, in kakršen se danes na tak način poslavlja od njih. Ob drugi priliki bi bil hvaležen starcu, ki je tako zavrnil svoje tovariše, ko so se vedli proti njemu tako nedostojno in nečloveško. Pristopil bi bil k njemu ter mu stisnil roko, rekoč: Hvala ti, ki si človek in si potisnil na usta to, kar ti je v trenotku vzkipelo v globočini tvojega srca. Hvala ti! . .

Toda danes se ni brigal za nič, kar se je godilo okoli njega. Niti hudo mu ni bilo, niti trenil ni z očesom. O, bil je močan, tako

močan, da mu ni vztrepetala nobena žilica, niti se zgenila žalostna misel. Bil je miren, tako izjemno miren, kakor menda še nikdar v svojem življenju. Kakor otrpne na zimo zemlja, po kateri je ravnokar še bilo polno življenja in veselja, da se je lesketalo in gibalo v solnčni luči, a je hipoma umrlo in izginilo črez noč, tako je v njem otrpnilo in zamrznilo daleč navzdol vse ono, kar ga je veselilo in žalostilo. Vse je umrlo v njem in okoli njega!

Stisnil je pod pazduho nekaj svojih papirjev, prijel za palico ter se nemo poklonil proti onim, ki so sedeli pri svojih mizah. Bilo je, kakor bi se pripogibal proti njim avtomat, ogrnjen z rjavo ponošeno suknjo in pokrit z mastnim, ob krajcih navzdol zavihanim klobukom. In oni ga niti niso več začudeno gledali. Zdelo se jim je, kakor bi se bila ta čudna prikazen ravnokar, v tem hipu pojavila pred njimi ter takoj zopet izginila kot opoldanska senca.

Robert pa je bil na cesti.

Nad mestom je visela rahla megla in iz bližnjega zvonika je plulo po vzduhu zamolklo zvonjenje. Bilo je otožno, nekamo mrtvaško in vsak hip je bilo pričakovati, da se odpro cerkvena vrata ter se prikažejo v njih pogrebci s svojimi dolgimi, črnimi haljami in črnimi klobuki. In pričakovati je bilo, da se med njimi zasvetlika zlato obrobljena rakev, pred njo in za njo pa da stopa molčeča, razmišljajoča množica. Toda vrata so ostala zaprta, okoli njih je plul neki poseben vonj, neki čuden, nevsakdanji mir.

Robert je stopal mimo cerkve ter se ozrl na zidovje. Njegovo oko je obtičalo tam kakor začudeno, kakor bi hotelo vprašati: Zakaj ne prihajajo? Ali mar ni nobeden umrl? Ali so ga pustili v cerkvi, da ga še on pokropi? Zakaj ne prihajajo?

In ustavil se je ter stopil proti vratom. Bila so zaklenjena. Zmajal je z glavo ter stopal dalje . . .

Kam naj bi se obrnil? Naj li gre domov, da pove ženi, kaj ga je zadelo? Naj si gre iskat nove službe? Koliko časa bode zopet v njej? Ali ga ne bodo po kratkem roku zopet postavili pred vrata?

In prvič, odkar je bil odšel od doma, se mu je pojavilo v srcu neke vrste kesanje, da je zapustil tako lepo stališče na svojem domu, da je tako lahkomiselno zapravil svojo bodočnost. Kakor blisk ga je pretreslo, kakor močan udarec ga je za hip omamilo. In glava Alfredova mu je stopila pred oči, njegove brezzobe čeljusti so se mu režale v obraz, njegove lokave oči se mu rogale. Da, on, on je kriv vsega! Čemu je prišel, da je motil njegov mir, da ga je navezal nase s tisočerimi vezmi, ki si jih ni mogel in ni znal razvozlati

nikdar prej in jih ne more in ne zna niti sedaj. Ah, ako bi bil sedaj tukaj ta brezvestnež! Kako bi ga pogledal, kako bi se zaničljivo obrnil od njega ter mu pokazal, da ga je izpregledal, da vidi njegovo gnusno notranjost. Oh, kako ga sovraži!

Huj, v to sovraštvo pa je v tem hipu posegla neka druga oseba! Kakor izza vogla je zasejal pred njim obraz Metodin. Ona gosta, neprodirna megla se je hkratu razvlekla in pokazala se je modra, čista in jasna krpa sinjega neba nad njo. In kakor sen je izginilo tako naglo vzkipelo sovraštvo ter se ublažilo, in izcimilo se je iz njega zopet usmiljenje. Metoda je torej posegla vmes ter zaklicala s svojim mehkim, zvonkim glasom: Kaj ti je storil! Ali si bil otrok, ko si se dal zapeljati? Ali sem ti jaz tako malovredna, da ti je žal za to, kar si storil? . .

In Robert je stopal dalje. Na njegovem licu se je pojavila živa rdečica, ki je pričala o njegovi notranji razburjenosti. Njegovi koraki so bili kratki in počasni. In misli njegove so se zopet obrnile na novi tir. Kaj pa je bilo pravzaprav, kar te je dovedlo do tega koraka? Ali je bila to res samo Metoda, ali ni bilo nekaj drugega? Ali ni bilo to ono nesrečno socialno vprašanje, ki je zanje začel tako hitro plamteti po nagovarjanju Alfredovem? Kaj pa je zdaj ž njim? Odkar se je poročil, niti mislil ni več nanj! In niti Alfred mu ni več omenil o njem! Ah, kaj pa, ako bi bila to samo pretveza, da so ga spravili ob um, ko so začutili, da je tam najbolj dostopen? Ali ni to morda res? Čemu ga pa zdaj puste popolnoma v miru? Da, da — samo pretveza! Morda pa vendar ne? Zakaj pa sam ne začne delovati v onem zmislu?

Misli so se mu vedno bolj mešale, predstava za predstavo se je podila po njegovih možganih, vse vprek, vse navzkriž . . .

Obstal je na nekem voglu blizu svojega stanovanja. Tu so se križale štiri ulice. Pogledal je navzdol po eni in ni ji videl konca. Kako je dolga, si je mislil, a niti vedel ni, čemu mu je ta misel, čemu je sam pri sebi izgovoril te besede! A kmalu se je domislil ter rekel: Aha, kakor ne vidim konca te ulice, tako ne vidim svojega konca. A tudi pri teh besedah ni osupnil, kakor bi bilo vse samo ob sebi umljivo, kakor bi moralo tako biti, da ne ve, kak mu bode konec. Da, konec, konec! . .

Ko se je obrnil, so mu obvisele oči na kazalcu nizke, v predmestjih navadne gostilnice. Iz nje je dišalo po masti in goljašu in kdo ve še kakšni duhovi so pluli po obližju. Robert je nekoliko pomislil ter krenil proti vhodu. Sam ni vedel, čemu je vstopil. Kar

je bil v C., ni še nikdar zašel v tako beznico, a danes mu je noga kar sama hitela dalje tja noter črez prag.

Pri dolgih, umazanorjavih mizah je čepelo nekoliko starikavih moških oseb z zabuhlimi obrazi. Vraga, skoro so si bili podobni drug drugemu, kakor bi si bili rodni bratje! Posebno so bili nosovi, ki so se videli, kakor bi bili izrezani po enem samem vzorcu in vsi namazani z eno samo — vijoličasto barvo. Vsak je čepel na svojem prostoru ter molče zdajpazdaj srebal iz svoje čaše. Pili pa so vsi samo vino, ki je imelo neko sumljivo, motnorumenkasto barvo. Vlekla se je po njem megla gori in doli, a pili so ga vendar in celo z vidnim tekom.

Robertu je za hip zastala noga. V pivnici se je mešal neki čuden, zagaten vonj. A izpuhteval je iz vsakega kota, celo iz vsake osebe. Njegova glava ni bila vajena dozdaj še takemu vzduhu in skoro je bil omamljen po njem. Toda v prihodnjem trenotku je že sedel za okroglo, z umazanim prtom pregrnjeno mizo.

Krčmar je bil tudi natakar hkratu. Stal je za mizo, ki je bila napolnjena s steklenicami razne velikosti in barve, s kozarci malimi in velikimi, z liji in drugimi takimi pripravami. Obraz se mu je vedno smejal, a njegove roke so bile debele in so se svetile mastno-rjavo, kakor bi bile namazane z oljem. Za njegovim širokim hrbtom je v lesenem čebriču pomivala posodo dekla. Njena obleka je bila sicer oguljena in kdo ve katerega kroja, a njena visoka frizura je bila že smešno moderna. Kdor jo je pogledal in je imel kaj okusa, se je moral pomilovalno nasmehniti.

Robert se je stisnil v kot. Krčmar je pridrsal do njega ter mu pogledal za hipec v oči, kakor bi hotel premotriti, ali si je morda pridobil novega stalnega gosta. Nato je pomežiknil ter vprašal, česa želi. In začel je naštevati vsakovrstne pijače in pijačice, ki se dobe pri njem. Vse so bile seveda »fine« in »pristne, kakor jih je Bog dal«. Kadar je izgovoril besedo »fino«, je vselej nesel prste k ustom ter cmaknil na njihove konce, kakor bi jih hotel oblizniti. Ko pa je pripovedoval, kako so pijače »pristne«, je vselej položil svojo mastno desnico na prsi, kakor bi se bil pri tej priči skesal nad lažjo, ki jo je pravkar izgovoril. Seveda se pri vsem tem ni pozabil priklanjati ter spoštljivo pripogibati tilnika pri vsakem uspelem stavku.

Robert je potrpežljivo čakal, da preneha ta besedna ploha. Gledal je na mizni prt ter s prsti bobnal po njem, kakor bi ne bilo nikogar pri njem. Ko je krčmar končal, je suho in kratko naročil

četrtinko bizeljca. Krčmar je skomizgnil z ramami, češ, ako nočeš govoriti, pa pusti, ter prinesel v hipu naročeno pijačo.

No, pijača je bila od začetka zoprna, ali že po drugem požirku se je nekako ublažila in oni neprijetni okus se je polagoma poizgubil. In Robert je po prvi četrtinki naročil še drugo. Srebal je počasi, a prav to je bilo menda vzrok, da mu je začela kri nagleje krožiti po žilah, da mu je postajalo okoli srca mehkeje in mehkeje. Mislil ni ničesar, niti so ga nadvladovali posebni občutki. Samo čutil je, kako se ga polašča neka osladna solzivost, čutil, kako mu prihajajo oči rosne. Tedaj se je pa spomnil, kako je videl včasi pijančke po poklicu, ki so jim vinske kaplje izvabljale solze v oči. Naglo je potegnil s prsti preko vehic in bilo ga je sram. Ali v istem hipu so bile že druge v očeh, ali te so bile debelejše in zatočile so se navzdol po licih. Vraga, pravi pravcati pijanček, si je mislil Robert ter naročil že tretjo četrtinko. Hotel se je otresti te mehkužnosti.

Krčmar ga je začel gledati prijazneje, češ, saj bo morda vendar kaj iz njega. Tudi dekla se je nekolikokrat ozrla po njem in njen pogled je bil tudi nekako tak, kakor bi hotel izraziti: saj se bodeva morda vendar kdaj še sprijaznila!

Tedaj pa se je k Robertovi mizi približal gost od nasprotne mize. Bil je srednje velik človek upognjenega hrbtišča in že popolnoma sivih, redkih las. Njegov obraz je bil zabuhel in razoran ter je kazal očitne sledove, da je mož vdan pijančevanju. A vendar je bilo na tem obrazu nekaj, kar ga je delalo prikupljivega. Njegove modre oči so namreč ohranile navzlic izgubljenemu življenju še nenavaden, mladeniški ogenj. Bile so živahne, a zraven otožne in vedno vlažne.

Pristopil je k Robertu ter dejal:

»Dovolite, mladi gospod, da se vam predstavim. Jaz sem stari Zadel, ki ga pozna vse mesto. Jaz poznam življenje in vidim, da niti vam ni prizaneslo. Vi niti ne čutite, da izdajate tu v javni krčmi svoje srčne skrivnosti. Toda, dovolite, da prisedem!«

Predno se je Robert prav zavedel, je že starec sedel njemu nasproti ter mu gledal naravnost v oči.

»Kakor sem ravnokar rekel, mladi gospod, vi izdajate svoje skrivnosti nehote in nevede. Ali morda ne verjamete? Čakajte, kaj ste ravnokar mislili? Ali hočete vedeti? Prav! Vidite, vas so vprav danes postavili črez prag. To se vam bere na obrazu. In razen teh skrbi vas muči tudi misel na zvestobo vaše soproge. To pa je pisano v vaših solzah, ki sem jih prej opazoval tamle od one mize.«

Robert ga je hotel zavrniti, toda beseda mu ni šla iz ust. Stresel je samo nevoljno z glavo ter se obrnil v stran.

Toda starec se ni dal motiti. Nadaljeval je:

»Dovolite, da vam nekaj svetujem! Pustite razmišljevanje, ki ničesar ne koristi. Počakajte potrpežljivo, da vam prinesejo drugo službo, a tačas ne mislite na svoj in svojcev želodec! Kar se tiče druge točke, pa — verujte vse svoji soprogi!«

Starec se je nasmejal ter za nekoliko časa umolknil.

Sarkazem, ki je zvenel iz njegovih besed, je Roberta razdražil.

»Shranite svoje svete zase in mene pustite v miru!«

»No, no, le ne zamerite mi, mladi gospod! Jaz vas poznam, da niste tako hudi, kakor se delate. Vaše srce je mehko kot vosek, da, vaše srce je premehko in vaši živci nikakor niso jekleni. Oh, to dobro vidim! Toda, čemu bi vas žalil? Glejte, danes sem izredno dobre volje. Kakor še nikoli v svojem življenju čutim potrebo, da bi se izgovoril, da bi kakemu človeku razodel to, kar ni dozdaj še nikdar prekoračilo mej mojega srca. Da, danes čutim to potrebo! Ne vem zakaj. Morda se bliža konec, morda se je z menoj zgodil čudež, da, jaz čutim potrebo! In zraven čutim, da vam lahko povem, kar mi sili na dan. Morda vam utegne še kdaj koristiti nauk, ki si ga bodete črpali iz mojega pripovedovanja. Toda, prej še eno čašo!«

Starec je v dušku izlil vase kupo vina. Roberta pa je začel zanimati mož, ki se mu je tako nenadno vsilil. Zinil ni besedice, toda starec je videl, da je našel vernega poslušalca.

»Kolikor mogoče povem ob kratkem«, je začel Zadel pripovedovati. Govoril je hitro in polglasno, da ga je Robert komaj razumel. »Vidite, dolgo, dolgo je že od tega, kar sem bil srečen, kar sem imel vsega, česar mi je srce želelo. Na mojem domu je gospodinjila mlada, lepa ženka, kakršne ni bilo daleč na okoli. Da, lepa je bila moja Vida, »lepa Vida«. Okoli nje sta skakala dva otroka, oba zlatolasa in nežnopolta, kakor bi bila iz voska. Ljudje so se ustavljali pred njima kakor pred izložbenim oknom ter ju občudovali. Človek ni vedel, koga bi imel rajši, ali Vidko ali Milančka. In moja Vida in Vidka in Milanček, vsi so me imeli radi in jaz sem bil med njimi srečen. Nad nami se je razpenjalo čisto, jasno nebo brez najmanjšega oblaka, brez najmanjše črne pike. Da, bilo je prečisto, prejasno! In mene vendar ni navdajala bojazen, da bi se morda kdaj skalilo, da bi se utegnilo stemniti, jaz sem mu zaupal, kakor bi bil gospodar črezenj jaz sam, jaz, ki tedaj še nisem spoznal, da sem ničvreden črv, ki leze brezskrbno črez pot, ko že ropoče proti njemu voz s

težkimi svojimi kolesi. — No, nebo se je stemnilo tako nenadno, tako naglo, da nisem mogel ubežati pravočasno viharju, ki se je strnil nad menoj. Voz s svojimi težkimi kolesi je priropotal za mano črvom, predno sem se zdramil iz svojih sanj. Obstal sem na potu okamenel, upognil glavo, in kolesa so mi strla črepinjo, da so možgani brizgnili ob pesta in kolnice. Hoj, kako naglo se je izvršilo vse to! Še dandanes mi je neumljivo! —

Torej moja Vida, Vidka in Milanček smo nekega večera sedeli na verandi za hišo. Bil je lep, mehek poletni večer. Vrt pod nami je že sanjal svoj vsakdanji sen, listje na jablanih in hruškah si je šepetalo bajke. Po nasadih so se zibala nevidna bitja ter se dotikala rahlo in mehko pisanega cvetja, ki se je na njem pojavljala prva hladilna rosa. Otroka sta se veselo smejala ter se igrala z novimi igračami, ki sem jih bil prinesel popoldne. A ona, moja Vida, je sedela nasproti mene nema in zamišljena. Njena lica so bila bleda in njene oči so strmele tja v daljo. Na moja vprašanja je odgovarjala kratko in potiho. Njena duša je bila odsotna, plavala je drugod. Bilo je prvič, da sem jo videl tako, brez življenja, brez one svežosti, ki je tako blagodejno vplivala name in na vso njeno okolico.

Primaknil sem svoj stol bliže k njenemu. Pogledala me je skoro prestrašeno in zgenila se je, kakor bi se bila k njenim nogam privila ostudna golazen. Toda v tem hipu je že zopet strmela predse. Samo njena roka se je skoro vidno stresla, žile na njej so za hipec podrhtele.

»Kaj ti je, Vida?«

Nekoliko hipov ni bilo nobenega odgovora. Toda, ko sem hotel ponoviti svoje vprašanje, se je hipoma zdramila ter se obrnila naglo proti meni. Pogledala mi je naravnost v oči, zrla vanje nekoliko časa nemo in otožno, a nato je hipoma ovila svoje mehke roke okoli mojega tilnika. Njen objem je bil vroč, strasten — nikdar ga ne pozabim! Predno sem se zavedel, sem bil že sam z otrokoma na verandi. Izginila je bila na vrt, njeno svetlo krilo se je belilo izmed zelenih nasadov. Stopala je naglo, hlastno ter se kmalu izgubila izpred mojih oči.

In tedaj sem začutil v svojem srcu hkratu silno bolečino. Bilo mi je, kakor bi se bilo tisoč polipov vsesalo v mojo notranjost. Nič se ni bilo zgodilo posebnega, nobenega pravega vzroka, nobenega povoda nisem imel dvomiti o čemerkoli, domišljeti si kaj nenavadnega, a čudno, tačas sem že vedel, da je s tistim večerom izginila moja sreča. Neka nevidna usta so mi pošepnila na uho grozno novico, ki me

je potrla. In ako bi mi bil kdo še tako zatrjeval, da je moja slutnja prazna, ne bil bi me prepričal.

Uklonil sem glavo ter jo naslonil v dlani, ničesar nisem videl okoli sebe, ničesar čutil. Ko sem se zdramil, je bila trda noč. Niti otrok, niti nje ni bilo nikjer. Ozrl sem se na nebo. Bilo je temno, brez zvezd. Pripravljalo se je k dežju. —

Stopil sem v svojo spalnico. Na nočni mizici je brlela svetiljka. Pogledal sem po sobi. Postelja ni bila dotaknjena nobena. Torej je še ni doma, sem si mislil. Ali ko sem stopil korak dalje, sem zagledal svojo ženo klečečo v kotu na tleh. Ni me opazila, kajti stopinje moje so utešile debele preproge, ki so se razpenjale po tleh. Od začetka sem hotel pristopiti k njej, toda nekaj me je zadržalo, da sem ostal na mestu.

In opazoval sem jo.

Bila je videti popolnoma mirna. Niti genila se ni, niti diha njenega ni bilo slišati. Kakor kip je bila trda in neprimična. Ali ta mirnost, ta trdost in neprimičnost je bila grozna. Prav čutilo se je, da je samo zunanja, samo navidezna, ali pa da se je izcimila šele potem, ko je bilo v notranjosti vse uničeno, strto in pokopano. Nekaj posebnega je plulo po vzduhu. In bilo mi je vedno tesneje in tesneje . . .

Tedaj me je pa začutila za seboj. Vzdignila se je počasi ter pristopila k meni. Prijela me je za roko ter me vedla k divanu. Njena roka je bila vroča, kri ji je vrela po žilah. Ali hipoma se je začutila hladna kakor mrliška. In ta vročina in ta mraz sta se v nekolikih hipih menjala večkrat zaporedoma. Stopal sem za njo kakor otrok.

»Tu sediva«, je dejala tiho, proseče.

Ko sva sedla, si je popravila lase, ki so ji silili na čelo, ter nekoliko pomislila.

»Izpovedati se ti moram«, je dejala kmalu nato.

Mene je zazeblo. Čutil sem instinktivno, da mora biti kmalu vsega konec.

»Čuj torej! Ti si tako dober in jaz sem te žalila. Ti me ljubiš in jaz sem ti to tvojo ljubezen povrnila z obrestmi, jaz sem te — goljufala, Jaz sem ti — nezvesta.«

Govorila je naglo in zmedeno. Pri tem je zrla srpo v tla.

»Toda, ako bi ti videl v moje srce, tedaj bi mi odpustil, prav gotovo odpustil. Saj si tako dober!«

Kaj sem čutil v teh hipih, tega vam ne morem povedati. Molče sem poslušal njeno nadaljno izpoved. Iz nje sem izvedel, ali bolje

rečeno, uvidel, s kako spretnostjo je bil razstavil nje zapeljivec mreže, da jo je ujel. In uvidel sem, kako se je dala ujeti, videl sem, kako je pokopala svojo in mojo čast. Da, pokopala, kajti o njeni krivdi ni bilo več dvoma. In ta zapeljivec je bil moj najboljši prijatelj, ki je čestokrat zahajal v mojo hišo. Ime njegovo vam bodem tudi pozneje povedal . . .

Prva misel, ki mi je bušnila v glavo, je bila, da bi jo pahnil od sebe. Preveč, preobčutno je bilo žaljeno moje samoljubje. Toda ljubil sem jo preveč. Šele v tem hipu sem pravzaprav čutil, kako jo ljubim. In namesto brutalnosti se je naselilo v srcu mojem usmiljenje. Uvidel sem, da je veliko večja mučenica nego grešnica. In že sem ji hotel povedati, da ji odpuščam, že sem jo hotel prižeti na srce svoje — vidite, kako otročji, kako mehek sem bil — a nekaj me je zadrževalo. Sedel sem kakor priklenjen, nemogoče mi je bilo iztegniti roke po njej, ki je mrtva bila v moji bližini. Volja moja je bila dobra, a meso slabo.

»Ubij me! To je edina rešitev zame!« je viknila, ko ni bilo iz mene nobenega glasu.

Te besede mi še danes brenče po ušesih. Izgovorjene so bile z glasom, ki je bil v njem globoko in grozno izražen gnus do življenja, gnus do celega sveta. In tisti hip sem bil popolnoma prepričan, da bi ji storil uslugo, ako bi izpolnil njeno povelje.

Ko sem se ozrl po njej, tedaj sem opazil, da je bila še bolj izpremenjena. Iz njenega obraza je bilo brati na vsaki potezici »ubij me!« In tedaj je hipoma zrastel v srcu mojem srd do njega, ki jo je zapeljal. Vzkipelo je v meni, da sem se začel tresti po vsem životu. In ne meneč se več za svojo ženo, ne ozirajoč se po posledicah, ki so bile tu neizogibne, sem planil kvišku. Iz svoje miznice sem potegnil samokres ter drevil proti vratom. Na pragu sem se ozrl po njej. Sedela je mirno na prejšnjem prostoru in njene oči so bile vprte vame. Gledale so začudeno, kakor bi nečesa ne mogle razumeti . . .

Drevil sem po ulicah, da bi poiskal njega, ki je nakopičil toliko gorja na mojo hišo. Nisem ga našel doma. Preletal sem celo mesto, a ni ga bilo nikjer. Drugi dan sem izvedel, da je izginil iz mesta, ker je slutil, da so mu tla pod nogami vroča.

Po polnoči sem se vračal domov truden in izmučen. Ko sem stopil v svojo hišo, sem takoj začutil, da ni vse v redu. Stopnice so bile razsvetljene, vrata so se odpirala in zapirala in čuli so se neznani, tuji glasovi.

Neka grozna slutnja me je napolnila. Noge so se mi začele tresti in ob stopnicah sem se moral oprijeti ter počivati. Tema se je delala pred mojimi očmi. Toda, naj vam povem ob kratkem! Ko sem stopil v sobo, sem videl, da je žena moja bila — mrtva. Zastrupila se je bila in zraven je zastrupila tudi oba svoja in moja otroka. Razumete, moja otroka!«

Starec je umolknil in topo zrl predse.

Robert je njegovo pripovedovanje poslušal z vedno večjo pozornostjo. Nehote je moral primerjati v gotovih momentih starčevo preteklost s svojo sedanjostjo. Ko je pa Zadel končaval, je šele uvidel vso grozo njegovega življenja, je šele začutil, da je njegova lastna nesreča tako ničeva, tako malenkostna proti starčevi, da je ni vredno niti omeniti. Ubogi človek, ta je bil res nesrečen!

Črez nekoliko časa je nadaljeval starec:

»Koliko sem prestal potem, vam ne bodem pripovedoval. Bil sem uničen in strt. In iz tega je izvirala vsa moja poznejša slabost in otopelost. Postal sem hkratu slaboumen, nič me ni vznemirjalo več, nič veselilo, nič žalostilo. Ta udarec je zadel moje možgane z vso silo in uničil moje življenje. Pozabil sem sčasoma vse, pozabil celo maščevanje, ki sem ga bil prisegel ničvrednežu, ki je posegel med mene in ženo. Imel sem in imam še toliko, da lahko izhajam, in tako sem živel tja v en dan kakor bebec, ki ne vidi ped pred sabo. Šele v zadnjem času zopet čutim nekaj življenja v sebi, čutim, kako sem brezpotreben na svetu. Šele v zadnjem času se mi vedno huje, vedno češče vsiljujejo spomini na nekdanjo srečo. A danes, danes mi je bilo tako hudo, da sem se moral izpovedati! Iskal sem človeka, da bi govoril ž njim. In tu ste prišli vi. In videl sem vas nesrečnega, spoznal sem na vašem obrazu bol, ki razjeda vašo notranjost. Oj, to jaz dobro poznam, dasi sem bebec, dasi se ne zanimam niti zase. In razen tega me spominja vaš obraz na neki drugi obraz, ki sem ga gotovo že nekdaj videl, ki mi je gotovo nekdaj bil simpatičen, a zdaj je že tako dolgo tega, da niti ne morem vedeti, kateri obraz je to. Gotovo pa je, da ste podobni nekemu, ki je bil v zvezi z mano . . .

»Toda, ne zamerite mi, ako vas vprašam po imenu.«

»Moje ime je Robert Z . . .«

Starec je planil kvišku ter strmel v Roberta. Njegove oči so bile široko odprte in roke, ki so se bile dvignile, so se tresle, da se je tresla zraven i miza.

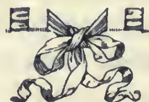
»Ti, ti . . . njegov sin . . . njegov sin!« je nazadnje viknil s hreščečim, pretrganim glasom. Pene so mu stopile okoli ustnic in onemogel je moral sesti.

»Ti . . . ti . . . sin . . . zapeljivca . . . moje žene!«

Še dvakrat je viknil te besede, a potem se mu je zavrtelo in zdrknil je s stola na tla.

In prihitel je krčmar, prihiteli gosti, ki so ga pomagali dvigniti. Črez nekoliko trenotkov je prišel rešilni voz, ki ga je odpeljal.

(Dalje prihodnjič.)

Poslanica.

Nastlala je vesna
po poljih in logih
zelenja in cvetja,
po steblih in bilkah
utrinja se rosa
v ognjenih pramenih,
iz kelihov cvetnih
se dviga in vstaja
vonjava opojna.

A k tebi le moje
srce se nagiblje,
devica prejasna,
in k tebi le sili
z močjo me neznano,
da pijem s pogledi
vso tvojo lepoto,
slaj usten omamnih,
čar grudi kipečih.

Kot solnčnica žarna
strmi neprestano
na nebes visoki,
kjer vozi mogočno
se ljubljenec zlati,
tako za teboj se
oziram udano.

Oj, skloni se k meni —
in žarke ljubezni
ti name razlij
in z žarki ljubezni
v srce mi posij!

C. Golar.

Hajduki.

Studija iz južnoslovanskega narodnega življenja.

Spisal Anton Trstenjak.

Za krst časni i slobodu zlatnu.
Geslo raje.

Pesnik »Osvetnikov« je doživel letos svoj osemdeseti rojstni dan. Ob tej priliki se je seznanil širši slovanski svet ž njegovimi hajduki, kateri so izvršili v zgodovini bosenske in hercegovske raje znamenito ulogo. Ali fra Grga Martić ni prvi, kateri proslavlja hajduke. V narodni pesmi je postavljen hajdukom večen spomenik. Narod jih proslavlja kot svoje odrešenike, ljubi jih in spoštuje kot svoje narodne mučenike. Martićevi hajduki: Luka Vukalović, Kiko, Zelić in drugi niso edini, o katerih govori zgodovina. Takih hajdukov je bilo na stotine v Jugoslovanih. Čitajte Aškerčeve »Rapsodije bolgarskega goslarja«, in pred seboj bodete imeli pristne bolgarske hajduke. Hajduk Vasil Levski je žrtvoval svoje življenje za svobodo domovine. Dramil je Bolgare, da se otreso turškega ižesa, in je izdahnil svojo junaško dušo na turških vešalih dne 6. februarja leta 1873. v Sofiji. To je torej junak iz naše dobe. V sliki »Tabor v Oborišču« opisuje nam pesnik, kako so se l. 1876. zbirali bolgarski sokoli v balkanskih gozdovih in ondi svečano sklenili, da hočejo maščevati Levskega, diakona junaka. Tu vidimo, kako žive hajduki v gozdovih. Ahmed paša je prišel z mnogobrojno četo v Batak in je dal poklati vse vaščane. Tu zopet vidimo, kako je umirala raja za vero in svobodo. Raje ni branil nihče; morala se je braniti sama, ker

». . . . . krik robóv
ne sega nikdar do bogóv.«

Ali prišla je pomoč od carja osvoboditelja in vsaj del bolgarske raje je otresel stoletne okove.

Tako so hajduki pripravljali delo osvobojenja. Hajduki so torej vstaši in nekaj posebnega. Nikoder po širnem svetu ne nahajamo kaj enakega. Italijani imajo slovito maffijo, Nemci znamenite razbojnike, vsi narodi imajo morilce in pretepače, a hajduke imajo nekateri slovanski rodovi, namreč tisti, to že sedaj poudarjamo, kateri so največ trpeli.

Zadnji čas se je mnogo pisalo o gospici Jeleni Stone. Stone je misijonarka, doma iz Severne Amerike, živi v Carjigradu ali bog-

vedi kje, dobiva mnogo denarja od svojih rojakov in se trudi poevangeliti Macedonijo. Do zdaj je osnovala v Macedoniji in na Bolgarskem 35 evangelskih šol. Njeno delovanje je torej naperjeno proti pravoslavju v prvi vrsti. Ali je to nedolžna, opravičena ali celo sveta stvar? Sodite in mislite, kakor hočete, gospica Stone ima svoje namene, a Macedonija ne potrebuje njene misije. Ko je lani bila na potu v Macedonijo, počakali so jo, kakor so poročali nemški listi, neki »razbojniki«, njim na čelu poglavar Boris Sarafov, odveli so jo v gore, visoko v bolgarske gore, kjer jih ni mogel nihče najti. V njenem spremstvu je bila mlada in krasna pastorka Cilka, ki je v onih gorah po zimi povila krasnega dečka. Obema se je dobro godilo, pogrešali nista ničesar, niti finih jedil, niti izborne pijače, samo v gorah sta morali ostati. Ves svet, zlasti Nemci so vpili, da so Stono odveli »razbojniki«, in nemški listi so peli tenor, a pripevali so jim tudi nekateri slovanski časnikarji. Američanci so nabrali baje 300.000 frankov, denar so izročili »razbojnikom« in so tako odkupili obe dami. Ves svet si je oddahnil, a nam se je baje prihranila sramota, da niso slovanski razbojniki zakrivili umorstva. V Srbiji in na Bolgarskem se je dogodilo kaj takega že često, samo to je, da se do zdaj še nikdar ni zahtevala tolika odkupnina. Ta epizoda američanske misijonarke je res samo epizoda in za Macedonijo postranska stvar. Vstaši potrebujejo za vstajo denarja, da si nabavijo pušk in smodnika. Po čemer je koprnela Srbija in Bolgarija, po tem hrepeni Macedonija. V Macedoniji nekaj vre in kipi, ker Turčija noče ničesar vedeti o 23. členu berlinske pogodbe. Zbirajo se baje »bande«, »Neue freie Presse« piše o slovanskih razbojnikih: »sie üben sich untereinander im Gurgelabschneiden«. Mi pa vemo, da slovanska raja grabi za puške in nože, da se bori za vero in svobodo in da si hoče izvojevati zlato svobodo tudi — Macedonija.

Dasi spadajo Slovenci k jugoslovanski skupini, vendar ni bilo med nami in med Srbi, Hrvati in Bolgari skupne državne zveze. Pri Srbih in Hrvatih se je mnogokaj ohranilo, o čemer v Slovencih danes ni niti sledu. Pomislimo samo na pobratimstvo in kumstvo, na to obiteljsko napravo, katere ne nahajamo pri drugih narodih. Tudi naši predniki so živeli v borbi s krutimi sovražniki, ali posebnega sovražnika so imeli naši bratje preko Save. Onostran Save, na Balkanu, so se vršili velevažni dogodki, katerih se nismo udeleževali. Od Carjigrada se je zaganjala turška sila preko Balkana proti srcu Evrope in je na tem potu treščila ob Bolgare, Srbe in Hrvate. Ti južni Slovani so odbijali stoletja in stoletja turške navale s toliko

močjo, da se Turčinova nakana, podjarmiti ves krščanski svet, ni uresničila. In tako se je Turčin moral zadovoljiti s tem, da je razrušil slavno bolgarsko in srbsko carstvo in da si je podjarmil še one sosednje pokrajine, v katerih so bivali Slovani. Na to stran Save so bili Slovenci, kateri so odbijali germanski naval. Ko so padli panonski Slovenci, prišli smo mi na vrsto. Bili smo torej neprenehoma v sovražnih kleščah, vedno napadani, tlačeni in preganjani. V teh stiskah in v narodni zdvojnosti so posegli balkanski narodi po samoobrambi, ker so dobro vedeli, da jim ne bode nihče pomagal, ako si ne bodo pomagali sami. Mnogo njih je priseglo, da hočejo braniti svoj rod ter si s krvjo izvojevati izgubljeno svobodo. Osnovali so si posebno društvo, to je, oborožili so se s puškami, samokresi in noži, zapustili so dom in šli so v visoke gore. Postali so hajduki. Lahko si mislimo, kako silen je moral biti pritisk, da so Slovani, ki so bili od pamtiveka miroljuben narod in ki so najrajši v miru živeli, zgrabili za puške. V stiskah so se naučili nositi in rabiti orožje in še danes si ne moreš balkanskega Slovana drugače predstavljati kakor človeka, kateri ima ob svojem pasu cel arsenal. Drugi Slovani, tudi mi Slovenci, so nosili ob pasu pipo in tobak. Srb, Hrvat in Bolgar je to potreboval. Turki so odvajali v Štambul lepa dekleta, onečaščevali so slovanske domove, nalagali so raji neznosne davke, a za narod niso storili ničesar. Koliko nesreče so napravili, tega ni moči popisati. Narodu ni preostalo nič drugega, ali se vdati ali pa se upreti. Izbrali so si zadnje sredstvo. Brat je prisegel, da bode maščeval sestro, katero je onečastil Turek, in ako on pred svojo smrtjo ni mogel izvršiti maščevanja, prevzel je maščevanje mlajši brat ali kak prijatelj.

O hajdukih tudi naše širše občinstvo nima pravih pojmov. Neslovanski svet, osobito Nemci pa sploh nočejo imeti pravih pojmov o slovanskih hajdukih. Evropski zapad ni nikdar imel hajdukov, kako bi si torej mogel predstavljati, da je hajduk in hajduštvo nekaj idealnega! Emil Franzos je slikal maloruske hajduke ali, kakor jih tam imenujejo, hajdamake kot navadne pretepače. Še danes se z nejevoljo spominjam, kako je po »Neue freie Presse« smešil in tendencijozno pisal o Slovanih. Rosen je bil nekoliko pravičnejši, in Hellwald misli, da so hajduki vendar boljši, nego so jih opisavali njegovi rojaki. Ako nimajo pravih pojmov pisatelji, ali čemo in ali moremo zahtevati, da bi takozvana dnevna književnost mogla soditi o tej stvari nepristranski? Nemški listi so pisali in pišejo, da so hajduki navadni pretepači, ki kradó in moré, kamor prihajajo. Vsi

narodi na svetu so imeli razbojnike, in zato mislijo Nemci, da hajduki niso nič boljši od nemških razbojnikov. Naše občinstvo, katero to čita, misli in veruje, da so hajduki res taki, kakor nam jih slikajo Nemci, namreč da so naši hajduki navadni razbojniki, Strassenräuber, Gurgelabschneider i. t. d.

Beseda sama »hajduk« je tujka. Hajdu, množina hajduk, haiduco, hajducns je madjarska beseda. Hajduki so se nekdaj zvali na Ogrskem pastirji. Pozneje so bili hajduki vojaki, pešci, katere si je lahko vsak najel za denar. Sedmograjski knez Bocskay je podelil leta 1605. hajdukom plemstvo, ker so ga v vojski krepko podpirali. Ti madjarski hajduki niso nekaj časa plačevali davka in so celo imeli posebne predpravice. Pozneje so z besedo hajduk oznamenovali sodne sluge. Beseda je torej madjarska, a pomen, stvar je slovanska.

Kdo in kakšni so bili hajduki in kateri Slovani so imeli hajduke? Kakšni so bili, o tem nas obveščuje narodna pesem, katera je proslavila znamenite hajduke. Vuk je gotovo dobro poznal svoje rojake in on nam opisuje hajduke take, kakršni so res bili. Tudi Martić je poznal hajduke, kateri so se borili proti Turčinu v naši dobi do okupacije Bosne in Hercegovine. On nam opisuje hajduke istinito. Tudi Botev je sin našega časa. Le-tem je verovati, ker le-ti govore istino.

Narod misli in poje v pesmih, da so hajduki postali od turškega nasilja in nepravde. Hajduštvo torej ni starejše, nego je gospostvo Turkov na Balkanu. Tudi beseda hajduk, katero smo si izposodili od Madjarov, potrjuje naše mnenje. Gotovo v predkrščanski dobi ni bilo hajdukov in ni jih bilo do turške vlade. Šele s turško vlado so se porodili hajduki. Ker je turška vlada, kakor nam priča zgodovina, bila zelo nasilna, ki je bila Turkom kolikor toliko pravična, a ubogo rajo je zatirala, kolikor se je le dalo, bilo je naravno, da se je raja začela upirati vsaki preveliki nepravdi. V mestih in vaseh ni se smela raja niti ganiti. Tudi so skrbeli turški paše in age za mir in red. Raja pa tudi ne bi imela nobenega uspeha, ako bi se v mestih upirala. Zato so posamični možje bežali v gore, v prastare gozdove, tu so se skrivali pred Turki in tu so prežali na Turke. Tako so preganjali Turke, ubijali jih in so s tem upali doseči, da preženo Turke iz dežele in da se jih osvobode. Hajduki so se torej borili za svobodo svojega naroda, ker jim je bilo samo do tega, da se otresó neznosnega turškega jarma. Ker pa so se hajduki borili za skupno stvar, a ne za kake osebne koristi, ljubil jih je narod in spoštoval, a narodna pesem jih je proslavljala kot narodne mučenike,

kateri so žrtvovali svoje dragoceno življenje za vero in svobodo. Vse hajduštvo ima naroden značaj. Hajduki so narodni osvoboditelji, kateri so največ pripomogli, da turška vlada ni še huje pustošila krščanskih dežel, in kateri so edini izposlovali, da je južnim Slovanom napočil pred kratkim časom dan svobode.

Svobodni narodi niso imeli hajdukov. Pri svobodnih narodih ni povoda k temu. Le zatiranec, kateri vidi, da se mu nalašč krivica godi in da je po nedolžnem teptan, čuti to krivico in mora se upreti. Trinoštvo poraja požrtvovalne junake. Kakor so bili Slovani razcepljeni, tako so imeli različno usodo. Velikorusi in Poljaki niso imeli nikdar hajdukov. Obema se je še dosti dobro godilo. Vedno silno tlačeni in preganjani so bili Malorusi in Jugoslovani, zlasti Bolgari, Srbi in Hrvati. In ravno ti zatirani Slovani, ta balkanska raja nam je podala dokaze, kaka viteška dela so se porodila iz samoobrambe. Stoletja in stoletja so stali Srbi in Bolgari na braniku, njih najboljši, najčilejši sinovi so se odrekli svetu in življenju, živeli so po gorah in hajdukovali in so vedeli, da so že pripravljeni koli, na katere jih bodo nataknili Turki. Čim večja je bila mržnja do sovražnika zatiralca, tem večja in silnejša je bila ljubezen do rodu in vere. Še v početku XIX. stoletja je cvelo hajduštvo v Srbiji. Vuk je videl slavne hajduke, a starina Martić proslavlja v svojih pesmih hajduke, kateri so živeli do okupacije Bosne in Hercegovine. Danes, ko so se osvobodili Srbi in Bolgari, a v Bosni in Hercegovini se vlada po zakonu, ni več hajdukov v teh pokrajinah, samo v Macedoniji še nekaj kipi.

Število hajdukov je merilo turškega nasilstva (zuluma) in nepravde. Kolikor je bila turška vlada boljša in človečnejša, to je i hajdukov bilo manj; a kolikor je bila nepravičnejša, to jih je bilo več. V početku turške vlade, to je takrat, ko so zavladali Turki v Srbiji, so šli v hajduke najodličnejši sinovi naroda, torej prva gospoda. Premena v sistemu je bila prevelika in preobčutna, in zato je bil tudi upor silnejši in obsežnejši. To so bili vitezi naroda, ki so se prvi uprli in prvi šli v gore. Narod jih je spoštoval brezmejno in jim želel uspeha in sreče. Branili so siromake in so bili pravični narodni sodniki. Ako je kdo napadel siromaka in ga celo oropal, maščeval ga je hajduk. Hajduki so se pobijali po gorah in ondi prežali stalno na Turke. Bili so nemesis, katera se je pojavljala zdaj tu, zdaj tam, a vselej maščevala turško nepravdo. In zato so se jih bali Turki. Ne izza grma, naravnost in odkrito je zagrabil hajduk svoj plen. V stari dobi so najraje pričakovali Turke, kadar so nosili

pobrane davke v Carjigrad. Hajduk potrebuje denar za smodnik. Srce ga je bolelo, ko je moral gledati, kako so celi zaboji denarja romali v Carjigrad. Hajduk je spoštoval zakon in vero; ni nikdar ubijal človeka, kateri mu ni ničesar storil. Spoštoval je tujo lastnino in je živel samo, da se maščuje na Turkih, kateri so rajo teptali in odirali vprav po turški.

Hajduki žive v skupinah, kakor tudi se bore za skupno stvar. Četudi sta samo dva hajduka, vendar se ve, kateri od njiju je harambaša ali starejšina. Starejšina je poglavar hajduški družbi, on poveljuje in skrbi, da posamični člani ne krše hajduškega običaja. Večja skupina ima barjaktarja ali zastavonošo. Hajduk se razločuje od svojih drugih rojakov tudi po noši. Imeli so vedno posebno obleko, na glavi fese ali svilnate kape, a nosili so krasno orožje, dolgo puško, imenovano diljko, po dve mali puški in velik nož.

Naravno je, da so hajduki živeli po gorah in se skrivali v gozdovih, v katerih ni živela nobena druga živa duša. Po ravninah niso nahajali zavetišča pred turškimi agami in kapetani, in zato je moral vsak hajduk v goro. Odtod so hodili posamični ali pa v oddelkih na razne kraje, kjer so slutili, da srečajo onega Turka, na katerem so se mislili maščevati. Po gorah ni bilo živeža in si ga tudi niso utegnili iskati, ker so ves božji dan prežali na Turke. Tu je le izvirala izpod skale hladna vodica, s katero so si gasili žejo; tu je pod stare jele vejami bilo le sence, da si je odpočival utrujeni hajduk. O kritičnih časih so prenočevali v gori, sicer pa so hodili prenočevat k svojim prijateljem v bližnje vasi. Pozno zvečer so torej prihajali k jatakom v vas. Jataki so bili njih prijatelji, utajevalci. K njim so hodili na večerjo. Pri jataku so se navečerjali, a jatak jim je dajal tudi za drugi dan hrane, katero so nosili v torbah. Dogajalo se je tudi, da je jatak sam nosil hrano v gozd. Tako so hajduki živeli od zgodnje pomladi do zime. Kadar se je približevala zima, jemali so hajduki slovo od svojih gor in so odhajali vsak k svojemu prijatelju »na zimovnik«, ali poprej so se še dogovorili, kdaj spomladi in kje se zopet snidejo. Na zimovniku so ležali ves dan po kleteh, a po noči so se jim pridružili še ostali domači ljudje ter so ž njimi prepevali »uz gusle« junaške pesmi o kraljeviču Marku, o slavnih junakih in hajdukih, kateri so jim bili vzor življenja in poštenja. Mnogi so preoblečeni v navadno obleko služili za hlapce. Tako so prezimovali v obiteljskem krogu. Ni še prav skopnel sneg po ravninah, in trebalo je jemati slovo od jataka in od drugih prijateljev. Po zimi so torej Turki imeli mir. Zbirali so se ob določenem

času in na določenem kraju, in ako katerega hajduka ni bilo, šli so ga iskat. Uveriti so se morali, ali je umrl ali pa če ga je kdo umoril. Kdor je umoril hajduka, na tem so se osvetili. Minolo je tudi često petdeset let, da so izvršili osveto. Kadar se je hajduk naveličal hajdukovanja ali da ga je trla starost, povrnil se je domov. Živel je spet kakor poprej, a nihče mu ni očital hajdukovanja. Ker se je odvadil od poljskega dela, ni bil hajduk za težaka, ampak postal je pandur. Samo knez ni mogel biti, kdor je bil hajduk.

Z besedo raja, krščanska raja, označujemo krščanske podložnike polumeseca. Vse Bolgare, malone vse Srbe in dokaj Hrvatov je podjarmil polumesec. Zgodovina te slovanske raje je zgodovina trpljenja in mučeništva. Turški vladi je bilo samo do tega, da izsesava te narode. Koder je Turek bival in gospodoval, tam ni ostavil ni sledu o kulturi in blagostanju. O tem nam govore Bolgarija, Macedonija, Srbija, Bosna in Hercegovina. Turek po teh deželah ni sejal kulture, ni pospeševal gospodarstva, tako da je še danes narod na nizki stopinji kulture v evropskem zmislu besede. Še pred okupacijo so bila v Bosni z železom okovana kola nepoznana. Kaj je torej oduševljavalo rajo, da se je dvignila na noge? Dvignila jo je slavna preteklost, srečni časi bolgarskega in srbskega carstva; ona doba, katero opeva velekrasna in smem reči najlepša narodna pesem. Ta pesem je porodila hajduka. Narod ni pozabil poraza na Kosovem polju. Vstali so možje, kateri so prisegli, da ne jenjajo, dokler ne preženo zadnjega Turka iz dežele. Vstali so možje, kateri so od mladosti do smrti hajdukovali, to je osvobajali rajo. Hajduki so torej branitelji pravde, zaščitniki narodne svobode; oni so glasniki, kateri so povsod in zmerom oznanjali, da se raja ne more osvoboditi drugače, nego da pobije vse Turke v deželi. Ako bi ne bilo hajdukov, še danes bi stokala raja pod težkim turškim jarmom. Kakor so hajduki osvobodili ali vsaj bili provzročitelji osvoboje v Srbiji, tako bodo hajduki izvojevali svobodo v Macedoniji.

Turška vlada ni imela druge brige, nego da je pobirala davek. Drugo brigo so ji zadajali hajduki. Zato je preganjala, lovila in morila hajduke. V Srbiji je bil v vsaki knežini (knez je bil poglavar knežine enega okoliša) po en turški buljubaša s panduri. Ta buljubaša ali četovodja je lovil hajduke. Bil je imeniten gospod ta buljubaša, in ako je zaukazal, da mu je morala tudi raja pomagati, pa je morala pomagati. Večkrat je tak buljubaša zbral celo trumo naroda in je šel iskat hajdukov. Raja je sicer, ako je le mogla, skrivala hajduke in jih ni izdajala. Kri ni voda. Turki so hajduke

nabijali »na kolac«. Kdo ve in kdo bi mogel izračunati, koliko je raje izdihnilo dušo na kolcu? Navadno so Turki vprašali ujetega hajduka, ali se hoče poturčiti. Kateri hajduk je izjavil, da se hoče poturčiti, to je postati poturica, njemu so oprostili in ga niso nabili na kol. Turkom je bil namen raznaroditi slovanski jug. Ali hajduki so bili verni svoji veri in so smatrali za največjo sramoto, ako se je Srbin poturčil. V takem trenotku, ko je bilo voliti smrt ali turško vero, bil je hajduk pravi junak, opsoval in proklel je Muhameda, govoreč: »Pa zar poslije ne ću umrijeti?« Tako je umirala raja vselej za svobodo in vero; raje je umirala, nego se vdajala Turčinu. Hajduki se sami smatrajo za velike junake. Kadar Turki vodijo hajduka h kolcu, tedaj si hajduk zapoje iz vsega grla in kaže s tem, da mu ni do življenja in da rad umira »za krst časni i svobodu zlatnu«.

Hajduki so živeli po svoji veri in navadi. Postili so se in Boga molili. V Oboriščču, v krasnem balkanskem gozdu, je čatil pop mašo mnogobrojnim hajdukom. Krivice niso delali nikomur; preganjali so samo Turke. Tako nam tudi Grga Martić opisuje svoje hajduke. Kiko in Zelić sta se postila in Boga molila, živela sta ob suhem kruhu in pila vodo iz studenca. Spala sta na trati, v gozdu, a puška jima je bila edina drugarica. Vsak hajduk je bil poštenjak od nog do glave. Zato je bila za hajduka največja sramota, ako mu je kdo rekel, da je pržibaba. Pržibaba je namreč človek, kateri stare babe prži, to je praži, z žarečimi verigami žge.

Vsi hajduki so se borili »za krst časni i slobodu zlatnu«. To jim je bil ideal življenja in delovanja. Turčin je preganjal krst in jemal svobodo krščanskim narodom. Krst pomenja križ pri pravoslavnih. Rimokatoliki pravijo križ. Raja se je torej borila za vero in svobodo. To velja za vso dobo do osvobojenja, in zato to geslo ni puhlica, ampak to je zgodovinska istina. Hajduki so torej bili viteški branitelji vere in neustrašeni zaščitniki svobode. Bili so stalna vstaja, katera je trajala dotle, dokler je trajalo turško gospostvo. Danes je svobodna Srbija, neodvisna je Bolgarija, a v Bosni in Hercegovini se vlada po zakonu. V teh pokrajinah so torej hajduki odložili orožje. Umaknil se je Turčin, ki je pustošil slovanske pokrajine, ki si je prisvajal tod vse pravice. Zapustili so tudi hajduki gore in gozdove ter se vrnili v obiteljske kroge. Visoke gore in goste šume so zopet tihe. V njih še biva samo gorska vila, ki je hajduku kazala pota in ga vodila k studencu ter mu bila verna posestrima. Ona je zopet sama in sameva. Narod se spominja v pesmih svojih hajdukov ter

proslavlja njih slavna dela. Zadnji spev narodne junaške pesmi se je s tem dovršil in zaključil v večjem delu slovanskega juga.

Tesno spojena s hajduštvom je osveta. Martić imenuje svoje hajduke osvetnike, to je maščevalce. Beseda sama je grozovita. Evropski zapad ne more nam tega oprostiti. Pravi, kaki barbari so bili že nekdaj ti južni Slovani, ker so imeli krvno osveto! Nekdaj, zlasti v srednjem veku, mnogokaj ni bilo v redu in opravičeno, kar je bilo združeno z babjeverstvom. Ali krvna osveta je bila popolnoma opravičena, bila je samoobramba. Uvaževati je treba nekdanje razmere, v katerih so živeli južni Slovani. Vpoštevati je treba, da na vsem jugu pod polumesecem ni bilo za rajo ni pravde ni zakona. Nobeden narod ni toliko pretrpel, ni toliko krvi prelil za svojo vero in svobodo in za čast svoje obitelji kakor raja slovanska, katera se je morala boriti in maščevati, ako ni hotela poginiti. Turčinu ni bila nikdar sveta slovanska obitelj, odvajal je lepa dekleta v Štambul. Slovanski robovi so zgodovinska istina. Raja se ni mogla pritožiti nikjer, ali je potem čudo, da je brat prisegel maščevati svojo sestro, katero je onečastil Turek? Ali ni opravičeno, da je pobratim maščeval pobratima, ker ni bilo pravde, h kateri bi se mogla zatekati raja. Edina pravda pa je bila, da je raja sama kaznovala svojega tlačitelja. Dokler bode ljubezen brata do brata in sestre, ljubezen pobratima do pobratima sveta naprava v narodu, dotle mora biti osveta opravičena, ako ni drugega sodnika, kateri bi po zakonu kaznoval nepravdo. Slovan ni nikdar ubijal, ni moril, ni požigal brez vzroka, a maščevati se je moral. S ponosom sme torej Martić imenovati svoje hajduke osvetnike, ker ti le so se maščevali radi turške nepravde in nasilstva. Ko je bila pregnana turška nepravda iz dežele in je zavladal red in zakon, iztrgal je tudi Slovan osveto iz svojega srca.

Iz gozda so ptice odplule . . .

Iz gozda so ptice odplule
črez daljno morjé,
in bori in hrasti rumeni
za njimi ihté.

In meni so sanje odplule,
a jaz ne vem kam,
in tesno mi zdaj je pri srcu,
ko sem sam, tako sam . . .

A. Gradnik.

Volja.

Drama v štirih dejanjih. Spisal Etbin Kristan.

(Dalje.)

Tretje dejanje.

Salon pri Mrkulinovih — kakor v prvem dejanju. Popoldne.

Grabar in Ljubica sedita pri mizi.

Grabar. To vse razumem.

Ljubica. Pst — ne tako glasno!!

Grabar (tiše). Vse pojmim. Mislil sem si takoj, da je kaj takega, saj poznam Slavca.

Ljubica. Ah — vi ga poznate? Le ne mislite tega!

Grabar. No, vendar mislim. Sedaj tudi razumem, zakaj je odpovedal svoj koncert.

Ljubica. Odpovedal?

Grabar. Da. Impresario si puli lase in kar nori, žurnalisti oblegajo Slavčevo stanovanje, da bi ga izpraševali, on pa ne sprejme nikogar. Pri kosilu je bil tako dobre volje, da so se vsi čudili. Dovtipi so mu kar plesali po jeziku. Pa kakšni dovtipi! Naenkrat pa je obmolknil. Kar hipoma, tako da so bili vsi presenečeni. Čez nekaj časa je vstal, izpil je čašo vina na dušek, rekel odločno: Jutri ne bom igral — pa je odšel v svojo sobo. Ljudje so se spogledavali, no — in sedaj je vse navzkriž.

Ljubica. Da, da, vse navzkriž. Ali to se mora popraviti! Ali mi hočete pomagati?

Grabar. Hočem, hočem, ali —

Ljubica. Kakšen ali?

Grabar. Hm, to je vse lepo, da mislite na svojo sestro in na Slavca. Ali drugi ljudje so menda tudi na svetu. Na primer mi dva. Kaj pa bode z nama?

Ljubica. Eh, to! Kaj sedaj mi dva!

Grabar. No, dopoldne sem bil zelo v nemilosti.

Ljubica. A, vedno tudi ne morem biti medena. Pa dobro. Pomagajte mi v tej stvari, pa bode tudi z nama vse dobro.

Grabar. Tako velja. Sedaj mi le povejte mojo nalogo.

Ljubica. To bodete takoj slišali. Vso stvar treba aranžirati, da gre vse kakor na traku. Jaz prevzamem vse, kar se tiče Marice, vi pa Slavca. Še danes brzojavim v Reko.

Grabar. V Reko? Po kaj?

Ljubica. To je za sedaj še moja stvar. Vi mi spravite še danes Slavca v hišo.

Grabar. Ta bode težka.

Ljubica. Težka ali ne težka — le glejte, da pride sem. Povejte mu, da se mu ne bode treba sestajati z nikomer kakor z menoj.

Grabar. Dejal mu bodem, kakor mi pravite. Ali garantirati vendar ne morem. Ne veste, kakšen je.

Ljubica. Saj ne vprašam tega. Ničesar drugega nočem, kakor da mi ga pripravite sem. Mislite obenem na sebe, ako vam je kaj ležeče na tem.

Grabar. Ljubica!

Ljubica. Ljubica gori, Ljubica doli — niti roke vam ne dam, dokler ne pride Slavec.

Grabar. Dobro. Storil bodem, kar mi je mogoče. (Vstane.)

Ljubica. Pa kmalu!

Grabar. Brez zavlačevanja. (Počasi odhaja. Ljubica ga spremlja do vrat. Tukaj ji da roko, ki jo ona prime.)

Ljubica. Ah! Kaj sem rekla!

Grabar. O, da mi ne daste roke? To ste le tako rekli. Tem hitreje izvršim svojo nalogo. (Odide.)

(Kratka pavza. Ljubica stopi na balkon in gleda na ulico. Kmalu pride)

Margerita. Kaj pa delaš? Kdo je bil tukaj? Grabar, ne? Česa pa išče vedno pri nas?

Ljubica (še na balkonu). Česa naj bi iskal? Ako smejo drugi zahajati v našo hišo, ne vem, zakaj on ne bi smel?

Margerita. Lep odgovor! Čuješ, Ljubica! Zdi se mi, da bi bilo v redu, ako bi kazala več spoštljivosti napram svoji materi.

Ljubica. Moja mati je mrtva.

Margerita. Tvoja mati sem sedaj jaz, pa zahtevam tisto spoštovanje, ki gre staršem.

Ljubica (stopi v sobo). Spoštujem te, kakor te morem.

Margerita. Predrzna si! Ali predolgo sem to trpela.

Ljubica. O, da. Vsi smo predolgo trpeli. In tega mora biti konec.

Margerita. Pravim ti, predrzna si.

Ljubica. Predolgo sem bila pohlevna, pa se ti sedaj zdi, da sem predrzna.

Margerita. O, ako ne bi bil oče bolehen —

Ljubica. Tedaj bi mu povedala, kakšna sem, kaj? Morda mu pa tudi ne bi povedala, ako bi bil povsem zdrav.

Margerita. Kaj...? To je že od sile. Ali morda celo misliš, da se te bojim?

Ljubica. Ničesar ne mislim, temuč vem, da me sovražiš, ker se me bojiš.

Margerita. Jaz — tebe? — A? — Tebe? — Jaz? — Ta bi bila lepa! — Jaz — da bi se bala tebe? Ali mi morda izvoliš povedati, zakaj?

Ljubica. To veš bolje nego jaz. A če ne bi bilo nič drugega, je dosti to, da me nisi mogla ukrotiti kakor Marice. Zakaj ti je pa toliko ležeče na tem, da bi Marica vzela Gospodarja? Saj veš, da ga ne ljubi.

Margerita. Oho! Kaj pa vprašuješ?

Ljubica. To je, kar me zanima. Čuj me! Na to vprašanje hočem, imeti odgovor, in dokler ga ne dobim, ne bodem mirovala.

Margerita. Kaj misliš?

Ljubica. Ničesar — in vse. Da Marica ne ljubi Gospodarja, vem. Da se ni slučajno seznanila ž njim, veš tudi ti. Ti si ga pripeljala v hišo. In še več. Marico siliš, naj ga vzame. Rafinirano, kakor si le mogla, si Maričino voljo popolnoma uničila. Ali pa vsaj misliš, da se ti je to posrečilo. Čemu je bilo tega treba?.. Ali ne verujem, da bi bila njena volja res ubita. Samo hipnotizovala si jo, a jaz jo bodem zopet zbudila.

Margerita. Česa se usojaš? Marica ve, da mi ne sme kljubovati.

Ljubica. Marica ne more misliti. Toda jaz bodem zlomila tisto moč, s katero si jo uklenila, in zopet bode svobodna.

Margerita. Marica ve, kaj sme in česa ne sme. Ti ne veš ničesar.

Ljubica. Ničesar?.. Meniš?.. O, morda več, nego misliš. In zato ti svetujem: Daj Marici svobodo in vse bode mirnim potom rešeno. Ako pa nočeš —

Margerita. Ako nočem —

Ljubica. Tedaj bodeš morala!

Margerita. Nečuveno! ... Kdo pa bi me prisilil?... Morda ti?.. S kakšnimi sredstvi neki?

Ljubica. A, kje pa je navada sovražniku naznanjati, s kakšnim orožjem ga hočemo napasti? Svoj arzenal naj ti pokažem in svoj bojni načrt naj ti razodenem? . . Pa kaj? Kaj bi ti pomagalo? Mojih sredstev se ne moreš poslužiti in mojega orožja ne moreš parirati. Med nama je boj — in ti si že slabejša.

Margerita (se prisiljeno smeje). Ha ha ha! Jaz slabejša? Od tebe slabejša, jaz?

Ljubica. Ti! — In morda si ravno tam najslabejša, kjer misliš, da imaš največjo moč.

Margerita. O, o!

Ljubica. Prav nič — o! Očitala sem ti, da siliš Marico v zakon z Gospodarjem. In ujela si se. Niti spomnila se nisi, da bi morala izpodbiti mojo trditev, temuč molče si priznala, da jemlješ sestri svobodo.

Margerita. Aj, kako juristovsko!

Ljubica (s posebnim poudarkom). Kaj pa tebi koristi, ako vzame Gospodarja?

Margerita (zmedena). Kaj vprašuješ? Kaj pa veš?

Ljubica. Vem . . .? Kaj bi vedela? . . Kaj te tako plaši, kar bi utegnila vedeti?

Margerita. Mene nič ne plaši. O, ničesar se ne bojim, tudi tvojih skrivnostnih besed ne . . . Sicer pa zavijaš. Nisem rekla, da silim Marico, temuč da Marica ve, da mora vzeti nadporočnika.

Ljubica. A, tako? — Tedaj jo pa vendar pusti, naj sama stori, kar sama ve, da mora storiti. Čemu pritiskaš?

Margerita. Nisem ti dolžna odgovarjati. Pazi nase, Ljubica! . . Zavesa je razgrnjena, najin boj je sedaj očiten. Prisilila si me, in zato bodem brezobzirna. O, moje energije in volje ne poznaš. Ena mora zmagati, druga podleči — tako si hotela. Dobro! Mojo odločnost boš spoznala.

Ljubica. O, Margerita, soproga mojega očeta — ko bi vedela, kako cenim vsako voljo! Bahaš se ž njo, a to bi bilo napram meni povsem nepotrebno, ako bi šlo samo — za tvojo voljo. Morda bi te odločno pobijala, a vendar spoštovala in celo občudovala, ako bi zastavljala voljo proti volji. Ali kako postopaš v istini? — Iz zasede, naravnost zavratno si najprvo podkopala in navidezno uničila drugo voljo, potem šele si nastopila s svojo energijo proti slabosti.

Margerita. Ne ljubi se mi, da bi se prepirala s teboj.

Ljubica. A! Ali meni se ljubi, preprečiti tvoje nakane.

Margerita. Pazi se!

Ljubica. Pazim se! Pazi se tudi ti! (Odide na levo.)

Margerita (nervozna — stopi k mizi, zamišljena postoji, naredi nekoliko korakov po sobi, postoji zopet. Potem sede na zofo).

Franjo (pride z desne, s klobukom na glavi).

Margerita (čuvši korake, se strese in dvigne glavo). A, ti si. (Franjo stopa molče po sobi in slači rokavice.) Kje si bil? (Franjo skomizgne.) Kaj delaš?

Franjo. Nič. Ustrelim se.

Margerita. Kaj govoriš?

Franjo. Čemu živeti? Kaj je življenje?

Margerita. Pritožuješ se? Ti?

Franjo. Jaz. Povej mi, kaj je življenje?

Margerita. Na kakšne misli si prišel danes?

Franjo. Nič danes. Tako je. Čaša je polna in ura poteka.

Margerita. Tvoja? — Tvoja?!

Franjo. Moja? .. Splošno govorim. Konec se bliža, družba se je preživela, človek nima nobene naloge več, človeštvo hira, umira. Kdor je pameten, pojde sam, dokler je čas.

Margerita. Tako daleč si dospel?

Franjo. Vsi pridejo tako daleč, hote ali nehote.

Margerita. Vsi?

Franjo. Vsi.

Margerita (vstane). Ni res! Ti si bolan. A kdor je zdrav, ne more tako misliti.

Franjo. Bolan je ves svet.

Margerita. Ni res! Domišljija! Molči, molči — jaz nočem biti bolna.

Franjo. Tudi ti si bolna.

Margerita. Ne govori tega! Jaz nočem biti bolna.

Franjo. Hočeš . . . nočeš . . . saj nimaš volje.

Margerita. Nimam?

Franjo. Nimaš. Morda si jo imela. Menda — ti. A tudi tvoja volja gine.

Margerita. Moja? -- O!

Franjo. Živela je, dokler je lahko druge sebi podvrgavala. Sedaj je konec.

Margerita. Motiš se.

Franjo. Resnico govorim. V naši hiši je volja umrla. Vsaka. Sedaj mora priti tvoja na vrsto, ker nima več hrane.

Margerita. O, še je ima. Še ena je močna in mi kljubuje.

Franjo. Ljubičina, misliš. A, te ne premagaš. Ona je izjema. Ako se sama ne ugonobi, tedaj ne vem — — ali ugonobi se.

Margerita. Kako to veš?

Franjo. Ker vse propada. To je usoda časa.

Margerita. Norost je! . . Ne, ne! Oh — na kakšne misli si me pripravil! Ali jaz nočem. Moja moč živi, čuješ! In hoče živeti. Jaz — jaz se ne ustrelim.

Franjo. Jaz tudi ne! To storiš ti še prej nego jaz.

Margerita. Kako mefistovsko govoriš! Pa zakaj bi jaz to storila?

Franjo. Tudi za samomor treba volje. Jaz je nimam, ti je imaš še trohico.

Margerita. Pojdi! Ostavi me. To so demonske misli.

Franjo. Čas jih opravičuje.

Margerita. Čas? . . Ne, ti sodiš čas po sebi.

Franjo. A ti si mi pomagala, da sem se naučil tako soditi.

Margerita. Kdaj? Kdaj?

Franjo. Takrat, ko si mi pomagala, ubijati svojo voljo. Ali se spominjaš, kako si pritrjevala mojim frazam, da je življenje iluzija, da smo samo igrača v rokah usode, da je največja modrost, prepustiti se valovom, da življenje ni vredno življenja? . . Takrat sem bil prepričan, da so to samo puhlice. Govoril sem kakor papiga. A ti si mi pritrjevala, dokler nisem začel verjeti. Plaval sem z valovi; pravzaprav niti plaval nisem. Pustil sem, da me je struja nesla, in tebi je bilo prav tako. Zakaj? — vprašam danes.

Margerita. Zakaj?

Franjo. Danes vem, zakaj. Vseokrog si hotela imeti lutke, da bi bila med njimi edini človek. Ha ha ha! Danes mi vemo, da smo lutke, ti si pa še vedno domišljaš, da si — individuum. A tudi ti ne vzplavaš proti struji. Meni je vseeno. Postal sem ravnodušen — s tvojo pomočjo. V tem sem srečen. Ali si — tudi ti — srečna?

Margerita. Franjo!

Franjo. No, nič, nič. Kdor hoče, pa ne more, ni srečen. Kdor je izbrisal pojma sreče in nesreče iz svojega slovarja, je srečen. Zbogom, Margerita — mati. (Odide na desno.)

Margerita (gleda srepo za njim. Ko je že odšel, stopi nekoliko korakov proti vratom, a nagloma obstane, dvigne roke ter jih zvija nad glavo. Potem stopi k divanu in omahne nanj).

Edvard (pride z desne). Bon jour, Margerita. Srečal sem Franja.

Margerita (plane pokoncu). A ti, si! To je dobro, to je dobro!

Edvard. Kaj pa ti je?

Margerita. O, nič ne vprašuj. Sedaj se morava zmeniti. Odločiti se mora.

Edvard. Kaj se mora odločiti?

Margerita. Najina bodočnost. Odtod morava proč.

Edvard. A, nervozna si. Kaj pa te je doletelo?

Margerita. Oh, kako si grozen v tej hladnosti! Kako naj govorim s teboj, ako niti malce ne poskušaš, da bi čutil z menoj!

Edvard. Ne očitaj mi tega! Saj veš, da je moj temperament mirnejši. Čutim pa vendar s teboj.

Margerita. Tedaj pojdi z menoj!

Edvard. Kam pa?

Margerita. Kam? Kam? Kamorkoli, v svet, na sever, na jug — le proč odtod.

Edvard. Ničesar ne razumem. Zakaj naj bi šla proč?

Margerita. Ker ne morem obstati tukaj.

Edvard. Razloži mi vsaj . . .

Margerita. Kaj bi razlagala? Ali me ljubiš?

Edvard. Margerita!

Margerita. Ali me ljubiš tako, kakor si mi nekdaj prisegal?

Edvard (pristopi ter jo na lahno objame okrog pasu). Margerita, veš, da te ljubim.

Margerita. Vroče, brezobzirno, kakor si mi prisegal? (Strastno se ga oklene.)

Ljubica (odpre vrata z leve in hoče vstopiti. Ko opazi Margerito in Edvarda, se zlekne in stopi nazaj. Vrata pripre).

Edvard. S celim srcem!

Margerita. Ali ti smem verjeti?

Edvard. Veš, da se ne lažem.

Margerita (odstopi korak in mu gleda ostro v oči). To bodem vedela, kadar mi odgovoriš, ali pojdeš z menoj.

Edvard. Vse storim, kar je potrebno. Ali zaupaj mi! Povej mi vendar, kaj se je zgodilo. Za Boga, toliko pač zaslužim. Pa sediva. Sem lahko kdo pride, pa ako naju vidi tako —

Margerita (sede na divan). Ah, kdo bi prišel! Pa naposled — naj pride, kdor hoče.

Edvard (sede na naslanjač). In sedaj mi razloži.

Margerita. Dobro. Iz hiše moram, ker mi tukaj ni več obstati. Moja moč v hiši je uničena.

Edvard. To mi je kakor uganka.

Margerita. Ljubica mi je napovedala boj.

Edvard (prestrašen). Ali ve? . .

Margerita. Ne, ne, tega menda ne ve. Kako naj bi vedela? Toda pravim ti, da mi je napovedala boj. In zmagala bode. Sedaj je ona zlomila mojo voljo; ako ne bežim, sem izgubljena.

Edvard. Ah, če ne ve ničesar!

Margerita. Kdo ji bode poslej branil izvedeti vse? Vzela mi je zaupanje v samo sebe in zato je močnejša. Tako močna je, a jaz tako slaba, da bi me utegnila prisiliti, da ji sama vse povem.

Edvard. Margerita!

Margerita. Tako je. Dokler sem čutila, da sem močnejša, sem dosegla, kar sem hotela. Kdor pa je močnejši od mene, stori iz mene še več, nego bi hotel. Beživa, Edvard, beživa!

Edvard. Draga, zdi se mi, da grozno pretiravaš. Nič ne vidim tako črnega. Danes si nervozna. Premisli hladno. Saj se ni nič zgodilo. Situacija je prav taka kakor včeraj. Čemu torej bežati?.. Kaj naj počneva v tujini? Brez premoženja, brez dohodkov . . .

Margerita. V tej uri moreš tako preudarjati? Računati?

Edvard. Margerita, bodi pametna!

Margerita. Pametna? . . Ah, ti me ne ljubiš! Goljufal si me.

Edvard. Ne govori tako! Tega ne zaslužim.

Margerita. Ha ha ha! Celo življenje je stesnjeno v eno samo točko, tako majhno, kakor glava igle . . . ena beseda pomeni življenje ali pa smrt. Ti pa računaš in modruješ!

Edvard. Umiri se, Margerita! Razburjena si. Dobro, na vse sem pripravljen, ako mora biti. Ali ne prenagliva se. Tudi ti ne smeš ničesar storiti brez preudarka. Daj mi časa do jutri. Tedaj se končno pomeniva. Ali eno mi veruj: zvest ti ostanem, naj se zgodi karkoli!

Margerita. Do jutri . . . Oh, vsaka minuta mi je večnost, pa naj čakam do jutri . . . Ali dobro. Do jutri. (Edvard vstane. Trenotek vlada tišina. Potem ona vstane, zelo razburjena pristopi in ga strastno objame.) Reši me, reši me! Odpelji me, da postanem zopet, kar sem bila.

Edvard. Margerita! Če kdo pride!

Margerita (ga izpusti). Da, da, če kdo pride! Še vedno znaš misliti. Kaj razumete vsi skupaj, kaj je strast!

Edvard. Ah, to je pretirano. Toliko razuma si mora človek v vsakem položaju ohraniti. Ugodno menda ne bi bilo, ako bi naju tvoj soprog presenetil.

Margerita (se strese). Moj soprog! (Strastno.) Ali ti satan narekuje? Čemu me spominjaš soproga? Hočeš mi li pokazati, kako

sem pokvarjena? . . A kaj mi mar?! Ali naj poginem, ker imam bolehavega moža, ki bo morda plakal, kadar odidem?

Edvard. Ničesar ti nisem očital.

Margerita (kakor bi ne slišala). Kaj mi hoče vaša morala? Koliko je vredna, če ubija? Oživljati pa ne zna . . . Jaz sem jaz, zame se vrti ves svet okrog mene. Naj žive drugi, kakor znajo. Jaz živim za svojo srečo.

Edvard. Kako si razburjena! Sedaj skačeš s predmeta na predmet.

Margerita. Ali se ti zdi? . . Ha ha ha! . . Ne, ne, tudi ti me ne razumeš. Ah, da bi me vsaj ljubil!

Edvard. Margerita!

Margerita. Da, da, meni treba človeka, ki bi me razumeval in ljubil. A oboje vkup je nemogoče. Oh, ako bi vsaj vedela, da me ljubiš!

Edvard. To je greh. Kako moreš dvomiti?

Margerita. Pojdi domov, pojdi! Jutri bodem vedela, ali me ljubiš. Da hočeš razmišljati, je slabo znamenje. Ljubezen ne sme znati misliti in brezobzirna mora biti. Pojdi domov, pojdi! Razmišljaj, kolikor hočeš, ako le v odločilnem trenotku ljubezen misli premaga.

Edvard (ji da roko). Na svidenje, Margerita!

Margerita. Jutri. (Edvard odide.)

(Margerita stoji kratek čas razmišljena sredi sobe, potem sede počasi na zofo, vzame z mize knjigo in jo prelistava, ne da bi kaj čitala. Kmalu prideta Julka in Marica; ž njima se vrne Edvard.)

Edvard. Tukaj sem zopet. Na stopnicah sem srečal gospodični.

Marica. In gospod nadporočnik je bil tako galanten, da naju je takoj spremil.

Julka. To je menda navada, da spremlja ženin nevesto.

Marica. O, ta navada se je menda preživela.

Julka. Tako? — Tem bolje. (Ljubica pride z leve.)

Edvard. Zakaj bolje, gospodična? (Vsi posedejo.)

Julka. Nič, nič. Zanima me, ker sem tudi nevesta.

Ljubica. Ti?

Julka. Da.

Ljubica. Ah! To je pa čudovito. Kako pa se je to zgodilo? Tako nagloma?

Julka. Marsikaj se zgodi nagloma.

Ljubica. O da. Ali kdo pa je tvoj ženin? To menda ni več tajnost?

Julka. Nikakršna tajnost. Lastrinija vzamem.

Marica. Kaj praviš?

Ljubica. Lastrinija? Ali je mogoče?

Edvard. E — Lastrini — ali ni to tisti stari bankir?

Ljubica. Ali kako je to mogoče?

Julka. Ah, kaj se čudite? Meni je vseeno. Miru si želim, to, to je vse. In pri Lastriniju ga bodem imela.

Margerita. Gospodična, motite se. Mir ni sreča.

Julka. O, je, je. Kako hrepenim po miru! Kar si želim iz dna srca, naj bi ne bila sreča zame?

Margerita. Ali veste, da si vaše srce ne želi ničesar bolj vroče nego miru?

Julka (zmedena). Ali vem? — Če bi si kaj drugega želela, bi pač morala vedeti.

Margerita. O ne. Človek ne ve vselej, kaj se godi v njem.

Marica. O — mir! To je res menda sreča.

Ljubica (odločno). Ne! — Le Franja še manjka, da bi vam pritrjeval. Jaz pa vam oporekam vsem skupaj, in samo materi dam prav.

Margerita (ironično). To je nekaj novega.

Ljubica. Tako je. Kaj je mir? — Smrt! — Kdor je mrtev, ima res mir. A kdor pravi, da je to sreča, tisti je lažnivec, hinavec, sofist — kaj vem! Mene ne preslepe take fraze. Kdor hoče biti srečen, mora vedeti, da je srečen — torej mora živeti.

Margerita (napol zase). Živeti!

Ljubica. Da, živeti! (S poudarkom.) In bojevati se za svojo srečo, če treba.

Julka. Ah, to je vse lepo in modro. A jaz sem utrujena, meni treba miru.

Ljubica. A tam, kjer ga iščeš, ga ne najdeš.

Marica. Za Boga, govorite kaj drugega!

Ljubica. Prav. Govorimo kaj drugega!

Ivan (pride z desne). O, vsi skupaj! To je lepo.

Marica. Hvala Bogu, da si prišel, oče.

Ivan. Kaj pa je?

Marica. O, nič ni. Samo da vsi filozofirajo, in to človeka kar boli po vseh kosteh.

Ivan. Da le ni nič drugega! No, pa se pogovorimo kaj, kar ne boli. Dajte samo, da sedem. (Sede na zofo.) To so stare kosti, ki potrebujejo vedno počitka.

Ljubica. Papa, jutri je nedelja. Pojdimo kam! Na primer v tisto novo kopališče.

Ivan. Pojdimo, pojdimo! Saj se lahko peljem s parnikom. Pravijo, da je jako lepo tam zunaj.

Ljubica. Pa gremo vsi.

Ivan. Vsi, vsi, kajpada. — Lahko še koga povabite.

Edvard (vstane). Oprostite, gospoda, priporočiti se moram. Služba me kliče.

Julka. Tudi jaz grem.

Ivan. Ej, torej se nam razbije vsa družba?

Margerita. Mene pa še čaka delo.

(Vsi vstanejo. Julka in Edvard se poslovita in odideta na desno, Marica pa na levo. Tudi Margerita se pripravlja na odhod.)

Ljubica. Papa, ti ostaneš še trenotek, kaj ne? Rada bi te nekaj vprašala.

(Margerita, ki je že hotela oditi, sedaj postoji.)

Ivan. Govori, dete, govori!

Ljubica. Nič posebnega ni. Le tako. Veš, papa, rada bi te vprašala, kaj sodiš o ljubezni in o zakonu.

Ivan (se smehlja). Kaj? Kaj? O, pa ne, da bi moja Ljubica —

Ljubica (hitro). Ne, ne, papa. Samo teoretično vprašam. Ako se imata dva rada, prav zelo rada, pa bi bila gotovo zelo srečna, ako bi se vzela — ali bi bilo prav, da bi jima kdo branil, na primer starši?

Ivan. Dete, dete, kdo pa je dejal, da bi ti branil, ako —

Ljubica. Ali, papa, saj ne govorim o sebi!

Ivan. Kako pa naj ti odgovorim, ako ne poznam razmer?

Ljubica. Kaj ni dovolj, da ti pravim: Prav zelo rada se imata in srečna bi bila?

Ivan. Pa zakaj bi jima tedaj starši branili?

Ljubica. Tega ne vem. Povej mi samo, ali bi bilo prav, braniti jima, da bi se vzela?

Ivan. Ne, ne, Ljubica, jaz ti — a tako, ti vprašuješ samo teoretično. No, nikomur bi jaz ne branil sreče.

Margerita (vzklikne nehote). Nikomur!

Ivan. Ne, ne, nikomur! — Ali si hotela še kaj vprašati?

Ljubica. Ničesar več, papa. Hvala ti!

Ivan (Margeriti). Pojdiva! Tudi mene čaka še delo. (Odide z Margerito na levo.)

Ljubica (postoji trenotek, potem pohiti k oknu in gleda na ulico črez nekaj časa pride z desne služkinja).

Služkinja. Gospodična!

Ljubica. A — kaj pa je?

Služkinja. Zunaj čaka neki gospod. Vprašal je, ali je gospodična sama.

Ljubica. A, Slavec!

Služkinja. Da, tako se imenuje.

Ljubica. Pokličite ga!

Služkinja (odide).

Slavec (vstopi). Gospodična, prizanesite bolnemu človeku, ki je preveč potrt, da bi ta hip vedel, kaj zahteva etiketa.

Ljubica Ah, pustiva etiketo, gospod Slavec! Saj imava važnejših reči. — A vi ste bolni?

Slavec. Naj vas to ne vznemirja; moja bolezen je neumna. Vse je v tem, da ne vem, kaj delam, in tako tudi ne vem, kako je mogoče, da sem prišel sem.

Ljubica. O, da bi vedeli, kako sem vam hvaležna, da ste prišli!

Slavec. Ne bodite hvaležni, gospodična. Na svetu ni stvari, ki bi bila vredna hvaležnosti.

Ljubica. Gospod Slavec, razumem vašo bol, a ne verujem, da govori sedaj vaše pravo čuvstvo.

Slavec. Ah, pravo čuvstvo!.. Da, da, bolje je, molčati. Čemu naj bi vam razdiral zlate gradove, predno se sami razrušijo?

Ljubica. Brez ovinkov, gospod Slavec — rada bi se pogovorila z vami o važni zadevi. (Ponudi mu prostor.) Moja uboga sestra trpi —

Slavec. Trpi! Aj?

Ljubica. Da, trpi. Verujte mi. Nihče ne more te stvari tako pojmiti kakor jaz. Tudi vi trpite, a olajšanje imate, ker mislite, da je Marica kriva.

Slavec. A to olajšanje mi hočete vzeti?

Ljubica. Rešiti hočem svojo sestro in zato potrebujem vaše pomoči.

Slavec. To je skrivnostno.

Ljubica. Res da je. Precej mistično. Maričino voljo je zasužnila druga volja, in uboga sestra ne bode srečna, dokler se ne zgodi kaj, kar bi ji povrnilo voljo.

Slavec. A jaz naj bi — —?

Ljubica. Vi mi bodete pomagali. Vem, da mi bodete pomagali, kadar spoznate, da vam je to dolžnost.

Slavec. Dolžnost? — Gospodična, to je res misteriozno.

Ljubica. Gospod Slavec, ali veste, da ste oče?

Slavec. Oče? Jaz? Jaz?

Ljubica. Vi, gospod Slavec. Verujete li, da imate dolžnost delovati, ne pa resignirati?

Slavec. A kako, da mi ni nihče povedal? Marica —

Ljubica. Marici treba obuditi voljo.

Slavec. Poznate li sredstvo?

Ljubica. Mislim — in upam.

Slavec. Pa moja pomoč bi bila koristna?

Ljubica. Na njo upam.

Slavec. Na razpolago sem vam.

Ljubica. Prosim vas, spremite me! Na izprehodu se pogovoriva. (Stopi v prednjo sobo, vzame tam klobuk in solnčnik, pogleda v salon, in oba odideta.)

(Zagrinjalo pade.)

(Konec prihodnjič.)

Slovo.

1.

In na čelu ti vzplamtel je
mojega poljuba plamen,
a oko ti je mrtvó,
lice pa ko mrzel kamen.

Zašumel jesenski dih
skozi vrhe je zelene . . .
Takrat, takrat sem spoznal,
kako daleč si od mene.

2.

Padla z razpuščenih las
roža ti je vela,
v grlu ti zamrl je glas,
vsa si obledelá.

Iz usten zginila je kri,
ko si jih poljubila,
plaha in drhteča si
k meni se privila

Smrt zamahnila s kosó
takrat je nad nama . . .
Ljubica, to je slovo
in nesreča sama.

Mladen Mladenov.

Idealizem.

Spisal Franc Derganc.

il sem mladenič in čutil nenavadno izraženo potrebo vzročnosti; vse sem hotel naenkrat vedeti in znati, moje prvo vprašanje je bilo povsod: »Odkod, zakaj?« In ta čas sem prišel v roke modrim učiteljem, ki so mi govorili tako-le: »Naše telo obstaja iz duše in snovi. Samo dvoje nahajamo: duha in materijo. Duh je nesmrten, snov (materija) smrtna, minljiva!«

Ta nauk je bil dualizem, ki vse pojave v naravi reducira na dva principa, na dva prvotna vira, iz katerih izvirajo vse prikazni dušnega in telesnega sveta. Filozofsko je vtemeljil dualizem v najpopolnejši obliki René Descartes (Renatus Cartesius). Po njem eksistirata dve substanciji: misleča (duh) in iztegnjena (telo), substantia cogitans et extensa. Ti dve substanciji sta prvotni, skupni surovini, iz katerih tvori Bog na eni strani telesa, na drugi duše. Misleča in iztegnjena substancija nimata nič skupnega, ampak sta popolnoma različni; zakoni ene so čisto posebni, drugi nego zakoni druge; na noben način ni torej mogoče sklepati iz druge na drugo, ali izvajati dušni svet kot produkt telesnega in narobe. Naravoslovje nas uči, če nimata dve stvari nič skupnega, potem je izključena med njima vsaka medsebojnost (Wechselwirkung) in vzročnost, nikoli ne moreta delovati, vplivati druga na drugo. Ali baš nasprotno opazujemo pri snovi in duhu, kako vsak trenotek vpliva telesni svet na dušo in kako duša na telesnost. Descartes ni mogel tega utajiti in je to medsebojnost razlagal tako, da je v možganih točka, kjer si podajata duh in snov roke, v tej točki so tajna vratca, koder prihajata drug k drugemu v vas, ta točka se nahaja v takozvanem corpus pineale (Zirbel). Descartes je tudi razložil, kako vplivata duh in telo med seboj: asocijacija (mišljenje) predstav se vrši po izpremembah možganov, na katere delujejo čutila (Sinnesorgane); asociacija je produkt gibanja najmanjših delcev v možganih. Nedoslednost zapazimo na prvi hip: Descartes pravi, duša in telo sta popolnoma različna, da ni mogoče nobene vzročnosti med njima; temu nasprotno izvaja potem po zakonu vzroka in učinka, da so dušni pojavi učinek materialnega gibanja. Sicer pa pravi Kartezij sam nekje skromno in nekako užaljeno, da je ta zveza silovita. In kako ne? Modrijan se trudi in trudi, da dokaže različnost duha in snovi (in

ko bi bilo v njegovi moči, gotovo bi jima ukazal: »Bodita torej dosledna, ne blamirajta me in živita, kakor ne bi nič vedela drug o drugem.«). Pa ta dva se nič ne brigata za njegove učene dokaze in vkljub dokazani različnosti prav prjateljsko občujeta med seboj.

Prišla so tista leta, ki jim pravi Nemec »Tölpeljahre«, ko postane mladenič neroden, svojeglav, uporen in ima vojsko s celim svetom, ko mu dvomi ne dajo notranjega miru. V tem času dvoma in hlastnega nemira mi je prišla v roke knjiga: Ludovik Büchner, »Moč in snov« (Kraft und Stoff). Tu sem našel za hip zaželjenega miru, tu so izginili dvomi kakor tema pred dnevom. Izvedel sem, da živijo slavni učenjaki, ki se pečajo z naravoslovjem in ki so rešili zagonetko duha in snovi. Büchner, Moleschott, Wagner, Vogt! Sami apostoli novega blagovestja, novega svetovnega naziranja: materializma. Takrat sem čital Vogtov stavek: »Misli stoje v istem razmerju z možgani kakor žolč z jetri ali scalina z obistmi.« Materializem uči, da eksistira samo ena substancija, ne dve, kakor je trdil nedosledni Descartes, in sicer samo materija (snov). Duše ni v Kartezijevem zmislu kot samostalne substancije, duša je samo funkcija in produkt možganov, ki z možgani živi in umrje, duša je izločina možganov, kakor izločujejo jetra žolč. Torej tudi posebnega boga ni, ki je duh kakor duša! Ali ni govoril tako že Descartes sam, da so misli produkt materialnega gibanja v možganih? Ali ni bil potemtakem Descartes pravi materialist? In res, nanj se je skliceval pozneje francoski materialist Lamettrie, ki je dejal, da je človek mašina. Materialistiško naziranje imenujemo v tem zmislu, da jemlje samo eno (grško: monos) substancijo, tudi monizem, in sicer, ker jemlje samo materijo, materialistiški monizem. Büchner me je samo potrdil v moji vsakdanji slutnji. Nisem si mogel razložiti, če je res posebna nesmrtna duša, posebno duševno življenje, ki se javlja v moralnih čuvstvih, ljubezni do bližnjega, poštenosti in nesebičnosti — zakaj pa ljudje ne žive po tem naziranju, ampak skrbijo samo za materijo, samo za telo, bogastvo in telesno uživanje? Seveda, ker so vsi tajni in prepričani spoznavalci materializma in nosijo dualizem samo na jeziku, da tem varneje in intenzivneje služijo materiji!

Materializem mi je odprl oči, pokazal resnico! Ironično sem pokazal hrbet svojim mladostnim idealom — niti vredno se mi ni zdelo, da bi preiskoval, odkod sem jih dobil — narodnost, ljubezen do domovine, idealna ljubezen do izvoljenke, ideali lepote in dobrote — kateri pošteni, prepričani materialist se briga zanje? Vse

človeško mišljenje in delovanje se združuje naposled v enem cilju, da se telesu, lastni osebi kolikor mogoče najbolje godi; vsi smo sužnji svojega mesa, svojih telesnih nagonov. Celi svet eksistira samo radi moje osebe, moje telo je njegovo središče, celi svet mora služiti samo potrebam in strastem mojega telesa! Splošni vtisk materializma na mojo duševnost je bil: razočaranje; pogled, ki mi je plaval doslej po jasnih, eternih višinah, se mi je uprl v mračno zemljo, v hladno življenje; napolnila me je nezaupnost in gnus pred vsakomer; tisti svetniški sijaj, ki je obdajal moje vzgojitelje, je padel osramočen v temo, padla je krinka z obrazov, polnih poštenosti, ljubezni in nesebičnosti — namesto njih sem zagledal potuhnjeno se režeče spake — karikature prejšnje idealne dejstvenosti. Samo včasi, ko sem se prepustil samemu sebi, je švignila na površino neka notranja zdvojenost, nezadovoljnost, neizrazno čuvstvo nesigurnosti — — ali svetli duh Büchnerja se je takoj vzbudil, prijel nezadovoljnost za tilnik in jo potisnil mirno, brez vsake razburjenosti zopet na dno nezavednosti.

Pri vsem tem se mi je pa vendar zdelo čudno, zakaj noče nikdo odkrito priznati materializma? In če ga priznava, zakaj samo teoretično, zakaj tudi ne praktično v življenju, zakaj se brani v praksi imena »materialist« z vsemi štirimi? Nikoli še nisem slišal izobraženca, ki igra v javnosti važno ulogo, da bi bil rekel: »Delam in mislim samo za korist lastne osebe.« Odkod ta ukoreninjena nedoslednost? Čudom sem zapazil tudi, da nehotoma vodijo moje misli in dela neke moči, ki se ne dajo izruvati, ki smo jih prištevali prejšnji dualisti idealnemu svetu duševnosti. Naravoslovci razlikujejo osem raznih energij, katerim vsem ne moremo reči, da so produkt materije. Seznanil sem se s hipnotizmom in podobnimi fenomeni, katerih ni mogoče razlagati iz materije. Duševno življenje obsega poleg predstav, misli tudi čuvstva in voljo. Sploh, kako naj nastane nekaj iz materije, kar nima z materijo niti najmanjše podobnosti, kamoli sorodnost? In kaj je pravzaprav materija sama? Kako smo prišli do pojma materije? Kako jo spoznavamo?

Da, spoznati! Kaj se pravi sploh spoznavati? Tisočletja že ugibajo filozofi uganko narave in duha. Na izber sta samo dva pota, ki vodita do jedra: ali začnemo z naravo samo in ž nje pojavi, zasledujemo prirodne zakone in tako vedno bolj prodiramo do bistva; ta način spoznavanja se imenuje empirizem, ki hoče s preiskavanjem narave spoznati resnico. Začnemo pa tudi lahko na drug način, da začnemo s preiskavanjem notranjega sveta, onega sveta,

ki je v nas samih, v naši duši; ki mu pravimo tudi svet predstav, misli, čuvstev in volje; ki je samo fotografija — da se izrazimo poljudno — čeprav, to je drugo vprašanje — zunanjega sveta. To drugo pot nazivamo racionalizem, tudi dogmatizem. Kateri način spoznavanja je pravi? Če je res, kar uči Spinoza (monizem) in za njim Schelling (Identitätsphilosophie), da ni razločka med materijo in dušo, da ne vlada med njima nikaka vzročnost, ampak popolna skladnost, enakost, potem je vseeno, kje začnemo, ali z zunanjim ali notranjim svetom.

Vendar še nimamo doslej filozofa, ki bi nam bil podal tako razlago sveta in duha, da bi mu morali pritrditi kakor onemu, ki pravi 1 + 1 = 2. Zakaj ne, kje tiči napaka? Morda so vprašanja napačno stavljena; morda nam nagajajo skriti logični skoki; morda pa je orodje samo, s katerim spoznavamo, nepopolno, že a priori tako napravljeno, da nam ni mogoče dejstvenosti spoznati, kakor nam ni mogoče v rešetu vode prenašati? Vsako orodje ima namreč gotov namen, da je samo za eno delo pripravno; nimamo še orodja, s katerim bi lahko opravljali vsako delo! Tako nekako je začel razmišljati veliki Kant, ki se mu je gotovo zdelo čudno, zakaj se ni posrečilo tako bistrim glavam, kakor so bili nekateri filozofii, rešiti stare zagonetke? Kant se je vprašal, s čim, kako in kaj spoznavamo, kaj se pravi spoznavati? Sicer je razlagal že Demokrit kvalitete iz občutkov, istotako Galileo Galilei, ki je imel subjektivnost kvalitet, in Hobbes, ki je trdil, da spoznavamo samo »phänomena«. Vendar gre Kantu zasluga, da je prvi kritično določil moč našega spoznavanja, njega obseg in mejo, on sam imenuje ta način raziskavanja kriticizem. Kant pravi: mi spoznavamo, zaznavamo samo svoje občutke (Empfindung), kakor jih zbude v nas naša čutila (oko, uho, nos, jezik, tip), nič drugega. Ali so pa ti občutki isto kakor zunanji svet? Nikakor ne, oni so samo simboli, podobe tega, kar se zunaj nas vrši. Mi imamo čutila, nekaj vpliva na čutila jih aficira; čutila potem ta mik (Reiz) od zunaj dalje sporoče našim možganom, kjer mi ta zunanji mik spoznamo v obliki občutka; ta oblika občutka je pa odvisna deloma od čutila samega, deloma od centralne postaje zavesti. Tako vemo zdaj, da je luč tresenje etra; tresenje etra in občutek, ki mu pravimo luč, to je vendar dvoje, nekaj čisto različnega. Da pa to tresenje tako spoznavamo, kakor ga v resnici, kakor občutek luči, a ne drugače, to je odvisno od naše organizacije. Ko bi bili naši organi drugače osnovani, nego so, potem bi imeli tudi čisto drugo podobo sveta. Tudi sleporojenec si svet vse drugače pred-

stavlja nego mi. Fiziolog Johannes Müller je odkril važni zakon specifične energije čutil (Gesetz der specifischen Sinnesenergie): vsak čutni živec daje vedno isti občutek, ki je odvisen samo od živca, ki ga daje, in neodvisen od mika; če na pr. nervus opticus (živec za vid) ščipljemo, kemično ali električno dražimo (reizen), vedno daje občutek luči: torej razni miki, samo en občutek, če imamo samo en živec. Narobe: če imamo več živcev, a samo en mik, dobimo različne občutke. Naši občutki so torej odvisni samo od naših živcev in ne od zunanjih mikov.

Tako je prišel Kant do razločevanja sveta, kakršen je sam ob sebi (Ding an sich, noumenon), in kakršen se nam pojavlja po čutilih in občutkih (phänomenon); do razločevanja med zunanjim in notranjim svetom; zunanjega sveta ne moremo spoznati, kakšen je sam ob sebi, on samo aficira naša čutila. To razločevanje je nekak dualizem, v tem pomenu je Kant torej dualist: časovnost, prostornost in vzročnost veljajo samo v svetu pojavov (Erscheinung), ki ga mi spoznavamo; zunanji svet »stvari ob sebi« (Ding an sich) je svet absolutne svobode, ne pozna časa, prostora, vzročnosti in je našemu spoznanju za vselej nepristopen; naš razum ga nikoli ne spozna ali, kakor je kesneje dejal fiziolog Du Bois-Reymond: »Ignorabimus«.

Ali je ta Kantov dualizem dokazan, utemeljen in nujna konsekvenca teorije? Če nam je zunanji svet nepristopen, če ga ne moremo spoznati, kako se je vendar Kantu porodila ideja o njem? In pozneje je to nejasno idejo celo približal in deloma pojasnil, da smo samo z enim očesom za en hip smuknili za zagrinjalo, ki nam zakriva oni svet svobode, povedal je nam, da se razodeva ta svet v naši moralni zavesti. To je vendar nedoslednost, da ni večje mogoče! In nedoslednost nedoslednosti je zakrivil veliki Kant s trditvijo, da za zunanji svet ne velja vzročnost da ne more vplivati, učinkovati! Na drugi strani pa trdi, da taisti svet aficira naša čutila po vseh pravilih vzročnosti, ki naj bi veljala samo za notranji svet pojavov, predstav. Podobna nedoslednost kakor pri Karteziju! Dva sveta brez vsake skupnosti, in vendar v vedni zvezi med seboj!

S fenomenalizmom (nauk o svetu pojavov, predstav) je okrenil Kant filozofsko mišljenje na novo pot, a na pol pota je postal nedosleden, kakor da mu je zmanjkalo samotvorne moči, kakor da je orjak utrujen obtičal v gazi, zašel z lastne prave poti na izhojeno, staro cesto dualizma. Kant je izrekel veliko resnico, da spoznava naš razum samo občutke, predstave, Zakaj je ni izvedel dosledno? Vse v meni je samo predstava, ali kakor začenja Schopenhauer svoj

sistem: svet je moja predstava. Preko predstav naš razum ne more. Ali zakaj je postavil Kant dva sveta? Utajena vzročnost v zunanjem svetu se je maščevala. V meni nastajajo občutki, predstave, same od sebe gotovo ne, nekaj jih mora vzbuditi, provzročiti, nekaj mora name vplivati, učinkovati, v meni je učinek, zunaj je vzrok. Ta zunanji vzrok je zunanji svet »stvari ob sebi«. Tako nekako je sklepal Kant.

Ali je ta vzročnost res razcepljena na dvoje, da stoji z eno nogo zunaj nas, z drugo v naši duši? Kaj je vzročnost? Naravoslovje umeva pod vzročnostjo neko stalno razmerje dveh stvari ali pojavov v naravi: če nastopi en pojav, sledi tudi drugi, prvi se imenuje v tem razmerju vzrok, drugi učinek. Ali vse to, kar imenujemo naravo, svet, je le naša predstava; vse, kar se vrši v tej naravi, v tem svetu, je tudi samo naša predstava; vzrok je predstava, učinek je predstava — vse je predstava! Kar moj razum spoznava, vse se godi v moji zavesti in med mojimi predstavami. Čemu je torej iskal Kant izvora, vzroka predstavam zunaj predstav? Kaj ga je k temu sililo? Doslednost gotovo ne!

Marveč dosledni kriticizem izvaja: cela vzročnost je samo v meni; izvor vsake predstave je v meni, namreč v drugi predstavi moje duše. Tako odpade zunanji svet, in brezmiselno se nam zdi in popolnoma nepotrebno, neutemeljeno, če jemljemo dva sveta, drugi svet zunaj sebe. S a m o e n s v e t j e, s a m o s v e t m o j i h p r e d s t a v; s a m o j a z s e m, v s e j e v m e n i, v s e i z m e n e! Tudi materija je samo predstava moje duše, in večje neumnosti menda ne pozna svet, nego je materializem, ki hoče iz ene predstave izvajati dušo in vse, ko je materija samo predstava med predstavami, delce moje duše. Problem se glasi narobe: K a k o j e n a s t a l o v s e i z m o j e d u š e?

Gotovo osupneš, draga bralka, dragi bralec, in neverjetno pomaješ z glavo? Kako bi bilo vse v meni?

Porečeš: »Na mizi vidim muho.«

Jaz: »Dobro, ta muha je samo moja predstava, samo v meni.«

Ti (dovtipno): »To je pa res, ta muha je samo v tebi, ti si ves muhast in tudi tvoja teorija je muhasta! Kako bi bila ta muha v tebi, kot predstava v tvojih možganih, torej v tvoji glavi? Muho vidim zunaj tebe, tukaj na mizi! Da uvidiš, mladi filozofe, še očitneje zmoto svoje teorije, poglej skozi okno, tam zunaj se pasejo trije osli. Kje bi imeli prostora v tebi, oziroma v tvoji glavi, ko so trikrat večji nego ti in tvoja glava skupaj?«

Jaz: »Dragi bralec, (ali, če prisegaš na Levčev pravopis, česar ti pa nikakor ne zamerim — dragi bravec —) ti se pa peklensko motiš! Pomisli namreč, da je tudi tvoje telo, tvoja glava z možgani vred samo tvoja predstava; muha, miza, tisti trije osli, tvoje telo in glava, vse je v tebi, recimo v tvoji duši; tudi jaz sam sem samo kot predstava v tebi, tudi ona gora in celi svet. Tvoj jaz, tvoja duša je neizmerna, obsega takozvani telesni svet, svet čuvstev in volje. Tvoj individuum, tvoje telo je samo telo med telesi . . . .«

Da eksistira vse samo kot predstava (idea) v duši, to naziranje imenujemo idealizem; ali ker jemlje samo eno substancijo, iz katere izvira vse, samo dušo (psyche), tudi psihomonizem, ali materialistiškemu monizmu nasprotno: idealistiški monizem.

Idealizem je že filozofsko obdelala šola idealistov Fichte-Schelling-Hegel. A mnogo je treba predelati in filozofski sestav spraviti v popolno skladnost z rezultati eksaktne moderne vede, izbrisati vtisk samovoljnosti, vtisniti mu pečat zakonitosti in stroge nujnosti! Na Angleškem deluje v tem zmislu in pod vplivom Fichte - Hegela kritični idealizem; na Nemškem vstajajo novokantovci (Kant je učitelj vseh, njegov kriticizem izvor vseh modernih filozofij); prebuja se duh Fichte-Hegelov pod imenom kritične metafizike.

* * *

Pa bodi teorija, filozofija še tako lepa, naj si nadevlje blagozvočno ime idealizma, čemu nam bo, če nima životvorne sile, nobenega pomena za dejalnost in družabne razmere; če se samo v knjigah lepo čita in je ne vidimo žive, delujoče, ustvarjajoče v življenju? Če sem mladenič in kipim od ljubezni, kaj mi hoče najlepša Venera, najlepše izklesana iz najlepšega marmora? Teorija mora preiti v prakso, resnica od mrtvih vstati in zakraljevati med živimi. To vzvišeno, plemenito delo čaka naših politikov, pisateljev, pesnikov in umetnikov. Napiti se morajo iz studenca resnice, idealizma in naliti svoje žile s to sveto tekočino, in vse njih misli, čuvstva in dejanja bodo pričala o svojem izvoru, pričala bo o njih izvoru sreča našega naroda.

Izmed dušetvornih sil idealizma navajam samo sledeče: izmre cinični materializem, ki je zakrivil v mnogočem našo politično in kulturno bedo; sebe in vse bomo opazovali sub specie aeternitatis, s stališča svoje božanske nature; jaz sem vse, vse je v meni: ta zavest obudi neomajno vero vase in vsemogočnost lastne volje, samozavest in ponos, ki ga je tako živo treba slovenskemu narodu s

svojo ostudno hlapčevsko naturo; jaz nisem moje telo, moje telo je telo med drugimi telesi: ta resnica bo brzdala individualni egoizem, samopašnost in obračala skrb na celoto, z enako ljubeznijo navdajala do sebe in drugih, vzbujala plemeniti nacionalni in kulturni egoizem, zakonu »ljubi svojega bližnjega kakor sam sebe« dala znanstveno podlago; spoznanje zakonitosti in medsebojne odvisnosti se bo javljalo kot brezobzirno, vztrajno čuvstvo dolžnosti, ki ga tako krvavo pogrešamo v celem javnem življenju slovenskega naroda. Značaj in čast nista slabost, ki se trmoglavo oklepa spoznane napake, ampak tista človeška krepost, ki vodi vse misli in dejanja z ozirom na celoto, na narod. Idealizem nas osvobodi tlačanstva mesa, lastnega telesa in idolov, napačnih idealov, kakršni so: materializem, klerikalizem in še nekateri drugi taki »izmi«.

Brez doma.

I.

Pot samotna v daljo vije
se pred mano — kam pelja?
Kje moj cilj je, kje nepokoj
srčni mine? Bog to zna!

Mrzla srca — kdo bi vztrajal
v krogu tujih mu ljudij?
Nikdo me poznati noče,
nikdo mi prijatelj ni.

In tako kot večni romar
hodim tod povsod neznan —
sreče iščem, src ljubečih,
a bojim se, da zaman.

II.

Travica zélena, travica mehka,
bodi mi postelj nocoj! —
Bloden popotnik brez doma krog tavam,
žalost le hodi z menoj.

Izpod domačega krova zablodil
v tuji nedragi sem svet;
sreče, ljubezni še nisem okusil,
mladi mi zvenel je cvet.

Pisane cvetke po tihi livadi,
spavajte sladko z menoj —
zvezdice zlate na svetlih nebesih,
čuvajte ve nad menoj!

C. Golar.

Dobrodelnost.

Črtica. Spisal Fr. Dolinčan.

a ponositem pročelju krasnega poslopja se blesti v solnčnem svitu zlati napis: »Levičnikov zavod za slepce«. Da, njegovo ime se sveti in se bo svetilo še v poznih časih! . . Izrekalo se bo s častjo in spoštovanjem, in hvaležni rod se ga bo spominjal, dokler bodo stali ti ponosni zidovi, ki so dokaz njegove dobrodelnosti, dokaz njegovega čutečega srca za trpeče človeštvo! . .

Najbolj pomilovanja vredni reveži, kar jih obseva nebeško solnce, imajo po njegovem zasluženju svoje varno zavetišče, kjer žive mirno, udobno, brezskrbno življenje! . . Kolika zasluga! . .

Da, njegovo ime se bo svetilo! Ne samo ta zavod, ki ga je ustvaril, tudi ulice se bodo še imenovale po njem! Z zlatimi črkami bo zapisano njegovo ime v kroniki dobrodelnih naprav! In vtisnjeno bo neizbrisno v spomin hvaležnega človeštva! . .

* * *

Ah, kako slavje je bilo to ob otvoritvi! . . S kako laskavimi besedami se je poveličeval njegov spomin! . . Najvišji posvetni in cerkveni dostojanstveniki so ga proslavljali kot nedosežen vzgled dobrotvorne milosrčnosti in najčistejšega človekoljubja! . .

Kako ne? . . Celo življenje je ščedil in spravljal na kup, da je mogel na smrtni postelji zvršiti svoj vzvišeni naklep! . .

Vsota dvestotisoč kron, ki jo je zapustil in položil na žrtvenik, ni majhna stvar! . . In baš ta vsota je najbolj imponovala vsem onim, ki so ga slavili; ta ogromna vsota denarja jih je silila pred vsem k spoštovanju, ki so mu ga izkazovali . . .

A čudno, da nikdo vprašal ni, kako je bilo mogoče, da je zapustil toliko, da se nikomur niso vzbujale dvojbe in da nikomur ni prišlo na misel, pozvedovati, gredo li vse zasluge njemu edinemu? . .

Kaj je bil? Postranska reč! . . .

O bil je bogoljuben, svet mož! . .

Vendar, ko je umrl, ni našel pokoja v grobu! . . Ljudje so trdili, da »hodi nazaj«, in videli so ga prihajati v značilni podobi rogatega kozla s plamenečimi očmi! . .

Govorila je nepopačenost ljudske duše! . . Domišljijo je podžigala preprostemu srcu od narave vcepljena mu pravicoljubnost! . .

* * *

Jesen je . . . Oj ti srečni kmetovalec, ukaj in veseli se! . .

Kako se šibé veje, kako se upogiblje trsje pod težo zlatega sadja! Koliko daru je nasula ta dobrodelna prijateljica tvoja v predale tvojih kašč, v prostore tvojih kleti in shramb! . .

Da, lahko bi bil vesel, če bi bilo vse to tvoje! Toda za druge si se trudil, za druge si trpel! Jesen je obrodila, a ne — tebi! . . —

Kaj pomenja ta izprevod, ki se pomiče počasi, žalostno proti enonadstropnemu poslopju? . . Sami suhi, osiveli in izstradani obrazi, same skljućene postave — moške in ženske! . . A vsak izmed teh romarjev ima oprtan težek koš, pod katerim vzdiše in stoče, pod katerim se mu krivi in šibi hrbtenica . . . Kake vrste spokorniki so to? . . Kdo jim je naložil pokoro, kdo jim dal kazen? . . In kaj je njih krivda? . . Ali ne spominjajo na tiste nesrečneže srednjega veka, katere je bilo zadelo prokletstvo izobčenja in ki so skesani, strti romali k najvišjemu oblastniku cerkvene hierarhije, romali v daljni Rim, da si izprosijo odpuščanje grehov? . .

Vsekakor niso od blizu ti ljudje, kajti bose noge so jim razpokane, razjedene od prahu in krvave . . . In lačni so in žejni pa trudni in izmučeni, to se jim čita na njih upadlih obrazih! . .

Da, od daleč so, tam nekje od meje vinorodne Hrvaške, od tam, kjer je služboval on, predno je prišel semkaj.

Njih prijatelj je bil nekaj let, njih dobrotnik! . . . In zdaj mu prinašajo — iz gole hvaležnosti seveda — svoje darove.

Njih dobrotnik je bil! Pomagal jim je v stiskah, v sili! . . Posojeval jim je izlahka prisluženi denar — na visoke, oderuške obresti! . . In zdaj romajo drug za drugim k njemu . . . Vsako jesen tako! . . Dva dni in dve noči, nekateri tudi po dalje, so na poti, s težkim bremenom na hrbtu! . . A morali so, morali na dolgo pot! Prositi so morali svojega prijatelja, svojega dobrotnika, naj za glavnico še potrpi, naj ima še usmiljenje ž njimi! Kajti vsako leto ob tem času jim je prišel opomin, pismo, v katerem jim je grozil, da jih zatoži, da jih požene z doma po svetu, ako ne plačajo! . . Zato so se napotili in prišli so k njemu — svojemu prijatelju, svojemu dobrotniku! . . Ponižni, potrti, zavedajoči se svojega — dolga, so stopali drug za drugim predenj . . . Upogibali so kolena pred njim kakor pred Bogom na oltarju, poljubljali mu strahoma roko, to roko, ki jih je davila, in vsak je postavil predenj najprej svoj težki koš, predno je kaj izpregovoril . . .

On pa se je prijazno nasmehnil vsakemu — košu posebej, pograjal semtertja malo njegovo vsebino, potem pa poskrbel za to, da se je koš — izpraznil . . .

Nato se je začelo plačevanje obresti . . .

Ah, kako nerodno so se gibali revežem odreveneli prsti, ko so odštevali na mizo s potnimi sragami in s krvavimi žulji prisluženi denar! . . Počasneje, vedno počasneje so odrivali od sebe srebro in baker . . On pa je pogledaval v svojo knjigo ter zahteval . . zahteval . . še vedno zahteval . . . Ali naposled ni bilo nič več pod palcem! . .

»Eno desetico mi primanjkuje — če bi bili tako dobri —«

»Ne! . . Kam misliš, prijatelj? . .«

Ah, sem na stran sem si dal deset novčičev! . . Pustite mi jih pet, da si kupim kruha! . .«

»Ne — kam misliš? . .«

»Vsaj dva — za eno žemljo!«

»Ne vinarja ne! . .«

In s solzami v očeh in z obupom v srcu mu je dal zadnje tja! . . Edina tolažba mu je bila ta, da ga nazaj grede koš ne bo več tako težil, kakor ga je sem grede . . .

Še marsikaj bi vedel povedati o tem vzglednem človekoljubu! . . . Toda tiho . . . tiho! . . — —

In zdaj ga slavé in poveličujejo! . . Njegovo ime se sveti v zlatih črkah na pročelju ponosnega poslopja, katero si je postavil v lastni spomin! Kajti dokler bodo stali ti zidovi, bode živel tudi spomin njegov in še pozni rodovi bodo s spoštovanjem izrekali njegovo ime! . .

A njih, ki so trpeli, njih, ki so s svojimi solzami, z znojem svojim, s svojo srčno krvjo prispevali za to človekoljubno napravo, njih, ki jim edino gre zasluga, da se je zgradilo to poslopje — se ne spominja nihče! . . Pozabljeni so, ker jih nihče poznal ni. Toda jaz jih pozabiti nisem mogel, dasi jih nisem poznal! Kot otrok sem čul praviti o trdosrčnosti čudnega človekoljuba in o bedi njegovih žrtev, in to pripovedovanje se mi je zajedlo neizbrisno v srce . . .

In vsakokrat, kadar grem mimo onega poslopja, me preobvladajo nepopisni občutki, ki so podobni še najbolj gnevu in srdu . . .

Kajti ne spominjam se samo njega, čigar ime se blesti v zlatih črkah na pročelju poslopja, temuč spominjam se tudi njih, katerih nisem poznal, a kateri so se mi smilili že kot otroku in se mi smilijo še zdaj, njih, katerim je izžel zadnji novčič, da je mogel s to dobrodelno napravo proslaviti — svoje ime!

Filharmoniška družba v Ljubljani pa slovenski narod.

Spisal slovenski glasbenik.

ilharmoniška družba v Ljubljani je od 16. do 19. maja t. l. jako šumno praznovala dvestoletnico svoje ustanovitve. Nemški listi vseh strank so o tej priliki slavili pomen družbe za širjenje nemške umetnosti in nemške zavednosti sploh, slovenske novine pa so komaj omenile to slavje. Mislim pa, da nas sili obstoj take glasbene družbe v našem središču k premišljanju o njenem pravem socialnem pomenu in vplivu, in sicer tem bolj, da popravimo trditve v spomenici, katero je družba o tej priliki izdala.[1])

Vsak omikanec je gotovo prepričan, kako blagodejno vplivajo na vzgojo naroda glasbena društva, katerim je nalog, da ga seznanjajo z glasbenimi umotvori prejšnjih in sedanjih raznorodnih umetnikov ter da mlajši zarod uče, kako si je pridobiti spretnost in razum za glasbeno proizvajanje, ki nam vedri um in blaži srce. Umetnost, in tudi prava glasbena umetnost ne pozna sovražnega razločka med narodi. Omenjena družba se hvali, da je izvrševala obojni stavljeni si poklic.

V spomenici se navaja, da je družba nastala po italijanskem vplivu in vzoru, da je početkom le sodelovala pri raznih viteških in meščanskih veselicah na suhem in na vodi (Ljubljanici), kasneje pa proizvajala tudi klasična dela Haydna, Mozarta, Beethovna in drugih. L. 1816. je družba ustanovila šolo za pouk na vijolini in na pihala, l. 1821. pa za petje. Družba se je razvijala bolj in bolj, njeno delovanje je sicer včasi zastajalo pa zopet vzplamtelo, sedaj pa deluje vsestransko in uspešno, čeprav nima več svojega moškega zbora in čeprav ji je slovenska »Glasbena Matica« med Slovenci njenega delokroga tla odtegnila. Družba ima mnogo članov, ima svoje goslarje, komorni kvartet, šolo za godala, klavir in petje ter svoj dom s prostorno lepo dvorano. Tako spomenica!

Ker nam je to delovanje znano iz lastnega opazovanja za več desetletij in ker se za prejšnja da točno povzeti iz spomenice

[1]) Die Philharmonische Gesellschaft in Laibach 1702—1902. Nach den von weil. Dr. Friedrich Keesbacher hinterlassenen Aufzeichnungen verfasst von Dr. Emil Bock. Herausgegeben von der Direction der Philhar. Gesellschaft. Laibach 1902. Buchdruckerei von Ig. v. Kleinmayr & Fed. Bamberg.

same, zato jo moramo postaviti v pravo luč brez bengaličnega ognja in brez vsakih slepil.

Resnica je samo to, da je Filharmoniška družba uspevala dobro in vplivala blagodejno le, kadar je vršila svojo nalogo brez tendenc, ki so naperjene proti interesom našega naroda.

Ob prehodu XVIII. stoletja za francoskih vojen je imela večkrat priliko, izkazovati svoja čutila za vladarsko hišo, ter prav v to dobo spadajo nekaki koncerti z boljšimi klasičnimi programi. Beethoven je poslal družbi prepis svoje pastoralne simfonije, potem ko je bil l. 1819. imenovan za njenega častnega člana. — V tej dobi se je pelo italijansko, nemško in slovensko. —

V preteklem stoletju se je družba dalje izkazovala ob času kongresa vladarjev v Ljubljani, saj je ob tej priliki plemstvo in meščanstvo dajalo lahko in rado dovolj gmotne podpore. Takrat je bil pri zavodu prvi boljši glasbeni učitelj, stari Gašper Mašek, ki je uglasbil tudi več slovenskih pesmi. —

Ko so prejenjali mastni dohodki kongresa, potihnilo je tudi skoro vse družbeno delovanje, dokler ni l. 1856. nastopil izvrstni učitelj in dirigent Anton Nedvěd, znani slovenski skladatelj. On je pevski zbor šele povzdignil na višino, na kateri ni bil ne preje ne kesneje. S svojim prijetnim vplivanjem je pridobil družbi skoro vse boljše pevce ter je, obenem glasbeni učitelj na učiteljišču, z rahlo silo napotil tudi svoje učence k delovanju. Ker je bila tako večina tedanjih družbenih pevcev slovenska in ker se je pevovodja vendar vedno čutil Slovana, spravil je na koncertne sporede tudi slovenske pesmi. Takrat je bila doba, ko bi bili Slovenci z nekim naporom in diplomatskim nastopom dobili morda družbo popolno v svoje roke, kajti Nedvěd je izprevidel, da se zavod more uspešno vzdržati samo, ako se da v njem slovenski besedi mesto, katero ji v slovenski deželi pristoja. Toda slovenski pevci so bili preverjeni, da se društveno vodstvo nagiblje le k nemškim ciljem, sodeluje pri nemških veselicah in svečanostih (ljubljansko društvo strelcev l. 1862., slavnost nemških pevcev v Draždanah l. 1865. i. t. d.), ter so raje izstopili, kakor da bi se poganjali za negotovo zmago. K izstopu jih je napotila tudi splošna antipatija naroda do društva, ki je veljalo za nemčursko. Izmed slovenskih pevcev so ostali v društvu le, kateri so morali vsled svojih gospodarjev, tako uradniki nemške »kranjske hranilnice« i. t. d. Ko tudi učiteljskih pripravnikov niso mogli več siliti k sodelovanju, je zbor popolnoma propal in društvo bi bilo

čisto zamrlo, da ga niso siloma vzdržali Kranjska hranilnica, vlada in tedaj še nemčurski deželni zastop. —

Leta 1877. je bila v društvu — zavednost, pa menda tudi finančna sila tolika, da so ves skoro dvestoletni arhiv prodali za 15 gld. a. vr. v neko specerijsko prodajalno; sklepamo, da med njim ni bilo kakih dragocenih skladb in podatkov.

Narodni slovenski pevci so se v tem času shajali v Čitalničnem pevskem zboru, ki je ob času po številu in dobroti presegal zbor filharmonikov. Zato pa nikakor ni opravičena trditev v spomenici: »1872 wurde in Laibach ein slovenischer Musikverein »Glasbena Matica« gegründet, welcher sich anfangs nur mit der Wiedergabe von Volksliedern »beschäftigte«. In der Folge kamen bald grössere Musikwerke, meist slavischen Ursprunges zur Aufführung, eine slovenische Musikschule wurde gegründet und so trat die »Glasbena Matica« in Wettbewerb mit der Philharmonischen Gesellschaft, welcher ein Theil des Bodens entzogen wurde, auf dem si gross geworden war. Unser Verein stützt sich nun nurmehr auf den deutschen Theil der Bevölkerung, aus seinen Vortragsordnungen sind die früher oft gesungenen slovenischen Chöre verschwunden.« — V le-teh trditvah je polno neresnic. »Glasbena Matica« je početkom samo izdajala slovenske, največ vokalne skladbe, torej izpolnjevala program, do katerega Filharmoniška družba nikoli niti prišla ni.

Konec leta 1882. šele je Matica otvorila tudi glasbeno šolo za gosli in klavir, živa potreba posebno za manj imovite slovenske učence, ki niso mogli plačevati dragih učnin nemškega društva in ki njegovih nemških učiteljev niso umeli. Število učencev (l. 1886. že 216) jasno kaže, da je bila ta šola potrebna, da so bili pa tudi uspehi jako povoljni, ve dobro uradni kritik J., ki je bil tačas učitelj na tej šoli, sedaj pa iz pojmljive naklonjenosti sladkoginjen opeva dvestoletne pridobitve ljubljanskih filharmonikov.

Pevski zbor »Glasbene Matice« se je iz malih prejšnjih poskusov ustanovil pravzaprav. šele po razhodu Čitalniškega pevskega zbora leta 1891., in na umetniško dovršeno višino ga je dovel v čudovito kratkem času izborni vodja in harmonizator narodnih pesmi Matej Hubad. Inkriminacije filharmoniške spomenice so torej brez vse osnove. Ako bi se častna stara družba ravnala res samo po umetniških in vzgojevalnih vodilih, bi ji novo podjetje, ki je vzklilo iz najskromnejših početkov, ne bilo moglo škodovati ni najmanje. Toda vodstvo stare družbe se ni držalo teh principov, ni se brigalo za umetnost ne potrebe slovenskega naroda, ki je v deželi v ogromni

večini, ni se potrudilo za učence iz zdravega narodovega jedra, iz manj imovitih srednjih in delavskih stanov, temuč dobivalo jih je skoro izključno iz nekaterih nemških in potujčenih rodbin. — Konec takemu ravnanju tudi ni mogel biti drug, kakor da je družbeni moški zbor čisto prenehal in da je šola sploh nazadovala.

To je glasbeni vodja Nedvěd predobro uvidel že mnogo let naprej, in gola nehvaležnost je, ako se o njem, ki je resnični obstoj družbe vzdržal nad dvajset let, piše v spomenici: »Es ist nur bedauerlich, dass er nach dem Scheiden aus dem Verbande unseres Vereines, der immer treu zu ihm hielt, nicht gleiches mit gleichem vergalt, sondern geradezu feindselige Gesinnung zeigte.« —

Kako morete zahtevati, naj vas spoštuje in ceni za pravo umetnost goreč mož, ko vidi, da ste prvotno glasbeno družbo brez jezikovnih tendenc preustrojili v nekako šolo za vzdrževanje germanizatorske postojanke v deželi s pomočjo najete plačane umetnosti! Družba je postala v resnici privesek »nemškega« Turnvereina, ki ji za njene produkcije posoja svojo »Sängerriege«, družba vodi ustanovno slavje »des südmarkischen Sängerbundes« (1897), ona prepušča nemčurski dijaški zvezi »Carniolia« prostore za borišče i. t. d. — Pevske produkcije v taki zvezi so morda »völkisch, alldeutsch«, a čisto umetnostne niso in ne morejo biti.

Vsled navedenih okolnosti pa tudi uspehi glasbene šole ne morejo biti posebni, in res, razen pri nekaterih vijolinskih učencih tudi niso.

Družba izdaje znatne vsote, a pri javnih nastopih ne more pokazati iz sebe nobenega pomenljivega uspeha. Solisti pevski in drugi se vabijo tudi k manjšim nastopom za drag denar — od drugod, orkester preskrbuje vojaška godba in lastnih godcev k orkestru se v dolgi vrsti let ni vzgojilo niti 20. Edino, kar more sama družba izvajati dostojno, so komorni kvarteti, v katerih sta seve primavijolist in čelist družbena učitelja, poprej je bil tudi vijolist družbeni učitelj.

Navedena dejstva nam potrjujejo sporedi slavnostnih dni sami. Iz njih naj bi se vendar razodevali dvestoletni uspehi in delovanje! Ako tendenca in moči družbe ne dopuščajo, da bi se podal tudi kak umotvor modernih slovanskih skladateljev, naj bi se proizvajala vsaj katera pesmica kakega domačega skladatelja. Nekdanji družbeni ravnatelj A. Nedvěd je skladal tudi na nemške besede — ako se že drugače peti ne sme —, njegovi proizvodi sicer niso tako dekadentni kakor Wolfovi in Rückaufovi — a sramovati se jih ni treba tudi v

koncertni dvorani ne. In Kranjec Jacobus Gallus (Petelin) ni bil Palestrini samo vrstnik po času, temuč tudi po umetnostni veljavi v večglasnih skladbah. Zakaj se ni pel vsaj kak kratek njegov madrigal? Prav zato ne, ker ga družbene moči ne zmorejo, celega mešanega zbora si pa vendar od drugod naročiti ne morejo, kakor so si z Dunaja okrog 30 instrumentalistov ter od ondi in drugod še več pevcev, ako solistov niti ne vpoštevamo! —

Vse slavje bi te najete moči torej bolje in ceneje izvršile na Dunaju kakor v Ljubljani, in makar da je družba slaviteljem plačala potne stroške povrhu! Toda vsenemška stranka, kateri se je vrgla družba v naročje, je potrebovala zopet, da se pokaže »die Oriflamme nationaler Begeisterung an der Grenzwacht deutscher Cultur, deutscher Kunst und deutscher Thatkraft.« Ta namen je sicer vodstvo družbe modro zamolčalo, a niso ga mogli utajiti tudi oficijalni vnanji govorniki in odmeval je iz vseh nemških novin. — Kranjska hranilnica, ki ima za »nemške« naprave in zavode vedno odprto mošnjo, za prava dobrodelna vprašanja pa močno stisnjeno, ista hranilnica, ki je že doslej tej družbi dajala po 3200 K redne podpore, »Glasbeni Matici« pa 400 K — in pevcem v Starem logu (Altdeutschau) tudi 120 K — je slavnostnemu odboru, ki je zvečine tudi njen odbor, izročila svoj portfelj, da stori, kar je za »völkische Begeisterung« potrebno! Tako pa smo tudi drugi Kranjci videli, kar smo že prej vedeli, da je uspeh te stare glasbene družbe v 200 letih neprimerno manjši, kakor je slovenske glasbene, posebno pevske šole v 20 letih, in umetnostni vpliv manjši, kakor je bil »Matičnega« zbora precej prvi dve leti. »Glasbeni Matici« ni nikdo zidal šolskih in koncertnih prostorov, denar si je morala v to težko izposoditi in ga mora vračati celo deželi, njene gmotne moči za javne nastope so malenkostne, in vendar je njen vpliv glede umetnostne glasbe, posebno res lepega petja prodrl fenomenalno ne samo na Kranjskem, temuč po vsem Slovenskem in dalje. Stari družbi ne zavidamo velikih subvencij, saj nam ta denar tako še najmanj škoduje, ker tudi še velja: »Musik ist die edelste Politik«, a kaže se vendar, da jo je naše nemštvo sprejelo kakor potreben del svoje organizacije in da jo hoče z vsemi močmi odtegniti vplivu marazma. V to svrho je Kranjska hranilnica sedaj poleg drugega dala družbenemu zakladu in pokojninskemu zakladu učiteljev vsakemu po 10.000. K. Objavilo se je, da so znašali dohodki filharmoniške slavnosti 5849 K 50 h, stroški pa okrog 12.500 K, torej za blizu 6700 K več, s čimer je bil odbor zelo zadovoljen, saj je računil vseh stroškov na 14.000 K in je vsled

tega dobil tudi od Kranjske hranilnice 10.000 K podpore. Med izdatki je: za soliste 2860 K — za orkester 3733 K 30 h — za zborne pevce 579 K 52 h, torej zneski, kakršnih »Glasbena Matica« ni izdala v desetih letih, razen ob dunajskih koncertih, ki so se pa izplačali ob sebi.

Vidimo, da gmotno zanimanje domačih in zunanjih Nemcev za slavje stare družbe ni bilo posebno ter da se je le-to zvalilo na denarni zavod, ki iz svojih, vsaj prvotno slovenskih dohodkov itak vzdržuje vse takozvano nemštvo v Ljubljani in po Kranjskem sploh, našim dobrodelnim društvom pa vrže kakor v zasmeh par stotakov. Radi tega je tudi Filharmoniški družbi toliko kakor popolnoma kupil njen dom ter ji daje visoke redne in izredne podpore, kar je izrečno videti ali posneti iz vsakoletnih računov. Pred malo leti je darovala Kranjska hranilnica samo za poslopje Filh. družbi nad 70.000 K.

Nemški zavod ima torej vsega v obilici; pripraven dom brez dolga, vsa možna učila za glasbeni pouk in za koncertne nastope ter zadovoljne učitelje, ki nimajo samo lepih plač, temuč tudi gotovost, da dobe po končanem službovanju pošteno pokojnino — samo lastnih moči, nemških pevcev in neprisiljenih učencev nima!

Slovenski zavod pa, ki ima poslednje in izpolnjuje mnogo večji delokrog, ki je ustanovil šole na več krajih (v Gorici, v Novem mestu) ter bi radi tega moral imeti tudi več izdatkov, trpi ne samo vsled dolga na svojih hišah, temuč splošno gmotno bedo, ker nima zadostne zasebne niti javne podpore in ker mu nedostaje tudi moralne pomoči marsikaterih naših mož. Glasbeni učitelji, od katerih so nekateri žrtvovali čas in nenavadne izdatke za občno glasbeno izobrazbo, kakor je je ravno treba ondi, kjer se ne more za vsako stroko postaviti posebna moč, žrtvujejo res iz pravega domoljubja pri napornem pouku še svoje zdravje, ne da bi imeli trdno zagotovljeno vsaj pohlevno pokojnino, ako obnemorejo. —

Očitalo se je že, da se Matične publikacije ne izdajejo več redno [1]) in da se tudi koncerti ne vrše več v prejšnjem redu, toda pomislilo se ni, da so Matični učitelji, katerim je oboje na skrbi, preobloženi s samim šolskim poukom, ter da je največji zadržek pri koncertih — finančni. Muzikalije in potrebne skušnje vojaškega orkestra za novejše glasbene umotvore — in takih hoče občinstvo —

[1]) Čujemo, da je dotiskan klavirni izpis A. Foersterjeve opere »Gorenjski slavček«, ki ga dobe društveniki za l. 1901. in 1902.

zahtevajo izdatkov, ki jih prihodki tudi naših polnih dvoran prav navadno ne pokrijejo, zavod pa nima zaklada v to! —

»Glasbena Matica« dobiva večje podpore le od mesta Ljubljane in dežele Kranjske po 2400 K, toda dežela si po 1200 K kar pridrži za staro na »Matični dom« posojeno terjatev. — Podpore, ki jih »Glasbena Matica« dobiva, bi komaj zadostovale za redno vzdrževanje svoje šole, kajti nobena javna šola se ne vzdržuje ob sebi, najmanj pa glasbena — nikakor pa ne zadostujejo še za pokritje koncertnih primanjkljajev, za pokojninski zaklad učiteljev in obresti za stavbni kapital družbenih hiš. — Ta finančni pritisk pa ovira potrebni razvoj »Glasbene Matice«. Vsekakor mora vsaka negotovost jenjati, ako hočemo, da naša glasbena izobrazba napreduje, kar je nedvomno potreba, kajti gotovo je, da je glasbena umetnost vzgoji vsakega naroda bistveni del. Pri potrebni organizaciji za trdno gmotno stanje »Glasbene Matice« nastopa pač mnogo vprašanj, ki jih tu moremo samo naznačiti, ne pa na kratko rešiti.

Kar se tiče moralne podpore pevcev našim izbornim glasbenikom, to mislimo, da se že dobe možje, ki ostalim pojasnijo, da se glasba ne goji radi osebne naklonjenosti, temuč iz višjih in občih ozirov, ter da bi bili povsod srečni, da imajo takih glasbenih voditeljev, kakor jih imamo pri nas. Pevci naj se zopet združijo s tistim ognjem in tisto zavednostjo, kakor so se po ljubljanskem potresu za dunajske koncerte — pa bode iskati zbora, ki bi bil »Matičnemu« enak, bodisi moški ali mešani! Več vztrajnosti in nekaterim več — spoznanja treba; kdor je solist za veselo družbo, še ni vselej tudi za koncert! —

Kar se tiče pa gmotne podpore, to se ne bode zanašati samo na zasebnike, temuč najti bode neke zveze med glasbenim zavodom in našimi denarnimi zavodi pa tudi javnimi zastopi v deželi in izven nje. Kronovina Kranjska, ki ima svoje gledišče, bode v glasbene in dramske svrhe morala izdati nedvomno še več tisočakov kakor doslej, zato pa ji bode tudi natančneje paziti, kje se podpore nalagajo res plodonosno.

Izdatki za izobrazbo in omiko naroda, ki so prav tako potrebni kakor drugi, naj bodo plodonosni ravno tako, kakor so podpore za kmetijske, zdravstvene in druge naprave po deželi. V nadzor prave uporabe takih izdatkov pa treba strokovnega uradnika, kakor jih res imajo nekateri deželni zastopi. Dežela Kranjska naj morda skupno z ljubljanskim mestom, ki tudi mnogo žrtvuje v te svrhe, ustvari tako

nadzorstvo, ki bode smelo vsak čas pregledati in nadzirati stvarno in blagajniško poslovanje podpiranih društev in zavodov, ki naj bode njim in podpiralcem stavilo nasvete, da bodo tudi uspehi podpor vredni. Podpiranci naj potem pazijo, da podpore obdrže! Podpiranci pa se hočejo zato potruditi, da njih delovanje dobi več zanimanja med narodom. Za redno izdajanje glasbenih proizvodov in morda tudi glasbenega lista[1]) ne samo z umetnostno, temuč tudi poučno vsebino bi se morala pritegniti mnogoštevilna naša pevska društva. Zveza pevskih društev, že davno zasnovana, a še ne oživljena, bi ne pospešila samo moralno, nego še bolj gmotno krepki razvoj naše glasbe. — Vse to so vprašanja, ki nujno čakajo ne samo posvetovanj, temuč pravega dela, in ki bodo skupni narodni organizaciji v občutno škodo, ako se skoro povoljno ne rešijo.

Pri tem pa sta v gmotnem oziru iz povedanih razlogov prav odločno udeleženi mesto Ljubljana in dežela Kranjska. V obeh zastopih naj torej resno vpoštevajo omenjene nasvete, ako nočejo, da smo oškodovani oni in mi! —

Tako jasno, ko o polnoči...

Tako jasno, ko o polnoči
pomladnje nebo,
tako jasno in tihosanjavo
je tvoje oko.

In prosec ko v molitvi pobožni
jaz zrem v to nebó,
ah, in čutim, moja duša ne pride
nikdar v to nebó.

A. Gradnik.

[1]) Nov glasben list bi po našem mnenju pač ne bil potreben, ker imamo že izvrstne »Nove akorde«, ki jih ureja dr. G. Krek in izdaje L. Schwentner.
Uredništvo.

La Lupa.

Italijanski napisal Giovanni Verga.[1])

ila je velika in suha, toda njene grudi so bile polne in bujne, dasi ni bila več mlada. Bila je bledega obraza, kakor bi jo bila vedno mučila malarija; njene velike oči so bile črne kakor smola in ustnice sveže in rudeče.

V vasi so jo imenovali Lupo, volkuljo, kajti v vsem je bila nenasitljiva. Ženske so se križale, če je šla mimo njih, samotna in zatopljena v se, in se vlekla naprej kakor lačna, plena pričakujoča volkulja: očarala je namreč mladeniče in zakonske može, kakor bi zganil z roko. Če so ti videli njene rudeče ustnice in satanske oči, so se slepo oprijeli njenega krila, kjerkoli so jo našli, in če bi bilo to tudi pred žrtvenikom svete Agrippine. Le srečno naključje je bilo, da Lupa ni prihajala v cerkev nikdar, niti o Veliki noči, niti o Božiču, niti k maši, niti k izpovedi, kajti celo padra Angiolina, resničnega slugo Gospodovega, je ouročila s svojimi žarečimi očmi.

Uboga Maricchia, dobro in pridno dekle, je na skrivnem plakala, ker je bila hči Lupina: kdo naj bi jo vendar vzel v zakon, dasi je imela lepo doto in je njen košček zemlje ležal na solncu, kakor je imelo to vsako drugo dekle v vasi?!

Neki dan se je Lupa zaljubila v lepega mladeniča, ki se je vrnil od vojakov ter je ž njo spravljal seno na notarjevem posestvu. Tako zelo se je zaljubila, da je vse v nji gorelo v divji strasti, in kadarkoli so se njene oči srečale ž njegovimi, se je je polastilo burno poželjenje, katero je bilo enako žeji, ki nastane v pasjih dneh tu doli na solnčni planjavi. On pa je mirno in ravnodušno kosil travo in, ne da bi obrnil oči od svojega dela, je vprašal: »Kaj vam je, kumica Pina?«

Na velikih, brezkončnih poljanah, kjer v solncu, ki je sipalo z neba vroče žarke, ni bilo čuti ničesar razen cvrčanja cvrčkov, je Lupa povezovala seno v otepe in kopičala stog za stogom, ne da bi se utrudila, ne da bi se vzravnala le za hip, ne da bi le enkrat nagnila na ustnice steklenico vina, samo zato, da je mogla biti blizu

[1]) Giovanni Verga, italijanski pesnik in romanopisec, se je porodil leta 1840. v Kataniji na Siciliji. Napisal je veliko povesti, novel in romanov, ki pričajo o velikim umetniškim talentu njegovem ter so navdihnjeni s pravim južnim ognjem. Posebno rad slika značaje in tipe iz ljudskega življenja sicilijanskega. (»La vita dei campi«, »Novelle rusticane« i. dr.) Nekateri kritiki ga prištevajo k takozvanim veristom. *Uredništvo.*

Nannija. On pa je kosil in kosil ter zdaj pa zdaj vprašal: »Kaj hočete, kumica Pina?«

Neki večer, ko so možje, utrujeni od dnevnega dela, spali na gumnu in so na prostrani poljani lajali psi, mu je povedala.

»Tebe hočem!« je dejala, »tebe! Ti si lep kakor solnce in sladak kakor med. Tebe hočem!«

»Jaz pa hočem vašo hčerko, krotko jagnje,« je odvrnil Nanni smehljaje.

Lupa je zakopala svoje roke v lase, odšla, ne da bi izpregovorila besedico, in se ni več pustila videti . . . Toda v oktobru, ob trgatvi oliv sta se videla z Nannijem zopet, kajti delal je v bližini njene hiše in škripanje oljnate stiskalnice ji celo noč ni dalo spati.

»Vzemi vrečo za olive,« je rekla svoji hčeri, »in idi z menoj.«

Nanni je z lopato metal olive pod stiskalnico in, da bi mu mula ne obstala, vpil nad njo »chi«!

»No, ali hočeš mojo hčer Maricchio?« ga je vprašala kumica Pina.

»Kaj daste svoji hčeri za doto?«

»Očetove stvari so njene, in poleg tega ji dam še jaz svojo hišo; jaz sama se zadovoljim z majhnim prostorčkom v kuhinjskem kotu, da napravim tam svoje slamnato ležišče.«

«Če je stvar taka, lahko govorimo o tem o Božiču,« je rekel Nanni.

Nanni je bil od olja in oliv zamazan in svetel kakor mast, in Maricchia ga ni pod nikakim pogojem marala za moža. A ko sta prišli domov, jo je mati zgrabila za lase in ji siknila skozi zobe: »Če ga ne vzameš, te umorim!«

* * *

Lupa je bila pol bolehna radi hrepenenja po ljubezni, in ljudje v vasi so govorili: »Če se hudič postara, ljubi samoto.« Niti sem, niti tja ni šla, več ni stala pred hišnimi vrati kakor preje, in več niso njene pošastne oči blodile naokoli. In njen zet, ta se je smehljal, če ga je merila s svojimi očmi, ter poiskal amulet, da bi bil varen pred hudičem. Maricchia je ostajala doma pri otrocih, in mati je hodila na polje ter delala z moškimi. Kakor mož je orala, čuvala živino ter obdelovala vinograd; in niso je strašili niti veter in slabo vreme po zimi, niti topli jug po letu, ko so mule povešale glave in so možje izmučeni padali na tla. V času med večer-

nicami in nono, ko človek niti psa ne zapodi pred vrata, je bila kumica Pina edino živo bitje, ki je blodilo po strniščih ter se ni balo vročih tal in dušeče soparice. Kakor prikazen se je plazila črez širno, širno planjavo, v katere ozadju se je kakor megla videla Etna in je sivomodro nebo zatemnjevalo horizont.

»Vzdrami se!« je zaklicala Lupa Nanniju, ki je ležal in spal v poljskem jarku med ploti in grmovjem z rokami pod glavo. »Vzdrami se! Prinesla sem ti vina, da si okrepčaš svoje grlo!«

Nanni je odprl oči in začudeno zrl v suho, bledo postavo z bujnimi prsmi in ogljenočrnimi očmi, in ko je vprla vanj svoj izzivajoči pogled ter iztegnila roke po njem, je zastokal: »Ne! V tem času ne pride semkaj nobena dobra ženska! Pojdite, pojdite proč od tod in več se ne pustite videti!« In segel si je z rokami v lase in skril svoje obličje v travo.

In res je odšla Lupa, vrgla dolge kite svojih las nazaj in temne oči vprla v tla . . .

Toda prihajala je vnovič in vedno vnovič, in Nanni je molčal. In če se je ob uri počitka zakasnila, ga je obšla groznica, in šel ji je naproti ter jo z mrzlim potom na čelu pričakoval tu gori na samotni poljski poti... In potem, potem si je ruval lase ter ponavljal vnovič in vedno vnovič: »Pojdite, pojdite proč od tod — ne pridite nikdar več!«

Maricchia je plakala dan in noč in vpirala svoje solzne oči, žareče ljubosumja, v svojo mater, in tudi ona je postala volkulja, če je videla svojo mater, ko se je bleda in nema vračala s polja domov.

»Brezbožnica!« je rekala, »brezbožna mati!«

»Molči!«

»Tatica, tatica si!«

»Molči, pravim!«

»Pojdem k brigadirju in mu vse povem.«

»Zaradi mene greš lahko!«

In šla je tudi res, z otrokom v naročju, brez strahu, brez solze v očesu, kakor blazna, kajti sedaj je tudi ona ljubila svojega moža, katerega ji je vsilila mati, ko je bil ostuden od oljnate maščobe in od oliv.

Brigadir je poklical Nannija ter mu pretil z galejo in vislicami. Nanni je pričel ihteti in se vesti kakor blazen ter ni poskušal niti tajiti, niti izgovarjati se.

»To je izkušnjava,« je rekel, »izkušnjava peklenska!«

In padel je pred brigadirja na kolena ter ga prosil, naj bi ga poslal na galejo.

»Usmilite se me, gospod brigadir, in rešite me tega pekla! Zaprite me v ječo! Umorite me! Več je nočem videti, nikdar več!«

»Ne,« je rekla Lupa brigadirju. »Izgovorila sem si v njegovi kuhinji kot, da bi tam spala, ko sem mu dala svojo hišo kot doto. To je moja hiša. Jaz se ne ognem.«

Kmalu nato se je zgodilo, da je mula udarila Nannija s kopitom v prsi in je bil Nanni na tem, da bi umrl. Toda župnik se je obotavljal, podeliti mu zakramente, če Lupa ne zapusti hiše. Lupa je šla, in njen zet se je mogel pripraviti, da bi se poslovil od tega sveta kot dober kristjan. Izpovedal se je in prejel obhajilo z znakom tako globokega kesanja in vdanosti, da so vse sosede, ki so bili zbrani ob njegovi smrtni postelji, posilile solze. In res bi bilo zanj boljše, če bi bil umrl, predno se je hudič vrnil, da bi ga izkušal vnovič ter se mu vtihotapil v dušo in telo. »Pustite me,« je prosil Lupo, ko je okreval, »imejte usmiljenje z menoj! Smrti sem gledal v oči! Uboga Maricchia je vsa obupana. Zdaj ve cela vas. Če vas več ne vidim, je boljše zame in za vas . . .« In želel je da bi imel iztaknjene oči, da bi več ne videl Lupe, ki ga je izkušala s svojimi satanskimi pogledi.

Več ni vedel, kako naj bi se branil napram čarovnostim te ženske. Dal je brati mašo za uboge duše v vicah ter vprašal za svet župnika in brigadirja. O Veliki noči je šel k izpovedi ter se pokoril na ta način, da je na vsakih deset palcev poljuboval posvečena tla pred cerkvijo.

In ko ga je Lupa vnovič poskušala navezati nase, tedaj je rekel: »Čujte, Pina, če me še enkrat pridete semkaj iskat, vas ubijem, kakor gotovo je Bog v nebesih.«

»Ubij me, če hočeš,« je odvrnila Lupa, »kaj je meni na tem? Brez tebe itak ne morem živeti!«

In ko je vkljub temu prišla zopet ter jo je zagledal od daleč sredi zelenega travnika, je zapustil vinograd in pograbil sekiro iz plota. Lupa je videla, kako je prihajal, bled in divjega pogleda, s sekiro, ki se je lesketala v solnčni luči. In ona ni ustavila svojih korakov ter ni povesila oči, šla mu je naproti z dvignjeno glavo, s šopkom ognjenorudečih makov v roki ter ga požirala s svojimi satanskimi pogledi.

»Prokleta bodi vaša duša,« je zastokal Nanni.

(Prevedel *J. H.*)

Poslednja deputacija.

(1902.)

V westminsterski prastari katedrali
utihnil orgel je slavnostni spev;
zamrl pod svodom gotiškim visokim,
korála je poslednjega odmev . . .

In on sedí na zlatem tam prestolu
in krona zlata glavo mu krasí . . .
In plemičev ponosnih v plaščih dragih,
ministrov roj ob strani mu stojí . . .

In že se bližajo mu odposlanstva.
Poklanja mu Britanija se vsa . . .
Za trumoj truma ga pozdravlja danes . . .
Prispeli so iz celega svetá.

Poklanja mu se sudanski zamorec,
arabski šejh, zdaj tam Američan . . .
Zdaj maharadža indski, zdaj Avstralec,
in zdaj malajski neki otočan . . .

In on sedi pred njimi tam na tronu.
Zbran okrog njega je sijajni dvor . . .
In on drží v desnici žezlo zlato,
na njem iskrí se demant kohinor . . .

Sedí pred njimi v veličanstvu svojem,
s prestola kima milostno jim dol
in deputacijam smehljá se zadovoljno . . .
In množica narašča bolj in bolj

ko oceana sinjega valovi,
ki bližajo obali se peneč,
kadar jih goni plime moč skrivnostna,
za drugim drug vrsteč se in šumeč . . .

Končano vse? Vsi prišli so na vrsto?
Še ne! Glej, skoz velika vrata tam
prihaja deputacija poslednja . . .
»Odkod?« — šepeče ves si božji hram.

»Kdo pač so odposlanci zakesneli?«
Umiče vse se jim na vsako plat . . .
A deputacija neznana bliža
prestolu králjevemu se od vrat.

Korakajo počasi ko duhovi . . .
V rjuhe so ogrnjene kostí . . .
Mrtvaške glave nosijo na ramah,
pod čeli so ugasle jim očí . . .

In gnetejo se k tronu tí strahovi . . .
Čimdalje več in več jih je — nebroj . . .
Vso cerkev napolnjuje že veliko
prikazni mrtvih bledih čudni roj . . .

»I mi smo prišli, poklonit se tebi
iz južne Afrike, iz daljnih dalj . . .
Oprosti! Skoro smo ga zamudili
tvoj slavi dan, naš zmagoviti kralj!

»Naš kralj . . . Brez kralja domovino svojo
imeli smo svobodni Buri mi . . .
Za zemljo svojo smo se bojevali,
prelili zanjo svojo srčno kri . . .

»Ti vzel si nam to zemljo, vzel svobodo!
Zdaj sužnji tvoji smo . . . Ná dar naš tá!
Prinesli smo ti démantov iskrečih,
prinesli smo ti našega zlatá!

»Le vzemi, vzemi to zlató si naše!
Iz njega krono si ogromno skuj,
jo z našimi si demanti okrasi
pa triumfuj nad nami, gospoduj! . . .«

In z belimi, koščenimi rokami
polagajo zaklade mu pred stol . . .
Brez sape gleda kralj strahove grozne
gnetoče se krog njega bolj in bolj . . .

Kako se klanjajo mu tí mrliči,
kakó kostí jim vse klepečejo!
A njemu hladen znoj že kaplje s čela
in živci vsi mu že drgečejo . . .

Čimdalje več prinašajo zakladov . . .
Režé lobanje se mrtvaške vanj . . .
A tam zatrobijo fanfare glasne —
in kralj predrami se iz nočnih sanj . . .

A. Aškerc.

Književne novosti

Kralj na Betajnovi, drama v treh dejanjih. Spisal Ivan Cankar. Založil L. Schwentner. V Ljubljani 1902. — Snov te igre je vzeta iz domačega življenja. Taki ljudje, kakršen je Jožef Kantor, so se pri nas že opisovali. Kantor je nekak »nadčlovek«, človek, kakršne v življenju semtertja v resnici srečujemo.

Cankarjeva tehnika je v dramah in povestih skoro ena in ista. On navaja dejanja, a prepušča povsem čitatelju, oziroma gledalcu, da ugiba, kakih nagibov posledice so ta dejanja. Na ta način obda svoje junake z nekim tajnostnim čarom, in to mika, imponuje, to velja mnogim morda celo za višek psihologije. Tudi sicer je Cankar rad teman. Oni prizor med Krncem, Maksom in Kantorjem na strani 39. bo razumel malokdo. To naj bi bila pač nekaka sugestija? — Omenjeno bodi, da ljudje Kantorjeve narave ne podležejo tako lahko sugestiji!

Na drugi strani pa je Cankar dovolj dobrosrčen, da nas ne pusti od sebe, ne da bi nam razodel, kaj nam je hotel povedati s svojo dramo, s svojo povestjo. Na koncu rad izrečno pokaže na jedro svojega spisa, in če je posebno dobre volje, podčrta celo pomembni stavek, da ga vsaj nihče ne prezre. D a s e v i d i C a n k a r j u t o p o t r e b n o, j e n e m a r a n e k a k n e d o s t a t e k v n j e g o v i h u m o t v o r i h ! . .

No, v drami, o kateri je govor, ni podčrtal prav ničesar, toda nje vsebino in zmisel je ponovil v besedah, ki jih govori Kantor proti koncu igre: »Pot do trona je nerodna — gaziti mora človek do kolen v krvi in v solzah . . . Kdor hoče naprej, . . . mora, če je treba, preko trupel, mora preko gorkih človeških trupel.«

Nietzsche! . . .

Cankarju bi ne bilo treba nikoli podpisati svojega imena — vse, kar piše on, se od daleč spozna kot njegova last. Brez kake ponesrečene eksistence že skoro v nobenem njegovem proizvodu biti ne more. S tem spominja Cankar malce na Gorkega. A dočim nam slika Gorki brez vsakega postranskega na-

mena svoje postopače, ne more Cankar prikriti svojih simpatij do ljudi, ki so zašli s tira. Nasprotno mrzi tako zvane »dostojne« ljudi; ti so mu sami glupci, filistri! Meni se zdi, da gre Cankar v tem nekoliko predaleč. V življenju vendar ni vse tako, kakor nas hoče Cankar prepričati. Zadnji čas je, da začnemo zopet bolj individualizirati! Za naše simpatije in antipatije ne sme biti zmeraj odločilna suknja, katero nosi kdo! V posameznem slučaju je vendarle mogoče, da je policist, ki tišči postopača za vrat, bolj pomilovanja vreden nego postopač sam! Povod k tej opazki mi daje Maks v Cankarjevi drami. Takih Maksov je pri njem vse polno.

Včasi se loti Cankar stvari, ki jih ne pozna, in to mu ni v prid. Kadar zafrkuje kake uradnike, bodisi davčne, bodisi druge, se gotovo osmeši. Prizor, v katerem nastopata v tej igri sodnik in adjunkt, je naravnost nemogoč! Če bi bilo v igri vse tako malo istinito in pristno, kakor je to, potem ne vem, kako bi bilo z vrednostjo drame! To se je pa Hauptmannu persifliranje uradnikov v »Bobrovem kožuhu« že vse drugače izponeslo! Cankar naj bi se o takih stvareh poučil prej, predno piše o njih! Saj to vendar ni tako težko! Da pa motri Cankar ono življenje, ki mu je dostopno, z bistrim vidom, je dokazal baš zopet v tej drami. V njej igra vino jako veliko ulogo. To je posneto čisto po življenju. Tako je v istini pri nas na kmetih. Da, česa ni kozarec vina že vse provzročil! Največje prijateljstvo in največje sovraštvo! In kaj vse se ne skriva včasi za njim! Toda tudi z vinom se Cankarju ni posrečilo vselej. Ko peljejo Bernota uklenjenega mimo, zakliče Kantor svoji hčeri: »Daj mu kozarec vina!« Hči stori, kakor ji je velel oče, in se vrne z opazko: »Izpil je in vas pozdravlja.« To ni samo veleznačilno, za Kantorja namreč, temuč v nekem oziru tudi jako efektno. Samo spomniti se ne sme človek, da je Bernot absolviran tehnik in da je po nekrivem umora obdolžen. Kozarec vina se pošlje v tolažbo kakemu beraču, nikdar pa se požirka vina ne bo polakomnil izobražen človek v takem duševnem položaju, v kakršnem se mora nahajati Bernot! In Francka, ki ve, da je morilec njen oče in da hoče svoj zločin tudi nekako skriti za ta kozarec vina, naj bi nesla vino svojemu bivšemu ženinu ter se storila na ta način takorekoč sokrivo očetovega zločina? Ne, kaj takega ne stori nobena dobra ženska! To je psihološko popolnoma nemogoče! Nemogoče pa je vse to tudi iz objektivnih razlogov, kajti kako naj Bernot vino izpije, ko je uklenjen in celo na hrbtu! Mimogrede bodi omenjeno, da dandanes zločincev ne uklepajo na hrbtu. Vsled tega pa najbrž tudi Krnec Bernota ni mogel v roko ugrizniti! Čudno se bo zdelo nemara komu tudi, da je imel tudi Krnčev sin, umorjeni Maks, nekako veselje, ugrizniti koga. V prvem dejanju v pogovoru s Francko vsaj poudarja, kar trikrat za vrstjo, da bi ugriznil v nogo njenega očeta. Pa vsaj nimamo opraviti zopet s kako dedičnostjo? No, jaz mislim, da pripisuje Cankar to svojstvo le slučajno hkratu očetu in sinu in da mu je šlo tudi pri tem le za značilno potezo. Kajti vedeti treba, da ne velja samo pri Italijanih, temuč tudi pri našem preprostem narodu za največjo sramoto, ako kdo ugrizne koga.

To so malenkosti, toda naposled sestoji vsa igra iz takih malenkosti. Visokih poletov v njej ni. Meni se vidi, kakor bi nam bil Cankar s to igro podal samo nekako epizodo. Glavni junak je na koncu igre tam, kjer je spočetka, in igra bi se prav lahko začela tu, kjer se konča. Človek bi pričakoval kaj drugega in vpraša se nehote, kak konec bi imela igra, ako bi Bernot pri Kantorju svoje puške pozabil ne bil. Pa seveda, Cankar je že naprej vedel,

da jo bo! ... Vsekakor bi bilo moralo priti brez tiste puške do vse večjih dramatičnih konfliktov! Zakaj se jim je Cankar izognil?

Hvaliti Cankarja pač ni treba. Vsakdo ve, kaj je pohvalnega na njegovih delih. Cankar je hipnotiseur prve vrste. On se kar igra z nami in našimi srci. Navzlic vsem nedostatkom, ki jih ima njegova najnovejša drama, navzlic mnogim slabo podprtim efektom je njen učinek vendar mogočen. Zlasti bo učinkovala ta drama na tiste, ki ne povprašujejo mnogo, kako in kaj, in se vdajejo voljno mamečemu njenemu vplivu. Cankar zna kakor malokdo buditi občutje. Atmosfera na pr., ki vlada v Kantorjevi hiši, je označena mojstrsko. Človek kar čuti grozo in strah, ki spreletava ljudi v obližju tega krutega človeka ... Skratka, ne da se tajiti, da je Cankar velik umetnik.

Cankarju se je dozdaj vedno očitalo, da samo razdira, in to po pravici. Ali naj pomeni to najnovejše delo njegovo korak naprej? Se li mar po Cankarjevih nazorih tako gradi in zida, kakor si gradi pot do trona »kralj na Betajnovi«? Upajmo, da ne! *Dr. Fr. Zbašnik.*

Dr. K. Štrekelj: Slovenske narodne pesmi. 6. snopič. Izdala in založila »Slov. Matica« v Ljubljani 1901. (Str. 305—592). — Sedem let že izhajajo narodne pesmi; pri sličnih večletnih publikacijah vzamemo vsak nov zvezek z nevoljo v roke, ako še nima »konca«, pri »Nar. pesmih« se bojimo, da bi bil konec že blizu. Pri prvih zvezkih je prevladal v nas nekak veljaški ponos, češ, tudi mi imamo dovolj narodnih pesmi — in potrkali smo na obširne sešitke — ob zadnjih zvezkih nas navdaja bolj notranje veselje: »Zaljubljene pesmi« — koliko jih je! Odpira se jim naša sprejemljiva slovenska duša ... »Prenezgruntana ljubezen« (št. 2317), v tvojem žaru je vzniklo toliko peseme, zato zaslužiš še boljšo hvalo kakor le recenzentovo! Ne pozabimo pa tudi onih solnčnih in nočnih bitij, ki so posoda ljubezni, ki jih pesemca (št. 1925) tako-le nazivlje: »Ena vesela ženskica — Je najtalepša stvarica!« — To pač: s srcem moramo prebirati te narodne pesmi, ne z razumom! Doba ljubezni je tudi doba poezije v prozi kmetskega življenja — v pregnantnem zmislu »narod« je le kmet — in v teh naših pesmih se piše nje notranja zgodovina.

Ta ljubezen pa je vcepljena na krepko steblo individualnosti našega kmeta; nežnost, šegavost, pa zopet suh realizem s koščkom robatosti se združujejo, često v originalnih skokih pri sporedu misli, v pikantno — v dobrem pomenu! — skupino. — Res najdemo tudi slabosti; ali ker so spojene z našim bitjem, ker so naše, jih celo ljubimo! —

Kdor ima veselje z reševanjem kritiških, literarnozgodovinskih in podobnih vprašanj, dobi tukaj problenov dovolj; v jedernatih opazkah nas na nje opozarja dr. Štrekelj sam. Nekatere pesmi imajo že svojo zgodovino. Primerjaj opazke k št. 1787, 1811, 1837, 1844, 1980 (»Zagorska«!), 2155, 2170, 2188 itd. — Je li res ta pesem narodna, ta motiv, izraz naroden, vprašamo neredko. Popoln odgovor dobimo težko; saj služi beseda »narodno« v našem pomenu bolj izrazu naše zadrege nego trdnega znanja. Meja med narodno in umetno pesmijo se nam umika bolj in bolj. Ostreje nam stopi ta razlika — ki je itak le historična — pred oči tam, kjer čutimo ali slutimo oba elementa — narodno : umetno — v enem proizvodu.

Na zanimivost kontaminacij sem tudi lani opozoril. Instruktivna je št. 1802., ki zdržuje v sebi pravzaprav 3 pesmi: »Sem mislil s'noči v vas iti«

(»Meglica št. 1802) + »Moj očka imajo konjiča dva (št. 1798) + »Z eno roko je odpirala« (št. 1788). Tako tudi 1224 : 2190, 2351 : 2416.

V spoznavo narodovega značaja služi najbolje pogled na motive, na katerih temeljijo pesmi, in med njimi zopet uvaževanje onih, ki so narodu najbolj priljubljeni; ti so živa priča njegovega okusa in njegovih simpatij glede na vsebino in na obliko. Motiv »Kod si hodil, kje si bil . . .« se nahaja v 5 varijantah in skoraj 30 redakcijah!

Vsi pa se hvaležno spominjamo trudoljubivega ureditelja teh pesmi, čigar vestnost in akribija se omenjata kot stalna točka v vseh ocenah »Nar. pesmi«. Ogromno gradivo je obdelano v širino in globino; urejeno je v tem sešitku kakor v prejšnjih, torej nam je tudi v tem oziru le ponoviti staro hvalo.

Dr. Jos. Tominšek.

»Slov. Šolska Matica«. Dr. Fr. Ilešič: O pouku slov. jezika. (Konec.) Kadar dobimo vsebino svojega jezika v last, potem bodemo z životvorno besedo ustvarjali jezik in ne bodemo rekali: »tako pravi Nemec«. Kdor hoče značajev, naj zahteva od dijakov jasnih misli in jasnega slovenskega izraza brez polovičarstva.

Jako zanimivo je peto poglavje, ki govori o slovenščini kot slovanskem narečju. Zavedamo se, da smo Slovani, ali vprašanje je, naj li se uresniči slovanska zavest, ako se književni jezik razvija v strogi smeri narečja. Vsi stari slovničarji utemeljujejo važnost slovenskega jezika s sorodnostjo slovanskih narečij. Obširno razpravlja pisec o stališču različnih dob slovanske književnosti nasproti temu vprašanju. Trubar je imel kot Slovan najožje obzorje. Pravi humanist je bil Bohorič. Trubarjeva struja ima naravno podlogo, a ona ne more ustvariti velike bodočnosti. Bohoričeva in Dalmatinova struja pa, ki sta si v svesti svojega slovanstva, ne izgublja naravne podlage niti veličastnega smotra in išče tudi metode za to. K prvi struji so pripadali v poznejši dobi Pohlin, Kopitar, Prešeren, ki so polni individualnega duha; ali to stališče je v znanstvu pravo, v praksi pa je vprašanje, kam naj sega meja skupnega občila, ali samo od Žabnice do Bleda, ali od Triglava do Balkana?! Po ilirizmu se je slovenščina razvijala po načelu, da bodimo sami svoji. Ta razvoj je ustanovljen z Levčevim pravopisom. Poleg te pa deluje tudi druga struja, ki želi, da se ne omejimo na ozko stališče samoslovensko ali celo samokranjsko. — Vmes pa je še prišla struja staroslovenska: Caf, Raič, Levstik, Šuman. Tem nasproti je predlagal Cigale, da smatra za malo modro in svrhi neprimerno, posezati nazaj v staro slovenščino po slovenske oblike, koristno pa mu se vidi zajemati iz nje tvarino jezikovo, ker je iz nje prešlo mnogo besed v ruski in srbsko-hrvaški jezik. Namesto zgodovine treba v naše šole živega slovanskega jezika, in sicer ne slovenskih podnarečij, nego knjižnih slovanskih narečij. Ker je dokazano, da smo vsi južni Slovani širno morje narečij, bi z uvedenjem srbohrvaščine ne gojili le oblik, poezije in vsebine besed ter besednih skupin, ampak vsebino vsega jezika, njega misli in literaturo.

Iz zgodovine se da posneti zahteva: »Pišimo slovenske oblike; izmed več izrazov volimo onega, ki ga imajo drugi Slovani, najsi ni pri nas najbolj navaden; posebno dajmo slovanskim besedam prednost pred samoslovenskimi tujkami; ne iščimo zakotnih slovenskih lokalizmov, ampak jemljimo rajši besede večjih slovanskih literatur. Naša stvar je, da se mi ravnamo po jačjih in imovitejših, torej, da se mi bližamo Hrvatom in Srbom, ne pa oni nam! Po zakonu je

zajamčena književna hrvaščina v šoli. Dolžnost je, da si neutegoma priskrbimo primernih šolskih knjig!«

Mi se povsem zlagamo z dr. Ilešičem, ker smo v dnu srca prepričani, da imamo Slovenci zagotovljeno narodno bodočnost samo tedaj, ako se čim tesneje naslonimo na svoje sorodnike Hrvate in Srbe[1]). To prepričanje smo že na različnih mestih in o različnih prilikah iznesli in v posebno zadoščenje nam je, da je knjiga g. dr. Iešiča jasno dokazala, katero pot nam je treba udariti pri izobraževanju slovenskega književnega jezika. Priporočamo knjigo prav toplo vsem izobražencem, katerim je do višje kulture in slovanske samostojnosti našega naroda, ker se bodo iz nje prepričali, da je tesnosrčno stališče samoslovensko ali celo samokranjsko naši bodočnosti pogubno. Neustrašenemu boritelju za to idejo pa kličemo: »Živio!« *R. Perušek.*

M. Žunkovič: Die Ortsnamen des oberen Pettauerfeldes (W. Blanke, Marburg 1902). — Knjižica (101 str.) ima namen, iz krajevnih imen dokazati, da so se Slovenci na Ptujskem polju naselili že davno pred občnim preseljevanjem narodov (str. 19., 21., 22.), da keltskih prebivalcev sploh tukaj nikdar ni bilo in da sedanja nemška krajevna imena (izvzemši grajščine in pristave) niso nič drugega, kakor prestave ali prilagodbe iz slovenščine. Kraji so dobili pozneje imena po nemških svetnikih. — Etimologovanje pa se je g. pisatelju marsikje ponesrečilo. Kdo bo mogel verjeti, da Attila prihaja od »ata«? Turski klanec ni nič v zvezi s »Turki«, ker imamo po vsem slovanskem svetu dosti Turskih, Turjakov, Vrhoturskov itd. Krajevno ime Podova vendar ne more prihajati od »vdova«, Požek ne od »polžek« in Prepole ne od »prek polja«. Slovenski filologi pa bodo g. pisatelju hvaležni za pojasnila nekaterih lokalnih izrazov, n. pr. »cedilje« (st. 17.), »prelogi« (str. 38.). Hvaležni moramo biti gosp. pisatelju tudi še radi tega, ker se je s tolikim zanimanjem in trudom lotil toliko težavnega predmeta. Priporočamo knjigo najtoplej e! *S. Rutar.*

Skizzy. I. Zvezek. Za glasovir za dve roki zložil Jos. Procházka.[2]) Op. 5. Založil Mojmír Urbánek v Pragi. — Nadarjenost skladatelja teh šesterih skladb se mi zdi zavisti vredna. Deloma zato, ker razpolaga zdaj že z obilico pristnih glasbenih misli, ki mu tečejo močno in cveto pestro. Potem tudi zato, ker način, kako razvija svoje misli, in sploh gladki ter skladni tek pieç izpričujeta nenavadno, prirojeno in izborno izvežbano glasbeno čuvstvo: to so dela priznanega, polnokrvnega glasbenika. In končno ta božansko-naivna lahkomiselnost in radostna brezskrbnost, s katerima razpleta svoje glasbene govore, globoki čut in zopet humor, mešajoč se s frazami naj-

[1]) Ker rabi večina Slovanov cirilico, bi bilo pač potrebno, da se že v zadnjem letu ljudske šole seznani mladi Slovenec s cirilskimi črkami. Drugič je neogibno potrebno, da se Slovenci čimdalje bolj oziramo na ruski jezik. Ruščina mora postati na naših srednjih šolah obligaten predmet! *Uredništvo.*

[2]) Učitelj pri »Glasbeni Matici« v Ljubljani.

navadnejše konvencije, brez refleksij in brez sledu duhovite poze — prav ta vas v sedanjem času tako posebno vznaša in razveseljuje, danes — pravim — ko se naivna umetnost vsled naše kulture pojavlja čimdalje redkeje in ko avtokritika, starejšim mojstrom v tej moderni meri neznana, že v kali uduši marsikateri polet direktne umetnosti.

Talent take vrste, ki očividno ustvarja jako lahko, bi dospel do cele veljave seveda šele z delom, ki bi zahtevalo uporabo vseh moči in popolnega sodelovanja inteligencije, ne samega nediscipliniranega instinkta. »Skizzy« so zanj opasna tvorba ter zapeljujejo k površnostim, ki poleg direktno čutenih in hipoma, toda določno ujetih krasot kar presenečajo. Kjer skladatelj ne očrtava zgolj, kakor, recimo v rapsodističnih, samo očrtanih zadnjih proizvodih, temuč kjer misel premišljeno razvija, ondi spada njegovo delo radi svoje sveže barve vsekakor k najizbornejši naši produkciji. Vobče pa so »Skizzy« jako ugoden material za spoznanje nadarjenosti ter ponujajo igralcu, če bi tudi ne razpolagal s posebno glasovirsko tehniko, ravno tako lahek užitek, kakor je bila bržčas skladatelju lahka njih ustvaritev in njih glasovirna stilizacija, priprosta, zveneča, ki ne dela prstom nikakih posebnih težav.

V »Daliboru« (Praga 14. junija 1902).

K. Hoffmeister.

Upodabljajoča umetnost

Slikarja Jakopič in Grohar sta bila preteklega meseca razstavila pri Schwentnerju več svojih slik in to pokrajin in portretov.

Gosp. Jakopič je ostal isti, kakršnega smo ga spoznali že na prvi umetniški razstavi. Velik talent, ki ima nenavadno bistro oko za svetlobo in barve, a škoda je, da razstavlja skoro same — načrte, skice in študije. Radi bi videli spet enkrat nekaj do zadnje poteze dovršenega! Najboljši se nam je zdel neki ženski portret (doplečna študija od zadi). Karikatura nekega gizdalina pa po našem mnenju ne spada v umetnost, torej tudi ne v razstavo.

Gosp. Grohar gleda bolj na tehniko nego Jakopič. Med stvarmi, ki smo jih videli v Schwentnerjevem oknu, je bilo nekaj pokrajin in pa en portret (pisatelja Kostanjevca), ki zopet priča, da je Grohar najmočnejši baš v portretih. Original je umetniško zadet, samo v obličju bi bilo želeti nekoliko več življenja in plastičnosti! . . .

Izložba Avgustina Rodina, katero je praško umetniško društvo »Manes« v posebnem za to zgrajenem paviljonu priredilo, je kakor veličastno prirodno čudo, katero prihajajo množice gledat s svetim, boječim občudovanjem. Malo je duš, ki ne zatrepečejo v neki tajni, neznani grozi pred temi kipi, polnimi sveže, divje sile, pred temi telesi z gigantskimi, železnimi mišicami, v katerih trepeta življenje, ljubezen, strast in obup. Ha, to so pesmi, kakršne poje orkan na samotnem morju, pesmi, katere spremlja blisk in grom, pred katerimi ledene srca, pesmi, ki nam odkrivajo vso veličino, vso strašno silo človeških čuvstev. Té oči vas gledajo v dušo, té roke se dotikajo nepoznanih strun vašega bitja in vsaka poteza v obrazu in vsaka mišica na telesu teh mrtvih kipov, mrtvih, a živečih v demonskem ognju, katerega jim je vdahnil genij, pripovedujejo vam reči, katerih še nikdar niste slišali, a ki so v vas, spe v vas. In vas je groza

in obrnete se v stran, zakaj ako vstane ono tajno iz dna vaših duš, raztrgali bi obleko raz sebe, pali na kolena in zakričali z glasom in rokami in z vsem telesom molitev k nebesom, da bi jo slišal ves svet. — Taka je »molitev« Rodina. — In vaša duša bi se trgala od telesa, kakor »duša«, ki jo je ta največji kipar našega časa s pretresujočo sugestivno silo vklesal v kamen: Centaur, kateremu se v neizrečnem hrepenenju trga zgornji človeški del od dolnjega, živalskega. — In mimo njegovega »Ivana Krstitelja«, mišičavega proroka iz puščave, mimo »stare žene« z izsušenimi prsmi, mimo njegovega divnega, slavnega »Poljuba« — dveh silnih, močnih, mladih bitij, ki sedita na skali krasna in gola in se objemata — mimo »Eve« z mogočnimi boki pramatere — pridemo k meščanom iz Calaisa. Spominjate se še onih šestih zgodovinskih meščanov iz Calaisa, ki so se, da rešijo mesto razdejanja, na milost in nemilost prodali zmagovalcu in »bosi, z vrvjo okrog vratu, prodali ključ od mesta in trdnjave«? Tako stoji eden pred vami, samo z raztrgano srajco pokrit, da se vidijo njegove gole noge, tako stoji tu z neizmernim gnevom v obrazu, od glada izsušenem, s težkim, ogromnim ključem v obeh rokah. Zadnji je izmed te šesterice, ki jo je ustvaril Rodin in ki stoji na sredi trga v Calaisu — brez postamenta, na zemlji, da njih potomci hodijo mimo njih in vsak dan gledajo te mučeniške, a silne obraze iz oči v oči. Rebel je ta Rodin kakor vsi geniji. Kako je vse ogorčeno zakričalo ko je l. 1864. izstavil svoj prvi poskus ,»Moža s prelomljenim nosom«. In od takrat je pomenilo vsako njegovo delo boj proti privilegiranim nazorom, proti konvencionalizmu v umetnosti in življenju. Menda se še ni za nobeno umetniško delo tako strastno in toliko bojevalo, kakor za njegovega Balzaca, o katerem se trdi, da je bila »njegova zunanjost ravno tako divja, kakor njegov genij«. In takega je ustvaril Rodin, s ponosno vzklonjeno glavo, truplo zavito v plašč, brez pravih form in oblik, silnega in neuglajenega kakor skala. Kritiki so ga obsojali in celo nekateri njegovi privrženci so trdili, da je mojster zgrešil, ali Rodin je ostal pri svojem in že danes se kip drugače sodi. — Županský, ki je napravil plakat za to izložbo Rodinovih del v Pragi, je uporabil baš statvo Balzaca, da s tem karakterizira velikega francoskega kiparja. In res ne bi bil mogel umetniškega delovanja Rodinovega bolje in sugestivneje označiti.

Avgust Rodin je bil rojen leta 1840. v Parizu. Prvo svoje delo je izstavil leta 1864. V tridesetih letih je šel v Belgijo, da se preživi. Pri povratku v domovino l. 1877. je izstavil »Kovovi vek«, o katerem se je najprvo trdilo, da je — direkten odlitek mladega moža in šele po mnogih preiskovanjih in poizvedovanjih se je pripoznala Rodinu njegova umetniška poštenost. Dobil je za ta kip medaljo 3. razreda, kip sam je bil nakupljen za Luksemburški vrt — a to šele leta 1880., tako da je umetnik šele s štiridesetimi leti začel svojo pravo umetniško karijero. Od tedaj neumorno ustvarja nova dela, od katerih mu vsako pribori novih častilcev in občudovateljev. —

V praški izložbi, prirejeni od društva ustvarjajočih umetnikov »Manes« s sodelovanjem češke akademije za vedo, prosveto in umetnost, umetniške besede in društva čeških žurnalistov pod protektoratom mestnega sveta kraljevega glavnega mesta Prage, je bilo izstavljenih 89 kipov in 75 okvirov z risbami. Izložba je v krasnem modernem paviljonu v treh prostorih, ki so vsi z neobičnim umetniškim okusom okrašeni. Mojster Rodin se je sam pripeljal iz Pariza, da vidi izložbo svojih del, katero so do danes obiskali brezštevilni domači in tuji umetniki, dostojanstveniki, društva i. dr.

Zofka Kvedrova.

Med revijami

Нашъ Животъ (= Naš Život) se zove bolgarska mesečna revija, ki izhaja pod uredništvom pisateljev, gospodov A. Strašimirova in K. Hristova v Sofiji prvo leto. Obliko ima kakor naš »Zvon« ter po priliki tudi isti program. Sotrudniki so priznani bolgarski pesniki in pisatelji: St. Mihajlovskij, A. Strašimirov, dr. D. Strašimirov, P. J. Todorov, Kiril Hristov, C. Cerkovski, V. Jurdanov, P. Javorov in dr. V zvezku za maj in junij omenja v jako laskavi notici tudi naš »Ljubljanski Zvon« ter opozarja Bolgare na ciklus »Rapsodije bolgarskega goslarja«.

Русскій Вѣстникъ (= Russkij Vjestnik) je začel maja izhajati v Peterburgu. Urednik je znani pesnik Vasilij Ljvovič Vjeličko, ki ga poznajo naši čitatelji nemara iz »Ruske antologije«. Izdajatelj je Komarov. Majski zvezek prinaša obilo važnega čtiva, med drugimi tudi neko povest kneza Golicyna (Muravljina) ter pesem Veličkovo.

„Дело" (Delo), list za nauku, književnost i društveni život, je zopet začel izhajati v Belemgradu. Ureja ga dr. Drag. Pavlović. Pod terorizmom takozvanega »kralja« Milana je bila tudi ta revija zadušena. »Delo« izhaja v formatu našega »Zvona« vsak mesec na desetih polah ter prinaša izborno znanstveno, aktualno in beletristično gradivo. Med drugim objavlja v »Delu« tudi znani srbski pisatelj Branislav Nušić svojo štiridejansko dramo »Pučina«.

Splošni pregled

»Slovenska Matica« je imela dne 4. junija svoj občni zbor. Iz skrbno sestavljenega poročila tajnika E. Laha in blagajnika drja. Staréta posnemamo, da ima »Matica« 3223 članov in 112.539 K premoženja.

Letošnji občni zbor se je vršil v znamenju boja, ki so ga provzročile drja. Štreklja »Narodne pesmi«. Nekateri so našli namreč, da je prê v teh »Narodnih pesmih« slovenskih precej pohujšljivih stvari ter da je urednik sprejel preveč nepotrebnih varijant. Odbor je bil temu ugovoru od klerikalne strani pritrdil in profesor dr. Štrekelj je bil dobil nekako nezaupnico kot urednik narodnih pesmi. Javno mnenje pa se je mahoma obrnilo na Štrekljevo plat in zagovarjalo njegov način urejevanja. Na občnem zboru je v temeljitem govoru zastopal znanstveni moment Štrekljeve redakcije graški vseučiliški profesor dr. M. Murko, ki je dokazal, da ima prav dr. Štrekelj, a ne tisti, ki so protestovali proti načinu Štrekljevega urejevanja. Dr. Murko je rekel pri tej priliki, da »to ni duh, ki nas vodi k napredku«, da se »Matica« postavlja na tako tesnosrčno stališče. »V Ljubljani umre« — je rekel dr. Murko — »vsako literarno navdušenje; profesorji in drugi, ki so se povrnili z vseučilišča z navdušenjem in z velikimi literarnimi sposobnostmi, tukaj nakrat onemé. To kaže, da veje v Ljubljani čuden duh . . .« Da, da, dr. Murko jo je zadel! Čuden duh veje v Ljubljani! In skrajni čas je, da pride v Ljubljano vseučilišče.

Po daljši debati je bil končno sprejet drja. Tavčarja predlog, da naj se drju. Štreklju izreče popolno zaupanje ter da naj dosedanji urednik »Narodnih pesmi« nadaljuje, kakor je začel . . . — Kaj je naše mnenje v tej aferi?

Naše mnenje je, da imajo takozvane »narodne pesmi« dandanes pač večjo važnost za folklorista nego za estetika. Naše narodne pesmi se ne morejo primerjati ne s srbskimi, ne z ruskimi narodnimi pesmimi glede poetične vrednosti; pač pa so dragoceno gradivo za učenjaka, ki hoče spoznavati slovensko ljudsko dušo. In kdor bo študiral iz teh pesmi našo narodno dušo, ta bode videl, kako je v njej cerkveno-mistični element rano potlačil in v kot potisnil narodni slovanski element . . . Naši pesniki in novelisti se pač ne bodo mogli veliko okoristiti s slovenskimi narodnimi pesmimi.

Če pa se tudi ne navdušujemo preveč za narodne pesmi, ker ne verujemo v njih veliko poetično ceno, vendar se popolnoma strinjamo s predlogom, da naj jih dr. Štrekelj še nadalje ureja po znanstvenih pravilih. Nam je tukaj za načelo, da bodi znanost tudi pri nas Slovencih svobodna — v XX. stoletju.

Osupnilo nas je, da »Matica Hrvatska« ni ničesar odgovorila na predlog »Matice Slovenske« zastran vzajemnega literarnega dela. Ali ni bilo pismo »Slovenske Matice« morebiti prehladno stilizirano? —

Jasno nam tudi ni, zakaj se še ni začel izdajati »Zemljevid slovenskih dežel«. Stvar je precej misteriozna in ima brez dvoma — politično ozadje. »Zemljevid slovenskih dežel« diši po narodni avtonomiji, a nekateri gospodje se bržčas bojijo izdajati tak zemljevid, ker bi takega zemljevida »tam gori« ne videli radi, a vrhu tega bi tak zemljevid še lahko škodil komu pri — avancementu . . . Ali slovenski narod potrebuje takega zemljevida in tudi drugi Slovani se zanimajo zanj! Kolikorkrat pride v Ljubljano kak izobražen Čeh, Poljak ali Rus, vsakikrat poprašuje po slovenskem etnografskem zemljevidu, ker hočejo ti naši bratje vedeti, kod smo Slovenci pravzaprav doma. Zatorej: »Matica«, na dan s slovenskim zemljevidom!

† **Nikola Mašić.** Velika nesreča je zadela narod hrvaški, ker mu je umrl dne 5. junija slavni slikar Nikola Mašić v Zagrebu. Mašić se je bil porodil 28. novembra 1852. l. v Otočcu v Liki. Dovršivši gimnazijo, se je učil slikarstva na Dunaju in v Monakovem, kjer bil za svoje študije odlikovan s posebno častno svetinjo. Da bi se še bolj izpopolnil v svoji umetnosti, je Mašić veliko potoval po Italiji in južni Francoski. V Zagrebu je bil profesor na umetno-obrtni šoli, ravnatelj Strossmajerjeve galerije slik ter učitelj risanja na vseučilišču. Srbska akademija v Belemgradu pa ga je bila imenovala za svojega dopisujočega in častnega člana. — Nikola Mašić ni bil znan samo na Hrvaškem, nego po vsej Evropi. Na Dunaju, v Pragi, na Ruskem, v Monakovem, v Berlinu in v Parizu poznajo in čislajo Mašićeve slike in marsikaka velika galerija se diči ž njegovimi umotvori. Slikal je tudi ilustracije za razne velike ilustrovane časopise, ki so radi objavljali kopije njegovih proslulih umotvorov. Čeprav pa je imel Mašić evropski glas, vendar je bil v prvi vrsti narodni hrvaški slikar po snoveh in po svojem prepričanju. Večina njegovih krasnih slik ima za predmet prizore iz narodnega življenja. Tehnika njegova je mojstrska; posebno hvalijo njegov živi kolorit in svetlobo na njegovih slikah. Hrvati imajo sedaj že lepo vrsto imenitnih slikarjev, a Mašić je bil prvi, ki je pred Evropo proslavil s kistom ime svojega naroda. Na Mašićevem grobu žaluje s Hrvati vred vse Slovanstvo.

LJUBLJANSKI ZVON

Legenda pravičnosti.

V nebesih večni Bog sedi,
po svetu gleda, govori:
»Različne rode sem ustvaril
in zemljo vsem za dom podaril.

»Živijo naj ko z bratom brat;
naj delajo, da vsak enkrat
doseže lastni cilj življenja;
ljubezen vladati ne jenja!«

In Bog mogočni na migljaj
ustvari v raju krasen gaj:
najlepše cvetje v njem bahato
poganja za ograjo zlato.

Studenček čist po njem šumlja,
kipi vsemirju iz srca;
in po stezàh namesto peska,
kdo pač razločil bi od bleska?

Rubinov in smaragdov prah,
ležé demanti po stezàh;
od vrta solnce se ne loči,
po dnevi sije nanj, po noči.

In Bog pokliče pred nasad
rodove . . . Prvi kakor svat
nakičen Grk se mu prijavi.
»Izbiraj!« Bog na vrtu pravi.

»»Veliki tvorec, višnji Bog,
samó umetnost tvojih rok
častim v človeku in prirodi;
samo umetnost k sreči vodi.

»»Cvetličje to mi daj, da ž njim.
na svet umetnost presadim,
da z duhom cvetja zemske sine
umetnost tvoja nas prešine!««

In drugi prihiti Rimljan,
v oklep železen zakovan:
»»Gospod, ti vladaš nam izborno,
brez boja vse ti je pokorno.

»»Pod nebom orel, v gozdu hrast,
vsi tvoji čutijo oblast.
Gospod, moj Bog, podari meni
moči ta pesek dragoceni!««

German prispeje tretji v raj,
zamišljen ozre se nazaj:
»»Nebeški modrec, misel tvoja
v naravi mi ne da pokoja.

»»Modrosti žejen duh je moj,
prodreti hoče v zakon tvoj;
nemirno že o sreči sanja,
ko pil studenec bo spoznanja.««

Približa zadnji se Slovan,
a vrt je prazen, razdejan,
in solnce sije nad puščavo.
Slovan ponižno skloni glavo:

»»Pravični Bog, saj veš ti sam,
kaj treba je na svetu nam!««
Ljubeče Bog ga potolaži:
»Ti srcu mojemu najdražji!

»Pobral je Grk dišeči cvet,
umetnost nesel ž njim na svet;
Rimljan zlato, kamenje drago,
ž njim kupi si nad svetom zmago.

»German si je izbral modrost,
narave mika ga skrivnost;
pravičnost je ostala sama,
poglej: to solnce je nad nama!

»Pravičnost, solnce, sij in grej,
in kakor bilo si doslej,
na vek izvor življenju bodi,
izvor življenju in svobodi!

»Propade Grk, Rimljan, German,
a ti odrešiš svet, Slovan!
Kaj s solncem samim zdaj napravim?
Glej, v tvojo dušo ga prestavim.

»Sovraštvo pride tiste dni,
solzé in kletev brez moči,
svet klical bode rešenika:
Pomozi, beda je velika!

»Iz duše tvoje pa, Slovan,
tedaj izide novi dan,
iz duše tvoje solnce vstane,
temé prežene in tirane.

»Pravičen vedno in močan,
do konca dni, moj sin, Slovan,
ti revne hrani, slabe brani,
ti varuh narodom ostani!«

Kazimir Radič.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

(Dalje.)

IV.

»Gorej zopet eden, ki ga je uničil moj oče!«

Te besede si je Robert ponavljal in ponavljal, stopajoč s težkim srcem in z glavo polno mučnih misli proti svojemu stanovanju. Pred očmi mu je venomer stala siva glava Zadelova, njegova skljućena postava, po ušesih mu je venomer brnel šum, ki ga je provzročil njegov nenadni padec. A vmes se je mešala podoba njegovega očeta. In ta podoba je zadobivala vedno odurnejši izraz. Da, slišal je celo očetov cinični smeh, videl v duhu njegove malomarne geste, s katerimi se je branil takih obdolžitev, kakor bi se branil nadležnim muham, ki obkrožajo njegovo čelo. Ha, to so vendarle samo muhe, muhe!

In v ta kaos se je naposled vrinila tudi njegova mati. Oni mili, žalostni obraz . . . da . . . počel je umevati, da je bila ta mučenica, da se je za zastorom njenega bivanja v očetovi hiši vršila počasi, a z nedvomno gotovostjo strašna tragedija, ki ledeni kri v žilah in pretresa mozeg, da šklopotajo zobje in drgetajo kosti. In vpliv te tragedije ostane neizbrisen, preganja človeka po noči in po dnevi, da se mu ježe lasje, da mu jeklena roka okleplje vrat in tilnik ob samotnih težkih urah, ki preže na človeka iz zasede ob vsaki priliki in nepriliki . . .

Komtoarist je bil v obraz rdeč in zabrekel. Nenavadna pijača, grozna razburjenost, vročina soparnega poletnega dne, vse je nanj vplivalo s težko, tlačečo silo, da je komaj dihal. Njegovi redki, ob sencih daljši lasje so lepeli nad ušesi, kakor bi bili iz gumija, a doli po licih so mu semtertja kapljale težke kaplje obilega znoja, ki se je nabiral na čelu njegovem. Njegove noge so se včasi spotekle, kakor bi ne bile prav sigurne, kam naj bi stopile, a roke so mu nehote segale na sence ter tipale žile, ki so bile tamkaj napete in prenapolnjene s krvjo, da so se poznale od daleč.

A on je stopal dalje, stopal s težkimi, počasnimi koraki.

Bilo je ravno poldne. Zvonovi so se oglašali z raznih cerkva ter brneli votlo po zagatnem, z raznimi plini prenasičenem zraku. Vmes so se mešali zategli žvižgi iz mnogih tovaren ob periferiji mesta ter rezko prihajali do ušes. Po ulicah je šumelo kakor ob velikih semnjih, delavci in delavke so se razhajali k skromnim svojim obedom ter se razgovarjali bučno in s hripavimi, od dela pokvarjenimi glasovi. Semtertja se je zbila robata šala, začul se je navidezno neprisiljen smeh, kakor bi prihajal Bog ve iz kako veselega srca, Bog ve iz kako jasne duše. Toda ako si se slučajno ozrl v oko onega, ki se je zasmejal, streslo te je nehote. To oko ni odsevalo one zadovoljnosti, ki se je vtihotapila v smeh. Nekaj črnega, nekaj solnca se boječega je tičalo za tem pogledom, se je skrivalo tam doli na dnu duše. In ta smeh je moralo izsiliti neko drugo bitje, popolnoma nasprotno onemu, ki se je dalo porabiti v to, da ga je iztisnilo na dan, da je tako veselo zabrenkal na ušesa mimoidočih. Da, dve bitji v enem! Dve popolnoma nasprotni si bitji istodobno in v istem ozkem, komaj znatnem prostoru!

Množica je vrvela in vrvela dalje. Na nebu, visoko gori nad strehami je stalo božje solnce v vsej svoji krasoti, kakor ne bi se hotelo premakniti nikdar več s svojega vzvišenega prostora. In od njega je kipela pohotna vročina navzdol, da se je delalo temno pred očmi, da so se uklanjale glave in se odpirala žejna usta. Hej, to se morajo prepeči možgani, to se mora raztopiti mozeg v hrbtenici!

Komtoaristu so hipec ušle misli na drug tir. Počasi so se mu odvrnile od dozdanje smeri ter krenile na pisano množico delavcev in delavk. Kakor bi ga vsak izmed njih zanimal, kakor bi si hotel vtisniti v spomin vsak mimo stopajoči obraz, vsakega si je ogledaval, kolikor je to dopuščala naglica, ki so ž njo hiteli mimo njega. Da, tem in takim je hotel nekdaj pomagati! Da bi jim olajšal stanje, je zapustil hišo očetnjo, se je poročil z deklo, je zabredel v blato in smrad. In kaj je dozdaj storil zanje? Ali ni več časa v to? In začutil je, da mu je izginila vsa ona dozdevna moč, da po njegovih žilah polje mlačna voda namesto vroče krvi, da je nedorastel otrok, ki se zastonj trudi, da bi vzdignil in si pripravil bruno, ki bi nanje sedel. Začutil je, da je otrok od svojega rojstva ves čas dozdaj, in jasno mu je bilo, da tak otrok ostane tako dolgo, da ga ne zaziblje v večni sen mati vsega življenja, bela smrt. In uvidel je, kako je brezpotrebno bilo vse to, kar je žrtvoval, uvidel je bil, da bi prav tak brezpomemben otrok lahko bil doma v hiši svojega očeta,

da bi bil taka ničla tudi lahko kot bogat in ugleden človek. Edina razlika bi bila ta, da bi mu zdaj vsaj ne bilo treba stradati, da bi se lahko valjal po mehkih blazinah in pernicah ter dihal vase parfumovani vzduh, ki bi mu kipel nasproti iz nedrij nakičene in načičkane ugledne soproge. Nehote so se mu zaokrožila ustna na smeh pri tem razmišljanju. V istem hipu pa se mu je prikazal tudi Alfred in na njegovem obrazu se je svetila zaničljiva poteza kakor daleč vidno znamenje.

Torej otrok, otrok tu in tam! . .

Komaj pa se je množica nekoliko razpršila, že je komtoarist visel zopet v prejšnjih mislih. In te misli so postajale sčasoma tako mučne, so ga rezale tako globoko v meso, da je komaj stopal dalje, da so mu začele pešati i telesne moči in je komaj čakal, da bi prestopil prag svojega stanovanja . . .

V svoji sobi se je onemogel zgrudil na stol. Moči so ga hipoma zapustile in začel se je tresti po vsem životu. Predmeti so se vrteli okoli njega, a roke njegove so se krčevito oklepale stola. Iz ust mu ni bilo nobene besede.

Metoda se je prestrašila. Njena lica so prebledela, njene ustnice so se stisnile. Prvi hip ni vedela, kaj bi počela. Nejasno ji je bilo stanje moževo, najti ni mogla pravega vzroka temu nenadnemu pojavu. A zraven ji je vstajal v prsih neki strah, ali ni morda ona vzrok te bolesti, te onemoglosti? Začutila je hkratu glasno očitanje vesti, ki jo je dolžila, da je ona sama kriva vsega. In stala je kakor okamenela ter si ni mogla pomagati. Gledala je topo moža, ki je čepel pred njo, kakor čepi nedoraslo dete, ki mu ne rabijo niti roke niti noge. In ni si upala iztegniti svojih rok, da bi mu pomagala. Neka nevidna moč jo je zadrževala, jo je tlačila na isti prostor. Hotela se je prestopiti, a njena noga se je ustavila in ni mogla dalje.

V istem hipu so se začule stopinje pred vrati in vstopil je Alfred. Z enim samim pogledom je spoznal situacijo. A še predno je mogel izpregovoriti, predno se je nadejal, je planila Metoda k njemu ter ga trdo prijela za roko. Stresla ga je kakor malega otroka.

»Ven, ven! — Čemu si tukaj? — Ali ne vidiš? — Tvoje delo!« Njen glas je bil hripav in oduren. Vlekla je Alfreda za roko proti durim, a tam se je morala nasloniti na oboje, njene moč so opešale.

Robert se je bil v tem nekoliko umiril in njegove oči so začudeno zrle ta prizor. A videti je bilo, da se prav ne zaveda, kaj se godi pred njegovimi očmi. Lahko bi se bila drug drugega ubila,

lahko bi se bila poljubljala in objemala, njega bi to ne razburilo, njemu bi ne bilo nič mari, prepričan bi bil, da se mora tako goditi. In naposled, zakaj ne bi se godilo tako? —

Alfred se je naglo otresel razburjenosti, ki se ga je bila za hipec lotila ob takem sprejemu, ter pristopil k Robertu. Prijel ga je rahlo, skoro očetovsko, privzdignil ga ter ga kakor otroka odnesel na posteljo. Tam ga je slekel iz površne obleke ter potem lahko zagrnil z odejo. Postal je nekoliko minut zraven postelje ter zrl na bolnika, ki so mu začele takoj lesti oči skupaj. Poteklo je komaj nekoliko trenotkov in že je zaspal.

Metoda je v tem še vedno slonela ob obojih. Alfred je pristopil k njej ter ji položil roko na ramo. Zdramila se je, a bila je videti že zopet mirna.

»To ne pomeni nič dobrega,« je dejal Alfred. »Bolezen je tu in utegne biti dolgotrajna. Razvijala se je počasi, a sedaj je razvita in treba bode skrbeti, da se pokliče zdravnik.«

»Kaj pa je?«

»Kaj? — Bržkone nevrastenija, vsaj povoda imam dovolj, da tako mislim.«

»In kaj je vzrok?«

»Nekaj posebnega se mu je moralo pripetiti. Toda, to se bo že zvedelo. V prvi vrsti treba skrbeti, da bode imel mir!«

Nastal je nekoliko časa molk in Metoda se je zamislila.

»Alfred«, je dejala črez nekaj hipov, »jaz se ne poznam sama več. Glej, kako sem priklenjena na tega človeka, ne morem ga pustiti, ne upam si ga žaliti —! In tega si kriv ti, ki si me nanj priklenil... Toda, kaj ima od mene? Saj sem prav tako priklenjena i nate... in tega si zopet kriv ti, ki si me priklenil s tisoč vezmi! Razumeš, ti si kriv vsega! Razumeš moje stanje? Zato pa pomagaj, da odnehajo vezi vsaj na eni strani!«

»No, no, dobro vem! Pri vsem tem si pač še praktična. Kdo naj odneha? — Jaz, seveda! Robertov stari tako enkrat izgine, in tedaj bodeš — gospa, imenitna gospa! Tu pač ni izbira težka!.. Toda, danes ne govoriva dalje o tem, saj je še čas!« odgovori porogljivo Alfred.

»Ne, ne! Danes se morava ločiti«, sili ona ter ga prime za roko. »Obljubi mi, takoj, zdaj mi obljubi, da je med nama pozabljeno vse, prav vse, kar je bilo!«

»Ah, Metoda, za to je še čas! Saj ti pravim, da ti ne bodem delal nikjer zapreke in da se umaknem o pravem času!« Oprostil se je njene roke ter pristavil resno:

»Ti ne misliš na najbližje. Glej, Robert je bolan, popoldne in morda še nekaj dni ne bo mogel v tovarno. O tem je treba obvestiti tovarnarja, da ne bode sitnosti in da mu morda ne odtegne plače. Čakaj, jaz sam stopim tja in uredim vse! Ti pa pazi nanj, ako bi česa potreboval . . .«

Odšel je naglo, ne da bi se ozrl.

Metoda je stopila k postelji. Robert je spal, a na bledem čelu so mu stale debele potne kaplje. Njegove koščene roke so ležale nad odejo in njih suhljati prsti so bili krčevito stisnjeni. Molče ga je opazovala nekoliko hipov, a potem se je sklonila nadenj ter ga poljubila na ustna. V njenem očesu se je prikazala rosa, ko je stopala do posteljice, kjer je svoje navadno popoldansko spanje spal mirno in enakomerno, kakor bi se ne bilo zgodilo nič, mali Svitoslavček. Ko se je prepričala, da je tu vse v redu, je vzela stol ter ga prinesla zraven postelje soprogove. Sedla je nanj, rahlo prijela Robertovo roko ter nanjo počasi in oprezno naslonila svojo glavo.

In v sobi je utihnilo vse . . .

Tudi spodaj na ulici je za nekaj časa potihnil ropot. Mučna popoldanska vročina je za nekoliko časa udušila bučno življenje in vse se je videlo utrujeno in zaspano. Semtertja je potegnila sapa in vzdignila oblak prahu, ki je pa ne daleč zopet legel na obulični tlak. Žaluzije in zastori ob oknih so bili nizko spuščeni, drevje na vrtovih in dvoriščih je dremalo.

* * *

Metoda je že dolgo časa živela dvoje življenje. In v tem dvojem življenju se je je dan za dnevom bolj polaščala nezadovoljnost in zdvojenost. Uvidela je vso svojo propalost in ničvrednost, zgražala se je nad njo, delala trdne sklepe, a živela je vendar dalje, kakor je živela, odkar je spoznala Alfreda in odkar je bila poročena z Robertom. Semtertja se je izkušala otresti vpliva, ki ga je imel nad njo Alfred, in posrečilo se ji je tudi za nekoliko hipov. In nekaj lahkega, zadovoljnega je tačas leglo v njeno dušo. A prišli so zopet kmalu temni trenotki, težke ure, ki so jo vnovič potlačile, ki so jo našle slabo in onemoglo. Dasi Metoda ni bila izobražena ženska, vendar je njena prejšnja in sedanja okolica toliko vplivala nanjo, da je s prirojeno bistrovidnostjo in s prirojenim mehkim čuvstvovanjem umela in opazila marsikaj, česar ne opazi morda druga, visoko naobražena dama. Bila je dovzetna za vse, vsakemu pojavu je znala najti vzrok, iz vsakega vzroka sklepati na posledice.

Zlasti pa je Metoda zadnje dni mnogo in često razmišljala o svoji usodi. Jasno in razločno so ji stali čestokrat pred očmi dnevi njenega življenja, odkar se je zavedala, pa do zdaj, ko je živela z Robertom in sinom v podstrešni ozki sobi . . .

Danes, ko je v tej tišini slonela na roki svojega moža, ko je čutila, kako se počasi in leno pretaka kri po njegovih žilah, obšla je tudi njo nekaka meglena omotica, polastil se je je nekak polsen, ki so se v njem pojavljali dogodki iz davno prošlih dni.

Kako je bilo tačas, ko je prvič ugledala Alfreda? Prvi dan, ko je bil dospel k svojemu prijatelju Robertu v hišo njegovega očeta, sta se srečala. In ko mu je prvič gledala v obraz, oni čudni zagoreli obraz, tedaj je čutila, da se je zgodilo ž njo nekaj nenavadnega, je čutila, da se je nekaj nenadoma izpremenilo v njenem dosedanjem življenju. Instinktivno je povesila oči, ko jo je opazoval, ko se je sklonil k njej, da bi jo videl natančneje. Ko se je pa njegova desnica iztegnila proti njej ter jo prijela rahlo za podbradek, tedaj ji je šinilo nekaj nepopisno sladkega po vseh žilah. In tedaj je hkratu začutila, da bode njegova, vsa njegova.

In odslej jo je srečaval večkrat in z vsakim dnevom jo je priklepal z novimi vezmi nase. Ona se ga ni izkušala rešiti. Sama, radovoljno in s sladkimi občutki v prsih mu je prihitevala nasproti, se je vdajala razkošnosti. In čutila se je neizmerno srečna, neizmerno vzvišena nad drugimi vrstnicami, da jo je ljubil on, da si je izbral ravno njo izmed toliko drugih. Kako mehke, kako čarovite so bile pozneje noči, ki jo je v njih obiskaval. Želela si ni drugega, nego da bi se tako življenje živelo večno, da bi bil on večno ob njeni strani. V Alfredu je videla vse dobro, vse vzvišeno, na njem ni bilo sence, ni bilo pege, niti madeža . . .

A tedaj je prišel trenotek, ko se je za nekoliko časa nenadoma vzdramila. Čutila je, videla je, da se nekaj ruši nad njo, da se zgrinja megla nad njeno glavo, a pojmovati ni še mogla. Neumevno se ji je videlo, da zahteva Alfred nekaj od nje, kar se ji je videlo nenaravno, a moralo je že biti prav, sicer bi on tega ne zahteval, sicer bi je v to ne silil.

Da, spominja se še natančno, kako je osupnila, ko ga je slišala govoriti takole:

»Vidiš, Metoda, moj prijatelj Robert te ima rad. In jaz bi ti svetoval, da ga ne zavrneš, ko te bode vprašal ljubezni. Glej, on bode nekdaj bogat, on ti bode lahko dal vsega, česar ti jaz ne morem dati. Bodi pametna in vračaj mu ljubezen!«

V njej je nekaj vzkipelo, okoli nje se je v tem hipu nekaj podiralo in njene oči so začudeno strmele, strmele v daljo, kakor bi hotele prodreti temo ter zagledati razvaline, ki so se ravnokar sesedle iz veličastnega, solnčnojasnega poslopja. A ugledati jih ni mogla, samo slutila jih je v svoji bližini, slutila, da je tudi ona sama med njimi, da ji je njih kamenje že zagrnilo noge.

Vse to je čutila in tresla se je instinktivno, a vprašala ga je vendar z vsakdanjim, navadnim glasom:

»Kaj pa bode s tabo?«

Videla je, kako se je zasmejal. Prvič je zapazila na njem oni odurni smehljaj, ki ga je pozneje videla neštetokrat.

»Kaj bode z menoj? — Saj se midva vendar še lahko ljubiva, dragica!« je odgovoril ter jo opazoval, kako bode to učinkovalo nanjo.

Nekoliko časa je stala kakor okamenela. Skoro nato pa ji je bušnila v glavo misel: Saj to pravi in zahteva on, mora že biti prav.

Ni si vedela, ni si znala pomagati. Uklenjena je bila in videlo se ji je, da bi se zastonj izkušala rešiti teh oklepov . . .

Od tedaj pa je bilo njeno življenje večno sleparstvo, večno hinavstvo. Včasi se je gnusila sama sebi, včasi je visela med strahom in obupom nizko doli nad brezdanjim prepadom, a ko se je izkušala povzpeti više, ko je duša njena hrepenela po jasnih, solnčnih višinah, privlekla se je megla k njenim nogam ter se odtod vzpenjala više in više, dokler je ni zagrnila črez glavo.

In v tem času je natančneje spoznala Roberta. Dasi sama neizkušena, je vendar kmalu uvidela, da je to človek mehek kakor vosek, rahel kakor pomladnja sapa, da se lahko stori ž njim, kar se hoče. In začela je celo umevati, dasi počasi, pa vendar sigurno, v kaj si ga je Alfred izbral, začela je razvozlavati Alfredove naklepe. A pri tem se ji je nehote prikupil Robert s svojim tihim, ljubeznivim značajem in ni se ga mogla braniti uspešno. Predno se je pa dobro zavedela, ni več vedela, koga ima rajša, ali Alfreda ali Roberta.

V takih razmerah je Metoda stopila v zakon z Robertom Z. Prve dni, prve tedne je tavala v neki omotici, v neki megli, ki ji ni dopuščala jasnega razgleda niti po bližnji okolici, niti v samo sebe. Včasi je začutila, da se ji majejo tla pod nogami, videlo se ji je, kakor bi viselo nad njo nekaj nerazumljivega, ki jo pri prvi

priliki potlači, a navadno se je kmalu otresla strahu, ki ji je za hip prešinil dušo.

Toda sčasoma je začela misliti bistreje. Ko je sedevala ob mehkih večerih z Robertom tesno skupaj in se razgovarjala ž njim, tedaj je spoznala svojega moža celega, tedaj se ga je naučila ljubiti. Njena duša je bila popolnoma njegova, iz nje je izginil Alfred brezsledno. Samo vztrepetavala je še pred njim, bala se ga je vselej, ko je prestopil prag njenega stanovanja.

Alfred pa je bil brutalen. Ko je izprevidel to izpremenjeno razmerje med sabo in Metodo, je bilo žaljeno njegovo sicer skrbno prikrivano samoljubje. Niti mislil ni, da bi tako lahko odstopil od pravic, ki si jih je prisvajal črez njo. Skrajno neljubo mu je bilo, da bi utegnil morda izgubiti popolnoma ves vpliv do nje in vsled tega tudi do Roberta, od katerega je še vedno pričakoval marsikakih udobnosti. Saj je bil še vedno prepričan, da bode Robert nekdaj, in to morda prav v kratkem bogat človek, ki bode od njegove mize padla zanj marsikatera drobtina. Zato je skrbno čuval te svoje namišljene pravice, zato je porabljal vsa mogoča sredstva, da ni puščal iz rok svojih žrtev. In dasi je bila duša Metodina popolna last Robertova, je vendar njeno telo včasi še bilo slabo. Branilo se je sicer Alfredu, drgetalo je pred njim, a vendar se je zgodilo, da se je semtertja onemoglo zgrudilo v njegovo območje. A toliko hujše je bilo Metodi, ko se je zopet vzbudila, ko se je zavedela, kako majhen, kako ničeva je njena moralna in telesna moč. Posebno pa ji je bilo hudo oni dan, ko je ujel Robert pogled med njo in Alfredom, pogled, ki bi mu bil kmalu odprl oči. Kako to, da se je mogel ta pogled sploh menjati med njima? Kaj je prisililo oba, da jima je vzplamtel v očeh oni nenadni izraz, ki se je nad njim zgrozil Robert, da je v svoji razburjenosti prevrnil čašo, da je za hipec izpregledal on, ki sploh ni umel gledati! Ali je mogla razumeti samo sebe, ko je navzlic vsem sklepom, vsej trdni volji vzkipelo v njej nekaj, kar se je bilo tja naselilo v davnih, prošlih dneh? . .

Tako je živela dvojno življenje, dvojno, z vsakim dnevom bolj mučno in nenaravno življenje. In danes se je to njeno življenje nenadoma zopet obrnilo. Na katero stran se nagne, je bilo nemogoče slutiti. Ali gotovo je bilo, da je zopet dospela do razpotja, ki ni bilo na njem nobenega znamenja, nobenega kažočega napisa. In to razpotje je vrhutega še zakrivala noč, črna noč, in v daljavi je šumelo in vršelo, kakor bi se valila od tam temna, umazana reka in bi bili njeni valovi visoki kot gore . . .

In slonela je še vedno na Robertovi roki. Ti spomini so ji pluli po možganih ter jo vznemirjali. Robertova roka pa je mirno ležala pod njeno glavo in on se ni ganil.

Črez dobro uro se je vrnil Alfred.

Vstopil je s temnim licem in nezadovoljnim izrazom na čelu. Metoda je dvignila glavo ter ga vprašujoč pogledala. On ni čakal, da bi ga bila vprašala.

»Danes ga je tovarnar odslovil«, je dejal naglo in polglasno. »Odtod njegova razburjenost in bolezen!«

In sedel je na bližnji stol, kakor bi bil silno utrujen, ter prekrižal noge, naslonivši si hkratu glavo v lakti.

Metoda pa se je zopet sklonila nad Robertovo roko, toda njena glava je bila videti sedaj še bolj nizka, še bolj zakopana v odejo . . .

In nastala je v sobi zopet prejšnja tišina. A nekaj je plulo po njej, da, prav natanko se je čulo, da niso bili notri samo ti molčeči in upognjeni ljudje. Bilo je, kakor bi se nevidne roke dotikale njih životov, kakor bi hotele poskušati, da li je njih ogrodje dovolj trdno v to, kar je imelo še priti nadnje . . .

(Dalje prihodnjič.)

Ti si lepa, ko solnce . . .

Ti si lepa ko solnce,
ko pod trudni dan
žareč in drhteč se potaplja
v ocean.

Ti si lepa, in jaz te ljubim,
in ko zrem ti v oči,
v sebi čutim jaz novo življenje
in nove moči.

Ah, ne vtoni, moje solnce! . .
V dalji vali šumé,
in ti greš . . . in že padajo name
brezkončne teme.

A. Gradnik.

S potovanja v Jeno.

Spisal V. Bežek.[1])

Kakor se vsi počitniški tečaji jenski vrše pod egido slovitega pedagoga Viljema Reina, takisto je bilo tudi njegovo predavanje »o splošni didaktiki« središče vsega podjetja; poslušala ga je večina kurznih udeležencev, in zategadelj so bile baš njegove ure najsplošnejši »rendez-vous« vseh ferialnikov, domačih in inozemskih. Predaval je v veliki dvorani hotela »Deutsches Haus«, ki je menda največja v celi Jeni; a bila je redoma »dubkom« polna, vsaj prvi teden. Tedaj si se baš pri njegovih urah lahko seznanil z učiteljstvom vseh omikanih narodov evropskih in tudi neevropskih. Držali so se namreč docentje tudi pri teh ferialnih predavanjih obične akademske »četrtinke«, in v tej četrti ure je bilo najživahnejše občevanje. Hranim celo kopico posetnic nemških, angleških, ameriških in drugih učiteljev, s katerimi sem se pri teh urah seznanil; zlasti sem se sprijaznil z Angležem Mr. A. E. Stylerjem (reci: Stajlerjem), privatnim učiteljem jezikov (teacher of Langnages) v Londonu, ki pa biva 20 km daleč od notranjega mesta »City«; a dasi je bil diplomiran učitelj francoščine in nemščine, je vendar nemški z vidnim naporom, četudi precej pravilno govoril, in nama Slovencema se je čudil, češ da govoriva nemški kakor rojena Nemca. In vendar sem baš v Jeni med pravimi Nemci čutil, koliko mi nedostaje do pristne nemščine, in da mi le-ta ni prešla v meso in kri niti po več nego tridesetletni pasivni in aktivni rabi v šoli. Tu se mi je vsililo ali pravzaprav utrdilo prepričanje, da imamo Slovenci vkljub tisočletnemu občevanju z inorodnimi sosedi še vedno toliko specifiške, slovenske lastnine v svojem jeziku in značaju, da nam je Levstik bridko krivico delal z očitkom, da smo ponemčeni do kosti in mozga . . .

Točno ob četrti na devet je vstopil prof. Rein ter se elastiški vzpel na oder, a ferialniki, katerih splošne simpatije si je bil že prejšnji večer pridobil s spretnim vodstvom simpozija, so ga burno pozdravili. A on je po vljudnem poklonu na levo in desno takoj pričel predavanje z nagovorom: »Meine Damen und Herren!«

No, sem si mislil, v Jeni pa so celo šolniki šarmantni napram nežnemu spolu; in res je ona galantna razvrstitev obeh spolov v

[1]) Glej str. 859. in 860. lanskega »Zvona«.

nagovoru v jenskih tečajih stereotipna; ni eden izmed predavateljev je ni kršil, in če se je ravno kateremu zareklo, je takoj svoj pregrešek popravil, rekoč: »Meine Damen und Herren!« Celo njih program ima na čelu naslov: »Ferienkurse in Jena für Damen und Herren.«

Prof. Rein je dober govornik, in njegov glas je prikupljiv in jasen. Predaval je prosto, in ker je jako razločno govoril ter ob važnih obratih svojega izvajanja vedno povzemal ter ponavljal in pa ustno dokazovanje podpiral z beležkami na tabli, tedaj je bilo čisto lahko slediti njegovim dedukcijam. V tem me je živo spominjal Miklošiča, ki je bil, kakor je sploh znano in pripoznano, ne le velik učenjak, ampak tudi izvrsten pedagog, in primerjajoč njega z drugimi tedanjimi profesorji filologi, sem ga nehote primerjal s Sokratom, a nekatere njegove kolege s sofisti . . .

Konec ure je žel prof. Rein burno pohvalo; a način pohvale mi ni ugajal: ploskali so mu. In ta rokoplosk se je poslej ponavljal vedno in vedno, pri koncu vsake ure in tudi pri vstopu in sicer pri urah vseh docentov, dasi v različnih gradacijah, ki so bile prav značilno merilo za uspeh vsakega predavanja. Baš zategadelj se mi je videlo ploskanje kot nekako kritikovanje in zatorej nedostojno, in po moji sodbi bi ga bili morali docentje zahvalno, toda odločno odkloniti.

O posamnih predavanjih, njih razvrstitvi in vrednosti, ni da bi tu govoril; sporočil sem itak o njih in še sporočim drugod; tu naj podam samo nekaj splošnih opazk. Docentov je bilo mnogo (24) in še več kolegij, in kdor je hotel vse izkoristiti ter tekati od predavatelja do predavatelja, je moral poslušati od osmih zjutraj do ene ure popoldne ter potem zopet od dveh pa do sedmih zvečer.

Tedaj se je učenost lahko zajemala z veliko žlico, poreče cenjeni čitatelj. Toda vrednost predavanj je bila jako različna; ne le, da niso imeli vsi docentje daru, da bi bili tako živahno in zanimivo predavali kakor pedagog Rein ali geolog Walther ali naravoslovec Detmer, katere je vse vprek hvalilo — tudi znanstveni višek poedinih kolegij je bil silno različen. Popolnoma kos svoji nalogi so bili pravzaprav le vseučiliški profesorji in docentje, a nekateri njih pomagači in trabantje — učitelji in protestantovski popje — so zaman zavijali prozorno plitkost v brezkončno zgovornost. Vrhu tega so protestantje porabili ferialne tečaje kot ugodno priliko za propagando za neko evangeljsko diakonijsko društvo, s katerim so v zvezo spravili vprašanje o ženski izobrazbi in vzgoji vobče. [1])

[1]) Diakonise so nekake protestantovske redovnice, ki se bavijo s strežbo bolnikov, rešitvijo propadlih ženskih in vzgojo zanemarjenih otrok.

Rekli smo že, da je prof. Rein duša vsega podjetja. S ferialnimi tečaji namerja menda zlasti širiti svoja pedagoška načela, a s tem glavnim namenom strinja ob enem drugo svrho, ki mu zlasti privabi mnogo udeležencev izmed ljudskih učiteljev — nadaljevalne izobraževalne tečaje. Zategadelj obsegajo le-ti razen pedagoških predavanj tudi naravoslovna, zgodovinska, filozofska, teološka (evangeljska) ter jezikovna predavanja (nemščina za inozemce). Kakor je gotovo našim pedagogom znano, zavzema prof. Rein s svojimi pristaši kot herbartovec (Jungherbartianer) posebno čudaško stališče, in starejši naši učitelji se gotovo še spominjajo njegovih polemik z Dittesom v osemdesetih letih prejšnjega stoletja (l. 1884. in sled.), Še dandanes zagovarja prof. Rein tisto Herbartovo oziroma Zillerjevo teorijo o mišljenskem pouku (Gesinnungsunterricht), o koncentraciji mišljenskih snovi (Gesinnungsstoffe) ter o osmerih kulturnih stopinjah človeštva, katere bi moral baje vsaki poedini gojenec v osmih šolskih letih takisto predelati, kakor se je po njih povzpelo vesoljno človeštvo v dolgi dobi kulturnega razvoja od prvega začetka pa do današnjega viška. Kakor bistri čitatelj uvidi, je v tej teoriji neki Darwinov nauk prestavljen na pedagoška tla ter uporabljen v pedagoške svrhe. Toda o vsem tem ne namerjamo tu govoriti, ker vemo, da vse to razen pedagogov nikogar ne zanima; nego samo to hočemo poudariti, da prof. Rein poleg vse svoje enostranosti vendar varuje svojemu sistemu vednostni značaj, ga ogrinja z nekakim filozofskim plaščem ter mu izkuša celo vdihniti novega mladega življenja, podkrepljajoč nauk o kulturnih stopinjah z Darwinovimi teorijami. [1]) A njegovi trabantje — njegovi »vadniški učitelji«, bi mi rekli, a Nemci jih imenujejo »Seminarlehrer« — se niti ne zavedajo, na kako šibkih nogah stoji ves novoherbartski pedagoški sestav, ker njegovih mej nikoli niso niti prekoračili, ker so bili v njem vzrejeni in vzgojeni.

---

[1]) Kdor se želi poučiti o bistvu pedagoškega sistema starejših in mlajših Herbartijancev in o njega hibah, temu priporočamo živahno, celo ostro pisano brošuro: »Die Schule Herbart-Ziller und ihre Jünger vor dem Forum der Kritik. Beiträge zur Geschichte, Entwicklung und Kampfweise der neuesten Richtung in der Paedagogik und zum Streite zwischen Dittes und den Zillerianern. Von Dr. H. Wesendonck — Saarbrücken. Wien und Leipzig 1888. Verlag von A. Pichlers Witwe & Sohn.« V isti zalogi je izšel tudi spis, ki mu je bilo prisojeno častno darilo, in iz kateregа se lajik najlože pouči o vzgojeslovnih težnjah Herbartove šole, pod naslovom: »Die wissenschaftliche Paedagogik Herbart-Ziller-Stoys in ihren Grundlehren gemeinverständlich dargestellt und durch Beispiele erläutert. Für Erzieher, Leiter und Lehrer niederer und höherer Schulen. Gekrönte Preisschrift von Dr. G. Fröhlich.« Sedmi natisk je iz l. 1901.

Ko so tako navdušeno ponavljali vsa gesla svojega mojstra Reina, so se mi videli kakor tisti »ciceroni« v velikih mestih, ki poznajo pač izvrstno samo svoje mesto, a si morda domišljujejo, da so geografi, ali pa kakor tisti papigasti razlagatelji delov človeškega trupla, iz voska prepariranega (v anatomskih muzejih), ki se zde sami sebi menda anatomi. Posebno priskutil in obenem smilil se mi je radi svoje dolgočasne patetičnosti in servilnega ponavljanja Herbartovih in Reinovih fraz dr. Just, šolski ravnatelj v Altenburgu, ki je predaval prvi teden (od 5.—12. avgusta) »nauk o vzgoji nravnega značaja«. Ker je obenem grozno maziljeno, resnobno in dolgočasno otrobe vezal, mu je avstrijska naša kolegija nadela celo prikladen priimek, češ, da je on »petrificiran« nravni značaj.

Vprav diskreditiral pa je pedagoške kurze Tr . . . r, bivši učitelj, sedaj ravnatelj in lastnik(!) vzgojnega zavetišča »Sophienhöhe« pri Jeni. Napovedal je bil šesturno predavanje (po eno uro na dan od 5. do 12. avgusta) o »abnormnih pojavih v duševnem življenju otroškem«, tedaj o predmetu, ki je sedaj na dnevnem redu, in katerega so se polastili zlasti severnoameriški in za njim tudi evropski pedagogi. Uvod niti ni bil slab; živo nam je g. Tr...r naslikal bedo onih mnogih otrok, ki kali poznejših psihopatiških nepopolnosti prineso že na svet po krivdi staršev, zlasti očetov, pijancev in razuzdancev: pravi podedovani greh — »erbliche Belastung«, kakor veli nemški tehniški izraz. In odtod da izvirajo vse one duševne bolezni, ki so dandanes skoro epidemski razširjene. Toda predavatelj se ni dolgo držal načrta, v katerem je obetal, da nas seznani najpreje z raznimi nepopolnostmi otroške duše — »psychopathische Minderwertigkeiten« jih imenujejo Nemci — a potem da nas pouči, kako je treba ravnati s tako deco, doma in v šoli, in kakšnih zavodov bi še bilo treba zanjo. Naštevajoč vzroke psihopatiških pojavov, je prišel tudi do alkoholizma in pa do preobloženosti moške šolske mladine po onih starših, katerih najbolj vroča želja je, da bi omogočili svojim sinovom pristop k enoletnim prostovoljcem. A sedaj se je mož vrtel kakor vešča okoli luči v časovnem krogu alkoholizma in enoletnega prostovoljstva, da smo se strmeč pogledovali, kam vse to meri. In s propagando proti alkoholizmu in pritisku k enoletnemu prostovoljstvu je ubil par ur, a

[1]) Prim. n. pr. dr. Frid. Tracyja knjigo o »psihologiji detinstva«, ki je v nemškem prevodu dr. J. Stimpfla izšla v Lipskem v zalogi E. Wunderlicha (l. 1899.). Predgovor nemškega prelagatelja je zanimiv zategadelj, ker nam v njem z imeni in številkami dokazuje, kako skrbno se neguje v Severni Ameriki otroško dušeslovje.

šest ur je bilo celemu predavanju odmerjenih. Menda mu je došel do ušes glas o splošni nezadovoljnosti njegovih poslušalcev, kajti šestega predavanja, v katerem itak ne bi bil zmagal premnoge prej zamujene tvarine, niti ni bilo, nego povabil nas je za tisto popoldne v svoj zavod za slaboumne otroke na griču na južnovzhodni strani mesta, imenovanem »Sophienhöhe«. Odzvalo se nas je vabilu do petdeset ferijalnikov; kot pristen antialkoholist nas je pogostil g. J. Tr...r v svoji krasno ležeči, v švicarskem slogu zgrajeni vili z mlekom, kavo in s slatino. Dasi so bile počitnice, je bilo v zavodu še kakih petnajst otrok — slaboumnih dečkov in deklic iz najboljših rodbin raznih narodov. A tudi te prilike g. J. Tr . . . r ni porabil, da bi nas bil na otrokih samih, ki nam jih je predstavil, in s katerimi se je vpričo nas razgovarjal, poučil o njih dušnih hibah in o njih zdravljenju in vzgoji, nego je začel zopet moralizovati o pogubnem vplivu alkohola na možganske stanice in pa o — enoletnem prostovoljstvu. Tedaj so se premnogi posetniki drug za drugim izmuznili ter »po francosko« odšli. On pa je otvoril debato na prosti esplanadi na vrtu pred zavodom, odkoder je bil krasen razgled na Jeno, na Zalsko dolino ter na bojišče jensko in auerstädtsko na nasprotni strani doline. Rekel je, da je pripravljen odgovoriti na razne interpelacije svojih poslušalcev. Že preje sem mu bil jaz prijavil ugovor, zakaj se on ni dotaknil, naštevajoč duševne otroške defekte, nikotizma in otroške kaje ter neke mladinske bolestne strasti, o katere razširjenosti in pogubnih posledicah zdravniki vedo toliko groznega pripovedovati. Takoj mi je rekel, da zdravniki pretiravajo, ter obljubil, da mi »coram publico« odgovori v sledeči debati na vrtu. Odgovora nisem dočakal; vnela se je brezkončna debata med gospodarjem in preostalimi gosti, skoro samimi ljudskimi učitelji, o vprašanju, kako naj bi se uravnale šole za silo (Nothschulen), katerih pomen ni da bi ga tukaj razkladal. Nemški ljudski učitelji so se mi tu odkrili kot jako spretni govorniki — čemur se niti ni čuditi, če se pomisli, da jim je vladati z enim samim jezikom — a ta njih spretnost jih zavaja do brezkončne gostobesednosti in morečega praznomlatja. Vkljub svoji slovenski potrpežljivosti in vljudnosti so mi začela kar tla goreti pod nogami, in odkuril sem jo z ljubljanskim g. kolegom nekako okolo polosme ure zvečer. A debata o šolah za silo se je baje zaključila ob devetih. — Hudobni jeziki pa so trdili, da g. J. Tr . . . r z vsem svojim predavanjem o »psihopatiških nepopolnostih« in z vabilom na »Sophienhöhe« ni nič drugega namerjal nego čvrsto reklamo za svoj zavod.

Bojim se, da sem se že predolgo mudil pri pedagogiki in pedagoških vprašanjih ter zlorabljal blagovoljnih čitateljev potrpežljivost; toda nadejam se, da dobim njih odvezo, ker vem, da so baš vzgojevalna pitanja na dnevnem redu javne diskusije ter smejo spričo tega računati tudi na zanimanje širših krogov. Meni je stalo tudi do tega, da poudarim in utemeljim svoje stališče glede ferijalnih tečajev v Jeni napram kolegu rojaku, ki se jih je z menoj vred udeležil ter o njih izpregovoril v 3. in 4. številki letošnjega »Popotnika«. Nasproti njegovi, po mojem mnenju premili, pavšalno-dobrohotni sodbi o »počitniških tečajih v Jeni« se mi je zdelo potrebno, malo ostreje razdeliti solnce in senco. Zato pa mi bodi dovoljeno, preden zaključim to poglavje, izreči kratko svojo sodbo ne le o jenskih, nego o počitniških tečajih vobče.

Po prizadevanju g. urednika »Lj. Zvona«, ki na široko odpira predale svojega lista vsem prosvetnim svrham, stremečim po ljudski izobrazbi, vedo že tudi »Zvonovi« čitatelji, da je dandanes že jako močna struja, ki teži za tem, da naj se veda in učenost popularizuje in demokratizuje, in tudi vseučilišča, doslej izključna last duševnih aristokratov, ki so »beati possidentes«, in katerih geslo je bilo »odi profanum vulgus et arceo« — naj odpro na stežaj svoja vrata, ali še bolje, njih docentje, magistri in doktorji naj gredo »na ulice in trge« predavat, in vseučilišče naj postane ljudsko izobraževališče — »University extension«. Tudi jaz priznavam, da je to krasna ideja, ki bode še veliko sadu obrodila, a sodim, da nasproti pretiranim nadejam je umestno nekoliko skepticizma. Baš poset jenskih tečajev me je uveril, da je vsa osnova ferijalnih kurzov jako dvomljive vrednosti, vsaj onih kurzov, ki namerjajo neakademikom v kratkem času — v par tednih — nadomestiti in pribaviti akademiško izobrazbo. Ta svrha se meni zdi nedosežna. Sadovi izobrazbe, pravi grški pregovor, so sladki, a pot do njih je dolga in trnjeva. To poudarjajo tudi nasprotniki Reinovi ter dokazujejo neuspešnost celega podjetja; a prof. Rein, ki se je baš navedenega očitka v svojem predavanju tudi dotaknil, se je opravičeval in tolažil s tem, da je tisti ugovor sicer resničen, a da počitniški tečaji nudijo obilo priliko osebnega spoznavanja imenitnih mož in medsebojnega živahnega občevanja ljudi raznih krajev in narodov in s tem množino izobraževalnih momentov. To je vse res, a na svoje oči in ušesa sem se uveril, da neakademski udeleženci in oni, ki se niso nalašč za predavanja že preje pripravili, kmalu omagajo pod množino in globino gradiva, ki ga jim akademiki nudijo; opazil sem, da je že po prvih dneh zanimanje silno

pojemalo, in že konec tedna jih je premnogo odšlo, a zvršetek že plačanih predavanj jih je prav malo učakalo; odšli so, tolažeč se, da vse to, kar bi imeli še poslušati, veliko bolje in laže najdejo v tiskanih knjigah dotičnih predavateljev. Odločno je torej svariti ljudske učitelje pred sangvinsko nadejo, da si po počitniških tečajih v Jeni ali v Volšpergu, ali kjer si koli bodi, nadobavijo nedostajajočo jim akademsko izobrazbo.

S to trditvijo pa ferijalnim kurzom ne odrekam vsake veljave. Praktične važnosti je njih svrha, omogočiti bivšim akademikom nadaljevanje strokovne izobrazbe, zlasti profesorjem srednjih šol, ki spričo napornega šolskega pouka ne utegnejo zasledovati razvoja svoje stroke ter tako brez svoje krivde zaostanejo v znanstveni izobrazbi. Največjega pomena pa so pedagoški tečaji in med njimi v prvi vrsti Reinovi v Jeni zategadelj, ker z novimi izumitvami in izpopolnitvami na metodiškem polju seznanjajo širše kroge, zlasti srednješolske in ljudskošolske učitelje. Kakor moderne vojaške uprave vedno zboljšujejo orožje svojim armadam, tako mora tudi napredno učiteljstvo vedno stremiti za izpopolnjevanjem svoje metode. In pisatelj teh vrstic smatra za največji dobiček svojega potovanja v Jeno priliko, da se je praktiški, na licu mesta, v Reinovi vadnici seznanil s tisto »upodabljajoče-razvijajočo« metodo, ki mu je bila kot »elementarna«, »genetiška« ali »hevristiška« iz teorije že davno znana, a živo njebistvo mu je jasno postalo stoprv po živi praksi, a sedaj je veren nje pristaš. Toda dovolj o tem; saj o omenjeni metodi sporočim obširneje drugje.

* * *

S prvim tednom je bila večina pedagoških predavanj, katera so bila vsaj meni pravi vzrok potovanja v Jeno, zvršena razen enournega kolegija prof. Reina samega, in tako sem se sedaj oddahnil od napornega dela; preostajalo mi je poslej dovolj časa, da sem si natančneje ogledal kraj in ljudi, mesto in okolico, bližnjo in daljnjo. Pa tudi o zgodovini Jene sem se utegnil sedaj poučiti iz prebogate nje literature.

Ko so se Slovani ob času splošnega preseljevanja narodov pomikali trdo za Nemci proti zapadu, tedaj so prednje njih straže prodrle celo do Frankovskega in Turinškega, in tendencijozni g. Freytag v prvi povesti svojih »Pradedov« (Die Ahnen) mnogo govoriči o lokavosti in grozovitosti srbskih vojvod v boju z Nemci. No, tiste prednje straže so že davno legle v grob, in njih današnji potomci so pristni Nemci — Saksonci in Turingi — a slovanskih sledov je

še dandanes vse polno po Turinškem kakor po Saksonskem, namreč krajevnih imen slovanskega izvora. Celo najbolj klasiški mesti nemškega slovstva — Jeno in Weimar — so ustanovili preklicani Slovani. V jensko pokrajino so prišli Srbi ali Vendi, kakor jim pravijo Nemci, l. 634., in slovanske grobove z mrliškimi darili so našli pri Klein-Rommstedtu in Taubachu. A Turinško je — trde Nemci — dandanes »srce nemških dežel« (das Herz Deutschlands)!

V zgodovini Jene pa niso samo strani, ki so popisane z zlatimi črkami ter pripovedujejo o čudovitem razvoju vseučilišča, ki ga je obiskovalo n. pr. sredi 18. stoletja več nego dvatisoč dijakov (a dandanes šteje črez osemsto dijakov ter blizu sto učiteljev) ter o zlati dobi nemškega slovstva, ki je nerazdružno spojena z imeni: Weimar, Jena, Goethe, Schiller; za zlatimi črkami se vrste v povestnici jenski tudi jeklena pismena, ki njenega imena nič manj ne proslavljajo, dasi na celo drug način. Na visoki planoti na severozahodu od Jene in pri štiri ure oddaljenem Auerstädtu je Napoleon dne 14. oktobra 1806. l. popolnoma uničil prusko in ž njo združeno sasko armado!

* * *

Ko je spustil Schiller med »Ksenijami« ostro pšico o »vedi«, češ:

»Einem ist sie die hohe, himmlische Göttin, dem andern
Eine tüchtige Kuh, die ihn mit Butter versorgt«,

ne vem, ali jo je bil naperil tudi proti vrlim »špispurgarjem« jenskim; toliko pa je gotovo, da ima za ves svoj materijalni procvit zahvaliti Jena takisto »almo mater« kakor Monakovo svoje kronane mecenate, pokrovitelje umetnosti in umetnikov; Monakovo si kuje rumenjake iz umetnosti, a Jena iz učenosti.

Ni bila edina lep dan obetajoča jutranja megla, ki me je silila, ko sem postopal po jenskih ulicah, vedno in vedno, naj primerjam megleno Jeno z Ljubljano, nego bili so za tisto vzporejanje, kakor sem že namignil, še drugi vzroki. Tudi Ljubljana se poteza za vseučilišče; in zadnja vseučiliška debata v državnem zboru je pokazala, da ni tako brezupno to njeno prizadevanje. Koliko gmotnega dobička — da ne govorim o moralnem — bi imela od njega; stavim, da v petdesetih letih bi narasla na stotisoč prebivalcev. —

Vseučilišče nikjer ne ostane osamljeno; tudi v Jeni mu je prirasla množina vzgojnih, prosvetnih in znanstvenih zavodov. Najprvo naj omenim pedagoški vseučiliški seminar, katerega ferijalne tečaje

poseča od leta do leta več udeležencev vseh narodov iz vseh delov sveta. To ti je edini tak zavod na vsem Nemškem, in ž njim je spojena vadnica s tremi razredi (Ober-, Mittel-, Unterstufe), s šolskim vrtom, šolsko delavnico, šolskim kopališčem in šolskim muzejem; a vodstvo prireja tudi šolska potovanja (Schulreisen) in šolske večere za starše (Elternabende). Ustanovil je pedagoški seminar dr. Karel Volkmar Stoy, znani herbartovec, leta 1844., a predstojnik mu je prof. Rein izza l. 1886.

Z vseučiliščem je v zvezi tudi poljedelska velika šola s poljedelskim muzejem. A srednjih šol ima Jena celo vrsto. Nova meščanska šola pa ima tako luksurijozno poslopje, da se mu je sam Bismarck čudil, ko je posetil Jeno dne 30. in 31. julija l. 1892., ter rekel, naj bi si vsako mesto prizadevalo, mladini podariti tako lep dom.

Da je pri tako razvitem šolstvu z vseučiliščem na čelu za duševno zabavo in izobrazbo, znanstveno in umetniško, poskrbljeno v Jeni kakor v nobenem enolikem mestu, to je naravno, in odveč bi bilo naštevati dolgo vrsto društev, družb in zvez, klubov in tečajev, ki zbirajo okolo sebe zlasti v pozimskem času člane iz vseh slojev. Celo tri »prostomaltarske lože« premore Jena; njih imena so: »Carl August zu den 3 Rosen«, »Friedrich zur ernsten Arbeit« in »Akazie am Saalstrande«.

Dovolj o prosvetnih institutih, a z ozirom na Ljubljano, ki se mi je za mojega bivanja v Jeni vedno vsiljevala v spomin, češ, naj jo primerjam z Jeno, moram vendarle še omeniti neki jenski zavod, zlasti zategadelj, ker je pred kratkim sam urednik tega lista sprožil misel o potrebnosti take naprave (javne ljudske knjižnice) za Ljubljano. V mislih imam »javno čitalnico« jensko (Oeffentliche Lesehalle), ki je največja na Nemškem; premore več tisoč zvezkov iz vseh strok in več nego tristo časnikov in časopisov. Po statističnem izkazu jo poseča vsak tretji branju vešč (t. j. več nego 15 let star) Jenčan. Čitalniške sobe, v katerih so na razpolaganje časniki in časopisi, poseti na leto več nego 60.500 čitateljev, a letni stroški znašajo na leto okroglih 15.000 mark.

* * *

Umetnost in veda imata kakor obrtnost zlato dno, smo rekli, samo znati je treba skrivnost, kako se jima pride do dna; Jenčanje so vešči tej tajnosti, in Jena ni samo učena, ampak tudi bogata. O nje imovitosti ne pričajo samo čedne in celo krasne vile, katerih je vsa polna bližnja mestna okolica, in nasproti njih številu naj se Ljubljana s svojo edino kotažo proti Tivoliju kar skrije.

Tudi obrtnost jenska je močno razvita. Pospešil jo je zlasti neki Karel Zeiss, ki je pred kakimi petdesetimi leti z malimi delavci zasnoval »optiško delavnico«. Iz njegove ustanove (Carl Zeiss-Stiftung) se vzdržuje velikansko tvorniško podjetje, pri katerem sodeluje razen mnogih trgovcev in znanstvenih strokovnjakov še tisoč optikov, mehanikov, ključalničarjev, mizarjev i. t. d. S Zeissovo ustanovo je v zvezi steklarnica tvrdke »Schott in drugovi«, ki preskrbuje skoro vse evropske dežele s steklom za optiške namene. —

Da je v vseučiliškem mestu s tako razcvelim šolstvom gotovo tudi knjigarstvo in tiskarstvo jako razvito, to je lahko ugeniti, in imena Costenoble, Frommann in Doebereiner so poznavateljem nemškega knjigotrštva dobro znana.

Razen z mnogimi drugimi modernimi ustanovami se ponaša Jena tudi s krematorijem, t. j. s sežigalnico za mrliče. Zgradili so ga l. 1898. na novem kopališču vkljub temu, da obstoji krematorij v bližnji Goti že izza l. 1877., in ima dosti opravila; razen protestantov iz sosednjih pokrajin se dajo ondod tudi katoličani iz Bavarske sežigati. Tako mi je zatrjeval čuvaj krematorijski, ki mi je drage volje jako natanko pojasnjeval vso uredbo, vse nadzemeljske in podzemeljske prostore; le-ti so bili še gorki, kajti malo poprej so bili nekoga sežgali, in njegovi ostanki so bili še videti skozi stekleno okence v železnih vratih. Čuvaj mi je tudi povedal, da je sedaj navada, pozemske ostanke po sežigu shraniti v žaro, a žaro vdelati v votel kamenen steber, ki je obenem spomenik na grobu; le-ta je na ta način pravzaprav »kenotaphium«; pokazal mi je precej takih s stebri okrašenih grobov izza najnovejšega časa. Zanimala me je tudi cena; čuvaj je trdil, da sežig sam ne stane več nego 60 mark.

* * *

Ker sem tako postopal po Jeni ter povsod videl znake bujnega gmotnega in duševnega napredka, so se mi često nehotoma obrnile misli tja na daljnji jug, kjer je neko mesto, še nekoliko večje po številu prebivalcev nego Jena, obdarovano s tolikimi prirodnimi krasotami, zlasti z milim podnebjem, a glede ljudske živahnosti zaostaje za Jeno kakor kaka vas; to je naša avstrijska Nica — Gorica. Kdo bi zameril Nemcem, da s ponosom vzklikajo: »Wie haben wir 's so herrlich weit gebracht!« kadar jih prižene v mrzlih zimskih mesecih, ko njih domovino pokriva mrka megla in led in sneg, tisto starogermansko hrepenenje v divne naše kraje; kako krasna narava, si pač mislijo, a kako ubogi ljudje! In pri takih refleksijah se mi je zbujala zavist, in inako se mi je storilo.

Volja.

Drama v štirih dejanjih. Spisal Etbin Kristan.

(Konec.)

Četrto dejanje.

Morsko kopališče.

Desno zadaj morski zaliv, s treh strani obdan s suho zemljo. Levo zadaj visok hrib, ki pada zadaj in na desno strmo v morje, a na drugih straneh se polagoma spušča v nižavo. Na levi strani je terên višji, na desni planjava. Izza hriba široka cesta, ki se vleče tik ob morju na desno. Od ceste ozka pot na hrib skozi gozd, ki pokriva levi del višave. Levo, bolj v ospredju, hotel, pred njim umetno gojen gaj. Desno restavracija, okrog nje terasa s stopnicami in s kamenito ograjo, po kateri se opleta bršljan. Na sprednji strani je terasa še nekoliko višja; tu je na njej letna lopa (glorieta),

Po sredi na ravnem nasadi, med njimi pota.

Lesen most sega kakor pomol daleč v morje. Tam je pristanišče za ladje. Ob cesti in med nasadi klopi.

Popoldne.

Kopališčni gosti sede na terasi in se izprehajajo po obrežju ter po nasadih. Na terasi poslužujejo natakarji.

Slavec in Grabar prideta na kolesih po cesti z leve strani. Kolesi naslonita ob stopnice, stopita na teraso in si brišeta pot.

Slavec. A ne, sedaj ne maram piti. Izprehodiva se malo, da se ohladiva!

Grabar. Saj si res drevil, kakor bi šlo za stavo.

Slavec. Da, da, gnalo me je z vso silo naprej.

Grabar. Kaj te je gnalo?

Slavec. Ej, prijatelj, sedaj pa res preveč vprašaš . . . Čakaj — kaj me je vendar gnalo? Radost . . . pričakovanje . . . upanje . . . A, vrag ve, kaj je bilo! — Življenje, prijatelj, življenje. To je nekaj skrivnostnega. Življenje v človekovih prsih, ki včasi popolnoma zaspi, a včasi se elementarno prebudi, pa širi peroti, pa se dviguje, pa raste, pa objame z nevidnimi krepkimi rokami ves svet . . ! Komponiral bi rad to tajnost življenja, komponiral, bratec — kajti samo glasba bi jo lahko izrazila! Ali moral bi biti velik umetnik, da bi našel prave glasove in akorde in prave ritme za to kompozicijo.

Grabar. Dobro. Sedaj pa že smeva popiti čašo vina na čast tvoji kompoziciji. (Gresta počasi na teraso.)

Slavec. Aj, ne kompoziciji! To vendar ne sme biti komponirano, ne vtesnjeno v pravilne takte, in nobenemu pravilu se ne sme pokoravati.

Grabar. Torej same improvizacije.

Slavec. Improvizacije — in infinitum. (Prišedša na teraso, sedeta in naročita vina.)

Margerita in Ljubica na kolesih z leve.

Ljubica. Konec pota!

Margerita. To je bila lepa vožnja!

Ljubica. Ah, malo vroče. Kaj zato? Sedaj je itak končano.

Margerita. Končano!

Ljubica. Parnika menda še ni.

Margerita. Menda ne.

Ljubica. Škoda, da se Marica ne vozi s kolesom.

Margerita. Škoda.

Ljubica. Gostobesedna danes nisi.

Margerita. Ljubica, čemu je ta izlet? Kaj nameravaš?

Ljubica. Kaj naj bi nameravala? Ali se ne peljemo skoro vsako nedeljo kam?

Margerita. Ne pretvarjaj se, Ljubica! To ti ne pristoji.

Ljubica. Prav imaš. Bodiva odkritosrčni!

Margerita. Odkritosrčni.

Ljubica. Da, kolikor je mogoče med nasprotnicama.

Margerita. Ta izlet je torej bojni manever?

Ljubica. Morda še več.

Margerita. Bitka?

Ljubica. Odločilna bitka!

Margerita. A!

Ljubica. Mama, tebe je strah.

Margerita. Strah? Haha! Kaj misliš?!

Ljubica. Strah te je; bojiš se za zmago, jaz pa sem sigurna.

Margerita. Čemu vse te skrivnosti? Čemu ta izlet?

Ljubica. Potrebno je. Ali, mama, še se lahko vse poravna, ako le hočeš.

Margerita. Nočem.

Ljubica. A če bodeš morala?

Margerita. Jaz?

Ljubica. Ti!

Margerita. Slabo me poznaš. A mislila sem, da me vsaj ti bolje razumeš. Ne, Ljubica, jaz nikdar ne moram, temuč vedno hočem.

Ljubica. Vedno hočeš? Oj, motiš se, motiš!

Margerita. Vem, vem, kaj misliš. Domišljam si, da hočem, a vendar moram, si hotela reči. Morda imaš prav. Ali to mi je vse eno. V sebi sem prepričana, da hočem; to mi zadostuje.

Ljubica. A zakaj hočeš vedno tisto, kar ne more uspeti? O, mama, premisli stvar! Daj Marici svobodo, ki jo zahtevaš zase. Samo za Marico se bojujem.

Margerita. Za Marico? Kakšno svobodo naj ji dam? Ali more biti svobodna? Saj nima volje, da bi si priborila svobodo. In kako naj bi jo porabila, ako bi jo imela?

Ljubica. Njena volja se zopet dvigne — morda še danes.

Margerita. A kako hočeš to doseči?

Ljubica. Obuditi ji hočem srce.

Margerita. Ako nimaš drugih sredstev, tedaj se ne raduj prezgodaj zmage!

Ljubica. O, drugih sredstev imam tudi, ali nočem jih porabiti. Mama, Marico hočem rešiti, to mi je edini namen. Ako bi hotela uničiti tebe —

Margerita. Uničiti mene —

Ljubica. Ako bi hotela to, bi se poslužila drugih sredstev.

Margerita. Mnogo si domišljaš, dekle.

Ljubica. Ne. Vem, kaj govorim, in vem, kaj delam.

Margerita. Tedaj veš mnogo.

Ljubica. Mnogo, res. Vem sedaj n. pr., zakaj siliš Marico, naj bi vzela Gospodarja.

Margerita. Ljubica!

Ljubica. Ako bi hotela dokaza, našla bi ga v strahu, ki te prešinja. Ali brez tega dokaza vem dovolj.

Margerita. Kaj moreš vedeti?

Ljubica. Rekla sem ti, da hočem samo Marico rešiti, a nikogar uničiti. Povrni Marici svobodo! Morda je velik greh, da se . . . da se zabavaš z Gospodarjem —

Margerita. Ljubica!! . . .

Ljubica. — morda je to velik greh, ali molčati hočem, ker nočem žaliti ubogega očeta — pa ker sem prepričana, da ne potrebujem tega sredstva. Ali vrni samo Marici svobodo!

Margerita (molči nekaj časa. Potem). Ne, tisočkrat ne! Zmagaj, ako moreš, ali vdam se ne. Povej vsemu svetu, kar veš, uniči me, ako si dosti močna, ali bahala se ne bodeš, da sem se ponižala pred teboj. Razglasi mojo sramoto, glasno kolikor moreš, jaz pa bodem še glasneje povedala, da je moralo biti tako.

Ljubica. Ne vprašam, zakaj je tako, in ne sodim. Morda je moralo biti tako — kar se tebe tiče. Srce me boli, ker sem videla in ker vem . . . Ali veruj mi, da ne peberem nobenega kamena in z nobeno mislijo te ne obsojam. Pojdi svojo pot — toda Marico osvobodi! Ustvari si srečo, kakršno si želiš! — ali nad Maričino srečo nimaš pravice! Osvobodi jo, prosim te, rotim te . . .

Margerita. Dosti! Vse besede so zaman. Nasprotnica moja, ali ne razumeš, da se ne morem vdati? . . Domišljam si, da hočem, a vendar ne morem — tako nekako si rekla prej. Da, da! Hoteti moram in ker tako hočem, moram izvajati, pa če bi sama sebe uničila. Ne hrani me s pametnimi razlogi! Zakaj držim Marico? To nima zmisla, meniš? A kaj mi je mar! Tako hočem, a ti hočeš drugače. Suči orožje, suči ga! Tudi ta boj je slast, a pogin v taki borbi mora biti ravno tako sladak kakor zmaga . . . (Odide proti terasi. Ljubica gleda za njo. Potem se obrne in odide proti hotelu. Ko pride do vrat, stopi pestunja na prag. Obe stojita in se gledata.)

Pestunja. Ali ste vi Mrkulinova gospodična?

Ljubica. Da. Vi ste z Reke?

Pestunja. O, da. Bala sem se že, da vas ne najdem.

Ljubica. Kaj niste vedeli, da pridem sem?

Pestunja. Vedela sem. A med tolikimi ljudmi bi se bili lahko zgrešili.

Ljubica. Jaz bi vas bila gotovo našla. Kdaj pa ste prišli?

Pestunja. Gospa je včeraj dobila vašo brzojavko, pa sem se morala že sinoči odpeljati. Popoldne sem že prišla sem.

Ljubica. Pa otrok?

Pestunja. Notri je. Gospe se je zelo čudno zdelo, ko je dobila brzojavko. Pa ker je bilo vse tako natančno in določno, je rekla: Pojdi, Ančka, pojdi, pa pazi dobro na otroka. Dejala mi je, naj govorim najprvo z vami in naj storim, kar mi vi ukažete.

Ljubica. Dobro. Pojdiva najprvo pogledat otroka! (Odide s pestunjo v hotel.)

Slavec (z Grabarjem na terasi). Saj imam oči v glavi!

Grabar. E, pa si vendar že včeraj videl mojo Diano, a takrat nisi opazil ničesar.

Slavec. Takrat! Amice, ali še nikdar nisi gledal hiš, drevja in drugih reči, kadar je padal sneg, ali pa kadar je bila megla? Pa se ti ni zdela vsaka stvar drugačna kakor v solnčnem blišču?

Grabar. Seveda.

Slavec. Torej ne zahtevaj, da bi bil včeraj videl, kar vidim danes.

Grabar. Pa kako ti ugaja?

Slavec. Slika ali model?

Grabar. Porednež!

Slavec. Torej Ljubica. — Iztegni roko, bratec, pa primi, pa drži!

Grabar. Čudno. Včeraj si drugače govoril o ženskah.

Slavec. Zopet včeraj! Kar praviš »včeraj«, je bilo pred stoletji. Takrat je bila tema, kjer je danes svetlo, morje, kjer je danes suha zemlja, a kar je bilo takrat neumno, je danes pametno. Tvoja ljubezen je pravzaprav tudi taka — no — taka, da ni pametna. Kajti pametna je samo moja ljubezen.

Grabar. A, samo tvoja?

Slavec. O Jove! Kaj me ne razumeš? Samo moja — pravim jaz. Samo moja — reci tudi ti tako.

Grabar. Izvrstno!

Slavec. Nič — izvrstno. Modro je, ali vsaj resnično. Tu stoji vsakdo na stališču: Quod licet Jovi, non licet bovi. Zaljubljeni ljudje vzdihujejo, gledajo luno, tope se v sentimentalnosti — brrr — kako je to smešno! Prijatelj moj, kadar se sam zagledaš v luno, pa poješ elegije, pritiskaš roko na srce in brenkaš o polnoči na kitaro, tedaj je vse to božansko, krasno, vzvišeno . . . A! Človeško je, nič drugega. In ker smo ljudje, bi bili tepci, ako bi hoteli drugače ravnati. — Primi, ti pravim, pa drži!

Grabar. Dekle ima zadnje dni toliko muh . . .

Slavec. Pojdi na Olimp, pa ako niso grške boginje dobile sivih las in ne nosijo umetnih zob, tedaj si izberi tam nevesto. A ne boš je dobil!

Grabar. Kako misliš?

Slavec. Tvoji starši so grešili, ker so ti pomagali na svet. Moral bi biti rojen bog, da bi smel iskati žene brez napak.

Grabar. Hotel sem samo reči, da se zadnji čas tako vede, da kar nič ne vem, ali smem kaj upati. Včeraj mi je rekla, da bode vse dobro, ako se ji posreči kombinacija s teboj.

Slavec. Je rekla? Tedaj kupi zaročna prstana. Prvič se ji kombinacija gotovo posreči, drugič pa si strašno kratkoviden, ako ne veš, da ti je dekle takrat največ obljubilo, ko ti je največ odreklo.

Grabar. Da bi le bilo res! (Sliši se ravno piščal prihajajočega parobroda. Ljudje na terasi vstajajo in počasi odhajajo k morju.)

Slavec. Parobrod prihaja.

Grabar. Pojdiva še midva tja!

Slavec. To ti saj menda prepodi muhe, katerih ne manjka niti v tvoji glavi.

(Vstaneta in odideta doli. Na cesti srečata Ljubico, ki hiti iz hotela k pristanišču.)

Ljubica. Zdravo, gospod Slavec! Dobro, da ste tukaj. O, vedela sem, da pridete.

Slavec. Saj sem vam obljubil.

Ljubica. Da, da.

Slavec. Ali je — dete — tukaj?

Ljubica. Je.

Slavec. Oh, kje pa je? Kaj ne morem?

Ljubica. Ne sedaj, gospod Slavec. Potrpite še malo! Še kratek čas mi prepustite nit . . . Pa ne pojdite čakat parobroda! Ostanite rajši tukaj, dokler vas ne pokličem.

Slavec. Kakor želite.

Ljubica. Jaz moram k morju. Na svidenje!

Slavec. Na svidenje, gospodična!

Grabar. Gospodična Ljubica!

Ljubica. Česa želite?

Grabar. Niti pogledali me niste. Samo eno besedo!

Ljubica. Nimam časa. Na svidenje, gospod Slavec! (Pohiti na pomol. — Parnik je prišel, ljudje izstopajo, pozdravljajo se in odhajajo po obrežju.)

Grabar. Vidiš, tako se mi godi. Za Boga, kaj je to ljubezen? Kaj bi mogla biti taka napram meni, ako bi me le količkaj ljubila?

Slavec. Prijatelj, ako ti ni treba preiskovati globokejših skrivnosti ženskega srca, tedaj imaš pač lahko delo in majhno skrb. (Odideta spredaj na desno in izgineta za restavracijo. S pomola prihajajo ljudje posamezni in v skupinah! Med njimi Margerita, Ivan, Marica, Ljubica, Julka, Edvard, Franjo.)

Ivan (idoč z Marico in Julko). To se človeku prileže, tak lep dan, pa taka lepa vožnja!

Julka. Res, to kar preporodi človeka. Danes se mi zdi ves svet drugačen kakor po navadi.

Ivan. Kaj si pa ti tako žalostna, Marica?

Marica. Ne vem, nekako tužno mi je. Nič ne morem prav misliti. A to menda preide.

Ivan. Le vesela bodi! Saj se mora tukaj človeku razvedriti duh. (Pod teraso se vsi ustavijo.) Otroci, danes moramo biti vsi veseli! Franjo, poišči nam prostorčka tu gori, da imamo zbirališče! A vsakdo

ima popolno svobodo. Kdor hoče, naj se gre šetat, kopat, ali kar se mu poljubi. Jaz ostanem pri mizi, pozneje se morda tudi malo izprehodim. (Franjo odide in pripravi v lopi prostor za družbo.)

Julka. Kozarec vina že popijem, potem pa pogledam okolico.

Ivan. Vsakdo, kakor ga je volja.

Ljubica. Kadar se okrepčaš, Marica, greva midve skupaj. Bodeš videla, kako krasno je tukaj!

Edvard. Kaj pa, ko bi naredili svoje načrte tu gori, kjer se lahko bolj prijetno pogovorimo nego takorekoč na cesti?

Ivan. Dober svet. Franjo nam je menda že našel prostora.

Edvard. Gotovo. To zna mojstrsko. (Gredo na teraso. Franjo jim pride naproti in jih odpelje k pripravljeni mizi, kjer posedejo. Med tem pošepeče).

Margerita (Edvardu). Nujno moram govoriti s teboj. Glej, da najdeš priložnost.

Edvard (potihoma). Hočem. (Margerita se oddali od njega. Dva natakarja stojita, prvi poleg Ivana, drugi malo dalje od mize. Ivan vprašuje, kaj kdo želi, in naročuje. Natakarja odideta, pogovarjaje se. Kmalu začneta prinašati vina, kisle vode, mrzle jedi.)

Ivan. Naša Ljubica res ve, kaj dela.

Ljubica. Ali res misliš, papa?

Ivan. Kajpada. To je bil izvrsten načrt, da si nas izvabila sem.

Ljubica. Ali misliš, da znam tudi drugače kaj prav storiti?

Ivan. Oho! Kaj si postala častihlepna?

Ljubica. Da, pa tudi ne.

Franjo (ironično). Ljubica je filozofka svoje glave.

Ivan. Svojeglavka, misliš?

Franjo. Da, nekako filozofska.

Margerita. Ne, praktična.

Ivan. Vi imate vsi vkup skrivne misli. Kar govorite, pomeni nekaj. Pa zakaj ne poveste vsega tako, kakor mislite?

Franjo. A, papa, ne išči pri nas globokih misli! Svet je sedaj tak, da leži skoro vse na površju. Življenje se hladi in končno izgine vsa toplota.

Ivan. Ne pripoveduj mi tega! Življenje je tudi danes boj. Morda so cilji drugačni, sredstva morda tudi, ali da bi vladal na svetu grobni mir, tega ne verujem.

Margerita. Boj je, da. In boljše je, v najhujšem boju dobiti smrtne rane pa poginiti, kljubujoč še pod zadnjim udarcem sovra-

žnikovega kija, nego pa vzeti sam sebi moč in tedaj ne živeti in ne umreti.

Ljubica. Ali vedeti je treba, čemu se porabi moč. Hoteti — to je lepo; ali hoteti dobro, to je najlepše.

Margerita. Kaj je dobro, kaj slabo? Kdo naj odloči? Kdo ve, kaj je za mene dobro, kaj je po mojih nazorih, po mojem prepričanju dobro? Kdo more meni mene nadomestiti?

Ljubica. Bojujemo se torej za to, kar mislimo, da je dobro, in v kar verujemo. (Marica vstane.) Ali greš na izprehod, Marica?

Marica. Ne morem več sedeti. Kar duši me vse. Ako se izprehodim, mi morda odleže.

Ljubica. Pojdi z menoj. (Odideta skupaj po nasadih proti hotelu.)

Julka. Jaz grem tudi. (Pohiti za njima.)

Edvard. Milostiva, morda želite še vi pogledati okolico? Ako mi dovolite, vas spremim.

Margerita. Prosim. (Odide počasi z Edvardom. Dekleta so se že oddalila.)

Franjo. Meni se pa ne ljubi. Rajši ti pomagam piti.

Julka (je dohitela Marico in Ljubico, ki sta krenili na cesto). Ve dve se hočeta gotovo pogovarjati. A veste, kaj je meni prišlo na misel? Gori na hrib pojdem. Tam je gotovo krasen razgled.

Marica. Kako si danes živa!

Julka. Saj pravim, da sem vsa prerojena. Morje pa čisti zrak, pa nova okolica — oh! Jutri bi se prav lahko vrnila v pisarno pa opravljala tisto duhomorno delo, ako bi le vedela, da ga včasi lahko tako pretrgam kakor danes.

Marica. Pa tvoja poroka?

Julka. Oh, ne spominjaj me danes nanjo!

Ljubica. A jutri?

Julka. Jutri . . ? Ne mislimo na jutri! Pusti me, naj sem danes srečna. Tu gori grem sedaj. Na svidenje! (Odide na hrib. Marica in Ljubica gresta po cesti dalje na levo.)

Edvard (z Margerito v nasadih). Na službo sem ti, draga.

Margerita. Kaj mi poveš?

Edvard. Kar me hočeš vprašati.

Margerita. Vprašati . . ? Mislila sem, da ni treba tega. Včeraj si mi dejal, da mi danes odgovoriš.

Edvard. Ah, za Boga, kaj še vedno misliš na tisto absurdnost?

Margerita. Absurdnost?

Edvard. Oprosti! Tako mi lezejo nepremišljene besede iz ust.

Margerita. Le govori nepremišljeno! To mi je ljubo. Nepremišljene besede so največ vredne.

Edvard. Marga, menda ne misliš resno na tisti projekt?

Margerita. Kdaj si pa opazil, da se šalim?

Edvard. Ne, ne; tega ne mislim, ali tisti projekt ne more biti nič drugega kakor hipni produkt razgrete fantazije, razdraženih živcev.

Margerita. In potem?

Edvard. Menil sem, da misliš danes bolj hladno.

Margerita. Bolj hladno. Dobro . . . Potem?

Edvard. Skratka, da si se prepričala, da to ni mogoče.

Margerita. Ni mogoče? . . Dobro. Ne govoriva več o tem!

Edvard. Ah, ne, ne! Pogovoriva se do kraja! Razumeti me moraš.

Margerita. Saj te razumem. Vem, kaj mi je soditi in kaj storiti.

Edvard. Ali — to je. — Spravljaš me v zadrego.

Margerita. Nič drugega kakor v zadrego, dragi?

Edvard. Dovoli, da ti vsaj razložim . . .

Margerita. Kaj bi mi razlagal? Da si strahopeten?

Edvard. Prosim te, Marga!

Margerita. Da, da, mene ne moreš pozvati na dvoboj, torej bi te ne smela žaliti.

Edvard. Poslušaj me vendar! Čemu pa je treba tega? Kaj ne more vse ostati, kakor je bilo? Gotovo nisi pomislila, da je nemogoče, kar zahtevaš. Kako bi živela v tujini? Saj oba vkup nimava ničesar. In moja karijera je tudi nekaj. — Morda te sedaj vznemirja misel, da poročim Marico. Pa saj veš, da ti ohranim vso ljubezen. Kolikokrat si sama rekla, da je zakon prazna formalnost. Končno bi ti tudi to rad žrtvoval; saj bi najrajši živel le za tebe. A razmere poznaš; veš, zakaj se moram poročiti.

Margerita. Poročiti! A če bi to splavalo po vodi, prijatelj?

Edvard. Ti mi braniš? Ljubosumna si?

Margerita. Ne, ne! Vprašala sem le, kaj bi bilo, če bi se tako zgodilo.

Edvard. Torej strah. — Pa če bi bilo . . .

Margerita. Tedaj?

Edvard. Marga! Naj ti zadostuje moja ljubezen. Ne zahtevaj, kar je nemogoče!

Margerita. Dobro, Ničesar več ne zahtevam. Samo o ljubezni mi ne govori več!

Edvard. Margerita!

Margerita. Reci, da sem podla žena, prešestnico me imenuj, žali me — ali besede »ljubezen« ne skruni! Ljubezen! Ti, ti — pa ljubezen! Niti slutiti ne znaš, kako ogromna je moč srca, ki premaga pomisleke in predsodke in razum in modrost v svojem krasnem egoizmu . . Ah! . . Ne govoriva več o tem! Pojdi svojo pot, prijatelj, ki ne razumeš niti enega utripa mojega srca! Pojdi — končano je!

Edvard. Čemu vendar ta eksaltacija? Zakaj naj bi ne ostalo med nama vse, kakor je bilo doslej!

Margerita. Kakor doslej? . . Svetoskrunstvo!

Edvard. Ah, nervozna si. Vrniva se v družbo! Kadar se pomiriš, se pogovoriva.

Margerita. Nikdar več. Danes sva govorila zadnje besede.

Edvard. Margerita . . !

Margerita. Konec!! . . Spremi me k mojemu soprogu! (Edvard, potrt, v veliki zadregi, ji ponudi roko. Margerita se naredi, kakor bi ne bila opazila. Molče se vrneta na teraso. — Iz hotela pride pestunja z otrokom. Izprehaja se po levi strani nasadov.)

Ivan. Kaj sta se že nahodila?

Margerita. Nahodila, nahodila.

Edvard. Milostiva se hitro utrudi. Če ni bolehna —

Margerita (kakor bi ga ne slišala. Ivanu). Kako se zabavaš? Ali ne pojdeš na izprehod?

Ivan. Hvala, hvala! Morda pozneje. Tukaj se počutim prav dobro.

Margerita. Ali naj ti natočim malo vina in kisle vode?

Ivan. Kako si prijazna! . . Pa mi daj malo! (Margerita mu jako ljubeznivo postreže.) A, če bi bila bolehna, ne bi mogla biti tako ljubezniva.

Margerita. Kdo pravi, da sem bolehna? Vsaka žilica v meni je zdrava.

Ivan. Izlet ti dobro de. Tako mila že dolgo nisi bila.

Margerita. Včasi so take ure, da hoče človek v trenotkih popraviti, kar je v letih zagrešil.

Ivan (smehljaje se). Kaj pa bi bila ti zagrešila?

Margerita. Pravzaprav ničesar. Kdo ve, kaj je greh? A saj pravim, da so včasi take ure. (Govori potihoma dalje.)

Marica (se vrne z Ljubico po cesti z leve). Čakali nas bodo že.

Ljubica. O, ne mudi se še.

Marica. Pa sem tudi malo trudna.

Ljubica. Sediva na klop, saj jih je dosti!

Marica. Dobro.

Ljubica. Ali si kaj dobre volje? (Prideta do klopi in sedeta.)

Marica. Tako... Trudna sem, drugega pravzaprav nič ne vem.

Ljubica. To nič ne de. Dobro je vendar, včasi takole brez smotra ubiti nekaj časa pa pozabiti na vse. Ali ne?

Marica. Dobro je, samo če ne bi bilo tistega čudnega strahu. (Pestunja pride z otrokom mimo.)

Ljubica. Ah, glej, glej, kako lep otrok! (Pestunja se ustavi.) Ali je fantek ali je dekletce?

Pestunja, Fantek je, gospodična. Ali ni res lep?

Ljubica. Poglej ga, Marica! Tako lep otrok!

Marica. Oh! Mali otroci so navadno čedni.

Ljubica. Čedni! A ta je lep, poglej ga vendar!

(Pestunja stopi bliže in drži otroka tako, da ga Marica lahko čisto od blizu vidi. Marica se zagleda vanj in ostrmi.)

Marica. Ljubica! — To dete . . !

Ljubica. Kaj pa ti je?

Marica (vstane.) To dete . . ! Čigavo je to dete? — Odkod ste vi? . . Za Boga, čigavo je to dete? (Izza restavracije se počasi približujeta Slavec in Grabar.)

Pestunja. Z Reke sem, gospodična.

Marica. Z Reke? In ta otrok . . . To lice . . . te oči . . . Bog, moj Bog! (Pade na klop in zajoka.)

Ljubica. Marica! Kaj ti je?

Marica. Ta otrok — to je vendar nemogoče . . .

Ljubica. Mogoče je, sestrica, mogoče.

Marica. Ti veš?

Ljubica. Da, Marica, vem . . .

Marica. Dajte, dajte! (Vzame otroka v naročje in ga gleda.) Da, da, moj, moj! (Vsa razburjena boža in poljubuje otroka.) Moj, moj otrok! (Slavec pristopi. Marica ga opazi). Vi . . . vi tukaj . . . ti . . .

Slavec. Najino dete, Marica!

Pestunja. Gospodična, prosim vas, dajte mi otroka. Vrniti se moram v hotel. Nocoj moram odpotovati.

Marica. Ne, ne, ne! Moje dete hočete vzeti? Nikdar več, nikdar več!

Slavec. Pa otrokov oče, Marica?

Marica. Oče . . ? . . O, da, da, naj izvedo vsi, vsi! Ali deteta mi ne smejo več vzeti. Nikdar več . . !

Ljubica. Tedaj moramo povedati očetu in materi.

Marica. Da, da, takoj. Pojdimo, pojdimo! (Hoče iti z otrokom.)

Ljubica. Čakaj, Marica! Pusti dete tukaj pa pojdi najprvo z gospodom Slavcem k očetu!

Marica. Pustiti dete?

Ljubica. Ne bodo ti ga vzeli, ne. Jaz jamčim.

Marica (pogleda Ljubico). Bodisi! (Pestunji.) Ali ostanite tukaj! Ne pojdite nikamor!

Pestunja (pogleda Ljubico, ki ji da znamenje). Počakam.

Marica. Pojdimo hitro! (Stopi par korakov, pa se še enkrat vrne in vzame otroka. Naposled se premaga, izroči dete pestunji in pravi odločno.) Pojdimo! (Hiti proti terasi, Slavec za njo, potem Ljubica in Grabar.)

Grabar (med potom). Ljubica, ali pridem sedaj na vrsto?

Ljubica. Prosim vas, ali ne mislite, da imam sedaj važnejših opravkov?

Marica (prišedša vsa razburjena v lopo, pade pred očetom na koleno in ga prime za roko. Ivan jo začuden pogleda, Margerita vstane, se ozre, opazi Ljubico in sede zopet). Oče! Oče!

Ivan. Kaj pa ti je, dete?

Marica. Oče!

Ljubica. Papa, tu moram jaz govoriti. Saj vidiš, da Marica ne premore besede.

Ivan. Kaj pa se je zgodilo?

Margerita (napol zase). Zmagala je!

Ljubica. Včeraj sem te vprašala teoretično. Danes ponavljam svoje vprašanje povsem v resnici. Glej, tu — gospod Slavec prosi za Maričino roko.

Ivan (se ozre in opazi Slavca, ki stopi bliže. V čudu). Gospod Slavec?

Ljubica. O, da veš, kako zelo, zelo se imata rada!

Ivan. Ali — to je vse tako nenadno! — Kakor bi bil neumen, kar meša se mi v glavi.

Ljubica. Kaj pa je treba več, papa! Saj ti pravim, da se imata rada kakor dva goloba.

Ivan. Marica, ali je res? Vstani, vstani, Marica! Povej, ali je res?

Marica (vstane). Oče! Ti si dober, oče!

Ivan. I, seveda sem dober, ali povej, kako je to?

Marica. Ne vem, oče, sama ne vem. Ves čas je nečesa manjkalo v meni; bilo mi je, kakor bi ne bila popolnoma živa. A ta hip se je vse zbudilo.

Ivan. To je zagonetka. A če je res, naj bode, kakor je. Gospod Slavec — ali je tako?

Slavec. Gospod profesor ... (domišlja se, kako bi povedal, kar misli) ... A, Jupitra mi, vse besede me izdajajo. Skratka: tako je. Že predno sem jo odciganil v svet, je bilo tako in tako je ostalo, čeprav je bila čudna megla vmes. In to je gotovo. Marice ne more nihče tako ljubiti kakor muzikant Slavec.

(Margerita se počasi nekoliko korakov oddali in stoji sama ob strani. Edvard nemirno zasleduje ves prizor. Včasi skrivaj pogleda Margerito.)

Ivan. Otroci, v moji glavi se vse vrti. Ali vi, gospod Slavec, pravite, da je tako, Marica pravi, Ljubica pravi ... Meni je vse nepričakovano — a če se imata res tako rada, tedaj ... e, tedaj se vzemita!

Slavec (veselo). Ho, dokaževa vam lahko, kako se imava rada.

Ivan. Dokažeta? Kako pa?

Slavec (se spogleda z Ljubico). Nič, nič. To se mi je tako zaletelo.

Ivan. Le na dan, Ljubica! Saj vidim, kako se spogledujeta.

Ljubica. To ni nič posebnega, oče. To ti že še povemo.

Ivan. Poveste? Zakaj pa ne takoj?

Ljubica. Ni nič posebnega; pa je res še čas za to.

Marica (odločno). Ne; to povem jaz. Ako zaslužim kazen, naj jo sprejmem. Oče, tam doli stoji pestunja —

Ivan. Pestunja?

Marica. Da, oče — z najinim — otrokom ...

Edvard (vstane). Ah!

Ivan. Z vajinim ..! Pa tega nisem vedel! In kako je bilo mogoče, da si dovolila, da smo vsi verjeli v ... zaroko z gospodom ...

Margerita (mu pretrga besedo). To je bila moja volja.

Ivan. Tvoja volja, Margerita?

Margerita. Ne išči pojasnila, Ivan! Za to uganko ni pojasnila. Volja je stala proti volji. Moja je bila slabejša, Ljubičina je zmagala.

Ivan. To bi bilo nekaj, dasiravno je še dosti nejasno. Ali Marica, kako si ti dovolila in prenašala ..?

Marica. Oče, tega sama ne razumem. Prišlo je tako; strah me je bilo vsega, vse mi je bilo nejasno ... a sedaj je zopet hi-

poma prišlo, ko . . . ko sem pogledala . . . svojemu detetu v oči. Kakor kakšen čudež je prišlo. Hipoma sem vedela, da je bil moj strah vsa leta prazen, da je bilo vse nezmiselno. Bliskoma se mi je nekaj vrnilo, česar mi je ves čas manjkalo. Tisti hip sem spoznala, da ne more biti drugače . . .

Edvard. Pardon, gospoda! Tukaj sem očividno povsem nepotreben. Moja navzočnost bi utegnila motiti nenadno radost. Klanjam se.

Ivan. Gospod nadporočnik!

Edvard. Pardon! . . (Stopi k Margeriti. Potihoma.) Pripravljen sem — kamor hočeš.

Margerita (ga ostro pogleda. Potihoma). Sedaj? — Predrznež! (Glasno.) Srečno pot, gospod nadporočnik! (Edvard se globoko pokloni in odide, rožljaje s sabljo.)

Julka (pride). A, kakšen razgled! (Opazi situacijo.) Kaj pa — a, menda imate igro? — Kaj pa igrate?

Ivan. Krasna igra. Sila zanimiva.

Julka. Res? A, jaz pa sem bila na hribu. Kako je tam lepo! Razgled, gospoda —! Notri do Trsta se vidi. Pa daleč, daleč tja črez morje. A tam nad morjem je tako strmo — a — veličastno, krasno! Groza obhaja človeka, ako pogleda naravnost doli. Komur bi se zavrtelo v glavi pa bi padel preko skale, ta ne bi več ugledal belega dne.

Margerita. Komu bi se pa zavrtelo!

Julka. Prav lahko bi se zgodilo. Pa kako tam morje bobni! . . Ali . . . kaj vam to sedaj pripovedujem! Igrajte, igrajte!

Ivan. O, igra je menda že končana.

Grabar (potihoma Ljubici). Pa midva?

Ljubica. Ne bodite tako nepotrpežljivi! Vse po vrsti.

Ivan. Marica — rekla si, da je pestunja doli.

Marica. Da, oče . . . Ali — jo smem —

Ivan. Poklicati . . ? Seveda. — Kar je, je. Videl bi pa vendar rad svojega vnuka.

Marica. Takoj, takoj jo pokličem.

Ljubica. Grem s teboj. Saj veš, da pestunja samo mene sluša. (Odide z Marico; Margerita za njima.)

Ivan. Kaj greš ti tudi, Margerita?

Margerita. Soparno je tukaj. (Odide.)

Julka. To je pa čudna igra.

Ivan. E, to je igra življenja.

Margerita (krene na cesto). Ljubica, zmagala si!

Ljubica (nežno). Zakaj si me silila?

Margerita. Zakaj . . ? Moralo je biti. Pa tudi jaz zmagam.

Ljubica. Zmagaš? . . Mar greš za —

Margerita (hitro). Kaj nisi videla, kako je odšel? . . Ne tako, ne. Moja volja zmaga. (Pristopi hitro k Marici.) Bodi srečna! (Ji stisne roko.) In ti Ljubica . . .

Ljubica. Mama!

Margerita. Ne sodi me krivično!

Ljubica. Rekla sem ti —

Margerita. Vem. Hrabro dekle si. Zbogom! (Obrne se proti cesti.)

Ljubica. Kam greš?

Margerita. Sedaj?

Ljubica. Da.

Margerita. Vroče mi je. Na tisti hrib grem poiskat malo sence.

Ljubica. Na hrib?

Margerita (odhajajoča). Da. Zbogom! (Stopa proti hribu in potem na vrh.)

Marica. Pojdiva hitro, hitro!

Ljubica. Saj naju pestunja čaka.

Marica. O, meni se tako mudi! Tega ne razumeš.

Ljubica. Razumem, razumem.

(Stopita hitro po potih nad nasadi k pestunji.)

Pestunja. Zaspal je.

Marica (gleda dete). Dajte ga meni.

Pestunja. Zbudil se bode.

Marica. Primem ga čisto na lahko.

Pestunja. Pa se bode vendar zbudil.

Ljubica. Pusti, Marica, saj ga bodeš sedaj vedno imela.

Marica. Vedno, vedno! — A koliko časa ga nisem imela! — Moj otrok! . . In to dete mi je vrnilo življenje.

Ljubica. Pa ga vzemi v naročje! Naposled — naj se zbudi!

Marica (vzame dete nežno v naročje).

Ljubica. Oče čaka.

Marica. Vrnimo se k njemu!

Pestunja. Ali naj počakam?

Ljubica. Le pojdite z nami!

(Odidejo proti terasi.)

Franjo (v lopi). Človek bi izgubil vero v svojo filozofijo.

Ivan. Tvoja filozofija ni bila nikdar nič vredna.

Julka. Sedaj celo jaz verujem, da je bila slaba.

Franjo. A . . . Morda ste (ironično) celo izpremenili svoj načrt glede bogatega Lastrinija?

Julka. Tudi to. Gori na hribu sem ga izpremenila. V tej krasni naravi, kjer vse živi, cvete, raste . . . pa misliti na to, da bi se prodala, živa zakopala v grob . . .

Ivan. Prav imate.

(Marica z otrokom v naročju, za njo Ljubica in pestunja so dospele do terase. Marica gleda neprenehoma otroka. Slavec ji je prišel nasproti in jo spremlja. Marica mu pokazuje otroka.

Na stopnicah terase se pestunja ozre in opazi Margerito, ki je prišla na vrh hriba. Trenotek stoji tam gori in gleda v morje. Isti hip, ko se pestunja ozre, razširi roke, kakor da bi hotela skočiti.)

Pestunja (prime prestrašena Ljubico za krilo). Bog nebeški!

Ljubica (se naglo ozre).

Pestunja (pokaže s prstom proti hribu). Tam — žena!

Ljubica (hoče zakričati; glas ji zaostane v grlu. Prestrašena, pridušeno). Margerita!

(Margerita skoči s pečine v morje. Ljubica se vsa pretrese; oči si zakrije z rokami in malo da ne pade na tla; pestunja jo ujame. Ko se nekoliko osvesti, gleda z izbuljenimi očmi na hrib. Mraz jo izpreletava. Le počasi se ji povrača moč.)

Marica in Slavec nista opazila ničesar. Hitela sta v lopo. Tam jima pride Ivan nasproti, pogleda otroka in ga nežno poboža.)

Ivan. Kako mu je pa ime?

Slavec. Seveda Ivan! Glejte, kakšen korenjak je!

Ljubica (prime pestunjo krepko za roko. Še pod vtiskom groznega prizora s tresočim glasom). Ne povejte nikomur tega! . . To je tudi še moja naloga . . . in najtežja!

Marica. Oče! Kako sem srečna!

(Zagrinjalo pade.)

Bleiweis — izdajatelj Prešernove zapuščine.

Zabeležil Ivan Prijatelj.

očljivo vprašanje o Prešernovi zapuščini še danes ni rešeno in najbrž ne bo rešeno nikoli. Mislim pa, da bi bilo bolje, vzeti poprej pred oči to, kar je ostalo, in si šele potem ubijati glavo s tem, česar ni, in delati kombinacije in glasno obetati končne in določne rešitve.

Prešernove zapuščine slovenska javnost ne pozna in vendar že toliko let govori o njej. Povsod drugod bi bili take preporne dokumente že zdavnaj točno in pošteno izdali. Upajmo, da se zgodi to tudi pri nas, vsaj sedaj, ko jih je sklenil privatni lastnik darovati muzeju.

Pri prvem pogledu na snopič, ki naj bo cela »Prešernova zapuščina«, te res preseneti njega naravnost ubožna pičlost. Nehote se vprašaš: Dvajset let je stal pesnik na čelu slovenskega slovstvenega življenja, in ko se je pometla za njim njegova delavnica, da so ostali pod metlo samo ti drobci? Četudi ne verjameš različnim »bajkam«, ti je vendar takoj jasno, da so mogle in skoraj morale nastati.

Že leta 1849. je prišla Prešernova zapuščina v roke drju. Janezu Bleiweisu. Izročil mu jo je pesnikov izpovednik in dolgoletni prijatelj dekan Dagarin,[1] o katerem pravi Bleiweis, da ni bil »rigorozist na nobeno stran«, kolikor morem jaz soditi o njem, pa liberalen in jako družaben mož. Čopovi dopisovalci, ki so bili kaj časa v Ljubljani, mu vsi sporočajo pozdrave. — Celo četrt stoletja je imel Bleiweis

[1]) Občutno se pogreša življenjepis tega moža, kakor tudi takratnega cenzorja Jurja Pavšeka in gubernijskega svetnika Stelzicha; oba sta bila kanonika in sta usodno vplivala na razvitek slovenske knjige v Prešernovem času. Benkovičevo mesto je prazno. Ali mora res politika in molitvenikarstvo absorbirati vse naše moči? — Zadnje dni sem govoril z dvema odličnima možema na Dunaju. Rekla sta mi, da so Slovenci v poslednjem času z vehemenco svojih kulturnih zahtev obrnili splošno pozornost nase. A takoj nato je pristavil eden: Čudno samo, da ste skoro čisto brez znanstvene produkcije. Saj se vendar dobi kaj znanstvenega od slednjega naroda, samo od Slovencev prihajajo v svet edino le časopisi, molitveniki in koledarji. — Omenjena odličnjaka sta bila Slovana. Ali se jima more oporekati? Mi imamo eno samo povsem znanstveno publikacijo — Matični Zbornik. Pa vprašajte samo gospoda urednika Pintarja in povedal vam bo, kako mora vsako leto v potu svojega obraza izmoledovati skromno vsebinico od naših znanstvenikov. Pa hočemo imeti univerzo!

Op. pis.

Prešernovo zapuščino pri sebi. Omenil je je samo v mali opombi v 10. listu »Novic« 1849. l. z besedami: »Razun 13 razdelkov poslovenjene Parizine, nekaj nemških pesem in nekterih pisem svojih prijatlov ni slavni pesnik nobenih druzih pisanj zapustil« in priobčil iz nje par pesmi. Potem je molčal do sedemdesetih let; med tem so bile nastale in se razširile različne govorice o usodi pesnikove zapuščine. Te so prišle gotovo tudi drju. Janezu Bleiweisu na sluh. A ta narodni mož peresa in jezika se je odločil šele 1. decembra 1872. l. izpregovoriti o njej v ljubljanski čitalnici. Tri leta pozneje jo je objavil v »Letopisu« za l. 1875.

Ako sem izrazil gori željo, da bi se Prešernova zapuščina [ki je prišla pozneje v roke Levstiku in je iz njegove zapuščine izšla oskubena za tri kose (opazka drja. Jos. Stareta iz l. 1887. na prvem listu), bila potem last Prešernove hčere, Ernestine Jelovškove, od katere jo je kupil O. Bamberg, kakor pripoveduje beležka Fr. Levca z dne 13. febr. 1896. l.], da bi se to, kar nam je ostalo za našim največjim pesnikom, izdalo točno in pošteno, hotel sem reči, da Bleiweis Prešernove zapuščine ni objavil niti točno niti pošteno.[1])

Ne točno:

Ko to trdim, sem si popolnoma v svesti, da Bleiweis ni bil filolog in da mu ni bilo na tem, da bi objavil zapuščino z znanstveno vestnostjo. Čisto nič mu ne more človek reči, ker ni natisnil raznih načrtov pesmi »Zdravica ob novini leta 1844.« ali »V spominj Matija Čopa«. A druga je s pismi, o katerih sam trdi, da »so nekatera zanimiva v tem oziru, da nam razsvitljujejo stan slovenskega slovstva v Prešernovem času«. Prvič so ti odlomki, kolikor jih je natisnjenih, skrajno nekorektno natisnjeni, dasi je dal Bleiweis menda originale stavcu, ker so razprta mesta tiska v originalih rdeče podčrtana; drugič pa so izpuščene kar polovice pisem. Ne glede na kratke opazke je od Vrazovega pisma iz leta 1837. (str. 163. v Letop.) črtan celi prvi del, v katerem pripoveduje Vraz, kako je nabiral narodne pesmi, ki jih je poslal v Ljubljano za grofa Auersperga in za »Kranjsko Čebelico«, in vabi Prešerna, da bi napisal za Gajevo »Danico« kak navdušen članek, ter odklanja Prešernov poziv, naj bi preložil kaj iz Mickiewicza. Tudi pri naslednjem pismu je izpuščen početek. Najlepše pa je to, da je postscriptum Vrazovega pisma z dne 19. novembra 1837. (str. 166.) preleplien in nadomeščen s končnim odstavkom iz nekega drugega Vrazovega pisma z dne 10. junija

[1]) »pošteno« se mora smatrati seveda v literarnem zmislu.

Uredništvo.

1837., namenjenega najbrž Kastelcu. Samo, da je za stavkom: »Die Bücher erscheinen mit čehoillirischer Orthographie« sledeči stavek: »Wir bitten Sie und Herrn Prefhern um Beiträge« izpuščen. Dotični konec pisma je Bleiweis odstrigel in ž njim prelepil prvotni postscriptum, ki je sedaj nečitljiv.

In po teh in takih Bleiweisovih natiskih je ponatisnila »Matica hrvatska« Vrazova pisma Prešernu v petem zvezku »Děl Stanka Vraza« (U Zagrebu 1877) brez vsake kontrole!

Ne pošteno:

Kdor je vsaj malo pogledal v korespondenco mož Prešernove dobe, ne bo tako meni nič tebi nič obrnil strani 175. v Letopisu 1875. leta. Tam je namreč natisnjenih dvoje pisem, ki jih je pisal Bleiweis leta 1845. Prešernu, naročajoč pri njem pesem »Janezu N. Hradeckitu«. Pismi sta — slovenski. Celo od Prešerna se je ohranilo samo dvoje slovenskih pisem, eno staršem domov, drugo Čelakovskemu, ki ga je izrecno prosil, naj mu slovensko piše. Toda že sam papir Bleiweisovih pisem, kakor sta ohranjeni v Prešernovi zapuščini, se od daleč razloči od papirja drugih sodobnih pisem po — svoji moderni gladkosti in belosti. Ravno tako ni tinta v primeri z drugo skoro nič obledela. In pisava? Prvo pismo se začenja: »Dragi prijatelj!« Pregledal sem »Novice« iz leta 1845. Tu je čitati na str. 10., 39. (v Bleiweisovih sestavkih) »prijate*l*«. Prijatelj se je vpeljal v poznejših letih; kdaj je pričel Bleiweis pisati *lj*, nisem utegnil zasledovati. V drugi vrsti stoji tiskano »sem«; tako je bilo prvotno tudi zapisano z Bleiweisovo roko v listu, ki je v Prešernovi zapuščini. A potem je Bleiweis sam arhaiziral in prevlekel ter podebelil *e* v *i*. Moderni stavec »letopisa« pa je vkljub temu bral in stavil »sem«, česar seveda leta 1845. v »Novicah« nihče ni pisal. Tretja vrsta se začenja z besedami »našemu županu Hradeckitu«. V »Novicah« l. 1845. se Hradecki imenuje na treh straneh: 92., 105. (opis slavnosti, ki je bila zanjo zložena Prešernova pesem) in 108., a povsod mu pravi Bleiweis »mestni poglavar«, ne župan. Daljne moderne oblike so: vrsta 5. »podoba županova«, v opisu slavnosti v »Novicah« l. 1845: »priličje poglavarja«, str. 7. strelcev, na rečenem mestu v »Novicah« in takrat splošno strelc*ov*. V drugem pismu: 1. vrsta »prijatelj« za »prijatel«, »strelsk*e*ga dru*ſ*tva«, v »Novicah« »strelsk*i*ga dru*ſ*tva«, v vrsti 14. in 15: »da«, takrat obično »de«.

Iz navedenega sledi, menim, jasno, da sta Bleiweisovi pismi o Prešernovi zapuščini pisani v sedemdesetih

letih in torej podvrženi namesto izvirnih pisem iz leta 1845.

Kakšni sta bili izvirni pismi (če jih ni bilo več!)? Jaz domnevam, da sta bili pisani — po nemško. Za svojo domnevo imam samo dva, oziroma en dokaz: dvoje imen v pismih. V prvem pismu se imenuje pesnik, ki je zložil nemški prigodnici, Karinger — ime z nemško končnico. V »Novicah« ga imenuje Bleiweis Karing*a*rja. V drugem pismu piše deklamatorja in poznejšega pesnika Tomana — »Thomann«, v slovenskem opisu v »Novicah« pa ga piše slovensko: Toman. Ker je torej Bleiweis istodobno v »Novicah« pisal te dve imeni slovensko, sklepam, da je pisal teh dvoje pisem Prešernu, v katerih rabi nemške oblike, — nemško.

K temu še dostavljam, da je napisal »oče slovenskega naroda« na čelo objavljene Prešernove korespondence (Letop. 1875, str. 157.) naslednje besede: »Med dopisi, ki so najzanimiviši del zapuščine, pa vsi, razen mojih dveh, v nemškem jeziku pisani (dokaz, da še oni čas niti Prešeren, niti prijatelji njegovi niso dopisovali slovenski), nahajamo i. t. d.«!!

Zdaj pa ostane samo še dvom, ali je Bleiweis svoja dopisa iz l. 1845. v letu 1875. doslovno preložil v slovenščino, ali je morebiti iz njiju tudi kaj izpustil . . .

Te zadeve sem se dotaknil zato, ker značilno osvetljuje Bleiweisov značaj. Nameraval pa sem obenem ž njo opomniti še žive prijatelje Bleiweisove dobe, da nam nepristransko orišejo duševno fiziognomijo tega moža. Pri naših starejših pisateljih občutno pogrešamo intimne memoarne literature sodobnikov, ki je pravi ključ k razumevanju njih javnega delovanja. Ako naši starine poneso v grob svoje spomine, bo nam mlajšim celo mož, ki je na razvoj naše prosvete takega eminentnega pomena kakor Bleiweis, uganka, ki jo bomo morali šele ugibati . . .

Tam daleč luči gorijo . . .

Tam daleč luči gorijo,
tam daleč so lepe noči
in zvezde tak svetlo žarijo
ko tvoje globoke oči.

In daleč tja dušica moja
skoz teme je šla nekedaj,
iskat tam miru in pokoja,
in ni se vrnila nazaj.

A. Gradnik.

Humaniteta.

Črtica. Spisal Fr. Dolinčan.

toletje prosvete, omike, napredka! . .
Stoletje bratoljubja in ljudomilosti . .
Zlati vek! . .
Ha, ha! — —

* * *

Najdrznejše fantazmagorije sanjavih prekucuhov se izpolnjujejo! O Zola, kje si zaostal s svojimi idejami, ki jih razvijaš v drugem delu svojih štirih »Evangelijev«! . . Vse to, o čemer sanjariš, imamo že davno! In napravilo se je vse lepše, vse enostavneje, nego si domišljaš ti! Tu ni bilo treba nikakih novih iznajdb, tu ni bilo treba nikakih prevratov, nikakih bojev — vse je doseženo na mah! Saj se je bilo treba samo spomniti, da ima človek srce, čuteče, ljubezni in usmiljenju dostopno srce! . . In tega so se spomnili mogotci, spomnili tisti, ki imajo v rokah moč, vlado, srečo narodov! . . Kar deževalo je zakonov in odredb v prilog in hasen do tistih dob brezpravnih, krivično in brezsrčno izkoriščevanih trpinov! . . Bolniško zavarovanje, zavarovanje proti nezgodam, zavarovanje za starost, onemoglost — koliko ljudomilih naredb, koliko hasnovitih naprav! . . Lakota, beda, obupnost — kako so bežale vse te pošasti! . . Kakor temne sence so se razpršile pred solnčno svetlobo! Trhla, izsesana trupla stotisočev revnih sužnjev je prešinilo novo življenje; veli, bledi obrazi so pordeli; bohotno stisnjene ustnice so se odprle in zatrepetale v blaženem smehljaju. — — Saj ni bilo nikake skrbi več za prihodnost, saj je bila nastopila nova doba, doba bratoljubja, ljudomilosti, enakopravnosti in enakosti — zlati vek! . .

* * *

Jože Vrankar je ležal bolan na svoji revni postelji. Čutil se je že dalje časa slabega, naposled pa je omagal.

No, to ni bilo nič čudnega spričo napora, s katerim je delal dan na dan, delal zato, da je mogel pošteno preživljati sebe, svojo ženico in edinega otroka, ki mu ga je bil Bog dal. Imel je šele štiriintrideset let, a njegovo telo je bilo suho, velo, izmučeno. Pogled njegovega očesa je bil mrkel, moten, koža njegovih lic brezbarvna in nagubana. Vsakdo bi ga bil imel za mnogo starejšega, nego je v resnici bil. Tega kriv je bil trud pa nezadostna hrana, pomanjkanje vsega potrebnega! . .

Bil je premogokop. Kaj se pravi prebiti dan na dan po deset ali še več ur v zaduhlih, brezzračnih podzemskih rovih, ve samo tisti, ki je kdaj že okusil kaj takega. Pri tem pa še napenjati svoje moči, vihteti kramp, dvigati težke premogove kepe! . . Delati na zemskem površju, kjer se život koplje v čisti solnčni luči, kjer dihajo pljuča sveži zrak ter srkajo iz njega krepilni, poživljajoči kisik, to že gre! Ali pod zemljo . . . ah, to je druga reč! . .

Pri njem pa je prišlo v poštev še nekaj drugega. Hodil je namreč vsak dan domov in z doma, a premogovnik je bil dve dobri uri oddaljen od njegovega domovanja! Poleg vsega torej še štiri ure hoje na dan! . . Ta je bila huda, zelo huda, a predrugačiti se ni dalo nič na tem. Ločiti se ni mogel od svoje borne koče, dediščine svojih staršev, a da bi bil črez teden ostajal kje v bližini premogovnika, mu tudi ni dopuščalo srce. Skoprnelo bi mu bilo po ljubljeni ženici in dragem otroku. Moral ju je videti vsak dan, moral . . Tudi bi bilo stalo preveč, ako bi bil zase zajutrkoval in večerjal pa še prenočišče plačeval! . . Koliko pa bi mu bilo ostalo potem od zaslužka? . .

Zato je raje vstajal na vse zgodaj in vračal se pozno na večer domov. Zjutraj pot ni bila težavna, ker je vodila navzdol in ker jo je nastopil kolikor toliko spočit. Ali zvečer, ko je bil po dnevnem delu že ves utrujen in je moral lesti navkreber, se mu je pač vzbujala včasi želja, da bi mogel zamenjati svojo kočico s kako drugo v dolini kje . . . Toda ne, ne, za ves svet bi ne bil dal te svoje kočice in malega vrtca v njenem ozadju! . . Ah, kako mu je bilo srce priraščeno na te stare, preperele deske, ki so tvorile njegov dom, kako se mu je, kadar je bil z doma, tožilo vedno po revni grudi zemlje, ki jo je imenoval svojo! . . Kadar je odhajal, je dostikrat samo radi tega drevil navzdol, da je imel potem še časa, ustaviti se malo in ozreti se nazaj! In kako mu je srce utripalo, če je videl, da so zatrepetali prvi solnčni žarki ob slemenu njegove s slamo krite strehe, kako se je čutil srečnega, zadovoljnega, navzlic temu, da je imel težko delo pred sabo, navzlic temu, da je nosil tako borno kosilce v robcu zavito s sabo! Da, nekak ponos ga je navdajal pri takih prizorih! . . Ali mar ni nebeško solnce njegove kočice isto tako zlatilo kakor prostrane in visoke palače mestnih bogatinov? Ni stala mar njegova kočica celo na lepšem prostoru nego marsikateri dragocen grad? . . In česa je pogrešal? . . Ali ni imel ljubezni vredne žene in zdravega, dobrega otroka! . . Ah, koliko bogatašev ga je v tem oziru lahko zavidalo, koliko imenitnikov ni okusilo nikoli tiste sladkosti, ki jo je okušal vsak dan v ljubezni on! . .

Take misli so ga krepile, navdajale ga s pogumom in neko čudno močjo, da se ni čisto nič bal težkega dela, ki ga je čakalo...

In zvečer, ko se je vračal zopet, so ga iste misli bodrile, da je spešil svoje korake, podžigale ga, da je obvladal trud, ki ga je hotel skoro premagati. Kako se je zaveselil, kadar je uzrl dim nad domačo streho, naj se je že leno plazil ob njej ali pa dvigal se kakor prozoren, višnjevkastobel steber naravnost gori proti jasnemu, zvezdnatemu nebu. In kako prijeten čut ga je objel, kadar je od daleč zagledal svojo kočico, oblito od mile lunine svetlobe! .. Zdela se mu je kakor iz čistega srebra, zdela se mu je kakor začaran gradič, kjer ga je čakala rajska omama, sladki počitek v objemu ljubljene, pridne, zveste žene! . .

Ta duševna stran njegovega življenja je vzdrževala njegov život, dajala mu oporo v težki borbi za obstanek, v boju s škodljivimi vplivi njegovega vsakdanjega posla. Toda naposled so mu začele telesne moči vendarle pešati, naposled je začel uvidevati, da s silo ne opravi nič več, in nekega jutra se je zgrudil nazaj na posteljo, s katere se je bil poskusil dvigniti . . .

* * *

»Ah, kaka sreča, da sem zavarovan!« je pravil svoji ženi, ki se je s skrbnim obrazom sukala okrog njegovega ležišča. »Vidiš, da nisi imela prav, ko si se jezila zaradi tistih odtegljajev! . . Zdaj se bodo dobro izplačali! . .«

»Bil je skoro vesel, da je obolel, tako prijeten čut ga je navdajal ob misli, da se posluži lahko iste udobnosti, kakor so si jo privoščili drugi bogatejši ljudje, ko so bili bolni. Na razpolago mu je zdravnik, ki ga še kmetje ne kličejo v hišo, ako ni skrajne sile; brezplačno mu bodo morali dajati tudi zdravil, ki so navadno tako zelo draga! . . Ah, kaka dobrota, kaka dobrota! . . Vrhu vsega pa mu gre še denarna podpora iz bolniške blagajne — prvi denar, ki ga prejme, ne da bi se mu bilo treba truditi krvavo zanj! . .

Nikdar ni hotel imeti opravka z rovarji, nikdar še se ni bil udeležil kake stavke, zdaj pa, ko je imel biti deležen sam blagot ljudomilih zakonov, ki so se bili uveljavili na korist delavstvu, že celo ni umel, kako se morejo nahajati med delavci še nezadovoljneži. Zdelo ze mu je, da nimajo prav nobenega vzroka več, pritoževati se. Beseda »anarhist« mu je bila od nekdaj zoprna, a zdaj je naravnost črtil ljudi, ki so se nazivali tako in ki so bili nasprotniki sedanjega reda, v katerem je bilo vendar tako lepo oskrbljeno za

vsakega poštenega človeka! On je bil hvaležen, iz srca hvaležen za vse te nove naredbe in odredbe, ki so jih bili izumili in uvedli dalekovidni, plemeniti možje, in čutil se je srečnega v zavesti, da je preskrbljen za bolezen in da sta preskrbljena žena in otrok, ako bi se njemu pripetila kaka nezgoda . . .

»Pa kaj naj storim?« ga vpraša žena, ko ji je bil natanko razložil veliki pomen in veliko dobroto zavarovanja.

»Doli stopiš danes — ti in naznaniš pri bolniški blagajni, da sem bolan. Zglasiš se tudi pri zdravniku in ga naprosiš, da pride pogledat do mene, no in potem — — seveda denarja ti ne bodo naprej dajali, a meni bi se prileglo malo boljše hrane! . .«

»Seveda bi se ti prileglo in moraš jo dobiti!«

»Hm, lahko rečeno — toda, ali naj iščemo šele na posodo! . . Kdo ve, kake oderuške obresti bi morali plačati! . . .«

»Tisti stari denar, veš, ki sem ga dobila po materi, vzamem s seboj! . .«

»Škoda ga je! . .«

»Nič! . . Rekla sva, da bode za kako silo. No, če je pa tako, kakor pripoveduješ ti, se nam posebnih stisk ni treba več bati . . .«

»Imaš prav! . . Kar vzemi, naj bo v božjem imenu! . .«

In Polona se je začela z nekako svečanim obrazom oblačiti v praznično obleko . . . Poznalo se ji je, da so prevzeli tudi njo podobni čuti, kakor so navdajali njenega moža . . . Bila je nekam mirna, zadovoljna . . . Zdelo se ji je, kakor bi se bile njene razmere hipoma predrugačile, kakor bi ne bila danes več tista uboga kočarica, na katero so še včeraj zrli tako pomilovalno ljudje, čutila se je zdaj nekako enako ženam takih mož, ki so imeli kaj pod palcem. Poslovila se je od moža in otroka in ponositih korakov je nastopila pot . . .

* * *

»Atek, kaj ne, da bom tudi jaz jedel meso?« to vprašanje je bil petletni Francek že neštetokrat zastavil svojemu bolnemu očetu. Ta pa ga je vsakokrat pogladil s svojo trepetajočo desnico po glavi in mu dobrovoljno dejal: »Seveda ga boš, kar molči!« . . .

Po vakem takem zatrdilu očetovem pa je šel Francek v vežo k materi, ki je z važnim obrazom stala pri ognjišču ter pazila, da bi ne skipela juha. Semtertja je podregala malo z burkljami v peč ali pa pretresala s prsti na lesenem krožniku za zakuho pripravljene blekce, menda zato, da ne bi se prisušili drug na drugega, a potem

je iznova vprla komolec desne roke ob levico, katero si je bila položila črez pas, ter podpirala si svoj resni obraz. Videlo se ji je, s koliko skrbnostjo gleda na to, da bi bilo kosilo pripravljeno v vsakem oziru tako, kakor se spodobi. Resno pa se je držala morda tudi iz tega vzroka, ker se je docela zavedala nenavadnega momenta — kajti da se je pod njih uborno streho, pod katero je nedostajalo od časa do časa celo potrebnega kruha, kuhalo na delavnik meso, je bilo nekaj tako izrednega, da se ji je zdelo, kakor bi se bile začele hipoma izpolnjevati njene tihe nade, ki jih je gojila včasi, kakor bi se bile nenadoma uresničile vse tiste razkošne njene sanje o lepši bodočnosti, katerim se je s trepetajočim srcem vdajala v samotnih urah . . .

Tudi Francek je slutil nekaj, tudi on je čutil instinktivno, da se pričenja v njih koči nekaj kot novo življenje . . . . Ponosno je stopical po vegastih ilovnatih tleh. Kadar pa se je tega naveličal, je stopil k ognjišču bliže matere, vprl desno nogo ob koleno leve ter tako na eni nogi stoječ motril početje materino . . . Včasi pa se mu je zvodenilo v ustih, pogoltnil je slino in vprašal:

»Mama, ali bo kmalu kuhano meso?« . . .

»Kmalu . . . kmalu!« je čul v odgovor, a njemu se je vse to zdelo čudovito počasno.

Da se godi pri Vrankarjevih nekaj posebnega, so pa morali domnevati tudi po sosednjih hišah, kajti hkratu se je bila pritepla in je obsula vežna vrata cela tolpa samosrajčnikov in bosopetcev, ki so vsi z odprtimi usti strmeli proti ognjišču. Nemara, da je nenavadni duh, ki je prihajal od ondi, ščegetal njih zdrave, občutne noske. Francek pa je brž porabil priliko, ki se mu je ponudila, in pobahal se je proti zbrani družbi:

»Mi bomo danes pa meso jedli!«

»Zakaj pa?« ga vpraša eden izmed obiskovalcev.

»Zato, ker so atek bolni!«

»Kadar bodo naš atek bolni, bomo mi tudi meso jedli, kaj ne, Nežka?« se odreže spet oni, pozvavši obenem svojo sestrico za pričo, da bi zadobile tako njegove besede tem več vere in veljave.

»In pri nas tudi, pri nas tudi!« se oglasi več grl kar hkratu in brez dvojbe si vsi ti modrijančki v svojem nedolžnem egoizmu niso želeli ta hip nič bolj, nego da bi jim »atek« obolel, samo zato, da bi tudi oni meso jedli.

Francku pa ni bilo prav, da bi mu vsi ti postali tako enaki, in stekel je k očetu in vprašal:

»Atek, ali bomo mi zdaj zmeraj meso jedli?« . . .

Oče pa se je bridko nasmehnil. Njega je že nekoliko zapuščal prvotni optimizem. Ni se bilo namreč steklo dozdaj vse tako, kakor je pričakoval in kakor je mislil, da je upravičen pričakovati. Žena se je bila vrnila sicer z lepim koščekom govedine domov in tudi vina ni pozabila prinesti, dasi je on ni bil spomnil na to, toda novice, ki jih je prinesla s seboj, mu niso nič kaj ugajale in zagrenile so mu že naprej vsak užitek.

Pri bolniški blagajni so bili sprejeli njeno naznanilo, da je mož bolan, z jako dvoječim smehljajem. Še manj zadovoljna se je vračala od zdravnika.

»Ka-aj? . . . Bolan je? . . . Kaj mu pa je?« . . .

»I ko bi jaz vedela! Prosila bi, da bi . . .«

»Eh, kajpak! . . Kadar se bo kdo zmislil, pa bom letal gori v gore!« . . .

»Ali prosim vas, saj ste vendar plačani za to! . . .«

»Seveda! . . . Jaz že vem, za kaj in kako sem plačan! . . . — Torej kaj pa pravi, kaj mu je? . . . Ali toži kaj? . . .«

»Oh, kaj ne bi tožil! . . . Ves je nevečen in slab! . . . Vse mu je odpovedalo in mrazi ga!«

»Saj sem vedel, da ne bo nič posebnega! . . . Zapisal mu bom nekaj! . . . Dobili boste praške v lekarni in te naj jemlje vsake tri ure po enega, pa bo kmalu dobro! . . .«

S tem je bilo opravljeno.

A njemu pa se zdaj nikakor ni hotelo vzbuditi zaupanje do zdravil, katera mu je bil zdravnik zapisal, ne da bi ga bil videl in preiskal prej. In bilo mu je nekako čudno, čudno pri srcu . . .

* * *

»Oh, solnca, solnca si želim!« je vzdihnil nekega dne bolnik. »Če bi me enkrat prav solnce pregrelo, pa bi bilo morda bolje! . . . Pomagaj mi, pomagaj, Polona! . . . . Stol mi postavi venkaj pred vežo! . . . Pokoncu se bom že držal kako . . .«

Z veliko težavo ga je spravila žena pod milo nebo. Tam je sedel in se naslonil s hrbtom na leseno steno, ki je bila vsa pregreta od vročih solnčnih žarkov.

Bil je prelep poletni dan, poln veselja, poln življenja. Po zraku je plesalo nebrojno bitij, da je vse migljalo in mrgolelo pred očmi; po tleh pa je gomazelo vse polno žuželk; raznovrstne gosenice so se plazile in zvijale po prahu, mravljinci so hiteli semtertja in hrošči

vsakojake velikosti so z nervozno naglico drevili iz kraja v kraj; ptiči so vzletavali, metulji se podili in lovili preko pisanih travnikov — vse, vse je živelo in se veselo gibalo . . .

Od otroških let ni imel več prilike, da bi bil opazoval to življenje, in čudno, zdaj je zadobilo vse to, kar je videl okrog sebe, zanj čisto poseben pomen, pomen, ki ga poprej niti slutil ni! Videlo se mu je hkratu, da tudi početje vseh teh neštetih drobnih živalc ni slučajno, da ima temveč vsako teh bitij svoj smoter, svoj cilj tako nekako kakor človek; da je vsakemu posameznemu odkazana posebna pot, katero hodi; odmerjena natančna naloga, katero vrši in izpolnjuje! . . . Čudovito slično se mu je zdelo življenje teh podrejenih bitij človeškemu življenju! Ali se niso srečavala in križala pota teh živalc baš tako, kakor se križajo in srečavajo človeška pota? In ni bila li tudi usoda teh drobnih bitij v marsičem zelo zelo podobna človeški usodi? . . . Enemu se posreči to, po čemer stremi, drugemu ne! . . . Videl je dva metulja boriti se za ljubezen — eden je zmagal, drugi se je moral umakniti . . . Po steblu neke rastline je plezal majhen, črn hrošč, hoteč dospeti do cveta, a pri vrhu se je vedno nekam zadel in vselej je padel nazaj. Prišel pa je drug, in ta je že v prvem naskoku doplezal svoj cilj . . . Vse tako kakor pri ljudeh! In še sto in sto podobnosti je našel! . . . V enem oziru pa so se mu zdele te neznatne stvarce celo srečnejše od človeka! . . . Videlo se mu je, kakor bi se gibale vse prosteje, nego se more gibati človek, in kakor bi bilo vse to, kar so počele, pri njih samo pojav veselja do življenja . . . Tiste zunanje sile, ki je dostikrat edino odločilna za človeško delovanje, ni opazil tu nikjer! Samo tiste živali, ki jih izkorišča človek, so nekake vrste sužnji, kamor pa človeška roka in njegov razum še nista segla, vlada ljuba, zlata prostost! . . .

In začel se je izpraševati, ni li človek edin krív, da je toliko nesreče, toliko krivice, toliko nezadovoljnosti, toliko neskladja in nesoglasnosti na svetu, in bi se li ne dalo urediti v tem oziru vse lepše . .

Dozdaj ni nikdar utegnil razmišljevati, ali zdaj, ko je preudarjal, so se mu porajale misli, ki so mu bile skoro neprijetne, ker so pretile izpodkopati vse njegove dosedanje nazore . . . Vsiljevalo se mu je neko spoznanje, pred katerim ga je obhajal skoro strah . . .

Te ljube stvarce božje so se lahko dan na dan veselile mehke solnčne toplote, in on? . . . — Ah, kakor bi solnce zanj ustvarjeno ne bilo! . . . Toda — ali ni nehvaležen? . . . Ne uživa li tudi

on zlatih solnčnih žarkov? . . . Ali ni udobno to, da sedi tu in se greje? . . .

Pozabil je za hip, da je moral oboleti prej in priti ob svoje moči, predno je postal deležen te dobrote! . . . In ravno ga je napolnjevala zavest, da mu teče plačilo, dasi nekoliko skrčeno, navzlic temu, da ne dela, z nekim prijetnim čuvstvom in zadovoljstvom, ko ga vzdrami iz razmišljevanja oduren krohot.

»He, he, he! . . . He, he, he! . . . Ali te imam? . . . Viž ga, viž ga, kako se solnči, prav kakor kak kuščar! He, he, he — lopov! . . . Ali sva skup? . . . Si mislil, kaj ne da, da boš plenil blagajnico? . . . Pa je ne boš! . . . To, to (kazal mu je med kazalec in srednjik potaknjeni palec) boš dobil! . . . Dobil bom jaz za pot, ker sem te zalotil! . . . He, he, he! . . .«

Strmeč je poslušal hreščeči, porogljivi glas . . . Pred njim je stalo človeče zveriženih, tankih nog, a napetega trebuha in zabuhlega obraza — odposlanec bolniške blagajne! Nobene besede ni mogel odvrniti na ta izbruh umazane podlosti, samo gledal je, gledal, kakor bi ne mogel doumeti, da je mogoče biti tako resnici in pravici v obraz. Odgovorila je njegova žena, ki je bila prihitela pred vežo:

»Moj Bog, ali ne vidite, kakšen je? . . . Ali se mu ne pozna na prvi pogled, da je bolan? . . . Saj se komaj pokoncu drži in solnca si je želel, solnca! Moj Bog, na solnce bo vendar še smel!«

Onemu pa so se iznova razblinila lica:

»He, he, he, na solnce! . . . Bolnik spada v posteljo, pa ne na solnce, he, he, he! . . . Lenobo pase, lenobo! . . .«

Te besede ostudnega brezsrčneža so ga zadele še huje nego prejšnje? . . . On da bi pasel lenobo, ki je trpel svoj živ dan, on, ki brez dela niti živeti ne bi bil mogel! . . . Ne, večje krivice bi mu ne bil mogel storiti nihče! . . . Dostikrat, če se je primeroma krepak vračal iz podzemeljskih votlin, ga je pekla skoro vest, da se mu je zdelo, da ni delal dosti, da se ni trudil dovolj! Bil je vedno tega prepričanja, da imajo tisti, ki mu dajejo zaslužka, pravico do vseh njegovih moči! . . . Imel je vselej občutek, kakor bi bil komu kaj ukral, ako enkrat iz kateregakoli vzroka ni dovršil toliko, kakor se je bil namenil. Bil je ponosen na to, kar je storil, in vesel je bil, ako si je mogel reči, da je storil več nego drugi! . . .

Zdaj pa mu je ta človek oponašal lenuštvo!

Vrtelo se mu je pred očmi in pristopiti je morala žena, da se je oprl nanjo . . .

Toda kdo bi se menil za besede takega čeljustača?! Drugi bodo pametnejši! . . .

* * *

Nade so ga varale. Podporo so mu odrekli in tudi zdravnika in zdravila je moral sam plačati, ker ga odposlanec bolniške blagajne ni bil dobil v postelji. Zaman je klical Boga na pričo, da delati ni mogel — smejali so se mu!

Hotel se je pritožiti. Šel je k političnemu oblastvu. Tam mu je mlad aristokratek z osornim obrazom in komaj prikritim studom, ki ga je občutil pred njegovim izsušenim telesom, naznanil, da politična oblastva te stvari nič ne brigajo.

S težavo je nato pozvedel, da se mu je s pritožbo obrniti na razsodništvo.

A v razsodništvu so bili zopet ljudje, ki niso imeli ne trohice srca, ne iskrice ljubezni za delavca. Propadel je tudi tam! . . .

Se li more še kam pritožiti, ni pozvedoval — obupal je bil nad pravičnostjo sveta! V njegovi glavi pa so se porodile hipoma čudne misli, in njegovo srce je bilo postalo kar hkratu vse drugo nego je bilo do tistih dob. Vse drugačno sodbo je imel zdaj o svetu. Zdaj je vedel, da je na svetu vse samo sleparstvo, in da vse te, navidezno iz ljubezni do delavskega stanu porojene odredbe niso drugega nego pesek v oči in da so samo za to tukaj, da so pod pretvezo človekoljubja nove pijavke zasesavajo v itak že izžeto truplo delavčevo! . . .

Spomnil se je, kako je prišel nekoč nadzorovat obrtni nadzornik rudokope. Ha, kako velik gospod! . . . Kdo bi si bil upal stopiti predenj in ga nagovoriti! In vendar je bil pravzaprav samo za to tukaj, da bi bil poslušal upravičene pritožbe delavcev! . . Toda kako? Saj jim je bilo pod odpustom iz službe prepovedano, nagovoriti ga! . . . Okrog pa ga je vodil načelnik premogokopne družbe, a potem šele, ko ga je bil po knežje pogostil, potem, ko se je bil šampanjca in drugih dragih vin napil pri njem . . .

Še ga je videl tega nadzornika, kako so mu žarela lica, kako mu je puhtelo vino iz njih, in še ga je čul, kako je mimo delavcev hodeč smehljaje ponavljal: »Vse dobro, vse dobro, vse dobro!«

Tistikrat je smatral njegovo smehljanje za prijaznost! . . . Moj Bog, če se tak velik gospod smehlja vpričo delavcev, če ne zmrdava nad njimi, to je že nekaj! . . .

No, zdaj je vso stvar umel drugače! . . .

In spomnil se je spet tudi odposlanca bolniške blagajnice, ki je prejel za »svoj trud«, če ne že vse, pa vsaj del tiste podpore, ki bi se bila imela izplačati njemu; spomnil se je nadalje zdravnika, ki je bil iz žuljev delavcev-trpinov dobro plačan, pa se mu ni ljubilo priti pogledat do njega . . . Spomnil se je naposled tudi dobro rejene osebe lekarnarjeve, o katerem so dobri poznavatelji razmer trdili, da od takrat, odkar so so se ustanovile bolniške blagajne, sila bogatí! . . .

Seveda, kako ne? — Vsakdo, ki je prispeval v bolniško blagajno, je hotel tudi imeti kaj od tega! . . In delavci so se trgali za zdravila — da so imeli vsaj nekaj nadomestka za to, kar se jim je odtrgalo na — kruhu! . . .

Zares, prekrasen napredek!

In zdaj se mu je začelo dozdevati tudi, da imajo prav tisti, ki z obstoječimi razmerami niso zadovoljni! Kdo ve, če jih ni k njih naziranju privedla podobna nezgoda, kakor je bila zadela njega? . . . Kdo ve, če niso bili to samo nesrečniki, ki so izgubili vero v človeštvo na isti način, kakor jo je izgubil tako nenadoma on? . . .

Kje je bil zdaj tisti njegov srčni mir, kje njegova tolažba? . . Ali je bil res preskrbljen za bolezen? . . . In kdo mu je bil porok za to, da bi njegova žena in njegov otrok res dobila kaj, če bi on postal žrtva svojega poklica? . . .

Čimdalje temnejše misli so se ga polaščale . . . Nekaj težkega mu je bilo leglo na glavo in ni se mogel te teže iznebiti več . . . Ljubezen do dela se mu je bila ohladila, in to, kar ga je prej osrečevalo, mu je bilo zdaj v neznosno breme . . . Tudi druge druščine si je želel zdaj nego poprej . . . Jasnih obrazov ni mogel strpeti več! Čim bolj temnogled je bil kdo, tembolj simpatičen mu je bil, tem raje se je družil ž njim . . . Bilo mu je v tolažbo, da je vedel še za druge nezadovoljneže, in tešil je lastno srce s tem, da je poslušal druge tožbe . . .

In bolj in bolj so dozorevali v njem novi sklepi . . . Nekoč pa, ko ga je hotela žena razvedriti, je siknil s plamenečim očesom skozi zobe:

»Žena, jaz sem — anarhist! . . .«

Dr. Antonin Dvořák.

Spisal Fr. Grbič. [1])

elahozeves je mestece pri Kralupu nad Vltavo na Ceškem, za katero se je menda javnost malo zanimala v prejšnjem času. Saj je to kraj, kakršnih se nahaja povsod mnogo. V tem mestecu je živel gostilničar in mesar, kateremu se je rodil 8. septembra 1841. l. sin, ki so ga krstili na ime Antonín Leopold. Nad zibelko tega deteta so pele rojenice svoje vesele pesmi ter ga zibale v najslajših melodijah, katere so mu podarile kot rojstni dar za vse njegovo življenje.

Temu srečnemu zemljanu prirejajo sedaj po vsej češki zemlji na oslavo njegovega 60letnega rojstnega dne burne ovacije s predavanji in koncerti. Tudi slovensko umetniško društvo si je štelo v prijetno dolžnost, da se pridruži svojim severnim bratom pri njih proslavljanju svojega rojaka ter tako vsaj nekoliko stori v proslavo slavljenca, velikega in slavnega umetnika Slovana, in zato je priredilo glasbeno akademijo. Ta slavljenec je dr. Antonin Dvořák, največji in najslavnejši sedaj živeči skladatelj.

Ko sta razvidela učitelja J. Spitz v Nelahozovesi in A. Liehmann v Zlomnicih, kamor je bil Dvořák poslan, da hodi v tretji razred ljudske šole, in pa organist Hancke v Češki Kamenici iz njegovih napredkov v igri na goslih in na klavirju in pa iz preludij na orgle, da ima dečko veliko nadarjenost za glasbo in da more doseči v tej umetnosti visoko stopnjo dovršenosti, mu njegov oče ni delal nikakih zaprek, da se je posvetil popolnoma tej stroki. Saj je bil oče sam velik ljubitelj glasbe ter je zavoljo nje pogostoma zanemarjal svoj obrt na veliko nevoljo svoje obiteli. Zaradi tega tudi sin Antonin ni mogel pričakovati izdatne podpore z doma pri svojih študijah. Vendar pa pravi talent, notranje prepričanje o svojem poklicu in ljubezen do njega se ne ustrašijo takih zaprek, in tako je šel tudi Antonin Dvořák leta 1857. v Prago, kjer je vstopil v orglarsko šolo. Tu so mu bili učitelji J. Blažek, K. Pitsch in J. Krejčí.

Dvořák je moral pretrpeti velike boje za svojo eksistenco. Stopil je v privatni in takrat dobro poznani K. Komzákov orkester kot vijolist. Leta 1862. se je ustanovilo začasno narodno češko gledališče v Pragi, v katerem je bil ta orkester takorekoč nekak temelj

[1]) Predavanje v akademiji »Slovenskega umetniškega društva« v proslavo Dvořákovega jubileja dne 8. decembra 1901.

današnjemu orkestru češkega narodnega gledališča. V njem je sodeloval do leta 1873. tudi Dvořák kot vijolist. 9. marca 1873. leta pa je izvajal pokojni skladatelj Karel Bendl v koncertu »Hlahola« njegov »Hymnus«, ki je dosegel izreden uspeh in je ž njim opozoril javnost na veliki talent Dvořakov. Še sedaj se živo spominjam iz dobe svojega prejšnjega umetniškega delovanja slučaja, ko sem prvikrat imel priliko spoznati Dvořáka, in to v času njegovega sodelovanja v orkestru češkega gledališča. Bilo je leta 1869., ko sem po dokončanih svojih študijah na praškem konservatoriju prvikrat nastopil kot Manrico v operi »Trubadur«. Če se ne motim, je bila orkestralna izkušnja za predstavo 10. aprila v gledališču. Dvořák je bil takrat vijolist v orkestru.

Moja umetniška pot me je peljala v početku avgusta istega leta iz Prage v Zagreb, kjer sem bil angaževan pri tamošnji operi kot prvi tenorist. Tamkaj sem čital leta 1873. v čeških listih o že poprej omenjenem izvajanju njegovega »Hymnusa« v Hlaholovem koncertu in zopet o drugih koncertih, v katerih so se izvajali njegovi »Moravski dvospevi« in druge njegove kompozicije. Da je imel »Hymnus« izreden uspeh, sem že omenil. O dvospevih in drugih kompozicijah pa se je kritika še posebno pohvalno izrazila, omenjajoč, da je Dvořák velik talent, ki obeta mnogo. Zopet pri drugi priliki omenja, da sta se izrazila o Dvořáku jako laskavo tudi glasoviti pokojni skladatelj Brahms in sloveči glasbeni estetik in kritik Hanslick ter dostavlja: »s tem talentom bomo imeli v prihodnje še računati«. Tudi o tem se je tedaj pisalo, da je zložil Dvořák opero »Král a uhlíř«.

Leto 1873. je prineslo v življenju Dvořákovem nekakšen preobrat. Izstopivši iz gledališkega orkestra, je prevzel mesto organista v cerkvi sv. Vojteha v Pragi. Majhna plača, ki je zvezana s tem mestom, pa ni zadostovala za skromne vsakdanje potrebščine, tem manj, ker se je 17. novembra istega leta poročil z gospodično Ano Čermákovo, hčerjo praškega zlatarskega mojstra. Moral se je tedaj ukvarjati še s privatnim poučevanjem. Ta skrb za vsakdanje potrebe je izginila deloma šele potem, ko mu je bila podeljena kmalu nato za več let državna ustanova za umetnike v znesku nekoliko sto gold. V komisiji za te ustanove sta bila tedaj sloveči kritik Hanslick in dirigent Herbeck na Dunaju. Ko pa je namesto poslednje imenovanega vstopil v to komisijo skladatelj Brahms, tedaj so se gmotne razmere Dvořákove znatno predrugačile in izboljšale. Malo njegovo priporočilo berlinskemu založniku muzikalij Simrocku je zadostovalo, da je vzel ta njegove »Moravske dvospeve« v zalogo. To je

bila Dvořákova sreča. Leto 1878. je izdal isti založnik njegove »Slovanske plese« (prva serija) na svetlo. Če se ne motim, je dobil Dvořák od založnika 300 mark za nje, založniku pa so nesli po mojem mnenju gotovo 30.000 mark. Nič ne de! Prinesli so tudi Dvořáku, kar je bilo še več vredno. Ž njimi si je utemeljil namreč svojo slavo, ki je bila poroštvo za njegovo prihodnje blagostanje. Simrock je imel zveze z angleškim glasbenim trgom, kamor je pošiljal Dvořákove skladbe. Te so se v Angliji tako priljubile, da so si jih od dne do dne več želeli. Dvořák jim je tem laglje ustrezal, ker je imel nakopičene iz prejšnjih časov polne zaboje svojih kompozicij. Nekatere, ki mu niso ugajale samemu, je pa žrtvoval že pred tem plamenom. Tedaj se ni bilo treba Dvořaku ukvarjati več s privatnim poukom. Živeti je mogel s svojo rodbino od samega avtorska honorarja in posvetiti ves svoj čas edino le svojemu skladateljskemu poklicu.

Za Dvořákovo popularnost v Nemčiji si je pridobil razen že navedenih veljakov velike zasluge tudi znameniti kritik Louis Echlert, posebno pa še slavni dirigent Hans Richter, ki je izvajal v svojih koncertih Dvořákova dela in jih tolmačil. Temu je posvetil Dvořák iz hvaležnosti za to leta 1880. komponirano simfonijo v D-duru (op. 60.). Ko je Dvořák v tej dobi zložil svojo čarokrasno »Stabat Mater«, je postal s tem delom v angleških glasbenih krogih na enkrat popularen. Na priporočilo Hansa Richterja je bil povabljen v London, da diriguje tam svojo »Stabat Mater«. To je bilo leta 1884. Kakšno senzacijo je to napravilo ne le v čeških glasbenih krogih, ampak v vsem glasbenem svetu, mi je še sedaj v dobrem spominu. Ime Dvořákovo je postalo črez noč slavno. Jaz sem tedaj deloval še kot profesor solovega petja na konservatoriju v Lvovu, a simpatija in zanimanje, s katerim sem zasledoval Dvořákovo delovanje od onega časa, ko sem ga prvikrat videl v češkem narodnem gledališču, me je gnalo vedno z nekako notranjo nepotrpežljivostjo vse tiste dneve v kavarno, ko sem vedel, da prihajajo angleški ilustrovani listi tja. Med drugim so prinašali ti listi tudi podobo in biografijo Dvořákovo ter se niso mogli dosti načuditi, kako je mogoče, da se je vedelo dosedaj o umetniku, ki je ustvaril že toliko umotvorov, primeroma tako malo, a sedaj pa na enkrat črez noč vzhaja kot svetlo žareča zvezda velikosti prve vrste na glasbenem obnebju. Hm! Stara pesem: »Nemo propheta in patria«. S tem ni rečeno, da niso njegovi rojaki poznali in pripoznavali velikega talenta Dvořákovega. Dobro so vedeli zanj ter ga tudi priznavali kot jako nadarjenega

skladatelja, toda prava slava njegova datira iz dobe njegovega angleškega potovanja, odkoder se je vrnil v svojo domovino kot zmagovalen vitez, pred katerim se je vse klanjalo.

Slavo Dvořákovo so potrdila tudi kmalu višja odlikovanja. L. 1888. ga je imenovalo »Učeno društvo« v Belem gradu za svojega dopisujočega člana, l. 1891. je postal član »Češke akademije« v Pragi in ravno tega leta ga je imenovalo vseučilišče Karel-Ferdinandovo v Pragi in pa v Cambridgu za častnega doktorja.

Leta 1892. se je ločil Dvořák od svoje domovine ter je prevzel ravnateljstvo narodnega konservatorija v Novem Yorku, kamor so ga povabili pod jako sijajnimi pogoji. Hrepenenje po svoji domovini pa ga je gnalo že leta 1894. za kratek obisk zopet v njegovo domovino, kamor se je leta 1895. za stalno povrnil. Kratka doba njegovega bivanja v Ameriki pa je zadostovala, da si je Dvořák v gmotnem obziru tako pomogel, da je danes imovit mož. V to dobo spada mnogo njegovih umotvorov, ki se odlikujejo po karakteristiki tamošnjega narodnega življa.

Še pred odhodom v Ameriko, leta 1890., je sprejel Dvořák profesuro za praktično vežbanje v kompoziciji na praškem konservatoriju in to mesto je zopet zavzel, ko se je vrnil v Prago. Ko je bil umirovljen pred nekoliko meseci poprejšnji, jako zaslužni ravnatelj Benewitz, imenovali so dr. Ant. Dvořáka za njegovega naslednika, in tako je sedaj ravnatelj praškega konservatorija.

Dvořáku je bilo rojenih 9 otrok. Izmed teh živita 2 sinova in 4 hčerke. Hčerka Otilija je poročena s sekundistom slavnega češkega kvarteta, g. Josipom Sukom, ki je eden izmed najbolj nadarjenih mlajših čeških skladateljev; Magda pa dovrši letos konservatorij in je že sedaj tako izborna pevka, da je že v nekoliko koncertih nastopila z velikim uspehom. Ob svojih počitnicah po letu preživi Dvořák s svojo rodbino večjidel na svojem posestvu v Ovčinu na Vysokem, kjer se, uživaje lepoto narave, lahko bavi nemoten z oživotvorjenjem svojih genialnih glasbenih zamišljenj in kjer se lahko bavi s svojo najljubšo zabavo, s toliko mu ljubimi golobi.

* * *

Ako hočemo dobiti pristno ali vsaj približno sliko o delovanju kakega umetnika, je najboljše, ako pregledamo njegove umotvore iz različnih dob njegovega delovanja, ali pa jih razdelimo v razne oddelke po njih karakteristiki.

Umetniško delovanje Dvořákovo bi se dalo nekako približno razdeliti v 5 dob. Prva doba sega do leta 1873., ko je Dvořák, javno

še nepoznan, nastopil v Hlaholovem koncertu vprvič s svojim »Hymnusom« kot nadobuden skladatelj s sijajnim uspehom. Sicer je že pred tem Smetana uvedel Dvořáka v javnost s scherzom njegove D-moll-simfonije, kar pa ni v javnosti napravilo globokejšega vtiska. Druga doba se je začela nekako leta 1873., ko so prišle njegove skladbe, po Simrocku izdane, v javnost, kakor »Moravski dospevi« in leta 1878. tiskani »Slovanski plesi« (prva serija). V to dobo spadajo med drugim simfonije v B-duru, Es-duru, D-mollu in F-duru (prve tri imenovanih simfonij niso izšle tiskane), potem opere »Král a uhlíř«, »Tvrde palice«, »Vanda« in »Šelma sedlák«, nadalje »Slovanske rhapsodije,« kvarteti na lok v D-mollu, Es-duru in E-duru ter mnogo drugih. Posebno pa je omeniti še prekrasno kompozicijo »Stabat Mater«, katero je zložil Dvořák v tej dobi in ki ga je napravila v letu 1884. v Angliji tako popularnega. Ž njegovim potovanjem tega leta v Anglijo se pričenja tretja doba Dvořákova. V to spadajo simfonija v D-mollu (op. 70.) in v G-duru (op. 88.), kantata »Svatební košile«, oratorij »Svatá Ljudmila« in »Requiem«. V operni stroki sta prirasla do leta 1888. operi »Dimitrij« in »Jakobìn« ter glasba k drami Josip Kaj. Tyl od Šamberka. Nadalje je omeniti troje genialnih uvertur »V prirodi«, »Karneval« in »Otello«, ki jih je Dvořák napisal kar na mah eno za drugo. S tem se je ločil Dvořak od svoje domovine ter šel, kakor že omenjeno, leta 1892. v Ameriko. Z Ameriko se pričenja četrta doba njegovega delovanja. Kompozicije iz te dobe se odlikujejo vse, počenši od njegove simfonije v E-molu (op. 95.) pa do violončelovega koncerta, (op. 104.) s karakteristiko tamošnjega narodnega življa v glasbi. Kratko po svojem obisku iz Amerike leta 1894. je napisal Dvořák dva znamenita kvarteta na lok v As-duru in G-duru (op. 105. a in b). Ne dolgo na to pa je mojster Dvořák presenetil glasbeni svet s tem, da je opustil komponovanje arhitektonično formalnih skladb ter postal s svojimi skladbami pristaš takozvane programne glasbe. Ta preobrat je karakteristikon pete dobe njegovega delovanja. V to dobo spadajo simfonijske basni »Vodník«, »Polednica«, »Zlaty kolovrat« in »Holoubek« na Erbenove balade ter »Písen bohatyrská«, katere skladbe je prištevati k programni glasbi. Tudi operi »Čert a Káča« in »Rusalka« itd. je napisal v tej dobi.

Treba bi bilo za natančnejši pregled in oceno Dvořákovega genija ter izredne njegove produktivnosti pregledati njegova dela po raznih glasbenih strokah, kakor komorne, simfonijske, operne, to je dramatične in različne lirične pevske in klavirske skladbe. Ker mi primanjkuje časa, naj se omejim le na glavne poteze.

Kakor Smetana, tako je delal tudi Dvořák prvi čas pod vplivom skladateljev Křížkovskega in Javurka. Od teh si je navzel narodnega duha narodne pesmi. Toda on ni ostal pri tem, ko si je osvojil to lastnost. Šel je dalje, ustvarjal je na podlagi tega obširnejše kompozicije, ki takorekoč v vsakem taktu pričajo, da je Dvořák naroden, češki skladatelj. To nam pričajo njegovi krasni zbori (op. 27., 29. in 43.). Vglobljenje v duh narodnih napevov je bila priprava za vse njegovo nadaljno umetniško ustvarjanje. V liriški stroki je staviti tu na prvo mesto njegove prekrasne »Moravske dvospeve«, iz katerih veje pravi narodni duh. In kakor so ti vrhunec iz prve, odnosno druge dobe mojstrove po karakteristiki narodnega duha, tako nahajamo ta karakteristikon tudi v »Slovanskih plesih« I. serije, v slovanskih rapsodijah in najboljše še v D-dur simfoniji, kakor tudi manj ali bolj v vseh njegovih poznejših kompozicijah in še posebno v njegovih milo in ljubko donečih, čarokrasnih pesmih, od katerih naj tu omenim razen že navedenih dvospevov ciklus »Milostné písne«, ciklus pesmi v narodnem slogu in ciklus »Ciganské melodije«.

Dasi niso klavirske skladbe Dvořákove prva stroka umetniškega delovanja njegovega, stoji vendarle umetnik tudi v tej stroki na umetniški višini. Vse te njegove skladbe pa imajo na sebi znak, da so se rodile v duši simfonika, ki je vajen delati le z večjim aparatom, namreč z barvami orkestra, kateremu ne zadostujejo proste konture. Zato je razvideti iz teh, da so nekako orkestralno mišljene in nekatere tudi tematično izdelane. Od klavirskih skladb njegovih je omeniti kot Dvořákovo špecijaliteto njegove »Furianti« (op. 12., štev. 2. in 42.), enako kakor je »Polka« špecijaliteta Smetanova. Poleg teh navajam njegove »Menuete« (op. 56.), valčke (op. 54.), »Dumke« (op. 12., štev. 1. in 35.), duhovito skladbo »Tema con variazione« (op. 36.), »Škotske plese« (op. 41.), »Masurke« (op. 56.) in mnogo manjših skladb, kakor »Impromptu«, »Intermezzo«, »Gigue«, »Ekloga« itd. Iz dobe njegove renaissance je na prvem mestu omeniti njegovih prekrasnih in globokočutnih »Legend« (op. 59., dva zvezka) za četveroročno igro. To je 10 skladb, polnih poezije, v katerih se javlja vsa notranjost rahlo in nežno čuteče duše umetnikove. Isto velja tudi o skladbah »Poetické nálady« (op. 85.). Ciklus »Ze Šumavy« (op. 67.), četveroročne skladbe, je pravi biser klavirske literature. Iz dobe angleško-ameriške naj omenim še dvoje ciklov »Suite« (op. 98.) in pa »Humoresk« (op. 101.), katere so dosedaj poslednje klavirsko delo Dvořákovo.

Vse klavirske skladbe Dvořákove karakterizuje posebnost, da v njih mojster ne dela nikdar koncesije klavirski tehniki na škodo misli glasbene koncepcije. Povsod je tehnika podrejena glasbeni misli in je le sredstvo za nje izraz. Druga posebnost je, da se nam zdi, kakor bi slišali iz njih orkester; to nam svedoči, da so bile orkestralno mišljene, in Dvořák je pozneje mnogo teh kompozicij tudi res sam instrumentoval. Vse dosedaj navedene skladbe spadajo med lirična dela Dvořákova. Nosil bi vodo v Savo, ako bi hotel tu govoriti na široko tudi o njegovih prekrasnih delih, kakor so oratorij »Sv. Ljudmila«, »Mrtvaški ženin«, »Stabat mater«, »149. psalm«, »Te Deum laudamus«, »Requiem« in »Missa solemnis«, saj so to dela, katera so raznašala po svetu slavo Dvořákovo in o katerih se je kritika enoglasno izrazila dostojno njih visoki umetniški ceni.

Preidimo sedaj k njegovim dramatičnim skladbam, to je k operam. Teh je napisal Dvořák osmero: »Král a uhlíř«, »Tvrdé palice«, »Vanda«, »Šelma sedlák«, »Dimitrij«, »Jakobin«, »Čert a Kača« in »Rusalka«.

Dva mogočna toka karakterizujeta delovanje skladateljev na opernem polju. Prvo smer karakterizuje takozvana zakončalna forma (geschlossene Form) pevskih točk v operi, katere le nekako za silo skupaj vežejo recitativi. V tej obliki so prejšnji čas komponovane skoraj vse opere. Karakteristika druge smeri je dramatičnost glasbe, katera se strogo drži podanega dramatičnega besedila, tako da dela glasba z besedilom skupno celoto, ki ne dopušča razkosavanja v posamezne arije, duete, tercete, ensemble itd., ki nimajo prave organske zveze med seboj. Drugo smer je dovedel Rihard Wagner na umetniško višino v svojih operah, katere je nazival glasbene drame (Musik-Dramen). Kakor vsak skladatelj novejše dobe, tako se je tudi Dvořák vdal prvotno z vso vnemo tej smeri. To priča že njegova prva opera »Král a uhlíř«, ki se je pripravljala za predstavo v češkem gledališču že leta 1872. Toda Dvořák je pobral po neki izkušnji partituro in jo odnesel domov, tam pa jo je vrgel v ogenj. Sedel je pa precej zopet k delu ter jo vnovič komponoval. 24. novembra 1874. l. se je nato pela v prvič, in to s sijajnim uspehom v češkem narodnem gledališču. Kritika ga je tedaj imenovala nadobudnega naslednika Smetanovega. Kak umetnik energične vztrajnosti je Dvořák, nam svedoči to, da je to opero, kakor pravijo, trikrat iz novega predelal.

Pozneje se je Dvořák oddalil od tega sloga in je napisal opero »Dimitrij«, v kateri je delal koncesije staremu slogu! S tem je prišel s smerjo, katero je gojil Smetana v svojih operah, v navzkrižje in

se je nekako odstranil moderni smeri, namreč dramatičnosti dejanja. Toda povrnil se je kmalu zopet k Wagnerjevemu vzoru in zato je opero »Dimitrij«, katero je prvotno zložil leta 1882. za časa svojega bivanja v Ameriki, leta 1894. popolnoma predelal v modernem slogu. Največje dramatične vrednosti pa sta njegovi operi »Čert a Káča«, leta 1899. napisana, in posebno njegova poslednja opera »Rusalka«, katera se je letos predstavljala v češkem narodnem gledališču z ogromnim uspehom.

V komični operi je bil Dvořáku vzgled Smetana in njegovi komični operi »Tvrdé palice« in »Šelma sedlák« stavi kritika po bok Smetanovi »Prodani nevesti«.

Skoraj še na višji stopnji umetnosti stoji Dvořák v svojih komornih kompozicijah. Izmed teh naj tu omenim posebno Serenade v D-mollu (op. 44.), o kateri je pisal svoj čas bistroumni nemški kritik Ehlert, da je mogel tako delo napisati le umetnik Dvořákovega genija. Sekstet za godala v A-duru (op. 48.) pa je uvedel slavnoznani vijolinski virtuoz Joachim v Berlinu na koncertna tla in je s tem odprl Dvořáku vrata v koncertne dvorane v tujini.

Na najvišji stopinji umetniške dovršenosti pa stoji Dvořák v svojih simfonijah. Kot simfonik je Dvořák neomejen samovladar, ki nadvladuje z vsemi sredstvi, katera mu nudi glasbena umetnost. Kot tak nima sedaj živečega tekmeca. Napisal je dosedaj pet izdanih simfonij. V teh se je izkazal Dvořák pravega mojstra simfonijske oblike, v kateri obdeluje svoja zasnovna temata z le njemu lastno energijo in spretnostjo.

Pri vsem tem pa je on instrumentalist in kolorist, kakršnemu je treba iskati para. Zraven tega občudujemo bogastvo njegovih originalnih, globokočutnih melodičnih iznajdb, ki se izlivajo iz njegovih skladb, kakor da zajema iz nikdar mu usahljivega vira. Zato ga tudi nekateri prispodabljajo skladatelju Schubertu. Kot inštrumentalnega kolorista pa bi ga bilo primerjati po živih in krasnih barvah slikarju Mackartu, po vsebini, katera preveva narodni značaj, slavnemu Murillu, čigar tipi, povzeti neposredno iz ljudstva španskega naroda, delujejo tako mogočno in privlačljivo na ogledovalca njegovih umotvorov, po umetniški glasbeni koncepciji in po energični izrazovitosti njegovih originalnih misli pa genialnemu Böcklinu.

Našemu občinstvu je Dvořák v koncertni dvorani mil in dober znanec. Že pred leti je izvajal nekdanji čitalniški pevski zbor ljubljanski par njegovih vokalnih kompozicij. Naša »Glasbena Matica« pa, ki prišteva Dvořáka med svoje odlične častne člane, si je pri-

dobila s tem velikih zaslug, da izvaja že mnogo let njegove glasbene umotvore s posebno ljubeznijo in razumnostjo. Izvajala je dosedaj naslednja njegova dela: »Slovansko rapsodijo« v D-duru, »140. psalm«, vokalna mešana zbora: »Padle so pesmi v dušo mi« in »Žitno polje«, »Kmetovalčeva himna«, mešan zbor s klavirskim spremljevanjem, »Stabat Mater«, »Mrtvaškega ženina«, »Sv. Ljudmilo« (I. del), »Hymnus« (op. 30), »Simfonijo v D-duru«, »Slovanske plese«, C-dur, E-moll in F-dur z orkestrom, »Te Deum«, uverturo »Carneval«, iz cikla: »Moravski dvospevi«: »Da jaz te zapustim«, »Godba, le igraj« in »Rasi, rasi, travica«, iz cikla op. 20. dueta »Usoda« in »Zadnja želja«, iz cikla op. 38. dvospeve: »Prazen up«, »Kita« in »Bolest«, in »Trija« za klavir, gosli in vijolončel op. 65. ter »Dumke« op. 90. za iste inštrumente.

Dvořákovih del je izšlo dosedaj v tisku 111. Njih umetniška ocena bi se dala približno s kratkimi besedami takole izreči: Originalnost v koncepciji glasbenih misli, nenavadna ritmika, izredna rahločutna melodijoznost, ki sega neposredno v srce poslušalcev, mojstrsko vladanje z vsemi glasbenimi oblikami in izredno bleščeč kolorit v njegovi inštrumentaciji, s katerim nam slika svoje glasbene misli. Vrhutega je pa še posebno omeniti narodnega življa, s katerim so prepletena njegova dela.

Ni torej čuda, ako je češki narod priredil ob 60letnem rojstnem dne temu umetniku in mu še sedaj prireja burne ovacije, saj je on storil za proslavo in boljše spoznavanje češkega imena in češkega naroda v tujini več nego mnogo njih skupaj, kateri se prištevajo med največje narodne može.

A dasi so pripoznali Dvořákov genij največji tuji kritiki, vendar so se tudi tuji pritlikavci zadirali v umetniško Dvořákovo delovanje, posebno še zato, ker veje iz njegovih del duh slovanskega, češkega življa. Takim ljudem ni nič všeč, kar ni vzraslo na njih zelniku. Toda le enkrat je kričal največji kričač na svetu tako, da ga je slišal ves svet, in to — v Noetovi barki. Dandanes ne prevpijejo več sveta, po katerem je slavil Dvořákov genij svoje viteštvo . . .

Mi ljubimo najbolj cvetice, ki so jih rodili naši travniki in gaji, naša domača tla. Njih vonjava nam najbolj ugaja in zato si jih pripenjamo na svoje prsi, na oni kraj, kjer nam bije srce. Umetnika pa, kateri nam požlahtnjuje te domače cvetke, jih povija v krasne šopke in iz njih spleta nevenljiv venec slave domače umetnosti, tega umetnika nosimo v srcu. In temu umetniku, velikemu dr. Antonínu Dvořáku, kličemo iz dna svoje duše: Slava!

Črtice.

Spisal Ivo Šorli.

1. Zadnja laž.

ovabila me je kmalu, ko sem došel v ono hišo, po moji gospodinji, ali bi ne hotel priti včasi k njej, da bi skupno čitala.

Sedemdeset let je imela, a njen stas je bil še vedno dekliški in njeni kostanjevi kodri še vedno svetli in mehki. Nasmehnila se je vsakokrat, ako so strmeli moji občudujoči pogledi vanje . . .

Toda občudoval sem še stokrat bolj njen obraz. Veličasten mir, tiha svetost je kraljevala na tem obrazu maziljenke trpljenja...

»Tako sama sva na svetu! Vi nimate nikogar, ki bi trgal cvetje vaše spomladi, jaz nikogar, ki bi užival sadove moje jeseni. Zato vas ljubim, kakor sem ljubila svoje nesrečne otroke.«

Danes sem se prišel k njej poslovit.

Sedela sva si tiho nasproti.

In moje oči so se vprle v njene lase, samo za hip, a videl sem dovolj . . .

Čutil sem, da sem izgubil veliko, veliko s tem enim samim pogledom . . .

»Ne mučiva se!« je izpregovorila ona prva. »Slovo je tako težko! Pojdite in vrnite se kmalu! Prej pa vam dam svoj blagoslov. Zdi se mi, da sem vredna. Trpljenje je izbrisalo s svojo trdo roko zadnji madež z moje duše. Vse, vse mi je vzelo življenje, samo še nekaj sem rešila pred njegovo grabežljivostjo, — svoje deviške kostanjeve lase . . .«

V meni se je dvignilo nekaj silnega . . . kakor da se je dvignila resnica proti laži, in kriknil sem, ker sem čutil, da me sicer nekaj zaduši:

»Vaši deviški kostanjevi lasje so laž!«

Pogledala me je prestrašeno in se vzpela nehote pokoncu . . .

Še nekaj časa je strmela v me . . .

»Jutri odhajate?« me je vprašala potem mirno.

»Dà!« sem pritrdil jedva slišno.

»Pridite še enkrat k meni po slovo!«

Odšel sem, da sam nisem vedel kako.

Drugi dan, dve uri pred odhodom, sem vstopil zopet pri njej.

Njeni lasje so bili snežnobeli... Njen obraz, obraz svetnice... Nič več človeškega na njem...

Nasmehnila se je mojemu nememu strmenju in stopila tik predme.

»Moji deviški kostanjevi lasje so bili laž, zadnja moja laž!« je govorila mehko. »Hotela sem odtod s temi ljubimi lasmi, ki sem jih nosila v svoji najsrečnejši dobi, hotela sem lagati do groba to svojo sladko laž... Veliko ste mi vzeli, a še več ste mi dali!...«

Začutil sem njene drhteče roke na svoji sklonjeni glavi in pod njenim rahlim pritiskom sem zdrknil pred njo na kolena.

»Dal si mi pravico, da te smem blagosloviti... Nikdo na svetu nima zdaj večje pravice, otrok moj!... Čista stojim pred tabo, o moj Bog, zato blagoslovi onega, ki mi je iztrgal zadnjo laž iz moje duše... Pojdi, otrok moj, in moj blagoslov naj te spremlja! Nikdar se ne vidiva več!«

Poljubil sem njeno belo roko, ozrl se še enkrat v njen sveti obraz in odšel omamljen.

Zunaj sem si obrisal solze...

---

2. Prijatelji.

Pot me je pripeljala zopet enkrat v gorsko vasico med visokimi hribi, kjer je cvetla nekdaj moja mladost in kjer se je osulo vse moje cvetje na grobe onih, ki sem jih ljubil.

In tam sem umrl, doma med tujci...

Vzdignili so mojo krsto in me nesli na skromno pokopališče... dolga vrsta ljudi za menoj...

Pogreznili so me v grob in mi zapeli otožno zazibalko v večno spanje... A jaz nisem mogel zaspati... Le eno, eno samo solzico!... kajti oni, ki jim groba ne orose, ne morejo zaspati...

Odšli so in zemlja me je pokrila.

A jaz nisem mogel zaspati...

Sedel sem vsem neviden na svojem grobu in moj angel je stal otožen ob meni... Šlo je sto ljudi mimo naju, mnog žalosten pogled se je ustavil na moji sveži gomili, mnoga ustna so se pregibala v molitvi... a vse je šlo mimo brez ene solzice...

Solnce je gorelo visoko na nebu, in lipa, ki je iztegala svoje cvetoče veje črez zid nadme, je sanjala...

»In vsi drugi spe? . . . moja mati, moj oče . . . moji bratje in sestre?« sem vprašal angela.

»Vsi spe mirno in večno. Orosila je vse solza tvoje matere in njej je prinesel njen angel tvoje zolze iz tujine . . .

»In ljudje vedo, da sem umrl?«

»Vsi vedo in vsi obžalujejo tvojo mlado smrt.«

»A solze nikjer?«

»Nikjer!«

»In ona, ona, ki sem jo tako ljubil? . . . Ločila sva se, a jaz bi bil objokoval njeno rosno mladost, ko bi bila usahnila... Tudi ona ne?«

»Njej je pač včasi mlado srce težko po tebi, takrat pa steče ven med svoje cvetke k svoji mamici, in sto solnčnih žarkov ji boža lice, in ona se smeje.«

»In moji prijatelji?... oni, ki sem jim bil iz dna duše vdan?... Ali so me pozabili?«

»Niso te pozabili! Srce jim krvavi, in krvave solze jim padajo v krvaveče srce . . .«

»In te solze?«

»Te solze te ne rešijo! Svetle morajo privreti iz oči . . .«

Molčala sva . . .

In solnce je zahajalo in lipa nad menoj se je zbudila . . . in njeno venoče cvetje je padalo na moj grob . . . v zadnjih žarkih iskreče se solze umirajoče spomladi . . . A niso me rešile . . .

In solnce je zašlo in prihajala je noč.

Tedaj pa se je vzpel moj angel in gledal ven nekam v mrak.

»Trije mladeniči prihajajo. Dva sta prišla z desne, eden z leve, in zdaj gredo sem . . .«

Železna vrata so zaškripala. Tri temne postave so se bližale...

»Moji prijatelji!« sem vzdihnil.

Lipa je strepetala . . . in sto cvetov se je usulo na nje, ki so stali molče ob moji gomili . . . obrazi tako bledi . . . mračni . . .

In na nebu je zažarela prva zvezda in zažarela v treh solzah . . . Težke so jim zdrknle črez lice na zemljo . . . in zemlja je zadrhtela pod njimi . . .

In zadrhtela je moja duša brezmejne sreče in hvaležnosti in ugasnila . . .

Književne novosti

Anton Knezova knjižnica. Zbirka zabavnih in poučnih spisov. VIII. zvezek. Uredil Fr. Levec. — *A.* Največji in najboljši beletristični spis Ivana Cankarja so nedvomno **„Tujci“.** Tehnično ulit kakor iz kalupa, brez digresij in nepotrebnega balasta, slog lahek in eleganten, dikcija fina, umetniška in psihološka stran brez prigovora. Cankar se je pokazal v »Tujcih« kakor še v nobeni povesti duhovitega, globokega misleca in umetnika v vsakem stavku. Tudi snov je vseskoz moderna, hkratu pa aktualna. Z estetiškega stališča ji ni prigovarjati v nikakem oziru; dojem povesti je močan in — užitek . . . ne, užitka v navadnem pomenu, veselega, osrečujočega, dvigajočega, z upom oplojajočega užitka pa povest ne nudi. Težak, teman in gost oblak leži nad vso povestjo, siva megla, ki se le včasi nekoliko zaziblje, strese, a se ne dvigne nikoli. In solnce, ki posije včasi, je bledo in mrklo, njegovi žarki pa so oprašeni, omazani in onemogli. Dušeč vzduh, bolno, tesnobno občutje, žalost, obup vlada v teh krasno pisanih vrstah. Nikjer prisrčnega smeha, nikjer zdrave strasti, močne energije in odvažne samosvestnosti. Mesto vsega tega pa mračen cinizem, jedek pesimizem, resignacija v srce zadetega človeka . . . sivo, vse sivo . . . In zato morem reči tudi o tej povesti Cankarjevi isto, kar sem pisal drugje o njegovi drami »Kralj na Betajnovi«: imponira mi, a ljubiti je ne morem! — Težko, da bi se našli med sto čitatelji — o čitateljicah niti govora ni! — trije, katerim bi bilo užitek, čitati »Tujce« vdrugič.

Cankar je zanesel v naše slovstvo novo, najnovejšo beletristično smer: neoromantiko; v tej smeri piše že nekaj let svoje drame in črtice in v tej smeri so pisani tudi »Tujci«. Njegova prva, neobjavljena drama »Romantični ljudje« je dala nekaj celih značajev in prizorov njegovi poznejši komediji »Za narodov blagor«. »Nadljudje« so Cankarjevi »junaki«, velikani po svojih nad vse vzvišenih lopovščinah ali čudovitih vrlinah, hudodelski imenitniki in nebeško plemeniti vagabundi sentimentalnih duš in bisernih besed. In te ženske! Eterska bitja bledih, ovalnih obrazkov, na katerih trepeta smeh le redkokdaj, a še takrat med jokom, alabastrsko prozornih ročic, secesionistovsko slokih telesc brez mišičja in iz celih snopov nervoznih živcev in pa nežnih, svetniških dušic. Abnormalni so domalega vsi Cankarjevi značaji in tipi ali vsaj čudni, jako nenavadni. In vendar žive v modernem, realnem milieuju. Zato pa se zde nekaterim karikirani, saj je med njimi in življenjem okoli njih največja disharmonija.

Tudi Slivar je tak »Uebermensch«, vsaj v svoji domišljiji. Mladenič poln idealov, umetnik silnih in prekrasnih načrtov, modern talent rafinirano tankočutnega srca, kraljevsko samozavesten, a brez volje, brez praktičnega zmisla za realno življenje, — meglica, ki jo suče in goni najmanjši vetrc, ki pa vendar zvrača vso odgovornost le na zunanje činitelje. Skratka: dekadent. Slivar ni tip slovenskega umetnika, nego izjemen značaj, kakršnega sicer ni med nami, a kakršen je mogoč. Tip je Bajt ali Kuštrin ali Tratnik. To so normalni ljudje, a Cankar jih preganja z zaničevanjem. Saj so »filistri«! Filister je namreč človek, ki trezno misli, računa z razmerami, skrbi za dostojno suknjo in hrano in dela

za bodočnost svoje družine. Skratka: normalen član moderne družbe, ki more rabiti le marljive in vztrajne delavce. Cankarjev ljubljenec pa je romantičen fantast-vagabund. Temu poje himne v skoraj vseh svojih delih. Zato pa so vsi njegovi junaki zapisani propadu, tragične žrtve filistra. Tudi Slivar — kakor Maks v zadnji njegovi drami! — je fantast-vagabund. In njegov konec ni prisiljen, nego naraven, in naš vzklik ob njegovi smrti se ne glasi: »Škoda ga je!«, nego: »Za življenje itak ni imel nobene vrednosti!«

Po mojem mnenju še nihče ni tako resnično naslikal umetniških razmer v naši domovini kot Cankar v tej povesti. Vagabundstvo dunajskih umetniških krogov pa je naravnost portretirano. To daje povesti glavno vrednost. Ne osebe, nego razmere na Slovenskem in v tujini, gledane s perspektive slikarja in kiparja, so najzanimivejše pri tem umotvoru. Majhne razmere rodé povsod majhne ljudi, zato tudi pri nas za veliko umetnost ni zmisla, ni denarja in ni prostora. Umetnik je tujec med rojaki, kateri imajo nujnejših potreb, nego gojiti umetnost, ki ostane luksus bogatih in srečnih. A Slivar je bil tudi tujec na Dunaju, saj njegova umetnost ni bila praktična. Tujec pa je ostal tudi zategadelj, ker je živel le v svojih fantastnih osnovah, a za svojo rodbino ni imel zmisla niti kruha. Cankar ni hotel dokazati, da kipar sploh ne more živeti, ako ostane vseskoz umetnik v svojih delih. Saj to bi bila laž, katero ometajo uspehi vseh največjih umetnostnih prvakov, ki so tudi stradali, vagabundirali, obupavali, delali včasi za kruh, a končno kot zmagovalci dospeli socialno in umetniško do vrhunca. Cankar je dokazal le to, da najgenialnejših fantastov moderno življenje ne more rabiti, kajti brez kompromisov in brez dela mora poginiti največji talent.

»Tujci« imajo še več drugih tendenc: umetniku treba horizonta, ki ga v mali domovini ne najde, — umetnik bodi svoboden vseh vezi — usoda umetniškega razvoja na Slovenskem ne sme biti v rokah suhoparnih birokratov, itd. Cankar je hotel povedati mnogo, in povedal je res marsikaj resničnega, bridkega. »Tujci« ostanejo torej dokument, ki bo še v poznih časih pričal, da je bila v XIX. veku slovenska umetnost v domovini brez zaslombe in brez razumevanja, da so vladale pri nas razmere, ki so rodile genialne dekadente.

Vsebine ne bom pripovedoval, saj se kratko niti ne da povedati. Kritika tudi nima tega namena. Reči moram le še to, da so značaji in tipi v »Tujcih« naslikani ostro in jasno, kratko in plastično.

Cankar se je dvignil s to povestjo nad vse dosedanje, pa tudi nad vse svoje drame. To pa je pri vsem še najlepše: zrak se je že precej očistil, noč se je izpremenila vsaj v mrak in nekdanjih nerazumljivosti ni skoraj več. Cankar je postal dokaj jasen v svojem slogu in bizarnosti se je domalega otresel.

In pa še nekaj! Cankar je prišel domov, na domača tla. Kozmopolitizem ga zapušča, lotil se je domačih snovi ter obdeluje domača aktualna vprašanja. To so naši značaji, domače tuge, naše tragedije. Naj bi ostal poslej vedno doma!

Toda — zakaj ne more ostati brez tega »toda«! — filozofije nadčloveškega vagabundstva se naj otrese — in iznebi naj se tega obupnega pesimizma, ki lega na dušo čitatelju kot težka, neznosna môra! To ozračje ni zdravo, in Cankarja bi globoko obžaloval, ako bi si radi tega njegovega pesimizma njegovi spisi ne mogli pridobiti nikdar tiste ljubezni, ki jo zaslužijo!

Umetnost je vesela, zdrava, bujna, srečonosna, a ne morilna, dušeča, le solze in vzdihe porajajoča. Življenje je polno žaloiger, smradu in blata. Ali tudi

solnca, dehtečega cvetja in radostne, zmagonosne ljubezni je vsaj nekaj vmes... in tega Cankar ne vidi? Jaz si želim življenja celega, z vseh strani, in Cankar ga nam da, če le hoče! — *B.* **Črtice.** Spisal Fr. Ks. Meško. Od Meškovega zdravogrčavega »Hrasta« do teh-le »Črtic« je minilo le par let, a Meško se je izpremenil popolnoma. Nekdaj zdrav, krepak, vesel, bujnega življenja poln realist, je postal sentimentalen lirik, mistik turobno razmišljajoče duše, bolnonapetih živcev, — njegovi spisi so prenasičeni skeleče trpkosti in mračne otožnosti. Vleče ga v brezliko abstraktnost in nemirno fantastnost, v sanje, kjer igrajo ulogo angeli, duhovi . . . Njegove zadnje črtice se čitajo kakor poezije v prozi, kakor vzneseni psalmi brez stihov. Ali ta poezija je bolehava, ta sentimentalnopatetična dikcija nenaravna. Čuvstva so nezdrava, jokavoelegična, slog nemiren, včasi prisiljen. Ali vzlic temu: Meško je umetnik, ki zna iz ničeve tvarine ustvariti lepoto, žal, le kratkotrajne vrednosti. Ko je ustvarjal te »Črtice«, je bil rekonvalescent še nepomirjenih živcev; pisal jih je med preseljevanjem iz kraja v drug kraj, odtod ta nagla, pretrgana očrtanost in površnost v izdelovanju črtic. »Besede otožnosti« se čitajo kakor slovo semeniškega kandidata od sveta, v katerem pušča svoje srce. Pa zakaj ni Meško napisal rajši stihov? V prozi se čita to in ono pretirano, mlado, dà, mokro! Ali črtica je pisana briljantno, virtuozno . . . »Slika« je pendant k Cankarjevemu »Možu ob oknu«, toda izviren, dasi nič novega. A vsepovsod mrak, težka, krmežljava, žalobna jesen. »Razne poti« so najboljša črtica v tej zbirki. V njej je še nekaj zdravja in krepkosti nekdanje; solnce sije in rožice cveto, dasiravno je Tratnik malosimpatičen junak ljubezenskega romana. — »Sen poletne noči« po svoji ideji ni nič novega, nič originalnega. Mihaelova tehtnica je igrala že večkrat tako-le ulogo. Ali resničen in izvrsten je popis občutkov in misli, sanj in halucinacij bolnika, saj jih je opisal Meško umetniški po lastni izkušnji. Popisi polmračne in nočne narave so jasni in krasni. Naša sodba je, da te »Črtice« niso najboljše Meškove, a pravično je, da smo tudi omenili, kdaj in kako so nastale. Želeli bi pa, da se vrne pisatelj zopet k »hrastavemu« Mešku ter da zavrača poslej, ko je docela ozdravel, odločneje infiltracijo dekadentne sentimentalnosti od svojih umotvorov. Lirika v prozi je nekaj nenaravnega, prisiljenega ter v očitnem nasprotstvu z namenom pripovedne beletristike. — *C.* **Lajnar.** Slika iz življenja. Spisal F. J. Doljan. Pisatelj se brez povoda in tudi brez uspeha skriva za vedno nove psevdonime, saj ostaja sam vedno isti. Spoznati ga more vsakdo, ki se je zanimal za pisatelje zadnjih dveh desetletij. Ali prikrivanje, zatajevanje je — recimo — Doljanu prešlo že v kri. On je sila rahločuten in obziri se mu zapletajo med noge pri vsakem koraku. Kadar bi mogel in znal povedati moško, trdo in odkrito besedo, se zavije v celo tropo ljubeznivih izrazov, koleba med dvomi in opravičevanji ter poslikava svoje žive barve s sivimi tintami, da bi morda koga ne žalile. Bujnostrastni prizori in brutalnozdrave nature so mu simpatični, saj je sam zdrav; ali jedva se jim približa, mu upade pogum, pa začne škropiti okoli sebe eau de Cologne, rabi pavolo in pajčolane, pomeče šampanjke skozi okno ter zapoje svojo pesem, ki žvrgoli sentimentalno. Mož je tragična žrtev obzirov na druge! A mlad je še, in — upajmo! — otrese se tudi teh obzirov ter bo mislil in pisal čisto po svoji volji. Lajnar« je sedaj priprosta, vsakdanja povest za dober »rodbinski list«, kjer delajo »občutje« tragična resignacija, melanholija in sentimentalnost. Značaj Metke je najboljši, plastičen in čist, tudi resničen, domač; tudi Pavle je dobro

obdelan slovenski tip, le nekoliko preromantičen. Dejanje se vrši naravno, a konec je šablonski. Jezik . . . ali saj je knjižnico uredil Fr. Levec! Doljana prištevamo med najspretnejše in naljubeznivejše domače literate. Če bi bil do čitateljev nekoliko manj ljubezniv in pa nekoliko pogumnejši, recimo, brezobzirnejši, bi bil meni še simpatičnejši! *Fr. Govékar.*

Navihanci. Okrogle povesti in prizori. Spisal Rado Murnik. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. Str. 229. — Torej tudi Rado Murnik je začel izdajati svoje spise, ki jih je objavljal najprej v »Ljubljanskem Zvonu«. Kdo ne pozna pri nas R. Murnika? Odkar je spisal svojega »Grogo« (l. 1895.), prištevamo ga med najboljše mlajše beletriste. »Groga« je bil pravi dogodek v naši literaturi in nekateri literati so prorokovali, da postane ta izvrstna humoristična povest nekak mejnik v slovenski novelistiki. Krasen slovenski slog, duhovita dikcija, naraven, dotedaj pri nas še neznan humor, ki si se mu moral od srca smejati, mestoma prepleten z resnimi, tragičnimi kontrasti — takšen je bil »Groga« Murnikov. Gospod Murnik utegne biti sam prepričan, da je njegov »Groga« najboljša njegova povest. Pozneje je spisal še več stvari, krajših in različne vsebine, v katerih je kazal svoj talent. Nekaj takih drobnejših slik je zbral Murnik pod jako srečnim zaglavjem »Navihanci« v lepo knjigo. Dostavljam takoj, da je med temi že znanimi »Navihanci« tudi nekaj novih obrazov. V vseh teh stvareh se leskeče izviren, vprav Murnikov humor. Murnik najde v neznatni situaciji vselej nekaj komičnega ter nam zna komični moment tudi lepo izraziti. Včasi pa išče humorja v besedah, v imenih samih, ki jih sestavlja čisto na svoj poseben način. To je njegova specialiteta. Ne rečemo, da tiči dosti smešnega ali humorističnega včasi v kakem imenu, ali predaleč ne kaže segati v tej smeri, kajti bilo bi škoda, če bi se takemu pripovednemu talentu, kakršen je Rado Murnik, očitalo, da se igra z besedami in imeni. Pravi humor tiči končno vendar le v značajih, v realnih situacijah, v konkretnih dogodkih, ne pa v besedah in imenih. Gosp. Murnik naj opazuje življenje in iz njegovih zapletkov in razpletkov naj črpa humor, saj je že dokazal, da to zna. Nisem nameraval pisati kritike dosedanjega literarnega dela Murnikovega, niti obširne ocene njegovih »Navihancev«. Naši ljudje naj si kupijo to lepo knjigo, pa naj jo čitajo, zlasti če so slabe volje. Čitatelj, ki se seznani s slavnimi čini teh »Navihancev« in se pri tem nikoli ne nasmeje, mora biti že zelo trda in kisla lesnika, ki sam v sebi nima ne kapljice humorja. Murnikova knjiga je prava rosa na naše suhoparno življenje in zato želim, da bi se ti »Navihanci« v par tednih vsi razkropili po Slovenskem ter razvedrili in razjasnili vsak čemeren slovenski obraz!

Predno končam, samo eno! Rado Murnik mi je všeč tudi zato, ker ima tolik respekt pred slovenskim jezikom. Kakor Jud srebrno krono, ogleda si Murnik trikrat, petkrat vsako besedo, predno jo »izda« med svoje čitatelje. Murnik piše počasi in pili vsak svoj spis tako dolgo, dokler ni »vse lepo gladko«. Murnikov jezik je zato lep in v stilistnem oziru vzoren. In to je tudi nekaj.

A. A.

Publikacije »Matice Srpske u Novom Sadu« za l. 1902.: Letopisa sta izšla že prva dva zvezka (knjiga 211.—212.) z jako obširno vsebino zgodovinskega, literarnopovestniškega in leposlovnega značaja; aktualno sedaj zanima razprava Ilariona Ruvarca »Gjuradj Vuković, despot srpski, i Gjorgje Kastriot-

Skenderberg, vodj arbanaški, godine 1444«. — V »Knjigah Matice Srpske« so izšle kot broj 4. »Uspomene iz našeg crkveno-narodnog života« (doba 1867—1876) od dr. Teodora Mandića, ki prihajajo letos o cerkveno-političnem srbskem saboru v Karlovcih baš prav. — Posebno pozornost pa zasluži sociološka knjiga za narod (»iz zadužbine Petra Konjevića, sveska 98.«) »Zanati, zanatlije i naš narod. Napisao Ljubomir Lotić«. (Rokodelstva, rokodelci in naš narod.) *Dr. Fran Ilešič.*

Hrvatska Matica. Slavenska knjižnica. Knjiga IX. Ivan S. Turgenjev. Izabrane pripoviesti. Svezak četvrti. Zagreb. 1901. M. 8°. 355 str. Ta četrti zvezek Turgenjevovih povesti obsega v hrvaškem prevodu Josipa Miškatovića te-le krajše povesti: »Prkonjica«, »Zapisci suvišna čovjeka«, »Tri susreta« in »Mumu«. Za njimi sledi Mirka Divkovića prevod daljše povesti »U predvečerje«. O imenitnosti Turgenjevovih povesti pisati, bi bilo odvišno delo. Konstatujemo, da so prevodi točni in lahko umevni.

Marko Marulić. Judita. Epska pjesma u šest pjevanja. Uredio i protumačio Marcel Kušar. Uvodom popratio Petar Kasandrić. Sa osam slikâ u slogu i pet izvornih umjetničkih priloga od Ot. Ivekovića i Cel. Medovića. Zagreb. 1901. Izdanje »Matice Hrvatske«. V. 8°. LXXI+114 str. U spomen četiri stote godišnjice oca umjetnoga hrvatskoga pjesništva Marka Marulića Spljetu-gradu njegovu zavičaju posvećuje Matica Hrvatska. Knjiga je, kakor kaže posveta, izšla v proslavo štiristoletnice, odkar je izšla prva hrvaška knjiga leposlovna. To priliko je porabila »Hrv. M.«, da izda redko delo prvega pesnika v krasni obliki, dostojni pesnika, Spleta, rojstnega mesta pesnikovega, in Matice same. G. Kasandrić je naslikal na kratko življenje Marulićevo, pa se počesto zaustavil pri kulturnih prilikah in zgodovinskih dogodkih Marulićeve dobe. G. Kušar je jezikovno raztolmačil pesem ter dodal kratko slovnico ikavskega narečja in Marulićevega jezika ter besednjak. Rečnik bi bil lahko še nekoliko popolnejši, n. pr. »uzdržati se« contineri, enthalten sein. Pesem sama seveda ni po obliki, ni po vsebini ne odgovarja današnjemu ukusu; ona je zanimiva kot prvi pojav hrvaške književne poezije. *R. Perušek.*

Realna knjižnica. I. del. Zgodovinska učna snov za ljudske šole. 1. snopič. Sestavil Jos. Apih. Izdala »Slov. Šol. Mat.« v Ljubljani. 1902. — Presojati je knjigo z metodiškega, ne s historiškega stališča. Podatki seveda morajo biti točni. Na str. 68. je ponovljena ona samosvestna, ali napačna trditev o »miroljubnosti« starih Slovanov; ali so nadalje bile slovanske žene res vsekdar (?) zveste? Čemu pa so bile one strašne kazni, ki so zadele prešestnico? Toda to so malenkosti! — V knjigi (ki seza do l. 1000. po Kr.) je snov izbrana in obdelana zelo spretno; govori se o pradobi (lepo poglavje!), o klasiških narodih in poglavitno o Slovanih in Slovencih; izmed drugih narodov le o onih, ki so in v kolikor so bili v dotiki s Slovani. Posebno hvale vredno je, da se ozira g. pisatelj povsod, celo pri Egiptu (gl. str. 23.), na slovenske odnošaje. Želeli bi le, da bi podlaga pri zasnovi bile bolj osebe in manj epohe ter da bi se navajalo tudi poglavitno (pos. slovensko) slovstvo za posamezne odstavke; skoraj ironija je, da se cituje le — Stare! — Ker knjigo vrhutega odlikuje znani simpatiški slog delavnega g. pisatelja, smo ž njo prav zadovoljni. *Dr. Jos. Tominšek.*

Novi akordi. II. letnika 1. sešitek. — Julij 1902. Dve skladbi sta, ki se odlikujeta pred drugimi v prvem sešitku novega letnika lepega podjetja L. Schwentnerjevega založništva; sta pa to Jos. Procházke velika »Balada« za gosli in klavir in dr. Gojmira Kreka »Duhovna pesem« za mešan zbor in orgle z obligatnim pedalom. Obe skladbi glasita visoko znanje inteligentnih talentov, skladateljev misliteljev. Balada Jos. Procházke vihra v mogočnem poletu, krasi jo krepost in pa moč muzikalnih misli; ustvaril je ž njo skladatelj delo, v katerem je obseženo polno biserov razvnemajoče muzike. Enakovredna ji je dr. Krekova »Duhovna pesem«, fugirana skladba, stremeča po iskrenosti, ki naj zaneti nabožno razpoloženje. Kaj dobro se je posrečila Oskarju Devu solopesem »Vzdih«; uglašena je na isto struno, ki jo udarja podloženo besedilo Otona Zupančiča. V melodiki ni pač O. Dev samosvoj, toda roko ima srečno in ne manjka mu okusa, ki mu pripomore oživiti skladbo s pravimi akcenti in jo zaokrožiti v učinljivo enotnost. Rista Savina sicer lepi moški zbor »Ponočni stražnik«, morebiti glede muzikalne invencije ne doseza čisto čutapolnega humorja ljubeznivega Baumbachovega teksta. Dr. Benjamin Ipavec objavlja prijazno klavirsko skladbo z vračajočimi se motivi in imenuje jo »Valček«; bolje bi jo imenovali »list v album« ali podobno. Na tem mestu bodi omenjeno, da je okrasil založnik 1. zvezek s sliko tega nestorja slovenskih skladateljev. Kot edina z razpisano tekmovalno nagrado obdarjena kompozicija je uvrščena še Julija Juneka polka francoska »Terpsihora«; polka je, no in to zadostuje, da najde prijateljev. Uspeh tekmovalnega razpisa, s katerim je poskusilo pridobiti uredništvo »Novih akordov« novih skladb, novih skladateljev, je po poročilu uredništva kaj neugoden. Tekmovali so le skladatelji plesne muzike! V stroki pesmi nihče, v stroki resne klavirske skladbe nihče. Le za ples jim gre in taka je, žal, pač tudi pretežna večina našega publika, ki mu je še zmeraj le ono lepo, kar drami noge. Za muziko, ki sega više, v srce in pa v duha, so njegova čutila trda. — Založništvo »Novih akordov« razpisuje sedaj za resne klavirske skladbe nov tekmovalni rok do 1. novembra z nagrado 40 K. *Dr. Vladimir Foerster.*

Giovanni Segantini. Lani je dunajska »Secesija« izložila 40 njegovih del in po vseh listih se je njegovi umetnosti slava pela. »Wiener Verlag« je izdal lepo študijo W. Freda s 33 vzornimi reprodukcijami. Eden celi zimski dan sem sedela nad to zbirko in tako otožno-sanjavo mi je bilo v duši kakor deci, kadar čitajo o krasotah orientalskih dežel. Oh; daleč je vse to, daleč, daleč! In ko sem zdaj v letu stala v veliki dvorani praškega »Rudolfinuma« pred Se-

gantinijevimi slikami, pred njegovo »Košnjo« v Alpah, se mi je zatožilo v srcu in zopet sem mislila: Oh, daleč je vse to, daleč! — Divne so te slike z visokimi oblaki, s tem modrim nebom in temi golimi, skalnatimi vrhovi, ki kakor fantastni giganti iz neke daljnje večnosti preže na obzorju. Kdor je bil v gorah in je videl bistrino onega zraka, oni tajinstveni, magični mrak predvečera, odsev večerne zarje na belem oblaku, ta najde vse to zopet na Segantinijevih slikah v nedotaknjeni divoti. — V Rudolfinski praški izložbi je bilo kakih 20 njegovih slik in risb, ali nič ni tako mogočno vplivalo name kakor njegove Alpe. Kakor da stopi človek ven iz mesta, kjer je nebo vedno nadahnjeno s tanjšo ali gostejšo meglo od dima, prahu in nečistih hlapov, v najprostejšo božjo naravo, nad katero vejejo najčistejši vetrovi. Tako mi je bilo.

Zastavila sem se pred krasno bisto Segantinija iz bronca od kneza Pavla Troubetskega iz Peterburga in skoro nisem vedela, ali naj blagrujem tega umetnika, ki je na zenitu svoje moči, telesne in duševne, ostavil svet, ali naj žalim, da mu je sredi najlepših idej, najlepšega ustvarjanja padel kist iz mrzle roke. In spomnila sem se njegovega lastnega portreta, ki sem ga videla v reprodukciji, onega lepega, asketskega obraza apostolov in prorokov, onih globokih, temnih, pesniških oči in besed, katere je W. Fred napisal o njem: »odšel je izmed nas mož, ki je bil blizu najboljšemu v naših dušah: hrepenenju po lepoti«. — Segantini je bil l. 1858. rojen v Arcu. Slabo se mu je godilo v njegovi mladosti. Matere ni nikdar poznal, v samoti je odrastel. Sorodniki so hodili na delo, on je sam sedel v podstrešni sobi in gledal doli na mesto. Sedem let star je pobegnil iz mesta v vinograde in polja, kjer je bil rojen in kjer je preživel svojo najnežnejšo mladost. Kmetje, ki so ga našli trudnega in spečega, postavili so ga za — pastirja svojih prasičev. — V Milanski »osorni hiši za zapuščene in vzgoje potrebne otroke« se bere v zapisnikih: »Giovanni Segantini rojen 15. januarja 1858. l. v Trentinu, sprejet 9. decembra 1870. l., pobegnil 16. avgusta, zopet pripeljan 1. septembra 1871. l., 1873. l. odpuščen; delal v črevljarski delavnici . . .«. Osem ali devet let pozneje je dobil prvi dve zlati medalji, ali moral ju je za 20 lir zastaviti in pozneje ju ni več rešil . . .

V Milanu se je učil slikati in risati in šel potem v Alpe, kjer je sam svoj mojster postal, sebe našel in s čopičem in peresom učil lepoto in umetnost. Prisvojil si je lastno, frapantno tehniko, o kateri piše sam: . . . »Jaz barv nikdar ne mešam na paleti. Kajti mešane barve izgube svojo jasnost. Kolikor čistejše (organično) so barve, toliko več svetlobe bo v sliki in — kakor posledica — toliko več zraka in resnice.« »Jaz slikam s tenkimi, ali mastnimi in malimi potezami, pustim med eno in drugo potezo nekoliko prostora, katerega izpolnim s komplementarnimi barvami . . .«. Njegove slike so videti zato kakor nekake perorisbe s čopičem.

Več kakor dvesto slik je naslikal v svojem življenju, — vse življenje, dejanje in nehanje v Alpah, zadnja leta tudi druge alegorične in simbolistične slike, med katerimi sta osobito dve polni najlepše, najnežnejše poezije: »sad ljubezni« in »angel življenja«, dve idealni madoni sedita na izkrivljeni veji drevesa. O prvi piše sam: »Slikal sem to sliko, da bi ljudje občutili vso blaženost materinske ljubezni«. V septembru 1899. l. je umrl in šele po njegovi smrti je prišla slava z lovorovim vencem . . .

Zofka Kvedrova.

Splošni pregled

† **Mark Matvjejevič Antokolskij** je umrl preteklega meseca in bil 18. julija pokopan v Peterburgu. Antokolskij ni bil samo najgenialnejši ruski kipar, nego poleg Rodina sploh največji kipar sedanjosti. Porojen l. 1843. v Vilni, je bil najprej učenec peterburške akademije umetnosti. Njegovi učitelji so kmalu spoznali v mladem »Jevreju« — Antokolskij je bil rodom Jud — genialnega umetnika in niso se varali. Antokolskij se je rano osvobodil od klasične struje, ki je vladala takrat v akademiji ter krenil kot oboževatelj večne učiteljice prirode na realistično pot. In ustvaril je celo vrsto nesmrtnih umotvorov. Taki umotvori so: »Ivan Grozni«, »Sokrat«, »Kristus«, »Janez Krstnik«, »Mefisto«, »Jermak«, »Jaroslav«... Ustvaril je tudi veliko portretov (Turgenjeva, Spinoze i. dr.). Poslednje delo njegovo je bila »Inkvizicija«. O tem delu je razmišljal že l. 1869. »Inkvizicija« bi bila postala njegov chef d'oevre, žal, da je izvršitev tega grandiozno zamišljenega cyklusa preprečila smrt.

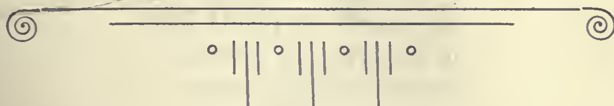
Pogreb Antokolskega je bil veličasten. Najslavnejši ruski umetniki, kakor Rjepin, so nosili njegovo krsto, ob odkritem grobu pa so mu govorili slovo znameniti pisatelji, akademiki in učenjaki. Med drugimi je poudarjal zlasti pokojnega umetnika najožji prijatelj Stasov, koliko je izgubil ruski narod s smrtjo Antokolskega. »Antokolskij« — rekel je Stasov — »je bil eden največjih umetnikov 19. veka. On ni posnemal nikogar in pripadal nobeni šoli, nego je korakal po svoji poti. Antokolskij je bil največji ruski skulptor«. Siljčevskij je rekel: »Čeprav je bil Antokolskij po rojstvu Jud, vendar je bil z dušo in srcem Rus, kajti samo s čisto rusko zavednostjo je mogel ustvariti svojega »Ivana Groznega« in druge take podobe iz ruske zgodovine.«

(Po ruskih listih) *A. A.*

Aleksander Nikolajevič Pypin, znameniti ruski literarni zgodovinar, praznuje letos petdesetletnico svojega književnega dela. Porojen l. 1833. v Saratovu, je bil nekaj časa vseučiliški profesor v Peterburgu, potem se je popolnoma posvetil literaturi. Napisal je celo vrsto znamenitih študij o slovanstvu in njegovi kulturi, najvažnejše njegovo delo pa je »Zgodovina slovanskih literatur« v dveh knjigah, ki je prevedena na več tujih jezikov. Sotrudnik pri tem delu mu je bil Spasovič. Prihodnje leto izide ta zgodovina v novi izdaji, popravljena in pomnožena. Nadejamo se, da se v tej izdaji primerno izpopolni tudi zgodovina slovenske književnosti, ki je bila v prvi izdaji precej pomanjkljiva. Pypin je globokomisleč učenjak, a njegovo načelo je, da si mora vsak slovanski »narod« posebej razširjati svojo prosveto, šele nato in tako da je mogoče, da se utrdi in poglobi splošna slovanska kultura.

Slikarska šola v Belem gradu. Srbi imajo že dve leti v Belem gradu svojo slikarsko šolo. Ustanovil jo je profesor Kutlik, vodi pa jo sedaj R. Vukanović. Ta šola je nekaka priprava za višje slikarske akademije. Pristop na to šolo imajo dijaki in dijakinje srednjih šol, ki bi se radi posvetili upodabljajočim umetnostim. Zato se poučavajo pred vsem elementi za slikarstvo, kakor risanje po mrtvi prirodi in po živih modelih. Tudi obrtni učenci imajo priliko, da se izurijo za svoje stroke v risanju in črtanju ter si polepšajo estetični ukus.

Ljubljanski Zvon

V ljutomerskih goricah.

6.

Pa so prišle Rojenice
v hišo belo v tiho noč
pa so tam prorokovale,
tiho pesmico pojoč.

V polusanjah mati mlada
čula pesmi je šepet
in mogočne nade vzbujal
v srcu ji je ta obet . . .

Rojenice pa iz hrama
v tiho noč odplujejo,
mladi materi vabljivo
srečo prorokujejo.

Nad vrhovi pa nevidno
se duhovi zbirajo . . .
Škodoželjno, samosvestno
nade v prah podirajo.

7.

Nad gorice mrak večerni
tiho plava, tiho pada;
v koči gorski mlada mati
malo hčerko si uspava.

Kanila je prva solza
ji na lice, bledo lice —
aj spomin na mlada leta
in na brate, na sestrice.
Kanila je druga solza
ji na lice, bledo lice —
to spomin je na ljubezen,
aj spomin na noč poročno.
Tretja kanila je solza
ji črez lice, bledo lice,
pala hčerki je na ustna:
solza grenka nje trpljenja.

Grenka pač je bila solza.
In vzbudi se dete malo,
ozre se na mater bledo
pa zastoka z žalnim glasom.

8.

Na ognjišču pojemal je plamen,
v pozno noč sva slonela ob njem . . .
Smem li pač tako daleč od tebe,
oj ti ljubica moja, al smem?

Ti ne veš, moje dekle, kak težko
je ostaviti rodno zemljó,
ki sem v njo se bil vsesal z vso dušo
in z vso strastjo, z ljubeznijo vso.

Ali veš, kak težkó je pustiti,
kar na svetu najdražje imaš? . . .
Toda tiho, kaj tožbe, kaj solze!
Pijva, pijva iz polnih še čaš!

Na ognjišču pojemal je plamen,
in jaz moral hiteti sem proč . . .
In molčé sem objel jo poslednjič,
dal na ustna poljub sem ji vroč.

V. S. Fedorov.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

(Dalje.)

V.

krajna žalost in beda sta se naselili v družini Roberta Z. On sam ni bil niti živ niti mrtev, a postal je odveč samemu sebi. Njegovo ozko, malenkostno telo mu je bilo povsod na potu, je utesnjevalo njegovo dušo, zažemalo njegove misli kakor prenapeto zavozlana veriga, ki so jo nadeli orožniki hudodelcu. Krvavi sledovi so se črtali v njegovi notranjosti.

Črez nekoliko dni je vstal.

Navadno je sedeval ob oknu sam in ni trpel nobenega okoli sebe. Gledal je predse topo in bedasto in, ako ga je semtertja kaj vprašala žena, je odgovarjal kratko in često napačno kakor osemdesetleten starec, ki se je pootročil. Ni se brigal niti za svojega otroka, niti za druge stvari, ki so ga prej zanimale.

Metoda je trpela grozno. Kadarkoli ga je pogledala, stisnilo se ji je srce v neznosni boli in morala si je očitati, da je tega kriva ona, ki ga je iztrgala od doma ter ga potegnila za sabo v prepad. A za vse to niti ni imela dovolj poguma, da bi bila edino le njegova, da bi enkrat za vselej pokazala vrata zapeljivcu svojemu.

In sedaj je celo tega zapeljivca morala potrebovati. V hiši ni bilo niti novca več, a trebalo je hrane in mnogo drugih reči. Od kod vzeti? Odločila se je sicer nekega dne ter pisala Robertovemu očetu dolgo pismo. V njem je naslikala stanje njegovega sina in svoje z najtemnejšimi bojami, da bi se morala smiliti trdemu kamenu.

Toda Robertov oče niti ni odgovoril. In morala je jemati podporo od Alfreda, ki je vsak dan donašal svoj pičli zaslužek ter ga delil ž njimi. Zato pa je moral pri njih obedovati in večerjati, kadar je toliko bilo, da so si lahko privoščili tudi večerjo.

Robert je prisedal k mizi, neobčutljiv za vse, kar se je godilo okoli njega. Jedel ni skoro nič, pil samo vodo s kisom pomešano,

dasi je bila semtertja zanj pripravljena kapljica vina, ki ga je bil donašal Alfred Bog vedi odkod. Le redkokdaj se je zgodilo, da je izpregovoril nekoliko besed, večinoma je takoj po obedu poiskal svoj sedež ob oknu ter tako preždel do večera. Nihče ni vedel, kaj misli, kaj se godi v njem . . .

V tretjem tednu takega stanja Robertovega se oglasi nenadoma neki postreščček v njegovem stanovanju. Robert je sedel na svojem navadnem prostoru ter začuden pogledal prišleca. Bilo je nekaj nenavadnega, da se je zglasil kdo pri njih razen Alfreda in včasi hišnega gospodarja. Postreščček pa stopi naravnost proti njemu ter mu odda list, ki je bil nanj naslovljen. Robert ga mehanski vzame ter prečita. Kar se že dolgo ni zgodilo, se je zgodilo danes. Robertu so pordela lica, v očeh se mu je za hipec zaiskril ogenj in vstal je naglo in gibčno, kakor bi bil popolnoma zdrav. Metodi, ki je nad tem dogodkom strmela, je pomolil listič, naj ga prebere. Toda iz njega si ni mogla raztolmačiti ničesar. Brala je samo, da Roberta kliče k sebi neki Zadel, ki ima ž njim govoriti nekaj zelo važnega in nujnega.

Robert pa se je v tem preoblekel, vzel klobuk ter odšel počasi za postreščkom, rekoč Metodi, da se vrne v kratkem . . .

* * *

Robert je moral po poti večkrat počivati. Noge ga niso hotele nositi in so se mu šibile v kolenih. Ali z nenavadno močjo se je vselej dvignil ter stopal dalje za svojim voditeljem. Čutil je, da je dolžan staremu Zadelu, da kolikor možno hitro ustreže njegovi želji. Saj je do danes mislil, da je Zadel gotovo že pokopan, in tudi ta misel je mnogo pripomogla k njegovi duševni potrtosti. Da še živi, to ga je nenadno vzdramilo, to je toliko vplivalo nanj, da se je čutil lažjega in čvrstejšega in da je celo preveč zaupal svojim močem.

Prav sredi mesta v široki ulici je stala Zadelova hiša. Bila je zidana zelo ukusno, dasi je bila na zunaj nekoliko zanemarjena. Postreščček ga je vodil v prvo nadstropje, kjer jima je odprla duri neka ženska, gotovo kuharica, ki je v pozdrav samo pokimala z glavo. Robertu se je videlo, kakor bi ne bila zadovoljna ž njegovim prihodom. Toda razmišljati ni utegnil veliko, ker ga je takoj odvedla v veliko, z zastori zamreženo sobo ter ga pustila samega.

Robertovo oko se ni še privadilo teme, ki ga je objela, ko je zaslišal iz kota hreščeči, komaj razumljivi glas starega Zadela.

»Sto-pi-te bli-že, pri-ja-telj!« dejal je jecljaje in zlogujoč. Njegov jezik se je čutil okoren in nezanesljiv.

Robert je stopil korak bliže in zagledal na nizki postelji Zadela. Mož je bil popolnoma predrugačen. Ona zabuhlost na njegovem obrazu, ki jo je zadnjič v krčmi opazoval Robert, je izginila in gube na obrazu so se bile ublažile. Njegov obraz se je podaljšal in one prikupljive poteze, ki so ga karakterizovale že zadnjič, so bile zdaj videti še značilnejše, še prikupljivejše. Samo oči niso imele več onega mladeniškega ognja, bile so globoče vdrte in medle. Lasje so bili zmršeni in še bolj redki, da so se videli kakor razčehljano povesmo.

»Sedite, prijatelj!« je dejal nato Zadel zopet težko razumljivo in jecljaje. »Kakor vidite, se mi ne godi baš dobro in čudež je, da še živim.«

Robert je sedel na stol blizu postelje.

»Vidite«, je nadaljeval starec, »mrtvoud me je bil zadel oni dan v krčmi, a zdaj mi je boljše. Toda ne vstanem nikdar več. In hotel sem vas še enkrat videti«.

»Verjemite mi, da bi se bil drznil sam in vas obiskal, ako bi ne bil sam bolan, da nisem mogel od doma«, se je opravičeval Robert, ki se je komaj vzdrževal od utrujenosti, ki se ga je bila polastila.

»Vidi se vam«, je dejal starec ter umolknil za nekoliko časa, kakor bi hotel zbrati svoje misli. Njegove oči so bile vprte v strop in njegove ustnice so se pregibale, kakor bi šepetale molitev.

Robert se je v tem nehote ozrl po sobi. Bila je priprosto, a čedno opravljena. Po starčevem nastopu v krčmi bi ne bil Robert nikdar sodil, da stanuje tako udobno, da je okolica njegova tako čedna. Ali je pa to morda samo zdaj, ko ga obiskujejo različni poklicani in nepoklicani ljudje?

Nad mizico blizu postelje je visela slika, ki je predstavljala žensko, a na vsaki nje strani sta bili manjši podobi, predstavljajoči deklico in dečka. Robert je napel oči in uganil je, da je na srednji sliki Zadelova pokojna žena, nesrečna Vida. Imela je obraz, ki ga ne pozabiš nikdar v svojem življenju, ako si ga videl enkrat. A na njem je bilo zapisanega nekaj nenavadnega, je bila začrtana ona poteza, ki je zarezana v obraze tistih ljudi, ki so odločeni v to, da izginejo s sveta nenadno, hipoma, komaj ko so prikazali ter osrečili svoje obližje, da čuti potem toliko huje in bridkeje, kaj je izgubilo ž njimi. Otroška obraza na vsaki strani sta bila dva angela z

dolgimi, zlatokodrastimi lasmi. — Na mizici je bilo pod steklom povezanih s črnimi trakovi troje šopkov las, ki so se videli, kakor bi vztrepetavali ter se krčili pod Robertovimi pogledi.

V tem se je Zadel zopet obrnil proti Robertu. Gledal ga je nekoliko časa, kakor bi mu hotel pogledati v dno duše. In vse je kazalo, da je starec zadovoljen s svojim opazovanjem.

»Ali ne bi mi hoteli povedati, kako je to, da ste vi — sin nekoga, ki ga nočem imenovati — prišli v take stiske in tako bedo, v kakršni živite? Vidite, nikar ne zardevajte, jaz sem natančno poizvedel vse vaše razmere; tega mi ne bodete zamerili!«

Starec je govoril vedno počasi in Robert je moral dobro paziti, da ga je razumel.

Robert je zopet zardel in razmišljal, kaj naj odgovori. Težko, da bi kateremu človeku razodel svojo povest tačas. Toda neki glas mu je govoril, da je Zadelu dolžan izpovedati se, ako ne morda spričo drugega, pa zato, ker je tudi Zadel njemu razodel svoje življenje.

In začel je pripovedovati. Izprva mu je šlo počasi, jecal je in semtertja mu ni hotela beseda iz ust. Toda, ko se je ugrel, je govoril živahno in temperamentno, da se je starcu včasi zaiskrilo napol ugaslo oko. Samo o razmerju svojem in svoje žene do Alberta ni govoril mnogo. Postavil je sebe kot začetnika in pravi vzrok vsega, kar je prišlo nadenj. In čutil se je pri tem celo nekako vzvišenega, da je dozdevno po lastni inicijativi v gonji za bežečimi cilji podlegel častno in tako zagazil v bedo, ki ni iz nje videl rešitve.

Ko je končal, je iztegnil starec desnico izpod odeje ter dejal:

»Dajte mi roko, mladi prijatelj!«

Robert se skloni k njemu.

Starec pa je nadaljeval, držeč ga za roko:

»Čujte, človek bi se vam smejal, ako bi ne bila vsa vaša stvar silno resna in žalostna. Vi ste dozdaj živeli in živite gotovo še v goli domišljiji, iz katere se ne izkopljete nikdar. Nočem vam praviti, da ste ravnali nespametno, hočem si samo misliti, da niste imeli sreče in da niste znali samo pravih potov ubrati, da bi prišli do cilja. Toda to je enako! Glavno je to, da vidim iz vaših dogodkov, da ste ostali vzvišeni nad vsakdanjostjo, da ste ostali neomadeževani ter da je vaša duša čista in blaga, kakršna je prišla iz rok stvarnikovih. To je glavno, kajti vsakemu ni dano, da bi bil močan in stanoviten tudi v tem. In v to je treba veliko več moči nego v to, da se preobrača svet, da si človek ustvari bleščeče ime. In dasi ste

šibki, dasi vas ustraši in obrne najmanjša sapica, v tem ste močni, ako se tudi te svoje moči ne zavedate!«

Starec se je oddahnil ter izpustil roko Robertovo. Črez nekoliko časa je nadaljeval zopet počasi in pretrgano:

»Ne zamerite, da sem vas zadnjič razžalil . . . Prenaglo, prenenadno sem spoznal, komu je podoben vaš obraz in odtod vse posledice, ki so me zadele . . . Ali glejte, tu v postelji, ko sem se zopet zavedel, ko sem utegnil razmišljati po noči in po dnevi, ko so mislili moji možgani čisto in jasno in niso bili omamljeni in utrujeni po preobilo zaužiti pijači, tu sem morda spoznal resnico in spoznal še nekaj drugega, česar sem poprej iskal zaman. Tu sem našel ono pot, po kateri človek pride do večne ljubezni, tu sem razvozlal uganko, kako se lahko — odpušča svojim sovražnikom. In da bodete vedeli, da niso to samo besede, da bodete prepričani, da je v mojem srcu svetlo in jasno kakor solnčnega dne opoldne, vam tu slovesno izjavljam, da sem odpustil — tudi vašemu očetu!«

Starčevo obličje se je svetilo, kakor bi bilo zamaknjeno. Kmalu je šinila črezenj neka senca.

»Samo to mi je žal«, je dejal skoro nato, »da sem se tega zavedel prepozno, da nisem spoznal prej večne resnice. Iz mojega zapravljenega, brezpotrebnega življenja bi bilo lahko vzklilo življenje, ki bi bilo obrodilo dobrega sadu, ki bi bilo koristno človeški družbi, ki bi bilo zares življenje, kakršno vem zdaj, da bi moralo biti«.

V sobi je nastala tišina. Skozi presledek v zastoru se je vkradlo v sobo nekoliko svetlih solnčnih žarkov in v njih se je kopal droben, komaj viden, kakor zlatorumen prašek. V Robertovi duši je postalo mehko in svetlo, pozabil je za trenotek svoje izmučenosti, pozabil svojega trpljenja in čutil je nekaj lahkega in hkratu domotožnega. Polotilo se ga je neko hrepenenje po davno minolih časih . . . po mladosti . . . po otroški dobi. A ta je bila daleč, daleč:

»Oj tam za goró, oj tam za goró . . . —«

In kakor bi bil starec uganil njegove misli, se je tožno nasmehnil ter dejal:

»Škoda, škoda, da se ne more več popraviti. Mladost, življenje, vse je za nami tako daleč, tako daleč . . . oj tam za goró! . . .

Šlo je že pod večer. Iz sobe so izginili oni beli solnčni žarki in postalo je skoro temno.

»Prosim vas, dvignite zastore«, je dejal Zadel Robertu.

In ko so se zastori skrčili navzgor, se je pred Robertovimi očmi razgrnil diven prizor. Soba, ki je bival v njej stari Zadel, je imela okna na vrt proti zahodu, odkoder se je videlo do bližnjih zelenih holmov mimo mestnih hiš. In tam nad najnižjim holmom je plavala velikanska rdeča krogla kakor na zelenih morskih valovih, ki so se zibali v rahli večerni sapi prav lahko . . . lahko. In oblak, ki se je bil prav tačas privlekel nad to čudovito ploščo, je bil zlatorumeno obrobljen, od začetka samo spodaj, a potem više in više, kakor bi ga sproti izdelovala in zlatila nevidna umetnikova roka.

Robert je obstal pri oknu ter zrl na to sliko in ni se mogel ločiti od nje. Zadel je obrnil proti oknu svojo častitljivo glavo in njegova ustna so se počasi zaokrožila na zadovoljen, blažen nasmeh.

»Glejte ga, Njega, v vsem Njegovem veličastvu!« je dejal poltiho in sklenil na prsih svoje uvele roke.

In bilo je obema, kakor bi v tem hipu priplul Njegov dih nad njiju, kakor bi se bil nastanil v tej sobi On, ki sta ga v tem trenotku čutila oba v svojih mehkih, dovzetnih srcih.

Solnce pa se je nižalo . . . zeleni valovi so se večali . . . oblak nad holmom je temnel . . .

»Torej hvala lepa na prijaznem popoldnevu!« je dejal Robert ter se hotel posloviti. »Ne pozabim ga nikdar, nikdar. Vaše govorjenje mi je okrepčalo dušo in telo. Hvala vam tudi lepa na tem, kar ste storili mojemu očetu! Morda pride čas, ko mu bode dobro delo, ako zve, da mu je bilo odpuščeno!«

»Ne hodite še, saj imate dovolj časa«, je dejal Zadel. »Popolnoma sem pozabil, da se vam je tudi okrepčati.«

Pozvonil je in prišla je kuharica, ki ji je naročil, kaj naj prinese . . .

In po dolgem času je imel Robert zopet dober tek. Vse mu je dišalo, mrzla perutnina in salata in peneče vino. Lica so mu začela rdeti in čutil se je krepkega in zdravega. Kako malo je včasi treba, da se človek razvedri, da ne čuti več bolezni, ki ga je tlačila morda že dolgo in dolgo!

»Toda, sedaj še nekaj drugega«, je dejal Zadel. »Sedaj, ko sva se dogovorila marsikaj lepega, treba, da zineva tudi kaj potrebnega. — Glejte, jaz potrebujem človeka, ki bi vzdrževal moje posestvo v redu. Dozdaj sem ga opravljal sam, a kakor vidite, ga odzdaj ne morem in ne bom mogel več. Vi ste brez službe in kolikor toliko izvedeni tudi v tem. Ali ne bi hoteli prevzeti tega nase?«

Robert bi bil skoro pokleknil pred starca. Kaj takega se ni nadejal. Preveč je bil že vajen, da so ga pehali od vrat do vrat, preveč je bil že vajen ljudi, da bi si bil mogel misliti na svetu še tako dobrega človeka. Sam ni vedel, kako bi izrazil Zadelu svojo hvaležnost.

»Že dobro, že dobro«, je dejal Zadel. Drugega ni treba, kakor da se kmalu preselite k meni z ženo in otrokom. V drugem nadstropju je stanovanje kakor nalašč za vas!«

Torej tudi to! Robert ni vedel, kje mu stoji glava. Gledal je okoli sebe, kakor bi se hotel prebuditi iz sanj, kajti drugega si ni mogel misliti, nego da sanja. Toda pred seboj je videl starčevo dobrohotno lice, videl njegov srečni smehljaj in zavedel se je.

Sklonil se je nad starčevo uvelo roko ter jo poljubil . . .

Solnce je tedaj popolnoma zašlo, nad holmi je ostala samo še svetlejša krpa neba in drevje se je zibalo in črnelo od daleč . . .

* * *

Po mestu so že prižigali luči, ko je stopal Robert proti domu. Že dolgo, dolgo ni bilo njegovo srce tako lahko kakor danes, že dolgo se mu niso noge tako naglo in same ob sebi premikale dalje po ulicah kakor danes. Na ono bol ob sencih in na mučno utripanje žil, ki se je bilo v tem hipu zopet pojavilo vsled današnje nove razburjenosti, niti ni mislil, ni hotel misliti. Njegova duša je plavala v novih iluzijah, prepričan je bil, da bode stari Zadel živel še dolgo, da bode on pri njem še dolgo, morda toliko časa, da se v njegovi rojstni hiši izpremene razmere in se omeči oče. Čas prinese vse, zaceli in ozdravi vse, izpremeni in ogreje srca, da izgine iz njih sovraštvo in srd ter se naseli v njih ljubezen. To je spoznal posebno danes, ko je bil pri Zadelu. Toda pomislil ni, da čas tudi popolnoma zakrkne srca, da jih ogradi z neprodirnim oklepom, ki se ne odpre niti bedi, niti prošnjam in solzam. Pomislil ni, da mora v srcu, kakršno je imel stari Zadel, biti vendar skrita še kal ljubezni in dobrote, sicer se ne more vzbuditi, ne more na dan z novo življensko močjo . . .

In Robert je mislil na Metodo, mislil na svojega sinka. Čudno se mu je videlo, kako je to bilo mogoče, da se ni te dni prav nič ogreval zanju, da ju je celo težko gledal, ako sta mu bila v bližini ter ga klicala. A zdaj mu je bilo tako mehko ob spominu na njiju! Predstavljal si je Metodino veselje, ko začuje veselo novico, ko bode

videla, da sta zopet samosvoja, neodvisna. In nekaj takega kakor sramota mu je hipoma prilezlo v dušo, ko se je spomnil, kako je bil te dni odvisen od Alfreda, ki sam ničesar ni imel, od Alfreda, ki se je bil že nehote tako daleč oddalil njegovi duši. Stresel je z glavo, da bi se izgubila ta nevšečna misel, in hitel dalje. A ta misel se ni dala otresti, nadlegovala ga je dalje, da mu je postajalo tesneje in tesneje. In začel je pripisovati vso svojo bolezen samo temu vzroku in plaho je prisluškaval, ali se morda ne vrne več . . .

Dospel je pred vrata svojega stanovanja in potrkal.

Ko je vstopil, je uzrl Alfreda, ki je sedel ob koncu mize in glodal neko kost. V sredi na zaprtem stolcu je sedel Svitoslavček ter tolkel z ročico ob mizo in se smejal. Po mizi pa je ležalo nekaj ostankov sluznega mesa, ki so se bili raztrosili.

Alfred ga je vprašujoč pogledal, a Metoda ga je vprašala:

»Kaj novega, Robert?«

Toda Robert ni odgovoril. Pogled na Alfreda mu je bil v tem hipu tako zoprn kakor morda še nikdar v življenju. Bal se mu je pogledati v oči, čutil je, da je nasproti njemu še vedno otrok, da ga lahko še vedno podvrže svoji moči, kadarkoli hoče. A on je odslej hotel stati na svojih nogah, hotel je biti svoj gospod.

In šel je mimo njega v sobico ter zvrnil se na ležišče in obrnil v zid.

In morda je bilo danes prvič, da je Alfredu imponiral, kajti niti besede ni bilo iz njegovih ust. Kmalu je vstal ter se poslovil.

Ko je Alfred odšel, je Robertu odleglo. Poklical je Metodo k sebi, sedel na rob postelje ter jo objel. In pripovedoval ji je, kar je doživel danes.

Pozno v noč sta še govorila, bodočnost se jima je kazala v lepših bojah . . .

Jaroslav Vrchlický.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Jan Voborník (Litomyšl).

ečati se z Vrchlickým pomenja toliko kakor prizadevati si, proučiti znaten del novodobne evropske poezije. Njegovo ime nam kliče v spomin nepregledne vrste predstav iz razsežnih umetniških svetov. Doma, namreč na Češkem, Vrchlický pomenja vozel, na katerem visi cela mreža slovstvenih čeških vprašanj. V njem se osredotočuje sporni problem o uspešnem ali neuspešnem razvoju novočeške poezije.

Ta spor se je pričel že z Máchom, a zagonetka sama se je razvozlala šele po l. 1848., ko je nastopil Frič, zlasti pa Hálek in Neruda. Zoper to mlado generacijo so njeni nasprotniki zagnali v svet krik o škodljivih smeréh, strašilo o nenravnosti in kozmopolitizmu. Hálek in Neruda sta se borila zoper tako podtikanje v »Obrazech života« (»Slike življenja«). Razglasila sta, da je predmet poezije človek, predmarčno slovstvo pa da ni sposobno, da bi bilo temelj nadaljnemu razvoju, dokler se ne okrepča s sokom poezije vsega sveta.

S tem je bila napovedana smer pristne človečnosti, humanizma, ki jo je itak za svojo spoznaval duh Kollárjeve ideje o razmerju Slovana do človeka, duh vsled revolucij pomlajene Evrope ter duh češke mladine, ki se je navdušeno oprijela te smeri. A vsled tega se še niso zadušile težnje, ki so si želele razvoja edino na domačem in slovanskem temelju. Nasprotno, sčasoma so se javljale celo tem glasneje, čim bolj je ponehavala kozmopolitična navdušenost pri samih voditeljih. Valoví mladega navdušenja in zrelega iztreznjenja se vrsté potemtakem neprenehoma v zgodovini češke poezije. Neruda »mladi« je ukazoval, učiti se od vseh narodov in ne bati se pri tem nikakega raznarodenja; prevajal je iz Hugove »Legende vekov« ter vpeljaval razmišljavno (refleksivno) poezijo. Neruda »poznejši« je obsodil z drugimi vred celo samega sebe, češ, da so prej vsi gazili po tujih tleh, da so se oblačili v uniformo svetovnosti, domačo zgodovino pa da so zanemarjali itd. To so bili vzdihljaji skesanega srca, iz katerih so pozneje izniknili »Zpěvy páteční«.

Vrchlický se je oklenil gesel Nerudove mladosti. Izrazito označujejo njegov umetniški značaj moderne zahteve, po katerih so bila ona gesla razširjena ter natančneje določena: »Vse umevati in vse

pojmiti, vse ocenjati, iz vsega kakor čebela iz cvetlice srkati, kar spoznaš za dobro in kar te razveseljuje, navduševati se za vse faze evolucije človeškega duha . . .«, to je neizogibna potreba novodobnega umetnika, to je moderni diletantizem. In nadaljnje geslo: »Smešno bi bilo, danes ne poznati vseh pesnikov in vseh slovstev«, in to je umetniški kozmopolitizem (»Osvěta« 1892: Myšlenky o franc. románě). Za svojo narodnost se ni bal, kakor mladost sploh ne pozna bojazni, da, vprav nasprotno je gledal, kako plemeniti kozmopolitizem čvrsto pospešuje ljubezen do domovine. »Čim širši imaš razgled po svetu, tem dražja ti je ta mala tvoja domovina.« To je z dejanji izkazal tako on, kakor Zeyer, Neruda in Čech.

Sicer pa Vrchlický ni preveč teoretiziral, ampak se je oprijel dejanj. Razrešil je tudi drugo stran kozmopolitičnega boja s tem, da je ustvaril izvrstne vzore narodne poezije ter je potemtakem spojil modernosvetovno z narodnim, in to je tisti smoter, za katerim je prvotno stremil Neruda. Vrchlickega je zadela najbolj naporna uloga, obenem pa najmanj hvaležna, vtiskati češkemu pesništvu obliko in duh dobrega evropeizma, premagovati enolikost nemškega vpliva z vplivi drugih slovstev, zlasti romanskih, ter ustvariti tudi lastno zalogo bogate in vsestranske umetnosti, da ni treba toliko tujega blaga.

Jaroslav Vrchlický je v češkem slovstvu velepomembna prikazen, ki pozitivno rešuje vprašanje, v kakem razmerju je češka poezija z resnico, da se namreč češki narod v hudih borbah ne more sklicevati na nič drugega kakor na svojo lastno književnost, da mora izkazati pogum in zmožnost, kako zna tekmovati v najplemenitejših težnjah za narodni obstanek ter da izpriča svojo neizogibnost v razvoju evropske omike.

Pesniku Vrchlickemu se očita marsikaj. A vendar, ako bi pripustili tudi vsa očitanja, ostane mu vselej še toliko vrlin, kolikor jih zadošča več nego dovolj za dokaz, da je Vrchlický genialen duh, čigar prihod je velevažen naroden dogodek, mnogo tehtnejše važnosti, nego moremo zdaj prav slutiti.

Že prvi njegov nastop je bil nekaj izrednega. Nobenega drugega pesnika pesniški prvenci niso obudili toli nepričakovane pozornosti in občudovanja na Češkem kakor njegova lirika »Z hlubin« (Iz globočin) 1875 in »Epické básně« (Epske pesmi) 1876. Osobito pa je bila zadnja zbirka občudovanja vredna, tista zbirka, ki ima 26 krajših pesmi, balad in romanc ter en daljši romantičen epos. V tej zbirki 17 do 20letnega Vrchlickega so vsi pesniški prvenci tako dovršeni, da se še dandanes štejejo med najboljše umetniške

proizvode Vrchlickega in vobče med najkrasnejše bisere češke pesniške književnosti. A takrat, ko so bile prvikrat objavljene »Epické básně«, niso ravno toliko vplivale na čitajoče občinstvo kakor njegova liriška knjiga »Z hlubin«. Nekoliko radi presenetljivo krasne oblike, bolj morda še vsled svoje svetobolne razpoloženosti je zavzela vsa srca mladine. Vsebina epske zbirke in oblika obeh zbirk karakterizujeta že jako izrazito celega pesnika. Samo vsebina lirike se je pozneje močno izpremenila. Borbo genialnega umetnika z dvomi opisuje jako značilno na čelu postavljena legenda o Thorwaldsenu; notranja oblika vsled globokih misli, zunanja oblika vsled svojega dovršenega okusa je svedočila že o neobičajni duševni zrelosti ter tehniški izurjenosti. In kako raznolika, pestra je vsebina njegovih pesmi! Tragedije zakonske nezvestobe; idealno krasni dve sliki močne materinske ljubezni; ponosno herojsko kljubovanje; basen o kralju, vojskujočem se s premočjo smrti, ki je zakon večnega uničevanja; romantika ciganov, sinov neomejene prostosti; romantika davnih dogodb izza časa selitve narodov; kosmične basni; Dansko, Norveško, Špansko, Poljsko, puščave, morje; sijajnost dikcije, osredotočenost in izrazitost balad, sanjavost basni, globokost alegorij; vse ima Vrchlickega Muza: bogastvo, raznolikost, lahkost, prožnost, vnetljivost, močno domišljivost pa tudi voljo — skratka, Vrchlický je mojster. Tako se je predstavil Vrchlický kot epik. V liriki pa se je pri njem pokazal neki deloma priučen, deloma bolehav pesimizem, vendar tudi tako je takoj s početka krepko zadel. K temu pa še sodi zbirka prevodov iz Viktorja Huga l. 1874.

Potem pa je vsako leto bogatil češko slovstvo s proizvodi svojega duha in občudovanje čitateljev je raslo. Ena vrsta lirike opeva pesnikovo življenje, njegove doživljaje in razpoloženja in je potemtakem nekak pesnikov dnevnik in izpoved, v kateri nam razodeva svoje najtajnejše misli in občutke. Ta vrsta Vrchlickega lirike je najobsežnejša in najlepša. Nad 20 debelih zvezkov je je. V drugo vrsto pesnikove poezije prištevamo zbirke filozofsko-historičnih, lirskih in epskih pesmi, med katerimi nam predstavlja eden del notranje harmonski ciklus neke epopeje človeštva, po številu tudi kakih dvajset. Slednjič se ena vrsta peča tudi z domoljubjem. Pesniških knjig je torej kakih 64, dram pa črez 20. K tem se prišteva nekaj knjig v nevezani besedi, povesti, studije, literarni essayi, slednjič kakih 30 knjig prevodov; med njimi obsegajo nekateri več zvezkov. Vsega skupaj torej poldrugo sto knjig v 30 letih literarne delavnosti (1872—1902).

Ideje in predmete za svojo Muzo je izbiral Vrchlický s celega sveta. Vendar pa takoj spoznamo, ako pazno čitamo pesnikove proizvode, da so se mu bolj omilili nekateri predmeti in ideje, recimo: narava, Bog, človek, človeštvo in domovina, znanstvo in verstvo, ljubezen in lepota. Razen tega se pojavlja v poznejših knjigah vedno več času in okoliščinam primernih idej. Kjerkoli se je, bodisi doma, bodisi po svetu, zgodilo kaj važnega po idejah, vse v njegovih knjigah pesniški odmeva. Vrchlický je univerzalen.

Narava mu je izprva (Z hlubin — Iz globočin) samo slika človeške bede. Pesimistne nazore mu je rodilo deloma čtivo, deloma bolno telo. A ko je okreval, je stopil z naravo v drugo razmerje. Njeni pojavi so nastopili v bolj konkretni obliki, nazori o njej so se mu ujasnili ter zadobili moč individualnega prepričanja. Vrchlický je potem postal navdušen slavitelj narave (»Duch a svět«) in helenske antike, gledal pa je na svet in naravo z mitičnega stališča; a »mythos« mu je bil samo konkretna oblika panteizma. Narava mu je večno božje odelo, vedno plodilna moč življenja, večni izvor in grob vsega. V ožjem zmislu je narava sila zemeljske snovi, moč solnčne toplote in svetlobe, moč življenskih nagonov, veselje in kras sveta. To je starogrški Pan, pa obenem tudi Afrodita. V taki naravi je pesnikov »Eldorado«, v taki nahaja tudi svojo Muzo. V pesniški zbirki »Dni a noci« poje: »Vsaki pojav v naravi je meni pesem. Najkrasnejša pesem mi odmeva iz poljuba; zgodovina človeštva je gromovit epos in njegovo življenje je drama.« Drugikrat predstavlja narava pesniku izvor skrivnosti (»Sfinx«), ki obdajajo človeka z grozo nadležnih vprašanj in problemov. Naposled mu je narava tudi pokrajina bujno zelenih dreves, ljubečih se ptičkov, obokana z višnjevim nebom. In tu se pesnikovo motreče oko zagleda v neskončnost, in njegova pozornost ne zgreši niti najneznatnejše stvarce. Tako se pesnikov pojem o naravi izpreminja in vrsti v teh treh ravnokar navedenih nazorih in ž njimi se vrsti tudi pesnikovo razpoloženje. Spočetka prevladuje mračen pesimizem, pravzaprav ponos v sebe zamišljenega in sebi zadostujočega umetnika, potem pa kipeča radost panteizma. Tukaj nahaja Boga in evolucijo ljudstva. Dotika z dobrimi pojavi obuja v njem sočuvstvo in pomilovanje. Tu nahaja človeka realne istinitosti.

Izprva je pri Vrchlickem človek revno bitje, čigar edini cilj je grob. Tega pesimizma se je sicer rešil, a nezadovoljen s svojo dobo, je šel v zgodovino kakor Dante v pekel, da se pouči o mukah in nadlogah človeštva. Voditeljica mu je humaniteta, ideja, ka-

tero vidi razvijati se v teku človeških vekov. »Njena zarja v zgodovini — to so stopinje boga (»Sfinx«). To je geslo Hugovega duha. Začetek, rast in razvoj človeka opisuje deloma po naravnih naukih, deloma tudi po mitih; priznava sv. pismo (dobo očakov), pa tudi talmud, priznava starogrško bajeslovje, pa tudi srednjeveške legende in basni, priznava zgodovino in kroniko, kakor tudi staronarodno ustno izročilo. Vse ocenjuje, v čemerkoli se je kdaj in kje pojavilo človeško bitje. Izprva ga ljubi radi njegove moči in velikosti (Epické básně = Epske pesmi, Duch a svět, Mythy, Perspektivy, Staré zvěsti), potem radi njegove lepote in sijajnosti (helenski in renesančni motivi), naposled radi njegovega trpljenja in bede — iz golega sočuvstva. To zadnje se že nanaša na sedanjo dobo, v katero se je zopet vrnil, ko je prehodil vso epopejo. Našel je češko ljudstvo »Selské ballady« = Kmečke balade), domovino (»Hlasy v poušti« = Glasovi v puščavi), našel je slabotne in zatirane, otroke in delavce. Od pamtiveka vidi dvojno ljudstvo: tu z brezobzirnim in sebičnim, silovitim in razbojniškim razumom, ondi z otožnim, nežnim in požrtvovalnim, miroljubnim in blagorodnim čuvstvom. Razum je zatiralec, ali, ako je cilj človeštva napredek k boljšemu, potem mora čuvstvo doseči enako pravico z razumom. Vstati mora ubogi Lazar; imejmo samo ljubezen, sočutje in voljo k dobremu (»Sfinx«).

Tukaj je pesnik našel Krista. Ljudstvo se nikoli ne odreče sebičnemu delovanju, že radi tega ne, ker mu je sovražna Sfinx narava, katero mora z razumom premagovati. Toda tudi čuvstvena polovica človeštva ne sme izginiti. Nietzsche je zablodil, ker je »ubil sočutje« (»Žamberské zvony« = Žamberski zvonovi). Egoistno delo še človeku ne zadošča. To podpira despotizem, vodi človeka k telesnemu in duševnemu suženjstvu. Iz despotne in suženjske duše so izhajali stari bogovi groze kakor tudi bog stolpov, cerkva in obredov. Pravi bog je velik, svet bog veselih dejanj, bog navdušenih teženj, Bog Osvoboditelj . . . (»Dni a noci«). Narava nas vodi k temu Bogu, budeč v nas sočutje, ljubezen in duh svobode. Kristus je poslanec Boga Osvoboditelja. Zmagoval ni toliko s čudeži kakor z ljubeznijo (»Perspektivy«). Prišel je osvobodit podjarmljene in majhne, a svet ga je zapustil v teh težnjah in tako traja njegovo suženjstvo dalje.

Kaj početi? Preroditi se je treba! (»Brevíř moderního člověka«). Ta preporod pri pesniku ni vselej enako razložen; največ še govori, da se to more izvršiti po ljubezni in dobroti.

Vse na svetu je zmota — celo resnica, vera, odgovornost lastnih dejanj in očitanje vesti so zmota, samo oni dve ideji sta pravi (»Dědictví Tantalovo« = Tantalova dediščina). Toda, če sta ljubezen in dobrota pravi ideji, potem mora veljati Kristov zakon in svet mora preporoditi krščanstvo. Ali vendar nam tega pesnik ne odobrava popolnoma in vselej, kajti drugje »Nové zlomky epopeje« = (Novi drobci [fragmenti] epopeje) pravi, da se svet prerodi le po lepoti, a po krščanstvu le zamira. Med vsemi ljudskimi veki se mu zdi eden najimenitnejši, namreč: »Hellady sen sladký« (Sladki sen Helade). To je bil po njegovem umevanju vek moči, lepote in veselja, idealni vek, in nikdar ni mogoče, da bi bil takšen vek popolnoma in za vselej izginil. On je sicer izginil, a to samo radi tega, da se kdaj povrne še boljši in veselejši. Ta helenski vek je imel napako, radi katere je zaslužil, da izgine: imel je suženjstvo. Ali imel je ideal lepote, in ta se mora vrniti, kajti drugače si ga ljudstvo samo pokliče, da ne pogine. In v istini je sedaj tako hudo, da ne more biti hujše (»Poutí k Eldoradu« = Poti k Eldoradu, »Psyche«). Zato je že čas blizu, ko se zopet prebudi Pan in se povrne Afrodita. Nekatera znamenja že napovedujejo ta čas (»Skvrny na slunci« = Madeži na solncu, »Nová renaissance«), osobito pa veselje pesnikov, ki so zapuščeno lepoto varovali zvesto v svojem zatišju. »Jaz čuvam krasoto«, poje o sebi pesnik. Visoko povzdiguje pesnik nalogo poezije: biti pomočnica Boga Osvoboditelja na zemlji. Pan in Afrodita ga ne bosta ovirala; to so radosti zdrave človeške čutnosti, katere je zatiral samo napačno razumevani Bog srednjega veka (asketizem).

To je poskus, iz pesnikovih raztresenih izjav napraviti neko sestavo. To je humanistično-poetična religija. V njej je kult krasote, helenizma, telesnosti, kult naravne humanitete, ali vse se steka z izpopolnjujočo se težnjo k sočutju in ljubezni. Temeljno načelo je: »Izpopoljnjevati se je ukoreninjeno v človeškem hrepenenju.« (»Nové zlomky epopeje.«) To idejo je uzrl pesnik v epopeji človeštva. Kdor je ne vidi, je žrtev temnega demona analize, brezverstva in skepse. Tudi njega, Vrchlickega, ta demon često in često napada in zapeljuje v pesimizem, a vselej samo za nekaj časa. To je neizogibna usoda pesnikov; oni se morajo boriti z demonom, zakaj oni morajo poznati in občutiti vse, kar tare človeka. Ali zato nisoi pesniki, da utonejo v pesimizmu, temuč da ga premagajo in pokažejo sotrpečemu ljudstvu solnčni sijaj tudi v najbolj otožni dolin solz. Ta vzneseni poklic ima umetnost.

Povsem dosledno vidi pesnik takega prepričanja povsod v zgodovini, da vlada vzlic vsem grozam neki zakon pravičnosti, ki je neizogiben, da se človeško hrepenenje po popolnejšem izpolni. Skoro vse epske pesmi imajo nalogo, izpopolniti pesnikove »Zlomky epopeje«, da izpričajo navedeno resnico. Posebno važno nalogo imajo tukaj velike pesnikove kompozicije.

Pesnik je opazoval valove nastajanja in propadanja narodov, valove začetka in konca raznih ver. Z zanimanjem opazuje zlasti usode majhnih narodov, s silo zatiranih in uničevanih. Koga zadene poguba? vpraša. »Vselej samo tistega, kdor jo zaslužil« odgovarja Ahasver Bar-Kochbovi ženi. Kdor je zaslužil, da bo uničen, ne uide pogubi, naj se je še tako brani, in nikakršen napor tu ne pomaga znovič zgraditi to, kar je bilo obsojeno in že uničeno. Lahko se najdejo ljudje velike odporne volje, ki hočejo izprevrniti kolesa usode, toda poginejo sami pod kolesi. Stari Rim je padal; zapadel je prokletstvu materializma. Niti umetno vzdrževani kult starih bogov, niti mračna filozofija cesarja Justinijana ga nista mogla več vzdržati.

Samo omejena človeška pamet si more domišljati, da more kakršnakoli moč določevati duhu smer. Sleherni posamezni odpor je »samo vznemirjenje slabotnega vala proti tokom večjih valov in slab valček se razbije v objemu svojih bratov« (»Bar-Kochba« 1897). Upor, katerega je provzročil Akiba, ni mogel imeti uspeha. Židje so dali svetu enega Boga, in to je zasluga, radi katere niso imeli biti iztrebljeni, celo z mnogo stoletij trajajočo silo ne. Toda oni niso razumeli svoje naloge ter so iskali svoj narodni smoter v posvetni oblasti, v posvetni moči, katero so nameravali ohraniti z oboroženo močjo proti Rimu. Pad je bil neizogiben, tudi ko bi se ne bil dal Bar-Kochba zapeljati k hudodelstvu.

»Julian Apostata« (1885) in »Bar-Kochba« (1897) sta filozofski pesnitvi dramatične oblike in opisujeta velikanske poskuse za povzdigo izginjajoče preteklosti. Po prepričanju oseb so ti poskusi opravičeni in domoljubni, koristni in dobri; a v istini so le brezmiselna in nazadnjaška dejanja — tragedije človeških zmot.

Krščanstvo je premagalo Julijana, zato ker je spiritualnejša ideja vselej močnejša. Pomaterializirana vera ne da moči, istotako filozofija ne. Nasprotno pa tudi spiritualizem ne sme prevladovati, ker drugače uniči popolnoma pravice telesa. Kjer se je tako zgodilo, recimo, v asketizmu, ondi se je narava hitro maščevala. To kaže pesem »Hilarion« (1882), za katero vidimo neko pripravo v pesmi »Socha« (Kip). Po asketizmu je bilo porušeno ravnotežje v

tej meri, da je padel in na svet, od njega uničeni, se je vrnilo veselje in čutnost, ljubezen in krasota. Tako torej popravlja helensko poganstvo napako prenapetosti meniškega krščanstva. Kjerkoli pa puščavništvo ni zabredlo tako daleč, recimo, do uničevanja telesnega življenja, ondi je seveda prispelo k povzdigi človeške civilizacije. To so bili veliki možje, vzori duševnega ravnotežja, ki so, ko so predrli h krščanstvu, dospeli iz paganskih spon naravne odvisnosti k svobodi neumrljivega duha, peljali svoj narod k jedru nove vere, k sočutju in ljubezni. Sijajen vzgled za to je bil na Češkem sv. Prokop (»Legenda o sv. Prokopu« 1878). Obema junakoma, tako Hilarionu kakor Prokopu, podeljujeta složni nazor in vera izreden vzlet iz mogočnost.

Pesem »Twardowski« (1881) opisuje novodobni duh bolestnega modernega moža. Rojen z grehom, s kletvijo obložen, zapada v oblast demona, ki nanj preži že v zgodnji mladosti, da se ga polasti. To je skepsa, nevera, dvomljivost. Z denarjem zapelja devojko, a sočutje do nje prebudi v njem vest in pomilovanje. To ga vodi k dobremu. Razpor med zemljo (materijo) in nebom (duhom in vero) ga pusti nazadnje v praznoti dvomov med obema. Muke tega razpora so njegove vice. Bile bi pekel in obup, ako bi ga ne varovala kes radi zlorabljene ljubezni in zasluga za dobro dejanje in sočutje. Z dobrimi dejanji in sočutjem si zasluži moderni človek rešitev. Z umom ni mogel najti Boga, kajti Bog je razumu nepoznan, toda našel ga je s srcem. Očitanje svetohlimbe tukaj ni opravičeno. Twardowski je Poljak in torej je njegova pravoverna oblika katolištvo. Ruski človek enake vrste postaja Tolstoj. Novokrščanstvu kesajočih se francoskih pesnikov je duh te pesmi manj podoben. Pesnik sam v svojem razvoju ne hodi po taki poti. Po pesimizmu in panteizmu je na poti k neki stoiško-hedonistični življenski modrosti. Ideja ljubezni in sočutja postaja pri njem čimdalje bolj iskrena in globlje ukoreninjena.

Ideja ljubezni zavzema pri Vrchlickem vprav imenitno mesto. Pojem ljubezni je dokaj obsežen, zato je ta obseg često teman in nedoločen. Najjasneje nastopa spolna ljubezen, katero pesniku često očitajo, ker jo odkriva z odkritosrčnimi in smelimi izrazi in ker neprisiljeno opeva kras nagote.

Ta silni, v nikakem oziru niti izprijeni niti bolehavi erotizem, ki ga provzroča močno in zdravo telo, od antike vedno proslavljani nagon spomladanske narave se brez dostatnih dokazov ne vpošteva, dasi se prav dobro ve, da »je kakor genij narodov tako genij po-

sameznikov pred vsem telesen«. Erotizem ni erotomanija, kakor se včasi zamenja — po krivici. Duh Vrchlickega je torej v tej smeri močno renesančen, in po tem je treba presojevati njegov ideal žene, ki ni nikakršen mističen kult gotičnih Madon, ne kult moderne brezčutne levinje, tem manj kake emancipovane žene. Njegov ideal žene ima obliko boginje, ima ljubeznipolno in vdano srce, in naloga njegovega ženskega ideala je, dopolnjevati hrepenečo dušo moža soproga, čigar je veselje, družica in največje tešilo, a včasi tudi njegovo prokletstvo. Ženska duša je nedoumen, nedosežen, nezasleden prepad, pravcata Sfinga, angel in vrag obenem. V zadnjih svojih pesniških zbirkah je shranil Vrchlický veliko sentencij te smeri iz svoje grenke izkušnje. (Konec prihodnjič.)

Notturno.

III.

Noč oblačna brez zvezdá,
misel mračna v dnu srca . . .

Oj, da morem, ljubica,
k tebi v mirni stan v poset,
ko mrak ovija tihi svet
in vrag slepi in vene cvet.
Potni lasjé, motné oči,
telo drhtelo bi strasti . . .

Zaman, dan beli se zlatí,
presladko ljubica še spi,
in angel poleg nje stoji
in limbar bel nad njo drži.

IV.

Nagni, nagni k meni se,
sladko, ljubljeno deklè,
ah, da tvoje cvetne grudi
bi blazina mi bilè!

Črne tvoje so oči,
ogenj v njih mi plameni,
oj, ne pusti, dekle drago,
da srcé mi vpepeli.

Čaroben le nasmehljaj
ti krog usten zaigraj,
z vali svojih las dehtečih
pa ovij me in obdaj!

C. Golar.

Črtice.

Spisal Ivo Šorli

3. Mamica.

skal sem stanovanja nekje blizu univerze. V visoki hiši L...ske ulice sem pozvonil v tretjem nadstropju.

Odprla mi je dražestna plavolaska in me sprevedla v čedno sobico. Take še nisem imel! Celo hoditi bo mogoče po njej! Od vrat do mize celih pet korakov! Iz okna najlepši pogled na obširen, svež vrt. In pa plavolaska! Ostanemo!

Za svoje ljudi se nisem veliko brigal, niti za plavolasko ne. Samo dva dni sem bil malo, malo zaljubljen! Imela je sicer polno zapeljivih navad; kadar je govorila z menoj, je na primer vzela vselej svoj klobuček v roko in ga mencala kakor kak paglavček v zadregi. Toda človeku, kakor sem jaz, to še ni vse!

Imela je morda tridesetletnega brata, slikarja, krepkega človeka, še enega petindvajsetletnega, davčnega adjunkta, sedemindvajsetletno sestro pa staro, sivo mamico. »Okrajnega glavarja vdova« je stalo spodaj v veži na seznamku strank. Najbrže so živeli le ob neznatni pokojnini, — še dekle niso imeli.

Pospravljala mi je gospa sama. Plaho je prišla vsakokrat v mojo sobo in tiho, da je skoro še slišal nisem, je opravljala svoj posel.

Njen obraz je bil voščenobled, a tako mil, dobroten . . . Včasi srečam take stare, ljube obraze na cesti . . . »Mama, ali si prišla ti nazaj? Tako težko mi je živeti brez tebe! . . . Zakaj si pustila svojega otroka tako samega v mrzlem svetu? . . .« Pa gre mimo in misli na lastnega otroka . . . Nikoli me še ni videla . . . A jaz bi ji storil rad kaj dobrega radi svoje svete mamice, ki je ni več . . .

Prihajala je tiho v mojo sobico in tiho odhajala iz nje . . . Včasi, ako sem govoril z Elzo, me je boječe in proseče pogledala. Boji se za svoje dete! sem si mislil . . . Ne boj se me, mamica! . . .

Oni dan sem potreboval neke stvari in jo prosil k sebi v sobo. Sedela je vsa objokana v kuhinji.

Osupel sem jo pogledal.

Zajokala je in stopila trepetajoč k meni.

»O . . . gospod Šorli . . . ni ga, ni ga miru pred tem človekom . . . Vsak dan skoro prihaja . . .«

»Kdo? Kdo prihaja vsak dan?« sem se začudil. Ničesar nisem razumel.

Pogledala me je prestrašeno in se pomikala proti durim.

»Vi ne veste? . . . Seveda vi ne veste . . . Prosim, prosim, oprostite! . . .«

»Toda kaj je? Jaz res ne vem . . .«

»Ne, ne, zdaj ne . . . Otroci bi me videli . . . Otroci ne smejo vedeti ničesar! . . .« je jecljala in izginila.

Strmel sem začudeno zanjo . . . kakor da je šla prikazen mimo mene . . .

Ob treh sem odhajal mimo kuhinje v kavarno. Pogledal sem skozi steklena vrata in obstal . . . Ždela je na nizkem stoličku ob ognjišču in gledala brezizrazno pred se . . . solza za solzo črez bledo lice . . .

Zabolelo me je . . .

Odprl sem vrata in stopil k njej.

»Povejte mi za božjo voljo, kaj vam je? Ako le morem, vam pomagam!« sem jo prosil.

Najprej se me je ustrašila, da se ji je zganilo celo šibko telo, potem pa je prosila, naj sedem.

»Zdaj ni otrok doma, zdaj vam lahko povem . . . Avrelijo mi je pregnal . . .«

»Oprostite, milostiva, kdo pa je Avrelija? Kdo je ta on?«

Bila je videti vsa zmedena.

»Avrelija? . . . Avrelija je tudi moj otrok . . . Še mlajša je nego Elza . . . Pri nas je stanoval pred vami . . . Ne vem, kaj so imeli, a moji otroci so pošteni! . . . Vedno in vedno preti, da nekaj izda . . . O, da bi jaz reva vedela, kaj da je! . . . K Avreliji je hotel vselej, a jaz ga nisem pustila . . . Na kolenih sem ga prosila . . . K teti sem jo poslala na Dunaj, da ne izve zanjo . . . Otrok ne sme izvedeti ničesar! . . . A jaz ne morem živeti brez nje! . . .«

Zaplakala je . . .

Čakal sem, da se umiri.

»In zdaj pa Elzo! . . . Vsako pismo raztrgam . . . Nekaj ji preti, a jaz ne razumem . . . K njej ga pa ne pustim! Na kolenih sem ga prosila danes, naj se nas usmili, a ta človek nima srca . . .«

»Kdo pa je on?« sem vprašal, ko je nehala. Vse mi je bilo nejasno.

»Doktor, medicinec je . . . Italijan . . .«

»Kje stanuje?«

»V G...vi ulici, petnajst!«

»Kako pa, da tega ne poveste gospodoma sinoma! Dva taka korenjaka ga pač lahko ustrahujeta?«

Vstala je prestrašena.

»Ne, ne! Bog varuj! Otroci ne smejo ničesar vedeti! Naj bodo veseli! O, jaz potrpim vse sama za otroke!«

Otroci? Tridesetleten mož otrok? sem si mislil. Revica jih vidi še vedno v srajčkah pred seboj, s petimi leti . . .

»Dobro! Torej grem jaz sam k njemu! Radoveden sem, ali si bo upal postopati tudi z mano tako!«

Zgrabila je mojo roko in me gledala.

»Vi? Vi bi hoteli? . . . O, Bog vam povrni!« . . .

Odšel sem naravnost v G...vo ulico. Ničesar nisem videl še jasno, a upal sem, da izvem kaj več pri njem.

Večkrat sem postal . . . Kaj se neki vtikam v tuje zadeve? Ali nimam svojih skrbi dovolj? Seveda drugi naj si nakoplje vse mogoče sitnosti na glavo, ker njeni »otroci« ne smejo ničesar vedeti!

Toda spomnil sem se nje trpečega obraza, nje brezkončne skrbi za svoje otroke in šel sem dalje. Mikalo me je tudi, kaj bo neki iz tega . . .

»G. St., cand. med.« je stalo na njegovih vratih.

Povedal sem mu svoje ime.

Spominjal sem se ga iz kavarne. Ko se mi včasi ni ljubilo več čitati, sem opazoval igralce blizu sebe. Ta človek je tarokiral z jako surovim starim gospodom. Večkrat mu je vrgel kako psovko v obraz, ako mu ni igral po volji, toda gospod G. St. je vse potrpel. Samo prestrašeno ga je pogledal.

»Vi ste stanovali lani pri gospe S.?« sem ga vprašal.

»Da!« je odgovoril. Razumel seveda ni, kaj hočem pri njem.

»In vi prihajate še tja!«

Molčal je in me samo gledal.

»Te posete odslej opustite!« sem pristavil trdo. S strahopetnežem dosežeš edino tako svoj namen, sem si mislil.

»Kako pridete vi do tega, da...« je vprašal z negotovim glasom.

»Jaz stanujem zdaj tam! Gospa mi je povedala, kako in čemu prihajate. In jaz sem ji obljubil, da ne pridete več! Razumete? Dal sem ji svojo besedo! In to bom držal za vsako ceno! Zatrjujem vam, da se z mano ni dobro šaliti!«

»Oprostite, ali to je že več nego . . .« je jecljal, kakor da prihaja šele počasi k zavesti.

»To je že več nego nesramnost, hočete reči? Vaša nesramnost, da nadlegujete staro siroto, ki si ne zna pomagati v svoji slepi ljubezni do svojih otrok, je gotovo večja! Ali nimate matere? Sramujte se! Toda meni ni namen, da bi vam pridigal, zabičujem vam samo še enkrat: dal sem svojo sveto besedo tej materi, kakor da bi jo bil dal svoji pokojni materi, da ne boste več prihajali motit njenega miru! Klanjam se!«

Odšel sem naglo, da ne pokvarim uspeha svojih junaških besed . . .

Prešlo je pet mesecev. St.-a ni bilo več, pred mesecem je promoviral in odšel v svojo domovino.

Kornelija je zopet doma. Kaj sta imeli dekleti ž njim, ne vem, a me tudi malo briga.

Stara gospa pa hodi še vedno v mojo sobo pospravljat. Vsak pogled poln iskrene hvaležnosti . . . Kakor da se mi zahvaljuje moja mamica, ki je ni več . . .

Pesmi.

1.

Zvečer sva stala za ograjo
in slavček pel je v tihi mrak;
če dva se res imata rada,
kako je vsak poljub sladak:

če k ustom usta on pritisne,
telesce njeno strepetá,
kakor bi ljubček vsak poljubček
potegnil jej iz dna srca.

2.

Le spava naj, le sanja naj,
saj jaz bedim ko nje čuvaj,
saj ji udano, dokler spava,
sloni na prsih moja glava.

Poslušam, tih je dol in hrib.
»Tiktak!« samo srca utrip,
in tiho, tiše neprestano,
ko noč poslušala bi z mano.

»Tiktak!« le jambi tak zvené.
Da v jambih bije nje srce?
In misli v jambih privršijo,
da v jambih pesmico zložijo . . .

Kazimir Radič.

Ivan Vazov,

bolgarski pesnik.

Po dr. A. Teodorovu priredil prof. A. Bezenšek (Plovdiv).

ozdaj šteje mlada Bolgarija malo takih nadarjenih, delavnih in vrlih mož, kakor je Vazov, ki se je proslavil kot pesnik in pisatelj v razmerno kratki dobi ne samo v celi svoji domovini, ampak tudi po drugem slovanskem svetu — da celo pri tujih narodih. Mnogi njegovi proizvodi, posebno izvrstni roman Подъ игото (Pod jarmom), so prevedeni že davno na razne jezike, drugi se prevajajo zdaj, a nekateri še čakajo zaslužene časti. V novejšem času se posebno ruski književniki zanimajo mnogo za ta redki talent, ki se je porodil v deželi, osvobojeni z rusko krvjo, in ki je ob času osvobojenja bil šele v prvem razvitku.

Mislim, da ustrežem Slovencem, ako jih seznanim z glavnimi proizvodi bolgarskega pesnika-prvaka, ž njegovimi ideali, ž njegovo dušo. Pri tem se bom vobče ravnal po oceni bolgarskega književnika in kritika prof. dr. A. Teodorova (v »Periodičeskem spisanju«. Sofija 1901—2), ki je osnovno proučil dela svojega rojaka Vazova. A poznavajoč sam razmere, v katerih je Vazov živel in pesnil, mislim, da podam cenjenim čitateljem »Lj. Zvona« dejansko sliko slavnega bolgarskega pesnika. Imel sem tudi čast, še pred zedinjenjem Iztočne Rumelije s kneževino Bolgarijo (1885 l.) seznaniti se osebno z Ivanom Vazovom, ko je še v Plovdivu izdajal svojo »Nauko« in pozneje »Zoro«, za katero sem mu po njegovi želji spisal nekaj črtic o Slovencih in preložil na bolgarski jezik nekatero pesem Gregorčičevo ali Aškerčevo. Bratska vzajemnost torej zahteva, da se tudi mi Slovenci za njega in njegove proizvode zanimamo.

* * *

V delovanju Vazovem moremo razločevati tri različne dobe. Prva teče od početka njegovega pesnikovanja do osvobojenja (1870—1877); druga se začenja s tistim dnem, ko je zasijala zarja zlate svobode na Balkanu, pa traje do 1886. leta, ko se je izvršil državni prevrat (prognanstvo prvega kneza); tretja doba obsega ves čas od tega važnega dejstva do današnjega dne.

Kakor skoraj vsak pesnik začenja Vazov svoje pesnenje z ljubeznijo. On čita v prvi tej dobi razne domače in tuje pesnike in

pisatelje, naslika si svoj ideal o lepoti, želi si najti zvesto tovarišico za življenje, čuti bridkosti in slasti, povišuje iskrenost, proklinja nezvestobo. Kot začetnik je priobčeval svoje pesmi v raznih bolgarskih časopisih, ki so izhajali pred osvobojenjem v Carigradu, v Braili in Bukareštu. On sam priznava, da so vplivali nanj v tej dobi razni pesniki, a posebno stari Slavejkov[1]), katerega on imenuje svojega učitelja-pesnika. A priznati se mora, da je Vazov kmalu prekosil in daleko nadkrilil svojega učitelja. Tudi Ljuben Karavelov[2]) je vplival vsaj po formalni strani stihotvorstva na Vazova. A znatno veči vpliv glede notranje vsebine pesmi je imel na Vazova slavni pesnik in junak Botev. Pri ugledu, katerega sta imela tedaj pri bolgarskem narodu Karavelov in Botev, bi bilo čudno, ako bi se bil mogel Vazov odtegniti njiju vplivu. Oba sta »ostrila čuvstva za borbo sužnja in siromaka proti tiranu in bogatašu v svojih pesmih ter v njih tolmačila svoje vzglede o politični svobodi bolgarskega naroda«. Karavelov je učil, da iz robstva in sramote morejo povzdigniti narod sami siromaki, požrtvovalni otroci nesreče, ki si znajo varovati človeško čast z nožem in puško. To so v narodnih pesmih opevani hajduki in vstaši. Istih nazorov je bil tudi Botev. Zaradi tega so ju imenovali »revolucionarja-poeta«. Bolgarska mladina je obožavala oba. In Vazov kot novo se pojavivši član tega zaroda je sprejel od enega in drugega pesnika ne samo ideje in motive za svoje pesmi, nego tudi posamezne oblike svojih stihov.

Prva pesem, ki jo je dal Vazov tiskati (v »Periodičeskem spisanju« v Braili), se imenuje »Borba«. Ta je v dialogični obliki. Pesnik govori z goslimi v roki zbranemu ljudstvu, zakaj je Bog narod ustvaril, zakaj mora znati svojo zgodovino, poznati svojo domovino in dolžnosti do nje. A narod ne ume pesnikovih besed, išče le osebne koristi, — kruha. V tej pesmi so sledi Puškinovega izvornika »Čern«; vendar ni mladi bolgarski pesnik dobro posnel ruskega velikana, niti ni udaril kot začetnik v tem, kar je samostalnega povedal, prave pesniške strune.

Vse kaj drugega je pesem »Bor«, spevana 1870. l. Tukaj imamo pred seboj pesnika, katerega je pretresla iz dna duše veličastna prirodna katastrofa, močna poetična slika. V tej alegoriji se bor

[1]) Petko Slavejkov je učiteljeval in pesnikoval skoraj v celi drugi polovici prošlega veka. Umrl je pred 7 leti v Sofiji.

[2]) Ljuben Karavelov je izdal svoje prvence okoli l. 1860. in pesnil največ med 1869.—1875. l.

v gozdu tolmači kot stara slavna Bolgarija, premagana od turške burje.

Kot cedra visoka v libanski pustinji,
kot orel krilati, ki v zraku leti,
bor veje razširja na stari svetinji,[1]
nad belimi grobi on senco drži.

Tako stoji on že cela dva veka,
boreč se z burjami v sredini lesa;
ne zimski mrazovi, ne solčna pripeka
ne morejo njemu storiti kaj zla.

A v dobi, ko vse ga je občudovalo,
ceneč lepoto in visoko mu rast,
i njemu kot plodu sveta se je dalo
občutiti silne usode nadvlast.

A v nočni temoti nenadno se čuje
iz gorskih čeri piš burje in grom
in veter mogočen se z burjo norčuje,
pač nikdar še takšen tod bival ni lom.

In bor pade po dolgem boju s silnimi prirodnimi močmi. Leži prostrt na zemlji stoletni velikan, ki se še sinoči tako ponosno vzdigoval glavo proti nebu. A kakor premaganega hrabrega junaka spoštuje celo sovražnik, tako tudi zrušeni bor: burja preneha, grom utihne spoštljivo pred padlim junakom, a tihe solze (dež) kapljejo na zemljo. Slika je veličastna, alegorija krasna!

V istem letniku »Periodičeskega spisanja« l. 1871. je tiskanih še nekaj drugih Vazovih pesmi, v katerih se zrcali obči narodni značaj bolgarske poezije tiste dobe: ljubezen do domovine, do njene prirode in do naroda, katerega pesnik ljubi zavoljo velike potrpežljivosti in iskrenosti, kakor tudi zaradi domoljubja.

Prišel je praznik sv. Jurja l. 1876. V Srednji gori[2]) zažari ogenj vstaje. Vazov zakoplje v domači kleti pod kupom gline svoje pesmi — razen enega zvezka, katerega vzame s seboj v potni torbici — ter odpotuje naglo preko Carigrada v Romunijo (Vlaško). Na carigrajskem kolodvoru je gledal nekoliko dni po vrsti, kako natovarjajo vojake in zaboje s »patroni« na železnične vagone ter jih pošiljajo proti Odrinu in Plovdivu, da bi zadušili bolgarsko vstajo. Ta prizor

[1]) svetišče.

[2]) Tako se imenuje južnoiztočni sklon Balkana.

celo premeni dušo mirnega, zaljubljenega pesnika, in Vazov vzklikne z novim navdušenjem:

Polki vi ničvredni, gnili,
pojdite, saj veste kam!
Na balkanski vsej gomili
grob je zdaj otvorjen vam.
Tam vas čakajo ne robi,
milosti od vas sprejet,
a junaki vsi sposobni,
za domovino vmret.

Iz teh stihov veje drug duh. Zdaj je nastopila doba borbe, za katero sta pripravljala narod oba pesnika-vstaša, Botev in Karavelov, in katerima se zdaj pridružuje Vazov.

Iz Carigrada je potoval Vazov v Galac na Rumunsko. Med tem pa so Turki v njegovi domovini pustošili ter tudi pesnikovo rodno hišo upepelili. Razkopali so skrbno glino v kleti, kjer so mislili najti skrito bogastvo, izkopali so »plehnato« škatlico s proizvodi bolgarske muze ter jo odnesli v plen z drugimi vrednostnimi rečmi. Iz te dobe se je rešila samo zbirka »Majska kitka« (majski venec) in idila »Vidul«, ki sta bili spisani v onem zvezku, katerega je bil vzel pesnik s seboj na pot. V »Majski kitki« opeva Vazov svojo ljubezen, svojo srečo, a ne briga se za svet in za njegove bolečine. Zato je Botev ironiziral l. 1873 odnošaj Vazova k bolgarskemu robskemu življenju v sledečih stihih:

Zakaj nisem kakor Vazov!
Svojo »vero« bi opeval,
da bo volk postal kot ovca,
in kot ta bo pesnik blejal.[1])

V Rumuniji se je družil Vazov l. 1872. nekaj časa z Botevom, a ga je v kratkem zapustil, ker se ni mogel sprijazniti ž njegovimi komunistnimi »ideali«. Vazovu je bilo tedaj 22, a Botevu 25 let. Kmalu se Vazov vrne v svojo domovino. Potem sta hodila nekaj časa vsak po svoji poti. A l. 1875. se spomni Vazov spet idealov bivšega tovariša, ko uvidi, kako velik razloček vlada med njegovimi lastnimi ideali in realnostjo. Botev je videl in čutil že davno bolečine ugnetenega naroda in človeštva sploh, a Vazov je bil za nje precej neobčutljiv. Zdaj se rode novi občutki v njem; žal mu je, da že poprej ni imel sočuvstva:

---

[1]) V bolgarskem se veli: ovca »bleje« (onomatopoetično).

Pel sem navdušen! O slepec ubogi!
Hvalil sem cvetje, slavil življenje,
a nisem videl, v kaki nadlogi
bratje so moji, — kako trpljenje!

Zdaj pa se vzdignem proti sovragom!
Ta skriti plamen nebesne višine,
ki je do danes gorel pod pragom,
naj vendar končno ves na ven šine.

Dosti sem bival že duhom umoren,
dosti strahu in misli bezplodne,
jaz zanaprej bom dolžnosti pokoren,
pel bodem vedno pesmi svobodne.

Pesni »svobodne« — to je o svobodi bode peval zanaprej Vazov, kajti takih potrebujejo »nevedneži«, da uvidijo, da se živi ne samo ob kruhu, nego da je treba še drugih uredb, ki so koristne človeški družbi in posamezniku. V tej pesmi se predstavlja Vazov pred svojim narodom kot grešnik. Njegova izpoved pa je iskrena — takšna, ki more navdušiti pesnika ter se izliti v poezijo. In tako se obrne Vazov z novimi motivi svoje poezije na ono stran, kjer so bili proizvodi najodličnejših narodnih pesnikov in delovalcev one dobe, Karavelova in Boteva.

Naj omenim samo en primer, kjer sta si Botev in Vazov jako sorodna po mislih in kjer vidimo, kako vpliva prvi na drugega s svojim duhom. Botev je razburjen vsled silne jeze, ko vidi, kako se Bolgar tepta, ropa in uničuje, kako se siromak na zemlji guli in vara. Ta hiti v boj, v katerem občuti pravo slast; in ako žrtvuje za svoj narod, za človeško svobodo svoje življenje, ne da bi s tem pridobil kako osebno korist za kogarkoli, naj mati in bratje ne opustijo svetega dela, ampak naj ga nadaljujejo, da se maščujejo kakor treba za pesnika, ki je umrl za to idejo v rani mladosti. Kdor pade v boju za svobodo, ta je po pesnikovem prepričanju brezsmrten. Vse to se je potrdilo s smrtjo Boteva. — Vazov s svoje strani obžaluje trpljenje Bolgara, a borba ga navdušuje kot pesnika. Sužnju ne zna dati odrešilnega sveta; samo ve, če se začne borba proti tiranu, pa se slučajno tudi on nje udeleži, umre zadovoljen, da bo imel komu poslati s poslednjim vzdihljajem ljubovno slovo. Zaradi negotovega uspeha borbe se Botev že poprej poslovi od svoje ljubice, veli ji, naj ljubezen umolkne, a naj nastopi pogum ter da ga ona spremljaj kot tovariš-sobojevalec v boj za

svobodo. Botev torej ljubi, da se maščuje in da kaznuje; a Vazov ljubi, da bo mogel biti pogumen ter da more sočutiti.

Ako primerjamo Vazova s Karavelovim, nahajamo enakih motivov. Vazov je pesnik, ki se joče, kadar gleda nesrečo; on izpodbuja one, ki so že pripravljeni za vstajo, da se bore proti krivici. A da bi narod poučeval o svobodi ter ga navduševal k vstaji, tega daru nima. Pri Karavelovu vidim, kako sirota Bolgarija joče na Vitoši ter navdušuje svoje sinove, mlade junake, da ne stoje več pokorni, nego da razbijejo neznosni jarem. Pri Vazovu govori zelena Vitoša z obupanjem popotniku, da so njeni otroci že izgubili človeški ponos. Popotnik vpraša Vitošo:

Vitoša mila, gora zelena,
kaj si mi gora tako otožna?

Reci mi, gora, kaj te li žali?
Moje srcé bi tebe umelo.

Nad teboj vijo se temni oblaki,
a so zaspale tvoje vse burje.

Milo je meni, gora preslavna,
da te poslušam, kadar zahruješ.

Da te pogledam, ko si srdita, —
živost ti meni tedaj udahneš!

Vazovu-popotniku prija borba, pa želi, da jo vidi tudi na Vitoši. A gora se ne strese in ne vzdrami pospalih sužnjev okoli nje in jih ne navduši za boj za svobodo, nego se samo joče in obžaluje njih otrplost. Vitoša odgovarja popotniku:

Mili moj sinko, nikar ne vprašaj,
čemu nisem bujna, bujna srdita!

Rajša bi bila nizka gomila,
nego pa Vitoš,[1]) Vitoš visoka.

Kadar s pogledom na polje ravno
po vrsti vidim mrak in nesrečo:
Sirote otroci s povestjo slavno
blode okoli z beraško vrečo.
Boljše usode si ne želijo,
z nekim otrovom so opojeni,
niti vzdihujejo niti ihtijo,
da so v nesreči v robstvu rojeni!
Spomin očetov, ime narodno
njih srcu že davno ni ljubo:
Robje da bodo, jim je ugodno . . .

(»Popotnik in Vitoša«.)

[1]) Tej gori, ob katere podnožju leži Sofija, pravijo »Vitoš« in »Vitoša«.

Popotnik-pesnik je popolnoma zadovoljen s tem jokajočim odgovorom, pa zajoče tudi on na svojo liro ter gre dalje. Botev bi celo drugače porabil takšen motiv, Karavelov tudi drugače. Pri poslednjem že dete zaznava, da mu je potrebna svoboda, da se morejo koristno razviti druge lastnosti. Dete je že sito »vezanih rok«. Nekdaj je bil Bolgar gospodar, poveljeval je nad Grki. A to je minilo; ostalo je samo trpljenje in hudi časi. A kjer je voda tekla, spet bo tekla. Bolgar se prebudi iz težkega spanja. Postal bo s puško v roki balkanski junak. Vzemi, ti Bolgar oralo v roke pa posej — svobodo!

A oporoka, katero pri Vazovu umirajoči oče daje svojemu sinu, se glasi, da naj tudi on trpi, kakor je trpel oče; naj vzdihuje kakor on, a kot rob, kakor je oče, naj ne umre! (Sicer pa je težko razumeti, kako misli pesnik, da se sin samo vzdihujoč otrese robstva.) Sploh Vazov za trpeče robove, za njih nade nima drugih izpodbujajočih besed kakor te-le

O bratje! trpite! trpite!
V muki si živost dobite.
Bolgarija cela kot vi
pod težkim jarmom ihti,
zastonj roke prostira . . .
Do zadnjega vzdihljaja hira.

Trpite, bratje! A potem? Ali se res dobi v mukah živost, in čemu? Za novo trpljenje. Živost se dobi v vzvišenih idejah, za katere trpimo, v idejah o svobodi. To je tudi Vazov pozneje razumel.

Zgoraj prevedeni odlomki so iz zbirke »Preporec[1]) i gusla«. Ta obsega poezije od l. 1874. do konca julija l. 1876. Vse te pesmi so deloma elegične, deloma satirične. Vsi motivi so vzeti iz pojavov bolgarskega življenja one burne dobe pred osvobojenjem. Dandanes, ko so ona dejstva že minila, niso te pesmi več tako zanimive, in sama njih moč je bolj v predstavi dejstev, nego pa v pesniško umetni obliki. »Preporec i gusla« je z eno besedo poeti čen letopis dobe 1874—1876. Poslednjega leta meseca aprila je bila vstaja Bolgarov v Srednji gori z jako nesrečnim izidom.

Pesnik, ki je v začetku omenjene zbirke posvetil svoje gosli narodnim vzdihom in mukam, zdaj po vstaji, ki je bila zatrta na nečloveški način, pa zapoje svojo tužno pesem o žalosti in trpljenju Bolgarije; vendar ga oživlja trdna vera, da

skoraj teža jarma bo pala,
sveta pravica spet bode vstala!

[1]) zastava.

Od tedaj plete nov venec — »pesmi o svobodi«, katere pričajo o pesnikovi navdušenosti za ta ideal. Drugi venec pesmi je izšel l. 1877. v Bukareštu pod naslovom »Tuge Bolgarije«.

Prva širje osnovana bolgarska vstaja v Srednji gori je imela za Bolgare nesrečen izid. Po balkanskih dolinah se je še vlačil dim pogorelih koč, še niso bila segnila trupla pobitih vstašev, posekanih starcev in otrok; balkanski vihar je še tulil, pomešan z jokom in stokom ujetih žen in devic, ko se je začela pri sosednjih Srbih vojska proti »zmagonosnemu« turškemu tiranu. Ob bregovih Morave se srečujejo turške trume s srbskimi vojaškimi oddelki, ki so bili dopolnjeni z ruskimi prostovoljci, došlimi od Neve in Urala, od Kavkaza in Dona. Tam ni manjkalo tudi bolgarskih prostovoljcev. V boju pri Gredetinu se je prelivala kri zedinjenih bratov — Srbov, Bolgarov in Rusov za »krst častni i slobodu zlatnu«.

Vazov opisuje to veliko dejstvo v sledečih stihih:

Jutro. Svita se že gora,
lepo se smehlja iztok,
tiho tam šumlja vsa gora,
teče bister skoz potok.
Tam stoji vrh okrvavljen,
poln mrtvih je teles:
Včeraj bil je boj tu slaven,
boj poln čudežev zares. —
Srbi, Rusi in Bolgari,
vrag vaš obči ni potrt,
nam pa kakor bratje stari
ena slava, ena smrt.

Po nesrečnem izidu so se pa bratje začeli med seboj prepirati ter drug drugega dolžiti zaradi nesrečnega boja. Vazov brani Bolgare proti srbskim napadom kakor tudi proti žuganju »prosvetljenih evropskih žrecev Mohamedovi moči«. Tudi on si misli v tem »difficile est satyram non scribere« ter opisuje v svojih satirah grozni položaj kristjanov pod turškim jarmom in biča sramotno simpatijo madžarskih softov do podlega junaštva sultanove vojske. Iz satire »Na ungarskitě softi« sta najbolj jedernati sledeči kitici, ki se glasita v prozi takole: »Naprej, vi grdobe, po potu sramote! Vi se družite in bratite s temi ljutimi barbari, ki se zastonj borijo proti sveti pravdi in proti Kristusovemu križu!« »Naprej! Današnjemu ubogemu veku je sojeno videti vse, kar je gnjusnega, grozovitega in hudobnega: eden hudobnež stavi piramide iz kosti, a drugi polaga vence na njegovo čelo . . .«

Tukaj se vidi, da je jezik pesnikov vsled srditosti preutrujen, da bi mogel izbirati izraze in delati duhovite prispodobe kakor v drugih satirah, ampak seka naravnost, brezobzirno, in zaraditega se to bolje čita v nevezani besedi.

A tujcu, ki ima sočutje za Bolgarijo, za izmučeni narod in za brate, njemu je pesnik hvaležen. Angleškega dopisnika Mak-Gahana, ki je neustrašeno prišel gledat turške grozovitosti, izvršene v Bolgariji, ter jih opisal resnično, imenuje Vazov v svoji pesmi »Žalbi«[1]) »milostljivega tujca, poslanega nam od Boga«. Istotako poje hvalo Angličanki Laidy Strangford, ki je prišla ubogim Bolgarom podpore delit.

Omenjene in še druge pesmi so pravi biseri v zbirki »Tuge Bolgarije«. Ta zbirka je v resnici poetičen letopis ali dnevnik Vazova, v katerem našteva svoje duševne bolesti kot Bolgar, kot brat ubogih robov, ki so se vzdignili, da si izvojujejo svobodo, a so bili pri tem biti in klani brez milosti, a bili in klali jih niso samo Turki, ampak neposredno tudi teoretični častilci svobode in propovedniki človeških pravic. Junaki, ki so padli v borbi za te pravice, narod, ki je prelival kri v nadi, da mu zasije solnce svobode, — ne morejo ostati brez nagrade.

Bolečine, ki jih občuti pesnik, so resničen odmev bolečin celega naroda l. 1876. Iz pesnika, ki poje v početku prve dobe pesnikovanja le o ljubezni, postane proti koncu pesnik političnih borb bolgarskega naroda.

V pesmih »Preporec i Gusla« ter »Tugitě na Bъlgarija« je pokazal Vazov kot mojster-pesnik, kako blagoglasen je bolgarski jezik in kako se dado v njem izraziti tudi najglobokejši čuti. V tem obziru on prekaša Slavejkova, ki je speval v neprisiljenih narodnih izrazih, a istotako Boteva, ki je ljubil mogočno šumeč govor. Sploh se more reči, da dela bolgarščina na ušesa jugozapadnega Slovana v prvem trenotku nekako bobneče vtiske, a sčasoma, posebno ako se čuje kako mehkejše narečje, n. pr. južnobolgarsko iz ust samega ljudstva, se ta vtisk ublaži ter daje neko posebno melodioznost. V tem obziru se popolnoma strinjam z mnenjem našega pisatelja in pesnika Aškerca, ki se mi je o priliki sam o bolgarščini tako-le izrazil: »Čudno! Bolgarščina je nam deklinirajočim Slovanom spočetka nekako »španska«, ali kmalu se je privadiš. Tisti člen me sedaj nič ne moti, še blagoglasen se mi dozdeva. Glagol bolgarski ta pa je imeniten s svojim aoristom! Moram reči, da se mi je to med nami najmanj znano slovansko narečje posebno omililo, ker je res blagoglasno.«

(Dalje prihodnjič.)

[1]) Pritožbe.

Nikotina.

Češki spisal Svatopluk Čech.

rat Laktanc je bil jako pobožen mož. S posebno vestnostjo je izpolnjeval pravila svojega reda, da, še celo več je storil, nego so zahtevala. Za primer navajam samo to, da se je nele postil vsak petek z brati ob ribah in vinu, temuč je celo svoj debelkasti nos — dasi je bil strasten njuhalec — mrtvičil tisti dan s strogim postom. Ne bo se torej nihče čudil, da je zapriseženi sovrag človeštva uporabljal vse zvijače, da zavede tega skoro svetega moža od poti pravičnosti.

In kakor spreletuje včasi tudi najčistejšo dušo senca pregrehe, je dal brat Laktanc vznikniti v sebi grešni misli, ki je postregla peklenskemu napadalcu kot napeljevalno sredstvo. Začel je namreč nekoč zvečer v pusti svoji meniški sobici primerjati življenje, h kakršnemu ga je obsojala obljuba, z usodo mladega plemiča, ki si je bil tistega dne odpeljal izpred oltarja samostanske cerkve plemkinjo, nežno kakor cvetlica, ter je končal to primero z globokim vzdihljajem. Od tistega časa so se mu vsiljevali češče v misel ter se hulili ne le v mraku tihe celice, temuč tudi nad jutranjim brevirjem, pri nedolžnih radostih refektorija in med nočnimi skupnimi molitvami na koru iz njegovih prsi bolestni vzdihljaji.

Ko pa je nekoč potoval brat Laktanc ob krasnem poletnem dnevu prosjačit na svojem dolgouhatem sivcu po pustem kraju, je oslepila ona grešna misel s posebno živostjo njegov duševni vid. Vzel je namreč ravnokar iz odrgnjene kute tobačnico, odprl napol pokrovček ter skrivil prste k poštenemu ščepcu, v tem pa se je zmuznil njegov pobožno proti nebesom vzdignjeni pogled slučajno na slikovito, napol z zlato ograjo klasov zastrto skupino. S hrbtom k njemu obrnjena, sta ondi stala brhek kmetič in zala, z divjim makom ovenčana ženica, ljubkajoča se v tesnem objetju. Prsti so mu ostali v zraku skrivljeni, pokrovček tobačnice je bil napol odprt in oči brata Laktanca so počivale nevoščljivo na srečni dvojici. Posebno čuvstvo ga je zdramilo iz te negibčnosti. Zdelo se mu je namreč, kakor bi bila neka velika teža nagloma njegovo roko, držečo tobačnico, potlačila čisto na sedlo. Obrnil je oči predse, in kdo popiše njegovo strmenje, ko je zagledal okrogli pokrovček tobačnice docela odprt in v njej prekrasno žensko bitje, stoječe

na koncih drobčkenih šolničkov. Rjava bleščeča svila je objemala njeno nežno telesce z nagubanimi zagibi, skoz katere so radovedno gledale snežnobele čipke; okolo stasa je valovil siv šal iz tenke muselinaste snovi kakor valeča se proga dima; fina dlan je razpenjala veliko rjavo pahljačo, katere pestre, mične slike so izpreminjale vsak hip svojo obliko in barvo; nad njo se je sklanjal z dražestnim nasmevom droben obrazek, nekoliko rjavkast, toda zapeljivo krasen, z dvojico čudovitih plamtečih oči; skoz temnorjave kodre so bile prepletene vrvce velikih sivih biserov, ustvarjenih kakor iz pepela fine smodke. Odkod je zašla ta rjava rusalka v tobačnico? Brat Laktanc se je pozabil, strmeč nad čudovito prikaznijo, prekrižati.

In predno se je zdramil iz strmenja, je skočila rjava deklica iz tobačnice na oslov hrbet in, sedši tik brata Laktanca, je objela s toplo ročico njegov vrat ter izpregovorila, kakor bi zvončki zveneli: »Prijatelj moj! Jaz sem Nikotina, hči tobačnega kralja, h čigar najzvestejšim podanikom se prištevaš. Dolgo je že slišal moj kraljevski oče bolestne vzdihljaje, s katerimi si koprnel po radostih zakonskega stanu. Ker ni mogel dalje gledati tvojih muk, je mene poslal, eno iz tisočerih svojih hčera, da sem ti ljubeča družica življenja. Ugajaš mi, s prvim hipom sem se zaljubila v tebe. Torej poglej tudi ti mene ter reci, ali me hočeš sprejeti za svojo ženico?«

Brat Laktanc ji je gledal med tem govorom v lepe žareče oči in čim dalje je gledal tja, tem dalje se je od njega odmikal turobni angel varih. Pri pogledu na krasno bitje pred sabo je nagloma pozabil na dano obljubo, na svetost svojega stanu, na vero, na Boga. Tako ljubka deklica ni obletavala niti v najživejših sanjah njegove asketične celice. Nehote je zaprl tobačnico ter jo urno skril v odrgnjeni kuti, kakor bi se bal, da bi sladka njegova nevesta ne skočila vanjo nazaj. Potem je sklonil v omotici razkošja oči in glavo ter pritisnil lepo devo tako strastno k sebi, da je začutil skozi raševino utripanje njenega srčeca.

Ali nagloma, kakor bi se bil streznil, jo je pustil iz vročega objetja ter vzkliknil žalostno: »Kakšen norček sem! Kako morem bivati ob tvoji strani v tej-le kuti, z molkom iz klokočevine za pasom?«

Nikotina se je nasmehljala. »Ako ni druge ovire«, je dejala, »sva že svoja. Glej to pahljačo! To je čarodejska pahljača domišljije. Ž njo ti odpihljam zadnjo skrb!«

Ob teh besedah je zavihtela s pestro pahljačo; in glej! z brata Laktanca so izginile hipoma rjava kuta z rožnim vencem, tudi

okorne sandale, in namesto njih so se prijela njegovega telesa bogata, z zlatom prepletena oblačila, dolga sablja z zlatim držalom in visoki jezdarski škornji z zlatimi ostrogami. Na mesto kapuce je pokril njegovo glavo biret s plapolajočim, raznobarvnim perjem.

Zavihtela je s pahljačo v drugič. Na mah se je premenil osel pod njim v temnorjavega konja s pepelasto grivo.

Zavihtela je v tretjič. Kraj se je izpremenil hipoma in pred njima, kakor bi bilo vzraslo iz tal, se je prikazalo razsežno, prekrasno mesto, polno vitkega belega stebrovja, cvetnatih balkonov, visokih zobčastih stolpov in bohotnega zelenja, skozi katero so vabljivo gledale zlate pomaranče in citrone.

»Glej, najin grad!« je dejala Nikotina, kažoč na slikovit gradič, katerega belo stebrovje kakor vrsta bajnih lilij se je vzdigovalo iz gladine velikega, s košatim drevjem obrobljenega ribnjaka, po katerem so plavali mirno in ponosno snežnobeli labodi. Truma brhkih plemičev in pestro oblečenih služabnikov ju je sprejela pri vhodu. Med njimi je obudil neki ponižno pripognjen menih posebno pazljivost brata Laktanca. Ta menih — hišni izpovednik — je bil njemu samemu jako sličen. Debelkasti, zaripli nos — mežikave oči — nabuhla lica, do pasu segajoča osivela brada — zraven pa rjava kuta z rožnim vencem iz klokočevine za pasom ter izraz pobožne ponižnosti na obrazu: ravno tak je bil pred trenutkom brat Laktanc. Ta izpovednik je napravil na srečnega novoporočenca pri prvem pogledu neugoden dojem.

Po marmornatih stopnicah sta bila uvedena nova zakonca v prelestno dvorano, kjer ju je čakala izbrana miza. Med pojedino so obletavali njuna ušesa sladki, čarobni zvoki, kakor bi prihajali iz zlatih sten dvorane. Gospodje in gospe, sedeči okrog mize, so sijajno tekmovali z duhovitimi šalami, izbranimi dovtipi. Toda Laktanc ni imel zanje posluha; vso njegovo pazljivost so zavzemale miline krasne Nikotine. Stiskal ji je ročico, nagibal se je k njenemu ušesu z nežnim šepetanjem, na katero je ona odgovarjala s prijaznim, mnogoobetajočim nasmevom.

Po gostovanju sta stopila na balkon. Spodaj z vrta so se vzpenjale bohotne ovijalne rastline celo do njegovega omrežja, prepletale so se s širokim, raznolikim listovjem ter se priklanjale z velikimi, ognjevitimi cveti nad glavama srečnega para. Sedla sta ondi tesno drug tik drugega. Kakor srebrn srp je sijala luna nad tenkimi stolpiči in majajočimi se vršički pinij, sivi mrak je bil nasičen z omamljivo vonjavo. Nikotina se je doteknila s svojimi, kakor žamet

mehkimi prstki srebrnih strun manđoline ter je prebudila v njih roj blagomilih akordov. Premagan od sladkega hrepenenja, je skončal srečni Laktanc z vročim poljubom njeno pesem.

Za zamorko, nesočo pred njima zlato svetiljko, sta odšla v spalnico. Kaka je bila ta soba! Na tleh mehke barvaste preproge, pa stenah velikanska kristalnasta zrcala ter z nasladnim čarom prenasičene slike, sapa napojena z dišečim dimom, ki je izhlapeval iz zlatih trinožnikov! V vratih so se zableščali še zobje zamorke v šegavem nasmevu, nato se je raztegnil sanjav mrak po sobi in težke svilene preproge so se zgrnile pred prelepo posteljo . . .

Laktancu je preteklo nekaj dni kakor v raju. Najdrznejše sanje, s katerimi je kdaj peklenščak motil v samostanu njegova pobožna premišljevanja, so bile izpolnjene. Niti meglica doslej ni motila obnebja njegove grešne sreče.

Solnčni žarki, obarvani od jasnorumenih preprog v oknu, so opletali s posebno svetlobo melanholični obrazek in pol odgaljeno nedrije Nikotine, ki je doslej počivala v mehki postelji. Njen soprog je že stal pred njo oblečen, kakor suženj čakajoč povelja. Vzdignila se je malo, zehnila ter iztegnivši se je dejala z zapovedujočim glasom: »Podaj mi šolničke!« Gospod soprog je molče izpolnil ukaz. Bil je že namreč navajen enakih uslug. Nikotina, ko si je obuvala šolnič na mično nožico, je zapovedala dalje: »Zdaj mi prinesi Kuruka!« Kuruk je bil velika, pisana papiga, ki se je gugala v zlatem obročku, obešenem blizu okna. Laktanc je pohitel po papigo. Ko jo je hotel z obroča sneti, je zatrepetal Kuruk jezno s perutnicama ter piknil uslužnega soproga z velikim kljunom tako neusmiljeno v prst, da se je Laktanc, ker ga je zgrabil srd, nad njim znosil s precejšnjim sunkom. Toda slabo si je s tem ustregel!

Nikotina, zapazivši osramočenje svojega pisanega ljubčka, je zavpila rezko ter previjala roke nad glavo. »Surovež!« je vzkliknila gnevno, »kaj ti je storila nedolžna živalca?!«

»Glej, kako mi krvavi prst!« je odgovoril soprog.

»In radi take malenkosti trpinčiš slabotno tičico? Sram te bodi! Še toliko ljubezni nimaš do mene, da bi meni na ljubo pretrpel malo opraskanje! O, kako sem nesrečna! To je plačilo za to, da sem tebi, staremu menihu, žrtvovala svoje mlado življenje, da sem ti svojo lepoto, nedolžnost, srečo čarovne dežele — vse darovala! Ti nehvaležnež! Ti surovež!«

Ihteč in jokajoč je vteknila svoj obraz v blazine.

Laktanc je stal pred njo kakor ubog grešnik; zaman jo je tolažil z najslajšimi imeni, ki so mu ostala v spominu iz Salomonove »Visoke pesmi«; zaman jo je prosil stotisočkrat odpuščenja.

»Poberi se mi izpred oči, surovež!« je bil edini odgovor ihteče Nikotine. Šele, ko je padel pred njo na koleni ter sam sebe ozmerjal malovredneža, mu je pokazala ženka nekoliko razjasnjeno lice.

»Peljimo se kam na izprehod!« je predlagal za nekaj časa spokorjeni Laktanc. Zahrepenel je že namreč po svobodnih širokih njivah s pesmijo škrjančkov in zlatimi klasovi, skoz katere je romal kot beraški menih s takim veseljem na svojem sivcu.

»Nikamor se ne popeljeva!« se je odrezala Nikotina. »Ali si se me že naveličal? Glej! Ne zadostuje ti več moja tovarišija, možek! O, jaz uboga, prevarjena žena!«

»No, ostaniva tedaj doma, angelček!« je dejal soprog z jagnječjo pohlevnostjo. »Kjerkoli bivam s teboj, povsod sem blažen. Po tvoji želji ostanem doma.«

»Ne, peljiva se!« je viknila soproga.

»Prav, peljiva se torej! Kakor ti je ljubo! Morebiti bi se peljala malo na deželo, med klasovje in škrjančke?«

»Nič na deželo!« mu je presekala Nikotina besedo. »V mesto se popeljeva! Moram si ondi nakupiti nekaterih stvari za veselico, ki jo prirediva danes na najinem gradiču. Pojdi k najinemu blagajniku po tisoč cekinov!«

Laktanc se je nemalo ustrašil te vsotice, toda spomnivši se gradiča in neštevilnih služabnikov, je odšel brez ugovarjanja. Ko mu je našteval blagajnik zahtevani denar, je zmajal sumljivo z glavo ter podtaknil besedico: »Še eno leto tako, in bomo berači.«

»Kako? Kaj zmanjkuje dohodkov?«

»Še za polovico stroškov jih ni«, je dejal hladno blagajnik.

Laktanc je v svoji priprostosti smatral za pametno, da svoj pogovor z blagajnikom pove soprogi. Posledica tega je bila pomnožena izdaja solz in očitanj z ene, prošenj in rotenja z druge strani, slednjič pa takojšnji odpust blagajnika.

Zvečer so imeli na gradiču veselico. Vse sobane so bile izpremenjene v pravljiške gaje, po katerih je Nikotina plavala kakor kraljica vil; za vlečko je imela roj gizdavih, naščeperjenih plemičev, katere je obdarovala semtertja z milostnimi nasmehljaji in pogledi. Gospod soprog se je vlekel kakor senca v oddaljenosti ter slišal semtertja opombe: »Kako zala gospa, kako oduren gospod! Škoda je je za takega grdavsa! . . .« in enako. Končno je obtičal med

neko precej debelo in drugo zelo suho matrono, katerima je pa moral do belega jutra dvoriti, potem pa miriti ljubosumno soprogo.

Temu dnevu so bili naslednji jako podobni. Jutranji prizori s šolničkom in papigo so postajali samo živahnejši s pomočjo omedlevice, groženj z zakonsko ločitvijo, soprogine muhe so postajale vsakovrstnejše in stroški za njene potrebščine večji, večerne veselice pa so se vrstile z izprevodi po vodi v raznolikih ovenčanih ladjicah, z izleti in lovi, pri katerih veselicah je prišel Laktanc po čudnem naključju vselej med debelo in suho matrono, in okoli gospe je poletaval ter se sukal vedno številnejši roj gospodičev kakor čmrljev okoli cvetice, katerim je ona razdeljevala vedno radodarneje milostne nasmehe in poglede.

Naš Laktanc je postajal dan za dnevom vedno bolj zamišljen ter se je v duhu češče spominjal nekdanjih samostanskih časov. Nekega dne se je v njem obudila želja po slani čebuli, ki je bila v samostanu njegova priljubljena slaščica, tako močno, da je ni mogel premagati. Toda Nikotina ga je zasačila na samem dejanju ter mu prepovedala za vse čase pod krutimi kaznimi to pikantno slaščico. Nekega dne se je izmuznil z letovišča v neko izmed tistih krčem, v katerih je v času svojih prosjaških obhodov tako rad za čudodelne podobice jedel in pil, toda domači prizor, ki je sledil po tem kratkočasju, mu je pregnal iz glave skomine za posete takih krčem. Kakor draga relikvija izza meniških časov mu je ostala edino koščena okrogla tobačnica, ki je pri čarodejnem izpremenjenju s pahljačo obtičala v žepu njegovih z zlatom prepletenih hlač. Skrivni ščepci iz nje so bili kapljice balzama na rane, katere je vsekavala Nikotina tako pogosto nežni njegovi duši.

Ko pa ga je nekoč, božajoč in poljubljajoč svojo papigo, zopet pošteno okarala, se je ohrabril Laktanc k opombi, da ljubi bolj svojega Kuruka nego moža.

»Menda vendar nisi na papigo ljubosumen!« je odgovorila soproga pikro.

Laktanc si je ob tem spomnil godca, čigar flavta je pred kratkim cele 4 ure ostala s svojim gospodom in Nikotino v pokriti izletni ladjici, spomnil se je brhkega fantiča, kateremu je stisnila sinoči Nikotina v roko neko pisemce, spomnil se je hišnega izpovednika, kateremu se je vsak drugi dan izpovedovala pri zaprtih vratih, spomnil se je tudi drugih mož, na katere je smel biti ljubosumen. Največji srd je gojil do omenjenega izpovednika, ki mu je bil tako podoben. Spoznal je namreč razen drugega iz menihovih

pogovorov, da mu je v izpovednici razodela celo prejšnji stan svojega moža, dasi se je zarotila in za trdno obljubila, da bo o tem molčala. Uvaživši vse te okoliščine, jo je vprašal s pikrim nasmehom: »Ali si pa tudi razodela svojemu izpovedniku, kako si postala moja žena?«

Nikotina se je odrezala: »In zakaj bi mu tega ne razodela? Saj mi je že za to žal, da sem se takrat priklenila na tebe, katerega sem vsega, kar si zdaj, storila z mahljajem pahljače.«

»O da bi ti — —« Laktanc ni dokončal svoje želje. Druga misel mu je blisnila nagloma v možganih. »Glej«, je dejal s hlinjeno vnemarnostjo, »ne zameri, če ti izrečem svoj dvom, da si takrat v istini skočila iz moje tobačnice«.

»In zakaj dvomiš o tem?« je vprašala osorno Nikotina.

»Ker bi tukaj nikdar ne imela dovolj prostora.« Pri teh besedah je pokazal mož na okroglo tobačnico, katero je bil potegnil iz žepa in, odvzemši njen pokrovček, postavil na mizo.

»Ha, ha, neumnež!« se je zasmejala zaničljivo ženica. »Pokažem ti, koliko mi nadčutna bitja potrebujemo prostora«. Skočila je s koncem drobnega šolnička v tobačnico ter se je začela v njo krčiti, se pogrezati, da je slednjič samo rjavi val njenih las s pepelnastimi biseri gledal še na površje. Toda kakor blisk se je zaklopil nad njo pokrovec in Laktančeva roka je prekrižala vse s svetim križem.

In glej! Hipoma je izginila miza, preproge, cela bleščeča dvorana in pred ostrmelim bratom so se pokazala dolga oslovska ušesa. Sedel je na svojem sivcu v sredini znanega kraja, v eni roki je držal napol odprto tobačnico, prste druge je imel skrivljene k poštenemu ščepcu. Škrjančki so prepevali nad njim, mušice so mrgolele nad valovjem zlatih klasov in za temi se je objemal brhek kmetič z zalo, z divjim makom ovenčano ženico. Brat Laktanc je obrnil urno oči od mične skupine, oddahnil si je globoko, kakor bi mu bil padel težek kamen s prsi, povzdignil je oči z izrazom vroče zahvale proti nebesom in iz njegovih ust so se izvile besede: »Zlati celibat!« Nato je vzel iz tabatiere ščepec tobaka; toda od tistega časa baje ni odprl nikdar svoje tobačnice, ne da bi je bil poprej oborožil z znamenjem križa zoper vse peklenske napade.

Prevedel—*dil.*

Poslednjega dejanja poslednji prizor.

Kako sem ga ljubila, o ti moj Bog!
Več bil mi je nego ves zemeljski krog.

Bil solnce je moje. Le v njega vse dni
upirala željne sem svoje očí.

Malik je bil moj. Na njegov sem oltar
polagala sebe kot žgalni svoj dar.

In vse žrtvovala mu, svojo vso last,
telo sem in dušo in žensko sem čast!

A on — neusmiljen me pahnil je v kraj . . .
Zavržena sem, zapuščena sedaj . . .

Kam grem? Ah, kam vabiš ti pozna me noč?
Objela me tvoja demonska je moč.

Kaj gledate me, radovedni ljudjé,
po ulici svetli tod mimogredé?

Pogasite luči! Ovij me črn mrak!
Pred pragom njegovim tu stoj mi korak!

Pod oknom njegovim... Nemara zdaj baš
pri sebi že ljubico drugo imaš . . .

In lažeš ljubezen ji sladko v uhó . . .
Nedavno si meni jo lagal takó . . .

Naj prévеč te moj ne prestraši zdaj strel! . . .
In srce ji svinec je smrtni zadel.

Mehmed.

Kâlidâsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

o so se v Evropi prvikrat razglašali prevodi indskih pesnikov, se je navadno precenjevala njihova starost; vkljub temu je indska dramatika poleg grške in rimske vendar najstarejša in zaslužuje z občečloveškega stališča, da se pobliže seznanimo ž njo.

Indsko bajeslovje izvaja začetke dramatike od boga Brahmâ. Na prošnjo ostalih bogov je Brahmâ k štirim »Vedom«[1]) pridružil še »Natjavedo« = gledisko znanost in ga razodel svetemu ršiju (svečeniku) Bhâratu, ki je v nebesih vodil plese in pantomine, a v rimovani dramaturgiji »Nâtja s'âstra« je Brahmâ zemeljskim pesnikom razodel svojo umetnost. V rokopisih se še nahaja staro delo, ki ima to ime in obsega v 38 oddelkih gledisko teorijo in prakso: arhitekturo, nabožne obrede, govorništvo, mimiko, deklamacijo, metriko, splošno poetiko, poseben nauk o posameznih dramatskih pododdelkih, dekoracijo, muziko itd. itd. Tej dramaturgiji je za časa Kâlidâse pesnik Mâtrigupta napisal komentar, ki se pa ni ohranil, pač pa so jo objašnjevali v 9. stoletju Bhatta Nâjaka in Śankuka in v 10. pa Abhinavagupta. Bolj nego ti komentari so se vpoštevali »Daśarûpaka« ali »Daśarûpa« (= deset vrst; daśa = deset, rûpa = vrsta); ta traktat obdeluje v 4 oddelkih: 1. dramatsko tvarino, 2. delujoče osebe, jezik, značaj dejanja, 3. prolog in razne vrste drame in 4. nauk o ukusnih vtiskih in o ganutju srca (rasa in bâva). »Daśa rûpaka« pa je podlaga širšemu spisu »Sâhitja darpana« (skupno zrcalo) iz 1451. l., iz katerega poznejši razlagalci in ocenjevalci zajemajo svoja pravila.

[1]) Rgveda, Sâmaveda, Jadžurveda, Atharvaveda. Beseda »Veda« = znanost je moškega spola. O Vedih sploh glej moj sestavek v Letopisu Slov. Matice 1896. — Slovstvo o indski dramatiki. H. H. Wilson, Solect Specimens of the Theatre of the Hindus. 2 vol. 3rd ed. London 1871. — Silorin Lévi, Le théatre Indien. Paris 1890. — Chr. Lassen, Indische Alterthumskunde II. 502 seqq. — A. Weber, Akademische Vorlesungen (2. izd.) p. 215 seqq. — Ernst Windisch, Der griechische Einfluss im indischen Drama. (Verhandlungen des V. Orientalistencongresses, Berlin 1882 II. 3—103; J. L. Klein, Geschichte des Drama I, 1—173. Leipzig 1874. — A. Baumgartner. S. J. Geschichte der Weltliteratur II 133—201. — Zubatý, Listy filologické. 1888.

Že poprej omenjena bajka o početkih indske drame kaže, da je v Indih drama nastala istotako kakor v Grkih iz plesa in pesmi na čast bogov ob prazničnih prilikah. Zabave bogov so bile trojne: »nrtta» = ples, »nrtja«, ples s pantomimo, in »nâtja«, ples z deklamacijo, in to je prva kal gledišćnih iger, kajti indske epske pesmi pravijo, da plesa, pantomim in deklamacij ni nedostajalo pri nobenih veselicah v nebesih in na zemlji.

Že v »vedih« nahajamo pogostoma dvogovore, n. pr. Indra in Agastja se pogovarjata z Maruti (Rgv. I. 165), Vasištha s svojimi sinovi (VII 33). Indom ugaja v povesti dramatska živahnost; prvotni razgovori so se jim razpletli v jako obširne govore in dvogovore. Na tak način se pripoveduje tudi v Mahabhâratu in Ramûjanu; večjidel teh pesmi obstoji iz nagovorov, posvetovanj, dvogovorov in dramatskih prizorov. Govoreče osebe se na kratko uvajajo: »Rekel je Ardžuna«, »Rekel je Indhišthira«. Iz tega se razvidi, da so rapsodi prednašali ti dve epski pesmi in da so se v presledkih oglašali tudi godci in pevci; taka prednašanja so se vršila v svetiščih in na knežjih dvorih, v zasebnih hišah ter na javnih prostorih v vaseh. Če se vrši to v zasebnih hišah, daje hišni gospodar rapsodom potrebno hrano. Tako se vrše te igre zdaj v Indiji.

Začetek dramatike je v tesni zvezi s češčenjem boga Višnu. Ta bog se ja vtelesil v deseterih oblikah, kot palček, riba, prasec, želva, lev, Râma s kijem, Kršna itd. Po tej bajki se je bog Višnu porodil kraljevemu pastirju Nanda in je bil imenovan tudi Govinda = posestnik krav ter se je včasi lahkomiselno zabaval s kravaricami, pa je svoje črede tudi junaški branil divjih zveri in roparjev. Glasovita je njegova ljubezen do deklice Râdhe in njegov boj proti kralju Kamsi v Mathuri. Na Bengalskem so se take igre ohranile še do današnjega dne. Zraven Kršne nastopajo njegovi starši, njegova skljućena žena Kubdžâ, njegova ljubimka Râdhâ in njene prijateljice; Nârada, veliki prorok iz stare indske dobe, je postal smešna oseba.

Priljubljeno je bilo in je še Višnuvovo vtelešenje kot junaški kralj Râma, čigar dejanja se opisujejo v epski pesmi Râmâjana. Pravljica o Kršni se je dostikrat primerjala dogodkom o Jezu-Kristu, vendar se zlaga bolj po zunanjostih nego po bistvu, ki ga pridružuje tajnostim mladega Dioniza ali Baha, kajti vprav nasladnost, po kateri se odlikuje Kršnov kult, ga ponižuje pod tragično visočino grških pesnikov in je tudi vzrok propadanju indske drame.

Snovi za drame ni nedostajalo v junaških povestih obširnega Mahâbharata; tam so zastopane vse človeške strasti, od nežne lju-

bezni do besnega sovraštva. Nahajajo se v epskih pesmih dalekosežne spletke; bajeslovje pa, ki nekaj zanika posvetno življenje, nekaj ga pa zavaja v mehkužno nasladnost, zabranjuje razvoj moških značajev. Bistri um Indov je sicer zapazil spor med neodločno voljo posameznikov in večnimi zakoni (mogočno usodo), nagnjenje človeške narave na slabo stran, potrebnost kazni in podpore, nauk o preseljevanju duš pa in moreči stan kast je uničil naravni razvitek dramatskih sporov.

Brahmani — duhovniki — niso potrebovali gledišćnih iger, ki so zabavale samo knežje dvore in vojske — kšatrije. Mehkužno živeči knezi niso hrepeneli po prizorih, ki bi pretresavali in čistili dušo, nego po veselicah, ki so se laskale njihovemu veličastvu in samoljubju. Kraljevska veličina, ženska lepota, galanterija in ljubezenske spletke so glavne snovi tem dramam.

Indi so razločevali 28 vrst gledišćnih iger. Prvih deset se imenuje »rûpaka« (rûpa = vrsta, oblika); prva izmed teh je »nâtaka« = junaška igra; glavna oseba je kak bog ali polubog ali kralj; imeti pa sme taka igra pet do deset dejanj. Drakarana je navadno meščanska igra, v kateri nastopajo ministri, svečeniki ali bogati trgovci pa ženske nizkega stanu; »bhâna« je samogovor v enem dejanju, »vjâjoga« je vojaška gledišćna igra brez ženskih ulog in smešnih prizorov; »samavakâra» je bajeslovna gledišćna igra v treh dejanjih; prvo mora trajati devet, drugo tri in pol in tretje poldrugo uro; »dima« je bajeslovna grozna igra v štirih dejanjih z bitkami in zasedanjem, z začaranjem, s čudeži in groznimi čini; »ihamrga« ljubezenska igra s spletkami; junak mora biti slaven mož, junakinja boginja, katero odvede junak po zvijači ali sili; »anka« je patetična igra v enem dejanju kot konec kaki večji igri; »vîthî« je samogovor o ljubezenski igri, ki se humoristično izvrši; »prahasana« je veseloigra v enem dejanju; nastopajo menihi, svečeniki, kralji ali lopovi kot glavne osebe, druge pa so dvorniki, rokodelci, berači, postopači in zloglasne ženske.

Ostalih osemnajst vrst se imenuje »Uparûpakas,« pa jih ne omenjamo dalje in pobliže.

Igralo se je jako preprosto na dvoriščih, na verandah ali v dvoranah. Igra se je začenjala z blagoslovom — nandî —, ki ga je izrekel vodja igralcev. Igralci pa sploh niso bili na dobrem glasu; pri njih se je gledalo samo na lepo zunanjost; marsikateri so se pa vendar prikupili kraljem in velikašem, da so ti bratski občevali ž njimi.

Posebnost indskega gledišča je to, da igralci govore v raznih narečjih. Kralji, junaki, svečeniki in druge odlične osebe govore staro indščino ali sanskrt; ženske, otroci, dekle in sluge narečje saurasenî; pesmi žensk so zložene v maharaštrî; lopovi govore avanti in demoni pajsačî. Vsa ta narečja so med seboj tako sorodna kakor romanski ali slovanski jeziki; ravnatelj glediščni je moral razumeti vse in Indi priznavajo sami, da njegova naloga ni bila lahka.

Drama je pri vseh narodih slika realnega življenja; zarad tega imajo v najnovejšem času toliko privlačno silo tiste gledišćne igre, ki svojo snov zajemljejo iz vsakdanjega življenja. V Indih je nauk jako razširjen, da se je treba odpovedati svetu; pa vendar sta mnogoženstvo in nenravnost v obširnem obsegu obvladali vse javno življenje; torej se ne bodemo čudili, da se je to svojstvo, prirojeno vsaki paganski kulturi, pokazalo tudi v dramatiki, dasi manj nego v liriki. Pri blagohotni naravi Indov in pri njihovem idealnem stremljenju po višjih, plemenitejših nazorih se nahaja v indski dramatiki toliko lepih pojavov, da se smemo iz splošno človeških obzirov zanimati zanje.

Indi se pri svojem znanem nagnjenju do transcendentalnosti malo brigajo za zgodovino; zato pa se tudi ne morejo pobliže označiti zgodovinski razvitek dramatike in življenske razmere njih dramatskih pesnikov. Indi sami jih naštevajo 180; najbolj se odlikujejo Śudraka, Kâlidâsa, Śriharša, Bana, Dhavaka Bhavabhût in nekateri drugi. Važno pa je to, da eni izmed njihovih najzanimljivejših in najstarejših iger je zajeta snov iz realnega indskega življenja.

Pred 16 leti sem bil poročal v »Edinosti« (1885, št. 2. in 3.) o tej igri, ki se zove Mrččhakikâ = »Ilovnat voziček;« zdaj jo raje po junakinji igre imenujejo Vasantasenâ. Zarad pičlo odmerjenega prostora v »Ljubljanskem Zvonu« ne bodemo preiskavali vzrokov, zakaj se ta igra šteje med najstarejše indske igre, nego navedemo samo vsebino te realistične igre; poznejše so bile namenjene samo v zabavo v višjih krogih in niso tako dobro posnete po indskem pristnem življenju sploh, kjer nastopajo osebe vseh stanov.

(I. dej.) Ker so v Indih zakonske žene odmaknjene javnemu življenju, morejo v gledišćnih igrah nastopiti samo take osebe, kakor je v Grkih bila Aspasia, ki je po svoji krasoti, duhovitosti, omiki in po plemenitejših nazorih, nego so doma v takih sferah človeške družbe, začarala celo najodličnejše može svojega časa. Vasantasenâ je bila bajadera — kakor je Goethe imenoval take osebe —, deklica

čarobne lepote, razsežne omike, bogata, ki je — žal — stala in živela pod vplivom svoje kaste, pa se je trudila na vse moči, iznebiti se tega položaja in se je strastno zaljubila v Čârudatto, ki je ubožal zarad pretirane darežljivosti. Bil je Čârudatta mož plemenitega mišljenja in je možato prenašal — uboštvo.

V II. dejanju pribeži k Vasantaseni neki človek, ki je v igri mnogo izgubil, in je bil prijazno sprejet, ker je nekdaj služil pri Vasantaseni. Istodobno je ušel Vasantasenin oroslan, njen sluga ga je ukrotil in neki tujec mu je za to dal lep plašč, ki pa je bil Čârudattov. V III. dejanju se predstavlja, kako je brahmanec Šarvilaka ulomil v Vasantasenino hišo, ker bi si rad prisvojil toliko imetja, da bi mogel poročiti njeno služabnico Madaniko; odnesel je v resnici tudi nakit, ki ga je Vasantasena dala shraniti Čârudatti. Da bi ta ne prišel na glas, da je on sam se polastil nakita, ponudi Čârudattova žena svojemu možu svoj niz biserov, da bi odškodoval Vasantaseno. IV. dejanje nam predstavlja, kako zdaj brahmanec snubi Madaniko; Vasantasenâ je slučajno poslušala to, spoznala svoj nakit, ga vzela in dala svobodo svoji služabnici. Tudi političen dogodek se vplete zdaj v igro, ker nastopi usurpator Arjaka, ki hoče pregnati vladarja. Ujeli so ga in rešiti ga hočeta brahmanec in neki igralec. V V. dejanju obišče Vasantasenâ ljubimca; v VI. dejanju vidimo Čârudattovega sinčka Rohasena, ki se igra z ilovnatim vozičkom, med tem ko ima sin sosedov zlat voziček. To zaboli dobro Vasantaseno in ona da svoj nakit, da Rohasenu kupijo zlat voziček. Vasantasenâ bi se morala peljati v gozd Pušpakaranda, da bi se sešla tam z ljubimcem, sede pa v naglici v voz kraljevega svaka, ki jo nadleguje, v Vasantasenin voz pa sede tudi vsled zmote iz ječe ubegli usurpator Arjaka. (VII. dej.) Ta se pripelje v gozd, Čârudatta ga spozna, ga reši spon ter mu da svoj voz, da usurpator pobegne. (VIII. dej.) Vasantasenâ se pripelje nevede k Samsthânaku, ki jo zopet nadleguje, a zastonj. V hudi jezi jo začne drgniti in ker misli, da je mrtva, jo pokrije z listjem in hoče Čârudatto tožiti radi umora. Neki buddhističen berač je hotel svoje mokro oblačilo posušiti na kupu listja, izpod katerega je omedlela Vasantasenâ začela stokati in iztegati roke. (IX.) Sodna dvorana; Čârudatto obsodijo. (X.) Čârudatto odvedejo na morišče, zdaj prihitita Vasantasenâ in buddhističen menih in vse se reši ugodno: usurpator je postal vladar in je na prošnjo blagega Čârudatte pomilostil nevrednega Samsthânako, Vasantasenâ je postala zakonita soproga Čârudattova in člen kraljevske rodbine. Čârudatta vzklikne zadnji:

V svetovni pestri igri tu usoda
medsobni gleda večni boj na zemlji
in igra se z življenjem kakor z vedrom,
ki vodo nam zajema iz studenca.
K obilici, glej, tega vzdigne kvišku
in drugega tam pahne v revo doli.

Igra Vasantasenâ se ne da primerjati niti grškim tragedijam, niti poznejši atiški komediji, ker je preresnobna in polna globokih čutov; dejanje in zapletek, oboje je čisto indsko; torej ne pritrjamo mnenju, da bi grške gledišćne igre mnogo bile vplivale na razvitost indske dramatike. Upravičeno pravi Baumgartner, Geschichte der Weltliteratur I. 158. »Die glückliche Mischung von idealem Gehalt und leichter packender Realistik, von ergreifenden, tragischen Motiven und sprudelndem Humor, von einheitlicher Führung und fesselndem Gestaltenreichthum, sodann der leichtfließende, natürliche Dialog, der spielende Witz und die reiche poetische Sprache haben alle Kritiker ausnahmslos dahin geführt, dieses Stück mit den Schauspielen Shakespeare's zu vergleichen.« Marsikaj je sličnega med angleškimi in španskimi romantičnimi in indskimi igrami, pa vendar je velikanska razlika med paganskimi indskimi in krščanskimi igrami. — »Vasantasenâ« se pripisuje kralju Śudraki; bržkone jo je pisal kak pesnik, ki je živel na dvoru tega kralja, ter je iz hvaležnosti dovolil, da se razglasi pod imenom kraljevim; vsekakor pa je igra starejša od Sakuntale.

Kâlidâso[1]) so Indi šteli med »devet biserov« na dvoru kralja Vikramaditje v Udždzajinî; vsled tega so indologi pesnika postavljali v prvo stoletje pred Kristom; nemški indolog Lassen ga je uvrstil v drugo stoletje po Kristu; holandski indolog Heinrich Kern trdi, da je astronom Varâhamihiru, tudi eden izmed »devetih biserov«, po zanesljivih astronomskih računih živel v prvi polovici šestega stoletja po Kristu. Tudi druga dejstva pritrjujejo temu: zatorej zdaj Kâlidâso stavljajo v šesto stoletje; spodaj omenjena učenjaka Zielhorn in Bühler sta za dobo 400—600 po Kristu.

Ker so se Indi sploh malo brigali za zgodovino, se tudi o njih slavnih možeh ve malokaj zanesljivega; gotovo je samo to, da

[1]) Huth, Über die Zeit des Kâlidâsa. Berlin 1890. — M. Müller, Indien in seiner weltgeschichtlichen Bedeutung. Leipzig 84. p. 245. — L. v. Schröder, Indiens Literatur und Cultur, 87. p. 607. etc. — Zielhorn, Nachrichten der Göttinger Gesellschaft der Wissenschaften. 1890. p. 251. — Bühler, Indische Inschriften und das Alter der indischen Kunstpoesie. — P. Meyer, Essays und Studien II. 1895.

je Kâlidâsa bil brahmanec in da je živel na kraljevskem dvoru v Udždzajinî. Bajke pripovedujejo, da je govedo prignal v mesto Benares, ko si je princesa Vasantî izbirala[1]) moža v zakon, izjavivši, da vzame samo tistega junaka, ki se bo odlikoval v vednostih in umetnostih. O vsem tem mladi Kâlidâsa ni vedel ničesar, vendar je bil izredno lep mladenič. Minister ga je lepo oblekel in mu je dal za spremstvo nekaj dečkov, ki bi naj bili na videz njegovi učenci, njemu samemu pa je ukazal, naj pametno molči, češ, da prezira ves svet. Princesa si ga je izvolila za moža. Pred podobo nekega bika pa se je izdal. Soproga se je razjezila zavoljo te prevare, pa mu je odpustila. Na njen svet se je posvetil boginji Kâli in se je zaradi tega imenoval Kâlidasâ. V zahvalo za to mu je boginja podelila dar vednosti in pesništva. Iz veselja radi tega si je svojo ženo izvolil za učiteljico in ji je ta na ta način po indskih nazorih vzel pravico do zakonskega življenja. Zopet se je razljutila njegova soproga in odločila, da ga naj uničijo ženske roke, in v resnici ga je umorila ena njegovih ljubimk, ker si je hotela prisvojiti darilo, ki ga je dobil on, ko je rešil neko pesniško nalogo poprej nego ona. Nobeden indski pesnik ženske lepote in ljubezni ni opeval tako dovršeno kakor Kâlidâsa; zavoljo tega je bil on najbolj priljubljen izmed vseh indskih pesnikov. Spisal je obširni epski pesnitvi: Megha-Dûta (Posel megle), Rtusamhâra (Krog letnih časov), epske pesnitve Raghuvanśa (Pleme Raghujdov), Kumârasambhava (Rojstvo kneževiča) in morda Nalodaja ter glediške igre Sakuntalâ, Urvaśî in Mâlavikâgnimitra (Mâlavikâ in Agnimitra).

(Dalje prihodnjič.)

Solze svetle in vroče . . .

Solze svetle in vroče jokalo je
tvoje modro okó,
in te solze ko zvezde so padale
v moje duše dnó.

V temi mračnih dni in brezzvezdnih noči
sedaj tam žaré;
glej, in nikdo drug kakor jaz in ti
ne ve še za njé.

A. Gradnik.

[1]) V Indih so si princese, godne za možitev, same izbirale soproge v zakon.

Roža življenja.

In tam nekje je zacvetela mi,
kjer vrelec moje srčne je krvi,
in tam nekje je zadehtela mi,
kjer moč življenja mojega leži —
tam v žitju notranjem — ta roža moja.

In v hipu, ko je luč me obsvetila
spoznanja, žalovanja in kesanja,
ta roža je svoj bujni cvet razvila
in kakor rosna zarja pomladanja,
tako je vstala mi — ta roža moja.

Ob sebi sama, ko je prišel čas . . .
Tam v globočinah mi dotlej je spala,
a zvedel sem, da jaz imam svoj jaz,
in z lastno silo je iz spanja vstala,
svoj piti dala vonj — ta roža moja.

In jaz ga pijem, pijem te moči,
ki kot duhovi vstajajo iz cveta . . .
In takrat mi zapolje živo kri,
zastane v žilah, od ledú objeta,
če trudna mi zaspi — ta roža moja.

A sni objemajo jo bolj in bolj . . .
Če plava solnce zlato ji po nebi,
če čuti črno, mrzlo noč ob sebi,
če čuti pómlad ali zimo zgolj —
nagiba trudni cvet — ta roža moja.

Nje vonj izpit, nje čar usiha že,
in črv napal je korenine ji . . .
In solnce njeno že za gore gre
in jutro skoro več ne sine ji —
zapade smrti, ah — ta roža moja.

Živela je, da se je izživela . . .
Ob sebi sama, ko ji pride čas,
sesede mi v kopico se pepela,
nad njo bom solze morda točil jaz,
a nikdar več ne vstane — roža moja.

Na vrtu mojih sanj tam vzklije še,
a bolje bilo bi, da ne nikoli!
Kaj duša moja bo čutila še,
ko več ne bo kraljice na prestoli?
Daj s smrtjo srcu smrt — ti roža moja!

E. Gangl.

Romar.

Kam li, mož sivolasi?
Hvaljen Jezus! — Postoj!
Stopa ti noga počasi,
truden korak je tvoj . . .

Mož, ki je čul pozdravilo,
vrne ga in postoji,
lice za hip se zjasnilo,
z glasom resnim veli:

Romar sem, hodim po sveti
duši pokoja iskat . . .
Kaj bi ti pravil? . . . Umeti
brata ne more več brat.

V srcu sem vero zamoril,
živel sem, živel sem mlad,
dokler si pota otvoril
v prsi ni meni jad.

Prišlo je bridko spoznanje,
zbudil se v duši kes,
šel sem na potovanje
strt, uničen ves.

Vidiš li lice moje?
Strah na njem boš spoznal . . .
Čvrsto telo sem svoje
v plen trohljivosti dal.

V žile svoje korene,
v kri je gnala strast,
volje ni bilo jeklene,
pal sem človek v propast!

Kakor izlit bi bil vanje,
pekel mi v prsih gori,
bega od mene spanje,
dneva bojim se, noči . . .

Bitje pred sabo zrem mlado,
ki mu cvete obraz,
ki živelo bi rado,
pa sem umoril ga jaz!

Sebe umoril . . . Bojazen
zvesto me spremlja povsod,
sebi najhujša sem kazen,
dvor slabosti in zmot.

Vidiš pred mano milijone,
ki so enaki mi vsi?
Predno mi žitje zatone,
spet jih milijon se rodi . . .

E. Gangl.

Dan v Vrbi.

Spisala Ernestina Jelovšek.

»O Vrba! Srečna, draga vas domača,
kjer hiša mojega stoji očeta . . .«

Prešeren.

udno! Do sedaj mi še nikdar ni prišlo na misel, da bi si bila želela videti očetovo rojstno hišo; pač pa sem želela največ samo enkrat na njegovem grobu moliti, in to je menda pripomoglo, da sem hitela v domovino . . .

Toliko tujcev[1]) hodi tja gledat rojstno hišo pesnikovo; zakaj ne bi tudi jaz obiskala kraja, kjer se je rodil moj oče . . .

Potoma sem se že kesala. Čemu se neki sedaj peljem tja, nemara me čaka nova prevara, novo gorje? . . . K sreči me tam ne pozna nihče; nepoznana prihajam in nepoznana odidem. Pri tem pa si ogledam dražestni košček svoje mile domovine . . .

Pot me je vodila sredi zelenih travnikov in rodovitnega polja: lepšega izprehoda pač ni nikjer! In tu, v tem prijetnem kraju, v zatišju visokih gorâ je bil zrastèl moj oče. Kako dobro mu je delo, kadar se je iz svetovnega vrvenja in borjenja zatekel v tiho rodno vasico, čeprav samo za kratko dobo, včasi morda samo za nekaj dni! Oh, sedaj umem, zakaj se mu je Gorenjska toliko priljubila, zakaj je ostal Slovenec v svojem mišljenju in čuvstvovanju ter pesnil v govorici svojega naroda!

Kmalu sem bila v vasi.

Pred hišo s spominsko ploščo Prešernovo se ustavim in potrkam na vrata; bila so zaprta.

Soseda mi je svetovala, naj grem zadaj preko dvorišča v hišo. Slušala sem jo. Na dvorišču je gospodar vpregal par konj pred plug. Vprašam ga, če smem v hišo. Prijazno dvigne roko proti vratom ter odgovori:

»Le pojdite no, le!«

Ah, temu pač nisem dobrodošla, si mislim ter vstopim. V veži pred ognjiščem je stala gospodinja ter mi prijazno pokazala sobo, v kateri se je rodil Prešeren. Bila sem torej v rojstni hiši svojega očeta — tujka . . .

---

[1]) Gospodična Jelovšekova je kupila za rojstno hišo Prešernovo posebno knjigo za častitelje našega pesnika, da se vsak, ki obišče Vrbo, lahko vpiše v dotično spominsko knjigo. *Uredništvo.*

Tujka sem prestopila domači prag, tujka pojdem zopet odtod . . .

Navadna, priprosta kmečka soba, samo snažnejša. Nič, prav nič, kar bi spominjalo, da je rojstna hiša pesnikova.

V moji sobici vise tri podobe od njega. Fotografija Ganglovega lepega doprsnega kipa, lesorez portreta, ki ga je slikal oče dr. Svetine, ter rez Goldensteinove slike z jokavim obrazom — tukaj pa ničesar! Mogoče, da nisem ničesar videla. Pa, kako naj tudi zajdejo take podobe v to pohlevno, skrito vasico!

S težavo sem se zatajila, da nisem glasno zaplakala ter ljudi opozorila nase. Trudna sedem na klop. Samo enkrat, in čeprav samo za eno minuto, sem hotela se odpočiti v hiši, kjer je bil rojen oni, ki sem ga vedno neomajano ljubila, dasi mi je življenje, ki mi ga je dal, ponujalo le malo veselja in radosti . . .

Stopila sem v vežo. Žena je kuhala kosilo, poleg nje pa je stal 11 do 12leten deček ter pestoval zalo enoletno dete. Oba otroka sta bila lepa: nekaj znanega, simpatičnega je bilo v teh otroških obrazih.

Zdelo se mi je, da ni prav, če se kar kratko poslovim od ljudi, katerim delam nadlego, s priprostim pozdravom »hvala lepa«. Obrnem se torej k ženi ter jo vprašam:

»Ali je ta-le mali vaš?«

»»Da, tudi večji je moj, pa jih imamo še, dva fanta in tri deklice.««

Potem pa me vpraša:

»»Odkod pa ste vi?««

»Iz Ljubljane«.

Medtem se je bil prikazal mož na pragu ter se nam približal.

»Ali je to gospodar, vaš mož!«

»»Da, moj mož.««

Stal je pred menoj in zrla sva si iz oči v oči. Črez nekaj časa me vpraša:

»Odkod ste pa vi?«

»»Iz Ljubljane . . . Prosim, kako ste pa Prešernu v rodu?««

»Moj ujec je bil.«

»»Vi ste torej Minin sin?««

»Da. Kaj ne, vi pa doktorjeva hči?«

Sedaj nisem mogla več nazaj ter reči, da ne; sploh pa moj oče ni imel vzroka sramovati se me, odgovorim torej: »Sem.« Ponudiva in stisneva si roke.

Sedaj se mu ni nič več mudilo na polje. Peljal me je nazaj v sobo, pogostil me po svoji moči ter mi povedal, da me je že včeraj

ogledaval v cerkvi, ker sem tako podobna njegovim tetam. Vprašal me je, kdaj zopet pridem. In ko sem mu odgovorila, da ne vem, ker se ne bom dolgo mudila v Žirovnici, povabil me je prijazno, naj kar ostanem pri njem. Pod streho ima sobico, ki je prav pripravna, »da se boste najedli dobrega zraka«, kakor je dejal. Nazadnje sem mu morala obljubiti, da pridem drugo leto, seveda v resnici nisem resno mislila na to.

Raziti smo se morali, kajti videla sem, da zadržujem ljudi, ki imajo dovolj drugih opravkov. Kot pravi poljedelec me je peljal tudi v hlev ter mi ponosno pokazal svojo živino. Toda čas hiti. Ločili smo se in obljubila sem jim, da še pridem v nedeljo.

* * *

»O Vrba! Srečna, draga vas domača!«

V nedeljo po maši me je čakal moj novi bratranec pred cerkvijo. Napotiva se proti Vrbi!

Gredoč mi je iznova prigovarjal, naj še to poletje pridem, toda zopet sem odložila svoj poset na prihodnje leto.

Da, v resnici, še enkrat bi rada videla krasno Gorenjsko, zlasti pa to idilsko vasico! Pa naj pride tako ali tako, nepozabljiva mi ostane nedelja, katero sem preživela v hiši bratrančevi; s hvaležnim srcem se ga bom spominjala in nikdar ne pozabila ljubeznive gostoljubnosti njegovih domačih. Bila pa sem tudi vsaj en dan domača v očetovi hiši, katere gospodar mi je najbližnji po krvi, ker nimam bratov ne sester . . .

Otroci so bili razen enega vsi doma; vseh skupaj jih je sedmero.

Po kosilu sem šla z bratrancem na polje in tudi »soseda sv. Marka« sva obiskala.

Med potjo mi je pripovedoval, kako zanemarjeno posestvo je dobil po svojem očetu in kako se mora truditi, da pridela, kar potrebuje njegova mnogoštevilna družina.

Šla sva domov. Pravil mi je o vseh svojih tetah, sestrah mojega očeta, kako so živele in umrle v visoki starosti . . .

Poslušala sem ga sicer, toda — naj mi tega ne zameri — samo napol. Gledala in uživala sem tihi mir te hiše, občudovala poslušne otroke in pridno ženo, ki se spretno suče in ugane že na očeh vsako željo svojega moža... »O Vrba! Srečna, draga vas domača!«... je zvenelo v moji duši.

Zatopila sem se nazaj za 70—60 let in si mislila na prostoru, kjer sedi sedaj moj bratranec — dr. Prešerna! »Da b' uka žeja me

iz tvoj'ga sveta speljala ne bila . . .« Tako bi bil tudi on gospodaril v krogu svojih dragih, sicer samo priprost kmet, toda svoboden, sam svoj gospod, od nikogar neodvisen, ljubljen in čislan od svojcev, za nje skrbeč in se trudeč, v tem malem kraljestvu — kralj! . . .

Toda želja po znanosti ga je gnala med svet, ki ga je prevaral s svojim sebičnim samoljubjem ter mu globoko ranil mehko srce, med svet, ki mu ni dal drugega kakor prezgodnji grob in kamen na gomilo! . . . Še danes mu nekateri ne morejo odpustiti, ker je pokazal, kako sladko zveni jezik njegove domovine, kadar poje o ljubezni, kako milo in tolažeče se glasi v bolesti, kakor če mati nad zibeljo uspava svoje bolno dete . . .

Kakor jaz danes, sedel je morda nekdaj Prešeren v rojstni hiši. Tako kakor sedi meni nasproti njegov nečak, sedel je njemu svak s svojo družino. In tedaj se je moral v mehki pesnikovi duši roditi sonet: »Vrba« . . .

Moj bratranec mi je zatrjeval, da jih je že mnogo obiskalo rojstno hišo pesnikovo — in imenoval mi je mnogo znanih imen — toda nihče ga ni tako razveselil kakor jaz. To priznanje me je zelo veselilo, še bolj pa, ko je povedal, da je bil prišel lansko leto neki Čeh, ki je dejal: »Prag bi poljubil tej hiši, kjer se je rodil ta genij!«...

»Pa zadnjič me nisi bil nič kaj vesel?«

»»O pač, namenjen sem bil na polje, pa si mislim: še vsakega, kdor je prišel, sem prijazno pozdravil, naj torej stopim v hišo, „če ne, poreče, da sem zarobljen kmet“.««

»Da, še v „Narod“ bi te bila dala.«

»»Potem sem te pa spoznal, ker si našim tako podobna, posebno teti Katri; ta je bila taka kakor stric doktor, so dejali mati.[1]) In ker so bili oče dr. Svetine Katri podobni, se je po njih napravila tista podoba.«« (V Jurčič-Stritarjevi izdaji.)

Vprašala sem, če je bil res dr. Prešeren rojen v tej sobi, in menili so, da je mati bratrančeva nekdaj dejala, da ne, ampak v »kamrici« poleg, kar je gotovo verjetnejše; samo teta Alenka je rekla, da v sobi . . .

Pozno je že bilo in morala sem iti. Bratranec me je spremil do Žirovnice. Na cesti sva se poslovila ter si dala roke — na svidenje prihodnje leto?! . . .

Ozrem se: solnce je zahajalo . . .

---

[1]) Tudi moja mati je često pravila, da je bila Katra zelo podobna mojemu očetu.

Prešeren v šolah.

Priobčil L. Pintar.

od tem naslovom sem bil v »Ljubljanskem Zvonu« (XVI, 648) priobčil kratko črtico, ki pa ni bila popolna, in to hočem v naslednjem nekoliko popolniti.

Letošnjo pomlad so prišla na javno vednost »Prešernova šolska izpričevala, kolikor jih je ohranjenih; referiral je o njih »Dom in Svet« v 5. letošnji številki (str. 316.). [Ta referat je vobče točen, samo da profesor četrtega gramatikalnega razreda, Dolar, ni bil Juri, ampak Gregor; in imena profesorja avstrijske zgodovine jaz nisem čital za Mikosch, ampak Wikosch; — pa to so malenkosti in za nas brez posebnega pomena.] Sicer pa izpričevala glede gimnazijskih študij samo potrjujejo to, kar sem bil v zgoraj omenjeni črtici po katalogih posnel in objavil. Glede licejskih študij pa takrat nisem znal kaj povedati.

Ker pa je stvar z objavljenjem izpričeval prišla zopet v tek, povprašal sem še enkrat po licejskih katalogih in našel, da je bil Prešeren 1820. l. v prvem letu filozofije v prvem in drugem polletju odličnjak, v vseh predmetih (t. j. v veronauku, teoretični filozofiji, matematiki, splošni zgodovini in grščini) je imel »erste mit Vorzug«, »Verwendung sehr gut«; samo v obnašanju je v obeh polletjih nekoliko razlike, v prvem »gemäß«, v drugem »ganz gemäß«, šolnine je bil oproščen. Ravno tako je bil odličnjak v drugem letu filozofije l. 1821. in je dobil iz vseh predmetov (t. j. iz veronauka, praktične filozofije, fizike, občne zgodovine in grščine) »erste mit Vorzug«, »Verwendung sehr gut«; tudi to leto je imel v obnašanju v prvem polletju »den akademischen Gesetzen gemäß«, v drugem »ganz gemäß«. To leto je pa bil dobil Prešeren tudi rodovinski stipendij; v katalogu prvega polletja je namreč zabeleženo: Preshern'sches Stipendium 75 f. 57 kr. M. M. et 29 f. 45 kr. W. W., v drugem polletju pa samo 99 f. 31 kr. M. M.

Predno se pa poslovimo od ljubljanskega liceja, konstatirati nam je še nekaj ter popraviti zmoto, ki se večkrat ponavlja, ko je govor o Prešernu in Slomšeku. Profesor dr. Anton Medved na 41. strani Slomšekovega životopisa, ki ga je l. 1900. izdala družba sv. Mohorja, govoreč o t r e t j e m Slomšekovem potovanju v letu 1837., piše: »V Ljubljani se je s e z n a n i l in sklenil prijateljsvo s slavnim

slovenskim pesnikom Prešernom.« — In v najnovejši izdaji Prešernovih poezij, ki jo je priredil A. Aškerc, kjer se nam na XVII. strani pripoveduje, da se je koncem leta 1831. Prešeren zahvalil za tlako pri c. kr. komorni prokuraturi ter odšel v Celovec pripravljat se za advokaturski izpit, čitamo: »Na Koroškem se je bil tedaj seznanil s Slomšekom.« — Oboje je pomota. Prešeren se je seznanil s Slomšekom že jeseni l. 1819.; v prvem letu filozofije sta si namreč bila na ljubljanskem liceju sošolca skozi celo prvo polletje, in Slomšek se ni morda (kakor bi utegnil kdo umeti razkazovanje na 24. strani omenjenega, iz peresa profesorja A. M. poteklega životopisa) kar hitro po svojem prihodu v Ljubljano premislil in odločil za Senj, ampak je ostal v Ljubljani cel semester. To sklepam iz tega, ker je v katalogu prvega polletja klasificiran, in sicer v vseh predmetih z noto »erste mit Vorzug«, razen matematike, kjer je dobil prosti »erste«. —

Zdaj pa dalje! Velike važnosti so najdena Prešernova izpričevala za popolnitev njegovega životopisa glede šolskega leta 1821/22. V biografiji, priobčeni v 5. letniku Dunajskega Zvona, je pisal Fr. Levec: »Kje je bil Preširen eno leto, dovršivši l. 1821. ljubljanske šole, ne vem. Na pravoslovni fakulteti dunajskega vseučilišča vpisal se je še le jeseni l. 1822.« — Vsled tega neznanja so nastala razna domnevanja, razne kombinacije, češ da bi bil Prešeren po dovršenih študijah na ljubljanskem liceju morda utegnil, da ustreže želji svoje ljube matere, vstopiti v kako bogoslovnico i. t. d. Iz omenjenih izpričeval je pa razvidno, da je bil tisto leto Prešeren na Dunaju v tretjem letu filozofije. Dvoje takih izpričeval se je ohranilo, v prvem (de dato 4. III. 1822) potrjuje prof. Mart. Wikosch: Preshern Fr., phlum. III. anni, Stip., praelectionibus ex historia Austr. diligentissime adfuisse .... primo semestrali examine in classem primam relatum esse .... Mores legibus academicis conformes exhibuisse — v drugem pa (de dato 31. III. 1822) svedoči Ant. Stein, philologiae prof. publ.: Preshern Franciscum, Carniolanum Rodniensem, stipend., philosophiae auditorem in annum III^tium^, institutionibus practicis ad eloquentiam egregio cum profectu interfuisse, in priore semestrali examine publico in classem primam relatum esse. Mores legibus academicis consentaneos exhibuit. — Na obeh izpričevalih je sopodpisan Franciscus Wilde, C. R. studii philos. vice director, bivši prvi knjižničar ljubljanske licejske knjižnice. — Dovršivši tretje leto filozofije, je vstopil Prešeren k pravoslovju in dovršil pravoslovne študije v šolskih letih 1822/23—1825/26. Izmed podrobnih izpričeval iz te dobe se je

ohranilo samo eno iz tretjega leta (de dato 23. VIII. 1825), s katerim prof. Georg Edl. v. Scheidlein izpričuje: Preschern Franz von Rodain in Krain, Stipendist, hat die Vorlesungen über das österreichische Privatrecht fleißig besucht . . . . in der zu Ende des Studienjahres vorgenommenen öffentl. Prüfung die erste Classe mit Vorzug erhalten. Das Betragen war den academ. Gesetzen vollkommen gemäß. — Popoln pregled vseh juridičnih študij Prešernovih pa je obsežen v izpričevalu o vseh štirih letih de dato 24. VIII. 1826 — to je nekak absolutorium, ki svedoči, daß H. Franz Preshern, aus Rodain in Illyrien gebürtig, an der k. k. Hochschule zu Wien den vorgeschriebenen Lehr-Curs der Recht- und politischen Studien geendigt und in den öffentlichen Prüfungen folgende Classen erhalten habe:

im Jahre 1823	aus dem natürl. Privatrechte:	Erste Classe mit Vorzug
	» » » öffentl. Rechte	» » » »
	» » » Criminalrechte	» » » »
	» der europäischen Staatenkunde	» »
	» » österreich. Staatenkunde	» »
im Jahre 1824	aus dem römisch. Civilrechte:	» » » »
	» » Kirchenrechte	» » » »
im Jahre 1825	» » österr. Privatrechte	» » » »
	» » Lehenrechte	» » » »
	» » Handlungs- und Wechselr.	» » »
im Jahre 1826	aus den politischen Wissenschaften	» » »
	» der » Gesetzkunde u. dem Gesetzbuche über schwere Polizeiübertretungen	» » »
	aus dem gerichtl. Verfahren in Streitsachen:	Erste Classe
	» » » » außer	» » »
	» » Geschäftsstyle	» »

Sein Betragen war den academischen Gesetzen vollkommen gemäß.

Ko je bil meseca marca l. 1828. Prešeren na tem, da ga imenujejo za doktorja prava, potreboval je za promocijo nravstvenostnega izpričevala. Napisal mu je tako izpričevalo (de dato 14. III. 1828) Franz Freiherr Dubsky von Třzebamyslic, Kay: Koenig. Kämmerer und Major in der Armee. Glasi se pa tako: Daß H. Franz Preshérn, Candidat der juristischen Doctors-Würde, aus Rodain in Illyrien ge-

bürtig, stets einen moralischen tadellosen Lebenswandel geführt und solche Grundsätze geäußert habe, die eines rechtschaffenen Mannes würdig sind, wird hiemit bezeuget.

Končno še nekaj v nadopolnjenje sestavka, ki je bil priobčen v Prešernovem Albumu (str. 757.) pod naslovom »Prešeren v pismih sodobnikov«. Ko sem pred dvema letoma v naglici prelistaval Čopovo korespondenco, prezrl sem neko prav važno pismo, v katerem Matija Gollmayr pojasnjuje, zakaj da je moral Prešeren iz Klinkowströmovega zavoda. G. Iv. Prijatelj, ki je pozneje pregledoval dotične liste, me je na to opozoril. Ker je to znamenit dogodek iz Prešernovega dunajskega dijačenja, kaže nam to Gollmayerjevo poročilo pri tej priliki objaviti. Evo ga!

15. Jänner 1824.

»*Was ich schon längst besorgte, ist wirklich eingetroffen: Preschern ist beym Klinkovström weg; sie waren schon lange sehr gespannt. Preschern ist zu frey und zu aufrichtig um in diesem Hause bestehen zu können, denn hier ist exempli causa so wie in einem Seminario, wer besser heucheln kann, ist besser daran; die Liguorianer scheinen sich des Klinkovström ganz bemächtigt zu haben; er hat freylich dabey den besten Willen, aber, erzeugt nichts als Heuchler, die Hofmeister selbst nicht ausgenommen; wir Lehrer haben besser, bey uns ist genug daß wir pünktlich erscheinen und keinen Unglauben und Ketzerey predigen, — so hat z. B. Preschern zu wenig Gebethbücher wie eines Passy, Veith etc. und andere geistliche und Erbauungsbücher gelesen und sich vielmehr mit profanen, griechischen und lateinischen Klassikern, Homer, Hesiod, Euripides, Sophokles, Plautus, Terentius, welche letztere, weil sie Comoedien enthalten, gar was Sündhaftes sind, beschäftiget, denn du mußt wissen, daß kein Zögling des Institutes so wie kein Hofmeister in kein Theater, wäre auch das beste Stück aufgeführt, gehen darf; hie und wieder hat er auch andere Bücher als den Boccacio, Pastor fido,*[1]) *Ovidius etc. bey ihm angetroffen. — Auch ging Preschern niemahls zur Beicht et Communion, nicht täglich in die Messe, machte ihm zu wenig Hof. Den letzten Stoß aber gab der Umstand, daß der Graf Auersperg Bücher aus seiner Bibliothek las, wo er also auch auf die Sündhaften kam, weil er vom Preschern den Schlüssel dazu hatte; dieß veranlasste den Klinkovström den Preschern wegzuthun; jetzt logirt er dort, wo ich die Kost habe, in der Schullerstraße.*

L. P.

[1]) Naslov pastorala, ki ga je spisal J. Bapt. Guarini.

Hladnig hat wegen wieder ausgebrochenen Blutbrechens seine Condition gelassen..... Wir dachten den Preschern hinzubringen, allein weil sein Äußeres so wenig verspricht und er eine langsame Sprache hat, so hat er nicht gefallen; doch hätte ihn der Herr wahrscheinlich genommen, wenn er sich beym Klinkovström nicht wegen seiner erkundigt hätte, der zwar seine Talente und Kenntnisse sehr lobte, doch aber am Ende hinzusetzte: aber ihnen als Vater würde ich nicht ihn anrathen; wahrscheinlich verstand er darunter seine quasi Freygeisterey, daß die Kinder nicht sich nach ihm richten möchten; deswegen war aus diesem nichts. Er bekümmert sich auch nicht viel darum, ob er was bekommt; er hat das Stipendium, und der Onkel schickt ihm monatlich 30 fl. W. W., so kann er auch leben; er sagt auch: Bis jetzt habe ich für andere gearbeitet, jetzt muß ich für mich arbeiten; er geht fleißig in die Bibliothek und ist in Büchern vergraben.«

Hrepenenje.

Zapustim te, dekle moje,
pojdem na planjavo,
na prostrano polje
v široko daljavo.

Tam pobratim se s planjavo,
z izpodnebnim zrakom,
pa postopim tam za plugom
z radostnim korakom.

»Dobro jutro, sveža zemlja!
Solnce še za mano . . .
A prišel že jaz sem s plugom,
s kolci sem in z brano!«

In narežem brazd si
črez polje široko,
včrtajo se brazde
v lice mi globoko.

A jaz sejem, orjem, žanjem
v Bogu dopadljivem leti
in prepiram in pogajam se
z doktorji in s kmeti!

† Aleksandrov.

Iz zgodovine narodne poljske dramatike.

Delovanje Anczycza.

Za »Ljubljanski Zvon« spisal Jan Fr. Magiera (Krakov).

aša poljska muza je sicer že stara in dokaj mojstrov besede se je že pojavilo na poljskem Parnasu, a vendar še do dandanes vsa poljska zemlja pričakuje svojega Shakespearja. Od prve poljske drame »Odprawy posłow greckich« Jana Kochanowskega (1577) vidimo neprestano poskuse in napore na tem poprišču, toda šele Słowaki in Krasiński sta nam dala lepih dram, ki pa še niso evropske. Sedanji rod vidi svojo največjo slavo v umotvorih Wyspiańskega (Wesele«). Srečnejša je bila v naši deželi Talija, kajti naša komedija se je povzpela do vrhunca že v umotvorih Zabłockega (»Fircyk w zalotach«) in Fredra (1793—1876), tega doslej največjega našega pisatelja komedij.

Nismo pa namenjeni tu govoriti o razvoju vse poljske dramatike; samo nekoliko besed hočemo posvetiti narodnim umotvorom dramatičnim, zlasti najznamenitejšemu njih stvoritelju Anczyczu.

Narodne komedije imajo tu staro preteklost. Naj omenimo samo, da se je l. 1637. na plemenitaškem dvoru predstavljala komedija Petra Baryke »Z chłopa kròl«, kar pa še ni bil prvi poskus. Poznejši pesniki so pogostoma segali v narodno zakladnico. Kniaźnin († 1807) je napisal za dvorsko gledišče v Pulaveh lepo dramatično idilo »Cyganie«, kjer je privel na oder vaške junake. Oče poljskega gledišča, Bogusławski (1760—1829), je napisal »Cud, czyli Krakowiacy i górale«, narodni umotvor, ki je prevzel in razvnel duhove ljudi, ukvarjajočih se z ustavo 3. maja (1791) in ž njo vred z osvobojenjem kmetov. V onem času sta bila narod in njegova usoda pogostoma predmet posvetovanj, razprav, poezij, in ko je Kościuszko dvignil prapor svobode in nezavisnosti, hiteli so pod njegovo znamenje kmetje v raševini, Jernej Głowacki in Švistacki, ki so zaplenjali moskovske topove ter postali pozneje junaki dramatičnih umotvorov.

Narodni umotvori v pravem pomenu te besede so se pojavili šele v polovici XIX. stoletja, ob času, ko je stal kmet kot samostojen človek poleg učenjaka, uradnika, trgovca itd. Nadarjeni ljudje so posvetili svoje talente narodu in ne redko, čim bliže nas, tem pogosteje je prijel kmet za pero, da razkrije svojemu bližnjemu

svojo »kmečko pamet«. Toda naj so tudi ti davni početki in te izdaje za narod, narodna vseučilišča itd. že dokaj storila, vsekakor pa se narodno gledišče pri nas šele snuje, se šele ustvarja. Repertoar že imamo, ne velik, toda imamo ga in ustvaril ga je eden izmed največjih rodoljubov, Anczycz.

Wladislaw Ludwik Anczycz se je rodil 1823. l. v Vilni. Oče mu je odločil poklic lekarnika, toda on je rajši zdravil duše in navajal mlajše brate k plemenitemu življenju. Bil je narodni pisatelj in urednik narodnega časopisa z naslovom »Kmiotek«. V poeziji je znan kot stvoritelj pesmi polne moči in ognja z naslovom »Tynteusz«. Na slovstvenem pozorišču se je pojavil v Krakovu 1848. l. z vrsto času primernih stihov, večinoma politične vsebine. Toda za te se ne brigamo.

Kaj pomenljiv dogodek onega časa je bilo osvobojenje kmetov. Anczycz je gledal na ta preprosti, neomikani, iz verig podložništva oproščeni narod ter videl, da se ne znajo vsi okoristiti s svobodo in da se med družbo prostakov nahajajo posamezniki, ki svobode ne razumejo drugače, nego da bodo odslej vedno praznovali, hoteč s tem posnemati svoje nekdanje gospodarje. Tem je hotel Anczycz napisati satiro, pa še drug namen je imel obenem v očeh. Anczycz je gledal na razmere kmeta do vaškega žida-krčmarja, poznal strast kmetov, kateri sanjarijo o tem, kako si razširiti zemljišče, bodisi včasi celo na račun svojega bližnjega. Te je hotel ošibati. Pri tej priložnosti je hotel tudi odvrniti ljudstvo od pijančevanja. Iz teh nagibov je nastal njegov prvi dramatični umotvor: »Chłopi arystokraci«, ki se je 1849. l. pojavil na odru v Krakovu.

Ta komedija je zelo komična radi svojih tipov, zlasti tipov dosluženega vojaka, zaljubljenega v tuje kraje in v tuj jezik; dopustnika, zročega prezirljivo na roditelje, in zvitega oderuha-žida. Dasiravno se nahaja v njej dokaj pokrajinskega (lokalnega), vendar sodim, da bi bila ta prva Anczyczeva komedija vredna prevodov na druge jezike in da bi povsod razveselila občinstvo. Pri nas je na manjših vaških gledališčih najbolj priljubljena in povsod vzbuja veliko ploskanja.

Svoje prve sreče prevzet, je jel pisati Anczycz drame zgodovinske vsebine (Jan Sobieski), toda tu mu sreča ni služila. Pa se je vrnil znovič k narodni snovi. L. 1854. je bila odigrana njegova dramatična slika »Lobzowianie«. Junaki so prebivalci Krakovu sosednje vasi Lobzów. Ta slika je imenitna in naravna kakor sploh vsa dela tega pisatelja; ljudje v njej so dobrosrčni in plemeniti, toda dramatičnega dejanja je dokaj manj v njej. Na vaške gledalce

pa deluje plemenito. Isto je moči tudi reči o njegovem drugem umotvoru z naslovom »Flisacy«. Nasprotno pa je jako vesela njegova komedija »Błaźek opętany«, hlapec, smatrajoč se za obsedenega od zlodeja, pravzaprav pa je le pijan, kateremu okolica pravi, da je nekdo drug, kar ga končno spravi v obup, obenem pa tudi do tega, da se odpove žganici. Kdor ve, kako pogubna in čim bliže severu, tem pogostejša navada je napajanje z žganico, temu je znano, kako težavna je borba z alkoholom. Anczycz, zavedajoč se te naloge, se je lotil te vojne z žganico in bojeval se je čvrsto in hrabro. V ta namen je napisal celo drobno komedijo z naslovom »Gorzałka«.

L. 1876. je poslal naš pisatelj na dramatični konkurs melodramatični umotvor ter dosegel nagrado. Obdarovano je bilo njegovo delo »Emigracya chłopska«, drama istinito narodna, da je celo nje pisatelj bil odslej imenovan stvoritelj emigracije. Dasiravno je ta slika izključno poljska, vsekakor jo razume vsaka duša in začuti vsako srce, a najbolje srce Poljaka, Rusina, Slovaka in Slovenca, ki so že toliko solz prelili na tujem, izgubili že toliko narodnih moči za mejo domovine in za morjem. Avtor stavi tu čitatelju pred oči srečo v domači zemlji v primeri z negotovo usodo in neposrečenjem na kopnem za oceanom. O tem se prepričajo junaki »Emigracije«, poskušajoč tuintam šolo življenja, ki se vračajo izkušeni in poboljšani pod domačo streho.

Po zmagi na konkursu je poskusil znovič svoje moči v zgodovinski drami, celo v komični operi (»Duch wojewody«), toda brez ugodnega uspeha. Radi tega je tudi dokaj teh del ostalo v rokopisu, ko so dospela poprej enkrat, ali pa tudi ne, na oder.

Pa še enkrat se je navdušil ter posegel v zakladnico zgodovine prostakov in vsega naroda ter iz teh dveh snovi ustvaril delo, ki bi imelo ovekovečiti njegovo ime. To pot je nastopil s psevdonimom »Lassoty« in ni le dal gledišču igrati, marveč je celo v tisku objavil svoje poslednje delo: »Kościuszko pod Racławicami«. Tu je uprizoril oni slavni trenutek v naši zgodovini, zmago junakov v raševini, vitezov s koso, herojev izpod slamnate strehe. Slično kakor je pesem legionistov postala narodna pesem, je tudi delo »Kościuszko pod Racławicami« postala narodna dramatična slika, katere vsaka predstava privabi cele tolpe gledalcev v svetišče Melpomene. V vaških gledіščih ima tu narod šolo domoljubja in svoje zgodovine. Tu vidi svoje prednike, vračajoče se slavno izpod Racłavic; tu se utrjuje duh narodov.

Toliko se ima zahvaliti poljsko gledišče sploh, narodno pa še posebe Anczyczu. Odlični sedanji kritik, g. Chmiełowski, priznava to njegovo zaslugo in vsakdo mu rad pritrdi, da je Anczycz ustvaril narodno dramo. Toda on počiva v gomili; že od 1883. l. ni Anczycza več med nami, a tudi delavcev ni videti na tej njivi, ako pa so, pa so slabši in neštevilni. Nemara narodno gledališče, ki je tako lepo jelo vršiti svojo nalogo v prošlem letu v Krakovu, zaseje znovič kakšno blagoslovljeno seme in duh Anczycza znovič oživi. Bog daj!

(Iz poljskega rokopisa prevedel *P. M. Podravski.*)

Književne novosti

Zbornik znanstvenih in poučnih spisov. Na svetlo daje Slovenska Matica. III. zv. Uredil L. Pintar. V Ljubljani 1901. Vel. 8°. 233 str. Ta zbornik se razlikuje od prejšnjih dveh po svoji mnogoličnosti; razmotrivanje bolj omejenih vprašanj najbrže privabi več udov-bralcev nego sicer.

Letošnji zbornik je prinesel po enoletnem odmoru zopet »Bibliografijo slovensko« za leti 1899. in 1900., ki jo je sestavil vobče po dosedanjih načelih vestno dr. K. Glaser. (Prim. »Zvon« 1900, str. 451.)

Izmed razprav je na prvem mestu: Dr. K. Štrekelj, Prešeren in narodna pesem« (str. 1.—22.). Bogato in krepko besedo Prešernovo smo razlagali že doslej z vplivom narodovega jezika; ali ostalo je pri trditvi. Nekaj sistematiškega dokaza je prinesel le Levec v svoji klasični študiji l. 1879.; kvečjemu smo se spomnili onih narodnih pesmi (»Od lepe Vide« itd.), ki smo jih čitali v Čbelici iz l. 1832. — Dr. Štrekelj odkriva in zasleduje v svoji koreniti razpravi Prešernovo veliko zanimanje za našo narodno pesem, njegovo delovanje v tem oziru in njega posledice. Prešeren ni samo izbiral narodnih snovi za svoje pesmi, ampak je bil v neposredni zvezi z vsemi tedanjimi zbiratelji ali izdajatelji narodnih pesmi, zastopajoč tudi zdrava estetiška načela. Ostro graja skrpucano Ahacljevo zbirko, češ, te pesmi so »neslane puče«. Smoletovi zbirki je on sploh drugi oče; zaradi nje si dopisuje s Čelakovským, pozneje zasleduje pazno nastanek Vrazove in Korytkove zbirke. Ali sam se najbrž »ni ukvarjal z zapisovanjem narodnih pesmi intenzivno, ampak od drugih zapisane pesmi redigiral.« (Str. 13.). Na ta način se je navzel onega krepkega izraževanja, ni pa postal priprost posnemalec narodne dikcije; zato dobimo v njegovih pesmih malo direktnih reminiscenc iz narodnih pesmi — koliko jih ima Vodnik! — bil je prekrepka pesniška individualnost. — Razprava prinaša tudi izven svojih mej zanimivosti iz tedanjega časa. Ali se smemo nadejati, da je ona del »Zgodovine slovenskega narodnega pesništva«, ki je naj pričakujemo od veščaka dr. Štreklja? — —

Velikemu Prešernovemu istodobniku, Puškinu, velja »pretres slovenske Puškinove literature«: »Puškin v slovenskih prevodih«, napisal Ivan

Prijatelj. Str. 52.—89. — Pomen te razprave, kateri izpisek je izšel v ruskem jeziku že lani, ne leži toliko v pravem gradivu samem: z veliko marljivostjo so namreč zbrani in vešče kritikovani slovenski prevodi iz Puškina in drugi spisi o njem — to ljubitelja slovstva res zanima — ali vzbuja mu žar v očeh in zadovoljstvo v srcu metoda, ozadje, načelna stran pri tej razpravi, njen duh, ali kako bi že rekel . . . . Med stvarnim raziskavanjem zadenemo često ob misli, ki se ž njimi dvigne razprava nad navadna pota smerno stopicajočega slovstvenika. — Hvaležni smo pisatelju, da opozarja na vrednost in potrebo prevodov v našem jeziku; odrešilna pa je izjava takega poznavalca ruskega slovstva, da ne more biti vse, kar je za Rusa, tudi prikladno za Slovenca: »mi smo najzapadnejši slovanski rod, Rusi najvzhodnejši«. Iz tega sledi praktični nauk, da se naj prevaja samo to, »kar odgovarja našemu ukusu, in tako, kakor zahteva naš jezik« (str. 58.). — Ko g. P. ocenjuje slovenske prevode Puškina od »najkrasnejšega« Levstikovega in »krasnega ter odličnega« Aškerčevega (»O ribiču in zlati ribici«) do »najslabšega«, Doklerjeve »Pik dame«, se pač čuje marsikaka gorka . . . In prav je! Že davno bi bilo treba, da bi se bil oglasil kdo proti objavljanju »šolskih vaj« začetnikov (str. 79.) ter z zahtevo, da bi se naj prevajalo v »zmernem narodnem jeziku«, naj bi ne »lovili muh po idealnem vseslovanskem jeziku, niti po provincijalnih poljih raritet« (str. 84).

Fr. Orožen: »Nekoliko o zemljevidih slovenskih pokrajin« (str. 23.—51.). — Po splošnih opazkah o nastanku in tehniški izpopolnitvi zemljevidov se naštevajo in ocenjujejo starejši in novejši zemljevidi, reliefi in panorame slovenskih pokrajin od Tabula Peutingeriana, segajoče v rimsko dobo, do Lechnerjeve Generalkarte von Krain (1901). Zanimivi so tudi postranski podatki o zgodovini, o lastnih imenih itd., posebno o Triglavu.

Ivan Steklasa, Herbard X. Turjaški, karlovški general (1613 do 1669) str. 90.—119. — Temeljit poznavalec dobe turških bojev je zbral v tej monografiji raztresene vesti o znanem karlovškem generalu, ki se o njem — zaradi svojega kovarstva nam ni simpatičen — sicer govori seveda skoraj manj nego o njegovih podjetnih nasprotnikih, v prvi vrsti o neumornem in pozneje nesrečnem Petru Zrinjskem.

J. Šlebinger je priobčil »Književni drobiž iz l. 1839.«. Govori se o zadnji v danjčici tiskani knjigi, »Cvetenjaku« (Šerfovem). Odlomki iz redke knjižice so nam dobro došli.

Kako se da prav omejena snov obdelati na zanimiv način s tem, da se ji da ozadje izedinjujoče podrobnosti, je pokazal znova prof. Ivan Vrhovec s svojo razpravo »O ustanovitvi šentjakobske, frančiškanske in trnovske fare[1]) v Ljubljani«. Ta spis je vreden, da ga čita vsakdo. Stari pretekli časi se nam odpirajo z žitjem in bitjem tedanjih ljudi raznih stanov v državi, doma in v cerkvi. »Ustanovitev šentjak. fare« je pravcata zgodovina jezuitov na Kranjskem; pri »fančiškanski fari« zasledujemo veselje in žalost avguštincev, usmiljenih bratov in frančiškanov; pri trnovski pa se kažejo križi in težave »posvetnega duhovništva«.

V prvi vrsti za Ljubljančane zanimivi sta istega avtorja »Dve predavanji o ljubljanskih pokopališčih«, ko ju je svoječasno (22. nov. in 29. dec. 1901) sprejelo občinstvo z zasluženo hvalo. *Dr. Jos. Tominšek.*

[1]) Menda je le boljša »župnija«; k »fari« bi sodil tudi »far«, »fajmošter«, »mežnar« itd.

Pedagoški letopis 1901. I. zv. Na svetlo daje Slov. Šolska Matica v Ljubljani. Uredila H. Schreiner in V. Bežek. — »Slov. Šolska Matica« bo izdajala vsako leto svoj »Letopis«; po načrtu in pomenu bodo ti letopisi poklicani, da postanejo ne samo temelj in naravno središče in izhodišče tega prepotrebnega društva šolnikov, ampak tudi res prekoristna knjiga za strokovnjaka, sprva nekaka etapna, polagoma obsežna enciklopedija na podlagi historiškega razvoja. Ako se bo spored izdavanja vršil po nameravanih načelih, zadobi ta knjiga prvo mesto v inventarju letnih knjig, potrebnih učitelju, zlasti ko se učiteljstvo privadi takemu modernemu podjetju, ki izvira iz ekonomske razdelitve moči. — Namen Letopisa je, da postane slovenskim učiteljem kažipot pri nadaljevalni izobrazbi; podajal pa bo tudi sliko slovenskega šolstva. Zato se bo obdelovalo v dotičnih Letopisih vsakoletno stanje vseh srednje- in ljudskošolskih učnih predmetov ter razpravljalo o dnevnih pedag. vprašanjih; vrhutega bo prostora v njem za statistično in upravno gradivo.

V pričujočem I. zvezku je obdelal ravnatelj H. Schreiner »Zgodovino pedagogike, občno pedagogiko in njene pomožne vede«, jaz sem poročal o latinščini (za grščino ni bilo prostora), I. Koprivnik o prirodopisu, Fr. Hauptman o prirodoslovju, J. Schmoranzer o risanju in Pavla pl. Renzenberg o ženskih ročnih delih. — Program je obširen, rekel bi preobširen, ker se mora namenoma izkušati ustreči potrebam vseh šol; to omejuje prostost gibanja in temeljitost poročil, kar so z menoj gotovo občutili vsi poročevalci. Pa drugače ne more biti; brez kompromisov in potrpljenja dandanes ne pridemo nikamor. — Stalna rubrika v »Letopisu« bodo tudi »teme in teze . . . . poročil pri učiteljskih skupščinah« (to pot jih je zbral J. Dimnik). Poročilo tajnika Fr. Gabršeka o društvenem delovanju je važno kot zgodovina utemeljitve »Š. M.«, ki ji je tudi g. Gabršek stal ob zibeli. — »Letopis« priporočuje njegova resnost in solidnost. Da bi ne doživeli zadnjega v njih vrsti!

Dr. Jos. Tominšek.

»Knjižnica za mladino.« Tiskala in založila goriška tiskarna A. Gabrščeka. v Gorici. 1902. — Celih pet let je moralo radi nedostatne podpore počivati tako koristno podjetje, kakor je izdavanje »Knjižnice za mladino« — nekaj, kar je meni naravnost neumevno. Ali je temu vzrok res samo brezbrižnost občinstva? Ali ne morda nekoliko tudi slabo urejena kolportaža? . . . No, prav gotovo ni tega kriva mladina, kateri je podjetje namenjeno, kajti vedoželjnost njena je brezmejna in če v kakem oziru, je mladina glede čtiva nenasitljiva. Zato pa bi morali vsi, ki imajo otroke, ali ki imajo opraviti ž njimi, gledati na to, da bi mlademu našemu naraščaju nikdar ne primanjkovalo primernega berila. Na ta način se najlaglje prepreči, da otrok ne sega po prepovedanem, da ne iztakne kdaj kaj takega, kar bi vplivalo na njegovo srce kakor slana na nežni pomladanski cvet. Sicer pa mislim, da tudi odraslemu človeku ne škoduje, ako čita včasi kaj mladini namenjenega. Jaz vsaj se čutim vsekdar naravnost pomlajenega in pokrepčanega po takem berilu. Seveda je to samo za včasi, za hipe utrujenosti, ko človek za intezivnejše duševno delo ni več sposoben.

Obe knjižici, ki sta izšli letošnje leto, imata jako raznovrstno vsebino. Otroci razne starosti dobe tu notri dobre duševne hrane, da, dozdeva se mi, kakor da bi se bil urednik celo na to oziral, da bodo čitali knjižici otroci različnih staršev, otroci različnega obzorja. Z onim strogim očesom kakor druga leposlovna dela tega, kar je namenjeno otrokom, seveda ne smemo motriti.

Tudi ni tolike važnosti, kakor menijo nekateri, da dobi otrok res same umotvore v roke. Estetiški čut pride pri človeku šele s pravim razumom, torej precej pozno! Pač pa je treba, da se zna pisatelj, ki piše za mladino, poglobiti v otroško dušo. Pri tem mu mora pomagati lastni spomin. On mora vedeti, kaj je prijalo njemu, kaj in kako je učinkovalo nanj, ko je bil mlad.

»Knjižnica za mladino« izhaja zdaj vsake tri mesece. Urednik je gosp. Engelbert Gangl, ki je že kot urednik »Zvončka« dokazal, da razume otroške potrebe. Vsakoletna naročnina je 3 K 20 h. Založništvo si želi vsaj 800 naročnikov, pa jih nima dozdaj, kakor čujemo, niti 400! *Dr. F. Zbašnik.*

Na novih potih. Almanah. Izdala slovenska mladina. Založili izdajatelji. 1902. Tiskal Šeber v Postojini. — Mladi slov. pisatelji, ki so izdali ta almanah, so, izvzemši dva, tri, vsi sotrudniki »Ljub. Zvona«. Zupančič, Šorli, Koderman, Adrijanin, Hacin, Golar, Nataša, Gradnik, Zofka Kvedrova in V. Spindler so našim čitateljem že znani. Izdali so nekaj pesmi, nekaj črtic in essayev. Čisto nova pota to sicer niso, po katerih hodi ta njih almanah, no, ob naslovu ali zaglavju se nam ni treba spotikati, da je le vsebina dobra. Z mirno vestjo lahko rečemo, da so prispevki almanaharjev dobri, deloma celo zelo dobri. Pred vsem moramo omeniti temperamentno Zupančičevo uvodnico, posvečeno manom prerano umrlega Aleksandrova. Pa tudi Golar, Nataša, Gradnik, Spindler in Koderman imajo vmes zelo lepih stvari, ki pričajo o pravnem pesniškem talentu dotičnih avtorjev. Takisto se odlikujejo Šorlijeve in Kvedrine črtice po že pripoznanih vrlinah. Hacin debutuje s svojo prvo črtico, ki ni brez daru. Koderman je objavil študijo o Hauptmanu, ki se čita gladko in karakterizuje znanega nemškega dramatika v velikih konturah. Hacin pa piše o zanimivem laškem modernistu in neoromantiku Gabrijelu d'Annunziju. Tudi Hacinov essay je lep. Linhart je sestavil nekak pregled socialistovskega gibanja. Čita se ko feljton, čeprav je spis po vsebini resno delo. Almanaharja Kalan in Nirvan sta čitateljem novi imeni. Čeprav torej almanah sam ne opravičuje docela svojega imena »Na novih potih«, vendar je vreden, da se naglo razproda, ker ima v sebi dovolj lepega zrnja, nekaj pristne poezije. Škoda samo, da kazi jezik tupatam tisto nesrečno bomkanje. Kar v »Predgovoru« čitamo grde jezične spake in napake: mladina bo prišla, bo zagrmela, bo prihrumela (namesto: pride, zagrmi, prihrumi). Pišimo že vendar slovenski futur in zapomnimo si, da perfektivni glagoli imajo v prezentu pomen futura! Da, da, točno znanje maternega jezika in pa pristni slovanski slog, to je potrebno vsakemu slovenskemu pisatelju, tudi »modernemu«, ki hoče hoditi po novih potih . . . *A.*

Upodabljajoča umetnost

Dve sliki Petra Žmitka. V Schwentnerjevih oknih je razstavil naš rojak, gosp. Peter Žmitek, ki študira že tri leta v Peterburgu, dve svoji kopiji po ruskih originalih Poljenova in Sjedova. Slika Poljenova predstavlja znani prizor iz evangelija »Prešestnica in Kristus«. Poljenov je koncipiral svojo sliko čisto realistično na podlagi svojih študij v Palestini. Nič ni tu idealiziranega, niti Kristus sam. In vendar je slika po snovi, po koncepciji, perspektivi in po

koloritu pravi umotvor. Žmitku se je posrečilo, da nam je Poljenova »preslikal« z umetniškim razumom; mi slutimo na prvi pogled, da izvirnik skoro ničesar ni izgubil pod kistom kopistovim. — Druga slika je Sjedova »Ivan Grozni ob speči svoji ljubici«. Ruski car se naslaja ob prelestih svoje izvoljenke Vasilise Melentjeve, ki pa ga za hrbtom vara, in zato jo da umoriti. Tudi Sjedov je velik mojster v koloritu in v svetlobi. Kakor prva, tako dela tudi druga kopija našemu Žmitku vso čast. Obe deli pričata, da Žmitek lepo napreduje pod rokovodstvom slavnega učitelja Rjepina. Mi smo teh dveh slik veseli, ker sta res sliki, ne pa kaki načrtani rebusi ali »vexir-podobe«, pri katerih moraš šele ugibati, kaj je hotel pravzaprav namalati gospod secesijonist Iks Ipsilon. Gospodu Žmitku želimo še nadaljnega uspeha in — bogatih kupcev!

Josip Germ, naš v Pragi živeči rojak, se je lotil, kakor nam piše, jako koristnega in hvalevrednega dela: Hoče namreč v celi seriji slik proslaviti lepoto svoje domovine. Slike mu kopira tvrdka Husník et Häusler v Pragi. Take kopije naj bi izpodrinile znane tuje zmazke, ki se prodajajo kot »ölfarbendrucki« ter predstavljajo navadno dobrorejene švicarske krave najčistejšega plemena, ali pa razne rdečelične gornještajerske planšarice . . . Bog nam je dal prekrasno zemljo, samo da je ne vemo in ne maramo ceniti. Želimo, da bi se g. Germu načrt v umetniškem oziru popolnoma posrečil. Prva slika »Belopeško jezero«, ki jo je izdal te dni, je v originalu gotovo lepša nego v kopiji. Želeli bi na sliki več oživljajoče solnčne svetlobe. Podjetje Germovo priporočamo najtopleje vsem rojakom!

Umetniška razstava v Zagrebu. Društvo hrvaških umetnikov je odprlo preteklega meseca v svojem »Umjetniškem domu« svojo razstavo, katere se je udeležilo 17 slikarjev in slikaric, 7 kiparjev, 2 umetna obrtnika ter 6 arhitektov,

Prava radost je hoditi po tem svetišču umetnosti, kjer je razstavljenih toliko in tako dovršenih umotvorov. Na razstavi gospoduje sedaj slikarstvo; kiparji so šibkeje zastopani, vsaj po številu. Tudi ta najnovejša razstava priča, da stoje nekateri hrvaški umetniki na vrhuncu evropske upodabljajoče umetnosti, nekateri med njimi pa se trudijo, da se popnó čimdalje više in više. Dosežejo lí vsi venec evropske »slave«, kdo bi mogel to povedati že danes?

Katalog izložbe društva umetnosti obsega 303 številke.

Ne morem vam naštevati vseh podrobnosti, nedostaje mi, žal, prostora; naj omenim samo par znamenitosti. Poleg mojstra Bukovca, ki pa je to pot razstavil samo par portretov, mi je imponiral najbolj Tišov s triptychonom »Slavonska idila«. Podolgovata velika slika, kake tri metre dolga, in poleg nje ob vsaki strani še dve. Slavonski Hrvatje in Hrvatice v pisani narodni noši v svobodni naravi zabavajoč se. Zelenje, cvetje, čudovita razsvetljava, dražesten kolorit. Ta slika je apoteoza prirode in slovanstva obenem. Tišov je ustvaril s tem triptychonom nekaj, kar se sme imenovati lirika, poezija, narodna pesem. Jaz sam ne vem, kako bi to imenoval. Tišov ima še par drugih stvari, n. pr. »Med breskvami« (sočnat dekliški obraz med vejevjem zorečih breskev!). Velik poet je ta-le Tišov! — Vredna tovariša sta mu Auer in Čikoš. Auerjeva »Kraljica rož« je divna stvar, takisto lepa je njegova »Japonka«. Čikoš pa je med drugimi razstavil nekaj prizorov iz svojega ciklusa »Innocentia«. To je vrsta nežnih silfid, mitičnih vil in gracij, nosečih bele lilije. Tudi poezija! — Crnčić ve, kaj je lepo v naravi, in zato je posnel par krasot s Plitvičkih jezer, ki se jim ne moremo dovolj načuditi. Oprostite, druge umetnike vam morem

samo našteti, ne da bi jih hotel klasificirati. To so veliki talenti: Bojničić Vjera, Bauer, Bužan, Ettinger, Kovačević, Krasnik, Krizman, Marojčić, Malkus, Preradović, Raškaj in Špun-Dvořak. Rajnemu Nikoli Mašiću v spomin je na izložbi ena njegovih menda ne najboljših slik stare manire.

V plastiki prvačita seveda Frangeš in Valdec. Ti dve imeni imata že evropski glas. Vsak njiju je genialen na svoj način. Poleg teh dveh je še par drugih, ki pa seveda ne morejo tekmovati z Valdecem in Frangešem. — Nekaj modernih drobnosti iz umetnega obrta sta izdelala Krasnik Antonija ter Bauer Josip in Marija. — Vhodu nasproti je razstavljenih nekaj načrtov, tlorisov in drugih risb iz arhitektonske stroke. Franje Josipa trg v Zagrebu je eden najlepših mestnih trgov v Evropi sploh, a umetniški dom, ki stoji na njem, je sedaj zbok svoje razstave prva znamenitost v hrvaški metropoli. *A.*

XXX. razstava društva »Peredvižnikov«. Umetniško društvo »Peredvižnikov« je otvorilo svojo XXX. razstavo v dvoranah muzeja »Imperatorskega društva za pospeševanje umetnosti« v Petrogradu.

Trideset let se že tovariši-umetniki neumorno trudijo nad razvitjem svoje narodne umetnosti ter jo razširjajo po vsej Rusiji. Ravno to društvo je povzdignilo rusko umetnost po dolgoletnih vztrajnih naporih na to stopinjo, na kateri stoji dandanes.

Uspehi teh razstav so izpodbujali nove moči v mlajših umetnikih ter jih navdihovali, da so se posvetili mnogi, služiti edino le istiniti umetnosti, kar jasno priča otvorjena razstava.

Dasi se je preselilo v večnost že mnogo umetnikov-ustanoviteljev tega društva kakor tudi znameniti portretist I. H. Kramskoj, vedni nasprotnik akademije, kateri je povzdigoval rusko umetnost energično ne le s čopičem, ampak tudi s peresom, s katerim je s strastjo propovedoval in izpodbujal k samostojni ruski umetnosti in dolgo let tudi vodil to društvo, vendar nahajamo na tej razstavi še nekatera imena, ki so se vztrajno udeleževala vseh tridesetih razstav, kakor: Rjepin, Makovski, Savicki, Brjulov, Vaznecov, Bodarevski in nekateri drugi umetniki.

N. P. Bogdanov-Bjelski je razstavil štiri izborne velike slike, izmed katerih je najboljša »Soborovanje«. Smelo jo lahko imenujemo najboljši umotvor te razstave; kupljena je za galerijo narodnega muzeja imperatorja Aleksandra III. Umetnik je predočil žalostno sceno v preprosti kmečki sobi. Umirajoči in njegovi bližnji poslušajo s svečami v rokah molitev, katero opravlja starec-duhovnik. Slika je dovršena zelo realno in silno; zdi se ti, da ni le slika pred teboj, ampak realna scena; sveče migljajo, a na obrazih je čisto izraženo žalostno pretresujoče duševno razpoloženje . . . Dobro tudi harmonira dnevna razsvetljava z rumenkasto razsvetljavo sveč. Skomponirana je zelo prosto in baš to jo povzdiguje; le semintja je kolorit nekoliko preveč zamučeno-črnkast.

Druga slika tega umetnika je »Mladi gospodar«. Predočuje kmečkega dečka, ki popravlja stari plug. Tudi sliki: »Težka naloga« in portret N. P. Barsukova sta izborna.

Ilija Efimovič Rjepin je razstavil več portretov, med katerimi pa sta najboljša portreta »V. L. Veličko« in »P. M. Tretjakova« i. dr.

A. M. Vaznecova je več dobrih slik, kakor: »Poslednjo listje«, »Pomlad se približuje«, »Tišina«, »Poletje« in še par drugih. Odlikujejo se po posebnem sestavu in tehniki; najboljša pa je njegova slika: »Preteklost Velikega Novgo-

roda«, na kateri predočuje umetnik reško nabrežje z večno gnečo in vrvežem na pristanu.

N. K. Pimonenko je razstavil zanimive in dobre slike: »Na vojno«, ki je naslikana zelo koloritno, ter sliki »Ljubosumnost« in »Prodajalka platna«.

G. S. Mjesojedov razstavlja nekaj dobrih slik, kakor: »Etud Armenke«, »Starec«, »Okolica Jalte« in »Morski priliv«.

V. E. Makovski razstavlja dve mali žanrski sliki: »40 let na enem mestu«, ki je dovršena prav skrbno in koloritno, a sliko »Za prihodnjega« kvari semintja nekoliko brezbrižna risba. Najboljši razstavljalec pokrajinskih slik je N. N. Dubovski.

E. Volkova je dobra slika »Iz vasi v mesto«, a slika »Sredozemsko morje« je naslikana prerezko.

Po koloritu sta dobri tudi dve pokrajinski sliki »Riga« in »Gačina« A. K. Beggrova.

A. M. Korin se odlikuje s slikami »Ledohod na reki Moskvi«, na kateri se silno in harmonično izraža solnčna razsvetljava; mala sličica »Razliv« in nekoliko študij se tudi odlikuje po množini zraka in svita.

Sin zgoraj omenjenega slikarja Vladimira Egoroviča, A. V. Makovski, je razstavil poleg drugih tudi nekaj dobrih pokrajinskih slik: »Naj se popasejo«, »Mjelove gore« in »Močvirnati potok«, na kateri je posebno dobro prečuvstvana megla.

P. A. Kiseljeva so dobre slike: »Kazbek zvečer«, »Mlin v jeseni«, »Kadoške skale«, »Na jugu« in »Vasica«; naslikane so prav sočno.

Izmed mlajših eksponentov so najboljše slike: »Procesija«, »Kipar« in »Zima« P. A. Levčenka, »Resni slučaj« I. S. Kozakova, »Čevljar« V. V. Krošečkina, »Praznični dan« V. P. Lebedjeva in še par drugih. Po tehniki je prav dobra slika M. I. Ignatjeva »Ne izdržal«.

Kiparstvo pa v Rusiji ni ravno v tako ogromnem številu zastopano na razstavah kakor slikarstvo. Prvo mesto v kiparstvu na tej razstavi zastopata dva basreliefa kiparja L. V. Pozena, ki ju je razstavil kot vzorca Kotljarevskega spomenika v Poltavi. Oba predočujeta žanrovo zgodovinsko malorusko življenje. Najboljši je prizor iz pesmi »Natalka Poltavka«

Отъ юныхъ литъ не знавъ я любви,
не ощущавъ возженія крови.

(Od mladih let nisem poznal ljubezni, občutil nisem nikdar, da bi se mi bila vsled nje vnela kri.)

Skomponiran je zelo bogato, toda svobodno in tako že umetniško dovršen.

Izborni kipi so: »Striženje ovec«, »Žetev« in »Na polju« N. A. Andrejeva; izvršeni so s široko svobodno tehniko in globokim umetniškim znanjem.

S. M. Volnuhin je razstavil tudi dva dobra kipa, »Otroška glavica« in »Ljubitelj«.

To so torej vsa kiparska dela na tej razstavi.

V celoti napravi ta razstava izvrsten vtisk; najbolj se more ponašati po kompoziciji, strogi risbi in umetniški dovršenosti, ki sega v globoko duševno razpoloženje predočenega.

Želimo društvu »Peredvižnikov«, da bi vztrajalo v tej idealni smeri še mnogih trideset in trideset let ter neumorno napredovalo v umetnosti!

Peter Žmitek (Peterburg).

Med revijami

Русскій Вѣстникъ (Russkij Vjestnik) priča, da so se začeli Rusi čimdalje bolj zanimati za druge Slovane ter za njih narodni in kulturni razvoj. V marčevi-aprilski št. piše znameniti ruski etnograf g. Haruzin o našem Krasu in njegovih podzemskih čudesih. Gosp. Haruzin opisuje temeljito kraški svet, Postojinsko jamo in podzemeljske reke in jezera. Vse to pozna seveda iz avtopsije, kajti Haruzin je bil že večkrat na Slovenskem in se živo zanima za nas. V julijski št. pa je g. Haruzin začel objavljati daljšo študijo o nas pod nadpisom: »Nacionalnaja evolucija Slovincev«. Haruzin opisuje — kot nekako nadaljevanje svojega prejšnjega članka o Krasu — geografski položaj Slovencev, slaví lepoto slovenske zemlje, na kateri je na razmeroma majhnem prostoru toliko zemljepisnih kontrastov. Kranjska dežela sama je n. pr. komaj tolika kakor Kjelecka gubernija. Potem prehaja k političnemu položaju, v katerem se nahaja naš narod. Pisatelj resumuje na kratko nekatera važnejša data iz zgodovine Avstrije, omenja francosko dobo na Kranjskem. Nadalje riše na podlagi statistike naš ekonomski in finančni položaj, govori o zemljedelstvu, obrtu in industriji. Precej natanko opisuje razvoj slovenskih denarnih zavodov po Kranjskem, Štajerskem, Primorskem in Koroškem ter sklepa iz tega, da smo se Slovenci že precej osvobodili od nemškega kapitala, ki je bil največji vzrok naše politične odvisnosti od tujcev. Zatem govori g. H. o naši borbi za narodnost. Tupatam se primeri seveda tudi kaka netočnost. Tako govori o splošni veljavi našega jezika na Kranjskem in njegovi rabi pri uradih preoptimistno. To pomoto so provzročile krive informacije. Na široko pojasnjuje naše razmere z Italijani na jugu in z Nemci na severozapadu ter na našem ozemlju samem. Obširno govori o germanizatorskih in italijanizatorskih tendencah raznih vlad. Zelo podrobno se bavi s tržaškimi Slovenci, ki so izpostavljeni najhujšemu pritisku in navalu od italijanske stranke na Primorskem. (G. Haruzin naj nam dovoli opazko, da pisave Тырстъ ne razumemo. Namestu ы (= y, ü) bi moral na vsak način stati ъ (Търстъ), če se že hoče med T in r označiti polglasnik.) . . . Proti koncu julijskega članka opisuje našo borbo za narodno šolo. G. Haruzin piše, da je naša narodna zavednost tako močna, da stremimo celo za višjim obrazovanjem na podlagi materinega jezika — da zahtevamo slovensko vseučilišče. Ta naša samozavest pisatelja veseli. Zato opisuje obširno lansko naše gibanje za vseučilišče. Čisto pravilno sodi pisatelj, da mi preveč zanemarjamo Trst ter da podcenjujemo njega važnost v narodnem oziru. G. Haruzin bi celo rajši videl slovensko univerzo v Trstu nego v Ljubljani. Na vsak način pa meni g. avtor, da se mora tržaško slovenstvo čuvati, da ga ne dobodo popolnoma Italijani v svojo roko. Lahi naj se ozirajo bolj na južno Tirolsko, Slovenci pa naj pomislijo, da je Trst svetovno mesto, kjer vlada širše svetovno obzorje . . . Pričakujemo z velikim zanimanjem nadaljevanja krasnega članka, v katerim je g. Haruzin dokazal, da pozna dobro naše razmere. Imamo samo eno željo in prošnjo: Gospod Haruzin naj ima, kakor je storil to vobče doslej, vsekdar ves celokupni slovenski narod pred očmi kot celoto, brez ozira na to, v kateri pokrajini živi ta ali oni del

naroda. S svojim člankom izpolnjuje pisatelj plemenito kulturno delo ter razširja dejansko slovansko vzajemnost. — Med drugimi zanimivimi članki, ki so jih prinesli poslednji zvezki »Ruskega Vestnika«, naj omenim mimogrede še prevod znamenite razprave Andréja Chéradama: Evropa in avstrijsko vprašanje ob meji 20. stoletja. Chéradame je eden tistih redkih Francozov, ki se pečajo tudi z inozemstvom. Chéradame je prišel do prepričanja, da so najzvestejši in najboljši zavezniki proti agresivnemu germanstvu edino le Slovani. On ljubi Slovane, a ko študira zgodovino Avstrije, vidi, da ta država, čeprav so v njej Slovani v številni večini, vendar ob steno pritiska Slovane, kadar le more. Nastane vprašanje: Ali je dobro, če Avstrija pospešuje germanstvo (nemštvo)? Nikakor to ni dobro. Tudi Francozom samim to ni na korist, ker čimbolj se ojači nemštvo na škodo slovanstvu, tem slabše je to za Francoze. Avstrijsko vprašanje je Chéradamu eminentno evropsko vprašanje. Razprava Chéradamova, ki jo podaje »R. V.« v prevodu, je jako obširna, a s par stavki ne moremo posneti vsebine. Ali bi ne bilo dobro, ko bi nam kdo Chéradamovo razpravo poslovenil? Ali bi nam je ne hotel podati n. pr. gosp. Gabršček v svojih »knjižnicah?« Na delo! *A. A.*

Splošni pregled

Slovenska šolska družba sv. Cirila in Metoda je imela svoj 17. občni občni zbor dne 7. avgusta v Ilirski Bistrici. Tajnik je povedal, da je odprla družba v preteklem letu osem novih šol, tako da je vzdrževala, oziroma podpirala skupaj 25 šol, katere je obiskavalo 2400 otrok. Družba je razposlala tem šolam 2611 šolskih in zabavnih knjig. — Iz blagajnikovega poročila pa posnemamo, da je imela družba v preteklem društvenem letu 40.091 kron, 40 stotink dohodkov ter 39.694 kron 35 stotink stroškov. Iz tega poročila sklepamo, da je denarno stanje naše šolske družbe ugodno — ugodnejše, nego je bilo lani. Mislimo pa, da je že skrajni čas, da sname nekaj denarnega bremena, ki si ga je slovenski narod sam naložil na svoje rame, država sama, oziroma vlada ima dolžnost, da prisili n. pr. tržaški mestni zastop, da naj on sam plačuje slovenske šole za slovenske Tržačane. Če mora slovenska Ljubljana skrbeti Nemcem za nemške šole, zakaj bi vlada ne pokazala svoje avtoritete tudi v Trstu?! V Trstu je nad **3800** slovenskih otrok brez slovenskih šol, dočim obstoje za kakih 600 (?) nemških otrok štiri ljudske šole in ena meščanska!

Namen slovenske šolske družbe je pravzaprav le ta, da podpira in vzdržuje slovenske šole ondod, koder smo Slovenci v diaspori, a koder smo doma, na svojem ozemlju, kakor v Trstu, v Gorici, v Mariboru ali v Celovcu, tam se ima pobrigati vlada za to, da dotični mestni ali deželni zastopi ustanovijo tudi Slovencem slovenskih šol prav zato, ker plačujemo tudi Slovenci svoje davke in ker je ta naša zahteva utemeljena v avstrijskih osnovnih zakonih! Nam kar ne gre v glavo, kako je to mogoče, da n. pr. tržaški Slovenci že toliko let brez uspeha čakajo vladne rešitve, da se prisili tržaški magistrat, ustanoviti Slovencem slovenskih šol. Po našem mnenju smo krivi

sami, če nas naši oblastniki s praznimi obljubami vodijo za nos . . . Slovensko šolsko družbo sv. Cirila in Metoda pa priporočamo vsakemu zavednemu Slovencu, da ji redno plačuje svoj narodni davek. S tem davkom pomaga vsakdo, da se vzdrži sredi sovražnih elementov naša draga slovenska narodnost.

Slovenska nižja realka v Idriji. Kakor ves svet ve, nimamo Slovenci niti do letos še nobene cele slovenske srednje šole, niti gimnazije, niti realke! Saj niti nižje gimnazije v Ljubljani, v Kranju, v Novem mestu, v Celju (takozvana slov. nižja gimnazija), v Mariboru niso čisto slovenske, nego samo za večino predmetov (tudi v Ljubljani!) je učni jezik slovenski. Na vseh na slovenskem ozemlju stoječih realkah pa je učni jezik (tudi v Ljubljani) samo nemški. Da se slovenski jezik za Slovence predava s slovenščino, to je pač taka lapalija, da je ni vredno omenjati.

Tembolj nas veseli, da je vrla Idrija ustanovila lani mestno realko, na kateri se večina predmetov poučuje s slovenskim učnim jezikom. Vsi predmeti se ne smejo predavati s slovenskim učnim jezikom, ker je Dunaj te misli, da Slovenci sploh ne smejo imeti nobene cele srednje šole, nego morajo ostati na večne čase polovičarji. Glavna stvar je po nazorih osrednje učne oblasti, znati nemško! Namen takozvanih nižjih srednjih šol po Slovenskem je pravzaprav samo ta, da se mladi Slovenec nauči toliko nemščine, da more vstopiti v čisto nemške višje razrede; in tudi za Idrijo je naučna oblast odkrito povedala, da se mora mladi realec v Idriji naučiti nemškega jezika, da bo mogel izhajati ž njim na nemški višji realki, recimo v glavnem mestu slovenskega naroda, v slovenski Ljubljani . . .

Čeprav je ta položaj za nas Slovence skrajno tužen in sramoten, vendar moramo pozdraviti že to slovensko drobtino, ki so si jo Idrijčani priborili. Kajpada ni šlo gladko! Če naš »Herrenvolk« zaželi n. pr. kje v kakem slovanskem kraju kako svojo nemško šolo, to se razume, da se mora taka šola ustanoviti kar črez noč, a če hoče Slovenec imeti svojih šol, je to strašno težavna in dolga pot do uspeha!

† Mehmed beg Kapetanović-Ljubušak, bivši župan sarajevski in znani rodoljub, je umrl koncem julija v 63. letu svoje dobe. Mehmed beg Kapetanović je bil potomec prastare in ugledne bosanske rodovine. Dovršivši muslimanske šole v Mostaru in v Ljubuškem, kjer se je naučil turškega, perzijskega in arabskega jezika, se je posvetil uradniškemu stanu, v katerem je naglo napredoval. Nas zanima Mehmed beg Kapetanović seveda v prvi vrsti kot jugoslovanski književnik. Najvažnejše delo njegovo je njegova zbirka narodnih pesmi, prič in pripovedk, ki jih je nabral po Bosni in Hercegovini ter jih izdal pod zaglavjem »Narodno blago«. Prevajal je tudi iz orientalskih jezikov ter svoje prevode objavil v knjigi: »Iztočno blago«. Vrhutega je napisal še več samostalnih, izvirnih spisov, brošur i. dr. Dostavljamo samo še to, da je njegov sin, Riza beg Kapetanović, hrvaški lirski pesnik.

Hrvaško pevsko društvo »Kolo« v Zagrebu je sredi minulega meseca slovesno praznovalo štiridesetletnico svojega obstanka. Slavnosti se je udeležilo tudi veliko slovenskih pevskih društev. »Kolo« ima za razvoj hrvaške pesmi in za probujanje narodne zavednosti neprecenljivih zaslug, a v naših dneh, ko je vsled brezbrižnosti nekaterih domačih mamelukov vsa Hrvaška v veliki krizi in ko madjarstvo grabežljivo razteguje svoje kremplje, da poniža hrvaško domovino v ogrski komitat, je hrvaška pesem tudi velikega narodnopolitič-

nega pomena. »Kolo« je vsekdar moško nosilo in neomadeževano ohranilo narodno zastavo, pa upamo, da bode tudi v bodoče jugoslovansko idejo gojilo. Naj raste, cvete in živi »Kolo«! — Ob tej priliki nam nehote prihaja v spomin zaspanost našega ptujskega slovenskega pevskega društva, ki je priredilo pred par leti velikanske slavnosti po Južnem Štajerskem — a dandanes? Vse tiho! Bržčas ni treba več . . .

Vseslovanska umetniška razstava v Peterburgu l. 1904. Slovansko blagotvoriteljno obščestvo v Peterburgu priredi črez dve leti prvo vseslovansko umetniško razstavo, na katero vabi vse slovanske narode. Najvišji namen te razstave je, da se pokaže napredek slovanske umetnosti, razvoj slovanske duševne moči pred ostalim svetom ter da se slovanski umetniki, pisatelji in mislitelji pobliže, osebno spoznajo med seboj. Na tej razstavi naj se tudi pokaže razvoj slovanske industrije, umetne obrti in gospodarska moč slovanska. Zato vabijo ruski prireditelji te zastave slovanska plemena, da naj pošljejo tudi statističnih podatkov o kulturnem in gospodarskem razvoju dotičnih slovanskih dežel. Iz podarjenih ali nakupljenih razstavljenih predmetov se ustanovi po razstavi v Peterburgu potem vseslovanski muzej. Pri tej priliki hočejo bratje Rusi stopiti v trgovinsko in industrijsko zvezo z vsemi slovanskimi narodi. Sredi meseca avgusta je bil v Ljubljani g. Vasilij Nikolajevič Korabljev iz Peterburga, da se osebno informuje o slovenskih razmerah z ozirom na bodočo razstavo v Peterburgu. G. Korabljev obišče po vrsti vse izvenruske slovanske narode. — Kakor kaže ta splošni načrt ali program, je namen bodoče vseslovanske razstave v resnici idealno lep ter obeta najboljših uspehov. Ako se načrt uresniči, postane l. 1904. epohalno v zgodovini slovanske duševne in kulturne vzajemnosti. Saj je pa tudi že skrajni čas, da se postavijo Rusi na čelo slovanskemu kulturnemu gibanju ter da prevzamejo inicijativo.

Sven Hedin, ki je bil pred tremi leti odpotoval v centralno Azijo, se je preteklega meseca povrnil v svojo domovino, v Stockholm. Ekspedicija, ki jo je dr. Sven Hedin napravil, je za znanost zelo velikega pomena, ker se mu je posrečilo prodreti v iztočni Turkestan in v Tibet. Posebno dežela »Dalaj-Lame« je bila doslej najmanj znana pokrajina sveta. Buddhistovska meniška vlada tibetanska je še vsekdar trdovratno zavrnila vsakega preiskovalca ter ga pognala črez mejo — če se takemu »radovednemu« zapadniku sploh ni še kaj hujšega pripetilo. Drju Svenu Hedinu pa se je posrečilo, da je smel s svojo karavano prepotovati veliki del skrivnostnega Tibeta, samo v glavno mesto, buddhistovski Rim, v Lhasso, ni mogel dospeti. Na tem svojem triletnem potovanju je pretrpel Sven Hedin velikanske težave in je bil često v smrtni nevarnosti. V puščavi Gobi je našel pod ogromnimi peščenimi nasipi razvaline prastarih mest. Razume se samo ob sebi, da je švedski učenjak prinesel s seboj dragocenega gradiva, ki ga porabi za obširen potopis. Zemljevide, ki jih je načrtal na svojem potovanju, izda v posebnem velikem atlasu, kakršnega še ni bilo o tamošnjih deželah. Njegove geografske, etnografske in druge zbirke pa obogate stockholmski muzej ter bodo razširjale tem potom duševno obzorje.

Ljubljanski Zvon

Kazaška romanca.

V boj za silnega carja
jezdijo v dolu kazaki;
vranci hrskajo iskri,
pojejo čili junaki:

»V Ukrajini slobodni
Dnjeper buči in se peni . . .
Aj, uspavali nas so
v zibeli vali zeleni.

Tam tugujejo majke,
krasne se jokajo deve
in nas čakajo težko
jadne osamljene reve.

V boj na polje zeleno!
Carski ukaz tja nas zove.
Ah, že jutri . . Po nebu
smrt k nam orjaška že plove.

Ko bo vzhajalo solnce,
rožna vsa bode planjava,
in ko v morje zatone,
tožna vsa bode planjava . .«

Pesem je v dalji zamrla . .
Meči le ostri rožljajo,
zlatotkane zastave
v zraku ponosno vihrajo.

C. Golar.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

(Dalje.)

VI.

obert Z. se je preselil s svojo družino k Zadelu. Oni dve sobici v drugem nadstropju, ona mala, čedna kuhinja in hodnik z razgledom na vrt, vse je imelo za Roberta nekaj domačega, nekaj prisrčnega, vse ga je veselilo in ga navdajalo s čutom zadovoljstva, da mu je bil ta novi dom najljubši vseh, kolikor jih je imel dozdaj. Po svojih opravilih se je redno vračal v svoje stanovanje, kjer je pisal, čital ali pa pomagal ženi pri različnih malenkostih. In vse je šlo v redu kakor ura. Njegova bolezen je izginila sama ob sebi, njegovo lice je bilo vedro in njegovo srce lahko. Lahke so postale njegove noge, jasne njegove misli. Pozabljeno je bilo vse, kar je bilo črnega in omadeževanega v njegovem življenju, izginila je megla in zlato solnce se je prikazalo na obnebju.

Pod večer je Robert vedno zahajal k bolnemu Zadelu. Njiju razgovori so se često končavali v vzvišenih akordih, iz njih je zvenela struna, ki je blažila oba in ju povzdigala v jasnejše višave. In v te jasne višave sta hotela za sabo potegniti ves ostali svet, da bi tudi njega pozlatila zarja onih idealov, ki so navduševali njiju. Za sabo sta hotela videti pred vsem svojo najbližjo okolico, in malenkost se jima je videla, da bi zabrisala one črne madeže na dušah svojih bližnjih, saj so nastali samo slučajno, kakor nastanejo črne pege na gladki in rdeči jabolčni koži. Jabolko ni krivo, da so se začrtale vanj! . . .

Tako je poteklo nekoliko tednov.

Alfreda še ni bilo v tem času k Robertu. Prvič ko ga je bil Robert srečal na ulici, mu je hotel v denarju nekoliko povrniti to, kar je moral od njega prejemati v predzadnjih najžalostnejših časih svojega življenja. Toda Alfred ni hotel vzeti ničesar, češ, da ima za sedaj dovolj in da morda pridejo še hujši časi, ko bode potreboval

njegove podpore. Sploh je bil videti Alfred čemeren in sam s sabo skrajno nezadovoljen. Robert ga je torej pustil na ulici ter odšel. Od tedaj ga pa ni več videl. Bilo je, kakor bi bil izginil s sveta za vselej. Ne duha ne sluha ni bilo po njem.

In dasi si ni hotel Robert priznati, dasi je včasi pri taki nadležni misli energično stresel z glavo, vendar je le bila istina, da mu je bilo ljubo, ko ga ni več videval v svoji hiši in v bližini svoje žene. In ko se je vselej ob takih prilikah tudi spomnil Alfredovih posetov v svoji hiši, ga je vendar proti lastni volji nekaj pogrelo v prsih in za hipec mu je postalo hudo . . . hudo . . .

Metodi se morda še nikdar v življenju ni godilo tako dobro kakor sedaj. Toda videti je bilo, kakor bi ji bila ta izpremememba na boljše sčasoma škodovala na njenem značaju. Vsaj Robert je bil prisiljen včasi sklepati, da se je na njej pokazalo nekoliko napuha, nekoliko prevzetnosti. Včasi pa si ni mogel razbistriti, kaj je krivo njeni sedanji redkobesednosti, njeni zlovoljnosti. In v takih hipih ga je vselej napadla nadležna misel, da morda pogreša Alfreda. In v ono zadovoljnost in blaženost, ki mu je sijala prve dni te lepe izpremembe, se mu je zopet počasi potočila grenka kaplja in razgovori z Zadelom niso bili zanj več to, kar so bili od začetka. Zopet je začel uvidevati propad, ki zija med ideali in golo vsakdanjostjo, med lepoto in umazanostjo . . .

* * *

Neko nedeljo proti večeru je vnovič zadela kap starega Zadela in izdihnil je še tisto noč. Popoldne se je čutil še prav dobrega in je bil izredno vesel. Razgovarjala sta se z Robertom domala ves popoldan. Robert si ni domišljal nikakor, da bi utegnila nastati katastrofa že v kratkem. Ko se je pa poslavljal okoli šeste ure od starca in je že stal pri izhodu, se je Zadel hipoma še enkrat obrnil proti njemu ter dejal nenadoma:

»Počakajte malo, da vas vidim še enkrat. Obrnite se proti oknu! Meni se zdi, kakor bi vas gledal zadnjič.«

Robert je storil, kar mu je velel starec. Obrnil se je proti oknu, a pri tem se je ozrl na bolnika. Ta je bil vprl vanj svoje oči ter strmel nekoliko trenotkov proti njemu. In tedaj je Robert videl in opazil, da so ga te oči sicer motrile, toda videlo se mu je, kakor bi se napenjale, da bi ga pogled dosegel, videlo se mu je, kakor bi sproti izgubljale svojo moč ter obsteklevale. In začutil je

v sebi neki strah in hkratu se mu je zdelo, kakor bi se napolnila soba z nevidnimi duhovi, ki si šepečejo ter trepečejo po vzduhu.

»Stopite bliže in podajte mi še enkrat roko!« se je v tem hipu oglasil bolnik.

Ko je Robert stopil k postelji in natančneje videl bolnika, se je nemalo začudil, da je videl pred sabo ves drugačen obraz kakor pred nekoliko hipi. Raz ta obraz mu niso sijale nasproti več starikave gube in okorele raze, temuč svetil se je v nekem nadnaravnem blišču, kakor bi ga bilo za hipec vnovič pozlatilo solnce davno minole pomladi njegovega življenja, njegove izgubljene mladosti. Nekaj svetega in častitljivega je bleščalo raz to visoko in belo čelo. A te obsteklele oči so napravljale čuden, srce pretresujoč kontrast k svoji okolici.

In Robert je starcu stisnil roko.

Takoj pa se je naglo obrnil ter dejal:

»Jaz hitim po zdravnika . . .«

V sobi je ostal bolnik sam. Njegove oči so se mehanski obračale proti durim, za katerimi je bil izginil Robert in ki je skozi nje v kratkem imela stopiti sovražnica in hkratu dobrotnica človeštva, žena, ogrnjena z dolgo, belo haljo, ugaslih oči in z nabrušeno koso...

Ko se je Robert kmalu potem vrnil z zdravnikom, je bil Zadel že mrtev. Nobenega ni bilo v zadnjem trenotku poleg njega, nobenega, ki bi mu bil potisnil v roko zadnjo tolažbo. In Roberta je neka nenadna moč vrgla na koleni pred posteljo in razjokal se je kakor dete. Njegove solze so močile starčevo uvelo desnico . . .

* * *

Roberta je smrt Zadelova pretresla tako, da ni utegnil razmišljati ničesar. Stari mož mu je stal vedno pred očmi, njegovi razgovori so se mu vsiljevali v spomin, njegovi zadnji trenotki so mu izžemali solze iz oči. V takih razmerah ni utegnil misliti nase in na svojce, niti na njih bodočnost.

Ko se je pa ta njegova odkrita žalost nekoliko oblažila, je zapazil, da je njegova žena Metoda nekam utihnila. Razpršila se je bila ona njena ošabnost, ki jo je bil zasledil v njej Robert, in povešala je glavo kakor ranjena ptica.

»Kaj ti je, Metoda?« jo je vprašal nekega dne.

»Ali ne čutiš, da smo zopet na ulici?« mu je odgovorila kratko ter delala dalje.

In skočil je kvišku. Preplašeno jo je pogledal, a takoj povesil pogled. Ha, na to niti mislil ni bil! Ozrl se je hipoma po sobi. Brr,

ti priljubljeni prostori, ki so mu tako prirasli k srcu, ti se napolnijo s tujimi obrazi, hiša, ki mu je tako gostoljubno dala zavetja ob najhujšem času, se odpre tujcem, ki že iztezajo po njej koprneče svoje roke. In po vrtu se bodo izprehajali ljudje, ki se bodo neumno smejali ter si meli škodoželjno umazane roke, da je starec vendarle izginil ter pustil iz pesti kost, ki je na njej viselo še toliko ukusnega mesa.

In on! On! In njegova družina! Zopet jih čakata blato in smrad, zopet se bode treba valjati po lužah, zopet bo treba posojati glavo bebcem in umirati, umirati počasne, grozne smrti.

Zmračilo se mu je pred očmi . . .

Tedaj je pa nekdo potrkal. Med vrati se je hipoma pokazal — Alfred.

Robert se je stresel, Metoda je povesila oči.

Alfred je čutil, da sta se ga ustrašila.

»Ali ne prihajam prav? — Ha, ha, seveda, zdaj, ko sta premožna dediča, zdaj vama pač ni mari berača!«

In sedel je, ne da bi bil čakal dovoljenja.

»Da, ljubi moji, jaz sem dobro poučen, meni ne odide nič. No, pa me vrzita črez prag! . . . Toda ne, saj ne mislim tako hudo, saj vaju poznam, to je le šala!«

Alfred je blebetal dalje. Robert in Metoda sta molčala. A najprej se je razjasnil obraz Metodi, nato je začel verjeti tudi Robert.

Toda nekaj mu je šumelo vendar še vedno po glavi, in to je bila misel: »Čemu se je zopet pokazal Alfred?«

Drugi dan se je razglasila oporoka Zadelova in Robert je bil njegov glavni dedič. Zadelova kuharica je tudi dobila svoj delež.

Robert je bil torej preskrbljen in njegovi družini se ni bilo bati gladu . . .

VII.

Premoženje Zadelovo je bilo večje, nego je pričakoval ali mislil Robert. Lahko si je torej privoščil marsikatero udobnost, lahko se je oddahnil skrbi, ki so ga prej tlačile toliko časa in tako hudo. Da, skrb! Ako se je vgnezdila pri tebi, zavrta se ti v osrčje kakor črv v lubad, pije ti kri kakor pijavka, ki se je prilepila na tvoje prsi. Na vrtu cvete drevje, blesti se ti nasproti nežni jabolčni cvet, omamlja te lice rdeče breskve in priklanja se ti velikanski beli venec, ki ga nosi črešnja na svoji glavi. Prvi zeleni in sočni lističi se ti dobrikajo ter ti zdravijo in krepé oči, prva nežna travica

se ti ovija nog, spomladni vetrc veje rahlo okoli tvojih las ter ti boža lica. A ko pristopiš k cvetu, ko se skloniš nad list, da bi ga opazoval ter se veselil njegovih drobnih žilic in niti, njegove pestre barve, izpuhti iz njega — skrb in kolena se ti ušibé. Namesto mehkega zelenja se ovija tvojih nog — gola skrb, ki sili više in više, da ti zastre oči in da čutiš okolo lic ostro, neprijazno mrzlo sapo. Onemu, ki ga je obiskala skrb, ne cvete pomlad . . .

Kako vse drugačno je bilo zdaj življenje Robertovo! Kmalu je zahajal v najboljše hiše in tudi njegova hiša je postala torišče povabljenih gostov. Robert se je sicer iz začetka branil temu, njegov značaj se je upiral družabnosti, a pregovorila ga je Metoda, ki je začutila v sebi hkratu veselje do življenja, veselje do uživanja. Da, saj pa je bila tudi dražestna v svojih novih, ukusnih toaletah! Nihče bi ne bil spoznal v njenem nastopu prejšnje dekle. Vse na njej je bilo videti pristno, neponarejeno in sveže, je dihalo mladost in vabilo k uživanju.

In Robert je postal ponosen na svojo ženo. Kamor je pogledal okoli svojih novih znancev, skoro povsod je videval le izžete, suhotne, semtertja celo brezzobe boljše polovice, ki so se lepotičile ter izkušale prislepariti svojim udom prožnost in gibčnost, svojim obrazom cvetice, ki so odcvele že davno. In Robertu se je skoro gabilo, ko so ta preperela telesca venomer metala oči na svoje moške sosede, ko so se pri mizi njih lakti kakor slučajno dotikale rok prijateljev njih soprogov.

A Robert je v tej svoji sreči postal tudi bistroviden. Smejal se je svojim nekdanjim domišljijam, ki je hotel ž njimi osrečiti človeštva nižje sloje, uganil namero Albertovo, zakaj ga je privedel do takih idej, ter se otresel one mehkosti, ki mu je bila prevzela vse bitje od mladih nog in ki je bila — kakor si je domišljal — samo posledica vedne njegove odvisnosti od drugih, močnejših.

In prvič je resolutno nastopil proti Albertu. Nekega večera mu je za vselej pokazal vrata. Odštel mu je nekaj denarja, češ, da naj se čedno obleče in preživi, dokler si ne najde kake službe, ki naj se je potem tudi drži. Bilo je prvič, da sta menjala svoji ulogi. In Albert je začutil, da mu je Robert zrastel črez glavo. Jeza ga je popadla in hotel mu je denar zalučati v obraz. Toda v istem hipu se je premislil, sarkastno se nasmejal ter spravil bankovce v žep. Brez vsake besede je odšel, zaloputnivši vrata za sabo.

Metoda je bila med tem v sosednji sobi ter se ni prikazala k obema. A ko je začutila, da je Alfred odšel, ji je noga nehote za-

vila k oknu in morala je pogledati na ulico. V istem hipu je šel mimo Alfred. Bil je videti zamišljen in ni se ozrl nikamor. Metoda je gledala za njim. Ko se je bližal koncu ulice, je videla, kako mu je prišla nasproti mlada ženska, ki se je ustavila pred njim. A takoj nato se je obrnila, oklenila se njegove roke ter odšla ž njim dalje. Kmalu sta ji izginila izpred óči ter se izgubila za vogalom.

Metoda se je sklonila kvišku. Popravila si je kodre, ki so ji bili zašli na čelo, in njen obraz se je potemnil. Stisnila je desnico v pest ter kakor izmučena sedla na bližnji stol.

Takoj nato je vstopil Robert. Metoda je vstala mirno ter dejala malomarno:

»Ali si ga odpravil?«

»Da«.

»Prav tako!«

* * *

Metoda je sedela neki večer sama na vrtu sredi jasminovega grmovja. Robert je bil odšel k nekemu prijatelju in ni ga še pričakovala. Njej pa se ni ljubilo nikamor. Neka nenavadna otožnost se je je bila polastila in hotela je biti sama.

Bilo je proti koncu poletja in večeri so bili že hladni.

Na vrtu so bujno cvetle georgine in dalije, razsipala je svoje seme reseda in duhtele so dolge vrste raznobojnih klinčkov. Vzduh je bil čist in miren in v tem tihem kotičku se je dalo tako lepo sanjati.

In Metoda je sanjala.

Podoba za podobo je vstajala v njeni duši, ta temna in žalostna, ona jasna in svetla. In postajalo je v njeni notranjosti otožno in mehko. In spomnila se je tudi Alfreda. Stresla je z glavo, da bi se iznebila te misli, ki jo je vedno huje mučila. A nič ni pomagalo. Morala je misliti nanj, iz začetka z gnusom in gnevom, posebno ko se je spomnila onega večera, ko je videla, kako se ga je oklenila tuja ženska. Da, strla bi bila oba, ako bi bila tačas zraven! Ta ničvrednež, ki ji je bil vzel vse, ki jo je imel toliko časa v popolni oblasti, on se je drznil obesiti se na drugo žensko pred njenimi očmi! Toda, ali ni ona sama kriva vsega? Zakaj ga je slušala! Zakaj ga je pa tudi zadnjič dovolila odpoditi iz hiše? Ako prav premisli, kaj ji je storil hudega? Saj je vendar njegova zasluga, da je postala Robertova, da je sedaj ugledna gospa. In kako je znal govoriti, kako goreči so bili njegovi objemi, kako vroči njegovi poljubi! Brr, to je nezvestoba, Metoda! Ne misli več nanj, prepusti ga zasluženi

osamelosti! Toda, . . . toda . . . ne, tako ni znal ljubiti nikdar njen mož, tako je znal ljubiti samo on, Alfred . . .

Njena duša je vzkipela, zakoprnela je z vso silo po njem. Da, vstala bi in šla bi ga iskat ter ga prosila, naj se vrne k njej, ki ga pričakuje tako težko.

In nič bi se ne menila, kaj poreče njen mož. Da, pred njim bi si upala okleniti se onega okoli vratu!

Zakaj se ne zgane zdajle ono-le grmovje, zakaj ne zahrešči za njim njegova stopinja, stopinja, ki ji je bila nekdaj tako dobro znana, da jo je njeno uho razločevalo celo tedaj, ko se je bližala skoro neslišno in oprezno v temni noči proti njeni sobici? Zakaj se ne prikaže njegova kodrasta glava tam-le izza vejevja?

Toda ne, ne, prav je, da ne pride . . . saj je nezvest . . . stopila bi mu nasproti, pogledala bi ga zaničljivo in prezirljivo ter zaklicala mu v obraz: Hinavec, česa iščeš tod? Poberi se! — Ne, nikdar več se ne vrnejo časi, ki so bili; ostani v svoji temi, ne nadleguj me več s svojo žalostno prikaznijo! Da, tam ostani!

Metodi so se drevile misli naglo in nemirno iz ene skrajnosti v drugo. Njeno lice je pordelo in roka ji je drhtela. Prevladovali so jo najnasprotnejši občutki in ni se jih mogla otresti. To, kar jo je v tem hipu mikalo, se ji je v prihodnjem trenotku gabilo; sama si ni bila v svesti, kaj je prav, kaj ni.

Stopila je na pot ter hodila nekoliko časa gori in doli. Ustnice je imela trdo stisnjene; videti je bilo, kak prevrat je nastal v njeni duši.

»Da, tam ostani in ne sili se med mene in mojega moža«, je vzkliknila polglasno ter se oddahnila, kakor bi se ji bil od prsi odvalil težek kamen.

»Tam ostani!« . . .

* * *

Pozno po noči je že bilo. V hiši je bilo že vse pospalo, samo Metoda je še čula. Neka zla slutnja jo je mučila, ji je bila legla na dušo. Nekoliko časa je ležala oblečena na postelji, nato je vstala ter hodila po spalnici gori in doli. Semtertja je stopila k oknu ter zrla navzdol na temno ulico, ki jo je tožno razsvetljevalo nekoliko brlečih svetiljk. Prisluškala je ter motrila vsako stopinjo, ki se je bližala. Toda zaman. Robertovih stopinj še ni bilo čuti. Bilo je prvič, da se je v tem času zapoznel tako dolgo, da bi ne bil prej povedal njej.

Noč je bila temna. Na zahodu so se kopičili črni oblaki, ki so segali vedno više in više, dokler niso prepregli vsega obzorja. Le semtertja se je pretrgal oblak in iz presledka je za hipec zažarela bleda zvezda ter takoj izginila. V oddaljenih ulicah je včasi zaropotal voz, zahreščal ključ v vratih, odmevala človeška stopinja. Nad strehami so se v nejasnih konturah črtali dimniki, a v daljavi za hišami so se razločevale luči na kolodvoru, čulo se je v presledkih premikanje železniških voz ter rezki žvižgi lokomotiv.

Metoda se je naslonila na okno. In kakor danes popoldne, tako je šlo tudi sedaj vse prošlo življenje preko njenih dušnih oči. In to življenje je bilo podobno nocojšnji noči. Noč je bila temna, oblačna, in kadar je zasijala skozi oblak svetla zvezda, zgodilo se je to samo za trenotek, za hipec, in že je izginila. In noč je bila še temnejša. V zadnjem času se je pač zjasnilo, na njenega življenja horizontu blešče zvezde, toda njih svit je moten in nestalen in kdo ve, ali že ne vstaja izza gore oblak, črnejši in temnejši, nego so bili vsi dosedanji, kdo ve, ali ne zagrne ta oblak v kratkem zopet onih pičlih zvezd in ne zatemni njenega življenja še huje, še strašneje. Neki strah pred bodočnostjo leži v vseh njenih udih, se je polastil njene notranjosti posebno danes in nocoj. Metoda je čutila zlasti v tem trenotku, da je veliko zakrivila sama, videla je pege, ki so temnele na njeni duši, in teh peg jo je bilo strah. Kolikrat je izkušala, da bi te madeže zabrisala, da bi jih očistila v ljubezni do svojega moža in otroka, a bila je preslaba nasproti sebi in padala je vnovič in vnovič. Kdo ve, kaj bode v prihodnje?

Njene misli so splule tja v borno kočo k očetu in sestrama. Da, k očetu! Odkar se je poslovila od doma, ni vedela nič več o njih. Ko se ji je godilo slabo, ni hotela pisati, sedaj, ko je bilo zanjo boljše, je docela pozabila na svojce. Ali bi jih poklicala k sebi? Čudno, da Robert o tem nič ne omeni! Ne, ostanejo naj tam, kjer so, tukaj bi se utegnili počutiti utesnjene. Pomagala jim bode z denarjem. A da ne pozabi, hoče jim pisati takoj nocoj, saj je noč tako dolga in na njene oči noče spanec.

Prižgala je luč ter poiskala papirja in črnila. In zapisala je očetu dolgo, dolgo pismo in ga prosila oproščenja, da ni že prej poročala o svojem stanju. A zraven je takoj napisala poštno nakaznico, glasečo se na znaten znesek . . .

Pristopila je k Svitoslavčkovi posteljici. Sklonila se je črezenj, ki je dihal rahlo in enakomerno ter prisluškala. Njegovi kodri so

bili vlažni, kakor bi bili potni, in pod prsti so se čutili mastni. Poljubila ga je na čelce in zopet pristopila k oknu.

Toda Roberta še ni bilo slišati. Na ulici je bilo še temneje in tišje nego prej. In vlažen vzduh je vel skozi okno. Zapihal je ostrejši veter in nekoliko deževnih kapelj ji je priletelo v obraz in na lase. To ji je delo dobro. Sklonila je glavo in semtertja je zopet padla kaplja nanjo in razhlapela je, kakor bi bila padla na vroče železo. To jo je hladilo, njene oči so se sčasoma utrudile, polagoma so zlezle skupaj, glava se ji je naslonila na lakti in tako je stoječ ob oknu zadremala. Okoli njenih kodrov se je lovil veter, a dež je začel padati zdržema . . .

Ko se je Metoda zbudila, je bila docela premočena. Mokra je bila njena polt na vratu, mokra njena obleka in mokra blazina na oknu. V začetku se ni zavedela, kje da je. Začudena je potipala svojo mokro obleko ter se ozrla po sobi. Luč na mizi je še gorela, zraven je ležalo končano pismo in napisana nakaznica, ki je po njej lazila velika črna muha. Njeno oko je obviselo na papirju ter nekoliko časa strmelo v drobne, temne črke. In jasno ji je bilo, kaj se je nocoj godilo ž njo.

Tedaj je udarila v bližnjem zvoniku ura tri. Metoda se je zdrznila. Ves čas ni mislila na uro, a zdaj se je ustrašila, ko je čula, da nastopa jutro, a Roberta le še ni bilo od nikoder.

V njeni glavi je bilo pusto, ob sencih so ji žile nemirno utripale. Zunaj pa je pljuskal dež enakomerno kakor v taktu . . .

Toda, čuj stopinje!

Stopila je zopet k oknu. Da, stopinje se bližajo, a to ni samo eden, to sta dva, ki hodita po ulici.

Metoda je napela ušesa . . . A kmalu se je obrnila od okna ter kakor preplašena zrla v luč. Njeno lice je bilo bledo, njene ustnice so podrhtevale.

»Torej zopet . . .«

Te besede so ji polglasno ušle in onemogla je sedla na divan.

Spodaj pa so se stopinje bližale in prihajača sta se razgovarjala glasno. Spoznati je bilo, da sta razburjena, morda tudi vinjena . . .

V vratih je zahreščal ključ.

* * *

Robert je ležal kmalu potem na postelji, ki se je bil zvrnil nanjo napol oblečen. Bil je bled in zmršenih las. Obrnil se je v steno ter smrčal.

Metoda pa je slonela ob mizi. Glavo je imela naslonjeno in zakrito v dlani in telo se ji je semtertja nehote krčevito streslo. V grlu jo je nekaj stiskalo in dušilo in čuti je bilo, kakor bi se ji zahlipalo večkrat.

Luč je brlela nemirno, kakor bi ji manjkalo olja, semtertja se je v njo zaletavala vešča in skoro slišno prhutala s svojimi sivimi krilci. Skozi še vedno odprto okno je pa že silil jutranji somrak . .

Metoda se je zravnala kvišku. Ozrla se je na posteljo, kjer je spal mož, nato je vzela svetiljko ter oprezno, po prstih stopala iz sobe.

Na hodniku se je ustavila pri vratih na levo ter rahlo potrkala. Ta so se odprla takoj.

»Vedel sem, da prideš, zato sem čakal,« je dejal moški glas.

Metoda se je vnovič stresla, noga ji je za hipec zastala na pragu. Bilo je videti, kakor bi nekoliko razmišljala. A takoj nato je odločno prekoračila prag ter stopila v sobo.

Svetiljka je razsvetila temni prostor. Njeni žarki so padli na obraz — Alfredu.

Stal je pred njo v sami spodnji obleki, slok in izhujšan po celem telesu. Njegovo oko se je pa svetilo kakor oglje in na ustnah mu je krožil satansko zloben nasmeh. In v vsej svoji medlosti in izpitosti je vendarle imel še nekaj na sebi, kar je privlačevalo. Kar se mu je bližalo, je moralo pasti v njegovo območje. Bil je magnet, ki je potegnil nase vsakega.

»Prišla sem, da poizvem, kaj se je godilo nocoj,« je dejala Metoda ter se ustavila pred njim. »Prej nisem hotela izpraševati, a zdi se mi, da nastopajo zame zopet hudi časi!«

»Le počasi, ljubica! Čuj, najprej nekoliko sedi. Tako se bolje in laže govori. Takoj izveš vse!«

»Ne, stoječ hočem izvedeti! Govori!«

»No, no, le ne tako trda! Samo za trenotek sedi! Čemu je pa divan ob steni?«

In ne da bi čakal odgovora, jo je prijel za roko ter potegnil za seboj na divan.

Kakor otrok se je dala odvesti.

»Torej, zdaj poslušaj«, je dejal Alfred. »Glej, Robert je nocoj igral. Slučajno sva se sešla. Ko sem vstopil, je bil že izgubil pre-

cejšnjo vsoto. Svetoval sem mu, naj neha igrati. Saj veš, tako mi je velevala prijateljska dolžnost! — Toda, nikakor ni hotel slušati. Vsota za vsoto je šla v žepe drugih, najnevarnejših pustolovcev. A zraven je pil. Nazadnje sem ga s silo odtrgal od mize in nastopil ž njim pot proti domu. Po poti, ko je prišel na svež zrak, se je zavedel in mi dal prav. Pravil mi je, kako so ga zapeljali, kako se je iz začetka branil, a nazadnje se vendar vdal. In prišel je do spoznanja, da sem vendar še jaz njegov najboljši prijatelj. Ko sva se bližala njegovemu domu, me je povabil, naj prenočim pri njem, ker imam do svojega stanovanja še predolgo pot. In tako, vidiš, ljubica, sem tukaj!«

Metoda se je zamislila. Čutila je, da je njeno življenje zopet dospelo v drug stadij. Sicer še ni bilo nič tako groznega, ako je mož igral enkrat, ali nekaj ji je pravilo, da to ni zadnjič.

Molče je vstala ter vzela luč, da bi odšla. V glavi je čutila bolečino in noge so se ji tresle razburjenosti.

V tem hipu pa je zaslišala za seboj polglasen sarkastičen smehljaj. Alfredova roka se je iztegnila po svetiljki in v tem hipu je ugasnila. Skoro nato se je ovila ista roka njenega telesa.

Metoda se je hotela iztrgati, toda njena moč je bila pri koncu. Onemogla se je zgrudila Alfredu v naročje.

* * *

Zunaj se je bilo zjasnilo in jutranja zarja se je že dvigala nad gorami, ko je Metoda odprla vrata, da bi odšla v svojo spalnico.

Ko pa je stopila črez prag, je njena noga zadela na nekaj mehkega.

Na tleh pred vrati je ležal — njen soprog in stiskal v pesti vročo svojo glavo. Njegove oči so se vsesale v njen obraz in gledale stekleno in obupno. Bile so globoko vdrte in krvavo obrobljene . . .

V tem hipu je solnce posijalo skozi okno . . .

(Dalje prihodnjič.)

Jaroslav Vrchlický.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Jan Voborník (Litomyšl).

(Konec.)

Vrchlický goji v svojih pesniških umotvorih tudi druge oblike plemenite ljubezni, recimo, rodbinsko, očetovsko, prijateljsko ljubezen, osobito pa ljubezen do domovine. Svojo domovino in njeno kulturno nalogo je našel pri proučevanju svetovne zgodovine kot člen neskončne verige, kot odlomek velike ljudske epopeje. Toda v celoti se ne peča preveč s historizmom, kajti več mu je do spasa v prihodnosti. Tu kaže reformatorske težnje (»Hlasy v poušti« = Glasovi v puščavi 1890). »Domovina je v sponah, a pustimo krivde prednikov pri miru! Ne moremo biti ne njihovi sodniki, ne maščevalci, ker nismo za to dovolj močni in dobri. Doslej smo si še vse premalo bratje med seboj, trgamo sebi čast, mučimo se z medsebojnim sovraštvom. Le skupna ljubezen nas ojači in osvobodi iz spon samoljubnosti, vsled katere trpi prospeh celokupnosti. »Ne bojmo se, da poginemo«, kliče. »Izraela so uničevali po več vekov in ni poginil, torej tudi nam ni treba poginiti, dasiravno smo tudi majhen narod. Samo delajmo in ne vdajmo se!« Pesnik čuti, da to njegovo klicanje ni nič drugega kakor glas v puščavi, a vendar ne more molčati. Kar je občutil, mora izraziti, četudi v politični pesmi. Kadar izraža pristno človeško hrepenenje, je taka pesem sveta, samo strankarski spori jo napravljajo grdo, zato se jih ogiblje. Edino v slovstvenem življenju, ko v njem naleti na zoprne in neljube ideje, nahaja nagibe za uporabo poezije tudi za tendenčne smotre.

Zdaj pa je možno vprašati, kakšen je vobče Vrchlickega nazor o svetu, kako se vede do glavnih kulturnih tokov in do njih reprezentantov, tujih in domačih?

Modernost Vrchlickega se odlikuje pred vsem po svojem historičnem smatrališču, s katerega gleda na svet in razvoj človeštva. Isto smatrališče je zavzela Hegelova filozofija, Darwinovo naravoslovje, Taine-ova znanstvena kritika in Hugova poezija. Vrchlický se po pravici pri tem oprijema dveh poglavitnih vprašanj: vere in filozofije. Verske oblike so pri Vrchlickem vse tri: priznava najpoprej prirodno verstvo, časti zemljo in solnce, govori o življenju in smrti, o strahu in upanju, o mitih in idealu lepote. Poleg tega pa priznava tudi etično vero, ker išče ne le izpopolnitve ljudstva, temuč tudi

dobrote sploh, in sicer s sočutjem in ljubeznijo. Poslednjič vpošteva tudi racionalizem, ideal resnice.

Pri novodobnih filozofskih nazorih se opazuje spor med idealizmom in realizmom, med renesančnim in reformacijskim tokom. Vrchlický obravnava vse to jako individualno. Pred vsem pač piše v renesančnem duhu; ima prirodni nazor, proslavlja zdravje, lepoto, veselje, moč, ljubezen; ljubi barve, polnost oblik, naravnost, blesk, sijaj, strast, bajeslovje, erotizem. Vse to je bilo v antiki, zato jo ljubi kakor Nietzsche; ljubi tudi individualizem, katerega je pridružila renesanca k antiki. Vrchlický neguje jako rad, osobito s početka, kult velikih individualnosti, fizičnega heroizma in titanizma. Za vsako dobo človeške zgodovine je ustvaril take vzore moči, kakor so na pr.: Sandalfon, Bar-Kochba, Hippodamija, Julian Apostat, Hilarion, Prokop, Don Juan, Drahomira in žene v Twardowskem, razni Heraldi, Hakoni in Cid. Vendar pa ne pripisuje toliko pravice in moči razumu, da bi ga dosledno privedel h gospostvaželjni morali nasilstva. Tukaj je preveč romantik, pesnik in čuvstven človek, preveč kristijan in Slovan. Sočutja se drži zvesto; k njemu je dospel po mučni poti življenja in svojih »Odlomkov epopeje«. Zato opušča tu Nietzschejevo renesanco in pristopa k Tolstemu. Toda Tolstoj zametava umetnost in lepoto iz svojega kraljestva dobrote.

Vrchlický združuje renesančni ideal lepote z reformacijskim idealom resnice in dobrote. Zeyer je združil isti ideal lepote z gotično lepoto in z evangelizmom sočutnega Krista. Svatopluk Čech smatra za najvišje reformacijski ideal resnice kot pot k dobremu in lepoto kot neizogibno potrebno obliko obeh. Vsi trije pa pospešujejo težnje za novo kulturno sintezo, zgraditev novega ideala.

Čuvstvena moč Vrchlickega delovanja je popolnoma primerna širini in globini misli; po bogastvu in raznolikosti pa jo nadkriljuje, kajti Vrchlickega delo, dasi obiluje z refleksijami, je tudi izraz umetniškega, občutljivega in čuvstvenega življenja. Pesnik narave, polne barv, vesele in mehko-tople, narave pokrajinske, družljive, prilagodne, darežljive in dobre, narave spomladanske in poletne, polne ustvarjajoče slasti, razkošja in ljubezni, ptičjega žvrgolenja in ljubezenskega hrepenenja, pesnik škrjančevih pesmi, balad, žuborečih gozdnih studenčkov, mitično-alegorijskih romanc in basni, eklog sreče in slehernega blaženstva, kar ga nam ponuja življenje, je Vrchlický najizvrstnejši tvoritelj okrepčujočih, veselih, sploh svežih razpoloženj. Navdušenje, veselje, zamaknjenje, hvalospev zahvale za življenje, za užitek lepote sveta, to so jako dragoceni darovi

absolutne lirike, za katere se Vrchlickemu neprestano zahvaljuje duša utrujenega stoletja. K radostnemu ptičjemu gostolenju pridružuje rad prazniško odmevanje zvonov, od roženic, piščali in ukanja dud (dipel) prehaja k žalostinkam šepetajočega gozda. Oglasi se zvok orgel in odmeva skozi celo dolgo epopejo, skozi vse himne vekov in skozi legende, navdušuje vsled veličastva idej, krasote slik, kompozicije, zgovornosti in sloga. Tragika, močna osobito vsled čuta osupnjenja in pobitosti, ima pri Vrchlickem antičen značaj. Maščevanje neznane krivice, izbruh slepe strasti in groza kazni, to so njegovi viri. Zato ima tudi rad antične snovi (»Hippodamie«, »Smrt Odyssea«). Grozo tudi pozna in jo zna zbujati, toda ne nahaja v njej posebnega dopadajenja. Nepozabne posledice zapuščajo v našem razpoloženju pesmi, ki izražajo tiho, resignirano, globoko zamišljeno žalost vsled nesrečnega izida in ločitve (»Hymnus Persefoně«), ali ki izražajo tarnanje ljubezni in prevarjenih iluzij. Kes, ganljivost, notranji jok duše, ihtenje razžaljenega sočutja; drugod zopet srd in energičen izbruh bojevitega duha, najčešče pa mir in preudarek, to so občutki, katere zaznava čitatelj s pesnikom v razmerju k njegovim osebnim bolestim. Značilen je pri Vrchlickem humor, ki je jako različen: komično-drastičen (»Král a ptáčník« = Kralj in ptičar), fino situacijski (»Noc na Karlštejně« = Noč na Karlštajnu, »Rabínská moudrosť« = Rabinska modrost), naivno-poetičen (»Legenda o sv. Zítě«), filozofski, svetobolen in sočuvstvujoč (»Legenda o sv. Prokopu« in dr.).

Vrchlickemu ni nič tuje, neznano, kar je človeško. On prehodi vso lestvico razpoloženj in čutov, od preprostega čutnega veselja živega kolorita do vznesenosti človeške volje, od ditiramba spomladne ljubezni do nenije, od solnčne himne do podzemeljske groze, od dobrote božje ljubezni (»Stín« = Senca) do zločina (v dramah in baladah).

Iz enako neskončnih snovi in izvirov narašča neskončno morje razburkanih čuvstev. Narava majhna, drobna, s čutili umevana, pa tudi velikanska, komaj slutena, ljudstvo in človek, vera in veda, glasba, ples, slikarstvo, poezija, vsa umetnost, ves mučni napor vsakdanjega življenja, duh in svet, življenje in smrt, hrup in semenjski vrišč kakor nočna samota: iz vsega tega zajema Vrchlický. In vse zadobi pri njem svojo lastno obliko. In vse te snovi obdeluje s pristno umetniško spretnostjo, z umetniškim okusom. O njem bi se lahko reklo isto, kar je napisal Bělinský o Puškinu: »To je umetnik in sicer ves umetnik: oborožen z vsemi čari in milinami poezije, za

njo je izključno poklican, vse ga navdušuje, kar je krasno, vse ljubi, zato pa je tudi do vsega prizanesljiv. Odtod izvirajo vse njegove vrline in napake«.

O tem bi bilo možno prav obširno razpravljati, kadar govorimo o njegovi pesniški obliki. Ta je tako bogata in neskončno raznolika kakor njegove snovi. Od priproste pesmice do dramske lirike »Sibyll« ter do neštevilne vrste slavospevov, ód, antiških, srednjeveških, orijentalskih, laških, španskih in francoskih oblik in kitic. Zlasti pa umetniške kompozicije sestin in tercin, sonetov in gazel radi svoje neprisiljenosti vzlic velikanskim oviram rime in notranjega sklada misli nas navdajajo z nehlinjenim občudovanjem. (»Čarovná zahrada« = Čarovni vrt, »Zlatý prach«, »Sonety samotáře« = Soneti samotarja in dr.). Pokazati hočemo samo na nekatere stvari, pred vsem pa na »Zlomky epopeje«. Zakaj »zlomky« (odlomki), zakaj pa ne cele epopeje, kakor je o tem prvotno sanjaril? Ker se je to upiralo njegovemu umetniškemu značaju. In ravno v tem se nam kaže, v čem je Vrchlický z Hugom neenak. Hugo se je zatekel k liriki, Vrchlický pa ni videl v liriki prave oblike za vsebino zgodovine, ki je življenje naroda samega, nikakor pa ne refleksija o njem. Drugi vzrok odpora je bila ogromnost, tretji mržnja do programnosti. (Glej uvod k Nerudovim pesmim.)

Izmed dramatičnih del se prav posebno odlikuje trilogija »Hippodamie«. Strog umetniški značaj se kaže v zunanji oblični opremi. Vrchlický je sicer tudi v nevezani besedi napisal nekoliko povestic (»Povídky ironické a sentimentální« = Ironične in sentimentalne povesti, »Barevné střepy« = Barvaste črepinje in dr.) in ni istina, da v prozi več ni napisal zategadelj, ker se v njej ni čutil doma, kakor bi ne imel za njo dovolj nadarjenosti; ali njegovemu umetniškemu značaju se gnusi vse, kar je udobno in in lahko, kar ne izziva k najtežavnejši borbi. Zato se posebno rad peča z umetnimi kiticami, s težavno rimo in težavnimi prevodi. A vendar ne ljubi temnega sloga in neumevnih metafor. Ljubi alegorijo, toda jasno; preveč težkega, modernega simbolizma ne smatra za potrebno reč. Zato ima rad velezgovornost navdušenja, kratko pa natančno govorjenje življenske modrosti, epigramatičnost sentencij in iskrenost umetniško združenih kitic.

Ima vse tri strani umetniškega značaja: močno občutljivost in globoki čut; ravnotežje in živahnost misli, ki ne pripušča privilegirane vlade gotovih čutov, prožnost in vsestranost, neposrednost in

neprisiljenost čutov, katere zadušuje samo včasi, iz osebnih nagibov in s premislekom. Ima razsodnost učenjaka, čut deteta, domišljavost basnopisca, strast in voljo močnega moža. Temperament koleričen: hitro se vname, a ne zgori, dokler ne doseže svojega.

Vprašanje o njegovi izvirnosti je v tesni zvezi ž njegovim životopisom. Rodil se je 16. februarja 1853. l. v Lounah iz trgovske rodbine. Bil je nežnega in bolehavega telesa kakor Shelley in Leopardi. Zato so ga zgodaj dali od hiše v vzgojo stricu župniku in njegovi materi, pesnikovi babici. Ondi se je seznanil s češkim predmarčnim slovstvom, z življenjem svetnikov in z vsebino sv. pisma iz babičinega pripovedovanja. Kakor je na Zeyerja vplivala v njegovi mladosti češka pestunja, na Čecha oče, tako na Vrchlickega njegova stara mati. Babičine legende, stričeve knjige in narava so bili prvi njegovi vzgojitelji. Dokler se je šolal na gimnaziji, je čital veliko nemških prevodov. V alumnatu je ostal samo pol leta, potem se je posvetil filozofiji in jezikoslovju. Pesniti je začel zgodaj, že ko se je šolal v Klatovah. Ondi si je tudi izbral ime »Vrchlický«; imenuje se pravzaprav Emil Frida. Zdravje se ni izboljševalo, dokler ni prišel kot vzgojitelj v neki grofovski rodbini v Italijo (1875—1876). To leto je uspešno delovalo na njegovo življenje: vrnilo mu je zdravje, rešilo ga je pesimizma, razvnelo v njem navdušenje za antiko in renesanso, za Danteja in za italijansko poezijo sploh. Vrnivši se v domovino, je bil suplent, urednik, potem tajnik tehnike, 1893. l. doktor filozofije in profesor na vseučilišču v Pragi.

Ljubezen do tujih pesnikov, pred vsem do romanskih, so rodili pri njem zanimivo in sorodnost značajev, potem ljubezen do poezije sploh in morda tudi razni prevodi in Nerudov vzgled. Vplivov, ki so nanj delovali v mladih letih, je bilo torej mnogo. Razen domačih pesnikov so bili to Francozi, zlasti Leconte de Lisle in Viktor Hugo, izmed Italijanov Leopardi in Dante, a tudi nova poezija; španska narodna romanca, nekoliko tudi Calderon (s scenično umetnostjo); gotovo tudi sam Byron in Goethe; izmed Slovanov največ Poljaki, n. pr. Krasiński; narodna romantika sploh, posebno norveška in zahodna in slednjič klasično slovstvo. Vse to je tako ugladilo njegov umetniški okus, da je postal dovršen mojster oblike in načelnik vsega domačega pesniškega slovstva. Iz posebnih vzrokov je postal tudi prevajalec in dosegel velikanski uspeh tudi na tem polju.

Prvi vzrok je bil že sam pesniški značaj njegov, tehniška lahkota, dober spomin za besede, prožnost domišljivosti, veselje, da

se vžije v tuji način mišljenja in izražanja, potreba tekmovanja v težavi oblike. Dalje ga je k temu nagnil namen, koristiti češki literaturi, »katera (v predgovoru: »Z cizích Parnassů« = S tujih Parnasov) potrebuje tem večjega obzorja, čim žalostnejša je doba«. Od prevodov zahteva, da se doseže izvirna oblika, zlasti pri modernih pesnikih. Ritmične stihe in prevode proze odklanja.

Poglavitni njegovi prevodi so: Viktora Hugoa pesmi (1874 in pozneje še več zvezkov), Poesie francouzská nové doby (Francoska poezija nove dobe), Moderní básníci (pesniki) francouzští, Leconte de Lisle: Kain in pesmi, Ariostov: Zuřivý Roland (Besni Roland), Danteja Aligherija pesniška dela, Michel-Angela pesmi, Tassov: Osvobozený Jerusalem), (Osvobojeni Jeruzalem), Leopardijeve pesmi, Poesie italská nové doby (Italijanska poezija nove dobe), Tři knihy vlaské liriky (Troje knjig italijanske lirike), Carduccijeve pesmi, Goethejev Faust, iz Schillerja Viljem Tell, iz Byrona in angleške poezije množica poskusov in vzorcev (Moderní básníci (pesniki) angličtí, Z cizích Parnassů), E. A. Poe-a: Gavran in pesmi, iz Ibsena, Rostanda, Petrarke, Hammerlinga, Corneilla itd., Mickiewiczeva: Tryzna, jako bogata izberka iz Calderona in slednjič Camoensovi: Lusovci.

Izmed izvirnih njegovih pesmi se odlikujejo malo da ne vse epske knjige, torej: Epické básně (Epske pesmi), Nové básně epické, Mýthy I. in II., Perspektivy, Zlomky epopeje, Staré zvěsti, Hilarion, Bar-Kochba, Bozi a lidé (Bogovi in ljudje). Izmed liričnih posebno: Eklogya písně, Co život dal (Kaj je dalo življenje), Rok na jihu (Leto na jugu), Duch a svět, Různé masky (Razne šeme), Hudba v duši (Godba v duši), Čarovná zahrada (Čarovni vrt), Zlaty prach, Dědictví Tantalovo (Tantalova dediščina), Brevír moderního člověka, Moje sonata, Potulky královny Moab (Pohajkovanje kraljice Moab), Život a smrt in drugih več. L. 1894. je izdal veliko antologijo svojih pesmi, pri kateri je izšla Miriamova študija o Vrchlickem.

Izmed dram se odlikujejo: tragedija Hippodamie (melodramatična trilogija), Julian Apostata, Smrť Odyssea, Exulanti, Bratři; veseloigre: Noc na Karlštejně, Pomsta Catullova (Katulova osveta), Midasovy uši (Midasova ušesa), Král a ptáčník (Kralj in ptičar); renesančna igra: Soud lásky (Sodba ljubezni) in enodejanke: K životu in Nad propastí (Nad prepadom).

Svojo razsežno literarno vednost je shranil nekaj v knjigah, kakor so, recimo: Básnícké profili francouzské (Pesniški francoski profili), Studie a podobizny (Studije in fotografije) I. II., O knihach a lidech (O knjigah in ljudeh), Devět kapitol o novějším románě francouzském (Devetero poglavij o novejšem francoskem romanu), nekaj pa v jako obilnih predgovorih, studijah in essayih, kakor o Kollarjevem sonatu, o zbirki Erbenovih balad »Kytice« (Šopek), o Nerudovih pesmih, o Verdagueru (pri prevodu njegove Atlantide) o Mickiewiczu, Čelakovkovskem itd.

Njegova duševna delavnost je po zunanjosti priprosta, v notranjosti nepopisno zapletena. On dela obenem na več stvareh na enkrat. In dela neprestano, brez odmora. Moč njegovih živcev je občudovanja vredna. Nekako pojasnilo za to nam daje dejstvo, da mu je delo neizogibno potrebno, pesnjenje mu je življenje. On ustvarja večinoma z lahkoto, ima dar skoro neizčrpljive improvizacije. Ali pravzaprav vse je v zvezi ž njegovo neobičajno občutljivostjo in dovzetnostjo, močno in zdravo naravo in vsetranskimi duševnimi darovi. On je skupina eolskih harf, postavljenih proti vsem stranem sveta.

Njegovo formalno mojstrstvo, odprti svetovni obzori in vsestranost nadarjenosti ter produkcije so bili neizčrpen vrelec, iz katerega so privrele skoro vse te nebrojne današnje smeri v češkem pesništvu. Ako katera izmed teh ne izvira naravnost od njega, je ž njim gotovo neposredno v zvezi. Od njega in iz njega izvira veselje do herojskega in sijajnega romantizma (smer, ki je v naših dneh skoro docela izginila), kozmovski panteizem, naravski misticizem, simbolizem, pogodnost v antičnih in renesančnih snoveh; ž njim je v zvezi tudi satanizem, novohelenizem, prijanje glasbe in del dekadence.

Kakor skoro vsa češka umetnost, tako je bil tudi Vrchlický najprej in bolje razumevan ter ocenjen v tujini. Doma je bil vedno občudovan, a manj ljubljen, kolikor se namreč tiče javnih manifestacij, ki so se zgodile. Toda sčasoma se pokaže, da je tudi tako imel veliko več čestilcev, nego se je videlo, osobito pri mladini. Za njo so glavni prijatelji njegovi pesniki in umetniki. Toda pride njegov čas, kakor je prišel za Zeyerja. Njegova poezija je odmev velikega hrepenenja do brezmejnih daljav, odmev iz sredine malega, s silo zatiranega naroda. Čim bolj bo raslo hrepenenje po pristnem človekoljubju, po pravičnosti, pravici in lepoti, tembolj bo raslo število čestilcev Vrchlickega.

(Iz češkega rokopisa prevedel —*dil.*)

Črtice.

Spisal Ivo Šorli.

4. Samomorilec.

o učenju in delu se izprehajam slednji večer po mestnem parku, zatočišču g—ih penzijonistov in vrabcev.

Onega večera je bilo že precej pozno. Temne sence na desni in na levi, samo pred menoj belo se svetleča pot.

In stopil je z ene stranpoti kakor senca izmed senc .... Dotaknil se je z roko klobuka in korakal z mano dalje ...

V slovenski gostilni nas je večerjalo več tovarišev, on med nami. Molčal je in gledal mrko predse. Nikdar se ni zasmejal, niti nasmehnil se ni. In ako je zadela kaka izmed ljubeznivih zbadljivk tovariša Gvidona ali kak izmed porednih sarkazmov tovariša Riharda včasi tudi njega, pogledal ju je tako žalostno, kakor bi hotel reči: kdo se more norčevati iz takega trpina, kakor sem jaz? ...

Molčala sva nekoliko časa.

»Kaj pa tako klavern? Ali se bojiš izpita?« sem ga vprašal slednjič.

»Tudi!« je skoro šepnil.

»Eh, ona zelena miza ni nič prijetnega, toda delati moraš kakor jaz! Glej, jaz hodim pod noč vedno sem v park, da se privadim zeleni barvi. Bolj zelen nego to listje ne more biti vendar niti še tako zelen prt.«

Vzdihnil je ... Celo ta človek, ki hoče biti poet, nima srca! si je mislil gotovo.

»No, in kaj ti je še drugega? Ali te je ljubica pustila?« sem ga izpraševal dalje.

»Ne norčuj se! Ko se zgodi kaj takega tebi, potem boš čutil, kaj to pomeni!« me je svaril žalostnoslovesno.

»Meni? Mene sta pustili že dve ljubici! Prijetno ni bilo, toda, vraga, kaj pa hočemo? Ustreliti se vendar radi tega še ni treba!«

»Ah! jaz bi se najrajši! Jaz itak ne morem več živeti!« je vzdihnil globoko.

Ustavil sem se

»Ustreliti? Dobro! Ali imaš že samokres?«

»Ka-a-aj?« je jecljal in strmel v me.

»No da, ako imaš že samokres, te vprašam. Izprevidel si, da ne moreš več živeti. Poznam te kot človeka, ki malo govori, ki torej dobro premisli, predno izreče tako važno besedo! In ker te poznam tudi kot moža, ne morem dvomiti, da storiš čim prej, kar si se namenil. Jaz imam izboren samokres doma. Pridi k meni jutri dopoldne al pa ti ga sam prinesem!«

»Ali si ti moj prijatelj? Ali imaš ti srce!« je vzkliknil obupno:

»Gotovo sem tvoj prijatelj, in se mi zato neizrečeno smiliš! Prav zato ti pa hočem iti tudi na roko! Saj praviš sam, da ne moreš več živeti, — torej! Jaz kar norim za samomor pri drugih! Toliko heroizma je v njem! Fej, ono strahopetno zdihovanje! Tvoj pogum mi res ugaja! Torej jutri dobiš moj samokres!«

Odšel je brez pozdrava nazaj.

Oni večer ga ni bilo med nas.

Drugi dan pa je prišel. Sedel sem na edini še prazni prostor poleg njega.

»Ti si me ozdravil, ti si me rešil!« mi je šepnil, ko so se drugi zasmejali nekemu dovtipu.

»Gvido! Ti imaš torej zdaj lepo gospodinjo, v žepu pa ključ. Magnet doma, v žepu železo, — nemogoče, da bi jo še kdaj zavozil v jarek kakor danes teden!« je dražil prijatelja tovariš »Čingiskan«.

»O Ježuš! Kak dovtip! Kakor da me je nekdo s kopitom udaril!« je vzdihnil Gvidon in se prijel za glavo.

Omizje se je zasmejalo. Tudi jaz sem se smejal prijatelju Gvidonu . . .

---

5. Pod mojim oknom.

Čital sem neko knjigo, ko sem ju začul pod svojim oknom. Bili sta materi dveh mojih tovarišev-osmošolcev, Kosovka in Podmejnikovka.

Kosovka je tožila, kak potep da je njen sin.

»Zjutraj šele se mi privleče domov. S tisto Dolinarjevo bledico ima nekaj opraviti, ta potep malopridni!« je vpila jezna.

»O, naš se pa lepo drži doma! Prav pobožen gospod bo! O vašem pa res vsi trdijo, da je le potep!« je pritrdila Podmejnikovka in začutila v istem hipu klofuto razjarjene Kosovke v obraz.

»Kaj, potep? Pa je vendar fant, da ga je veselje pogledati. Svojo pokveko mršavo opravljaj, ne našega Tonca, ti reva stara ti!« je kričala Kosovka.

»Pa saj sama praviš, da je potep!« se je branila osupla Podmejnikovka.

»To pravim jaz, ki sem njegova mati, jaz, ki sem ga zredila! Ti mu nimaš pravice reči nobene slabe, ti šema opravljiva ti! Še eno, pa ti jo prismolim tako!«

In Kosovka je hitela jezna dalje proti svojemu domu.

Pogledal sem skozi okno in videl Podmejnikovko strmeti zanjo.

»Ali ste jo videli? Prav je naredila! Jaz bi tudi ne pustila udrihati po svojem Tinetu!«

In odšla je na drugo stran . . .

Vetrovi.

V višavah nad gorami snežnimi
vetrovi pišejo ledenomrzli,
iz dalje se pode in zopet v daljo . .
Cvetov ni tam, da bi veneli v njih,
da bi sahneli v njih in mrli . . .
Nihče in nič ne stavi mej vetrovom:
oblak in megla in sneženi dim,
okrušenih slemen pogorskih pesek —
vse ž njimi gre iz dalje v daljo . . .

In tukaj na dolinskih toplih tleh
takisto nam besni vihar življenja,
ki jačji je od onega pod nebom,
ki je hladnejši kot ledeni mraz . . .
A tu pri nas cvetovi klijejo,
pomladi solnčne jasnolica deca . . .
Cvetovi ti so nežne, šibke stvarce —
v viharju tem osiplje se njih kras,
in stebelce se zlomi . . . Da! — V valovih
življenskega viharja teh brezdanjih
venó cvetovi, sahnejo, mrjó —
premnogi izmed njih tako nedolžni!

E. Gangl.

Ivan Vazov,

bolgarski pesnik.

Po dr. A. Teodorovu priredil prof. A. Bezenšek (Plovdiv).

(Dalje.)

a prehodu med prvo in drugo dobo Vazove pesniške tvorbe se nahaja zbirka »Izbavljenje«,[1]) izdana v Bukarestu 1878. Motivi so vzeti iz dogodkov, kateri so nastali v Bolgariji po objavi rusko-turške vojne. Objavo vojne je opeval Vazov v pesmi: »Тонъ zaehtja« (Glas odmeva). S temi besedami se končava vsaka kitica pesmi, v kateri tolaži vdove, navdušuje zatvornike, žaluje s starci, ki se ločijo od sveta. A sam s solzami v očeh pričakuje ruskih vojnih oddelkov. Glavni poveljnik, vel. knez Nikolaj Nikolajevič, se spravlja na čelu svojega oddelka preko Dunava; prihaja tudi sam car Aleksander II. V vzvišenih odah pozdravlja Vazov odrešenike v imenu Bolgarije, obeta jim zvestobo in pomoč domačih boriteljev ter opeva velikodušje »slavjanskega carja«. Pesnik bi želel, da napravi car mogočni konec razpora med brati, kateri naj bi imeli v njem svojega vodnika, naj bi se zbrali pred enim oltarjem ter bili eden narod — od Bospora do Labe.

Koncem l. 1877. so prešli Rusi preko Dunava pri Svištovu. Tukaj so padle prve ruske žrtve na bratski bolgarski zemlji. V Svištov je prišel tudi sam car, sprejet z otroškim veseljem ter z ginljivimi solzami izmučenih robov.

Vojska se nadaljuje. Strašno se borita križ in islam. A tiran, blizu kraja svojega peklenskega carstva, zapušča spomin za seboj: on obrača deželo v »Golgoto«. Vzdignejo se Rumunija, Srbija in Črna gora. Na njo je izpevana iz srca našega pesnika oda »Črna gora«.

Borba s Turkom je od dne do dne ljutejša. V Plevnu[2]) se zatvori krepko Osman-paša ter provzroča Rusom velike žrtve. Obleganje traje $2\frac{1}{2}$ meseca; na tisoče vojakov je ubitih; njih kosti počivajo že eno četrtletje v celih redih kakor v novodobnih katakombah med Plevnom in Telišem. Naposled Pleven pade. Osman-paša je ujet. Usoda Plevna reši končno nadaljni uspeh osvobodilne

[1]) Odrešitev.

[2]) Bolgarsko ime mesta je Pleven, a ne »Plevna«.

vojne. Vsa Bolgarija — vse Slavjanstvo je v neopisni radosti in navdušenosti. Ta velika navdušenost (»vztorg« po bolgarski) odmeva tudi z lire Vazove. Strune se glase pod jekom besed, v katerih Vazor prisega, da je borba Turkov z Rusijo borba vragov z Bogom, a — Bog ne more biti premagan! »Padna Pleven« veli svečano pesnik ter nadaljuje:

Pade Pleven! Velik dan,
ruska slava vse se širi,
Moskva plete zmage vence,
celi svet današnji dan
gleda z dušo trepečočo,
kam spusti se orel hrabri . . .

Uspeh za uspehom spremlja rusko orožje. Že trepeče Carigrad vsled tega odmeva. A sultan, ko sliši nesrečne novice, gre ponosno kot kakšen »zmagovalec« v svoj harem, kjer išče dobrega sveta in zdravilne pomoči. Vazov opisuje to z dobrim humorjem v svoji pesmi »Gazi-sultan« (sultan-zmagovalec).

Rusi so zmagonosni na Balkanu. Pesnik poje:

Svoboda se blesketa
ko solnce od iztoka,
in skoro bo ogreta
nam zemlja široka.

»Izbavljenje« (odrešenje) bolgarskega naroda je srečno dovršeno. Zbirka pesmi pod istim naslovom se skončuje z besedami: Stopajte naprej!

Naprej! je osnovna struja cele zbirke, s katero stopamo preko praga prve dobe v drugo: naprej k svetli svobodi in slavni smrti!

Kakor smo videli, v prvi dobi svoje pesniške tvorbe Vazov ljubi, Vazov plamení za narod in joče ž njim, Vazov blagoslavlja vstajo in jo zagovarja, Vazov opeva »izbavitelja« in »izbavljenje« Bolgarov izpod turškega jarma. Gradivo mu je dano od samih dogodb, od resničnih slučajev. Čuvstvo pesnikovo je vzbujeno realno. Večinoma se pojavlja krotko in blago, samo pri silnih povodih se preobrača v strast. Oblika pesmi je vsekdar gladka, neprisiljena.

Ker se ravno letos praznuje petindvajsetletnica osvobojenja Bolgarije ter se posveti cerkev in samostan v Šipki v spomin padlim tam ruskim vojakom, a k letu se povzdigne krasen spomenik carju-osvoboditelju v Sofiji, zde se mi te reminiscence jako umestne. Naj zvedo drugi Slovani ob tej priliki, kako je tedaj čutil bolgarski pesnik in ž njim ves narod bolgarski. Ako kedaj, mora se posebno

v tem slučaju reči, da je čut pesnikov — čut naroda in da ima veliko in trajno veljavo le tisti pesnik, čigar čuvstva so pronikla iz narodnega žitja in bitja.

Bavili smo se torej s prvo pesniško dobo bolj obširno, ker nam v njej bolgarski pesnik živo slika najvažnejše dogodke pred rusko-turško vojno in med njo ter opeva čuvstva, ki so kipela tačas v srcih bolgarskih rodoljubov.

Vse to zanima tudi nas brate slišati iz ust samega Bolgara, ki umeje to v tako lepi obliki in s takimi jasnimi izzrazi predstaviti.

* * *

V sledeči dobi po osvobojenju išče Vazov snovi v premenjenem novem narodnem življenju, ki je še nejasno, nesigurno. Ni več prejšnjih idealov, a novi še niso določeni. Zato so tudi tvorbe pesnikove v tej dobi raznolične kakor po idejah tako tudi po zunanji obliki.

Prvič se poskuša Vazov v poetični prozi; a v poeziji poleg lirike goji posebno epos; loti se po malem tudi drame. Zato napravimo pregled dobe po oddelkih za liriko, epiko in dramatiko

Prvi plod Vazove muze po osvobojenju Bolgarije je zbirka »Gusla«. Sam pesnik je razdelil vsebino na tri dele: I. domorodne poezije; II. ljubavne in III. satirične pesmi. O »Gusli« piše Vazov v predgovoru med drugim sledeče:

V »Guslo« sem vnesel tihe, neškodljive in brezciljne odmeve domišljivega duha. Ti stihi so plod različnih vtiskov in nagle navdušenosti, ki ni vsekdar vzvišena in svetla v sredi kaotične dobe, polne prozaične surovosti in drobnih borb vsled vzbujenih strasti.«

Vazov se spominja v teh pesmih otroških radosti. V teh spominih veje neki otožen glas. Pesnik ima zdaj srce, ki žari za ljubezen, a je nesposobno za njo zaradi svojih ran, katere je sprejelo v dobi bridkih izkušenj.

Te pesmi za »Guslo« so pisane deloma v Berkovici[1]) kjer je bil Vazov za časa ruske okupacije sodnik, deloma pa v Plovdivu, kamor se je preselil pozneje pisatelj in — politik. V onih letih je vse politikovalo; torej niti Vazov ni mogel stati ob strani. To mu je prizadelo novih izkušenj in bridkosti.

Stari ideali, kateri so se deloma že obistinili, ko se je domovina osvobodila, so zdaj zamenjeni z novim ciljem. Zdaj vlada račun,

[1]) Malo mesto ob severnem podnožju Balkana ob državni cesti Lom-Palanka-Sofija.

a ne duh. Ne čutijo se visoka čuvstva, ne govori se o dobrem, niti se dela dobro. To so bila leta 1880—1885, ko je vladala borba nizkih strasti, ko se je začelo pobratimstvo s prejšnjimi sovražniki. »Srca nam mirno bijejo. Z robstvom je minul tudi strah. Za bodočnost se nikdo več ne briga. Ta je v mraku. Danes je čas za mir in za zaslužek. Ideal — narodno blagostanje — lahko počaka.« Tako li mislijo tisti Bolgari, ki so še v okovih? — Tako li so mislili tisti Bolgari, ki so poprej kri prelivali?« To vprašanje stavi pesnik na koncu svoje »Zimne pesni«.

V drugi pesmi »Smuštenje« (zmešanost) veli: »Imamo slabost za nič mnogo govoriti, površno misliti ter smo zadovoljni, ako vsaj smeh vzbudimo. Trušč držimo za delo; a za resno delovanje se nikdo ne briga. V tej hladni sredini samohvalcev in častihlepnežev, kjer so rodoljubi nepotrebni, a podli ljudje prepotrebni, tu ni prostora za gorečo pesem«.

V pesmi »Detetu« (izdaja »Polja i gori«) je zbral Vazov vse črte novega življenja v svobodni domovini. To dete, ki je zdaj srečno v svoji zibelki in pri igračah, poraste in se bode imelo boriti z velikimi tajnostmi življenja in z otrovnim siromaštvom; videlo se bode obdano na svetovni poti s praznimi nadami in razbitimi proizvodi svoje domišljije. Tesno mu postane na zemlji; vprašalo se bode, kje so in kaj so svetle ideje. Vera je za to, da lažemo, pravda (pravica) je prazna beseda, zakon — knjiga, a svoboda znači, da zvežeš drugemu roke, sreča pa je senca. Dobri tovariši so redkost; oni, katerim je zmerom »narod« na jeziku, si kopičijo v njegovem imenu bogastvo; svoj svojega se robstvu pusti; oče je v raztrganih hlačah, a sin v svilo oblečen! In tedaj bo dete jokalo! . .

Vazov ne vidi skoraj prostora za sebe niti ugodnega časa za svoje pesmi pri teh premenjenih socialnih razmerah. Vendar samemu sebi daje poguma: »Širi pogumno svetlobo, stoj za pravico brez strahu! Morda propadeš tudi ti, kakor je propadlo mnogo drugih pred teboj, vendar bori se, borba ima za junaka čudno moč v sebi.«

Tako je torej tudi Vazov pripravljen dati občinstvu, kar mu gre, a čaka samo ugodnega trenotka, ko zapoje svoje pesmi. Dokler pa čaka, pride sam v težko robstvo — ljubezni. S tajnim ponosom trpi, miren stoji pred strašnim zmagovalcem, ne da bi pomolil roko za pomoč. Strastne verige so potrle njegovo srce. V svetu, kjer burje tulijo, je ono zdaj kakor svetiljka brez olja. Domovina, ljubezen sta postali za Vazova senci — igrači! Zato išče pesnik novega ideala; on hoče vžgati v srcu nov plamen, novo

navdušenost. In že nekaj čuje, nekaj občuti. Duh mu še ni popolnoma ugasnil; ta še tli. Pesnik je zaspan, a ni še mrtev; hladen je, a ne brezdušen. Iskaje sreča Vazov podlosti, med rožljanjem zlata in srebra. Svet ne najde nič novega v njegovih pesmih o domovini in čednosti. Škoda za pero in črnilo! Da, »ti imaš prav robsko pleme, lire sem se tudi že jaz naveličal«.

A kaj trepeče še srce pesnika, sredi apatične množice nepobito, nepotopljeno? Kam ga vleče? — Ne; poezija bode pri vsaki premembi veka in človeka trajala večno, kajti je nerazdelna od človeške duše!

Ker manjka idealov, kakršni so ga poprej navduševali, v tej pustosti in apatiji občinstva, vrača se pesnik k nekdanjim spominom otroške nedolžnosti, ali pa išče naslade v naravi, v labirintu planinskih višav. V tej daljavi hrepeni Vazov po ljubezni; razširil je roke ter bi rad objel kak simpatičen fantóm. In posrečilo se mu je najti čisto, nedolžno krasotico s tiho spečim srcem, v katero Vazov poseje seme svoje ljubezni.

»Mila deva, spiš li ti?
Tvoje srce da li spi?
Zna li ono bíti —
V njem ljubezen kliti?

Kaj nebo je brez zvezdic?
Kaj livada brez cvetic?
Tudi srce deve
brez ljubezni vene.

Ljubi! veli pesnik. Ljubezen je kakor zlate sanje, ki mučijo in pečejo. A te sanje so — življenje! Kdor je ognjeno in iskreno ljubil, ta je živel!

Ljubezenskih pesmi najdemo v »Gusli« v posebnem oddelku pod naslovom »Zaduševni in ljubovni«. Posebno so krasni lirski stihi »Ulomki«. Pesnik hodi po prirodi, da bi se nekoliko razvedril. On je slišal, »da jasno nebo vliva balzam v srce. Jaz bežim pred svetlobo, bežim pred vsem, kar kliče: ljubi me! To samo razdira srčne rane«.

Vazov ljubi goreče, a nesrečno. »Kdo bi mogel ugasiti ta plamen v mojem srcu? Družba z drugim? Ona me ne razume. Nova ljubezen? Nikakor! Nimam moči, da bi položil žareči ogelj v suho plevo, oster nož v staro rano . . .«

Vazov je pel v teh pesmih tako ognjeno in žalno o bolnem srcu, kakor poprej niti pozneje nikdar ne. Tudi v »Majski kitki« poje o ljubezni, a tam se njegovo srce igra hladno z ljubavnimi izrazi kakor kaka žena z lišpom, kateremu daje razne oblike — po modi.

Pod vplivom srčnih bolečin in kesanja noče končno Vazov ničesar več slišati o ljubezni in ženski lepoti:

O ljubezni ne govori,
o lepoti molči mi!
Ogenj v prsih še gori,
srčna rana še me skli.

V svoji zbirki »Gusla« se žalosti Vazov radi apatije, katera pri njegovih rojakih uničuje vse nagibe k dobremu in vzvišenemu. Pesnik se otrese te apatije in s svojo liro hodi v naravo ter občuduje zvezdnato nebo ali zeleno goro. Njegovo srce ga vleče v samoto. Proizvode svoje lire pušča med človeško družbo, ki je gluha in slepa za to umetnost.

Apatija »rodoljubov« se je obrnila v hudobijo. Vazov piše v »Gusli«, da bo srečna tista bolgarska knjiga, katera bo vsaj vredna, da jo smešijo in črnijo. To je dosti — časti. »Ker ne moremo postavljati, pa razdirajte — pravi ironično Vazov — ker nimamo čela za vence, mečite blato po licu!« . . .

Prijatelji so svetovali Vazovu, naj se brani proti takim napadom, kakor se spodobi. A on je izbral poštenejši način. Zložil je novo zbirko poezij »Polja i gori« (Plovdiv 1884). Tedaj je bil Vazov poslanec v rumelijskem sobranju in je urejal leposlovnoznanstveni mesečnik »Nauko«. V teh letih sem imel priliko čestokrat ž njim občevati. Razgovarjala sva se o našem malem, a vrlem narodu slovenskem, o Hrvatih, Čehih itd. Rad je sprejemal članke in beležke o njih v »Nauko« kakor tudi pozneje v »Zoro«. Kdor je imel priliko občevati z Vazovom, ne more dosti prehvaliti njegove ljubeznivosti, združene z resnobo, njegovega širokega znanja in globokega čuvstva za vse, kar je blagega in vzvišenega. Vsakemu se mora prikupiti, vsakemu postane simpatičen. Čast, komur čast!

Vazov se je razločeval od svojih rojakov iste dobe in iste vrste, kakor se loči poln klas od praznega, ali pa dragi kamen od imitacije. — Zato je pa imel tudi toliko sovražnikov in obrekovalcev.

V svoji pesmi »Diplomirani« se brani proti onim, ki so govorili, da on ni vreden biti poslanec, ker nima diplome v žepu — ker ni kakšen doktor:

Učil sem jaz se malo in malo kaj delujem.
Nisem donesel ploda, ki raste tam na tujem.
Pod tem podnebjem rojen, sem vzrastel tukaj prost
in samo domačinom sem često bival gost.
Pripravljen sem za žrtve, srce za dobro vneto,
kadar gre za narodno delo sveto. —

Vse to se zdi vam nepotrebno pač že davno,
a jaz ne vem za vedo bolje slavno!
To se vam sem študiral v knjigah . . . .

A jaz še to naivnost vam moram razodeti,
da mislim: poleg uma srce mi je imeti;
a bodo meni možu brez diplome, pečata,
če dober sem in pošten, odprta vsaka vrata.

Vazov slika v tej pesmi resnično svoj značaj: on ljubi bližnjega ter vse, kar je svetlo in pravo, ískreno hlepi za narodnim idealom, pripravljen je umreti zanj. »Izvor vsake vzvišenosti — nadaljuje pesnik — se nahaja v volji, a ne v zunanjem odlikovanju; velike ideje cveto v srcu in samo od tod morejo letati visoko.«

S tem svojim prepričanjem se pesnik ne nahaja v soglasju z onimi, ki ga obkrožajo. Življenje, ki šumi okoli njega, ne rodi takih del, katera bi pospeševala obči ideal. Ni več takih dejstev, kakršna so dostojno razigrala njegovo liro pred osvobojenjem in precej po njem. In kakor je pesnik pred dvema letoma živel v samoti, v naravi in osebnih svojih spominih, tako se tudi zdaj loči od društva. Naj se ljudje preganjajo v sovraštvu in borbi nasprotnih interesov, on pa išče navdušenosti v prirodi in v spominih o slavni minolosti. Pri tem pa ne pozabi zadač svojega naroda, kakršne ima za neposredno bodočnost. Pri takih pogojih izdeluje pesnik vsebino poezij »Polja i gori«.

»Pesnik je pel nekdaj drugače, in vsi so poslušali ta srčni napev. Da, tedaj se je kril v srcu vsakega rojaka boritelj proti robstvu. Zdaj pa tam ne grejejo svetle iskre. Srca so potonila v gnus. Srečen je pevec, ki se ne spušča iz svoje višave! Pride čas, ko izgine ta mrak, in tedaj bo zemlja rodila proroke. Po naročilu — samo da bi ga razumeli in hvalili rojaki, kateri so gluhi za vse vzvišeno — pevcu ni treba peti! Dajte vetru prostost, a pesmikovi misli dajte prostranstvo — nebesa! V njih nahaja on tolažbo v srčnih bolečinah, razvedrilo v razžaljenju ter nado v boljšo bodočnost.« Take misli obhajajo Vazova v tej dobi — obče apatije za vse vzvišeno, v dobi lakomstva za obogatenjem, ko je pomanjkovalo poti k občemu idealu t. j. zedinjenju razkosanega naroda.

(Konec prihodnjič.)

Iz popotnega dnevnika.

Parobrod »Vel. knez Konštantin«.

14.[1]) Na Črnem morju.

Morje, morje, ti skrivnostno morje!
Spet objemlje me tvoj silni čar;
duša moja se potaplja v tebi,
in očém ves drugi svet ni mar.

Hrušč vsakdanji tam ostal je daleč,
pusti ne odmeva sem prepir
in ne krik pouličnì hripavi . . .
Prazniška tihota, blažen mir!

Kar bolelo me je in težilo,
daleč, daleč je na suhem tam;
demon Črt ne more zdaj do mene,
s sanjami sem svojimi tu sam . . .

Balzamski, božanski dih tvoj, morje,
diha v prsi nove mi močí;
tu svobodneje mi bije srce,
urneje po žilah polje kri.

Morje, morje, čarovník veliki,
čudo li z menoj storilo si?
Duh smeleje spet razpenja krila . . .
Ali res me prerodilo si?

Sèm na morje, vi ljudje potrti,
ki izmučil vas je znojni dan,
vi, ki vam v življenja borbi ljuti
srce težkih je dobilo ran! . . .

Kak ležiš zrcalo neizmerno,
morje veličastno pred menoj!
Solnce gizdavo pa ogleduje
v tebi si obraz bleščeči svoj . . .

---

[1]) Glej lanski »Ljublj. Zvon«.

In zaljubljen in zamišljen v tebe,
čudovita, sinja morska plan,
tu sedevam potnik na palubi
pa te gledam, gledam dan na dan . . .

Parobrod pa plava . . . Dalje, dalje
nese me v neznani vztočni svet . . .
Okrog mene šala, smeh in petje,
a jaz slišim le valóv šepet . . .

---

15. Črez Kavkaz!

Vojaško-gruzinska cesta.

Hej, v julijsko jutro soparno
že trojka beží in letí;
veselo v rog trobi konduktor,[1])
in cesta se bela praší.

Le urno priganjaj konjiče,
ti stari, bradati jamščík![2])
Gruzinskega kupim ti vina
in kosil boš danes šašlík.[3])

In cesta se vije in vije
in trojka letí in drdrá . . .
Že skril se Tiflís je za nami,
izginil tam onkraj gorâ.

O lepa dežela gruzinska!
Zamaknjene moje oči
v tá zlata so polja pšenična,
v gorice, kjer grozdje zorí . . . .

Naprej! Ah, od daleč pozdravlja
nas resni, visoki Kavkaz;
aúli[4]) po tratah zelenih
prijazni pozdravljajo nas . . .

Pozdravljajo cerkve nas črne,
pozdravlja nas pesem zvonóv;
ozirajo temno v dolino
zidovi se starih gradóv.

---

[1]) uradna oseba, ki spremlja vožnjo. — [2]) vozník. — [3]) neka priljubljena mesena jed. — [4]) aúl = vas.

Aragva srečava nas bistra,
mudí se ji s hladnih višav,
in mimogredé nam izroča
svoj šumni planinski pozdrav.

In više in više popenja
še trojka se naša v goró,
vse više in više kipijo
planine pod sinje nebó.

Od stene do stene veselo
razlega naš poštni se rog . . .
Zaukal bi, da bi stotero
odmevalo vse na okrog!

In dalje ob temnih prepadih!
Glej, orel nad njimi lehák
na smelih se ziblje perutih,
mogočno jadraje skoz zrak . . .

In dalje po sóteskah skalnih
in dalje črez led in črez sneg!
Hej, zdaj nas zagledal je tam-le
ponosni, častiti Kazbék!

Kako veličastno se dviga
nad gore kavkaške ko car!
Le z gromom in bliskom se druži,
kaj svet pod nogami mu mar!

In solnce ko večen lestenec
nad glavoj mu svetoj gorí;
iskrí se mu krona srebrna,
leskeče na vse se straní.

Kavkaz, velikan nebotični,
ponosni, prekrasni Kavkáz!
I v duši se moji zdaj dvigaš —
kako bi pozabil te jaz!

16. Terek.

Darjalska soteska.

Proč, proč! Vse s poti! V stran ovire,
če jaz drevím navzdol s planin,
jaz, sin svobodnih gor kavkaških,
svobodnega Kavkaza sin!

Kaj utesnjuješ cesto mojo,
jeziš me, temni ti Darjal!
Glej, zaničujem te, preziram
in skačem mimo tvojih skal.

In človek, ti črviček smešni,
ti hočeš kazati mi pot
in me učiti ko otroka,
češ, tod naj hodim, a ne tod!?

Haha, haha! Igrače tvoje
mi delajo le kratek čas!
Vesel se smejem ti in šalim,
in brizgam pene ti v obraz!

Proč, proč! Vse s poti, hitro s poti!
Ah, meni se mudí, mudí!
V svobodno morje se mudí mi,
tam srce se mi vpokojí.

Če, gorci vi, svobodo svojo
prodali ste, — kaj meni mar!
Le nosite okove sužnje,
jaz nosil jih ne bom nikdar!

Dokler ledeno krono svojo
bo imel oče moj Kazbék,
jaz tekal bom po svoji volji
neobuzdan in brez zaprek!

---

17. Noč na morju.

Feodozija-Jalta.
Parobrod »Vel. knez Aleksij«.

Polnoč. Vse krog in krog molčí...
V globokih sanjah morje spava.
Pri zvezdi zvezda plamení,
in tiho, tiho ladja plava . . .

In ščip ko tolst tatarski kan
na nas zamišljen doli gleda;
z njegove čalme[1]) v morsko plan
razliva mehka luč se bleda . . .

In žarki svetlih zvezd z nebá
srebrne strune se mi zdijo;
neviden duh na njih igrá
veliko svojo melodijo.

Ti morska noč, najlepša noč!
Ne morem se s teboj razstati . . .
O, naj te gledam sanjajoč —
kako bi mogel zdaj zaspati!

---

18. V Jalti.

Kaj pričaralo si, jutro,
novo bajko pred menoj?
Ali danes je oživel
san o raju mladi moj?

Kam zanesla si me, ladja?
Skozi palmov šetam log . . .
Trs se brati z oljkoj nežnoj
ob vseh potih krog in krog . . .

V senci brajde bi zoreče
rad posedal jaz poslej,
pil bi rujno krimsko vino
kot moderen Odisej.

Zdaj verujem, zdaj verujem —
vsak prepriča me korak:
Srečno morje, tu poljubljaš
raju zemeljskemu prag!

A. Aškerc.

[1]) turban.

Kâlidâsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

(Dalje.)

Meghadûta ima to-le vsebino: Enega izmed jakšev[1]) je bog Kubera zaradi neke pregrehe pregnal za eno leto na goro Râma v puščavniški pokrajini. Megli, ki se podi od juga na severno stran, izroča grešnik-pesnik svoje koprneče vzdihe po lepi domovini in po ljubici, ki jo je pustil v Alaki. V pesmi »Rtusamhâra« popisuje šest indskih letnih časov: grîšma (leto), varša (čas dežja), śarad (jesen), hemanta (zima), śiśira (čas taljenja) in vasanta (spomlad). Nobeden indski pesnik ni opeval prirodne lepote tako čarobno kakor Kâlidâsa v teh pesmih. Vendar pa v njih nedostaja višjega idealnega vzleta, nego bujna pohotnost, zdaj vzkipevajoča, zdaj omagujoča prešinja te in druge enake umetne pesmi in zastruplja mozeg indskih narodov. Raghuvanśa, bržkone najlepša indska epska pesnitev, ima svoj početek v Ramâjanu, in se druži z drugimi pravljicami, ki se nanašajo na pleme solnčnih kraljev v Ajodhje, to je na Raghujide. Devetnajst teh kraljev je opevanih v enem spevu (18.), vsak kralj v posebni kitici, kralji Dilîpa, Raghu, Adža, Daśaratha, Râma, Kuśa, Athiti in Agnivarna pa so opevani vsak v svojem spevu. Vsebina velikega Ramâjana je tukaj močno skrčena, samo kjer je na pravem mestu sijajno opisovanje, lirski vzlet in presenečajoča dramatika, tam je rahločutni pesnik pokazal svojo moč. V »Kumârasambhavu« se pripoveduje rojstvo bojnega boga Skande, ki živi vedno kakor mladenič.

Sakuntalo izpustivši, navedemo na kratko vsebino dveh drugih Kâlidâsovih iger.

Urvaśî začenja tam, kjer neha Sakuntalâ. Visoko v zraku preganja neki demon Urvaśîjo, eno izmed najlepših nebeških vil. Kralj Purûravas jo reši, ona se vrne k bogu Indri, a med rešiteljem in vilo se je vnela liubezen: slišala je Urvaśî, kako je kralj svojemu prijatelju razkril srčno bol; torej tudi ona odkrije s pismom svoje nagnjenje, žal, da list pride kraljici v roke. Pa tudi v nebesih se je

[1]) Jakša je posebno ime za tista bitja, ki spremljajo Kubera, boga bogastva; Indi so verovali, da so nastali iz Brahmovih nog; stanujejo v krasnem mestu Alakâ na gori Kâjlâsa kakor v raju.

bila izdala nehote. Bila je namreč »primadona« v nebeški igralski družbi, ki je pod vodstvom Bharate bogove razveseljevala s predstavami. V neki predstavi bi bila morala reči, da ljubi Purušottama, a rekla je: Pururavasa. Gledališčni ravnatelj jo je spodil na zemljo, a Indra se je je usmilil in dovolil, da se vrne v nebesa, ko je kralju porodila sina. Tako je nebeška vila postala soproga zemeljskega junaka in prva soproga kraljeva Avśinarî se je dala potolažiti. Lahkomiselna igralska narava je pa Urvaśijî ostala: šla je v Kumârov gozd, kamor ženski spol ni smel zahajati; za kazen je bila izpremenjena v ovijalico liano. Kralj blodi po gozdu in plaka; tu je umetniški višek igre. Bog Siva opozori kralja na čudesni kamen, »kamen združenja«. Kralj si ga dene na glavo, objame liano in liana se izpremeni v — Urvaśîjo. Kamen odnese ptič, ptiča ustreli mlad lovec Ajus in ta Ajus je njun — sin. Zdaj bi se Urvaśîja morala vrniti v nebesa, a Indra se je zopet usmili in Pururavas jo sme imeti do smrti.

»Mâlavikâ in Agnimitra« je igra dvorskih spletk. Kralj Agnimitra ljubi čarobno dvorsko damo Mâlaviko, kraljici Dhârinî in Irâvatí se protivita; nazadnje se dokaže, da je v umetnostih izurjena dama kraljična iz Vidharbe, in obe kraljici jo sprejmeta kot enakopravno tretjo kraljico na dvor.

Drugi znameniti dramatski pesnik je Śriharša. Kitajski učenjak Hinen-Tsang, ki je od 629. l. naprej 16 let potoval križem Indije, pripoveduje, da je kralj tega imena od 606—648 vladal Kanjagubdži; takrat je v severni Indiji cvetla dramatska umetnost. Na njegovem dvoru sta živela pesnika Bâna in Dhavaka; bržkone je eden ali drugi teh pesnikov prepustil te svoje igre temu kralju, da si ž njimi ovekoveči svoje ime. Temu kralju se pripisujejo: Ratnâvalî (Niz biserov), Prijadarśikâ (Dekle lepega obraza) in Nagânanda. Ratnâvalî nas glede vsebine spominja Mâlavike.

Kralj Vatsa v Kansambî se je zaljubil v dvorsko damo Sâgariko, ona pa je mislila, da je Vatsa tisti Udajana, katerega ji je njen oče obljubil za ženina, in je prijateljici Susamgati razodela svojo srečo. Neka ptica je vse to izdala kralju. Susamgata da priliko, da se snideta kralj in Sâgarika; kraljica ju skoraj zasači, da ni dvorski norec Susamgate oblekel v kraljično, vendar pride kraljica na sled spletki. Sâgarikâ si je hotela zadati smrt. V tej zadregi nastopijo poslanci in naznan[illegible] [illegible]ago kraljevske vojske; nast[illegible] [illegible]atu še ogenj v ženskih star[illegible]. Cejlonski poslanci so [illegible] spoznali za hčer svojega [illegible]ster Jang[illegible]ana [illegible], da je ogenj on umetno n[illegible] ika je [illegible] legi[illegible] kraljeva

soproga, kralj se je pa veselil svoje sreče. V Indih se morajo vse igre vršiti srečno — žaloigre torej ni. Igra »Prijadarśikâ« ima blizu isto vsebino; junak je tudi isti, namreč kralj Vatsa.

Važnejša je igra: Nâgânanda. Začetna molitev ne velja bogu Śivi, nego Buddhi; snov je tudi ljubezenska spletka. V tretjem dejanju že se vrši poroka in zdaj se šele začne igra zapletati. Izprehajaje se s prijateljem Mitrâvasom, pride junak igre do kraja, kjer je bilo nakopičenih mnogo kosti, in sliši tam jok in stok. Mati kačjega kneza Sankačûda obžaluje smrt sina, knezevič Džîmûtavâhana se sam ponudi za žrtev. Garuda, knez ptičev, prileti in ga odnese v zrak; pri tem pa pade biser iz njegovega diadema na zemljo ravno pred noge njegove mlade soproge. Mrtev pade tudi knezevič na zemljo. Pauri, Śivova žena, oživi njega in vse kače, ki jih je požrl Garuda. Ta igra spada v dobo, ko so se enakopravno častili Višnu, Śiva in Buddha.

Pesniku Bâni se razen romana »Kâdambarî« in zgodovinskega dela »Haršačarita« = Življenje kralja Harša pripisuje tudi gledišćna igra »Pârvatî parinajanataka« = »Parvatîna možitev«, katero je pisatelj tega članka izdal 1883. v Sitzungsberichte der k. k. Wiener Akad. der Wissenschaften; tekstu samemu je pridejana razprava, ki kaže, da je Bâna porabil Kâlidâsovo epsko pesem »Kumârasambhava« za svojo igro, in sicer prvih sedem spevov, in da pri tem delu ni pokazal posebne spretnosti. Igro sem prevedel na nemški jezik in izdal v izvestju tržaške gimnazije 1886. O tem prevodu so se ugodno izrazili strokovnjaki.[1])

[1]) N. p. v „Deutsches Literaturblatt 1888, št. 18, Allgemeine Modenzeitung 1888, št. 23. »Mittheilungen der anthropol. Gesellschaft in Wien 1887, XVII. str. 77—8. Tu navedemo samo zadnji list, ki pravi: »Obwohl die Uebersetzung eines der Kunstpoesie angehörigen Werkes zunächst ein literarisches Interesse beansprucht, so ist doch das von Glaser übersetzte Drama des indischen Dichters Bâna wegen seiner manigfachen mythologischen Beziehungen auch für den Folkloristen nicht ohne Interesse. Es ist ein uralter Sagenstoff, welchen der dem VII. Jahr. angehörige Dichter Bâna hier dramatisch verwerthet hatte. Götter und göttliche Wesen sind die Personen des Dramas, der Schauplatz der Handlung ist der Himâlaya, an den sich so viele religiöse Vorstellungen der Inder knüpfen. Der Berggott Himavat. — Himavat ist sowohl der Name des Gebirges als des Berggottes — will seine Tochter Gârvatî zu Śiva's Gemahlin machen. Śiva gibt sich aus Gramm über den Verlust seiner ersten Gemahlin auf dem Himâlaya schweren Büssungen hin. Nach einigen missglückten Versuchen, den Śiva für Gârvatî zu gewinnen, gelingt es schliesslich der Bergtochter selbst, durch schwere Büssungen, denen auch sie sich hingegeben hat, das Herz des Büssers Śiva zu erobern. Mit dem Hochzeitsfeste schliesst das Drama. Die Hochzeit des Śiva und der Gârvatî wird genau nach dem brahmanischen Ceremoniell

Mnogo odličnejše nego Śriharševe in Bânove so igre, katere je spisal Bhavabhûti. Bil je sin spoštovane brahmanske rodbine Udumbarov iz mesta Padmapura v kraljestvu Vidharba, v današnjem Beraru. Živel je ali v drugi polovici 7. ali pa v prvi polovici 8. stoletja po Kristu, torej blizu 100 let za Kâlidâsom in je poleg tega najimenitnejši indski dramatski pesnik. On sam zahteva, da se pesnik ne sme soditi po učenosti, nego po izurjenosti v svoji umetnosti.

Zakaj se hvali tak, ki čita vede,
upanišade, sânkhjo[1]) in pa jogo?[2])
Za dramo to nobenih ni koristi.
Če pa izraz je plemenit in poln,
predmet premišljen resno, tehtovito,
takrat je drama dobra in popolna.

Kakor Kâlidâsa je tudi Bhavabhûti spisal samo tri gledališčne igre: Mâlatîmâdhava (Mâlatî in Mâdhava), Mahâvîračarita (Usoda velikega junaka) in Uttararâmačarita« (Daljna usoda Râme).

Mâdhava, sin ministra Devarâte v Kundinapuru, in Malatî, hči ministra Bhûrivasuja v Padmavatije, sta bila že v otroški dobi od staršev določena v zakon. Ko je pa Nandana, kraljev ljubljenec, zasnubil Malatîjo, je Malatîjin oče pozabil poprejšnje določbe; Mâdhava pa v svojem obupu se je zatekel k demonom in na pokopališču bogovom žrtvoval meso. Istodobno je Aghoraghanta, svečenik grozovite Śivove žene Durge, ugrabil Malatîjo in privedel tudi na pokopališče, ki se je izpremenilo v svetišče za človeške žrtve. Že je klečala Malatî pred groznim malikom, da bi storila smrt, ko so prišli vojaki iskat Malatîje, jo rešili pa za možitev —

gefeiert, so dass uns die Reihenfolgen der Hochzeitsgebräuche hier im Drama anschaulich vorgeführt werden. Dieselbe Sage, die mit dem Bergkultus in so inniger Beziehung steht, wurde schon vier Jahrhunderte vor Bâna von Kâlidâsa in seinem Epos Kumârusambhava behandelt. Ueber das für die indische Literaturgeschichte sehr wichtige Verhältnis der beiden Werke von Bâna und Kâlidâsa hat Prof. Glaser in den Sitzungsberichten der phil. hist. Cl. der kais. Akademie der Wissenschaften (IV. B., II. Heft 1883) gehandelt. Es ist jedenfalls eine dankenswerte Arbeit von Prof. Glaser, dieses Drama, welches durch ihn erst in Europa bekannt wurde, auch den deutschen Lesern zugänglich gemacht zu haben. Die Uebersetzung muss, abgesehen von einigen Stellen, wo auch der Sanskrittext zweifelhaft ist, als eine durchaus gelungene bezeichnet werden, welche dem Originale vollständig gerecht wird. Es ist dies umsomehr anzuerkennen, als die Muttersprache des Uebersetzers nicht die deutsche ist.«

[1]) Sânkhja je tisto modroslovje, ki sodi po temeljitem naštevanju vseh vzrokov za kako stvar in proti kaki stvari.

[2]) Joga je tista šola modroslovja, ki osretoči vse mišljenje samo na eden predmet; drugemu je ustanovitelj Jadžnavalkja, prvemu Kapila.

z Nandanom, Kâmanduhî, buddhistovska nuna, pa jo je poprej poročila z Mâdhavom. Ta je šel na pomoč nekemu prijatelju, med tem pa so mu zopet ugrabili mlado ženo. Mâdhava išče soprogo in se hoče že umoriti od same žalosti. Rešiteljica pa je postala Saudâminî, bivša učenka Kûmandakîje a sedaj čarovnica, ki je prekrižala vse načrte grozne malikovalske svečenice ter izposlovala pri kralju, da se je priznal zakon Mâdhave z Malatîjo zakonitim. — Wilson, prvi prelagatelj te igre, jo je primerjal s Shakespearjevo igro »Romea in Julia«, kateri je v marsičem enaka, samo da se po indskih nazorih mora izvršiti — srečno. L. Fritze jo je prevel na nemški (Reclams Bibl. št. 1844) in Strehly na francoski jezik, Pariz 1885.

»Mahâvîracarita« obsega prvih šest delov Ramâjane od one dobe, ko je mladi junak Râma šel v boj z demoni, do časa, ko je slavno zmagal nasprotnika Ravano za svojo izvoljenko Sîto. Ker še utegnem Slovence kedaj seznaniti z vsebino Ramâjane, se tukaj ne bodemo dalje bavili s snovjo. Igra ima kakor Śakuntalâ sedem dejanj in nam predstavlja krepek ideal indskega junaka. Vsebino drugega dela Ramâjane pa je Bhavabhûti porabil za igro: Uttara Râma čarita; nobena druga indska igra se ne ujema tako s Sofoklejevim duhom in z vzvišeno resnobo Edipa na Kolonu kakor ta. Tu se predstavlja zvesta zakonska ljubezen z zahtevami kraljevskih dolžnosti, materinska ljubezen, otroška pokorščina do učitelja in do staršev. V poprejšnji igri se je razvidelo, da sta se Râma in Sîtâ štirinajst let bojevala z nasprotno usodo, predno sta se mogla združiti, in ko sta dospela na cilj svojih želj, je poslanec Vasišthe, eden najimenitnejših svečenikov in pesnikov iz indske dobe, prinesel Râmi glas božji, da mora on poleg svoje dolžnosti do soproge še više ceniti svoje dolžnosti do države, ker narod ne veruje v zakonsko zvestobo njegovo ljubljene soproge Sîte. S krvavečim srcem jo pošlje v prognanstvo; Sîta je iz obupa skočila v Gango in v smrtnem boju z vodo porodila dvoje otrok; boginja reke Gange se je usmilila matere in otrok ter je otroka dala v odgojo Vâlmîkiju (pesniku Ramâjane), njo pa je storila nevidno. Ozaljšano s šopkom cvetlic jo spremljata dve boginji rek po gozdih in se snidete z Râmo, kateri samo čuti njeno prisotnost, pa je ne more videti, Sîta pa gorko jadikuje po ljubljenem soprogu. Po mnogih zaprekah se končno vrši igra v igri: nebeški gledišćni igralec predstavlja prizor, kako je Sîta skočila v Gango. Tudi Râma je prisoten in to dovede do srečnega zaključka. V zadnjih besedah, ki jih Râma govori Vasišthi, izraža Bhavabhûti svoje misli o bistvu in cilju dramatske umetnosti:

Izpolnjene so zdaj vse želje moje.
Ta igra, ki so dali jo bogovi,
naj čisti in razveseli srce,
kot ljubav matere odpravlja bol,
kot Gânge voda spere vsaki madež.
Umetnost naša naj z globokim umom
in z blagoglasjem kaže to resnico,
da slavni pesnik za to divno delo
na večno živel bo v spominu našem.
Umetnost z znanostjo pa išče le
resnice vir in cilj najblažje sreče.

Najbolj priljubljen predmet za glediščne igre je bila povest o Râmi; obdelal jo je v 9. stoletju Murâri v devetih, Bâla v desetih, Hanumat (ni pravo ime, ker pomeni kneza opic) v štirinajstih dejanjih, Džajadeva iz 14. stoletja zopet v sedmih in istotako Râmabhadra v 17. stoletju.

* * *

Glediščne igre drugih dramatikov.

Bolj na kratko omenimo še glediščne igre poznejših pisateljev. Dramatik Viśakhadatta, morda iz 11. ali 12. stoletja, je spisal igro »Mudrârâkšasa = Pečat ministra Rakšasa, ki ima politično smer. Kralj Čandragupta (Sandrahottos) je pregnal staro dinastijo Nandov. Glavno ulogo igra minister poprejšnjega kralja, Rakšasa. »Unisamhâra« (Vezanje kite) spada v 10. stoletje in zajema snov iz Mahâbhârate; »Čandakauśikâ« (Jeza Kaušike) predočuje junaško trpljenje kralja Hariśčande, ki si je nakopal jezo Viśvamitre. Igra spada v 12. stoletje. Zanimiva pa je igra Prabodhačandrodaja (Vzhod meseca spoznanja), v kateri nastopajo poosebljene razne človeške lastnosti. Zakonski par sta Praum (der Urverstand) in Prevara, dvojčka sta Znanje in Razsodba, kralj Brezum v spremstvu s Hinavščino, Jezo, Lakomnostjo in demimondlarko Herezijo; nasprotna kraljica je Religija, hči Resnice in njena hči Miroljubnost, dalje Zadovoljnost, Miroljubnost, Milosrdnost, Znanost vede, nasproti zopet Buddhizem, Dzajnizem in goli Materializem. To pravzaprav ni umetno razpredeljena igra, nego modroslovno-verska tendenčna razprava v obliki igre; primerjati se da z Lessingovim »Nathanom« in Calderonovim »Autosom.« V začetku igre vlada kralj »Brezum« samovoljno v Benaresu; dobra stranka je razpršena in pregnana. Znano pa je prorokovanje, da se kralj »Razum« nekega dne poroči z »Resnico;« iz tega zakona vznikne sin, ki pokonča kraljestvo »Brez-

uma.« Ta kralj pokliče na pomoč vse zaveznike. »Religija« pade v roke krivovercev, celo Buddhistom se godi slaba. Razsodbo naj izreče Kâma, bog ljubezni. Bitka se vrši, pa ne na pozorišču, ker Ind ne pripušča tam prelivanja krvi, nego vrši se za kulisami in take reči se samo pripovedujejo. Dobra stvar zmaga, »Razum« prosi za roko »Resnice.« — Namen igre je, slaviti zedinjenje modroslovja »Vedânte« s kultom Višnuva.

Procvitanje indske drame pa ni trajalo dolgo; več pesnikov se je odlikovalo po lepem slogu, po umetnostnem opisavanju narave, pa ukus občinstva je jel padati in je zahteval od pesnikov bombast in posiljenost, tvarilne moči ni bilo več: tvarino iz Ramove pravljice so vedno bolj širili. Murâri iz druge polovice 9. stoletja je celo povest o Râmi predelal v sedmih dejanjih; prva dejanja so prenapolnjena z opisi narave; Râma in Sîta ne nastopita sama, nego puščavnica Śramanâ pripoveduje sama o njiju. Blizu v isti dobi je spesnil isto tvarino pesnik Râdžaśekhara v desetih dejanjih, v 10. ali 11. stoletju pa Madhusâdana Miśra v štirinajstih dejanjih; vkljub temu je bila igra jako priljubljena. Zopet v sedmih dejanjih sta isto snov izdelala pesnika Džajadeva blizu v 14. in Râmabhadra-Dîkśita v 17. stoletju. Navajajo se še drugi pesniki, ki so se tudi bavili s povestjo o Râmi, pa teh ne bodemo navajali več.

Mohamedanci so načelno močno podkopali indsko gledišče, nekaj iz verskih nazorov, nekaj zaradi tega, ker je taka uprava bila opora indske narodnosti; gledišćne družbe so izginile s knežjih dvorov, pisali so še pesniki drame, pa te so se le čitale. Poleg umetne klasične drame so se v raznih narečjih začele razvijati narodne ali ljudske drame, katerim so dali povod prazniki in svečanosti po mestih in na kmetih; imenovale so se »jâtrâs« in »čhâjânâtakas;« Râma je tudi v teh igrah bil važna oseba, vendar pa je prevladal Kršna.[1]) Sčasoma je indska drama padla jako nizko; klasične igre se čitajo samo v šolah in omikanih krogih; v najnovejših časih se baje prostonarodne igre vzdigujejo na višjo stopnjo.

[1]) Kršna je v Mahâbhâratu proslavljen junak in učitelj, spremljevalec Pandavov in je postal nazadnje bog; imel je tisoč žen.

(Konec prihodnjič.)

V žalni obleki . . .

Črtica. Spisal Fr. Dolinčan.

napol orumenelega listja so se prožile debele, težke kaplje in počasi, skoro premišljeno padale na opolzla tla . . . Po travnikih se je topilo v solzah zadnje cvetje, pripogibalo se k tlom, venilo in mrlo . . . Polagoma, a vidno je omagovalo življenje v oblasti neizprosne, večno mlade, večno močne smrti — te nikdar premagane kraljice minljivosti . . .

Vonj trohnobe vstaja! . . Žuželke in vsakovrstne golazni beže pred njim — zarivajo se v zemljo . . . Ptiči povešajo glave in molče . . . Prešinjajo jih slutnje . . . Zdajpazdaj se vzdigne šum po drevju, kakor bi nevidne peruti frfotale ob njem — peruti smrtnega angela . . .

Nebo je zaveznjeno s pustimi, brezbarvnimi oblaki . . . Nepremično stoje na svojem mestu, kakor bi bili pribiti, kakor bi hoteli na večno odtegniti zemlji zlato solnčno luč . . .

Otožen, duhomoren jesenski dan! . .

* * *

Božidar je ljubil jesen . . . Bil je mehka, sentimentalna duša in prijala mu je otožnost, ki je plavala ob tem času povsod nad hirajočo, umirajočo naravo . . . No, morda mu je ugajala jesen tudi še iz kakega drugega vzroka, morda zaradi tega, ker ga je ta otožnost, ki je bila videti spojena nerazdružno ž njo, spominjala tiste žalne obleke, ki jo je nosila ona, ki . . .

* * *

Nikdar je ni videl drugačne, nego temno oblečeno! . .

Preudarjal je mnogokrat, kaka nesreča jo je doletela, koga je izgubila: ali mater ali očeta, brata ali sestro —? Hodila je vedno sama, in da je v resnici žalostna, ji je bral na obrazu . . . Neka tiha otožnost je bila razlita po njenem bledem, mehkem licu, in iz njenih velikih, temnih oči, nad katerimi so se mogočno bočile goste, črne obrvi, je odsevalo nekaj, kakor — no, pri teh očeh se nikdar prav spoznal ni! . . Njeni pogledi so bili v nekakem protislovju z resnobo, v katero se je zagrinjal njen klasično lepi obraz, v teh pogledih je

tlelo nekaj in žarelo, kar se ni dalo izraziti, nekaj nepopisnega, skrivnostnega, čudovito učinkujočega! . .

Čutil je, kako mu je šlo po žilah, kako mu je zakipela kri, kadar ga je — slučajno seveda, kajti navadno ga je ignorirala — zadel žarek njenega očesa . . . Zdelo se mu je včasi, kakor bi bilo v tem pogledu nekaj izzivajočega, nekaj hotljivega — ali priznati tega vendar ni hotel, kajti bil je velik idealist! . .

Naposled je prišel do prepričanja, da je to, kar je izražalo njeno oko, le koprnenje, le hrepenenje — morda — po tolažbi. Zdelo se mu je, kakor bi si želela koga, ki bi jo tešil, ki bi ji ob strani stal v borbi s kruto usodo . . .

»Revica, revica!« je vzklikal večkrat. »Tako mlada, tako lepa, pa vedno — v žalni obleki! . . Če ji že ta mrtva barva pristaje tako, kako bi šele žive boje poveličevale njeno krasoto! . .«

In zatopil se je v sladke, mameče misli . . . Predstavljal si je, da je znan ž njo . . . da jo spremlja na dom . . . da sedi tam poleg nje . . . Predstavljal si, da sloni njena lepa glavica na njegovih prsih, on pa da jo gladi, boža, pritiska k sebi . . . Ah, kako toplo mu je bilo pri srcu ob takih mislih! . .

Večkrat, kadar jo je zalotil na cesti, se mu je vzbudila želja, da bi šel za njo, a nikdar si ni prav upal. Imel je v svoji rahločutnosti vse mogoče pomisleke. Bal se je razjeziti jo, a sram ga je bilo tudi ljudi. Nikomur, nikomur ne bi bil izdal, kar je čutil, kar je mislil in si želel! . . In ali bi je ne kompromitoval, ako bi opazil kdo, da hodi za njo? . . Svet je hudoben in tako nedolžno dekle je najmanj varno zlobe in škodoželjnosti! . .

Sicer se mu je hotelo videti včasi, da semtertja kak drug moški pritiska za njo, toda imel je v svoji škropuloznosti občutek, kakor bi ji samo njegova bližina mogla škodovati, drugih ne . . . Ako je torej kdaj sledil njenim korakom, storil je to od daleč in tako, da nikdo ni mogel slutiti, za katerim ciljem stremi . . .

Ah, kako mu je pri takih prilikah utripalo srce! . . Kako mu je bolestno zadrhtelo vselej, kadar jo je gneča zakrila njegovim očem! . . Kako se zaveselilo zopet, ko je iznova uzrl njeno vitko, visoko postavo! . . Kako, kako se je naslajal ob gracioznosti njene elastične hoje, ob plemenitih gibljajih njenega mladostnokrepkega života — dokler mu ni izginila v kaki prodajalnici ali v kaki veži!

Potem pa je taval kakor pijan in izgubljen okrog . . .

* * *

Včasi se je kar sredi drugega dela, sredi svojih študij zmislil nanjo in na njeno žalno obleko, in potem ga ni trpelo več doma, potem ga je z neodoljivo silo gnalo ven, iskat je . . . Počasi se je bila vkradla v njegovo srce . . . Spočetka se je komaj zmenil za lahki nemir, ki se mu je vzbudil v prsih vselej, kadarkoli jo je ugledal; a bolj in bolj se ga je polaščala neka potreba, videti jo, pogosteje in pogosteje se mu je vračal spomin nanjo, dokler ga ni pograbil vrtinec ter ga z elementarno močjo potegnil v krog njenega čara . . . In od tistihdob je njegovo srce ni hotelo pogrešati več! . .

Nikdar pa mu še ni bilo tako čudno otožno v prsih kakor tistega jesenskega dne! . . Nikdar še ni bilo njegovo srce tako pusto in prazno, tako samo s sabo nezadovoljno! . . Nikdar še ni tako krepko zahtevalo hladila in tešila za tiste želje, ki so ga prešinjale, vznemirjale ter ga navdajale z neko čudno, pekočo žejo . . .

Hotel je nalagati sam sebe in začel se je vpraševati, odkod to? A kmalu si je moral priznati, kako smešno je njegovo početje! Saj jo je videl v tisti njeni žalni obleki povsod, kamorkoli se je ozrl — naj je obrnil svoj pogled v pisani gozd ali na megleni travnik, gori v umazane oblake nad svojo glavo ali tjakaj proti zahodu, kjer se je kakor skozi majhno lino smehljalo modro nebo — povsod, povsod mu je plavala njena podoba pred očmi! . .

Da, nje je iskal, nje si je želelo njegovo srce! . .

Dolgo je ni bilo od nikoder, ali vedel je, da pride, vedel tudi, da se ima danes nekaj zgoditi! . . Imel je slutnje, in on je verjel svojim slutnjam . . .

In res, niso ga varale! . . Baš v trenotku, ko so se bile njegove misli za hip ločile od nje, ko je bilo nekaj drugega obrnilo njegovo pozornost nase, se mu je prikazala . . . In čudno, toliko da nista trčila skup! . . Tako blizu ni bil še nikdar poleg nje! . . Skoro njeno sapo je čutil, čutil mameči vonj, od katerega so bili prepojeni njeni lesketajoči se lasje in s katerim je bila nasičena njena temna obleka. In kako ga je pogledala danes! — Tako nenavadno, tako pomenljivo! . . Pretreslo ga je po vseh udih, noter v mozeg! . . Ali naj se tudi zdaj oddali od nje, ali naj tudi danes pusti, da se vrinejo drugi med njega in njo? . .

Ne, danes bi mu tega ne bilo dopustilo srce — danes je hotel, je moral za njo in naj se zgodi, kar hoče! . .

Kako bi mu mogla zameriti, če jo obožuje? . . In kaj na tem, če zve prav ves svet, da jo ljubi! . .

Ah, ta žalna obleka, kako se ji je podajala, kako se je oprijemala njenih mehkih, polnih udov, kako je povzdigovala beloto njenih lic in njenega labodskega vratu! . . Zdela se mu je v tej opravi kakor upodobljena žalost, kakor alegorijski kip — podoba jeseni, umirajoče in hirajoče narave! . . Revica, revica! . .

Ponosito in brhko obenem je stopala pred njim, da so ji pri vsaki stopinji odskakovala njena nekoliko kratka krila od nog. Že iz njene hoje se je dalo posnemati, da ima krasno razvita meča in nenavadno čvrst život . . . Ob baržunastem robu njenega krila je zdajpazdaj koketno priblestelo nekaj belega, da se je videlo tako nekako, kakor kadar pomežikuje za gorami. A vse to Božidara ni motilo v njegovi resnobi in v njegovih svetih čuvstvih . . . Mislil je samo na to, zakaj žaluje, zakaj se ne more ločiti od črne barve, in dasi je zrl v njen hrbet, je imel vendar samo njen milobni, njen otožni obraz pred seboj . . .

Toda nekaj ga je vleklo danes za njo, vleklo z neodoljivo silo tako, da so mu prešli vsi pomisleki, da je drevil za njo, ne oziraje se na levo ali desno, ne meneč se za to, ga li kdo vidi, vzbuja li sum pri kom s svojim početjem . . . Videl je samo njo, samo njo, ki je bila tako lepa, tako krasna, videl samo nje žalno obleko, njen žalostni obraz! . . In nekaj nepopisnega je čutil v njeni bližini! . . Usmiljenje, sočutje in ljubezen — vse to mu je prešinjalo ude! . . O, bil je prepričan, da je nesrečnica, in slutil je v sebi poklic, da jo tolaži, da ji da opore, da jo reši neprilik in nezgod! . . Bil je uverjen, da je angel, ki trpi po nedolžnem, in bil je pripravljen, maščevati jo! . .

Semtertja se je ozrla v kako šipo ob strani nahajajočih se velikih izložb . . . Vse pouličпo življenje in vrvenje se je zrcalilo v teh šipah . . . Videla je lahko sebe, videla pa tudi, kaj se godi okrog nje, ne da bi bila grešila zoper dostojnost in diskretnost . . . Ali Božidar tega niti zapazil ni! Omamljen od vonja, ki je valovil od njenega života v ekscentrskih krogih, prevzet od neznatnih čuvstev, je taval kakor pijan za njo . . . Misli so ga čimdalje bolj zapuščale. Nič več se ni izpraševal, kaj dela, kaj hoče, kaj je njegov namen . . . Šel je za njo, kakor bi bil magnetizovan od nje, in život mu je izpreletavala čudna slast, od katere se ločiti ni mogel, slast, katera bi ga bila lahko zapeljala v smrtno nevarnost . . .

»Ah, to nebeško, to angelsko bitje! . .« Samo ta misel mu je semtertja prešinila glavo, potem pa ga je prevzela spet nekaka omotica in zopet je stopal kakor brez zavesti za njo . . .

Šele ko se je pri nekih vratih ustavila, se je zdrznil. In tedaj je opazil tudi, da je že daleč zunaj iz mesta, da se nahaja v eni najbolj odstranjenih ulic . . . Tukaj ni bilo ne duha ne sluha več o razkošnem mestnem življenju, o hrupnem vrvenju, ki je drugod odmevalo od zidovja in tlaka... Tiho in mrtvo je bilo vse okrog... Mimo je prišepalo samo staro, v revne cunje zavito babišče, ki je nekako lokavo vprlo v Božidara svoj pogled. A on se ni zavedel pomena tega njenega pogleda; njena navzočnost ga je samo opozorila na uboštvo, ki je vladalo tod.

Hipoma se je spomnil zopet:

»Revica — revica! . . Saj sem dejal!«

In še bolj se mu je smilila, še bolj jo je ljubil! . .

Prestopivši vežni prag, se je bila ustavila in zasukala napol nazaj . . . In tedaj je Božidar zapazil, kako se je njena krasno zaokrožena zgornja ustnica ločila od spodnje, kako je zablestel niz drobnih bisernih zobkov izmed njiju in kako ju je obvel nepopisen, neizrazen smehljaj, pod katerim vplivom je zadrgetal po vsem životu . . . In njene oči — oh, te oči so se jokale in smehljale, so prosile in zahtevale — vse obenem! . .

Videlo se mu je, kakor bi mu bila na lahko namignila, in ni se mogel ustavljati! . . Po životu mu je zagomazelo sladke groze in opotekajoč se je stopil za njo . . .

Po veži je bilo vlažno, mokro . . . Privzdignila je malce svojo temno gornjo obleko in snežnobelo spodnje krilo, ki je prilesketalo izpod nje, se je zdelo Božidaru kakor svetel pramen zlatih solnčnih žarkov, ko ga je vodila po temnih, nizko obokanih, zaduhlih hodnikih . . .

Pri nekih vratih je obstala . . . Božidar je trepetal in se tresel razburjenja, ona pa je potaknila z mirno roko ključ v ključavnico ter odklenila vrata . . . Stopila je pred njim v sobico, v prijeten somrak zagrnjeno, z močnimi dišavami napolnjeno in z vso udobnostjo opremljeno, on pa je brez volje, skoro brez zavesti stopil za njo.

Vrata za njim so se zapahnila in . . .

* * *

Božidar je hodil z upognjeno glavo pa mislil, neprenehoma mislil na oni dogodek . . . Kar ni mu hotelo iz spomina tisto — še v sanjah se mu je bavil duh z onim doživljajem. Še bolj pa je

bilo pri tem prizadeto morda njegovo srce . . . Izpremenil se je bil čudno od tistihdob, vsa njegova narav je bila postala druga, po njegovih žilah se je pretakala vse drugače kri nego poprej . . .

Nad njim se je smejalo vedro nebo, okrog in okrog je bilo vse jasno, samo v njegovi glavi se ni hotelo zjasniti . . . Mislil je in mislil, toda doumeti ni mogel! . . Doumeti ni mogel, kako je to mogoče! . . Tista žalna obleka, tisti turobni obraz, tiste melanholične oči in . .

Ne, ne, tega ni umel! . . Srce se mu je krčilo v kruti boli in v glavi se mu je hotelo zblesti . . . Poprej je imel nazore, imel je svoje stalno prepričanje! . . Zdaj se mu je bilo razpršilo vse! . . Poprej si je domišljal, da ume življenje, da ume poklic človeka . . . Ustvaril si je bil svojo lastno filozofijo, nekoliko fantastično sicer, a vendar s pozitivnimi načeli! . . Zdaj je bilo zadobilo njegovo naziranje o svetu, o človeku, o vsem — smrtni udarec! . .

Nikakega skladja ni videl več — vse se mu je zdelo nezanesljivo in venljivo! . .

Pred sabo je imel nerešen in nerešljiv problem! — —

Vsega tega pa je bila kriva tista žalna obleka, tisti turobni obraz, tiste melanholične oči in . . . —

Pesmi.

3.

Kakor večna luč zvestoba
v tvojih mi očeh gori,
in lepota tvoja mlada
mi v naročju koprni.

Ali vidiš? Tam na oknu
vene roža brez vodé.
Ali slišiš, draga? Vzdihi
zadnji le tako ječé:

»Kaj na svetu je zvestoba?
Hitro ocvetè obraz;
slepa, gluha je usoda,
brez srca odloči čas.«

Kazimir Radič.

Licejsko poslopje v Ljubljani.

Spisal P. pl. Radics.

retekli mesec so začeli podirati v Ljubljani zgodovinsko znamenito licejsko poslopje, ki je bilo več nego sto let velikega pomena za kulturni razvoj Ljubljane, Kranjske dežele in slovenskega naroda. Velikonočni potres l. 1895. je bil popolnoma pokvaril to starodavno stavbo, ki je služila toliko let v šolske namene nadarjeni slovenski mladini. Vsa učilišča, počenši od takozvane normalke pa do filozofske in teološke fakultete, so imela prostora pod to streho. Tisoč in tisoč slovenskih sinov si je postavilo tukaj temelj svoji nadaljnji visokošolski naobrazbi ter se pripravilo za svoj poznejši poklic. Povoda je torej dovolj, da se nekoliko ozremo nazaj ter v kratkih potezah očrtamo zgodovinske podatke te stavbe . . .

Leta 1073. je bogati ljubljanski trgovec, Peter Baldavic, ustanovil cerkev sv. Filipa ter jo preskrbel s potrebnimi dohodki. Graditi so jo začeli meseca maja istega leta na prostoru, kjer stoji sedaj (1662) frančiškanska cerkev.

S prispevki ljubljanskih meščanov so leta 1233. poleg te cerkve sezidali samostan za novodošle frančiškane »minorum conventualium«.

Prvi gvardijan se imenuje frater Vincentius 1242. v neki listini gornjegrajskega opata Henrika.

Dne 6. avgusta 1269. leta je izdal v tem samostanu (in domo fratrum minorum) briksenski škof Bruno (lastnik blejskega gradu) neko listino pl. Hartenbergu; kot priča se navaja med drugimi tudi vojvoda Ulrik Koroški.

Leta 1382. je samostan pogorel z okolico vred.

Leta 1403. so začeli zidati novi samostan ter ga dokončali leta 1412.

Leta 1519. so utrjevali Ljubljano vsled neprestanih turških napadov in pri tej priliki prizidali samostanu okrogel stolp.

V letih 1527.—1533. so zgradili utrdbo na poljanski strani poleg takozvanih »kloštrskih vrat«, 1560. l. pa voglat stolp pred »kloštrskimi vrati« proti Gradu.

1575. (v reformacijski dobi) je samostan propal, ker so se luteranski prebivalci branili dajati miloščino frančiškanom.

V letih 1578—1580. so pokopavali na samostanskem pokopališču — »Freythof« — (na prostoru pred sedanjo Mahrovo hišo, kjer

je stala nekdaj cerkev) in pa pod križevim potom v cerkvi sami mrliče protestantovske vere. Tako so pokopali n. pr. l. 1580. 9. oktobra Ivana pl. Auersperga (Turjaškega); nagrobni govor mu je govoril superintendent Spindler. O nekem drugem takem pogrebu pa frančiškani niso dovolili predikantu prestopiti samostanskega praga.

Leta 1596. so se naselili v frančiškanskem samostanu v Ljubljano došli jezuiti, katerim pa so bili prostori premajhni; zato so se kmalu potem preselili v ces. hospital pri sv. Jakobu, hospital pa so premestili v frančiškanski samostan.

Dne 15. februarja leta 1612. so se zopet naselili v svojem samostanu frančiškani, katere je bil nazaj pozval škof Tomaž Hren.

Dne 6. marca leta 1612. in dne 20. marca leta 1613. so kranjski stanovi dovolili frančiškanom najprej 500 gld., pozneje pa 200 kron t. veljave za pozidavo cerkve in samostana, dne 7. maja leta 1650. pa zopet 300 gld. za prenovljenje refektorija in stolpov.

Leta 1784. so frančiškani vsled cesarske odredbe ostavili svoj dosedanji samostan ter se nastanili s 1. novembrom istega leta v prostorih, kjer bivajo še dandanes.

Leta 1786. so podrli staro frančiškansko cerkev ‚Marije v nebo vzete' s križevim potom vred, kjer je bilo 20 grobišč najuglednejših rodbin v deželi. (Auersperg, Blagaj, Barbo, Coppini, Gallenberg, Moškon, Zojs i. t. d.). Pri tej priliki so našli 340 še ne prav strohnelih trupel in pa posodico, v kateri je bilo srce turjaškega kneza.

Še istega leta je inžener Schemerl vsled naročila cesarja Jožefa II. odobril samostansko poslopje za posvetno uporabo — potem ko so se bili prejšnje leto (1685.) v njem naselili usmiljeni bratje ter ustanovili bolnico, katero so pa črez nekaj mesecev premestili v samostan bosopetih menihov (kasnejša deželna bolnica ob Dunajski cesti, sedaj tudi že podrta).

Leta 1787. so kranjski stanovi sprejeli predlog c. kr. kresijskega urada, kakor ga je bil sprožil znani kranjski zgodovinar Anton Linhart, in ki je meril na to, da se bivši frančiškanski samostan izpremeni v ljudsko šolo, kjer naj bi bilo prostora tudi za latinske ter filozofske šole in pa za projektovano učno knjižnico.

C. kr. učna knjižnica je bila kot c. kr. licejska knjižnica ustanovljena konec 18. stoletja. Nastala je iz zbirk, ki so jih dali: kmetijska družba, privatna biblioteka Karla Peera, knjižnica Zatiškega in Freudentalskega samostana, obutih in bosih Avgustincev in Jezuitov v Ljubljani ter Servitov v Devinu. Vse te zbirke so dale

skupaj 19.415 zvezkov. Čitalnica v licejski knjižnici je bila otvorjena l. 1793. Pozneje se je pomnožila knjižnica še z zbirkami, ki so jih imele bivše deželne evangelske (protestantovske) knjižnice Trubarjeve, Dalmatinove in Bohoričeve ter drugih pisateljev XVI. stoletja. Te knjige so se nahajale večinoma v škofijski rezidenci v Gornjem gradu. Leta 1801. je štela licejska biblioteka že 23.239 zvezkov. Veliko dragocenih, zlasti za slavistiko važnih knjig je priraslo licejski biblioteki, ko so se pridobile knjižnice barona Zoisa in Jerneja Kopitarja.

Današnja licejska bibl. šteje 55.667 zvezkov, 6966 sešitkov, 2414 listov, 420 rokopisov, 243 zemljevidov in 188 tiskovnih umotvorov.

Prvi bibliotekar je bil profesor filozofije in ravnatelj filozofskih tečajev na ljublj. liceju, Franc Wilde. Za časa francoske vlade (1809 do 1814) je bil njegov naslednik učenjak Charles Nodier. Za njim je prišel slovenski Mezzofanti, Matija Čop. Potem prof. Likavec in znani »Čebeličar« Kastelec. Za tem dr. Gotthard Muys, a sedanji bibliotekar je g. K. Štefan, skriptor pa prof. Pintar.

Obenem so zahtevali, da preide popolnoma v njihovo last, in plačali leta 1798. verskemu zakladu 9215 gld. v dvorni komorni obligaciji, 7 gld. in 44 kr. pa v gotovini. Vsa adaptacijska dela v letih 1788—1790 pa so stala 33169 gld. 40 kr.

Meseca septembra 1790. se je pričela ljudska šola v novih šolskih prostorih, meseca novembra istega leta pa redni pouk gimnazijskih predmetov. Dve leti kasneje (1792.) je štela gimnazija (»licej«) 6 razredov z 203 učenci.

Tega leta se je predavala tudi filozofija in teologija v novem šolskem poslopju. Sploh je služilo poslej raznim sličnim namenom. Nižja realka, učiteljišče, glasbena in risarska šola, deželni muzej, historično društvo in še mnogo drugih takih zavodov je bilo pod to streho.

Za časa francoskega gospodarstva na Kranjskem se je ustanovila v Ljubljani pravna akademija, na kateri se je po prerodu narodov (l. 1848,) predavalo več pravnih predmetov v slovenščini.

Šolskim namenom je služilo to poslopje, ki se pravkar podira, do meseca septembra 1899. l., ko se je preselila c. kr. višja gimnazija (I. državna) kot zadnji zavod iz licealnega poslopja v svoje nove prostore ob kolizeju.

Še se blesti nad vhodom posvetilo, spominjajoče se plemenitega cesarja Jožefa II., toda zidovje se ruši — kmalu izgine tudi ono.

Kdo prešteje vse one, ki so v teku enega stoletja izšli izpod te strehe med življenje ter se odlikovali v raznih službah? Da ne

omenjamo sedaj živečih mož, ozrimo se le nekoliko v preteklost! Pred nami se bleste imena: Prešeren, Knoblehar, Ulepič, Lehman, Bleiweis, V. F. Klun, Dežman, Toman, Dimic, Hicinger, E. H. Costa, Jurčič, Levstik, Erjavec in mnogo drugih. Vege ni med njimi, kajti on je zagovarjal svoje »disertacijske these« še v starem poslopju filozofske fakultete, v takozvani redutni palači, na katere mestu stoji danes moderno učilišče za žensko mladino.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao[1]) prof. Andra Gavrilović (Beograd).

Neka mi se ne zameri što ću, upitan od uredničtva »Ljublj. Zvona« o novijoj i najnovijoj pripoveci i romanu u Srba, početi govor kratkim literarno-istoriskim napomenama o razviću beletristike srpske. Taj je razvitak u nas obeležen istim onim menama, po kojima se u književnoj teoriji izlažu vrste i pravci umetničke pripovetke.

Tek je dvadeset godina, kako se pripovetka srpska uputila pravcem, koji joj daje pravo na naziv umetničkog dela. Oko nekih sedam decenija ona se pisala ali ne i studovala onako, kako se danas traži od pripovedača i romansijera.

Sve se to tiče poglavito pripovetke u običnijem smislu; roman pak bejaše veoma retka pojava, još redje sreće. Ni danas roman srpski nema da pokaže takmaca n. pr. nekim Krsnikovim romanima. Najbolji pripovedač Slovenskoga Juga — Laza Lazarević — nije pisao romana; najdarovitiji srpski pripovedač — Janko Vesilinović — nije bio spremljen za roman . . .

Svi su ovi navodi, razume se, lično mišljenje pisca ovih vrsta, zato — vratimo se početku govora o literarno-istoriskom razvitku srpske beletristike.

* *
*

Prvo doba umetničke pripovetke srpske pripada pravcu romantičkom. Ali je pitanje: da li smo još i sada sa svim izišli iz toga doba? Tome se ne treba čuditi. Bujan i zdrav mlad narod odista je proživeo sav vek svoj romantičkim životom: takva mu je istorija, pa

[1]) Na našo posebno prošnjo je napisal g. Gavrilović svoj članek z latinico. *Uredništvo.*

takva i njegova narodna poezija. Mogaše li se književnost odmah odvojiti od toga, vekovima osvećenoga, života? Osem toga: u doba početaka naše pripovetke umetničke taj pravac gospodovaše i u literaturama naprednjih naroda evropskih.

Ali, bežeći od teorisanja, da predjemo na samu stvar.

I začetnik i najizrazitiji predstavnik romantičke pripovetke u nas bio je Milovan Vidaković (1780—1841). Rodjen u Srbiji, blizu Beograda, prešao je u Austro-Ugarsku, gde se i školovao pa je tamo i živeo, a umro je u Pešti. Rad je njegov poglavito na romanu. Tu dolaze: Ljubomir u Jelisiumu, Kasija Carica, Usamljeni Junoša, Velimir i Bosiljka itd. Svi su ovi romani »istoriski« t. j. dogodjaji su bačeni u doba starih srpskih careva, kraljeva, kneževa, koji i sami u njima sudeluju, ali inače nema tu ničega istoriskoga. Obrazac je za njih bio Vidakoviću u srednjevekovnim riterskim romanima francuskim i nemačkim. Novije istraživanje nalazi tu i više od ugledanja: kao što je n. pr. Carica Kasija u stvari roman o Oktavijanu itd. »Ali je — veli o Vidakoviću — naš literarni istorik Svet. Vulović — on bio omiljen narodni pesnik, i dela su mu se rado čitala dugo posle smrti. Čudesa, neobični i neverovatni dogadjaji i vrlo fantastične slike njegovih romana — to je jako mamilo na čitanje narod naš, koji u to doba — u početku naše nove književnosti — ne imadjaše, osim Dositija, nijednog svog pisca, a ukus mu ne bijaše toliko razvijen, da bi mogao mahnisati poeziji na tome stupnju. S druge strane davaše tim romanima stalno mesto u srcu narodnom patriotski narodni dah njihov. U njima se mahom dogodjaše sve na srpskom zemljištu. Mila istoriska imena narodna oživeše u prijatnoj pripoveci. Dušan, car Uroš, knez Lazar, Miloš, Marko, kosovski junaci, hajduci, srpska sela i bregovi — sve to izlažaše kao živo i kao pobednik. A uza sve ovo blag ton moralisanja i živo, idilsko slikanje prirode.« — Van sumnje je da su Dositije Obradović i Milovan Vidaković stvorili srpsku čitalačku publiku. —

Druga znatna pojava, koja opet čini sredsredu, jeste Bogoboj Atanacković (1826.—1858), koji je rodjen u Baji, u Ugarskoj, gde je i umro. Pravne je studije slušao u Beču. U pokretu 1848. imao je znatna udela, bio je narodni zastavnik, zbog čega je docnije morao emigriratij te je pohodio Francusku, Italiju, Nemačku, Švajcarsku, Inglesku. Za kratkoga veka Bogoboj je mnogo uradio. Od njega imamo dve sveske novela i nekoliko još pripovedaka. Od tih radova njegova Bunjevka i danas se sme preporučiti. Ali mu je

najznatniji rad roman Dva Idola (I. sv. 1851, II. 1852; obe ujedno u izdanju Srpske Književne Zadruge knjiga 10). Dva Idola stoje danas kao prvi bolji srpski roman, koji gradju crpe iz savremenog života. Ali, crtajući savremeni život i ljude, Bogoboj se nije mogao oteti onom književno-beletrističkom pravcu, kome je već ranije sa svojim talentom stao u službu. On je i ovde, kao i u svim novelama svojim, sledbenik sentimentalnoga pravca. Tako je moralo biti. Čovek tako nežne duše ne bi ni mogao pisati u teškim danima posle 1848, o tim dogodjajima, a da ne pusti srcu na volju. S druge pak strane ljubav prema životu i svetu uopšte i prema srpskom narodu posebice, verovanje da za njegov narod nema smrti — ne dadoše Bogoboju da postane pesimista. On u svome romanu uzdiše ali ne očajava. Inače, njegovo pričanje o dogodjajima svedoči, da je i sam u njima sudelovao; detaljan opis putovanja njegovog junaka pokazuje pisca, koji iznosi svoje putne utiske. A sve to skupa izaziva veće interesovanje i verovanje. Da razumemo ipak veliku sentimentalnost glavnoga lica, treba se setiti, da je srpska književnost već dosta pre toga imala prevod Getova Vertera. Kritički čitajući Dva Idola naći će se u njima dosta lepih odlika, jezgozovitih misli, krasnog rodoljubja, što je sve učinilo, da se rad Bogobojev smatra lepom pojavom u srpskoj književnosti. —

Treći znamenitiji predstavnik jeste Jaša Ignjatović (1824—1889), koji rodjenjem, životom i radom pripada takodjer austro-ugarskim Srbima. Bio je i političar i žurnalista, ali na tom polju nije imao sreće, da mu rad bude u skladu sa željama narodnim. Svetlija mu je književna uspomena. On je pisac priličnog broja romana i mnogih pripovedaka, a sve je pravca romantičkog ili — realističkog. Ovoga je veći broj. Iz prve grupe najznatniji mu je rad Djuradj Branković, istoriski roman, a iz druge roman iz društvenog života Milan Narandžić. Prvi je rad ostao pri uvodu u roman, a i drugi je nezaokrugljen. Kritika nije Ignjatoviću odricala pravi pripovedački talenat, ali mu je s razlogom zamerala za površnost i nemarljivost, kojom je napisan n. pr. inače lepo zasnovan roman Večiti Mladoženja i upavo svi drugi radovi Ignjatovićevi. Osem toga je bilo, možda s manje osnova, zamerke, što on često nalazi gradje u običnim svakodnevnim doživljajima. Ignjatović je vrlo dobar poznavalac malovaroških prilika i tipova u austro-ugarskih Srba, te je iz te sredine mahom i uzimao gradju.

Vredan i oduševljen književni radnik bio je Milorad P. Šapčanin (1842—1895), od čijih je radova, ako se ne varam, nešto

prevedeno i na slovenski. On je pisao pesme, drame, pedagoške rasprave, ali mu je pripovetka bila glavno obeležje. Skupljene pripovetke njegove izdala je novosadska knjižara Braće M. Popovića. Medju njima su najbolje Sanjalo-omanji roman — i Monah Genadije, a i ostale se daju zabavno pročitati. Šapčanin je pravi predstavnik tako zvane pripovetke sa sela, koja je v nas imala najveći broj pisaca, pa je i danas još dosta česta. —

Djura Jakšić (1832—1878.), proslavljeni pesnik, napisao je pored pesama, bisera naše umetničke poezije, i pored drama još i veliki broj pripovedaka, koje su se uvek rado čitale i čitaće se, dokle se god bude u Srba marilo za — poeziju. U toj vrlini ujedno je i mahna njegovih pripovedaka. One su, u glavnom, dvojake: romantičke i pripovetke sa sela. Prve su skup krasnih poetskih opisa i energično izvedenih slika — to su spisi, koji će uvek ostati obrazac svoje vrste, ali nisu pripovetke — istoriske. Druge su mahom idilsko slikanje prilika, u kojima nastaje borba, ali s malim izuzetkom, uvek pravda pobedjuje. I ako literarni istorik ne može biti zadovoljan time kao vrstama beletristike, ipak će uvek priznavati, da bi u srpskoj književnosti nastala čudnovata praznina, kad bi se ti radovi digli. To, i ako u manjoj meri, važi i za one nekolike njegove pripovetke, koje slikaju satiričnim tonom komične scene malovaroškog života te ne dolaze ni u jednu od pomenutih grupa. —

Istoriska pripovetka dobila je odredjeniji ton u nekim radovima Vladana Djordjevića, čiji se romani Kočina Krajina i Stevan Dušan (nedovršeno), i ako su prepuni romantike, ipak mogu smatrati kao neki napredak. — Mnogo su se veće nade polagale na Čedomilja Mijatovića, koji je u vrlo mladim godinama napisao nekolike pripovetke a za tim dugo vremena radio na istoriji. Njegovi istoriski eseji, s više duhovitosti nego kritike, ostavljahu utisak jačeg pripovedačkog talenta. Najzad je i on poslušao takav glas i napisao Ikoniju, vezirovu majku, koja je prevedena i na slovenski, Rajka od Rasine i Kneza Gradoja od Orlova Grada, s kojima je zbilja bila zadovoljena šira čitalačka publika, ali ne i kritika. Jedno je svoje delo Mijatović posvetio uspomeni Milovana Vidakovića i time je sam lepo obeležio karakter toga svoga pripovedanja. — Istoriska je pripovetka za srpskoga pisca još neprestano primamljiva vrsta rada, ponajpre valjda zato, što nje, savršene, srpska književnost još nikako nema. Zato i jesu mnogi kušali — pa i dva cenjena talenta, Sima Matavulj i Janko Veselinović, probahu sa po jednim većim radom, ali im

uspeh osta daleko iza uspeha drugih njihovih radova. Ta je primamljivost izazvala ranije i Andru Gavrilovića (romani: Prve žrtve, Banjsko zlato, Despotova vlastela, zbirka: Ašinske priče) na polje takih radova, posle kojih nije bilo novijih, većih pojava. —

Svi se slažu da je šteta, što je odavno prestao objavljivati svoje pripovetke Milovan Dj. Glišić, koji je priličnim brojem takih radova (dve zbirke i veći broj rasturenih) zainteresovao čitaoce svih redova originalnim posmatranjem, vešto pogodjenim manirom i duhovitim humorom. —

Kao zasebni tipovi stoje Stefan Mitrov Ljubiša (1824 do 1878.) i Milan Dj. Milićević, koji su se u zrelim godinama javili pripovetkom. Jak pripovedački talenat Ljubišin iskazan je u pripovetkama iz primorskog srpskog života. U njima je obično dogadjaj, o kome se u narodu priča, način je kazivanja narodski, pa ipak je sve to — vidi se po svakoj rečenici — prošlo kroz ruke vešte u odabiranju dragocenog od običnog kamenja. To im i jeste glavna karakteristika. — Milićević je takodjer saopštavao tek ono što je bilo u stvari ili se kao takvo kazuje. Posle većih i važnih etnografskih radova došli su iz pera njegova ovi manji prilozi kao epizode, koje na svoj način dopunjuju ukupnu sliku. — — —

U pretpostavci, da sam ovim vrstama pripremio čitaoca za zajedničko pregledanje novije i po tom najnovije pripovetke u Srba, predjimo na stvar! (Dalje prih.)

Pri vinu.

In ko nam bol srce razdvaja,
pa v roke čaše polne spet!
Ko z vinom duša se napaja,
tako lahko pozabiš svet!

Tako lahko pozabiš solze,
pekoči lek pekočih ran —
in tebe ž njimi, neumljiva,
ki si jih zvabila na dan.

A. Gradnik.

Bleiweis — izdajatelj Prešernove zapuščine.

Zabeležil Ivan Prijatelj.

II.

oje domnevanje se je potrdilo. Glede na beležko, ki sem jo priobčil pod zgoranjim naslovom v 8. štev. »Ljublj. Zvona«, mi je poslal skriptor L. Pintar nemški izvirnik enega izmed dveh Bleiweisovih pisem, ki sem trdil, da ju je Bleiweis leta 1875. ponaredil. Nemško pismo se je našlo v Levstikovem gradivu za Prešerna. Odkod ga je Levstik imel, se ne vé. Morebiti ga je našel v Prešernovi zapuščini, odkoder ga je Bleiweis pozabil odstraniti, potem ko ga je nadomestil s slovenskim prevodom? Nemški izvirnik slove — dodajam na strani tudi Bleiweisov slov. prevod za one, ki nimajo Letopisa l. 1875. pri roki, pa jih zadevica zanima:

»Hochverehrter Herr Doctor!

Im Anschlusse folgen die versprochenen Daten für das Festgedicht, den auch 2 deutsche Gedichte aus früherer Zeit von Hr. Karinger beigeschlossen wurden.

Das slovenische Gedicht, welches Euer Wohlgeboren zur Verherrlichung des Tages zu verfassen die Gefälligkeit haben werden, wird im Saal vorgetragen werden und zwar gerade unmittelbar vor der Enthüllung des Porträts des Bürgermeisters, welches neu gemalt hier aufgestellt wird; daher geht die Bitte des Schützen-Vorstandes dahin, dass Euer Wohlgeboren am Schlusse des Gedichtes auf diesen feierlichen Moment vorbereiten, welcher nach geendigtem Vortrage des Gedichtes alsogleich erfolgt. — Um Euer Wohlgeboren in die volle Kenntnis des Vorganges zu setzen, folgt im Anschlusse auch das Programm der Feierlichkeit.

Die Festivität wird am 29. d. M. Statt finden, da jedoch die Drucklegung und das Einstudiren des Gedichtes

»Predragi prijatelj!

V prilogi prejmeš nektere opomenice, ki sim Ti jih obljubil za slavnostni govor na čast mnogozasluženemu našemu županu Hradeckitu. Prilagam Ti tudi dve nemški pesmi iz prejšnjega časa, ki mi ju je dal gosp. Karinger.

Določeno je, da se ta govor govori v dvorani, ravno predno se odkrije podoba županova, ki je nalaš za to dvorano narejena. Zato prosi predstojnik strelcev, da bi htel slavnostni govor tako osnovati, da konec govora občinstvo pripravi na to odkritje.

Da pa veš, kako se bode vršila vsa slavnost, prilagam Ti v privitku ves program. Slovestnost bode 29. t. m. Ker pa tisek govora, in da se ga govornik nauči, vsaj 5 dni potrebuje, prosim Te lepo, da izgotoviš delo do 24. dne t. m.

wenigstens 5 Tage früher geschehen soll, so werden Euer Wohlgeboren gebeten, wo möglich bis zum 24. d. M. es fertig machen zu wollen. Der Dank aller Vaterlandsfreunde ist Ihnen im Voraus gewiss.

Achtungsvoll

Euer Wohlgeboren
ergebenster Diener

Prof. Dr. Bleiweiss.

Laibach, am 10. Juni 1845.

Velika zahvala vsih domoljubov Ti je že naprej zagotovljena.

Ponavljam tedaj še enkrat prošnjo svojo in Te serčno pozdravljam.

Ves Tvoj

Dr. Jan. Bleiweis.

V Ljubljani 10. junija 1845.

Nemško pismo ima vrhutega naslednji postscriptum, ki ga slovensko nima:

»Die Novice haben dem eifrigen Zuthun des H. Bürgermeisters viel zu danken, der, wo es Gemeinnütziges gilt, nicht kleinlich die Einnahme mit der Ausgabe berechnet, sondern die Landwirthschafts-Gesellschaft fortwährend zur Liberalität stimulirt — daher wird Ihr Gedicht auch am nächsten Mittwoch darauf in den Novice erscheinen.«

A na čelu pisma je Bleiweisova lastnoročna beležka iz poznejšega časa:

»Das in Rede stehende, von mir angesuchte Gelegenheitsgedicht zur feierlichen Enthüllung des Denksteins auf der Schießstätte, deren Regenerator der verstorbene Bürgermeister Hradecky war, hat Dr. Prešern verfasst und ist in den Novice Jahrg. 1845 abgedruckt.«

Opozarjam samo na naslednjo zanimivost: v slovenskem ponarejku Bleiweis Prešerna t i k a in govori ž njim v najbolj prijateljskem tonu, v nemškem izvirniku pa ni niti sledu o kakem »prijateljstvu«. Tu je: Hochverehrter Herr Doctor . . . Das slov. Gedicht, welches E u e r W o h l g e b o r e n . . . die G e f ä l l i g k e i t h a b e n w e r d e n . . . a tam: Predragi prijatelj etc. . . Bleiweis torej ni podvrgel samo slovenskega pisma, ampak tudi o ž j e p r i j a t e l j s t v o do Prešerna. Da takega prijateljstva ni bilo, o tem govori že dovolj glasno samo dejstvo p i s m e n e g a o b č e v a n j a dveh mož, bivajočih v enem in istem mestu, poleg tega ne večjem, nego je bila Ljubljana leta 1845. Prijatelj bi bil prijatelja naprosil za to uslugo ustno in mimogrede. Prešeren in Bleiweis si torej nista bila taka prijatelja, kakor se je vsled Bleiweisovega zatrjevanja mislilo doslej. Tako nam postane jasno marsikaj. Znano je, kako željno je vse pričakovalo novega slovenskega časopisa, ki so ga snovali rodoljubi leta 1838. in 1839. Prešeren je pisal Vrazu, da bo sodeloval pri

njem, dasi o nameravanem uredniku Kordešu ni imel bogve kako visokega mnenja.

Leta 1840. je snoval Smolè »Ilirske novice« s prilogo »Ilirski Merkur« najbrž v zvezi s Prešernom, najodločnejšim sotrudnikom »Kranjske Čebelice«, (O tem obširneje po cenzurnih virih drugje.) Dne 1. maja 1838. l. je izšla prva štev. Blaznik-Kordeševe »Carniolie«, ki sta ji izdajatelj in urednik hotela dodati slovensko »Zoro«, pa jima je Sedlnitzky ni dovolil. Prešeren je priobčil v »Carniolii« prvo pesem, ki jo je po letu 1838. dal v natisk (sonet: »Nichts trägt an ihm . . . Carn. 1841, štev. 59.). Naslednje leto (1842) je natisnil v istem listu, ki ga je pa že urejeval Fr. v. Hermannsthal, dve pesmi, v l. 1843. eno in 1844. tudi eno. »Carniolia« je bila nemški list. Dne 5. julija 1843. l. pa so dobili Slovenci v roke čisto slovenski list »Novice«. Par let so se pletla pogajanja s cenzurno gosposko radi njih. V vseh teh pogajanjih se imenuje vedno kot bodoči urednik dr. Jože Orel. Naenkrat pa se pojavi že po končanih pogajanjih dr Janez Bleiweis in prevzame uredništvo tega tako težko priborjenega in zaželjenega časopisa. Človek bi mislil, da je Prešeren hitel sodelovat v »Novice«, ki jih je urejeval njegov »prijatelj«. A v resnici sodeluje Prešeren leta 1843. in 1844. pri »Carniolii« in »Ilirskem listu«, »Novicam« pa pošlje šele leta 1845. prvo pesem (»Vodniku« v štev. 3.). — Seveda je treba pri tem vpoštevati še nekaj drugega: »Novice« niso bile niti po vsebini niti po obliki svoji list, da bi se bil mogel zanj posebno ogreti učenec in prijatelj prvega slovenskega estetika Čopa in glavni steber edinega samo leposlovnega lista slovenskega, »Čebelice«, ki ni bila namenjena kmetom (D. Zvon, 1879, str. 227.). Kako sodbo je imel Prešeren o »Novicah«, kaže dovolj zabavljivi napis »Novičarjem«:

»Tát rokomavh govorí jêzik drugim neuméten,
Márska po hlévi duši tvoja beseda, kmetávs!
Lépši biló bi berílo novíc rokodélsko-kmetijskih,
Ako rokovnáške in mànj bi kmetávske bilé.

Ta epigram se je ohranil v Prešernovi zapuščini, iz katere je dotlej še nenatisnjene pesmi po večini objavil dr. Bleiweis. Umevno je, da tega napisa ni priobčil. Obelodanila sta ga šele Jurčič-Stritar (ozir. Levstik). V pesnikovi zapuščini se nahaja vrhutega epigram na Slomšeka, ki še do danes ni objavljen. Ta epigram je zanimiv zlasti zato, ker je najbrž zadnja stvar, ki je potekla izpod Prešernovega peresa. Spada namreč v leto 1846., v katerem je Slomšek

postal škof. To leto se je Prešeren preselil v Kranj, in tam težko da bi bil še kaj pisal. (Prim. njegovo pismo Vrazu z dne 7. febr. 1847. l. v »Preš. Albumu« str. 823.). Epigram slove:

Tempora mutantur.
Nekdej je zlómek bíl hudíč, je zlómšek bíl hudíček,
Zdej Zlómšek[1]) je postál na Štajerskím — škofíček! —

Pesmi.

4.

Po nebu vijejo se bliski
in grom pretresa nočni mir;
pri oknu z ljubico stojiva,
potekel besedi je vir.

Ko plamen nevgasljiv ob vihri
srce trepeče, plapola;
zapleta jezik se nerodni,
in sam ne vem, kaj blebeta.

V zadregi ljubici razlagam
elektriko in Herčev val,
kako se v blisku razodeva
električni potencijal.

Pritisne ljubica se k meni,
a jaz razlagam učenjak,
da blisne, kadar iz oblaka
preskoči iskra v drug oblak.

»Poglej, poglej — ognjeni blisek!«
pokaže ona na nebo,
»kadar se iskra z iskro združi,
ah, dragi, ni li to lepo?«

In jaz se sklonim in drhteče
ji pošepečem na uho:
»Kadar se iskra z iskro združi,
ah, draga, ni li to lepo?«

»Kadar se iskra z iskro združi,
takrat, predraga, zagrmi,
ko duša mlada bi zarjula
iz srečne, blažene noči.«

Kazimir Radič.

[1]) To je bržčas najslabši dovtip našega Prešerna! Besedna igra (calambour) z imenom **Slomšek** se mu je namreč popolnoma ponesrečila, ker Slomšek nima z »zlomkom« — zlomek = vrag, hudiček — ničesar opraviti in ni ž njim v nikakem etimološkem sorodstvu! Slomšek prihaja, kakor je znano, od griča **Sloma**, na katerem stoji rojstna hiša Slomšekova. Slomšek je torej Slom*ščak* ali Slom*šček*, a končnica tega imena ní *-ek*, nego *-šek*, okrajšano in zbrušeno iz »*ščak*« ozir. iz *šček*. Zato se tudi ne sme sklanjati: Slomšek -ška, nego Slomšeka. Čudno je, kako je mogel Prešeren izgovarjati ime svojega sošolca in prijatelja: Zlomšek, saj ga niti Nemci ne izgovarjajo tako! *Uredništvo.*

K Vodnikovemu življenjepisu.

Spisal dr. Fr. Ilešič.

„Ilirija oživljena“.

lavospev »Ilirija oživljena« na Ilirijo in Napoleona je bil odmev javnega glasu, nikakor ne izliv Vodnikovega osebnega mišljenja. G. prof. Vrhovec je imel prospekt (naznanilo) italijansko-nemškega časnika »Il corriere illirico,« ki naj bi začel izhajati s prvim februarjem leta 1810. v Trstu. Prospekt je datovan z dne 20. decembra l. 1809. ter se začenja tako-le: »Kaum hat die Stimme des ersten unter den Helden und Fürsten das gebeugte Illyrien aus dem tödtlichen Schlafe zu neuem ruhmvollen Leben erwecket, als es durch diesen mächtigen Ruf erschüttert sein majestätisches Haupt emporhebt, mit Entzücken die um sich her geschehenen Wunder anstaunt und seines alten Ruhms und der Großthaten eingedenk sich überzeugt fühlt, unter dem alles vermögenden Scepter jenes einzigen, der nun Herr des Schicksals der Reiche Völker erschafft und neu beseellt (»Duh stopa v Slovence Napoleonov, en zarod poganja, prerojen, ves nov,«) zur vorigen Größe wieder zu gelangen.« To so osnovne misli Vodnikove »Ilirije oživljene.« Ali je »Ilirski kurir« vobče izšel, se ne ve, ve pa se dobro, kake posledice je to francoski-patriotično mišljenje imelo za Vodnika.

Na njegovo umirovljenje se utegne nanašati italijanski sonet, ki sem ga našel v knjižnici ljubljanske bogoslovnice.

* * *

Italijanska čestitka Vodniku.

Ljubljanska bogoslovnica ima pod sign. x VII. 6, 7 dva debela zvezka nemško-slovenskega rokopisnega slovarja, ki ga omenja že Marn (Jezičnik v Učit. Tov. 1884, 338) in po njem Glaser II. 87. Znani Lovro Pintar mu je l. 1841. preštel liste (738 z 29520 besedami) ter naslovu »Deutsch-Krainerisches Wörterbuch« pripisal ime Debevec (Jan. Debec, prvi učitelj slovenščine v bogoslovju 1795—97). Slovar je izdelan, kakor se vidi po dodanem listku koncepta, ki je sprejet vanj, po Pohlinu in Belostencu. Toda nas ne zanima toliko slovar kakor italijanska čestitka Vodniku, ki sem jo našel v njem, pisano na poseben listič, in ki se glasi:

AUGURIO

Al venerando Maestro Valentino Wodnig.

SONETTO.

Verifichi quel Sogno il Ciel pietoso,
Che oggi m'apparve alfar del alba Aurora
Mentre Fortuna e Costanza in quell'ora
Veder mi parse in atto maestoso.

Allato vidi un bel mirto frondoso,
Un ramo dal cui sen Costanza allora
Svelse, e un vaso, da cui Fortuna fuora
Prendea il Fato d'ognun buon e nojoso.

Di Wodnig alfin trovai buona Sorte
Fortuna disse. Replico Costanza
Andiam, con questo mirto vo adornarlo;

Tu poi dover sara benificarlo
Nel tempo, che di vita ancor gli avanza
Ed io l'asterò fin alla Morte.

In contrasegnio di Venerazione.

Slovenski:[1])

VOŠČILO

prečastitljivemu učitelju Valentinu Vodniku.

SONET.

Uresniči, Nebo usmiljeno, kar
danes v sanjah se mi je prikazalo ob svetli zori;
zdelo se mi je, da vidim Fortuno in Konstanco
ob tem času pri veličastnem činu.

Na strani videl sem lepo košato mirto,
od koje si Kostanca utrga vejo,
in posodo, iz koje je Fortuna jemala
usodo slehernega človeka, srečno ali zlo.

»Našla sem končno Vodnikovo srečno usodo«,
reče Fortuna. Kostanca pa odgovori:
»Dajmo, s to mirto ga hočem jaz ovenčati;

tvoja dolžnost pa bode, da ga z dobrotami
osiplješ za časa življenja, ki mu je še odločen,
in jaz mu bodem na strani stala do Smrti.«

V znak spoštovanja.

Čestitko je brezdvomno Vodniku poklonil učenec, ki se je pri Vodniku učil italijanščine. Italijanščino je kot neobligaten predmet poučeval na trirazredni (francoski) gimnaziji ljubljanski v šolskem

[1]) Poslovenil † prof. Laharner.

letu 1810/11, pač tudi na čveterorazredni od l. 1811.—13., dasi v tem času ni bil več strokovni učitelj, marveč razredni in sicer drugega humanitetnega razreda; začasen učitelj italijanščine je bil tudi za nove avstrijske vlade do svoje smrti.

Ob kaki priliki mu je bila čestitka poklonjena? Za gotovo se to ne da reči, a nehote se človek ob besedah Fortuna in Konstanca spomni žalostne prilike, ko je moral Vodnik nagajivi mladini zaklicati: »Fortuna non mutat genus,« v dneh po 18. marcu 1815. Nikjer ni spoznati, da bi to bila čestitka za god ali za novo leto. Konstanca je lahko boginja »non mutati generis,« seve pa tudi nevenljive pesniške slave. Izraz »končno« bi se dal tolmačiti ugodno za to razlago.

Snubač.

Ej, k nam pa v nedeljo prišel je snubač
in vprašal me tiho, kje Anica je,
in kožuh in polhovko sivo je imel,
— belila v laseh se mu slanica je. —

In Anica prišla rdeča je vsa
in lepa in mlada — na ustih smehljaj —
gladila predpasnik je, gledala v tla,
ni rekla besede, ah, Bog zna zakaj!

In sedli za mizo smo javorjevo,
prislonil se k Anici snubač je sam
in s težkim, okornim je glasom dejal,
da po ne-nevestico prišel je k nam.

Aj, to bo veselje na svatbici tej,
— sem menil in se veselil —
in Anici tudi se bode potem
obrazek otožen za vselej zvedril.

Poprej je njen ljubček bil fantič vesel
in kot dva golobčka ljubila sta se,
a lani ga cesar v vojake je vzel,
o svetem Mihelu ločila sta se.

In Anici sneg je veselje zamel,
a zdaj se gotovo ji lice zjasni —
No, čudo — snubač ves potrt je odšel
in s polhovko čmerno zakril si oči.

C. Golar.

Književne novosti

Zabavna knjižnica »Slovenske Matice«. XIII. zvezek: Štiri bajke Saltykova Ščedrina. — Za staro pravdo. Ljubljana 1901. — Prav je storil g. Ivan Prijatelj, da je prevedel štiri bajke iz največjega ruskega satirika Saltykova, ki je pisal pod imenom Ščedrin. Mimogrede naj omenim, da mi je bil tačas, ko sem se učil sam ruskega jezika, Ščedrin eden najljubših ruskih pisateljev. Prečital sem vseh njegovih »23 skazok«, potem njegove »Meloči žizni«. Ščedrin je zavijal svoje satire najrajši v obliko basni in bajke. Njegovo pero je ostro in brezobzirno, a njegov jezik je klasičen. Smatramo torej za napredek v Matici, da je seznanila svoje ude z velikim satirikom bratovskega naroda, od katerega se morajo naši novelisti učiti čimdalje več. G. Prijatelj je dodal svojim prevodom za uvod dobro karakteristiko Saltykova. Prevedel je, žal, samo 4 »skazke«, ki pa spadajo med najboljše: »Premodri piskur« (Премудрый пискарь), »Kljuse« (Коняга), »Močnik« (Кисель) in »Izgubljena vest« (Потерянная совѣсть). Prevodi se čitajo gladko, saj je g. Prijatelj spreten štilist. Samo to bi želeli, da se bi tudi on v bodoče ogibal — bomkanja kakor živega vraga. Na str. 36. v skazki v »Močniku« čitamo ta-le neslovenski stavek: »Pa se bom potočila, pa se bom povaljala, ko se bom gosposkega močnika najedla« ... Razume se, da bi se stavek moral glasiti tako: Pa se potočim, pa se povaljam, ko se najem gosposkega močnika. O, naši perfektivni glagoli, kako so lepi in kak lep je »močni« futur brez berglje biti! Tega bomkanja se odvadimo Slovenci najlože, če čitamo veliko druge slovanske pisatelje, zlasti ruske, ki ne poznajo »bomkanja«, ker niso tako prepojeni s tujim duhom kakor mi. Gori omenjeni stavek se glasi v ruskem jeziku tako lepo slovansko: »Pokatajusja, povaljajusja, gospodskago kiselja najevšisj«. (Namesto: pokatajusja itd. se govori in piše navadno okrajšana oblika pokatajusj.) Če se je celo g. Prijatelju primeril tak lapsus, kaj naj rečemo šele o nekaterih naših časnikih, ki pišejo včasi čudno slovenščino. Vsi brez izjeme grešimo često proti pravemu narodnemu jezičnemu duhu! Toliko samo per paranthesin! Gospoda Prijatelja pa prosim, da naj prevede še več skazk iz Ščedrina, saj jih ima prekrasnih in poetičnih, v katerih je vložil svoje visoke ideje. — Peter Bohinjec, ki je svoj čas pisal lepe črtice v našem mesečniku, nam je podal več plastičnih podob iz znamenite naše »Stare pravde«. In mi smo mu za njegove zgodovinske slike tem bolj hvaležni, ker vidimo, kako mlajši novelisti naši povsem zanemarjajo domačo zgodovino, ki hrani v sebi nebroj motivov za noveliste in slikarje. Samo poznati je treba slovensko zgodovino. Poznamo pa jo zato tako slabo, ker se je v šolah premalo učimo. V tem oziru je ves šolski načrt kriv in naši narodnosti naravnost škodljiv. *A. A.*

Janka Kersnika zbrani spisi. Uredil dr. Vl. Levec. Zvezek II. Sešitek 2. Ljubljana, 1902. L. Schwentner. V tem sešitku sta ponatisnjeni dve povesti, in to »Lutrski ljudje« z zgodovinskim ozadjem ter socialni roman »Testament«. Tudi ti dve povesti nosita na sebi pečat Kersnikovega duha. Vsak nov sešitek teh zbranih spisov pa nam govori na glas, da

je bil naš Kersnik velik novelisten talent. Slovenska literatura ga težko pogreša in bridko občuti njegovo izgubo. Kersnikove povesti bi moral imeti vsak rodoljub.

Matica Hrvatska. V(ladimir) T(rešćec) B(orotka). U malom svietu. Slike iz zagrebačkoga života. M. 8⁰. 227 str. Anonimni pisec si je izbral snov za svojo zanimivo povest iz modernega zagrebškega življenja ter je spretno orisal posledice one lehkomiselnosti, ki je potegnila v svojo vrtoglavico velik del zagrebškega stanovništva, ki je hotelo, posnemajoč druga resnično velika mesta, uvesti v Zagreb razkošno življenje dunajsko in pariško, a pri tem ni vpoštevalo skromnih svojih sredstev. Zato pa niso izostale kot posledica različne materijalne in moralne katastrofe, kakor jih opisuje v svoji povesti pisatelj.

Vjenceslav Novak. Dva svijeta. Pripovijest. M. 8⁰. 260 str. Znani romanopisec nam je v svojem najnovejšem delu podal roman umetnika, čigar idealni poleti so v večnem sokobu s prozajskim življenjem, ki ga obdaje. Talentirani glasbenik Amedej je preživel siromašno mladost, trpel lakoto pri študijah na praškem konservatoriju, v domovino vrnivši se, je dobil malo službico, ki ni samo ne zadostovala, da bi se v umetnosti mogel više popeti, nego ga je jedva čuvala gladu, pri tem pa ni našel nikjer razumevanja, niti pri svojih rojakih, niti someščanih, da, celo lastna njegova žena ga ni umevala. Te vezi do žene in deteta in do domovine so ga ovirale, da je opuščal najlepše prilike, ki bi ga bile podigle, znanstva s ženskami, ki bi ga bile umele ter ga navduševale pri umetniškem delovanju, ter zveze, ki bi mu bile pomogle do gmotnega blagostanja. Celo prezir in zasmehovanje je bilo plača njegovega idealizma in patriotizma. Slednjič je poludil. Mi se ne obotavljamo priznati, da je borba duševnega velikana z malenkostnim svetom vešče opisana. Ali priznati moramo tudi, da je velika muka, dospeti do kraja skozi valove meščanja, ki zapremajo vsaj dve tretjini knjige. Tudi so liki kakor Jahoda, Veselý in njih pripovedke bolj episodijske in brez prave zveze s celoto dela. Slednjič nam ne ugaja teh nika pisateljeva, ki v svojih delih rad tlači eno povest v drugo. Čudne so oblike »gospa Lipovskova« m. g. »Lipovska« ali »Lipovskega«, »ostali su sjediti« n. »obsjedjeli su«, »akoprem« m. premda, »uzrašten« m. »uzrasao«, »zanašajući se m. »uzdajući se«.

Josip Draženović. Povjest jednoga vjenčanja. Pripovijest iz primorskoga malogradskoga života. M. 8⁰. 151. str. Pisatelj nas vodi s svojo povestjo v intimnost malomestnih Primorcev, katerih navade in osebnosti nam predstavlja v svojih tipih. Naša povest opisuje ženitovanje vdovca barba (strica) Frane z vdovo Žvanico in vse razburjenje, ki se je vzdignilo med someščani. Med tem pa barba Frane dozna o stari ljubici, katero je v mladosti zapustil s hčerjo. Ker se tobožnjemu svetniku vest glasno odzove, se odpove Žvanici in se oženi z Marico. Povest je nekoliko na široko razpredena, ako se pomisli siromašnost predmeta, ki služi kot jedro, okoli katerega se skupljajo vse epizode. (Konec prih.) *R. Perušek*

Barle Janko. O zdravstvu staroga Zagreba. (Preštampano iz »Liečničkoga Viestnika«.) U Zagrebu, Tisak Dioničke tiskare 1902, velika 8⁰, 73 str. — To je po arhivskih virih samih sestavljena temeljita študija, ki mora zanimati ne samo Zagrebčana, Hrvata, marveč tudi nas Slovence, ker so pri nas v Ljubljani v stari dobi bile razmere brez dvojbe enake. V sédmih poglavjih se razpravlja po vrsti o bolnicah, ubožnicah in kopališčih, o zdravnikih od 13. do

19. veka, o lekarnicah, o zdravstvenih pravilih in zdravniških knjigah itd. Med zagrebškimi zdravniki prejšnjih stoletij je bilo več Slovencev. — Delo je stalo g. pisatelja, neumorno delavnega našega rojaka, veliko truda; najlepša nagrada mu bodi zavest, da je mnogo prispel k boljšemu poznavanju naše prošlosti.

Dr. Fr. Ilešič.

Ljubljanski grad in promet s tujci. Ponatisk iz »Gorenjca«. Kranj 1902. Tiskal Lampret. — Prav aktualna brošura, s katero hoče anonimni pisatelj pospešiti pri nas promet s tujci. Slovenske dežele slove po svojih naravnih krasotah, samo da jih turist težko doseže. Kako daleč pred nami je Švica! Koder se pri nas stavijo planinske koče, gradili bi Švicarji hôtele in do njih železnice. Toda pri nas ni — drobiža! Pisatelj nasvetuje v svoji razpravi še marsikaj pametnega. Da ima dober okus, priča to, da ve ceniti razgled s hriba ljubljanskega Gradu. Ta razgled je naravnost diven, in vendar Ljubljančani sami ne vedo, koliko je vreden ta hrib, drugače bi rajši hodili gori in uživali razgled črez prekrasno Ljubljansko polje, ki ga obkroža venec visokih planin! Marsikje bi bili srečni in ponosni, ko bi imeli tak hrib takorekoč sredi mesta; izprehod na tako višino bi jim bil najljubši; napravili bi morebiti železnico na vrh in uživali nenavadno lepi razgled. Brez dvoma bi kje drugod napravil kdo tudi kako restavracijo na takem hribu. Tu gori bi se vršile najlepše narodne veselice . . . Toda pri nas smo slepi za take naravne lepote. Ne dvomimo pa, da bi se bil ljubljanski grajski hrib že zdavnaj »razvil« v modernem zmislu — n. pr. tako kakor graški Schlossberg — ko bi ta hrib in ž njim vred grad sam bil mestna last . . . Pisatelj priporoča, da bi se grad adaptiral za turistovski hotel. Mi ne verjamemo, da bi se to dalo napraviti. Pač pa bi bil grad jako pripraven za astronomska opazovanja. Država naj bi ustanovila na ljubljanskem gradu zvezdarno, saj jih je na avstrijskem jugu itak premalo. *A.*

Novi akordi. II. letnika 2. sešitek. September. Opremljen s sliko skladatelja Rista Savina, podaje novi ta sešitek veliko skladbo istega skladatelja, na Aškerčeve besede »Skala v Savini« zloženo balado za eden glas in klavir. Rista Savina smo spoznali doslej ravno v baladni stroki kot uspešno ustvarjajočega skladatelja, in »Skala v Savini« utrjuje le dobri glas, ki si ga je pridobil Risto Savin s svojimi baladami. Prija mu širokost baladne oblike, prija mu tudi temno zabarvanje, ki ga budi baladi običajni značaj, in ker mu ne manjka tudi ne rutine v simfonistiški tehniki, s katero obdaja bogato klavirski part nove svoje balade, je ustvaril v le-tej umetniški zasnovano in energično ter slikovito izvršeno delo. Muzikalno odlična je dr. Gojmira Kreka skladba za glas in klavir na Otona Zupančiča besede »Iz vseh grobov ta večnost«. Po svoji čutapolnosti spada vzorna ta skladba pač med najboljše in najprikupljivejše, kar je dr. Krek doslej obelodanil. Delikatno delo je Jos. Procházke čveterospev »Zaprto srce« (besede Ant. Funtka), skladba, s katero se bodo mogli pevci ponašati, ako zadenejo njen fini značaj in premorejo vse težkoče. V narodnem duhu je zložen ljubeznivi, le v svetlih tonih prisrčnosti skicirani me-

šani zbor dr. Antona Schwaba na Ivana N. Resmana besede »Zdaj sam le sem zahajam«. Emil Adamič podaje »Spominski list«, lahko skladbo za klavir, Jos. Vedral pa »Slovansko koračnico« na motiv slovaške narodne »Slovan jsem a Slovan budu«, klavirsko skladbo, ki jo dičita dobra volja in pa dobro znanje. Le prav dobrim organistom je namenjena Hinka Druzovića »Tuga« za orgle z obligatnim pedalom. Fuga je štiriglasna, tema ji je kratek in zanimiv, javljajoč se v drugem delu fuge v zavrnjeni obliki. Fuga je korektno izvršena in je v čast skladatelju. *Dr. Vladimir Foerster.*

Upodabljajoča umetnost

II. slovenska umetniška razstava v Ljubljani se je slovesno otvorila dne 20. septembra v tukajšnjem »Narodnem domu«. V imenu »slovenskega umetniškega društva«, ki je priredilo razstavo, je izpregovoril podpredsednik dr. M. Zarnik uvodne besede, v katerih je primerno označil pomen slovenske umetniške razstave. Pred dvema letoma, rekel je govornik, je bila v Ljubljani I. slov. umetniška razstava, na kateri so slovenski umetniki prvikrat skupno in javno nastopili kot poseben, za narodno kulturo važen stan. Pesimisti so prorokovali, da je ta razstava pač samo svetel meteor, ki ugasne. Toda črez dve leti imamo drugo umetniško razstavo, ki priča o napredku. Slovenci potrošimo svoje najboljše moči v boju za obstanek. Z velikim kapitalom in s svetovno politiko ne moremo imponirati pred drugimi, večjimi narodi, pač pa lahko pokažemo svojo duševno moč na kulturnem in umetniškem polju, saj tudi Norvežanov in Dancev ni veliko, in vendar spadajo med najkulturnejše narode. To sicer resnično trditev moramo popolniti samo toliko, da je naš položaj nekoliko drugačen, nego je položaj Norvežanov in Dancev. Mi Slovenci se moramo vselej smatrati za del slovanstva. Ako se postavimo na občnoslovansko stališče in ne poudarjamo preveč svoje posebne narodnosti, potem lahko rečemo, da imamo tudi mi Slovenci z drugimi Slovani vred umetnike svetovnega imena; kajti vsi umetniki drugih Slovanov so dosledno tudi naši in mi se smemo z Vereščaginom, Rjepinom, Bukovcem, Brožíkom, Siemiradzkim, Ajvazovskim in Antokolskim ravno tako ponašati, kakor se ponašajo s temi umetniki njih ožji, najbližji rojaki . . .

Kakor prva tako priča tudi II. slov. umetniška razstava, da tudi Slovenci napredujemo na umetniškem polju. Vobče smemo reči, da je II. umetniška razstava zrelejša, dovršenejša. Umetniki razstavljalci so skoro isti kakor pred dvema letoma, a isti umetniki so napredovali v marsičem! Ker katalog danes, ko pišem te vrste, še ni dotiskan in ker še niso doposlali vsi umetniki obljubljenih umotvorov, se ne mislim pečati s posameznimi razstavljalci, samo par splošnih opazk naj izrazim!

Kdor si ogleda razstavo le površno, vidi, da prevladujeta na njej posebno dva žanra upodabljajoče umetnosti: pokrajina in portret. Pokrajin je letos absolutno in relativno več, nego jih je bilo pred dvema letoma. Vobče so tudi boljše nego na prvi razstavi. Vse so komponirane v moderni tehniki. Perspektiva in razsvetljava je pri nekaterih jako dobra. Imenujmo samo št.: 75, 74, 38,

10 ali 4. Take slike se pa seveda ne smejo gledati od blizu, nego normalno oko mora biti oddaljeno od slik najmanj 15 korakov. Tudi portret je dobro zastopan, in to ne samo slikani, nego tudi plastični portret. Žanrov v ožjem pomenu je malo. Več je aktov.

Kakor sem rekel, danes, tretji dan po otvoritvi, še razstava ni kompletna in zato se ne smemo prenagliti s sodbo. Kdor pa je že videl drugod umetniške razstave in se je navadil primerjati, poreče, da je na naši razstavi mnogo resnične umetnosti, mnogo genialnih stvari, mnogo pristne lepote, ki jo more ustvariti samo umetnik po božji volji . . .

Želimo, da bi se v bodoče umetniške razstave prirejale redovito vsako leto. In kadar napoči dan III. umetniške razstave, upamo, da najdemo na tej III. in na prihodnjih razstavah tudi nekoliko — širjega umetniškega obzorja. Kaj hočemo reči? Vemo, da v umetnosti in tudi v upodabljajoči umetnosti — ni glavna stvar kaj, nego tudi kako. To je stara pesem. Toda tudi »kaj« je važen, le priznajmo, da je važen! Oblika in vsebina sta enako važni!

Ali se ne zdi kakemu umetniku samemu, da so n. pr. pokrajinske slike s samim drevjem že nekoliko monotonske? Kdaj pojdejo naši umetniki k morju, k našemu morju, ki poljublja tudi slovenske obali? Kdaj bodemo videli na naših razstavah pomorskih in obmorskih slik? Kdaj dobimo slovenskega Ajvazovskega? . . . Kdaj bodemo videli na razstavi kako veliko platno iz naše slovenske zgodovine? Ali nikogar ne miče »Stara pravda« in slovenska reformacija? Da se dasta združiti zanimiva snov ín umetniška koncepcija, to potrjujejo slavna imena slavnih slikarjev: Rjepina, Matejka, Siemiradzkega, Brožíka in dr. Želimo narodnih snovi, želimo, da postane naša umetnost narodna v višjem pomenu besede. Prepričani smo, da imajo sedanji naši umetniki moči v sebi, da stopijo v širji svet, da nam podado večjih perspektiv.

*

II. slovenska umetniška razstava je najlepši plod letošnje jeseni in zato vredna, da si jo ogleda vsak Slovenec, komur Ljubljana ni preoddaljena, in kdor čuti sploh potrebo, uživati umetniško lepoto. Vsaka hrupna reklama bi omadeževala svetost umetniške Muze. Nihče se ne more priganjati k duševnim užitkom.

Umetniki in umetnice, ki so zastopani na letošnji razstavi, so sledeči: Berneker, Grohar, Gvaiz, Jakopič, Jama, Kastl, Klein, Klemenčič, Kobilca, Levičnik, Mirt, Mís, Raders, Rojc, Strnén, Vavpotič, Vesel, Zajc, Žabota in Žmitek. *A. A.*

Med revijami

Русскій Вѣстникъ (Russkij Vjestnik) prinaša v svoji avgustovi številki konec Haruzinovega članka: »Nacionalnaja evolucija Slovincev«. G. Haruzin govori najprej o razvoju našega časopisja in začenja z »Novicami«. Primerilo se mu je več pomot. »Dunajskega Zvona« ni izdajal Levstik, katerega je prekrstil v Levatika (!), nego Stritar. »Popotnik« pa ne pomenja »putevoditelja«, nego putešestvennika. Jako mu imponuje »Mohorska družba«. Da

je bil pa zopet enostransko informiran, priča to, da se ozira, ko govori o šolski izobrazbi, samo na Kranjsko, kjer prebiva vendar samo $^1/_3$ vseh Slovencev. — Govoreč o muzeju »Rudolfinu«, omenja samo Müllnerjev privatni nemški časopis »Argo«, ne ve pa, da izdaje Muzejsko društvo svoj organ: »Izvestja Muzejskega društva« ter »Mitteilungen«. Spet površna informacija! — Potem govori o zaslugah »Slovenske Matice« za izdajanje znanstvenih in beletrističnih knjig. Dalje omenja klerikalno-ultramontansko »Leonovo družbo«, potem prehaja na »Sokole«, »Glasbeno Matico«, katere delavnost ga veseli, ter našteva poglavitne zastopnike naše upodabljajoče umetnosti. Jako mu ugaja zgradba »Narodnega doma«. Moti pa se g. Haruzin, če misli, da je v »Narodnem domu« kaka javna knjižnica. Morebiti je mislil na levovski »Nar. dom«. — Da se popolnoma zavedamo svoje slovanske krvi, priča tudi to, da se čimdalje več prevaja iz ruskega jezika in da se Slovenci marljivo učimo tega jezika. Haruzin našteva več starejših prevodov. Pri tem se mu je spet vtihotapilo več pomot. Pravi namreč, da je izdal Samec celo vrsto prevodov, in to: »Dim«, »Pomladne valove«, »Otce in sinove«, »Nov«, »Kneza Serebrjanega« i. t. d. Resnica je pa, da je prevedel Samec samo »Dim« in »Pomladne valove; drugih prevoditeljev ne bomo naštevali. Krivo je zopet, da bi bil preveden roman Tolstega »Vojna in mir«, pač pa je prevedeno »Vstajenje« (Voskresenje). Žalibog našteva g. Hazurin samo najstarejše prevode, najnovejše naše prevodne literature iz ruščine pa ne pozna kar nič! G. Haruzin ne vé, da je izdal Hostnik »rusko-slovenski« in »slovensko-ruski slovar« s slovnicama — kar je jako važno in bi bilo vsekakor treba omeniti. Lani je izšla tudi »Ruska antologija«, a g. Haruzin ni nič slišal o tej knjigi. Jako važna je Gabrščekova »Slovanska knjižnica«, katera prinaša ponajveč prevode iz ruske literature, a g. Haruzin je ne omenja. G. Haruzin pohvalno omenja ljubljanski »ruski kružok« in druge take kružke po Slovenskem. Da bi se pa kdo g. drju. Jenku posmehoval zato, ker poučuje ruski jezik, ne verjamemo. Kdor bi se mu zaraditega posmehoval, bi moral biti pravi bedak. G. Haruzin je bil v tem oziru čisto napačno informiran! Dobro pa slika gosp. Haruzin smešni strah nekaterih avstrijskih birokratov pred ruskim jezikom in literaturo rusko. Prav resnično dodaje pisatelj, da so Rusi s svojo fenomenalno nevednostjo v slovanskih zadevah tudi sami dosti krivi, če se celo sicer pravi rodoljubi slovanski nekako skeptično obnašajo napram Rusiji ... Pisatelj prehaja nadalje k cerkveni zgodovini slovenski, govori o zaslugah nekaterih duhovnikov za narodno prosveto in omenja po pravici v prvi vrsti Trubarja. Simpatično mu je moderno gibanje za »unijo« ... Jako obširno govori potem o strankarskem boju med liberalci in klerikalci. In moramo reči, da poroča o tem kočljivem predmetu popolnoma objektivno. Da ima pri tem prepiru svoje prste vmes tudi tisti, ki mu je maksima: »Divide et impera«, o tem je g. Haruzin prepričan. Kot naš odkritosrčen prijatelj, še več, kot naš pravi brat pa gleda g. Haruzin s strahom v našo bodočnost.

G. Haruzin je pisal svoj članek z najboljšim namenom, seznati ruske kroge z našim položajem. V celoti se mu je namen tudi posrečil. Če ni vselej prave zadel, krivi so deloma njegovi informatorji, deloma pa on sam. A v interesu resnice ter slovanske duševne vzajemnosti bi bilo želeti, da bi bila taka poročila vselej zanesljiva. Križ pa je to, da se našim bratom Rusom navadno sila mudi izmed nas, in da nimajo nikoli dovolj časa, da bi se temeljiteje seznanili

z našim življenjem. Kadar pride g. Haruzin, kateremu smo hvaležni za njegove črtice o Slovencih, zopet med nas, ga prosimo, naj se potrudi tudi h kakemu literatu, ki na Ruskem nima osebnih ali rodbinskih interesov, da mu pove kaj o slov. razmerah in o najnovejših prevodih iz ruščine, in drugič naj prepotuje vse slovenske dežele, ne samo Gorenjsko ali blejsko okolico; potem šele spozna slovenski narod. *Aškerc.*

Славянски Гласъ (»Slavjanski Glas«) se zove četrtletnik, ki ga je začelo letos izdajati v Sofiji bolgarsko »blagotvoriteljno družestvo«. To društvo je samo ob sebi živa priča, da slovanska misel prodira tudi med Bolgari in se tudi ta slovanski narod čimdalje bolj zaveda svojega slovanstva. Saj se imajo ravno Bolgari zahvaliti za svojo rešitev izpod turškega jarma slovanski vzajemnosti, kajti brez bratovske pomoči iz Rusije bi še danes ne bili osvobojeni. Z ozirom na omenjeni zgodovinski dogodek se je osnovalo v Sofiji že pred par leti slovansko blagotvoriteljno društvo, ki ima med drugim namen, gojiti duševno vzajemnost z vsemi slovanskimi plemeni. Letos je to društvo tudi sklenilo izdajati svoj organ in sicer zato — kakor čitamo v uvodu »Slavjanskega Glasú« —: »da zapoznava Bъlgaritě s slavjanstvoto i da propovjedva idejata za slavjanska vzaimnost«. Plemenit program! Prvi zvezek »Slavjanskega Glasú« ima zanimivo vsebino. Bobčev piše o slovanski ideji med slovanskimi narodi; omenja Čehe, Slovake, Poljake, Ruse, Srbe in Hrvate — samo o nas Slovencih, žal, ne ve povedati ničesar, dasi živi tudi med nami ta ideja že zdavnaj. Jako dober je članek: »Slavjanje poznavat li se pomeždu si?« Conev piše rusko-bolgarske paralele. Bobčev razpravlja o razširjanju ruskega jezika na Bolgarskem. Najaktualnejši pa je članek o 25letnici osvoboditve bolgarskega naroda; ta članek je spisal Naumov. Letos je namreč ravno 25 let, kar so Rusi premagali Turka na Balkanu in pridobili Bolgarom neodvisnost. Beletristične spise so objavili v tem zvezku: Vazov, Fodorov in Hristov, znani bolgarki pesniki. *A.*

Splošni pregled

† **Ivan Vrhovec**, gimnazijski profesor na tukajšnji I. gimnaziji in slovenski zgodovinski pisatelj, je umrl dne 19. septembra v 50. letu svoje dobe. Vrhovec je bil porojen v Ljubljani ter je dovršil vseučiliške študije na Dunaju. Rano je bil začel priobčevati svoje spise. Njegova stroka je bila krajevna zgodovina, pred vsem zgodovina mesta ljubljanskega. Število njegovih zgodovinskih študij je jako veliko. Pisal je za »Ljubljanski Zvon«, »Slovensko Matico« in »Družbo sv. Mohorja«. Na svoje stroške je izdal l. 1886. v nemškem jeziku monografijo: »Die Hauptstadt Laibach. Culturhistorische Bilder aus Laibachs Vergangenheit«. L. 1891. je izdala Matica njegovo »Zgodovino Novega mesta«, leta 1886. pa knjigo: »Ljubljanski meščani v preteklih stoletjih« in leta 1879. »Germanstvo in njega vpliv na Slovanstvo«. Za »Družbo sv. Mohorja« je sestavil pred par leti opis »Avstralije«; Ivan Vrhovec je pisal takorekoč do zadnjega vzdiha. Zadnje dve leti, ko je hodil že ob bergljah, in naposled, ko ga je moral njegov sinček že voziti po

mestu, je še prišel pogledat včasi v mestni arhiv, katerega fasciklje je imel vse v glavi, ter je še brskal in iskal gradiva za razne lokalno-zgodovinske študije, n. pr. za zgodovino ljubljanskih pokopališč, o katerih je letos še predaval. Slovenski jezik je imel Vrhovec popolnoma v oblasti ter je znal pisati jasno, zanimivo in poljudno. Če je bila snov sama na sebi pusta, jo je znal osoliti s humorjem. Učenci njegovi ga hvalijo, da je znal tudi v šoli kot profesor navdušiti poslušalce za svoj predmet. Ivan Vrhovec je bil markantna osebnost v naši popularno-znanstveni literaturi, ki jo je obogatil z dragocenimi doneski. Slovenski narod je izgubil v rajniku marljivega delavca na kulturnem polju. Časten spomin zaslužnemu pisatelju Ivanu Vrhovcu! *A.*

Nemško učiteljišče v Ljubljani. Kaj? Ali nameravajo Nemci ustanoviti v Ljubljani svoje učiteljišče za nemške preparande in preparandinje? Tako se utegne vprašati marsikateri čitatelj. Ne! Tega ni treba, kajti nemško učiteljišče obstoji v Ljubljani že več let; to je edino učiteljišče na Kranjskem in stoji, kakor znano, na voglu Resljeve in Komenskega ceste. In da je to 96%ni slovenski večini kranjskega prebivalstva namenjeno državno učiteljišče v jedru svojem zares **nemško,** o tem naj se prepriča čitatelj iz učnega jezika, kakor kaže naslednja tabela, ki velja za moški in ženski oddelek:

Predmet	Učni jezik
Vera	Slovenski
Pedagogika	**Nemški**
Metodika	**Nemški** in slovenski
Nemščina	**Nemški**
Slovenščina	Slovenski
Geografija	**Nemški**
Zgodovina	**Nemški**
Matematika	Slovenski
Fizika	**Nemški**
Prirodopis	na moški strani: slovenski, na ženski strani: **nemški (!)**
Poljedelstvo (samo na moški strani)	**Nemški** in slovenski
Klavir	**Nemški**
Orgle	**Nemški**
Gosli	**Nemški**
Petje	**Nemški**
Risanje	**Nemški**
Lepopisje	**Nemški**
Telovadba	**Nemški**
Ženska ročna dela	Slovenski

Quod erat demonstrandum: Ljubljanska preparandija je torej v jedru svojem nemška šola. Kak naivnež bi sicer rekel, da je to vendar največja ironija na zdravo pamet, če se bodoči učiteljski naraščaj za deželo, v kateri je dobrih 96% Slovencev, izobražuje za svoj poklic, poučevati **slovenske** otroke,

v nemškem jeziku in le iz milosti nekoliko tudi v svoji materinščini; toda, ljuba duša, kaj ima tukaj zdrava pamet govoriti! Kdo drug bi pa rekel, da imamo v Avstriji tudi člen 19. državnih osnovnih zakonov, po katerem imamo tudi Slovenci pravico do svojih šol, toda . . . itd. In že slavni Amos Komenský, ob čigar ulici stoji — v zasmeh temu velikanu! — nemška preparandija na slovenski zemlji, je prvi naglašal, da se more mladina uspešno izobraževati samo v svojem materinem jeziku; toda kaj je Komenský tistim, ki so ustanovili ljubljansko nemško preparandijo! Ker so vedeli, da se na tej preparandiji ne bode poučevalo po zdravih pedagoških načelih, zato tudi niso postavili njegovega kipa v dolbino na poslopju, nego so namesto Komenskega postavili soho legendarne filozofinje (!) sv. Katarine, ki pa nam, žal, ni ostavila nikakih spisov . . . Pokaj bi tratili besede? Vsak daljši komentar je nepotreben. Slovenski profesorji na tej nemški preparandiji so pravi mučeniki, ker morajo s samozatajevanjem poučevati svoje slovenske poslušalce in poslušalke v tujem jeziku. Morebiti se bo, ko bo čital vrste, kakemu slovenskemu poslancu vredno zdelo, posvetiti poslej svojo pozornost **nemški preparandiji** v Ljubljani. To pa razvidi menda sedaj vsak rojak, da je lepa preparandijska palača na voglu Resljeve in Komenskega ceste ena najmočnejših trdnjav nemškega, tujega duha na Slovenskem!

To-le nemško učiteljišče v Ljubljani bi bilo tudi nekaj za gospoda Haruzina, kateremu so razni optimistni informatorji slikali veljavo slovenskega jezika na Kranjskem v najbolj rožnatih barvah! . . .

† **Dr. R. Virchow**, učenjak svetovnega imena, ki je lani praznoval svojo osemdesetletnico, je umrl 5. septembra v Berlinu. Ker smo ob lanskem njegovem jubileju napisali bili v našem mesečniku več o tem znamenitem možu, opozarjamo čitatelje na dotično notico na str. 793.

Stoletnica smrti Vegove. Meseca septembra je preteklo sto let, kar je bil v Nussdorfu pri Dunaju na misteriozen način usmrčen naš slavni rojak, matematik baron Juri Vega, porojen v Zagorici na Kranjskem.

† **Henrik Ippolitovič Siemiradzki.** Na umetniškem nebu slovanskem je zopet ugasnila zvezda prve velikosti. Dne 23. avgusta je umrl v Strzalkovu na Ruskem Poljskem poljski slikar Siemiradzki, eden največjih slikarjev sedanjih sploh. Porojen je bil l. 1843. v Pečenjegah blizu Harkova. Gimnazijo je dovršil v Harkovu in tam je vstopil tudi na vseučilišče. Izbral si je bil prirodoznanstvo. Dovršivši vseučiliške študije, je prestopil na umetniško akademijo v Peterburgu, kjer je kmalu pokazal svoj veliki slikarski talent in je bil večkrat odlikovan. L. 1872. se je odpravil v Monakovo k tedaj slovitemu Pilotyju. Tukaj je ustvaril svoje prvo samostalno delo: »Rimska orgija«, ki mu je pridobila ime. Pravo umetniško življenje pa se začenja Siemiradzkemu šele, ko se je bil preselil v Rim. Tukaj se je naselil stalno in se popolnoma poglobil v antiko. Življenje starih Grkov in Rimljanov mu je bila sedanjost, ki jo je gledal živo pred seboj. Iz tega življenja je najrajši zajemal snovi svojim nesmrtnim umotvorom. In nobeden slikar 19. stoletja ni s svojim kistom tako genialno oživil prizorov iz davno minulih dob Rima in Aten kakor Slovan Siemiradzki. Ne moremo naštevati vseh slik. Kaj pomaga samo ime tistemu, kdor ni videl vsaj kake kopije teh umotvorov. Kateri izobraženec še ni videl n. pr. »Bakelj Neronovih«? Nero je dal na svojem vrtu privezati na drogove trupla živih kristjanov in kristjank, politi jih s smolo in jih zažgati. In med tem ko so gorele te žive

baklje v krasni pomladni noči, praznoval je Nero ob spremljevanju veselih godcev s svojimi priležnicami šumne orgije. Ta slika je proslavila Siemiradzkega imé po vsem svetu in najznamenitejše akademije so ga izvolile za svojega člana . . . Slikal je tudi prizore iz biblije, n. pr. »Kristus pri Marti in Mariji«, »Grešnik«, potem iz grškega življenja (»Frina«) . . . Poleg zgodovinskih žanrov se je pečal tudi s portreti ter s cerkvenimi podobami. Tukaj moram pa takoj opomniti, da so slike v velikih ruskih cerkvah sami umotvori. Kdor je videl v Peterburgu Izakijevski sabór, v Moskvi hram »Spasitelja«, zlasti pa v Kijevu Vladimirovo katedralo, ta vé, da so za te cerkve slikali pravi umetniki, kakor Siemiradzki, Vereščagin in Vasnecóv . . . Siemiradzki je iskal v antičnem življenju jarkih kontrastov med sužnji in patriciji, med pagani in kristjani, med nedolžnostjo in pohotnostjo. Zato vzbujajo njegove slike najmočnejše vtiske. Površnež bi mislil, da je bil Siemiradzki pikanten slikar, kar pa je zmota. Za Antokolskim — Siemiradzki! Tako padajo drug za drugim veliki slovanski umetniki v grob. Njihovi umotvori pa živijo in pričajo na glas, da imamo tudi Slovani umetnike svetovne slave. Ni torej res, kar govorijo nevedneži, da Slovani še nimamo ničesar »svojega« pokazati svetu. Samo poznati jih je treba slovanske genije! Pojdite v galerijo Aleksandra III. v Peterburgu, v Tretjakovskega galerijo v Moskvi, v galerijo Ajvazovskega v Feodoziji, v Sukiennice v Krakovu, pojdite v Prago in v Zagreb, pa boste videli slovansko umetnost! *Aškerc.*

Prebivalstvo Rusije po veri. Centralno statistični komitet v Peterburgu objavlja, kakor posnemamo iz »Ruskega Vestnika« (maj), statistiko veroizpovedb ruske države po stanju iz l. 1897. Tega leta je bilo v vsej Rusiji:

Pravoslavnih	89,606.106	milijonov,	ali	69·90 %
Mohamedanov.	13,889.421	»	»	10·83 %
Katoličanov.	11,420.227	»	»	8·91 %
Protestantov	6,213.237	»	»	4·85 %
Izraelitov	5,189.401	»	»	4·05 %
Armeno-Gregorjancev in drugih kristjanov	1,224.032	»	»	0·96 %
Drugih nekristjanov	645.503	»	»	0·50 %

Slavnost v Šipki. Zadnje dni meseca septembra so praznovali Bolgari in njihovi osvoboditelji Rusi v soteski Šipki na Balkanu znameniti 25letni jubilej osvoboditve bolgarskega naroda izpod turškega jarma. Ta osvoboditev, za katero je žrtvovalo svoje življenje na stotisoče Rusov, spada med najvažnejše zgodovinske dogodke 19. stoletja. Vse slovanstvo je bilo zato konec minolega meseca v duhu zbrano v Šipki. »Ljublj. Zvon« pa se je osvoboditve bratovskega naroda bolgarskega spominjal že v prvi polovici tekočega letnika s tem, da je objavljal cyklus »Rapsodije bolgarskega goslarja«, katere posvečuje avtor vsem tistim junakom, ki so se pred 25 leti borili za svobodo na Balkanu . . .

O slavnosti v Šipki sami pa priobčimo prihodnjič poseben dopis.

Corrigenda: Na str. 607. mora stati v verzu: Jutro. Svita se že *zora* (ne: *gora*). Na str. 665. pa se naj izpusti v 26. vrsti besedica in.

Ljubljanski Zvon

V svet . . .

Tam za goro je umiral dan,
in sence in megle bele
so iz dalje temne hitele
črez tiho in mirno plan.

Veš še? . . . Bil slovesa je dan.
Glej, in midva se nisva jokala,
le hladno sva roke si dala,
in tiho šla vsak v svojo stran . . .

In vendar, če tudi umrla
je duša moja tedaj,
pa pridejo ure, ko čase
si tiste želim spet nazaj.

Ko v strahu te čakam in čakam,
da zopet nazaj bi prišla,
in s svojim poljubom vzbudila
mi dušo iz težkega sna.

*

Pod noč odhajal sem, in tam ležalo
je v megli neprodirni mesto belo.
Ob cesti golo drevje je šumelo
in listje velo v vetru je vihralo.

Potrt in truden dalje sem korakal.
Vse kraje, kjer sva se nekdaj ljubila
pozdravil sem — in koder si hodila,
poljubil zemljo sem in tiho plakal . . .

*

Tako težko je brez tolažbe
odhajati ven v svet,
brez ljube, ki v trepetu čaka,
kdaj bi se vrnil spet.

Nikjer mirú . . . Le dalje, dalje
iz kraja v drugi kraj!
In v prejšnji kraj in v prejšnje čase
več ne povrneš se nazaj.

*

Gozdovi umirajo . . . Solnce zlató
še z zadnjimi žarki jim sije,
vetrovi šumijo jim zadnje slovó
otožne pojoč melodije . . .

A s časom sred tihih teh pustih dobrav
pomlad se zasmeje vesela!
Le najina mrtva uboga ljubav
ne bode nikdar več cvetela.

*

S kipečih grudij roža ti je pala
na blatna tla.
Pobral sem jo, in ti tak brez srcá
in porogljivo si se nasmejala.
A jaz hitel domov sem . . . Ko v omami
sem tiščal v roki jo in trepetál,
zmeden in blazen jo poljuboval
in močil, pral jo s svojimi solzami . . .

A. Gradnik.

Slika.

Spisala Zofka Kveder.

Še vedno jo slišim . . . Kadarkoli sem se razvnela in ogorčila, kadarkoli sem ji s svetim prepričanjem zatrjevala, da ne pojmim tega in da se zgražam nad onim, da bi jaz v tem slučaju napravila tako in nič drugače, da bi v očigled onega dogodka prišla ob pamet ali skočila v vodo, nikakor pa ne bi tako mirno in flegmatično živela dalje, kakor ti ljudje okrog mene — vselej se je nasmehnila in nekako ironično dejala: »Literatura, literatura, draga moja! Življenje nima velikih besed, enolično je in enostavno in zelo redko so tisti posejani, ki takoj kričijo in delajo kraval, če jih usoda sune z gladke ceste vsakdanjega življenja.« —

In včeraj sem se nehote spomnila njenih besed.

Stanujem sama v prazni prostrani hiši. V čudnih, starinskih vzorcih so poslikane stene, čestiti filistrski mebli se dolgočasijo po sobah, na mizah leže albumi s starimi fotografijami. Od kod so se zbrali vsi ti ljudje? Stare babice v čepicah v davnih nošnjah, bradati možje v uniformah, mlade gospodične v čudnih starinskih frizurah, lepe, poetične, sanjave — mladeniči z umetniškimi kravatami v sentimentalnih pozah, z dolgimi lasmi okrog interesantnih, melanholičnih obrazov — vsi pobledele sence od nekdaj, tuji, neznani. Od kod so, kam so šli? — ne vem; kaj jih je zbralo v tej hiši v to pisano posmrtno družbo?

Oh, ali lepo je v tej hiši! Iz okna vidim na Savo in preko nje na štajerske gore. In doli na vrtu sanjarim. Zapuščen vrt je to. Po stezah raste trava, slak cvete po živi ograji, med koruzo duhte rože, med hruškami in jabolkami se košatijo smreke.

In opoludne sedim doli v polpodrti lopici in poslušam, kako se poletna, poldanska vročina giblje med rastlinjem. Leno prihajajo glasovi iz vasi k meni in jaz gledam v ta mali kos zapuščenega vrta pred seboj in si želim, da bi mogla z besedami dati ljudem samo teh par visokih koruznih stebel, po katerih se ovija slak, teh par medlih, utrujenih rož, z vsemi vonji, z vso toploto, z vsem opojnim, sanjavim čarom poldanskih ur v vročem letu — da bi se sredi

zime, sredi mraka zazibal ta topli, vonjavi zrak pred njimi, nasičen od solnca in zemlje in poletja.

Zvečer hodim okrog po tej tihi, prostrani krajini, po tej široki dolini, v kateri spe tihe vasi, ustavljam se pod visokimi, košatimi drevesi, ki so zagrnjena v skrivnostne nočne sence, ki dihajo v zagonetnem, tujem, tajinstvenem življenju; stojim sredi prazne, samotne ceste in gledam v zvezdnato nebo, po katerem plavajo prozorni, srebrni veli oblakov.

Sredi doline teče Sava, široka, razlita. Visoka jagnjeta stražijo na obrežju. Tiho hite vode v noč, samo na ovinkih zašume, zavro.

Tam ob kraju v vrbah so našli pred par dnevi utopljenca . . . Zganem se, zadrhtim. Grozeče zašume vode, v drevesih se zaziblje veter. Zdaj, zdaj se prikaže mrtvaško lice na gladki, srebrni vodi . . . Sence se vzdignejo, bližajo; z zastrašenimi očmi se jim umikam.

Pred par dnevi so našli v vrbah utopljenca. Ljudje so stali naokrog in modrovali. Kako dolgo ga drži voda v tolmunih, kako dolgo ga rine v globini po pesku in skalovju pred seboj, kdaj ga vzdigne kvišku, da zasveti visoko nebo na njegov izmučeni obraz.

Iskali so tega utopljenega že par dni prej z drogovi po strugi.

»Dokler ga voda sama ne da, pa ga ne dobe,« so govorili ljudje.

»Ne bode ga!« je rekel star mož, ki je bil na morju in ki je poznal vodo. — »Ali ko sem bil še mlad, dali smo lesen krožnik na vodo in blagoslovljeno svečo nanj. In krožnik je zaplaval po vodi, mirno je gorela sveta sveča in se zastavila prav nad utopljencem. Nad globokim tolmunom, kjer voda vre in beži, je stala in plamen ni niti zatrepetal.«

Od tedaj sem vsak večer hodila k Savi in vselej je prišla neka čudna groza iz vode k meni, da sem se z drhtečimi koleni umikala na cesto. Težke misli so me mučile in v sanjah so se mi kazale temne podobe, polne strahu in groze. Vsako noč sem doživela strašne dogodke. In v jutru sem mislila neštetokrat: — Če bi doživela v resnici kaj takega, opisala bi to z besedami, ki bi se, kakor strupene kače ovijale okrog srca, ki bi, kakor divje zveri trgale dušo. In s takim glasom bi pripovedovala, da bi ljudem zastajala kri, da bi se jim lasje ježili, da bi jim pojemal dih v grozi in trepetu. Strašen bi bil moj obraz, iz oči bi mi igrale smrtne muke in iz vsakega mojega gibljaja bi plal strupen mraz. In vsi ljudje bi še enkrat z menoj kričali v neizmerni tesnobi in še enkrat z menoj ginili v smrtnih mukah. — To sem mislila in iskala strašnih, krvavih besed, od ka-

terih vsaka bi se kakor peklenska pošast vrgla na poslušalca. — Smrtem pot bi me obliva1, kadar bi pripovedovala tak dogodek in vsi, ki bi me poslušali, bi koprneli od groze . . .

Vse dni sem mislila o tem in zaželela sem si strašnih doživljajev, ki bi napolnili mojo dušo do vrha za vse življenje s svojimi strahotami. Strašnih doživljajev, ki bi podrli vse meje človeškega čuvstvovanja, človeške groze, ki bi me ubili, ne fizično s telesnimi mukami, ki bi me ubili, ker bi bila človeška duša preslaba, objeti one neznane, neizmerne strahote smrtnih muk.

Srečala sem onega starega, osemdesetletnega moža, o katerem so ljudje pravili, da je prepotoval pol sveta, da je preživel pol svojega življenja na visokem morju, da je doživel strašnih reči.

In vprašam ga: »Povejte mi, ali ste bili že kdaj v smrtni nevarnosti?«

Starec mi ni takoj odgovoril. Šel je z menoj pred hišo, v kateri stanujem in sedel na klop. Opazovala sem ga ves čas. Njegova hoja je bila še mladostna in elastična, hrbet raven, lasje na glavi le malo melirani. Samo usta so bila prazna in brez zob, dihanje težko. Oči pa so se mi zdele pri njem nenavadno žive, izrazovite.

»V smrtni nevarnosti?« je povzel, ko sva sedla na klop. »In kolikokrat!«

Utihnil je zopet in meni se je zdelo, kakor da se pripravlja. Mrak je padal na zemljo in mene je spreletelo nekaj mrzlega.

»Kolikokrat!« je začel. Mene pa je nekaj iznenadilo in vzčudilo. Njegov glas je bil miren in navaden. Še vedno sem čakala z napetimi živci. Vsak ton bi bil zavibriral v moji duši. Ali starec je pripovedoval suhoparno, brez zanimanja, kakor, da govori o vremenu:

»Bilo je nekoč na morju. Strašen vihar. Tema je bila sredi dneva. Mi smo vezali jadra. Šest. In lilo je in valovi so bili veliki kakor hiše. Dalje nisem niti vedel. Zakaj v vodi smo bili že tako od lijaka in od valov, ki so pršili preko ladje. Ali naenkrat vidim, da smo v morju. Izpustim jadro in odplavam proč. Proč od tovarišev. Zakaj, če bi katerega prijel krč, bi se me oklenil in oba bi se potopila. Štiri ure smo plavali tako med valovi, zdaj globoko doli v dolini, potem zopet visoko na grebenu. Vedno v bližini ladje ali ne preblizu; utegnil bi nas prijeti val in nas treščiti ob ladjo. Štiri ure smo bili tako. Trije so izginili. In ladja vedno pred nami. Vsi so nas videli s palube ali pomagati nam ni mogel nihče. Trudni smo bili tudi že mi trije, ki smo se še držali nad vodo. Omagovali

smo že, ko se je morje vendar nekoliko pomirilo in so nam zagnali z ladje vrvi. Jaz sem bil prvi, ki sem zagrabil.«

Obmolčal je in potem pristavil: »To je bilo nekoč — in kolikokrat je bilo podobno! Ali glejte, oblači se, jutri bo dež! Škoda, ljudem ne bo prav, vse žito je še zunaj!«

Odšel je, jaz pa sem ostala v nekem neprijetnem čudenju na klopi. Kako vsakdanje mi je pripovedoval! — Kaj taki ljudje ne čutijo tako? —

In porogljivo mi je zazvenelo v ušesih: »Literatura! literatura! Življenje nima visokih besed!« —

Ivan Vazov,

bolgarski pesnik.

Po dr. A. Teodorovu priredil prof. A. Bezenšek (Plovdiv).

(Konec.)

elje Vazove, premeniti ozračje, katero ga je dušilo in delalo neobčutnega za poezijo, ter ga zadržávalo, da bi ljubil čisto in plamenito svojo domovino, se naposled vendar izpolnijo. Meseca maja leta 1884. odpotuje Vazov preko Carigrada v Italijo. Novi svet na potovanju ga razvedri ter mn postane izvor nove navdušenosti. Zvoke svoje osvežene lire podaje Bolgarom v mali zbirki »Italija« (lirske pesmi. Plovdiv 1885).

V njih se nam predstavlja Vazov kot popotnik, ki je bil šel na tuje, da bi obogatil svoj duh z novimi nazori ter poskusil svoja čuvstva do domovine in bližnjega, kadar je daleč od njih; kajti resnično vrednost vsega tega, vsled česar se je obrazovala naša duša, razumemo mi samo tedaj najbolje, kadar se duša čuti zunaj daleč od iste sredine.

Končno dospe Vazov do svojega cilja, v deželo — kakor jo imenuje Goethe — »kjer cveto limone«. Krasna je noč. Ladja spusti sidro v Neapolskem zalivu. Nad kristalnim morjem se razprostira čarobno mesto. Za njim stoji Vezuv v svojem »strašnem veličju«. Krasna lega, krasne žene . . .

Naposled pripotuje v večno mesto Rim, kjer je sedež umetnosti, kjer se nahajajo spomini »vseh stopinj lestvice čednosti in

poroka«. Med mrtvimi se zdi tam pesniku najznamenitejši forum, a med živimi — vatikan. V Rimu so tvorbe nesmrtnih umetnikov.

* * *

Ko se je Vazov povrnil iz Italije v Plovdiv, osnoval je l. 1885. leposloven list »Zoro« zajedno s svojim tovarišem-pesnikom Veličkovim. V tem listu je načrtal nekoliko bolgarskih tipov pod naslovom «Čičovci« (strički), katere je pozneje porabil v znamenitem romanu »Pod igoto« (pod jarmom). Sredi tega delovanja ga zaloti Plovdivska revolucija dne 18. septembra 1885. l. Nastopi srbsko-bolgarska vojna. Ako z revolucijo in zedinjenjem severne in južne Bolgarije nekatere stranke niso bile zadovoljne, ker niso pričakovale nič dobrega od tega, odstranila je nenadno došla nevarnost pomisleke domoljubov vseh strank ter šli so zjedinjeni v boj za obči ideal — popolno svobodo vsem Bolgarom. Borba za bolgarsko zjedinjenje! Ta vojna je dala Vazovu novih, celo nepričakovanih motivov za njegovo liro.

Vazov je posvetil največji in najlepši del »Slivnice« idealni prostosti bolgarskega kmeta in orača, oblečenega v vojaško uniformo, v kateri je junaško branil svoj rojsni kraj. Najtežje mu je, da se mora boriti z bratom, kajti do zdaj je smatral za svojega sovražnika samo nekrščanskega Turčina.

Omeniti nam je tri Vazove epske pesnitve, katere so med njegovimi prvenci. Té so: »Trajko i Riza« (idila), »Zihra« ter »Mojata sosedka Gmitra i nejnata kotka (mačka) Maca.« Vse tri so pisane v Plovdivu leta 1881. in tiskane v zbirki »Gusla«. Predmeti so vzeti iz turške Bolgarije pri koncu turškega gospodarstva.

Znatno bolj zrele, nego omenjeni prvenci, sta pesnitvi »Gramada« in »Zagorka«. Prva je iz življenja Šopov. Tako se imenujejo zbadljivo okoličani glavnega mesta Sofije. Šopi so pravi navihanci; neka posebna šaljivost, združena s potuhnjenostjo, lažnjivostjo in zbadljivostjo, jim je lastna. Priimek »Šop« se daje po Bolgariji blizu v tem zmislu, kakor na Slovenskem »Ribničan«.

Veliko več pozornosti pa je vredna »Epopeja na zabravenitě« (Epopeja pozabljencev), začeta v »Gusli« a nadaljevana v galeriji epskih slik in karakteristik, zbranih pod občim naslovom; »Polja i Gori«. To je skupina epsko-lirskih pesnitev: Levski, Benkovski, Kočo, Bratje Žekovi, Kableškov, Paisij,

Bratje Miladinovi, Rakovski, Karadža, Volov, Opolčenci na Šipki, Kralj-Marko.

Krasna je karakteristika ali slika Rakovskega. Nemirni in tajinstvni obraz tega zgodovinskega moža je naslikan z močnimi in pravimi črtami. Veličasten je lik »Paisija«, prvega bolgarskega zgodovinarja in buditelja svojega naroda iz duševnega spanja. Prosveta narodna mu je ideal. Njegovo delo »Istorija slaveno-bolgarska« je proslavljeno, ker ž njim je mislil Paisij vzbuditi v narodu zavednost lastne vrednosti in ga tako navdušiti za obrambo svojih pravic. Ta menih iz kilendarskega samostana (na sveti Gori Atonski) je žrtvoval ves svoj um, svoje srce in svoj pokoj, da bi izučil, zbral in razširil zgodovinska dejstva o proizhodu, minulosti in kulturnem pomenu bolgarskega naroda.

Mojstrska je tudi karakteristika Vasilija Levskega. V prvi polovici Levski razmišljuje o tem, kako bi se mogla trpečemu bližnjemu dati pomoč, in o delih v dosego duševnega zveličanja. V drugi polovici pesnik proklinja izdajalstvo, ki je bilo izvršeno na Levskem, ter opisuje muke, katere je on moral pretrpeti, ker so ga Turki hoteli prisiliti, da bi izdal mrežo revolucionarske uredbe, istkane po njem samem. A nazadnje se pesnik obrača do vešal, na katerih se je v tedajni dobi dosegla slavna smrt. — Naj slede tukaj nekatere črte iz omenjene karakteristike, katere se popolnoma strinjajo z Aškerčevimi »Rapsodijami bolgarskega goslarja«, samo da so Vazove večjega obsega, kajti njemu kot Bolgaru stoji Levski kot rojak in sosed mnogo bližje, nego onemu, ki ga pozna samo iz zgodovine. A zanimivo je to, kako ga oba pesnika — nevedoč drug za drugega proizvod o istem predmetu — razumeta enako in slikata podobno.

Za dušo Levskega je samostan že tesen. Kdor stopi vanj, obljubi, da pozabi svet. A med tem njemu danes vest drugače govori. Kadar se obrne k Bogu z molitvijo za večno zveličanje, zdi se mu da si je Bog zatisnil ušesi pred temi nepotrebnimi besedami, a da posluša v tem času le one, ki trpe in zdihujejo v robstvu. Pa začenja misliti, da skozi celico ne vodi pot do raja, ampak da pot zvunaj preko življenja vodi naravnost. Človek ima svoje bližnje; in ako se ti nahajajo v nesreči, ne bo jim mogel Levski ničesar pomoči dokler je v meniški kuti. Greh je, ko drugi trpe, da bi on v pokoju in molitvah iskal izveličanja! Zato se odloči zapustiti gluhe stene, da more povedati na skrivaj nekoliko »novih« besedi onim, ki nosijo

težke okove. To reče Levski in odide med svet. Deset let se klati okolu med »slepimi« sužnji. Pridiguje, da so punt in borba sveta dela; povsod ga strastno poslušajo in razumejo. Zato ga pa tudi kmetje drže za svetnika, katerega sovražniki preganjajo. In seme je čudovito padalo v srca ter brzo rastlo za bogato žetvo. A nekega dne je bil izdan sovražnikom. Izdal ga je nesramen »božji služitelj« — pop.

»Karadža« je samostalna slika, zmešana z junaštvi, za katere gre slava Hadži-Dimitru. Tukaj je tudi nekaj lirike, podobne oni, katero smo čitali v drugi polovici »Levskega«. Takšna slika je »Opolčenci (prostovoljci) na Šipki«, slika junaštva bolgarskih prostovoljcev v poslednji rusko-turški vojski, katere 25letnica se je letos meseca septembra praznovala v istem kraju.

Za romanco in balado niso ugodna tla na Balkanu. Tudi se pri Rusih in Bolgarih romanca od balade slabo loči. Vazova romanca »Ricar Balafre« je med poezijami te vrste velika redkost. Snov ji je vzeta iz časov latinskih križarjev, ki so se bili naselili na balkanskem polotoku in s katerimi je imela slavno borbo bolgarska država v XIII. stoletju.

Pravih balad najdemo pri Vazovu tudi malo. Najlepši sta »Kula« in »Momina banja« (dekliška kopel).

* * *

Tretja, novejša doba Vazove pesniške tvorbe nam kaže pesnikov talent v popolni zrelosti. V tej dobi so se pojavili proizvodi, ki so raznesli njegovo slavo daleč izven predelov Bolgarije. Tedaj je Evropa prvikrat slišala o bolgarski poeziji.

Ideje, ki se nahajajo v Vazovih pesnitvah te dobe, so neka zmes idej, katere so ga prešinjale v prejšnjih dveh dobah. Minulost ga zanima tudi sedaj baš v onih pojavih življenja, ki se tičejo neposredne dobe pred osvobojenjem. Sedanjost je glavni izvor predmetov in idej, ki dajejo njegovim delom značaj istodobnosti in jih delajo zanimive. Sploh zbira Vazov v tej dobi vse motive in vse gradivo na domači zemlji med Bolgari — on je pesnik naroden.

Lirika te dobe je predstavljena samo v zbirki »Zvukove« (glasovi), ki je izšla v Sofiji l. 1893.

Med drugimi pesnitvami te dobe je najznamenitejša kitica »Pesni v maju«, iz katerih veje obča melanholija, kot plod lažnjivih nad

in prekipelih strasti. Mati priroda je polna krasote in življenja, a oslabela duša pesnikova je — oplesnela. Srce ne bije več tako močno kakor nekdaj; pesniku ni več za ljubezen.

Vazov se popne često tudi do občečloveških idej, do filozofije človeškega bitja. Kaj je človek? vpraša pesnik. On je cel svet i duh, i tvarina, i bog i prah . . .

* * *

Po sklenjenem miru v Bukareštu se začenja redovito ustavno življenje v Bolgariji. Vendar je še bilo v državi dosti nezadovoljnežev, kateri so komaj čakali da bi to, kar se med grmenjem slivniških topov zasnovali, nekaj časa pozneje izvršili. Prišel je dan 9. (21.) avgusta 1886. l. dan nezaslužene usode prvega kneza Aleksandra. Njegovo iztiranje iz Bolgarije je imelo za nasledek, da je planil ogenj na vseh straneh. Začele so se medsebojne borbe, ki so skoraj dovele do državljanske vojske. Zunanje države so se začele vmešavati v notrajne zadeve Bolgarije, kakor je kateri bolje sodilo. Mnogi državljani so bili tedaj preganjani, zapirani, da celo obešani; a drugi so si poiskali varnega zavetja na tujem. Med njimi je bil tudi Vazov. Na tujem je izpeval več pesmi, ki so označene iz leta 1888., katerega leta je on šel prostovoljno v prognanstvo na Rusko. V teh pesmih Vazov žaluje nad tem, kar se je godilo v teh časih v domovini. A pesmi, zložene v bratovski deželi, tudi ne morejo prav izraziti silne burje v njegovem srcu.

* * *

Poznamo sedaj slavnega bolgarskega pesnika Ivana Vazova kot čutečega lirika in deloma tudi kot epika ali pripovedovalca. A najvažneji njegov proizvod, s katerim se je proslavil pred celim izobraženim svetom, je roman »Pod igóto« (Pod jarmom), katerega sem le mimogrede omenil, govoreč o »Čičovcih«, priobčenih v »Zori«, a sprejetih pozneje v posebno poglavje istega romana. Vazov se je pokazal v tem romanu mojstrskega slikarja narodnega življenja. Rekel bi na kratko: on pozna svoje ljudi izvrstno, znan mu je dobro »duh časa«, ki je vel pred osvobojenjem in kmalu po njem v deželi. Vse je predstavljeno v dovršeni obliki. Čim dalje čitaš, tembolj te miče snov in oblika. Cenjenim čitateljem in čitateljicam je ta roman gotovo znan, ako ne v izvirniku, pa v prevodu na kak drug slovanski ali tuji jezik.

»Pod igóto« je najlepši in najdovršenejši umotvor pesnika Vazova, kateremu pojo vsled tega slavo ne samo domači kritiki, ampak tudi tuji. Sledeči njegov roman »Nova zemja« se more samo po obsegu s prvim meriti, a drugače stoji precej niže.

Razven teh imamo iz poslednje dobe »Draske in šarke« (črčkarije), v katerih Vazov z zdravim humorjem slika mestno življenje (posebno v prestolnici), katero daje dosti izvirnih tipov za pesniško pero v višjih in nižjih slojih. Nekaj teh »drask in šark« je prevedenih tudi na nemški,[1]) a več na razne slovanske jezike.

*

Vazov živi zdaj v Sofiji, je v zrelih moških letih (blizu petdesetleten), in še vedno projavlja svoj pesniški dar v vezani in nevezani besedi. Odkar je praznoval 1896. leta petindvajsetletnico svojega pisateljstva na jako slavnosten način v bolgarski prestolnici, je kakor pomlajen po duhu, ter vedno svež in krepkega zdravja. Ravnokar objavlja knjigarna, da izide v kratkem na svetlo nova zbirka »Пъстъръ Свѣтъ« (Bujno pisan svet), katere čitajočemu občinstvu gotovo dobro dojdejo, kakor vse, kar pride izpod njegovega peresa.

Želimo slavnemu pesniku, naj ga Bog ohrani še mnogo let bistrega in krepkega, vrlemu bratovskemu narodu bolgarskemu v čast, a celemu slovanstvu v ponos!

[1]) Iv. Vazov, Skizzen aus dem bulg. Residenzleben. Uebersetzt von L. Popow. Sklad v knjigarni Al. Bezenšeka v Plovdivu.

Črtice.

Spisal Ivo Šorli.

6. Na vrhuncu slave.

isatelj Róman je hodil temnega obraza po sobi gor in dol. Pri oknu je sedela njegova krasna žena Otilija, jezno zroč tja ven.

Bil je še mlad mož, a njegovo ime je slovelo že po celi Evropi.

Pred enim letom se je bil poročil. Najti ni mogel v Otiliji nič posebnega, toda srce ga je vleklo z neodoljivo silo k lepemu dekletu, ki ga je ljubilo in občudovalo. In dvignil je priprosto ljubico visoko gor k sebi . . .

Ni se kesal do včeraj. Česar mu je potreboval duh, je dobil pri svojih prijateljih; česar mu je zahtevalo srce, dajala mu je ona.

Prijetno je bilo to življenje. Njegovi duhoviti tovariši so ga posečali skoro vsak dan in pili ž njim in ženko čaj. Nihče se ni bahal pred njo s kakimi posebnimi ženjalnostmi, ki bi jih ona morda ne mogla umeti — v neprisiljenem, a vedno z duhom prešinjenem kramljanju so jim tekle cele ure. Dovtipi in fine šale — nič drugega niso marali k sladkemnu čaju. In kadar je bil on sam ž njo, ji je bil edino ljubezniv, nežen soprog, ker je vedel, da drugega ona v njem ne more čutiti. Mislil je, da je srečna, da si ne želi ničesar več.

In vendar je bil včeraj, ko je imel on posla drugje, ves popoldan pri njej lepi lajtnant pl. M., puhloglav, razupit mladenič.

»V hišo, kamor si žele najboljši možje, tak človek nima pristopa!« je pripomnil ženi trdo.

»Tvoji »najboljši možje« so dolgočasni filistri!« mu je odgovorila hladno.

On je molčal.

In danes, ko ga ni mogla pričakovati še domov, je dobil M-a. zopet pri njej.

Oba sta bila osupla, toda on je prisedel ljubeznivo se smehljajoč.

»Vaše zadnje delo sem čital. Problem, ki ga rešujete, mora zanimati vsakega kulturno više stoječega izobraženca!« se mu je poklonil lajtnant.

»Jako me veseli! Kaj pa pravite vi, gospod lajtnant, k mojemu razmotrivanju o determinizmu in indeterminizmu!«

M. je prišel v veliko zadrego.

»Kaj ne, vi ste gotovo tudi indeterminist?« mu je pomagal Róman ljubeznivo.

»Da! Jaz sem popolnoma istega mnenja, kakor vi, gospod pisatelj. Tudi jaz sem inde — — —«

»Indeterminist ste?« mu je priskočil Roman na pomoč. Vidite, jaz pa sem determinist! Kake razloge mi blagovolite navesti za svoje mnenje? Vedno se rad učim. Več oči več vidi!«

Lajtnant je prišel v še večjo zadrego. Trudil se je, a beseda mu ni hotela iz ust.

»Oprostite! Toda danes mi je čas zelo odmerjen, tako razpravljanje pa bi naju zaneslo predaleč, ako smem drugič — — —«

»Prosim, prosim! Zelo me veseli občevati z vsakim kulturno više stoječim izobražencem. Klanjam se, gospod poročnik!«

Otilija je spremljala častnika do vrat. Roman je gledal z zlobnim nasmehom za njima. Toda njegov smeh je zamrl in obraz mu je okamenel. Ozrl se je bil slučajno v ogledalo in videl, kako je M. pogledal njegovo ženo in kako mu je ona pritrdila ... Vedel je vse ...

Lajtnant je odšel, in ona se je s sovražnim pogledom na moža, vrnila molče na svoj prostor pri oknu.

In zdaj je hodil po sobi gor in dol ... Obraz mračen in mračna duša . . .

»Telegram!« se je oglasil sluga pri vratih.

Roman je pogledal naslov in ga odprl.

Prijatelj mu je častital k imenovanju članom akademije. »Dosegel si vrhunec slave, dosegel višavo, od koder ne more več človeška noga!«

Roman je hitel v svojo sobo in se vrgel ihteč v svoj pisalni stol.

O ironija! . . Ravno danes! . . Na višavah, da zmrznem! . . Menjal bi z zadnjim delavcem, ki je srečen ob svojem ognjišču! . .

Kâlidâsa.

Indski dramatik.

Spisal dr. K. Glaser.

(Konec.)

sebine igre Śakuntalâ ne bodemo navajali tukaj, ker si jo iz prevoda sestavi lahko vsak čitatelj sam; govorili bodemo pa tukaj o izdajah in prevodih. Prvi je s Śakuntalo zaznanil zapadni svet Anglež William Jones po svojem angleškem prevodu, izdanem 1789. l. v Londonu;[1]) po tem angleškem prevodu je Leng Farster priredil svoj nemški prevod 1791. l.; drugo izdajo tega je oskrbel 1803. leta[2]) Herder. Ti prevodi se niso točno držali izvirnika, ki obstoji iz vezanih in nevezanih delov, kajti omenjeni učenjaki so prevajali vsi v nevezani obliki. Izvirnik se je izdal večkrat; vseh izdaj ne bodemo navajali z diplomatično natančnimi naslovi, ker bi ta stvar bila preobširna; samo najznamenitejšo navedem popolno, in ta je »Çakuntala, annuo recognita, drama indianum Kalidasae adscriptum. Edidit Otto Böhttlingk. Fasc. prior. Bonnae 1841. (Drugi del je izšel 1842). Potem je izvirnik ízdal Anglež Monier Willams v Oxfortu 1853 in na novo 1876. Bivši ravnatelj Franc Josipove gimnazije na Dunaju Burkhard, v Vratislavi 1872. leta; najvažnejša izdaja je zdaj: Kâlidâsas, Çakuntalâ. The bengâlî recension. With critical notes edited by Richard Pischel. Kiel 1877. Po tej izdaji sem prelagal jaz. Ker je ta igra v Indih silno priljubljena, se izdaja mnogokrat v Indiji sami po domačih učenjakih, ki so deloma po evropski izobraženi filologi, na primer Jivananda (izgovarjaj Dživananda) Vodje sagara (= Morje znanosti) v Calcuti 1880. II. izd. Bombay 1883, III. izd. v Calcutti 1887. Patankar s tekstom in angleškim prevodom. Puna 1889; Godabole in Paraba sta jo izdala v tretje. Bombay 1891; letnic poprejšnjim izdajam nisem mogel izvedeti ker v graški vseučiliščni knjižnici manjka mnogo letnikov zbornika: »Orientalische Bibliographie«. V Calcutti je izšel tekst z angleškim prevodom 1895; najnovejša izdaja utegne biti Raghanatova v Bombayu 1898.

[1]) V drugo izdan 1796. l. v Bisbarghu.

[2]) Tretja izdaja je izšla 1879. l.

Nemški učenjaki so se mnogo bavili s prelaganjem te igre, n. pr. Hirzel (Zürich 1833, 1849), Ernst Meier (1852); najbolj je razširil to igro v Nemcih Lobedanz, njegov prevod se je zdaj natisnil osemkrat (prvikrat (1854). Prevod pa je tako svoboden, da dostikrat podaja misel izvirnika v jako splošni obliki.

Najbolj točno in uglajeno je to igro prevel L. Fritze Chemnitz 1874. On in Lobedanz prevajata ves izvirnik v vezani besedi, drugi nemški prevajalci so se glede oblik držali bolje izvirnika.

Rückert se je mnogo in temeljito pečal z izvirnikom in ga je tudi prevel 1876. leta, pa presuženjski se ga je oklenil v prevodu; zato ga je H. W. Schlegel ironiziral s stihi:

Deine Sanskritpoesiemetriknachahmungen
Sind voll von goldfunkelnagelneublanken Benamungen.

V izvirniku v francoskem prevodu je igro izdal 1830 l. Chezy, prevod sam 1884. l. Bergaigne in Lehugeur; na italijanski jezik jo je prevel minister Bacelli, Rim 1888; na danski Hammerich. Kopenhagen 1879.

Tudi Slovani so se pečali z najbolj znano indsko glediško igro. Našim sosedom Hrvatom jo je prevel Budmani v časniku Slovinac 1879. leta; v prevodu nahajamo vezane in nevezane oddelke; razlaganja ima dovolj pod črto, da si čitatelj more razložiti težavnejše stvari.

Čehi imajo tole izdajo: Kalidasa: Sakuntala. Přeložil Čeněk Vyhnis. V Praze. 1873. VI., str. 200; tem sledi 10 str. Poznamenánì. Prevod je ves v metrični obliki.

Poljski sanskritist Mańkowsski v Krakovu mi je pisal, da je Poljakom Grabowski 1879. leta prevel Sakuntalo in da je izšla nova v Lvovu, katere pa sam ni še videl. Rusom je 1879. leta prevel to igro Putjata, izšla je v Moskvi. Naročil sem jo, a videl je še nisem s svojimi »smrtelnimi očmi«. Kakor se torej razvidi, je hrvaškemu in ruskemu prevodu služila za temelj Pischelova izdaja.

Indskih gledišk'h iger ne smemo soditi z merilom krščanstva; imajo pa v sebi toliko lepih občečloveških strani, da tudi nam podajajo dovolj dušne hrane. Učeni jezuit Aleks. Baumgartner navaja vsebino Sâkuntale v svoji knjigi: »Geschichte der Weltliteratur«, Freiburg 1898 II. zvezek, str. 160—164 ter pravi:

»So steigt die Dichtung von dem zartesten Liebesidyll in die Höhen des Wunderbar-Heroischen und — nach indischer Vorstellung — des Göttlichen empor, in welchem der Liebe Lust und Leid ge-

wissermassen verklärt wird. In Mahâbhârata sind Verwicklung und Lösung bedeutend einfacher, natürlicher. Die Entfremdung des Königs von Sakuntalâ wird hier nicht dem Fluche eines Büssers zugeschrieben oder einer verzeihlichen Zerstreuung des plötzlich aus seinem Stilleben aufgescheuchten Mädchens. Dushyanta steht als launenhaft, untreu und wetterwendisch da und die Vorwürfe der Getäuschten nehmen darum eine ideale Bedeutung, eine Gewalt und einen sittlichen Ernst an, den die entsprechende Scene im Drama lange nicht erreicht. Man wird kaum bei einem andern heidnischen Dichter eine so tiefe und ergreifende Schilderung von der Würde und Weihe der Ehe finden, wie sie die verschmähte Sakuntalâ dem leichtsinnigen, stolzen Selbstherrscher vor Augen hält. Ob Kâlidâsa zu weich, zu zart besaitet war, um die Erhabenheit des alten Epos ganz in sich aufzunehmen, ob die Hofluft ihn dazu neige, die Schuld von dem Herrscher auf das von ihm getäuschte Mädchen abzulenken, oder aber vielleicht einfach als Künstler nach einer neuen Wendung strebte, wer kann das sagen? Wahrscheinlicher als alles dies ist wohl, dass Sinn und Geist der Inder sich im Laufe der Zeit immermehr dem Wunderbaren und Seltsamen zugeneigt hatte und die stäte Dazwischenkunft heiliger Einsiedler bis zum Ueberdruss in die älteren Sagen eindrang. Mit dem märchenhaften, mythologischen Schluss steht die Wendung in einer gewissen geistigen Verwandtschaft und Harmonie. Nach indischen Begriffen wurde der Heldencharakter Dushyentas durch die zeitweilige Umdunkelung seines Gedächtnisses und Verstandes nicht beeinträchtigt, sein siegreicher Kampf gegen die Geister der Finsterniss machte alles wieder gut. In Stimmung und Ton tritt das Stück nie zu der ursprünglichen Zartheit heran. Ein Zauber der schönsten, reichsten Natur umgibt blüthenstrahlend und duftend das aetherische Mädchenbild, das zum Schluss als zärtliches Mutterbild eines Heroen- und Göttersohnes in Brahmás unmittelbare Nähe tritt.«

V enakem smislu govori Herder v predgovoru druge izdaje Foersterjevega nemškega prevoda Sakuntale; Goethe se izraža tako:

> Wilst du die Blüthe des frühen, díe Früchte des spätern Jahres,
> Willst du, was reizt und entzückt, willst du, was sättigt und nährt,
> Willst du den Himmel, die Erde mit e i n e m Namen begreifen,
> Nenn' ich Sakuntala, dich, und dann ist alles gesagt.

Na zadnje bodemo vprašali, ali niso snovi teh gledišnih iger vplivale na zapadne pesnike in skladatelje. Kakor smo videli v poprejšnjem oddelku, so se Goethe, Herder, Rückert navduševali za to

jutrovo poezijo; z velikim veseljem se je porabljala snov Sakuntale. W. Gerhard je izdal: Sakuntala, metrisch für die Bühne bearbeitet. Leipzig. Höpl jo je priredil 1854. l., Wohlzogen 1869. l., v tej prireditvi se je predstavljala večkrat. Neki Anonymus jo je priredil za balet v dveh dejanjih in petih slikah; muziko je zložil S. Bachrich in insceniral jo je K. Telle na Dunaju 1884. l.; istotako Kareł Withkowsky: Sakuntala. Dichtung; in Musik gesetzt von Ph. Scharwenka. Berlin. Najnovejše delo je: Sakuntala. Indisches Schauspiel von Kalidasa. Frei bearbeitet von Gustav Schmilinsky. Dresden 1900. Igra je razvrščena v 5 dejanj in 1 poigro.

Začetek drugega dejanja se glasi tako:

König.

Euch Göttern Dank! Das Opfer ist vollbracht,
Und ihr habt gnädig auch es angenommen.
Gebrochen ist der bösen Geister Macht.
Zum Glück und Heil der schwer bedrängten Frommen.
Was ist nun meiner Mühe Preis,
Den gnädig eure Hand mir schenkt? —
Nach der mein Herz sich glühend heiss
Mit allen Pulsen mächtig drängt:
Werd ich sie endlich wieder finden,
Mich ihr in Liebe zu verbinden?
An des Ganges Uferrand
Pflegt sie bei der Sonne Glut
Mit der Trauten Hand in Hand
In der Bäume schatt'ger Hut
Leib und Seele zu erfrischen.
Sicher werd' ich hier sie finden. —
Ach, wie mit den kühlen Winden
Lotosdüfte süss sich machen! itd. itd.

Mogoče je, da je na vse te pisatelje in skladatelje vplival Richard Wagner, kajti v svoji knjigi: »Erinnerungen und Dichtungen IX.« se na nekem mestu izražuje blizu tako: »Buddha, Lutter — Indien, Deutschland. Dort an den Ufern des Ganges milde Entsagung, hier ein schwerer Kampf. Wir müssen Fleisch essen, Gebrautes trinken, warm uns kleiden und logiren; wir können ohne Wein, Weib und Gesang nicht auskommen.« V isti knjigi je tudi popoln načrt za celo gledišćno igro. Tu natisnemo ves načrt neizpremenjen, samo tri besede razložimo poprej. Chakyamuni se glasi pravzaprav Šâkyamuni in je drugo ime Buddhe, ustanovitelja buddhizma. Prakrti[1]) (tako se mora pisati, ne Prakriti) = narava. Čandali se imenujejo ljudje najnižje vrste.

[1]) Dasi pišejo Nemci povprek: Sanskrit, Prakrit, se morata ti besedi izgovarjati: Sanskrt, Prakrt.

Eine Skize, Eine Betrachtung.

Chakya-Muni, Ananda. Prakriti. (Deren Mutter) Brahmanen. Jünger. Volk.

Der Buddha auf seiner letzen Wanderung. — Ananda am Brunnen von Prakriti, vom Tchadalamädchen getränkt. Heftige Liebe dieser zu Ananda; diese erschüttert. —

Prakriti, im heftigsten Liebesleiden: ihre Mutter lockt Anauda herbei: großer Liebeskampf: Ananda bis zu Thränen gerührt und geängstigt; von Chakya befreit.

Prakriti tritt zu Buddha, am Stadtthor unter dem Baume, um von ihm Vereinigung mit Ananda zu erbitten. Dieser fragt sie, ob sie die Bedingungen dieser Vereinigung erfüllen wolle. Doppelsinniges Zwiegespräch von Prakriti auf eine Vereinigung im Sinne ihrer Leidenschaft gedeutet; sie stürzt erschreckt und schluchzend zu Boden. Ananda von Brahmanen verfolgt. Vorwürfe wegen der Befassung Buddha's mit einem Tchandalamädchen. Buddha's Angriff des Kastengeistes. Er erzählt dann von Prakritis Dasein in einer früheren Geburt; sie war damals die Tochter eines stolzen Brahmanen; der Tchandalakönig, der sich eines ehemaligen Daseins als Brahmane erinnert, begehrt für seinen Sohn des Brahmanen Tochter, zu welcher dieser heftige Liebe gefasst; aus Stolz und Hochmuth versagt die Tochter Gegenliebe und höhnte den Unglücklichen. Dieses hatte sie zu büssen und ward nun als Tchandalamädchen wieder geboren, um die Qualen hoffnungsloser Liebe zu empfinden, zugleich aber zu entsagen und der vollen Erlösung durch Aufnahme in Buddha-s Gemeinde zugeführt zu werden. — Prakriti beantwortet nun Buddha's letzte Frage mit einem freudigen »Ja«. Ananda begrüsst sie als Schwester. Buddha's letzte Lehren. Alles bekennt sich zu ihm. Er geht dem Orte seiner Erlösung zu.

Zürich, 16. Mai 1856.

Če vpliv Wagnerjev na druge pisatelje in skladatelje ni toli jasen, ga vendar v Gradcu bivajoči avstrijski skladatelj dr. Wilhelm Kienzl (rojen 1857 v Weitzenkirchen na Gorenjem Avstrijskem) priznava sam. Bil je v Baireuthu, in Wagner ga je nagovarjal, naj se ozira na indske snovi, kajti on sam je v Parsivalu izrazil Buddhovo naziranje. Wagnerjeva igra »Die Feen«, ki se je predstavljala deset let po njegovi smrti, se naslanja nekoliko na snov Urvaśîje. Kot jurist je Kienzl v Pragi prišel v dotiko s slavnim fizikom Machom, ki je zdaj na dunajskem vseučilišču ... Resnobni mož je imel globok čut za poezijo in je zapisal Kienzlu v album lepe stihe, ki ga opozarjajo

na indsko poezijo. Kâlidâsovo gledišćno igro Urvaśîjo[1]) so nesrečnemu bavarskemu kralju samemu predstavljali 1886. leta. Kienzlov prijatelj dr. Goedel je priredil po tej igri besedilo za epos Urvaśî, Kienzl pa je zložil muziko. Opera je v Draždanih izredno uspela; vodil jo je dvorni kapelnik Schuch, rojen Gradčan, ki je sedmi in osmi razred gimnazijski študiral na mariborski gimnaziji v letih 1864 in 1865. Na jesen istega leta je stopil Schuch kot pravnik na graško vseučilišče, pa v kratkem je zapustil pravoslovje, ker je že gimnazijalec bil izvrsten muzik in je pozneje postal na Nemškem eden najuglednejših kapelnikov. Za gledišćno upravo te igre je bavarski kralj žrtvoval 4000 mark; opera se je z Bavarskega spravila v Draždane. Opera Urvaśî se je predstavljala tudi v Linzu, v Gradcu in v Pragi; Goedlov nemški tekst je za Čehe priredil Novotný 1890. l.

Tudi »Malavikâ in Agnimitra«, katero je Zubatý prevel na češki, jaz na slovenski jezik, se je 1886. leta igrala v Monakovem; besedilo in muziko je priredil Weingartner, Kienzlov prijatelj, tudi izpodbujen po Wagnerju. Kienzlov in Weingartnerjev nemški operni takst je izdal Paul Voigt v Kasslu; Kienzlova knjižica ima tudi najvažnejše operne motive v notah.

Iz Malavike naj bo navedenih par kitic.

Agnimitra!

Sieh! wie über uns
Die Sterne glanzvoll zieh'n.
Wohl sind es Augen höh'rer Welten,
Die freudig heller strahlen,
Wenn aufkeimt froher Herzen Bund.
Ich weiss, dass du geheimnissvoll
Verhüllest deine Herkunft, deinen Stamm.
Jetzt ist es Zeit, um alles zu enthüllen.
Wer bist du, sprich!

Malavikâ razlaga, da je kruta vojska pregnala njo in starše iz domovine; na begu je izgubila starše in sama pribežala do kraljeve palače in se tam zgrudila na tla. Ko se je zavedela, so jo hoteli porabiti za sužnjo, ona se je pa zatekla pred kralja in s svojimi pesmicami kralju ganila srce.

Iz tega kratkega pregleda se vidi jasno, da so v Avstriji nekaj pod Wagnerjevim vplivom, nekaj brez njega nemški in slovanski pisatelji mnogo storili za razširjenje indske poezije.

[1]) To gledišćno igro sem 1885. leta v slovenskem jeziku objavil v podlistku »Edinosti«.

Iz popotnega dnevnika.

19. Nazaj!

Odesa.

Pa zbogom, zbogom, parobrod ponosni!
Na suhem spet . . . Pod nogoj trdi tlak . . .
A nič kaj rad ne stopam po pristanu;
vsak hip ustavlja mi se tod korak.

Pred mano mesto vabi me razkošno,
a meni se iz luke ne mudí.
Postajam in oziram se . . . Od morja
odtrgati ni moči mi očí!

Tá prašna ulica! Kakó me žali
tá kramarski ropot in dirindaj!
Srcé me vleče, prosi in šepeče:
»Nazaj na morje spet, nazaj, nazaj!«

Nazaj na gibko, večno živo morje!
Kakó so pusta, mrtva zemska tla!
Kak tiho ladjo nosijo valovi!
Kak hrupno voz za vozom tod drdrá!

Nazaj na morje! Tam vetrovi sveži
veselo pihajo, hladijo zrak;
a tod ko môra lega mi na prsi
sopar udúšljiv, suh, surov, težak.

Nazaj na morje! Tam mi ne zapira
pogleda v daljo vrh visokih gor;
na vse straní, svobodno in v neskončnost
tam plavajo očí mi črez obzor.

Nazaj na morje! Tam je poezije
skrivnostni, večni, neizmerni raj . . .
Lahkó tam duša spaja se z vesoljstvom . . .
Nazaj na morje spet, nazaj, nazaj!

20. Gruzinki.

Tiflis.
(Botaniški vrt.)

Med gredami sem bil te srečal . . .
Ah, kóliko tam rož diší!
Tí roža bila si najlepša,
vrtóv gruzinskih mlada hči!

Med gredami sem bil te srečal,
a kaj je tebi tujec mar!
Kaj veš, kak bil ga je omamil
lepote vztočne tvoje čar!

Še vidim te, čeprav med nama
leží zdaj morje, daljni svet —
Gruzinka bleda, črnooka,
ti drážestni, opojni cvet!

---

21. Solnčni zahod na morju.

Batúm.

In globlje, globlje v morje tam hladeče
potaplja svetli solnčni se Titán . . .
In bolj in bolj gorí in se leskeče
vsa v ognju zlatem neizmerna plan.

In zdaj božanstvo že je utonilo . . .
In tam užgal požar se je krvav . . .
Od morja solnce se je poslovilo,
goreče poljubilo ga v pozdrav . . .

---

22. Ruski jezik.

Ti krasni jezik bratovski slovanski,
kako razveseljuješ mi uhó!
In kadar slišim te, v dnu duše moje
sorodne, tajne strune zapojó.

Veliki jezik ruski blagoglasni,
kaj nisi tí pač tudi jezik moj?
Ni pogovarjala li mati moja
v glasovih sladkih tvojih se z menoj?

Srebrna harfa si, ubrana nežno,
če duh pesniški nate zaigrá;
in poezije tvoje godba rajska
odmeva do globine mi srcá.

Sedaj zvenijo strune tvoje rahlo,
glasijo se ko ljubice šepet;
zdaj plakajo, zdaj tožijo obupno,
ko zmrzujočih zdaj je to trepet . . .

In zdaj zvonóv je svetih pesem tvoja,
in grom in tresk je zdaj . . . Za vdarom vdar . . .
In zdaj bučí ko morje ob skalovje,
in zdaj divjá ko stepni tam vihár . . .

Gospod si, jezik ruski! Če velevaš,
borilcev dvigne hrabrih se nebroj;
za domovino drago, za svobodo
na tvoj ukaz hitijo radi v boj . . .

A mislecu si kládivo jekleno,
ki s tabo kuje si resnici bran,
ki na jekleno padaš nakovalo,
ustvarjaš misli nove dan na dan . . .

Ti jezik ruski, velikan slovanski,
kakó bi suženj biti htel junak!
Kako bi dal se vklepati v okove?
Kako prenašati bi hotel mrak!

Ne! Ti ne moreš služiti tiranom!
Ustvarjen si, da si svetá gospod,
da si glasník resníce in svobode,
da iz temine k solncu kažeš pot!

Prižigaj luč, mogočni jezik ruski,
vse tam od Balta sinjega bregóv
črez step in hrib, črez tundre in črez reke
do oceana Tihega valóv!

Od morij polunočnih, ledovitih
do solnčne Indije tvoj silni glas
vzdiguj potrte iz prahú in bede,
prinašaj narodom prosvete spas!

A. Aškerc.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao prof. Andra Gavrilović (Beograd).

(Dalje.)

Epohu čini pojava Laze K. Lazarevića. Rodjen 1851. u Šapcu, Laza se školovao u Srbiji, posvetivši se najpre pravnim naukama, a po tom je učio medicinu u Berlinu, gde je proglašen za doktora. Bejaše na glasu kao najveštiji lekar beogradski, što mu je donelo i čast ličnog lekara kraljeva. Umro je u Beogradu poslednjih dana 1890. — Prvo obeležje duše Lazarevićeve bejaše njegova savršena odanost porodičnome životu. U svojim pripovetkama on, istina, nigde nije uzeo za specijalan predmet detaljno analisanje toga života i odnošaja, koji u njemu nastupaju: ali je u pojedinim kratkim potezima tako obeležavao toplinu i, tako reći, pobožan dah mirnoga gnezda porodičnog, da je poznavaocima toga života u dve tri reči otvarao čitave svetove, koji su tek u uspomenama živeli. Takav malogradski život, pored bezbrojnih komičnih scena, ima i svoje lepše draži: i naivnosti i poetičnosti. On je na putu, kojim se ispod pouzdanoga krova ide na nepogodu života — iz starog zadružnog života u valove svetske borbe i sebičnosti. Tica je ostavila prvi put gnezdo i proba krila: na polju je studeno i teško, i ona se žudno vraća toplini ranijega gnezda.

Taj momenat, to prvo letucanje po hladnom i oštrom vazduhu, tu idiličnost i opet predznak svetske nemilosrdnosti, shvatila je duša Lazarevićeva tako živo a korektno, kako samo prava poetska duša istinski obrazovana čoveka može postići. Žudnja se za takim životom ogleda i u domaćim, ličnim, pismima Lazarevićevim, naročito iz doba njegova djakovanja u Berlinu. On nije mnogo pisao: za života je štampao svega osam pripovedaka, a deveta, upravo prva, izišla je docnije u ukupnom izdanju, koje je priredila Srpska Književna Zadruga, gde je nepriličnom metodom redigovanja starih spomenika izneta i masa varijacija, odlomaka i pripovedačkih beležaka Lazarevićevih. Ni veličinom te pripovetke ne izazivaju posebnu pažnju. Ali sadržinom i oblikom prikazaše nešto, što se do pre dvaestinu godina u srpskoj novelistici nije slutilo: duša — podložna svima prilikama i promenama kao živa u termometru — dobi tu prvi put majstora, koji je poče rastvarati i ispitivati. Taj mali broj Lazarevićevih pripovedaka iznosi ukupno čitav svet raznovrsnih, veštački ocrtanih karaktera i tipova iz našega života. Lazarević je realista. I kao takav prvi je u srpskoj književnosti pozvao čitaoca, da ne motri na fabulu, da ne traži iznenadjenja, pa ipak da se zanese gledanjem kalejdoskopa, onih slika, koje bi i sam dobro znao, kad bi ih umeo uočiti. Pravac i manir njegov nisu imali da izdrže borbu: sve je odmah i bez opozicije primljeno. Danas se mogu vršiti smotre i revizije nad njim i različiti se resultati izvoditi: literarno-istoriski, značaj njegov umanjiti se ne može. Ako se nadje, da je n. pr. njegova pripovetka Verter postala analogno Turgenjevljevu Faustu, originalnost gradje kao i veština grupisanja i izvodjenja u Lazarevića se neće ni u koliko smanjiti. Ako se reče da njegov Vetar odlazi, kao što se razbija dim (Turgenjevljev roman Dim), u sadržini nema medju njima veze. Upravo: koliko je Janka Krsnika Rošlin i Vrjanko kopija Turgenjevljeva Fausta, toliko i pomenute Lazarevićeve pripovetke. I manje. Ali mi glavni govor o Lazareviću uštedjuje prijatna okolnost, što su pripovetke njegove pre četiri godine prevedene na slovenski, te čitaoci imaju u rukama samu stvar. U ostalom »Ljub. Zvon« još u prvim tečajima obratio je na Lazarevića pažnju jednom beleškom: napomenuvši, kako je jedna njegova priča prevedena na nemački, »Zvon« je dodao, da je odista divna. —

Usamljena je pojava, ali pripada periodu novije srpske pripovetke rad Paje Markovića Adamova. On se omladinskim oduševljenjem javljao i pričom i pesmom još sedamdesetih, po tom

obilato pričom osamdesetih i malo devedesetih godina. U poslednje je doba prestao pisati, a od 1895. uredjuje nedeljni književni list Brankovo Kolo u Karlovcima, gde kao profesor živi. Od njega imamo poveliku zbirku Slika i dve knjige Na sélu i prélu. Svuda je slika, odlomak, nigde cela studija. Njegov je rad zgodno karakterisan kao neka vrsta idiličko - sentimentalno - idealističkoga pravca, koji se sada u nas sve više napušta. Nekolike su slike uzele osnovu iz radova Nemca P. Rosegera, čiji se uticaj u dovoljnoj meri vidi i na drugim radovima negda vrednoga Adamova. —

I ako je nekada srpska kritika Adamova stavljala uz koleno Lazareviću, ipak je, izgleda, on sam to mesto ostavio drugoj dvojici srpskih pripovedača, koji su se javili docnije od njega a koji su više uradili. To su Simo Matavulj i Janko Veselinović.

Simo Matavulj je najspremniji današnji pripovedač srpski. Jaka načitanost, široko i duboko literarno obrazovanje njegovo i, posledica toga, utančan i prefinjen ukus — ogledaju se u svima radovima ovoga plodnoga pisca, koji danas živi u Beogradu kao slobodan čovek i književnik. Matavuljev je rad po izboru gradje dvojak: tu su pripovetke iz primorsko - crnogorskog života i pripovetke iz Srbije. Prvima se najpre javio, i njima se i danas javlja, kad hoće, da pokaže sam svoj talenat u punoj snazi. Karakteri i tipovi, koji su u toj vrsti Matavuljeva rada, puni su interesa i sami sobom i načinom, kako ih pisac prikazuje. Puno pak poznavanje života, kojim žive junaci njegovih pripovedaka, daje osobiti kolorit tim radovima, koji su najbolje, što nam je naš zapad dao u novije doba. Matavulj je realista i umetnik. Što sam ovde istavio i jedno i drugo, uzrok je uverenje, da se u mladim književnostima, kao što su srpska i slovenačka, sporo dolazi do saznanja, da realno prikazivanje života valja ipak izneti u umetničkom obliku. U Matavulja nema te dvoumice ni za časak. To pokazuju svi njegovi radovi — nekoliko zbornica različitih imena — a naročito njegov roman Bakonja fra Brne, u I. Kolu knjiga Srpske Književne Zadruge, koji smemo smatrati najboljim srpskim romanom novijega doba. Ima v Matavuljevu pripovedanju jedna osobina, više spoljne prirode, koju moram naročito naglasiti, imajući na umu smer ovoga prikaza. Čitalac u većinu njegovih pripovedaka ulazi dosta teško. Prostije rečeno: u početka njihovu nema mnogo privlačnosti, bilo sa detaljnog opisa mesta, gde se dogadjaji vrše, bilo iz drugih uzroka. Jasno je, da piscu nije ni malo stalo do teatralnosti, on meće na probu čitaoca, koji, kad tu probu izdrži, ne ostavlja knjigu, dok je žurno ne dočita.

U nas glasi jedna poslovica: »po jutru se dan poznaje«, ali bi čitalac — i prevodilac — pogrešio, kad bi po tome cenio Matuvulja, koji se radije, i s razlogom, drži one opšte izreke, koja u nas glasi: »konac delo krasi«. —

Janko Veselinović javio se 1886. To doba — posle neopravdanog i neuspešnog rata — malo ima veselih prizora. I danas mi se od svih čini najmilijom pojava Jankova, koju onda nazvasmo jedinom naknadom za tolike gubitke. Čim se pojavio — bio je čuven. Još tri četiri godine za ovom javljaše se Janko istom svežinom a sve lepšom formom. To doba čini njegovu književničku mladost, i on ima prava uzviknuti s Stajnom: »Dani moje mladosti — to su dani moje slave!« I posle toga Janko je pisao mnogo — upravo vrlo mnogo — i medju potonjim, čak do ovih dana, radovima njegovim ima odličnih priloga, koji čine čast i piscu i knjizi srpskoj. Ali je za poznavanje toga pripovedačkog talenta dovoljna i prva književnička perioda njegova. Ogromna većina — i najboljih — pripovedaka njegovih ima gradju u seoskom životu. One su u zbornicima »Slike iz se oskog života«, »Poljsko Cveće« itd. Takva je gradja u romanima »Seljanka«, »Seljak« i dr. Ali kakva razlika iz medju njih i ranijih »pripovedaka sa sela« od drugih pisaca! Vodjen instinktom osećanja lepote i umerenosti, Jankov je prirodni dar uzeo za objekat dušu i analizovao je u svima nijansama, u kojima se ona pokazuje u prilikama seoskoga života. U svoje doba nazvao sam te radove njegove najlepšim prilozima za psihologiju našega naroda. I ako je u njima život naših seljaka iz jednoga kraja, Mačve (u uglu, koji čine Drina i Sava), ipak je Janko uspeo, da ga prikaže tako, kako neće biti slika isključivo pokrajinska. Romani njegovi imaju sve te lepe osobine u pojedinostima, ali su bez tehničkoga savršenstva. Jankovi pokušaji na polju društvenoga romana svedoče, istina, o starom pravilu, da se jaki talenti rado hvataju raznovrsnih predmeta i oblika, ali stoje u svemu niže od ostalih njegovih radova, a nikli su u Beogradu, gde Janko, nekada seoski učitelj, danas živi kao književnik. —

Sledbenici onoga pravca, koji obeležavaju Lazarević, Matavulj i Janko, bejahu i dva talenta, koje je srpska pripovetka rano izgubila. To su: Ilija Vukićević i Svetolik Ranković.

Ilija Vukićević (1866—1899), profesor u Beogradu, javio se nešto malo posle Janka i brzo je stekao hvale i priznanja. I njegovi su radovi mahom prilike iz seoskog i malogradskog života, izabrane srećno i naslikane vešto. Vukićević je u glavnom ostao pri

pripoveci; njegovo spremanje, i naše nadanje, za roman ugrabila je smrt. U prvinama njegovim, pa i malo docnije, jasno se vidi uticaj Lazarevića. Tek se, dubljim proučavanjem francuskih pisaca, počeo oslobodjavati toga uticaja, a pero je njegovo na svagda usahlo. Pojava njegova u istoriskom razvoju srpske umetničke pripovetke pominjaće se, po rečima naše narodne pesme, »kao lijep u godini danak«. —

Svetolik Ranković (1862—1899), takodjer profesor beogradski, bio je u pripoveci kao i u stručnom bogoslovskom školovanju sav djak ruski. Od njega imamo tri romana: Gorski Car, Seoska Učiteljica i Porušeni Ideali i oko dvadeset pripovedaka. Romani njegovi iznose novinu svoje vrste: on ne propušta u životu svojih junaka ni jedan momenat, koji pomaže, da se oni razviju u romanu onako, kakvi su i u prirodi, t. j. sa svima mahnama i vrlinama ljudskim. Bez sumnje i po pravcu svoga literarnoga školovanja, ali svakako i zbog porušenoga zdravlja Ranković je učinio, da u njegovim romanima treba skinuti dosta pesimizma, kako bismo dobili verniju sliku. —

I ako dolazi u red mladih ljudi, i ako se i ove godine javljao pripovetkom, ipak u grupu novijih (a ne najnovijih) pripovedača treba ubrojati i Branislava Dj. Nušića, obilatoga pisca pripovedaka, putopisa i drama (njegov Knez od Semberije, preveden je prošle godine u »Ljub. Zvonu«). On je počeo još u doba, koje je dalo ranije pomenute pisce, a mnogo pre Vukićevića i Rankovića. I ne samo to — već je u tim prvinama najbolje obeležen dar pripovedački, koji se i sada, po odredjenom maniru, kreće na polju humora i satire. Za ovima nastupa kolo najnovijih pripovedaća, na čiji pomen sada prelazimo.

(Konec prihodnjič.)

Pod tvojim oknom drevje je šumelo . . .

Pod tvojim oknom drevje je šumelo,
skrivnostno govorilo med seboj;
čaróbno njega cvetje je duhtelo
in šepetalo tiho nad menoj . . .

Mirú iskál sem srcu v tihi noči,
poljá obdajal me je vedri zrak;
nikjer utešiti bol ni bilo moči
in k tebi sem obrnil svoj korak,

da bi srcé na tvojih prsih smelo
drhté izliti svojih solz nebroj . . .
Pod oknom pa je drevje le šumelo
in šepetalo tiho nad menoj . . .

M—y.

Za zabavo.

Kulturna sličica. Spisal **Fr. Dolinčan.**

ilo je nekoč . . . in nekje . . .

Gost sem bil z večjo družbo v imoviti hiši na deželi.

Gospodar in gospodinja sta prekašala drug drugega v gostoljubnosti in ljubeznivosti. Trudila sta se na vse možne načine, da bi pokazala, kaj znata, pa tudi — vsaj name je napravilo precej prvi hip ta vtisk — kaj moreta! . .

Miza, pri kateri smo sedeli, je bila preobložena z dragocenostmi, istinitimi in — navideznimi, in jedil ni hotelo biti ne konca ne kraja. Navzlic temu se je gospodor venomer opravičeval in pri tem mu je njegova soproga zvesto sekundirala . . .

»Ah, kaj hočemo — mi — tu na deželi! . . V mestu je to drugače! . . Za prave reveže — in nevedneže nas boste imeli! . .

»Ali, bodite uverjeni, da nismo sedeli še nikdar pri razkošnejšem obedu!« so zatrjevali povabljenci drug za drugim. Samo jaz sem molčal, ker s svojo neznatno osebo nisem hotel siliti v ospredje in ker sem se v veliki družbi itak izgubil.

»Le ponorčujte se malo iz nas, le!« je ugovarjal gospodar, a zatajiti ni mogel, kako dobro so mu dele take besede. Obraz se mu je bil kar razblinil same zadovoljnosti . . . Po kratkem premolku je nadaljeval:

»Sicer pa ni do tega, koliko je, ampak kakšno je! . . . Ana, ali ni v tej torti premalo sadnih sokov? . .«

»Seveda, taka ni, kakor bi bila narejena v kaki slaščičarni! Kje pa je pri nas tudi mogoče kaj takega? Posli ne znajo nič, a sama tudi ne morem vsemu kaj! . .«

»Ali, milostiva, kako morete govoriti tako?« pripomni nekdo. »Torta je izvrstna! . . Če dovolite, vzamem si je še en kos! . .«

»Večjega veselja mi ne morete napraviti! . .«

»Jaz cenim visoko dober ukus«, izpregovori spet gospodar, »pri jedi kakor pri drugih stvareh! . . Kaj pravite na primer tej-le jedilni sobi? . .«

»Vsekakor je prirejena z izredno finim umetniškim čutom! . .« se oglasi ves navdušen moj sosed, kateremu je šlo vse v slast, karkoli je dobil na krožnik.

»Hihihi, kaj ne da? . . No, z vami, ki živite v mestu in ki imate vsak dan priliko, likati se in napredovati v enem kot v drugem, se seveda ne moremo in nočemo primerjati! Pri nas smemo govoriti kvečjemu o — prirojenem ukusu! . . Toda tudi ukus se razvija, poplemenituje — ni mar res? . .«

»Gotovo!« potrdi prejšnji ter dostavi laskaje: »Toda razvija se samo tam, kjer je dana od narave podlaga za to . . .«

»Da, da, v tem se popolnoma strinjam z vami! . . Naučiti se kaj takega ne da! . . In vendar si gresta dober ukus in omika nekako iz roke v roko; ali niste tudi vi teh misli? . .«

»Gotovo!«

»Vidite, to me ne veseli malo, da ste gospodje z mano ene misli, kajti ta moja načela so popolnoma izvirna! — Nikjer nisem še čital kaj takega, akoravno je možno, da je kdo že pisal kaj slič-nega! . . Omika, dober ukus — plemenitost srca, to vse izvira po mojih mislih eno iz drugega! . .«

»To je tako resnično, da vam nihče ne more ugovarjati!«

»Vidite, in to je vzrok, gospoda, da sem jaz tako vnet za omiko! Meni ni nič bolj pri srcu, nego da bi se moji otroci istinito izobrazili in omikali! Preskrbel sem jim iz tega vzroka že guvernanto, pristno Francozinjo — kajti francoski jezik je po mojem mnenju še vedno prvi na svetu! . .«

Francozinja, ki ni znala slovensko, a je čutila, da je govor o njej, je na lahno zardela in sramežljivo povesila svoje žive oči, ki so ji sicer koketno švigale semtertja . . .

»In vidite«, je nadaljeval naš gostitelj, »celo jaz se trudim, pošteno trudim, da bi se priučil temu svetovnemu jeziku. Po mojem mnenju so popolnoma na napačnem potu tisti, ki mislijo, da je človek kdaj prestar za učenje. Kdor zamudi v mladosti, mora gledati, da nadomesti v starosti! O, moji starši niso gledali tako name, ne, kakor gledam jaz na te le — tukaj! . . Seveda malo trše glave smo že — mi starejši, pa gre vendarle!«

In začel je dajati poskušnje svojega znanja v francoščini. Izgovarjal je tako, da je guvernanto vilo smeha, a zatajevala se je. Jaz sem zrl v tla, kajti bal sem se, da bi pri njej ne eksplodiralo. Kakor hitro bi se bila zasmejala ona, bi bilo izbruhnilo tudi pri meni . . . Moji tovariši so bili toliko na boljšem, da nobeden niti duha o francoščini ni imel . . .

Nekdo je hotel napeljati govor na kaj drugega, ker smo imeli »omike« že vsi dovolj, toda gospodar se ni dal odvrniti od razprave, katere se je bil lotil.

»Vi ne veste«, je začel zopet, »kako jaz zavidam vas mestne ljudi! Ah, vi imate v izobilju vsega, česar treba za izomiko, za izobrazbo! Na razpolago so vam vsakovrstne šole, koncerte imate, gledišče, biblioteke! . . No, tisto je že res, da bi mi lahko prišli včasi v mesto, in pridemo tudi h kakemu koncertu — ali tudi k operi . . . A kaj zaleže to — enkrat, dvakrat! Ako je človek vedno pri umetnosti, se mu vse drugače blaži srce in bistri duh! . . Pa tudi to je: če dospe človek ves truden in od poti izdelan v mesto — ga skoro bolj mika v kako konditorijo ali v — kavarno, nego v koncertno dvorano! Kajti, če ne pridem s pravim razpoloženjem k taki stvari, tudi nobenega pravega užitka nimam in zdi se mi dolgočasna tudi najveličastnejša skladba! . . Ah, vem še dobro, kako je bilo s tistim Tannhäuserjem! . . Naj vrag vzame vse Tannhäuserje! . . To se pravi, no — razpoložen nisem bil! . . Zato pa si pomagamo doma, kakor si vemo in znamo! Moja soproga igra klavir — prav dobro, vam rečem — ravno tako gospodična guvernanta, no, in moj Franceljček bije že na tamburico — meni najljubši vseh inštrumentov, zategadelj ker je slovanski! — In tako si zaigramo kak valček, pa je! Da, cel koncert vam imamo včasi!« —

»Verujemo, verujemo!« se je glasilo od vseh strani.

»Umetniki posebni seveda nismo, pa vendar . . . vendar! . . No in knjižnico si ustvarjamo polagoma sami — ker ni drugače! Pokažem vam pozneje svoje knjige! . . Eh, naročen sem vam na vse mogoče stvari! . . . Ko bi le tudi utegnil čitati! . . . Večinoma ostane vse nerazrezano. Toda pri hiši mora vendar biti! . . Včasi le nanese tako, da človek kaj pogleda, in če se ne čita zdaj, se bode čitalo morda pozneje, kadar bodo ti moji malo večji . . . Sicer pa je velikega pomena že to, da otroci zrastejo tako rekoč med knjigami! Ako vidijo v domači hiši vedno toliko knjig, jim tudi pozneje mrzile ne bodo, ko pridejo v svet — nasprotno, nekako vleklo jih bo k njim, zbujalo se jim bo tako rekoč domotožje po njih kakor po domači hiši! . . Ali niste tudi vi teh misli, gospoda? . .«

»Občudujemo vašo dalekovidnost!« vzklikne postaren profesor, veliki prijatelj knjig.

»Kaj? . . . Hihi! Kar je res, je res! . . . Človeku je treba obzorja, velikega obzorja! . . . Veliko obzorje se pridobi pa samo z omiko! . . . Ej, včasi smo se vse bolj navduševali za omiko

nego dandanes! Njega dni je bilo naše geslo: „Vse za dom, svobodo in omiko! . .“ Omiko! . . Čujete li, gospoda? . . A danes? — menda sploh nimamo nobenega gesla . . Vsaj jaz ne vem zanj! . . Ali včasi je bilo drugače! . .“ Za svobodo in omiko? — ej, to podžiga človeka! . .«

Naš gostitelj je pridno pil in dobil ga je bil menda v glavo. Postajal je poetičen. Z vedno večjim navdušenjem in poletom je govoril, a vedno o enem in istem predmetu . . .

»Omika je za življenje to, kar je studenčina za travnik!« je vskliknil emfastično. »Omika je kakor mogočno morje . . . morje je največja prometna cesta . . . po morju se pride v najbolj oddaljene kraje sveta, tako je tudi omika tisto sredstvo, ki dovede človeštvo končno do njegovega edinega smotra — do sreče! . . Omika je, kakor sem menda že poudarjal, identna s plemenitostjo srca, a kjer je plemenitost srca, tam je rahločutje, a kjer je rahločutje, tam je bratoljubje, in kjer je bratoljubje, tam je usmiljenje — usmiljenje pa je vse! . . Zato je že Kristus rekel: Bodite usmiljeni! . .«

Jaz sem gledal — debelo! Nekaj se mi ni ujemalo, dasi sicer nisem vedel, kaj. V teh besedah je tičalo mnogo neoporečene resnice — in vendar so se glasile iz ust tega gostobesedneža, kakor puhle fraze! . . Je mož li občutil to, kar je govoril? Ali pa se je bil vse le iz glave naučil ter je ponavljal čisto mehanično? . .

»Da, usmiljenje, bratoljubje je vse!« je povzel zopet. »Tako pridiguje menda tudi tisti znameniti ruski pisatelj, tisti prorok, katerega imena si jaz ne morem zapomniti, pa si ga ne morem! . .«

»Tolstoj!« mu pomaga profesor.

»Da, da, tako nekako! . . Vraga, kako more biti kdo poleg takega imena pa še tako genijalen! . .«

Bil je prepričan, da je napravil imeniten dovtip, kajti zakrohotal se je zdaj iz vsega grla! . . —

* * *

Po kosilu smo si morali ogledati še takozvano »biblioteko«, potem »galerijo slik« in naposled smo šli na vrt, kjer se je pričelo razkazovanje čebelnjaka, sadnega drevja i. t. d.

Posestvo se je nahajalo na jako lepem prostoru, na vzvišenem pobočju, s katerega se je odpiral v daljavo prijeten razgled. Iz doline se je čulo šumenje valov, ne da bi se bila voda videla. Soteska je bila na tistem mestu preozka in pregloboka. Vsled tega je bilo to šumenje nekako skrivnostno in podobno vršenju vetra, ki vzbuja neviden glasove v ozračju . . .

Tu bi se bilo dalo dihati, ali naš gostitelj je bil neutruden v razkazovanju in vse, karkoli je pokazal, je bilo v kaki zvezi z napredkom in — omiko . . .

A poglavitno stvar si je prihranil menda za nazadnje . . . Moje oči mi obstrme kmálu ob čudnem prizoru. Okrog drobnega drevesca se je sukala s sklonjeno glavo ovca, sukala neprenehoma kakor kak stroj . . . Kaj takega nisem videl še nikdar in iznenaden vprašam:

»Za Boga, kaj pa je to? . .«

Bile so to prve moje besede, ki sem jih izpregovoril z gospodarjem.

»Metljava ali vrtoglava je«, razlaga on smeje se, da, rekel bi, z nekakim ponosom . . .

»In zakaj ne zakoljete živali? . .« vprašam ogorčen dalje.

»Ah — čemu? . . Kaj takega si pri nas že lahko privoščimo! . . Otroci imajo svojo zabavo! . . Ker k nam ne prihajajo karuslji in take stvari, se moramo zabavati pa na ta način, hihihi! . . Kaj hočemo — reveži kuhajo z vodo.«

In res se je začelo triletno otroče truditi, da bi splezalo živali na hrbet . . Mene je zazeblo . . . Zdaj mi je bilo jasno vse! . . .

Omika! . . .

V tujini dalnji živel bom samotno . . .

V tujini dalnji živel bom samotno
in se boríl za trdi kosec kruha;
usoda tam naj dalje v mene bruha
nemile jeze svoje strast togotno.

Lovil ne bom za srečo se pohotno,
srcé mi nemo bo in brez posluha
za vse, če tudi bede me pazduha
spremila bode v groba noč tihotno . . .

A v duši hranil vedno bom spomine
dežele daljne, kjer moj narod biva,
v nebó kipé Triglava visočine;

kjer ti mi srečno bivaš, ljubezniva,
v veselo zreš obličje domovine,
kjer mi ljubáv je vstala neugasljiva . . .

M—y.

† Emil Zola.

Spisal Fr. Svetič.

Zola je mrtev! Moža, ki je imel toliko umetniškega in zunanjega uspeha kakor malokdo pred njim, je zadela nepričakovana smrt. Nesrečno naključje v noči od 28. na 29. septembra t. l. je vzelo življenje sijajnemu pisatelju, ki je komaj dopolnil 62. leto, pisatelju, ki nam je v orjaških spisih pokazal malone vse oblike novodobnega življenja in naslikal vse sloje, vse tipe francoske družbe v drugi polovici preteklega stoletja. Nameravanega četrtega »evangelija« ni mogel več oznaniti, pri tretjem (»Resnica«) je utihnil za zmeraj. Ako bi bil Zola živel še petnajst let, kdo ve, česa bi se bil še lotil pri svoji delavnosti in sveži sili; morda bi bil podal svetu obsežen roman iz bujnega ameriškega življenja ali kaj podobnega. Sicer pa se menda lahko reče, da je Zola vobče dovršil svoje delo, da je povedal francoskemu narodu, kar je imel na srcu, da je podal svetu, kar mu je hotel podati. Težko da bi bil mož ustvaril še kaj »senzacionalnega«, saj je že obudil dovolj senzacije po Francoskem, po Evropi, po svetu. Zolove »Štiri — pravzaprav tri — evangelije« smatrati smemo, tudi za slučaj, da bi bil pisatelj dalje živel, za njegovo umetniško oporoko in završitev njegovega pisateljskega delovanja. Zola zadnje čase menda ni imel več posebnega veselja do pisateljskega dela, krenil je nekoliko na politično torišče in baje govoril sam, da se hoče kmalu resno lotiti politike in se dati voliti v zbornico.

Iz Zolovega življenja ni povedati mnogo zanimivega. — Njegov stari oče je bil Benečan, njegova stara mati Grkinja z ostrova Korfu. Njegov oče François Zola pa je bil že pofrancožen in si je vzel francosko soprogo. Naš Emil Zola je imel torej italijansko-grško in francosko kri v svojih žilah. Južen človek! To priča tudi njegov temperament, priča njegova bujna domišljivost, njegova ljubezen do pisanih boj in slikanja z besedo. Rojen je bil Emil Zola v Parizu spomladi leta 1840. Njegov oče, inženir po poklicu, je vzel kmalu rodbino s seboj na južno Francosko, kjer je delal vodovod za mesto Aix. Ko je Emil dopolnil sedmo leto, mu je umrl oče, in sedaj se je začel za vdovo in za sina bridek čas bede in pomanjkanja. Vrnila sta se v Pariz. Zola je hodil v licej St. Louis, kjer pa mu učenje ni šlo posebno; učitelji so ga imeli za butca. Ko mu je bilo blizu dvajset let, si je služil borni kruhek kot pisar z mesečno plačo

60 frankov. Lahko si je misliti, da je stradal. Bolje se mu je začelo goditi, ko ga je sprejel znani Hachette v svojo knjigarno. Tukaj je Zola v začetku prodajal knjige, potem pa je delal v pisarni. Nekaj let še je živel nepoznan, v skromnih razmerah. Naposled se mu je posrečilo vzbuditi pozornost s svojo pisateljsko silo, zaslovel je po Francoskem in po svetu. Razume se, da so se njegove gmotne razmere sijajno izpremenile, s pisateljskim delom si je služil ogromne vsote. Zolovo poznejše življenje je dokaj prozaično. Oženil se je bil že v prejšnjih letih, ko še ni imel posvetnega blaga. Kot bogatin si je kupil v Parizu malo palačo, na kmetih pa mično posestvo Médan, in sedaj je bival po zimi redoma v Parizu, po letu v Médanu, semtertja je popotoval, in to je skoraj vse, kar se da povedati iz njegovega zasebnega življenja. Pred kratkim šele je prišlo nekaj izpremembe v njegovo enakomerno življenje, ko je moral vsled Dreyfussove pravde pobegniti na Angleško, odkoder pa se je kmalu povrnil.

S prvimi pisateljskimi poskusi Zola ni imel sreče. Nekega dne je položil šefu na pisalno mizo skrivaj novelico »Sestra siromašnih«. Hachette mu jo je vrnil, češ, da je Zola revolucijonar. Izmed drugih Zolovih prvencev so obudili nekateri dokaj pozornosti, bolje rečeno, škandala in pohujšanja. Umetniški uspeh je dosegel Zola šele s povestima »Contes à Ninon« in »Thérèse Raquin«. V predgovoru k let-emu romanu se nahaja prvikrat beseda »naturalizem«. Zola je imel sedaj že nekaj imena. Slaven pa je postal, ko mu je Villemessant poveril ocene pariškega »Salona« v časopisu »L'Evènement«. V svojih kritikah je zagovarjal Zola originalnega slikarja Maneta, ki se v umetniškem naziranju ni strinjal s starejšimi tovariši. Zola je dregnil v sršenje gnezdo in razdražil konvencionaliste in starokopitneže. Villemessant mu je moral odpovedati nadaljno poročanje in se je sprl ž njim. Toda Zola je že zaslovel po Parizu, pot mu je bila pripravljena. Kritičnih spisov, v katerih kaže svojo bojevitost in neustrašenost in teoretično razvija svoje pisateljske nazore, je izdelal Zola mnogo, češ, »da v Parizu ni več kritikov, ki bi se menili za novejše slovstvo in je znali prav presojati; pisatelji morajo sami za orožje zgrabiti in pesnik mora biti sam svoj ocenjevalec«. Najznanejti teoretični spisi Zolovi so: »Mes haines« (Kaj črtim), »Mon Salon«, »Le roman expérimental«, »Documents littéraires«, »Les romanciers naturalistes« i. dr. Toda Zola ni bil teoretik, saj vemo. Predno je v kritičnih spisih govoril o svojem prepričanju, je bil izvedel svojo teorijo že davno

v povestih; predno je razvijal nauk o naturalizmu, je bil spisal že lepo število naturalističnih romanov.

Kako si Zola misli pripovedovanje, kakršno bi imelo biti, je pokazal praktično in nazorno v svojem orjaškem, devetnajst debelih knjig obsegajočem ciklu »Les Rougon-Macquart«, ki je in ostane glavno delo Zolove Muze, impozanten spomenik, katerega je postavil Zola sebi in svojemu nauku. Izmed teh devetnajstih knjig je vsaka posebej zaokrožena in se da čitati samostojno, ali vse skupaj so zvezane z vodilno mislijo — toda Zola sam nam povej, kako si misli svoj epos: »Namenil sem si premišljevati, kako se ena rodbina, ena majhna skupina sorodnih bitij vede v človeški družbi, kako se razcvita in množi ter daje življenje desetim, dvajsetim posameznikom, ki so si na prvi pogled sicer malo podobni, analiza pa kaže, da so v tesni zvezi med seboj. — — — Kadar bodem pa držal vse niti med prsti, kadar bodem imel v rokah celo socialno skupino, potem pokažem to skupino pri njenem delu, pokažem jo na odru zgodovinske dobe, kako se vede in igra in se bori pri svojih prizadevanjih. — — — Rougon-Macquartovi, namreč rodbina, skupina, katero nameravam premisliti in narisati, imajo kot poseben znak neizmerno poželjivost in hlepenje po užitkih in zabavah, ki se v naših časih tako pogosto pojavlja. — — — Zgodovinsko izhajajo Rougon-Macquartovi izmed ljudstva, razprostro se med celo sodobno družbo, pristopijo v vse stanove in položaje vsled one bistveno moderne gonilne moči, ki jo pridobivajo nižji sloji na cesti preko družbenega polja; in tako pripovedujejo Rougon-Macquartovi v svojih osebnih dogodkih zgodovino drugega cesarstva od časa, ko se je Napoleon III. polastil prestola, pa do sedanske nesreče«. — V mogočnih slikah, v katerih je pa dejanje čestokrat preplavljeno s podrobnim opisovanjem zunanjega prizorišča, predstavlja Zola čitatelju vse elemente, vse skupine in tipe francoske družbe, vse stanove v njih dejanju in nehanju; riše nam kmeta in gospoda, ministra, duhovnika, vojaka, obrtnika, delavca i. dr.; slika nam z mojstrskim čopičem moderno življenje v Parizu, v provincialnem mestu, v vasi, na ulici, v domačnosti, v rudniku, v tovarni. »La Fortune des Rougons« kaže, kako se izvršuje Napoleonova polastitev v provinciji; »La Curée« in »Son Excellence Eugène Rougon« popisujeta življenje višje družbe pariške in spletke na cesarjevem dvoru; »La Conquête de Plassans« in »La Faute de l' abbé Mouret« sta povesti iz duhovniških krogov; v »Pot-Bouille« biča Zola grehe bogatih meščanov; dejanje v »Le Ventre de Paris« se vrši v

pariških tržnicah, zvanih »Halles centrales«; povest »Au Bonheur des dames« se godi v velikih modnih prodajalnicah; »L' Oeuvre« je roman iz umetniškega sveta; kmečko življenje popisuje »La Terre«, življenje in trpljenje v rudnikih pa »Germinal«; »L' Argent« razkriva finančno sleparstvo; »L' Assommoir« pa nas pelje med delavce, njih bedo in pregreho; »Une Page d'amour« je zaljubljena idilica, »Nana« (Venus vulgivaga!) pa ima za predmet sicer tudi »ljubezen«, toda malo drugačno; »La Débâcle« slika nemško-francosko vojno l. 1870. i. t. d. Iz teh naslovov Zolovih spisov se že vidi, kaj vse je obsegal in premišljeval njegov duh.

Zola, ki je ljubil pisateljsko delo v velikem slogu, je pisal še dva cikla: »Tri mesta« (Lourdes, Rim, Pariz) in »Štiri evangelije«, izmed katerih je dovršil tri, »Plodnost«, »Delo« in »Resnico«.

Na odru Zolova dela niso imela trajnega uspeha. Dramatizovana »Thérèse Raquin« in nekaj drugih iger je propadlo popolnoma. Za oder prirejene povesti »L' Assommoir«, »Pot-Bouille« in »Nana« so imele več sreče, ker sta jih imela v spretnih rokah Gastineau in Busnach.

Mogočni razvoj naravoslovnih in drugih ved v XIX. veku je imel silen vpliv na Zolovo umetnost. Zola nam je podal učen, eksperimentalen roman, kakršen zadošča izšolanim sinovom nove dobe. Postopal je pri svojem tvorjenju učenjaško, sistematično. Predno je zastavil pero, se je vglobil v študije, je zbiral »človeške dokumente«, si je pregledal natanko torišče svojih junakov, je postavil kulise in potem je dal nastopati osebam, ki imajo predstavljati v dotičnem okolišču (milieu) živeče in se boreče ljudi, ki pa so čestokrat črtane presplošno; čitatelj ima pred očmi tipe, rekel bi pojme, in oblike brez lastnega, osebnega značaja, brez mesa in krvi. Toda njih počenjanje je razvito psihološki pravilno, in z logiko Zola ne pride izlepa navzkriž. Dedna izprijenost je Zoli velikega pomena. V »Rougon-Macquartovih« je dednost tista nit, ki veže posamezne povesti med seboj. V tem ciklu kaže Zola, kako se od prednikov podedovane napake, dušne in telesne, dalje razvijajo pri potomcih; kako pri le-teh provzročajo pohotnost, grabežljivost, pijančevanje, slaboumnost, pregreho, pri drugih pa se prevračajo v nadarjenost, delavnost, odločnost.

Zola je preganjal s slovstvenega polja konvencionalizem, romantiko in klasicizem. Nihče ni še zahteval tako odločno in bojevito

kakor on, da imej pesništvo realna tla pod seboj, da popisuj pesnik življenje, kakršno je, ne, kakor si je konstruira zvezde opevajoč idealist; pisatelj pripovednik ne sme nikdar zapustiti poti resnice in narave, skratka: »segati je v življenja polno bisago, in kjer ga zgrabiš, zanimivo bo«. — V popisovanju okolice, v slikanju s pisanimi bojami leži glavna sila Zolovega genija. Kadar hoče predočiti torišče svojih junakov, nariše nam mrtvi milieu z vsemi, čestokrat nagnusnimi podrobnostmi, da se občutljivemu čitatelju skoraj vzdiguje — oprostite to besedo. Zola išče lepote v grdem kakor velika množica drugih modernih pisateljev, slikarjev in podobarjev. »Naturalizem« je pravi izvor za to strujo tudi zato, ker imajo naturalia v njej znatno ulogo. Vsled neskončnega popisovanja so Zolove povesti včasi utrudljive in naravnost dolgočasne. Čestokrat se pisatelj ponavlja in kakor Wagner v glasbi si privošča tudi on nekake vodilne motive. Zanimivo je, da Zola včasi ne zameta v svojih spisih nekakega romantičnega nakita; tudi on se včasi ne more iznebiti tako zvanega grotesknega elementa, kar se mu pa ne posreči tako dobro kakor pristnim romantikom à la Viktor Hugo. Še manje se mu posreči, ako ubere sentimentalno struno, in kadar poskuša biti nežen, je skoraj neslan. — Mnogo se je že razmišljevalo, ali so pravzaprav Zolova dela nemoralna ali ne. V svojih tendencah in namenoma gotovo ne. Tudi se menda resnemu možu, kakršen je Zola, ne sme podtikati, da bi bil svoje povesti zgolj zaradi reklame pisal tako sans gêne, kakor jih je. Resnično pa je, da se je razprodalo največ iztiskov tistih Zolovih del, ki so najpikantnejša. Ni dolgo, kar sem zasledil v nemškem časopisu med inserati, ki priporočajo pikantno branje, tudi Zolove romane, »realistisch illustriert!« Toda Zola nima s tako porabo svojih spisov ničesar opraviti. Tendence Zolovih romanov so brez dvoma moralne; to rad prizna vsak, kdor prečita in premisli njegove monumentalne cikle, v katerih kaže osobito svojemu narodu njegove grehe in rane ter ga hoče po načelu »Spoznaj samega sebe!« spraviti na boljšo pot ter ga telesno in moralno ozdraviti. Zadnje čase, v »Štirih evangelijih«, je začel Zola naravnost moralizovati in izprijenim rojakom pridigovati krepost; vsaj v »Plodnosti«, kjer svari narod pred gotovimi pomočki pri spolskem uživanju, s katerimi se število otrok omejuje ali pa plodovitost sploh zatira. V »Plodnosti« je tudi še drug nauk: da človek v skrbi za dušno in telesno zdravje ne sili v okuženo ozračje velikega mesta, kamor tišči večkrat samo zaradi gotovih zabav, katerih zunaj v malem »gnezdu« ni dobiti; blažen ta, ki biva na kmetih, v čistem,

zdravem vzduhu, »na ljubečih prsih mile matere narave«. Tudi veliki Tolstoj ima posebno mržnjo do velikih mest in kliče: Proč iz mesta, kjer se človeštvo izprija telesno in moralno! — Veda in, kakor vidimo, tudi morala zavzemata važno mesto v Zolovih umotvorih. Vse hvale vredno. Toda, kakor je že davno dognano, učena poezija ni najboljša poezija, in sicer vse časti vredne poučne povesti tudi ne pomenjajo vrhunca pesniškega tvorjenja.

Ali je Zola v resnici in brez oporekanja proglašeni veliki preosnovalec novodobnega slovstva ali ne, temu vprašanju bi se najrajši izognil, ker se bode morda komu zdelo, da poskušam manjšati slavo velikemu možu. Vendar si dovoljujem še sledeče kratke opombe; ali imam prav ali ne, presodi razumni čitatelj sam.

Preosnovo v novejšem leposlovju se začeli že realisti, Zola pa ni nič drugega nego radikalen realist, ki je privedel to strujo do skrajnih mej, baš do naturalizma, odkoder se ne more dalje. Zola je potomec Balzacov in Flaubertov in — ako že imenujemo koga na drugem koncu evropskega sveta — tudi Gogljev potomec. Zola je prevzel voz modernega slovstva, kjer so ga pustili realisti, in peljal je dalje; toda vozil je samostalno, po svojem potu, katerega se je držal trdovratno, s fanatičnim prepričanjem do konca. Tako je on začel novo, naturalistiško strujo, kateri je dal tudi on sam ime. Gogolj je Zoli že močno preludiral. Primeri, kar pravi ta ruski realist v »Mrtvih dušah« tam, kjer stavi pesnika idealista proti pesniku svoje vrste, realistu, ki stika po umazanih kotih bednega človeškega življenja, ki pa povsod zasledi zlato zrnce poezije. Tako nekako. Kakor da govori Zola sam! Ako hočemo dobiti pravo merilo za umetniško ceno Zolovih spisov, odšteti je znanostno in moralno stran, socialno in politično primes njegovega delovanja. Slave ostane tudi še potem v obilni meri. — Naposled se usojam povedati še svoj »ceterum censeo«, da naš slovenski romanopisec ne pobiraj stopinj za Zolo in njegovimi učenci, ampak — ako ni velik samostalen genij — jemlji si za vzor rajši ruske realiste od Gogolja in Turgenjeva do Tolstega in Gorkega! Verjemite, da je boljše in našemu duhu prikladnejše!

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Drugi del.

(Dalje.)

VIII.

Poldne je zvonilo po cerkvah v mestu. Melodično ubrani glasovi zvonov so se tresli po jasnem vzduhu in solnce je zlatilo s poletno močjo mestne strehe. Po ulicah je bilo živahno kakor v mravljišču. Med priprosto opravljenimi delavci so se videli elegantno oblečeni gospodje s cilindri in drobnimi palicami v rokah, med izsušenimi obrazi tovarniških delavk polni in parfumovani obrazi gospá in gospodičen. Vozovi so švigali drug za drugim mimo trotoarja, vozeč izletnike ven iz mesta, kjer so se vile lepe bele ceste tja daleč v božjo naravo do skromnih vasi in selišč, skrivajočih se za gruče z žarečim sadjem obloženih dreves, ki je na njih že orumenevalo ali se rdečilo prvo listje.

Vse je bilo veselo in glasno, vse je z radostjo uživalo lepi jesenski dan, vse ga je hotelo izrabiti, saj je vsakdo slutil, da se bode v kratkem skrivati po zapečkih ter otresati meglo raz zimske suknje.

No, nekdo se tega dneva ni veselil. Njemu ni bilo mari ne solnca, ne vabeče narave, njemu ni bilo do razveseljevanja in pohajkovanja. Gosta tema, severna zimska tema je ležala nad njim, kuhala se v njegovi bližini, zevala iz vsakega kota njegovega stanovanja, iz vsakega trenotka njegove sedanjosti. Kamor je iztegnil svojo roko, povsod vlaga, povsod mraz. In naglo, kakor bi se bil nanjo prilepil sluzast polž, naglo jo je skrčil ter jo stisnil k svojemu telesu. In vedno bolj se je krčilo in stiskalo tudi njegovo telo, krčila in stiskala v tem telesu razburkana, do skrajnosti izmučena duša. Da, videti je bilo, kakor bi šlo vse h koncu, kakor bi se imela v kratkem nad njim dopolniti usoda, ki ga je zalezovala že toliko časa po noči in po dnevi, sleherni hipec tužnega njegovega življenja.

Sedel napol, napol ležal je Robert v svoji spalnici na nizki postelji. Njegove oči so bile ugasle, njegovi lasje so bili sivi in roke so se mu tresle. Njegovi zobje so šklopotali kakor v najhujšem mrazu. A skoro sleherni trenotek se je zasmejal, da so se ti zobje pokazali izpod brezkrvnih tankih ustnic ter se zarežali kakor iz lo-

banje, ki jo je ravnokar sunil grobar na površje iz prekopane jame. Iz njegovih prsi so se vili nejasni in obupni glasovi.

V sobi pa in v najbližji bližini je bilo vse tiho. In te tiščine ni motilo niti odpiranje vrat, niti hreščanje poslov, niti se ni vanjo mešal kak znan glas. In ta tišina je Roberta morila, tlačila in davila ga kakor jeklena pest. Oziral se je plašno in hkratu pričakujoče proti vratom, upal je, da se vsak hip odpro in da se prikaže v njih rešitelj, ki bi ga otel iz tega strašnega stanja, ki bi ga iztrgal iz kremplјev, ki so se globoko zarezali v njegovo meso. Toda nikogar ni bilo, tišina je postajala vedno globlja, vedno neznosnejša.

Še dopoldne je bila Metoda izginila iz hiše in ž njo je izginil tudi njen sin Svitoslav. Porabila je bila čas, ko se je bil Robert zaprl v svojo sobo ter razmišljal, kaj mu je storiti po dogodkih, ki jih je doživel nocojšnjo noč in današnje jutro. Da, to jutro mu je posvetilo v prejšnjo temo, mu je razjasnilo marsikaj, kar je bilo prej vsaj deloma še zavito v meglo in mrak. Toda odločiti se ni mogel, kaj mu je storiti.

V prvem hipu ga je pograbila jeza. Pogrelo ga je v prsih in stopil je naglo k omari, ki je imel v njej samokres.

Vzel ga je v roke. Pogledal je kratko cev, obrnil nekolikrat ročaj, a končno nameril proti steni. Prav tačas se je samokres sprožil kakor sam ob sebi in krogla je odbila omet od stene, da je nastala v njej precejšnja luknja in da so se pobelila tla. Obstal je, kakor bi bila krogla zadela njega samega, in prestrašeno je strmel v samokres, ki je tako nenadoma oživel. In roka mu je upadla in postavil je samokres na nočno omarico. Hkratu pa si je zakril obraz v obe roki, naslonil se na posteljo ter zastokal, da se je streslo celo njegovo telo . . . Črez dolgo časa se je zravnal kvišku.

»Boji se me, zato je ušla«, je izpregovoril polglasno ter sklenil roke na hrbtu.

Zamislil se je in oko mu je strmelo skozi okno tja nekam v daljavo. Toda kmalu se je stresel ter se ozrl po sobi. Njegovo oko je iskalo nekoga, iskalo ga na navadnem prostoru, iskalo ga slednjič po vseh kotih. Toda ni ga bilo. Vse je bilo na svojem navadnem mestu, vse ga je pozdravljalo tako, kot ga je pozdravljalo pred nedavnim časom. Ali onega, ki si ga je želelo, onega ni bilo nikjer, niti njegov duh ni plaval več po teh zapuščenih prostorih.

»Zakaj si mi to storila?« je viknil skoro glasno. »Ali ne veš, da ne morem živeti brez tebe? Ali ne veš, kako globoko v srcu si mi zapisana? Brez tebe ni življenja, ni življenja!«

In nehote je iztegnil roko po samokresu. Zopet ga je parkrat obrnil med prsti, a slednjič ga je nevede vtaknil v svoj žep.

Kmalu nato je vzel svoje reči, odpravil se ter stopil ven pod milo nebo.

»Da, poiskati jo hočem«, si ji govoril venomer in oči so zopet dobile nekoliko bleska.

Naglo je stopal po ulicah. Klobuk si je pomaknil nizko na čelo, a izpod njega so mu švigale oči na vse strani, da bi morda uzrl kje svojo ženo. Ulice so bile še vedno polne izprehajalcev. Srečaval je semtertja znance, ki so ga pozdravljali, a hitel je mimo njih ter odzdravljal le raztreseno, površno. Včasi mu je zasvetil nasproti ženski klobuk, popolnoma tak, kot ga je nosila Metoda. V prsih ga je pogrelo in stopil je hitreje proti njemu. Toda, ko je bil v bližini, gledal ga je izpod njega popolnoma tuj, neznan obraz. Od daleč se je večkrat zablestel vitek in bujen stas, s kakršnim se je odlikovala ona. Robertu so se nehote zatresla kolena in hitel je od nasprotne strani proti njemu. Ali ko je bil blizu, je strahoma zapazil, da ne nosi ta lepi stas onega svežega obrazka, kakršnega je imela edino le Metoda.

In prehodil in obletal je že vse mestne ulice. Da bi vsaj vedel, kje stanuje Alfred. Morda je pri njem, morda . . . Pri tej misli mu je srce zadrhtelo v prsih in zaškripal je z zobmi. In nehote mu je roka segla v žep ter se oklenila hladne cevi samokresa. Ali naglo je zopet izpustil morilno orožje ter se bridko nasmehnil.

»Kaj nameravam? Kaj sploh hočem? Ali nisem že davno vedel tega, in vendar mi nikdar še ni prišlo na um kaj takega?«

Izkušal se je pregovoriti, a navzlic temu je kipela v njegovih prsih jeza, kakršne ni dozdaj poznal. In v svoji razburjenosti je skoro tekel dalje, da bi se otresel misli, ki so se mu bile uvrtale v možgane. Toda misli so bežale vedno ž njim, mučile so ga vedno huje. In kakor žival z metljajem v glavi, je kolobaril dalje in dalje.

Naposled je prišel iz mesta. V dolgih vrstah se je vil pred njim drevored. Drevje je metalo že dolge svoje sence po belih potih in sence so migljale in podrhtevale, kakor je migljalo in podrhtevalo listje na drevesih v jesenskem popoldanskem pišu. V kratkih presledkih so stale pod drevesi zapuščene klopi. Na njih se je že valjalo prvo odpadlo listje ter se kopičilo na nekaterih mestih drugo vrh drugega . . .

Na koncu drevoreda se je začelo nizko grmovje. Semtertja je že bilo golo in oguljene šibe so tožno štrlele kvišku. Toda bilo je

vmes tudi tako, ki se je na njem svetlikalo še vedno sveže zelenje, kakor bi ga bila ravnokar pričarala na dan pestra, komaj se razcvela pomlad. A vmes so se vile bele, peščene poti, ki je po njih odmevala stopinja izprehajajočih se meščanov.

In Robert je dospel tudi na ta kraj. Objel ga je čistejši in krepkejši vzduh, ki mu je hladil vroče sence, ki mu je pustil, da je smel dihati prosteje in globokeje. Toda onih črnih misli mu ni mogel prepoditi. In ljudje, ki jih je srečaval, so se začudeno spogledovali, ko je hitel mimo njih. V njegovem pogledu je bilo zapisanega nekaj srce pretresajočega, nekaj groznega, v njegovi nagli hoji se je zrcalila divja razburjenost.

Njegove oči so iskale samote. V ovinku na desnici je zagledal pot, ki se mu je videla najmanj prehojena. Tja je zavil. Globoko pod nizkim brestom je tičala lesena klop z železnimi nogami, a njeno naslonilo se je naslanjalo na hrapavo deblo. Čez in čez pa so klopico zakrivale viseče brestove veje, ki še niso bile izgubile svojega listja.

Te klopice se je Robert razveselil. Naglo je stopil proti njej. Razgrnil je veje ter hotel sesti.

Tedaj pa mu je noga obtičala v pesku in obstal je, kakor bi bilo treščilo zraven njega. Na klopici ob koncu, zakrit od gostega vejevja, je sedel — Alfred. Negovo lice je bilo bledo in izraz na njem je razodeval njegovo duševno utrujenost.

Ko je zagledal Roberta, se ni zganil. Kakor bi bil stopil predenj najneznanejši človek, se ni brigal zanj. Samo desnico, ki je bila iztegnjena po naslonilu, je skrčil ter dejal malomarno in zevajoč:

»A, ti si? Kaj te nosi tod? . .«

Robert pa se ni mogel več brzdati. Niti svojim dejanjem, niti svojim besedam ni mogel več ukazovati. S hlipajočim glasom je zavpil:

»Kje je Metoda, kje je moj sin? Vrni mi oba in poljubiti hočem nesramno tvojo roko, ki mi ju je odpeljala! Vrni mi ju!«

In pristopil je k Alfredu ter ga prijel za suknjo. Njegovi prsti so se zarili globoko v Alfredove rame ter ga tiščali, da se jih je hotel otresti. Toda v tem hipu so že sami odnehali A Robert je pred nekdanjim svojim prijateljem upognil kolena in vnovič je zaječal:

»Vrni mi njo, vrni mi sina!«

Alfredu tak položaj očividno ni ugajal. Skloniti se je htel kvišku in odrinil je Roberta. Toda komaj se ga je dotaknila njegova roka, že se je Robert zdramil. Kakor bi bil uvidel nemoško svoje

počenjanje, kakor bi se bil hipoma zavedel nekdanjega žalostnega razmerja med seboj in Alfredom, je skočil kvišku.

Lice mu je hkratu zalila globoka rdečica in oko se mu je zabliskalo. Obšel ga je zdajci neki moški čut, prešinila ga železna odločnost in čutil je, da je tudi on mož. Srd, kakršnega dozdaj ni poznala njegova premehka duša in kakršnega ni okusila za tem dnem nikoli več, tak srd se je polastil sleherne njegove žilice. Roka je odločno segla v žep in v njej se je zasvetil — samokres.

»Na, tukaj je! Ako si človek, ako imaš le iskrico poštenja v sebi, vzemi ter se ustreli!«

In stiskal mu je samokres v pest. Njegova ustna so se bila v tem nabrala v škodoželjen nasmeh.

»No, kaj čakaš? Vzemi!«

Alfred se ni mogel otresti tako naglo svoje osuplosti. Stal je nekoliko hipov kakor okamenel. Toda kmalu se je zdramil. Polglasno se je nasmejal ter dejal:

»Taka igrača ni zame. Morda bi bolje pristojala tebi!«

In udaril je Roberta po roki, da je samokres odletel v grmovje.

»No, sedaj pa sedi semkaj in bodiva zopet prijatelja!«

Toda teh besed skoro ni utegnil izgovoriti. Robert se je bil naglo sklonil med grmovje, pobral orožje ter se dvignil. Po bliskovo je pregledal pot za seboj in zapazil, da ni nikogar v bližju.

Kakor bi trenil, je napel petelina, nameril v Alfredove prsi ter — sprožil . . .

Zadel je bil dobro. Alfred se je prijel z desnico za prsi ter se zgrudil na klop.

Robertovo lice je bilo v tem hipu trdo in nepremično, kakor bi bilo železno. Popolnoma mirno je iztegnil roko ter položil samokres na klop zraven Alfreda, ki se ni več ganil. Toda samokres je zdrknil s klopi na tla ter se zapičil v pesek . . .

* * *

Ko je Metoda zjutraj hitela mimo svojega na tleh ležečega moža, ko je videla njegov obupni pogled, se je popolnoma zavedela svoje propalosti. Postala je na hipec med sobnimi vrati ter razmišljala. Pred očmi ji je bilo temno, na licu ji je žarela velika rdeča lisa, ki ji je kazila bledi, od nočnega bedenja nekoliko upadli obraz. Stopila je dalje ter nekolikrat prekoračila sobo naglo in hlastno, kakor bi jo kdo podil. Vsaka njena kretnja je kazala nenavadno notranjo razburjenost. Kmalu je potegnila iz omare drugo

obleko ter se začela oblačiti. Njene roke so se tresle in obleka je šumela med njenimi prsti kakor suho listje, ki ga je vzdignila jesenska sapa. Ko je bila oblečena, si je še v naglici popravila zmršene lase ter nato hitela k sinku, ki je še mirno spal v svoji posteljci. Nagnila se je črezenj ter strmela vanj. Toda takoj ga je prijela rahlo za ročici ter ga nekoliko privzdignila. Svitoslavček je vzdihnil ter odprl oči. Vzela ga je nato v naročje, umila ga, a takoj mu tudi nataknila lepo izprehodno oblečico. In Svitoslavček se je ogledoval v velikem, lepem zrcalu in se radostil sam nad seboj. In pri tem je žlobudral kakor jezična papiga ter iztezal proti ogledalu svoje bele, zalite lakti. Metoda ga je semtertja stisnila k sebi, kakor bi se ga bala izgubiti, in govorila mu je polglasno:

»Ubogo moje dete! Ubogi Slavček! . .«

Kmalu nato se je zadnjič ozrla po svoji sobi ter stopila na hodnik. Naglo je hitela po stopnicah na vzdol. Pred hišo so navadno postajali izvoščki. Tudi zdaj jih je že nekoliko dremalo po voglih. Poklicala je najbližjega, stopila v voz ter zaklicala vozniku:

»Ven iz mesta proti ribnjakom, dokler ne ukažem, da ustavite!«

Konj je potegnil, voz je zaropotal po tlaku in šlo je v teku mimo visokih mestnih hiš v predmestje . . .

Metoda je sedela v kotu, naslonjena v zelene blazine, a zraven nje je sedel Svitoslavček. Dokler je voz drdral po mestnih ulicah, je bila Metoda še nekam raztresena, mestni šum, ki je zvenel na njena ušesa, jo je dramil iz premučnih misli. Toda, ko so izginili za njo živahni trgi, ko so zaostale mestne hiše in jo je objela tišina, ki ovija naravo na deželi, tedaj je bila hipoma zopet vtopljena sama vase. Mestni ribnjaki so bili že daleč za njo. Ob dolgi, prašni cesti so rasli v velikih presledkih košati topoli in listja je bilo raz nje odpadlo že nad polovico. Ostalo je bilo rumeno in posuto s črnimi pikami, da je vzbujalo le še tožnejše misli. Ko so izginili topoli, so se ob cesti širili na obeh straneh močvirnati travniki. Tam ob desnici, nekoliko od ceste se je kazalo redko jelševje, pomešano z ozkolistimi vrbami. Za njim se je vil v vijugasti črti umazan in plitev potoček. Nekoliko je bila ta okolica podobna oni, ki je v njej Metoda preživela mlada svoja leta. In za hipec so ji misli poletele zopet tja v davno minule čase. Toda predno se je mogla vdati sanjam, začutila je pred seboj oni grozni pogled, ki ga je bil vanjo vprl zjutraj Robert. In ta pogled jo je preganjal odslej neprenehoma in čutila ga je, kako se je preril v njen mozeg, kako se je naselil v vsaki njeni žilici. Sleherni trenotek je zamižala, da

bi se otresla tega spomina, a Robertov bolestno zategli obraz z onimi plahimi očmi ni hotel izginiti, se ni dal zabrisati.

In voz je ropotal dalje in bil je že daleč od mesta.

Tedaj se je pa Metoda domislila, da ni otrok danes še ničesar jedel. Toda v bližini se je že belila pobeljena hiša in za njo so pod visokimi kostanji stale lesene mize. To je bila gostilna.

Metoda je velela ustaviti ter je izstopila. Plačala je izvoščku, odslovivši ga, da se lahko vrne v mesto.

Na pragu se je prikazala gostilničarka, okrogla in polnolična, z malimi svetlimi očmi ter pozdravila. Na vprašanje, bi se li dobila za nekoliko dni tukaj soba in postrežba, je vodila Metodo v prvo nadstropje ter ji tam pokazala čedno sobico s posteljo in drugo potrebno opravo ter z razgledom na planine, ki so se blestele v daljavi.

Metoda je naročila zajutrk ter takoj ostala v sobi. Zakaj se je ustavila ravno pri tej hiši, kaj je hotela tukaj, kaj ji je bilo ukreniti nadalje, sama ni vedela. Bržkone je hotela v tem miru pridobiti si časa, da bi laže razmislila, kaj ji je početi v prihodnje, kam se ji je obrniti. Počakati je morda tudi hotela, da se stvari zasučejo v katerokoli smer same ob sebi . . .

Prvi dan je ostala vedno v svoji sobi. Gostilničarka ji je prigovarjala, naj si ogleda okolico; hvalila ji je to in ono izprehajališče, toda Metoda ji je odgovarjala, da je še čas in da se danes ne počuti posebno dobro. Vso hrano si je dala prinesti v sobo, toda komaj da se je česa doteknila. Gostilničarki je bila takoj všeč, a svojim gostom je še tisti dan zatrjevala, da je mlada gospa gotovo nesrečna, kajti da je videti objokana, kadarkoli se ona zglasi pri njej . . .

Drugi dan je bil istotako krasen jesenski dan. V gostilni se je zglasilo tudi nekaj ljudi iz mesta in Metoda je zopet ostala v svoji sobi.

Popoldne ji je gostilničarka prinesla najnovejši nemški list, ki je izhajal v mestu, rekoč, da bo vsaj kaj brala, ter je zopet odšla doli...

Svitoslav je spal svoje popoldansko spanje, a Metoda je vzela v roke list ter začela brati. Najnovejše novice so jo zanimale in ob njih je nekoliko pozabila svoje stanje. Toda hipoma se je stresla in list ji je padel iz roke. Iz prsi se ji je izvil pretresljiv vzklik.

Gostilničarka, ki je bila prav v tem hipu prišla gori in hotela še nekaj poizvedeti, jo je našla v omedlevici napol sedečo, napol ležečo na starinskem divanu. Ustrašila se je ter zavpila. In prišli so drugi ljudje v sobo ter jo pomagali dramiti. Svitoslav se je zbudil ter začel glasno jokati. Bal se je, da mu mamice ne odvedo.

Ko se je zavedela, je prosila, naj jo puste samo. In zaklenila se je v sobo ter se ni tisti dan niti pokazala, niti česa užila.

Drugi dan je bilo videti, da se je črez noč postarala. Njeno lice je izgubilo ono svežost in začrtale so se vanj prve raze. Njeno oko je izgubilo mnogo prejšnjega bleska in celo lasje so zadobili drugo, pepelasto bojo.

Gostilničarka pa je majala z glavo ter si že očitala, zakaj jo je vzela pod streho. Ko je tisti dan hotela brati list, ki ga je bila posodila Metodi, je videla, da je bila neka notica med dnevnimi vestmi izrezana. Takoj drugi dan si je naročila nov list ter prebrala notico, ki je ni bilo v prvem. In tam je našla, da se je v mestnem logu ustrelil predvčeranjim popoldne neki Alfred L., a da je vzrok samomoru neznan. In žena je sklepala po svoje, da mora biti tujka, ki je pri njej, nekaj v zvezi s tem dogodkom, ker bi je sicer taka novica ne bila zanimala toliko, da bi jo bila izrezala. In koder je hodila, je majala z glavo ter se skrivaj ozirala gori proti oknu, za katerim je žila Metoda.

A skozi to okno je bilo vprav čuti, da veje drugačen vzduh, vzduh, nasičen z vonjem po bližajoči se smrti, vzduh, ki tlači telo in mori dušo, da se oboje zvija v njem, zaman hoteč se ga iznebiti . . .

Metoda, Metoda, kaj bode s teboj? —

IX.

Robert se je vračal v mesto v čudnem dušnem položaju. Bilo je videti, kakor bi se ne zavedal, kaj je učinil. Bil je miren kakor malokdaj v svojem življenju in celo neka skrita zadovoljnost je tičala v tem nedoumnem miru. Odkod je izvirala ta zadovoljnost? Morda mu je nekaj dejalo, da je bilo moško edino le to, kar je storil, morda je čutil nad tem moškim dejanjem veselje, veselje, da se je iztrgal ž njim iz svoje mehkužnosti in otročje neodločnosti ter nesamostalnosti. Ali je morda celo upal, da bode odzdaj vse njegovo nadaljnje življenje odločno moško in samostojno. Da, celo na svojo ženo je mislil v tem hipu vse drugače nego malo prej in tudi ž njo bode treba govoriti drugačno besedo, nego je bila med njima navadna dozdaj. Da, celo na to ni mislil, da bi bilo morda mogoče, da bi kdo sumil njega za morilca Alfredovega. Njegova vest je bila mirna in čutil je, da je izvršil nekaj potrebnega, a da se bode vse to pripisovalo samomoru. Saj itak nihče ni vedel, da je on kdaj občeval ž njim! . .

Stopal je dalje v mesto. Polagoma je legala neka utrujenost v njegove ude. Noge so mu postajale težke in roke so ga tiščale v v ramah. Grlo pa mu je bilo suho in zahrepenelo mu je po požirku pijače. Toda do gostilnic, ki je v nje navadno zahajal, je bilo še daleč, a v neznane ni hotel stopiti.

Pospešil je korake. Nekako v sredini mesta pa mu je hipoma stal nasproti znanec, ki sta sinoči skupaj igrala. In povabil ga je s seboj, češ, napravimo zopet partijo, da se vrne to, kar je včeraj zapravil.

»Žejen sem, pojdiva najprej kam, da se okrepčam. Potem sem ti na razpolago,« je odgovoril Robert.

»Dobro, pa pojdiva!« je dejal znanec.

In šla sta dalje ter zavila v pivovarno, ki je bil v njej znan Robertov znanec, a sam še ni bil tam.

Sedla sta.

Prihitela je brhka natakarica z zapeljivim smehljajem okoli usten ter vprašala, česa želita. In Robert, ki se sicer ni brigal za ženski spol, ji je pogledal v velike, vlažne oči. Bilo je na njenem obrazu nekaj naivnega, nekaj, kar ni kazalo o moralni pokvarjenosti. Človek, ki jo je prvič videl, bi bil prepričan o njeni nedolžnosti in solidnosti.

Donesla jima je naročeno pijačo. Takoj nato pa je sedla k bližnji mizi ter vzela v roke ročno delo. Njene oči so bile vedno vprte v Roberta. In tudi on je večkrat pogledal tja, sprva sicer nekako boječe in sramežljivo, a kmalu na to naravnost in smelo. Videti je bilo, da mu je začela ugajati ta vitka plavolaska. Kmalu ni mislil na drugega nego nanjo. Da bi bila večkrat bliže njega, klical je vrček za vrčkom. In z vsakim novim požirkom mu je kri nagleje krožila po žilah. Postal je zgovoren, skoro razposajen, da ga je znanec začudeno opazoval.

V lokalu ni bilo drugega gosta. Bilo je menda še prezgodaj, ali pa je bil vedno slabo obiskan. In pijača je učinkovala na Roberta, da sam sebe ni poznal. Poklical je zalo točajko k sebi, ter ji ponudil stol na svoji strani. In naročil je pijače tudi zanjo. Ona se je poredno smejala ter sedla prav tik njega, da so se njena kolena dotikala njegovih. Pogrelo ga je, da je povesil oči ter bil nekoliko časa zmeden, da ni vedel prave besede.

»Ali ne greva, kamor sva se namenila?« je vprašal znanec.

»Ne še, potrpi!«

In Robert je pil dalje in vedno drzneje gledal v oči svoji sosedi. In celo roka njegova se je bila iztegnila ter se rahlo ovila njenega pasu.

Znanec je izprevidel, da ne bode mogel Roberta še dolgo spraviti od tod. Zato se je priporočil ter odšel. Robert pa ga ni zadržaval. Še celo nekoliko prosteje je dihal, ko je ostal sam . . .

Pozno je že bilo. Nekoliko gostov se je bilo nabralo v sobi ter sedelo molče pri svojih mizah. A drug za drugim so se izgubljali, kolikor jih je prihajalo pozneje. Nazadnje je sedel še sam Robert na svojem prostoru. Njegova glava je bila težka, njegov jezik se je zapletal. A bil je dobre volje in pil je dalje in zraven njega je pila natakarica. Izza vrat se je včasi prikazal gostilničar ter zopet izginil za vrati. Ko je Robert plačeval, pogledala mu je natakarica v listnico.

Tam je bilo zvitih nekoliko desetakov in stlačenih v zadnji razpredelnici. Oko natakarice se je zasvetilo in zaiskrilo in zadovoljnosti izraz na njenem obrazu se je podvojil.

Luči v sobi so začele pojemati, bližala se je polnočna ura. In točajka je oblekla svoj površni jopič, ogrnila si glavo s svileno dolgo ruto ter hotela oditi.

»Jaz . . . jaz . . . te . . . te . . . prosim!« je zeval Robert ter se oprijel njene roke.

Glava krčmarjeva se je zopet prikazala izza vrat, njegovo oko se je zaiskrilo in na ustnih se je prikazal škodoželjen nasmeh.

Robert in njegova spremljevalka pa sta izginila na slabo razsvetljeni ulici . . .

* * *

Bilo je že proti jutru, ko je Robrt odprl svoje oči. Ni se mogel takoj zavedeti, kje da je. V sobi je bila tema. Njegova roka se je iztegnila na desno ter začutila nekaj gorkega. Tedaj se je pa hipoma spomnil, da spi v tuji sobi. In hkratu je stopil pred njega sinočnji večer, a za njim se mu je z golo realnostjo vsilil včerajšnji popoldan. Kakor bi bil trenil, je vzrastel pred njim Alfred. Roko je tiščal na prsih, in izpod njegovih prstov je curljala temna kri ter močila samokres, ki se je valjal pod njegovimi nogami. In Robert je zavpil ter prestrašen planil kvišku. Zakrilil je z rokami po zraku, a takoj se je prijel za sence, ki mu je za njimi razbijalo in kipelo, da mu je hotelo raznesti glavo . . .

V tem hipu je nekdo potegnil z vžigalico po steni in luč je nastala. Robert je skočil s postelje s povešeno glavo ter se začel oblačiti. V nekoliko hipih je bil opravljen. Niti besedice ni izgovoril.

Izpod odeje na sosednji postelji ga je lokavo gledalo dvoje nedolžnih oči . . .

Robertu se je zastudil ves svet. Pljunil je na tla ter naglo stopal proti izhodu. In hitel je navzdol po stopnicah, kakor bi mu gorelo za petami. A slišal je, kako so se nekje zgoraj odpirala vrata, kako se je nekdo zlobno in ostudno zasmejal . . .

Ko je stopil na plano, se je oddahnil. Na nebu so svetile le še nekatere zvezde, a na vzhodu je bilo nebo svetlejše. Topel veter je vel črez mesto in lahke meglice so se dvigale na horizontu . . .

* * *

Robert je prežil ves dan v svojem stanovanju. Kako pusto, kako žalostno se mu je danes videlo vse, kar ga je razveseljevalo še pred nekoliko urami. Vse mrtvo, vse razdejano kakor polje, ki ga je obsula toča iz črnega oblaka. In celo posli so danes stopali natiho, nenavadno oprezno, kakor bi ležal v hiši bolnik, ki so mu štete ure. Ko pa je vstal Robert, da bi se izprehodil po sobi, je njegova stopinja odmevala votlo in bučno, da se je sam ustrašil tega glasu ter zopet sedel v naslanjač. In zopet je podprl glavo v roke in strmel predse, pričakujoč, da bi ga kaj nepričakovanega rešilo iz takega stanja. A vse tiho, vse zapuščeno . . .

Mislil je na prošlo noč ter pri tej misli povesil glavo, kakor bi ga kdo od blizu opazoval in bi ta vedel, kam je bil zagazil sinoči. Kako naj bi se opravičil pred njim? In izginila je hipoma vsa njegova odločnost, ki ga je delala mirnega in možatega. Nič več ni bil prepričan, da je storil dobro delo, ko je umoril svojega nekdanjega prijatelja, ki se nikakor ni nadejal takega napada. Kakor bi bilo zraslo pred njim, je stalo pred duševnimi njegovimi očmi ono zatišje s klopico v mestnem logu in Alfredov obraz se je prikazal pred njim. In videl ga je, kako se je nenadno sesedel, kako je lezel navzdol s preplašenim pogledom in tiho . . . tiho . . . kakor samoten list pred jesenjo, ko je še vse drugo listje zeleno in svetleče, ko se nad njim še smeje jasno in toplo solnce in razpenja modro poletno nebo. Ona mala, komaj vidna odprtina, ki jo je provzročila drobna krogla, se je razširila, je zazevala in v njej se je prikazala črna, sesedena kri. In obraz se je bolestno nategnil, glava se je zadnjič sklonila na ramo ter obvisela . . .

Robert se je stresel. Obrnil se je hlastno in zganil z ramo. Začutil je, kakor bi se ga bil nekdo dotaknil, kakor bi bil nekdo dahnil

v njegov tilnik. Toda nikogar ni bilo, sedel je sam v sobi, v tej pusti, dolgočasni sobi.

V glavo mu je šinila misel: Kaj pa, ako bi ga bil kdo videl, ako bi kdo sumil, da se vendar ni Alfred ustrelil sam? Kaj pa potem?

Zazeblo ga je in planil je kvišku. Pred vrati je nekaj zaškripalo in na stopnicah so se zaslišale stopinje. Ali morda gredo že ponj? Ali ne rožlja meč po stopnjicah? Mrzel pot mu je stopil na čelo in srce mu je bilo burno, da ga je slišal. Toda ne, zunaj ni nikogar, prepih je morda zaropotal z železjem ob oknu. Vse tiho . . .

Toda glej, v sosednji sobi stojita ob oknu Alfred in Metoda. Tiščita se skupaj in njegova kri kaplja navzdol ter moči njen predpasnik. In njeno oko zre obupno nanj, a njene roke ga prižemajo k sebi z vso silo, z vso strastjo.

In prikazen za prikaznijo se rojeva pred njegovo razburjeno dušo in njegovo srce trepeče ter se boji . . .

Nastal je večer. Temne sence se vlačijo po sobni opravi, domišljija se poveča, strah se podvoji. Ne, tako ne more strpeti. Naglo se obleče ter izgine iz hiše . . .

Po mestu so že prižigali luči, iz gostilnic je dišalo po jedilih, ki so se pripravljala za večerjo, v malih zakotnih krčmah se je shajala redna družba, katere člani so imeli pred seboj obligatne četrtinke, ko je stopal Robert po neki stranski ulici. Čutil je potrebo, da bi se raztresel, da bi vsaj nekoliko pozabil svojih nadlog. In kakor nalašč se je v tej ulici srečal z igralcem, ki sta igrala skupaj pred dvema dnevoma.

»Ali ne napravimo danes kratke partije?«

Robert je postal ter pomislil. In že samo pri tem kratkem razmišljanju mu je nekoliko odleglo. Kamen se mu je odvalil od srca in prijel je tovariša pod pazduho ter dejal:

»Zakaj pa ne! Pa pojdiva! . .«

In igrali so. Roberta je strast prevzela tako, da ni mislil na nič. Igral je z veliko vnemo ter pozabil dogodkov, ki so se bili vprav dovršili. Pozabil je svoje žene, pozabil svojega otroka, pozabil vsega. V presledkih igre pa je pil, in pijača ga je omamila, da se mu je vse vrtelo pred očmi. In izgubljal je vsoto za vsoto, a pri tem je bil razposajen in polaščalo se ga je neko nenaravno veselje.

Pozno po noči se je odpravil proti domu. Slučajno je zopet šel po ulici mimo pivovarne, ki je v njej bil sinoči. Ozrl se je in videl,

da je še odprto. In zopet je vstopil. Nasproti se mu je prismehljala natakarica z nedolžnimi očmi ter ga z dvema prstoma prijela za podbradek.

»Kaj pa ti tako pozno, mucek? A?«

In Robert se je bedasto nasmejal ter ji stisnil roko . . .

Ko se je zjutraj prebudil, je bilo solnce že visoko in one nedolžne oči so ga že zopet gledale izpod odeje začudeno in naivno, kakor oči nedorasle institutke.

A danes ni Robert več pljunil. Zatisnil je oči ter spal dalje. In dobil je v to sobo tudi obed in tudi večerjal je v njej . . .

In odzdaj je bil dan enak dnevu. Robert ni mislil na nobenega in na nič, njegova vest se je popolnoma uspavala in noč je postajala temnejša, brezzvezdna in grozna.

* * *

Dober teden pozneje se je ustavil pred Robertovo hišo voz. Iz njega je stopila rejena ženska in v naročju je nosila dete. Vprašala je po Robertu Z. Ta je bil slučajno doma in ženska je vstopila pri njem.

»Jaz sem gostilničarka iz okolice. Pred nekaj dnevi je prišla k meni gospa s tem otrokom. A sinoči se je odpeljala dalje ter mi izročila to dete, da ga nesem vam. Naročila mi je, da ga skrbno vzgajajte ter ne vprašujte po njej. Plačala je vse. Storila sem svojo dolžnost, tukaj je otrok!«

Položila je Svitoslava na divan ter odšla.

Robert si ni upal vpraševati, da bi izvedel kaj več. Vzel je otroka v naročje ter ga poljubaval. In držal ga je dolgo, dolgo in iz njegovih oči so kapale debele solze na sinka, ki je gledal začudeno to vedenje očetovo.

A ko je videl, da plaka oče vedno silneje, začel je plakati tudi on.

In odmevalo je po praznih sobah glasno in pretresljivo, a pozneje tiše in tiše . . . in Svitoslav je zaspal.

Oče ga je držal v naročju, a srce mu je bilo težko, težko . .

— Konec drugega dela. —

(Konec prihodnjič.)

Pesmi s Prekmurja.

Prekmurje.

Prekmurje, Prekmurje, ti polje ravnó,
kdaj se razjásni ti mračno nebo?
Kdaj pač priplove nad tvojo raván
bratom slovenskim svobode že dan?

Ko tak prijazno mi tod zeleniš,
kakor prekôpan ti grob se mi zdiš...
Ali mrliče svoje poznaš?
Ali prostora za vse imaš?

Na grobju.[1]

Tiho selo . . . In kraj njega
božja je odprta njiva,
koder mnogi od trpljenja
sladko v grobu odpočíva.

Marmornih ni spomenikov,
hrizantém tu ni otožnih,
žalujočih vrb, cipres ne
in ne genijev pobožnih.

Blažen mir in nema žalost
po gomilah se sprehaja;
redko grobe osamele
gorka solza tu napaja.

Toda kaj, ko tiha žalost
seli se tam z božje njive,
seli se na ravno polje
in v vasice ljubeznive? —

Blažen mir in nema žalost
plava preko njive božje,
a na polje to priplava
skoro bridko domotožje . . .

Domotožje, bridka tožba:
po nekdanjih lepih časih,
po pozábljeni besedi,
po slovenskih sladkih glasih . . .

V cerkvi.

Samotno svetišče, božji hram . . .
K molitvi zvon že pozvanja,
nebeški Bogorodici tam
pobožno ljudstvo se klanja . . .

[1]) Na Prekmurskem ima skoro vsaka vas svoje grobje, ki je navadno prav siromašno.

Molitve k oltarju plavajo
in vzdihljaji ž njimi kipeči . . .
Madono rajsko pozdravljajo
pogledi, solzé roseči. — —

Devojka tam moli cvetočih let . . .
Sam Bog vé, česa ga prosi:
»Ohrani, o Bog, mi predragega,
obrani ga smrtni kosi!

»Ohrani mi ga in zdravje mu daj.
pa daj mu sreče obilo!
Na usta mu vrni sladki smehljáj,
a v srce ljubezni silo! —«

In mladci na strani . . . Sam Bog le vé,
li prošnje te naj jim usliši? . .
Imeti želi vsak najlepše deklè,
ž njo dote obilo k hiši . . .

In starec in dete in žena in mož
ponižno vse Bogu se klanja . . .
Dobrotni Oče, uslišal ne boš
te prošnje in vzdihovanja? —

Usliši le eno jim prošnjo in daj,
vsaj eno daj narodu právo:
Domačih glasóv temu narodu daj,
in v njih bo prepeval ti slavo!

A kadar pozabi teh dragih glasov,
več tebe ne bo se spominjal . . .
Ko v glasih domačih te hvalil ne bo,
v jeziku bo tujem — preklinjal . . .

Nataša.

Jubilejna slavnost v Šipki.

Opisal prof. **A. Bezenšek** (Plovdiv).

»Pri Šipki solza radosti se lije
in s srcem danes bratsko srce bije.
Zaman se ne solzimo mi tá krat!
V teh solzah se leskeče bratska sloga,
v njih mi prejeli smo nov krst od Bóga:
Edinstvo večno sklepa z bratom brat!«

Bolg. pesnik *Veličkov.*

ako velike in znamenite slavnosti še slovanstvo ni praznovalo, kakršna se je vršila letos od 26.—30. septemb. v Šipki na Balkanu. To je bil velik dan slovanskega pobratimstva, bil je slaven pojav bratovske ljubezni ter javen izraz hvaležnosti osvobojenih Bolgarov do osvoboditeljev Rusov. Lepše se hvaležnost ne more izraziti, sijajneje se bratovska ljubezen ne more pokazati, veličastneje se slovansko bratstvo ne da pojaviti. »Haec est dies, quam fecit Dominus«, res, to je bil dan Gospodov!

Govorilo se je po raznih glasilih slovanskih protivnikov, da so Bolgari Rusom nehvaležni. Izkušali so razni sovražniki slovanstva, zasejati seme razdora med oba slovanska najbližja brata.

Znana je sicer nesloga med slovanskimi plemeni; a ta ni prirojena, ampak večinoma s slabim namenom vzgojena v nas od naših sovražnikov. Saj je tudi v Bolgariji bila doba, ko so razni diplomati — »vzgojitelji« hoteli narod Rusiji odtujiti. A ni se jim posrečilo: oni so sicer dobili na svojo stran razne »izvržke« ali izdajice, četudi so tisti »izvržki« nekaj časa po vrhu plavali, a narod sam je ostal vedno Rusiji prijazen. In narodova volja je prisilila one malovredne sinove, da so se udali njegovi volji, ali pa so za večno izginili. Dandanes pa veje v Bolgariji eden duh — duh slovanskega bratstva.

»Novoje Vremja« piše v navdušenem uvodnem članku pod naslovom »Свое Славянское« med drugim to-le: »Ruske deputacije so se vrnile iz Bolgarije. Solnčen žarek je presekal gosti somračni politični nebosvod. Vesela, oživljajoča svetloba je zableščala na balkanskem polotoku. Mlada sorodna nam država, javljajoča se kot edini pravičnik, zarad katerega se nebo pomiri z grešno zemljo . . . In tako se mlada Bolgarija gromoglasno, praznično, pred obličjem celega sveta zahvaljuje Rusiji za svojo osvoboditev. Bolgari so po-

kazali s svojimi narodnimi manifestacijami pred osvoboditelji nekaj izvirnega s v o j e - s l a v j a n s k e g a«.

V podobnem zmislu pišeta »St. Peterburgskija in Moskovskija Vedomosti«.

Stopi sedaj z mano, slovenski čitatelj, da ti pokažem veličastne zgradbe v Šipki!

*

Cerkev v Šipki je sezidana v stilu staroruskih cerkev iz XVII. veka. V sredini vse stavbe se vzdigujejo ena velika in štiri male kupole, ki so pokrite z železom in pozlačene z rdečim zlatom. (Samo pozlačenje velja 15.000 rubljev). Križi so napravljeni v Moskvi. Tí so tudi železni, pokriti z bakrom in v ognju pozlačeni. Veljajo nad 6.000 rubljev. Vseh križev, ki se vzdigajo nad kupolami, stolpom in streho, je deset; najglavnejši meri blizu 5 metrov; drugi so po 4 in 3 metre visoki. Obrnjena je cerkev — kakor vse pravoslavne — proti vzhodu; a na večerni strani se vzdiguje zvonik, ki je $52^1/_2$ metra visok. Sama cerkev z veliko kupolo ima 46 metrov visokosti.

Zvonovi so bili uliti v Moskvi. Vseh je dvanajst: največji zvon tehta 11.370 kilogramov, a sledeči so po 4880, 1984, 1040 kilogramov i. t. d. Uliti so po carjevem dovoljenju iz starih patronskih ovitkov (Patronhülsen), ki so tehtali 40.000 kilogramov. Do Burgasa so prišli zvonovi po Črnem morju, od tod po železnici do postaje Stara Zagora, a od tod je do Šipke še 45 kilometrov. Prevoz je stal velikanskega truda. Morali so popraviti in podpreti 40 večjih in manjših mostov. Pomagali so vojaki in kmetje iz cele okolice. Po potu, koder so vozili zvonove, so duhovniki prihajali molit ter so pridigovali hvaležnost Rusiji ter na ta način izpodbujali ljudstvo, da je pomagalo pri vožnji. Kako težko je bil naložen voz, da se soditi po tem, da je ostala 9—18 *cm* globoka brazda po cesti, koder je šel voz, in da je bilo zapreženih 10 parov močnih b i v o l o v. (Vsak bivol vleče za 2 vola.) A šlo je tako počasi, da so vozili zvonove od postaje do Šipke (45 kilometrov) cel teden. Dne 1. septembra lanskega leta so jih spravili v zvonik.

Na največjem zvonu so reljefne podobe sv. Aleksandra, sv. Nikolaja, svete Aleksandre in svete Marije Magdalene. Na drugem zvonu je podoba carja Nikolaja Aleksandroviča ter rajnih carjev Aleksandra II. in Aleksandra III. Velikemu zvonu pravijo »Rusija«, drugemu »Bolgarija«, o s t a l i h d e s e t i m e n u j e j o p o v r s t i z i m e n i r a z n i h s l o v a n s k i h p l e m e n. Kolikor je vseh — toliko je zvonov. Mala »S l o v e n i j a« s e t u d i l e p o s l i š i . . . Vsi so

v najlepši harmoniji. Samo »Hrvatska« in »Srbija« menda — za zdaj molčita, da ne motita splošne harmonije . . .

V cerkev vodi troje vrat. Ko vstopiš skozi velika vrata, imaš pred seboj glavni žrtvenik, poln cerkvenih dragocenosti in ves bleščeč se v zlatu in srebru.[1] Na desno in levo sta postranska žrtvenika isto tako v dragoceni cerkveni opravi. Glavna kupola se vzdiguje na štirih stebrih, po $1^1/_2$ metra širokih in debelih. Nad glavnim vhodom na večerni strani je kor za cerkvene pevce. Tlak po cerkvi je iz sivega granita. Večina arhitekturnih okraskov je iz peščenika.

Pod cerkvijo je $2^1/_2$ metra globok prostor, ki bode služil za postavljanje mrtvaških kovčegov umrlih menihov istega samostana. Po cerkvenih stenah vise razne svete podobe, darovane od raznih višjih oseb iz velike Rusije. Vsa cerkvena oprava, evangeliji, svetiljke, kelihi i. t. d. so umetniško delo, vredno 11.000 rubljev.

Razen ornamentov in slik se nahajajo po stenah marmornate plošče (table) z imeni ruskih častnikov, padlih v bojih pri Šipki 1877. in 1878. leta. Ruski generalni štab je bil že leta 1880. sestavil spisek vseh častnikov in vojakov. A odbor, ki je vodil cerkveno zidanje, je rešil, da se napišejo na plošče samo imena generalov in častnikov, padlih v vojni na Balkanskem polotoku, a vojaki se samo označijo s številkami, koliko jih je padlo v vsaki bitki. Te marmornate plošče so izdelane v Moskvi, a nadpisi so izdelani v topografskem oddelku ruskega generalnega štaba. Vseh plošč po cerkvenih stenah je 34, in to 18 znotraj in 16 zunaj. Na 26 ploščah so napisana imena samo ruskih vojakov, a na ostalih imena ruskih in bolgarskih, kateri so se udeležili bojev kot dobrovoljci.

Obča vrednost cerkve z ornamenti vred je nekaj na četrt milijona rubljev.

Na jugovzhodni strani od cerkve, 105 metrov oddaljeno, stoji semenišče, v katerem je prostora za 80 bogoslovcev. V zgornjem nadstropju je veliki salon, poleg njega ruski šipčenski muzej in knjižnica. Drugo je za spalne sobe, refektorij in sobe za profesorje. To poslopje stane 75.000 rubljev. Na iztočni strani, 17 metrov od semenišča, je bolnica z 12 posteljami in stanovanje za zdravnika. Na večerni strani je hiša za duhovnike (menihe). Razen tega so še posebna mala poslopja: kopališče, pralnica, hlevi i. t. d.

---

[1]) Tako imenovani »ikonostas« pred žrtvenikom je iz lipovega lesa in na njem je naslikanih 83 svetih podob (svetnikov in svetnic) od mojstrov — menihov na Sv. gori Atonski.

V vseh teh poslopjih je napeljan vodovod iz bistrega gorskega izvora, ki je kilometer oddaljen. Vodovod stane 14.000 rubljev. Poleg semenišča je velik vrt, na katerem je posajenih okolo 3000 mladih dreves, sadnih in senčastih. Skrbljeno je torej za vse boljše nego v marsikaterem drugem semenišču ali samostanu.

Ta velikanski cerkveno-prosvetni spomenik bode stal vedno tukaj na zgodovinskih, z bratovsko krvjo napojenih tleh kot priča rusko-bolgarske vzajemnosti, a ubrano zvonjenje z visokih lin bode še poznim rodovom na Balkanu klicalo v spomin slavno zmago slovanskih junakov nad turškim barbarstvom.

Pred tem krasnim spomenikom so se bili torej zbrali dne 15. septembra (po st. št.) namestnik ruskega carja, mnogo ruskih generalov in višjih dostojanstvenikov ter tudi bolgarski knez s svojimi ministri, generali in 40.000 vojaki. Çerkev je posvetil bolgarski metropolit iz Stare Zagore z asistenco ruskih duhovnikov. Celo noč proti prazniku sv. Križa so trajala cerkvena opravila v novi cerkvi. A drugi dan se je zbralo v cerkvi in okolo nje na desetine tisoč ljudstva od blizu in daleč. Vojaški topovi so pokali od vsakega artilerijskega oddelka po 101krat, da se je mogočno razlegalo po strmih šipčenskih vrhovih in po globoki soteski. Med tem se je glasilo glasno zvonjenje dvanajstih zvonov, ki so tako lepo ubrani, da lepše harmonije ni slišati v nobeni cerkvi na celem balkanskem polotoku. Ko slišimo to zvonjenje, nam pač nehote vznikne v srcu goreča želja: o, da bi vladala takšna sloga — takšna harmonija med vsemi dvanajstimi slovanskimi plemeni!

Po končanih cerkvenih opravilih se je vršil v glavnem salonu semenišča slavnostni banket. Navdušenosti vseh navzočnih ni moči opisati. Bratsko iskrena čuvstva so družila Ruse in Bolgare, kateri so trkali s kozarci in pili zdravice za napredek in moč obeh narodov ter za slavno bodočnost slovanstva. Prvo zdravico je napil bolgarski knez, kateri je rekel v občih črtah sledeče: »Danes je velik dan. Mi praznujemo petindvajsetletnico osvobojenja pred samimi skalami Balkana, katere so poškropljene z rusko krvjo. Ta božja hiša bode stala na večne čase kot zalog bratstva med osvoboditelji in osvobojenci!« — Na to napitnico, izgovorjeno z veliko navdušenostjo, je odgovoril namestnik ruskega carja izredno veselega in žarnega lica, iz katerega sta odsevali sreča in vzvišenost tega trenotka, blizu tako-le: »V imenu carjevem se zahvaljujem za lepe spomine ter želim, da bi se Bolgarija razvijala in cvetla v krepkem edinstvu z Rusijo!« Te besede je izgo-

voril veliki knez s tako navdušenostjo, da se mu je glas iz salona čul po vsem dvorišču, kjer je bilo zbranega na tisoče občinstva, ki je burno klicalo: »Da živéje ruski car! Da živéje Rusija!«

Za njim je govoril dr. Danev, bolgarski minister-predsednik, ki je rekel, da se more Bolgarija razvijati samo, ako se opira na veliko in močno Rusijo. Poslednji pa je pregovoril grof Ignatjev, ki je opisal zgodovino sezidanja cerkve, ki se je danes posvetila. Napil je zdravico z besedami: »Naj cvete Bolgarija pod zakriljem Rusije!« Nato je bolgarsko pevsko društvo zapelo dve pesmi: rusko himno »Bože, carja hrani« ter bolgarsko »Šumi, Marica!« Navdušenost med banketom je bila ves čas tolika, da je to odmevalo daleč okrog — celo do šipčenskih vrhov, koder je bilo vse ljudstva glava do glave, došlega iz bližnjih in daljnih krajev, Bolgarov in tujcev. Ta brezbrojna množica je spremljala kakor »kor« v stari drami vsako napitnico z gromoglasnimi klici: »da živéje! hurá! slava!«, tako da je odmevalo od ene do druge v nebo strmečih šipčenskih skal. Da, té skale, ki so bile porošene z bratsko krvjo, so bile priče zgodovinskega dejstva, ko je zmagal križ nad polumesecem; a sedaj so dale gradivo za hišo božjo, ravnokar posvečeno v spomin iste slavne zmage. Danes kliče na tem svetem mestu zbrano ljudstvo: »Hosana! Blagoslovljen brat, ki si prišel v imenu Gospodovem osvobodit kristjane, brate Slovane izpod jarma nejevernikov — barbarov!

Bolgarsko pevsko društvo je zapelo pred velikim knezom, pred ruskimi generali in drugimi odličnimi gosti nekoliko izbranih ruskih in bolgarskih pesmi, katere so vsem jako ugajale. Pevovodja je dobil najvišjo pohvalo.

Omenil sem že, da pri teh slavnostih, ki so veljale v prvi vrsti živim junakom iz rusko-turške vojske, niso pozabili tudi mrtvih, padlih v Šipki in drugod za »krst častni i slobodu zlatnu«. Zanje se je pel »Requiem« na najvišjem vrhu šipčenskega klanca — pri Sv. Nikolaju. Zvečer pred opisano cerkveno slavnostjo se je zbralo na tem vrhu in daleč doli pod vrhom vse črno ljudi. Na samem vrhu stoji krasen spomenik, postavljen tam padlim vojakom. Pred njim so postavili nalašč za to slavnost lepo kolibo iz zelenih vej, okičeno s cvetlicami. Blizu je bil tudi vojaški tabor pijonirjev. Gosti so prišli na ta strmi vrh vsi na konjih. S strmenjem in tožnimi spomini so si ogledávali s te visočine okolne vrhe in globoke soteske, v katerih je padlo toliko žrtev ob času rusko-turške vojne. Danes je nebo bistro kot ribje oko, solnce sije toplo nad »utico

zeleno«, v kateri moli duhovenstvo za pokoj dušam padlih junakov in pevsko društvo poje milotožno: »Vječnaja pamjat!« Vsi navzočni na vrhu Sv. Nikolaja in po okolnih strmih pečinah padajo na kolena, nekateri poljubujejo zemljo ter s solzami v očeh ponavljajo: »Vječnaja pamjat!« To je vzvišen trenotek, katerega si more resnično predstaviti samo tisti, ki je bil navzočen. Taki trenotki so redki v zgodovini narodov. A narod, ki moli s hvaležnim srcem za junake, ki so padli za njegovo svobodo, je — da ne rečem drugega — vreden svobode.

Govorov na vrhu Sv. Nikolaja pri tem »Requiemu« ni bilo. Niti jih je bilo treba; saj tukaj se lahko reče naravnost, kakor je pisano: »si hi tacuerint, lapides clamabunt«. Oni so molčali, a skalovje je govorilo — in res, pripovedavalo je več, nego bi bilo moglo priti v tem vzvišenem trenotku iz globoko ganjene duše...

Pojdimo sedaj še v vojaški tabor pri Šejnovu, kjer se je bila ob času rusko-turške vojne velika, a za balkansko slovanstvo slavna bitka. Šejnovski gozd je danes predelan v velik park z jezerom, terasami, nasadi itd. Tukaj je glavni prostor pripravljen za vojaške praznike, tukaj je postavljen lep paviljon za bolgarskega kneza, drug paviljon za bankete ter več manjših za generale ruske in bolgarske.

Okoli gozda je bil postavljen vojaški kordon, tako da so mogli vanj samo častniki in povabljeni gostje. Glavni paviljon je okrašen od znotraj in od zunaj z bolgarskimi in ruskimi trobojnicami. Po stenah vise slike: carja osvoboditelja, carice ter Aleksandra III., Nikolaja II., Nikolaja Nikolajeviča, ki je bil glavni poveljnik balkanske armade v vojni za osvobojenje, kakor tudi njegovega sina, sedanjega carjevega namestnika pri teh slavnostih; razen teh še slike bolgarskega kneza in rajne knjeginje ter prestolonaslednika Borisa. Ta salon je pripravljen za slavnostne bankete.

Drugi in tretji dan so se vršili v okolici Šipke in na sami Šipki veliki manevri, v katerih so se posnemale vojne operacije ruske in turške vojske 1877. leta.

V Šejnovu je bila poslednji dan, 1. oktobra, velika vojaška parada, kateri je poveljeval sam knez; on je prvi defiliral pred namestnikom carjevim; potem so sledili kadeti, slušatelji reservne častniške šole, veterani, pehota, konjica in nazadnje topničarji. Po paradi je govoril knez veteranom o pomenu te jubilejne slavnosti ter končal z besedami: »Vi ne boste nikdar pozabljeni!« Parado je gledalo na tisoče občinstva, ki je vsak dan prihajalo od raznih krajev. Občinstvo je pozdravljalo vojake z živahnimi klici: »da živéjat!«

Veliki knez je visoko pohvalil izurjenost in dobro vedenje vojakov vseh oddelkov.

Opoldne je bil banket, katerega so se udeležili poleg spremstva obeh knezov tudi vsi poveljniki posameznih vojaških oddelkov. Med banketom je imel bolgarki knez sledeči navdušeni govor: »Bolgarska armada je nastala po volji velikega carja-osvoboditelja. Po njegovi volji so ji bili izbrani in poslani instruktorji — častniki in vojaki — iz Rusije; oni so položili osnovo za njeno prihodnje razvitje in so vzbudili tiste vojaške čednosti, katere delajo armado močno, da more varovati našo domovino. Seme, katero so oni posejali, se je razvilo in obrodilo dober sad, za kar bo ta bolgarski narod in njegova armada večno hvaležna Rusiji. Kot vrhovni načelnik te armade jaz izjavljam pred namestnikom ruskega carja, da se bo moja armada v bodočnosti vedno ravnala po onih zdravih načelih vojaških kreposti, katere delajo ruskega vojaka velikega in slavnega. Tako bodemo vredni onih dragocenih žrtev, katere je položil velikodušni bratski narod za svobodo Bolgarije, iz katere svobode je nastala bolgarska armada. — Pred petindvajsetimi leti se je po volji carja-osvoboditelja v Kišinevu položila osnova bolgarskemu vojaštvu, ko se je napravila posebna »družina« (bataljon) bolgarskih dobrovoljcev. Po prehodu preko Dunava se je naredil poseben oddelek generala Gurka, kateri je sprejel tudi bolgarske dobrovoljce (opolčence). Ta del je prekoračil s čudno hitrostjo, drznostjo in hrabrostjo Balkan ter dospel do doline Tundže in Marice; a tukaj se je srečal z mnogobrojnim in hrabrim protivnikom ter se je moral po slavnih bitkah pri Stari Zagori in Džuranlijih umakniti nazaj v Balkan, da zavzame in brani prehode. Enemu šibkemu oddelku ruske vojske in družinam bolgarskih opolčencev je bilo zapovedano, braniti najvažnejši prehod — šipčenski. Proti temu oddelku se je obrnila cela armada Sulejmana-paše. Za ta oddelek so nastopili tedaj dnevi najtežjih izkušenj. Tridnevni boj 21., 22. in 23. avgusta ostane brez primeren v zgodovini neopisne hrabrosti in požrtvovalnosti ruskega junaka-vojnika in njegovega mladega učenca — bolgarskega dobrovoljca. Ti slavni dnevi junaške brambe kakor tudi dnevi okolo Božiča istega leta, kateri so venec šipčenske epopeje, so dragoceni za bolgarski narod, a posebno za njegovo armado. V teh slavnih dneh je videl bolgarski opolčenec čudeže hrabrosti in požrtvovalnosti. Tukaj je ta videl velike vojaške kreposti; tukaj se je naučil, kako se mora braniti domovina in kako se umira za njo! Po preteku 25 let od teh slavnih in za nas dragocenih dogodkov smatrata bolgarski narod in njegova armada

za svojo sveto dolžnost, tukaj na samem mestu teh dogodkov pokloniti se pred svetim spominom padlih junakov ter pokazati svoje globoko spoštovanje in hvaležnost do vseh še živih junakov, braniteljev Šipke«.

V odgovor na to je rekel veliki knez: »Car je dal nov dokaz svojih blagih čuvstev, ko je zapovedal, da pridejo k jubilejni slavnosti njegov namestnik in višji ruski častniki, kateri so se udeležili slavne vojne 1877. leta, ter posebna deputacija nekaterih oddelkov ruske armade, v čijih redovih so se bolgarski vojaki-opolčenci junaško vojevali za svojo svobodo. Ta petindvajsetletnica je brez primera v zgodovini! Po preteku četrtstoletja se zbirajo tukaj iznova z roko v roko oddelki ruske armade zajedno z bolgarsko mlajšo armado, a sedaj samo z namenom mirnih in svetih slavnosti. Ruske in bolgarske vojaške moči se zedinjajo, da molijo skupno za večni mir in pokoj nepozabnega carja-osvoboditelja in padlih junakov ter da molijo do Vsemogočnega, naj podari napredujoč procvet Bolgariji, katera je draga srcu mojega vzvišenega gospodarja. Težki so bili časi, ko se je pod vodstvom ruskih instruktorjev razvila vojaška moč kneževine. Meni je bila dana prilika, da se prepričam v teh dneh o sijajnih lastnostih bolgarske armade, katera varuje tradicije svojih ruskih učiteljev. V imenu Njegovega Veličanstva Gospodarja vzdigam čašo za zdravje, srečo in procvet hrabre bolgarske armade!« Poslednje besede je pregovoril veliki knez z močnim glasom, tako da se je salon tresel. Frenetični in večkratni »hura-«klici so sledili tej lepi napitnici.

Zdelo se mi je umestno, ti dve napitnici »in extenso« priobčiti, kajti iz njiju se najlepše zrcali celi pomen in velika važnost šipčenskih slavnosti.

Knez je pozdravil še posebej navzočne stare ruske vojake, kateri so se bili udeležili rusko-turške vojske, ter jim razdal rede za hrabrost in druge darove.

Med bolgarskimi in ruskimi veterani je bila najsrčnejša družba. Stari, sivolasi vojaki so drug drugemu pripominjevali vesele in žalostne slučaje iz tedanje vojne. Objemali so se s solzami v očeh kot pravi vojaki-tovariši ter poljubovali zemljo, po kateri je tedaj tekla kri njihovih bratov. Iz stotin grl je večkrat zadonela pesem »Bože, carja hrani«, a za njo »Šumi, Marica«. To je bila zares takšna slavnost, da si veličastnejše misliti ne moremo, in prav je imel veliki knez Nikolaj Nikolajevič, ko je rekel v svoji napitnici, da je ta petindvajsetletnica brez primera v zgodovini!

Književne novosti

Knjige »Družbe sv. Mohorja« za leto 1903. so naslednje: *a*) Zgodbe sv. pisma« (9. snop.), *b*) »Slava Gospodu« (molitvenik), *c*) Poljedelstvo« (II. del), *d*) »Zimski večeri«, *e*) »Veliki trgovec« (povest, *f*) Koledar. — Najvažnejše knjige so: Stritarjevi »Zimski večeri«, Ganglova povest »Vel. trgovec«, »Rohrmanovo Poljedelstvo« ter Koledar. — Slovenskega literata, ki ve ceniti Stritarjevo ime v naši književnosti, utegnejo najbolj zanimati njegovi »Zimski večeri«, v katerih nam je zaslužni pesnik podal pesmi, basni, dramatičnih prizorov ter drobnih povestic. Vse te reči so pisane nalašč za ljudstvo, »in usum delphini«. Stritar je sedel na stare dni med naše vaščane, pogovarja se ž njimi po domače, poje jim pesmi, ne svojih, nego pesmi, ki jih zajemlje svojim poslušalcem iz srca, stavi jim uganke, pripoveduje jim kratke »istorije« ter jim kaže življenje v živih (dramatičnih) podobah. Stritar piše sedaj — »in usum delphini«. Največjo vrednost ima pač prvi del teh »večerov«, to so »Pesmi«. Jezik je lep, oblika čisto po Stritarsko uglajena. V II. in III. delu pa se nam vendar dozdeva, da si predstavlja Stritar naše ljudstvo vendar preveč naivno. A kdor ve, da g. Stritar živi že več nego 40 let samo na tujem in niti o počitnicah ne pride nikdar na Slovensko, ta se ne bo čudil, če pisatelj ne pozna več dobro slovenskega ljudstva, ki se je v tej dobi pač tudi precej izpremenilo . . .

Še nekaj! Ko sem zagledal med letošnjimi knjigami tudi eno Stritarjevo, prišlo mi je mahoma na misel neko pismo Stritarjevo, ki sem ga bil od njega pred dvema letoma dobil. Ko sem namreč vabil sotrudnike za »Prešernov album«, povabil sem bil na to delo prvega g. Stritarja. Stritar je bil tisti Kolumb, ki nam je bil Prešerna tako rekoč na novo našel; on je bil spisal leta 1866. svoji izdaji Prešernovih poezij prvi estetični uvod in življenjepis; on je bil prvi povedal Slovencem v slovenskem jeziku, kako velik poet je Prešeren. Za gotovo sem torej pričakoval, da mi g. Stritar kaj pošlje za Prešernov stoletni jubilej. Toda g. Stritar mi je bil poslal samo to-le lakonsko pismo:

»Velecenjeni gospod!

Dolžnost moja je, zahvaliti se Vam za prijaznost, da ste se o priliki slavljenja našega Prešerna spomnili tudi njegovega najnevrednejšega častilca.

Prispevka pa za list Vam poslati ne morem; zaprl in zaklenil sem svojo pisarno ter ključ pogreznil v globočino morja!

Vso srečo!

Na Dunaju 21. septembra 1900.

Stritar.«

Kakor pričajo »Zimski večeri«, gospod Stritar takrat ni pisal resnice, ko je naznanil, da je »zaprl in zaklenil svojo »pisarno« ter ključ pogreznil v globočino morja«. In da ni pisal resnice, to nas zdaj samo veseli! — Njegova ljubezen do slovenskega ljudstva je tolika, da ga niti to ne moti, če izhajajo njegovi spisi med svet —« z dovoljenjem krškega knezoškofijstva« . . .

Gangl slika v svoji povesti »Veliki trgovec« naše narodno življenje v Metliškem okraju. Jezik je lep in dialogi živahen. — Naš kmet naj bi se naučil modernega poljedelstva iz Rohrmanove knjige »Poljedelstvo«. Dvomimo pa, da bi knjiga sama kaj izdala pri ljudstvu. Glavna stvar bi bile poljedelske šole, ki bi morale biti v vsakem okraju, če ne v vsaki občini. To bi bila dolžnost države, da bi ustanavljala take šole za gospodarstvo in gospodinjstvo, a od današnjih evropskih vlad, ki potratijo največ denarja za razne anahronistne naprave, ne moremo pričakovati, da bi imele zmisla za povzdigo kulture in za izboljšanje gmotnega stanja ljudstva. — Koledar ima poleg običajne koledarske vsebine svoj leposlovni in poučni del, kjer najde preprosti čitatelj dosti dobrega. Kar pa smo že lani povedali, to povemo še letos: Za misijone po tujih deželah naj skrbe veliki in bogati narodi, če jim to veleva njih — trgovska politika. Veliko koristijo ljudstvu potopisi s podobami, zato utegne koledarjeve čitatelje zelo zanimati drja. Kušeja opis gornje Italije. Končno naj tisti mož, ki piše »Razgled po svetu«, pazi na to, da bo pisal vselej samo resnico! Ta mož piše namreč v jako čudnem, pristranskem duhu. Misijev kardinalski klobuk n. pr. je slovenski narod sila drago plačal, zato je nespametno pisati o tem dostojanstveniku meter dolgo panegeriko, ko vendar vsak rodoljub ve, da je bil rajni Misija eden največjih nasprotnikov svojega naroda. Torej nikar ne mistifikujte ljudstva! Značilno za mišljenje Koledarjevega podlistkarja je tudi, da ima za rajnega patra Hrovata, kremenitega Slovana, učenjaka in zaslužnega slovenskega pisatelja, manj ali ravno toliko besed kakor za prošta Klofutarja. Toda, pardon, Klofutar je nosil »infulo«, pisatelj Hrovat pa samo ponižno frančiškansko čepico na glavi. Člankarju imponuje torej to, kar ima kdo **na** glavi, ne pa, kar ima **v** glavi . . .

»Družba sv. Mohorja« šteje letos 80.046 udov — za 1450 udov več nego lani. Veselje nad živahnim razvojem družbe nam kalí misel, da je vodstvu v prvi vrsti za ultramontanstvo in v zadnji vrsti šele za moderno prosveto ter slovenstvo in slovanstvo. In vendar bi moralo vodstvo vedeti, da izdaje knjige za Slovence, ki se nahajajo baš v sedanjosti v največji nevarnosti za svojo narodnost. Zatorej bi bilo treba bolj naglašati narodni moment ter seznanjati naše ljudstvo z drugimi slovanskimi narodi. Tega pa vodstvo ne stori, vsaj ne dovolj. Morebiti niti **ne sme** biti družba odločno narodna, če pomislimo, da je njen pokrovitelj **nemški** škof Kahn, ki ne zna slovenski in o katerem je znano, da ne ljubi Slovencev! Ali mora imeti slovensko líterarno društvo **nemškega** škofa za — protektorja?! *A.*

Haardtov zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom. Priredil prof. Fr. Orožen. II. izdanje s 14 zemljevidi . . . Dunaj. Založil Hölzel. 1902. — Ne mislimo tega atlasa ocenjevati s strokovnega stališča, ker v to nismo poklicani, a nekaj drugega posebnega ima ta atlas na sebi, kar pa smo poklicani soditi in — obsoditi! In čudimo se — ali pa tudi ne! — da še nobeden slovenski časopis ni zapazil v tem atlasu, kar je sila zanimivo in črez vse mere karakteristično!

To je še malenkost, da je na naslovnem listu tiskano: za šole s slovenskim učnim jezikom. Zakaj ne: za slovenske ljudske šole? Saj v drugih ljudskih šolah itak ni slovenski jezik učni jezik nego v — slovenskih, t. j. namenjenih Slovencem! Toda to je nerodna stilizacija, ki se često pripeti ob »zeleni« mizi . .

Glavna zanimivost tega atlasa je ta, da sta med slovenskimi deželami, ali — če hočete, da se tudi mi izrazimo v birokratskem žargonu — med deželami s slovenskim prebivalstvom posebej natisnjeni samo Kranjska in Primorska, a slovenska južna Štajerska ter slovenska južna Koroška sta natisnjeni le površno pod skupnim imenom: »Avstr. planinske dežele«! Ta atlas torej, namenjen slovenski mladini, govori na ves glas: Vi mladi Slovenci, vam je treba vedeti poleg skupnih avstroogrskih dežel bolj natančno le za Kranjsko in Pri morsko; južna Štajerska in južna Koroška spadata med »Alpenländer« — in to nam je že nekoliko bolj »oddaljeno«; to je za nas »fremdes Gebiet«! Slov. otroci ne smejo poznati slov. dežel, slov. zemlje v celoti, kajti to bi dišalo po narodni avtonomiji, če ne po — »panslavizmu«. Šalo na stran — ali mi mislimo, da mora vendar vsak Slovenec, ki si ta atlas natančneje ogleda, vprašati: Zakaj sta v tem, slovenskim otrokom namenjenem atlasu izpuščeni deželi Štajerska in Koroška?! Vzrok te ureditve je političen... Divide et impera! .. In tudi znanost mora pomagati, da se Slovenci ne bi preveč čutili kot celoten narod, pa naj prebivajo v katerisibodi avstrijski pokrajini . . .

Etnografija je sicer tudi znanost in prav lahko bi bil v tem atlasu, namenjenem slovenski mladini, tudi zemljevid slovenskih pokrajin. Pa, če tudi tega ne pričakujemo od tako oficialnega izdanja, vendar bi morala biti v takem atlasu zemljevida Štajerske in Koroške, zato, da bi se razločneje videli slovenski deli dotičnih dveh dežel. Vprašali smo profesorja Rutarja, zakaj v atlasu ni Štajerske in Koroške, in on nam je rekel, da ni imel prof. Orožen nikakega pametnega razloga, izpuščati ti dve deželi. Utegnilo bi se nam ugovarjati, da kartografski zavod Hölzlov morebiti baš ni imel pripravljenih dotičnih dveh dežel v takem merilu — česar pa ne verjamemo! — potem pa bi bil moral gospod prof. Orožen reči: »Gospod Hölzel, jaz takega pomanjkljivega atlasa ne morem urediti za slovenske šole, ker bi se Slovenci zlasti po južnem Štajerskem pritoževali, da sem jih popolnoma prezrl in izdal — kar se niti z znanstvenega stališča ne da odobravati. In če izdaste Vi, g. Hölzel, tak atlas brez Štajerske in Koroške, moram reči, da ste jako nepraktičen trgovec, ker morate vedeti, da štajerski Slovenci Vašega atlasa ne bodo kupovali. Vi imate potem torej toliko in toliko sto naročnikov manj! . .«

Kaj bi pač rekel danes Blaž Kocén, ki je bil dodal svojemu atlasu že pred četrtjo stoletja tudi posebno karto »Südslavenländer«! In kako bi se čudil Orožnovemu atlasu »za šole s slovenskim učnim jezikom« Peter Kozler, ki je bil že leta 1864. izdal svoj »zemljevid slovenskih dežel«! Anno 1902. pa izdaje gospod profesor Orožen atlas za slovenske šole — brez Štajerske in Koroške! . . O tempora, o mores! Znamenje časa! *A. A.*

Matica Hrvatska. (Konec.) Kuzmanović. Vitropir. Slika u tri čina. m. 8⁰. »Vetropir« pomenja lehkomislenega človeka in tako nazivajo v igri neko dekle, ki je v hiši kovača Marka kot daljna sorodkinja in ki se zaljubi v odvetniškega dnevničarja. Po njej se imenuje vsa igra tako, zakaj, ne vem povedati, ker je to dekle, Jele, postransko lice. Vsa igra ima tobože namen, slikati prilike katoliških Bošnjakov, in res je zanimiv jezik (ikavščina) in nekatere fraze, ki se pa dosadno ponavljajo. Zakaj je pisec te slike napisal v dramatski obliki, mi ni jasno, ker v vseh treh činih ni prav nič dejanja; situacijska

komika je prisiljena, igre z besedami in nemškutarjenje Ivice ter njegove sestre neprirodno, lica sploh so karikirana, tako da odvračajo od sebe. Veliko bolje bi bil storil pisec, da je svojo snov obdelal v kaki povestici. Tako pa nastopajo osebe nemotivirano. Kako pride Ivica iz Banjeluke kar naprasno v Markovo hišo v Travnik? Tudi Ivan se čudno hitro zaljubi v Jelico. — Bogatićka pade v hišo in si vse razgleda, pa domačega človeka ni nobenega v nezaprti hiši itd.

Turških besed netolmačenih je precejšen kup. Sploh ima vsak hrvatski pisec manijo, ako je pogledal v Bosno, svoj čisti hrvatski jezik natikati s turškimi ocvirki. Kako more, kdor se ni v Bosni naučil, vedeti, kaj je sećija? »Peškun« tolmači z besedama »bosanski astalak«, ne da bi takoj povedal: bosanski stolić (mizica); rafa (polica), gjergjef (Stickrahmen), bošča (prt), lala (neka cvetlica). Da bi Bošnjaci rekli »ne čini ništa« das macht nichts, namesto »ništa zato«, ne verjamem.

Isa Velikanović. Otmica Pjesma u šest pjevanja. m. 8⁰. 135 str. — Ta komični ep v rimanih dvanajstercih, izprepleten s pesmimi v desetercih, opisuje, kako so skušali brezdelni turški momci ugrabiti lepo Stano, katero so roditeiji udajali za sina bogate hiše, za katerega pa ona ni marala, ampak je ljubila Pavla iz siromašne hiše, h kateremu je pobegla v noči, ko se je v hiši slavila njena zaroka z bogatinom. Po noči se zbudi njena stara mati in ker je ne najde v postelji, jo hiti iskat na vrt, a tu ugrabijo Turki njo namesto Stane. Tako so doživeli sramoto objestni Turki, pa tudi lakomni prosci, ki so gledali samo na bogastvo; Stano pa je dobil hrabri Pavle. Pripovest je gladka, dikcija spominja često na narodne pesmi; humor je svež in se kreče vedno v mejah dostojnosti. Pesem pa slika tudi običaje, prednosti in slabosti naroda. Vsekako je ta ep pridobitev za hrvatsko literaturo. *R. Perušek.*

Сильвестер Яричевский: Франц Прешерен, найбильший словіньский поет. Його житє и твори. — Перемишль. 1902. (= Silvester Jaričevskij: Franc Prešeren, največji slov. pesnik. Njegovo življenje in njegova dela. — Peremišlj.) — To je 31 strani obsegajoč odtisk iz premišeljskega gimnazijskega programa. Članek o našem pesniku je napisal tamošnji gimnazijski profesor, g. Jaričevskij. Gosp. Jaričevskij se s tem člankom ugodno razlikuje od nekaterih svojih tovarišev, ki objavljajo v šolskih programih razprave o predmetih, za katere se ne zanima živa duša, ker dotični predmeti niso v nikakršni zvezi s sedanjostjo . . .

V uvodu podaje pisatelj v velikih potezah razvoj naše literature od Trubarja do naših dni. Njegova sodba kaže, da je precej verziran v naši književnosti. Jako lepa pa je tudi razprava o Prešernu samem. Pisatelj vpleta med svojo razpravo tudi več prevodov Prešernovih poezij; ti prevodi so bržčas prvi iz naše poezije na maloruskem narečju. Prevedene so naslednje pesmi: »Strunam«, »Pod oknom«, »Kam?« »Nezakonska mati«, »Pevcu«, »Hčerin svet«, »Judovsko dekle«, »Dohtar«, 1 gazela in 2 soneta. Ne moremo si kaj, da ne bi ponatisnili vsaj »Nezakonske matere«, da bodo čitatelji videli, kako se glasi bratovsko malorusko narečje v Galiciji.

Незаконна мати.

На що було мині треба тебе,
любе дитятко, дитя дороге —
та молодéсеньки дївчинї,
ще й необрученій матери?

Батенько кляли і били мене,
неня над мною лиш плакали все:
і свої мене встидали ся,
чужі на мене зглядали ся.

Вин, що єдиний коханец мій,
вин, що є правесний батенько твій,
пішов у сьвит, Бог знає де,
соромить ся мене й тебе!

На що було минї треба тебе,
любе дитятко, дитя дороге!
Але чи треба було, або й нї,
вічно ти, сéрденько, любе минї!

Небо здаєть отвтерте минї,
скоро загляну в очицї твої,
як усьмінеш ся любязно еще —
все, що терпіла, забула уже!

Той, що пташата годує дрибні,
дай ти веселі, щасливї днї!
Чи тебе треба було або й нї,
вично ті, еéрденько, любе минї!

Ker mora itak vsak izobražen Slovenec znati čitati cirilico, se nam ne zdi potrebno, da bi prepisavali na latinico. *Aškerc.*

Koncert Františka Ondříčka. Sezono zimskih koncertov je otvoril v Ljubljani češki vijolinski virtuoz Frančišek Ondříček s koncertom, prirejenim dne 19. oktobra v dvorani »Mestnega doma«. Igral je Saint-Saënsov koncert, Ernstove ogrske napeve, Beethovnovo romanco, Bachovo preludijo, Nešvere eklogo, lastno skladbo Scherzo in Čajkovskega valček. Da je Ondříčkov nastop le sijajen in da ponuja neskaljen umetniški užitek, je že predobro znano, saj nam je bil že mnogokrat ljub gost. Premagujoča moč je Ondříčkova umetnost; blesteča je tehnika in nad vse lehak lok, izpod katerega pojo čutapolni toni in pasaže, pred vsem pa je subjektivnost, ki diči Ondříčkove reprodukcije. Ni gola reprodukcija, kar podaje Ondříček, ustvarja marveč ob svoji igri, in ko evokacije onega, kar mu je že dolgo kipelo v duši, je občutiti, kar podaje v luči lastne močne osebnosti, ozarjeni v barvah momentanega razpoloženja. Ondříček je temperamenten ustvarjajoč umetnik, umetnik muzik, in muzikalnost je, ki si jo cenimo na njegovi umetnosti. Njegov temperament uvaja utripanje njegovega srca v srca poslušalca in ogreva le-tega toplota čuvstvenih valov, katerim se vdaja svirajoči umetnik v razvnetosti svoje duše. Spremljevalec mu je bil mladi pianist Josip Faměra, ki je nastopil z dostojnim uspehom tudi v samostalnih klavirskih točkah. Spored sta obogatila razen njega še člana

slovenske opere, gospodična Marija Glivarec in gospod Karel Král. Oba sta za našo opero izborni pridobitvi. Obdarjena oba z zvočnim glasovnim materijalom, sta glasbeno odlična pevca-umetnika, znamenita tako v vokaliziranju kakor v fraziranju. *Dr. Vladimir Foerster.*

Slovensko gledišče

Letošnja nova sezona se je otvorila dne 27. septembra. Dramatično društvo je najelo več novih moči. Solisti in solistinje pri operi so vsi novi; pri drami pa se je osebje le deloma izpremenilo.

Iz finančnih vzrokov je bila nastala glede opere akutna kriza. Mislilo se je, da bomo imeli letos samo dramo, vendar se je kritično vprašanje rešilo našemu edinemu gledišču v prid tako, da se je ohranila tudi opera. To je za nas tem večje važnosti, ker letos v Zagrebu nimajo opere in celo v Levovu se je morala opustiti . . .

A. Drama se je začela z otvoritveno predstavo. Igrali so 27. septembra Morréjevo ljudsko igro »Gospod župnik Jakob«. Druge dramatične predstave so bile: Dne 30. septembra »Madame sans gêne«, 11. in 19. oktobra »Pepelka«, 14. »Učitelj Lanovec«, 25. oktobra Björnsonov »Bankerot« in 28. oktobra »Rudeči talar« (La robe rouge).

B. Operne predstave: 4. in 7. oktobra »Večni mornar«, 21. in 23. »Prodana nevesta«. *Onjêgin.*

Upodabljajoča umetnost

II. slovenska umetniška razstava v Ljubljani. Namen umetniških razstav je, deloma predočiti narodu razvoj in napredek umetniškega stvarjenja, deloma umotvore spraviti v denar. In vsak narod mora biti ponosen na razstave, iz katerih vidi, kako se njegovi sinovi in hčere z razumom, pridnostjo in genijalnostjo vzpenjajo do vzvišenega naslova: umetnik.

V Ljubljani se je otvorila letos tekom dveh let že druga slovenska umetniška razstava.

Po mojem mnenju je to prepogosto. Premalo umetnikov imamo in ti, ki so, »delajo« večinoma za vsakdanji kruh, ker jih niti država, niti dežela pri njih študijah gmotno ne podpirata. Umetnik biti brez kruha, je pa težko. Nimamo torej svobodno ustvarjajočih močij.

Razstavljenih je bilo v »Narod. domu« mnogo slik, da, preveč. Vzrok temu je pač jury, ki je sestavljena razun enega člana iz razstavljalcev samih. To se mora na vsak način obsojati! V bodoče bi se morali v razsodišče voliti razumniki, ki niso z razstavo v v nikaki osebni zvezi!

So umetniki, ki so razstavili mnogo, mnogo slik menda zato, ker mislijo, da morajo toliko razstaviti, češ, ime si pridobimo z veličino, ne s kako-

vostjo. In to je popolnoma napačno mnenje. S takimi nazori pride umetnik iz okvira umetnega slikarstva in bati se je, da ne zabrede do navadne fabrikacije slik. Torej: non multa, sed multum!

In tako si moramo, žalibog, danes res pripoznati, da je nastal malone vseskozi v naši domači slikarski umetnosti nevaren odmor. Vsaj meni in večini obiskovalcev obojih umetniških razstav je prva mnogo bolj prijala nego sedanja. In ko smo v letošnji razstavi vse slike pregledali z očesom in dušo, — pogrešali smo nehote Vesela, ki nam je po svojih umotvorih še v dobrem spominu.

Vobče bodi rečeno, da se zdi gledalcu razstava podobna slikarsko-umetniški šolski razstavi. Preveč enakih motivov! Drevesa, hiše, vasi, to se ponavlja vedno in vedno. Človek se oddahne, ko zagleda Groharjev »Ribiški čoln«, Jamovega »Mornarja«, Jakopičevo delo »Pri šivanju«, Strnenov» Portret« i. t. d. Premalo lastnega genijalnega stvarjenja, preveč enakomernih kopij po naravi v pretiranem učinku razsvetljave. Moderna smer v slikarstvu meni jako ugaja. In gotovo je večji umetnik oni slikar, ki s par drznimi potezami napravi sliki karakteristično lice, nego oni, ki liže in liže s čopičem po platnu in venomer popravlja. Toda slike pri tem ne smejo postati predrzne, in mnogim umotvorom bi bilo v prid, ko bi bili bolj natančno izvršeni, ko bi se tuintam z barvo hranilo in ko bi umetnik ne spravljal v nje najnenavadnejše luči in situacije.

Naše kupujoče ljudstvo, hvala Bogu, izredno napreduje, kar se tiče presojevanja slikarskih umotvorov. Zato si brez suflerja ustvarja sodbo. Na to opozarjam že danes naše umetnike, ker je to pri kupovanju in prodaji slik faktor, s katerim morajo umetniki računati. To je razvideti iz pomembnega dejstva, da je do danes od vseh razstavljenih slik neprimerno malo prodanih, celo izmed onih, ki se res smejo dobre imenovati.

O razstavljalcih samih hočem le kratko omeniti.

Grohar ima po angleški maniri slamnato rumene slike, ki so deloma brez življenja, kakor vse v tem žanru. Ob njegovem julijskem solncu nas skoro zebe. Sicer ima pa izborno perspektivo in se mu je »Stari devinski grad« prav posrečil, posebno morje je dobro; enako pri »Ribiškem čolnu«. Dobro je tudi »Ob Gradaščici«.

Pri Jakopiču se konča z dovršenjem skice njegova slikarska umetnost; vsaj tak vtisk napravijo njegova dela na nas, kajti v razstavi ima edinole skice, nekatere celo jako površne. Izreden umetnik pa je v barvah, kar se posebno dobro vidi na »Svetniku«. Prikupljive so dalje stvari »V korsetu«, »Pri šivanju« in »Močvirje«.

Jamove »Breze« in »Vrbe v jutranji rosi« so dobre. Brezpogojno njegova najboljša slika je »Mornar«, ki dela čast razstavi. »Ljubljana v snegu« je pač ironija! — Njegovi soprogi se je »Ženski polakt« še dosti posrečil.

Gospodična Kastel se nam kaže v razstavljenih stvareh prav marljivo začetnico.

Kobilca se je z avtoportretom, ki je eno najbolj dovršenih del v razstavi, zopet pokazala umetnico. Mi bi radi več in večkrat kaj njenega videli.

Strnen napreduje v barvah in tehniki. Dobra sta »Portret« in »Studija« za sliko »Izgubljeni raj«. V jako gorkih in mehkih barvah je slikano »Za vodo«.

Žabota je mlad nadarjen slikar, ki postane morda naš najboljši portretist. Anatomično pravilen in dober v barvah je njegov »Moški akt«. Dobra je dama na »Portretni skupini«. Malo manj šablone ne bi škodovalo.

Žmitek tudi napreduje. V manjših delih zabrede v prenatančno slikanje, kakor da s peresom slika. Dobra je »Ruska plemkinja« in »Ostanki propale obrti«. Njegov najboljši portret pa je portret g, Bamberga, ki je bil razstavljen v knjigarni portretovanca.

Gvaiz slika s čudovito strogo natančnostjo. Vidi se mu, da je profesor. Njegova dela štejemo v razstavi med najboljša. Posebno krasna so tihožitja.

Berneker je genijalen umetnik-kipar, ki obeta veliko prihodnjost. Njegova »Beda« je za nas nekaj novega. Prav dober je tudi Zajec, kateremu svetujemo, da mnogo občuje z Bernekerom.

Razstavili so tudi Klein, Klemenčič, Levičnik, Mirt in Rojic, a premalo, da bi si mogli pridobiti pravi pojem o njih umetniški vrednosti.

Vojanov.

Med revijami

»Slovanský Přehled«, ki je nastopil ravnokar svoj V. tečaj, je tako dobro znan list, da ga pač ni treba še posebej priporočati. Urednik A. Černý stori vse, da bi bil »Přehled« čimdalje popolnejši. Prinaša kulturno-politične članke o vseh Slovanih. 1. zvezek novega letnika ima polno zanimivih vesti in dopisov iz vseh slovanskih krajev. Najbolj aktualen članek je studija o »zagrebških demonstracijah«. Spisal ga je znani hrvatski pisatelj Stepan Radić. Radić ostro obsoja brutalne demonstracije proti bratom Srbom, saj mora vendar vsak človek z zdravim razumom spoznati, da je boj med Srbi in Hrvati, ki so v bistvu eden in isti narod z dvema imenoma, z dvema konfesijama, z dvojno pisavo in z različnim zgodovinskim razvojem — samo sovražnikom slovanstva na korist. Samo fanatiki med Hrvati in Srbi ne vidijo propada, h kateremu vodi medsebojni prepir, kajti vsaka strast je — slepa. Diference med nasprotujočima si bratoma more radikalno odstraniti po našem mnenju samo splošna izobrazba, prava prosveta, ki uči, da »brat je mio, koje vjere bio, kada bratski čini i postupa«.

Славянскій Вѣкъ (»Slavjanski vjek«), ki ga izdaje in ureja na Dunaju znani ruski publicist in pesnik, g. dr. Vergun, nastopi v kratkem IV. svoj letnik. »Slavjanski vjek« hoče pred vsem rusko čitateljstvo poučiti o kulturnem stanju vseh slovanskih narodov, hoče pa tudi pripomoči, da bi postal ruski jezik za vse Slovane duševna vez, najvišji organ v književnosti in umetnosti slovanski . . .

»Slavjanski vjek« se dosledno ozira na vse slovanske narode. Prinaša tudi prevode iz slovenske literature. »Slavjanski vjek« stoji na leto 10 kron. Adresa: Dunaj, VIII./2. Bennogasse 22. (Dr. D. N. Vergun.)

Живая Мысль (»Živaja myslj«) se zove nov mesečnik, ki je začel izhajati v Levovu. To je organ ruske stranke, tiste frakcije med gališkimi Rusi, ki hočejo imeti za svoj književni jezik občeruski (velikoruski), ne pa maloruski. Kakor znano, izdaje tudi gališko-ruska »Matica« svoje knjige v občeruskem jeziku.

Извѣстія благотворительнаго общества (»Izvjestja blagotvoriteljnega obščestva«) se imenuje mesečnik, ki ga je začel izdajati v Peterburgu g. Vasilij N. Korabljev, ki je letošnje poletje potoval po slovanskih deželah v zadevah vselovanske razstave (l. 1904) v Peterburgu. Kakor znano, je imenovano blagotvoriteljno društvo pred več leti že izdajalo takov organ istega imena, a list je kmalu prenehal, ker — ni bilo zanimanja zanj. Upajmo, da se g. Korabljevu to pot posreči vzdržati »Izvěstja« ter jim pridobiti čimdalje več naročnikov in sotrudnikov. »Izvěstja« objemajo z enako ljubeznijo vse Slovane ter stoje popolnoma na objektivnem stališču. Že v prvem zvezku je par dobrih člankov (n. pr. o madjarski narodnosti in njeni dotiki s Slovani.) »Izvěstja« priporočamo tudi Slovencem, ki znajo ruski. Adresa: Skt. Peterburg, Vasilj. ostrov, 5 linija, dom 10, kvartira 34. (V. N. Korabljev, urednik).

Splošni pregled

Jubilej Marije Konopnicke. Bratovski narod poljski je dne 19. oktobra slovesno praznoval petindvajsetletni jubilej svoje pesnice in pisateljice Marije Konopnicke v Krakovu, kamor je bila proslavljena jubilantka sama dospela na svečanost. Slavja se je udeležil v duhu ves poljski narod, a v Krakov je bilo prišlo tega dne nebroj deputacij iz obširne Poljske, poklonit se velikemu geniju slovanske žene. Vsi poljski listi, politični, znanstveni in beletristični so bili prinesli jubilejske članke, studije in feljtone o Konopnicki, a nekateri so prinesli tudi njeno podobo. Izšlo je tudi več monografij o njej. V Krakovu so se ji poklonila vsa narodna društva. Jagiellonsko vseučilišče in akademija umetnosti sta ji izročili posebni adresi. Adresa krakovskega vseučilišča postavlja Konopnicko vštric Mickiewicza, poudarjajoč njene zasluge za razvoj pesniškega jezika poljskega. Vseučiliška adresa pravi, da se še nihče pred Konopnicko ni tako poglobil v narodno govorico in v duh narodne pesmi kakor ona. Mnogo da jih je hodilo po isti umetniški poti kakor Konopnicka, ali nihče da ni segel tako globoko v narodovo dušo kakor Konopnicka, in nihče ni te duše narodove tako harmonijsko vpesnil kakor ona... Adresa »akademije umetnosti« poudarja plemenitost mišljenja v pesnitvah Konopnicke, katera da je imela vselej pošten in jasen smoter pred seboj, bila je vsekdar iskrena v svojih simpatijah in ideali njeni da so bili vsekdar visoki. Razne efemerne struje je niso zapeljale, da bi bila omahovala na poti, ki jo je spoznala za pravo. In končno pravi ta adresa, da je Konopnicka velika umetnica, ki zna svoje misli vselej upodobiti v lepi obliki . . . Druge korporacije so jo slavile zopet kot vzorno Poljakinjo in braniteljico narodnih pravic. Zanimivo je tudi to, da so neko novo poljsko naselbino (vas) blizu Levova krstili na ime Konopnicke . . . Marija Konopnicka se je porodila leta 1846. v Suvalkah. Po očetu se je pisala Wasilowski(a). Ime Konopnicka(i) je dobila po svojem možu. Svojo mladost je preživela v samoti, kjer je bil njen oče (uradnik) sam tudi njen prvi skrbni učitelj in vzgojitelj. Čitala je sv. pismo, stare poljske pesnike, zlasti Mickiewicza. Svojo devliško dobo pa je preživela v Varšavi, kjer se je dalje izobraževala. Omoživši se, ni vzgajala samo svojih otrok, nego tudi samo sebe. Prepotovala je skoro vso Evropo. Najlepše vtiske s svojih potovanj je objavila v svojih knjigah »Italia« [1]) »Hellenica«, »Imagina« in dr. Sedaj biva navadno v inozemstvu . . ,

[1]) Glej članek Ivana Prijatelja v letošnji januarski štev. »Ljublj. Zvona«.

Leta 1877. je objavila Konopnicka v »Tygodniku ilustrovanem« svojo prvo pesem »V gorah«. Ko je Sienkiewicz takrat na potovanju po Ameriki čital njene stihe, opomnil je v svojem potopisu, da je poslal Bog poljskemu narodu novega pesnika v osebi Marije Konopnicke. Leta 1881. pa je Krasiński prvi napisal daljšo kritiko o pesnitvah nove pesnice . . .

V teh petindvajsetih letih svojega pisateljevanja je ustvarila Konopnicka že celo knjižnico svojih del. Piše pesmi in novele. Vsa njena dela pa nosijo po soglasni sodbi poljskih kritikov pečat pravega pesniškega genija. Poljaki se ponašajo ž njo, saj več spisov Konopnicke je prevedenih tudi že na druge evropske jezike. (Po poljskih časopisih *A. A.*)

Stoletnica rojstva Nikole Tommasea. Italijani in Srbo-Hrvati ter ž njimi ves izobraženi svet se je spominjal dne 9. oktobra, da je preteklo sto let, kar se je bil porodil slavni Nikola Tommaseo v Šibeniku (dne 9. oktobra 1802. l.) Tommaseo je bil eden najznamenitejših pisateljev 19. stoletja. Bil je pesnik, zgodovinar, filolog, estetik, folklorist in državnik, v vsem svojem delovanju pa je bil neustrašljiv boritelj za resnico, pravico in svobodo. Kot človek spada med najzanimivejše psihološke uganke. Porojen v srbsko-hrvatskem Šibeniku v Dalmaciji, je ostal do svoje smrti v svojem srcu in prepričanju Srbo-Hrvat, Slovan, a vendar je bil skoro vse svoje duševne moči posvetil tujemu, italijanskemu narodu, njegovi literaturi in kulturi. Dovršivši vseučiliške studije v Padovi, je bil ostal kar tam v Italiji in se posvetil literaturi. Bil je žurnalist, pisal je romane, pesmi in kritike. Dalje časa je živel v Benetkah, in to do revolucijskega leta 1848., ko so ga bili zaprli, a ljudstvo, ki ga je obožávalo, ga je bilo osvobodilo. Pobegnil je na Krf. Potem je živel v Turinu in umrl je leta 1874. v Florenci. Njegova najvažnejša dela so: »Dizionario sinonimo della lingua ital.« ter »Dizionario della lingua ital.«, »Dizionario estetico«, komentar o Danteju i. dr. Število njegovih spisov je ogromno (okoli 240). Bil je eden najplodovitejših pisateljev italijanskih. Italijani ga po pravici čislajo jako visoko. V Benetkah n. pr., pa tudi v drugih italijanskih mestih ima spomenike. A tudi Hrvati in Srbi ga prištevajo k svojim, prvič že zato, ker je tudi v svojih italijanskih spisih o vsaki priliki poudarjal svoje slovanstvo ter se živo zanimal zlasti za dalmatinske Srbe in Hrvate, katerim je prorokoval, da bode Dalmacija prej ali slej njihova. Tedanjim avstrijskim nemškim centralistom je bil seveda zato Tomaseo trn v peti . . . S svojimi rojaki je ostal do svoje smrti v duševni zvezi. Dopisoval je z mnogimi znanimi Jugoslovani, zlasti z Babukićem, Kukuljevićem in Vrazom. Zbiral je srbsko-hrvatske narodne pesmi, katerih rokopis je dobila »Matica Hrvatska«, a nekaj jih je bil prevedel sam na italijanski jezik. O jugoslovanskih narodnih pesmih je sodil, da so najlepše narodne pesmi v Evropi. Umetnim pesnikom (n. pr. Vrazu) priporoča, naj bi se ravnali glede narodnega duha po narodnih pesmih. V srbsko-hrvatski literaturi pa si je ovekovečil Tommaseo svoje ime pred vsem s svojimi izvirnimi »Iskricami«. To so duhovite črtice, nekaki aforizmi, v katerih razmišlja Tommaseo v cvetočem, poetičnem slogu o raznih duševnih vprašanjih: o svoji domovini, o narodnosti, jeziku, o nalogah mladine, o idealih bodočnosti, o umetnosti, značajnosti itd. »Iskrice« so polne zlatega zrnja in pričajo o visokem duhu avtorjevem. Tommaseo je bil poslal rokopis Kukuljeviću, in ta jih je izdal prvič l. 1844. v Zagrebu. L. 1888. pa je izdala »Matica Hrvatska« te »Iskrice« že v 4. izdaji. Uredil jih je in uvod z življenjepisom slavnega Tommasea napisal Ivan Milčetić. Vseh teh »Iskric« je samo 33,

a po svoji plemeniti vsebini spada ta drobna knjižica med najsvetlejše bisere jugoslovanske literature. Škoda, da Slovenci tako malo poznamo te »Iskrice«!

Tommaseo je živel stalno ves čas svojega življenja na tujem, zato se ne smemo čuditi, če je včasi tudi krivo sodil o svojem narodu. Njegove zmote pa niso nikdar prihajale iz srca, nego le iz nezakrivljene nevednosti. Da je ostal visoko izobraženi mož do konca svojega življenja v srcu svojem Slovan, dokazal je, kakor smo že omenili, o vsaki priliki. Kadarkoli ga je v Florenci obiskal kak Hrvat ali Srb in je slišal oslepeli starček Tommaseo svoj materni jezik, izjokal se je od ginjenja. Kot član republičanske vlade beneške je bil izdal navdušen proglas na svoje rojake in na vse Slovane, naj čuvajo svoje narodne pravice. »Iz okova kujte mače — piše Tommaseo l. 1848. — a iz jarma štape za obranu. Vi, toliko vremena zgrbljeni . . . dignite se! . . . Pleme slovansko, uzet ćeš mjesto izabrano medju velikim narodima . . . Bog je naroda s nama!« *A. A.*

Petdesetletnico književnega dela grofa Tolstega je praznoval ruski narod, ž njim pa vse slovanstvo in ves kulturni svet preteklega meseca. Ni bilo sicer nikakih posebnih hrupnih slavnosti, a jih tudi treba ni bilo, saj ve tudi brez njih vsak izobraženec, kak velikan je v sodobni književnosti kot umetnik-pesnik in kot mislitelj Lev Nikolajevič Tolstoj.

† Dr. Fr. Krones vitez Marchland, vseučiliški profesor in znamenit zgodovinar v Gradcu, je umrl dne 17. oktobra. Pokojnik je bil na glasu zaradi svojih številnih zgodovinskih knjig in razprav. Mi se ga spominjamo samo zato, ker je bil napisal tudi jako obširno monografijo o celjskih grofih, katerih zgodovina je bistven del slovenske zgodovine. Da je bil Krones, čeprav rojen moravski Čeh, po svojem mišljenju nemški nacionalec, je itak znano.

Husov jubilej. Dne 21. oktobra je preteklo 500 let, kar je bil slavni češko-slovanski učenjak in vzor značajnega moža, mučenik Jan Hus izvoljen za rektorja praškega vseučilišča. Češko učilišče se je spominjalo tega zgodovinskega dne s primerno slavnostjo.

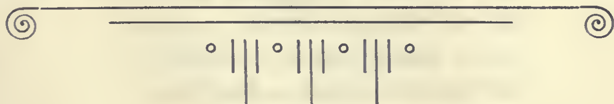
Malorusko vseučilišče v parlamentu. Dne 21. oktobra je predlagal v imenu gališko-ruskih poslancev dr. Romanczuk v državnem zboru ustanovitev maloruskega vseučilišča v Levovu. Za nujni predlog so glasovali vsi Slovani, izvzemši seveda brate Poljake, ki so bili ob tej priliki hitro pozabili pruskih batin na Poznanjskem. Predlog Romanczuka je zadela ista usoda kakor lani predlog za ustanovitev slovenskega vseučilišča . . . Sicer pa mislimo, da bi bilo pač edino pravo, ko bi zahtevali Malorusi za svoje bodoče vseučilišče velikoruski ali občeruski učni jezik. —

Nemška realka v Ljubljani je praznovala minulega meseca, žalibog, petdesetletni jubilej svojega obstanka. Petdeset let, do danes, ima Ljubljana samo nemško realko, katero morajo obiskavati tudi Slovenci, če se hočejo posvetiti tehniškim znanostim. Tako stojimo Slovenci leta 1902. In črez 50 let?..

Javna predavanja v Ljubljani so se začela zopet 26. oktobra. Predavala je tega dne v »Mestnem domu« pisateljica gospodična Zofka Kveder, in to »o današnjem ženstvu«. Novo sezono so otvorile dame; besedo imajo zdaj gospodje!

Popravek. V zadnji številki na str. 654. naj se v 3. in 4. odstavku povsod čita Alfred namesto Albert.

Ljubljanski Zvon

Kinžal.

Gruzinska romanca.

In sedaj si v mojih rokah,
gizdalin ti moj gruzinski,
s srebrom, z zlatom okovani!
Svetiš se in se leskečeš,
ali vendar si moj suženj,
saj sem kupil te za sebe,
ti ponosni moj kinžál[1])!
Smiliš se mi, ko te gledam.
Jeli, to so bili časi,
slavni časi, lepi dnevi,
ko te je še opasoval
tvoj gospod tam na Kavkazu
in ponašal se je s tabo,
ki si branil ga v vseh bojih
ko tovariš hraber, zvest . . .

Vse minulo! . . Ne povrne
več se doba tá junaška!
Tih in miren in pohleven
tukaj visel boš na steni
pred menoj in samo dičil
sobo skromno mi poslej!

*

[1]) Kinžal je gruzinski narodni meč. Gruzini in tudi nekateri drugi Kavkazci nosijo, kadar so oblečeni v narodno obleko, za pasom kinžal, ki je včasi jako dragocen. Kinžal, ki sem si ga kupil letos na Kavkazu pri nekem starinarju, je umotvor kavkaške domače industrije.

Ej, majdan ti pestri, živi!
Kdo v Tiflísu ne pozna te?
Kdo ni videl ulic tvojih
tesnih, prašnih in pa hrupnih!
Na majdanu drug za drugim
tam vrstí se bogat, pisan
pri bazarju mi bazar.

Po majdanu krika polnem
sem postopal tisto jutro
brez namena in brez cilja.
Sredi gneče prodajalcev
in voznikov in jahačev,
oslov, konj in dromedarov
šetal sem po trgu sam.
Kar ustavi se mi noga
pred kàmnitim, nizkim pragom,
in oči mi obvisijo
na razglednem môtnem oknu,
za katerim je prodajal
siv starinar robo svojo:
stare puške, samokrese,
meče, sablje damaščanke.
Stopim v čudni ta brlog . . .

Kaj ti dam za meč tam tisti?
vprašam starca ravnodušno
in pokažem tja na steno,
kjer si visel, ves oprašen,
ti prekrasni moj kinžal!

»Malost, vaše blagorodje!
Slepa cena — rubljev sto!«

Že prestopam prag. Odhajam.
On za mano . . . »Kaj pa daste?
Petdeset?« . . . A jaz sem zunaj.
On za mano po copatah . . .
»Dvajset, vaše blagorodje!
Ne kopejke menj!« . . . Obstanem.
Vstopim spet in ogledujem
svoj kinžal na črni steni:

Ostro kakor sama britev
mu rezilo je jekleno.
Ogledujem in vrtim ga
v rokah in ga občudujem:
Tá ročaj pa tá nožníca!
Umotvor! Glej, rože zlate
in vinjete je srebrne
ukovala roka spretna
po kovini za okrasbo.
Fino delo orientalsko . . .
Dobro! Moj je tá kinžal!

»Všeč vam bil tá meč je krasni?
Saj sem vedel, saj sem vedel!« —
se smehlja mi zviti starec
in s tresočoj rokoj spravlja
dva cekina moja žolta
v svoj mošnjiček — »Precenó pač
vam prodal sem to bodalo!
Slavno to vam je orožje!
Naj povem o njem vam bajko,
pripovedko kratkočasno?
Mična, vaše blagorodje,
zanimiva je povest!« . . .

Sedel je na stolec nizek,
dve sesvaljkal papiroski:
meni eno, sebi eno;
praviti mi je začel:

»Torej, stvar je bila táka!
Silno, blazno jo je ljubil
knez Šanidze svojo Nino. [1])
Pri Armenki neki stari
ji najel je stanovanje
dragoceno in razkošno.
Dan na dan je k njej zahajal.
Bog vé, kje jo bil je našel,
v kteri vasi tam na kmetih!

[1]) Nina je gruzinsko narodno ime.

Bila prava je sirota,
mlada, ah, še skoro dete —
toda krasna! Belolica,
črnooka, črnolasa!
Zapeljala bi svetnika
samega, pri moji veri,
vražje tako-le deklè!«

In sesvaljkal cigareto
si je novo, jo zapalil
pa polglasno spet začel:

»Torej, k lepi Nini svoji
je zahajal knez Šanidze.
Vsakikrat za pasom svojim
tá kinžal je nosil s sabo . . .
Tisti dan pa — ne pozabim
jaz nikoli dneva tega!! —
pride k meni knez preplašen.
Že z očetom sem njegovim
znan bil dobro tiste čase,
ko Šamíl je bojeval se
v gorah svojih nepristopnih
za svobodo proti Rusom . . .
Pride k meni bled, ves zmešan
knez Šanidze pa mi reče:
»Vzemi hitro tó orožje!
Daj mi zanje, kar ti drago,
samo vzemi ga od mene,
da ne vidim ga pri sebi!
In prodaj ga tujcu, starec,
čim hitreje pač le moreš!«
In odpasal ga je naglo
pa mi vrgel ga na mizo
knez tá svetli svoj kinžal . . .

In govoril je ko v sanjah,
sam pri sebi je govoril:
»To je strašno, to je strašno,
kak jo ljubim to devojko!
Še sedaj jo ljubim, ko je
mrtva! Ravno zdajle

sem prebodel Nini srce
s tem-le mečem, veš, prijatelj!
Varala me je za hrbtom
kača krasna, zapeljiva . . .
Daj denar mi!« . . .
In odštel sem
par cekinov mu na dlani.
In ves zmočen ven je planil
knez na cesto izpred mene.
In še tisto noč zapivši
ves denar se je ustrelil
iz ljubezni, iz obupa
moj nesrečni, dobri knez! . .

Dvajset rubljev — ni li vreden?
Vzemite ga hitro s sabo,
da ne vidim več ga tukaj,
da spominov neveselih
vzbujal mi ne bo po dnevi
in ne plašil me in motil
v sanjah težkih vsako noč!«

*

In sedaj si ti moj suženj,
krasen suženj, ki mi dičiš
tiho, skromno bivališče,
ti gruzinski moj kinžal!

Kadarkoli pa pogledam
te pred sabo, oživijo
v duši moji prošli dnevi.
Glej, Kavkaz se dviga v dalji
in dežele vidim vztočne.
Gledam, sanjam . . . In že stopam
po tiflíških ulicah.
Po majdanu se sprehajam.
In starinar, skopi starec,
puši svojo cigareto
v prodajalni svoji tesni
pa povest mi pravi svojo
ter mežika vmes z očmí . . .

A v razkošnem budoarju,
tam na mehki otomani
vznak leží mi mrtva Nina
v srajci tenki, snežnobeli
in obšiti s čipkami.
Glava bleda ji počiva
na blazini perški pestri,
po kateri cvetke zlate
vijejo se v arabeskah.
Kiti črni ko dve kači
ji visita z drobne glave,
in na vsako stran sta roki
beli, polni omahnili.
A očí so se zaprle . . .
Škoda! Rad bi bil jih videl!
Usta mala pa je pustil
polodprta vzdih poslednji.
Izmed ustnic ji leskeče
biserjev se, zób niz krasen . . .
Kdo razgalil ji je prsi?
Pod brstečoj levoj grudjo,
ah, tam zeva drobna rana,
in iz nje za kapljoj kaplja
kri rudeča ji curljá . . .

Ali se ti nič ne smili
žrtev mlada tvoja krasna?
Kaj si storil, kaj si storil,
kruti, hladni moj kinžal!

A. Aškerc.

Noč.

Povest. Spisal Josip Kostanjevec.

Tretji del.

(Konec.)

I.

ečerilo se je. Po dolini je že legala lahka megla in iz nje so štrleli vrhovi dreves ob robovih širokih travnikov in obdelanih njiv. Po vzduhu je semtertja priprhutal netopir ter krožil nekoliko časa po obližju, a potem se izgubil dalje v meglo ter izginil očesu. Od daleč je šumela reka, ki je nekje padala črez jez, in njeno šumenje je bilo enakomerno in dolgočasno. To pljuskanje in vršenje je delalo še žalostnejšega popotnika, ki je bil vprav stopil v dolino ter počasnih korakov stopal dalje po beli cesti, vodeč s seboj morda desetletnega dečka. Popotnik je bil očividno še mlad, v najboljših letih, a njegova hoja je kazala, da je njegovo telo trhlo in preperelo, in njegov upognjeni tilnik je svedočil, da je mož živel burno, le malokdaj s solnčnimi žarki pretkano življenje. Njegovi lasje so bili sivi in redki, njegov obraz naguban in trd. Tudi dečko ob njegovi strani ni kazal onega zdravega, rdečega lica, kakršno imajo navadno otroci njegove starosti. Bil je upadel in bled, a njegovo oko veliko in otožno. Človek bi bil lahko rekel o njem, da ga je samo oko. Oba popotnika sta bila videti zanemarjena. Njuna obleka je bila stara in oguljena, njuni črevlji preluknjani in srajci ne Bog ve kako čisti. Starejši se je večkrat ozrl po svoji in po obleki dečkovi, a vselej je ob takem opazovanju vzdihnil ter povesil oko, ki se je zastrlo s še neprozornejšo mreno, stkano iz samih napol pridušenih solz. In stopala sta dalje in megla se je čimdalje bolj gostila nad njunima glavama.

Iz daljave se je čulo zvonjenje, resno in veličastno. Starejši popotnik je vzklonil glavo ter postal nekoliko. Prisluškal je tem glasom, ki so pluli na njegova ušesa kakor pred davnim, davnim časom. Kako znani so mu bili! Kako so včasi čudovito vplivali na njegovo dušo, kako so blažili njegovo razburjeno notranjost! Tudi danes, ko se vrača črez dolgo zopet v kraj, kjer je preživel svojo

mladost, v kraj, ki ga je zapustil tako lahkomiselno, tudi danes ga ti glasovi pozdravljajo kakor stari, ljubi znanci, ki so ga komaj pričakovali, ki so se njegovega prihoda veselili ter ga sedaj sprejemajo v naročje z odprtimi rokami. In potegnil je svoj ponošeni klobuk raz glavo ter se prekrižal. Tudi sinko je stal razoglav zraven njega. Megla se je gosteje vlačila okrog njiju, na njune glave so rosile drobne, drobne kapljice, a onadva sta stala nepremično, in sinkove ustnice so se mehansko pregibale za očetovimi . . .

Pri znamenju sta krenila na stransko pot. Bila je ilovnata, vlažna in opolzla. Starejšega popotnika oko se je vprlo v meglo ter jo hotelo prodreti. Videti je hotelo ono znano skupino orehov in med njimi ono enonadstropno, podolgasto hišo z zelenimi poletnimi okni in pod orehi one lesene mize s primitivnimi, komaj postruženimi klopmi. Videti je hotelo oni smrekov gozd, ki se je začenjal za to hišo in ki se je razprostiral v strm hrib, kamor so vodile ozke poti, ki je ob njih rasla visoka, razčesljana praprot. Eh, da, tam se je pravzaprav začenjala vsa njegova sreča in nesreča, tam v tej gostilni »Pri treh orehih«, tam v oni nizki gostilniški sobi ga je pravzaprav ujela iz zasede njegova usoda.

Da, še jih vidi one delavce s topimi, starikavimi izrazi preko lic in skoro ugaslimi očmi. Še se spominja, kako je tedaj našel na vseh nekaj novega, nekaj nenavadnega, do tačas mu neznanega, a sedaj že dolgo sam na sebi poizkušenega. Še se spominja svojih sanj, kako bode tem revežem pomagal, kako jih dvigal kvišku iz blata, in pri tem spominu mu zaliva rdečica bledo lice. Pred vsem se pa spominja n j e, ki mu je tisti popoldan zašepetala, nagnivši se k njemu in zroč mu naravnost v oči: »Zakaj pa niste prišli oni večer? Čakala sem vas dolgo!« A pozneje, ko sta stopala skupno proti domu in ko jo je vprašal: »Ali se vidiva še nocoj?« in in mu je ona odgovorila: »Da, ako hočete! Pridite pozneje na vrt!«, kako vse to živo stoji pred njegovo dušo, kako ga pogreva, kakor bi o n a vprav sedaj še stala zraven njega, kakor bi se njena roka zopet dotikala njegove. Ah, ta topla, ta mehka roka! Ah, ta najsrečnejši dan v njegovem življenju!

Koliko vode je tačas poteklo v morje! Kaj ga je vse zadelo v teh dolgih letih, kolikrat je njegova duša koprnela in drhtela v solzah in skrbeh, kolikrat se je vila v bolečinah ter v strahu pričakovala najbližje bodočnosti!

A sedaj je minulo! Nekoliko let je že preteklo, kar mu je izginila ona. Odšla je po svetu »Bog ve kam« in pustila mu ni

drugega nego otroka, ki stopa zdaj ob njegovi strani. Nezvesta mu je bila, a njegovo srce ji je odpustilo, slednji dan je bolj hrepenelo po njej, sleherno uro jo je klicalo, naj se vrne, kmalu vrne. Toda potekali so dnevi in tedni, izginjali so meseci za meseci in minevala so leta, a nje ni bilo več in je nikdar več ne bode. Kakor bi se bila vdrla v zemljo, je izginila. Dan za dnem je listal po časopisih med dnevnimi novicami, pri marsikateri točki se mu je srce skrčilo in stresla roka, a našel ni sledu o n j e j. Izginila je bila za vedno! Zaman, vse zaman! . .

A on je bil izgubljen in neki »prijatelj« mu je celo nadel ime »izgubljeni Robert«. Da, izgubljeni Robert! Saj res! Kdo bi mogel biti še normalen v takih razmerah! Moj Bog, na svetu je bil menda samo en Zadel in še ta je umrl, umrl veliko prezgodaj. Samo en Zadel! A Robert Z. ni bil Zadel, to je občutil najbolj sam. Robert je bil stari Robert, trst v puščavi, ki ga zaziblje in omaja sleherna sapica. In Robert je prečuval noči in igral in svojega otroka je prepuščal drugim, ki so se brigali zanj kakor za lanski sneg. In črez nekoliko let je bil zopet berač, berač, kakršnega je našel v krčmi stari Zadel. Razlika je bila samo ta, da zdaj niti ni imel onega tolažila, ki ga je imel še v tedanjem času, zdaj je bil berač — sam, popolnoma sam. Saj se mu je bil odtujil celo sin, ki so ga vzgajale nerodne roke njegovih poslov in ki zanj sam ni imel nikdar časa. Koliko truda ga je stalo, da je to popravil, da si je zopet pridobil njegovo srce, a to šele tedaj, ko ni imel ničesar več, ko so ga bili zapustili zadnji njegovi prijatelji, ko so zraven vsega opešale i njegove telesne moči . . .

V mestu mu je gorelo za petami. Spomnil se je zopet svojega doma in hotel je še enkrat videti svojega očeta. Zato je stopal nocoj proti svojemu nekdanjemu domu . . .

Kmalu je sedel »Pri treh orehih«. Vse je bilo tam še po starem. Sedel je pri isti mizi kakor oni usodni večer. In domišljija se mu je zopet razvnela. Pozabil je, da je med današnjim dnem in onim dnem minila cela vrsta let, dolgih, usodepolnih let. Pozabil je, da se je v tem času obrabilo njegovo telo, da se je omadeževala njegova duša. Svitoslavček je začuden vpiral svoje velike oči v očeta, a pred tega so dohajali po vrsti — Alfred, Metodin oče, oni Luigi, in Metoda sama. In zopet je sedela zraven njega na desnici. In čutil se je domačega med njimi kakor pred toliko časom. In njegovo koleno se je zopet dotikalo njenega in ona opojna toplota je prešinjala njegove žile. A videl je tudi one Alfredove oči, ki so

bile črez mizo obrnjene naravnost v njega. Toda polagoma so te oči temnele, obraz se je daljšal in zabrisaval in naposled je štrlela vanj samo še črnokrvava lisa s prsi njegovih. In okoli Roberta so izginili znani in ljubi obrazi, vanj so strmele samo prazne mize, gledali so ga samo zapuščeni koti. Pri srcu mu je postajalo čimdalje težje, objela ga je zopet gola, žalostna sedanjost in njegova glava je klonila na mizo . . .

S Svitoslavom sta povečerjala. Nobenemu ni skromna jed dišala in kmalu sta se spravila k počitku. Borna je bila soba v prvem nadstropju, a bila je docela taka kakor ona blizu »Treh ribnikov«. kjer je zadnji svoj čas prebila Metoda. Svitoslav je bil utrujen in in je kmalu zaspal. Roberta pa je v kratek sen zazibal šele jutranji somrak.

Okoli poldne je dečka izročil v varstvo gostilničarju, a sam se je odpravil v trg, da poseti svojega očeta.

In našel ga je ravno pri obedu . . .

* * *

Skozi nizko spuščene zastore so silili ob presledkih solnčni žarki. In eden izmed njih se je blestel na sliki Robertove matere tam nad predalnikom. Oče Robertov je slonel v naslanjaču ter spal sladko kakor dete v zibeli. Robert je sedel mirno na svojem stolu in vrtel klobuk med prsti, a njemu nasproti je ždela stara kuharica Marjeta. Potrpežljivo sta čakala, da se zbudi starec. Toda temu se ni mudilo. Včasi se je sicer zgenil, ali premaknil se je samo zdaj na eni, zdaj na drugi roki ter spal dalje. Včasi se mu je celo okoli usten nabral smehljaj in neki izraz zadovoljnosti je zažarel na njegovem obrazu. Videti je bilo, kakor bi imel mož najčistejšo vest na vsem svetu.

Slednjič se je vendar zbudil. Potegnil je s tolstimi rokami preko oči ter jih odprl. Sprva je nekako začudeno pogledal Roberta in Marjeto, a takoj se je spomnil, da sta bila tukaj že med njegovim obedom. Marjeta se je tiho dvignila ter odšla iz sobe.

»O čem sva se že menila prej? Eh, da, saj res! Torej ti ne dobiš nič, haha!«

»Oče, tega vas nisem prišel vpraševat! Hotel sem vas samo še enkrat videti, predno umrem!«

In Robertu je pri teh besedah zablestela solza v očesu. Stari ga je pogledal osuplo, a hkratu nezaupno.

»Hm, kako naenkrat se je pojavila tvoja ljubezen do mene! No, ne zameri, ako ti ne verujem prav nič. Hm, hm!«

»Oče!«

»Kaj hočeš torej? Povej hitro!«

»Samo vašega odpuščanja, samo nekoliko vaše — ljubezni in ako tudi ne ljubezni, pa vsaj malo pomilovanja, malo usmiljenja! To je vse, kar želim, česar prosim!«

Starec je skočil kvišku ter se postavil pred sina. Njegovo oko se je zasvetilo in roka se je tresla.

»Tako torej! Ali se več ne spominjaš, kako se je nekoč dvignila tvoja roka proti lastnemu očetu? In to zaradi — vlačuge, ki je pozneje postala tvoja žena! Tam so vrata, pojdi, odkoder si prišel!«

Robertova roka se je skrčila na prsi. Tam notri ga je zabolelo, da mu ni pustilo dihati. V obraz je bil hipoma rdeč in razburjenost se ga je polastila vsega.

»Oče, ako ne morete odpustiti, pustite vsaj mrtve v miru! Moje žene ni več!«

In glava mu je klonila nizko na prsi.

Starca je za hip preplul neki nejasen čut. Nekaj se mu je v notranjem omehčalo in nevede se mu je dvignila roka proti sinu. Toda istotako hitro se je zopet skrčila, sramoval se je tega mehkega čuta, ki se ga je bil polastil tako nenadoma.

»Mene to nič ne briga«, dejal je trdo. »Kakor si kdo postelje, tako spi. Z Bogom!«

Obrnil se je ter hotel oditi. Ali obrnil se je vnovič ter dejal: »Tvoja obleka je razcapana in sram bi me bilo, ako bi te kdo spoznal. Predno odideš, pojdi k mojemu krojaču. Naročim mu, da te spodobno obleče, saj za dolgo tako ne bode!«

»Oče, jaz ne pojdem nikamor. Tudi ta obleka je dobra zame! Nikar se ne škodujte, preveč bi bilo!«

Roberta se je polagoma polaščala neka zlobnost. »No, ako pa ni drugače, zamenjam sicer to obleko, toda samo pod tem pogojem, da vi oblečete mojo. Ha, ha, kako bi vam lepo pristojala! No in gotovo ste si tudi tako zaslužili, samo malo več sreče ste imeli zraven, nego sem je imel jaz! Ha, ha!«

V Robertovih očeh je zasijalo nekaj čudnega in temu izrazu v očeh je bil enak tudi njegov glas, tudi njegov smeh. Starec se je stresel . . . take glasove in take poglede je videl samo enkrat v svojem življenju, in to je bilo tačas, ko je z nekim zdravnikom po-

setil blaznico. Vprl je oči v Roberta in strah ga je bilo pred njim. Kaj bi bilo, ako bi mu zdajle zblaznel, v njegovi hiši, v lastni njegovi sobi! In Robert je zapazil ta njegov strah in nehote se ga je polastilo nad tem neko veselje. Sam si ni bil v tem hipu svest svojega dejanja, prav tako kakor ne oni dan, ko je dvignil roko proti svojemu očetu. Stopil je korak proti njemu ter dejal glasno in med smehom:

»No, ali ni res? Dostikrat so že boljši ljudje nosili tako obleko! In boljših ljudi, nego smo mi, je vse polno na tem ljubem svetu. Boljših ljudi, da, boljših ljudi! No, in imenujem naj samo enega, ki je bil dosti boljši od nas, samo enega, ki je bil v svoji dobroti celo tako naiven, da je odpustil takemu staremu grešniku, kakršen ste vi, oče! Ha, ha, ali ga niste poznali? Saj ste mu bili vzoren prijatelj, nesebičen v vseh zadevah, celo tako nesebičen, da ste ljubeznivo skrbeli za njegovo ženo! In kako ste skrbeli! Nič več mu ni delala potem preglavice, no, saj veste, zastrupila se je bila! Kaj, oče, ali ste ga poznali — Zadela?«

V tem hipu je stopil sin prav tik očeta ter se mu režal v obraz. In ta njegov obraz je bil ostuden, satanski.

Starec je prebledel ter onemogel sedel na stol. V tem hipu je bil videti za več let starejši, je bil videti, kakor bi se bilo njegovo telo hipoma skrčilo in sesedlo. In njegove oči so hkratu izgubile oni ogenj, ki je plapolal v njih dozdaj.

In sin se je sklonil nadenj ter sikal:

»Tako, zdaj me pa vrzite črez prag! Glejte, odpustil vam je, na smrtni postelji vam je razbremenil vest. Ali, čemu je to storil? Brezpomembno delo! Kdor nima vesti, njemu se ne more razbremeniti, a breme se lahko zvali na njegovo glavo, da mu ubije možgane, da mu zastrupi kri. In ako se to zgodi, gorje mu! In gorje tudi vam, ker to se bode zgodilo nad — vami! .. No, da, odpustil vam je, ali ni vam odpustila — ona! Oče, ona! .. Ali je ne vidite tam v kotu, kako vpira krvave svoje oči v vas? Ali ne vidite njenih belih mrtvaških rok, ki vam groze ter kličejo nad vas maščevanje z neba? In ona dva drobna črviča na njeni strani, njena nedolžna otroka! Ali ne vidite, kako se treseta pred vašim pogledom? Čujte, vzdramite se, bežite, sicer se vam ta grozna trojica približa ter se vas ovije s svojim mrzlim objemom, da bodete zastokali in da bodo zašklopotale vaše grešne kosti. Ah Bog, tu ni odpuščenja!«

Starec se je krčil in zvijal na stolu. Ta nenadni sinov izbruh ga je zadel z elementarno močjo. To, kar ga je dozdaj redkokdaj

mučilo, kar je prenašala njegova močna, železna narava z lahkoto, tega ni danes moglo prenašati njegovo tako naglo strto telo. Nemo je strmel predse in stiskal roke v pesti. In nehote so njegove oči sledile sinovim rokam, ki so kazale v kotu nasproti troje davno pozabljenih bitij. In ta bitja so živela pred njegovimi očmi, so se gibala, ta bitja so krčevito pazila na sleherni utrip njegovih žil ter se rogala, ko je zastajala kri v njih ter učinkovala, da so se videle zapletene in prekrižane na sencih . . .

»Ali ni nikogar, ki bi mi pomogel?« je zastokal starec ter obupno dvignil glavo.

In kakor bi odmevalo od sten, je ponavljal za njim z globokim glasom sin:

»Nikogar . . . nikogar! . .«

In res ni bilo nikogar. In dasi so še uhajali skozi posamezne presledke v sobo jasni solnčni prameni, vendar je tu že vladala tema, razprostirala je svoje peroti noč, brezdanja noč. Vedno niže in niže se je spuščala, vedno gostejša in gostejša je nastajala.

Njen dih je vzdramil tudi Roberta. V tem hipu se je zavedel ter za hipec izpregledal. Vsa groza njegovega sedanjega dejanja ga je prešinila, svetel žarek je posvetil v njegovo mišljenje. Naglo, kakor bi ga kdo podil, se je obrnil ter hitel navzdol po stopnicah. Njegove stopinje so se komaj dotikale tal, a dolgi njegovi lasje so mu prosto mahali po ramah.

Starec se je dvignil kvišku ter hlastno stopil korak za njim. Odprl je vrata ter vzklikal:

»Robert, Robert . . . vrni se! . . . Robert! . .«

Toda Robertove stopinje se niso slišale več, po hodnikih je bilo tiho in vlekla je po njih pusta jesenska sapa.

Starec je prisluškal nekoliko časa, a ko ni bilo slišati ničesar več, se je umaknil počasi v svojo sobo. Tam pa je omahnil na kolena ter zakrival svoj obraz v lakti, ki so se opirale na stol, kjer je malo prej slonel njegov sin . . .

Ko je črez nekoliko časa odprla Marjeta vrata, ga je videla še vedno na istem prostoru ter se je tiho oddalila. A po sobi je plul že večerni somrak in Robertov oče je še vedno klečal na istem mestu nepremično in trdo. Okoli njegovih las so frfotale večerne vešče ter se lovile mušice, ki so bile sedaj zapustile svoja navadna zavetišča.

Ta somrak in to sveto tišino pa je prekinil večerni zvon, ki se je vprav oglasil iz lin trške cerkve. Brnel je svečano, a hkratu otožno in žalostno, kakor bi zvonil k pogrebu . . .

II.

Robert je še isti večer izginil iz domačega kraja. Njegov oče ga je dal iskati povsod, toda zaman; nihče ni vedel, kam se je obrnil.

V hiši Robertovega očeta pa se je hipoma vse izpremenilo. On sam je hodil okoli upognjen in potrt in njegove oči so zrle mrklo in plaho po kotih ter so se le redkokdaj privzdignile. Navadno so se obračale od kotov v tla, kakor bi tam iskale nečesa, kar bi jih moglo razveseliti, kar bi zopet moglo vžgati v njih prejšnji oživljajoči plamen. Toda iskale so zaman, a pri tem so se utrujale ter lezle vedno bolj globoko pod čelo. Ljudi so se ogibale, celo pred staro kuharico Marjeto so se skrivale. Kadar je bilo treba komu pogledati v obraz, vzdignile so se za hipec počasi, prav počasi, a takoj so se zopet povesile, kakor se povesijo pred nenadno preveliko svetlobo. Edini predmet, h kateremu so se večkrat dvignile, ko je bil starec sam, je bila slika pokojne njegove žene, matere Robertove, ki je visela nad predalnikom. Kakor bi od tam pričakovale pomoči, so se vsesavale v ta bledi obraz, a vselej so se zopet brezupno povešale. Starec je delal bridko pokoro za svoje nekdanje lahkomiselnosti . . .

Ali še nekaj je bilo, kar ga je hkratu s to okolnostjo začelo tlačiti. Njegovo premoženje ni bilo res v takem stanu, kakor si je domišljal Robert. Že pred več leti so se začele v njem kazati vrzeli, ki se niso dale sproti mašiti. Zevale so vedno bolj in zadobivale so vedno neprijaznejšo obliko. Ako se je izkušala zadelati prva, nastala je za njo takoj druga, ki je imela še večje žrelo, ki je bila še veliko globokejša. In Robertov oče je začel igrati na borzi, da bi se mu morda posrečilo in bi spravil zopet vse v lep red. Toda tu se je opekel. Prav ob času, ko se je zopet prikazal Robert, se je bilo bati krize. In Robertov nastop je pomogel, da se je k vsemu še hkratu oglasila vest, in obup je postal neizogiben. Kakšna ironija! Prav v tem bridkem času je pa Robert pisal v samoti svoj dnevnik ter beležil v njem, da se njegov oče »valja v zlatu«! . .

Starec je hiral od dne do dne. Začel si je domišljati, da bi ga Robert lahko rešil, ako bi ga le mogel najti. In pisal je raznim prijateljem in znancem, da bi mu pomagali najti sina. Tudi javno ga je iskal po časopisih ter vabil domov z najprijaznejšimi klici. Toda potekal je mesec za mesecem, a Roberta ni bilo, o njem ni bilo glasu. Namesto sina pa se je bližala usoda, ki je že prežala z ostudno pohotnostjo na svoj plen . . .

Zima je prilezla v deželo. Po holmih in hribih je že ležal prvi sneg, iznad katerega je štrlelo golo drevje žalostno in obupno proti svinčenobojnemu nebu, ki je ležalo težko nad mrtvo pokrajino. In to nebo je obetalo novega snega, novega mraza. Po dvoriščih so sekali in klali drva, pred hišami so postajali vozovi, napolnjeni s premogom, in iz vseh dimnikov se je po ves dan valil kvišku sivočrn dim.

V hiši Robertovega očeta je bilo nekega dne posebno tiho. Po vežah so odmevale stopinje prav na rahlo in vrata so se odpirala in zapirala z neko plahostjo, ki se je bila polotila nehote vseh stanovalcev in ki je izhajala od stare Marjete, plazeče se po kuhinji in sosednjih prostorih z nekim plahim, prestrašenim izrazom na povešenem obrazu. A toliko glasneje je šumela na dvorišču voda ter tekla in pljuskala po kameniti plošči, ki je na njej pred dolgim časom stala Metoda ter obračala nase pozornost opazovalcev iz vrtne lope.

Okoli poldne pa je na hip hiša oživela. Začuli so se glasni glasovi in razločne stopinje po vežah. V teh prostorih, ki se niso nikdar nadejali česa takega, so se danes prikazali — beriči in odposlanci sodišča.

Stara Marjeta jim je stopila nasproti in njena glava je bila sklonjena še niže.

»Kje je gospodar?« je vprašal rezek, starikav glas.

»Hodite za menoj,« je odgovorila polglasno Marjeta ter jim kazala pot.

In stopali so kvišku po stopnicah. Za njimi pa so se zopet tiho odpirala vrata in radovedne glave poslov so zrle bedasto za odhajajočimi.

Oni gori pa so že trkali na vrata.

Ali nobeden se ni oglasil . . .

In trkali so zopet . . . Vse tiho . . .

»Kaj je to?« je viknila Marjeta. »Notri mora biti! Še ni dolgo, kar sem bila pri njem!«

»Dobro, odprimo vrata s silo!« —

* * *

Na divanu je ležal izleknjen Robertov oče. Zraven njega je bil na tleh samokres, a iz desnega senca je še curljala črna kri . . .

Na mizi je bil listič z besedami: »Prosim Roberta, da mi odpusti!« . . .

Marjeta je vztrepetala ter se naslonila na predalnik. Tudi zanjo je pomenil ta dogodek mnogo, mnogo, kar pa ostani tam, kjer se je dovršilo . . .

* * *

Da, govorilo se bode, da se ta povest končuje šablonsko. Očitalo se bode, kako je neverjetno, da se ravno ob očetovi smrti naenkrat prikaže zopet Robert, kakor bi ga imel pisatelj skritega pod stopnicami ter bi ga o pravem času zapodil kvišku, da izpolni teatralen učinek. No, to ne pomenja mnogo — vsak si lahko misli, kar hoče — a faktum je, da je prav ob onem času, ko so si dali odposlanci sodišča opraviti pri mrtvem starcu, stopal Robert po stopnicah kvišku v sobo svojega očeta. In stopal je naglo, da bi prej prejel očetovo odpuščanje. Slučajno je bil doznal šele pred nekoliko dnevi, kako ga oče išče in hrepeni po njem. In odpravil se je bil proti domu . . .

Pri vratih je hipoma postal. Dihal je težko in pri srcu mu je bilo nekam tesno. Spomnil se je onega dne, ko je zadnjič stal pred temi vrati, spomnil se svojega divjega bega od tod. Od tačas pač ni poteklo mnogo vode, in vendar se je Robert še na slabše izpremenil. Ni sicer več trpelo njegovo telo, saj je bilo že prej docela uničeno, a trpela je toliko bolj njegova duša. Nanjo je padala vedno gostejša tema in bili so že trenotki, ko se ni zavedal več, kaj se godi okoli njega. Ko je zvedel, da ga je oče poklical k sebi, se je pa hipoma zdramil, razvedrilo se je nekoliko okoli njega in v njem in svet je dobil zopet nekoliko veljave zanj.

Stal je torej pred vrati. Toda kaj pomenijo ti razburjeni glasovi notri? Kaj se je primerilo? . .

V tem hipu so se odprla vrata in med njimi se je pojavila uniforma sodiškega uslužbenca. Robertu so se strmeč izbulile oči. A še predno je utegnil natančneje pomisliti, mu je pogled ušel v sobo ter obtičal na divanu.

In takoj je vedel, kaj se je zgodilo. Planil je v sobo ter se vrgel na očetovo truplo. Nepremično je ostal tako dolgo časa. Ali hipoma se je dvignil. Ugledal je listič na mizi. Nerodno so mu blestele nasproti črke: »Roberta prosim, da mi odpusti!«

In tedaj so mu osteklenele oči in nepopisna bol ga je prešinila. A hkratu se je tudi vse zavrtelo okoli njega in njegove roke so mehansko silile proti glavi ter otipavale sence. Takoj nato pa se je glasno zasmejal in njegov glas je bil hripav in nenaraven.

Okoli stoječi so se pomenljivo spogledali . . .

Epilog.

Sedaj, ko končujem to svojo povest, mi je nekam težko srce. Težko se ločim od oseb, ki sem jih tu opisaval, ki sem tu živel njihovo življenje. In čutim, da sem povedal marsikje mnogo premalo, dočim sem se včasi spustil predaleč v podrobnosti in si s tem nakopal jezo častitih svojih bralcev. Bili so bridki časi, ko se je pisal odlomek za odlomkom, in ni čuda, ako se je mednje semtertja razlila tudi morda neutemeljena pikrost. Kaj sem pravzaprav hotel povedati, to naj ugane in si misli vsak sam. Morda bi pa smel reči in svetovati onemu, ki ugane pravo misel, naj vendar ne gleda sveta s takimi naočniki, kakor ga je gledal junak te povesti in kakor ga je morda za njim gledal pisatelj. Pomisli naj, da je Robert večjidel poznejšega svojega življenja preživel v .— blaznici in da se je ločil iz življenja pri polni zavesti, da sin njegov Svitoslav ne preživí mladeniške dobe. In premisliti je treba, da je imel Robert svojega Svitoslava nad vse rad! . .

Tako! . .

Zdaj se pa zahvaljujem še vsem onim, ki so med pisanjem te povesti količkaj pripomogli, da je še bolj »ponočna«, nego bi imela biti. Pred vsemi naj sprejme to zahvalo oni možiček v ozkih hlačah in zelenem klobuku, ki pri vseh drugih vidi, da jim gospodarijo žene, a ne opazi, da tiči sam v onih hlačah, ki jih nosi njegova milostna. »Vaša »žena« je taka, a moja »gospa« je vse kaj drugega«, tako se navadno izraža, in jaz mu želim, da bi se izražal še dolgo! Oj Robert, Robert!

Tudi gospodu pisatelju N. izrekam zahvalo in mu obetam, da se bodem prihodnjič ravnal po njegovem nasvetu in spisal povest, ki bode sestavljena iz samih . . . in — ter enakih ločil, in tako bode morda iz te »Noči« še nekdaj »Dan«. —

Šumijo, šumijo gozdovi . . .

Šumijo, šumijo gozdovi
na širni tam plani.
Ne čuješ? . . Ti šumni glasovi
me kličejo strani.

Ne čuješ?.. Jaz grem v to šumenje,
jaz grem v te valove! . .
Daj, vrni mi moje življenje
in moje izgubljene dnove!

A. Gradnik.

Novija pripovetka u Srba.

Za »Ljubljanski Zvon« napisao prof. Andra Gavrilović (Beograd).

(Konec.)

i Ljubiša, ni Milićević, ni Lazarević, ni Mavatulj nisu u proleću života svoga, u ranoj mladosti, pohitali u književni svet s pripovetkama. Zato je popularni književnik srpski Ljubomir P. Nenadović imao prava, kad je u jednoj sličnoj prilici kazao: »Što u jesen sazri, to je puno slasti«. Da istinu svega toga potvrdi, javio se najzad i Stevan Sremac, profesor beogradski. I ako još nije nastupila jesen — bar ne ona pozna i ćudljiva, puna promenljivih dana, jesen — u životu njegovu, ipak se Sremac javio pripovetkom u zrelim godinama. Moj se kolega i prijatelj, ma da je još neoženjen, neće srditi, što pominjem i te stvari, iz kojih će čitalac lako zaključiti, da se njemu ne mogu odati galantni komplimenti mladosti. Da to parališem, dodajem odmah, da pripovetke njegove, u naknadu za to, imaju sve osobine jedre snage i vedroga života. A to je već dovoljna satisfakcija, u toliko pre što Sremac svoje pripovetke pažljivo radi, gladi i popravlja, voli ih tako, da ih u očinskoj milosti može s pravom zvati svojom decom, onako kao što je nama Srbima simpatični Ivan N. Resman nazvao svoje pesmice Moja deca. Inače izmedju Sremca i Resmana nema nikakve sličnosti. Ali kad sam već zašao u postavljanje paralela, onda moram odmah izjaviti, da će čitaoci vrlo tako pojmiti manir i sve osobine Sremčeva pripovedanja, ako se opomenu Rad. Murnika Groga in drugi: niz komičnih scena, prirodnih i živih opisa, često vrlo duhovitih poredjenja, a sve to razmešteno po kakvoj kraćoj fabuli, u kojoj inače nema mnogo ni dogadjaja ni zapleta. Ako mi vreme dopusti izneti taj rad Murnikov srpskim čitaocima, uveren sam, da će se on dopasti svima, koji se oduševljavaju Sremčevim pripovetkama. Sremac je humorista — i ako prevladjuje žargonski humor, što čini da ga je teško prevoditi. Tek je sedam godina kako piše obilatije; a pet od kako je izišlo najbolje mu delo Ivkova slava, a on je već odavno čuven i cenjen. Šta više jedan ga list lane stavi već u »staru gardu«! Osem toga popularni su njegovi, takodjer veći radovi: Čira i Spira, Karijera praktikanta Vukadina, Limunacija na selu i dr. — ma da je u ovoj poslednjoj i politika imala dobra udela u pisanju pa, prema

tome, i u kritikovanju toga dela. — Sremac je vrlo jak pripovedački talenat, te je, stoga, kao starešina najnovijih pripovedača naših. —

Ostali, koji pripadaju ovim danima, znatno su mladji.

Milan Budisavljević je obratio na sebe opravdanu pažnju originalnim tipovima u svojim pripovetkama još dok su one izlazile u pojedinim listovima. A kad su se javile u zbirci Bijedni ljudi, onda je pisac njihov ubrojan u red najboljših mladih pripovedača naših, i ako mu je, s jedne strane, koteriska kritika činila vidnu nepravdu. Ne može se reći, da Budisavljević ne polaže na fabulu svoje pripovetke. On tu, na protiv, postupa vrlo smotreno i odabiranje tako vrši, da se tip ispolji sam te čitaocu brzo postaje jasan u svom reljefu. Pisac ne gura sam napred ličnosti svojih pripovedaka, niti čitalac oseća iza njih pisca, koji im komanduje. A to je najbolja preporuka za pripovedača-umetnika. I posle pomenute zbirke Budisavljević se javlja s vremena na vreme, umnožavajući tako galeriju svojih slika iz Gornje Krajine. Danas je on, do skora djak zagrebskoga universiteta, gimnazijski nastavnik u Zagrebu. —

U najnovije pisce — jer je tek pre godinu dana dovršio u Beogradu pravni fakultet — dolazi i Borisav Stanković. Milo mi je pomenuti, da je njegovo stupanje na javnost u vezi s mojim uredjivanjem ilustrovanog književnog lista Iskre 1898. Poučna je istorija njegova javljanja . . . Bila su tri književna lista i bio je taj pisac-djak. Listovi su donosili pripovetke — tudje, a on je pisao pripovetke — svoje. U jedno doba pošalje on neke radove jednom književnom listu, ali ne dobi ni odgovora; pošalje te iste radove drugom listu, pa opet osta bez odgovora; posla ih i trećem — ni traga od odgovora. Ta ko će štampati djačke radove! Prodje prilično vremena, i on ih posla Iskri, koja ih stade iznositi. Čitaoci bejahu prijatno iznenadjeni novim piscem, koji te i druge pripovetke sabra, iduće godine, u posebnu knjigu Iz starog jevangjelja. Sada i kritika reče lepu, vrlo lepu reč. Posle svega nakaniše se i uredništva onih istih listova potražiti svoga »prijatelja«, šaljući mu unapred — honorar! . . Rodom iz istoriske Vranje, najjužnije tačke naše Srbije, pisac je do sada obično prikazivao život svoga grada. Taj nam se život tu javlja u dvojakim prizorima: ili čist, onakav kakav je ponikao kao krajni izdanak istočanske kulture, ili pomučen, ovakav kakav je sada u borbi s novom civilizacijom. I u jednom i u drugom slučaju Stanković dobro uspeva. On je i pažljiv posmatralac i — pesnik. I ako je ljubav već postala banalna u tolikim

pripovetkama, Stanković ju ipak uspešno prikazuje u novim nijansama, dajući pričanju osobiti kolorit. U njegovim pripovetkama miris cveća, pesma slavujeva i. t. d. nisu tu zato što je pisac tako hteo, već što se lica zbilja kreću u cveću i pesmi. Po tome je i svoju prvu zbirku nazvao listovima iz starog jevangjelja, onoga, koje od postanka sveta propoveda ljubav. Ono što je slovenska kritika rekla za Antona Aškerca, kako čitav epos ili dramu iznese u kratkoj romanci, vredi i za Stankovića, jer u nekim njegovim slikama leži čitav roman. Mesto daljeg razlaganja predlažem: ako se njegov n. pr. Djurdjev dan može uspešno prevesti — prevedite ga! —

Život, koji nam u pripovetkama i novelama prikazuje Ivo Ćipiko, većinom je sa granice srpskohrvatskoga plemena, tamo kde se u Primorju dodiruje s talasima tudjih misli i osećanja. Otuda ima Ćipiko podjednako čitalaca i na istoku i na zapadu našega naroda. Njegove pripovetke — pored sve raznolikosti u predmetu pa i u jeziku — imaju nečega sličnoga s radovima Stankovićevim, a to je poezija mladosti, koja iz njih bije. Vremenom će to slabiti, pa ako je u toj razmeri zameni studija — onda srpska pripovetka neće klonuti. —

Od svih malenih centara književnih u Bosni i Hercegovini najviše je izdvojio Mostar i u njemu pripovedač Svetozar Ćorović. Produktivnošću je izmakao ispred svih, koje smo stavili ovde u odeljak najnovijih pripovedača. To mu, razume se, ne mora biti preporuka, ali je znak njegove lakoće i okretnosti u literarnom poslovanju. Gotovo se po sebi razume, da gradju za svoje radove uzima iz okoline, u kojoj živi, te mu i pojedine zbirke imaju mahom imena, koja upućuju na pokrajinske tipove. Prošla godina donela nam je od njega romana Mrkonjić, koji mu je najbolji rad i ako mu je glavna mahna u onome, u čemu je nedostatak bez malo svih naših romana, u kompoziciji celine. —

To su nekolike, ovlašno izvedene, sličice o najnovijoj beletristici srpskoj. Razume se, da je deset puta više imena, s kojima se danas srećemo u pojedinim listovima. Tako n. pr. Jovan Protić, sveštenik, pisac lepih sličica; Rade Domanović, mlad činovnik u Beogradu, dosta plodan pisac, koji dobro uspeva u satiri, ličnoj i društvenoj; Mihailo Sretenović, učitelj u Beogradu, sa seoskim pričama žanra Veselinovićeva; Tadija Kostić, sveštenik, pisac realističkoga pravca, čije pripovetke, i ako se još nikako ne javiše u punoj umetničkoj formi, zaslužuju ozbiljnu pažnju; Milan Nedeljković, profesor u Sremskim Karlovcima, s neuspelim romanom i znatno boljim nizom pripovedaka; Djuro Dimović, mlad lekar

u Zagrebu, koji je takodjer u novije doba kušao s romanom — i mnogi, vrlo mnogi drugi. —

Većina pripovedaka izlazi u pojedinim književnim listovima, od kojih imamo: u Beogradu četiri — Kolo, Nova Iskra, Zvezda, Srpski knjiž. Glasnik; — u Nišu jedan — Gradina; — u Sremskim Karlovcima jedan — Brankovo Kolo; — u Sarajevu jedan — Bosanska Vila; — u Mostaru jedan — Zora; — na Cetinju jedan — Književni list. —

Odazivajući se, gospodine uredniče, Vašoj želji, da kažem nekoliko reči o novijoj i najnovijoj pripoveci srpskoj, čini mi se, da sam pogodio ono, što ste mislili: ja sam se, na ime, ograničio na kratak pomen najvažnijih radova u Srba u užem smislu. Da je bilo po mojoj želji, ja bih voleo, da se zajedno, u jednom zrcalu, prikaže novija i najnovija pripovetka srpsko-hrvatska, jer je to tek potpuna celina, na jednom jeziku. Ne mislim, da bi moja skromna snaga bila za to dovoljna, ali sam uveren, da bi to bilo pravo. A u nas se veli: »Što je pravo, i Bogu je drago!«

Oj, vdahni življenje ginočemu steblu . . .

Poprej sem ponujal ti vrtnic rudečih
in klinčkov in vsega dišečega cvetja,
a danes je zima, segnili so klinčki,
od vrtnic ostalo le steblo bodeče.

Ponujal sem prej ti srce idealno,
ljubezen ponujal ko morje skrivnostno,
a danes sem zgubil nebroj idealov,
uničili so jih viharji življenja.

Ponujam ti danes le steblo bodeče
od preje cvetočega rožnega grma:
oj, vdahni življenje ginočemu steblu,
da vnovič duhteče cvetove rodi.

Ti nova pomlad po viharjih mi bodi,
ne pusti, da vsahne ta rožnati grm,
ki mogel roditi cvetove bi krasne,
samo da na novo ga solnce obsije.

J. Hacín.

Iz beležnice Pavla Kuzme.

Spisal Oton Zupančič.

unaj v predmestju sem si bil najel stanovanje, sobico, v kateri smo imeli jedva vsi prostora: postelja, umivalnik, mala mizica, moj kovčeg — amerikanski, z visoko vzbočenim hrbtom, obit z nagubano pločevino, podobno krokodilji koži — stol in jaz. Če me je posetil kak znanec, že smo imeli gnečo. Omare ni bilo, zato mi je spravila stara gospodinja salonsko suknjo in črne hlače v svoje sprave. Takoj prvi dan se je udomačil pri meni sultan, odnekod s Posavja pritekel pes; zvečer sem ga hotel spoditi spat v drvarnico, a pogledal me je tako proseče in zacvilil tako milo, da sem ga pustil v sobi. Bil je mirne in pohlevne nature, med delom me ni nikoli motil in igral se je z mano samo, kadar se je meni zahotelo.

No, takoj prve dni se je moja sobica razširila: imel sem na razpolago spalnico materino, veliko, s tremi okni, s kanapejem in vsemi drugimi udobnostmi, ki ni, da bi jih našteval — na eni strani moje kajbice; na drugi strani moje kajbice njeno kuhinjo, kjer pa je kuhala samo, kadar se je kaj sporekla s svojo hčerjo, ki je gospodinjila onostran veže s svojim možem, mladim vladnim uradnikom. Pred hišo je raslo par mladih kostanjev, izza vrtne ograje so se sklanjale velike solnčne rože, počasi se zibajoče, kakor da imajo na skrbi zelenjavo pod sabo in jo pazno ogledujejo. V kotu za hišo je bila gosto obrasla senčnica. Videl sem takoj, da me cenijo kot literata. Mati je dejala smeje se v nekem pogovoru: »Kaj misliš, gospod Kuzma govori z nami samo takole pro forma — zraven pa vedno študira svoje stvari. O, saj vemo, kako je!« Govorila je široko, tudi usta je imela taka, s hreščečim glasom, ki sem se ga pa sčasoma privadil.

Takoj v sosednji hiši je stanoval slikar Gričar. Na vrtu, ki se je tiščal našega dvorišča izpred hiše, je imel svoj ateljé, svoje trinožno stojalo namreč, paleto z barvami in kisti in star pled, katerega je obešal včasi kot ozadje za svoje modele. Vstajal je zgodaj, in kadar sem prišel zjutraj na dvorišče, že sem vedel, da ga najdem kadečega cigareto in mešajočega barve. Tiste dni je portretiral hčerko svoje gospodinje, nekoliko zabuhlega obraza navihanko, ki mu ni hotela nikoli stati pri miru, vedno se je smejala ali grizla kako bilko. Oče Seljan, hišni gospodar, je onegal po dvorišču in

se jezil bogve radi česa, stopil tudi na vrt, postal za Gričarjem ter kimal z glavo! »Saj pravim, kdor zna, pa zna: nos — kakor bi ga iz platna potegnil!« in zraven je pokazal z roko, kako se vleče nos iz platna . . .

Lepo smo se zvadili in prijetno je bilo v naši senčnici ali o deževnem vremenu v mojem »salonu«, sobi materini. Gričar je prihajal vsak dan na tarok, redno tudi batjuška Drožina, ki je kraljeval in delal pesmi v stari cukrarni, v svoji »veličastni Alhambri«. Včasi je pripeljal s seboj tudi Furijana, velikega in krepkega gorenjskega fanta, ki je bil tudi literat, a jako boječ in v družbi plah človek vkljub svoji telesni moči. Drožina mi je zatrjeval, da ima laket tako debel kakor on stegna; in mislim, da ni pretiraval. Metali smo karte, pili čaj in si pravili to in ono. Gričar s svojim eccehomskim obrazom je povedal marsikako »bridko resnico« z nosljajočim glasom, batjuška Drožina je bil poln gorenjskih in vipavskih dovtipov in kvant, mlada gospodinja, in kadar je bil njen mož poleg, tudi on, oba sta govorila brez torbe, in še jaz sem kako razdrl, če ni bilo drugače.

Ko je dovršil Gričar portret, energično študijo refleksa jutranjega solnca, sva hodila na Ljubljansko polje, k Savi med one vedno trepetajoče topole, rastoče na ostrem, svetlem produ, ali za Ljubljanico proti Božjemu grobu, ali pod Tivoli k brezicam tenkolaskam. »Italija in vedno in vedno Italija in nje večno modro nebo! Kaj nam je treba tujine, ko imamo doma okoli sebe toliko silne lepote, toliko čudes solnca, zraka, polja in lesov! Kakor da naša narava ni vredna očesa!« In bilo me je na skrivnem sram, kadar je začel Gričar tako govoriti, kajti tudi moje želje so plavale tolikokrat drugam, v daljo, v tujino; pretesno in premračno se mi je zdelo doma. Gričar mi je odprl oči za trepetanje Ljubljanskega polja, za mogočno kipenje naših planin, za skrivnost naših gozdov, naših voda, našega neba s svojim solncem in svojimi oblaki.

Kako je hitel njegov kist, kadar so se vneli pod večer savski bregovi in so bili gozdi onkraj in voda in vsa pokrajina velikanski plamen. Odkod si prišlo, ti svetlo zmagoslavje, ali od neba, ali iz vode, ali te je izparila razpaljena zemlja? In čopič ga ni mogel ujeti, tega vzroka luči, in vrgel ga je proč, in oči so mu gorele kot dva oglja: »Čemu? Glejva rajši!«

In pod Tivoli one mlade brezice, sanjajoče vlažne sanje v poletno jutro. Štirinajst dni sva hodila tja, in sen je prihajal na platno, nežen, drhteč in plah sen.

In za par dni, ko sva šla na polje, sem ga vprašal, ali je breze že poslal trgovcu v izložbo.

»Breze — tu jih imam.«

»Kaj vlečeva potem to ropotijo s sabo, ali ne boš slikal danes?«

»Bom — čreznje.«

In ni se mi dal preprositi. Postrgal je drhteči, plahi sen s platna in slikal črezenj kozolec.

»Vidiš, dragi moj, to je bilo zame, študija, to ni za ljudi. Ako naroči kdo pri meni portret po fotografiji, pove mi vedno svoj okus, in jaz vem, kako moram delati, ne eksperimentiram — čemu? Odgovarjaj zahtevam! In gospod komisar Počepin ne mara, da bi se mu poznale koze na licih — zakaj bi mu naredil koze na lica? . . Samega sebe te je sram, toda — živeti moraš . . . Sicer pa, ko ti je izpred oči . . . Bog ne daj, da bi dobil tako delo še kdaj pred oči . . .

A drhteči, plahi sen je postrgal s platna.

»Ni še, ni še — ti ne veš, česa nedostaje, jaz tudi ne, a poglej naravo in poglej sem — ni!«

Videl sem v Gričarju veliko hrepenenje po poglobljenju v naravo, v našo rodno, domačo zemljo in vedno nezadovoljstvo s samim seboj in svojim delom.

In včasi, kadar ni zaspal (bil je še večji zaspanec nego jaz), je šel z nama batjuška Drožina.

»Glej, batjuška (tudi on je rekel meni batjuška, še večkrat nego jaz njemu), prvo poletje, da ne kmetim, in vendar, zdaj si ne želim nikamor.«

Kakor v Gričarju tako je gorelo v Drožini hrepenenje po naravi, po priprostosti in svobodi, ki jo najdeš v njej. Samo, da so bili njemu tudi ljudje, živeči z naravo, del nje same. To je bil njegov milieu, priprosti narod, trudeč se na polju, zvečer doma na tnalu modrujoč, veseleč se v nedeljo pri vinu, ljubeč, snubeč in pirujoč narod. Ta nagib, ta ljubezen do nekompliciranih bitij ga je gnal vsako leto ven, na Gorenjsko ali na Vipavsko, kjer je živel popolnoma kmet med kmeti — pod brki komaj viden smehljaj mestnega človeka. In v Ljubljani so mu nadomestovali kmete čevljarji in delavci, stanujoči v cukrarni; ž njimi je lahko kvartal, kregal se in moževal ure in ure. Uprka-poet!

In kadar smo hodili takole sami po polju, nas je večkrat obšlo vse tri. Prišlo je z mrakovi, ko se raztegne ravan v brezkončnost. In modrovali smo. Ah, in turobna je bila ta naša filozofija, tako je bila žalostna in temna, da je Gričar končal:

»Glej — zelena trava pad solncem in na sredi te trave rudeča cvetka, to je več vredno nego vsa filozofija!«

Komisar Počepin pa se je režal iz pozlačenega okvirja; in imeli smo vsak svojega Počepina.

A tam pri taroku in čaju, tam smo bili dečki!

Kako ne! Tam je bilo stališče in smotrišče premaknjeno. Bili smo vsi mladi in če ne slavni, vsaj nadobudni ljudje, naša imena niso bila po domovini več prazen zvok. Gričar je razstavljal svoje slike po ljubljanskih izložbah — strela, včasi se je primerilo, da mu ni bilo treba platna domov nositi — in tisti so hvalili njegov krepki kolorit in široke, drzne, a varne poteze njegovega kista. Drožina je prodajal baš tiste dni rokopis svojih pesmi. Bil je pri uglednem založniku Gregorinu. Gregorin je bil jako prijazen ž njim, a ne ravno preveč. Videlo se je takoj, da Drožina tu nima mnogo pričakovati:

»Moderne nepravilnosti« in »kriva, povsem, povsem zavržena pota, »dekadenca«, tako je mrmral napol zase.

Ne, Drožina ni imel mnogo upati od Gregorina, toda kaj, saj imamo še drugih založnikov, hvala Bogu! Z eno besedo, bili smo vsi nadobudni ljudje (tudi jaz sem že nekaj v dežel poslal, in kritiki so dejali, da ni baš preslabo), in — sedeli smo pri kvartah in čaju.

»Ti, pozabil sem povedati: Radlin je v Ljubljani — vprašal je po tvojem naslovu.«

»Radlin? Kaj pa ta tod slepomiši? — Hop — to je moje — jaz sem dal šestnajst.«

Drožina je vrgel pikovo damo in se ozrl počasi po soigralcih to smo bili Gričar, Drožina sam, hčerin mož Bernot in jaz; mati je sedela malo proč od mize s čemernim obrazom, a to ni bilo od slabe volje, ampak iz navade.

»Batjuška, nesreča te išče, nič ne bo — glej Drenovca!« Pikovemu kralju smo rekli »Drenovec«, ker sta imela oba enako lesene obraze.

»A mali Jakec je jačji od »Drenovca!« je pristavil ljubeznivo Bernot in položil počasi pagata.

Jaz sem se zagledal v škisa in izbleknil:

»Kako lepo prečo ima škis! Ko kak frizêr!«

»O śaj je frizêr, moj mond je bil že namazan in je čakal, kdaj ga obrije!« Vsi smo se zasmejali, ker sem se tako nevedoma izdal, a škisa se je prijel tisto minuto pridevek »frizêr«.

Bernotka je prinesla čaj.

»Pa ne, da bi prišel navsezadnje res »Radlin!« sem se spomnil.

»Prejkone, meni se že tako zdi.«

»Škoda, jaz sem nocoj tako dobre volje. Za Radlinom pa pride sv. Poezija k nam.«

»No,« se je zasmejala Bernotka, »saj to je pravi predmet za vas umetnike. Tu sicer ne bi nihče vedel, da sede tako slavni ljudje okoli mize — sami umetniki, o idealih se ne zve mnogo iz vaših pogovorov. — Izvolite, gospod Gričar, kar po domače . . .«

In bilo nam je domače in prijetno. Tu ni bilo komplimentov niti topljenja v omlednih čuvstvih, tu ni bilo pogovorov o estetiki — tu so bile karte, čaj, šale in prijazni obrazi. Mati ni čitala še niti vrstice od nas nobenega in Bernot z ženo je bil dovolj inteligenten, da je užival zase, kakor smo delali mi zase. Kadar smo zinili kako o poeziji, je bilo za šalo in radi dovtipov.

»No, no, Tonček, saj se nisi ti — muca se je!« je tolažila Bernotka Tončka, ki se je prekopicnil s svojega stolčka in tulil na vse pretege.

»Na, Tonček, pojdi sem!« ga je zvabil Gričar na kolena. »Nič ne jokaj, glej, jaz sem padel dopoldan z našega hodnika na glavo, pa se nisem jokal!«

»S hodnika?« se je začudil mali.

»Da, z našega, vidiš, tam, kako je visoko!« ga je dvignil proti oknu.

In mali se je utešil in gledal črnega bradača, ki je padel tako globoko, pa se ni jokal.

»Poglej, Bernot« — žena ga je zvala vedno Bernot — »kak papa bi bil gospod Gričar!«

»To pa to,« je menil Gričar in spustil malega na tla, ker mu je preneusmiljeno mikastil brado z debelimi prstki ter mu jo vso natrosil s piškotovimi drobtinami.

Hej, da, bili so zlati časi: K čaju smo imeli pecivo!

In — pred hišo je pridrdral voz, pridrdral in se ustavil.

Vraga — pripeljal se je!

Imeli smo zopet karte v rokah.

Radlin je bil ves črn, eleganten, in v naglici. »Samo pogledat sem prišel!« Vendar je sedel in vzel karte; Drožina mu je odstopil svoje mesto. In cigar je ponujal okoli mize.

»Saj se imate kakor v nebeški gloriji — jaz pa životarim tam v zapuščeni Istri, sam zase, brez vsake primerne družbe — saj si

lahko misliš — no, vsaj časa imam dovolj, saj veš, nekoliko idealov sem vzel s seboj . . .«

»Aha — sedaj se prične!« smo si mislili menda vsi, kajti nehote so se nam srečale oči. Pa naj bo!

»Gotovo pridno pesmi kujete, gospod Radlin, v samoti,« je vprašal Bernot.

Radlinu se je zasvetil obraz.

»E — tako, tako, bolj po malem, gospod . . . Bernot, kaj ne? . . Veš — (vedno se je obračal proti meni ali proti Drožini), zdaj delam epos, »Desetega brata« imam v roki, ali se ti ne zdi primerna snov?«

»O da — Jurčič je imel okus pri izbiranju snovi!« Gričar je bil zloben, če je bilo treba, a Radlin je mogoče preslišal, ali ni razumel, ali vrag vedi.

»Deset spevov bo — tri imam že — prav vesel sem jih, škoda, da jih nimam pri sebi . . .«

Oddahnili smo se; batjuška je pogledal hvaležno Radlina, češ, saj si vendarle dečko . . .

»Glej, čakaj!« — karte je bil položil na mizo in že je imel papir v roki.

»Kdo je vrgel kralja? — Čakaj, strela, da doigramo!«

»Aha! — boste videli, veste, gospa, prej, v gostilni sem naredil, pri »Kitajcu«, ali poznaš?«

»Jaz sem dejal njegovo vprašanje pod ušesa in se vtapljal obupno v karte.

»Kaj pa ti, Drožina? Gregorin mi je pravil, da si bil pri njem. Veš — moje pesmi so sprejete; za Božič izidejo.«

»Priporočam se ti za en iztisk!« je odgovoril Drožina.

»To se razume, kakopa! Ti se mu nisi morda nič kaj preveč prikupil . . .« Videlo se je, da pozna dobro Gregorinovo mnenje o Drožini in da bi mu ne bilo neljubo, če bi mogel takole po ovinkih kaj iz sebe spraviti.

»Sploh pa veš, Radlin, mi je Gregorinova sodba pravzaprav jako brezpomembna — žal mi je, da sem šel k njemu — mi smo drugi ljudje; veš, najbolje izhajamo drug z drugim, če se gledamo od daleč . . .« Govoril je naglo, in videlo se je, da ni povedal vsega. No, umolknil je in se obrnil z nasmehom proti meni:

»Veš, batjuška, ko sva tako sedela, sem ga vprašal, kaj zdaj on kaj dela, pa je rekel: »Ah — jaz se sam s poezijo ne pečam

več!« Veš, tam sem hotel praščiti v smeh. To je pravi izraz: ti ljudje se s poezijo pečajo!«

Naglo sem mešal karte, a Radlin se ni dal premotiti, prehitel me je, v kapi mu je! In čital nam je romanco, nastalo popoldne ob dveh petinštirideset minut pri »Kitajcu«, dolgo, polno vzdihov in z vedno se ponavljajočim refrenom

»Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nírvana!«

Čital je patetično, »Ana, Ana, Ana« je izgovarjal z neko živalsko hlastnostjo, ki se mi je gabila.

Batjuška mi je ves čas namigaval.

Ko je končal, je vprašal Gričar s povsem nedolžnim obrazom: »Pa naredite takih kaj dosti, gospod Radlin?«

»Prejle, v gostilni, kar prišlo mi je!«

»Da, da, gospod Kuzma!« je opomnil Bernot.

Batjuška mi je namigaval.

Gričar je vzbočil še više svoje goste, črne obrvi:

»Jaz sem poznal v Zagrebu pesnika z dolgimi lasmi, z bledim obrazom; vedno se mu je mudilo. Vendar se je ustavil, če me je srečal: »E, vidiš — baš sam bacio na pápir . . .« in že mi je čital pesem, prečitavši jo, je zopet oddivjal, kajti vedno se mu je mudilo. In za teden, dva — »O Gričar, servus, evo, baš sam bacio na pápir« in že mi jo je čital — isto, ki jo je bacio na papir pred tednom... Kaj si že hotel prej povedati?« Saj sem rekel, Gričar je bil zloben, kadar je bilo treba.

Radlinu se je mudilo, Radlin se je poslovil.

»Ljudje božji, zdaj poslušajte!« Drožina se je tleskal z rokami po kolenih, »najlepše je zdaj tole: to pesem mi je čital Radlinov brat za svojo!«

In ves večer je švigal nad našo mizo refren:

Ana, Ana, Ana,
med menoj in teboj je nirvana!

In razšli smo se s pozdravom »Ana . . . .«

A moje srce je žalostno od onega večera, in noč in dan me muči to za slovensko literarno zgodovino prevažno vprašanje, čigava je ta Ana, kdo je nje stvarnik, Radlin starejši ali Radlin mlajši? Odgovora še nisem našel in preganja me zavest, da ostane ta zagonetka nerešena za vedno, in za vedno ostane v naši slovstveni zgodovini zevajoča, nezamašljiva vrzel, pred katero bodo stali sklenjenih rok in z obupom v očeh učenjaki bodočih dni . . .

Kmečka in mestna kultura.

Spisal dr. Ivan Žmavc (Praga).

esto si človek najnavadnejših, čeravno najvažnejših pojavov, bodisi v prirodnih ali duševnih strokah, ne zna tolmačiti. Po onem »quotidiana vilescunt« imamo sto- in stokrat dotični pojav pred očmi, ne da bi si ga bolje pogledali in ocenili njega pomen. K takšnim pojavom je prištevati socialni problem o *kmečki in mestni kulturi*. Smelo rečemo, da je ta problem težišče narodnogospodarskih in kulturnih vprašanj sedanjosti.

Kdo izmed nas še ni slišal bridkih tožb našega kmeta o žalostnem, da, o obupnem stanju kmetijstva? Čudim se le, da se pri nas tako malo stvarno pretresa o akutni agrarni krizi, ki razjeda bistvo in moč slovenskega, po veliki večini poljedelskega naroda. Na drugi strani, kdo ne pozná vpliva mest na prosveto? Kdo ne vidi, da vlada na svetu premakljivi kapital, ki je osredotočen po mestih, in da izpodkopavata kmetijstvo industrija ter velika trgovina, ki sta tudi mestnega značaja?

In vendar si je malokdo v svesti razmerja med kmetijstvom in meščanstvom. Le redki so oni, ki vedo, kaj je mesto za prosveto. Celo učenjakom ni to jasno. Slavni pravnik-romanist Ihering priznava »v svojo sramoto«, kakor piše sam,[1]) da je šele v poznih svojih letih spoznal »velikanski pomen mesta za kulturno zgodovino človeštva«, in obžaluje, da šola malo ali nič ne pripomaga k takšnemu spoznavanju. »Jaz vsaj se ne spominjam, da bi bil na gimnaziji le besedo čul« o tem. Z Iheringom bi se še dandanes moglo govoriti; in vendar, kdo more razmišljati o grški, rimski . . . avstrijski i. t. d. zgodovini, ne da bi obenem mislil na Atene, Rim . . . Dunaj i. t. d.? In moreš čitati biblijo, ne da bi imel pred očmi zidove Jeruzalema, moreš uživati večno lepe pesnitve o Heleni brez ozadja Priamove trdnjave? Pač *mestna je vsa višja kultura*, in ne zaman si je ustvaril grški genij za pojem »olikan« fin izraz: ἀστεῖος, za pojem »okoren«, »surov« pa: ἀγρεῖος; podobno Rimljan: urbanus in rusticus (ali celo: paganus [2]).

[1]) Ihering. Vorgeschichte der Indo-Europäer. Leipzig 1894, stran 118.

[2]) Poslednja beseda nas spominja zgodovinske resnice, da socialni napredek izhaja iz mest; mlado krščanstvo je kot mogočno socialno gibanje našlo tal naprej po mestih, dočim so kmetje, seljaki (pagus = vas, paganus = vaščan) dolgo še ostali pri starih bogovih.

Predno razmotrimo bistvo kmečke in mestne kulture, razbrati nam je gospodarske temelje tega nasprotstva.

I. Kmečko in mestno gospodarstvo.

Ptice pod nebom ne sejejo niti ne žanjejo, a vendar se živijo; za človeka priroda tako ne skrbi: z lastnimi močmi si mora »v potu svojega obraza« kruh služiti — mora delati. Delo ustvarja gospodarska dobra, ki služijo v zadovoljevanje človeških potreb. Po teh potrebah se ravna delovanje, proizvajanje gospodarskih imetkov. Dobra, ki služijo najtemeljnejšim potrebam, prideljuje poljedelstvo: živež in surovine; poljedelstvo je temelj vse ekonomije. Človek pa ne živi samo od kruha; on se mora oblačiti, mora se čuvati neugodnosti podnebja v stanovanjih, in čim bolj se stara človeštvo, tem več potreb nastaja. Poleg praproizvodstva rastejo obrti, razvija se osobito v novejši dobi po iznajdbi parne in električne moči — tehnično vsovršena industrija ter transport kot sredstvo trgovine. Zemlja je vprav vsled modernih občil vedno bolj enoten gospodarski organizem, v katerem je ustroj od ustroja odvisen; daljav dandanes takorekoč več ni — in to je vzrok tudi moderni agrarni krizi.

Industrija in obrt sta imela sicer vedno nekako prevlado nad poljedelstvom; poslednje daje sicer človeku najpotrebnejše, obrt pa služi takozvanim višjim potrebam. Čim bogatejši so sloji, tem več ima obrt posla; tako je največ v mestih naseljena obrt bila vedno — isto tako je danes industrija — v ožjih stikih s premožnejšimi in izobraženejšimi krogi. Obrt si je umela vsekdar zagotavljati odločilno veljavo v državah. Gibčna, kakor že je, si je podvrgla v novejšem času moderno tehniko svojim službam, in ves moderni n a p r e d e k v kulturnih deželah gre v smeri proti industriji. V Angliji živi dandanes komaj 10% prebivalcev od poljedelstva, v Nemčiji le še kakih 30%, in Avstrija (to stran Litave) istotako dobiva že industrijski ter mestni značaj. Zdi se, kakor da se vsa zapadna Evropa hoče industrializovati, tembolj ko poljedelstvo, čimdalje tem manje nese. Moderna občila so odprla namreč Evropi dežele, kjer se poljedelski proizvodi z mnogo manjšimi stroški pridelavajo nego pri nas; osobito v Ameriki je toliko deviške zemlje, da se naša gnojenja, drenaže i. t. d. potrebna, že izčrpana zemlja ž njo meriti ne more. Naš kmet ne more tako ceno proizvajati kakor amerikanski plantažnik; da, vkljub daljavi more moderni trgovec amerikansko zrnje na našem trgu ceneje ponujati nego par kilometrov od trga zraslo domače. Ta tujezemska konkurenca je glavni vzrok sedanje agrarne krize.

Žalibog se agrarci ne umejo dobro braniti konkurenčnih napadov. Kmetije se opuščajo, mladina drevi v tovarne in mesta; gori označeni napredek se vrši res moderno naglo.

Vpraša se, je li ta napredek zdrav. More to k dobremu privesti, ako bodo polja po Evropi kmalu zapuščena, kakor je nekdaj pod pritiskom sicilijanske in afriške konkurence prej tako plodovita Campagnia opustošena bila in je do danes opuščena? Gotovo daje moderni gospodarski napredek mnogo snovi k premišljanju. Na tem mestu ne moremo o tem natančneje razpravljati.[1]) Bodi nam dovoljeno, brez dokazov naše mnenje kratko označiti.

Agrarno vprašanje je vredno, da bi se naši politiki in znanstveniki temeljito pečali ž njim. Kadar bodo rezultati najnovejšega obrtnega štetja avstrijskega izgotovljeni, pove nam vsaj približnje statistika, koliko našincev živi od poljedelstva, koliko od obrti, industrije, trgovine in od tako zvanih svobodnih poklicev. Zadača izobraženih rojakov, ki živijo med narodom, bi bila, izračunati hipotečno breme, ki leži osobito na našem kmetu, določiti nade prodaji naših proizvodov, ki jih dajo poljedelstvo, živinoreja, vinarstvo, naša obrt i. t. d. Tu je ogromno polje narodnogospodarskega dela, in vendar se skoro nič v tem oziru ne stori. Če se oziramo na medsebojni boj naših političnih strank, kakor da bi videli pretep beračev, ki se trgajo za suhe kosti, vržene njim od obložene mize . . . zdi se mi, da se sami ne zavedamo, kako slabo se nam godi. Kmetijstvo je po vsej zapadni Evropi na pogibeli, kaj šele pri nas! Kako temu odpomoči? To je vprašanje obstoja našega naroda!

Naše mnenje je, da bi bilo ne samo z našega ožjega, ampak z evropskega stališča veliko zlo, ko bi se pustilo kmetijstvo propasti. Pisatelj teh vrstic je čestilec mestne kulture, kakor bo bolje videti iz II. oddelka pričujoče razprave; zdi se mu pa, da, ako izgine iz Evrope poljedelslvo, izgine iz nje tudi mestna kultura. Evropa bo potem za Amerikance kot nositelje svetovne prosvete curiosum, kakor sta dandanes uboga Italija in Grška za bogate severne deželjane. Poljedelskemu stanu je treba pomagati radi občega blagostanja. Poljedelstvo si mora prilastiti uspehe moderne tehnike in se takorekoč industrializovati; zakonodavstvo mora skrbeti za praproizvodstvo bolj nego doslej, ko je največ v službah premičnega kapitala. Šolstvo, zadružništvo, oprostitev ali vsaj olajšitev hipotečnih bremen, katerih rente tečejo iz zemljišč v žepe kapitalistov po mestih, zaščitna ca-

[1]) Prim. moj članek »Německé národni hospodářství a tendence jeho vývoje« v »Obzoru Národohospodářském« v Práze 1901.

rina . . . evo sredstev, ki se jih naj agrarni politiki po vzgledu nemških agrarcev[1]) poslužujejo v svojo korist. Omenjam mimogrede, da pomenja v trgovinski pogodbi z Italijo, ki se ima sedaj obnoviti, vinska klavzula milijone zlata za naše vinščake. Kot čestilec mestne prosvete kličem poljedelskemu narodu: pazi se! Kake premoči so že pri nas v Avstriji mesta nasproti deželi, videti je iz rezultatov osebne dohodarine, po katerih imajo mesta petkrat več dohodkov nego dežela, čeravno znaša[2]) mestno prebivalstvo komaj eno tretjino kmečkega.

Toda če še tako sočuvstvujemo z agrarnimi življi, vedeti nam je, da ni modernega gospodarstva brez obrtnega in mestnega. Kulturni človek ne more biti kakor ne brez obleke, tako tudi ne brez umetne svečave, železa i. t. d.; nad tem mestnogospodarskim temeljem pa se zida večja duševna kultura, ki na kmetih prospevati ne more — o čemer še izpregovorimo. More si kdo vseučilišče, tehniko, konservatorij, gledišče, muzej . . . misliti na vasi? Skratka, narod, ki hoče biti narod v pravem pomenu besede, ki hoče imeti svoje narodno gospodarstvo, ne more biti brez mestnega gospodarstva. Ravno v tem je glavni nedostatek slovanskih plemen, ki še do danes nimajo pravega meščanstva, kakor bi bilo želeti. Brez meščanstva pa ni nikdar bilo solidnega narodnega gospodarstva — to nam dokazuje zgodovina; ker nimamo krepkega meščanstva, v tem je nesrečna usoda tudi nas Slovencev. Naj nam kdo pove, kako pridemo naprej brez svojih mest! Naj nam kdo pove, kje bodi središče slovenskoštajerske avtonomne dežele, ko Slovenci niti Brežic nimajo! Koliko je še težavnega dela, ako so težnje slovenske količkaj resne, ako ni pisava naših novinarjev in govorica naših politikov sam pesek v oči ljudstva! In pri takih vrzelih naše narodne ograje ne vedo, v čem bi se zedinili! Za Boga, saj nam skoro vsega manjka! Če niti tega ne izprevidimo, boljše, da vržemo svoje rjasto orožje v grmovje! . .

Dejali smo, da je treba korenite pomoči našemu kmetu. Trdimo sedaj, da moramo biti naprednejši v smeri proti mestnemu gospo-

[1]) Kdor se hoče vsaj površno orientovati o bistvenih tendencah gospodarskega razvoja in o boju med poljedelstvom ter industrijo, preberi si dve izborni brošuri, na kateri sem že v »Slav. Pravniku« opozoril: Oldenberg. Deutschland als Industriestaat, 1897 (z agrarnega) in Dietzel, Welt- und Volkswirtschaft 1900 (z industrialnega in liberalnega stališča); dalje je o predmetu, ali agrarna, ali industrialna država — seveda vse za nemške razmere — zelo zanimiva diskusija med Ad. Wagnerjem in L. Brentanom i. dr.

[2]) Glej Wieser, Personalien-Einkommensteuer in Oesterreich, Leipzig 1901. Ni treba povdarjati, da so med mesti zopet velemesta odločilna; polovica avstrijskih milijonarjev je na Dunaju, seveda težja polovica.

darstvu; eno moramo storiti, drugega pa ne opustiti! Slepa strast in lehkomiselnost ni za nas! Drugače pojdemo ne naprej, temveč, kakor v poslednjem času, nazaj. Naše ljudstvo se izseljuje v Ameriko, k nam pa hodijo tuji kapitalisti in si osvajajo našo zemljo. Statistika izkazuje med vsemi avstrijskimi narodi najslabše pomnoževanje našega naroda. In pri vsem tem našinci ne najdejo točke, v kateri bi se zedinili! ![1])

Reče mi kdo, da sem Kasandra, prevelik pesimist. Dal Bog, da bi se motil s svojim pesimizmom! Po dosedanjih izkušnjah se pa bojim, da imam prav.[2])

II. Dvojnata prosveta.

Zgodovina nam dokazuje pri vseh narodih gotov razvoj. Narodi so bili izprva nomadi, pozneje naseljeni pastirji ter ribiči, in dolgo je trajalo, predno so postali poljedelci. Naši arijski pradedje v starem veku niso dospeli dalje; niso poznali zidanih hiš niti mest. Isti čas pa je živel semitski narod Babiloncev v visoko razviti mestni kulturi, ki se je razširila potem k Feničanom, Egipčanom, Židom in drugim narodom Sredozemskega morja. Dočim je Arijec na širnih poljanah kot pastir in poljedelec od narave brez truda imel vsega dovolj, moral se je Semit ob Evfratu in Tigru kruto boriti z močmi prirodnih elementov. Pomanjkanje ga je priganjalo k delu in naporu in s tem h kulturi. Siloma je jemal prirodi, česar mu ni hotela radovoljno ponujati, skrbno je čuval pridobljeno, in to je po Iheringu[3]) vzrok, da je do naših dni Semit boljši gospodar od Arijca. Od Semitov so sprejela ona arijska plemena, ki so prišla v dotiko s Feničani, Egipčani, Kartažani, Židi, najprej mestno kulturo. Tako so se Grki in Italiki najdalje razvili in postali učitelji drugih plemen. Germani so sprejeli šele v srednjem veku mestno gospodarstvo, dočim Slovani, izvzemši zapadne, kakor Čehe, še sedaj nimajo mestne kulture. Do danes so pa pravi mojstri mestne kulture med nami raztreseni Židje, o katerih piše Ihering, da ekonomsko pravilno

---

[1]) Nismo za slabotno slogo; narobe, ljubimo boj kot element življenja; toda boj mora biti pošten in v gotovih od kulturnih narodov pripoznanih oblikah; poleg razpornih točk je takšnih dovolj, ki bi nam imele bit skupne; na to sem hotel opozoriti v gornjih vrstah.

[2]) O narodnogospodarskih načelih, v katerih se ozir jemlje tudi na razmerje med poljedelskim in mestnim gospodarstvom. Primerjaj moje članke v »Slovenskem Pravniku« l. 1899. in sled.

[3]) v gori imenovanem delu.

napredujejo, dočim kristjan prečesto nazaduje.[1]) S to Iheringovo hipotezo se dobro strinja dejstvo, da so gospodarsko med germanskimi plemeni dospeli najdalje Angleži, ker so bili zgodaj v trgovskih zvezah s Feničani.

Seveda tudi nomad in pastir imata kot človeka svojo kulturo. Toda v Evropi te nizke kulture skoro več ni; pač pa je jasno razločevati dvojnati tip kmečke in mestne kulture.

Da je kultura evropskega kmeta visoka, kdo bi to tajil? Naš poljedelec ima težek boj s prirodo; tak boj ostri razum in usovršuje vse moči, telesne in duševne. In v sovršenosti teh moči je prava kultura. Naš kmet razpolaga z dosti popolno tehniko; ne sme se prezreti, da je iznajdba voza in pluga n. pr. absolutno pomenljivejša nego moderna iznajdba parostroja. Kmet mora mnogo misliti v svojem gospodarstvu, posebno sedaj, ko ga na vse strani socialne moči ženejo v zvezo s svetovnim trgom. Da našemu vaščanu ni tuja niti višja duševna prosveta, je razvidno iz tega, da ima zelo izobražen estetični čut. Kdo ne občuduje narodne pesmi, ki ima na kmetih svoja tla? Kako zanimivo nam je umel Jurčič slikati poezijo kmečke prosvete! In te priproste šege, kako nas mičejo ob primerjanju z rafinovano sebičnostjo meščanskih navad!

A vkljub temu ima napredek smer proti mestni prosveti, kakor smo že rekli; to smer zalediš v celi zgodovini. **Vrhunec vse dosedanje kulture je bil in je v mestu.** Po mestih se nakopičuje z ljudmi tudi premoženje ter bogastvo kulture. Finejša prosveta je mestnega značaja ter je precej visoko nad kmečko. Da je razloček med dvojnato to prosveto velik, dokazuje dejstvo, da je prehod iz ene v drugo precej težaven. Znano je n. pr., da slovenski, iz kmetov izšli dijak, ki je lahko vzgled za sistematičen takov prehod, često dolgo, dolgo, ne najde prave orientacije v mestnih razmerah **in da se, žal, včasi tudi po visokošolskih študijah vrača kot kmet v slabem pomenu besede v domovino,** čeravno je bila njegova dolžnost, pomeščaniti se, kajti to je jedro dolgodobne šolske in življenske izobrazbe njegove.

V čem pa je pravzaprav prednost mestne kulture? Tolstoj in marsikateri črnogled bi odgovoril, da je ta prednost negativna; toda

[1]) Pisatelj teh vrst je isto mnenje zastopal že v omenjenem »Slov. Pravniku«, ko je dejal, da je pri bogatih Arijcih mladina rada »dorée jenuesse« pohlepnosti, dočim Semita bogastvo ne slabi in ne omehkuži, kar priča o njega višji gospodarski izobrazbi.

Was du ererbt von deinen Vätern hast,
erwirb es, um es zu besitzen. *Goethe, Faust.*

takšna sodba bi bila enostranska. Res je, pri človeku in njegovih stremljenjih ni solnca brez sence, a svetloba je vendar. Že gori smo pokazali, da so gospodarske oblike v mestu dovršenejše nego na kmetih; primeri banke, borze, v mestih se zbirajoča občila i. t. d. Istotako so tam oblike duševne kulture popolnejše in finejše: znanost in umetnost imata tu svoja svetišča. S tem je rečeno dovolj. Zakaj Holandci, Danci, Švedi, primeroma majhni narodi, v svetovnosti mnogo veljajo? Zato, ker imajo razvito gospodarstvo in visoko mestno kulturo. Kdo ne ve, da Čehi tudi trdovratnemu liberalnemu centralistu niso več quantisé négligeable, odkar imajo v svoji oblasti polmilijonsko Prago (z okolico) in celo vrsto drugih gospodarsko in duševno razvitih mest, kakor Plzen, Pardubice i. t. d.? In kdo bi dvomil, da bi bili Slovenci čisto kaj drugega, ko bi imeli le eno cvetoče velemesto, n. pr. Trst, in v njem vse ono, kar spada k bistvu velemesta? Ko bi Slovenci imeli le tretji del premoženja in kulturnih sredstev, ki jih ima 200.000 dunajskih ali 80.000 francoskih (seveda mestnih) Židov, pa bi se ž njimi nekoliko drugače postopalo nego s kmečko maso sedaj! —

Seveda, moglo bi se mnogo govoriti o temnih straneh mestnega življenja. Toda ni namen teh vrstic, temeljito razbirati ves problem, o katerem bi se lahko napisala debela knjiga.

Le posamezne misli smo hoteli zabeležiti in opozoriti na zelo važno tendenco človeškega razvoja. Ko bi pisal za Nemce v Nemčiji, rekel bi jim: Ne zanemarjajte poljedelstva. Ker pa so te vrstice namenjene Slovencem, kličem[1]) razen tega še: naprej v mestno kulturo! Mestne kulture se ni treba bati onemu narodu, ki se razvija organsko. Grki so stali na najvišjem vrhuncu kulture tedaj, ko so imeli najbolj razvito mestno življenje. Atena gori na Akropoli je velevala celemu vencu bogatih kolonialnih mest. Rimljani so ves stari svet podjarmili ponosni Romi. In kakor so Atene določile smer

[1]) Ker pri nas radi kritikujejo, včasi tudi, kjer ničesar ne razumejo, bi bilo mogoče, da bi mi kdo, morda celo v pričujočem časopisu samem, pavšalno očital, da pišem osebno preliberalno. Povem v razjasnitev že za naprej, da sem sam kmečkega rodu, da simpatizujem s kmečkim stanom — nekateri me smatrajo celo za skrivnega agrarca in konservativca — da sem pa vsled svojega razvoja prodrl v meščansko kulturo, kar bi se pri vsakem človeku z vseučiliščno izobrazbo pravzaprav moralo samo ob sebi razumeti. Ker je predmet našega spisa zelo važen — ponavljamo, da je to za Slovence življensko vprašanje — bi bilo želeti daljne diskusije o tem; mora se pa kaj stvarnega povedati; »zabavljanje« ni za resne ljudi. Sicer pa znanstvena razprava ne sme biti subjektivna.

znanostim in umetnostim za vse bodoče rodove, tako je Rim ustvaril vzor svetovnopolitičnega veleorganizma. Ako nameravajo v naših dneh Angleži iz Londona, Amerikanci iz Chicaga in New-Yorka Nemci iz Berlina ter Rusi iz St. Peterburga obvladati zemeljsko oblo, delajo to po vzgledu večnega mesta. Nevarno je sicer mestno življenje za mnoge narode, ki nimajo moralne moči, se ustavljati njega izprijenosti. Toda, da si tudi v mestu more ljudstvo ohraniti fizično nravno zdravje, dokazujejo Židje, ki so že nad 2000 let mestni narod, pa tudi Angleži, Nemci i. dr.

Za nas ni dvoma, da je bodočnost Slovencev v toliko zagotovljena, v kolikor se umejo podrediti zdravemu napredku, ki pri njih v smeri proti mestni prosveti še ni zadosten. Tak prehod in napredek provzročata mnoge viharje, po katerih se dotične dobe imenujejo »Sturm und Drang«; Angleži in Francozi so že davno prebili te viharje, Nemci so postali šele v teku XIX. stoletja mestni narod — po najnovejši statistiki jih prebiva že nad 50% v Nemčiji po mestih. Slovani pa niti še v tem prehodu prav niso. Na nas je, da razumemo znamenja časa!

Tam zunaj je sneg . . .

Tam zunaj je sneg, tam zunaj je mraz,
tu notri toplota prijetna;
tam zunaj narava pod snegom umira,
tu notri popeva kanarec.

Tam zunaj zavija se ljudstvo v kožuhe,
in mraza ječé siromaki,
tu verze jaz pišem pri peči segreti,
in ogenj šušti v samovaru.

Tam zunaj na mrzlem, na ulici temni,
dva mlada v ljubezni živita,
tu notri brez ljubice plaka kanarec,
in srce samotno zdihuje . . .

J. Hacín.

Iz mirnega kraja.

Spisala Zofka Kvedrova.

o vam je navaden kraj na deželi. Nobene velike, fantastne linije v prirodi. Povsod mirna, tiha ljubeznivost.

Idila!

»Idila«, misli človek, ko gleda to ljudstvo ž njegovimi mirnimi, prikupljivimi obrazi, »idila«, ko gleda to gospodo na kmetih, kako se vozi iz vse prostrane doline, koder so raztreseni njih dvori in gradiči, ob nedeljah k maši.

In vidi jih, kako sede po zimi, ko pokrije sneg še ono zadnjo ekstravagantno potezo zunaj, ko se razteza to ogromno, sneženo polje v vsej svoji puščobi in dolgočasnosti od vasi do vasi; vidi jih sedeti v gorkih izbah, v malih filistrsko urejenih salonih. Kmetje ružijo koruzo, trebijo žito, fižolkajo; gospoda igra domino, tarok, pije čaj in zdeha nad dolgimi, sentimentalnimi romani.

Ne bi živel tu, v tej sitosti, v tej navadnosti, misli človek zunaj iz življenja, saj tu vse spi in plesni od dolgočasja! Kake kretnje, kaki obrazi! In kamor človek pogleda, povsod se oko odpočije; nikjer nič, kar bi vznemirjalo srce in dušo.

Ali tu pristopi znanec in vam pripoveduje stare in nove romantične dogodbe iz tega kraja.

»Ali bi verjeli, ta stara gospa, ki ima tako prazen obraz, je bila nekdaj prva krasotica cele dežele. In cel dvor sijajnih kavalirjev je imela okrog sebe. Ulanski častniki so hodili z Ogrskega semkaj na dopust in gospodje mladi diplomati z Dunaja so si šteli v srečo in čast, kadar je poslušala njih duhovite pripovesti. In v svetlih letnih nočeh so posedali na konje in jih podili po samotnih cestah naše doline. A ona je jezdila pred njimi in vse je utihnilo, kadar je zazvenel njen smeh. Ni je ženske pod solncem, ki bi imela tak smeh. Kakor veliko umetnico, kadar poje, tako so poslušali njo, kadar se je smejala. In še zdaj je njen smeh — smeh starke — jasen kakor glas srebrnega zvonca.«

»In glejte to staro vdovo! Ko je prvikrat videla svojega moža, je bila še otrok. In dvanajst let ga je ljubila in čakala. Nihče ni vedel o njeni ljubezni. Zakaj on ni imel ničesar, a ona edinica, bogata, zavidana, občudovana. In ko je venila in se starala, jo je

prosil oče: Povej mi, kaj ti je! Kateregakoli si izbereš, vzemi si ga, mi bomo molčali. — In ona si je vzela njega, katerega je čakala dvanajst let. Dvanajst let je čakala, ali ni dočakala sreče. Kakor kneginja, toliko je imela zemlje in podložnih. Ali stopilo se je vse to in malo je ostalo od prejšnje slave. A mož trd, željen gospodarstva, drugačen, nego je sanjarila ona. Umrl je kmalu. A še na smrtni postelji se je izrogal njeni ljubezni in njeni zvestobi. Ko so položili na oder in ga okitili z najlepšim cvetjem njenih vrtov, tedaj je pristopila grajska dekla, ena zadnjih na dvoru, pokropila gospoda in ga pokrižala s svojimi rdečimi, žuljavimi rokami. »Pravico imam do njega, zakaj pustil me je samodrugo!« In glejte, ako verjamete, ta vdova še zdaj skrbi za otroka svojega moža, ki ga je imel ž njeno deklo v prešestvu. Ta mož je bil njena usoda od otročjih let za vse življenje.« . . .

»Čudno je to, koliko ljubezni vzbujajo nekateri ljudje! Ljubljeni so s sveto, veliko ljubeznijo, ki budi v vseh dušah občudovanje. A če pogledate take ljudi, kaj je na njih?! Niti niso lepi, niti interesantni ali duhoviti in njih srca so prazna in trda. Nedavno je umrl tu poštar. Ni imel žene. Ali pred tremi leti je šel v mesto in se vrnil s krasno, mlado žensko. Divota ženska, vam pravim! Pobegnila je od moža, od lepega, mladega, uglednega moža in šla s poštarjem, ki je bil povsod na glasu velikega tepca in suroveža. A ona je šla ž njim. In kako ga je ljubila! — Nekoč pa je padel z voza in se ves polomil. Ganiti se ni mogel, jesti ni mogel, nič! A ona ga je negovala, služila mu, skrbela zanj deset mesecev! Do njegove smrti! Psoval jo je, s svojim strupenim, umazanim jezikom jo je tepel, bičal, trpinčil; vso grdobo svojega surovega bitja je zlival na njo, a ona mu je stregla z dobroto, z ljubeznijo kakor angel. Njeni sorodniki so hodili k njej, rotili jo, naj se ne ubija, naj ne uniči še svoje mladosti, svoje časti; mož ji je pisal, naj se vrne k njemu, zakaj ljubi jo in vse ji odpusti — ali ona se je obračala k bednemu človeku, ki jo je grdil in poniževal za njeno ljubezen, plakala nad njim, poljubljala ga . . . Povejte mi, kakšno je tako človeško srce?!«

»In koliko takih povesti! — Glejte ta par, ki vodi sinka za roko! Lep kmečki par, kaj ne? In kako mirna sta, počasna, lena — »sita«, bi dejali vi. Kako flegmatične so njune kretnje in njuni pogledi! Ne vidi se jima njiju roman na nosu, ne vidi. Še se spominjam, koliko vike je bilo po celi fari, ko je hotel mladi Modras vzeti najmlajšo deklo na posestvu za ženo. In potem šele, ko ju je naenkrat zmanjkalo, kakor bi se bila udrla v zemljo, — in potem, ko je prišlo

prvo pismo iz Amerike, da sta mož in žena! Ta deček, ki ga vodita, je prišel v Ameriki na svet, — ne bi dejali, kaj ne?! Če jih človek takole gleda, bi sodil, da še v mestu nista bila nikoli! —«

»No, ker ravno pripovedujem — poglejte si tega-le možakarja! Trd kmet, kaj ne? Še njegova nedeljska obleka od daleč diši po hlevu. In ne da bi bil eden pametnejših, menda niti čitati ne zna. In preko štirideset let, doma ženo in sedmero otrok. — A zdaj si mislite lepo, mlado gospodično iz mesta. Bila je tu učiteljica. Lepa gospodična, kakor jutranja zarja, kakor prvi cvet pomladnji, nežna, razvajena! Adjunkti iz trga so se vozili zaradi nje vsako nedeljo v našo vas in povsod okrog po farah se je govorilo o njeni lepoti. Vsak dan, kadar bi ji prišlo v glavo, bi bila lahko napravila imenitno partijo, to vem, a ona je bila ponosna in nepristopna in nikdar se ni čulo najmanjših besed o njej. —«

»Jaz se izprehajam vsak večer okrog po okolici. Tako stopam neki večer po stezah, zatopljen v misli, in predno sem prav vedel kdaj, sem bil v gozdu. Ljubim večerni šum dreves, vse ono mnogoglasno gibanje v prirodi, katero človek po dnevi presliši. Sedem torej na neki štor in sanjarim tako predse. Nenadoma začujem od ravnice sem stopinje. In ravno par korakov pred menoj se dva zastavita. Bil je že pozen mrak, ali jaz sem ju takoj spoznal: učiteljica in ta kmečki mož, ki sem ga vam ravnokar pokazal.«

»Kje si bil tako dolgo?«

»Danes je bilo mnogo dela, nisem mogel prej priti.«

»In on jo je objel okrog pasu in poljubil tista njena cvetoča usta, tisti njen mladi, nežni obraz, mile, sanjave, lepe oči. Dolgo sta stala tam in se razgovarjala o ljubezni. In reči moram, lep je bil ta pogovor in poln poezije. V čudu sem sedel v gozdu blizu njiju, nisem se ganil in bilo mi je, kakor da sanjam čudno bajko iz starodavnih časov o zakletih princih in nežnih princezinjah in o oni dehteči ljubezni orientalskih pravljic. — In še danes, če ga tako pogledam, se mi zdi, da ni res, da sem sanjal. Pa kaj je ljubila na njem ona, tako nežna in krasna? . . .«

Mirno leži kraj pred vami. Divja li tu kdaj vihar, se bliskajo li tu kdaj strele? Vam je, kakor da je ustvarjen ta kos sveta le za mir, za tihoto, da ne more biti tu strasti niti v prirodi, niti v ljudeh.

Jugoslovanska romantika.

Spisal Niko Zupanič.

andanes hočejo tudi zgodovinarji povzdigniti stroko svojo na višino znanosti. Naštevanje vladarjev, vojsk in drugih svetovnih dogodkov z letnicami — ta suhoparnost, to mehanično delovanje spomina ni veda, ne more zadovoljiti mislečega historika. Če se vse godi po gotovih zakonih, zakaj se ne bi dali tudi iz zgodovine posneti zakoni, po katerih bi razumeli vso preteklost in tudi sedanjost kot začasno stopnjo splošnega razvoja. Pri tem zasledovanju zakonitosti bi morda prišli do presenetljivega rezultata, prvič: da niso napravili sedanjosti in raznih faz razvoja v preteklih časih razni vladarji, vojske in drugi faktorji, na katere polaga državna šola toliko važnosti; drugič: da je premišljeno proučevanje zgodovine tudi velike praktične vrednosti posebno za politike, nacionalne pedagoge in literate, da je v tem pogledu zgodovina res »učiteljica za življenje«, ki nam kaže izhod iz hipnih zablod, nas uči spoznavati važnost nekaterih sodobnih fenomenov, za katere bi se sicer morda ne zmenili in jih niti ne opazili. Načrt znanstvene zgodovine je poskusilo izdelati več strokovnjakov in filozofov. Nekateri so se z idejo a priori lotili dela in izkušali dokazati, da so zgodovinski dogodki samo argumenti za resnico njih ideje, n. pr. katoličan Weiss, ki meni, da je bil čas pred Kristusom doba pripravljanja na njegov prihod, a čas po Kristusu vedno popolnejše uresničevanje njegovih naukov (kakor posebno kažejo rimski imperialisti-klerikalci). Materialist Marx (dandanes so samo še soc. demokrati materialisti, a tudi tu ga izkušajo resnejši njih voditelji zatreti) trdi v svojem historičnem materializmu, da nimajo ideje nobene gibajoče sile, da so človeške misli in ideološki sistemi odvisni od produkcijskih razmer, od materialnih eksistenčnih pogojev, od različnih oblik posesti, da je prava vera židov in kristjanov — denar. Hegel pravi, da je zgodovina razvoj svobode. Ta definicija je zapeljiva, samo argumentacija je napačna. Hegel pravi namreč dalje, da je bil v v orijentu svoboden samo eden; v grško-rimskem svetu samo nekateri; da je germanska kultura prinesla svobodo vsem (to čutijo posebno pruski Poljaki!). Drugi so hoteli šele iz dogodkov objektivno najti tako idejo. Tako so našli nekateri med posameznimi dobami veliko podobnost in nam podali ciklično razlago: razvoj človeštva je kolo, ki se vedno obrača okolo svoje osi; isti dogodki se

v gotovih presledkih ponavljajo — vse se vrača. Nekako isto idejo zastopajo paralelisti, ki poudarjajo paralelizem, torej podobnost, istomernost in istoslednost posameznih dob. Gotovo je v tem precej resnice. — Za »tertium comparationis« vzamemo lahko različne socialne elemente; razne dobe primerjamo lahko po njih kulturnem, narodnogospodarskem, državnopravnem, estetiškem i. t. d. stališču. Mi na primer vzemimo kulturno-politično stanje Slovencev in Jugoslovanov sploh, torej najaktualnejše, najvažnejše vprašanje, za katero se zanima vsak pošten in zaveden Jugoslovan. Primerjajmo, iščimo analogov v zgodovini! Narod politično razbit, nesložen, torej na zunanje slab in igrača svojih sovražnikov; v kulturi in umetnosti plitvost, jalovost in posnemanje soseda. Nobene velike ideje, ki bi narod združila, organizirala in rešila tuje sile; nobene umetnosti, v kateri bi iz narodne duše poganjala kal velikim, originalnim in nesmrtnim umotvorom. Kulturni analogon nahajamo v renesansi, politični v nemški romantiki.

V srednjem veku sta pretila dogmaticizem in sholasticizem, da zadušita dušo in zamorita naravo, a tu se je obrnilo kolo; misleči duhovi so odvrnili obupane, pomoči proseče poglede od propale sodobnosti in jim odkrili jasno, življenja in narave veselo grško kulturo. Kakor po rahlem dežju na posušeni, uveli zemlji — tako se je v dobi humanizma in renesanse začelo novo bujno življenje.

V srednjem veku je bridko tožil Dante Alighieri (1265—1321), kako da je zemlja Italijanov razkosana in onemogla; v XIV. stoletju je nastopil Petrarca, slavni reformator študij latinskega in grškega jezika. Ta dva moža sta poudarjala, da so sedanji Italijani pravi potomci starih, mogočnih Rimljanov in da se je treba zaradi tega učiti njihovega jezika iz nacionalnih ozirov.

Petrarkovi životopisi slavnih Rimljanov so budili zavest celokupnosti ter velike bodočnosti italijanskega naroda z elementarno silo. Uspeh ni izostal; pokazal se je najprej v kulturnem, kasneje v političnem oziru; saj sta v XVI. stoletju dosegli italijanska umetnost in literatura po dvestoletnem razvoju svoj vrhunec. — Nemški narod je bil razkosan na nebroj državic, ki so se gnjavile med seboj, francoski vpliv se je kazal v politiki in kulturi. Tu je prišla romantika, rodila Bismarcka in ustvarila naposled sedanjo veliko Nemčijo. — V obeh slučajih je bil »pogled nazaj«, ko so živeli taki junaki misli, čuvstva in dejanja, kakršnih je baš potrebovala propadajoča doba.

Zgodovina ima veliko vzgojevalno moč. Vsak omikanec ve, da so veliki možje črpali svojo energijo največ iz zgodovine. Isto

velja o celih narodih. V zgodovini shranjena potencialna energija se izpremeni v človeški duši v gibajočo energijo velikih del. — Vsakemu narodu je odločena posebna naloga, poseben cilj na svetu. Eksistenčne, življenske smeri posameznih narodov se izpopolnjujejo in v svoji harmoniji pospešujejo obče človeški napredek. Zato se zgodi, posebno v dobah propada, da narod izgubi svoj cilj iz oči in zaide s prave poti. Celo obzorje se pogrezne v momentu v eno točko, in narod ne more ne naprej ne nazaj kakor popotnik, ki zaide v temni noči sredi pragozda. Samo v zgodovini je ostala sled, zgodovina je narodu tista busola, ki kaže na viharnem morju naprej do cilja; v zgodovini se zrcali smer naroda iz preteklosti v bodočnost. In dolžnost omikanih rodoljubov je, zavest te smeri v narodu buditi in ga vedno opozarjati nanjo; učiti, kaj je oviralo in odvračalo narod na potu do ciljev. Ko se vidi, kakor da se je narod izkrvavel in porabil zadnjo silo, tedaj ga okrepi zgodovina; ko gleda narod slavna in velika dela svojih pradedov in vidi, da so bili tudi samo ljudje, dvigne se mu upadli pogum. Pri vplivu zgodovine prideta še dva posebna faktorja v poštev: 1) ona, še ne precizno definirana moč, ki nas osvaja ob spominu na pretekle dogodke, ob pogledu starinskih poslopij i. t. d., neka melanholija, neko hrepenenje; 2. zdravi instinkt naroda izbira iz preteklosti samo to, kar ve, da mu koristi; ne vidi sence, ampak samo svetlobo. Nočem tu raziskovati vseh ciljev, ampak samo kot kulturen in primerjajoč zgodovinar opozoriti na eno važno prikazen med Jugoslovani. To je zavest vzajemnosti in potrebe skupnega delovanja. Ta ideja napreduje počasi, vendar stalno. Pod zastavo hrvaškega kneza Ljudevita († 823) so se bili zedinili Jugoslovani od izvora Drave, Save, Soče pa tam doli do izliva Timoka (mejna reka med Srbijo in Bolgarijo) v Dunav v boju proti Frankom, kateri so tako besneli — to poročajo nemški kronisti — da so trgali slovenskim materam dojenčke od prsi in jih metali psom za hrano. Žalibože je Ljudevit podlegel izdajstvu, čeprav je večkrat zmagal in se 5 let hrabro ustavljal tedanji — Evropi. Pozneje sta potresala bizantinsko cesarstvo Bolgar Simeon Veliki (893—927) in srbski car Dušan Silni (1331—1355); toda oba je pokosila smrt na potu v Carigrad — da bode stolica jugoslovanskim carjem. V novem veku je že naš narodni mecen in buditelj baron Ungnad († 1564) sanjal o balkanski državi Jugoslovanov. A zadušili so reformacijo in zadušili to veliko idejo. Drugi veliki mož, ki je iznova sprožil to idejo in jo tudi v malem obsegu uresničil, je bil Napoleon s svojo Ilirijo. Z Napoleonom

je padla tudi Ilirija in ostal je samo spomin. Par desetletij kasneje so izkušali sodobni možje ustvariti vsaj duševno Ilirijo, to je bil Gaj s svojimi Ilirci, bil je ilirizem. Tudi ta ideja je zaspala, pa se v novejšem času zopet prebuja, samo v večjem obsegu, in v tem zmislu moramo tolmačiti razne izjave in pojave med našimi brati Bolgari, Srbi in Hrvati; prebuja se zavest narodnogospodarske in kulturne vzajemnosti. To prebujajočo se zavest smemo imenovati narodno jugoslovansko romantiko. V narodnogospodarskem oziru širi to idejo Srbohrvat Štefan Radić.

Vsaka plodovita ideja se ne javlja samo v eni obliki, ampak prešine celo narodno življenje ter ga nasiti kakor blisk in strela črne viharne oblake. Taka nevihta se zbira nad Balkanom, izčistila bode jugoslovansko atmosfero tujih vplivov in idej. Na vseh straneh se vžigajo posamezni bliski, narodna jugoslovanska romantika se pojavlja že v v vseh kulturnih panogah. Narodno gospodarstvo sem že omenil; dotakniti se hočem še umetnosti in literature.

V zadnjem desetletju je zavladala v umetnosti in literaturi, posebno med mlajšo generacijo prava suša; nobenega velikega dela, v umetnosti se ščĕperi tuji duh in posnemanje, ki samo ubija že itak napol mrtvo duševno življenje. Naši moderni so vsi nekako opojeni, vse jim je mračno pred očmi, nič ne vidijo in sami v polusanjah ne vedo, kaj hočejo, pa bi radi odgojevali in vodili — narod. Z ničimer niso zadovoljni, vse rušijo, a junaki v njihovih spisih niti niso za to negativno delo, ker so slabi, brez vsake energije, mlezivi, malo bolni, ki se le tupatam slučajno s kakovim slamnatim možem spuste v boj, potem ko so si okrepčali živce z absintom, nikotinom in kavarnskim vzduhom ter si vzeli za bojno parolo kakšno bedastočo iz pariških listov »za ljudi, ki jih več ne ščegače«. Naj jim tu pove veliki kritik Muther to, kar je že očital dunajskim secesionistom: »Der Verkehr mit dem Ausland hat vielfach zur Nachäffung fremder Muster geführt, zu einem Kunstvolapück, dem jeder Reiz organisch gewordener Sprache fehlt.« Pripravlja se reakcija, čujejo se klici: Proč s pesemistnim naturalizmom in opojno dekadenco! Narodna pesem, narodni duh je tisti vir, iz katerega se napije umetnost nove moči, ustvarjajoči individij novega življenja. Sami iz sebe!

V tej smeri deluje pri nas od svojega prvega nastopa Aškerc, Žal, da ga njegov čas ni razumel, da ga je začela radi njegova železne doslednosti celo kritika napadati. A premisliti moramo sedanje razmere in javne nazore, premisliti, kateri ljudje in s kakimi kvalitetami pri nas kritikujejo. Potem se nam ne bo čudno zdelo . . .

Aškerc je prvi slovenski romantik slovanskega duha in srca, on je neumoren, dosleden in brezobziren prvoboritelj svobodne in slovanske misli. Aškerc zajema snovi svojim romancam in baladam najrajši iz slovenske zgodovine in slovanske sploh; njegovi umotvori pričajo, da je vzgojila pesnika narava: narodna pesem (slovenska, ruska, srbska) . . .

Narodna pesem zavzema najvažnejše mesto pri preporodu vsakega naroda. Vzgojevalna moč zgodovine se razodeva najpopolneje v narodni pesmi, kajti najlepše se odsvita narodova preteklost in zgodovina v narodni pesmi. Narodne pesmi nastajajo naravnost pod dojmom kakega velikega dogodka; narodna pesem je najvernejši spomin na vesele in žalostne dni naroda, vanjo je položil narod svoje misli in čuvstva, v nji je potomcem sporočena tisočletna izkušnja naroda.

Najodličnejša taka zakladnica življenske sile je srbska narodna pesem, v kateri se v najpopolnejši obliki razodeva slovanski duh, slovansko mišljenje, čuvstvovanje in dejanje. Da odvzamemo ost vsakemu očitanju pretiranosti in bolehnega samoljubja, čujmo, kako sodijo tujci o srbskih narodnih pesmih. »Göttingische gelehrte Anzeigen« pišejo leta 1823. — torej v času, ko je cvetla nemška romantika in so vodilni duhovi poznali vzgojevalno moč narodnega v popolnem obsegu in iz lastne izkušnje — da daleko prekašajo srbske narodne pesmi nemške ne samo po jasnosti in popolnosti pripovedovanja, ampak tudi po čistosti in lepoti jezika. Slavni nemški učenjak Jakob Grimm je dejal, da se bo Evropa učila srbskega jezika radi njegovih narodnih pesmi. In prevoditeljica Vukovih zbirk na nemški jezik, Talvj, piše: »Minulo je več nego četrt stoletja, odkar so one pesmi prvikrat izšle v nemškem odelu; radostno so jih pozdravili najplemenitejši nemškega naroda; spoznali so v teh še nikoli slišanih zvokih globoko prvobitno poezijo, krasno in milo po svoji klasični naivnosti in orientalski barvi« . . . Ob kratkem rečeno, srbskim narodnim pesmim se priznava prvo mesto med narodnimi pesmimi narodov. Noben narod nima tako razvite narodne poezije kakor Srbi epske in lirske — poudarjam lirske, ker navadno si predstavlja vsakdo pod srbsko narodno pesmijo samo epsko. Vzporejati jih moremo le z Ilijado in Odisejo.

Grki so bili ves čas romantiki, njih edina šolska knjiga je bil Homer. Mladi Grki so se vzgajali v duhu Homerjevih junakov. Aleksander »Veliki« je nosil Homerja pri sebi noč in dan; ob njem se je naslajal osemdesetletni Gladstone; pri nas je bil Homer vsak-

danje čtivo po svoji brezobzirnosti znanemu in genijalnemu fcm. Kuhnu.

Ali kaj hočejo devojki najlepši biseri, če niso nanizani v »djerdan«, ki bi si ga obesila okolo vratu? Kaj koristi vojskovodji še toliko izvežbanih, krepkih vojakov, če se ne bojujejo v enem duhu, po intencijah vojskovodje? Tako tudi srbske narodne pesmi nimajo tistega pomena kakor Ilijada in Odiseja, ker niso zbrane v celoto. Od Vuka Štefanovića Karadžića (1814) pa do današnjih dni se je nabralo na milijone verzov narodne pesmi, ali vkljub raznim poskusom se ni še nikomur posrečilo, sestaviti jih v harmonično celoto epopeje. Res so poedine junaške pesmi zaokrožene, same zase nekaka celota, vendar opazimo, prečitavši več zbirk, da se sučejo nekatere okolo Kosovega, druge okolo Kraljevića Marka, tretje okolo osvobojenja Srbije (1804—1813) — tako se nam ponuja sama ob sebi naravna razdelitev vseh narodnih pesmi v tri celotne skupine. Zato piše prav umestno Sreta Stojković: »Dokazano je, da ni grška Ilijada nič drugega nego spretno urejena celota grških narodnih pesmi o trojanski vojski, katere so bile pred Homerjem raztresene, samostalne kakor danes naše pesmi o Kosovskem boju. Pa naravno, zakaj se isto ne bi poskusilo tudi s kosovskimi pesmimi, ko je v njih dovolj elementov za sestavo takove celote?« Grkom se je rodil tak spretni sestavljalec v osebi slepca Homerja. Nehote se mi pri tem vsiljuje primera: srbske narodne pesmi so nastale pod istim vedrim nebom Balkana kakor grške; tudi pri Srbih širijo slepci slavo junakov.

Doslej so sestavljali srbske epopeje največ razni učenjaki, literarni historiki (Novaković, Pavić, Martić, Kačić, Nović, Ostojić), a brez sreče in uspeha; v tekočem času se trudijo s tem delom N. Djorić, M. P—a., Sreta Stojković, ali, kakor čujem, tudi brez sreče. Po načrtu Stojkovićevem, ki pa pri argumentaciji večkrat sam sebi oporeka, bi se dala pač prirediti nekaka malenkostna zbirka kosovskih pesmi, ali ep nikakor ne; zavelo ga je tesnosrčno in malenkostno pojmovanje narodne epopeje. Pokazalo se je, da je treba pri tem velikem delu spretne roke pravega, rojenega pesnika, ki dobro pozna narod in narodne pesmi ter se odlikuje po izredno dobrem spominu in ustvarjajoči sili pesniške sinteze. Takovega moža so dobili Srbi najnovejši čas v osebi Lazarja Dimitrijevića. Njegovi predniki so macedonskega pokolenja iz Velesa. Laza, rojen v mestu Šamcu v Bosni 30. marca 1873. l., je odličen srbski pesnik, ki se navdušeno bori z besedo in pismom za misel združenega Balkana. Od mladosti

se peča velenadarjeni književnik z narodno pesmijo in zna stotisoče verzov na pamet. In Dimitrijević si je zastavil nalogo, da sestavi iz njih tri celotne epopeje: »Kosovo«, »Kraljević Marko«, »Oslobodjenje«. Lotil se je dela z navdušenostjo ustvarjajočega umetnika pred tremi leti in dovršil je »Kosovo«, ki izide v teku enega leta v posebni knjigi. Epopeja obsega 15 spevov in nad 10.000 verzov. Trije odlomki so že natisnjeni v nekem belgrajskem listu. Srbsko občinstvo je zadivljeno in koprneče pričakuje celotne izdaje.

Prejšnji sestavljalci so se sužno držali tradicije in nanizali neizpremenjene pesmi v kronološkem redu drugo za drugo. Dimitrijević je prvi prišel na originalno in genijalno misel, da je treba posamezne pesmi razdrobiti in po strogo predanih značajih in odločilnih historiških dogodkih sestaviti novo harmonično celoto. Verz mu je atom. Posebnost Dimitrijevićeve sinteze obstoji tudi v tem, da izpušča, kolikor se da, ponavljajoča se mesta, ki bralca silno utrudijo, in zameta napačno umevani purizem, ki hoče izločiti vse turške ter arabske besede in tako pesmim vzeti tisti posebni mik in čar orijentalske barve.

Opozarjam Slovence na to važno kulturno pridobitev srbskih bratov; nadejati se smemo nekaj posebnega. Že slavni Grimm je rekel, da bi se dal sestaviti iz srbskih narodnih pesmi lepši ep, nego je Ilijada ali Odiseja. Tudi v tem nahajamo prednost srbskih epov, da je njih jezik živ, da jih srbski narod še zdaj prepeva. Grški jezik in narod je izmrl; in mračni nemški Nibelungi, ta srednjeveški umetni ep po narodnih pripovedkah in latinskih zapiskih, tudi ni sedaj za rabo, nego v novonemškem skrpucanem prevodu.

Srbske narodne pesmi prinesejo zdrav prepih v okuženo zaduhlo ozračje slovenske književnosti in popravijo občinstvu okus, kolikor so ga pokvarili v zadnjih letih dekadenti, katerim je poezija pusta spekulacija bolnih, do dna izpitih možganov . . .

Posebno pa priporočam Slovencem čitanje in proučevanje srbskih narodnih pesmi radi tega, ker obude čut vzajemnosti in zanimanje za srbske brate; one zanesejo v najširše narodne kroge znanstveno dokazano resnico, da so Slovenci, Hrvati, Srbi in Bolgari samo en narod, politično in diplomatično razcepljen v štiri umetne skupine, med katerimi ni mogoče potegniti stroge, naravne meje, ker prehajajo narečja polagoma drugo iz drugega. Nikakor ne mislim, da bi drugi manjši dialekti, ki so se razvili v posebne književnosti, morali ravno prenehati; jaz le trdim, da je srbskemu ali hrvaškemu jeziku odkazana važna in vodilna uloga v razvoju bo-

dočega Jugoslovanstva vsled njegove razširjenosti (govori ga okolo 10,000.000 duš) in centralne lege med Slovenci in Bolgari, katerim se pač niti ni treba učiti srbščine, ampak se ji samo prilagoditi.

Upam, da ní več tako daleč tisti čas, ko se začno realizirati tu izražene ideje, katere bodo nedvomno v posebni meri pospeševale velike narodne epopeje: »Kosovo«, »Kraljević Marko«, »Oslobodjenje«; one bodo na nas delovale tudi po veličastnosti snovi in po krepkem očrtanju značajev z elementarno močjo. Dočim namreč naredita v umetni literaturi spretnost in talent tudi nenaravne in puhle predmete interesantne, vzbujata v narodnih epih i silnost junakov i vzvišena narava predmeta brez umetne obleke ter opisa zanimanje in najtoplejše sočuvstvovanje.

Bajka o smrti.

Nad zemljo prostrano je plavala smrt,
priplula v pustinje peščeni je vrt.
Tam v mraku mladenič je legel na tla,
na potu ustavila noč ga temná.
Stopila v puščavi k mladeniču smrt,
da odvede v nejasni ga Hadesa vrt.
Poslednjič je jeknil mladenič bolnó:
»Aj pusti mi, žena, življenje mladó!
Saj radi te sprejmejo stari ljudje,
v bolestih si tvoje rešitve želé!«
Odletel duh njega je v Hadesa vrt,
nad zemljo prostrano odplula je smrt. —

*

Na postelji ječal je starec bolan:
»O, kdaj, smrt, že vendar mi pride tvoj dan!«
»»Le čakaj še, starec, tri dolge noči,
ker meni nocoj se še daleč mudi:
tam daleč zaljubljen par srečno živi,
nocoj moram streti njegove vezi.««
In dalje smrt v nočno odpluje temó,
na postelji starec zdihuje bolnó . . .

J. Hacín.

I. E. Rjepin.

Spisal Peter Žmitek (Peterburg).

podabljajoča umetnost je med našimi brati Rusi v zadnjih desetletjih napredovala tako krasno in vsestransko, da smemo po vsej pravici govoriti o ruski umetnosti; zakaj ta umetnost je organski del ruske narodne duše, je bistven del ruske narodne individualnosti in naravna posledica ruske narodne kulture.

Ruski umetniki, arhitekti, slikarji in kiparji — so znani že po vsem kulturnem svetu. Kateri izobraženec še ni slišal n. pr. vsaj imen: Vereščagin, Vasnecóv, Makovskij, Antokolskij, Ajvazovskij, Ries in Rjépin?

Da, Rjepin! Kadar se naštevajo imena najslavnejših ruskih slikarjev, mora se vselej izgovoriti tudi ime Rjepin. Ni je večje umetniške galerije na Ruskem, v kateri bi ne bil zastopan Rjepin. Pa tudi na velikih umetniških razstavah najdeš skoro vsakikrat Rjepina. To ime je eno najpopularnejših na Ruskem. S tem imenom je vobče zvezan pojem narodnega, pristno-ruskega umetnika-slikarja.

Letos je praznoval Rjepin petintridesetletni jubilej svojega umetniškega dela. Naj torej narišem čitateljem »Ljublj. Zvona« duševni portret Rjepinov v velikih konturah. Naslikati popolno sliko njegovo — to bi se reklo: napisati o njem celo knjigo. Take knjige bi vam jaz ne mogel napisati. Moje orodje itak ni pero, nego čopič.

*

Iljá Jefimovič Rjepin se je porodil leta 1844. v malem mestu Cugujevu v harkovski guberniji. Že izza otroških let, ko dečki tako radi igrajo šumne vojaške igre, so ga bolj veselile mirne zabave sestrâ in njih tovarišic. Večkrat jim je izrezával razne papirnate figure, modeliral jim iz voska konjičke z grivami in repi ali jim risal, kar mu je prišlo na misel.

Njegovi roditelji so bili ubožni. Oče, podčastnik, mu je zgodaj umrl ter ostavil mlado vdovo z več otroki v veliki revščini. Mati, učiteljica, se je trudila, da bi jim preskrbela vsaj najbolj potrebnega; tudi prihodnjega umetnika je vzgojevala. Potem ga je oddala dijakonu v pouk, a od njega je vstopil v tedanjo čugujevsko topografsko šolo, katero pa so zatvorili, ko je štel šele 13 let, in tako se je končalo rano in skromno obrazovanje Ilje Jefimoviča. V tem času je

prešel deček od kopiranja gravur k risanju portretov svojih sorodnikov in znancev. Ko se je zatvorila topografska šola, treba mu je bilo pomisliti o nadaljni usodi. Začel se je učiti sistematičnega risanja in slikanja pri tamošnjem slikarju ikon, Bunakovu, od katerega si je pridobil tehniško znanje. Dasi še deček, vendar je že slikal marljivo pri Bunakovu. Ko je imel 16 let, je dobival Ilja Jefimovič včasi majhna naročila za portrete in slike z gravur, katere so kupovali tamošnji trgovci z veseljem po 5 rubljev kos. Glas o njegovem slikanju in njegovi nadarjenosti se je razprostrl kmalu ne le po čugujevski okolici, nego tudi po sosednji voroneški guberniji, odkoder so ga povabili, da bi jim slikal cerkvene slike. Dasi za majhno plačilo, vendar je slikal z veseljem točno. Hrepenel je le po umetniški dovršenosti.

Posreči se mu zaslužiti vsled nekega naročila celo 50 rubljev, s katerimi se je napotil na davno zaželjeno pot. Dne 1. novembra leta 1363. je vstopil Ilja Jefimovič prvikrat v prostore risarske šole »Društva za pospeševanje umetnikov« v Peterburgu. Prvič so se mu otvorila vrata k istinitemu umetniškemu življenju in ta dan prišteva Ilja Jefimovič najznamenitejšim v svojem življenju. Črez pol leta (1. januarja 1864.) je postal I. E. Rjepin slušatelj akademije umetnosti.

Leta, ko se je učil Ilja Jefimovič v akademiji, so bila ravno za časa velikih reform carja »Osvoboditelja«, Aleksandra II. To so bili časi oživljenja narodne samozavesti, živega napora k izučavanju samega sebe. Povsod se opazujejo v tej dobi novi energični koraki k napredku. Ljudje niso več dremali pri knjigah, ne mislili le na imenovanja in diplome, nego silili k prosveti, znanosti, k široki društveni delavnosti. Taka društvena svobodnomiselna delavnost se je porodila tudi v umetniških krogih, dasi malo pozneje. Pod takim vtiskom je protestirala cela družba mladih umetnikov v akademiji umetnosti proti stari konkurzni navadi, a vsled nesrečnega izhoda protesta so vsi prostovoljno izstopili iz akademije ter se odrekli vseh akademiških pravic in imenovanj. Večina teh mladih umetnikov je ustanovila potem umetniško društvo »Peredvižnikov«, katero je postalo sčasoma važno za rusko umetnost, ker je dalo Rusiji zelo mnogo neminljivih imen in umotvorov. Namen tega društva je bil, izučavati in predočevati svojo domovino, naravo, zgodovinske dogodke in prosvečati provincijo z lučjo umetnosti. Umetniki so spoznali, da ni dovolj, če si osvoje tehniko in dovršenost, katera bi mogla dati umetništvu zadosti plodov; prepričali so se, da je umetniku neobhodno potrebna izobraženost, spoznanje življenja in ljudi.

V taki dobi torej je prišel Ilja Jefimovič Rjepin v Peterburg v akademijo. Poln življenja, občutljiv, občevalen mladenič je brzo posnemal to napredovanje. Da bi postal samostojnejši, manjkalo mu je še vere v svoje moči in umetniške znanosti. To dokazujejo njegova prva pisma iz Italije, katera je pisal svojemu prijatelju - rokovoditelju V. V. Stasovu, ki jih je dal natisniti brez vednosti avtorjeve. Turgenjev je takrat pisal Polonskemu iz Pariza: »Rjepin bi ne hodil s tako povešeno glavo, ko bi bil popolnoma prepričan o samem sebi, in bi ne hodil za okusi in nazori svojega znanca«. Nedavno je dal Rjepin natisniti nekaj spominskih pisem z inozemskega potovanja. Posebno jasno se zrcalijo njegove misli v spisu »V obrambo nove akademije«, kjer govori zelo oprezno o novem gibanju v umetnosti in opravičuje nazore. Boji se, vsiljevati učencem svoje misli in nazore. Umetnost in vse, kar živi, se razvija in brez napredka ne more živeti.

Čeprav se je zanimal Ilja Jefimovič za samoizobrazbo, mnogo čital in se razgovarjal o literaturi in društvenih vprašanjih, vendar ni zabil najpoglavitnejšega v akademiških uspehih. Iz ljubezni do umetnosti je izprevidel, da je potreba dovršiti, izobraziti svojo nadarjenost in tehniko; ni držal rok križem in zato je brzo dosegel v akademiji zaželjenih rezultatov. Že čez eno leto po vstopu v akademijo je dobil prvo svetinjo, a za časa, ko je dovrševal učenje v akademiji, je že imel vseh pet srebrnih svetinj, s katerimi so odlikovali tačas gojence za študije in kompozicije. Leta 1869. je dobil za sliko »Jobovi znanci« malo zlato svetinjo, s katero se je dajala pravica, vstopiti v konkurz za veliko zlato svetinjo, in pravica do ustanove za potovanje v inozemstvo.

Med konkurenčnimi slikami leta 1871. je obrnila nase splošno pozornost njegova slika »Vstajenje Jajrove hčere«. Za to sliko je dobil Rjepin veliko zlato svetinjo in naziv prvorazrednega ruskega umetnika.

Dasi je vabila zapadna Evropa mladega umetnika k sebi s svojim umetniškim bogastvom, vendar ga je bolj vleklo izpočetka potovati po notranji Rusiji, da bi izučil rusko narodno življenje ter rusko zemljo. Uspeh tega potovanja dokazuje popolnoma samostojna slika »Burlaki«, za katero je bil odlikovan leta 1873. s svetinjo »pour l'expression«. Ta slika predočuje »Burlake«, ki se napenjajo z vso silo, da bi zvlekli navzgor po reki Volgi težko naloženo barko. Noge se jim vdirajo v globoki pesek. Vroče solnce, ki veselo obseva puste bregove te reke, pripeka neusmiljeno na neznane ruske mučenike,

vendar pa vlečejo težko breme in se pomikajo dalje, korak za korakom, vsi obliti z vročim potom. Poleg vse različnosti tipov na sliki ni ne enega lepega obraza, sploh izbira Rjepin obraze z nekim posebnim duševnim izrazom, a ne zunanje lepote brez vsakega duševnega vtiska. Umetniku se je posrečilo, predočiti v potezah obrazov teh živih strojev duševno življenje.

V inozemstvo je odpotoval Rjepin pod vtiski umetniških tendencioznih vprašanj, katera so se bila vzbudila v šestem desetletju XIX. veka; zatorej se ni čuditi, če niso napravili nanj posebnega vtiska umotvori največjih mojstrov renesanse. Na popotovanju je obiskal Monakovo, v Italiji Benetke, Florencijo, Rim in Neapelj ter je ostal dalje časa v Parizu. Mislimo si lahko, da se je moral Ilja Jefimovič zadovoljiti v tamošnji umetniški sferi, toda mučilo ga je tako življenje; ni ga zadovoljilo v novih namerah ter se mu je začelo kmalu tožiti po domovini. Pariško življenje seveda ni ostalo brez sledu v umetniškem delovanju I. E. Rjepina. Svoje vtiske predočuje na dveh slikah, na sliki »Scena v pariški kavarni« (salon l. 1875.), kjer se čisto izraža njegovo psihološko opazovanje, ter na sliki »Gomila komunardov na pokopališču Père Lachaise«, kjer se je izkazal izvrstnega pokrajinskega slikarja.

Ko se je vrnil iz inozemstva, je postal eden najbolj marljivih razstavljalcev društva »Peredvižnikov«, katerega razstav se udeležuje še dandanes. V zadnjem desetletju preteklega stoletja je priredil samostojno razstavo, na kateri so se predočevale obiskovalcem poleg mnogih slik tudi skice, študije, akvareli, risbe itd.

Dasi je I. E. Rjepin dovršen umetnik, ki je dosegel široko evropsko znamenitost, vendar se še vedno marljivo trudi, da bi si razširil svoje umetniško obzorje. Da bi mogel bolj prečuvstvovati oblike, se vadi večkrat tudi v modeliranju iz ilovice. Znanih je več njegovih izbornih kipov.

Nikoli ne vloži Ilja Jefimovič v sliko ni najmanjših detajlov, dokler je ni izučil iz narave. »Kako mi je bilo težko, videti živo kri, neobhodno potrebno k sliki »Ubijstvo cesarjeviča sina Ivana Groznega«, in kako sem se razveselil, ko se je nepričakovano ulila kri iz nosa eni moji hčeri. Pomagati bi ji bil moral ustaviti kri, a zgrabil sem paleto in čopiče ter začel iskati tona krvi, primerjaje jo na kositer, in se trudil predočiti jo tako na platnu. Vsi pričujoči so bili razžaljeni in še sedaj mi ne morejo odpustiti tega postopka«, je govoril Ilja Jefimovič še pred dvema letoma. Na tak počasen način ustvarja torej Ilja Jefimovič svoje

umotvore; nekatere slika po nekaj let in jih ne odda poprej iz ateljéja, dokler sam ni ž njimi zadovoljen.

Rjepinu ne zadostuje iznajdena tema, katero je uvekovečil, da bi se dalje ne hotel brigati zanjo. Večkrat išče k že dovršenim slikam popolnoma druge dekoracije; sestavo, razsvetljavo in ekspresijo ponavlja zopet in zopet, iznova vse prekomponira ali pa izpremeni le detajle in značajne poteze. To nam dokazujejo nekolikokratno ponavljanje in izprememba slik: »Procesija v Kurski guberniji«, »Čudodelna podoba«, »Duel«, ponavljanje tem »Nikolaja Čudotvorca« in »Zaporožcev«. Dasi je dosegel Ilja Jefinovič že visoko znamenitost, vendar še slika vedno tako vneto, da mu v tem lahko zavida marsikateri mlad umetnik, v katerem se je ljubezen do umetnosti šele vzbudila.

I. E. Rjepin je dovršil s svojo vztrajnostjo veliko število umotvorov. Razlikujejo se po raznovrstnih temah, toda vse so enako prekrasne v dovršenosti. Večina njegovih slik je dobro znana po vsej Rusiji ter zapadni Evropi, če ne v originalih, pa vsaj v kopijah.

Naj naštejem v kratkem po kronološkem redu nekatere umotvore! Ti umotvori so: »Izkušenje« (l. 1877.), »Cesarična Zofija Aleksejevna« v Novòdevičjem samostanu (l. 1882.), »Procesija v Kurski guberniji« (l. 1883.), »Nihilisti« (l. 1883.), »Nismo pričakovali« (l. 1884.), »Ivan Grozni ubije svojega sina«, »Izbiranje carske neveste« (l. 1885.), »Izprehod po južnem bregu Krima« (l. 1887.), »Vezanje šopka« (l. 1887.), »Sv. Nikolaj Čudotvorec« (l. 1888.), »Zaporožci« (l. 1880. do l. 1891.), »Čudodelna podoba« (l. 1893.), »Minin« (l. 1894.), »Duel« (l. 1899.) in »Poberi se od mene, satan!« (l. 1901.).

Poleg teh slik je dovršil Ilja Jefimovič tudi še mnogo izvrstnih portretov, med katerimi se vidi največ slavnih ruskih pisateljev, pesnikov, skladateljev in dr.

Na podlagi tega bogatega materiala se potrudim opisati Iljo Jefimoviča kot umetnika.

* * *

Še izza mladih let je Ilja Jefimovič z veseljem risal portrete svojih sorodnikov, a pri sliki sv. Simeona mu je bila že glavna naloga, izraziti mehkoto na obrazu svetnikovem. Iz tega izprevidimo, da ga je zanimal pri sliki pred vsem notranji izraz in značaj.

Pri slikanju portretov je njegova glavna naloga, izraziti poleg sličnosti duševno razpoloženje, katero vlada bolj v tej ali drugi

osebi. Njegovi portreti stoje na visokem umetniškem stališču in bodo važni tudi v prihodnosti za zgodovino umetnosti.

Večkrat slika Ilja Jefimovič portret kake osebe kakor z modela k sliki, katerega izučuje v raznih pozah pri raznovrstni razsvetljavi, v raznih izrazih obraznih potez ter jih uporablja za kako sliko. Večkrat študira kako popularno osebo. Pisatelja V. M. Garšina n. pr. je uporabil kot model k podobi cesarjeviča Ivana v sceni »Ivan Grozni ubija svojega sina«.

I. E. Rjepina zanimajo najbolj ljudje z duševnim izrazom, a sestav dekoracije uporablja le za popolnitev k tej ali drugi sliki, vendar pa vse naslika vedno realno, kar more doseči le izvrsten risar in kolorist.

Poln življenja in vtiskov sledi nehote za literarnim razvitjem društvenosti; to ga izpodbuja in kot pazljiv umetnik predočuje to na svojih umotvorih v temah duševnih izrazov. Ker mu je določila usoda, okusiti grenko realno življenje že izza otroških let, in je zgodaj izprevidel idealu popolnoma nasprotno zagrnjeno stran življenja, joka in stoka: zato se tudi ni čuditi, da izraža kaj takega tudi na večini svojih slik. Pozneje pa se je tako realno življenje še bolj ukoreninilo v njem in ostal je odločilen umetnik-realist. Zategadelj se opaža vedno tudi na njegovih idealno-religioznih slikah realnost, ker jemlje po navadi vse iz življenja. Umetniku realistu, kateri zapazuje nehote mračno, nasprotno življenje, ni mogoče drugače, nego da ga tako predočuje na umotvorih, a vendar to še ne priča, da ni sposoben, videti tudi takoimenovano svetlo življenje, in še ni dokaz, da je pesimist, kdor ni sposoben, spoznati lepoto življenja. Tudi se nahajajo slike Ilje Jefimoviča, na katerih vlada v uboštvu jasna zadovoljnost in veselje. Take so: »Večernice«, »Predstavljenje vladnih starejšin pri kronanju carja Aleksandra III.«. Ker se pa v ruskem narodu pripeti kaj takega zelo redko in navadno ljudstvo ni razvajeno, zato so pa take Rjepinove slike redke, katerih vsebina bi bila vesela. V večini označuje sam umetnik realno resnico narodnega značaja. Kaj takega se vidi že na prekrasni salonski sliki: »Izprehod po južnem bregu Krima«, na kateri predočuje Ilja Jefimovič sredi čarobne narave popolnoma nasprotno življenje tega nabrežja. Ilja Jefimovič je duševno še vedno mlad, lahko izraža vtiske svoje mladosti, veruje le čistim detinskim namenom s simpatijo in izkušnjo.

Na sliki »Nihilisti« vse le kar živi, s simpatijo in navdušeno poslušajo navzočni mladega govornika, ki jih izpodbuja s svojim go-

vorom. Mračno obsevajo to kompanijo čiste, žive ideje; zbrana mladež sedi pri čašah skromnega čaja v razvnetem razgovoru. S svojega sedeža je skočil razvneti dolgolasi govornik, z oživljenim pogledom je pripravljen, braniti svoje besede s fizičnimi silami ter se boriti z oporekajočim mu nasprotnikom. Molče je vstopila pred njega najmlajša slušateljica. Po sili, celotnem vtisku in resničnosti se prišteva ta slika lahko najboljšim umotvorom tega umetnika psihologa.

Iz hrepenenja k popolnosti v svojih psiholoških opazovanjih se Ilja Jefimovič ne izogiblje, predočevati najvišje duševne izraze, toda ker se taki slučaji pripete zelo redko v navadnem življenju, obrača se rajši v zgodovino, iz katere jemlje splošno znane fakte.

Naj si ogledamo ta ali drugi umotvor Rjepinov, povsod opazujemo eno in isto nalogo v raznovrstnih sestavah in temah.

Po literaturi je Rjepin najbolj podoben znamenitemu pisatelju-psihologu grofu Tolstemu in ni se čuditi, da sta se tako tesno združila med seboj umetnika: pisatelj in slikar. Kolikokrat ga je predočeval Rjepin na raznih umotvorih, žanrskih in portretnih, skicah in akvarelih ter ga predočeval največkrat v njegovi najljubši priprosti delavni obleki »rubahi«!

Bržkone je vplival grof L. N. Tolstoj ogromno na Iljo Jefimoviča ter ga izpodbujal k raznim temam. Prvi vodi sedanje človeštvo kot veliki pisatelj, drugi pa uvekovečuje na slikah pojave življenja, a oba lahko postavljamo na enako visoko stopnjo.

Minejo leta in sedanji geniji, pojavijo se nova pravila življenja, katera se morebiti odvrnejo od predočevanja zunanjih faktov, toda ne izginejo duševne prikazni, ki jih uvekovečuje Ilja Jefimovič na svojih umotvorih. Umetniki pojdejo nemara po drugih potih, predočevalo se bode na druge načine, toda izrazi na slikah Rjepinovih ostanejo razumljivi in zanimivi tudi v prihodnosti, kakor so nam razumljivi umotvori Sofokla in Shakespeara.

Razumljiva ostane tudi ta lepota narave, množina zraka in svetlobe, ta kolorit, s katerim se odlikujejo umotvori Rjepinovi. Obračali bodo zmerom nase pozornost obiskovalcev galerij.

Ne bo več Rjepina, toda njegovo ime, zvezano z umotvori velikega umetnika, psihologa in realista, ostane neizbrisno v zgodovini slikarstva, posebno ruskega.

To bo v prihodnosti, a sedaj za časa 35letnega neumornega umetniškega delovanja želimo I. E. Rjepinu, da nam ga Bog ohrani še dolgo, da nam bo veliki umetnik mogel ustvariti še mnogo, mnogo znamenitih umotvorov!

Sfinks.

Pred mano stojiš, oj Sfinks egipčanska,
ki veke in veke kljubuješ nevihtam
in gledaš vrvenje, drevenje sveta,
krog tebe se himne vesele pojó:
»Pregnane temine so časov nekdanjih,
radujte se, ljudstva, in slavo zapojte
nam, Muzam, ki luč smo prižgale sijajno
in nočno temó razjasnile smo vam!«

In čuj, kakor grom nad pustinjo bobni:
»Slepota, slepota, brezkončna slepota,
nevednost, da eno sta noč ali dan,
da večno atomi ostajajo isti
in vsakemu trdno določen je pot,
da eno so vsi, in slehern je eno,
da eno sva Fidijev Cevz in jaz, Sfinks,
da vse je minljivo in trajna le moč,
ki vstvarja in ruši, da vstvarja na novo,
ta moč, ki Ljubezen pravečna se zove!«

In tiha noč plava naprej nad pustinjo
in Nila valovi skrivnostno šume;
in njih šepetanje poslušam, poslušam,
in v prsih se krči drhteče srce . . .

J. Hacín.

Na grobovih.

Megle težke, megle sive
po dolini se podijo,
v dalje daljne, nedogledne
črez gore, črez plan hitijo,

V dalje daljne trepetaje
spejo smrtne pesmi glasi
in zvonovi vsi zvonijo
tihotožno tam na vasi.

Dež z oblakov pada, pada
tu na križe, na gomile:
zdi se mi, kot tvoje solze
bi na mojo dušo lile.

A. Gradnik.

Olga.

Odlomek iz prijateljevega pismà. Priobčil Fr. Dolinčan.

ed drugim si izrekel, prijatelj, v svojem zadnjem pismu tudi začudenje, kako sem mogel podleči taki ženski ... Vsa čast toliki odkritosrčnosti in moje popolno priznanje! Hvaležen sem ti zanjo! Na prijatelja, ki govori o takih stvareh tako brez ovinkov, se smem gotovo vsikdar zanesti! Še nikdar nisem bil bolj prepričan nego zdaj, da ti srce res bije zame in da si res moj »z dušo in telom« . . . Zato ti pa tudi rad dam zahtevana pojasnila — kolikor je to pač v moji moči! . . .

Pred vsem je bilo napak, da sem ti poslal sliko njeno. Samo to, kar v človeku živi, mika, zato je iz mrtve fotografije nemogoče posneti, od kod tista moč, ki jo ima včasi kako bitje do nas. Ne da bi hotel reči s tem, da je ta Olga v resnici morda lepša nego na sliki! Nasprotno, slika je kolikor toliko idealizirana! . . . Njen obraz nikakor ni lep. Suhljat je, nekoliko črnkast, in potem še tisti prifrknjeni nosek njen! . . . Ne, klasično lepa ni, lagal bi, ako bi trdil kaj takega — in vendar, kak čudovit vpliv ima ne samo do mene, temuč do moških sploh! . . .

Kadar se prikaže na ulici, se vselej hipoma vse oživi! . . .

»Olga . . . Olga . . . Olga!« se čuje na vseh straneh. Kakor bi bila v celem mestu ena sama Olga! . . . In vse se suje in spogleduje in tisoč oči je obrnjenih nanjo! . . . Vse jo občuduje, a nobeden ne ve zakaj! . . . Moškim zavre kar kri po žilah, kadar jo uzro; to se da iz njih pordelih obrazov sklepati. In nič jih ni sram, ustaviti se ter zijati za odhajajočo ali celo obrniti se ter pobirati stopinje za njo! . . . Toda če katerega izmed njih vprašaš, kaj mu ugaja na tej ženski, pogleda te topo in — ne ve ti odgovora! . . .

Jaz sem prepričan, da je marsikdo tudi sam zase že ugibal, kaj ga s tako neodoljivo silo vleče k njej . . .

So li mar nje oči tako zapeljive? . . . Nekaj posebnega so res tiste njene oči, to se ne da tajiti. Črne so kakor ogel in svetijo se tako skrivnostno kakor koščѐk preperelega lesa, ki fosforiscira v nočni temini . . .

Toda take oči sem tudi drugod že videl! . . .

Ali pa je morda njena postava, njena rast, ki tako mika in podžiga? . . .

Njeni zunanjščini se ne da nič očitati, a koliko lepših stasov sem že opazoval pri ženskah! . . .

Potem pa njeno vedenje morda? . . .

Da, ko bi znal, kako vedenje ti ima! . . . V tem oziru se izpreminja kakor . . . No, nočem se poslužiti trivijalne primere! A skoro dvakrat ni enaka! Zdaj se ti drži resno in stopa tako ponosito in gravitetno kakor kaka madama, da bi človek padel na kolena prednjo ter povzdignil roke proti njej, zdaj zopet ti pleše in se suče kakor kaka vrtavka, da človek ne ve, kaj bi dejal . . . Včasi se ti drži jezno, včasi sentimentalno in otožno, da se ti skoro smili, včasi zopet se ti smehlja, kakor bi bila najbolj srečno bitje na svetu . . . Pa tudi stara se ti ne zdi dvakrat enako! . . . Danes bi ji prisodil trideset let, a jutri bi šel morda stavit, da jih nima nad petnajst! . . . Pa kako muhasta je! . . .

Zdaj ti kaže tiste svoje drobčkene zobke, ki se tem bolj bleste, ker obkrožajo njeno gorenjo ustnico majhne, a vendar vidne, temne brčice, zdaj zopet snežnobele čipke svojega spodnjega krilca, ki čudovito kontrastuje od črnega, baržunastega roba njene vrhne obleke — ali pa, če ji pride na misel, tudi svoje lepo oklikovane meče, pa bodi cesta še tako lepa in naj stopa po še tako skrbno pometenem tlaku! Pri tej vročini, ki jo imamo zdaj, se zgodi večkrat tudi, da pride dekoltirana na ulico, in sicer tako, da ne vzbuja pozornosti samo pri moških, ampak celo pri ženskih! . . . Vse pa, kar stori, se ji čudovito prilega, in še nikdar nisem zapazil kaj pri njej, kar bi provzročalo kako nesoglasje, ali kar bi nasprotovalo dobremu okusu! . . . Največje ekstravagantnosti in ekstremnosti ti ve spraviti v prijetno harmonijo! Zapazil sem že često, da je drugim ženskam nekako merodajna, kar se tiče noše, in da jo posnemajo; toda malokje je tako umesten izrek kakor tukaj: »Si duo faciunt idem, non est idem!« Naj ti dene ona še tako zveriženo stvar na glavo, stoji ji krasno! Druge se s takim pokrivalom samo smešijo! . .

Taka, vidiš, je ta Olga! . . .

Toda to vse še vedno ne pojasnjuje dovolj njene čudovite moči — in ti še vedno ne veš, kako je prišlo, da sem se jaz tako »črez ušesa« zaljubil vanjo! No, stvar se ne da tako lahko povedati!

Pred vsem te moram opozoriti na to, da moškim ni tako lahko dostopna, kakor si morda misliš in kakor morda sklepaš iz tega, kar sem ti dozdaj povedal o njej. Ne, celo ravnodušna je videti napram prizadevanjem svojih neštetih oboževateljev. To je naposled tudi povsem logično! Kar se ti ponuja, te nikdar tako ne mika

kakor tisto, kar si moraš šele priboriti! Baš to njeno svojstvo pa sem jaz kmalu izsledil in na podlagi ravnokar omenjenega logičnega zaključka sem zasnoval svoj — vojni načrt! Ko je vse drugo strmelo zamaknjeno vanjo, sem jo jaz ignoriral toliko časa, da sem razžalil njeno samoljubje, in glej, manever se je obnesel! Brez dvojbe ji je imponovalo to in kmalu sem zapazil — za take stvari je sto in sto znamenj — da simpatizuje z menoj! Priznavam pa naravnost, da bi bil jaz takoj drugače začel, ako bi bil uvidel, da na ta način ne bo uspeha, kajti blaznel sem zanjo, ti rečem, blaznel! . .

Kako sem prišel v ožjo dotiko ž njo, je postranska reč, in oni moment, ko sem ji povedal, da brez nje »ne morem živeti«, nima nič tako karakterističnega na sebi, da bi bilo vredno, opisavati ga. Vse se je zgodilo običajno in celo bolj vsakdanje, nego bi bil sam pričakoval! Pa tudi še iz nekega drugega vzroka ne govorim o tem. Bojim se, da bi potem še bolj ne zmajeval z glavo in da bi se še bolj ne čudil . . .

Toda tebe zanimlje, kolikor te poznam, moje razmerje do te ženske pred vsem s psihološkega stališča! S tega stališča je vsa stvar res veleinteresantna! In ker si ti do mene tako odkritosrčen, ti tudi jaz nočem prikrivati svojih misli, ki se me lotevajo včasi, tem manj, ker so me baš tvoje besede napotile k premišljevanju... A prosim te, da vzameš vse, kar ti povem, »cum grano salis«! . . To, kar ti razodenem zdaj, ni moje utrjeno prepričanje, to so le tako nekaki dozdevki! . . Skoro neumevno je, da se nam tako malokdaj posreči, dognati vzroke za pojave, ki jih opazujemo dan na dan! Naša bistroumnost v resnici ni velika! . . Niti o tem, kar deluje v nas samih, si dostikrat ne vemo razlage! . . In tajiti se ne da, da je človek podvržen raznim zmotam! . . Zato so tudi naše sodbe glede žensk, ali bolje rečeno, sodbe o nas samih glede našega razmerja do žensk često povsem napačne . . .

Prijatelj, meni se vse tako zdi, da ni nedolžni pogled, ne ženska čednost in niti ne ženska lepota tisto, kar ima največjo moč do moškega, temveč ženska lascivnost! . . Tu mi ni v mislih lascivnost v skrajnem pomenu besede! Dovolj, da čutiš: ta ženska ima temperament, ima kri! . . Izdati ti mora, da ima želje, in to se zgodi lahko na sto in sto načinov! Ne, kake oči te gledajo, ampak kako te gledajo, na to pride! . . In to je odločilno, ne, kako lepa je ženska, ampak na kak način te dovede do zavesti, da je lepa! . . In toliko lepa je kmalu kaka ženska, da razvname — moško poželjivost! . . Vsa ljubezen naposled tudi ni nič drugega nego — poželjivost! . .

Le pomisli, prijatelj: ali te je nedolžen pogled kdaj zmedel tako, ali te je vzoren obraz sramežljive ženske kdaj del tako ob vso pamet, nego če si zapazil v pogledu ali v usmevu kake ženske, ki je morda manj lepa, nekaj hotljivega, izzivajočega? . .

In meni se zdi, da na tej moji Olgi vse izzivlje! . . Naj se ti drži resno ali žalostno, naj se ti joka ali smeje — njene oči iščejo nečesa, njeni pogledi koprne, vidi in pozna se ji na obrazu, da ji prsi polni vedno neko hrepenenje, hrepenenje morda po nečem negotovem, a vendar hrepenenje! . .

In to mika, to podžiga moške, podžiga tem bolj, ker je izizbirčna, ker so njene želje nenavadne . . .

Ti misliš, da hočem peti s tem sebi slavo, a motiš se, akoravno rad priznavam, da sem nekoliko ponosen na to, da nisem podlegel samo jaz njej, kakor se ti izražaš, temuč tudi ona meni, baš meni, prijatelj! . .

Sicer pa poudarjam še enkrat, da so vse to le moja domnevanja! . . Več nego mojih domnevanj ti nisem nameraval razkriti...

A zdaj vidim tvoj resni, v očetovske grbe zgrnjeni obraz in čutim, kako te mika, da bi me vprašal: »Kaj pa, če bi to ne bila samo domnevanja, kaj, če bi bilo res vse to, če bi bilo to tvoje trdno prepričanje — kake posledice bi to imelo? . .«

Nobenih — za enkrat! . . .

Zakaj tudi! . . Ljubim jo, ljubim goreče, strastno, ljubim tako, kakor sploh more ljubiti — moje srce! Pa naj jo pahnem od sebe, pa naj se ločim od nje samo iz tega vzroka, ker ne vem, zakaj jo ljubim! Ne, ne, ne, tako nespameten nisem, prijatelj! . . Dokler jo ljubim, je ne izpustim, in prav mogoče, da bo še moja žena! . .

Ti se zgražaš, ti se srdiš name? . .

Bodi vendar pravičen, prijatelj! . . Ali se v tem oziru moški sploh kaj razlikujemo drug od drugega? . . Ti, seveda, si pač nekaka izjema, vem dobro, da si idealist — toda takih izjem je malo! . . .

Le premisli malo, prijatelj: kako pa to, da samuje toliko nedolžnih, toliko čednostnih in lepih deklet, pa da se tako lahko može — kokete? . . In če bi hotel vprašati nasprotno, kateri moški imajo največ sreče pri ženskah, kak odgovor bi dobil na to vprašanje? . . Ali mar takozvani moralni, takozvani korektni moški? . . Ah, kaj še! . .

Ne obsojaj me torej, prijatelj! . . Imej rajši usmiljenje z menoj, če že ne moreš drugače! . .

Taki smo — navadni ljudje! . .

Homo sum! — To je moja tolažba! . .

Književne novosti

Prešernove poezije. Uredil A. Aškerc. Ljubljana 1902. Založil L. Schwentner. 231 str. Natisnil I. Lampret v Kranju. Cena elegantno vezanemu eksemplarju po 3 K. — Tisti slovanski listi, ki so do danes sploh omenjali naše izdaje, odobravajo moj način redakcije. Prepričan sem, da je sedaj, ko so nam pač znane vse poezije Prešernove, takšna enotna, harmonska izdaja namenjena tistim, kí hočejo samo uživati Prešerna, edino prava in — praktična.

Danes naj se dotaknem s par besedami nekega drugega, nemalo zanimivega vprašanja, tičočega se ureditve Prešernovih poezij.

Ruski učenjak in prevoditelj Prešerna, F. E. Korš, je zapisal v »Prešernovem albumu« na str. 810. naslednje tehtne besede: »Kako se morajo izdajati tisti pisatelji, katerih jezik se ne strinja popolnoma s sedanjim, vsebina pa je tako zanimiva, da neprenehoma vleče k njim bralce še danes? Po pameti je taka sodba naša: Takšne pisatelje, posebno tiste, ki so vredni, da se imenujejo klasiki, treba je izdajati vzpored po dvojnem načinu. Zaradi večine bralcev z vnanjimi izpremembami, ki se delajo samo zato, da bi oblika, kolikor je mogoče, ne motila veselja, ki ga provzročajo prednosti vsebine; ali te izpremembe ne gredo tako daleč, da bi škodile estetičnemu vtisku, razdevaje pravilnost in lepoto oblike. Zaradi učenjakov pa se izdajejo taki klasiki brez vsakih odstopov od originala, ker je težko služiti dvema gospodoma . . .«

Tako piše Korš. Njegove misli so zdrave, pametne.

Kadar bomo imeli Slovenci znanstveno akademijo — in to bo, bržčas o sv. »Nikoli« — takrat nam izdadó naši učenjaki Prešerna natanko po prvi izdaji iz l. 1847. To bo fotografsko veren ponatisk originala, po katerem bodo profesorji na bodoči ljubljanski univerzi — kdaj bo to? — predavali o Prešernu. Za učenjaške studije se ad interim dobí po raznih vseučiliških knjižnicah in tudi v ljubljanski licejski dovolj izvirnih »Prešernov« iz l. 1847.

Naša izdaja pa seveda ni namenjena filologom, nego tisti Korševi »večini bralcev«, ki se zanima za poetični duh Prešernov, ne pa za njegove črke. Naša izdaja je estetiška, umetniška in zato popularna v dobrem pomenu besede. Saj takšne popularne izdaje so bile dosedaj vse Prešernove izdaje: Jurčič-Stritar-Levstikova, Fischerjeva in znamenita Pintarjeva, samo da se naša bistveno razlikuje od vseh dosedanjíh po načinu redakcije.

Ne utegnem se pečati z Levstikovimi popravki Prešernovega teksta v izdaji iz l. 1866. Ali eno stoji, in to je važno, namreč to, da je ravno ta Jurčič-Stritarjeva izdaja odprla Slovencem prvikrat oči, kdo in kakšen velik pesnik je Prešeren. K temu spoznanju je bil pač tudi veliko pripomogel Stritarjev krasni uvod. Slovenci so v tem izdanju lahko uživali Prešernovo poezijo, ne da bi jih bile motile nekatere anahronistne gramatične oblike iz prve izdaje (l. 1847.).

Prešernove znane, dandanes anahronistne slovnične oblike je s finim čutom popravil tudi prof. Pintar. Zato je tudi njegov Prešeren urejen za uživanje poezije, a ne za studije Prešernovih izvirnih jezičnih oblik.

Jaz sem si bil vzel za podlago svoje redakcije izvirno izdajo iz l. 1847., katero imam sam. Za tiste pesnitve pa, ki so se ponatiskavale v takozvanem »dodatku«, bil mi je merodaven Pintarjev tekst, ker mi rokopisi, kolikor jih je še, niso bili pristopni. Glede tistih »posmrtnih« pesmi — iz dodatka — sem se lahko zanašal na g. Pintarja, ker vem, da se je z lastno mu akribijo ravnal natanko po manuskriptih.

Kakor g. Pintar, tako sem tudi jaz Prešernove gramatične oblike, koder je bilo treba, modernizoval. To so tiste »zunanje izpremembe« — kakor pravi Korš — »ki se delajo zato, da bi oblika, kolikor je mogoče, ne motila veselja, ki ga provzročajo prednosti vsebine«. Kjerkoli se torej nahaja kaka anahronistna jezična oblika, to se dandanes vse popravi z mirno vestjo. Vsaka očividno kriva oblika se sme popraviti, samo da ostane v tekstu ista beseda, ki jo je pesnik bil sam zapisal. V tem oziru sem bil stopil samo za korak dalje nego g. Pintar. Ker je n. pr. oblika: neiztrohnjêno (srce) kriva, sem jo popravil, kakor treba (neiztro*hnelo*), saj ve vsak nižegimnazijec, da intranzitivni glagoli ne morejo imeti pasivne oblike. V pesmi »Spomin M. Čopu« ima Prešeren v 19. verzu: »peró praznuvajoče«. Particip praznu*vajoč* je seveda nemogoč, nego edino pravilno je: prazn*ujoč*. Taka napaka ne samo da se sme, nego mora se popraviti! Da bi pa heksameter ne bil vsled krajše a pravilne oblike: praznujoče (pero) nepravilen, sem čisto z mirno vestjo podaljšal besedico pred v: popred — kar je isto! Besede Prešernove so ostale torej, dasi so korigirane, v bistvu iste; zmisel se ni izpremenil ni za las! V isti pesmi je v 2. verzu part. perf. pass.: vkrotèn kriv. Pravilno je vkr*očèn*; zato se sme kaj takega popraviti.

V romanci »Hčere svet« sem zasledil v 4. verzu napako. V originalni izdaji stoji:

Ljubice pod okno dragi
pride marsiktero noč,
z deklico se pogovarjat,
dokler *se* napoči zor.

Stavek: »dokler *se* napoči zor« je nepravilen. Glagol napočiti ni refleksiven. Ne more se reči: »zor *se* napoči«, nego samo: »zor napoči«. Ne vem, je li Prešeren sam tako zapisal, ali mu je stavec pokvaril *ne* v *se*. V Pleteršnikovem slovarju je sicer poleg pravilnega napočiti tudi napočiti »se«, toda to je pač le redek lokalizem, ki v književnem jeziku nima veljave! —

V »Izgubljeni veri« sem popravil tudi Prešernov izraz bo*g*stvo v pravilno obliko božtvo, ker je oblika bo*g*stvo po slovenskih glasoslovnih zakonih absolutno nemogoča. Fonetično bi se morala beseda pisati pravilno: bo*š*tvo. Prešernove krive končnice pri stopnjevanih adjektivih, zvezanih s subst., n. pr. bolj*i* rabo (namesto: bolj*šo* rabo), največ*i* hudo (namesto: največ*je* hudo), ter krive končnice participov, n. pr.: cvet*eč* (namesto: cvet*oč*), dalje krivo obliko zdrav*lji*ca (namesto: zdrav*í*ca) itd. itd. retuširal sem povsod, koder ni branila — rima. Če se mi je vtihotapila kje kaka nedoslednost, je kriv morebiti tudi drobni tisk, ki otežuje korekturo.

Najslabši jezik ima Prešeren v prevodu »Parizine«, ki je ostal torso. Ta prevod je že Levstiku delal sive lase. Prešeren je ustrelil tukaj veliko kozlov. Spijoč n. pr. namesto speč se ne more več pasirati. V 5. in 6. odstavku je

Prešeren prevajal izraz die Schuld z besedo »dolg« — kar je seveda nemogoče. Moralna »Schuld« ne more biti drugo nego »krivda«; Nemec pa izraža moralni in denarni »dolg« z isto besedo Schuld. Kako se glasi ta izraz v angleščini, ne vem. Mislim, da je tudi g. Pintar nekoliko opilil »Parizino«; jaz sem šel dalje, ne da bi bil sprejel vseh Levstikovih predrugačb. V naši izdaji je »Parizina« vsaj takšna, da se dá čitati. Pri tem prevodu uredniku ni treba biti preskrupuloznemu zastran piljenja, ker ni originalno pesnikovo delo . . .

Kar se tiče interpunkcije, se ravnam že od nekdaj po načelu, da morajo veljati v pesmih ista, iz naravne logike rezultujoča pravila kakor v prozi. Po tem načelu sem korenito uredil tudi Prešernovo interpunkcijo.

V estetiško ali umetniško izdajo tudi nikakor ne sodijo tisti brezštevilni akcenti, ki jih ima izvirna izdaja skoro na vsaki besedi (!). Zato sem akcente, ki samo motijo čitatelja, opuščal; pridržal sem samo najpotrebnejše. Pa še sedaj je naglasnih znakov brž preveč nego premalo . . .

Prigodnico »Hradeckemu« in pa »Uvod« h »Krstu pri Savici« sem uredil tako, da so razvidne tercine, ker se dotični pesnitvi v tej obliki lože čitata.

Nekemu recenzentu ni prav, da sem prenaredil naslov Prešernovi knjigi. Da je bil zapisal pesnik sam na prvo stran: »Poezije doktorja Franceta Prešerna«, to je čisto naravno. Dandanes pa živa duša ne poprašuje po »poezijah doktorja Franceta Prešerna«, nego vsak Slovenec hoče imeti le — »Prešernove poezije«. Saj tudi nobeden Nemec ne pravi: »Gedichte von Dr. Johann Wolfgang von Goethe«, nego le: »Goethes Gedichte« . . . »Poezije doktorja Franceta Prešerna« so za literarne zgodovinarje in učenjake, a »Prešernove poezije« so za njegove pesmi uživajoče čitatelje!

Tiskovne napake sem našel dozdaj samo naslednje: Na str. XXXVI. čitaj v 3. vrsti odzdolaj: »Kaj pa je tebe treba biló?«; na str. 1. mora stati v 2. verzu »gesla« za besedo upu vejica; na str. 58. mora stati v prvem verzu: vanjga; na str. 191. mora stati v zadnjem verzu: obup*a*; na str. 205. pa čitaj v predzadnjem verzu: trpeče (ne: trepeče). *A. Aškerc.*

Venec slovanskih povesti. VI. knjiga. Tiskala in založila »Goriška tiskarna« A. Gabršček 1902. — S to knjigo, ki obsega sama Sienkiewiczeva dela, je pokazala »Goriška tiskarna« iznova, da razume potrebo časa. Sienkiewicz ni le eden prvih sedaj živečih slovanskih pisateljev, temuč eden prvih pisateljev svetovne literature sploh. Njegovo ime se s spoštljivostjo imenuje po vsem izobraženem svetu, s svojo genijalnostjo se je popel Sienkiewicz do ugleda in veljave celo pri narodih, ki zaradi prebogatega lastnega slovstva le malokdaj začutijo potrebo, seči po delu kakega tujega pisatelja. Da se je poskušalo v novejšem času tuintam izpodkopati njegovo slavo, kaže samo, da ima mnogo zavidljivcev, a to dejstvo je zopet le dokaz, da je v resnici velik . . .

Kakor znano, so hoteli nekateri izpričati, da njegov veliki roman »Quo vadis?« ni izvirno delo. No, če bi bil Sienkiewicz Slovenec, bi mu naši kritiki očitali nemara, da tudi glede oblike in umetniškega izvajanja nima nič »samosvojega«. Sienkiewicz se namreč ne drži trdno nobene slovstvene smeri, pri njem ni nič stereotipnega, iz njegovih del nam zvene, če se hočemo tako izraziti, vse mogoče umetniške struje.

Pri nas, ki sklepamo tako radi iz vsebine kakega leposlovnega spisa na značaj pisatelja, na njegovo »vernost« in »nevernost«, na njegovo »moralnost« ali nemoralnost« — pri nas, ki ne vemo, da je umetniku na voljo, dano, lotiti se kateregakoli predmeta, ne da bi se moral identifikovati s tem kar nam podaje, in ne da bi imel kdo pravico, podtikati mu ta ali oni namen — pri nas, ki ne vemo, da se mora tudi v prozi — podobno kakor v poeziji v ožjem pomenu besede — oblika kolikor toliko prilagoditi vsebini, bi smatrali to bržčas za kak nedostatek.

No, Sienkiewicz niti enakega jezika ne piše povsod, pri njem se tudi jezik in slog ravnata po vsebini umotvora, po značaju oseb, katere nam predstavlja, po času, v katerem se gode njegove povesti. A baš ta razlika je tisto, v čemer se kaže pisateljeva univerzalnost in kar vzbuja pred vsem naše občudovanje. Kakor le malokateri pisatelj se zna Sienkiewicz poglobiti v življenje raznih dob človeške zgodovine, kakor le malokdo zna on razgrniti značilne poteze različnih stoletij, dati vsaki svoji povesti oni okvir, ki se ji edino prilega, ter vzbujati v čitatelju pravo in pristno občutje . . .

Skrajni čas je, da se i mi Slovenci vsestransko seznamimo s Sienkiewiczem, in naravnost domoljubno delo se mi zdi, da nam podaje »Goriška tiskarna« toliko tega znamenitega pisatelja, na katerega smemo biti kot Slovani po vsej pravici ponosni tudi mi Slovenci.

Izmed treh povesti, ki jih obsega najnovejši zvezek »Venca«, je zadnja: »Poroka po pomoti« morda najbolj zabavna, toda najmanj globoka. Nje veljava tiči v tem, da nam podaje v njej pisatelj pristno in veleznačilno sliko iz amerikanskega življenja. S to sliko nam je Sienkiewicz pokazal, kako daleč sega njegovo poznanje človeških razmer in kod vse je opazoval življenje.

V prvi povesti (»Črtice z ogljem«) pa nas seznanja pisatelj pač z nižjimi sloji svojih ožjih rojakov. Končuje se povest navzlic veselemu tonu, s katerim se pripoveduje, s pretresljivo tragiko. Da, način, kako Repa zvrši svoje grozno dejanje, hladnokrvnost, s katero pobije svojo ubogo ženo, ki se je — in naj se čuje to še tako parodoksno — iz gole ljubezni do njega vdala drugemu, osupne nekoliko. Za hip se zazdi človeku, kakor bi bilo kaj takega nemogoče, toda če se vse natanko preudari, se kmalu dozna, da strašni čin ni v neskladju z značajem storilčevim. Bolj iz neke vrste fanatizma izvira to dejanje nego iz globokosti moralnega prepričanja, a kar je najčudnejše — Repa nam navzlic temu vzbuja usmiljenje in sočutje . . .

»Ta tretja« je povest iz umetniških krogov. V tej povesti je Sienkiewicz bolj subjektiven nego v ostalih dveh. In to je povsem naravno. Tu je imel priliko, povedati lastno mnenje, ki ga ima o umetnosti. Misli, ki jih izraža v tem oziru, so ravno tako jasne kakor duhovite.

Vse tri povesti pa se odlikujejo po prekrasnem humorju, po onem pristnem humorju, za katerim ne tiči prav nič tiste zoprne prisiljenosti gostilniškega dovtipa, po humorju, ki se pojavlja kar sam od sebe ter vre kakor bistra studenčina na dan . . .

Jezik v prevodu bi si želel jaz semterja pač malo boljši. Če je prelagatelj pogodil napram izvirniku vselej pravi izraz, nisem zasledoval. Včasi napravlja vtisk, kakor bi temu ne bilo tako. Zdi se tudi, da se pazi na tiskovne hibe premalo vestno. — Knjigo že zaradi njene slovanske vsebine toplo priporočamo našemu občinstvu. *Dr. Fr. Zbašnik.*

F. S. Finžgar: »Divji lovec«. Narodni igrokaz s petjem v 4 dejanjih. Ljubljana 1902. — To znano narodno igro, ki je bila sprva natisnjena v »Domu in Svetu«, je izdal sedaj pisatelj v posebnem pretisku. V bistvu je drama takšna, kakršna se je z uspehom igrala v lanski sezoni na ljubljanskem odru, samo tupatam je Finžgar kaj opilil in prenaredil. O igri sami smo pisali takrat, ko se je bila uprizorila prvič (glej »LjubljanskiZvon«, letošnji letnik, str. 282.), zatorej nam sedaj ni treba več pisati o njej. Finžgarjev »Divji lovec« zasluži po pravici naziv narodnega igrokaza, to se pravi ljudskega igrokaza, ker je dobro zadeta slika iz življenja našega ljudstva na kmetih. »Divji lovec« se uprizarja sedaj tudi že po raznih čitalniških odrih ter tako vzbuja z Govekarjevimi »Rokovnjači« in »Desetim bratom« vred med našim ljudstvom zanimanje za dramatično umetnost. *A.*

Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti: 1. Rad, knjiga 148., (razredi filologijsko-historijski i filosofijsko-juridički) ima nastopno vsebino: Jezične osobine u kotaru karlovačkom. Od R. Strohala (Svršetak). — »Pjerin« Marina Držića. Od Pere Budmana. — Sigetski junak u povjesti hrvatskoga pjesništva. Od dra. Milivoja Šrepela. — Rad dra. Jovana Subotića na školskoj knjizi. Od Gjorgje Magaraševića. — O genealogiji Držića. Od Nestora Petrovskoga.

2. Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena, urednici dr. T. Maretić i dr. D. Boranić, obsega Maretićevo razpravo »Stajaći brojevi u narodnoj našoj epici« in nastavek Lovretićeve slike »Otok (u Slavoniji), Narodni život i običaji.

Poleg Budmanove razprave, ki kaže, da je Držić za osnovo svoje komedije »Pjerin« vzel Plautove »Menaechme«, nas osobito zanima činjenica, da je bil sigetski junak do Jelačića hrvatski umetni poeziji to, kar je bil narodni kraljević Marko.

Z zadovoljstvom naznanjamo publikacije jugoslovanske akademije, a obžalujemo, da se ideal, ki ga znači ta naslov, tako malo uresničuje; zakaj mi Slovenci, del Jugoslovanov, ne podpiramo akademije ne duševno ne gmotno; niti enega Slovenca ni med predplatitelji.

Dr. Fran Ilešič.

Matica Hrvatska. Vjekoslav Klaić. Krčki knezovi Frankapani. Knjiga I. Od najstarijih vremena do gubitka otoka Krka (Od godine 1118. do godine 1480.). Sa 41 slikam i rodoslovnom tablom Frankapana. Zagreb 1901. Izdanje Matice hrvatske. 8⁰. VII+352 str. Profesor V. Klaić in njegova založnica Matica hrvatska sta nedvojbeno ustregla čitajočemu občinstvu hrvaškemu z delom, ki mu prikazuje eno najimenitnejših plemenitih rodovin, ki se je odlikovala po svojem bogastvu, vplivu in politični važnosti v zgodovini hrvaški. Obširno je popisano ogromno vladanje teh knezov, ki je v 1. polovici 15. stoletja po smrti bana Nikole Frankapana obsezala skoro vso tedanjo deželo Hrvaško. Tretji del govori o krških knezovih Frankapanih kot baronih hrvaško-ogrskih do izgube otoka Krka. (Str. 161.—293.) Škinelina loza propada. V tej dobi se dviga sila in ugled te porodice, ki stopa v zvezo z nemškimi rodbinami (n. pr. s celjskimi grofi) in italijanskimi (s Carrara v Padovi), stopa v zvezo s Habsburžani. Njegovi članovi opravljajo službo bansko.

Dr. Stjepan Gjurašin. Ptice. Prirodopisne i kulturne crtice. Dio drugi. Sa sedamdeset i dvije slike i kazalom imena pticâ za oba diela.

Zagreb. Naklada Matice hrvatske. 1901. 8°. 369 str. — Knjiga se odlikuje kakor prejšnji del s svežim in zanimivim pripovedovanjem, ki se bode vsakega čitatelja ugodno dojmilo. Vsebina je zajeta iz najboljših virov. Najzanimivejše so seveda kulturne beležke, popis lova, zgodovinske črtice, n. pr. o sokolarstvu, o golobih pismonošeh. Vsaka ptica ima zabeleženo poleg hrvaških in slovenskih imen tudi latinsko in nemško ter večinoma tudi italijansko *R. Perušek.*

Пјесме Авда Хасанбегова Карабеговића. Београд. 1902. (Pjesme Avda Hasanbegova Karabegovića. Belgrad 1902.) — V srbsko-hrvaški literaturi srečavamo čimdalje več pisateljev islamske vere. To je veselo znamenje. In imena, ki zastopajo moderno pesništvo, so na dobrem glasu. Mirza Safvet beg Bašagić-Redžepašić ter Riza beg Kapetanović-Ljubušak n. pr. sta objavila že vsak svojo zbirko pesmi. Najmlajši srbsko-hrvaški pesnik musliman pa je prerano umrli Hercegovec Avda Hasanbeg Karabegović, čigar pesmi je izdal njegov pobratim Svetozar Džorović. Na smrtni postelji je bil poslal Avda Hasanbeg svojemu pravoslavnemu prijatelju Džoroviću svoj rokopis, a pesnik sam je umrl, šele 22 leten, poprej nego so zagledale njegove poezije beli dan. Avda je nežnočuteč lirik. Pesmim se pozna, da so potekle iz mladega srca. Veliko med njimi je začetniških. Ali v zbirki najdeš stvari, ki pričajo o pravem pesniškem geniju. Skoro tretjina vse zbirke ima trajno ceno. Avda Hasanbeg rad filozofuje o raznih vprašanjih življenja, zato je napisal več takozvanih reflektujočih pesnitev. Tudi trije prevodi so v njegovem zborniku; prevedel je namreč iz slovenske literature pesnitve: »Osvoboditeljica sužnjeva«, »Večna luč« in »Jaz« našega urednika.

Avda Hasanbeg pripada tistim literatom muslimanske vere, ki se očitno priznavajo za Slovane. Hasanbeg je moral ravno zaradi svojega srbskega mišljenja mnogo bridkega pretrpeti od svojih sovernikov, kateri ne znajo ločiti vere od narodnosti, kateri se samo zato, ker so muslimani, rajši prištevajo Turkom. Kako težko pa je muslimanskemu Slovanu ločiti vero od narodnosti, o tem priča ravno Hasanbeg sam! Čeprav sam pravi v neki pesmi, da je Srb, vendar tiči tako globoko v svoji orientalski zmoti, da poje tudi himno — sultanu Abdul-Hamidu (!), katerega je že rajni Gladston imenoval največjega morilca 19. stoletja. »Slovan« Hasanbeg opeva turškega sultana, ki preliva kri slovanske raje! Kakšna, res, krvava ironija! Pa, ker je sultan iste vere kakor pesnik Avda Hasanbeg, zato opeva »zmagovitega« — nad slovansko rajo zmagovitega! — kalifa! Daleč »smo« še, daleč v srednjem veku tam doli v Bosni in Hercegovini! *A. A.*

Jan Rokyta: »Viděl jsem duši ženy . . .« Knjiga pesmi, izdal pisatelj Adolf Černý, urednik »Slovanskega Přehleda«, v Pragi. 1902. Cena 1 K 50 h. — Znani nam urednik g. Adolf Černý je izdal označeno knjigo kot peto zbirko svojih pesmi. Pred njo so izšle: »Když se připozdívá« (1897), »Světla a bludičky« (1898), »Lilie z Tvých zahrad« (1899) in »Lekníny na hlubinách« (1900). Sedaj izdana knjižica ima dedikacijo »Tobě ženo mých snů!« S tem je tudi označena vsebina: pisatelj nam podaje nežno liriko, pevano v slavo njej, ki si jo je izsanjal. Sanje njegovega snu, beli metulj, bela lilija, labod mu je žena njegove ljubezni, in že počuti, da mu zarašča belo cvetje vse, kar je bilo nekdaj zlega v njem. Vsa knjiga: »Viděl jsem duši ženy« je ena sama velika himna na žensko dušo, na tisto, kar je poetičnega v ženski naravi, kar je večno žensko in kar nas zato povzdiga. V teh pesmih ni ne sence kakega pesimizma,

kake ironije; vse je apoteoza ženstvenosti. Černega poezija je polna tople miline, mehka je in muzikalna. Sreča in radost mu polnita dušo in glasno pojo strune njegovih čutov. Njegova v sreči spesnjena lirika je niz lepega in neprisiljenega. Intimni svoji liriki zna podati Černý vsekdar lepo situacijo, slikovite obrise širne narave v mnogovrstnih njenih oblikah in učinkih.

Dr. Vladimir Foerster.

M. Zdziechowski: Odrodzenie Chorwacyi w wieku XIX. W Krakowie, czcionkami drukarni »Czasu«. 1902. 217 str. 8⁰. Odbitka z »Przeglądu Polskiego«. Nakladem autora. — M. Zdziechowski, vseučiliški profesor v Krakovu, je v razvoju poljskoslovanskega vprašanja veleznamiv pojav. Pri nas na jugu je širšemu občinstvu najbolj znan s časnikarskih shodov, dubrovniškega (1901) in ljubljanskega (1902). Prof. Zdziechowski je predsednik krakovskega »Slovanskega kluba«. On želi zlasti premostiti vsemu slovanstvu nevarni prepad ruskopoljski. Rus Kulakovskij nam je podal temeljito delo »Ilirizmъ«, a Poljak Zdziechowski je iz tega in drugega gradiva v obliki duhovitih esêjev povzel pojme, ideje. »Novih posameznosti hrvaški čitatelj ne najde v mojem delu, novo je le stališče avtorja kot Poljaka«, pravi Zdziechowski sam (216). Činjenica je, da med svetom germanskim in slovanskim zija širok prepad (214). Kaj naj počnemo s kulturo, z zapadnoevropsko kulturo? Ali je bolje, jo porušiti in na njenih razvalinah ustanoviti nov red ali pa jo popraviti, poplemenititi? V prvo smer je to pitanje v dobi romantike razvijal Lermontov, v drugo — poezija poljska; prvo filozofijo, ki je revolucionarna, zastopata najbolj prosvetljena predstavitelja duha ruskega, velika, a med seboj si tako neslična anarhista — Hercen in Tolstoj, za drugo pa so goreli poljski pesniki (na pr. Mickiewicz). Vzporejajoč najznamenitejše duševne proizvode poljske in hrvaške (Mickiewicza, Krasinjskega, Vraza, Mazuranića, Preradovića), je uvidel posebno sorodstvo teh dveh narodov, samo Hrvati v svoji manjši zgodovini doslej niso mogli popolnoma razviti svojih moči. Ilirizem je v srcih hrvaških in slovenskih rodoljubov vnel ogenj vere v poslanstvo naroda, otvarjajoč pred malo Hrvaško široko obzorje zedinjenega južnega slovanstva (24 in 70), in to mu je dalo nesmrtno moč. V r a z a je očuvalo vseh obupov in blodenj in mu ohranilo to srčno ravnovesje in plemenito sigurnost samega sebe, ki so jo na njem občudovali prijatelji (72). Njegove »Djulabije« so pesem o sili ideje, ki druži južne Slovane s skupnostjo teženj. M a ž u r a n i ć a znači vnema človeka, ki si je siguren zmage, ki jasno zre v bodočnost, ki ve, da je na dobri cesti, a si je obenem v svesti truda. P r e r a d o v i ć e v a dela prešinja vznesena vera v ljubezen, ki ureja svet, v večnost ideje v menjajočih in izpopolnjujočih se oblikah, njegovo življenje pa čistost ljubezni osebne in ljubezni do domovine, in ta čistost je potekla iz globoke religijnosti V Šenojevem »Karamfilu sa pjesnikova groba« prisegata mlad Slovenec in Hrvat na Prešernovem grobu vernost in ljubezen narodu, zamenivši kult Schillerjev s kultom Prešernovim. Schiller in Prešeren! (Prim. moj spis »Prešeren in slovanstvo« zlasti na str. 43.)

Redko sejani so med Slovani možje kakor Zdziehowski, ki bi temeljito poznali slovstva drugih slovanskih plemen. Radi tega pa plava tudi po nejasnem slovanska ideja. Delo Zdziechowskega je veličastna slika slovanskega vprašanja in je zbudila na Hrvaškem občo pozornost. Ako me ne prehiti Hrvaška, ga poslovenim. *Dr. Fr. Ilešič.*

Vekoslav Kukovec: — Narodno gospodarstvo. Celje 1902. Natisnil Drag. Hribar. Cena 60 stotink. — Mladi pisatelj Kukovec je resen mož, poln resničnega rodoljubja in trdnega prepričanja. Lotil se je jako važnega predmeta, narodnega gospodarstva. Poučiti hoče naše ljudi, kako važno je to vprašanje za obstanek vsakega naroda, kakor posameznika ter posameznih stanov. V pričujoči knjigi govori Kukovec o ščedljivosti in zapravljivosti, o tem, kako daleč sega ščedljivost, kako naj se vadi ščedljivosti mladina, in končno razpravlja o razumnem gospodarstvu. Knjigo priporočamo, da se razširi med našim ljudstvom; to utegne donesti več dobička nego kake puhle politične fraze.

»Novi akordi.« II. letnik, 3. številka. November. — Ena skladba je v tem sešitku, ki vzbuja pozornost in ki ima res nove akorde, nove misli, da jih je muzik upravičeno vesel. Dr. Gojmira Kreka slavospev za en glas je to, vglasbenje nežne Kettejeve pesmi: »Zaprta so njena okenca«. Pesnikove besede in skladateljeva muzika se spajajo v eno; duša, ki se zrcali v Kettejevih stihih, najde odmeva pri skladatelju, ki udari v strune, da ponovi le še glasneje in učinljiveje, kar ga je razvnelo. Hvaliti je tudi Josipa Ipavca čveterospev »Imel sem ljubi dve«, učinljivo, lahko in interesantno pisano skladbico, ter Rista Savina »barkarolo« za klavir, ki priča o spretnosti pisave o dobrem znanju klavirskega skladanja. Emila Adamiča klavirski skladbi »Spominski list« ni, žal, moči tega priznati. Priprosta je dr. Benj. Ipavca »romanca« iz opere »Tičnik«, pošteno občutena. Ivan pl. Zajc je vglasbil latinski »Pater noster« za en glas, gosli in harmonij ali klavir. Poznejšega Verdija akordi zvene iz te skladbe, a ne njegova moč. Vilko Novak je poslal moški zbor »himno«; želi si biti efekten, ni pa izviren. Pridejana je h koncu Julija Juneka rezka »mazurka« za klavir. *Dr. Vladimir Foerster.*

»Maričon«. Lirska opera u 3 čina. Spjevao M. S. Uglasbio Srečko Albini. Zagreb 1901. — Novembra je uprizorila naša opera novo tridejansko opero mladega hrvaškega skladatelja Srečka Albinija. Radi tesnega prostora ne navajamo vsebine libreta ter premotrimo rajši natančneje glasbo v operi. Miloglasna, izrazna melodika, zdrava ritmika in jasna, kratka pa jedrnata oblika vseh točk dela, ki nima preobširne osnove, so nedvomne in gotove vrline v »Maričoni«. Zlasti melodika je dokaj razvita in uveljavljena v skladateljevi umetnosti, ki je v njej ustvaril nekatere jako simpatične momente, izmed katerih omenjamo pred vsem lepo pesem Katuše: »Ta tako u me nema blaga« in sentimentalni spev Cviete: Iz srca moga ode pokoj moj«. Najlepša točka opere pa je brez dvoma dvospev Maričoni z Grenadieuxem, ki je poln globokih in iskrenih čuvstev ter vršiči v močni gradaciji. V teh nekoliko omenjenih taktih, po teh nekoliko iskrenih tonih, ki so izniknili iz skladateljevega srca, smo spoznali njegovo obilno kompozicijsko nadarjenost, ki opravičuje za prihodnost k lepim nadam.

Škoda, da se skladatelj ne oprijema ne po obliki cele opere, ne po vsebini povsod čisto umetniške, moderne, napredne dobe. Njegovo delo sodi po svojih zaključenih glasbenih točkah k predwagnerjevskim vzorom. Po vsebini je odkrit pristaš stare (semintja novodobne) italijanske opere, obenem pa je

uporabil v svoji operi nekoliko narodnih pesmi tako hrvaških kakor slovenskih. Da se nagiblje k starim vzorom operne skladbe, s tem nas je toli nadobudni skladatelj močno iznenadil. Ali mu mar niso znane napredne in sedaj docela uveljavljene težnje Wagnerjeve, vsled katerih je tako stara operna oblika, kakor tudi absolutna melodija italijanske in francoske opere malodane zadobila smrtni udarec? Doba Bellinijeve in Boieldieujeve slave je že zdavnaj minula in poskusi raznih današnjih Mascagnijev za osveženje slovesa nekdanje italijanske opere so se pa izjalovili. Danes žari modernemu opernemu komponistu le eno solnce, samo en sijajen vzor — veliki Wagner — in edino od tega je možno izhajati modernemu opernemu komponistu ter si odpirati, v kolikor mogoče, svojo pot. Ni dvoma, da je vse to skladatelju kakor opernemu kapelniku, g. Albiniju, znano, ali v tem slučaju pomeni to, da se izogiblje glasbenemu napredku, precejšen kos poti nazaj ter se da raztolmačiti edino s tem, da hoče puhle zunanje uspehe, kar pa bi sila malo svedočilo o idealnih umetniških težnjah njegovih. Večna škoda bi bila za mladega umetnika, ko bi žrtvoval svoj talent samo hipnim uspehom, dočim daje prirojena dispozicija njegova najlepše upe za istinite notranje uspehe, ki pa jih je možno doseči le po vestnem proučevanju izpričanih vzorov.

Jako so nas osupnile nekatere banalne točke opere, ki so dodobra podobne običajnim kupletom (zbori: »Oj molimo vas, molimo vas,« ali: »Složno, oj složno, braća sva,« ali pesem: »Za ljubav pravu« in še več drugih.) Čiščenje okusa na klasičnih vzorih, razločevanje pristne, čiste umetniško-glasbene krasote od brezpomembnih, banalnih puhlic bodi skladatelju neogibno potrebna dolžnost.

Čuli smo tudi znatno število močnih reminiscenc, ki se jim do neke meje ni izognil skoro nobeden komponist-začetnik, vendar toliko rigorozen mora biti vsak ustvarjajoči umetnik, da se na njegovem umotvoru ne zaznavajo naravnostni vplivi. Primeri motiv, ki je identen Schumannovim »Waldscenen« št. 6, s pesmijo: »Ja voljan sam pomoći«.

Instrumentacija je preprosta, toda semintja dovolj duhovita. Natančnejše izdelanje bi jako koristilo operi.

Veselimo se, da bomo v kratkem slišali zopet kako novo operno delo mladega skladatelja, ter se nadejamo obenem, da nas na temelju izkušenj, pridobljenih v tem delu, iznenadi z dovršenejšim umotvorom, očiščenim pomanjkljivosti tega opusa, ki ga smatramo le kot gol poskus operne skladbe.

Jos. Procházka (Ljubljana).

Slovensko gledišče

Če smemo soditi po lepih uspehih, ki jih je imelo naše slovensko gledišče v prvih dveh mesecih letošnje sezone, moramo reči, da obeta biti ta sezona, če ne najboljša, pa brez ugovora ena najboljših v novem gledišču. Napredek vidimo kakor v drami tako v operi. Operni solisti in solistinje so izvrstne moči; dramatično društvo je imelo letos srečo pri angažiranju. Kar nas posebno veseli, je to, da se vpoštevajo pri opernem repertoarju čimdalje bolj dela slovanskih skladateljev. Vobče pa je naše mnenje to, da bode moglo slovensko gledišče šele takrat dobro prospevati, kadar preneha tisti vsak napredek

zavirajoči utrakvizem, kadar bo namreč naše deželno gledišče samo slovensko. Nemcem in renegatom pa naj postavi Kranjska hranilnica čimprej posebno gledišče . . .

A. Drama. — 4. novembra »Bankerot«, 11. novembra »Brez denarja« (burka), 15. novembra »Pepelka«, 18. novembra »Zajčkove hčere«, 25. »Zaza«.

B. Opera. — 6., 8., 13. in 16. novembra Albinijeva »Maričon« (glej rubriko »Glasba«!), 20., 22. Smetanov »Dalibor«, 28. novembra »Prodana nevesta«.

Onjêgin.

Upodabljajoča umetnost

Ganglov »Valvazor«. Kipar Alojzij Gangl je dovršil na Dunaju kip Valvazorja. V kratkem se ulije v bronu, tako da utegne morebiti prihodnje leto že stati spomenik na Muzejskem trgu v Ljubljani.

Arhitektura. V novejšem času je dobila tudi Ljubljana par novih arhitektonsko znamenitih poslopij. Takšni sta letos dograjeni deželni dvorec in justična palača. Deželni dvorec je zanimiva stavba, ki pa, žal, ni brez nekaterih hib. Zunanje stene so pretrezne in preprozaične, brez vsakih arhitektoničnih okraskov. Jako prozaični so zidani stebri pod balkonom na Kongresnem trgu. Koliko lepši bi bili kameniti okrogli stebri! Živimo ob meji Italije, kjer je klasična arhitektura s svojim stebrovjem doma, pa se nočemo ničesar naučiti! — Justična palača je sezidana v plemeniti renesansi, sicer pa ima isto šablonsko obliko kakor vse najnovejše sodne palače v Avstriji. — Letošnja stavbna sezona nam je ustvarila v Ljubljani tudi par hiš v takozvanem secesijonistnem slogu. Še ni dolgo, kar smo čitali v dunajskih dnevnikih pereče satire na dunajsko secesijonistno arhitekturo, katera da je prava persiflaža na zdravo pamet. Dovtipi na razne »moderne« stavbe so se kar bliskali dotičnim feljtonistom izpod peres in prosili so »secijonistne« arhitekte, naj imajo za božjo voljo usmiljenje z Dunajem ter naj nikar ne pačijo ulic s svojimi »modernimi« lepotami. Letos pa smo dobili v Ljubljani v Sodnih ulicah dva taka »muštra« arhitektonske secesije. In to je dobro! Kajti posihdob se bo gotovo vsak meščan, ki ima še nekoliko zdravega okusa, branil z rokami in nogami takih »modernih«(!) slogov. Kuge, kolere, lakote, vojske, potresa in pa — secijonistne arhiktekture čuvaj nas Bog!

Arhimedes.

Med revijami

Popotnik. Pedagoški in znanstven list, letnik XXI., XXII. in XXIII. — Popotnik je začel izhajati l. 1880. v Celju. Ustanovila sta ga profesor celjske gimnazije Mihael Žolgar in učitelj celjske okoliške šole Jakob Lopan; l. 1883. se je list preselil v Maribor, kjer ga urejuje še dandanašnji njegov dolgoletni velezaslužni urednik g. ravnatelj Nerat. Do pred tremi leti je bil Popotnik neznaten listič, a z letnikom enoindvajsetim (1900) se je izpremenil v pedagoško revijo, ki ji baš sedaj poteka tretje leto (v celem triindvajseti

letnik). Program, ki si ga je opredelil ob tej izpremembi v znanstveno smotro, določuje: Popotnik se bavi osobito s teoretičnimi in praktičnimi pedagoškimi vprašanji s posebnim ozirom na šolsko prakso ter obenem seznanja čitatelje z našim slovstvom sploh in s pedagoško literaturo posebej. V tem zmislu prinaša znanstvene razprave iz pedagogike in njenih pomožnih ved, psihologije, etike, mladinske literature itd. ter poročila o novih književnih proizvodih, zlasti pedagoških in slovanskih. Popotnik stoji na slovanskem stališču; s tega stališča je posegel odločno v borbo o Levčevem Pravopisu, s tega stališča je presojal Prešernovo vprašanje; zato tudi vestno beleži razvoj ali zastajanje slovanske kulture.

Posebno pozornost je posvetil Slomšeku. V XXII. letniku je obširno ocenjena Brinarjeva knjiga »Anton Martin Slomšek kot pedagog«, v XXI. letniku je učna slika o Slomšeku, v XXII. in letošnjem letniku se razpravlja o izvirnosti Slomšekovih mladinskih spisov.

Vprašanja, kakor »Nasprotje med šolo in življenjem«, »Navajanje mladine k štedljivosti«, »Iz nauka o umobolju«, »Šola in alkohol«, »O zdravem stanovanju« itd., ki so se razpravljala v teh treh letnikih, so velevažna za vsakogar.

Kakor je za psihologa znamenita Schreinerjeva »Analiza duševnega obzorja otroškega in dušeslovni proces učenja«, ki polni vse broje tekočega letnika, tako bi zaslužila pozornost vsega inteligentnega občinstva bomba, ki jo je pred našo »moderno« vrgel mož svetovnega obzorja, dr. Pavel Turner, s člankom »Beseda o naši moderni« (v letošnji septembrski številki), v kateri kritikuje tisto književno strujo, o kateri piše dr. Turner: »Nam je treba za obstanek in razvitek zdrave in krepke hrane, slovstva, ki nam ne draži samo živcev, ki nas ne vodi po blodnih sanjarskih oblakih, ki ne mevžari vedno o kruti usodi, ki ne išče zveličanja v obupnem nihilizmu, nego ki nam kaže prave moške vzore, vredne posnemanja njihovih čednosti in kreposti.«

Za revije med Slovenci niso tla posebno ugodna, ker imamo spričo svoje maloštevilnosti malo misleče inteligence. Izvrstno organizovani učiteljski stan nam vzdržuje to edino slovensko smotro. List bi še izvrstneje uspeval, ko bi se ga poprijeli tudi izvenučiteljski krogi. Uredništvo daje pisateljem mnogo svobode, pa za 6 K (blagajnik g. Fr. Luznar v Kranju) obilo čtiva.

Dr. Fran Ilešič.

»Behar«. Ko je začel pred tremi leti v Sarajevu izhajati »Behar«, organ muslimanskih Srbohrvatov, smo bili veseli. V programu je bil sicer povedal, da bode stal strogo na islamsko-verskem stališču, a to nas ni preveč motilo, ker vemo, kako veliko ulogo igra pri »orientalcih« vera. Islam sam na sebi menda res ni nasproten pravi kulturi. To je izkušal dokazati znani pisatelj Osman Nuri Hadžić v znameniti knjigi »Islam i kultura«, v kateri je spretno in prepričevalno razpršil mnogo predsodkov, ki so jih imeli in jih še imajo kristjani proti islamu. In če je resnica, da bosanski jezuiti hudo intrigujejo proti slovanskim muslimanom, potem imajo seveda ti poslednji s svojega stališča prav, če se branijo. »Behar« se je res tudi držal svojega programa. »Behar« se ozira skoro izključno na muslimanske narode, na njih zgodovino, kulturo in literaturo. Zato je »Behar« zanimiv list, ker izveš iz tega srbskohrvaškega mesečnika marsikaj, česar iz drugih slovanskih listov ne izvemo. Ali, ker je »Behar« urejevan v strogo verskem (muslimanskem) duhu, je zabredel v velike zmote in

zmešali so se mu pojmi. Vsaka enostranost je namreč škodljiva, ker kali objektivno sodbo. Kakor naši ultrakatoliški (klerikalni) listi zabredejo često v zmote, tako se godi tudi muslimansko-»ultramontanskemu« »Beharju«. »Behar« namreč ne zna ločiti vere od narodnosti in države. Zaljubljen je v vse narode in vlade, ki so muslimanske vere in simpatizuje ž njimi ter jih zagovarja. Razgled po svetu in zgodovina pa učita, da dandanes muslimanske države ne pospešujejo nikjer prave prosvete; resnica je, da so baš muslimanski narodi daleč zaostali v napredku v vsakem oziru. Dostavljamo pa takoj, da te žalostne prikazni ni sam islam kriv, saj vemo, da je v srednjem veku cvetla n. pr. na Španskem, dokler so jo imeli v oblasti Arabi, visoka kultura. Toda to so bili pač Arabi, najinteligentnejši semitski narod, ki je med vsemi muslimanskimi narodi dospel največ v občečloveški prosveti. Muslimani so tudi Turki, tatarsko pleme, ki pa nikdar v nobenem stoletju ni storilo absolutno ničesar za pravo kulturo. Turki so samo vojaški, zavojevalen narod, v kulturni zgodovini pa nimajo nobenega imena in pomena! Ostali so barbari do današnjih dni, a v današnji Evropi je njihovo vladarstvo prava — pest na oko. Čas hiti! Grki, Srbi in Bolgari so se po večini že osvobodili krutega turškega jarma in zdaj korakajo po svobodni poti moderne prosvete. Macedonija še zdihuje pod osmanskim tiranstvom in hrepeni po svobodi. Vsi prosvetljeni narodi, vsi pošteni ljudje želijo, da bi se tudi Macedonija kmalu rešila turškega jarma, samo sarajevskemu »Beharju« se smili Turčija! »Behar« je zelo hud na »lukavog sjevernog medvjeda« in s slastjo ponatiskuje v št. 1. novembra notico nekega »njemačkog« turkofilskega lista, ki piše o »razbojniških« bolgarskih četah v Macedoniji. V štev. z dne 15. novembra pa se ponižuje »Behar« na str. 223. do teh-le turkofilsko-ciničnih besed: »Neprijatelji medjunarodnog mira i Turske države još uvjek buncaju o nekakovom macedonskom »ustanku« (!!) pišući kilometričke članke o tobožnjem turskom zulumu i patnji jadne (?!) raje . . . Neka rade (namreč Macedonci) i posluju, neka budu vjerni i odani svomu Padišahu, pa će im biti i liepo i dobro. Ali dok se oni **bez razloga** bune, narušujući time red i poredak u državi . . .«

Tako turško piše o macedonskih mučenikih »Behar«. Mislili smo doslej, da je »Behar« organ muslimanskih Srbohrvatov, a smo se motili! »Behar« je glasilo bosansko-hercegovinskih Turkov, ki ga pišejo v hrvaškem jeziku.

Skobelev.

Splošni pregled

Latinsko-slovenski slovar — kje si? Kakor smo izvedeli izza kulis, bode latinsko-slovenski slovar za naše višje gimnazije v rokopisu gotov morebiti črez kakih — 10 let! Da delo tako počasi napreduje, je kriv, kakor smo že lani omenili v »Zvonu«, načrt, po katerem se sprejmejo v ta slovar tudi besede iz cerkvenih očetov(!). A predno se prečitajo ti cerkveni klasiki(?) počenši od sv. Jeronima do sv. Alfonza Liguorija in Mahniča, preteče seveda ne malo časa. Slovenski leksikografi, ki so vsi itak preobloženi gimnazijski profesorji, niso krivi, če slovar še ni gotov. Zdrava pamet bi sicer menila, da nam je pred vsem treba dobrega slovarja za naše višje gimnazije, da se ima

torej novi latin.-slov. slovar ozirati na tiste klasike, ki se čitajo v avstrijskih gimnazijah. Tak slovar bi se bil pa lahko že davno sestavil, n. pr. po kakem lat.-nemškem ali lat.-češkem slovarju. Če hočejo bogoslovci in juristi imeti tudi še svoj specialni thesaurus linguae latinae, ki se bo oziral na cerkveno in srednjeveško »latinščino«, nimamo ničesar proti temu. Kdor ima denar, si lahko dovoli tudi tak luksus. Slovenski narod zahteva slovenskih višjih gimnazij, in pomanjkanje latinsko-slovenskega slovarja je glavna ovira, da jih še nimamo! A ne da bi se latinski slovar za višje gimnazije na vso moč pospešil, morajo naši leksikografi dragi čas tratiti s studiranjem cerkvenih pisateljev. Torej črez 10 let bode rokopis baje dogotovljen. Kakih pet let se bode gradivo urejalo, daljnih pet let se bode premišljevalo, kdo naj slovar tiska; tisk bo trajal spet par let; predno bo knjiga potrjena od šolske oblasti, mine spet nekaj časa . . . in tako utegnemo morebiti res dobiti višje gimnazije s slovenskim učnim jezikom črez pol stoletja. Počakajmo še torej, saj se ne mudi! *Jugurtha.*

Javna predavanja v Ljubljani. Preteklega meseca je začel v »ruskem kružku« predavati v ruskem jeziku umirovljeni vseučiliški profesor, gospod dr. Šercl, in to o Rusiji, njenih narodih in kulturnih odnošajih. — Dne 23. novembra pa je predaval v »izobraževalnem društvu« v »Mestnem domu« gospod dr. Viktor Murnik »o Zoli i njegovih nazorih o telovadbi«. Kdaj pa začnó letos s svojimi predavanji »Slovenska Matica«, »Pravnik« in druga društva?

Nemška deška meščanska šola v Krškem je sploh edina deška meščanska šola na Kranjskem. Meščanska šola za deklice je v Ljubljani ena pri nunah Uršulinkah. No, ker je znano, da je Uršulinski samostan v Ljubljani poleg enakega v Škofji Loki eden glavnih taborov nemštva na Slovenskem, ne verujemo veliko v slovenskost dotične »slovenske« dekliške meščanske šole. — Deško meščansko šolo v čisto slovenskem Krškem je bil ustanovil bogati renegat Hotschewar na prigovarjanje naših ljubih nemških sodeželjanov in zato je učni jezik na njegovi šoli nemški! Tako se godi na Kranjskem — česa je pričakovati takozvanim »obmejnim« Slovencem?! . . O, gospod Haruzin, ko bi Vi vedeli, kakšne Patjómkinove vasi so Vam kazali nekateri ciceroni!

Tiskovni pomoti. Na str. 827. čitaj v 10. vrsti: quanti*té* (ne: quantisé); na str. 840. pa čitaj: *Č*ugujevu (ne: Cugujevu).

Zahvala.

Z današnjim zvezkom odlagam uredništvo »Ljubljanskega Zvona«. Ob tej priliki se zahvaljujem iz srca vsem tistim slovenskim, hrvaškim, srbskim, češkim, poljskim in ruskim pisateljem, kateri so mi s svojim sotrudništvom izkazovali svoje zaupanje. Zahvaljujem se nadalje tistim hrvaškim, srbskim, češkim, poljskim in ruskim časopisom, ki so odobravali program in smer »Ljubljanskega Zvona« ter ga tudi v dobi mojega uredništva prištevali k najboljšim slovanskim revijam. Takisto se moram zahvaliti imperatorski ruski akademiji znanosti v Peterburgu ter jugoslovanski akademiji znanosti in umetnosti v Zagrebu za izraze priznanja.

V Ljubljani, dne 1. decembra 1902.

A. Aškerc,
bivši urednik »Ljubl. Zvona«.

Vabilo na naročbo.

»Ljubljanski Zvon« nastopi svoj XXIII. tečaj.

Njegovo uredništvo preide z novim letom v druge roke. Doseлanji gospod urednik, dasi naprošen, ni hotel obdržati tega posla eč. Odklonil ga je z motivacijo, katera se je morala vpoštevati. Pač a ostane gospod Aškerc — to javljamo takoj z odkritosrčno ralostjo vsem častilcem divne Aškerčeve muze — še nadalje zvest otrudnik listu, katerega tako vnet, tako požrtvovalen urednik je bil adnja leta.

»Ljubljanski Zvon« menja svojega urednika, ne menja pa bitveno svojega — programa! Trdna, rekli bi skoro, neomajna so ačela, katerih se drži »Zvon« od vsega početka svojega obstanka; d najzaslužnejših naših slovstvenikov mu je začrtana mer, katero ıu je hoditi, in če kje, bilo bi neumestno pri »Ljubljanskem Zvonu«, dtegniti se starim, dodobrega izkušenim tradicijam.

Ne da se tajiti: neka razlika je med posameznimi dobami, da, elo med posameznimi letniki »Zvonovimi«. In to je povsem naravno. aj ni mogoče drugače, kakor da je vsak urednik kolikor toliko tisnil listu znak svojega temperamenta, svojega okusa, svoje indiidualnosti. Tudi razni pojavi v svetovnem slovstvu niso mogli ostati rez vpliva na list. Ko bi ne bilo tega, ne bi bilo napredka! A moter listu je ostal v bistvu vendarle eden in isti. Bilo bi torej melo, če bi hoteli obetati zdaj hkratu čisto kaj novega. Naša deviza e more biti druga nego: Naprej po odkazani poti, vedno više in iše na poti do prosvete, do resnice, do sinjega prestola nebeških ıodric!

»Ljubljanski Zvon« je bil od tistega trenotka, ko je bil ustaovljen, pa do danes nekako središče, nekako zrcalo vsega našega

kulturnega življenja in prizadevanja. Najboljši plodovi priznanih naših slovstvenikov so zagledali v »Zvonu« beli dan, vso mlajšo generacijo naših pesnikov in pisateljev je on vzgojil. Pa da naj bi jenjal izhajati? Ali bi nam ne bilo, kakor da se je podrl mogočen steber našega domovja... kakor da je nastala hipoma praznina pred našimi očmi, ako bi »Ljubljanskega Zvona« ne bilo več? Nas li ne veže sto in sto prijetnih spominov na ta list? Nismo bili mar ponosni nanj? Ni li razširjal našega ugleda po svetu? Ali ne čutimo v dnu naše duše nekaj kakor pieteto do tega lista, ki je storil toliko za prosveto našega naroda, toliko za umetnost našo? Nam li ne pravi neko tajno čuvstvo v srcu, da smo ga dolžni vzdržati, da smo dolžni vsi, zastaviti svoje moči v to, da ga dvignemo še više? Bilo bi žalostno, ko bi naše občinstvo ne hotelo uvideti, da ima »Ljubljanski Zvon« pravico do nadaljnega obstanka! —

Čemu bi razvijali iznova program našega lista? Ponavljati bi morali, kar je bilo z drugimi besedami ob takih prilikah že dostikrat povedano, in to se nam zdi odveč. Le nekaj naj omenimo. Poleg romanov, novel, povesti, črtic, essayev in razprav o raznih kulturnih vprašanjih bi kaj radi priobčevali tudi primerne popotne črtice. Tudi take stvari se dajo pisati s pesniškim poletom! Zanimajo pa tudi, ako se razodeva v njih bister vid za razne življenske pojave. Nikjer tako, kakor v takih črticah, se da spraviti v skladje »dulce cum utili!« In kaj je z životopisi? Koliko odličnih mož premine, a mi jih pozabimo sproti! Zakaj nam ne napiše nihče kaj iz življenja Kettejevega? Mlad je bil, da, in malo je doživel. A Bog ne prizadeni, da bi hrepeneli po senzačnih razkritjih! Tudi najnavadnejša vsakdanjost pa postane zanimiva, če nam nudi vpogled v mišljenje in delovanje kakega duševnega odličnjaka.

V listku, ki bode i poslej kolikor mogoče raznovrsten, bomo odpirali predale posebno radi strokovnjaškim kritikam in ocenam. Skrbeli bomo, da bodo kakor doslej vselej stvarne in objektivne, dostojne in poštene. Kdor čuti v sebi kritično žilo, naj nas podpira kar najvztrajneje!

»Zvon« bode prinašal same izvirne stvari. To se nam vidi upravičeno spričo dejstva, da čitajo baš Slovenci jako mnogo v tujih jezikih in da je v novejšem času za prevode drugje dobro poskrbljeno. Tudi drugo željo »Zvonovih« naročnikov, da bi prinašal list čim največ zabavno-leposlovnih snovi, bomo po možnosti vpoštevali. Seveda pojde to samo do neke meje. Nikdar ne sme biti pravilo: raje slabo povest nego dober članek. In nikdar ne sme zdrkniti

»Ljubljanski Zvon« na nivó tistih številnih nemških rodbinskih listov, ki se tako ceno ponujajo po hišah!

Uredniku, kateremu je popolnoma nepričakovano in kar na mah pripadla težavna naloga, ni možno, stopiti pravočasno v osebno dotiko z raznimi našimi slovstveniki in umetniki. Kakor hitro se reši prvih skrbi, ki mu jih provzroča urejevanje lista, se to zgodi. Za enkrat naj mu bo dovoljeno, obrniti se tukaj z lepo prošnjo do njih, da mu kar najhitreje priskočijo s plodovi svojega peresa na pomoč. Ta prošnja velja dosedanjim zvestim sotrudnikom »Zvonovim«, velja pa tudi tistim, ki so kdaj prej podpirali »Zvon«, in naposled vsem, ki pri »Zvonu« dozdaj še niso sodelovali pa so voljni, pridružiti se njegovim sotrudnikom.

»Zvon« zviša z novim letom izdatno pisateljske nagrade. Upamo, da naši sotrudniki v tem pogledu poslej ne bodo nezadovoljni. Naj jim bo kolikor toliko tudi to v izpodbudo in podžigo!

Da si želimo kar največ tudi naročnikov, je umevno! Le tedaj, ako nas bodo enako krepko podpirali pisatelji in naročniki, se nam posreči, dvigniti list na ono višino, za katero stremimo.

In tako kličemo obojim: Na veselo svidenje v novem letu!

